

⑧

11

THE
MAHĀBHĀRATA

FOR THE FIRST TIME CRITICALLY EDITED BY

VISHNU S. SUKTHANKAR†

(Aug. 1925—Jan. 1943)

S. K. BELVALKAR

(since April 1943)

WITH THE CO-OPERATION OF

SHRIMANT BALASAHEB PANT PRATINIDHI†; R. N. DANDEKAR; S. K. DE; F. EDGERTON;

A. B. GAJENDRAGADKAR †; P. V. KANE; R. D. KARMARKAR; V. G. PARANJPE;

V. K. RAJAVADE†; N. B. UTGIKAR†; P. L. VAIDYA; V. P. VAIDYA†; RAGHU VIRA;

H. D. VELANKAR; M. WINTERNITZ†; R. ZIMMERMANN†

AND OTHER SCHOLARS

AND ILLUSTRATED FROM ANCIENT MODELS BY

SHRIMANT BALASAHEB PANT PRATINIDHI

RAJA OF AUNDH

VOLUME 10

Under the Patronage of the Raja of Aundh; the British Academy, London; the Union Government of the Republic of India; Governments of the States of Bombay, West Bengal, Madras, Bihar, Uttara Pradesh, Hyderabad and Mysore; the Universities of Bombay, Calcutta, Travancore and Poona; the Governments of Burma and Nepal; Several Commercial Firms and Charitable Trusts; and other Distinguished Donors

POONA

BHANDARKAR ORIENTAL RESEARCH INSTITUTE

1954

Reviews and Opinions

His Excellency Sir LESLIE WILSON, Late Governor of Bombay: "I heartily congratulate you and all those who have been working with you on this production. The first critical examination of the Mahābhārata is undoubtedly a national work, and I sincerely trust that you will receive whole-hearted support in this publication."

The late Professor HERMANN JACOBI: "Your edition furnishes us with just what we want. I consider your text as reliable as can be expected under the circumstances. . . . Your plan of editing the Great Epic is the best that could be devised."

The late Professor HEINRICH LÜDERS: "I was greatly impressed by the arrangements that have been made at the Institute for the collation of the Mahābhārata MSS. The arrangements are such as will ensure great accuracy and perfect clearness in the registration of the various readings. . . . Your work seems to me to merit the highest possible praise both as regards the constituting of the text, and the clarity and succinctness with which the MSS. evidence has been recorded."

The late Professor E. WASHBURN HOPKINS: "Every library or individual possessed of Sanskrit texts will find this new edition of the great Sanskrit epic indispensable."

Indian Culture, Calcutta: "It is appropriate that it should have fallen to Indian scholarship to produce the first critical edition of the Mahābhārata. . . . Indians, who have assimilated Western scholarship and adapted it to the special conditions of the task, are fully capable of carrying even so formidable an undertaking to its destined close. . . . In the present edition, one cardinal merit is the richness of the apparatus criticus. . . . The new edition would be invaluable for this merit alone. . . . The methods of constituting the text adopted by the editor are unquestionably sound."

— The late Professor A. BERRIEDALE KEITH.

Annals of the Bhandarkar Oriental Research Institute: "The Ādi-parvan, in Dr. Sukthankar's Critical Edition of the Mahābhārata, is now complete, and I have no hesitation in saying that this is the most important event in the history of Sanskrit philology since the publication of Max Müller's edition of the Ṛgveda. . . . His collaborators will be greatly helped not only by the example set by the first editor in the edition itself, but also by the scholarly way in which he has treated, in the Prolegomena, the complicated manuscript tradition, and mastered the whole

problem of Mahābhārata text criticism."—The late Professor M. WINTERNITZ.

CARL G. LOHMANN, Secretary, Yale University, New Haven: "The University wishes to take this opportunity of tendering its cordial felicitations to your Institute on its remarkably useful career of scholarship. The great critical edition of the Mahābhārata alone, though only one of your worthy undertakings, is enough to establish your permanent reputation in the world of learning."

The Times of India, Bombay: "The publication of this volume is a literary event of the first magnitude; for it marks the successful accomplishment of the first and most difficult stage of what is probably the greatest undertaking in the field of Oriental Research. . . . There is no doubt that, when completed, this first critical edition of the great epic will be an achievement of international importance reflecting no little credit on the Sanskrit scholarship of India. We have no hesitation in appealing to the Indian public and all lovers of learning to extend their generous help to a work of such monumental importance."

Journal Asiatique, Paris: "Quoi qu'il en soit de cette controverse et quelle que doive être la solution du problème posé, il reste que nous possédons désormais, grâce au zèle, à la science, à la conscience de M. Sukthankar, une édition modèle de l'Ādi-parvan, que les recherches ultérieures ne pourront ni modifier, ni enrichir sensiblement, une édition telle que des générations d'indianistes l'avaient souhaitée sans oser l'espérer."—The late Professor SYLVAIN LÉVI.

Acta Orientalia: "It would therefore seem to be proper that the first critical edition [of the Mahābhārata] should be made in India, where so much important material is to be found. And the new edition shows that Indian scholars, who have always been our teachers in Indian traditional lore, now have become our equals in critical acumen and methods. The critical edition of the Mahābhārata may be said to inaugurate a new epoch in the history of Indian lore and Indian philology. . . . The beautiful illustrations are highly interesting as specimens of modern Indian art, and are a very welcome feature of this great national undertaking."—Professor Dr. STEN KXOW (Oslo).

Journal of the American Oriental Society, New Haven (Conn.): "Dr. Sukthankar deserves to be heartily congratulated on the brilliant success of his work. More than that, he deserves the active

ALABAMA

OFFICE OF THE ATTORNEY GENERAL

STATE OF ALABAMA

IN SENATE

January 10, 1901

REPORT OF THE COMMISSIONER OF THE LAND OFFICE
IN RESPONSE TO A RESOLUTION PASSED BY THE SENATE
ON JANUARY 10, 1901, RELATIVE TO THE LANDS
OF THE STATE OF ALABAMA

BY
JAMES H. HARRIS, ATTORNEY GENERAL
PRINTED BY THE STATE OF ALABAMA PRINTING
OFFICE, MONTGOMERY, 1901

THE MAHĀBHĀRATA

FOR THE FIRST TIME CRITICALLY EDITED BY

VISHNU S. SUKTHANKAR†

(Aug. 1925—Jan. 1943)

S. K. BELVALKAR

(since April 1943)

WITH THE CO-OPERATION OF

SHRIMANT BALASAHEB PANT PRATINIDHI†; R. N. DANDEKAR; S. K. DE; F. EDGERTON;
A. B. GAJENDRAGADKAR†; P. V. KANE; R. D. KARMARKAR; V. G. PARANJPE;
V. K. RAJAĀVADE†; N. B. UTGIKAR†; P. L. VAIDYA; V. P. VAIDYA†; RAGHU VIRI;
H. D. VELANKAR; M. WINTERNITZ†; R. ZIMMERMANN†

AND OTHER SCHOLARS

AND ILLUSTRATED FROM ANCIENT MODELS BY

SHRIMANT BALASAHEB PANT PRATINIDHI

RAJA OF AUNDH

VOLUME 10

Under the Patronage of the Raja of Aundh; the British Academy, London; the Union Government of the Republic of India; Governments of the States of Bombay, West Bengal, Madras, Bihar, Uttara Pradesh, Hyderabad and Mysore; the Universities of Bombay, Calcutta, Travancore and Poona; the Governments of Burma and Nepal; Several Commercial Firms and Charitable Trusts; and other Distinguished Donors

POONA

BHANDARKAR ORIENTAL RESEARCH INSTITUTE

1954

THE KARNAPARVAN

BEING THE EIGHTH BOOK OF THE MAHABHARATA
THE GREAT EPIC OF INDIA

FOR THE FIRST TIME CRITICALLY EDITED BY

PARASHURAM LAKSHMAN VAIDYA

*Retired Professor of Sanskrit and Allied Languages
Nowrosjee Wadia College, Poona;
Sometime Mayurbhanj Professor and Head of the Department
of Sanskrit and Pali, Banaras Hindu University.*

POONA

BHANDARKAR ORIENTAL RESEARCH INSTITUTE

1954

 Pages 1-320, were issued in 1950 as Fascicule 20;
the rest as Fascicule 27 in 1954.

*Printed in part at cost of a subvention from
the Trustees of the Mahabharata Fund
in Great Britain, London.*

All rights reserved

Printed by The Nirnaya Sagar Press, Bombay-2, and
Published by The Bhandarkar Institute, Poona-4

CONTENTS OF VOLUME EIGHT

	PAGES
ABBREVIATIONS AND DIACRITICAL SIGNS	VII
INTRODUCTION	IX—XLII
CONCORDANCE WITH OTHER EDITIONS	<i>i—lxxviii</i>
ERRATA TO THE TEXT AND APPENDIX I	<i>lxxix—lxxx</i>
TEXT AND CRITICAL APPARATUS	1—628
APPENDIX I (No. 1—44)	629—674
CRITICAL NOTES	675—697

PLATE

FACSIMILE OF A MAITHILI MS.

FRONTISPIECE

CONTENTS OF VOLUME NO. 1

1-10	GENERAL PRINCIPLES AND DIAGNOSTIC SIGNS
11-20	SYMPTOMS
21-30	CAUSES AND OTHER FACTORS
31-40	PREVENTION AND TREATMENT
41-50	DIAGNOSTIC TESTS
51-60	PROGNOSIS
61-70	REMARKS

TABLE

REMARKS ON A GENERAL BASIS

ABBREVIATIONS AND DIACRITICAL SIGNS

add. = adding.
 addl. = additional.
 adhy. = adhyāya(s).
 App. = Appendix.
 Arj. = Arjunamīśra.
 B. = Bombay edition of the Mbh.
 (Śaka 1799).
 BG. = Bhagavadgītā.
 C. = Calcutta ed. of the Mbh.
 chap. = chapter(s).
 comm. = commentary(taries).
 cont. = continue(s).
 corr. = corrected, correction.
 Crit. App. = Critical Apparatus.
 Dev. = Devabodha.
 ed. = edition.
 fig. = figure(s).
 fol. = folio(s).
 foll. = following.
 fragm. = fragment(ary).
 hapl. = haplographic(ally).
 illeg. = illegible.
inf. lin. = *infra lineam* (below the line).
 ins. = insert(s).
int. lin. = *inter lineas* (between the lines).
 interp. = interpolate(s).
 introd. = introduction, introductory.
 K. = Kumbhakonam ed. of the Mbh.
 L. = Line.
 M. = Madras edition of the Mbh. (by
 P. P. S. Sastri, 1931-1936).
 m or marg. = marginal(ly).
 Mañj. = Bhāratamañjarī (Kāvya-mālā 64).
 Manu. = Manusmṛti (ed. N. S. P.).
 Mbh. = Mahābhārata.
 Nil. = Nilakaṇṭha.
 O-J. = Old-Javanese.
 om. = omit(s), omitting.
 orig. = original(ly).
 post. = posterior.

pr. m. = *propria manu* (by own hand),
 prob. = probably.
 r. = repeat(s), repeated.
 Rām. = Rāmāyaṇa (ed. N. S. P.).
 ref. = refer(ence).
 resp. = respective(ly).
sec. m. = *secunda manu* (by another hand).
 st. = stanza(s).
 supp. = supplementary.
sup. lin. = *supra lineam* (above the line).
 transp. = transpose(s), transposition.
 v. = verse.
 (var.) = with variation(s).
 v. l. = varia(e) lectio(nes).

☞☞ (in the critical footnotes) enclose
 citations from commentators.
 [] besides their normal uses, enclose
 additions to MS. readings.
 () besides their normal uses, enclose
 superfluous letters, which should
 be omitted from MS. readings.
 * (superior star) in the text indicates
 an emendation.
 * * (in the MS. readings) indicate
 syllables lost through injury to MS.
 — printed below (or along the side-
 margin of) any part of the con-
 stituted text indicates that the
 reading of it is less than certain.
 C denotes a "Commentary", prefixed
 to the abbreviation of the name of
 a commentator ; thus, Cd = Comm.
 of Devabodha ; Ca.n.p.s.v = Comm.
 of Arjunamīśra, Nilakaṇṭha, Para-
 mānanda, Vidyāsāgara and Vādi-
 rāja. A "p" is added on to denote
 a "pāṭha" or variant ; thus, Cnp =
 a pāṭha mentioned in the Comm.
 of Nilakaṇṭha.

Facsimile of a Palm-leaf MS. in Maithili characters (V₁) used in the Kāṇḍaparvan
dated Lakṣmaṇa Samvat 327 (A. D. 1447)

১০৮
 ১০৯
 ১১০
 ১১১
 ১১২
 ১১৩
 ১১৪
 ১১৫
 ১১৬
 ১১৭
 ১১৮
 ১১৯
 ১২০
 ১২১
 ১২২
 ১২৩
 ১২৪
 ১২৫
 ১২৬
 ১২৭
 ১২৮
 ১২৯
 ১৩০
 ১৩১
 ১৩২
 ১৩৩
 ১৩৪
 ১৩৫
 ১৩৬
 ১৩৭
 ১৩৮
 ১৩৯
 ১৪০
 ১৪১
 ১৪২
 ১৪৩
 ১৪৪
 ১৪৫
 ১৪৬
 ১৪৭
 ১৪৮
 ১৪৯
 ১৫০
 ১৫১
 ১৫২
 ১৫৩
 ১৫৪
 ১৫৫
 ১৫৬
 ১৫৭
 ১৫৮
 ১৫৯
 ১৬০
 ১৬১
 ১৬২
 ১৬৩
 ১৬৪
 ১৬৫
 ১৬৬
 ১৬৭
 ১৬৮
 ১৬৯
 ১৭০
 ১৭১
 ১৭২
 ১৭৩
 ১৭৪
 ১৭৫
 ১৭৬
 ১৭৭
 ১৭৮
 ১৭৯
 ১৮০
 ১৮১
 ১৮২
 ১৮৩
 ১৮৪
 ১৮৫
 ১৮৬
 ১৮৭
 ১৮৮
 ১৮৯
 ১৯০
 ১৯১
 ১৯২
 ১৯৩
 ১৯৪
 ১৯৫
 ১৯৬
 ১৯৭
 ১৯৮
 ১৯৯
 ২০০

[Block kindly lent by the Library of "The Bihar and Orissa Research Society", Patna]

INTRODUCTION

THE CRITICAL APPARATUS

The text of the *Kaṇaparvan* in this Edition is based upon the following 32 manuscripts, selected from out of a total of 56 manuscripts collated for the purpose :

I. N(orthern) Recension (22 MSS.)

(a) North-western Group

Śāradā Version [Ś]

Ś₁ = London, India Office Library, No. 3307 (6483^b). Dated A. D. 1709.

Ś₂ = Calcutta, Library of the Royal Asiatic Society of Bengal, No. 3312 (4065). Dated Śaka 1630 (ca. A. D. 1708).

Kāśmīrī Version [K] being transcripts in Devanāgarī from [Ś]

K₁ = Poona, Bombay Government Collection (deposited at the BORI), No. 190 of 1891-95. Undated.

K₂ = Poona, Mirikar Collection of the Bhārat Itihāsa Saṁsodhaka Mandal. Unnumbered and Undated.

K₃ = Lahore, D. A. V. College Lalchand Library (now transferred to Sadhu Ashram, Hoshiarpur, East Panjab), No. 4585. Dated Saṁvat 1850 (ca. A. D. 1794).

K₄ = Poona, BORI (Mbh.) Collection, No. 245. Dated Saṁvat 1828 (ca. A. D. 1772).

(b) Central Group

Maithilī Version [V]

V₁ = Patna, Library of the Bihar and Orissa Research Society. Dated Lakṣmaṇa Saṁvat 327 (ca. A. D. 1444).

Bengalī Version [B]

B₁ = Dacca University Library, No. 4801. Undated.

B₂ = Dacca University Library, No. 288°. Dated Śaka 1740 (?) (ca. A. D. 1818).

B₃ = Santiniketan, Viśvabhāratī Library, No. 11. Dated Śaka 1734 (ca. A. D. 1812).

B₄ = Dacca University Library, No. 581. Dated Śaka 1667 (ca. A. D. 1745).

B₅ = Santiniketan, Viśvabhāratī Library, No. 5. Dated Śaka 1641 (ca. A. D. 1719).

Devanāgarī Version [D] sub-divided into

(i) Devanāgarī Version of Arjunamīśra [Da]

Da₁ = Baroda, Oriental Institute Library, No. 7742. Undated.

(ii) Devanāgarī Version of Nīlakaṇṭha [Dn]; the "Vulgate".

Dn₁ = Bhor State Library. Unnumbered. Dated Saṁvat 1786 (ca. A. D. 1730).

INTRODUCTION

THE CRITICAL APPARATUS

The text of the *Kaṇaparvan* in this Edition is based upon the following 32 manuscripts, selected from out of a total of 56 manuscripts collated for the purpose :

I. N(orthern) Recension (22 MSS.)

(a) North-western Group

Śāradā Version [Ś]

Ś₁ = London, India Office Library, No. 3307 (6483^b). Dated A. D. 1709.

Ś₂ = Calcutta, Library of the Royal Asiatic Society of Bengal, No. 3312 (4065). Dated Śaka 1630 (ca. A. D. 1708).

Kāśmīrī Version [K] being transcripts in Devanāgarī from [Ś]

K₁ = Poona, Bombay Government Collection (deposited at the BORI), No. 190 of 1891-95. Undated.

K₂ = Poona, Mirikar Collection of the Bhārat Itihāsa Samsodhaka Mandal. Unnumbered and Undated.

K₃ = Lahore, D. A. V. College Lalchand Library (now transferred to Sadhu Ashram, Hoshiarpur, East Panjab), No. 4585. Dated Saṃvat 1850 (ca. A. D. 1794).

K₄ = Poona, BORI (Mbh.) Collection, No. 245. Dated Saṃvat 1828 (ca. A. D. 1772).

(b) Central Group

Maithilī Version [V]

V₁ = Patna, Library of the Bihar and Orissa Research Society. Dated Lakṣmaṇa Saṃvat 327 (ca. A. D. 1444).

Bengali Version [B]

B₁ = Dacca University Library, No. 4801. Undated.

B₂ = Dacca University Library, No. 288°. Dated Śaka 1740 (?) (ca. A. D. 1818).

B₃ = Santiniketan, Viśvabhāratī Library, No. 11. Dated Śaka 1734 (ca. A. D. 1812).

B₄ = Dacca University Library, No. 581. Dated Śaka 1667 (ca. A. D. 1745).

B₅ = Santiniketan, Viśvabhāratī Library, No. 5. Dated Śaka 1641 (ca. A. D. 1719).

Devanāgarī Version [D] sub-divided into

(i) Devanāgarī Version of Arjunamīśra [Da]

Da₁ = Baroda, Oriental Institute Library, No. 7742. Undated.

(ii) Devanāgarī Version of Nīlakaṇṭha [Dn]; the "Vulgate".

Dn₁ = Bhor State Library. Unnumbered. Dated Saṃvat 1736 (ca. A. D. 1730).

(iii) Devanāgarī Composite Version

- D₁ = Poona, Parakhi Collection of the BORI. Unnumbered. Dated Saṃvat 1792 (ca. A. D. 1736).
 D₂ = Lahore, D. A. V. College Lalchand Library (now transferred to Sadhu Ashram, Hoshiarpur, East Panjab), No. 61. Dated Saṃvat 1726 (ca. A. D. 1670).
 D₃ = Madras, Adyar Library, No. 64380. Dated Saṃvat 1659 (ca. A. D. 1603).
 D₄ = Poona, Bombay Government Collection (deposited at the BORI), No. 191 of 1891-95. Undated.
 D₅ = Poona, Bombay Government Collection (deposited at the BORI), No. 485 of Vis. I. Dated Saṃvat 1670 (ca. A. D. 1614).
 D₆ = Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No. 1336. Undated.
 D₇ = Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No. 1108. Dated Saṃvat 1669 (ca. A. D. 1613).
 D₈ = Poona, Bombay Government Collection (deposited at the BORI), No. 62 of 1882-83. Dated Saṃvat 1514 (ca. 1458).

II. S(outhern) Recension (10 MSS.)

Telugu Version [T]

- T₁ = Lahore, D. A. V. College Lalchand Library (now transferred to Sadhu Ashram, Hoshiarpur, East Panjab), No. 3945. Undated.
 T₂ = Melkote, Yadugiri Yatiraj Math Library. Unnumbered and Undated.
 T₃ = Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No. 11816. Undated.

Grantha Version [G]

- G₁ = Puddukkottai State Library, No. 3348. Undated.
 G₂ = Poona, BORI Mbh. Collection, No. 256. Undated.
 G₃ = Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No. 11828. Undated.

Malayālam Version [M]

- M₁ = Poona, BORI Mbh. Collection, No. 248. Undated.
 M₂ = Poomulli Mana Library, No. 304. Dated Kollam 917 (ca. A. D. 1742).
 M₃ = Baroda, Oriental Institute Library, No. 6919. Undated.
 M₄ = Private Collection belonging to a Nambudri Brahmin named Ponukottumanai. Unnumbered and Undated.

TESTIMONIA

(i) Commentaries

- Ca = Commentary of Arjunamiśra as given in Dai, and as in MS. No. 12927 of the Oriental Institute, Baroda; the latter dated Śāka 1605 (ca. A. D. 1683).
 Cc = Commentary of Caturbhujamiśra, as given in MS. No. 12983 of the Oriental Institute, Baroda. Dated Śāka 1688 (ca. A. D. 1766).
 Cn = Commentary of Nīlakanṭha, as printed in "Vulgate" editions.
 Cv = Commentary of Vādirāja, on the evidence of a transcript procured from Madras.

(ii) Epitomes

The Bhāratamañjarī of Kṣemendra (Kāvyamālā No. 64).

The Pāṇḍavacarita of Maladhārī Devaprabha, Jaina Version of the Mahābhārata (Kāvyaṃālā No. 93).

The Bālabhārata of Amaracandrasūri (Kāvyaṃālā No. 45).

(iii) *Translations*

The Āndhra Bhāratamu, by Tikkana.

DETAILED ACCOUNT OF THE MANUSCRIPTS

Ś₁

London, India Office Library, No. 3307. Brown Paper, $11\frac{1}{2} \times 7\frac{3}{4}$ inches in size; in Śāradā characters; 18 to 21 lines to a page, and about 24 letters to a line. Fairly legibly written. In addition to Kārṇaparvan, this MS. contains Droṇa, Śalya, Sautpika and Strī parvans. Total number of folios for Kārṇaparvan is 148 (folios 302-449). This MS. is written by Dāmodara Kaul in 1709 (शरद्वर्षे), and is generally free from scribal errors. There are blanks marked by dots in the MS. which fact indicates either that the scribe could not correctly read the original from which he prepared the copy, or that the folio was damaged, a sign of conscientious copying. This MS. very closely agrees with our K₁, which also shares the blanks and haplographical omissions found in Ś₁. See for instance Crit. Notes on 8. 1. 48 or 8. 4. 57. Collations from this MS., as also from Ś₂, were made by the late S. R. Bhilwadikar at Calcutta.

It must be noted that this MS. is a very late sample of a Śāradā codex and hence may not have the same value as the one used for Ādi, Sabhā and Āraṇyaka parvans.

Ś₂

Calcutta, Library of the Royal Asiatic Society of Bengal, No. 3312 (4065). Described in their Catalogue, Vol V, page 107. It is a MS. in Śāradā characters written on old, unglazed Indian paper, 13×10 inches in size, and in addition to Kārṇaparvan, contains a portion of the Āraṇyaka, Virāṭa and Bhīṣma parvans. (see Introductions to Āraṇyaka, p. x; Virāṭa, pp. II-III; and Bhīṣma, pp. xv-xvi). Total number of folios for Kārṇaparvan is 72, numbered 8 to 79. It has about 24 lines to a page and 30 letters to a line. It seems to be a very old MS., dilapidated in condition, with edges and margins of folios worn out. The date of copying as given at the end of Kārṇaparvan is (संवत् [लौकिक] 84, शके 1630, वैवति शुक्ले) which is equal to Friday, 23rd April 1708 A. D. The dilapidated condition of the MS. made it necessary to obtain photographs of it, thanks to the generosity of the University of Bombay, which bore their cost. Some of the folios were found stuck together, and the photos of some folios came out blurred, with the result that collation work at places became impossible. This MS. contains, like Ś₁ described above, blank spaces at identical places and haplographical omissions, several of them shared by K MSS. It therefore looks likely that both Ś₁ and Ś₂ were copied from an older Śāradā codex. Although Ś₂ is older than Ś₁ by one year, it is a slightly inferior copy.

We may note that Ś₂ omits the following from the constituted text: 8. 5. 106-109; 16. 1^c-3^b; 27. 25^a-26^b; and 29. 13. On account of the damaged condition of folios, there have resulted lacunae and omissions, the following being the more important amongst them: 8. 4. 1-47; 5. 2-8, 55-59; 6. 26-29; 32. 49-50. The following

omissions in $\bar{S}_2$ are due to haplography: 8. 7. 10^a ; 16. 1^c-3^b ; 19. 24^c-25^a ; 28. 46^a-47^a .

K₁

Poona, Bombay Government Collection (now deposited at the BORI), No. 190 of 1891-95. Old Indian paper, $15 \times 7\frac{1}{2}$ inches in size. Folios 98, of which 1a is blank. It has 17 lines to a page and about 55 letters to a line. Margins are ruled and the references as also colophons of chapters are written in red ink. There are no marginal corrections or notes. Occasionally there are blanks, marked by dots, which indicate that the original from which this MS. was prepared had gaps, due perhaps to damaged folios. The writing is bold and clear. The text given in this MS. is at places corrupt, but this very defect often suggests the right variant. The अनुस्वार is often used for रेफ. The use of परस्वर्ण is found frequently. त and उ, न and र are often confounded, a clear sign that either this MS. or its original was copied from a Śāradā codex. Although this MS. is corrupt, its close approach to the Śāradā version justifies us in classifying it as representing a K version. There are frequent haplographical omissions, many of which are identical with those in the $\bar{S}$ version. The following may be specially mentioned: 8. 8. 11; 11. 40^a-41^c ; 12. 16-17, 40^c-42^b ; 14. 12^c-13^a , 37^{ab} ; 18. 4^a-5^a , 36-39; 21. 12^b-13^b ; 23. 5^c-6^a ; 24. 63^a-64^b ; 26. 10^a ; 27. 41^b-42^a , 58^c-59^a ; 28. 17^b-18^c , 62^c-63^b ; 30. 22^c-23^b , 24^a-25^c ; 31. 20; 32. 50^a ; 33. 52-53; 34. 2^c-3^b ; 42. 30^c-32^a ; 43. 25^c-26^c ; 44. 12^a-13^b ; 49. 81 to 50. 4^a ; 58. 12^a-13^b ; and 68. 51-52. The following omissions found in K₁ are due to haplography: 8. 5. 87-89; 16. 29^c-30^b ; 17. 60^a-61^b , 73^b-74^a , 109^a-114^c ; 19. 17^b-18^a ; 28. 12^c-13^b ; 33. 61^c-62^c ; 44. 24^b-26^a ; and 54. 4-6.

K₂

Poona, Mirikar Collection of the Bhārat Itihāsa Saṁsodhaka Maṇḍal. Undated. Old Indian paper. Folios 182 (of which 1a is blank) $14 \times 7\frac{1}{2}$ inches in size, with 14 lines to a page and about 35 letters to a line. The borders are marked in red ink and yellow pigment. It is written in bold hand. There are occasional gaps marked by dots, indicating that it was copied from an older MS. the text of which could not be deciphered or the portion of the folio was damaged. In my opinion this MS. presents the text much less corrupt than our K₁, and is almost certainly copied from a Śāradā codex. The number of adhyāyas is exactly 69 as stated by the copyist on the last folio, and the extent (granthasamkhyā) 4964 is stated in

कर्णपर्वणि संख्यान् व्यसिनोक्तं महात्मना ।

एकान्नसप्ततिश्चैव अध्यायाः कथिताः पुरा ।

चत्वार्येव सहस्राणि नव श्लोकशतानि च ।

चतुष्पष्टिस्तथा श्लोकः पर्वण्येतत्प्रकीर्तितम् ।

इतान्ताश्चात्र संख्याता दश पञ्चसमन्विताः ।

अष्टमं चैव निर्दिष्टमेतत्पर्वे जनप्रियम् ।

This MS. contains almost all the parvans of the Mahābhārata except Virāṭa, Anuśāsana and Āśramavāsika and the first 8 adhyāyas of Strī parvan. For details, see Introduction to Bhīṣma, pp. xx-xxiii. This MS. has several haplographical omissions, many of which are identical with those in $\bar{S}_1$, $\bar{S}_2$ and K₁. The following omissions in K₂ may be noted: 8. 7. 1^c-2^b (hapl.); 11. 17^{ab} ; 14. 31^c-32^b ; 40. 106^a ; 49. 70^c-71^b ; 62. 59^a , 61^a ; and 65. 20^a .

K₃

Lahore, D. A. V. College Lalachand Library (now transferred to Sadhu Ashram, Hoshiarpur, East Panjab), No. 4585. Old Indian paper. Folios 115. This MS. was completed by Rādhakṛṣṇa Miśra at Gopalgadh, during the reign of king Ranjit the blind, on Saturday, the 2nd tithi of the dark half of Māgha, Śaṃvat 1850, Śaka 1715, corresponding to Saturday, 29th December 1793 A. D. This MS. has many folios missing. It seems to have a mixed text sharing the characteristics of the Ś version contaminated with D version, particularly in the latter half. The following additional passages are found exclusively in this MS., viz., 767*, 1099*, 1139*, 1160* and 1225*. There is a large number of passages which this MS. omits either on account of haplography or carelessness.

K₄

Poona, BORI (Mbh.) Collection, No. 246. Tough country paper. Folios 140, 13 x 6½ inches, of which 1a is blank. It has 14 lines to a page and about 48 letters to a line. The margins are ruled in black, red and yellow, and references and colophons marked with red chalk. Dated Śaṃvat 1828, Thursday, the first tithi of the dark half of Āṣāḍha. The name of the scribe is Bhagavān Miśra. It was written at Ābhānerī. This MS. is a part of an entire Mahābhārata MS. (Āśramavāsika now missing), prepared by a Kāśmīrian Pandit Sadānanda Miśra with the help of five scribes. For details see Introduction to Bhīṣma, xxiv-xxv (K₂ of Bhīṣma, D₁ of Droṇa, K₂ of Sauptika). This MS. also is a copy from a Śāradā codex, not identical with our Ś₁ or Ś₂, nor with the originals of K₁ and K₂. The Karna-parvan as presented in this MS., probably represents a version of the Mahābhārata known to the commentator Arjunamiśra, but not identical with the D_a version, as is clear from his remark on 8. 26. 45: अयं श्लोकः कर्णमिवेकात्सर्वं कुत्रचिद् दृश्यते, a fact which is borne out by the above stanza actually occurring in this MS. after 8. 6. 34, and noted in our Critical Apparatus as 71*. Further, this MS., appears to be contaminated by D and even S versions, as can be proved from variants and additional passages. This contamination starts almost from the beginning or from 8. 4. 88. The following additional passages are exclusive to this MS., viz., 71*, 389*, 760*, 800*, 934*. Its contamination with D version will be clear from the following additional passages which it shares with D_n, viz., 413*, 415*, 465* (with D_n D₄. c. 1), 486*, 1041*, 1203*, 1208*, 1209*, 1210* and 1211*. Its contamination with S will be clear from the following additional passages, viz., 179*, 181*, 415*, 486*, 569*, 799*, 838*, 840*, 866*, 932*, 1019*, 1034*, 1035*, 1038*, 1039*, 1042*, 1044*, 1045*, 1060*, 1061*, 1062*, 1064*, 1129*, 1130*, 1152*, 1154*. So, our K₄, though its original and the organization which prepared it, unmistakably represents a Kāśmīrian version at the commencement, developed later a tendency to degeneration. The first stage of this contamination was its association with D version, more particularly with D_n version, and the second stage was its association with MSS. of S recension. It will also be seen from the location of these additional passages, that the tempo of contamination with S recension has increased as the work of copying progressed, the first impact appearing in the 20th adhyāya.

V₁

Patna, Library of the Bihar and Orissa Research Society. This is the oldest MS. used for the Karna-parvan. It was purchased for the above library by the late

K. P. Jayswal from Darbhanga (Mithilā, Videha). It is written in Maithili script and not in Bengali script as was believed at one time. It is dated Sunday the 10th day of the bright half of Bhādrapada, Lakṣmaṇa Samvat 327, corresponding to Sunday the 20th August 1447 A. D., and was written during the reign of Mahārājādhirāja Hṛdaya Nārāyaṇa. It is a palm leaf MS., $11\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$ inches in size, with 386 folios of which 1a and 386b are blank. It has 5 lines to a page and about 37 letters to a line. The folios have a hole in the centre to tie them up with a string. The handwriting is clear and bold. The MS. is dilapidated at places, and hence had to be used with care. There is only one additional passage exclusively found in this MS., viz., 641*. The version which geographically belongs to the North-eastern group, agrees, along with B version, with the central group represented by Devanāgarī MSS. There are no additional passages common to V and the entire B versions, but there are some which this MS. has in common with some MSS. of the B version, viz., 264* (V₁ B₁), 272* (V₁ B_{1.2.4} D), 290* (V₁ B_{1.2.4.5} Da₁ D₁₋₇), 428* (V₁ B_{1.3.4} D_{3.4.7}), 511* (V₁ B₄ Dn₁ D_{3.4.7}), 540* (V₁ B Da₁ D_{1.3-7}), 622* (V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3-5.7}), 640* (V₁ B₃ Da₁ D_{1.5}), 728* (V₁ B_{2.3.5} Da₁ D_{1.5}), 844* (V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3-7}), 894* (V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3.4.5.7}), 901* (V₁ B Da₁ Dn₁ D₁₋₅), 939* (V₁ B D [except D_{2.3}]), 1032* (V₁ B D [except Dn₁]), 1108* (V₁ B [except B₃] D [except D_{2.3}]), 1123* (V₁ B [except B₃] D [except D_{2.3}]), 1177* (V₁ B [except B₃] D [except D_{2.3}]), and 1212* (V₁ B₂ Da₁ D₅). The passages suggest that V₁ more or less agrees with the B version, and more particularly with Arjunamīśra's version as represented by Da₁ D_{1.5}.

B₁

Dacca University Library, No. 4801. Indian paper, folios 143, $19\frac{1}{2} \times 5\frac{1}{4}$ inches in size. Slightly damaged. *Collated at Santiniketan.*

B₂

Dacca University Library, No. 288°. Indian paper, folios 163, $19\frac{1}{4} \times 6\frac{1}{4}$ inches in size. It is written in good and clear handwriting, and is dated Śaka 1740 (?). *Collated at Santiniketan.* The following additional passages are exclusively found in this MS., viz., 139*, 239*, 384*, 453*, 560*, 756*, 959* and 1117*.

B₃

Santiniketan, Viśvabhāratī Collection, No. 11. Indian paper, folios 104, 18×2 inches in size with 10 lines to a page. It is dated Śaka 1734 (ca. A. D. 1812). *Collated at Santiniketan.* The following additional passages are found only in this MS., viz., 164* and 849*.

B₄

Dacca University Library, No. 581. Indian paper, folios 233, $21\frac{1}{2} \times 3\frac{7}{8}$ inches in size. Dated Śaka 1667 (ca. A. D. 1745). *Collated at Santiniketan.* Only one additional passage, viz., 893*, is exclusive to this MS.

B₅

Santiniketan, Viśvabhāratī Collection, No. 5. It is a palm leaf MS. Folios 121. 27×2 inches, with 4 to 5 lines on each page. Dated Śaka 1641 (ca. A. D. 1719). *Collated at Santiniketan.* The following additional passages are found only in this MS., viz., 895*, 904*, 1113*, and 1214*.

Da₁

Baroda, Oriental Institute Library, No. 7742. Undated. Indian paper. Folios 185 (of which folio No. 90 is missing) $15\frac{7}{8} \times 6\frac{3}{8}$ inches in size with 11 lines to a page, and about 48 letters to a line. The text of the Kārṇaparvan in this MS. is accompanied by the commentary of Arjunamiśra written above and below the text. The commentary as given in this MS. is identical with that found in the Baroda MS. of the same library, bearing No. 12927, dated Śaka 1605 (ca. A. D. 1683), and is more extensive than the commentary found in our D₅. The text as given here is the text of the version of Arjunamiśra and almost uniformly agrees with the one found in D₁ and D₆. This group of Da₁, D₁ and D₅ have not a single additional passage exclusively belonging to them severally or collectively. We thus feel quite confident that these MSS. represent Arjunamiśra's version of the Kārṇaparvan.

Dn₁

Bhor State Library, unnumbered. Dated Samvat 1786 (ca. A. D. 1730). Old Indian paper. Folios 1-125, $14\frac{1}{2} \times 7$ inches in size, of which 1a and 125b are blank. About 16 lines to a page and 52 letters to a line. Margins, adhyāya colophons and daṇḍas are in red ink. The handwriting is good. This MS. contains the commentary of Nīlakaṇṭha, written above and below the text. This MS. contains a very large number of additional passages, and belongs, almost uniformly, to a group of MSS. on which the Bombay edition or the Vulgate seems to have been based. At times this MS. shares characteristics of the S recension.

The following additional passages are found exclusively in this MS., viz., 81*, 141*, 148*, 155*, 407*, 409*, 454*, 488*, 508*, 546*, 548*, 552*, 553*, 564*, 566*, 575*, 577*, 613*, 630*, 752*, 974*, 984*, 1014*, 1040*, 1204*, 1206*, 1216*, 1218*, 1221* and 1223*.

This MS. further shows its contact with MSS. of the S recension, severally and collectively. The following additional passages are common to Dn₁ and T₂: 46*, 56*, 78*, 291*, 412*, 439*, 449*, 455*, 458*, 459*, 501*, 890*, 962*, 963*, 1000*, 1001*, 1006*, 1007*, 1037*, 1047*, 1066*, 1085*, 1120*, 1147* and 1190*.

The following additional passages are common to Dn₁ and T_{1,2}: 994* and 995*.

The contamination of this MS., with a few other MSS. of the N recension showing contact with S, and with S recension, will be clear from the following additional passages: 67* (with S), 70* (with S), 99* (with D₃ T_{2,3} G₃ M), 114* (with D_{4,7,8} T₂), 469* (with D₈ S), 472* (with S), 487* (with D₃ S), 490* (with S), 491* (with D₃ S), 493* (with D₃ S), 496* (with S), 497* (with S), 504* (with D₃ T₂ M), 565* (with T_{1,3} G), 611* (with D₈ S), 926* (with T), 927* (with D₂ T), 998* (with T), 1049* (with D₃ T₂), 1058* (with S), 1134* (with D_{4,6} T₂), 1148* (with T₂ M₂), 1156* (with S), 1157* (with T₁ G M), 1189* (with D₆ S) and 1194* (with D_{4,6} S).

It should be noted, however, that our Vulgate contains the following additional passages which are not found in Dn₁: 450* (along with S), 778* (S), 779* (S), 781* (S), 782* (S), 787* (S), 798* (T₂), 799* (K₄ T₂). The Vulgate has obviously incorporated these passages from the S recension.

D₁

Poona, Parakhi Collection of the BORI. Unnumbered. Old Indian paper. Folios 194 ($11\frac{1}{2} \times 6\frac{3}{4}$ inches in size) of which 1a and 194b are blank. It has 13 lines to a page

and about 32 letters to a line. Margins are ruled in red, and daṇḍas are in red ink. It is written in bold and clear handwriting. This MS. was completed in Saṃvat 1792 on Monday the 10th tithi of the dark half of Āśvina, corresponding to 1st September 1735. The name of the scribe is Kevalarāma Bhaṭṭa. There is a MS. of the Droṇa-parvan (D₃ of the Droṇaparvan) in this Collection, apparently by the same scribe and completed just a month and a half earlier. The copying of the Karnaparvan thus took for the scribe nearly 45 days. This MS. very closely agrees with Da₁ and D₂, indicating that the version presented in it is that of Arjunamīśra. There are no additional passages exclusive to this MS., nor any common to Da₁ and D₂.

D₂

Lahore, D. A. V. College Lalchand Library (now transferred to Sadhu Ashram, Hoshiarpur, East Panjab), No. 61. Old Indian paper. Folios 131. It is dated Saṃvat 1726 (ca. A. D. 1670). The following additional passages are exclusively found in this MS., viz., 143*, 245*, 473*, 489*, 862*, 946*, 966*, 1008*, 1015*, 1017* and 1183*. This MS. further shows a slight contact with the S recension through our D₆, which frequently agrees with that recension. For instance, note the following additional passages: 266* (D₂. S), 343* (B; D₂. S T₁. S G M), 471* (D₂. S), 510* (D₂. S) and 913* (D₂. S).

D₃

Madras, Adyar Library, old No. 34. L. 61; new No. 41. C. 61, serial No. 64380. Country paper. Folios 161; 12 $\frac{1}{2}$ × 5 $\frac{1}{2}$ inches in size with 10 lines to a page and about 54 letters to a line. It is dated Saṃvat 1659, 4th Tithi of the bright half of Jyēṣṭhā, corresponding to Wednesday, 6th May, A. D. 1603. The name of the scribe is कायस्य चारदास, and the MS. belonged to one गोविंद दशपुत्र, probably a Mādhyandina Brahmin of the surname Daśaputre, Govinda by name. He may have been a resident of the Nasik or the Khandesh District of the Bombay State (कर्णपर्बपुस्तकं गोविंददशपुत्रस्य । संवत् १६५९ समये जेठसुदि चउथी । लिखितं कायस्यचारदासेन ॥). This MS. is the best representative of the Central, Devanāgarī Composite version, not influenced by any commentator like Arjunamīśra or Nīlakaṇṭha. It has only one more or less insignificant additional passage of one line, viz., 14*, exclusive to itself.

D₄

Poona, Bombay Government Collection (deposited at the BORI), No. 191 of 1891-95. Old Indian paper. Folios 151, of which 1a is blank; 15 × 6 inches in size. Margins marked by black and red lines. About 11 lines to a page and 50 letters to a line. It is written in a large and bold hand. There are some corrections in the margin here and there. Undated. Folios at the commencement and towards the end are slightly damaged. The additional passages, exclusively found in this MS., are only five in number, and they are found only in the last four adhyāyas of the constituted text. They are: 1087*, 1109*, 1162*, 1172* and 1195*. This fact indicates that this MS. also is a good representative of the Devanāgarī Composite version, but has inflations in the four concluding adhyāyas.

D₅

Poona, Bombay Government Collection (deposited at the BORI) No. 485, Viśrāmbag I. Thick Indian paper. Folios 185 of which 1a is blank; 16 × 6 $\frac{3}{4}$ inches in

size, with 11 lines to a page and about 50 letters to a line. The text in this MS. is accompanied by a meagre commentary, presumably abridged from Arjunamīśra's. Consequently the text presented by this MS. generally agrees with that in Da₁ as also in D₁. This MS. is dated Samvat 1670, Wednesday the 6th tithi of the bright half of Bhādrapada, corresponding to Wednesday, 31st August, A. D. 1614.

The commentary in this MS., while commenting on 8.66.15, records, a reading from (a commentary named?) Upaskāra on folio 170a, as—*भरुपेयुपस्काराठः*. This line is not found in Arjunamīśra's commentary on the above stanza. We have not yet come across any MS. of this Upaskāra.

As has already been mentioned in the description of Da₁ and D₁, there are no additional passages exclusively belonging to this MS., nor any common to Da₁ and D₁, these three MSS. representing Arjunamīśra's version.

D₆

Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No. 1336. Undated. Old Indian paper. Folios 122, 14½ × 6 inches in size, with 12 lines to a page, and about 60 letters to a line. On the front page, i. e. 1a, the extent of the MS. is given as ग्रंथ ५०८२. This MS. contains a good number of exclusive additional passages, viz., 334*, 609*, 685*, 721*, 905*, 1091*, 1098*, 1118* and 1169*. This MS. is a mixed codex showing considerable influence of the S recension, as would be clear from its variants mostly agreeing with S, and also from numerous additional passages which it has in common with S group of MSS. The following passages may be specially noted: 266* (with D₂ S), 343* (with B₂ D₂ T_{1.3} G M), 851* (with S), 855* (with T_{1.3} G M), 863* (with S), 864* (with T_{1.3} G M), 867*, 871* and 873* (with S), 874* and 876* (with T_{1.3} G M), 881*, 883* and 889* (with S), 909* (with T_{1.3} G M), 910* and 917* (with S), 918*, 921*, and 922* (with T_{1.3} G M), 928* and 929* (with S), 948* and 952* (with T_{1.2} G_{2.3} M), 957*, 958* and 1024* (with S), 1053* (with B₂ S), 1086* (with S), 1128* (with T₁ G M), 1134* (with Dn₁ D₄ T₂), 1166* (with B_{2.5} Dn₁ T₂), 1168* (with S), 1171* (with T₁ G M), 1173* and 1185* (with S), 1189* (with Dn₁ S), 1194* (with Dn₁ D₄ S) and 1224* (with S). It is clear from the above list of passages, that the text presented by this MS. belonged, at the commencement, to the Devanāgarī version, but received from the 56th adhyāya onwards, conflations from the S recension. *Collated at Tanjore.*

D₇

Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No. 1108. Old Indian paper. Folios 188, 13½ × 6 inches in size, with 10 lines to a page and about 47 letters to a line. On the front page, i. e. folio 1a, the extent of the MS. is noted as ग्रन्थसंख्या ५१४२. This MS. is dated Samvat 1669 (ca. A. D. 1613). Although this MS. also often agrees in its variants with the S recension, it generally keeps to the text of the Devanāgarī version. The only additional passage which is exclusive to this MS., is 650*. *Collated at Tanjore.*

D₈

Poona, Bombay Government Collection (deposited at the BORI), No. 62 of 1882-83. Old hand-made Indian paper with worn-out edges. Folios 191, of which 1a is blank; 12 × 5½ inches in size. This MS. is one of the two oldest MSS. used for this

edition, the other being V₁. It is dated Samvat 1514, Sunday the 4th tithi of the bright half of Jyestha, corresponding to Sunday, 29th May, A. D. 1457. Margins are ruled in black, and references and adhyāya-colophons in red pigment. There are additions and corrections in the hand-writing of the original scribe, which is clear and bold. The MS. has 10 lines to a page and about 36 letters to a line. There is frequent use of the prsthāmātrās. On the front page, i. e., folio 1a, there is a record of the birth of a son to one ऋषभदास, the son of कृष्ण, on Thursday, the 9th tithi of the dark half of Jyestha in Samvat 1675, i. e., on 7th June 1618, nearly 160 years after the MS. was completed by the scribe.

Among MSS. of the Devanāgarī version, this MS. is the oldest and is very valuable, nearly approaching the K MSS. A large number of omissions in Ś and K, are supported by this MS., as also the readings. There are, all the same, a few additional passages exclusively found in this MS., viz., 58*, 129*, 177*, 707*, 935* and 1018*. Among passages omitted in the entire Ś K group and in D₃, and as such not admitted into the constituted text, the following may be mentioned: 246* (found in V₁ B_{1.2.4.5} Da₁ Dn₁ D₁₋₇), 286* (found in V₁ B₂ Dn₁ D_{2.6} T₂), 290* (found in V₁ B_{1.2.4.5} Da₁ D₁₋₇), 292* (found in V₁ B Da₁ Dn₁ D₁₋₇), 305* (found in V₁ B_{1.3.4} D_{3.4.6.7}), 308* (found in V₁ B_{1.4} D_{3.4.6.7} T_{1.3} G M), 339* (found in B_{1.4.5} D_{3.4.6.7}), 365* (found in B_{1.2.5} Da₁ Dn₁ D_{1.3.6} T_{1.3} G M), 385* (found in V₁ Da₁ D_{1.5.6}), 390* (found in V₁ B Da₁ Dn₁ D₁₋₇ T_{1.3} G M), 395* (found in B₁₋₄ Da₁ Dn₁ D_{1.3-5.7} T₂), 428* (found in V₁ B_{1.3.4} D_{3.4.7}), 511* (found in V₁ B₄ Dn₁ D_{3.4.7}), 533* (found in V₁ B_{4.5} Da₁ Dn₁ D₁₋₇ T G_{2.3} M), 540* (found in V₁ B Da₁ D_{1.3-7}), 622* (found in V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3-5.7}), 625* (found in V₁ B₄ Da₁ Dn₁ D_{1.3-5.7}), 628* (found in V₁ B_{1.3-5} Dn₁ D_{2-4.7}), 629* (found in B_{1.3-5} Dn₁ D_{2-4.7}), 640* (found in V₁ B₃ Da₁ D_{1.5}), 674* (found in B_{2.5} Da₁ D_{1.5.6}), 728* (found in V₁ B_{2.3.5} Da₁ D_{1.5} T_{1.2}), 741* (found in V₁ B₂₋₅ Da₁ Dn₁ D_{1.3-7}), 821* (found in B_{2.5} Da₁ Dn₁ D₁₋₇), 844* (found in V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3-7}), 894* (found in V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3-5.7}), 939* (found in V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3-7}), 942* (found in V₁ B_{1.2.4.5} Da₁ Dn₁ D_{1.3-7} T_{1.2} G M), 1011* (found in V₁ B_{1.5} Da₁ Dn₁ D_{1.5.6} T₂ G M), 1012* (found in V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3-7} T₂ G M), 1088* (found in V₁ B_{2.4} Da₁ Dn₁ D_{1.4-6} T₂), 1090* (found in V₁ B_{1.3.5} Da₁ Dn₁ D_{1.3-7} T_{1.2} G M), 1108* (found in V₁ B_{1.2.4.5} Da₁ Dn₁ D_{1.3.5-7}), 1121* (found in V₁ B₂₋₅ Da₁ Dn₁ D_{1.3-7} T₂), 1122* (found in V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3-7} T_{1.2} G M), 1123* (found in V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3-7}), 1137* (found in V₁ B₂₋₅ Dn₁ D_{4.6} T₂), 1143* (found in V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.4-7} T_{1.2} G M₁), 1177* (found in V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3-5.7}), 1186* (found in V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3.5-7} T_{1.2} G M), 1188* (found in V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3.5-7} T_{1.2} G M), 1191* (found in V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3.5-7} T_{1.2} G M), 1195* (found in V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3.5-7} T_{1.2} G M), 1212* (found in V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3-5.7}), 1217* (found in V₁ B₂₋₅ Da₁ Dn₁ D_{4.6}) and 1222* (found in V₁ B_{1.3-5} Dn₁ D_{3.7}).

T₁

Lahore, D. A. V. College Lalachand Library (now transferred to Sadhu Ashram, Hoshiarpur, East Panjab), No. 3945. Palm leaf. Undated. The following additional passages are found only in this MS., viz., 23*, 43*, 73*, 136*, 370*, 371*, 702*, 815* and 892*.

T₂

Melkote, Yadugiri Yatiraj Math Library. It is a palm leaf MS., unnumbered and undated. It presents a mixed text showing signs of influence of the N recension as

regards variant readings, while the division of the text into adhyāyas and the transpositions are, more or less, on lines with the S recension. This MS. also shows contact with our Dn₁. There is a very large number of additional passages, exclusively found in this MS., viz., 328*, 420*, 421*, 512*, 699*, 708*, 710*, 713*, 734*, 749*, 761*, 766*, 812*, 847*, 870*, 880*, 885*, 933*, 1022*, 1036*, 1102*, 1110*, 1111*, 1225*, 1227* and 1228*. The following additional passages are common to Dn₁ and T₂: 46*, 56*, 78*, 291*, 412*, 439*, 449*, 455*, 458*, 501*, 890*, 962*, 963*, 1000*, 1001*, 1006*, 1007*, 1037*, 1047*, 1066, 1085*, 1120*, 1147* and 1190*. There is an equally large number of passages which T₂ shares in common with the entire N recension, but which are not found in the MSS. of the S recension. Of them the following may be noted here: 45*, 126*, 167*, 168*, 169*, 217*, 236*, 282*, 288*, 323*, 326*, 391*, 410*, 414*, 425*, 448*, 697*, 740*, 751*, 758*, 754*, 784*, 791*, 807*, 877*, 882*, 888*, 891*, 924*, 937*, 964*, 979*, 1050*, 1063*, 1065*, 1067*, 1070*, 1071*, 1078*, 1103*, 1126* and 1149*.

Thus, for all practical purposes, the value of this MS. is limited, as it is representative of a codex combining in it features of both the recensions. From this point of view, it may be put on par with the Vulgate, or more or less with the Kumbhakonam edition.

T₃

Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No. 11816. Undated and incomplete. Palm leaf of the variety known as Śrītāla. This MS. originally seems to have contained all the parvans of the Mahābhārata of which we now have 453 folios (from 12 to 464)—the first 11 folios are missing as also the portion at the end, the Karnaparvan covering folios numbered 413–464, i. e., 52 folios, $24 \times 2\frac{1}{4}$ inches in size, with some of them $24 \times 2\frac{1}{2}$. It has 13 to 15 lines to a page and about 124 letters to a line. It breaks off at 8. 60. 31 and a portion of App. I, No. 28 (संभूय पापैस्तत्र नार्यदृष्टं कृतं तदा मातृकृतानुना), and hence in the critical apparatus it is shown as missing from 8. 60. 32. It is this MS., along with T₁ which represents the T version, T₂ showing in some respects a preponderating influence of the N recension, as has been pointed out above. In some respects, this MS. shows a purer T version than even T₁, as it has not a single additional passage exclusive to it so far as the portion available shows. *Collated at Tanjore.*

G₁

Puddukkottai State Library, No. 3348. Palm leaf. Undated. This MS. has only two exclusive additional passages, viz., 986* and 1027*.

G₂

Poona, BORI Mahābhārata Collection, No. 256. Palm leaf. Undated. Folios 212, $15\frac{3}{4} \times 1\frac{1}{8}$ inches in size, with 8 lines to a page and about 53 letters to a line. This MS. has only three additional passages exclusively found in it, viz., 607*, 848* and 988*.

G₃

Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No. 11828. Palm leaf. Undated. Folios 186, $17\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches in size, with 6 to 8 lines to a page and about 68 letters to a line. This MS. has only one additional passage exclusively found in it, viz., 969*. *Collated at Tanjore.*

M₁

Poona, BORI Mahābhārata Collection, No. 248. Undated. Palm leaf. Folios 153, $24\frac{3}{4} \times 2$ inches in size, with 7 lines to a page and about 80 letters to a line. The last

folio is damaged and hence the concluding portion cannot be read. There are only three additional passages found exclusively in this MS., viz., 11*, 827* and 837*. This MS. is, as it were, a connecting link between T G on the one hand, and M₂₋₄ on the other. In other words, it shows influence of T and G versions, and thus cannot be regarded as a pure M version. The following additional passages which are found in M₁ (along with some other MSS. of N and T G), but which are absent in M₂₋₄, prove the point. The passages are: 26* (with N T G), 122* (with T G), 134* (with Ś K₂₋₄ V₁ B D T₂₋₃ G), 171* (with Ś K V₁ B₁₋₂₋₄₋₅ D T G₁₋₃), 273* (with T G), 405* (with T₃ G), 482* (with T₁₋₃ G₁₋₃), 515* (with T₁₋₃ G), 532* (with T₂₋₃ G₂₋₃), 719* (with N T G), 722* (with T₂₋₃ G), 747* (with N T G), 772* (with N T G), 853* (with K₃₋₄ V₁ B D₂₁ Dn₁ D₁₋₃₋₃ T₃ G₁₋₃) and 1143* (with V₁ B D₂₁ Dn₁ D₁₋₄₋₇ T₁₋₃ G).

M₂

Poomulli Mana Library, No. 304. Palm leaf. Folios 143, 20½ × 2 inches in size, with 9 lines to a page and about 76 letters to a line. Dated Kollam 917 (ca. A. D. 1742). This MS., along with M₃₋₄, represents a purer Malayālam version as mentioned above. There are no additional passages exclusively found in M₂.

M₃

Baroda, Oriental Institute Library, No. 6919. Undated. Palm leaf. Folios 111, 18 × 1½ inches in size, with 10 lines to a page and about 94 letters to a line. Some folios are damaged. There are no additional passages exclusive to this MS.

M₄

This MS. comes from a private collection belonging to a Nambudri Brahmin named Ponukotumanai. Unnumbered and undated. Palm leaf. Folios 219, 12 × 1½ inches in size, with 9 lines to a page and about 44 letters to a line. There are no additional passages exclusive to this MS.

II. TESTIMONIA

As testimonia, i. e., aids of a partial or subsidiary character for the textual study of the Mahābhārata, Dr. Sukthankar and his successors, Drs. Belvalkar, Dé, Edgerton, Raghu Vira and Professor Velankar, used the Javanese adaptation (wherever available) (ca. 1000 A. D.), the Telugu adaptation or the Āndhra Bhāratamu by Nannaya Bhaṭṭa (1025 A. D.) and his followers like Tikkana, the Sanskrit adaptation Bhāratamañjarī by the Kāśmīrī poet Kṣemendra (ca. 1050 A. D.), poems based on the story of the Mahābhārata, particularly by the Jaina poets, and several commentaries. Unfortunately for the present Parvan the Javanese version was not available, nor the commentary of Devabodha, the oldest known commentator on the Epic. Dr. Sukthankar has already discussed the value and limitations of these aids for the constitution of the critical text in his Prolegomena, pp. xxv-xxix, and I need not repeat his remarks here. For the Karnāparvan, the following commentaries, epitomes and translations are available, and have been fully utilized for what they are worth.

(i) Commentaries

1. The commentary of Arjunamiśra on the Karnāparvan was made available for the edition from the transcript of a MS. from the Library of the Oriental Institute, Baroda, No. 12927. The text of this commentary has been compared with that found

in Da₁, and is discovered to be identical with it. The MS. consists of 21 folios, and begins:—

सुबोधानन्दनिस्यन्दकैवल्यानृतभोजिने । स्वःसुखेऽपि वितृष्णाय कृष्णाय मुनये नमः ॥
श्रीमद्भुजमिश्रस्य वाक् कर्त्रा कर्णपर्वणि । जीयादनज्ञमातङ्गहृदयस्यावदरणी ॥

ततो द्रोणे हते राजत्रिल्यादि.

It ends:—

इति श्रीभारताचार्यश्रीमदीशानपाठकराजतनयस्य श्रीसत्यनामाश्रयस्य भारताचार्यश्रीमद्भुजमिश्रस्य कृतौ भारतस्य प्रदीपिकायां टीकायां कर्णपर्वे समाप्तम्.

This MS. is dated Śaka 1605, the first of the dark half of Phālguna, corresponding to Saturday, 3rd March, A. D. 1683. The copyist's name is Sukhadeva Pandit.

It appears that this commentary of Arjunamiśra was abridged by some scholar with a few additions and alterations here and there and included in our Ds.

The commentary of Arjunamiśra on the Kārṇaparvan is less copious than that of Caturbhuja, but slightly more extensive than that of Nilakaṇṭha and Vādirāja. The text of the Kārṇaparvan presented in the Commentary seems to be substantially the same as found in MSS. Da₁, D₁ and D₂. These three MSS. may confidently be said, therefore, to represent Arjunamiśra's version of the Kārṇaparvan.

2. The commentary of Caturbhuja on the Kārṇaparvan comes from a MS. of the Oriental Institute, Baroda, bearing No. 12983. It consists of 24 folios, and begins:—

फुल्लेन्द्वीवरकान्तिकान्तवपुषं निष्टप्तचानीकरा-
कारेणामलवाससा धनमिव प्रयोतितं विद्युता ।
श्रीवत्साङ्गनिजेक्षणजननरश्रीदानामुद्रितं (sic)
वासः सागरकन्ययेव दधत् श्रीकृष्णनीडामहे ॥
श्रीचतुर्भुजमिश्राणां वाक्स्वः कर्णपर्वणि ।
जयलहोऽर्कसंदेहसंदोहरिपुणा रणम् (?) ॥

इदानीं कमप्राप्तं कर्णसैनापल्यावच्छिन्नमष्टमं पर्वोपक्रम्यते—तत इति ।

This MS. is very corrupt at places, and was therefore used wherever possible.

3. The commentary of Nilakaṇṭha on this parvan is available in printed form in the Ganapat Krishnaji and other editions. MS. Dn₁ contains the text of this commentary, which generally agrees with the Vulgate. It is very scanty and does not help much for text-constitution. Dr. Sukthankar has discussed in detail the merits and deficiencies of this commentary in his Prolegomena, pp. LXV-LXVIII. Nilakaṇṭha's text of the Kārṇaparvan is highly conflated, as our remarks on Dn₁ have made it clear.

4. Vādirāja's commentary called Lakṣālaṃkāra on the Kārṇaparvan is also very scanty. It follows the text of the parvan as found in the S recension.

5. Vimalabodha's commentary known as Viṣamaśloki or Durghaṭārthaprakāśini discusses only four stanzas from the Kārṇaparvan, viz., 8.26.45; 8.66.15; 1096* and 8.67.33. Because of its extreme meagreness, it was not included in the Critical Apparatus, but is made use of in the Critical Notes. A complete MS. of this work is found in the Bombay Government Collection (deposited at the BORI), No. 84 of 1869-70, (see Edgerton's Introduction to the Sabhāparvan, p. xxiv, foot-note).

I should like to state that all variants found in the above commentaries as also the pāthāntaras as such noted therein have been incorporated in our Critical Apparatus.

In 1931 Dr. Sukthankar visited late Dr. Lüders in Berlin and obtained from him the trial collations prepared for the projected edition of the Mahābhārata by the Association of Academies in Europe. I was fortunate to have a look into these collations, which covered only the Devanāgarī MSS., as the collation-work had not much advanced then. I carefully looked into them, however, but did not discover any readings which our MSS. had not recorded. All the same the Mahābhārata Department of the Institute is very grateful to the Association of Academies for handing over, for the use of the present Critical Edition, all the collations prepared by them.

(ii) *Epitomes*

(i) It has already been mentioned above that the Javanese adaptation is not available for the Karṇaparvan. The next important adaptation for this parvan is the Bhāratamañjarī of Kṣemendra. In this work, the contents of the Karṇaparvan are summarized in 217 anuṣṭubh and one vasantatilakā stanzas. Comparing this figure with the total number of 3871 stanzas in the constituted text, it is seen that the extent in the Bhāratamañjarī is not even $\frac{1}{2}$ per cent. It is evident that such a compressed text will not help much in constituting the critical text. The contents, particularly the Vṛttāntas, follow the order of events as in the constituted text. As regards transposition of the Saṃśaptaka episode from the first day's events of Karṇa's Generalship to the second day's events in the S recension, the Bhāratamañjarī agrees with the N recension and the constituted text.

Similarly, the Pāṇḍavacarita of Maladhārī Devaprabha (Kāvyamālā, 93), and the Bālabbhārata of Amaracandrasūri (Kāvyamālā, 45) (ca. 1348 A. D.), which abridged the Karṇaparvan into much shorter volume, had to be ignored as of little consequence. Both of them, however, seem to have had the N recension of the Karṇaparvan before them.

(iii) *Translations*

The Āndhra Bhāratamu by Tikkana was the only old translation of the Mahābhārata used. The text on which this translation is based, belongs to the S recension, and I satisfied myself that in the case of the Karṇaparvan also, particularly with reference to the transposition of the Saṃśaptaka episode from the first day to the second day of Karṇa's Generalship, it follows the S recension.

MUTUAL RELATION OF THE RECENSIONS AND THEIR VERSIONS

General Survey

The Karṇaparvan is comparatively a small parvan, having for its subject-matter the death of Karṇa, the third General of the Kauravas in the Mahābhārata War. He held the office of the General for two days only. The first day's events are narrated in twenty-one adhyāyas in the constituted text, and are not marked by any striking incidents as such. Before the dawn of the second day, however, there was a considerable activity behind the scenes. Karṇa seems to have complained to Duryodhana that he had no charioteer of the qualifications of his rival, and in consequence he could not exhibit his valour to the fullest extent. The name of Śalya was thought of, but the question was how to induce him to accept the office

of the charioteer, specially charioteer of Karna, when Śalya was actually a crowned kṣatriya king. A plea was evolved that the charioteer must have qualifications superior to those of the warrior, and that there was nothing derogatory for a man of superior qualifications to hold that office. The case of Kṛṣṇa officiating as charioteer to Arjuna was before the eyes of everybody, no doubt, but that was not enough. An older precedent of such a type would weigh better with Śalya, and hence the episode of the Tripuradāha by Mahādeva, with Brahmā, the Creator of the world, as his charioteer, was cited. Śalya then agreed to officiate as charioteer of Karna on condition that he might say unto Karna anything on the battle-field, without Karna taking any umbrage at his remarks. Even this was conceded, and so, Karna with Śalya as his charioteer, made his appearance on the battle-field on the second day. The conversation between Karna and Śalya was far from pleasant. There were abuses and counter-abuses exchanged between them, the topics being mostly the dark side in the conduct and the behaviour of the countrymen of Karna and Śalya. As a result, Karna felt somewhat nervous, the more so on account of the curse of Bhārgava Paraśurāma, to the effect that the missiles, which Karna had acquired from Bhārgava under a subterfuge, would fail him at the critical juncture, and also on account of another curse of a Brahmin declaring that the wheel of his chariot might sink into the earth at the critical moment. It was always difficult to meet Arjuna in a straight fight. But when, at long last, these warriors met, and Karna used the best of his missiles, they failed to achieve the desired effect. When Karna was on the point of making his last effort, the curses started operating. Naturally Karna got puzzled over the correct method of the use of his missiles, and one of the wheels of his chariot fell down while the other sank into the earth. Karna made a last-minute appeal to Arjuna and Kṛṣṇa, bringing to their notice the accepted canons of a *dharma-yuddha*, but Kṛṣṇa told Arjuna not to mind what Karna was saying, but to hit him, taking advantage of the enemy's distress. Thus came the end of Karna, the third General of the Kauravas.

Around this main narrative, there occur narratives of a few minor incidents in this parvan. The Tripuradāha is already mentioned above; besides this, there is the fable of the Hamsa and the Kāka (swan and crow); Yudhiṣṭhira's impatience at the delay in Karna's death at the hands of Arjuna, leading to an exchange of hot words between the two brothers, calculated to bring about an unhappy situation, and their pacification; Karna's nervousness at the thought of his having stealthily acquired the missiles; the snake, saved from the burning of the Khāṇḍava forest by Arjuna, entering into Karna's arrow in order to have his revenge on Arjuna; the horrible scene of the death of Duṣṣāsana at the hands of Bhīma and his drinking the blood of the victim.

It appears that in the original story of the Bhārata War, the last mentioned incidents might have occupied a very small volume, perhaps in the form of ballads describing Duṣṣāsana's death and the Dvairatha of Karna and Arjuna. In fact, these two events must have long remained in the tradition of the Sūtas in a ballad form, now forming the kernel of adhyāyas 64 to 68 of the constituted text. This form must have been amplified in the subsequent stages of the growth of our Epic. But the task of the present editor is to constitute a critical text of the Karna-parvan on the strength and authority of manuscripts at his disposal, and hence he does not desire to encroach upon the province of higher criticism.

THE NORTHERN RECENSION

The text of the Karnaparvan, as it has come down to us, seems to have been in a fluid form from very early times. This fluid state is responsible for the great divergence in the texts in the Northern and Southern recensions, particularly at the commencement and towards the end, like a rope automatically unwinding itself when left without the securing knots at the ends. There is no division of this major parvan into sub-parvans, though its traditional volume, according to both the recensions, is about 4900 ślokas. There are only three other major parvans of the Mahābhārata, viz., Mausala, Mahā-prasthāna and Śvargārohaṇa, which have no sub-parvans.

The fluid form of the Karnaparvan mentioned above is also responsible for features not ordinarily noticeable in other parvans, at least as frequently as in the case of this parvan. These features assume a variety of forms. The first of them is the transposition of passages, found at a given place in one recension or version, to another place in the other recension or version; the second feature is the transposition or disturbed sequence of stanzas in different MSS.; and the third is the substitution or the occurrence of parallel passages in recensions, versions or individual MSS. We have an unusually large number of these features in this parvan.

Let us first take up the question of transpositions. We have in our constituted text a long passage from 8. 12. 1 to 8. 17. 29, which in the Southern recension as found in Śāstri's edition, and supported by our MSS. of that recension, is relegated to the second day's narrative of Karna's Generalship, and hence corresponds to the passage 8. 51. 1 to 8. 65. 13½ in that edition. This passage deals with Arjuna's fight with the Saṁśaptaka warriors. In the Northern recension, supported by our MSS., the Bhārātamañjari of Kṣemendra, and the Bālabhārata of Amaracandra, Arjuna fights with the Saṁśaptakas on both the days of Karna's Generalship; but the redactors of the Southern recension thought that Arjuna should fight with them only once and on the second day, rather than on both the days! This is obviously a planned transposition by the redactors of the Southern Recension. This transposition, quite naturally, disturbed the text in a number of ways. In the first place, they inserted, after 8. 11. 41 of the constituted text, an additional adhyāya which, we have relegated to Appendix I (No. 1). It is to be noted that the redactors, as manifested by our MSS., are not unanimous in placing this additional adhyāya in the same place in all the versions, T₁ G_{1.2} M₂₋₄ reading it after 8. 11. 41, while T_{2.3} G₃ M₁ reading the same after 8. 17. 29 of the constituted text.

There is another instance of the disturbed state of the text-tradition of this parvan. It relates to adhyāya 31 in the constituted text. The table on page 273 explains it fully. It should be noted that the N recension is uniform in giving the order of the ślokas, but manuscripts of the S recension are not so. The point to be noted is that our MSS., M₂₋₄ agree in giving a specific order of the ślokas as against M₁, affording further proof to my hypothesis that the purer form of the M version in our critical apparatus is represented by M₂₋₄, M₁ often going on the lines of T and G versions.

The case of the passage, 8.22.15-22 is more or less analogous. Here too the sequence is considerably disturbed only in MSS. of the S recension, there being four groups of MSS.,—T₁, T₂, G_{1.2} and G₃ M. The table on page 168, illustrates the position of the passage in these groups.

Another instance of the disturbed state of the text of this parvan is supplied by 8. 49. 28^a-30^b (Table on page 409), where the order of ślokas as found in Ś K₁₋₃ group, supported by B₃, D₃ and T_{1.2}, has been accepted by me as normal. Here the S recension, barring of course T_{1.2}, has a uniform order, different from Ś K_{1.3} B₂ D₃ T_{1.2}, the disturbance being found in the remaining MSS. of the N recension.

Yet another instance of such disturbance is supplied by 8. 49. 17-101 (see Table on page 426), where I accept as genuine the order of ślokas found in Ś K_{1.2} D₃, as against the vagaries of the remaining MSS. of the N as well as S recension.

There are several other cases of disturbed sequence in this parvan. The following list supplies a few important cases:

1. The entire group of MSS. of the N recension repeats 8. 14. 26-50 in continuation of Appendix I (No. 16) after adhyāya 40 (see page 98).

2. The constituted text of 8. 41. 2-5 occurs in T G_{1.3} M after 8. 16. 4; while the text of 8. 41. 2-7 occurs in G₂ after 8. 16. 4 (p. 115).

3. T G M_{1.3} read adhyāya 42 after 8. 16. 8, while M_{2.4} first read 120* and then adhyāya 42 (p. 115).

4. After 8. 19. 51, T₃ G₃ read 8. 19. 54-56, while T₁ G_{1.2} M read 8. 19. 52-53 after 8. 19. 56 (p. 151).

5. After 8. 22. 53, S reads 55^{ca}, 55^{ab}, 56^{ab}, 54 and 56^{ca} (p. 173).

6. After 8. 23. 20, S reads 8. 23. 30-38 (p. 179).

7. After 403*, T₂ reads 8. 31. 53-54; T₃ G₃ read 8. 31. 53; and G₁ M read 8. 31. 53^a-55^b, all the above MSS. repeating the portion in the proper place (p. 272).

8. Both N and S recensions read 8. 47. 10-12 in a different sequence, N reading them in the order: 10^{ca}, App. I (No. 19), 12, 11^{ab}, 10^{ab}, 11^{ca}; and S reading them in the order: 10^{ca}, 670*, 12^{ca}, 11^{ab}, 10^{ab}, 11^{ca}, 669* and 12^{ab} (p. 399).

9. T_{1.3} G_{1.3} M read 8. 49. 74^a-79^a in the following order: 75, 74^{ca}, 718*, 78, 76, 77, 79, while G₂ follows the order of the stanzas as in the N recension.

10. After 8. 51. 60, S reads 65-66 (T₁ G_{2.3} M repeating 65^c-66^b; T₂ repeating 65-66, and T₃ G₁ 65^{ca} in the proper place) (p. 446).

11. After 8. 51. 68^{ab}, T₁ reads 70^{ab}; G₁ reads 70^a-71^b; M reads 70^a-71^b followed by an additional colophon; T_{1.2} read 68^c-69^a after 71^{ab}; T₃ reads 68^{ca} after the additional colophon; G₃ reads it after 768* (p. 447).

12. After 8. 66. 19^{ab}, Ś K₁₋₃ D_{2.3} read 8. 66. 25-36. After 8. 66. 19, S K_{1.2.4} insert a passage in App. I (No. 41); K₃ V₁ B D_{a1} D_{n1} D_{1.3.3-3} doing so after 8. 66. 36; and D₁ after 8. 66. 25.

13. The sequence of additional passages from 1140* to 1146*, and their position in relation to the constituted text of 8. 67. 3-4, is so confusing and confounding in different MSS. of both the recensions, that I had perforce to follow the principle of eclectics.

An unusually large number of substitute passages, by which I mean parallel versions of passages in the N and S recensions, which agree in general sense but are worded differently in different groups of MSS., and hence cannot be co-ordinated line by line, is another clear pointer to textual derangement. In this respect, only one other parvan, the Virāṭa, can be compared with the Kārṇaparvan. The following passages fall under this category:—

(a) Longer passages in the N recension which are substituted in S:—(1) Adhyāyas 1 and 2 = 7*; (2) 24. 62^a–24. 84^b = Appendix No. 1, passage No. 2; and (3) Adhyāya 69 = 1224*.

(b) Short passages in the N recension (D₃ excepted) which have been substituted in a large majority of S MSS.: (1) 4. 75^{ab} = 28* (along with V₁); (2) 5. 20^{cd} = 44*; (3) 6. 7^{cd} = 63*; (4) 6. 16^{ab} = 67*; (5) 7. 2^{ab} = 76*; (6) 13. 7 = 101*; (7) 19. 32^{ab} = 163*; (8) 22. 3^{ab} = 188*; (9) 23. 1^{ab} = 205*; (10) 24. 36^{ab} = 247*; (11) 24. 107 = 270*; (12) 24. 110 = 273*; (13) 23. 111 = 274*; (14) 24. 114^{cd} = 276*; (15) 27. 7 = 310*; (16) 27. 42 = 316*; (17) 28. 49 = 343*; (18) 28. 50 = 345*; (19) 29. 13^{ab} = 364* (along with D_{3.4.6.7}); (20) 29. 36 = 382*; (21) 30. 82 = 400*; (22) 31. 42^{cd} = 416*; (23) 34. 24^{cd} = 460*; (24) 35. 24^{ab} = 467* (with D_{n1} D₃); (25) 37. 21 = 493* (with D_{n1} D₃); (26) 42. 20^{cd} = 543*; (27) 43. 43^{ab} = 571* (with D_{n1}); (28) 43. 65 = 581*; (29) 44. 14 = 593*; (30) 44. 45^{cd} = 608*; (31) 46. 31^{cd} = 651*; (32) 46. 38 = 653*; (33) 46. 46 = 655*; (34) 47. 3 = 660*; (35) 47. 5 = 663*; (36) 47. 6^{cd} = 666*; (37) 47. 7 = 668*; (38) 48. 4 = 678*; (39) 48. 5 = 679*; (40) 48. 6^{cd} = 681*; (41) 49. 45^{ab} = 696* (except T₂); (42) 49. 88^{cd} = 727* (except T_{1.2}); (43) 50. 15^{cd} = 735*; (44) 50. 63 = 750*; (45) 51. 36^{cd} = 763*; (46) 51. 43^{ab} = 764*; (47) 51. 83–85 = 775*; (48) 51. 86^{ab} = 776*; (49) 51. 100^{cd} = 783*; (50) 51. 103^{cd} = 785*; (51) 52. 10 = 788* and 52. 28^{ab} = 803*; (52) 53. 1^{cd} = 808* (53) 53. 4^{cd} = 810*; (54) 53. 9^{cd} = 811*; (55) 54. 14^{ab} = 816*; (56) 54. 16^{ab} = 819*; (57) 54. 20^{cd} = 823*; (58) 54. 21^{cd} = 825*; (59) 54. 28^{ab} = 831*; (60) 55. 22^{ab} = 839*; (61) 56. 4^{ab} = 851*; (62) 57. 1 = 856*; (63) 57. 10^{ab} = 863*; (64) 57. 11 = 864*; (65) 57. 23^{cd} = 867*; (66) 57. 36 = 871*; (67) 57. 38 = 874*; (68) 57. 40 = 875*; (69) 57. 50 = 886*; (70) 57. 51^{cd} = 887*; (71) 57. 54^{ab} = 889*; (72) 57. 69 = 897*; (73) 58. 7^{cd} = 899*; (74) 58. 8 = 900*; (75) 59. 26^{cd} = 909*; (76) 59. 30 = 914*; (77) 59. 42^{cd} = 918*; (78) 59. 43^{cd} = 921*; (79) 59. 44^{cd} = 922*; (80) 60. 17^{ab} = 925*; (81) 62. 17^{bcd} = 954*; (82) 62. 24^{ab} = 956*; (83) 62. 26^{ab} = 960*; (84) 62. 31 = 965*; (85) 62. 49^{ab} = 967*; (86) 62. 56^{ab} = 971*; (87) 63. 10^{cd} = 977*; (88) 63. 18^{ab} = 982*; (89) 63. 41^{ab} = 991*; (90) 63. 59^{cd} = 1003*; (91) 63. 61^{cd} = 1004*; (92) 65. 12 = 1029*; (93) 65. 14^{abcd} = 1048*; (94) 65. 34^{ab} = 1069*; (95) 66. 10–11 = 1089*; (96) 66. 21 = 1112*; (97) 66. 45 = 1128*; (98) 66. 63^{cd} = 1135* (with V₁ B D_{n1} D_{n1} D_{1.3.5-7}); (99) 67. 23 = 1157*; (100) 67. 36 = 1170*; (101) 68. 1^{cd} = 1173* and (102) 68. 32^{cd} = 1185*.

Besides the above-mentioned features, there are a large number of passages which have no counterpart in the S recension, and thus constitute exclusive inflations of the N recension. They are: 213*, 214*, 219*, 243*, 268*, 399*, 494*, 523*, 535*, 536*, 578*, 648*, 658*, 662*, 665*, 667*, 701*, 706*, 902*, 936*, 955*, 990*, 996*, 1005*, 1013*, 1031*, 1059*, 1073*, 1027* and 1163*. In addition, the following passages relegated to Appendix No. 1 also belong to this category:—Nos. 7 (with T₂), 14 (T G only), 16, 19, 24 (with T₂), 26, 33, 34 (both with T₂) and 41. The total extent of all these passages however, is very small, only 92 lines, compared with the extent of purely Southern additions which is nearly 515 lines.

The Northern recension in the critical apparatus of the Karnaparvan consists of several versions and sub-versions. They are: (1) Śāradā, (2) Kāśmīrī or the Devanāgarī transcripts presumably from some Śāradā codex, (3) Maithilī, (4) Bengālī, (5) Devanāgarī with its sub-versions such as the Devanāgarī versions of Arjunamīśra and

Nilakaṇṭha and the composite Devanāgarī version. Let us now examine the characteristic features of these versions.

(1) *The Śāradā Version*

The Śāradā version of the Karpāpārvaṇ consists of two MSS. in Śāradā script. They are Ś₁ and Ś₂. Both these MSS. are not very old, the dates of copying for Ś₁ being 1709 A. D., and for Ś₂ 1708 A. D. Although Ś₂ is an older MS. of the two, its value suffers considerably on account of its damaged condition and careless copying on the part of the scribe. It has already been suggested that both Ś₁ and Ś₂ may have been copies of one and the same older MS. in Śāradā script; for, these two MSS. contain lacunae in identical places and also have a large number of common haplographical omissions. These two MSS. in Śāradā script, coupled with our K₁ and K₂, give us a text which is the shortest, and they therefore constitute the oldest version of the Karpāpārvaṇ coming from the North-western part of India, so far as the authority of our manuscripts goes. There are no additional passages found individually in any of the four MSS. mentioned above, except perhaps the additional passage 857* found in Ś₂, viz.:

857* एकवीरो महेष्वासो विघ्नस्तापरिवाहिणम् (sic)

as a substitute for 8. 56. 29^{ab}:

ततः कर्णो महाराज ददाह रिपुवाहिनीम्.

All the same there are some variants in Ś₂ which are not found in Ś₁, and almost all of them can be ascribed to the copyist.

(2) *The Kāśmīrī Version*

The Kāśmīrī version in the critical apparatus of the Karpāpārvaṇ, is represented by four MSS., viz., K₁, K₂, K₃ and K₄. I have satisfied myself that all these four MSS. are either copies of an original or originals in Śāradā script, or come from the North-western part of India. They show considerable influence of the traits and traditions of Kashmir. All of these four MSS., however, are not of the same value. K₁ and K₂, in my view, are Devanāgarī transcripts, probably from one and the same codex, of which our Ś₁ and Ś₂ are copies. K₃ is considerably influenced by the Maithilī, Bengali and Devanāgarī versions, while K₄, though in part representing an older version known to Arjunamīśra, is heavily conflated with the S recension, particularly in later adhyāyas. I have already given instance of such contamination in the case of K₄, while giving its detailed description (see page xiii). In constituting my text, therefore, I have attached greater importance to K₁ and K₂ when they agreed with Ś as against K₃ and K₄. In fact, the extent of my constituted text of the Karpāpārvaṇ is determined by the agreement of Ś (i. e., Ś₁ and Ś₂) and K₁ and K₂ plus the haplographical omissions, and minus passages not supported by other versions belonging to the Northern or Southern recension.

One disheartening feature of these four MSS. however is the existence of a very large number of haplographical omissions peculiar to this group. I note these cases below.

4. 53^c-54^b (Ś K_{1.2.4} D₃ G₁); 4. 92 (Ś K_{1.2} D₂ T₂); 4. 96 (Ś K_{1.2} D_{1.5} T₂ G₂); 5. 53^c-54^b (Ś K_{1.2.4}); 8. 38 (Ś K₂ D₂); 9. 29^{cd} (Ś₁ K₂); 11. 1^{a-2} (Ś K₁₋₃); 11. 10 (Ś K_{1.2}); 11. 35^c-36^b (Ś₁ K_{1.2.4} D₃ T₂); 15. 22^c-23^b (Ś₁ K_{1.2.4}); 17. 38 and 18. 2

(Ś K_{1.2.4}); 19. 6 (Ś₁ K₂); 19. 24^c-25^d (Ś₂); 19. 28^c-29^b (Ś K_{1.2} D₇); 19. 35^c-36^b and 19. 56 (Ś K_{1.2}); 21. 16^c-17^b (Ś K_{1.2.4}); 21. 23 and 21. 34^b-35^a (Ś K_{1.2}); 23. 36^a (Ś K₁₋₃ Dn₁ D₂); 24. 24, 89^c and 94^d-96^a (Ś K_{1.2}); 24. 111 (Ś₂ K₁ B_{1.4} Dn₁ D_{2.4.6.7}); 24. 140^b-141^a (Ś K_{1.2}); 26. 19^d-20^c (Ś₁ K_{1.2}); 27. 103 (Ś K_{1.2}); 28. 46^d-47^a (Ś₂); 30. 66^a (Ś K_{1.2}); 32. 76^c-77^d and 33. 53 (Ś K₂); 35. 41^d-42^c (Ś₁ K₂ [Ś₂ K₄ reading the lines on marg.]); 38. 13^c-14^b (Ś K_{1.2.4}); 38. 24^c and 26 (Ś K_{1.2}); 39. 19 (Ś K_{1.2.4}); 39. 28^b-29^b (Ś K_{1.2}); 40. 46^c, 48^c-49^b and 51^c (Ś K_{1.2} D₆); 42. 33^c (Ś K_{1.2} B₁ D₂ G₁); 42. 40^d-41^a (Ś K_{1.2}); 42. 45, 43. 22-24 and 44. 49^b-51^a (Ś K_{1.2}); 45. 16 (Ś K_{1.2.4}); 49. 6^b-7^a (Ś K_{1.2}); 49. 31^c-32^b, 39^b-40^a and 50. 5^b (Ś K_{1.2}); 51. 7^b-8^a (Ś K_{1.2} D₈ T_{1.2}); 51. 60^c-61^b (Ś K_{1.2}); 51. 95^c-96^d (Ś₂ K₃); 55. 58^a-59^b (Ś K₁₋₃ D₃); 55. 70^c-71^b (Ś₁ K_{1.2}); 56. 17^c (Ś K_{1.2.4} D₆); 62. 27 (K_{1.2.4} B₂ D_{2.6}); 63. 71^c-72^b (Ś K_{1.2} B₂ D₂); 68. 4^c (Ś K_{1.2.4} D₃); 68. 26^d-27^c (Ś K_{1.2.4} B₃ D₂); and 69. 24^c-25^b (Ś₁ K₂).

It does not, however, mean that even when these haplographical omissions are supplied on the strength of the passages occurring in other MSS., this group has no passages indicative of its conflation. The number of such exclusive additional passages in this group is very small, namely 3, and the number of lines they cover is 4 anuṣṭubhs. These passages are: 50* (in Ś K_{1.2.4}); 124* (in Ś K_{1.4}) and 786* (in Ś K_{1.2.4}). That these passages are clearly inflations is easy to demonstrate.

Let us take up the additional passage 50*. It is found only in Ś K_{1.2.4}, and occurs after 8. 5. 26 of the constituted text which runs:

विषममि प्रपातं वा पर्वताग्रादहं वृणे ।

न हि शक्यामि दुःखानि सोढुं कष्टानि संजय ॥

after which Ś K_{1.2.4} insert:

50* चिन्तयन्नेव सीदामि मनो मेस्तीव मुह्यति ।

That this line does not find a place in 27 out of a total of 32 MSS. in our critical apparatus, and that it does not help the progress of the narrative in any way, justifies its rejection though found in such valuable MSS. as in Ś and K groups.

The same is the case with the additional passage 124* found in Ś K_{1.4}. After a long and hackneyed description of the battle-field in 8. 16. 38:

रूपाण्यस्त्रयथैकाम्यानि द्विरदाश्वनुणां नृप ।

समुच्चानीव वज्राणि प्रापुर्दुर्दर्शतां परम् ॥

we have in Ś K_{1.4} the following stanza:—

124* तथैव मुखवर्णश्च केषांचित्तत्र दृश्यते ।

मदादिव प्रमुत्तानां विक्षिप्ताभरणस्रजाम् ॥

In the stanza above, the word तथैव is a pointer that the description is an after thought, particularly following a long description of the battle-field.

Let us now take up the third additional passage, 786* (Ś K_{1.2.4}). After 8. 52. 7^a of the constituted text:

अयं खलु स संग्रामो यत्र कृष्ण मया कृतम् ।

we have

786* निर्जिता बहुशो योधाः पलायनपरायणाः ।

which line does not harmonise with the line above, while 7^c of the constituted text:—

कथयिष्यन्ति भूतानि यावद्भूमिर्धरिष्यति ॥

fits in exactly.

All the same, I feel justified in holding that the $\bar{S}$ group of MSS., associated with K group, particularly K_1 and K_2 , contains the shortest version of the Kārṇaparvan so far as our manuscript authority goes.

(3) *The Maithili Version*

The Maithili version in our critical apparatus is represented only by one manuscript, viz., V_1 . This version is generally more akin to B and D versions, but is not entirely identical with them; we have cases, of course, in our additional passages of the N recension group of MSS., where V_1 does not find itself in agreement with $\bar{S}$ K or with D. The following additional passages, not found in V_1 and some MSS. of the Bengali version, are found in $\bar{S}$ K and D, which enables us to distinguish the Maithili-cum-Bengali version from the $\bar{S}$ K version on the one hand and the D version on the other: 111* (not found in V_1 B_3 but found in $\bar{S}$ K B_1 .2.4.5 D); 231* (not found in V_1 B_1 but found in $\bar{S}$ K D_1 D_2), and 1175* (not found in V_1 B_1 but found in $\bar{S}$ K D_1 D_2 .2.5.3). Barring these features our Maithili version shows a general agreement with the MSS. of the Central group.

(4) *The Bengali Version*

The Bengali version in our critical apparatus is represented by five MSS. Ignoring occasional lapses, these five MSS. present a text which agrees with our Maithili version on the one hand, and the Devanāgarī version on the other. Of these five MSS., B_1 and B_4 are purer and uncontaminated, while B_2 and to a greater degree B_3 , are heavily conflated.

(5) *The Devanāgarī Version*

The Devanāgarī version in the critical apparatus of the Kārṇaparvan falls into four distinct groups: (i) the version of Arjunamīśra; (ii) the version of Nilakanṭha; (iii) the composite Devanāgarī version and (iv) the Devanāgarī version highly conflated with the S recension, and represented in the Crit. App. by eleven MSS. in all. The first of these sub-versions is represented by a compact and consistent group of three MSS., D_{a1} , D_1 and D_2 . Of these, D_{a1} has the commentary of Arjunamīśra written above and below the text, which agrees with the text of the bare commentary obtained from the Library of the Oriental Institute at Baroda. D_2 gives an abridged version of the commentary along with a few additions and alterations, while D_1 has no commentary at all and contains the bare text of the Kārṇaparvan. The close agreement of all these three MSS., almost uniformly and throughout the entire text of the parvan, makes me feel justified in holding that they represent Arjunamīśra's version. It has already been shown by the late Dr. Sukthankar (see his article "Notes on Mahābhārata commentators", ABORI 17. 185-202; Collected Works, Vol. I, pp. 263-277; "Arjunamīśra", Dr. Modi Memorial Volume, pp. 565-568; Collected Works, Vol. I, pp. 402-405) that Arjunamīśra is a very old commentator; and that he has mentioned several of his predecessors. From some of his remarks in his commentary it appears that he had before him several versions of the Mahābhārata; and though he hailed from Bengal, he followed a text mostly agreeing with the text of the Epic as preserved in the MSS. belonging

to the Central group. As there is not a single additional passage found in any of the three MSS. severally and collectively, I feel that I am on very sure and firm ground in holding that the version presented by these MSS. as the pure version of Arjunamiśra.

The second Devanāgarī sub-version is Nilakanṭha's version, represented by one MS. only, our Dn₁. There were a few more MSS. of the parvan with Nilkanṭha's commentary thereon, but on examination I did not find anything in them deserving special notice, and so they were not included in the critical apparatus. The version presented by our Dn₁ is highly conflated as has been already shown above (p. xv).

The third Devanāgarī sub-version consists of four MSS. viz., D₂, D₃, D₄ and D₅. Of these four MSS., D₃ presents a version agreeing to a very high degree with Ś K₁. group, but featuring some of the characteristics of the remaining MSS. of the Northern recension, as has been shown in the detailed description of that MS. So D₂, D₃ and D₄ are the only MSS. which represent a purer sub-version of the composite Devanāgarī version.

The fourth Devanāgarī sub-version is represented by a group of two MSS., D₆ and D₇, representing the composite Devanāgarī version contaminated with, and showing leanings on the side of, the S recension. Of these two MSS. again, D₆ shows greater affinities with S, as containing a very large number of exclusive additional passages, and those in common with the S recension. Compared with D₆, our D₇ falls in line with the composite D version in its general extent, but adopts variants commonly found in the S recension.

The Central group consisting of the Maithilī, Bengali and Devanāgarī versions with sub-versions of the last, is not, however, without its specialities. It has a number of additional passages, with occasional association with K₃ and K₄. They are: 189* (V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1-5.7}); 272* (V₁ B_{1.2.4} D); 290* (V₁ B_{1.2.4.5} Da₁ D₁₋₇); 292* (V₁ B Da₁ Dn₁ D₁₋₇); 305* (V₁ B_{1.3.4} D_{3.4.6.7}); 428* (V₁ B_{1.3.4} D_{3.4.7}); 540* (V₁ B Da₁ D_{1.3-7}); 562* (K₄ V₁ B D); 591* (K₄ V₁ B Da₁ D_{1.3.5.7}); 616* (K₄ V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1-5.7}); 617* (K₄ V₁ B Dn₁ D_{2-4.7}); 618* (K₄ V₁ B Dn₁ D_{2-4.7}); 622* (V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3.5.7}); 628* (V₁ B_{1.3-5} Dn₁ D_{2-4.7}); 676* (K₄ V₁ B_{2.4.5} Da₁ Dn₁ D₁₋₇); 726* (K₄ V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3-7}); 741* (V₁ B₂₋₅ Da₁ Dn₁ D_{1.3-7}); 792* (K_{3.4} V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3-3} T₂); 793* (K₄ V₁ B₂₋₅ Da₁ Dn₁ D_{1.2-7}); 796* (K₄ V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3-7}); 844* (V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3-7}); 869* (K₄ V₁ B_{2.3} Da₁ Dn₁ D_{1.2.5.6}); 878* (K₄ V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1-5.7} T₂); 879* (K₄ V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1-5.}); 894* (V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3-5.7}); 901* (V₁ B Da₁ Dn₁ D₁₋₇); 920* (K₄ V₁ B₂₋₅ Dn₁ D_{3.4.7}); 939* (V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3-5.7}); 1072* (K₄ V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3-7}); 1100* (K₄ V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3-7}); 1108* (V₁ B_{1.2.4.5} Da₁ Dn₁ D_{1.3.5-7}); 1115* (K₄ V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.4-7}); 1123* (V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3-7}); 1177* (V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3-5.7}); 1178* (K₄ V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3.5.7}); 1201* (K₄ V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3.5.7}); 1212* (V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3-5.7}); 1217* (V₁ B₂₋₅ Da₁ Dn₁ D_{4.5}) and 1222* (V₁ B_{1.2-5} Dn₁ D_{3.7}).

THE SOUTHERN RECENSION

The Southern recension, in contrast with the Northern recension, is a very highly inflated recension of the Karṇaparvan. It transposes Arjuna's fight with the Saṁśapta-kas, which in N is described on both the days of Karṇa's Generalship, to the second day's

occurrences. The text of the Kārnāparvan in this recension is marked with a very large number of additional passages. It seems to have been handed down in a deranged form, MSS. differing considerably in locating some portions. I have discussed these features in my remarks on the Northern recension, and hence do not desire to repeat myself here. There are indications that MSS. of this recension make a definite and pronounced attempt to smoothen the text by removing epic archaisms.

The following is a list of additional passages found exclusively in the entire S recension, including T₂:-

12*, 18*, 19*, 22*, 36*, 37*, 38*, 49*, 51*, 74*, 91*, 131*, 147*, 160*, 161, 162*, 165*, 166*, 174*, 194*, 197*, 199*, 202*, 207*, 215*, 222*, 223*, 226*, 228*, 229*, 230*, 232*, 233*, 234*, 235*, 237*, 238*, 240*, 241*, 244*, 249*, 251*, 252*, 255*, 267*, 269*, 278*, 280*, 281*, 298*, 320*, 322*, 331*, 336*, 377*, 378*, 383*, 411*, 430*, 434*, 442*, 443*, 444*, 446*, 450*, 470*, 479*, 481*, 524*, 531*, 542*, 544*, 547*, 550*, 551*, 554*, 558*, 576*, 587*, 588*, 590*, 594*, 614*, 631*, 635*, 638*, 639*, 649*, 652*, 657*, 659*, 661*, 663*, 664*, 669*, 670*, 671*, 677*, 682*, 693*, 723*, 748*, 761A*, 774*, 777*, 778*, 779*, 781*, 782*, 787*, 802*, 804*, 805*, 813*, 814*, 817*, 818*, 822*, 824*, 833*, 884*, 906*, 907*, 916*, (T₂ missing from this point to the end of the parvan) 956*, 972*, 976*, 983*, 993*, 997*, 1002*, 1026*, 1028*, 1030*, 1043*, 1052*, 1055*, 1057*, 1068*, 1074*, 1075*, 1076*, 1080*, 1119*, 1124*, 1140*, 1151*, 1153*, 1167* and 1170*.

Over and above, the following additional passages found in T₁ & M₁ may be regarded as exclusive additions in the S recension, T₂ being after all a mixed codex dominated by the influence of the N recension:- 54*, 82*, 101*, 102*, 137*, 170*, 173*, 175*, 176*, 178*, 187*, 188*, 192*, 248*, 276*, 285*, 287*, 293*, 303*, 307*, 311*, 316*, 319*, 329*, 330*, 332*, 333*, 345*, 346*, 347*, 362*, 372*, 375*, 379*, 382*, 400*, 403*, 406*, 416*, 435*, 440*, 451*, 452*, 460*, 462*, 464*, 484*, 492*, 580*, 581*, 583*, 696*, 724*, 742*, 758*, 769*, 788*, 802*, 803*, 823*, 831*, 855*, 864*, 874*, 875*, 876*, 886*, 887*, 897*, 899*, 900*, 909*, 914*, 918*, 921*, 922*, 923*, (T₂ missing from this point onwards) 940*, 965*, 977*, 982*, 1003*, 1048*, 1128* and 1157*.

The S recension consists of three different versions, T, G and M and is represented by ten MSS., three each for T and G version and four for the M version. Of these three versions, T and G, together with M₁, seem to present some common features, while M₂₋₄ stand out to represent a purer form of the M version.

Besides the above-mentioned short additional passages, there are fifteen longer passages relegated to Appendix I, viz., Nos. 1, 2, 6, 8, 10, 11, 21, 22, 23, 25, 27, 28, 30, 37 and 38, which also belong to this recension.

(1) The Telugu Version

The Telugu version in our critical apparatus is represented by three MSS. Of these, T₂ is not available for the whole of the parvan, and breaks off at 8. 60. 31. T₂ is a mixed codex presenting in its readings features of the N recension, while in respect of the division of adhyāyas, additional passages etc., it shows leanings more on the side of the S recension than the N recension. Thus, T₁ and T₂ are the only two MSS. which represent the Telugu version proper. There are indications again that T₂ has leanings

towards G. There are no additional passages found exclusively in the entire Telugu version as such, but there are several such passages common to the Telugu and the Grantha versions, for which see below.

(2) *The Grantha Version*

The Grantha version in our critical apparatus is represented by three MSS., all of which present a more or less uniform text. Each of these MSS. has a few exclusive passages, no doubt [G_1 (2), 986* and 1027*; G_2 (3), 607*, 848* and 988*; G_3 (1), 969*] which fact may be regarded as vagaries of individual MSS.; but there are a few additional passages, common to all the three MSS., which are found neither in Tn or in M. They are: 525*, 938* and 941*.

There is, however, a large number of additional passages common to both the Telugu and Grantha versions, but which are not at all found in the Malayālam version. They are: 123* ($T_{1.3}$ G), 221*, 253*, 414* ($T_{1.3}$ G), 433*, 436*, 445*, 447* and 475* ($T_{1.3}$ G), 502*, 503* ($T_{1.3}$ G), 507*, 520*, 521*, 522*, 539*, 592*, 595*, 596*, 597* 605* (the last five $T_{1.3}$ G), 632*, 633*, 634*, 636*, 642*, 656* and 688* ($T_{1.3}$ G), 736*, 846*, (T_2 missing from this point onwards) 949* ($T_{1.2}$ $G_{2.3}$) and 1092* (T_1 G_2).

I have already stated above, while giving a detailed description of the characteristics of our M_1 , that this MS. has greater leanings towards the T and G versions than towards the purer form of the M version presented by M_{2-4} . The following passages which M_1 shares in common with T G, may be mentioned in this connection:—122*, 273*, 405*, 482*, 515*, 532* and 722*.

(3) *The Malayālam Version*

The Malayālan version in our critical apparatus is represented by four MSS., of which, as has been already pointed out above, M_1 leans towards the T and G versions. The purer form of this version is thus found in M_{2-4} only. There are a few additional passages found in the entire M version, but a larger number of such passages is found in M_{2-4} . Those additional passages found in the entire M version are: 284*, 363*, 602* and 950*; while those found in M_{2-4} only are: 95*, 158* ($M_{2.3}$), 369*, 396*, 528*, 529*, 698*, 834* and 835*.

It is now possible to arrange the entire manuscript material of the Karnāparvan, in the following series which would indicate the progressive stages of inflation in a very rough fashion:—($\dot{S}_{1.2}$ $K_{1.2}$)→(K_3 D_3)→(K_4 V_1 B)→(Da_1 $D_{1.5}$)→($D_{2.3.4}$)→($D_{1.6}$)→(Dn_1 T_2)→($T_{1.3}$)→(G M_1)→(M_{2-4}): Dn_1 T_2 thus occupying a place just midway between the N and S recensions. Of the three versions of the S recension, the Malayālam version is the shortest in extent.

THE EXTENT OF THE KARNĀPARVAN

According to the agreed view expressed in the parvasaṃgraha calculation of the Northern and Southern recensions, further supported by the Javanese adaptation, the number of adhyāyas in the Karnāparvān is 69, exactly the number which the constituted text has got. I must however say that the constituted text is not hypothetically divided into 69 adhyāyas, but is actually found so divided in $\dot{S}$ $K_{1.2}$ group of my MSS. The Vulgate text has 96 adhyāyas and the Madras ed. 110 adhyāyas for this parvan. If we examine the evidence of MSS., those of the N recension outside the group of $\dot{S}$ $K_{1.2}$, divide

the parvan into 69 to 96, while the MSS. of the S recension used by us show the number to vary from 101 in T₂ to 112 in M₄, only G₁ having 110 adhyāyas as in the Madras edition. My considered view is that the late P. P. S. Sastri, the editor of the Madras edition, has hypothetically divided his text into 110 adhyāyas to suit the following reasoning of his:

"We find, however, that *all the manuscripts utilised by us* for the preparation of the Southern Recension of the Kārṇa Parvan divide the Kārṇa Parvan into 110 chapters. From the last two columns of the table printed in page viii (xviii) of the Introduction to Vol. I of our Edition of the Mahābhārata, it will be observed that the total number of chapters in all the Parvans of the Mahābhārata according to the Southern Recension comes to 1959. But in stanza 15 of chapter 51 of the Ādi Parvan, we are told that the Mahābhārata consists of one hundred thousand stanzas divided into two thousand chapters,

[अध्यायानां सहस्रे द्वे पर्वणां शतमेव च ।

श्लोकानां तु सहस्राणि नवतिश्च दशैव च ॥]

distributed over one hundred minor Parvans and eighteen major Parvans..... In the matter of adhyāyas also, we have been closely following the scheme given by the manuscripts representative of the Southern Recension. We have therefore divided the Kārṇa Parvan into 110 chapters in consonance with the evidence supplied by the Manuscripts though we have been told in the Anukramanikādhyāya of the Ādi Parvan that the Kārṇa Parvan need consist only of 69 chapters. And the addition of 41 chapters under Kārṇa Parvan helps us to arrive at the two thousand chapters for the whole Mahābhārata according to the Southern Recension." (Italics mine).

I should like to add that the stanza referred to above corresponds to lines 2 and 3 of the additional passage No. 486* in the constituted text of the Ādiparvan, and must have been inserted considerably later than the Parvasamgraha, as the total of adhyāyas according the Southern recension comes to 1959. Besides, there is no suggestion that the required number of 41 adhyāyas should be obtained only from one parvan and that parvan should be the Kārṇaparvan. I need not state that Southern redactors inserted the stanza regarding the number of adhyāyas out of its proper place, which should have been towards the enumeration of the sub-parvans, adhyāyas and ślokas.

Let us now examine the claim of Sastri that the manuscript tradition of the Southern recension is uniform in dividing the text of the Kārṇaparvan into 110 adhyāyas. In my view the above claim is not tenable. It appears clearly from the ten manuscripts of the Southern recension which we have used,—and some of them more or less similar, if not identical, with those used by him,—that he has arbitrarily divided his text into 110 adhyāyas in order to gain exactly 41 more adhyāyas to obtain the required total of 2000 for the whole of the Mahābhārata. I say arbitrarily because of the following remarks of his in the foot-notes to his edition of the Kārṇaparvan: p. 478 (अ-कोशे नात्राध्यायसमाप्तिर्दृश्यते); p. 501. (ख-नात्राध्यायसमाप्तिर्दृश्यते); p. 574 (ख-नात्राध्यायसमाप्तिः); p. 578 (अ-कोशे अत्रैवाध्यायसमाप्तिर्दृश्यते); p. 580 (क-ख-घ-ङ. अत्राध्यायसमाप्तिर्दृश्यते); p. 606 (अ-कोशे नात्राध्यायसमाप्तिर्दृश्यते); p. 610 (अ-कोशे अत्रैवाध्यायसमाप्तिर्दृश्यते); p. 611 (अ-कोशे अत्राध्यायसमाप्तिर्न दृश्यते); p. 612 (अ-कोशे अत्रैवाध्यायसमाप्तिर्दृश्यते); p. 678 (घ-अत्राध्यायसमाप्तिर्दृश्यते). Sastri used in all five MSS. for his edition of the Kārṇaparvan, and his notes quoted above, refer to all these five MSS.; so his claim

that his MSS. are uniform, falls to the ground. It must, however, be said that the S recension divides the Karṇaparvan into a larger number of adhyāyas than the Northern recension does. I may even say that it is possible to increase the number of adhyāyas to a still greater number, not only in the Karṇaparvan, but also in the Bhīṣma, Droṇa and Śalya parvans by splitting the text at a point when the fight of one pair of warriors is over and that of another pair is to begin.

Another point. The Southern recension in its Parvasaṃgraha states that the number of adhyāyas in the Karṇaparvan is 69. At what period the theory of 2000 chapters for the whole Mahābhārata came into vogue, and why the redactors of the Southern recension selected only the Karṇaparvan for obtaining the required additional number of adhyāyas, will remain an unsolved question for the present.

The constituted text of the Karṇaparvan divides it into 69 adhyāyas, the figure on which the Northern, Southern and Javanese traditions are agreed, the smallest adhyāya in it, i. e., adhyāya 41, having 7 ślokas, and the biggest one, i. e., adhyāya 24, having 161 ślokas, the average number of ślokas per adhyāya being 56 as against the general average of 45 ślokas for the whole of the Mahābhārata. (see Sukthankar: Epic Questions II, The Parvasaṃgraha Figures in the Silver Jubilee Number, ABORI, 23, pp 549-558; Sukthankar Memorial Edition, Vol. I, pp. 422-430).

For the Karṇaparvan, the Parvasaṃgraha figure of ślokas or Grantha is 4900 according to the Northern as well as the Southern recension. The Javanese adaptation records the figure as 4970. Sastri gives the figure, on actual calculation, to be $5001\frac{1}{2}$ ślokas. Among the the MSS. of this parvan there are a few which have recorded the figures as follows: SK₁: 4964; K₂ (erroneously) puts the figure at 4864 due to misreading of the figure for 9; D₂: 5142 and D₁: 5082. On the utility of Parvasaṃgraha figures for critical purposes, Dr. Sukthankar has expressed his views in detail in his Prolegomena (pp. xvii-c) and in his article "Epic Questions II", Silver Jubilee Volume, ABORI, 23, pp. 549-558. Dr. D. D. Kosambi has contributed an interesting paper on this topic in JAOS, 66, No. 2, pp. 110-117; and Dr. Belvalkar also had an occasion to discuss it in his Introduction to Bhīṣmaparvan, pp. cxvi-cxviii. I generally accept the conclusions arrived at by Sukthankar and Belvalkar, and feel that the Parvasaṃgraha calculations should be regarded as approximate, though in some cases the figures recorded have the semblance of accurate calculations to a digit. The date of Parvasaṃgraha enumeration is anterior to A. D. 1000, and may be much older than this date. The oldest of Karṇaparvan MSS., V₁, is dated A. D. 1444, and D₂, A. D. 1458. The traditional figure of ślokas or Grantha seems to be 4900 or so, according to both the recensions, though Sastri has actually calculated it to be $5001\frac{1}{2}$ ślokas for his Southern recension.

Let us now see how far the constituted text of the Karṇaparvan stands *vis-à-vis* these figures. Our constituted text contains 3871 ślokas divided into 69 adhyāyas. Of these, 3252 are in the anuṣṭubh metre, including 287 three-lined and 4 one-lined ślokas 615 in Triṣṭubh-Jagatī metre including 23 six-lined ones, and 4 ślokas in the Mālinī metre. The total volume of all these ślokas in grantha unit will approximately come to 4343 excluding the references and colophons. In any case, this figure 4343 falls short of the traditional figure of 4900 by about 550!

I have already stated above that in my opinion the Parvasamgraha figures are only approximate, and are indicative of the extent of the Mahābhārata and its parvans in the age when the Parvasamgraha adhyāya was introduced into the body of the Epic, which, it will be readily admitted, is older than this adhyāya. To the Editor of the constituted text on the authority of extant MSS., variation in these figures need not frighten.

I may, however, be asked the question whether I have followed the principles of the constitution of the Mahābhārata text as laid down by Dr. Sukthankar and scrupulously observed in practice by his successors in the task of editing different parvans. I would unreservedly answer the question in the affirmative. I would ask the reader to refer to Dr. Sukthankar, who in his Prolegomena (pp. cii-civ) and in his Introduction to the Āraṇyakaparvan (pp. xviii) and also in several papers under the title Epic Studies and Epic Questions, has discussed the question in great details. The quintessence of these principles is that the constituted text is the shortest text as regards extent, based on the agreement and difference of the MSS. arranged in recensions and versions. The constituted text of the Kārnāparvan stands firm on this first requisite to the fullest extent. The shortest version in my critical apparatus is that represented by Ś K₁, group of MSS. I have eliminated from this group all those passages which are not supported by other recensions and versions. It must be clearly understood that the above group contains a very large number of haplographical omissions which had to be supplied from the remaining versions. But I have not allowed a single passage into my text which is not supported by both the recensions taken as a whole and their different versions. In one case (see page 353, additional passage No. 537*) I have even rejected a passage where I felt, on the authority of a single MS., that its occurrence there is extremely doubtful. A reference to the Critical Notes at the end fully explains any deviation from the general principles laid down by Sukthankar, and my reasons for such deviations. I must, however, state that their number is extremely small. The shortage of some (4900-3871 =) 1029 slokas or—assuming that 4900 represents grantha-units—of about (4900-4343 =) 557 grantha-units in the volume of the constituted text is therefore, justifiable, though it is not my intention at this stage to lay claim on behalf of my text that it is the pre-Parvasamgraha text.

There is another argument to justify the claim on behalf of my text. That it is fully vouchsafed by the contents of the Kārnāparvan as given in the Parvasamgraha, 1. 2. 169-172, in MSS., epitomes and other sources. There are several MSS. of this parvan which mention the contents of topics at the end. Here is a list of topics obtained on comparison. Ś₂ mentions their number as 15:

वृत्तान्ताश्चात्र सेव्याता दश पञ्चसमन्विताः ।

and their list follows: (1) कर्णभिषेकः, (2) पाण्ड्यवधः, (3) त्रिपुरघातनम्, (4) कर्णशल्यनिवादः, (5) हंसकाक्रीयोपाख्यानम्, (6) मद्रदेशकुत्सनम्, (7) युधिष्ठिरपराजयः, (8) कर्णसीमयोर्बुद्धम्, (9) युधिष्ठिरपलायनम्, (10) युधिष्ठिरकोपः, (11) युधिष्ठिर-अर्जुनप्रसादः, (12) दुःशासनवधः, (13) द्रौपिसान्त्ववाक्यानि, (14) कर्णवधः, (15) युधिष्ठिरानन्दः. The actual number of topics in Ś₂ is 13, and I have made it up by adding two in [] parenthesis, probably omitted through haplography.

There are two other lists, one in Da₁ and the other in Dn₁. In the first MS., the number given is ten but actually nine, while in the second the number is not mentioned.

(1) D₂₁ = (1) कर्णभिषेकः, (2) पौराणं त्रिपुरपातनम्, (3) सारथ्यं मद्राजस्य, (4) कर्णशल्ययोर्विवादः, (5) हंसकाकीयम्, (6) युधिष्ठिरकिरीटिनोः क्रोधः, (7) युधिष्ठिरप्रसादनम्, (8) दुःशासनवधः, (9) कर्णवधः.

(2) D₂₁ = (1) कर्णभिषेकः, (2) पौराणं त्रिपुराख्यानम्, (3) कर्णशल्ययोर्विवादः, (4) हंसकाकीयोपाख्यानम्, (5) भीमादिभिः सह युद्धम्, (6) अर्जुनगर्हणम्, (7) युधिष्ठिरार्जुनयोः क्रोधः, (8) युधिष्ठिरप्रसादनम्, (9) दुःशासनवधः, (10) वृषसेनादिवधः, (11) कर्णार्जुनयोर्द्वैरथम्, (12) दिव्यास्त्रयुद्धम्, (13) किरीटहरणम्, (14) चक्रप्रसनम्, (15) कर्णबाहुदेवसंवादः, (16) कर्णवधः, (17) शल्यपलायनम्, (18) शिविरगमनम्, (19) युधिष्ठिरहर्षः.

Let us compare the above lists with one more found in Kṣemendra's Bhārata-mañjarī, which runs: (1) पाण्डववधः, (2) प्रथमो युद्धदिवसः, (3) त्रिपुरवधोपाख्यानम्, (4) शल्यसारथ्यस्वीकारः, (5) हंसकाकीयम्, (6) मद्रकुत्सनम्, (7) अङ्गकुत्सनम्, (8) युधिष्ठिरकोपः- सान्त्वनम्, (9) दुःशासनवधः, (10) वृषसेनवधः, (11) कर्णवधः.

Whatever list of events given above may be said to be genuine, our constituted text covers all the topics mentioned in them. There is therefore no question of the constituted text omitting any one or the other of them, and thus its contents are authenticated according to all the recensions and versions. The reduction in volume by about 1029 ślokas or about 500 grantha units which it envisages, must be due to inflation only. The tendency for inflation must have been in evidence even prior to the formulation of the Parvasamgraha figures. I have already stated before that possibly the original form of the Kārṇāparvan contained only two major events, viz., the death of Duṣṣāsana and the Kārṇājunā-dvairatha, around which other events might have gathered.

THE APPENDIX PASSAGES

In Appendix I, we have given 44 passages, which for their length could not be accommodated in the critical apparatus just below the text. All these passages were wanting in one or the other of the recensions or versions, or in a few individual MSS. Is their exclusion from the constituted text responsible for reducing the extent of the parvan below the Parvasamgraha figure, and does that exclusion affect the general contents of the parvan? To the first question my answer is in the affirmative. The total extent of all passages from the Northern recension comes very nearly to 440 ślokas, and from the Southern recension to 420 ślokas or so. If the grantha units of these passages, about 450, is added to the grantha of the constituted text which is about 4343, we reach the approximate grantha of 4900 for the Kārṇāparvan mentioned in Parvasamgraha. To the second question my answer is an emphatic no. The fact that every one of these passages is missing in one or the other of the recensions and versions justifies me in not admitting them into the constituted text. All these passages are only expansions of material which has already found place in my constituted text. As to the extent, therefore, the constituted text of the Kārṇāparvan may be said to be older than the Parvasamgraha, but in regard to contents, it is one that stands supported by the concurrence of the recensions, versions and the authority of all the MSS. at my disposal.

THE DEVICE OF WAVY LINE

The device of wavy line in the critical text of the Mahābhārata has not yet been properly understood by some critics. I, therefore, think it necessary to explain its use and implications to avoid unnecessary criticism which is in some quarters levelled against its use. The use of a wavy line under a feature or passage surely indicates the wavering of the Editor's mind, but, it does not indicate the Saṃśayaśāmatva, which, they say, is fraught with danger or leads to chaos. It need not be stated again and again that the

problem of Mahābhārata textual criticism presents numerous difficulties which cannot be resolved by framing a set of few rules. When, therefore, some sort of inevitable uncertainty arises in deciding the oldest possible form of the text to be incorporated into the body of the constituted text, it presents material, the exact value of which cannot be assessed. To remove this type of difficulties it is that the device of wavy line has been brought into vogue by the late Dr. Sukthankar.

Let us take some concrete examples in which this device has been used by me. The Manuscript material of the Mahābhārata is divided into two recensions, Northern and Southern; each recension, again, is represented by a number of versions which, in their turn, are represented by individual manuscripts. In the case of Kārnāparvan, the manuscript material falls into two recensions, the Northern recension having Śāradā, Kāśmīrī, Maithilī, Bengālī and Devanāgarī (with four sub-groups) versions, and comprises 22 MSS.; while the Southern recension has three versions, Telugu, Grantha and Malayālam, comprising ten MSS. Some of the versions, for instance, Maithilī, is represented by a single MS. If we want to decide upon a feature or a passage as most authentic merely on the strength of the majority of versions or MSS., we would always be compelled to adopt the feature or passage as found in the Northern recension, as it has such a majority of versions as well as of MSS. This would leave the features and passages in the S recension and its versions invariably in the minority, as it has only three versions and ten MSS. This would not correctly represent the valuation of our material. Therefore we have been compelled to resort to the device of wavy line to show that the Northern and Southern recensions do not agree, or stand equally divided on the antiquity and authenticity of a feature or passage, both of which have more or less the same substance put into different wording and yet both of them must find a place into the constituted text. The normal use of the wavy line below a feature or passage thus stands to show that the Northern and Southern recensions are agreed on the existence of a feature or passage, but stand evenly divided as to its wording. Take the case of 8. 11. 15^a. Our constituted text, with a wavy line under 15^a, reads:

मेघजालैरिव च्छन्नौ गगने चन्द्रभास्करौ ।

for which the variant in the Southern recension is:

मेघजालैः प्रति(परि)च्छन्नौ सूर्याचन्द्रमसादिव.

As both N and S agree on featuring the sun and the moon, but differ only in their wording, the Editor, taking his stand on the principle of eclectics, prefers गगने चन्द्रभास्करौ as more archaic than सूर्याचन्द्रमसादिव, but puts a wavy line under it to show that the S recension differs only in wording. In contrast with the above, I request the reader to refer to the constituted text of 8. 11. 16^a, which has चन्द्रसूर्यौ यथा दिवि in D₁ D₂ and अज्ञारक्षुयादिव in B₃—D₁. 3—5. 7 for our शशिसूर्यौ यथा दिवि, a reading on which ŚK and a few more MSS. from N agree with the entire S, while some ten MSS. of the Central group differ from our text. The Editor here is 100% certain in his mind that the original text must be the one that he has adopted, and so has no wavering in his mind, because of the agreement of MSS., coming from the extreme ends in N and S.

In some cases, when the Northern and Southern recensions run parallel and passages are rather lengthy, the Editor was forced to put the wavy line in the margin, as in the case of 8. 1—2; 8. 24.62—84^b; and 8. 69; for, the wavy line below the text continuously

for many verses would have been an eye-sore. In such cases as in 8. 1-2, I have put the wavy in the margin to show that the Northern and Southern recensions differ widely, and yet in the case of the text in the Northern recension also the versions differ and give some parallel features for which I had to use the wavy line as in 8. 1. 38^a or 49^a.

Besides the above-mentioned cases of the use of wavy line, we are required to resort to it when there was no direct support for our constituted text from the Southern recension, or when such support could not be brought under a substitute passage in the critical apparatus. The cases under the first alternative are extremely rare, and were resorted to to obtain a text without which the narrative ceased to be intelligible or rational; and under the second alternative, inclusion of such passages into the constituted text was forced upon the Editor on account of a bewildering mass of conflicting manuscript evidence. For instance, in 8. 51. 75, we have

अथ द्रोणस्य समरे तत्कालसदृशं तदा ।

श्रुत्वा कर्णो वचः कूरं ततश्चिच्छेद कार्मुकम् ॥

The second half of this stanza has the support of both the recensions, but the first half does not have it. The contents, however, were not unknown to the S recension as evidenced by line 3 of 770*, which passage is found in that recension.

Another instance of the above-mentioned type is supplied to us by 8. 62. 38^{ad} and 42^{ab}; both these lines are missing in the S recension, but 38^{ab} cannot give us any sense without 38^{ad}, nor can 42^{ad} do so without 42^{ab}. We are therefore forced to include these lines, though they had no support from the S recension. Thus, the wavy line is used here to show that our text is not supported by both the recensions as it should have been, and yet, without 38^{ad} and 42^{ab}, the passage could not give a sense.

Similarly, we are required to use a wavy line when both recensions do not agree as to the *place* of the passage, though its text has their support. The passage, 8. 67. 35, where it actually occurs in our constituted text has not the support of both the recensions; yet both 35^{ab} and 35^{ad} occur in S recension in the next adhyāya, i. e., 8. 68. 3^{ab} and 6^{ad}. In the Northern recension these lines are repeated in the next adhyāya, while in the Southern recension they occur only once.

A more interesting case of the use of wavy line below the constituted text is supplied to us by the passage, 8. 67. 4-5. The entire text narrating Kṛṣṇa's reply to the appeal of Karṇa is engulfed in a bewildering mass of material where not only recensions and versions, but even individual MSS. present their respective text in utter confusion. A reference to the critical apparatus on pages 591-593 for the position of additional passages from 1140* to 1148* will inform the reader how the text had come down to us in different MSS. I found it impossible to obtain an agreed order of stanzas in the two recensions and several versions (see particularly the critical apparatus under 8. 67. 3-6), and hence I had to take my stand on the principle of eclectics, and adopt 8. 67. 3-5 as my S K_{1,2}, and supported by a few more MSS. of the Northern recension. The point there was to cite cases of injustice which the Kauravas, and more particularly Karṇa, had done to the Pāṇḍavas, and the bards of different recensions, versions and individual MSS. vied with one another in swelling the number of incidents of injustice. Whether the critical stage of the battle would allow a long recital of such incidents is itself a question, but if

only a few incidents of injustice are to be recited, they should be such as would give no chance of doubt in the mind of Karna. One such incident, undoubtedly, is that Karna mischievously laughed at the helplessness of Draupadī when she, draped in a single garment, was dragged to the court by Duṣśāsana. Another such incident in which Karna played an important rôle was his challenging Yudhiṣṭhira for a game of dice once more at the instigation of Śakuni. It is exactly these two incidents of injustice that my trustworthy manuscripts record. But as they lack the agreed support of the recensions and versions, I have put a wavy line under these two stanzas.

METRES IN THE KARṆAPARVAN

The major portion of the constituted text is written in the Epic anuṣṭubh, but in certain portions, particularly when the narration assumes the genuine ballad form, the Triṣṭubh-Jagatī with some variations here and there, take the place of Epic anuṣṭubh. In the constituted text of the Karṇaparvan there are as many as 3252 slokas in anuṣṭubh, 615 in Triṣṭubh-Jagatī and 4 in Mālinī metre. The Vulgate text of the parvan contains one more stanza in Mālinī, our additional passage No. 1085*, found in D₁ and T₂, and a stanza in Śārdūlavikrīḍita, No. 1096*, found only in some MSS. of the Northern recension, but not at all traceable in any MS. of the Southern recension. This latter stanza, however, in the Northern text tradition, goes back to a pretty high antiquity, being commented upon by Vimalabodha and his successors.

The Triṣṭubh-Jagatī stanzas in the Karṇaparvan have some variations to avoid or relieve monotony. Thus we have Rathoddhatā in 8. 21. 2-14; Aparavaktra in 8. 26. 60-71 and Vamśasṭha in 8. 62. 36-62.

It is argued in some quarters that the appearance of the classical metres mentioned above, indicates modernity. I cannot share the above view unreservedly. Our Epic is supposed to have attained its present form by evolution in stages, the last stage having been reached in the age of the Guptas, say about A. D. 300. From inscriptional literature of that age it is quite easy to show that all the above metres, found in the constituted text of the Karṇaparvan, had been in vogue. If by modernity we mean the age of the Guptas, I most willingly fall in line with these critics.

EMENDATION

Emendation, which means reconstruction of a passage or word against the authority and evidence of MSS., has played a very insignificant rôle in the Karṇaparvan, even though in the constitution of the critical text, the Editor had to face many difficulties. The only guiding principle that I have constantly kept in view in resorting to emendation is that the emended text should be, textually, as near the archetype as possible, should be capable of being evolved out of the manuscript material available and at the same time, should afford a smooth and reasonably good interpretation.

There are in all 25 cases of emendation in a text of 3871 stanzas. In my first draft the number of emendations was considerably larger, but as the critical apparatus was being sifted, and additional material from commentaries etc. came in, the number got reduced, and I feel sure that it would be reduced still further if older MSS. in Śāradā or Nepālī scripts become available, as was the case with Ādiparvan (see Sukthanker: *Epic Studies*, VII, ABORI, 19. 201-262, and more particularly the following "More astonishing

still is the fact that out of the textual emendations hazarded by the Editor, fifty per cent are actually documented by this manuscript.”)

Out of these 25 emendations, 7 relate to the avoidance of hiatus. The genius of older form of the language never fought shy of the hiatus, as can be proved from so many instances occurring in the R̥gveda. The rule in Classical Sanskrit Grammar:

संहितैकपदे नित्या नित्या घातृपसर्गयोः ।

नित्या समासे, वाक्ये तु सा विवक्षामपेक्षते ॥

does not lay down that the saṁdhi is obligatory in metrical composition; on the contrary, it is entirely the choice of the speaker. When, however, champions of Classical Sanskrit started disliking hiatus, they evolved a method, usually by the insertion of च, तु, हि, or by substitution of a comfortable synonymous word or expression. They were not unanimous in the application of this method. Manuscripts usually betrayed all such attempts, making the work of the critical editor comparatively easy. Our emended text is obtained by only omitting च, हि, तु, अपि, सु or adopting the more authenticated word for which a synonym was substituted. The emendations due to hiatus in this parvan are: (1) प्रजासंहरणे *अभूत् in 8. 11. 23^a; (2) हीना *आस्तरणैश्चैव in 8. 17. 107^a; (3) मदीया *उग्रतेजसः in 8. 22. 4^b; (4) दैत्या *आसन्महाबलाः in 8. 24. 142^b; (5) युद्धकामो *अमातुषैः between 8. 29. 12^a and 12^b; (6) विशीर्णा *इत्येव between 8. 60. 18^a and 18^b and (7) तमतिग्रह्यो *अयं between 8. 67. 22^a and 22^b. I do not think I have taken much liberty in emending my text in the cases mentioned above.

There are, however, the remaining 18 cases of emendation some of which I must explain here. For instance अनिष्टानि* in 8. 2. 5^a which is due to the confusion of न and र in Sārādā script; for the word अष्टि did not then acquire its modern sense, the older term being ष्टि; *दिष्टं in 8. 5. 98^a for दृष्टं which yields no sense in the passage; *पीथो in 8. 15. 17^a which is an obsolete word; *कुन्वात् in 8. 19. 32^a for the same reason; *ह्रीकश्च in 8. 30. 44^a which is an obsolete or faked word to afford etymological explanation of वाहीक.

There are a few more emendations resorted to for syntactical reasons. For instance, *वाणमादत्त in 8. 24. 91^a; and सर्वैगम्या* in 8. 68. 34^a.

I think I need not give full list of emendations and my explanations here. The proper place for them is the Critical Notes, where they have all been fully explained.

Before concluding, I should like to record my deep sense of gratitude to the authorities of the Bhandarkar Oriental Research Institute for their kindness in entrusting to me the work of editing the Karnaparvan, and more particularly to Dr. S. K. Belvalkar, the General Editor, who recommended my name for this difficult task. Dr. Belvalkar was a constant and never-failing source of inspiration to me, as he has been to several other young scholars of Sanskrit on this side, and stood by me in all my difficulties in constituting the text and arranging the critical apparatus. It is needless to say that this parvan, next to Virāṭaparvan, and in some respects more than that parvan, presented difficulties of text-constitution, which at times seemed to be insurmountable. Had it not been possible for Dr. Belvalkar, who was all these years busy with his own work, first on the Bhīṣma-parvan and later on the Śāntiparvan, to come to my aid, my work could not have been what it is now.

Dr. Sukthankar, the first General Editor of this scheme of the critical edition of the Mahābhārata, and myself visited Europe in 1931 to attend the International

Congress of Orientalists held in Leyden. During the period of three months when we toured together, we held talks on his plan of entrusting different parvans to different scholars. He wanted for this scheme the co-operation of Indian as well as European and American scholars. It is a well-known fact that the Sabhāparvan was first assigned to the late Dr. M. Winternitz who was chosen for that very parvan by the International Association of Academies. Both Dr. Sukthankar and myself called on him at his residence in Prague to persuade him to come to India for some months for editing that parvan, but his age and health would not allow him to undertake the voyage. Similarly, it was Dr. Sukthankar's idea to assign the Kārṇāparvan to Dr. Lüders. Dr. Sukthankar spent a few weeks in Berlin in October 1931 for this purpose. Dr. Lüders also could not leave Germany on account of his academic commitments there and undertake the work. At one time Dr. Sukthankar had an idea of taking me up on the staff of the Mahābhārata, and get the work on Virāṭaparvan done by me, but I too had other commitments, and thus was not available. The Virāṭaparvan was then entrusted to my friend Dr. Raghu Vira, whose acquaintance we had formed on the steamer in October 1931. Professor Edgerton whom Dr. Sukthankar knew already and whom we met at Leyden, was chosen for the Sabhāparvan about this time. During 1931 and 1943, Dr. Sukthankar was so much occupied with his own duties, and had so much work on hand, that he thought he would think of assigning later parvans at a later stage, but he was not spared for us. Many veterans had passed away in the meanwhile, including Dr. Winternitz and Dr. Lüders. After the sudden demise of Dr. Sukthankar, Dr. Belvalkar was chosen to be the General Editor. He sought the co-operation of some veterans like Dr. S. K. De who had already edited Udyogaparvan during Dr. Sukthankar's life-time, and also some younger men including myself.

I started my work on the Kārṇāparvan on the 11th of October 1943. After a preliminary examination of the manuscript material, I selected 32 MSS. (out of some 56 MSS. that were collated) on which to base my edition. The first draft of the constituted text was ready in about a year's time. During the next few months, I finished the revision of the constituted text and handed it over to the Office. The staff of the apparatus writers began their task of preparing the apparatus, which, being very much complicated in nature, took them nearly five years to complete it. I thereafter revised the entire apparatus with the help of the expert staff in the Mahābhārata Department. The Institute then entrusted the printing of the parvan to the Nirṇaya Sagar Press, Bombay. I saw through a few printed forms while in Poona, but in July 1947 I was appointed Mayurbhanj Professor and Head of the Department of Sanskrit and Pali in the Banaras Hindu University, and so had to be out of Poona for about five years. All the same I spent all my vacations in the Institute in revising the apparatus. The work of printing, started in 1947, took nearly eight years to complete it. I, however, must say that the credit of excellent printing goes to the Nirṇaya Sagar Press and its experienced staff, and that of intrinsic merit on the scholastic side to the General Editor, Dr. Belvalkar.

I, however, should not fail to mention the loyal co-operation of the entire staff of the Mahābhārata Department. The old veterans of the Department like Naravane, Bhilawadikar and M. V. Vaidya, passed away during this period of eleven years, and my

friend Shri. S. N. Tadpatrikar is on the verge of retirement, almost shattered in health, after a strenuous work of over 35 years. Among the members of the Mahābhārata staff, Shri. N. M. Khuperkar had a conspicuous share in preparing the critical apparatus and reading proofs; but the main burden of looking to collations, training the younger members of the staff in the art of preparing the apparatus, revising and preparing the final copy for the Press, and reading proofs of this parvan, fell on Shri. G. G. Soman, who had to share the heavy responsibility in this regard, and I am very happy to record that he has discharged these duties to my complete satisfaction. I must make therefore a grateful mention of his loyal assistance in my task; nay, I can say that, single-handed, I could not have proved myself equal to it.

B. O. R. Institute }
21st February 1954 }

P. L. VAIDYA

CONCORDANCE OF THIS EDITION

with the Bombay, Calcutta, and Madras (P. P. S. Sastri's) Editions

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
1*	Not numbered	Not numbered	—
2*	—	—	—
1. 1-3	1. 1-3	1-3	—
1. 4	1. 5	5	—
1. 5	1. 4	4	—
1. 6-24	1. 6-24	6-24	—
1. 25-39	2. 1-15	25-39	—
3*	2. 16	40	—
1. 40-49	2. 17-26	41-50	—
2. 1-15 ^{ab}	3. 1-15 ^{ab}	51-65 ^{ab}	—
2. 15 ^{cd}	3. 15 ^{cd}	65 ^{cd}	—
4* (subst., 15 ^{cd})	—	—	—
2. 16 ^{ab}	3. 16 ^{ab}	66 ^{ab}	—
5*	3. 16 ^{cd}	66 ^{cd}	—
2. 16 ^{cd} -17 ^a	3. 16 ^{cd} -17 ^a	67-68 ^a	—
6*	3. 17 ^{bcd} -18 ^a	68 ^{bcd} -69 ^a	—
2. 17 ^b -20	3. 18 ^b -21	69 ^b -72	—
7* (subst., 1.1-2.20)	—	—	1. 1-20
3. 1 ^{ab}	4. 1 ^{ab}	73 ^{ab}	1. 21 ^{ab}
3. 1 ^{cd}	4. 1 ^{cd}	73 ^{cd}	—
3. 1 ^{ef}	4. 2 ^{ab}	74 ^{ab}	1. 21 ^{cd}
—	—	—	1. 22
3. 2-3	4. 2 ^{cd} -4 ^{ab}	74 ^{cd} -76 ^{ab}	1. 23, 23½, 24½ ^{ab}
8*	4. 4 ^{cd}	76 ^{cd}	—
9*	—	—	1. 24½ ^{cd}
3. 4-11	4. 5-12	77-84	1. 25½-32½
3. 12 ^{abcd}	4. 13	85	1. 33, 34 ^{ab}
10*	4. 14 ^{ab}	86 ^{ab}	—
11*	—	—	—
3. 12 ^{ef} -13 ^{ab}	4. 14 ^{cd} -15 ^{ab}	86 ^{cd} -87 ^{ab}	1. 34 ^{cd} , 34½
3. 13 ^{edef}	4. 15 ^{cd} -16 ^{ab}	87 ^{cd} -88 ^{ab}	1. 35½
3. 14	4. 16 ^{edef}	88 ^{cd} -89	1. 36½

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
12*	—	—	1. 37½, 38, 39
13*	—	—	2. 1-2
4. 1-3	5. 1-3	90-92	2. 3-5
14*	—	—	—
4. 4-9	5. 4-9	93-98	2. 6-11
—	—	—	2. 11½
4. 10-31	5. 10-31	99-120	2. 12½-33½
15*	—	—	2. 36½
4. 32-33	5. 32-33	121-122	2. 34½-35½
16*	5. 34	123	2. 37½
4. 34-38 ^{ab}	5. 35-39 ^{ab}	124-128 ^{ab}	2. 38½-42½ ^{ab}
17*	5. 39 ^{ed}	128 ^{ed}	2. 42½ ^{ed}
4. 38 ^{ed, f}	5. 40	129	2. 43½
4. 39-44	5. 41-46	130-135	2. 44½-49½
18*	—	—	2. 50½ ^{ab}
4. 45 ^{ab}	5. 47 ^{ab}	136 ^{ab}	2. 51½ ^{ab}
4. 45 ^{ed}	5. 47 ^{ed}	136 ^{ed}	2. 50½ ^{ed}
19*	—	—	2. 51½ ^{ed}
4. 46-49	5. 48-51	137-140	2. 52½-55½
4. 50	5. 52	141	2. 56, 56½
20*	—	—	—
4. 51 ^{ab, ed}	5. 53	142	2. 57½
4. 51 ^f -52 ^{ed}	5. 54-55 ^{ab}	143-144 ^{ab}	2. 58, 59
4. 52 ^f -53	5. 55 ^{ed} -56	144 ^{ed} -145	2. 60, 60½
21*	5. 57 ^{ab}	146 ^{ab}	2. 61½ ^{ab}
4. 54-55 ^{ab}	5. 57 ^{ed} -58	146 ^{ed} -147	2. 61½ ^{ed} , 62, 62½
4. 55 ^{ed} -56 ^{ab}	5. 59	148	2. 63½
22*	—	—	2. 64½ ^{ab}
4. 56 ^{ed}	5. 60 ^{ab}	149 ^{ab}	2. 64½ ^{ed}
4. 57	5. 60 ^{ed, f}	149 ^{ed} , 150	2. 65½
4. 58-59	6. 1-2	151-152	3. 1-2
23*	—	—	—
24*	6. 3	153	3. 3
4. 60	6. 4	154	3. 4
25*	6. 5	155	3. 5
4. 61-63 ^{ed}	6. 6-8	156-158	3. 6-8
4. 63 ^f -64	6. 9-10 ^{ab}	159-160 ^{ab}	3. 8½, 9½
26*	6. 10 ^{ed} -12 ^{ab}	160 ^{ed} -162 ^{ab}	3. 10½-11½

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
4. 65	6. 12 ^{cd} -13 ^{ab}	162 ^{cd} -163 ^{ab}	3. 12 $\frac{1}{2}$
4. 66-67	6. 13 ^{cd} -15 ^{aj}	163 ^{cd} -165 ^{ab}	3. 14 $\frac{1}{2}$, 15 $\frac{1}{2}$
27*, 1-2	6. 15 ^{cd} -16 ^{ab}	165 ^{cd} -166 ^{ab}	3. 13 $\frac{1}{2}$ (= 16 $\frac{1}{2}$)
27*, 3-4	6. 16 ^{cd} -17 ^{ab}	166 ^{cd} -167 ^{ab}	3. 17 $\frac{1}{2}$
4. 68-74	6. 17 ^{cd} -24 ^{ab}	167 ^{cd} -174 ^{ab}	3. 18 $\frac{1}{2}$ -24 $\frac{1}{2}$
4. 75 ^{ab}	6. 24 ^{cd}	174 ^{cd}	—
28* (subst., 75 ^{aj})	—	—	3. 25 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
29*	—	—	—
30*	—	—	—
4. 75 ^{cd} -79 ^{ab}	6. 25-28	175-178	3. 25 $\frac{1}{2}$ ^{cd} -29 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
31*	6. 29 ^{ab}	179 ^{ab}	3. 29 $\frac{1}{2}$ ^{cd}
32*	—	—	—
33*	6. 29 ^{cd}	179 ^{cd}	3. 30 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
4. 79 ^{cd} -81	6. 30-32 ^{ab}	180-182 ^{ab}	3. 30 $\frac{1}{2}$ ^{cd} -32 $\frac{1}{2}$
34*	6. 32 ^{cd}	182 ^{cd}	—
4. 82	6. 33	183	3. 33 $\frac{1}{2}$
35*	6. 37	187	3. 34 $\frac{1}{2}$
4. 83	6. 34	184	3. 35 $\frac{1}{2}$
36*	—	—	3. 36
4. 84-85 ^{ab}	6. 35-36 ^{ab}	185-186 ^{ab}	3. 37, 38 ^{ab}
37*	—	—	3. 38 ^{cd}
4. 85 ^{cd} -86	6. 36 ^{cd} , 38	186 ^{cd} , 188	3. 38 $\frac{1}{2}$, 39 $\frac{1}{2}$
38*	—	—	3. 40 $\frac{1}{2}$
4. 87	6. 39	189	3. 41 $\frac{1}{2}$
[5. 106-108]	7. 1-3 †	190-192 †	4. 1-3 ¶
4. 88-90 ^{ab}	7. 4-6 ^{ab}	193-195 ^{ab}	4. 4-6 ^{ab}
4. 90 ^{cd}	7. 6 ^{cd}	195 ^{cd}	—
4. 91-92	7. 7-8	196-197	4. 6 ^{cd} , 6 $\frac{1}{2}$, 7 $\frac{1}{2}$
4. 93	7. 12	201	4. 10 $\frac{1}{2}$
39*	7. 13	202	4. 12 $\frac{1}{2}$
4. 94-95	7. 9-10	198-199	4. 8 $\frac{1}{2}$ -9 $\frac{1}{2}$
4. 96	7. 11	200	—
40*	—	—	4. 11 $\frac{1}{2}$
4. 97-101 ^a	7. 14-18 ^a	203-207 ^a	4. 13 $\frac{1}{2}$ -17 $\frac{1}{2}$ ^a
41*	7. 18 ^{ab}	207 ^{ab}	—
4. 101 ^b -103	7. 18 ^d -21 ^{ab}	207 ^d -210	4. 17 $\frac{1}{2}$ -19 $\frac{1}{2}$

† = 9. 93-95.

‡ = 339^{cd}-342^{ab}.

¶ = 6. 87-89.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
4. 104 ^{ab}	7. 21 ^{cd}	210 ^{cd}	4. 20
4. 104 ^{cd}	7. 22	211	4. 21
4. 105-107 ^{cd}	7. 23-25	212-214	4. 22-24
4. 107 ^{cd} -108 ^{ab}	7. 26-27 ^{ab}	215-216 ^{ab}	4. 24½, 25½
42*	7. 27 ^{cd} -28 ^{ab}	216 ^{cd} -217 ^{ab}	—
4. 108 ^{cd}	7. 28 ^{cd}	217 ^{cd}	4. 26
5. 1-9	8. 1-9	218-226	5. 1-9
43*	—	—	—
5. 10-20 ^{ab}	8. 10-20 ^{ab}	227-237 ^{ab}	5. 10-20 ^{ab}
5. 20 ^{cd}	8. 20 ^{cd}	237 ^{cd}	—
44* (subst., 20 ^{cd})	—	—	5. 20 ^{cd} , 20½, 21½
45*, 1-2	8. 21	238	—
46*	8. 22 ^{ab}	239 ^{ab}	—
45*, 3-6	8. 22 ^{cd} -24 ^{ab}	239 ^{cd} -241 ^{ab}	—
5. 21	8. 24 ^{cd} -25 ^{ab}	241 ^{cd} -242 ^{ab}	5. 22½
47*	8. 25 ^{cd} -26 ^{ab}	242 ^{cd} -243 ^{ab}	—
5. 22-23 ^{ab}	8. 26 ^{cd} -27	243 ^{cd} -244	5. 23½, 24½ ^{ab}
48*	8. 28	245	—
5. 23 ^{cd} -26 ^{ab}	8. 29-31 ^{cd}	246-248	5. 24½ ^{cd} -27½ ^{ab}
49*	—	—	5. 27½ ^{cd}
5. 26 ^{cd}	8. 31 ^{cd}	249	5. 28
50*	—	—	—
5. 27-35	9. 1-9	250-258	6. 1-9
5. 36 ^{ab}	9. 10	259	6. 10
5. 36 ^{cd} -37 ^{cd}	9. 11-12 ^{ab}	260-261 ^{ab}	6. 10½, 11½
5. 37 ^{cd} -41 ^{cd}	9. 12 ^{cd} -16	261 ^{cd} -265	6. 12½-16½ ^{ab}
5. 41 ^{cd} -47 ^{ab}	9. 17-22	266-271	6. 16½ ^{cd} -22½ ^{ab}
51*	—	—	6. 22½ ^{cd}
5. 47 ^{cd} -56	9. 23-31	272-281	6. 23, 24-32
52*	9. 32	282	6. 33
53*	9. 33	283	—
5. 57-61 ^{ab}	9. 34-38 ^{ab}	284-288 ^{ab}	6. 34-38 ^{ab}
54*	—	—	6. 38 ^{cd}
5. 61 ^{cd}	9. 38 ^{cd}	288 ^{cd}	6. 39 ^{ab}
5. 62 ^{cd} -72	9. 39-50 ^{ab}	289-300 ^{ab}	6. 39 ^{cd} -50
55*	9. 50 ^{cd}	—	—
56*	9. 51-52 ^{ab}	—	—
5. 73-74 ^{cd}	9. 52 ^{cd} -54 ^{ab}	300 ^{cd} -302 ^{ab}	6. 51-52

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
5. 74 ^{er} -75 ^{ed}	9. 54 ^{ed} -55	302 ^{ed} -303	6. 52½, 53½
5. 75 ^{er} -79	9. 56-60 ^{ab}	304-308 ^{ab}	6. 54, 55-58
57*	9. 60 ^{ed} -65 ^{ab}	308 ^{ed} -313 ^{ab}	—
5. 80-89 ^{ac}	9. 65 ^{ed} -75 ^a	313 ^{ed} -323 ^z	6. 59-68 ^{ab}
58*	—	—	—
5. 89 ^d -90	9. 75 ^b -76 ^{ab}	323 ^b -324 ^{ab}	6. 68 ^d , 69
59*	9. 76 ^{ed} -77 ^{ab}	324 ^{ed} -325 ^{ab}	6. 70
5. 91-92	9. 77 ^{ed} -79 ^{ab}	—	6. 71-72
5. 93-98 ^{ab}	9. 79 ^{ed} -84	325 ^{ed} -330	6. 73-78 ^{ab}
5. 98 ^{ed}	9. 85 ^{ab}	331 ^{ab}	6. 79
60*	9. 85 ^{ed}	331 ^{ed}	6. 78½
61*	9. 86 ^{ab}	332 ^{ab}	6. 78 ^{ed}
5. 99	9. 86 ^{ed}	332 ^{ed} -333 ^{ab}	6. 80
5. 100-109 ^a	9. 87-96 ^a	333 ^{ed} -342 ^{ab}	6. 81-90 ^a
5. 109 ^{bc}	9. 96 ^{bc}	—	6. 90 ^{bc}
5. 109 ^d -110	9. 96 ^d -97	342 ^d -343	6. 90 ^d , 91
6. 1-5	10. 1-5	344-348	7. 1-5
62*	—	—	7. 6-7
6. 6-7 ^{ab}	10. 6-7 ^{ab}	349-350 ^{ab}	7. 8-9 ^{ab}
6. 7 ^{ed}	10. 7 ^{ed}	350 ^{ed}	—
63* (subst., 7 ^{ed})	—	—	7. 9 ^{ed}
6. 8-11 ^d	10. 8-11	351-354	7. 10-13
6. 11 ^{er} -15 ^{ab}	10. 12-15	355-358	7. 13½, 14½-17½ ^{ab}
64*	10. 16 ^{ab}	359 ^{ab}	—
6. 15 ^{ed}	10. 16 ^{ed}	359 ^{ed}	7. 17½ ^{ed}
65*	10. 17	360	7. 18½
66*	10. 18 ^{ab}	361 ^{ab}	7. 19½ ^{ab}
67* (subst., 16 ^{ab})	—	—	7. 19½ ^{ed}
68*	10. 18 ^{ed} -19	361 ^{ed} -362	7. 20½, 21½ ^{ab}
6. 16 ^{ab}	10. 20 ^{ab}	363 ^{ab}	—
6. 16 ^{ed}	10. 20 ^{ed}	363 ^{ed}	7. 22½ ^{ab}
6. 17 ^{ab}	10. 21 ^{ab}	364 ^{ab}	7. 21½ ^{ed}
6. 17 ^{ed} -29 ^{ed}	10. 21 ^{ed} -33	364 ^{ed} -376	7. 22½ ^{ed} -34½
6. 29 ^{er} -30 ^{ed}	10. 34-35 ^{ab}	377-378 ^{ab}	7. 35, 36
6. 30 ^{er}	10. 35 ^{ed}	378 ^{ed}	7. 36½
6. 31-32	10. 36-37	379-380	7. 37½-38½
69*	10. 38-39	381-382	—
70*	—	—	7. 39½, 40

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
6. 33-34	10. 40-41	383-384	7. 41-42
71*	—	—	—
6. 35 ^{abc}	10. 42	385	7. 43
6. 35 ^{ef} -36 ^{cd}	10. 43-44 ^{ab}	386-387 ^{ab}	7. 44-45 ^{ab}
6. 36 ^{ef} -38	10. 44 ^{cd} -46	387 ^{cd} -389	7. 45 ^{cd} -47
72*, 1-3	10. 47-48 ^{ab}	390-391 ^{ab}	7. 48-49 ^{ab}
73*	—	—	—
72*, 4	10. 48 ^{cd}	391 ^{cd}	7. 49 ^{cd}
74*	—	—	7. 50-52 ^{ab}
6. 39	10. 49	392	7. 52 ^{cd} , 52½
6. 40-42	10. 50-52	393-395	7. 53½-55½
75*	—	—	7. 56½-59½
6. 43-46	10. 53-56	396-399	7. 60½-63½
7. 1	11. 1	400	8. 1
7. 2 ^{ab}	11. 2 ^{ab}	401 ^{ab}	—
76* (subst., 2 ^{ab})	—	—	8. 2 ^{ab}
7. 2 ^{cd} -13	11. 2 ^{cd} -13	401 ^{cd} -412	8. 2 ^{cd} -13
7. 14 ^{ab}	11. 14 ^{ab}	413 ^{ab}	8. 14 ^{ab}
77* (subst., 14 ^{ab})	—	—	8. 15 ^{ab}
7. 14 ^{cd}	11. 14 ^{cd}	413 ^{cd}	8. 14 ^{cd}
7. 15-16	11. 15-16	414-415	8. 15 ^{cd} -16, 16½
7. 17-24 ^{abc}	11. 17-24 ^{abc}	416-423 ^{abc}	8. 17½-24½ ^{abc}
7. 24 ^d -25 ^{cd}	11. 24 ^d -25	—	8. 24½ ^d , 25, 26 ^{ab}
7. 25 ^{ef} -26 ^a	11. 26 ^{abc}	—	8. 26 ^{cd} , 27 ^a
7. 26 ^{bcd}	11. 26 ^d -27 ^{ab}	423 ^d -424 ^{ab}	8. 27 ^{bcd}
7. 26 ^{ef} -42	11. 27 ^{cd} -43	424 ^{cd} -440	8. 27½, 28½-43½
8. 1-4	12. 1-4	441-444	9. 1-4
8. 5	12. 5	445	9. 5 ^{cd} , 5½
8. 6-7	12. 6-7	446-447	9. 6½-7½
8. 8 ^{ab}	12. 8 ^{ab}	448 ^{ab}	9. 5 ^{ab}
8. 8 ^{cd} -9	12. 8 ^{cd} -9	448 ^{cd} -449	9. 8½, 9
8. 10-12	12. 10-12	450-452	9. 10-12
78*	—	—	—
8. 13-41	12. 13-41	453-481	9. 13-41
79*	12. 42 ^{ab}	482 ^{ab}	9. 42 ^{ab}
8. 42-43 ^{ab}	12. 42 ^{cd} -43	482 ^{cd} -483	9. 42 ^{cd} -43
80*	—	—	9. 44 ^{ab}
8. 43 ^{cd} -45 ^{ab}	12. 44-45 ^{cd}	484-485	9. 44 ^{cd} -46 ^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
8. 45 ^{ed}	12. 45 ^{ef}	486	9. 46 ^{ed}
9. 1-19	13. 1-19	487-505	10. 1-19
81*	—	—	—
9. 20 ^{abed}	13. 20	506	10. 20
82*	—	—	10. 21 ^{ab}
9. 20 ^{ef} -21 ^{ed}	13. 21-22 ^{ab}	507-508 ^{ab}	10. 21 ^{ed} , 22
9. 21 ^{ef}	13. 22 ^{ed}	508 ^{ed}	10. 22 $\frac{1}{2}$
9. 22-26	13. 23-27	509-513	10. 23 $\frac{1}{2}$ -27 $\frac{1}{2}$
83*	13. 28-29 ^{ab}	514-515 ^{ab}	10. 28 $\frac{1}{2}$, 29 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
9. 27 ^{abed}	13. 29 ^{ed} -30 ^{ab}	515 ^{ed} -516 ^{ab}	10. 29 $\frac{1}{2}$ ^{ed} , 30 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
9. 27 ^{ef} -28	13. 30 ^{ed} -31	516 ^{ed} -517	10. 30 $\frac{1}{2}$ ^{ed} , 31 $\frac{1}{2}$
84*	13. 32 ^{ab}	518 ^{ab}	10. 32 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
9. 29	13. 32 ^{ed} -33 ^{ab}	518 ^{ed} -519 ^{ab}	10. 32 $\frac{1}{2}$ ^{ed} , 33
9. 30-35 ^{ab}	13. 33 ^{ed} -38 ^{ed}	519 ^{ed} -524	10. 34-39 ^{ab}
9. 35 ^{ed}	13. 38 ^{ef}	525	10. 39 ^{ed}
10. 1-3	14. 1-3	526-528	11. 1-3
85*	14. 4	529	11. 4
10. 4-12	14. 5-13	530-538	11. 5-13
86*	—	—	11. 13 $\frac{1}{2}$
10. 13-16 ^{ed}	14. 14-17	539-542	11. 14 $\frac{1}{2}$ -17 $\frac{1}{2}$
87*	14. 18-19 ^{ab}	543-544 ^{ab}	11. 18 $\frac{1}{2}$, 19 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
10. 16 ^{ef} -27 ^{ed}	14. 19 ^{ed} -30 ^{ed}	544 ^{ed} -555	11. 19 $\frac{1}{2}$ ^{ed} -30 $\frac{1}{2}$
10. 27 ^{ef} -36 ^{ab}	14. 30 ^{ef} -39 ^{ab}	556 ^{ab} -564	11. 31, 32-40 ^{ab}
10. 36 ^{ed}	14. 39 ^{ed}	565	11. 40 ^{ed}
11. 1-16	15. 1-16	566-581	12. 1-16
88*	15. 17 ^{ab}	582 ^{ab}	12. 17 ^{ab}
11. 17-21 ^{ab}	15. 17 ^{ed} -21	582 ^{ed} -586	12. 17 ^{ed} -21
11. 21 ^{ed} -22	15. 22-23 ^{ab}	587-588 ^{ab}	12. 21 $\frac{1}{2}$, 22, 22 $\frac{1}{2}$
11. 23-26	15. 23 ^{ed} -27 ^{ab}	588 ^{ed} -592 ^{ab}	12. 23 $\frac{1}{2}$ -26 $\frac{1}{2}$
11. 27-29 ^{ab}	15. 27 ^{ed} -29	592 ^{ed} -594	12. 27, 28-29
89*	15. 30 ^{ab}	595 ^{ab}	—
11. 29 ^{ed} -31 ^{ab}	15. 30 ^{ed} -32 ^{ab}	595 ^{ed} -597 ^{ab}	12. 30-31
11. 31 ^{ed} -32 ^{ed}	15. 32 ^{ed} -33	597 ^{ed} -598	12. 31 $\frac{1}{2}$, 32 $\frac{1}{2}$
11. 32 ^{ef}	15. 34 ^{ab}	599 ^{ab}	12. 33 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
90*	15. 34 ^{ed} -35	599 ^{ed} -600	—
11. 33-36 ^{ab}	15. 36-39 ^{ed}	601-604 ^{ab}	12. 33 $\frac{1}{2}$ ^{ed} -36 $\frac{1}{2}$
11. 36 ^{ed} -41	15. 39 ^{ed} -44	604 ^{ed} -609	12. 37, 38-42
App I (No. 1)	—	—	13. 1-21

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
12. 1 ^{ab}	16. 1 ^{ab}	610 ^{ab}	57. 1 ^{ab}
91*	—	—	57. 1 ^{cd}
92*	16. 2 ^{ab}	611 ^{ab}	57. 2 ^{ab}
12. 1 ^{cd}	16. 1 ^{cd} (= 2 ^{cd})	610 ^{cd} (= 611 ^{cd})	57. 2 ^{cd}
12. 2-3	16. 3-4	612-613	57. 3-4
12. 4 ^{ab,cd}	16. 5	614	57. 5 ^{cd,ab}
12. 4 ^{ef} -5 ^{cd}	16. 6-7 ^{ab}	615-616 ^{ab}	57. 5½, 6½
12. 5 ^{ef} -8 ^{cd}	16. 7 ^{cd} -10	616 ^{cd} -619	57. 7, 8-10
12. 8 ^{ef} -12 ^{cd}	16. 11-15 ^{ab}	620-624 ^{ab}	57. 10½, 11½-14½
12. 12 ^{ef} -14 ^{ab}	16. 15 ^{cd} -17 ^{ab}	624 ^{cd} -626 ^{ab}	57. 15½, 16, 16½
12. 14 ^{cd,ef}	16. 17 ^{cd} -18 ^{ab}	626 ^{cd} -627 ^{ab}	57. 17½
12. 15-21	16. 18 ^{cd} -25 ^{ab}	627 ^{cd} -634 ^{ab}	57. 18½-24½
93*	16. 25 ^{cd}	634 ^{cd}	—
12. 22-24 ^{ab}	16. 26-28 ^{ab}	635-637 ^{ab}	57. 25½, 26, 27
12. 24 ^{cd} -32	16. 28 ^{cd} -36	637 ^{cd} -645	57. 27½, 28½-35½
12. 33 ^{ab}	16. 37 ^{ab}	646 ^{ab}	—
12. 33 ^{cd} -34	16. 37 ^{cd} -38	646 ^{cd} -647	57. 52, 52½
94*	—	—	57. 53½
12. 35-42 ^{ab}	16. 39-46 ^{ab}	648-655 ^{ab}	57. 54½-61½ ^{ab}
95*	—	—	—
12. 42 ^{cd} -47	16. 46 ^{cd} -51	655 ^{cd} -660	57. 61½ ^{cd} -66½
96*	—	—	57. 67
12. 48-55	17. 1-8	661-668	58. 1-8
12. 56	17. 9	—	58. 9
12. 57-68 ^{ab}	17. 10-21 ^{ab}	669-680 ^{ab}	58. 10-21 ^{ab}
97*	17. 21 ^{cd} -22 ^{ab}	680 ^{cd} -681 ^{ab}	58. 21 ^{cd} , 21½
12. 68 ^{cd}	17. 22 ^{cd}	681 ^{cd}	58. 22
98*	17. 23 ^{ab}	682 ^{ab}	58. 23 ^{ab}
12. 69	17. 23 ^{cd,ef}	682 ^{cd} -683 ^{ab}	58. 23 ^{cd} , 24 ^{ab}
99*	—	683 ^{cd}	58. 24 ^{cd}
100*	17. 24	684	58. 25
12. 70-71	17. 25-26	685-686	58. 26-27
13. 1-6	18. 1-6	687-691 †	59. 1-6
13. 7	18. 7	692	—
101* (subst., 7)	—	—	59. 7
13. 8-23 ^{ab}	18. 8-23 ^{ab}	693-708 ^{ab}	59. 8-22, 23½

† One line om. in counting.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
13. 23 ^{ed} -25	18. 23 ^{ed} -25	708 ^{ed} -710	59. 23, 24-25
14. 1-4	19. 1-4	711-714	60. 1-4
102*	—	—	60. 5 ^{ab}
14. 5 ^{ab}	19. 5 ^{ab}	715 ^{ab}	60. 5 ^{ed}
14. 5 ^{ed}	19. 5 ^{ed}	715 ^{ed}	—
14. 6-10 ^{ab}	19. 6-10 ^{ab}	716-720 ^{ab}	60. 6-10 ^{ab}
103*	19. 10 ^{ed}	720 ^{ed}	—
14. 10 ^{ed, f}	19. 11	721	60. 10 ^{ed} , 10½
14. 11-22 ^{ab}	19. 12-23 ^{ab}	722-733 ^{ab}	60. 11½-22½ ^{ab}
104*	—	—	—
14. 22 ^{ed} -25 ^{ab}	19. 23 ^{ed} -26 ^{ab}	733 ^{ed} -736 ^{ab}	60. 22½ ^{ed} -25½ ^{ab}
14. 25 ^{ed}	19. 26 ^{ed}	736 ^{ed}	60. 25½ ^{ed}
105* (subst., 25 ^{ed})	—	—	—
14. 26-29	19. 27-30	737-740	60. 26½-29½
14. 30 ^{ab}	—	—	60. 31½ ^{ab}
14. 30 ^{ed}	19. 31 ^{ab}	741 ^{ab}	60. 30½ ^{ab}
106*	—	—	60. 30½ ^{ed}
14. 31-33 ^{ab}	19. 31 ^{ed} -33	741 ^{ed} -743	60. 31½ ^{ed} -33½
107*	19. 34 ^{ab}	741 ^{ab}	60. 34½ ^{ab}
14. 33 ^{ed}	19. 34 ^{ed}	744 ^{ed}	60. 34½ ^{ed}
14. 34	—	—	60. 35½
14. 35-36	19. 35-36	745-746	60. 36½-37½
14. 37 ^{ab}	19. 37 ^{ab}	747 ^{ab}	60. 38½ ^{ab} (= 43½ ^{ab})
14. 37 ^{ed} -41 ^{ab}	19. 37 ^{ed} -41 ^{ab}	747 ^{ed} -751 ^{ab}	60. 38½ ^{ed} -42½ ^{ab}
14. 41 ^{ed}	—	—	60. 42½ ^{ed}
14. 42	—	—	60. 43½ ^{ed} , 44
14. 43	19. 41 ^{ed} -42 ^{ab}	751 ^{ed} -752 ^{ab}	60. 45
108*	19. 42 ^{ed}	752 ^{ed}	60. 46 ^{ab}
14. 44-47 ^{ab}	19. 43-46 ^{ab}	753-756 ^{ab}	60. 46 ^{ed} -49
109*	19. 46 ^{ed}	756 ^{ed}	60. 50 ^{ab}
14. 47 ^{ed} -50 ^{ed}	19. 47-50 ^{ab}	757-760 ^{ab}	60. 50 ^{ed} -53
14. 50 ^{ed, f}	58. 34 ^{ab}	2890 ^{ab}	60. 53½
110*	19. 50 ^{ed} -52 ^{ab}	760 ^{ed} -762 ^{ab}	—
14. 51-52 ^{ed}	58. 34 ^{ed} -36 ^{ab}	2890 ^{ed} -2892 ^{ab}	60. 54½-55½
14. 52 ^{ed, f} -55 ^{ab}	58. 36 ^{ed} -39 ^{ab}	2892 ^{ed} -2895 ^{ab}	60. 56, 57-58, 58½
14. 55 ^{ed} -57	58. 39 ^{ed} -41	2895 ^{ed} -2897	60. 59, 60-61
111*, 112*, 113*	58. 42-43	2898-2899	—
14. 58-64 ^{ab}	19. 52 ^{ed} -58 ^{ed}	762 ^{ed} -768	60. 62-68 ^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
14. 64 ^{cd}	19. 58 ^{ef}	769	60. 68 ^{cd}
15. 1-3	20. 1-3	770-772	61. 1-3
114*	20. 4	773	—
15. 4-24 ^{ab}	20. 5-25 ^{ab}	774-794 ^{ab}	61. 4-24 ^{ab}
115*	20. 25 ^{cd}	794 ^{cd}	61. 24 ^{cd}
15. 24 ^{def} -34	20. 26-36	795-805	61. 25-35
116*	20. 37-39	806-808	—
15. 35 ^{ab}	20. 40 ^{ab}	810 ^{ab}	61. 36 ^{ab}
117*	20. 40 ^{cd} -41 ^{ab}	810 ^{cd} , 809 ^{ab}	—
15. 35 ^{cd} -42	20. 41 ^{cd} -48	809 ^{cd} , 811-817	61. 36 ^{cd} -43
118*	20. 49-50	818-819	—
15. 43	20. 51	820	61. 44
16. 1-3	21. 1-3	821-823	62. 1-3
16. 4	21. 4	824	62. 3½, 4½ ^{ab}
[41. 2-3 ^{cd}	—	—	62. 4½ ^{cd} , 5½, 6
41. 3 ^{ef}	21. 5 ^{ab}	825 ^{ab}	62. 7 ^{ab}
41. 4-5]	—	—	62. 7 ^{cd} -8, 8½
16. 5 ^{abcd}	21. 5 ^{cd} -6 ^{ab}	825 ^{cd} -826 ^{ab}	62. 9½
16. 5 ^{ef} -7 ^{ab}	21. 6 ^{cd} -8 ^{ab}	826 ^{cd} -828 ^{ab}	62. 10, 11-12 ^{ab}
119*	—	—	62. 12 ^{cd}
[41. 6 ^{cd} -7]	—	—	62. 13, 13½
16. 7 ^{cd}	21. 8 ^{cd}	828 ^{cd}	—
120*	21. 9	829	62. 14½
16. 8-17	21. 10-19	830-839	64. 1-10
120A*	—	—	64. 10½
16. 18-19	21. 20-21	840-841	64. 11½-12½
121*	—	—	64. 13½
16. 20-33	21. 22-35	842-855	64. 14½-27½
122*	—	—	64. 28½
16. 34 ^{ab}	21. 36 ^{ab}	856 ^{ab}	64. 29
123*	—	—	64. 30
16. 34 ^{cd} -35 ^{ab}	21. 36 ^{cd} -37 ^{ab}	856 ^{cd} -857 ^{ab}	64. 31
16. 35 ^{cd} -36 ^{cd}	21. 37 ^{cd} -38	857 ^{cd} -858	64. 32 ^{cd} -33
16. 36 ^{ef}	21. 39 ^{ab}	859 ^{ab}	64. 32 ^{ab}
16. 37	21. 39 ^{def}	859 ^{cd} -860 ^{ab}	64. 34
16. 38	21. 40	860 ^{cd} , 861	64. 35
124*	—	—	—
17. 1-6 ^{cd}	22. 1-6 ^{cd}	862-867	65. 1-6

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
17. 6 ^e -7	22. 6 ^e -7	868-869 ^{ab}	65. 7-8 ^{ab}
125*	22. 8 ^{ab}	869 ^{cd}	65. 8 ^{cd}
17. 8	22. 8 ^{cd} -9 ^{ab}	870	65. 9
126*	22. 9 ^{cd}	871 ^{ab}	65. 9½
17. 9-29 ^{ab}	22. 10-29 ^{ab}	871 ^{cd} -891	65. 10½-30½ ^{ab}
17. 29 ^{cd}	22. 29 ^{cd}	892	65. 30½ ^{cd}
17. 30-38	23. 1-9	893-901	14. 1-9
127*	23. 10	902	14. 10
17. 39-42 ^{abc}	23. 11-14 ^{abc}	903-906 ^{abc}	14. 11-14 ^{abc}
128*	23. 14 ^d -16 ^{abc}	906 ^d -908 ^{abc}	14. 14 ^d -16 ^{abc}
17. 42 ^d -43 ^{cd}	23. 16 ^d -17	908 ^d -909	14. 16 ^d , 17
17. 43 ^e -44 ^{cd}	23. 18-19 ^{ab}	910-911 ^{ab}	14. 17½-18½
17. 44 ^e -45	23. 19 ^{cd} -20	911 ^{cd} -912	14. 19, 20
129*	—	—	—
17. 46-47	23. 21-22	913-914	14. 21-22
17. 48-49 ^{ab}	24. 1-2 ^{ab}	915-916 ^{ab}	15. 1, 1½
17. 49 ^{cd} -51	24. 2 ^{cd} -4	916 ^{cd} -918	15. 2½-3½, 4
17. 52-53	24. 5-6	919-920	15. 4½, 5½, 6
17. 54-78	24. 7-31	921-944	15. 7-31
130*	24. 32	945	15. 32
17. 79-86 ^{cd}	24. 33-40	946-953	15. 33-40
17. 86 ^e	24. 41 ^{ab}	954 ^{ab}	15. 41 ^{ab}
131*	—	—	15. 41 ^{cd}
17. 87-92 ^{cd}	24. 41 ^{cd} -47 ^{ab}	954 ^{cd} -960 ^{ab}	15. 42-47
17. 92 ^e	24. 47 ^{cd}	960 ^{cd}	15. 48 ^{ab}
132*	—	—	15. 48 ^{cd}
17. 93-94 ^{cd}	24. 48-49	961-962	15. 49-50
17. 94 ^e -95 ^{cd}	24. 50-51 ^{ab}	963-964 ^{ab}	15. 50½, 51, 52 ^{ab}
17. 95 ^e -101 ^{cd}	24. 51 ^{cd} -57	964 ^{cd} -970	15. 52 ^{cd} -58
17. 101 ^e -103 ^{cd}	24. 58-60 ^{ab}	971-973 ^{ab}	15. 58½, 59½-60½
17. 103 ^e -108 ^{ab}	24. 60 ^{cd} -65 ^{ab}	973 ^{cd} -978 ^{ab}	15. 61, 62-66 ^{ab}
133*	—	—	15. 66 ^{cd}
17. 108 ^{cd} -109 ^{ab}	24. 65 ^{cd} -66 ^{ab}	978 ^{cd} -979 ^{ab}	—
17. 109 ^{cd}	24. 66 ^{cd}	979 ^{cd}	15. 67 ^{ab}
134*	24. 67 ^{ab}	980 ^{ab}	15. 67 ^{cd}
135*	24. 67 ^{cd}	980 ^{cd}	15. 72 ^{cd}
136*	—	—	—
17. 110-112 ^{ab}	24. 68-70 ^{ab}	981-983 ^{ab}	15. 68-70 ^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
137*	—	—	15. 70 ^{cd}
17. 112 ^{cd} -113 ^{ab}	24. 70 ^{cd} -71 ^{ab}	983 ^{cd} -984 ^{ab}	15. 71 ^{ab} , 73 ^{cd}
17. 113 ^{cd} -114	24. 71 ^{cd} -72	984 ^{cd} -985	15. 71 ^{cd} -72 ^{ab} , 73 ^{cd}
17. 115 ^{ab}	24. 73 ^{ab}	986 ^{ab}	15. 74 ^{ab}
138*, 139*	—	—	—
17. 115 ^{cd} -119 ^{cd}	24. 73 ^{cd} -77	986 ^{cd} -990	15. 74 ^{cd} -78
17. 119 ^{ef} -120 ^{ab}	24. 78 ^{abed}	991	15. 79
17. 120 ^{cd}	24. 78 ^{ef}	992	15. 79½
18. 1-9	25. 1-9	993-1001	16. 1-9
140*	25. 10	1002	—
141*	—	—	—
18. 10-17 ^{ab}	25. 11-18 ^b	1003-1010 ^{ab}	16. 10-17 ^{ab}
18. 17 ^{cd}	25. 18 ^{cd}	1010 ^{cd}	16. 17 ^{cd} (= 20½)
18. 18-22 ^{cd}	25. 19-23	1011-1015	16. 18-20, 21½-22½
18. 22 ^{ef} -25 ^{cd}	25. 24-27 ^{ab}	1016-1019 ^{ab}	16. 23, 24-26
18. 25 ^{ef} -29	25. 27 ^{cd} -31	1019 ^{cd} -1023	16. 26½, 27½-30½
142*	25. 32	1024	—
18. 30-35 ^{ab}	25. 33-38 ^{ab}	1025-1030 ^{ab}	16. 31½-34½, 35, 36
143*	—	—	—
18. 35 ^{cd}	25. 38 ^{cd}	1030 ^{cd}	16. 36½
18. 36 ^{abed}	25. 39	1031	16. 37½ ^{abcd}
18. 36 ^{ef} -40 ^{ab}	25. 40-43 ^{cd}	1032-1035	16. 38, 39-42 ^{ab}
18. 40 ^{cd}	25. 43 ^{ef}	1036	16. 42 ^{cd}
18. 41-45 ^{ab}	26. 1-5 ^{ab}	1037-1041 ^{ab}	17. 1-3, 3½, 4½
18. 45 ^{cd} -47	26. 5 ^{cd} -7	1041 ^{cd} -1043	17. 5½, 6-7
18. 48-49	26. 8-9	1044-1045	17. 8, 8½, 9
144*	26. 10 ^{ab}	1046 ^{ab}	—
145*	—	—	—
18. 50-55 ^{ab}	26. 10 ^{cd} -15	1046 ^{cd} -1051	17. 10-14, 14½
18. 55 ^{cd} -57	26. 16-18 ^{ab}	1052-1054 ^{ab}	17. 15½, 16, 17
18. 58-68 ^{ab}	26. 18 ^{cd} -28	1054 ^{cd} -1064	17. 18-28 ^{ab}
146*	26. 29-30 ^{ab}	1065-1066 ^{ab}	17. 28 ^{cd} -29
18. 68 ^{edef} -70 ^{ab}	26. 30 ^{cd} -32	1066 ^{cd} -1068	17. 30-32 ^{ab}
147*	—	—	—
18. 70 ^{cd} -76 ^{ab}	26. 33-38 ^{cd}	1069-1074	17. 32 ^{cd} -35 ^{ab}
18. 76 ^{cd}	26. 38 ^{ef}	1075	17. 35 ^{cd} -41 ^{ab}
19. 1-3	27. 1-3	1076-1078	17. 41 ^{cd}
148*	—	1079 ^{ab}	18. 1-3

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
19. 4-9	27. 4-9	1079 ^{cd} -1085 ^{ab}	18. 4-9
149*	27. 10 ^{ab}	1085 ^{cd}	18. 10 ^{ab}
150*	27. 10 ^{cd}	1086 ^{ab}	—
151*	—	—	18. 10 ^{cd}
152*	27. 11 ^{ab}	1086 ^{cd}	—
153*, 154*	27. 11 ^{cd} -12 ^{ab}	1087	18. 11
155*	—	—	—
19. 10 ^{abcd}	27. 12 ^{cd} -13 ^{ab}	1088	18. 12
19. 10 ^{ef} -14	27. 13 ^{cd} -17	1089-1093 ^{ab}	18. 12 $\frac{1}{2}$, 13 $\frac{1}{2}$ -16 $\frac{1}{2}$
156*	27. 18-19 ^{ab}	1093 ^{cd} -1094	18. 18 $\frac{1}{2}$, 19
157*	27. 19 ^{cd}	1095 ^{ab}	—
158*, 159*	—	—	18. 19 $\frac{1}{2}$, 20 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
19. 15	27. 20	1095 ^{cd} -1096 ^{ab}	18. 17 $\frac{1}{2}$
19. 16 ^{ab}	27. 21 ^{ab}	1096 ^{cd}	—
19. 16 ^{cd} -20 ^{cd}	27. 21 ^{cd} -25	1097-1101 ^{ab}	18. 20 $\frac{1}{2}$ ^{cd} -24 $\frac{1}{2}$
19. 20 ^{ef}	27. 26 ^{ab}	1101 ^{cd}	18. 25 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
160*	—	—	18. 25 $\frac{1}{2}$ ^{cd}
19. 21-22 ^{cd}	27. 26 ^{cd} -28 ^{ab}	1102-1103	18. 26 $\frac{1}{2}$ -27 $\frac{1}{2}$
19. 22 ^{ef}	27. 28 ^{cd}	1104 ^{ab}	18. 28 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
161*	—	—	18. 28 $\frac{1}{2}$ ^{cd}
19. 23-27 ^{cd}	27. 29-33	1104 ^{cd} -1109 ^{ab}	18. 29 $\frac{1}{2}$ -33 $\frac{1}{2}$
19. 27 ^{ef} -29 ^{cd}	27. 34-36 ^{ab}	1109 ^{cd} -1111	18. 34, 35-36
19. 29 ^{ef} -30 ^{ab}	27. 36 ^{cd} -37 ^{ab}	1112	18. 36 $\frac{1}{2}$, 37 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
162*	—	—	18. 37 $\frac{1}{2}$ ^{cd}
19. 30 ^{cd} -31	27. 37 ^{cd} -39 ^{ab}	1113-1114	18. 38 $\frac{1}{2}$ -39 $\frac{1}{2}$
19. 32 ^{ab}	27. 39 ^{cd}	1115 ^{ab}	—
163* (subst., 32 ^{ab})	—	—	18. 40 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
19. 32 ^{cd} -35 ^{ab}	27. 40-42 ^{cd}	1115 ^{cd} -1118 ^{ab}	18. 40 $\frac{1}{2}$ ^{cd} -43 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
19. 35 ^{cd}	27. 42 ^{ef}	1118 ^{cd}	18. 43 $\frac{1}{2}$ ^{cd}
19. 36-39 ^a	28. 1-4 ^a	1119-1122 ^a	19. 1-4 ^a
164*	—	—	—
19. 39 ^b -41 ^{cd}	28. 4 ^b -6	1122 ^b -1124	19. 4 ^b -6
19. 41 ^{ef} -45 ^{ab}	28. 7-10	1125-1128	19. 6 $\frac{1}{2}$, 7 $\frac{1}{2}$ -9 $\frac{1}{2}$, 10
19. 45 ^{cd} -47 ^{ef}	28. 11	1129	19. 10 $\frac{1}{2}$, 11 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
165*	—	—	19. 11 $\frac{1}{2}$ ^{cd}
19. 46-47 ^{ab}	28. 12-13 ^{ab}	1130-1131 ^{ab}	19. 12 $\frac{1}{2}$ -13 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
166*	—	—	19. 13 $\frac{1}{2}$ ^{cd}
19. 47 ^{cd}	28. 13 ^{cd}	1131 ^{cd}	19. 14 $\frac{1}{2}$ ^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
167*	28. 14 ^{ab}	1132 ^{ab}	—
19. 48 ^{abed}	28. 14 ^{cd} -15 ^{ab}	1132 ^{cd} -1133 ^{ab}	19. 14 ^{1/2} ^{cd} -15 ^{1/2} ^{ab}
19. 48 ^{e'} -51	28. 15 ^{cd} -18	1133 ^{cd} -1136	19. 15 ^{1/2} ^{cd} -18 ^{1/2}
168*	28. 19-20	1137-1138	—
19. 52-53	28. 21-22	1139-1140	19. 22 ^{1/2} , 23 ^{1/2}
19. 54-56	28. 23-25	1141-1143	19. 19 ^{1/2} -21 ^{1/2}
169*	28. 26-30	1144-1148	—
19. 57-58 ^{ab}	28. 31-32 ^{ab}	1149-1150 ^{ab}	19. 24 ^{1/2} -25 ^{1/2} ^{ab}
170*	—	—	19. 25 ^{1/2} ^{cd}
19. 58 ^{cd} -59	28. 32 ^{cd} -33	1150 ^{cd} -1151	19. 27, 26 ^{1/2}
171*	28. 34 ^{ab}	1152 ^{ab}	19. 28 ^{ab}
19. 60-63	28. 34 ^{cd} -38 ^{ab}	1152 ^{cd} -1156 ^{ab}	19. 28 ^{cd} , 28 ^{1/2} , 29 ^{1/2} -31 ^{1/2}
19. 64 ^{ab}	—	—	19. 32
172* (subst., 64 ^{ab})	28. 38 ^{cd}	1156 ^{cd}	—
19. 64 ^{cd} -73	28. 39-48 ^{ab}	1157-1166 ^{ab}	19. 33, 33 ^{1/2} , 34 ^{1/2} -41 ^{1/2}
173*	—	—	19. 42 ^{ab}
19. 74-75 ^{ab}	28. 48 ^{cd} -49 ^{cd}	1166 ^{cd} -1167	19. 42 ^{cd} , 43, 44 ^{ab}
19. 75 ^{cd}	28. 49 ^{e'}	1168	19. 44 ^{cd}
20. 1-6 ^{ab}	29. 1-6 ^{ab}	1169-1174 ^{ab}	20. 1-6 ^{ab}
174*	—	—	20. 6 ^{cd} , 7
20. 6 ^{cd} ^{e'} -10 ^{cd}	29. 6 ^{cd} -11 ^{ab}	1174 ^{cd} -1179 ^{ab}	20. 8-11, 11 ^{1/2} , 12 ^{1/2} ^{cd}
20. 10 ^{e'} -11 ^{cd}	29. 11 ^{cd} -12	1179 ^{cd} -1180	20. 12 ^{1/2} ^{cd} -13 ^{1/2}
20. 11 ^{e'}	29. 13 ^{ab}	1181 ^{ab}	20. 14 ^{1/2} ^{ab}
175*	—	—	20. 14 ^{1/2} ^{cd}
20. 12-13	29. 13 ^{cd} -15 ^{ab}	1181 ^{cd} -1183 ^{ab}	20. 15 ^{1/2} , 16-17 ^{ab}
176*	—	—	20. 17 ^{cd} , 17 ^{1/2}
20. 14-15	29. 15 ^{cd} -17 ^{ab}	1183 ^{cd} -1185 ^{ab}	20. 18 ^{1/2} -19 ^{1/2}
177*	—	—	—
20. 16-18	29. 17 ^{cd} -20 ^{ab}	1185 ^{cd} -1188 ^{ab}	20. 20 ^{1/2} -21 ^{1/2} , 22, 23 ^{1/2}
20. 19-29 ^{cd}	29. 20 ^{cd} -31 ^{ab}	1188 ^{cd} -1199 ^{ab}	20. 23 ^{1/2} -33 ^{1/2}
20. 29 ^{e'}	29. 31 ^{cd}	1199 ^{cd}	20. 34 ^{1/2} ^{ab}
178*	—	—	20. 34 ^{1/2} ^{cd}
20. 30	29. 32	1200	20. 35 ^{1/2}
179*	29. 33	1201	—
20. 31-32 ^{cd}	29. 34-35	1202-1203	20. 36 ^{1/2} -37 ^{1/2}
180*	—	—	—
20. 32 ^{e'}	29. 36 ^{ab}	1204 ^{ab}	20. 38
181*	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
182*	29. 36 ^{cd}	1204 ^{cd}	—
183*	—	—	—
21. 1-9	30. 1-9	1205-1213	21. 1-9
21. 10	30. 10	1214	21. 11½
21. 11	30. 11	1215	21. 12, 10 ^{ao}
21. 12	30. 12	1216	21. 10 ^{ci} , 10½
21. 13-14	30. 13-14	1217-1218	21. 13-14
184*	—	—	21. 15
21. 15-23	30. 15-23	1219-1227	21. 16-24
185*	30. 24	1228	21. 33
186*	—	—	21. 25
21. 24-26 ^{cd}	30. 25-27	1229-1231	21. 26, 26½, 27½, 28½ ^{ao}
21. 26 ^{cf} -27 ^{cd}	30. 28-29 ^{ab}	1232-1233 ^{ab}	21. 28½ ^{cd} , 29½
21. 27 ^{cf} -29	30. 29 ^{cd} -31	1233 ^{cd} -1235	21. 30, 31-32
21. 30-41	30. 32-43	1236-1247	21. 34-45
187*	—	—	21. 45½
21. 42	30. 44	1248	21. 46½
22. 1-2	31. 1-2	1249-1250	22. 1-2
22. 3 ^{ab}	31. 3 ^{ab}	1251 ^{ab}	—
188* (subst., 3 ^{ab})	—	—	22. 3 ^{ab}
22. 3 ^{cd} -4 ^{cf}	31. 3 ^{cd} -5 ^{ab}	1251 ^{cd} -1253 ^{ab}	22. 3 ^{cd} , 4, 4½
189*	31. 5 ^{cd} (= 16 ^{ab})	1253 ^{cd} (= 1265 ^{ab})	—
22. 5-10 ^{ab}	31. 6-11 ^{ab}	1254-1259 ^{ab}	22. 5½-10½ ^{ab}
190*	31. 11 ^{cd}	1259 ^{cd}	22. 10½ ^{cd}
22. 10 ^{cd} -13 ^{cd}	31. 12-15 ^{ab}	1260-1263 ^{ab}	22. 11, 12-14
191*	31. 15 ^{cd}	1263 ^{cd}	22. 15 ^{ab}
22. 13 ^{cf} -15 ^{ab}	31. 15 ^{cd} , 16 ^{cd} -17	1264, 1265 ^{cd} -1266	22. 15 ^{cd} , 16, 17 ^{ab}
22. 15 ^{cdcf}	31. 18	1267	22. 18 ^{cd} , 18½
22. 16 ^{ab}	31. 19 ^{ab}	1268 ^{ab}	22. 21½ ^{cd}
22. 16 ^{cdcf}	31. 19 ^{cd} -20 ^{ab}	1268 ^{cd} -1269 ^{ab}	22. 22, 23 ^{ab}
192*	—	—	22. 23 ^{cd} , 24 ^{ab}
22. 17	31. 21	1270	22. 17 ^{cd} -18 ^{ab}
22. 18 ^{ab}	31. 20 ^{cd} (= 22 ^{ab})	1269 ^{cd} (= 1271 ^{ab})	22. 19½ ^{ab}
22. 18 ^{cd}	31. 22 ^{cd}	1271 ^{cd}	22. 19½ ^{cd}
22. 19 ^{abcd}	31. 23	1272	22. 25 ^{ab} , 24 ^{cd}
22. 19 ^{cf}	31. 24 ^{ab}	1273 ^{ab}	22. 25 ^{cd}
22. 20	31. 24 ^{ci} -25 ^{ab}	1273 ^{cd} -1274 ^{ab}	22. 27
22. 21	31. 25 ^{cd}	1274 ^{cd}	22. 20½ ^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
193*	31. 26	1275 ^{ab}	—
194*	—	—	22. 20½ ^{cd} -21½ ^{ab}
22. 22-23 ^{ab}	31. 26 ^{cd} -27	1275 ^{cd} -1276	22. 26, 28 ^{ab}
22. 23 ^{cd}	31. 28 ^{ab}	1277	22. 28 ^{cd}
195*	31. 28 ^{cd}	1278 ^{ab}	—
22. 24-31	31. 29-36	1279-1286	22. 29-34, 36, 35
22. 32	31. 37	1287	22. 37, 36½
22. 33-35	31. 38-40	1288-1290	22. 38, 38½, 39½
196*	31. 41	1291	22. 41
22. 36-37 ^{cd}	31. 42-43	1292-1293	22. 42-43
22. 37 ^{cd} -38 ^{cd}	31. 44-45 ^{ab}	1294-1295 ^{ab}	22. 44, 44½
22. 38 ^{cd}	31. 45 ^{cd}	1295 ^{cd}	22. 45½ ^{ab}
197*	—	—	22. 45½ ^{cd}
22. 39-40	31. 46-47	1296-1297	22. 46, 47, 47½
22. 41-45 ^{ab}	31. 48-52 ^{ab}	1298-1302 ^{ab}	22. 48½-52½ ^{ab}
198*	31. 52 ^{cd}	1302 ^{cd}	22. 52½ ^{cd}
22. 45 ^{cd} -48 ^{cd}	31. 53-56 ^{ab}	1303-1306 ^{ab}	22. 53½-56½ ^{ab}
22. 48 ^{cd} -53	31. 56 ^{cd} -61	1306 ^{cd} -1311	22. 56½ ^{cd} -61½
22. 54-55	31. 62-63	1312-1313	22. 64, 62½ ^{cd}
22. 56 ^{ab}	31. 64 ^{ab}	1314 ^{ab}	22. 63
199*	—	—	22. 65 ^{ab}
22. 56 ^{cd}	31. 64 ^{cd}	1314 ^{cd}	22. 65 ^{cd}
200*, 201*	31. 66 ^{ab} , 65	1316 ^{ab} , 1315	—
202*	—	—	22. 65½
22. 57 ^{ab}	31. 66 ^{cd}	1316 ^{cd}	22. 66½ ^{ab}
203*	31. 67 ^{ab}	1317 ^{ab}	22. 66½ ^{cd}
22. 57 ^{cd} -58	31. 67 ^{cd} -68	1317 ^{cd} -1318	22. 67½, 68
204*	31. 69-70	1319-1320	22. 69-70
22. 59-60	31. 71-72	1321-1322	22. 71-72
22. 61	31. 73	1323	—
23. 1 ^{ab}	32. 1 ^{ab}	1324 ^{ab}	—
205*	—	—	23. 1, 1½, 2½ ^{ab}
23. 1 ^{cd} -2 ^{ab}	32. 1 ^{cd} -2 ^{ab}	1324 ^{cd} -1325 ^{ab}	23. 2½ ^{cd} -3½ ^{ab}
23. 2 ^{cd}	32. 2 ^{cd}	1325 ^{cd}	—
23. 3	32. 3	1326	23. 4½
206*	32. 4	1327	23. 5
207*	—	—	23. 6
23. 4	32. 5	1328	23. 3½ ^{cd} , 7 ^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
208*	32. 6	1329	23. 7 ^{cd} -8 ^{ab}
23. 5 ^{ab}	—	—	—
209*	32. 7 ^{ab}	1330 ^{ab}	23. 8 ^{cd}
23. 5 ^{cd}	32. 7 ^{cd}	1330 ^{cd}	—
23. 6	—	—	—
210* (subst., 6)	32. 8	1331	23. 9
23. 7 ^{abed}	32. 9	1332	23. 10
23. 7 ^{ef} -10 ^{cd}	32. 10-13 ^{ab}	1333-1336 ^{ab}	23. 11-14 ^{ab}
23. 10 ^{ef}	32. 13 ^{cd}	1336 ^{cd}	23. 14 ^{cd}
211*	32. 14-15	1337-1338	23. 15-16
212*	32. 16 ^{ab}	1339 ^{ab}	—
23. 11 ^{abed}	32. 16 ^{cd} -17 ^{ab}	1339 ^{cd} -1340 ^{ab}	23. 17
213*	32. 17 ^{cd}	1340 ^{cd}	—
23. 11 ^{ef}	32. 18 ^{ab}	1341 ^{ab}	23. 18 ^{ab}
214*	32. 18 ^{cd}	1341 ^{cd}	—
215*	—	—	23. 18 ^{cd}
23. 12 ^{ab}	32. 19 ^{ab}	1342 ^{ab}	23. 19 ^{ab}
216*	32. 19 ^{cd}	1342 ^{cd}	23. 19 ^{cd}
23. 12 ^{cd} -13 ^{ab}	32. 20-21 ^{ab}	1343-1344 ^{ab}	23. 20-21 ^{ab}
217*	32. 21 ^{cd} -22 ^{ab}	1344 ^{cd} -1345 ^{ab}	23. 21 ^{cd} -22 ^{ab}
23. 13 ^{cd} -14	32. 22 ^{cd} -23	1345 ^{cd} -1346	23. 22 ^{cd} -23
218*	32. 24	1347	23. 24
219*	32. 25	1348	—
23. 15-16 ^{ab}	32. 26-27 ^{ab}	1349-1350 ^{ab}	23. 25-26 ^{ab}
23. 16 ^{cd}	—	—	23. 26 ^{cd}
220* (subst., 16 ^{cd})	32. 27 ^{cd}	1350 ^{cd}	—
23. 17	32. 28	1351	23. 27
221*	—	—	23. 27½, 28½
23. 18 ^{abed}	32. 29 ^{abed}	1352	23. 29½
23. 18 ^{ef} -19 ^{ab}	32. 29 ^{ef} -30 ^{ab}	1353, 1354 ^{ab}	23. 30, 31 ^{ab}
222*	—	—	23. 31 ^{cd} -32 ^{ab}
23. 19 ^{cd} -20	32. 30 ^{cd} -31	1354 ^{cd} -1355	23. 32 ^{cd} -33
23. 21-25	32. 32-36	1356-1360	23. 43½-47½
23. 26-27 ^{cd}	32. 37-38	1361-1362	23. 48, 49-50 ^{ab}
23. 27 ^{ef} -29	32. 39-41 ^{ab}	1363-1365 ^{ab}	23. 50 ^{cd} -52
223*, 224*	—	—	23. 52½, 53½-54½, 55
23. 30-32 ^{cd}	32. 41 ^{cd} -44 ^{ab}	1365 ^{cd} -1368 ^{ab}	23. 34-36
23. 32 ^{ef} -34	32. 44 ^{cd} -46	1368 ^{cd} -1370	23. 36½, 37½-38½

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
225*	—	—	—
23. 35-38	32. 47-50	1371-1374	23. 39½-42½
23. 39 ^{ab}	32. 51 ^{ab}	1375 ^{ab}	23. 56 ^{ab}
23. 39 ^{cd}	32. 51 ^{cd}	1375 ^{cd}	23. 56 ^{cd}
226*	—	—	—
23. 40-44 ^{ab}	32. 52-56 ^{ab}	1376-1380 ^{ab}	23. 57-61 ^{ab}
227*	—	—	—
23. 44 ^{cd} -54	32. 56 ^{cd} -66	1380 ^{cd} -1390	23. 61 ^{cd} -71
24. 1-2 ^{cd}	33. 1-2	1391-1392	24. 1-2
24. 2 ^{ef}	33. 3 ^{ab}	1393 ^{ab}	24. 2½
228*	—	—	24. 3½
24. 3 ^{ab}	33. 3 ^{cd}	1393 ^{cd}	24. 4½ ^{ab}
229*	—	—	24. 4½ ^{cd} , 5
24. 3 ^{def}	33. 4	1394	24. 6
230*	—	—	24. 6½
24. 4	33. 5	1395	24. 7½
231*	—	—	—
24. 5-6	33. 6-7	1396-1397	24. 8, 9, 9½
24. 7-8 ^{cd}	33. 8-9	1398-1399	24. 10½, 11, 12 ^{ab}
24. 8 ^{ef} -9	33. 10-11 ^{ab}	1400-1401 ^{ab}	24. 12 ^{cd} -13
232*	—	—	24. 14-15, 15½
24. 10 ^{abcd}	33. 11 ^{cd} -12 ^{ab}	1401 ^{cd} -1402 ^{ab}	24. 16, 17 ^{ab}
24. 10 ^{ef} -11 ^{ab}	33. 12 ^{cd} -13 ^{ab}	1402 ^{ef} -1403 ^{ab}	24. 17 ^{cd} , 17½
233*	—	—	24. 18½
24. 11 ^{cd} -12 ^{cd}	33. 13 ^{cd} -14	1403 ^{cd} -1404	24. 19½, 20
234*	—	—	24. 21 ^{ab}
24. 12 ^{ef} -13 ^{cd}	33. 15-16 ^{ab}	1405-1406 ^{ab}	24. 21 ^{cd} -22
24. 13 ^{ef} -18 ^{ab}	33. 16 ^{cd} -21 ^{ab}	1406 ^{cd} -1411 ^{ab}	24. 22½, 23½-27½ ^{cd}
235*	—	—	24. 27½ ^{cd}
24. 18 ^{def} -20 ^{cd}	33. 21 ^{cd} -24 ^{ab}	1411 ^{cd} -1414 ^{ab}	24. 28½-30½
236*	33. 24 ^{cd}	1414 ^{cd}	—
24. 20 ^{ef} -25	33. 25-30 ^{ab}	1415-1420 ^{ab}	24. 31, 32-36
237*	—	—	24. 36½
24. 26	33. 30 ^{cd} -31 ^{ab}	1420 ^{cd} -1421 ^{ab}	24. 37½
238*	—	—	24. 38, 39 ^{ab}
24. 27 ^{ab}	33. 31 ^{cd}	1421 ^{cd}	24. 39 ^{cd}
239*	—	—	—
24. 27 ^{cd}	33. 32 ^{ab}	1422 ^{ab}	24. 40 ^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
240*	—	—	24. 40 ^d
24. 27 ^{e'} -30 ^{cd}	33. 32 ^{cd} -35	1422 ^{cd} -1425	24. 40½, 41½-43½
24. 30 ^{e'}	33. 36 ^{ab}	1426 ^{ab}	24. 44
241*	—	—	24. 45
242*	33. 36 ^{cd} -38	1426 ^d -1428	24. 46-48 ^{as}
24. 31-33 ^{ab}	33. 39-41 ^{ab}	1429-1431 ^{ab}	24. 48 ^d , 48½, 49½, 50
243*	33. 41 ^{cd}	1431 ^{cd}	—
244*	—	—	24. 50½
24. 33 ^{cd e'}	33. 42	1432	24. 51½
245*	—	—	—
24. 34	33. 43	1433	24. 52½
246*	33. 44	1434	24. 53½
24. 35	33. 45	1435	24. 54½
24. 36 ^{ab}	33. 46 ^{ab}	1436 ^{ab}	—
247* (subst., 36 ^{as})	—	—	24. 55½, 56
24. 36 ^{cd} -37	33. 46 ^{cd} -47	1436 ^d -1437	24. 57-58 ^{ab}
248*	—	—	24. 58 ^{cd} -59 ^{ab}
24. 38-39	33. 48-49	1438-1439	24. 59 ^d , 59½, 60½
24. 40 ^{ab}	33. 50 ^{ab}	1440 ^{ab}	24. 61½ ^{ab}
249*	—	—	24. 61½ ^{cd}
24. 40 ^{cd} -41 ^{cd}	33. 50 ^d -51	1440 ^{cd} -1441	24. 62, 63
24. 41 ^{e'} -47 ^{ab}	33. 52-57	1442-1447	24. 63½, 64½-69½ ^{ab}
250*	33. 58 ^{ab}	1448 ^{ab}	—
24. 47 ^{cd} -52	33. 58 ^{cd} -63	1448 ^{cd} -1453	24. 69½ ^d -74½
251*	—	—	24. 75
24. 53	34. 1	1454	25. 1
252*	—	—	25. 2
24. 54	34. 2	1455	25. 3
253*	—	—	25. 4 ^{as}
24. 55-56	34. 3-4	1456-1457	25. 4 ^{cd} , 4½, 5½
254*	34. 5	1458	25. 6½
24. 57-61	34. 6-10	1459-1463	25. 7½-11½
255*	—	—	25. 12½
256*	34. 11	1464	25. 13½
24. 62-67	34. 12-17	1465-1470	—
257*	34. 18-19 ^{ab}	1471-1472 ^{ab}	—
24. 68-69	34. 19 ^{cd} -21 ^{ab}	1472 ^{cd} -1474 ^{ab}	—
258*, 1-3	34. 21 ^{cd} -22 ^{cd}	1474 ^{cd} -1475	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
258*, 4-9	34. 22 ^{cd} -25 ^{ab}	1476-1478	—
24. 70 ^{abcd}	34. 25 ^{cd} -26 ^{ab}	1479	—
24. 70 ^{cd} -72 ^{ab}	34. 26 ^{cd} -28 ^{ab}	1480-1481	—
259*	34. 28 ^{cd}	1482 ^{ab}	—
24. 72 ^{cd}	34. 29 ^{ab}	1482 ^{cd}	—
260*	34. 29 ^{cd} -30	1483-1484 ^{ab}	—
261*	—	—	—
24. 73-74 ^{cd}	34. 31-32	1484 ^{cd} -1486 ^{ab}	—
24. 74 ^{cd} -76	34. 33-35 ^{ab}	1486 ^{cd} -1488	—
262*	34. 35 ^{cd} -40	1489-1494 ^{ab}	—
24. 77-83 ^{ab}	34. 41-47 ^{ab}	1494 ^{cd} -1500	—
263*	34. 47 ^{cd} -48 ^{ab}	1501	—
24. 83 ^{cd} -84 ^{ab}	34. 48 ^{cd} -49 ^{ab}	1502	—
{ App. I, 2 (subst., 24. 62-84 ^{ab})	—	—	{ 25. 14½-32½; 26. 1-34 ^{ab}
24. 84 ^{cd} -86 ^{ab}	34. 49 ^{cd} -51 ^{ab}	1503-1504	26. 34 ^{cd} -35, 35½
24. 86 ^{cd} -88 ^{ab}	34. 51 ^{cd} -53 ^{ab}	1505-1506	26. 36½-37½
24. 88 ^{cd}	34. 53 ^{cd}	1507 ^{ab}	—
264*	—	—	—
24. 89-91	34. 54-56	1507 ^{cd} -1510 ^{ab}	26. 38½-40½
24. 92	34. 57	1510 ^{cd} -1511 ^{ab}	(± 26. 33)
24. 93	34. 58	1511 ^{cd} -1512 ^{ab}	26. 41½
265*	34. 59	1512 ^{cd} -1513 ^{ab}	—
266*	34. 60	1513 ^{cd} -1514 ^{ab}	26. 42½
24. 94	34. 61	1514 ^{cd} -1515 ^{ab}	26. 43½
24. 95-101	34. 62-68	1515 ^{cd} -1521, 1522	27. 1-7
24. 102-103	34. 69-70	1523-1524	27. 8-9
24. 104 ^{abed}	34. 71	1525	27. 9½, 10½ ^{ab}
24. 104 ^{cd} -105 ^{cd}	34. 72-73 ^{ab}	1526-1527 ^{ab}	27. 10½ ^{cd} -11½
267*	—	—	27. 12½-17½
24. 105 ^{cd}	34. 73 ^{cd}	1527 ^{cd}	—
268*	34. 74 ^{ab}	1528 ^{ab}	—
24. 106	34. 74 ^{cd, ef}	1528 ^{cd} , 1529	—
269*	—	—	27. 18½
24. 107	34. 75 ^{abed}	1530	27. 19½, 20, 21
270*	—	—	—
24. 108 ^{ab}	34. 75 ^{cd}	1531 ^{ab}	27. 22, 22½
24. 108 ^{cd} -109	34. 76-77 ^{ab}	1531 ^{cd} -1532	—
			27. 23½, 24

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
271*	34. 77 ^{cd}	1533 ^{ab}	—
272*	34. 78 ^{ab}	1533 ^{cd}	—
24. 110	—	—	—
273* (subst., 110)	—	—	27. 25
24. 111	—	—	—
274* (subst., 111)	—	—	27. 26, 26½
App. I, No. 3	34. 78 ^{cd} -91	1534-1547 ^{ab}	—
24. 112-114 ^{ab}	34. 92-94 ^{ab}	1547 ^{cd} -1549	27. 27½-29½ ^{ab}
275*	—	—	27. 29½ ^{cd}
24. 114 ^{cd}	34. 94 ^{cd}	1550 ^{ab}	—
276* (subst., 114 ^{cd})	—	—	27. 30½, 31
277*	34. 95	1550 ^{cd} -1551 ^{ab}	—
App. I, No. 4	34. 96-106 ^{ab}	1551 ^{cd} -1561	—
24. 115-119	34. 106 ^{cd} -111 ^{ab}	1562-1566	27. 32-36
278*	—	—	27. 37 ^{ab}
24. 120 ^{abcd}	34. 111 ^{cd} -112 ^{ab}	1567	27. 37 ^{cd} , 37½
279*	34. 112 ^{cd} -113 ^{ab}	1568	—
280*	—	—	27. 38½-39½
24. 120 ^{cd} -122 ^{ab}	34. 113 ^{cd} -115 ^{ab}	1569-1570	27. 40, 41-42 ^{ab}
281*	—	—	27. 42 ^{cd} -43 ^{ab}
24. 122 ^{cd} -124	34. 115 ^{cd} -117	1571-1573 ^{ab}	27. 43 ^{cd} -45
282*	34. 118	1573 ^{cd} -1574 ^{ab}	—
24. 125 ^{ab}	34. 119 ^{ab}	1574 ^{cd}	27. 46 ^{ab}
283*	34. 119 ^{cd} -120 ^{ab}	1575	—
284*	—	—	—
24. 125 ^{cd} -126 ^{ab}	34. 120 ^{cd} -121 ^{ab}	1576	27. 46 ^{cd} -47 ^{ab}
285*	—	—	27. 47 ^{cd} , 48
24. 126 ^{cd}	34. 121 ^{cd}	1577 ^{ab}	—
24. 127-128 ^{abcd}	34. 122-123	1577 ^{cd} -1579 ^{ab}	27. 48½-49½
286*	34. 124	1579 ^{cd} -1580 ^{ab}	—
287*	—	—	27. 50½, 51
24. 128 ^{cd}	34. 125 ^{ab}	1580 ^{cd}	—
288*	34. 125 ^{cd}	1581 ^{ab}	—
24. 129-133	34. 126-130	1581 ^{cd} -1585, 1586	28. 1-5
289*	—	—	28. 5½
24. 134-138	34. 131-135	1587-1591	28. 6½-10½
24. 139-140	34. 136-137	1592-1593	28. 11, 12, 12½
24. 141-146	34. 138-143	1594-1599	28. 13½-18½

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
290*	34. 144 ^{ab}	1600	—
291*	—	—	—
24. 147-150 ^{ab}	34. 144 ^{cd} -147	1601-1604 ^{ab}	28. 19½-22½ ^{ab}
292*	34. 148-149	1604 ^{cd} -1606 ^{ab}	—
24. 150 ^{cd} -153 ^{ab}	34. 150-152	1606 ^{cd} -1609 ^{ab}	28. 22½ ^{cd} -24, 25
24. 153 ^{cd} -155	34. 153-155 ^{ab}	1609 ^{cd} -1611	28. 26, 26½, 27½
24. 156	34. 155 ^{cd} -156 ^{ab}	1612	28. 28, 28½
24. 157-158 ^{ab}	34. 156 ^{cd} -157	1613-1614 ^{ab}	28. 29½, 30½ ^{ab}
24. 158 ^{cd}	34. 158 ^{ab}	1614 ^{cd}	—
293* (subst., 158 ^{cd})	—	—	28. 30½ ^{cd} , 31
24. 159	34. 158 ^{cd} -159 ^{ab}	1615	28. 32
294*	34. 159 ^{cd} -160 ^{ab}	1616	28. 33
24. 160-161	34. 160 ^{cd} -162 ^{ab}	1617-1618	28. 34-35
295*	34. 162 ^{cd} , 163	1619	28. 36
25. 1-2	35. 1-2	1620-1621	29. 1-2
App. I, No. 5	35. 3-39	1622-1660	—
25. 3-11	35. 40-48	1661-1669	29. 3-11
26. 1-4 ^{abc}	36. 1-4 ^{abc}	1670-1673 ^{abc}	29. 12-15 ^{abc}
296*	36. 4 ^d -5 ^a	1673 ^d -1674 ^a	29. 15 ^d -16 ^a
26. 4 ^d -6	36. 5 ^{bcd} -7 ^{ab}	1674 ^{bcd} -1676 ^{ab}	29. 16 ^{bcd} , 17, 17½
26. 7-16	36. 7 ^{cd} -17 ^{ab}	1676 ^{cd} -1686 ^{ab}	29. 18½-27½
26. 17-26 ^a	36. 17 ^{cd} -26 ^{abc}	1686 ^{cd} -1695 ^{abc}	30. 1-10 ^a
297*	—	—	—
26. 26 ^{bcd}	36. 26 ^d -27 ^{ab}	1695 ^d , 1696	30. 10 ^{bcd}
298*	—	—	30. 10½
26. 27-28 ^{ab}	36. 27 ^{cd} -28	1697-1698 ^{ab}	30. 11, 12
26. 28 ^{cd} -29	36. 29-30 ^{ab}	1698 ^{cd} -1699	30. 12½, 13½
299*	36. 30 ^{cd} -32 ^{ef}	1700-1702	30. 14½-16½
26. 30	36. 33	1703	30. 17½
26. 31-32 ^{cd}	37. 1-2	1704-1705	30. 18½-19½
26. 32 ^{ef} -34 ^{cd}	37. 3-5 ^{ab}	1706-1708 ^{ab}	30. 20, 21-22
26. 34 ^{ef} -39 ^{cd}	37. 5 ^{cd} -10 ^{cd}	1708 ^{cd} -1713	30. 22½, 23½-27½
300*	—	—	30. 28½ ^{ab}
26. 39 ^{ef}	37. 10 ^{ef}	1714	30. 28½ ^{cd}
26. 40-57	37. 11-28	1715-1734†	30. 29½-46½
301*	—	—	30. 47½ ^a
26. 58 ^{ab}	37. 29 ^{ab}	1735 ^{ab}	30. 47½ ^{bc}

† Two lines om. in counting.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
302*	—	—	30. 47 $\frac{1}{2}$ ^d
26. 58 ^{cd} -84	37. 29 ^{cd} -45	1735 ^{cd} -1751	30. 48, 49-64
27. 1-3	38. 1-3	1753-1755 †	31. 1-2, 4
303* (subst., 3)	—	—	31. 3
27. 4 ^{ab}	38. 4 ^{ab}	1756 ^{ab}	31. 5 ^{ab}
304*	38. 4 ^{cd}	1756 ^{cd}	31. 5 ^{cd} (= 13)
305*	38. 5 ^{ab}	1757 ^{ab}	—
306*	38. 5 ^{cd} -6 ^{ab}	1757 ^{cd} -1758 ^{ab}	31. 6
307*	—	—	31. 7
308*	38. 6 ^{cd}	1758 ^{cd}	31. 8 ^{ab}
27. 4 ^{cd}	38. 7 ^{ab}	1759 ^{ab}	31. 8 ^{cd}
27. 5	38. 7 ^{cd} -8 ^{ab}	1759 ^{cd} -1760 ^{ab}	31. 14
309*	38. 8 ^{cd} -11 ^{ab}	1760 ^{cd} -1763 ^{ab}	—
27. 6	38. 11 ^{cd} -12 ^{ab}	1763 ^{cd} -1764 ^{ab}	31. 9
27. 7	38. 12 ^{cd} -13 ^{ab}	1764 ^{cd} -1765 ^{ab}	—
310* (subst., 7)	—	—	31. 10
311*	—	—	31. 10 $\frac{1}{2}$, 11 $\frac{1}{2}$
27. 8	38. 13 ^{cd} -14 ^{ab}	1765 ^{cd} -1766 ^{ab}	31. 12 $\frac{1}{2}$
312*	38. 14 ^{cd}	1766 ^{cd}	—
27. 9 ^{abcd}	38. 15	1767	31. 15
27. 9 ^{ef} -10 ^{ab}	38. 16	1768	31. 16 ^{cdab}
313*, 1-3	—	—	31. 20-21 ^{ab}
313*, 4-5	—	—	—
314*	38. 17 ^{abcedef} -19 ^{ab}	1769-1771	31. 17, 17 $\frac{1}{2}$, 18 $\frac{1}{2}$, 19
27. 10 ^{cd} -15	38. 19 ^{cd} -24	1772-1777 ^{ab}	31. 21 ^{cd} -26
27. 16-17 ^{cd}	38. 25-26 ^{cd}	1777 ^{cd} -1779 ^{ab}	31. 26 $\frac{1}{2}$, 27, 28
27. 17 ^{ef}	38. 26 ^{ef}	1779 ^{cd}	31. 28 $\frac{1}{2}$
27. 18-29	39. 1-12	1781-1792 ¶	31. 29 $\frac{1}{2}$ -40 $\frac{1}{2}$
27. 30-33	39. 13-16	1793-1796	32. 1-4
315*	—	—	32. 5
27. 34-37	39. 17-20	1797-1800	32. 6-9
27. 38-41	39. 21-24	1801-1804	32. 12-15
27. 42	39. 25	1805	—
316* (subst., 42)	—	—	32. 16
27. 43-44	39. 26-27	1806-1807	32. 17-18
27. 45-46	39. 28-29	1808-1809	32. 10-11
27. 47-52	39. 30-35	1810-1815	32. 19-24

† Colophon wrongly counted as 1752.

¶ Colophon wrongly counted as 1780.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
27. 53-55 ^{abc}	40. 1-3 ^{abc}	1816-1818 ^{abc}	33. 1-3 ^{abc}
317*	40. 3 ^d -4 ^{abc}	1818 ^d -1819 ^{abc}	33. 4 ^d -5 ^{abc}
27. 55 ^d -56 ^{abc}	40. 4 ^d -5 ^{abc}	1819 ^d -1820 ^{abc}	33. 5 ^d , 6 ^{abc} (= 3 ^d , 4 ^{abc})
27. 56 ^d -58 ^{ab}	40. 5 ^d -7 ^{ab}	1820 ^d -1822 ^{ab}	33. 6 ^d , 7, 7½
27. 58 ^{cd} -62 ^{cd}	40. 7 ^{cd} -11	1822 ^{cd} -1826	33. 8, 9-12
27. 62 ^{ef} -71 ^{cd}	40. 12-21 ^{ab}	1827-1836 ^{ab}	33. 12½, 13½-21½
27. 71 ^{ef} -80	40. 21 ^{cd} -30	1836 ^{cd} -1845	33. 22, 23-31
27. 81	40. 31 ^{ab}	1846 ^{ab}	33. 32 ^{ab}
27. 82	40. 31 ^{cd} -32 ^{ab}	1846 ^{cd} -1847 ^{ab}	33. 32 ^{cd} -33 ^{ab}
318*	40. 32 ^{cd}	1847 ^{cd}	—
319*	—	—	33. 33 ^{cd}
27. 83-84 ^{cd}	40. 33-34	1848-1849	33. 34-35
27. 84 ^{ef} -85 ^{cd}	40. 35-36 ^{ab}	1850-1851 ^{ab}	33. 36-37 ^{ab}
27. 85 ^{ef} -86 ^{cd}	40. 36 ^{cd} -37	1851 ^{cd} -1852	33. 37 ^{cd} -38
27. 86 ^{ef} -89	40. 38-41 ^{ab}	1853-1856 ^{ab}	33. 38½, 39½-41½
320*	—	—	33. 42½
27. 90-105	40. 41 ^{cd} -56 ^{ef}	1856 ^{cd} -1871, 1872	33. 43½-58½
28. 1	41. 1	1873	34. 1
321*	41. 2	1874	—
28. 2-8 ^{cd}	41. 3-9	1875-1881	34. 2-8
28. 8 ^{ef} -14	41. 10-16 ^{ab}	1882-1888 ^{ab}	34. 8½, 9½-14½
28. 15	41. 16 ^{cd} -17 ^{ab}	1888 ^{cd} -1889 ^{ab}	34. 15, 16 ^{ab}
322*	—	—	34. 16 ^{cd} , 16½
28. 16-19 ^{cd}	41. 17 ^{cd} -21 ^{ab}	1889 ^{cd} -1893 ^{ab}	34. 17½-20½
28. 19 ^{ef} -20	41. 21 ^{cd} -22	1893 ^{cd} -1894	34. 21, 22
28. 21 ^{abcd}	41. 23	1895	34. 23 ^{abcd}
28. 21 ^{ef} -22 ^{ab}	41. 24 ^{abcd}	1896	34. 23½, 24½ ^{ab}
28. 22 ^{cd} -25	41. 24 ^{ef} -27	1897, 1898-1900	34. 24½ ^{cd} -27½
323*	41. 29 ^{ab}	1902 ^{ab}	—
324*	41. 28 ^{ab}	1901 ^{ab}	34. 28
325*	41. 28 ^{cd}	1901 ^{cd}	—
28. 26	41. 29 ^{cd} -30 ^{ab}	1902 ^{cd} -1903 ^{ab}	34. 29
326*	41. 30 ^{cd} -31 ^{ab}	1903 ^{cd} -1904 ^{ab}	—
327*	41. 31 ^{cd} -32 ^{ab}	1904 ^{cd} -1905 ^{ab}	34. 30
28. 27	41. 32 ^{cd} -33 ^{ab}	1905 ^{cd} , 1906	34. 31
28. 28-29 ^{ab}	41. 33 ^{cd} -34	1907-1908 ^{ab}	34. 32, 32½
28. 29 ^{cd} -31 ^{ab}	41. 35-36	1908 ^{cd} -1910 ^{ab}	34. 33, 34, 34½
328*	—	—	—

CONCORDANCE

2221

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
28. 31 ^{ed} -32 ^{ab}	41. 37	1910 ^{ed} -1911 ^{ab}	34. 35 $\frac{1}{2}$
28. 32 ^{ed}	41. 38 ^{ab}	1911 ^{ed}	34. 37 ^{ab}
329*, 330*, 331*	—	—	34. 37 ^{ed} , 38 ^{ed} , 29 $\frac{1}{2}$ -40
28. 33 ^{ab}	41. 38 ^{ed}	1912 ^{ab}	—
28. 33 ^{ed} -35 ^{ab}	41. 39-40	1912 ^{ed} -1914 ^{ab}	34. 41, 42-43 ^{ab}
28. 35 ^{ed} -37 ^{ab}	41. 41-42	1914 ^{ed} -1916 ^{ab}	34. 44, 43 ^{ed} , 38 ^{ab}
28. 37 ^{ed} -39 ^a	41. 43-44 ^{abc}	1916 ^{ed} -1918 ^a	34. 38 $\frac{1}{2}$, 44 $\frac{1}{2}$, 45, 46 ^a
332*	—	—	34. 46 ^{ab}
28. 39 ^{bcd}	41. 44 ^d -45 ^{ab}	1918 ^{bcd}	34. 46 ^a , 47 ^a (= 36)
333*	—	—	34. 47 ^{ed} -48
28. 40 ^{bcd}	41. 45 ^{ed} -46 ^{ab}	1919	34. 49
334*	—	—	—
28. 40 ^{ed} -42 ^{ed}	41. 46 ^{ed} -48	1920-1922 ^{ab}	34. 49 $\frac{1}{2}$, 50 $\frac{1}{2}$, 51, 52 ^{ab}
28. 42 ^{ed} -43 ^{ed}	41. 49-50 ^{ab}	1922 ^{ed} -1923	34. 52 ^{ed} , 52 $\frac{1}{2}$, 54 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
28. 43 ^{ed}	41. 50 ^{ed}	1924 ^{ab}	34. 53 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
335*	41. 51	1924 ^{ed} -1925 ^{ab}	—
336*	—	—	34. 53 $\frac{1}{2}$ ^{ed} , 54 $\frac{1}{2}$ ^{ed}
28. 44	41. 52	1925 ^{ed} , 1926	34. 55 $\frac{1}{2}$
28. 45-46	41. 53-54	1927-1928	34. 56 $\frac{1}{2}$ -57 $\frac{1}{2}$
337*	41. 55	1929	34. 58 $\frac{1}{2}$
28. 47 ^{ab}	41. 56 ^{ab}	1930 ^{ab}	34. 59 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
338*, 339*	41. 56 ^{ed} -59 ^{ab}	1930 ^{ed} -1933 ^{ab}	—
28. 47 ^{ed}	41. 59 ^{ed}	1933 ^{ed}	34. 59 $\frac{1}{2}$ ^{ed}
340*	41. 60	1934	34. 60 $\frac{1}{2}$
28. 48 ^{ab}	41. 61 ^{ab}	1935 ^{ab}	34. 61 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
341*, 342*	41. 61 ^{ed} -63	1935 ^{ed} -1937	34. 61 $\frac{1}{2}$ ^{ed} -63 $\frac{1}{2}$
28. 48 ^{ed}	—	—	—
28. 49 ^{abcedf}	41. 64-65 ^{ab}	1938-1939 ^{ab}	—
343* (subst., 49)	—	—	34. 64 $\frac{1}{2}$ -65 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
344*	—	—	34. 65 $\frac{1}{2}$ ^{ed}
28. 50	41. 65 ^{ed} -66 ^{ab}	1939 ^{ed} -1940 ^{ab}	—
345* (subst., 50)	—	—	34. 66 $\frac{1}{2}$
28. 51	41. 66 ^{ed} -67 ^{ab}	1940 ^{ed} -1941 ^{ab}	34. 67 $\frac{1}{2}$
346*	—	—	34. 68
28. 52-53 ^{ab}	41. 67 ^{ed} -68	1941 ^{ed} -1942	34. 69-70 ^{ab}
347*	—	—	34. 70 ^{ed}
28. 53 ^{ed}	41. 69 ^{ab}	1943 ^{ab}	34. 70 $\frac{1}{2}$
348*	—	—	34. 71 $\frac{1}{2}$ ^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
28. 54	41. 69 ^{cd} -70 ^{ab}	1943 ^{bd} -1944 ^{ab}	34. 71½ ^{cd} , 72
349*	41. 70 ^{cd} -71 ^{ab}	1944 ^{cd} -1945 ^{ab}	34. 73
28. 55 ^{ab,cd,ef} -57 ^{ab}	41. 71 ^{cd} -74 ^{ab}	1945 ^{cd} -1948 ^{ab}	34. 74-76
28. 57 ^{cd} -64	41. 74 ^{cd} -81	1948 ^{cd} -1955	34. 76½, 77½-83½
350*	41. 82	1956	34. 84½ (± 86)
351*	41. 83, 84	1957, 1958	—
352* (± 350*, 2)	—	—	[84½ ^{cd} (± 86 ^{cd})]
28. 65 ^{ab}	41. 85 ^{ab}	1959 ^{ab}	34. 85
353*, 354*	41. 85 ^{cd} -86 ^{ab}	1959 ^{cd} -1960 ^{ab}	34. 87½, 87 ^{ab}
28. 65 ^{cd} -66	41. 86 ^{cd} -87	1960 ^{cd} -1961	34. 87 ^{cd} , 88½
29. 1-3	42. 1-3	1962-1964	35. 1-3
355*	—	—	35. 4-6
29. 4 ^{ab}	42. 4 ^{ab}	1965 ^{ab}	—
29. 4 ^{cd} -5 ^{ab}	42. 4 ^{cd} -5 ^{ab}	1965 ^{cd} -1966 ^{ab}	35. 7
356*	42. 5 ^{cd} -6 ^{ab}	1966 ^{cd} -1967 ^{ab}	—
29. 5 ^{cd}	42. 6 ^{cd}	1967 ^{cd}	35. 8 ^{ab}
357*	42. 7	1968	35. 8 ^{cd} -9 ^{ab}
29. 6 ^{ab}	—	—	—
358* (subst., 6 ^{ab})	42. 8 ^{ab}	1969 ^{ab}	35. 9 ^{cd}
29. 6 ^{cd} -7	42. 8 ^{cd} -9	1969 ^{cd} -1970	35. 10 ^{cd} -11 ^{ab}
359*	42. 10	1971	—
360*	42. 11	1972	35. 14½
361*	42. 12-13 ^{ab}	1973-1974 ^{ab}	—
362*	—	—	35. 11 ^{cd} -13, 13½
363*	—	—	—
29. 8-12	42. 13 ^{cd} -18 ^{ab}	1974 ^{cd} -1979 ^{ab}	35. 15½-19½
29. 13 ^{ab}	—	—	—
364* (subst., 13 ^{ab})	42. 18 ^{cd}	1979 ^{cd}	35. 20½ ^{ab}
29. 13 ^{cd} -14	42. 19-20 ^{ab}	1980-1981 ^{ab}	35. 20½ ^{cd} -21½
365*	42. 20 ^{cd} -21 ^{ab}	1981 ^{cd} -1982 ^{ab}	35. 22½
29. 15-18	42. 21 ^{cd} -25 ^{ab}	1982 ^{cd} -1986 ^{ab}	35. 23½-26½
366*	42. 25 ^{cd} -27 ^{ab}	1986 ^{cd} -1988 ^{ab}	35. 27½-28½
29. 19-22	42. 27 ^{cd} -31 ^{ab}	1988 ^{cd} -1992 ^{ab}	35. 29½-32½
367*	—	—	35. 33½
29. 23	42. 31 ^{cd} -32 ^{ab}	1992 ^{cd} -1993 ^{ab}	35. 34½
368*	—	—	35. 35
369*	—	—	—
29. 24	42. 32 ^{cd} -33 ^{ab}	1993 ^{cd} -1994 ^{ab}	35. 36

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
370*	—	—	—
29. 25	42. 33 ^{cd} -34 ^{ab}	1994 ^{cd} -1995 ^{ab}	35. 37
371*	—	—	—
372*	—	—	35. 38
29. 26-27	42. 34 ^{cd} -35 ^{ef}	1995 ^{cd} -1996, 1997	35. 40, 39
29. 28-30	42. 36-38 ^{ab}	1998-2000	36. 1-3
373*	42. 38 ^{cd} -39 ^{ab}	2001	—
29. 31-32	42. 41-42	2003 ^{cd} -2005 ^{ab}	36. 4-5
374*	42. 43	2005 ^{cd} -2006 ^{ab}	—
375*	—	—	36. 6
29. 33	42. 39 ^{cd} -40 ^{ab}	2002	36. 7
376*	42. 40 ^{cd}	2003 ^{ab}	—
377*, 378*	—	—	36. 8-10
379*	—	—	36. 10½, 11½-12½
380*	—	—	—
29. 34 ^a	42. 44 ^a	2006 ^e	36. 13½ ^a
381*	—	—	—
29. 34 ^{lcd} -35	42. 44 ^{bcd} -45	2006 ^d -2008 ^{ab}	36. 13½ ^{bcd} -14½
29. 36	42. 46	2008 ^{cd} -2009 ^{ab}	—
382* (subst., 36)	—	—	36. 15½, 16
29. 37 ^{ab}	42. 47 ^{ab}	2009 ^{cd}	—
29. 37 ^{cd} -39 ^{ab}	42. 47 ^{cd} -49 ^{ab}	2010-2011	36. 17-18
383*	—	—	36. 19-23
29. 39 ^{cd}	42. 49 ^{cd}	2012 ^{ab}	—
29. 40	42. 50	2012 ^{cd} , 2013	36. 24
30. 1-3 ^{ab}	43. 1-3 ^{ab}	2014-2016 ^{ab}	37. 1-3 ^{ab}
384*	—	—	—
30. 3 ^{cd} -4	43. 3 ^{cd} -4	2016 ^{cd} -2017	37. 3 ^{cd} -4
385*	—	—	—
30. 5-6	43. 5-6	2018-2019	37. 5-6
386*, 1-8	43. 7-9 ^{ef}	2020-2022, 2023	37. 7-10
386*, 9-12	44. 1-2	2024-2025	37. 11-12
30. 7-17 ^{ab}	44. 3-13 ^{ab}	2026-2036 ^{ab}	37. 13-23 ^{ab}
387*	44. 13 ^{cd}	2036 ^{cd}	—
30. 17 ^{cd} -33	44. 14-30 ^{ab}	2037-2053 ^{ab}	37. 23 ^{cd} -39
388*	—	—	37. 40
30. 34 ^{ab}	44. 30 ^{cd}	2053 ^{cd}	37. 40½
30. 34 ^{cd} -35 ^{cd}	44. 31-32 ^{ab}	2054-2055 ^{ab}	38. ½, 1, 2 ^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
30. 35 ^{ef} -37 ^{ab}	44. 32 ^{cd} -34 ^{ab}	2055 ^{cd} -2057 ^{ab}	38. 2 ^{cd} , 2½, 3½
389*	—	—	—
30. 37 ^{cd} -38 ^{cd}	44. 34 ^{cd} -35	2057 ^{cd} -2058	38. 4½-5½ ^{ab}
30. 38 ^{ef} -44	44. 36-42 ^{ab}	2059-2065 ^{ab}	38. 5½ ^{cd} -11½
390*	44. 42 ^{cd}	2065 ^{cd}	38. 12
30. 45-47 ^{ab}	44. 43-45 ^{ab}	2066-2068 ^{ab}	38. 13-15 ^{ab}
391*	44. 45 ^{cd} -47 ^{ab}	2068 ^{cd} -2070 ^{ab}	—
30. 47 ^{cd}	44. 47 ^{cd}	2070 ^{cd}	38. 15 ^{cd}
30. 48-59 ^{ef}	45. 1-13 ^{ab}	2071-2083 ^{ab}	38. 16-27, 27½
392*	45. 13 ^{cd}	2083 ^{cd}	38. 28
30. 60-66 ^{ab}	45. 14-20 ^{ab}	2084-2090 ^{ab}	38. 29-35 ^{ab}
393*	45. 20 ^{cd}	2090 ^{cd}	38. 35 ^{cd}
30. 66 ^{cd, ef}	45. 21	2091	38. 36
30. 67-74 ^{ab}	45. 22-29 ^{ab}	2092-2099 ^{ab}	38. 36½, 37, 38-44 ^u
394*	45. 29 ^{cd}	2099 ^{cd}	—
30. 74 ^{cd}	45. 30 ^{ab} (= 38 ^{cd})	2100 ^{ab} (= 2110 ^{cd})	38. 44 ^{cd}
30. 75	45. 30 ^{cd, ef}	2100 ^{cd} , 2101	38. 45
30. 76-77	45. 31-32	2102-2103	38. 46-47
30. 78 ^{ab}	—	—	38. 48 ^{ab}
395* (subst., 78 ^{ab})	45. 33	2104	—
30. 78 ^{cd}	45. 34 ^{ab}	2105 ^{ab}	38. 48 ^{cd}
396*	—	—	—
30. 79 ^{ab, cd}	45. 34 ^{cd} -35 ^{ab}	2105 ^{cd} -2106 ^{ab}	39. 1
30. 79 ^{ef} -81	45. 35 ^{cd} -37 ^{cd}	2106 ^{cd} -2108	39. 2-3, 3½
397*	45. 37 ^{ef}	2109	—
398*	—	—	—
399*	45. 38 ^{ab}	2110 ^{ab}	—
30. 82	45. 39	2111	—
400* (subst., 82)	—	—	—
30. 83-84	45. 40-41	—	39. 4½
30. 85-87	45. 42-44	2112-2113	39. 5½ ^{ab} , 6, 6½, 5½ ^u
401*	45. 45-48 ^{ab}	2114-2116	39. 7½-9½
30. 88 ^{ab}	45. 48 ^{cd}	2117-2120 ^{ab}	39. 10½-13½ ^{ab}
30. 88 ^{cd}	45. 48 ^{ef}	2120 ^{cd}	—
402*	—	2121	39. 13½ ^{cd}
403*	—	—	—
31. 1-4	46. 1-4	—	39. 14½-16½
App. I, 6	—	2122-2125	41. 1-4
		—	41. 5-15

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
31. 5	46. 5	2126	41. 18
404*	46. 6 ^{ab}	2127 ^{ab}	—
31. 6-9 ^{ab}	46. 6 ^{cd} -9	2127 ^{cd} -2130	41. 19-22 ^{ab}
31. 9 ^{cd} -10	46. 10 ^{ab cde f}	2131, 2132	41. 22 ^{cd} -23
31. 11-13 ^{ab}	46. 11-13 ^{ab}	2133-2135 ^{ab}	41. 24-26 ^{ab}
31. 13 ^{cd}	46. 13 ^{cd}	2135 ^{cd}	41. 26 ^{cd} ($\pm 26\frac{1}{2}$)
31. 14-16 ^{ab}	46. 14-16 ^{ab}	2136-2138 ^{ab}	41. 27 $\frac{1}{2}$, 28, 29
31. 16 ^{cd} -19 ^{cd}	46. 16 ^{cd} -19	2138 ^{cd} -2141	41. 29 $\frac{1}{2}$, 30 $\frac{1}{2}$ -32 $\frac{1}{2}$
31. 19 ^{ef} -22 ^{cd}	46. 20-23 ^{ab}	2142-2145 ^{ab}	41. 33, 34-36
405*	—	—	—
31. 22 ^{ef} -24	46. 23 ^{cd} -25	2145 ^{cd} -2147	41. 36 $\frac{1}{2}$, 37 $\frac{1}{2}$, 38 $\frac{1}{2}$ (=16)
406*	—	—	41. 17
31. 25-30	46. 26-31	2148-2153	41. 39 $\frac{1}{2}$ -44 $\frac{1}{2}$
31. 31-32	46. 32-33	2154-2155	41. 45, 46, 46 $\frac{1}{2}$
31. 33-36	46. 34-37	2156-2159	41. 47 $\frac{1}{2}$ -50 $\frac{1}{2}$
407*	—	—	—
408*	46. 38	2160	—
409*	—	—	—
410*	46. 39	2161	—
411*	—	—	41. 51 $\frac{1}{2}$ -54 $\frac{1}{2}$
31. 37	46. 40	2162	—
412*	—	—	—
31. 38 ^{ab} (= 57.14 ^{ab})	46. 41 ^{ab}	2163 ^{ab}	—
413*	46. 41 ^{cd}	2163 ^{cd}	—
31. 38 ^{cd} (= 57.14 ^{cd})	46. 42 ^{ab}	2164 ^{ab}	—
31. 39 ^{ab}	46. 42 ^{cd}	2164 ^{cd}	39. 33 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
414*	46. 43 ^{ab}	2165 ^{ab}	—
31. 39 ^{ab} -40 ^{ab}	46. 43 ^{cd} -44 ^{ab}	2165 ^{cd} -2166 ^{ab}	39. 32 $\frac{1}{2}$
415*	—	—	—
31. 40 ^{def} -42 ^{ab}	46. 44 ^{cd} -46	2166 ^{cd} -2168	39. 20 $\frac{1}{2}$ -22 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
31. 42 ^{cd}	46. 47 ^{ab}	2169 ^{ab}	—
416* (subst., 42 ^{cd})	—	—	39. 22 $\frac{1}{2}$ ^{cd}
31. 43 ^{ab}	46. 47 ^{cd}	2169 ^{cd}	39. 23 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
417*	—	—	39. 23 $\frac{1}{2}$ ^{cd}
31. 43 ^{cd}	46. 48 ^{ab}	2170 ^{ab}	—
31. 44-51 ^{ab}	46. 48 ^{cd} -55	2170 ^{cd} -2177	39. 24 $\frac{1}{2}$ -31 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
418*	46. 56 ^{ab}	2178 ^{ab}	—
31. 51 ^{cd}	46. 56 ^{cd}	2178 ^{cd}	39. 31 $\frac{1}{2}$ ^{cd}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
419*	46. 57	2179	39. 33½ ^{ed} , 34
App. I, 7	46. 58-68 ^{ab}	2180-2190 ^{ab}	—
31. 52	46. 68 ^{ed} , 69 ^{ed}	2190 ^{ed} , 2191 ^{ed}	39. 35
31. 53-54	46. 70-71	2192-2193	39. 17½-18½
420*	—	—	—
31. 55	46. 72	2194	39. 19½
421*	—	—	—
31. 56 ^{abed}	46. 73	2195	39. 36
31. 56 ^{ef} -57 ^{ab}	46. 74	2196	39. 36½, 37½ ^{ab}
31. 57 ^{ed}	46. 75 ^{ab} (= 69 ^{ab})	2197 ^{ab} (= 2191 ^{ab})	39. 37½ ^{ed}
31. 57 ^{ef} -67	46. 75 ^{ed} -85	2197 ^{ed} -2207	39. 38, 39-48
422*	46. 86	2208	—
423*	—	—	39. 49
31. 68	46. 87	2209	39. 50
424*	—	—	—
App. I, 14, 1-38	57. 1-15	2840-2854	40. 1-14½
App. I, 15, 1-30	—	—	40. 15½-28½ †
App. I, 14, 39-46	57. 16-17	2855-2856	—
32. 1-6 ^{ab}	47. 1-6 ^{ab}	2210-2215 ^{ab}	42. 1-6 ^{ab}
425*	47. 6 ^{ed}	2215 ^{ed}	—
32. 6 ^{ed} -9 ^{ab}	47. 7-9	2216-2218	42. 6 ^{ed} -9 ^{ab}
426*	—	—	42. 9 ^{ed} -10
32. 9 ^{ed} -22	47. 10-23 ^{ab}	2219-2232 ^{ab}	42. 10½, 11½-23½
427*	47. 23 ^{ed, ef}	2232 ^{ed} , 2233	42. 33½
App. I, 8	—	—	42. 24½-32½
32. 23-38	48. 1-16	2234-2249	43. 1-16
428*	48. 17 ^{ab}	2250 ^{ab}	—
32. 39 ^{ab}	—	—	43. 17 ^{ab}
32. 39 ^{ed} -42 ^{ab}	48. 17 ^{ed} -20 ^{ab}	2250 ^{ed} -2253 ^{ab}	43. 17 ^{ed} -20 ^{ab}
429*	—	—	—
32. 42 ^{ed} -55	48. 20 ^{ed} -33	2253 ^{ed} -2266	43. 20 ^{ed} -33
32. 56 ^{ab}	48. 34 ^{ab}	2267 ^{ab}	—
32. 56 ^{ed} -60 ^{ed}	48. 34 ^{ed} -38	2267 ^{ed} -2271	43. 33½, 34½-37½
32. 60 ^{ef} -62	48. 39-41 ^{ab}	2272-2274 ^{ab}	43. 38, 39-40
430*	—	—	43. 41-43, 43½
32. 63 ^{ab, ed, ef} -64 ^{ab}	48. 41 ^{ed} -43 ^{ab}	2274 ^{ed} -2276 ^{ab}	43. 44½-45½

† Line 21½ is not recorded in any MS. of the Crit. App.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
431*	48. 43 ^{ed}	2276 ^{ed}	—
32. 64 ^{ed} -67 ^{ab}	48. 44-46	2277-2279	43. 46, 47-49 ^{ab}
432*	48. 47-49	2280-2282	—
32. 67 ^{ed} -71 ^{ab}	48. 50-53	2283-2286	43. 49 ^{ed} -53 ^{ab}
32. 71 ^{ed}	48. 54 ^{ab}	—	43. 53 ^{ed}
32. 71 ^{ed} -73	48. 54 ^{ed} -56	2287-2289 ^{ab}	43. 54, 54½, 55½
433*	—	—	43. 56½-57½, 58
32. 74-75	48. 57-58	2289 ^{ed} -2291 ^{ab}	43. 59-60
434*	—	—	43. 61-63, 63½, 64
32. 76	48. 59	2291 ^{ed} -2292 ^{ab}	43. 65
435*	—	—	43. 66
32. 77-78	48. 60-61	2292 ^{ed} -2294 ^{ab}	43. 67-68
436*	—	—	43. 69
32. 79-80	48. 62-63	2294 ^{ed} -2296 ^{ab}	43. 70-71
437*	—	—	43. 72
32. 81	48. 64	2296 ^{ed} -2297 ^{ab}	43. 73
438*	—	—	43. 73½
32. 82-84	48. 65-67	2297 ^{ed} -2299, 2300	43. 74½-76½
33. 1-3 ^{ab}	49. 1-3 ^{ab}	2301-2303 ^{ab}	44. 1-3 ^{ab}
439*	—	—	—
33. 3 ^{ed} -10 ^{ab}	49. 3 ^{ed} -10 ^{ab}	2303 ^{ed} -2310 ^{ab}	44. 3 ^{ed} -10 ^{ab}
440*	—	—	44. 10 ^{ed} -12 ^{ab}
33. 10 ^{ed} -11 ^{ed}	49. 10 ^{ed} -12 ^{ab}	2310 ^{ed} -2312 ^{ab}	44. 12 ^{ed} -14 ^{ab}
33. 12 ^{ab} ^{ed} -14	49. 12 ^{ed} -15	2312 ^{ed} -2315	44. 14 ^{ed} -17
App. I, 9, 1-2	49. 16 †	2316 †	44. 18
App. I, 9, 3-10	49. 18-21 †	2318-2321 †	44. 19-22
App. I, 9, 11-18	49. 23-26	2323-2326	44. 22-26
33. 15-21 ^{ab}	49. 27-33 ^{ab}	2327-2333 ^{ab}	44. 27-33 ^{ab}
441*	—	—	—
33. 21 ^{ed} -22 ^{ed}	49. 33 ^{ed} -35 ^{ab}	2333 ^{ed} -2335 ^{ab}	44. 33 ^{ed} -34, 34½
33. 23 ^{ab} ^{ed} -25 ^{ab}	49. 35 ^{ed} -38 ^{ab}	2335 ^{ed} -2338 ^{ab}	44. 35, 36-38 ^{ab}
442*	—	—	44. 38 ^{ed} , 38½
33. 25 ^{ed}	49. 38 ^{ed}	2338 ^{ed}	44. 39½ ^{ab}
443*	—	—	44. 39½ ^{ed} ; 45. 1-6
33. 26	49. 39	2339	45. 7
444*	—	—	45. 8, 8½

† 49. 17 (=Cal. 2317) is not recorded in any MS. of the Crit. App.

† 49. 22 (=Cal. 2322) is not recorded in any MS. of the Crit. App.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
33. 27-31 ^{ab}	49. 40-44 ^{ab}	2340-2344 ^{ab}	45. 9½-13½ ^{ab}
445*	—	—	45. 13½ ^{cd} -15½ ^{ab}
33. 31 ^{cd} -34 ^{ab}	49. 44 ^{cd} -47 ^{ab}	2344 ^{cd} -2347 ^{ab}	45. 15½ ^{cd} -18½ ^{ab}
446*	—	—	45. 18½ ^{cd}
33. 34 ^{cd}	49. 47 ^{cd}	2347 ^{cd}	45. 19½ ^{ab}
447*	—	—	—
33. 34 ^{ef}	49. 48 ^{ab}	2348 ^{ab}	45. 19½ ^{cd}
App. I, 10	—	—	45. 20½-29½, 30
448*	49. 48 ^{cd} -49 ^{ab}	2348 ^{cd} -2349 ^{ab}	—
33. 35-36 ^{ab}	49. 49 ^{cd} -50	2349 ^{cd} -2350	45. 31-32 ^{ab}
449*	49. 51-53	2351-2353	—
33. 36 ^{cd} -39	49. 54-57 ^{ab}	2354-2357 ^{ab}	45. 32 ^{cd} -35
450*	49. 57 ^{cd} -59 ^{ab}	—	45. 36-37
451*	—	—	46. 1
33. 40 ^{abede, f} -41 ^{cd}	49. 59 ^{cd} -61	2357 ^{cd} -2359	46. 2, 2½, 3½
33. 41 ^{ef} -47	49. 62-68 ^{ab}	2360-2366 ^{ab}	46. 4, 5-10
452*	—	—	46. 10½
33. 48-51 ^{ab}	49. 68 ^{cd} -71	2366 ^{cd} -2369	46. 11½-13½, 14
453*	—	—	—
33. 51 ^{cd} -52 ^{ab}	49. 72	2370	46. 15
33. 52 ^{cd} -53 ^{ab}	49. 73	—	46. 16
33. 53 ^{cd} -56	49. 74-77 ^{ab}	2371-2374 ^{ab}	46. 17, 17½, 18½-19
454*, 455*	—	—	—
33. 57-61 ^{cd}	49. 77 ^{cd} -82 ^{ab}	2374 ^{cd} -2379 ^{ab}	46. 20½-24½
33. 61 ^{ef} -62 ^{cd}	49. 82 ^{cd} -83	2379 ^{cd} -2380	46. 25½-26½ ^{ab}
33. 62 ^{ef} -65 ^{cd}	49. 84-87 ^{ab}	2381-2384 ^{ab}	46. 26½ ^{cd} -29½
33. 65 ^{ef} -66 ^{cd}	49. 87 ^{cd} -88	2384 ^{cd} -2385	46. 30, 31
33. 66 ^{ef} -70	49. 89-92 ^{ef}	2386-2389, 2390	46. 31½, 32½-35½
34. 1 ^{ab}	50. 1 ^{ab}	2391 ^{ab}	47. 1 ^{ab}
456*	50. 1 ^{cd} -2 ^{ab}	2391 ^{cd} -2392 ^{ab}	—
34. 1 ^{cd} -3 ^{ab}	50. 2 ^{cd} -4 ^{ab}	2392 ^{cd} -2394 ^{ab}	47. 1 ^{cd} -3 ^{ab}
457*	50. 4 ^{cd} -5 ^{ab}	2394 ^{cd} -2395 ^{ab}	—
34. 3 ^{cd} -6 ^{cd}	50. 5 ^{cd} -8	2395 ^{cd} -2398	47. 3 ^{cd} -5, 5½, 6½ ^{ab}
34. 6 ^{ef} -8 ^{cd}	50. 9-11 ^{ab}	2399-2401 ^{ab}	47. 6½ ^{cd} -7½, 8, 9 ^{ab}
34. 8 ^{ef} -19 ^{cd}	50. 11 ^{cd} -22	2401 ^{cd} -2412	47. 9 ^{cd} -20
34. 19 ^{ef} -21 ^{ef}	50. 23-25	2413-2415	47. 20½, 21½-22½, 23
458*	—	—	—
34. 22 ^{ab, cd}	50. 26	2416	47. 24

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
34. 22 ^{ef}	50. 27 ^{as}	2417 ^{ab}	47. 24 $\frac{1}{2}$
459*	—	—	—
34. 23-24 ^{ab}	50. 27 ^{cd} -28	2417 ^{cd} -2418	47. 25 $\frac{1}{2}$ -26 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
34. 24 ^{cd}	50. 29 ^{ab}	2419 ^{ab}	—
460* (subst. 24 ^{cd})	—	—	47. 26 $\frac{1}{2}$ ^{cd}
34. 25-26 ^{cd}	50. 29 ^{cd} -31 ^{ab}	2419 ^{cd} -2421 ^{ab}	47. 27 $\frac{1}{2}$, 28, 28 $\frac{1}{2}$
461*	—	—	47. 29 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
34. 26 ^{ef} -30 ^{abde}	50. 31 ^{cd} -36 ^a	2421 ^{cd} -2426 ^a	47. 29 $\frac{1}{2}$ ^{cd} -34 $\frac{1}{2}$ ^a
462*	—	—	47. 34 $\frac{1}{2}$ ^{bo}
34. 30 ^r -31 ^{cd}	50. 36 ^b -37 ^{ab}	2426 ^b -2427 ^{ab}	47. 34 $\frac{1}{2}$ ^d -35 $\frac{1}{2}$
34. 31 ^{ef} -33 ^{ei}	50. 37 ^{cd} -39	2427 ^{cd} -2429	47. 36, 37-38
34. 33 ^{ef} -34 ^{cd}	50. 40-41 ^{ab}	2430-2431 ^{ab}	47. 38 $\frac{1}{2}$, 39 $\frac{1}{2}$
34. 34 ^{ef} -40	50. 41 ^{cd} -47	2431 ^{cd} -2437	47. 40, 41-46
463*	—	—	47. 46 $\frac{1}{2}$
App. I, 11	—	—	47. 47 $\frac{1}{2}$ -59
34. 41-42	50. 48-49	2438-2439	47. 60-61
35. 1-9 ^{cd}	51. 1-9	2440-2448	48. 1-9
35. 9 ^{ef} -10 ^{cd}	51. 10-11 ^{ab}	2449-2450 ^{ab}	48. 9 $\frac{1}{2}$, 10, 11 ^{ab}
35. 10 ^r -11 ^{ab}	51. 11 ^{cd} -12 ^{ab}	2450 ^{cd} -2451 ^{ab}	48. 11 ^{cd} -12 ^{ab}
35. 11 ^{cd}	51. 13 ^{ab}	2452 ^{ab}	48. 13 ^{ab}
464*	—	—	48. 13 ^{cd}
35. 11 ^{ef}	51. 12 ^{cd}	2451 ^{cd}	48. 12 ^{cd}
35. 12-22	51. 13 ^{cd} -24 ^{ab}	2452 ^{cd} -2463 ^{ab}	48. 14-24
App. I, 12, 1-11	51. 24 ^{cd} -29	2463 ^{cd} -2468	48. 25-30 ^{ab}
„ 12-13	51. 30	2469	48. 30 ^{cd} (= 36 $\frac{1}{2}$), 30 $\frac{1}{2}$
„ 14-24	51. 31 ^{ab} -36 ^{ab}	2470 ^{ab} -2475 ^{ab}	48. 31 $\frac{1}{2}$, 32, 33-36
„ 25-32	51. 36 ^{cd} -40 ^{ab}	2475 ^{cd} -2479 ^{ab}	48. 37 $\frac{1}{2}$ -40 $\frac{1}{2}$
465*	51. 40 ^{cd} -41 ^{cd}	2479 ^{cd} -2480 ^{ab}	—
466*	51. 41 ^{cd}	2480 ^{cd}	48. 41
35. 23	51. 42	2481	48. 42
35. 24 ^{ab}	51. 43 ^{ab}	2482 ^{ab}	—
467* (subst., 24 ^{ab})	—	—	48. 43 ^{ab}
35. 24 ^{cd}	51. 43 ^{cd}	2482 ^{cd}	48. 43 ^{cd}
468*	51. 44	2483	—
469*, 470*	—	—	48. 44-45
471*	—	—	—
35. 25-26	51. 45-46	2484-2485	48. 46-47
472*	—	—	48. 48 ^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
35. 27	51. 47	2486	48. 48 ^{cd} , 48½
35. 28-39	51. 48-59	2487-2498	48. 49½-60½
35. 40-42	51. 60-62	2499-2501	49. 1-3
35. 43 ^{abbd}	51. 63	2502	49. 4 ^{ab} (= 5 ^{ac}), 4 ^d
35. 43 ^{cr} -53 ^{ab}	51. 64-73	2503-2512	49. 5 ^{cd} -15 ^{ab}
35. 53 ^{cd} -54 ^{ab}	51. 74	—	49. 15 ^{cd} -16 ^{ab}
473*	—	—	—
35. 54 ^{cd} -55 ^{ab}	51. 75	2513	49. 16 ^{cd} -17 ^{ab}
474*	—	—	—
35. 55 ^{cd} -60	51. 76-80, 81	2514-2518, 2519	49. 17 ^{cd} -22
36. 1-5 ^{cd}	52. 1-5	2520-2524	50. 1-3, 3½, 4, 5
36. 5 ^{cr} -6 ^{ab}	52. 6	2525	50. 6
475*	—	—	50. 6½ ^a
36. 6 ^{cd}	52. 7 ^{ab}	2526 ^{ab}	50. 7½ ^a , 6½ ^b
476*, 477*, 478*	—	—	50. 7½ ^b , 7½ ^{cd} , 8½ ^{ad}
36. 7-9 ^{cd}	52. 7 ^{cd} -10 ^{ab}	2526 ^{cd} -2529 ^{ab}	50. 8½ ^{cd} , 9, 10-11
479*	—	—	50. 12
36. 9 ^{cr}	52. 10 ^{cd}	2529 ^{cd}	50. 13 ^{ab}
480*	—	—	50. 13 ^{cd}
36. 10-11	52. 11-12	2530-2531	50. 14-15
481*	—	—	50. 15½
36. 12-13	52. 13-14	2532-2533	50. 16½-17½
482*	—	—	50. 18
36. 14-22 ^{ab}	52. 15-23 ^{ab}	2534-2542 ^{ab}	50. 19-26, 26½
36. 22 ^{cr} -31	52. 23 ^{cd} -32	2542 ^{cd} -2551	50. 27½, 28, 29-36
483*	52. 33 ^{ab}	2552 ^{ab}	50. 37 ^{ab}
36. 32-35 ^{cd}	52. 33 ^{cd} -37 ^{ab}	2552 ^{cd} -2556 ^{ab}	50. 37 ^{cd} , 37½, 38½-40
36. 35 ^{cr} -40	52. 37 ^{cd} -42 ^{cr}	† 2556 ^{cd} -2561, 2562	50. 41, 42-46
37. 1-7 ^{cr}	53. 1-8 ^{ab}	2563-2570 ^{ab}	51. 1-8 ^{ab}
484*	—	—	51. 8 ^{cd}
37. 8-11	53. 8 ^{cd} -12	2570 ^{cd} -2574	51. 9-12, 12½
485*	53. 13 ^{ab}	2575 ^{ab}	—
486*	53. 14	2576	51. 13½ ^{cd} -14½ ^{ab}
487*	—	—	51. 14½ ^{cd} -15½, 18½
488*, 489*	—	—	—
37. 12 ^{ab}	53. 13 ^{cd}	2575 ^{cd}	51. 13½ ^{ab}
37. 12 ^{cd}	53. 15 ^{ab}	2577 ^{ab}	—

† 2560^{ab} = 2560^{cd}.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
37. 13-15 ^{ed}	53. 15 ^{ed} -18 ^{ab}	2577 ^{ed} -2580 ^{ab}	51. 16½-17½, 19½
37. 15 ^{ed} -16 ^{ab}	53. 18 ^{ed} -19 ^{ab}	2580 ^{ed} -2581 ^{ab}	51. 20, 20½
490*	—	—	51. 21½ ^{ab}
37. 16 ^{ed} -18	53. 19 ^{ed} -21	2581 ^{ed} -2583	51. 21½ ^{ed} -23½
491*	—	—	51. 24½
37. 19 ^{ab}	53. 22 ^{ab}	2584 ^{ab}	51. 25½ ^{ab}
492*	—	—	51. 25½ ^{ed} -26½ ^{ab}
37. 19 ^{ed} -20	53. 22 ^{ed} -23	2584 ^{ed} -2585	51. 26½ ^{ed} -27½
37. 21	53. 24	2586	—
493* (subst., 21)	—	—	51. 28½
37. 22 ^{ab}	53. 29 ^{ed}	2591 ^{ed}	51. 29½ ^{ab}
37. 22 ^{ed} -24	53. 25 ^{ab} -27	2587 ^{ab} -2589	51. 29½ ^{ed} , 30, 31-32
494*	53. 28-29 ^{ab}	2590-2591 ^{ab}	—
37. 25-28	53. 30-33	2592-2595	51. 33-36
495*	53. 34 ^{ab}	2596 ^{ab}	—
37. 29-30 ^{ed}	53. 34 ^{ed} -36 ^{ab}	2596 ^{ed} -2598 ^{ab}	51. 37-38
496*, 497*	—	—	51. 41 ^{ed} -42, 42½, 43½ ^{ab}
37. 30 ^{ed}	53. 36 ^{ed}	2598 ^{ed}	51. 39 ^{ab}
498*	53. 37-38 ^{ab}	2599-2600 ^{ab}	51. 39 ^{ed} -40
37. 31 ^{ab} -32	53. 38 ^{ed} -39 ^{ab}	2600 ^{ed} -2601 ^{ab}	51. 41 ^{ab} , 43½ ^{ed}
37. 31 ^{ed} -32	53. 39 ^{ed} -40	2601 ^{ed} -2602	51. 44½-45½ ^{ab}
499*	—	—	51. 45½ ^{ed}
37. 33 ^{ab} -34	53. 41	2603	51. 46½
37. 33 ^{ed} -38	53. 42-46 ^{ed}	2604-2608, 2609	51. 47½, 48, 49-52
500*	—	—	51. 52½
38. 1-3	54. 1-3	2610-2612	52. 1-2, 3, 2½
501*	—	—	—
38. 4-5	54. 4-5	2613-2614	52. 4-5
502*	—	—	52. 6
38. 6-8 ^{ab}	54. 6-8 ^{ab}	2615-2617 ^{ab}	52. 7-9 ^{ab}
503*	—	—	52. 9 ^{ed}
38. 8 ^{ed} -38	54. 8 ^{ed} -38	2617 ^{ed} -2647	52. 9½, 10½-39½
App. I, 13	—	—	52. 40½-49½
38. 39	54. 39	2648	—
504* (subst., 39 ^{ed})	—	—	—
38. 40	54. 40	2649	—
38. 41-42	54. 41-42	2650-2651	52. 50½-51½
39. 1-8 ^{ed}	55. 1-7, 9	2652-2658, 2660	53. 1-7, 9

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
39. 8 ⁷ -9	55. 10 ^{ab} , 8	2661 ^{ab} , 2659	53. 9 ¹ ₂ , 8
39. 10 ^{abed}	55. 10 ^{cd} -11 ^{ab}	2661 ^{cd} -2662 ^{ab}	53. 10 ¹ ₂
39. 10 ⁷ -15 ^{cd}	55. 11 ^{cd} -16	2662 ^{cd} -2667	53. 11, 12-16
39. 15 ⁷ -28 ^{ab}	55. 17-30 ^a	2668-2681 ^a	53. 17, 17 ¹ ₂ , 18 ¹ ₂ -29 ¹ ₂
505*	—	—	53. 29 ¹ ₂ -31 ¹ ₂ ^{ab}
506*	—	—	—
39. 28 ^d -30	55. 30 ^b -32 ^{ab}	2681 ^b -2683 ^{ab}	53. 31 ¹ ₂ -33 ¹ ₂
507*	—	—	53. 34 ¹ ₂ -36 ¹ ₂
39. 31-38	55. 32 ^{cd} -39 ⁷	2683 ^{cd} -2690, 2691	53. 37 ¹ ₂ -44 ¹ ₂
40. 1-15	56. 1-15	2692-2706	54. 1-15
40. 16-17 ^{ab}	—	—	54. 16-17 ^{ab}
40. 17 ^{cd} -18 ^{ab}	56. 16	2707	54. 17 ^c ₁ -18 ^c ₆
508*	—	—	—
40. 18 ^{cd} -19 ^{ab}	56. 17	2708	54. 18 ^{cd} -19 ^{ab}
509*	—	—	—
40. 19 ^{cd} -31	56. 18-30 ^{ab}	2709-2721 ^{ab}	54. 19 ^{cd} -31
510*	—	—	—
40. 32-38	56. 30 ^{cd} -37 ^{ab}	2721 ^{cd} -2728 ^{ab}	54. 32-38
40. 39-48 ^{ab}	56. 37 ^{cd} -46	2728 ^{cd} -2737	55. 1-8, 8 ¹ ₂ , 9 ¹ ₂
40. 48 ^{cd} -64 ^{ab}	56. 47-62	2738-2753	55. 10, 11-26 ^{ab}
511*	56. 63 ^{ab}	2754 ^{ab}	—
40. 64 ^{cd} -68 ^{ab}	56. 63 ^{cd} -67 ^{ab}	2754 ^{cd} -2758 ^{ab}	55. 26 ^{cd} -30 ^{ab}
512*	—	—	—
40. 68 ^{cd}	56. 67 ^{cd}	2758 ^{cd}	55. 30 ^{cd}
513*	56. 68-69	2759-2760	—
40. 69 ^{ab}	56. 70 ^{ab}	2761 ^{ab}	55. 31 ^{ab}
514*	56. 70 ^{cd}	2761 ^{cd} -2762 ^{ab}	—
40. 69 ^{cd} -71	56. 71-73 ^{ab}	2762 ^{cd} -2764	55. 31 ^{cd} -33
515*, 516*	—	—	55. 34, 35
40. 72-75	56. 73 ^{cd} -77 ^{ab}	2765-2768	55. 36-38, 38 ¹ ₂ , 39 ¹ ₂
517*	56. 77 ^{cd}	2769 ^{ab}	55. 39 ¹ ₂ ^{cd}
40. 76 ^{abed}	56. 78	2769 ^{cd} -2770 ^{ab}	55. 40 ¹ ₂
518*	56. 79 ^{ab}	2770 ^{cd}	55. 41 ¹ ₂ ^{ab}
40. 76 ⁷	56. 79 ^{cd}	2771 ^{ab}	55. 41 ¹ ₂ ^{cd}
519*	56. 80 ^{ab}	2771 ^{cd}	—
40. 77	56. 80 ^{cd} -81 ^{ab}	2772	55. 42 ¹ ₂
40. 78-80 ^{ab}	56. 81 ^{cd} -83	2773-2775 ^{ab}	56. 1, 1 ¹ ₂ , 2, 3 ^{ab}
520*	—	—	56. 3 ^{cd}

CONCORDANCE

2222211

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
40. 80 ^{ed}	56. 84 ^{ab}	2775 ^{ed}	56. 4 ^{ab}
521*	—	—	56. 4 ^{ed}
40. 81 ^{abed}	56. 84 ^{ed} -85 ^{ab}	2776	56. 4½, 5½ ^{ab}
40. 81 ^{ef} -82 ^{ab}	56. 85 ^{ed} -86 ^{ab}	2777	56. 5½ ^{ed} -6½ ^{ab}
522*	—	—	56. 6½ ^{ed}
40. 82 ^{ed} , 83	56. 86 ^{ed} , 87 ^{ab}	2778 ^{ab} , 2778 ^{ed}	56. 7, 8 ^{ab}
40. 84-87	56. 87 ^{ed} -91 ^{ab}	2779-2782	56. 8 ^{ed} , 8½, 9½-11½
523*	56. 91 ^{ed} -92 ^{ab}	2783	—
40. 88-89	56. 92 ^{ed} -94 ^{ab}	2784-2785	56. 12½-13½
524*	—	—	56. 14½
40. 90-94 ^{ed}	56. 94 ^{ed} -99 ^{ab}	2786-2790	56. 15½-18½, 19, 20 ^{ab}
525*	—	—	—
40. 94 ^{ef}	56. 99 ^{ed}	2791 ^{ab}	56. 20 ^{ed}
526*	56. 100 ^{ab}	2791 ^{ed}	—
40. 95 ^{abed}	56. 100 ^{ed} -101 ^{ab}	2792	56. 21
40. 95 ^{ef} -98	56. 101 ^{ed} -104	2793-2796 ^{ab}	56. 21½, 22½-24½
527*	56. 105	2796 ^{ed} -2797 ^{ab}	56. 25½
40. 99-102	56. 106-109	2797 ^{ed} -2801 ^{ab}	56. 26½-29½
528*	—	—	—
40. 103 ^{ab}	56. 110 ^{ab}	2801 ^{ed}	56. 30½ ^{ab}
529*	—	—	—
40. 103 ^{ed} -106 ^{ed}	56. 110 ^{ed} -113	2802-2805 ^{ab}	56. 30½ ^{ed} -33½
40. 106 ^{ef} -109 ^{ed}	56. 114-117 ^{ab}	2805 ^{ed} -2808	56. 34, 34½, 35, 36-37
40. 109 ^{ef} -111	56. 117 ^{ed} -119	2809-2811 ^{ab}	56. 38 ^{ab} , 39-40
530*	56. 120-122	2811 ^{ed} -2814 ^{ab}	—
531*, 1-5	—	—	56. 41-43 ^{ab}
531*, 6	—	—	56. 43 ^{ed} (= 38 ^{ed})
532*	—	—	56. 43½ †
40. 112-121 ^{ab}	56. 123-132 ^{ab}	2814 ^{ed} -2823	57. 36½-43½, 44, 45
40. 121 ^{ed,ef} -123 ^{ed}	56. 132 ^{ed} -135 ^{ab}	2824-2826	57. 46-47, 47½, 48½ ^{ab}
40. 123 ^{ef}	56. 135 ^{ed}	2827 ^{ab}	57. 48½ ^{ed}
533*	56. 136 ^{ab}	2827 ^{ed}	57. 49½ ^{ed}
40. 124 ^a	56. 136 ^e	2828 ^a	57. 49½ ^a
40. 124 ^b	56. 136 ^d -137 ^a	2828 ^b	—
40. 124 ^d	56. 137 ^b	2828 ^d	57. 49½ ^b
534*	56. 137 ^{ed} -138	2829-2830 ^{ab}	57. 50, 51 †
40. 125 ^{abed}	56. 139	2830 ^{ed} -2831 ^{ab}	—

† For Madras ed., adhy. 57. 1-35½ and adhy. 58-61, see p. viii-z.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
40. 125 ^r -128 ^{ed}	56. 140-143 ^{ab}	2831 ^{ed} -2834	—
40. 128 ^r -130	56. 143 ^{ed} -145	2835-2837 ^{ab}	—
535*	56. 146-147	2837 ^{ed} -2838, 2839	—
App. I, 16	† 58. 1-43	† 2857-2899	—
41. 1	58. 44	2900	—
41. 2-3 ^{ed}	58. 45-46	2901-2902	[62. 4½ ^{ed} , 5½, 6
41. 3 ^r	58. 47 ^{ab}	2903 ^{ab}	62. 7 ^{ab}
41. 4-5	58. 47 ^{ed} -49 ^{ab}	2903 ^{ed} -2905 ^{ab}	62. 7 ^{ed} -8, 8½]†
536*	58. 49 ^{ed}	2905 ^{ed}	—
41. 6 ^{ab}	58. 50 ^{ab}	2906 ^{ab}	—
41. 6 ^{ed} -7	58. 50 ^{ed} -51	2906 ^{ed} -2907	[62. 13, 13½]†
537*	58. 52	2908	63. 42
42. 1-6 ^r	59. 1-7 ^{ib}	2909-2915 ^{ab}	62. 14½-20½ ^{ab}
538*	—	—	62. 20½ ^{ed}
42. 7-8 ^{ab}	59. 7 ^{ed} -8	2915 ^{ed} -2916	62. 21½-22½ ^{ab}
539*	—	—	62. 22½ ^{ed}
42. 8 ^{eder} -10 ^{ed}	59. 9-11	2917-2919	62. 23½-25½
42. 10 ^r -11 ^{ed}	59. 12	2920	62. 26, 27 ^{ab}
540*	59. 13 ^{ab}	2921 ^{ab}	—
42. 11 ^{ed} -18	59. 13 ^{ed} -20	2921 ^{ed} -2928	62. 27 ^{ed} -34
541*	—	—	62. 35 ^{ab}
42. 19 ^{ab}	59. 21 ^{ab}	2929 ^{ab}	62. 35 ^{ed}
542*	—	—	62. 35½
42. 19 ^{ed} -20 ^{ab}	59. 21 ^{ed} -22 ^{ab}	2929 ^{ed} -2930 ^{ab}	62. 36, 37 ^{ab}
42. 20 ^{eder}	59. 22 ^{ed} -23 ^{ab}	2930 ^{ed} -2931 ^{ab}	—
543*(subst., 20 ^{eder})	—	—	62. 37 ^{ed} -38 ^{ab}
544*	—	—	62. 38 ^{ed}
42. 21 ^{eder}	59. 23 ^{ed} -24	2931 ^{ed} -2932	62. 39 ^{ab} -40
545*	59. 25	2933	62. 41
42. 22 ^{eder}	59. 26-27 ^{ab}	2934-2935 ^{ab}	62. 42-43 ^{ab}
546*	—	—	—
547*	—	—	—
42. 23 ^{eder} -24	59. 27 ^{ed} -29	2935 ^{ed} -2937	62. 43 ^{ed}
548*	—	—	62. 44-46 ^{ab}
42. 25	59. 30	2938	—
42. 26 ^{eder}	59. 31-32 ^{ab}	2939-2940 ^{ab}	62. 46 ^{ed} , 46½
549*	—	—	63. ½, 1½
			63. 2½

† Bom. 57. 1-17 = Cal. 2840-2856 = App. I. 14 (p. xxx).

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
42. 27-32 ^{cd}	59. 32 ^{cd} -38 ^{as}	2940 ^{cd} -2946 ^{ab}	63. 3½-6½, 7, 8-9
550*	—	—	63. 10 ^{ab}
42. 32 ^{ef} -33 ^{ab}	59. 38 ^{cd} -39 ^{ab}	2946 ^{cd} -2947 ^{ab}	63. 10 ^{cd} -11 ^{ab}
551*	—	—	63. 11 ^{cd}
42. 33 ^{cds} -34 ^{ab}	59. 39 ^{cd} -40	2947 ^{cd} -2948	63. 12-13 ^{ab}
552*	—	—	—
42. 34 ^{cd}	59. 41 ^{ab}	2949 ^{ab}	63. 13 ^{cd}
553*	—	—	—
42. 35-36 ^{abede}	59. 41 ^{cd} -43 ^{ac}	2949 ^{cd} -2951 ^{ab}	63. 14-16 ^a
554*	—	—	63. 16 ^{bc}
42. 36 ^f -37 ^{cd}	59. 43 ^d -44	2951 ^d -2952	63. 16 ^d -17
42. 37 ^{ef} -38	59. 45-46 ^{ab}	2953-2954 ^{ab}	63. 17½, 18½
555*	—	—	63. 19
42. 39	59. 46 ^{cd} -47 ^{ab}	2954 ^{cd} -2955 ^{ab}	63. 20
42. 40 ^{abed}	59. 47 ^{cd} -48 ^{ab}	2955 ^{cd} -2956 ^{ab}	—
556*(subst., 40 ^{abed})	—	—	63. 21, 22 ^{ab}
42. 40 ^{ef} -47 ^{ab}	59. 48 ^{cd} -55 ^{ab}	2956 ^{cd} -2963 ^{ab}	63. 22 ^d -29 ^{ab}
557*	59. 55 ^{cd}	2963 ^{cd}	63. 29 ^{cd}
42. 47 ^{cds} -50 ^{cd}	59. 56-59	2964-2967	63. 29½, 30, 31-33
42. 50 ^{ef} -52 ^{cd}	59. 60-62 ^{ab}	2968-2970 ^{ab}	63. 33½, 34½, 38½
42. 52 ^{ef} -55	59. 62 ^{cd} -65	2970 ^{cd} -2973	63. 39, 35½-37½
42. 56-57	59. 66-67	2974-2975 †	63. 39½, 40, 41
558*	—	—	† 66. 1, 1½
559*	—	—	—
43. 1-17	60. 1-17	2977-2993	66. 2½-18½
560*, 561*	—	—	—
562*	60. 18	2994	66. 19½
43. 18-20	60. 19-21	2995-2997	66. 20½-22½
563*	—	—	—
43. 21 ^{abed}	60. 22	2998	66. 23½
43. 21 ^{ef} -22 ^{cd}	60. 23-24 ^{ab}	2999-3000 ^{ab}	67. 1-2 ^{ab}
43. 22 ^{ef} -26 ^{ab}	60. 24 ^{cd} -28 ^{ab}	3000 ^{cd} -3004 ^{ab}	67. 2 ^d -6 ^{ab}
564*	—	—	—
43. 26 ^{cd} -34	60. 28 ^d -36	3004 ^{cd} -3012	67. 6 ^{cd} -13, 13½, 14½ ^{as}
43. 35 ^{ab}	60. 37 ^{ab}	3013 ^{ab}	—
565*(subst., 35 ^{ab})	—	—	67. 14½ ^{cd}
43. 35 ^{cd} -37	60. 37 ^{cd} -39	3013 ^{cd} -3015	67. 15, 16, 16½, 17

† Colophon wrongly counted as 2976.

† See p. x, xi for adhy. 64, 65.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
566*	—	—	—
43. 38-42 ^{ab}	60. 40-44 ^{ab}	3016-3020 ^{ab}	67. 18-22 ^{ab}
567*	60. 44 ^{cd}	3020 ^{cd}	67. 22 ^{cd}
43. 42 ^{cd}	60. 45 ^{ab}	3021 ^{ab}	67. 22½
568*, 569*, 570*	—	—	67. 23½, 24½ ^{ab} , 24½ ^{cd}
43. 43 ^{ab}	60. 45 ^{cd}	3021 ^{cd}	—
571* (subst., 43 ^{ab})	—	—	67. 26½ ^{ab}
43. 43 ^{cd} -44	60. 46-47 ^{ab}	3022-3023 ^{ab}	67. 26½ ^{cd} -27½
572*	60. 47 ^{cd} -48 ^{ab}	3023 ^{cd} -3024 ^{ab}	67. 33
573*	60. 48 ^{cd}	—	67. 33½
574*	60. 49	3024 ^{cd} -3025 ^{ab}	—
43. 45	60. 50 ^{ab} ^{cd}	3025 ^{cd} -3026 ^{ab}	67. 25½ ^{cd} ^{ab}
575*	—	—	—
43. 46-48 ^{cd}	60. 50 ^{cd} -53	3026 ^{cd} -3029	67. 28½-30½, 31
576*	60. 54	—	67. 32
43. 49	60. 55	3030	67. 34½
577*	—	—	—
43. 50 ^{ab} ^{cd} ^{ef} -63	60. 56-70 ^{ab}	3031-3045 ^{ab}	67. 35½, 36, 37-49
578*	60. 70 ^{cd} -72 ^{ab}	3045 ^{cd} -3047 ^{ab}	—
43. 64 ^{ab}	60. 72 ^{cd}	3047 ^{cd}	67. 50 ^{ab}
579*	—	—	—
580*	—	—	—
43. 64 ^{cd}	60. 73 ^{ab}	3048 ^{ab}	67. 50 ^{cd}
43. 65	60. 73 ^{cd} -74 ^{ab}	3048 ^{cd} -3049 ^{ab}	—
581* (subst., 65)	—	—	—
43. 66 ^{ab} ^{cd}	60. 74 ^{cd} -75 ^{ab}	3049 ^{cd} -3050 ^{ab}	67. 51
582*	60. 75 ^{cd} -76 ^{ab}	3050 ^{cd} -3051 ^{ab}	67. 52
583*	—	—	—
43. 66 ^{cd}	60. 76 ^{cd}	—	67. 53 ^{ab}
584*	60. 77 ^{ab}	3051 ^{cd}	67. 53 ^{cd}
43. 67	60. 77 ^{cd} -78 ^{ab}	3052 ^{ab}	—
585* (subst., 67 ^{ab})	—	3052 ^{cd} -3053 ^{ab}	67. 54
586* (subst., 67)	—	—	—
43. 68	60. 78 ^{cd} -79 ^{ab}	—	—
587*	—	3053 ^{cd} -3054 ^{ab}	67. 55
43. 69-72 ^{cd}	60. 79 ^{cd} -83 ^{ab}	—	67. 56, 57
43. 72 ^{cd} -73 ^{cd}	60. 83 ^{cd} -84	3054 ^{cd} -3058 ^{ab}	67. 58-61
43. 73 ^{cd} -75	60. 85-86 ^{cd}	3058 ^{cd} -3059	67. 61½, 62½
		3060-3061, 3062	67. 63, 64-65

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
588*	60. 87, 88	—	67. 66-67
589*	—	—	67. 67½, 68½, 69
590*	60. 89 ^{ab}	—	67. 70 ^{ab}
43. 76-77 ^{ab}	60. 89 ^{cd} -90	3063-3064 ^{ab}	67. 70 ^{cd} , 70½, 71½ ^{ab}
591*	60. 91 ^{ab}	3064 ^{cd}	—
43. 77 ^{cd}	60. 91 ^{cd}	3065 ^{ab}	—
592* (subst., 77 ^{cd})	—	—	67. 71½ ^{cd}
593* (" ")	—	—	—
594*	—	—	—
43. 78	60. 92	—	67. 72½-73½
44. 1-2 ^{ab}	61. 1-2 ^{ab}	3065 ^{cd} , 3066	67. 74½
595*	—	3067-3068 ^{ab}	68. 1-2 ^{ab}
44. 2 ^{cd}	61. 2 ^{cd}	—	68. 2 ^{cd} -3, 3½, 4½ ^{ab}
596*	—	3068 ^{cd}	68. 4½ ^{cd}
44. 3	61. 3	—	68. 5
597*	—	3069	68. 6
44. 4-13	61. 4-13	—	68. 7-8 ^{ab}
44. 14	61. 14	3070-3079	68. 8 ^{cd} , 8½, 9½-17½
598* (subst., 14)	—	3080	—
44. 15-21 ^{ab}	61. 15-21 ^{ab}	—	68. 18½
599*	—	3081-3087 ^{ab}	68. 19½-25½ ^{ab}
44. 21 ^{cd} -27	61. 21 ^{cd} -27	—	68. 25½ ^{cd}
600*	—	3087 ^{cd} -3093	68. 26, 27-32
44. 28-32	61. 28-32	—	68. 33 ^{ab}
601*	61. 33-34	3094-3098	68. 33 ^{cd} , 33½, 34½-37½
44. 33-38 ^{cd}	61. 35-40	3099-3100	68. 38½; 69. 1
602*	—	3101-3106	69. 2-7
44. 38 ^{cd}	61. 41 ^{ab}	—	69. 8 ^{ab}
603*	—	3107 ^{ab}	69. 8 ^{cd}
44. 39-40 ^{ab}	61. 41 ^{cd} -42	—	69. 9 ^{ab}
604*	—	3107 ^{cd} -3108	69. 9 ^{cd} , 9½, 10½ ^{ab}
44. 40 ^{cd, r} -41 ^{ab}	61. 43-44 ^{ab}	—	69. 10½ ^{cd}
605*	—	3109-3110 ^{ab}	69. 11½ ^{ab} , 12½ ^{cd} , 13½ ^{ab}
44. 41 ^{cd}	61. 44 ^{cd}	—	69. 13½ ^{cd}
606*	—	3110 ^{cd}	69. 14
44. 42-43 ^{ab}	61. 45-46 ^{ab}	—	—
607*	—	3111-3112 ^{ab}	69. 15-16 ^{ab}
44. 43 ^{cd} -44 ^{cd}	61. 46 ^{cd} -47	—	—
		3112 ^{cd} -3113	69. 16 ^{cd} -17

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
44. 44 ^{cr} -45 ^{cd}	61. 48-49 ^{ab}	3114-3115 ^{ab}	69. 17½, 18½
44. 45 ^{cr}	61. 49 ^{cd}	3115 ^{cd}	—
608* (subst., 45 ^{cr})	—	—	69. 19
44. 46-48 ^{cr}	61. 50-53 ^{ab}	3116-3119 ^{ab}	69. 20-21, 21½, 22½
609*	—	—	—
44. 49 ^{ab,cd,ef} -51 ^{ab}	61. 53 ^{cd} -56 ^{ab}	3119 ^{cd} -3122 ^{ab}	69. 23½-25½
44. 51 ^{cd} -52 ^{ab}	61. 56 ^{cd} -57 ^{ab}	3122 ^{cd} -3123 ^{ab}	69. 26, 27 ^{ab}
44. 52 ^{cd}	61. 57 ^{cd}	3123 ^{cd}	69. 27 ^{cd} (= 11½ ^{cd})
44. 53 ^{ab}	61. 58 ^{ab}	3124 ^{ab}	69. 28 ^{ab} (= 12½ ^{ab})
44. 53 ^{cd} -55 ^{ab}	61. 58 ^{cd} -60 ^{ab}	3124 ^{cd} -3126 ^{ab}	69. 28 ^{cd} -30 ^{ab}
44. 55 ^{cd}	—	—	69. 30 ^{cd}
610* (subst., 55 ^{cd})	61. 60 ^{cd}	3126 ^{cd}	—
App. I, 17	61. 61-74 ^{cr}	3127-3140, 3141	—
App. I, 18, 1-11	62. 1-6 ^{ab}	3142-3147 ^{ab}	—
„ 12-67	62. 6 ^{cd} -33, 34	3147 ^{cd} -3174, 3175	70. 4-25
„ 68-143	63. 1-37 ^{cr}	3176-3213, 3214	71. 1-39½
611*	—	—	70. 1-2
612*, 613*	—	—	—
614*, 615*	—	—	—
45. 1-9	64. 1-9	3215-3223	70. 3
616*	64. 10 ^{ab}	3224 ^{ab}	72. 1-9
617*	64. 10 ^{cd} -14 ^{ab}	3224 ^{cd} -3228 ^{ab}	—
45. 10-11 ^{ab}	64. 14 ^{cd} -15	3228 ^{cd} -3229	—
618*	64. 16	3230	72. 10-11 ^{ab}
45. 11 ^{cd} -13 ^{ab}	64. 17-18	3231-3232	—
619*	64. 19-20 ^{ab}	3233-3234 ^{ab}	72. 11 ^{cd} -13 ^{ab}
45. 13 ^{cd}	—	—	—
620* (subst., 13 ^{cd})	64. 20 ^{cd}	3234 ^{cd}	72. 13 ^{cd}
45. 14 ^a	64. 21 ^a	3235 ^a	—
45. 14 ^{b,cd}	—	—	72. 14 ^a
621* (subst., 14 ^{b,cd})	64. 21 ^{b,cd}	3235 ^{b,cd}	72. 14 ^{b,cd}
45. 15	64. 22	3236	—
622*	64. 23-27	3237-3241	72. 15
45. 16 ^{ab}	—	—	—
623* (subst., 16 ^{ab})	64. 28 ^{ab}	3242 ^{ab}	72. 16 ^{ab}
45. 16 ^{cd} -17 ^{ab}	64. 28 ^{cd} -29 ^{ab}	3242 ^{cd} -3243 ^{ab}	—
45. 17 ^{cd} -18	64. 29 ^{cd} -30	3243 ^{cd} -3244	72. 16 ^{cd} , 16½
624*	—	—	72. 17½-18½ ^{ab}
			72. 18½ ^{cd}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
625*	64. 31 ^{ab}	3245 ^{ab}	—
45. 19 ^{ab}	—	—	72. 19½ ^{ab}
45. 19 ^{cd} -24	64. 31 ^{cd} -36	3245 ^{cd} -3250	72. 19½ ^{cd} -24½
45. 25 ^{ab}	64. 37 ^{ab}	—	72. 25½ ^{ab}
45. 25 ^{cd} -28 ^{ab}	64. 37 ^{cd} -40 ^{ab}	3251-3253	72. 25½ ^{cd} -27½, 28
45. 28 ^{cd} -32 ^{cd}	64. 40 ^{cd} -44	3254-3258 ^{ab}	72. 29, 29½-32½
45. 32 ^{ef} -33 ^{cd}	64. 45-46 ^{ab}	3258 ^{cd} -3259	72. 33, 34
45. 33 ^{ef} -41 ^{cd}	64. 46 ^{cd} -54	3260-3268 ^{ab}	72. 35, 35½, 36½-42½
45. 41 ^{ef} -42 ^{cd}	64. 55-56 ^{ab}	3268 ^{cd} -3269	72. 43, 44
45. 42 ^{ef} -44 ^{cd}	64. 56 ^{cd} -58	3270-3272 ^{ab}	72. 44½, 45½-46½
626*	64. 59 ^{cd}	3273 ^{ab}	72. 48 ^{ab}
45. 44 ^{ef}	64. 59 ^{ab}	3272 ^{cd}	72. 47
627*	—	—	—
45. 45-49	64. 60-64	3273 ^{cd} -3278 ^{ab}	72. 48 ^{cd} , 48½, 49½-52½
628*, 629*	64. 65-66	3278 ^{cd} -3280 ^{ab}	—
630*	—	—	—
631*	—	—	—
45. 50 ^{ab}	64. 67 ^{ab}	3280 ^{cd}	72. 53½
632* (subst., 50 ^{ab})	—	—	—
633*	—	—	73. 1 ^{ab}
45. 50 ^{cd}	64. 67 ^{cd}	3281 ^{ab}	73. 1 ^{cd} -2
634* (subst., 50 ^{cd})	—	—	—
635*	—	—	73. 3 ^{ab}
45. 51	—	—	73. 3 ^{cd} , 3½
45. 52 ^{ab}	64. 68 ^{ab}	3281 ^{cd}	73. 4½
636*	—	—	73. 5½ ^{ab}
45. 52 ^{cd} -54	64. 68 ^{cd} -70	3282-3283, 3284	73. 5½ ^{cd} , 6, 7 ^{ab}
45. 55-65 ^{ab}	65. 1-11 ^{ab}	3285-3295 ^{ab}	73. 7 ^{cd} -9
637*	65. 11 ^{cd} -12 ^{cd}	3295 ^{cd} -3296	73. 10-20 ^{ab}
45. 65 ^{cd}	65. 12 ^{ef}	3297	—
638*	—	—	73. 20 ^{cd}
45. 66	65. 13	3298	73. 21 ^{ab}
639*	—	—	73. 21 ^{cd} , 21½
45. 67-69	65. 14-16	3299-3301	73. 22
640*	—	—	73. 22½, 23, 24-25
45. 70	65. 17	3302	—
641*	—	—	73. 26
642*	—	—	—
			73. 27, 27½

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
45. 71-73 ^a	65. 18-20 ^a	3303-3305 ^a	73. 28½-29½, † 30 ^a
643*	—	—	73. † 30 ^b , 31 ^a
45. 73 ^{bcd}	65. 20 ^{bcd}	3305 ^{bcd}	73. 31 ^{bcd}
644*	65. 21 ^{ab}	3306 ^{ab}	—
645*	—	—	—
646*	65. 21 ^{cd}	3306 ^{cd}	—
46. 1-2	65. 22-23	3307-3308	74. 1-2 †
46. 3-5	66. 1-3	3309-3311	74. 3½-5½
46. 6 ^{ab}	66. 4 ^{ab}	3312 ^{ab}	—
647* (subst., 6 ^{ab})	—	—	74. 6½ ^{ab}
648*	66. 4 ^{cd}	3312 ^{cd}	—
46. 6 ^{cd} -9 ^{cd}	66. 5-8 ^{ab}	3313-3316 ^{ab}	74. 6½ ^{cd} -9½
46. 9 ^{cd} -10 ^{ab}	66. 8 ^{cd} -9 ^{ab}	3316 ^{cd} -3317 ^{ab}	74. 10½
649*	—	—	74. 11
46. 10 ^{cd} -13	66. 9 ^{cd} -12	3317 ^{cd} -3320	74. 12-13, 13½, 14½
46. 14	66. 13	3321	74. 15, 15½
46. 15 ^{ab}	66. 14 ^{ab}	3322 ^{ab}	74. 25
46. 15 ^{cd} -16	66. 14 ^{cd} -15	3322 ^{cd} -3323	74. 16½-17½ ^{ab}
650*	—	—	—
46. 17-20 ^{ab}	66. 16-19 ^{ab}	3324-3327 ^{ab}	74. 17½ ^{cd} , 18, 19-21 ^a
46. 20 ^{cd}	66. 19 ^{cd}	3327 ^{cd}	74. 21 ^{cd} (± 23½)
46. 21-22	66. 20-21	3328-3329	74. 22 (± 24½), 23
46. 23-31 ^{ab}	66. 22-30 ^{ab}	3330-3338 ^{ab}	74. 26-34 ^{ab}
46. 31 ^{cd}	66. 30 ^{cd}	3338 ^{cd}	—
651* (subst., 31 ^{cd})	—	—	74. 34 ^{cd}
46. 32-37	66. 31-36	3339-3344	74. 35-40
652*	—	—	74. 41-42
46. 38	66. 37	3345	—
653* (subst., 38)	—	—	74. 43
46. 39-40 ^a	66. 38-39 ^a	3346-3347 ^a	74. 44-45 ^a
654*	—	—	—
46. 40 ^b -45	66. 39 ^b -44	3347 ^b -3352	74. 45 ^b -50
46. 46	66. 45	3353	—
655* (subst., 46)	—	—	74. 51
656*, 1-10	—	—	74. 52, 52½, 53½
656*, 11-18	—	—	74. 54, 55, 55½
46. 47	66. 46	3354	74. 56½

† 73. 30^{ab} is one-line stanza.

† 74. 2½ not recorded in any MS. of the Crit. App.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
657*	—	—	74. 57½
46. 48	66. 47	3355	74. 58½
658*	66. 48	3356	—
47. 1	67. 1	3357	75. 1
659*	—	—	75. 2-3
47. 2	67. 2	3358	75. 4
47. 3	67. 3	3359	—
660* (subst., 3)	—	—	75. 5
661*	—	—	75. 6-8 ^{ab}
662*	67. 4-6	3360-3362	—
47. 4	67. 7	3363	75. 11
47. 5	67. 8	3364	—
663* (subst., 5)	—	—	75. 8 ^{cd} -9 ^{ab}
664*	—	—	75. 9 ^{cd} -10
665*	67. 9 ^{ab}	3365 ^{ab}	—
47. 6 ^{ab}	67. 9 ^{cd}	3365 ^{cd}	75. 12 ^{ab}
47. 6 ^{cd}	67. 10 ^{ab}	3366 ^{ab}	—
666* (subst., 6 ^{cd})	—	—	75. 12 ^{cd}
667*	67. 10 ^{cd}	3366 ^{cd}	—
47. 7	67. 11	3367	—
668* (subst., 7)	—	—	75. 13
47. 8-9	67. 12-13	3368-3369	75. 14-15
47. 10	67. 20 ^{cd} , 14 ^{ab}	3376 ^{cd} , 3370 ^{ab}	75. 18 ^{ab} , 16 ^{ab}
App. I, 19	67. 14 ^{cd} -18	3370 ^{cd} -3374	—
669*	—	—	75. 16 ^{cd}
47. 11	67. 20 ^{ab} , 21 ^{ab}	3376 ^{ab} , 3377 ^{ab}	75. 17 ^{cd} , 18 ^{cd}
670*	—	—	75. 19
47. 12 ^{ab}	67. 19 ^{ab}	3375 ^{ab}	75. 20 ^{ab}
671*	—	—	75. 20 ^{cd} , 20½
47. 12 ^{cd}	67. 19 ^{cd}	3375 ^{cd}	75. 17 ^{ab}
47. 13-14	67. 21 ^{cd} -22, 23	3377 ^{cd} -3378, 3379	75. 21½, 22, 22½
48. 1	68. 1	3380	76. 1
672*	68. 2 ^{ab}	3381 ^{ab}	—
673*, 1-2	68. 2 ^{cd}	3381 ^{cd}	—
674*	—	—	—
673*, 3-4	68. 3 ^{ab}	3382 ^{ab}	—
675*, 676*	68. 3 ^{cd} -4	3382 ^{cd} -3383	—
677*	—	—	76. 1½, 2½-4½

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
45. 71-73 ^a	65. 18-20 ^a	3303-3305 ^a	73. 28½-29½, † 30 ^a
643*	—	—	73. † 30 ^b , 31 ^a
45. 73 ^{bcd}	65. 20 ^{bcd}	3305 ^{bcd}	73. 31 ^{bcd}
644*	65. 21 ^{ab}	3306 ^{ab}	—
645*	—	—	—
646*	65. 21 ^{cd}	3306 ^{cd}	—
46. 1-2	65. 22-23	3307-3308	74. 1-2†
46. 3-5	66. 1-3	3309-3311	74. 3½-5½
46. 6 ^{ab}	66. 4 ^{ab}	3312 ^{ab}	—
647* (subst., 6 ^{ab})	—	—	74. 6½ ^{ab}
648*	66. 4 ^{cd}	3312 ^{cd}	—
46. 6 ^{cd} -9 ^{cd}	66. 5-8 ^{ab}	3313-3316 ^{ab}	74. 6½ ^{cd} -9½
46. 9 ^{cd} -10 ^{ab}	66. 8 ^{cd} -9 ^{ab}	3316 ^{cd} -3317 ^{ab}	74. 10½
649*	—	—	74. 11
46. 10 ^{cd} -13	66. 9 ^{cd} -12	3317 ^{cd} -3320	74. 12-13, 13½, 14½
46. 14	66. 13	3321	74. 15, 15½
46. 15 ^{ab}	66. 14 ^{ab}	3322 ^{ab}	74. 25
46. 15 ^{cd} -16	66. 14 ^{cd} -15	3322 ^{cd} -3323	74. 16½-17½ ^{ab}
650*	—	—	—
46. 17-20 ^{ab}	66. 16-19 ^{ab}	3324-3327 ^{ab}	74. 17½ ^{cd} , 18, 19-21 ^{cd}
46. 20 ^{cd}	66. 19 ^{cd}	3327 ^{cd}	74. 21 ^{cd} (± 23½)
46. 21-22	66. 20-21	3328-3329	74. 22 (± 24½), 23
46. 23-31 ^{ab}	66. 22-30 ^{ab}	3330-3338 ^{ab}	74. 26-34 ^{ab}
46. 31 ^{cd}	66. 30 ^{cd}	3338 ^{cd}	—
651* (subst., 31 ^{cd})	—	—	74. 34 ^{cd}
46. 32-37	66. 31-36	3339-3344	74. 35-40
652*	—	—	74. 41-42
46. 38	66. 37	3345	—
653* (subst., 38)	—	—	74. 43
46. 39-40 ^a	66. 38-39 ^a	3346-3347 ^a	74. 44-45 ^a
654*	—	—	—
46. 40 ^b -45	66. 39 ^b -44	3347 ^b -3352	74. 45 ^b -50
46. 46	66. 45	3353	—
655* (subst., 46)	—	—	74. 51
656*, 1-10	—	—	74. 52, 52½, 53½
656*, 11-18	—	—	74. 54, 55, 55½
46. 47	66. 46	3354	74. 56½

† 73. 30^{ab} is one-line stanza.

† 74. 2½ not recorded in any MS. of the Crit. App.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
657*	—	—	74. 57½
46. 48	66. 47	3355	74. 58½
658*	66. 48	3356	—
47. 1	67. 1	3357	75. 1
659*	—	—	75. 2-3
47. 2	67. 2	3358	75. 4
47. 3	67. 3	3359	—
660* (subst., 3)	—	—	75. 5
661*	—	—	75. 6-8 ^{ab}
662*	67. 4-6	3360-3362	—
47. 4	67. 7	3363	75. 11
47. 5	67. 8	3364	—
663* (subst., 5)	—	—	75. 8 ^{cd} -9 ^{ab}
664*	—	—	75. 9 ^{cd} -10
665*	67. 9 ^{ab}	3365 ^{ab}	—
47. 6 ^{ab}	67. 9 ^{cd}	3365 ^{cd}	75. 12 ^{ab}
47. 6 ^{cd}	67. 10 ^{ab}	3366 ^{ab}	—
666* (subst., 6 ^{cd})	—	—	75. 12 ^{cd}
667*	67. 10 ^{cd}	3366 ^{cd}	—
47. 7	67. 11	3367	—
668* (subst., 7)	—	—	75. 13
47. 8-9	67. 12-13	3368-3369	75. 14-15
47. 10	67. 20 ^{cd} , 14 ^{ab}	3376 ^{cd} , 3370 ^{ab}	75. 18 ^{ab} , 16 ^{ab}
App. I, 19	67. 14 ^{cd} -18	3370 ^{cd} -3374	—
669*	—	—	75. 16 ^{cd}
47. 11	67. 20 ^{ab} , 21 ^{ab}	3376 ^{ab} , 3377 ^{ab}	75. 17 ^{cd} , 18 ^{cd}
670*	—	—	75. 19
47. 12 ^{ab}	67. 19 ^{ab}	3375 ^{ab}	75. 20 ^{ab}
671*	—	—	75. 20 ^{cd} , 20½
47. 12 ^{cd}	67. 19 ^{cd}	3375 ^{cd}	75. 17 ^{ab}
47. 13-14	67. 21 ^{cd} -22, 23	3377 ^{cd} -3378, 3379	75. 21½, 22, 22½
48. 1	68. 1	3380	76. 1
672*	68. 2 ^{ab}	3381 ^{ab}	—
673*, 1-2	68. 2 ^{cd}	3381 ^{cd}	—
674*	—	—	—
673*, 3-4	68. 3 ^{ab}	3382 ^{ab}	—
675*, 676*	68. 3 ^{cd} -4	3382 ^{cd} -3383	—
677*	—	—	76. 1½, 2½-4½

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
48. 2-3	68. 5-6	3384-3385	76. 5½-6½
48. 4	68. 7	3386	—
678* (subst., 4)	—	—	76. 7½
48. 5	68. 8	3387	—
679* (subst., 5)	—	—	76. 8½
680*	68. 9	3388	—
48. 6 ^{ab}	68. 10 ^{ab}	3389 ^{ab}	76. 9½ ^{ab}
48. 6 ^{cd}	68. 10 ^{cd}	3389 ^{cd}	—
681* (subst., 6 ^{cd})	—	—	76. 9½ ^{cd}
48. 7 ^{abc}	68. 11 ^{abc}	3390 ^{abc}	76. 10½ ^{abc}
682*	—	—	76. 10½ ^d , 11½ ^a
48. 7 ^d -9	68. 11 ^d -13	3390 ^d -3392	76. 11½ ^{bcd} , 12, 13
48. 10-12	68. 14-16	3393-3395	76. 13½, 14, 15-16
48. 13 ^{abcde/}	68. 25-26 ^{ab}	3396-3397 ^{ab}	76. 17, 17½ (± 32)
App. I, 20, 1-18	68. 17-21 ^{ab}	—	76. 18½-21½, 22
„ 19-28	—	—	76. 23-24, 24½
„ 29-34	68. 21 ^{cde/} -22 ^{ab}	—	76. 25½-26½ ^{ab}
„ 35-44	—	—	76. 26½ ^{cd} -28½
„ 45-54	68. 22 ^{cd} -24	—	76. 29, 30-31
48. 14	68. 26 ^{cd} -27 ^{ab}	3397 ^{cd} -3398 ^{ab}	76. 33
683*, 684*	68. 27 ^{cd} -29 ^{ab}	3398 ^{cd} -3400 ^{ab}	—
685*	—	—	—
48. 15	68. 29 ^{cd} -30 ^{ab}	3400 ^{cd} -3401 ^{ab}	76. 34
686*	68. 30 ^{cde/}	3401 ^{cd} , 3402	—
49. 1-6 ^{ab}	69. 1-6 ^{ab}	3403-3408 ^{ab}	77. 1-6 ^{ab}
687*	69. 6 ^{cd}	3408 ^{cd}	—
49. 6 ^{cd} -9	69. 7-10 ^{ab}	3409-3412 ^{ab}	77. 6 ^{cd} -9
688*	—	—	77. 9½
49. 10-11 ^{cd}	69. 10 ^{cd} -12 ^{ab}	3412 ^{cd} -3414 ^{ab}	77. 10½-11½
49. 11 ^{cd} -13 ^{cd}	69. 12 ^{cd} -14	3414 ^{cd} -3416	77. 12½, 13, 14
689*	—	—	77. 15 ^{ab}
49. 13 ^{cd}	69. 15 ^{ab}	3417	77. 15 ^{cd}
690*	69. 15 ^{cd}	3418	77. 15½
49. 14 ^{abcde/}	69. 16-17 ^{ab}	3419-3420 ^{ab}	77. 16½, 17
691*	69. 17 ^{cd}	3420 ^{cd}	—
49. 15-22 ^{abcde}	69. 18-26 ^a	3421-3429 ^a	77. 18-25, 25½ ^a †
692*	69. 26 ^{bcd}	3429 ^{bcd}	—

† 77. 25½^{ab} is one-line stanza.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
49. 22 ^r	—	—	77. 25½ [†]
49. 23-26 ^{ab}	69. 27-30 ^{ab}	3430-3433 ^{ab}	77. 26½-29½ ^{ab}
693*	—	—	77. 29½ ^{ed}
49. 26 ^{ed} -27	69. 30 ^{ed} -31	3433 ^{ed} -3434	77. 30, 31
49. 28 ^{ab} , 28 ^{ed}	69. 32 ^{ab} , 34 ^{ab}	—	77. 32 ^{ab} , 34 ^{ab}
49. 29 ^{ab}	—	—	77. 33 ^{ab}
49. 29 ^{ed}	69. 32 ^{ed} (= 34 ^{ed})	3435 ^{ab} (± 3435 ^{ed})	77. 32 ^{ed} (= 33 ^{ed} , = 34 ^{ed})
694*	69. 33	3436	—
49. 30 ^{ab}	69. 34 ^{er}	3437 ^{ab}	77. 35 ^{ab}
695*	69. 35 ^{ab}	—	—
49. 30 ^{ed} -44 ^{er}	69. 35 ^{ed} -50 ^{ab}	3437 ^{ed} -3452 ^{ab}	77. 35 ^{ed} -48, 48½, 49½
49. 45 ^{ab}	69. 50 ^{ed}	3452 ^{ed}	—
696* (subst., 45 ^{ab})	—	—	77. 50
49. 45 ^{ed}	69. 51 ^{ab}	3453 ^{ab}	77. 50½
697*	69. 51 ^{ed}	3453 ^{ed}	—
49. 45 ^{er} -46 ^{ed}	69. 52-53 ^{ab}	3454-3455 ^{ab}	77. 51, 52
49. 46 ^{er} -48 ^{ab}	69. 53 ^{ed} -55 ^{ab}	3455 ^{ed} -3457 ^{ab}	77. 53, 53½-54½ ^{ab}
49. 48 ^{ed}	69. 55 ^{ed}	3457 ^{ed}	77. 54½ ^{ed} (± 55½ ^{ed})
698*, 1 (subst., 48 ^{ed})	—	—	—
49. 49 ^{ab}	69. 56 ^{ab}	3458 ^{ab}	77. 55½ ^{ab} (± 56½ ^{ab})
698*, 2 (subst., 49 ^{ab})	—	—	—
49. 49 ^{ed}	69. 56 ^{ed}	3458 ^{ed}	77. 57½ ^{ed}
699*	—	—	—
700*	69. 57	3459	77. 56½ ^{ed} (= 58), 57½ ^{ab}
49. 50	69. 58	3460	77. 59
49. 51	69. 59	3461	77. 60 ^{er} (= 61½ ^{ab}), 60 ^{ed}
49. 52	69. 60	3462	77. 60½, 61½ ^{ed}
701*	69. 61	3463	—
702*	—	—	—
49. 53 ^{ab, ed, er}	69. 62-63 ^{ab}	3464-3465 ^{ab}	77. 62½-63½ ^{ab}
703*	—	—	77. 63½ ^{ed}
49. 54-55 ^{ed}	69. 63 ^{ed} -65 ^{ab}	3465 ^{ed} -3467 ^{ab}	77. 64½-65½
49. 55 ^{er} -56 ^{ab}	69. 65 ^{ed} -66 ^{ab}	3467 ^{ed} -3468 ^{ab}	77. 66, 67 ^{ab}
704*	69. 66 ^{ed}	3468 ^{ed}	—
49. 56 ^{ed} -60 ^{ed}	69. 67-71 ^{ab}	3469, 3470-3473	77. 67 ^{ed} -71
49. 60 ^{er} -63 ^{ab}	69. 71 ^{ed} -74 ^{ab}	3474, 3475-3477 ^{ab}	77. 71½, 72½-74½ ^{ab}
705*	—	—	—

† 77. 25½^{ab} is one-line stanza.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
706*	69. 74 ^{cd}	3477 ^{cd}	—
49. 63 ^{cd}	69. 75	3478	77. 74½ ^{cd} , 75
707*	—	—	—
49. 64 ^a	69. 76 ^a	3479 ^a	77. 76 ^a
708*	—	—	—
49. 64 ^b	69. 76 ^b	3479 ^b	77. 76 ^b
709*	69. 76 ^{cd} -78	3479 ^{cd} -3481	—
710*	—	—	—
49. 64 ^{cd} -65 ^{ab}	69. 79	3482	77. 76 ^{cd} , 76½
711*, 712*	69. 80-81 ^{ab}	3483-3484 ^{ab}	77. 77½-78½ ^{ab}
49. 65 ^{cd} -66	69. 81 ^{cd} -82	3484 ^{cd} -3485	77. 78½ ^{cd} -79½
713*, 714*	—	—	77. 81½ ^{cd} , 80½
49. 67 ^{ab}	69. 83 ^{ab}	3486 ^{ab}	77. 81½ ^{ab} (= 82½ ^{ab})
49. 67 ^{cd}	69. 83 ^{cd}	3486 ^{cd}	77. 82½ ^{cd} (= 85½ ^{cd})
49. 68-69	69. 84-85	3487-3488	77. 83½-84½
715*	69. 86	3489	77. 85½ ^{ab} , 86
49. 70-71	69. 87-88	3490-3491	77. 87-88
49. 72-73 ^{ab}	70. 1-2 ^{ab}	3492-3493 ^{ab}	78. 1-2 ^{ab}
716*	—	—	—
49. 73 ^{cd} -74 ^{ab}	70. 2 ^{cd} -3 ^{ab}	3493 ^{cd} -3494 ^{ab}	78. 2 ^{cd} -3 ^{ab}
717*	70. 3 ^{cd}	3494 ^{cd}	78. 3 ^{cd}
49. 74 ^{cd}	70. 4 ^{ab}	3495 ^{ab}	78. 5 ^{ab}
718*	70. 4 ^{cd}	3495 ^{cd}	78. 5 ^{cd} (= 8 ^{cd})
49. 75-77	70. 5-7	3496-3498	78. 4, 7, 8 ^{ab} , 8½
49. 78-80	70. 8-10	3499-3501	78. 6, 9½-10½
719*	70. 11 ^{ab}	3502 ^{ab}	78. 11½ ^{ab}
720*	70. 11 ^{cd}	3502 ^{cd}	—
721*	—	—	—
722*	—	—	—
App. I, 21	—	—	78. 11½ ^{cd}
49. 81	70. 12	—	78. 12½-17½
49. 82-84	70. 13-15	3503	78. 18½ (= 26½ ^{cd} -27½ ^{ab})
App. I, 22	—	3504-3506	78. 27½ ^{cd} -30½ ^{ab}
723*, 724*	—	—	78. 19½-26½ ^{ab}
49. 85-86	70. 16-17	—	78. 30½ ^{cd} -32½ ^{ab}
725*	70. 18-20	3507-3508	78. 32½ ^{cd} -34½ ^{ab}
49. 87-88 ^{ab}	70. 21-22 ^{ab}	3509-3511	—
726*	70. 22 ^{cd}	3512-3513 ^{ab}	78. 34½ ^{cd} , 35½, 36½ ^{ab}
		3513 ^{cd}	78. 36½ ^{cd}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
49. 88 ^{ed}	70. 23 ^{ab}	3514 ^{ab}	—
727* (subst., 88 ^{ed})	—	—	78. 37
728*	—	—	—
49. 89-91 ^{ab}	70. 23 ^{ed} -25	3514 ^{ed} -3516	78. 38, 38½, 39, 39½
729*	70. 26-28	3517-3519	—
49. 91 ^{ed} -97	70. 29-35 ^b	3520-3526 ^{ab}	78. 40, 41-46
730*	70. 35 ^{ed} -36 ^{ab}	3526 ^{ed} -3527 ^{ab}	—
49. 98 ^{ab}	70. 36 ^{ed} (= 38 ^{at})	3527 ^{ed} (= 3529 ^{ab})	78. 47 ^{ab}
731*	70. 38 ^{ed} -39 ^{ab}	3529 ^{ed} -3530 ^{ab}	—
49. 98 ^{ed}	70. 37 ^{ab}	3528 ^{ab}	78. 50 ^{ed}
732*	70. 37 ^{ed}	3528 ^{ed}	—
49. 98 ^{ed} -99 ^{ab}	70. 39 ^{ed} -40 ^{ab}	3530 ^{ed} -3531 ^{ab}	78. 47 ^{ed} , 48 ^{ed}
49. 99 ^{ed} -100 ^{ab}	70. 41	3532	78. 49
49. 100 ^{ed}	70. 42 ^{ab} , 40 ^{ed}	3533 ^{ab} , 3531 ^{ed}	78. 48 ^{ab} , 50 ^{ab}
49. 101-106	70. 42 ^{ed} -47, 48	3533 ^{ed} -3538, 3539	79. 1-6
49. 107-109 ^{ed}	70. 49 ^{ab} -51 ^{ab}	3540-3542	79. 7-9
49. 109 ^{ed} -112 ^{ed}	70. 51 ^{ed} -54	3543-3546 ^{ab}	79. 10-13 ^{ab}
49. 112 ^{ed} -113 ^{ed}	70. 55-56 ^{ab}	3546 ^{ed} -3547	79. 13 ^{ed} -14
49. 113 ^{ed} -114 ^{ed}	70. 56 ^{ed} -57	3548-3549 ^{ab}	79. 14½, 15½
49. 114 ^{ed} -116	70. 58-59, 60	3549 ^{ed} -3551	79. 16, 17-18
733*	71. 1	3552	—
50. 1-2 ^{ed}	71. 2-3	3553-3554	80. 1, 1½, 2½ ^{ab}
50. 2 ^{ed} -3 ^{ed}	71. 4-5 ^{ab}	3555-3556 ^{ab}	80. 2½ ^{ed} -3½
50. 3 ^{ed} -9	71. 5 ^{ed} -11	3556 ^{ed} -3562	80. 4, 5-10
50. 10-14	71. 12-16 ^{ed}	3563-3567	80. 10½, 11, 12-15
734*	71. 16 ^{ed}	3568 ^{ab}	—
50. 15 ^{ab}	71. 17 ^{ab}	3568 ^{ed}	80. 16 ^{ab}
50. 15 ^{ed}	71. 17 ^{ed}	3569 ^{ab}	—
735* (subst., 15 ^{ed})	—	—	80. 16 ^{ed}
50. 15 ^{ed} -17	71. 18-20 ^{ab}	3569 ^{ed} -3571	80. 16½, 17½-18½
50. 18 ^{ab} -19 ^{ed}	71. 20 ^{ed} -21	3572-3573 ^{ab}	80. 19, 20
736*	—	—	80. 20½
50. 19-20 ^{ed}	71. 22-23	3573 ^{ed} -3575 ^{ab}	80. 21½, 22, 23 ^{ab}
50. 20 ^{ed} -22	71. 24-26 ^{ab}	3575 ^{ed} -3577	80. 23 ^{ed} , 23½, 24, 25
737*	—	—	80. 25½
50. 23 ^{ab} -25 ^{ab}	71. 26 ^{ed} -29 ^{ab}	3578-3580	80. 31½, 32½-34½ ^{ab}
50. 25 ^{ed} -34	71. 29 ^{ed} -38	3581, 3582-3590	80. 34½ ^{ed} -43½
738*	71. 39-40	3591-3592	80. 44, 45, 45½

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
739*	—	—	—
50. 35 ^{ab}	72. 1 ^{ab}	3593 ^{ab}	81. 1 ^{ab}
50. 35 ^{cd}	72. 1 ^{cd}	3593 ^{cd}	(± 80. 25½)
50. 36	72. 2	3594	80. 26½ ^{ab} , 27½ ^{ab}
50. 37	72. 3	3595	80. 26½ ^{cd} , 27½ ^{cd}
740*	72. 4 ^{ab}	3596 ^{ab}	—
50. 38 ^{ab cde f} -39	72. 4 ^{cd} -6	3596 ^{cd} -3598	80. 28½, 29, 30
741*	72. 7 ^{ab}	3599 ^{ab}	—
50. 40 ^{ab}	72. 7 ^{cd}	3599 ^{cd}	80. 31 ^{ab}
742*	—	—	80. 31 ^{cd}
50. 40 ^{cde f} -42	72. 8-10	3600-3602	81. 1 ^{cd} , 1½, 2½, 3½
50. 43 ^{ab cde f} -46	72. 11-15 ^{ab}	3603-3607 ^{ab}	81. 4, 5-8
743*	—	—	81. 8½
50. 47	72. 15 ^{cd} -16 ^{ab}	3607 ^{cd} -3608 ^{ab}	81. 9½
744*	—	—	81. 10½
50. 48	72. 16 ^{cde f}	3608 ^{cd} , 3609	81. 11½
50. 49-53 ^{ab}	72. 17-21 ^{ab}	3610-3614 ^{ab}	81. 12½-16½ ^{ab}
50. 53 ^{cde f}	72. 22 ^{ab} , 21 ^{cd}	3615 ^{ab} , 3614 ^{cd}	81. 16½ ^{cd} -17½ ^{ab}
50. 54	72. 22 ^{cd} -23 ^{ab}	3615 ^{cd} -3616 ^{ab}	81. 17½ ^{cd} , 18
745*, 746*	—	—	81. 21, 21½, 22½
747*, 1	72. 27 ^{cd}	3620 ^{cd}	—
747*, 2-3	72. 28	3621	81. 23½
748*	—	—	81. 29½-30½
50. 55-56	72. 23 ^{cd} -25 ^{ab}	3616 ^{cd} -3618 ^{ab}	81. 19-20
50. 57	72. 25 ^{cd} -26 ^{ab}	3618 ^{cd} -3619 ^{ab}	—
50. 58	72. 26 ^{cd} -27 ^{ab}	3619 ^{cd} -3620 ^{ab}	81. 28½
50. 59-61	72. 29-31	3622-3624	81. 24½-26½
749*	—	—	—
50. 62	72. 32	3625	81. 27½
50. 63	72. 33	3626	—
750* (subst., 63)	—	—	—
50. 64	72. 34	3627	81. 31½
751*, 752*, 753*	72. 35-36	3628-3629	81. 32½
50. 65	72. 37	3630	—
754*	72. 38-40	3631-3633	81. 33½
51. 1-6 ^{ab}	73. 1-6 ^{ab}	3634-3639 ^{ab}	—
755*	—	—	82. 1-6 ^{ab}
51. 6 ^{cd} -11 ^{ab}	73. 6 ^{cd} -11 ^{ab}	3639 ^{cd} -3644 ^{ab}	82. 6 ^{cd}
			82. 6½, 7½-11½ ^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
756*	—	—	—
51. 11 ^{cd} -13 ^{cd}	73. 11 ^{cd} -13	3644 ^{cd} -3646	82. 11½ ^{cd} -13½
51. 13 ^{cd} -14	73. 14-15 ^{ab}	3647-3648 ^{ab}	82. 14½, 15
757*	73. 15 ^{cd}	3648 ^{cd}	—
51. 15-16 ^{ab}	73. 16-17 ^{ab}	3649-3650 ^{ab}	82. 16-17 ^{ab}
758*	—	—	82. 17 ^{cd} , 17½
51. 16 ^{cd} -19 ^{cd}	73. 17 ^{cd} -20	3650 ^{cd} -3653	82. 18, 19-21
51. 19 ^{cd} -24 ^{cd}	73. 21-26 ^{ab}	3654-3659 ^{ab}	82. 21½, 22½-26½
51. 24 ^{cd} -25 ^{cd}	73. 26 ^{cd} -27	3659 ^{cd} -3660	82. 27½-28½ ^{ab}
51. 25 ^{cd} -28	73. 28-31 ^{ab}	3661-3664 ^{ab}	82. 28½ ^{cd} -31½
759*	73. 31 ^{cd} -32 ^{ab}	3664 ^{cd} -3665 ^{ab}	—
760*, 761*	—	—	—
51. 29-30	73. 32 ^{cd} -34 ^{ab}	3665 ^{cd} -3667 ^{ab}	82. 32½-33½
761A*	—	—	82. 34½ ^{ab}
51. 31-33 ^{cd}	73. 34 ^{cd} -37 ^{ab}	3667 ^{cd} -3670 ^{ab}	82. 34½ ^{cd} -37½ ^{ab}
762*	73. 37 ^{cd}	3670 ^{cd}	82. 37½ ^{cd}
51. 33 ^{cd} -36 ^{ab}	73. 38-40	3671-3673	82. 38, 39-41 ^{ab}
51. 36 ^{cd}	73. 41 ^{ab}	3674 ^{ab}	—
763* (subst., 36 ^{cd})	—	—	82. 41 ^{cd}
51. 37-42	73. 41 ^{cd} -47 ^{ab}	3674 ^{cd} -3680 ^{ab}	82. 42-47
51. 43 ^{ab}	73. 47 ^{cd}	3680 ^{cd}	—
764* (subst., 43 ^{ab})	—	—	82. 48 ^{ab}
51. 43 ^{cd} -51	73. 48-56 ^{ab}	3681-3689 ^{ab}	82. 48 ^{cd} -56
765*	—	—	82. 57
51. 52-54 ^{ab}	73. 56 ^{cd} -58 ^{cd}	3689 ^{cd} -3691	82. 58-60 ^{ab}
51. 54 ^{cd} -56	73. 58 ^{cd} -60	3692-3694 ^{ab}	82. 60 ^{cd} -62
766*	—	—	—
51. 57-60 ^{ab}	73. 61-64	3694 ^{cd} -3698 ^{ab}	82. 63, 65, 64, 66
51. 60 ^{cd} -61	73. 65-66 ^{ab}	3698 ^{cd} -3699	82. 67 ^{ab} , 69, 70 ^{ab}
767*	—	—	—
51. 62-64	73. 66 ^{cd} -69 ^{ab}	3700-3702	82. 70 ^{cd} , 70½, 71½-72½
51. 65	73. 69 ^{cd} -70 ^{ab}	3703	82. 67 ^{cd} , 67½ (= 73)
51. 66 ^{ab}	73. 70 ^{cd}	3704 ^{ab}	82. 68½ ^{ab}
768*	—	—	—
51. 66 ^{cd}	73. 71 ^{ab}	3704 ^{cd}	82. 68½ ^{cd}
51. 67-68	73. 71 ^{cd} -73 ^{ab}	3705-3706	83. 2, 3 ^{ab} , 1 ^{ab}
769*	—	—	83. 1 ^{cd}
51. 69-72	73. 73 ^{cd} -77 ^{ab}	3707-3710	83. 5, 3 ^{cd} -4, 5½, 6½

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
51. 73-74 ^{ab}	73. 77 ^{cd} -78	3711-3712 ^{ab}	83. 7½, 9 ^{ab}
770*	—	—	83. 9 ^{cd} , 9½, 10½ ^{cd}
51. 74 ^{cd}	73. 79 ^{ab}	3712 ^{cd}	83. 8
51. 75 ^{ab}	73. 79 ^{cd}	3713 ^{ab}	[cf. 770*]
51. 75 ^{cd} -76	73. 80-81 ^{ab}	3713 ^{cd} -3714	83. 10½ ^{cd} -11½
771*, 772*	73. 81 ^{cd} -82 ^{ab}	3715	83. 12½
51. 77-79	73. 82 ^{cd} -85 ^{ab}	3716-3718	83. 13½-15½
773*	73. 85 ^{cd} -89 ^{ab}	—	83. 16½-19½
51. 80-81	73. 89 ^{cd} -91 ^{ab}	3719-3720	83. 20½-21½
App. I, 23	—	—	83. 22½-29½
51. 82	73. 91 ^{cd} -92 ^{ab}	3721	83. 39½
774*	—	—	83. 40½-42½
51. 83-85	73. 92 ^{cd} -95 ^{ab}	3722-3724	—
775*(subst., 83-85)	—	—	83. 45½-47½
51. 86 ^{ab}	73. 95 ^{cd}	3725 ^{ab}	—
776*(subst., 86 ^{ab})	—	—	83. 30½ ^{ab}
51. 86 ^{cd} -87	73. 96 ^{ab, cde, f}	3725 ^{cd} -3726	83. 30½ ^{cd} -31½
777*	—	—	83. 32½-38½
51. 88-89	73. 97-98	3727-3728	83. 48½-49½
778*, 779*	73. 99-100	—	83. 50½, 44½
51. 90	73. 101	3729	83. 51½
780*	—	—	83. 52½
51. 91-96	73. 102-107	3730-3735	83. 43½, 53½-57½
781*	73. 108-109	—	83. 58, 59-60 ^{ab}
51. 97-99	73. 110-112	3736-3738	83. 60 ^{cd} , 61, 61½, 62½
782*	73. 113	—	83. 63½
51. 100 ^{ab}	73. 114 ^{ab}	3739 ^{ab}	83. 65½ ^{ab}
51. 100 ^{cd}	73. 114 ^{cd}	3739 ^{cd}	—
783*(subst., 100 ^{cd})	—	—	83. 65½ ^{cd}
784*	73. 115	3740	83. 64½
51. 101-103 ^{ab}	73. 116-118 ^{ab}	3741-3743 ^{ab}	83. 66½-68½ ^{ab}
51. 103 ^{cd}	73. 118 ^{cd}	3743 ^{cd}	—
785*(subst., 103 ^{cd})	—	—	83. 68½ ^{cd}
51. 104-110	73. 119-125	3744-3750	83. 69½-75½
52. 1-7 ^{ab}	74. 1-7 ^{ab}	3751-3757 ^{ab}	84. 1-7 ^{ab}
786*	—	—	—
52. 7 ^{cd} -9	74. 7 ^{cd} -9	3757 ^{cd} -3759	—
787*, 1-2	74. 11	—	84. 10

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
787*, 3-6	—	—	84. 11-12
787*, 7-8	74. 12	—	84. 12½, 13
52. 10	74. 10	3760	—
788* (subst., 10)	—	—	84. 14
52. 11-12 ^{ab}	74. 13-14 ^{ab}	3761-3762 ^{ab}	84. 15-16 ^{ab}
789*	—	—	—
52. 12 ^{cd} -13	74. 14 ^{cd} -15	3762 ^{cd} -3763	84. 16 ^{cd} -17
790*, 791*	74. 16-20	3764-3768	—
52. 14 ^{abed}	74. 21	3769	84. 18
792*, 793*, 794*	74. 22 ^{ab} -23 ^{ab}	3770 ^{ab} -3771 ^{ab}	—
795*	74. 23 ^{cd}	3771 ^{cd}	84. 19 ^{ab}
796*	74. 24 ^{ab}	3772 ^{ab}	—
52. 14 ^{ef} -16 ^{ab}	74. 24 ^{cd} -26 ^{ab}	3772 ^{cd} -3774 ^{ab}	84. 19 ^{cd} -21 ^{ab}
52. 16 ^{cd} -17 ^{ab}	74. 26 ^{cd} -27 ^{ab}	3774 ^{cd} -3775 ^{ab}	84. 23 ^{ab} , 21 ^{cd}
797*	74. 27 ^{cd}	3775 ^{cd}	—
52. 17 ^{cd}	74. 27 ^{ef}	3776 ^{ab}	84. 22 ^{cd}
798*	74. 28 ^{ab}	—	84. 23 ^{cd}
52. 18-19 ^{ab}	74. 28 ^{cd} -29	3776 ^{cd} -3777	84. 22 ^{ab} , 24 ^{cdab}
52. 19 ^{cd}	74. 30 ^{ab}	3778 ^{ab}	—
799*	74. 30 ^{cd} -32	—	—
800*	—	—	—
52. 19 ^{ef}	74. 33 ^{ab}	—	—
52. 20-22	74. 33 ^{cd} -36 ^{ab}	3778 ^{cd} -3781 ^{ab}	84. 25-27
801*	74. 36 ^{cd}	3781 ^{cd}	84. 28 ^{ab}
App. I, 24	74. 37-46 ^{ab}	3782-3791 ^{ab}	—
802*	—	—	84. 28 ^{cd}
App. I, 25	—	—	84. 29-38
52. 23-27	74. 46 ^{cd} -51 ^{ab}	3791 ^{cd} -3796 ^{ab}	84. 39-43
52. 28 ^{ab}	74. 51 ^{cd}	3796 ^{cd}	—
803* (subst., 28 ^{ab})	—	—	84. 44 ^{ab}
52. 28 ^{cd}	74. 52 ^{ab}	3797 ^{ab}	84. 44 ^{cd}
804*	—	—	84. 45 ^{ab}
52. 29 ^{abed, ef}	74. 52 ^{cd} -53	3797 ^{cd} -3798	84. 45 ^{cd} , 45½, 46½ ^{ab}
805*	—	—	84. 46½ ^{cd}
52. 30-33	74. 54-57	3799-3802	84. 47½-50½
806*	74. 58	3803	84. 51½
807*	75. 1	3804	85. 1
53. 1 ^{ab}	75. 2 ^{ab}	3805 ^{ab}	85. 2 ^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
53. 1 ^{cd}	75. 2 ^{cd}	3805 ^{cd}	—
808* (subst., 1 ^{cd})	—	—	85. 2 ^{cd}
53. 2-3	75. 3-4	3806-3807	85. 3-4
809*, 1-4	75. 5	3808	85. 4 $\frac{1}{2}$, 5 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
809*, 5-8	75. 6	3809	—
53. 4 ^{ab}	75. 7 ^{ab}	3810 ^{ab}	85. 5 $\frac{1}{2}$ ^{cd}
53. 4 ^{cd}	75. 7 ^{cd}	3810 ^{cd}	—
810* (subst., 4 ^{cd})	—	—	85. 6
53. 5-9 ^a	75. 8-12 ^a	3811-3815 ^a	85. 7-11 ^a
53. 9 ^b	75. 12 ^b	3815 ^b	—
53. 9 ^{cd}	75. 12 ^{cd}	3815 ^{cd}	—
811* (subst., 9 ^{cd})	—	—	85. 11 ^{bcd}
53. 10-12	75. 13-15	3816-3818	85. 12-14
812*	—	—	85. 15 ^{ab}
53. 13-14	75. 16-17	3819-3820	85. 15 ^{cd} , 15 $\frac{1}{2}$, 16 $\frac{1}{2}$
54. 1 ^{ab cde/-} 9	76. 1-10 ^{ab}	3821-3830 ^{ab}	86. 1, 1 $\frac{1}{2}$, 2 $\frac{1}{2}$ -9 $\frac{1}{2}$
813*	—	—	86. 10 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
54. 10 ^{ab}	76. 10 ^{cd}	3830 ^{cd}	86. 10 $\frac{1}{2}$ ^{cd}
814*	—	—	86. 11 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
54. 10 ^{cd e/-} 13	76. 11-14	3831-3834	86. 11 $\frac{1}{2}$ ^{cd} , 12, 13-15
54. 14 ^{ab}	76. 15 ^{ab}	3835 ^{ab}	—
815*	—	—	—
816* (subst., 14 ^{ab})	—	—	86. 16 ^{ab}
54. 14 ^{cd}	76. 15 ^{cd}	3835 ^{cd}	86. 16 ^{cd}
817*	—	—	36. 16 $\frac{1}{2}$ -19 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
54. 15 ^a	76. 16 ^a	3836 ^a	86. 19 $\frac{1}{2}$ ^a
54. 15 ^b	76. 16 ^b	3836 ^b	—
54. 15 ^c	76. 16 ^c	3836 ^c	86. 19 $\frac{1}{2}$ ^d
818*	—	—	86. 20 $\frac{1}{2}$, 21 ^a †
54. 15 ^d	76. 16 ^d	3836 ^d	—
54. 16 ^{ab}	76. 17 ^{ab}	3837 ^{ab}	—
819* (subst., 16 ^{ab})	—	—	86. 21 ^b †, 22 ^a
54. 16 ^c	76. 17 ^c	3837 ^c	86. 22 ^b
820*	—	—	86. 22 ^c
54. 16 ^d	76. 17 ^d	3837 ^d	86. 22 ^d
821*	76. 18	3838	86. 22 $\frac{1}{2}$
822*	—	—	86. 23 $\frac{1}{2}$, 24

† 21^{ab} is a two-line triṣṭubh.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
54. 17-20 ^{ab}	76. 19-22 ^{ab}	3839-3842 ^{ab}	86. 25-28 ^{ab}
54. 20 ^{cd}	76. 22 ^{cd}	3842 ^{cd}	—
823* (subst., 20 ^{cd})	—	—	86. 28 ^{cd}
824*	—	—	86. 29
54. 21 ^{ab}	76. 23 ^{ab}	3843 ^{ab}	86. 30 ^{ab}
54. 21 ^{cd}	76. 23 ^{cd}	3843 ^{cd}	—
825* (subst., 21 ^{cd})	—	—	86. 30 ^{cd}
54. 22-24 ^{ef}	76. 24-26, 27	3844-3846, 3847	86. 30½-32½, 33
826*	76. 28	3848	86. 34
54. 25	76. 29	3849	86. 35
827*	—	—	—
54. 26 ^{ab}	76. 30 ^{ab}	3850 ^{ab}	86. 36 ^{ab}
828*	76. 30 ^{cd} -31 ^{ab}	3850 ^{cd} -3851 ^{ab}	—
54. 26 ^{cd} -27 ^{ab}	76. 31 ^{cd} -32 ^{ab}	3851 ^{cd} -3852 ^{ab}	86. 36 ^{cd} -37 ^{ab}
829*, 830*	—	—	—
54. 27 ^{cd} -28 ^{ab}	76. 32 ^{cd} -33 ^{ab}	3852 ^{cd} -3853 ^{ab}	—
831* (subst., 28 ^{ab})	—	—	—
54. 28 ^{cd}	76. 33 ^{cd}	3853 ^{cd}	86. 37 ^{cd}
App. I, 26, 1-4	76. 34	3854	—
App. I, 26, 5-24	76. 35-39	3855-3859	86. 38-42
832*, 833*, 1	—	—	—
833*, 2-5	—	—	86. 43
54. 29	76. 40	3860	86. 44
55. 1	77. 1	3861	87. 1
834*	—	—	—
55. 2-5	77. 2-5	3862-3865	87. 1½, 2, 3, † 5-6
835*	—	—	—
55. 6-8	77. 6-8	3866-3868	87. 6½, 7½, 8, 9
836*, 837*	—	—	—
55. 9-13	77. 9-13	3869-3873	87. 10-14 ^{ab} , 14½
55. 14-15	77. 14-15	3874-3875	87. 15½-16½
838*, 1-3	—	—	87. 17½-18½ ^{ab}
838*, 4-8	—	—	—
838*, 9-10	—	—	87. 18½ ^{cd} , 19
838*, 11	—	—	—
55. 16-17	77. 16-17	3876-3877	87. 20-21
55. 18 ^{ab}	77. 18 ^{ab}	3878 ^{ab}	87. 22 ^{ab} (= 14 ^{cd})

† 87. 4 not recorded in any MS. of the Crit. App.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
55. 18 ^{ed} -21	77. 18 ^{ed} -21	3878 ^{ed} -3881	87. 22 ^{ed} -25
55. 22 ^{ab}	77. 22 ^{ab}	3882 ^{ab}	—
839* (subst., 22 ^{ab})	—	—	87. 26 ^{ab}
55. 22 ^{ed} -27 ^{ab}	77. 22 ^{ed} -27 ^{ab}	3882 ^{ed} -3887 ^{ab}	87. 26 ^{ed} -31 ^{ab}
840*	—	—	—
55. 27 ^{ed} -30 ^{ed}	77. 27 ^{ed} -30	3887 ^{ed} -3890	87. 31 ^{ed} -34
55. 30 ^{ed} -31	77. 31-32 ^{ab}	3891-3892 ^{ab}	87. 34 $\frac{1}{2}$, 35 $\frac{1}{2}$
841*	—	—	—
55. 32-33	77. 32 ^{ed} -34 ^{ab}	3892 ^{ed} -3894 ^{ab}	87. 36 $\frac{1}{2}$ -37 $\frac{1}{2}$
842*	77. 34 ^{ed}	3894 ^{ed}	87. 38 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
55. 34-36	77. 35-37	3895-3897	87. 38 $\frac{1}{2}$ ^{ed} , 39, 40-41
55. 37-41 ^{ab}	77. 38-42 ^{ab}	3898-3902 ^{ab}	88. 1-5 ^{ab}
843*, 1-2	77. 42 ^{ed} -43 ^{ab}	3902 ^{ed} -3903 ^{ab}	88. 5 ^{ed} -6 ^{ab}
843*, 3	77. 43 ^{ed}	3903 ^{ed}	—
55. 41 ^{ed} -42	77. 44-45 ^{ab}	3904-3905 ^{ab}	88. 6 ^{ed} , 6 $\frac{1}{2}$, 7 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
844*	77. 45 ^{ed}	3905 ^{ed}	—
845*	—	—	88. 7 $\frac{1}{2}$ ^{ed}
55. 43-45 ^{ab}	77. 46-48 ^{ab}	3906-3908 ^{ab}	88. 8 $\frac{1}{2}$ -9 $\frac{1}{2}$, 10
55. 45 ^{ed}	77. 48 ^{ed}	3908 ^{ed}	—
55. 46-47 ^{ed}	77. 49-51 ^{ab}	3909-3911 ^{ab}	88. 11 ^{ed} , 11 $\frac{1}{2}$, 12 $\frac{1}{2}$, 13
846*	—	—	88. 11 ^{ab}
55. 48-55	77. 51 ^{ed} -59 ^{ab}	3911 ^{ed} -3919 ^{ab}	88. 14-20, 20 $\frac{1}{2}$, 21
847*	—	—	88. 21 $\frac{1}{2}$, 22 $\frac{1}{2}$, 23
55. 56-58	77. 59 ^{ed} -62 ^{ab}	3919 ^{ed} -3922 ^{ab}	88. 24-26
848*	—	—	—
55. 59-61 ^{ed}	77. 62 ^{ed} -65 ^{ab}	3922 ^{ed} -3925 ^{ab}	88. 27-29
55. 61 ^{ed} -63 ^{ed}	77. 65 ^{ed} -67	3925 ^{ed} -3927	88. 29 $\frac{1}{2}$, 30 $\frac{1}{2}$, 31
55. 63 ^{ed} -68 ^{ed}	77. 68-73 ^{ab}	3928-3933 ^{ab}	88. 31 $\frac{1}{2}$, 32 $\frac{1}{2}$ -36 $\frac{1}{2}$
55. 68 ^{ed} -71 ^{ed}	77. 73 ^{ed} -76	3933 ^{ed} -3936	88. 37, 38-40
55. 71 ^{ed} -73 ^{ab}	77. 77-78	3937-3938	88. 40 $\frac{1}{2}$, 41 $\frac{1}{2}$, 42 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
849*	—	—	—
55. 73 ^{ed}	77. 79	3939	88. 42 $\frac{1}{2}$ ^{ed} , 43
56. 1-3 ^{ab}	78. 1-3 ^{ab}	3940-3942 ^{ab}	89. 1-3 ^{ab}
850*	78. 3 ^{ed}	3942 ^{ed}	89. 3 ^{ed}
56. 3 ^{ed}	78. 4 ^{ab}	3943 ^{ab}	89. 4 ^{ab}
56. 4 ^{ab}	78. 4 ^{ed}	3943 ^{ed}	—
851* (subst., 4 ^{ab})	—	—	89. 4 ^{ed}
56. 4 ^{ed} -7 ^{ed}	78. 5-8 ^{ab}	3944-3947 ^{ab}	89. 4 $\frac{1}{2}$, 5 $\frac{1}{2}$ -7 $\frac{1}{2}$, 8

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
852*	78. 8 ^{cd}	3947 ^{cd}	—
56. 8-15 ^{cd}	78. 9-16	3948-3955	89. 9-16
56. 15 ^{ef} -17 ^{cd}	78. 17-19 ^{ab}	3956-3958 ^b	89. 16½, 17½-18½
56. 17 ^{ef} -19 ^{cd}	78. 19 ^{cd} -21	3958 ^{cd} -3960	89. 19, 20-21
56. 19 ^{ef} -21 ^{ab}	78. 22-23	3961-3962	89. 21½, 22½, 23
853*	78. 24 ^{ab}	3963 ^{ab}	89. 24 ^{ab}
56. 21 ^{cd} -23	78. 24 ^{cd} -26	3963 ^{cd} -3965	89. 24 ^{cd} -26
56. 24 ^{ab}	78. 27 ^{ab} (= 28 ^{cd})	3966 ^{ab}	89. 27 ^{ab} (= 29 ^{ab})
56. 24 ^{cd} ^{ef}	78. 27 ^{cd} -28 ^{ab}	3966 ^{cd} -3967 ^{ab}	89. 27 ^{cd} -28 ^{ab}
854*	78. 29 ^{ab}	—	89. 29 ^{cd}
855*	—	—	89. 28 ^{cd}
56. 25 ^{ab} ^{cd}	78. 29 ^{cd} -30 ^a	3967 ^{cd} -3968 ^a	89. 29½, 30½ ^a
856*	—	—	89. 30½ ^b
56. 25 ^d -29 ^{ab}	78. 30 ^b -33	3968 ^b -3971	89. 30½ ^d , 31-34 ^{ab}
857* (subst., 29 ^{ab})	—	—	—
858* (subst., 29 ^{ab})	—	—	—
56. 29 ^{cd} -44 ^{ab}	78. 34-48	3972-3986	89. 34 ^{cd} -49 ^{ab}
859*	78. 49 ^{ab}	3987 ^{ab}	89. 49 ^{cd}
56. 44 ^{cd} ^{ef} -55 ^{cd}	78. 49 ^{cd} -61 ^{ab}	3987 ^{cd} -3999 ^{ab}	89. 50-61
56. 55 ^{ef} -56 ^{cd}	78. 61 ^{cd} -62	3999 ^{cd} -4000	89. 61½, 62½
56. 56 ^{ef} -58	78. 63-64 ^{ef}	4001-4002, 4003	89. 63, 64-65
57. 1	79. 1	4004	—
860* (subst., 1)	—	—	90. 1
57. 2 ^{ab}	79. 2 ^{ab}	4005 ^{ab}	90. 2 ^{ab}
861*	79. 2 ^{cd} -6 ^{ab}	4005 ^{cd} -4009 ^{ab}	90. 2 ^{cd} -6 ^{ab}
57. 2 ^{cd} -3 ^{cd}	79. 6 ^{cd} -7	4009 ^{cd} -4010	90. 6 ^{cd} , 6½, 7½ ^{ab}
57. 3 ^{ef} -5 ^{cd}	79. 8-10 ^{ab}	4011-4013 ^{ab}	90. 7½ ^{cd} -9½
57. 5 ^{ef} -8	79. 10 ^{cd} -13	4013 ^{cd} -4016	90. 10, 11-13
862*	—	—	—
57. 9	79. 14	4017	90. 14
57. 10 ^{ab}	79. 15 ^{ab}	4018 ^{ab}	—
863* (subst., 10 ^{ab})	—	—	90. 15 ^{ab}
57. 10 ^{cd}	79. 15 ^{cd}	4018 ^{cd}	90. 15 ^{cd}
57. 11	79. 16	4019	—
864* (subst., 11)	—	—	90. 16
57. 12-15	79. 17-20	4020-4023	90. 17-19, 20 (= 31)
App. I, 27	79. 21-30	—	90. 21-30
865*	79. 31	4024	90. 32

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
866*	—	—	90. 33, 33½, 34½
57. 16-21 ^{ab}	79. 32-37 ^{ab}	4025-4030 ^{ab}	90. 35½-39½, 40
57. 21 ^{cd} -23 ^{ab}	79. 37 ^{cd} -39 ^{ab}	4030 ^{cd} -4032 ^{ab}	90. 41, 41½, 42½ ^{ab}
57. 23 ^{cd}	79. 39 ^{cd}	4032 ^{cd}	—
867* (subst., 23 ^{cd})	—	—	90. 42½ ^{cd}
57. 24-26 ^{ab}	79. 40-42 ^{ab}	4033-4035 ^{ab}	90. 43½-45½ ^{ab}
57. 26 ^{cd}	—	—	90. 45½ ^{cd}
868* (subst., 26 ^{cd})	79. 42 ^{cd}	4035 ^{cd}	—
57. 27-29	79. 43-45 ^{cd}	4036-4038	90. 46½-48½
57. 30-32	79. 45 ^{cd} -48 ^{ab}	4039-4040	90. 49½-51½
869*	79. 48 ^{cd}	4041	90. 52
870*	—	—	90. 53-54, 54½
57. 33-35	79. 49-51	4042-4045	91. 1-3
57. 36	79. 52	4046	—
871* (subst., 36)	—	—	91. 4
872*	79. 53	4047	91. 5
57. 37 ^{ab}	79. 54 ^{ab}	4048 ^{ab}	91. 6 ^{ab}
873*	—	—	91. 7 ^{cd}
57. 37 ^{cd}	79. 54 ^{cd}	4048 ^{cd}	91. 6 ^{cd} (= 11 ^{cd})
57. 38	79. 55	4049	—
874* (subst., 38)	—	—	91. 10 ^{ab} (= 7 ^{ab}), 10 ^{cd}
57. 39	79. 56	4050	91. 8
57. 40	79. 57	4051	—
875* (subst., 40)	—	—	91. 9
876*	—	—	91. 11 ^{ab}
57. 41-45	79. 58-62	4052-4056	91. 12-16
57. 46-47 ^{ab}	79. 63-64 ^{ab}	4057-4058 ^{ab}	91. 17 ^{cd} , 17½, 18
877*	79. 64 ^{cd}	4058 ^{cd}	—
57. 47 ^{cd} -48 ^{cd}	79. 65-66	4059-4060	91. 17 ^{ab} , 19, 19½
878*, 879*	79. 67	4061	—
880*	—	—	—
57. 49 ^{ab}	79. 68 ^{ab}	4062 ^{ab}	91. 20½ ^{ab}
881*	—	—	91. 20½ ^{cd} -21½, 22
57. 49 ^{cd}	79. 68 ^{cd}	4062 ^{cd}	91. 22½
882*	79. 69	4063	91. 26½
883*, 884*	—	—	91. 23½-25½ ^{ab}
885*	—	—	—
57. 50	79. 70	4064	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
886* (subst., 50)	—	—	91. 25½ ^{cd} , 27½
57. 51 ^{abed}	79. 71	4065	91. 28½
57. 51 ^{ef}	79. 72 ^{ab}	4066 ^{ab}	—
887* (subst., 51 ^{ef})	—	—	91. 29
57. 52-53 ^{ab}	79. 72 ^{cd} -73	4066 ^{cd} -4067	91. 30-31 ^{ab}
888*	79. 74 ^{ab}	4068 ^{ab}	91. 31 ^{cd}
57. 53 ^{cd}	79. 74 ^{cd}	4068 ^{cd}	91. 31½
57. 54 ^{ab}	79. 75 ^{ab}	4069 ^{ab}	—
889* (subst., 54 ^{ab})	—	—	91. 32½ ^{ab}
57. 54 ^{cd} -55	79. 75 ^{cd} -76	4069 ^{cd} -4070	91. 32½ ^{cd} -33½
890*	79. 77-78	4071-4072	—
57. 56 ^{ab}	79. 79 ^{ab}	4073 ^{ab}	91. 34½ ^{ab}
891*	79. 79 ^{cd}	4073 ^{cd}	91. 34½ ^{cd}
892*	—	—	—
57. 56 ^{edef} -59	79. 80-83	4074-4077	92. 1-4
893*	—	—	—
57. 60-62 ^a	79. 84-86 ^a	4078-4080 ^a	92. 5-7 ^a
894*	79. 86 ^{bc}	4080 ^{bc}	92. 7 ^{bc}
57. 62 ^b	79. 86 ^d	4080 ^d	92. 7 ^d
895*	—	—	—
57. 62 ^{cd}	79. 87 ^{ab}	4081 ^{ab}	92. 8 ^{ab}
896*	79. 87 ^{cd} -88	4081 ^{cd} -4082	92. 8 ^{cd} -9
57. 63-64 ^{cd}	79. 89-90	4083-4084	92. 10-11
57. 64 ^{ef} -68	79. 91-95 ^{ab}	4085-4089 ^{ab}	92. 12, 12½, 13½-15½
57. 69	79. 95 ^{edef}	4089 ^{cd} , 4090	—
897* (subst., 69)	—	—	92. 16½
58. 1-7 ^{ab}	80. 1-7 ^{ab}	4091-4097 ^{ab}	93. 1-7 ^{ab}
898*	80. 7 ^{cd} -8 ^{ab}	4097 ^{cd} -4098 ^{ab}	93. 7 ^{cd} , 8½ ^{ab}
58. 7 ^{cd}	80. 8 ^{cd}	4098 ^{cd}	93. 8½ ^{cd}
899* (subst., 7 ^{cd})	—	—	93. 7½
58. 8	80. 9	4099	—
900* (subst., 8)	—	—	93. 9½
58. 9 ^{abedef} -11 ^{ab}	80. 10-12	4100-4102	93. 10½, 11, 12-13 ^{ab}
901*	80. 13 ^{ab}	4103 ^{ab}	—
58. 11 ^{cd} -12 ^{cd}	80. 13 ^{cd} -14	4103 ^{cd} -4104	93. 13 ^{cd} -14
58. 12 ^{ef} -21	80. 15-24 ^{ab}	4105-4114 ^{ab}	93. 14½, 15½-23½
58. 22-25 ^{ab}	80. 24 ^{cd} -27	4114 ^{cd} -4117	93. 24, 24½, 25½-27½ ^{ab}
902*	80. 28 ^{ab}	4118 ^{ab}	93. 27½ ^{cd}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
58. 25 ^{ed} -27 ^{ed}	80. 28 ^{ed} -30	4118 ^{ed} -4120	93. 28, 29-30
58. 27 ^{ed} -28	80. 31, 32	4121, 4122	93. 30 ^{ab} , 31 $\frac{1}{2}$
59. 1 ^{abed}	81. 1	4123	93. 32 $\frac{1}{2}$ ^{ab} , 33
903*	81. 2 ^{ab}	4124 ^{ab}	93. 34 ^{ab}
59. 1 ^{ed} -2	81. 2 ^{ed} -3	4124 ^{ed} -4125	93. 34 ^{ed} -35
59. 3 ^{ab}	81. 4 ^{ab}	4126 ^{ab}	93. 36 ^{ab} ($\pm$ 32 $\frac{1}{2}$ ^{ed})
59. 3 ^{ed} -6 ^{ab}	81. 4 ^{ed} -7 ^{ab}	4126 ^{ed} -4129 ^{ab}	93. 36 ^{ed} -39 ^{ab}
904*	—	—	—
59. 6 ^{ed} -18 ^{ab}	81. 7 ^{ed} -19 ^{ab}	4129 ^{ed} -4141 ^{ab}	93. 39 ^{ed} -51 ^{ab}
905*	—	—	—
59. 18 ^{ed} -19	81. 19 ^{ed} -20	4141 ^{ed} -4142	93. 51 ^{ed} -52
906*	—	—	93. 53
59. 20-23	81. 21-24	4143-4146	93. 54-57
907*	—	—	93. 58
59. 24-25 ^{ab}	81. 25-26 ^{ab}	4147-4148 ^{ab}	93. 59, 59 $\frac{1}{2}$
908*	—	—	—
59. 25 ^{ed} -26	81. 26 ^{ed} -27	4148 ^{ed} -4149	93. 60, 61
909* (subst., 26 ^{ed})	—	—	—
910*	—	—	93. 67-70
911*, 1-10	81. 28-32	4150-4154	93. 62-66
911*, 11-14	81. 33-34	4155-4156	—
59. 27-29	81. 35-37	4157-4159	93. 71-73
912*	81. 38	4160	93. 74
59. 30 ^{ab}	81. 39 ^{ab}	4161 ^{ab}	—
913*	—	—	—
59. 30 ^{ed}	81. 39 ^{ed}	4161 ^{ed}	—
914* (subst., 30)	—	—	93. 75
59. 31	81. 40	4162	93. 76
915*	81. 41	4163	—
916*	—	—	93. 77
59. 32	81. 42	4164	93. 78
917*	—	—	93. 79-80
59. 33-42 ^{ab}	81. 43-52 ^{ab}	4165-4174 ^{ab}	93. 81-90 ^{ab}
59. 42 ^{ed}	81. 52 ^{ed}	4174 ^{ed}	93. 90 ^{ed}
918* (subst., 42 ^{ed})	—	—	93. 91 ^{ed}
919*	81. 53 ^{ab}	4175 ^{ab}	93. 91 ^{ab}
920*	81. 53 ^{ed} -54 ^{ab}	4175 ^{ed} -4176 ^{ab}	—
59. 42 ^{ed} -43 ^{ab}	81. 54 ^{ed} -55 ^{ab}	4176 ^{ed} -4177 ^{ab}	93. 91 $\frac{1}{2}$, 92 $\frac{1}{2}$ ^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
59. 43 ^{cd}	81. 55 ^{cd}	4177 ^{cd}	—
921*, (subst., 43 ^{cd})	—	—	93. 92½ ^{cd}
59. 44 ^{ab}	81. 56 ^{ab}	4178 ^{ab}	93. 93½ ^{ab}
59. 44 ^{cd}	81. 56 ^{cd}	4178 ^{cd}	—
922* (subst., 44 ^{cd})	—	—	93. 93½ ^{cd}
59. 45	81. 57	4179	93. 94½
60. 1-9	82. 1-9	4180-4188	94. 1-9
923*	—	—	94. 12
60. 10-12	82. 10-12	4189-4191	94. 10-11, 13
924*	82. 13	4192	—
60. 13-16	82. 14-17	4193-4196	94. 14-17
60. 17 ^{ab}	82. 18 ^{ab}	4197 ^{ab}	—
925* (subst., 17 ^{ab})	—	—	94. 18 ^{ab}
60. 17 ^{cd} -31	82. 18 ^{cd} -32	4197 ^{cd} -4211	94. 18 ^{cd} -32
App. I, 28	—	—	94. 33-41 ^{ab}
60. 32-33	82. 33-34	4212-4213	94. 41 ^{cd} , 41½, 42½
926*, 927*	82. 35-36	4214-4215	94. 43½-44½
928*	—	—	95. ½
61. 1 ^{ab}	83. 1 ^{ab}	4216 ^{ab}	95. 1½ ^{ab}
929*	—	—	95. 1½ ^{cd}
61. 1 ^{cd}	83. 1 ^{cd}	4216 ^{cd}	95. 2½ ^{ab}
930*	83. 2 ^{ab}	4217 ^{ab}	95. 4½ ^{ab}
61. 2 ^{ab}	83. 2 ^{cd}	4217 ^{cd}	95. 2½ ^{cd}
App. I, 29, 1-12	83. 3-5	4218-4220	95. 4½ ^{cd} -5½, 6, 7
„ 13-18	83. 6-7 ^{ab}	4221-4222 ^{ab}	—
„ 19-24	83. 7 ^{cd} -8	4222 ^{cd} -4223	95. 13, † 22 ^{ab}
App. I, 30, 1-20	—	—	95. 3½, 8-10, 12
„ 21-25	—	—	95. 14 ^{ab} , † 11 ^{cd} , † 14 ^d
„ 26-48	—	—	95. § 15 ^{cd} -20
„ 49-53	—	—	95. 34½ ^{cd} -35½ ^{ab}
61. 2 ^{cd} -3 ^{ab}	83. 9	4224	—
61. 3 ^{cd}	83. 10 ^{ab}	4225 ^{ab}	95. 22 ^{cd}
61. 4 ^{ab}	83. 11 ^{ab}	4225 ^{cd}	—
61. 4 ^{cd}	83. 10 ^{cd}	4226 ^{ab}	95. 23 ^{ab}
931*	83. 11 ^{cd}	4226 ^{cd}	—
932*, 1-4, 933*	83. 12-13 ^{ab}	4227-4228 ^{ab}	95. 23 ^{cd} -24

† 95. 14^c and 21 are not recorded in any MS. of the Crit. App.

‡ 95. 11^{ab} = Gs insertion in App. I, 30, after line 2. § 95. 15^a = T1 Gz. 3 insertion in App. I, 30, after line 25.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
932*, 5-12	—	—	95. 25-28
61. 5 ^{ab}	83. 13 ^{cd}	4228 ^{cd}	—
App. I, 31	83. 14-18	4229-4233	—
61. 5 ^{cd}	83. 19 ^{ab}	4234 ^{ab}	—
934*, 935*	—	—	—
61. 6 ^{ab}	83. 19 ^{cd}	4234 ^{cd}	—
App. I, 32, 1-10	83. † 20 ^{cd} -24	—	95. 29, 29½, 30½, 31½
„ 11-22	83. 25-27	—	—†
61. 6 ^{cd}	83. 28 ^{ab}	4235 ^{ab}	95. 35½ ^d , 36 ^a
936*	83. 28 ^{cd} -29 ^{ab}	4235 ^{cd} -4236 ^{ab}	—
61. 6 ^{ef} -7 ^{abcd}	83. 29 ^{cd} -30 ^{cd}	4236 ^{cd} -4237	95. 36 ^b -38 ^a
937*	83. 31 ^{ab}	4238 ^{ab}	—
938*	—	—	95. 38 ^b
61. 7 ^{ef}	83. 31 ^{cd}	4238 ^{cd}	95. 38 ^{cd}
939*	83. 32	4239	—
61. 8-10	83. 33-35	4240-4242	95. 39-41
App. I, 33, 1-20	83. 36-40	4243-4247	—
„ 21-22	83. 41	4248	95. 42
940*	—	—	95. 43 ^{ab}
61. 11 ^{ab}	83. 42 ^{ab}	4249 ^{ab}	95. 43 ^{cd}
941* (subst., 11 ^{ab})	—	—	—
61. 11 ^{cd}	83. 42 ^{cd} -43 ^{ab}	4249 ^{cd} -4250 ^{ab}	95. 44
942*	83. 43 ^{cd} -44 ^{ab}	4250 ^{cd} -4251 ^{ab}	96. 1
61. 12-13 ^{ab}	83. 44 ^{cd} -45	4251 ^{cd} -4252	96. 2-3 ^{ab}
943*	83. 46 ^{ab}	4253 ^{ab}	—
61. 13 ^{cd}	83. 46 ^{cd}	4253 ^{cd}	96. 3 ^{cd}
944*, 945*	83. 47-48 ^{ab}	4254-4255 ^{ab}	96. † 4 ^{cd} -5
61. 14	83. 48 ^{cd}	4255 ^{cd} -4256 ^{ab}	96. 6
946*	—	—	—
61. 15	83. 49	4256 ^{cd} , 4257	96. 7
947*	83. 50 ^{ab}	4258 ^{ab}	—
948*	—	—	—
949*	—	—	96. 8-10, 10½, 11, 11½
950* (subst., 949*)	—	—	96. 12
61. 16 ^{abcd}	83. 50 ^{cd} -51	4258 ^{cd} -4259	—
			96. 13-14 ^{ab}

† Bom. ed. 83. 20^{ab} and Madras ed. 96. 4^{ab} are not recorded in any MS. of the Crit. App.
 ‡ Madras ed. 95. 32½-34½^{ab} = T2 subst. for App. I. 32, 15-22.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
951*	—	—	96. 14 ^{cd} -15
61. 17	83. 52	4260	96. 16
952*	—	—	96. 17
62. 1 ^{abede'} -4	84. 1-5 ^{ab}	4261-4265 ^{ab}	96. 18, 18½, 19½-21½
953*	—	—	96. 22½
62. 5-8 ^{abcd}	84. 5 ^{cd} -9 ^{ab}	4265 ^{cd} -4269 ^{ab}	96. 23½-26½
62. 8 ^{ef}	84. 9 ^{cd}	4269 ^{cd}	97. ½
62. 9-14 ^{cd}	84. 10-15	4270-4275	97. 1½-6½
62. 14 ^{ef} -16	84. 16-17 ^{ef}	4276-4277, 4278	97. 7, 8-9
62. 17 ^a	84. 18 ^a	4279 ^a	97. 10 ^a
62. 17 ^{bcd}	84. 18 ^{bcd}	4279 ^{cd}	—
954* (subst., 17 ^{bcd})	—	—	97. 10 ^{icd}
62. 18-20 ^{ab}	84. 19-21 ^{ab}	4280-4282 ^{ab}	97. 11-13 ^{ab}
62. 20 ^{cd}	—	4282 ^{cd}	—
62. 21 ^{ab}	—	4283 ^{ab}	97. 14 ^{ab}
62. 21 ^{cd}	84. 21 ^{cd}	4283 ^{cd}	97. 13 ^{cd}
955*	84. 22	4284	—
62. 22 ^{ab}	84. 23 ^{ab}	4285 ^{ab}	97. 14 ^{cd}
956*	—	—	97. 14½
62. 22 ^{cd}	84. 23 ^{cd}	4285 ^{cd}	97. 15½ ^{ab}
957*	—	—	97. 15½ ^{cd}
62. 23	84. 24	4286	97. 16½
62. 24 ^{ab}	84. 25 ^{ab}	4287 ^{ab}	—
958* (subst., 24 ^{ab})	—	—	97. 17½ ^{ab}
62. 24 ^{cd} -25	84. 25 ^{cd} -26	4287 ^{cd} -4288	97. 17½ ^{cd} -18½
62. 26 ^a	84. 27 ^a	4289 ^a	—
959*	—	—	—
62. 26 ^b	84. 27 ^b	4289 ^b	—
960* (subst., 26 ^{ab})	—	—	97. 19½ ^{ab}
62. 26 ^{cd}	84. 27 ^{cd}	4289 ^{cd}	97. 19½ ^{cd}
961*	84. 28 ^{ab}	4290 ^{ab}	—
62. 27	84. 28 ^{cd} -29 ^{ab}	4290 ^{cd} -4291 ^{ab}	97. 20½
962*	84. 29 ^{cd}	4291 ^{cd}	97. 21½ ^{ab}
62. 28 ^{ab}	84. 30 ^{ab}	4292 ^{ab}	97. 21½ ^{cd}
963*, 1-6	84. 30 ^{cd} -31	4292 ^{cd} -4293	97. 22½-23½ ^{ab}
963*, 7-8	84. 32 ^{ab}	4294 ^{ab}	—
62. 28 ^{cd} -30	84. 32 ^{cd} -34	4294 ^{cd} -4296	97. 23½ ^{cd} -25½
964*	84. 35	4297	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
62. 31	84. 36	4298	—
965* (subst., 31)	—	—	97. 26
App. I, 34	84. 37-42	4299-4304	—
62. 32-35	85. 1-4	4305-4308	97. 27-30
62. 36-38 ^{ab}	85. 5-7 ^{ab}	4309-4311 ^{ab}	98. 1-3 ^{ab}
62. 38 ^{cd}	85. 7 ^{cd}	4311 ^{cd}	—
62. 39-41	85. 8-10	{ 4312-4314 (= 4324-4326)	98. 13-15
62. 42 ^{ab}	85. 11 ^{ab}	4315 ^{ab}	—
62. 42 ^{cd} -48	85. 11 ^{cd} -17	4315 ^{cd} -4321	98. 3 ^{cd} -9
62. 49 ^a	85. 18 ^a	4322 ^a	—
966*	—	—	—
62. 49 ^b	85. 18 ^b	4322 ^b	—
967* (subst., 49 ^{ab})	—	—	—
968*	—	—	98. 10
62. 49 ^{cd} -50 ^{ab}	85. 18 ^{cd} -19 ^{ab}	—	98. 11 ^a
969*	—	4322 ^{cd} -4323 ^{ab}	98. 11 ^{bcd} -12 ^a
62. 50 ^{cd}	85. 19 ^{cd}	—	98. 12 ^b
62. 51-54	85. 20-23	4323 ^{cd}	98. 12 ^{cd}
62. 55 ^{ab}	85. 24 ^{ab}	4327-4330	98. 16-19
970*	85. 24 ^{cd}	4331 ^{ab}	99. 1 ^{ab}
62. 55 ^{cd}	85. 25 ^{ab}	4331 ^{cd}	99. 1 ^{cd}
62. 56 ^{ab}	85. 25 ^{cd}	4332 ^{ab}	99. 1 ^{1/2}
971* (subst., 56 ^{ab})	—	4332 ^{cd}	—
62. 56 ^{cd}	85. 26 ^{ab}	—	99. 2 ^{1/2} ^{ab}
972*	—	4333 ^{ab}	99. 2 ^{1/2} ^{cd}
62. 57-58	85. 26 ^{cd} -28 ^{ab}	—	99. 3 ^{1/2}
973*	85. 28 ^{cd} -29 ^{ab}	4333 ^{cd} -4335 ^{ab}	99. 4 ^{1/2} -5 ^{1/2}
62. 59 ^{ab}	85. 29 ^{cd}	4335 ^{cd} -4336 ^{ab}	99. 6 ^{1/2}
App. I, 35	85. 30-35	4336 ^{cd}	99. 7 ^{1/2} ^{ab}
62. 59 ^{cd} -62	85. 36-39 ^{ab}	4337-4342	—
974*	85. 39 ^{cd}	4343-4346 ^{ab}	99. 7 ^{1/2} ^{cd} -10 ^{1/2}
975*	—	4346 ^{cd} -4347	—
App. I, 36, 1-44	86. 1-22 ^{cd}	—	99. 11 ^{1/2}
„ 45-49	86. 22 ^{cd} -23	4348-4369	—
63. 1-4 ^{ab}	87. 1-4 ^{ab}	4370, 4371	—
976*	—	4372-4375 ^{ab}	—
63. 4 ^{cd} -10 ^{ab}	87. 4 ^{cd} -10 ^{ab}	—	100. 1-3, 4 ^{cd}
		4375 ^{cd} -4381 ^{ab}	100. 4 ^{1/2}
			100. 4 ^{ab} , 5 ^{1/2} -10 ^{1/2} ^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
63. 10 ^{ed}	87. 10 ^{ed}	4381 ^{ed}	—
977* (subst., 10 ^{ed})	—	—	100. 10 ^{1/2} ^{ed}
63. 11-14 ^{ab}	87. 11-14 ^{ab}	4382-4385 ^{ab}	100. 11 ^{1/2} -14 ^{1/2} ^{ab}
978*, 1	87. 16 ^{ed}	4387 ^{ed}	—
978*, 2-3	87. 17 ^{ab} , 15 ^{ed}	4388 ^{ab} , 4386 ^{ed}	100. 16 ^{1/2} ^{ab} , 15 ^{1/2} ^{ed}
978*, 4	87. 16 ^{ab}	4387 ^{ab}	—
63. 14 ^{ed} -15 ^{ab}	87. 14 ^{ed} -15 ^{ab}	4385 ^{ed} -4386 ^{ab}	100. 14 ^{1/2} ^{ed} -15 ^{1/2} ^{ab}
979*, 1	87. 17 ^{ed}	4388 ^{ed}	—
979*, 2-4	87. 17 ^{ed} -18	4389-4390 ^{ed}	100. 16 ^{1/2} ^{ed} -17 ^{1/2}
63. 15 ^{ed} -17 ^{ab}	87. 19-20	4390 ^{ed} -4392 ^{ab}	100. 18 ^{1/2} -19 ^{1/2}
980*, 1	87. 21 ^{ab}	4392 ^{ed}	—
980*, 2	87. 21 ^{ed}	4393 ^{ab}	100. 20 ^{1/2} ^{ab}
981*	87. 22-23 ^{ab}	4393 ^{ed} -4394	100. 20 ^{1/2} ^{ed} , 21, 22 ^{ab}
63. 17 ^{ed}	87. 23 ^{ed}	4395 ^{ab}	100. 22 ^{ed}
63. 18 ^{ab}	87. 24 ^{ab}	4395 ^{ed}	100. 24 ^{ab}
982* (subst., 18 ^{ab})	—	—	100. 23 ^{ab}
63. 18 ^{ed} -21 ^{ab}	87. 24 ^{ed} -27 ^{ab}	4396-4398	100. 23 ^{ed} , 24 ^{ed} -26
63. 21 ^{ed} -24 ^{ao}	87. 27 ^{ed} -30 ^{ab}	4399-4401	100. 26 ^{1/2} , 27 ^{1/2} -29 ^{1/2} ^{ab}
983*	—	—	100. 29 ^{1/2} ^{ed} -32 ^{1/2}
63. 24 ^{ed}	87. 30 ^{ed}	4402 ^{ab}	—
63. 25-30 ^{ab}	87. 31-36 ^{ab}	4402 ^{ed} -4407	100. 33 ^{1/2} -38 ^{1/2} ^{ab}
63. 30 ^{ed}	87. 36 ^{ed} -37 ^{ab}	4408	100. 43 ^{1/2} ^{ed} , 44
63. 31-34 ^{ab}	87. 37 ^{ed} -41 ^a	4409-4412 ^{ab}	100. 45-48 ^{ab}
984*	87. 41 ^{bo}	4412 ^d -4413 ^a	—
63. 34 ^d -36 ^{ed}	87. 41 ^d -44 ^{ab}	4413 ^b -4415	100. 48 ^d -50, 50 ^{1/2}
63. 37-38 ^{ab}	87. 44 ^{ed} -45	4416-4417 ^{ab}	100. 51 ^{1/2} -52 ^{1/2} ^{ab}
985*	—	—	100. 52 ^{1/2} ^{ed}
63. 38 ^{ed} -39 ^{ab}	87. 46	4417 ^{ed} -4418 ^{ab}	100. 53, 54 ^{ab}
986*	—	—	—
63. 39 ^{ed}	87. 47 ^{ab}	4418 ^{ed}	100. 54 ^{ed}
987*, 1, 3	—	—	100. 54 ^{1/2} , 55 ^{1/2} ^{ab}
987*, 2, 988*	—	—	—
63. 39 ^{ed}	87. 47 ^{ed}	4419 ^{ab}	100. 55 ^{1/2} ^{ed}
989*	87. 48	4419 ^{ed} -4420 ^{ab}	—
63. 40	87. 49	4420 ^{ed} -4421 ^{ab}	100. 56 ^{1/2} ^{ab} , 57 ^{1/2} ^{ab}
990*	87. 50-51 ^{ab}	4421 ^{ed} -4422	—
63. 41 ^{ab}	87. 51 ^{ed}	4423 ^{ab}	—
991* (subst., 41 ^{ab})	—	—	100. 57 ^{1/2} ^{ed}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
63. 41 ^{cd} -42 ^{ab}	87. 52	4423 ^{cd} -4424 ^{ab}	100. 56 $\frac{1}{2}$ ^{cd} , 58 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
App. I, 37	—	—	100. 58 $\frac{1}{2}$ ^{cd} -68 $\frac{1}{2}$
63. 42 ^{cd} -46	87. 53-57 ^{ab}	4424 ^{cd} -4428	100. 69 $\frac{1}{2}$, 70, 71-73
992*, 1-8	87. 57 ^{cd} -60 ^{ef}	4429-4432	100. 38 $\frac{1}{2}$ ^{cd} -42 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
992*, 9-11	87. 61-62 ^{ab}	4433-4434 ^{ab}	—
992*, 12-13	87. 62 ^{cd} -63 ^{ab}	4434 ^{cd} -4435 ^{ab}	100. 42 $\frac{1}{2}$ ^{cd} -43 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
993*, 1-6	—	—	100. 74-75
993*, 7-12	—	—	101. 3-5
63. 47 ^{ab}	87. 63 ^{cd}	4435 ^{cd}	101. $\frac{1}{2}$ ($\pm 5\frac{1}{2}$)
994*	87. 64 ^{ab}	4436 ^{ab}	101. 1
63. 47 ^{cd}	87. 64 ^{cd}	4436 ^{cd}	101. 6
63. 48 ^{ab}	87. 66 ^{ab}	4438 ^{ab}	—
63. 48 ^{cd}	87. 65 ^{ab}	4437 ^{ab}	101. 2 ^{ab}
995*	87. 65 ^{cd}	4437 ^{cd}	101. 2 ^{cd} ($\pm 7^{ab}$)
63. 49 ^{ab}	87. 66 ^{cd}	4438 ^{cd}	101. 7 ^{cd}
996*	87. 67	4439	—
997*	—	—	101. 8-9, 9 $\frac{1}{2}$
63. 49 ^{cd}	87. 68 ^{ab}	4440 ^{ab}	—
63. 50 ^{ab}	87. 68 ^{cd}	4440 ^{cd}	101. 20 $\frac{1}{2}$ ^{cd}
63. 50 ^{cd}	87. 69 ^{ab}	4441 ^{ab}	101. 10 (= 21)
998*, 999*	87. 69 ^{cd} -74 ^{ab}	4441 ^{cd} -4446 ^{ab}	—
63. 51	87. 74 ^{cd} -75 ^{ab}	4446 ^{cd} -4447 ^{ab}	101. 11
1000*	87. 75 ^{cd} -76	4447 ^{cd} -4448	—
63. 52-54	87. 77-79	4449-4451	101. 11 $\frac{1}{2}$, 12 $\frac{1}{2}$ -13 $\frac{1}{2}$, 14
1001*	87. 80-81	4452-4453	—
63. 55-56	87. 82-83	4454-4455	101. 15-16
1002*	—	—	101. 17-19, 19 $\frac{1}{2}$, 20 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
63. 57-59 ^{ab}	87. 84-86 ^{ab}	4456-4458 ^{ab}	101. 22-24 ^{ab}
63. 59 ^{cd}	87. 86 ^{cd}	4458 ^{cd}	101. 24 ^{cd}
1003*(subst., 59 ^{cd})	—	—	101. 24 $\frac{1}{2}$
63. 60-61 ^{ab}	87. 87-88 ^{ab}	4459-4460 ^{ab}	101. 25 $\frac{1}{2}$ -26 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
63. 61 ^{cd}	87. 88 ^{cd}	4460 ^{cd}	—
1004*(subst., 61 ^{cd})	—	—	101. 26 $\frac{1}{2}$ ^{cd}
63. 61 ^{ef}	87. 89 ^{ab}	4461 ^{ab}	102. 1 ^{ab}
1005*	87. 89 ^{cd}	4461 ^{cd}	—
63. 62-64 ^{ab}	87. 90-92 ^{ab}	4462-4464 ^{ab}	102. 1 ^{cd} , 1 $\frac{1}{2}$, 2 $\frac{1}{2}$ -3 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
1006*	87. 92 ^{cd}	4464 ^{cd}	102. 3 $\frac{1}{2}$ ^{cd}
63. 64 ^{cd}	—	—	102. 4

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
63. 65-70	87. 93-98	4465-4470	102. 5-10
1007*	87. 99 ^{ab}	4471 ^{ab}	—
63. 71-73 ^{ab}	87. 99 ^{cd} -101	4471 ^{cd} -4473	102. 11-12, 12½
1008*	—	—	—
63. 73 ^{ed, f}	87. 102	4474	102. 13½
1009*	—	—	—
63. 74-78 ^{cd}	87. 103-107	4475-4479	102. 14½-18½
63. 78 ^{ef} -80 ^{cd}	87. 108-110 ^{ab}	4480-4482 ^{ab}	102. 19, 20, 20½, 21½ ^{ab}
1010*	87. 110 ^{cd} -112 ^{ab}	4482 ^{cd} -4484 ^{ab}	102. 21½ ^{cd} -22½, 23
63. 80 ^{ef}	87. 112 ^{cd}	4484 ^{cd}	102. 23½
1011*	87. 113	4485	102. 24½
63. 81-82 ^{ab}	87. 114-115 ^{ab}	4486, 4487 ^{ab}	102. 25½-26½ ^{ab}
1012*	87. 115 ^{cd}	4487 ^{cd}	102. 26½ ^{cd}
63. 82 ^{ed, f} -83	87. 116-117	4488-4489	102. 27½-28½
64. 1-4	88. 1-4	4490-4493	103. 1-4
1013*	88. 5 ^{ab}	4494 ^{ab}	—
64. 5-9 ^a	88. 5 ^{cd} -9 ^{cd, e}	4494 ^{cd} -4498 ^{ab, c}	103. 5-9 ^a
64. 9 ^b	—	—	103. 9 ^b
64. 9 ^{cd}	88. 9 ^d -10 ^a	4498 ^d -4499 ^a	103. 9 ^{cd}
1014*	88. 10 ^b	4499 ^b	—
64. 10-15	88. 10 ^{cd} -16 ^{ab}	4499 ^{cd} -4505 ^{ab}	103. 10-15
1015*	—	—	—
64. 16-17	88. 16 ^{cd} -18 ^{ab}	4505 ^{cd} -4507 ^{ab}	103. 16-17
1016* (subst., 17)	—	—	—
64. 18-19 ^{ab}	88. 18 ^{cd} -19	4507 ^{cd} -4508	103. 18-19 ^{ab}
1017*	—	—	—
64. 19 ^{cd} -23	88. 20-24 ^{ab}	4509-4513 ^{ab}	103. 19 ^{cd} -23
1018*	—	—	—
64. 24 ^{ab}	88. 24 ^{cd}	4513 ^{cd}	103. 23½
App. I, 38	—	—	103. 24½-35½
64. 24 ^{ed, f} -25	88. 25-26	4514-4515	103. 36½-37½
1019*	—	—	—
64. 26-27 ^{ab}	88. 27-28 ^{ab}	4516-4517 ^{ab}	103. 38½-39½ ^{ab}
1020*, 1021*	—	—	—
64. 27 ^{cd} -29	88. 28 ^{cd} -30	4517 ^{cd} -4519	103. 39½ ^{cd} , 40½, 41, 42 ^{ab}
1022*	—	—	—
64. 30	88. 31	4520	103. 42 ^{cd} , 42½
1023*	88. 32	4521	103. 43½

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
64. 31	88. 33	4522	103. 44 $\frac{1}{2}$
1024*	—	—	103. 45 $\frac{1}{2}$ -46 $\frac{1}{2}$
64. 32	88. 34	4523	103. 47, 47 $\frac{1}{2}$
65. 1	89. 1	4524	104. 1
1025*	—	—	104. 2
65. 2-3	89. 2-3	4525-4526	104. 3-4
1026*	—	—	104. 5
65. 4 ^{ab}	89. 4 ^{ab}	4527 ^{ab}	104. 6 ^{ab}
1027*	—	—	—
65. 4 ^{cd} -9	89. 4 ^{cd} -9	4527 ^{cd} -4532	104. 6 ^{cd} -11
1028*	—	—	104. 12, 12 $\frac{1}{2}$
65. 10-11	89. 10-11	4533-4534	104. 13 $\frac{1}{2}$ -14 $\frac{1}{2}$
65. 12	89. 12	4535	—
1029 (subst., 12)	—	—	104. 15 $\frac{1}{2}$
1030*	—	—	104. 16 $\frac{1}{2}$ -20 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
65. 13	89. 13	4536	104. 20 $\frac{1}{2}$ ^{cd} , 21
1031*	89. 14-16	4537-4539	—
1032*, 1033*	—	—	—
1034*	89. 17 ^{ab}	4540 ^{ab}	104. 22 ^{ab}
1035*	—	—	104. 22 ^{cd}
1036*	—	—	—
1037*, 1038*	89. 17 ^{cd} -18	4540 ^{cd} -4541	—
1039*	89. 19-20 ^{ab}	4542-4543 ^{ab}	—
1040*, 1041*	89. 20 ^{cd} -22 ^{ab}	4543 ^{cd} -4545 ^{ab}	104. 23-24 ^{ab}
1042*, 1-6	89. 22 ^{cd} -23	4545 ^{cd} -4546	—
1042*, 7	89. 24 ^a	4547 ^a	104. 24 ^{cd} -25
1042*, 8-10	89. 24 ^{bcd}	4547 ^{bcd}	—
1043*	—	—	104. 26 ^{abc}
1044*	89. 25-26	4548-4549	104. 26 ^d -28, 36
1045*	89. 27	4550	—
1046*, 1-6	89. 28-29 ^{ab}	4551-4552 ^{ab}	104. 29
1046*, 7-14	89. 29 ^{cd} -31 ^{ab}	4552 ^{cd} -4554 ^{ab}	104. 30-31 ^{ab}
1046*, 15-32	89. 31 ^{cd} -35	4554 ^{cd} -4558	—
65. 14 ^{abcd}	—	—	104. 31 ^{cd} -35
1047*, subst., 14 ^{abcd}	89. 36	4559	—
1048*, subst., 14 ^{abcd}	—	—	—
1049*, 1050*	89. 37-38 ^{ab}	4560-4561 ^{ab}	104. 37
65. 14''	89. 38 ^{cd}	4561 ^{cd}	—
			104. 38 ^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
1051*	89. 39-41 ^{ab}	4562-4564 ^{ab}	—
65. 15	89. 41 ^{cd} -42 ^{ab}	4564 ^{cd} -4565 ^{ab}	104. 38 ^{cd} -39 ^{ab}
1052*	—	—	104. 39 ^{cd}
65. 16	89. 42 ^{cd} -43 ^{ab}	4565 ^{cd} -4566 ^{ab}	104. 39½, 40
65. 17	89. 43 ^{cd} -44 ^{ab}	4566 ^{cd} -4567 ^{ab}	105. 1
65. 18 ^{abc}	89. 44 ^{cd} -45 ^a	4567 ^{cd} -4568 ^a	105. 2 ^{abc}
1053*	—	—	105. 2 ^d
65. 18 ^d	89. 45 ^b	4568 ^b	105. 2½ ^a †
1054*	—	—	—
1055	—	—	105. 2½ ^b †
65. 19-21	89. 45 ^{cd} -48 ^{ab}	4568 ^{cd} -4571 ^{ab}	105. 3½-5½
1056*	89. 48 ^{cd}	4571 ^{cd}	—
1057*	—	—	105. 6½, 7
65. 22-23	89. 49-50	4572-4573	105. 8-9
1058*	89. 51 ^{ab}	4574 ^{ab}	105. 10 ^{ab}
65. 24 ^{ab}	89. 51 ^{cd}	4574 ^{cd}	105. 10 ^d
1059*	89. 52-54 ^{ab}	4575-4577 ^{ab}	—
65. 24 ^{cd}	89. 54 ^{cd}	4577 ^{cd}	105. 11 ^{ab}
1060*	89. 55 ^{ab}	4578 ^{ab}	105. 11 ^{cd}
65. 24 ^{ef}	89. 55 ^{cd}	4578 ^{cd}	105. 12 ^{ab}
1061*, 1062*	89. 56-60 ^{ab}	4579-4583 ^{ab}	105. 12 ^{cd} -16
65. 25-30 ^{ef}	89. 60 ^{cd} -66	4583 ^{cd} -4589	105. 17-22, 22½
1063*, 1-6	89. 67-68 ^{ab}	4590-4591 ^{ab}	105. 24, 24½, 25
1063*, 7-16	89. 68 ^{cd} -70	4591 ^{cd} -4593	105. 26-28 ^{ab}
1063*, 17-22	89. 71-72 ^{ab}	4595-4596 ^{ab}	105. 28 ^{cd} -29
1064*	—	4594	—
65. 31	89. 72 ^{cd} -73 ^{ab}	4596 ^{cd} -4597 ^{ab}	105. 23½
1065*	89. 73 ^{cd} -74 ^{ab}	4597 ^{cd} -4598 ^{ab}	105. 30
65. 32-33 ^{ab}	89. 74 ^{cd} -75	4598 ^{cd} -4599	105. 32½, 33½
65. 33 ^{cd}	89. 76 ^{ab}	4600 ^{ab}	105. 31 ^{ab} (= 34)
1066*, 1-2	89. 76 ^{cd}	4600 ^{cd}	105. 31 ^{cd}
1066*, 3-4	89. 77 ^{ab}	4601 ^{ab}	—
1067*, 1-4	89. 77 ^{cd} -78 ^{ab}	4601 ^{cd} -4602 ^{ab}	—
1067*, 5-8	89. 78 ^{cd} -79 ^{ab}	4602 ^{cd} -4603 ^{ab}	105. 32
1067*, 9-20	89. 79 ^{cd} -82 ^{ab}	4603 ^{cd} -4606 ^{ab}	—
1068*	—	—	105. 35-36

† 105. 2½^{ab} is a two-line triṣṭubh.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
65. 34 ^{ab}	89. 82 ^{cd}	4606 ^{cd}	—
1069*(subst., 34 ^{ab})	—	—	105. 37 ^{ab}
65. 34 ^{cd}	89. 83 ^{ab}	4607 ^{ab}	105. 37 ^{cd}
1070*	89. 83 ^{cd} -84 ^{ab}	4607 ^{cd} -4608 ^{ab}	105. 38
65. 34 ^{ef}	89. 84 ^{cd}	4608 ^{cd}	105. 39 ^{ab}
1071*	89. 85 ^{ab}	4609 ^{ab}	—
65. 35-36	89. 85 ^{cd} -87 ^{ab}	4609 ^{cd} -4611 ^{ab}	105. 39 ^{cd} , 39½, 40½
1072*	89. 87 ^{cd}	4611 ^{cd}	—
65. 37-40 ^b	89. 88-91 ^{ab}	4612-4615 ^{ab}	105. 41½-43½, 44
1073*	89. 91 ^{cd}	4615 ^{cd}	—
65. 40 ^{cd}	89. 92	4616	105. 45
1074*	—	—	105. 46
65. 41-42 ^{ab}	89. 93-94 ^{ab}	4617-4618 ^{ab}	105. 47-48 ^{ab}
1075*	—	—	105. 48 ^{cd} -49 ^{ab}
65. 42 ^{cd} -44	89. 94 ^{cd} -96	4618 ^{cd} -4620	105. 49 ^{cd} -51
1076*	—	—	105. 52-54
65. 45 ^{abc}	89. 97 ^{abc}	4621 ^{abc}	105. 55 ^{abc}
1077*	—	—	—
65. 45 ^d	89. 97 ^d	4621 ^d	105. 55 ^d
66. 1-2	90. 1-2	4622-4623	106. 1-2
1078*	90. 3 ^{cdab}	4624 ^{cdab}	—
66. 3-4	90. 4-5	4625-4626	106. 3-4
1079*	90. 6-7	4627-4628	106. 5-6
1080*	—	—	106. 7-8
App. I, 39, 1-2	90. 8 ^{ab}	4629 ^{ab}	—
„ 3-12	90. 8 ^{cd} -10	4629 ^{cd} -4631	106. 8½, 9½-10½
„ 13-16	90. 11	4632	—
App. I, 40, 1-6	90. 12-13 ^{ab}	4633-4634 ^{ab} †	—
„ 7-20	90. 13 ^{cd} -16	4635-4637, 4638	—
„ 21-25	90. 17 ^{abc} -18	4639-4640, 4641	—
„ 26-29	90. 19	4642	—
66. 5-6 ^{ab}	90. 20-21 ^{ab}	4643-4644 ^{ab}	106. 11½
1081*	90. 21 ^{cd}	4644 ^{cd}	106. 12½-13½ ^{ab}
66. 6 ^c	90. 22 ^a	4645 ^a	106. 13½ ^{cd}
1082*	—	—	106. 14 ^a †
66. 6 ^d	90. 22 ^b	—	—
1083*	90. 22 ^{cd} -23 ^{ab}	4645 ^b	106. 14 ^b †
		4645 ^{cd} -4646 ^{ab}	106. 15

† 4634^{cd} = T's insertion after App. I, 40, line 6.

† 106. 14^{ab} is a two-line tristubh.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
1084*, 1085*	90. 23 ^{cd} -24	4646 ^{cd} -4647	—
1086*	—	—	—
66. 7-8	90. 25-26	4648-4649	106. 16
1087*	—	—	106. 16½, 17, 17½, 18
66. 9	90. 27	4650	—
66. 10-11 ^{ab}	—	4654, 4655	106. 19
66. 11 ^{cd}	90. 32 ^{ab}	4657 ^{cd}	—
1088*, subst., 10-11	90. 28-30 ^{ab}	4651-4652, 4653	—
1089*, subst., 10-11	—	—	—
1090*	90. 30 ^{cd} -31	—	106. 20
1090 A*	90. 32 ^{ab}	4656-4657 ^{ab}	106. 20½, 21½
66. 12-13 ^a	90. 32 ^{cd} -33 ^{ab}	4657 ^{cd}	—
66. 13 ^b	90. 33 ^d	4658-4659 ^a	106. 25 ^{cd} , 25½
66. 13 ^{cd} -15 ^{ab}	90. 34-35	4659 ^b	106. 25 ^b
1091* (subst., 15 ^{ab})	—	4659 ^{cd} -4661 ^{ab}	106. 26½, 27, 28 ^{ab}
66. 15 ^c	90. 36 ^a	—	—
1092*	—	4661 ^c	106. 28 ^c
66. 15 ^d	90. 36 ^b	—	—
1093*, 1094*	90. 36 ^{cd} -37	4661 ^d	106. 28 ^d
66. 16-18	90. 38-40	4662-4663 ^{ab}	106. 22, 24
66. 19 ^{ab}	90. 41 ^{cd}	4663 ^{cd} -4666 ^{ab}	106. 29, 23, 30
1095*	90. 41 ^{ab}	4667 ^{ab}	106. 31½ ^{ab}
1096*	90. 42	4666 ^{cd}	106. 30½
66. 19 ^{cd} -20	90. 41 ^{cd} , 43	4668-4669	—
1097* (subst., 20 ^{cd})	—	4667 ^{cd} , 4670	106. 31½ ^{cd} -32½
1098*, 1099*	—	—	—
1100*, 1-4	90. 44	—	—
1100*, 5-8	90. 45	4671	106. 33½ ^{ab} , 33½ ^{cd} =40 ^{ab}
1100*, 9-10	90. 46 ^{ab}	4672	106. 34½
1101*	—	4673 ^{ab}	—
66. 21 ^{ab}	90. 46 ^{cd}	—	—
1102* (subst., 21 ^{ab})	—	4673 ^{cd}	—
1103*	90. 47 ^{ab}	—	106. 35½ ^{ab}
1104*, 1-2	90. 47 ^{cd}	4674	106. 35½ ^{cd}
1104*, 3-4	90. 48 ^{ab}	4675 ^{ab}	106. 36½ ^{ab}
1105*, 1106*, 1-2	90. 48 ^{cd} -49 ^{ab}	4675 ^{cd}	—
1106*, 3-4	90. 49 ^{cd}	4676	—
1107*	—	4677 ^{ab}	106. 39 ^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
1106*, 5-6	90. 50 ^{ab}	4677 ^{cd}	106. 39 ^{cd}
1108*, 1109*	—	—	—
1110*, 1-8	—	—	—
1110*, 9-16	—	—	106. 36½ ^{cd} -37½, 38
66. 21 ^e	90. 50 ^e	4678 ^a	—
1111*	—	—	—
66. 21 ^d	90. 50 ^d	4678 ^b	—
1112* (subst., 21)	—	—	—
66. 22	90. 51	4678 ^{cd} , 4679	106. 40 ^{cd} , 40½
1113* (subst., 22 ^{cd})	—	—	106. 41½
66. 23	90. 52	4680	—
1114*	90. 53	4681	106. 42½
66. 24	90. 54	4682	106. 43½
1115*	90. 55	4683	106. 44½
66. 25-29 ^{ab}	90. 56-60 ^{ab}	4684-4688 ^{ab}	—
1116*	—	—	106. 45½-49½ ^{ab}
66. 29 ^{cd}	90. 60 ^{cd}	4688 ^{cd}	—
1117*	—	—	106. 49½ ^{cd}
66. 30-31 ^{ab}	90. 61-62 ^{ab}	4689-4690 ^{ab}	—
1118*	—	—	106. 50½-51½ ^{ab}
66. 31 ^d -33	90. 62 ^d -64	4690 ^d -4692	—
1119*	—	—	106. 51½ ^d -53½
66. 34-36	90. 65-67	4693-4695	106. 54½
App. I, 41	90. 68-73	4696-4701	106. 55½-57½
66. 37-41	90. 74-78	4702-4706	106. 58½-63½
1120*, 1121*	90. 79-80	4707-4708	106. 64½-68½
1122*	90. 81	4709	—
1123*	90. 82-83 ^{ab}	4710-4711 ^{ab}	106. 69½
1124*	—	—	—
66. 42 ^{ab}	90. 83 ^{cd}	4711 ^{cd}	106. 70½-71½
1125*	90. 84 ^{ab}	4712 ^{ab}	—
66. 42 ^{cd}	90. 84 ^{cd}	4712 ^{cd}	106. 72½ ^{ab}
1126*	90. 85 ^{ab}	4713 ^{ab}	106. 73½ ^{ab}
66. 43 ^{abcd}	90. 85 ^{cd} -86 ^{ab}	4713 ^{cd} -4714 ^{ab}	106. 72½ ^{cd}
1127*	90. 86 ^{cd}	4714 ^{cd}	106. 73½ ^{cd} -74½ ^{ab}
66. 43 ^{ef} -45	90. 87 ^{abcd, ef} -88	4715, 4716, 4717	—
1128* (subst., 45)	—	—	106. 74½ ^{cd} -76½
66. 46-51	90. 89-94	4718-4723	—
			106. 77½-82½

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
66. 52-53	90. 95-96	4724-4725	106. 83, 84-85 ^{ab}
1129*	90. 97-98	4726-4727	—
66. 54	90. 99	4728	106. 85 ^{cd} , 85½
66. 55-59	90. 100-104	4729-4733	106. 86½-90½
1130*	90. 105-106	4734-4735	—
66. 60 ^{ab}	90. 107 ^{ab}	4736 ^{ab}	106. 91½ ^{ab}
1131*, 1132*	90. 107 ^{cd} -108	4736 ^{cd} -4737	—
1133*	—	—	—
66. 60 ^{cd}	—	—	—
66. 61	90. 109	4738	106. 91½ ^{cd}
1134*	90. 110-111 ^{ab}	4739-4740 ^{ab}	106. 92½
66. 62-63 ^{ab}	90. 111 ^{cd} -112	4740 ^{cd} -4741	—
66. 63 ^{cd}	—	—	106. 93½-94½ ^{ab}
1135* subst., 63 ^{cd}	90. 113	4742	—
1136*, 1137*	90. 114	4743	106. 94½ ^{cd} -95½ ^{ab}
66. 64 ^{ab}	90. 115-116 ^{ab}	4744-4745 ^{ab}	106. 95½ ^{cd} -96½ ^{ab}
1138*	—	—	106. 96½ ^{cd} -97½
66. 65	90. 116 ^{cd}	4745 ^{cd} , 4746†	—
1139*	—	—	106. 98½
67. 1 ^{ab}	91. 1 ^{ab}	4748 ^{ab}	—
1140*	—	—	107. 1 ^{ab}
67. 1 ^{cd} -3 ^{ab}	91. 1 ^{cd} -3 ^{ab}	4748 ^{cd} -4750 ^{ab}	107. 1 ^{cd} -2 ^{ab}
1141*	—	—	107. 2 ^{cd} -4 ^{ab}
67. 3 ^{cd}	91. 3 ^{cd}	4750 ^{cd}	107. 4 ^{cd}
1142*, 1143*, 1144*	91. 5-6, 4	4752-4753, 4751	107. 4½
67. 4	91. 7	4754	107. 6½-7½, 5½
1145*, 1-3	91. 8 ^{ab} , 9	4755 ^{ab} , 4756	107. 10½
1145*, 4	91. 8 ^{cd} (= 10 ^{ab})	4755 ^{cd} (= 4757 ^{ab})	107. 9½ ^{ab} , 11½
67. 5	91. 10 ^{cd} -11 ^{ab}	4757 ^{cd} -4758 ^{ab}	107. 9½ ^{cd} (= 12)
1146*	91. 11 ^{cd}	4758 ^{cd} , 4759	107. 8½
1147*, 1148*	91. 12, 13-18 ^{ab}	4760-4765	107. 13
67. 6-8 ^{ab}	91. 18 ^{cd} -20	4766-4768 ^{ab}	—
67. 8 ^{cd}	91. 21 ^{ab}	4768 ^{cd}	107. 14-16 ^{ab}
1149*	91. 21 ^{cd}	4769 ^{ab}	107. 16 ^{cd} (= 17 ^{cd})
1150*	—	—	—
67. 8''	91. 22 ^{ab}	4769 ^{cd}	107. 17 ^{ab}
67. 9-11	91. 22 ^{cd} -25 ^{ab}	4770-4772	107. 17½
			107. 18½-20½

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
App. I, 42	91. 25 ^{cd} -34	4773-4782 ^{ab}	—
1151*, 1-4	—	—	107. 21½
1151*, 5-8	—	—	—
67. 12-15	91. 35-38	4782 ^{cd} -4786 ^{ab}	107. 22½-25½
1152*	91. 39	4786 ^{cd} -4787 ^{ab}	107. 26½
67. 16-18	91. 40-42	4787 ^{cd} -4790 ^{ab}	107. 27½-29½
1153*	—	—	—
1154*, 1-8	91. 43-44	4790 ^{cd} -4792 ^{ab}	107. 30½-31½
1154*, 9-10	91. 45 ^{ab}	4792 ^{cd}	—
67. 19-20	91. 45 ^{cd} -47 ^{ab}	4793-4794	107. 32, 33, 33½
1155*	—	—	—
67. 21-22	91. 47 ^{cd} -49 ^{ab}	4795-4796	107. 34, 34½, 35½
1156*	91. 50 ^{cd}	4798 ^{ab}	107. 36
67. 23	91. 49 ^{cd} -50 ^{ab}	4797	—
1157* (subst., 23)	—	—	107. 37
1158*	—	—	107. 37½
1159*	91. 50 ^{cd} -52 ^{ab}	4798 ^{cd} -4800 ^{ab}	—
67. 24 ^{ab}	91. 52 ^{cd}	4800 ^{cd}	107. 38½ ^{ab}
1160*	—	—	—
67. 24 ^{cd} -27	91. 53-56 ^{ab}	4801-4804 ^{ab}	107. 38½ ^{cd} -41½
1161*, 1-2	91. 56 ^{cd}	4804 ^{cd}	107. 46½ ^{ab}
1162*	—	—	—
1161*, 3-4	91. 57 ^{ab}	4805 ^{ab}	107. 46½ ^{cd}
67. 28 ^{ab}	91. 57 ^{cd} -58 ^{ab}	4805 ^{cd} -4806 ^{ab}	107. 42½
1163*	91. 58 ^{cd}	4806 ^{cd}	107. 43½ ^{ab}
67. 28 ^{cd} -29	91. 59-60 ^{ab}	4807-4808 ^{ab}	107. 43½ ^{cd} -44½
1164*	91. 60 ^{cd}	4808 ^{cd}	107. 45½ ^{cd}
1165*	—	—	—
1166*	—	—	—
1167*	—	4809	107. 47½
67. 30-32	91. 61-63 ^{cd}	—	107. 45½ ^{ab}
67. 33-34	91. 63 ^{cd} -64 ^{cd}	4810-4812	107. 48½-50½
1168*	—	4813-4814	107. 51½-52½
67. 35	91. 65	—	107. 53½-55½
67. 36	91. 66	4815	—
1169* (subst., 36)	—	4816	—
1170* (subst., 36)	—	—	—
67. 37	91. 67	—	—
		4817	108. 5
			107. 56½

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
1171*	—	—	—
68. 1 ^{ab}	92. 1 ^{ab}	4819 ^{ab}	107. 57½
68. 1 ^{cd}	—	—	108. 6 ^{ab}
1172*	—	—	—
1173*	—	—	—
1174*1-2subst., 1 ^{ab}	—	—	108. 6 ^{cd}
1174*3-4subst., 1 ^{cd}	92. 1 ^{cd}	4818 ^{ab}	—
68. 2	92. 2	4818 ^{cd} (± 4819 ^{cd})	—
1175*	93. 1	4820	108. 7 ^{ab} , 9
68. 3-5	92. 3-5	4834	—
1176*	92. 6-7	4821-4823	108. 1-3
68. 6 ^{ab}	92. 8 ^{ab}	4824-4825	108. 7 ^{cd} , 7½, 8½
1177*	92. 8 ^{cd}	4826 ^{ab}	108. 4 ^{ab}
68. 6 ^{cd}	—	4826 ^{cd}	—
68. 7-13	92. 9-15	—	108. 4 ^{cd}
App. I, 43, 1-4	[93. 1]	4827-4833	108. 10-16
„ 5-133	93. 2-60	[4834]	—
1178*	94. 1	4835-4894	—
68. 14 ^{ab}	—	4895	—
68. 14 ^{cd} -18 ^a	94. 2-5 ^{ab}	—	108. 16½
1179*	94. 5 ^d	4896-4899 ^{abc}	108. 17, 18-21 ^a
68. 18 ^b	94. 6 ^a (± 6 ^c)	4899 ^d	—
68. 18 ^e	94. 6 ^b	4900 ^a	108. 21 ^b
68. 18 ^d -19 ^{ab}	94. 6 ^d -7 ^{ab}	—	108. 21 ^c
1180*, 1-5	94. 6 ^d -7 ^{ab}	4900 ^{bcd}	108. 21 ^d -22 ^{ab}
1181*	94. 7 ^{cd} -8 ^{abc}	4901-4902 ^a	—
1180*, 6	—	—	—
68. 19 ^{cd} -20 ^{cd}	94. 8 ^d	4902 ^b	—
1182*	94. 9-10 ^{ab} , 11 ^{ab}	4902 ^{cd} -4903, 4904 ^{cd}	108. 22 ^{cd} -24 ^{ab}
68. 20 ^{cd}	94. 11 ^{cd}	4905 ^{ab}	—
68. 21-31 ^{abc}	94. 10 ^{cd}	4904 ^{ab}	108. 24 ^{cd}
1183*	94. 12-22 ^{abc}	4905 ^{cd} -4916 ^a	108. 25-35 ^{abc}
68. 31 ^d	—	—	—
1184*	94. 22 ^d	4916 ^b	108. 35 ^d
68. 32 ^{ab}	94. 23	4916 ^{cd} -4917 ^{ab}	108. 36
68. 32 ^{cd}	94. 24 ^{ab}	4917 ^{cd}	108. 37 ^{ab}
1185* (subst., 32 ^{cd})	94. 24 ^{cd}	4918 ^{ab}	—
68. 33-40 ^{ab}	—	—	108. 37 ^{cd}
	94. 25-32 ^{ab}	4918 ^{cd} -4925	108. 38-45 ^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
68. 40 ^{ed}	94. 32 ^{ed}	4926	109. 31 ^{ed}
68. 41	94. 33	4927	109. 1
1186*, 1187*, 1188*	94. 34-37	4928-4931	109. 2-5
68. 42 ^{ab}	94. 38 ^{ab}	4932 ^{ab}	109. 9 ^{ed}
1189*	94. 43	4937	109. 10
1190*	94. 44	4938	—
68. 42 ^{ed} -43 ^{ab}	94. 38 ^{ed} -39 ^{ab}	4932 ^{ed} -4933 ^{ab}	109. 10 $\frac{1}{2}$, 6 ^{ab}
1191*	94. 39 ^{ed} -41 ^{ab}	4933 ^{ed} -4935 ^{ab}	109. 6 ^{ed} -8 ^{ab}
1192*	94. 41 ^{ed}	4935 ^{ed}	—
68. 43 ^{ed, r}	94. 42	4936	109. 8 ^{ed} -9 ^{ab}
68. 44-46 ^{ab}	94. 45-47 ^{ab}	4939-4941 ^{ab}	109. 11 $\frac{1}{2}$ -13 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
1193*	94. 47 ^{ed} -48 ^{ab}	4941 ^{ed} -4942 ^{ab}	109. 13 $\frac{1}{2}$ ^{ed} -14 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
68. 46 ^{ed} -52	94. 48 ^{ed} -54	4942 ^{ed} -4948	109. 14 $\frac{1}{2}$ ^{ed} -20 $\frac{1}{2}$
68. 53 ^{ab}	94. 55 ^{ab}	4949 ^{ab}	109. 21 $\frac{1}{2}$ ^{ab} (= 31 ^{ab})
68. 53 ^{ed}	94. 55 ^{ed}	4949 ^{ed}	109. 21 $\frac{1}{2}$ ^{ed}
1194*	94. 56 ^{ab}	4950 ^{ab}	109. 22 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
68. 53 ^r -55 ^{ab}	94. 56 ^{ed} -58 ^{ed, c}	4950 ^{ed} -4952 ^{ab, c}	109. 22 $\frac{1}{2}$ ^{ed} -24 $\frac{1}{2}$ ^{ab, c}
1195*	—	—	—
68. 55 ^{ed, r} -56 ^{ab}	94. 58 ^{ed} -59 ^{ed, c}	4952 ^{ed} -4953	109. 24 $\frac{1}{2}$ ^{ed} , 25, 26 ^{ab}
68. 56 ^{ed} -57	94. 59 ^r -60	4954, 4955	109. 26 ^{ed} -27
1196*	94. 61	4956	109. 28
68. 58-59	94. 62-63	4957-4958	109. 29-30
68. 60	94. 64	4959	109. 32
68. 61-62 ^{ab}	94. 65-66 ^{ab}	4960-4961 ^{ab}	108. 45 ^{ed} -46
68. 62 ^{ed} -63	94. 66 ^{ed} -67	4961 ^{ed} -4962	108. 46 $\frac{1}{2}$, 47 $\frac{1}{2}$
1197*	94. 68	4963	108. 48, 48 $\frac{1}{2}$
App. I, 44, 1-10	95. 1-5	4964-4968	110. 1-5
" 11-16	95. 6-8	4969-4971	110. 8, 7, 6
" 17-18	95. 9	4972	—
" 19-36	95. 10-18	4973-4981	110. 9-17
69. 1-5	96. 1-5	4982-4986	—
1198*	96. 6-7	4987-4988	—
69. 6	96. 8	4989	—
1199*	96. 9 ^{ab}	4990 ^{ab}	—
69. 7	96. 10	4991	—
69. 8	96. 9 ^{ed} , 11 ^{ab}	4990 ^{ed} , 4992 ^{ab}	—
1200*	96. 11 ^{ed}	4992 ^{ed}	—
69. 9-11	96. 12-14	4998-4995	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
1201*	96. 15	4996	—
1202*	—	—	—
69. 12-18	96. 16-22	4997-5003	—
1203*, 1204*	96. 23-24 ^{ab}	5004-5005 ^{ab}	—
69. 19-20	96. 24 ^{cd} -26 ^{ab}	5005 ^{cd} -5007 ^{ab}	—
1205*	96. 26 ^{cd}	5007 ^{cd}	—
69. 21-25	96. 27-31	5008-5012	—
1206*, 1207*	96. 32-33 ^{ab}	5013-5014 ^{ab}	—
69. 26-29 ^{ab}	96. 33 ^{cd} -36	5014 ^{cd} -5017	—
1208*	96. 37-38	5018-5019	—
1209* (subst., 29 ^{cd})	96. 39 ^{ab}	5020 ^{ab}	—
69. 29 ^{cd}	—	—	—
69. 30 ^{ab}	96. 39 ^{cd}	5020 ^{cd}	—
1210*	96. 40 ^{ab}	5021 ^{ab}	—
69. 30 ^{cd} -32 ^{ab} ^{cd}	96. 40 ^{cd} -42	5021 ^{cd} -5023	—
69. 32 ^{cd} -33 ^{ab}	96. 43	5024	—
69. 33 ^{cd} ^{ef}	96. 44 ^{cd} ^{ab}	5025 ^{cd} ^{ab}	—
1211*	96. 45	5026	—
69. 34	96. 46	5027	—
1212*, 1213*	96. 47-48 ^{ab}	5028-5029 ^{ab}	—
1214*	—	—	—
69. 35 ^{ab}	—	—	—
69. 35 ^{cd} -40	96. 48 ^{cd} -53	5029 ^{cd} -5034	—
1215*	—	—	—
69. 41 ^{ab} ^{cd} ^{ef}	96. 54-55 ^{ab}	5035-5036 ^{ab}	—
1216*	96. 55 ^{cd}	5036 ^{cd}	—
69. 42-43 ^{ab}	96. 56-57 ^{ab}	5037-5038 ^{ab}	—
1217*, 1218*	96. 57 ^{cd} -58 ^{cd}	5038 ^{cd} -5039	—
69. 43 ^{cd}	96. 58 ^{cd}	5040	—
1219*, 1-4	96. 59	5041	110. 60
1220*	—	—	—
1219*, 5-8	96. 60	5042	110. 61
1221*, 1222*, 1223*	96. 61-65	5043-5047	—
1224*, 1-6	—	—	110. 18-20
1225*	—	—	110. 20 $\frac{1}{2}$
1224* 7-16	—	—	110. 21 $\frac{1}{2}$ -25 $\frac{1}{2}$
„ 17	—	—	110. 26
„ 18-21	—	—	110. 27-28

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
1224*, 22	—	—	110. 28½
„ 23-28	—	—	110. 29½-31½
„ 29	—	—	110. 32
„ 30-33	—	—	110. 33-34
„ 34	—	—	110. 34½
„ 35	—	—	110. 35
„ 36-43	—	—	110. 36-39
„ 44	—	—	110. 39½
1226*	—	—	—
1227*	—	—	—
1224*, 45-54	—	—	110. 40
1228*	—	—	110. 41-45
1224*, 55-56	—	—	110. 45½, 46½ ^{as}
„ 57-60	—	—	110. 46½ ^{sd} , 47
„ 61	—	—	110. 48-49
„ 62-63	—	—	110. 49½
„ 64	—	—	110. 50½
„ 65-80	—	—	110. 51
			110. 52-59

ERRATA

Only mistakes in the Constituted Text have been listed here. For other corrections see the Critical Notes.

Page	Adhy.	Śloka				
21	4	59 ^a	<i>for</i>	कुन्तयो	<i>read</i>	कुन्तयो
93	13	17 ^c	"	चार्दय-	"	चार्दय-
113	15	40 ^a	"	पस्य	"	द्विपस्य
117	16	17 ^d	"	परिवव्रः	"	परिवव्रः
135	17	119 ^d	"	विकिरञ्छरैः	"	विकिरञ्छरैः
139	18	28 ^c	"	कालोपम	"	कालोपमं
179	23	33 ^a	<i>Insert wavy line below the pāda.</i>			
214	26	54 ^c	<i>for</i>	यास्या सिपार्थं	<i>read</i>	यास्यामि पार्थं
219	27	5 ^{cd}	<i>Insert wavy line below 5^{cd}.</i>			
266	30	56 ^c	<i>for</i>	कृत्स्नमाटित्वा	<i>read</i>	कृत्स्नामटित्वा
269	30	73 ^a	"	पाञ्चाला	"	पाञ्चालाः
304	34	3 ^d	"	वृकोदरः	"	वृकोदरः
343	40	68 ^d	"	गरुत्मन्पात्रगानिव	"	गरुत्मन्पात्रगानिव
359	42	47 ^a	"	विध्वस्तैः	"	विध्वस्तैः
404	48	12 ^d	"	धिरयेभंयातम्	"	धिरयेभंयातम्
410	49	32 ^a	"	पुनर्मूढो	"	पुनर्मूढो
422	49	85 ^d	"	मेभिर्युद्धं	"	मेभिर्युद्धं
433	50	29 ^c	"	सूक्ष्मुपाग्राय	"	सूक्ष्मुपाग्राय
440	51	7 ^b	"	कौरवांस्तात	"	कौरवांस्तात
440	51	12 ^c	"	युधा	"	युधा
442	51	28 ^d	"	पुङ्खं	"	पुङ्खं
443	51	34 ^c	"	सवाद्योगेन	"	सर्वोद्योगेन
478	55	66 ^d	"	पयस्तः	"	पश्यतः
514	60	23 ^c	"	दार्यं	"	विदार्यं
531	62	49 ^b	"	सुतेपुमिश्रशम्	"	सुतेपुमिश्रशम्
567	65	25 ^d	"	पजन्यमुक्ता	"	पजन्यमुक्ता
583	66	26 ^a	"	ततोऽञ्जुनो	"	ततोऽञ्जुनो
597	67	21 ^d	<i>Insert wavy line below the pāda.</i>			

ERRATA to APPENDIX No. 1

App. I (No. 2) Crit	App. (L. 25) :	for	M ₇	read	M ₁
" "	line 69 :	"	259*	"	260*
" "	" 90 :	"	भगवान्नुद°	"	भगवान्नुद°
" (No. 5)	" 55 :	"	त्वां	"	त्वं
" (No. 12)	" 4 :	"	सनतपर्वभि	"	सनतपर्वभिः
" "	" 5 :	"	महाबहु°	"	महाबाहु°
" (No. 14)	" 5 :	"	क्षत्रियै;	"	क्षत्रियैः
" (No. 18)	" 13 :	"	परीप्संतः	"	परीप्सन्तः
" "	" 63 :	"	गृहीध्वमिति	"	गृहीध्वमिति
" " Crit. App. (L. 87) :	"	"	Ds	"	Ds
" "	line 112 :	"	प्रावृषीवा°	"	प्रावृषीवा°
" (No. 20) Crit. App. (L. 31) :	insert	' Bom. ed. '	after	' T ₂ M '	
" (No. 25)	line 5 :	for	अद्यप्रभृति	read	अद्य प्रभृति
" (No. 28)	" 21 :	"	°द्रान्यहनि	"	°द्रान्यहानि
" (No. 43)	" 100 :	"	अन्यकारीकृते	"	अन्धकारीकृते

शरशक्तिसमाकीर्णे क्रव्यादगणसंकुले ।

व्यचरन्त गणैः शूराः ख्यापयन्तः स्वपौरुषम् ॥ ३७

अन्योन्यं श्रावयन्ति स्म नामगोत्राणि भारत ।

पितृनामानि च रणे गोत्रनामानि चाभितः ॥ ३८

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि पट्विंशोऽध्यायः ॥ ३६ ॥

३७

संजय उवाच ।

वर्तमाने तदा युद्धे क्षत्रियाणां निमज्जने ।

गाण्डीवस्य महान्धोषः शुश्रुवे युधि मारिष ॥ १

संशप्तकानां कदनमकरोद्यत्र पाण्डवः ।

श्रावयन्तो हि बहवस्तत्र योधा विशां पते ।

अन्योन्यमवमृद्नन्तः शक्तितोमरपट्टिषैः ॥ ३९

वर्तमाने तदा युद्धे धोरूपे सुदारुणे ।

व्यपीदत्कौरवी सेना भिन्ना नौरिव सागरे ॥ ४०

37 ^a) Ś₂ K_{1.4} वरशक्तिसमाकीर्णे (K₁ °णैः); D_{n1} D₃ S शरशक्तिगदा (G₁ °स्था) कीर्णे. — ^b) V₁ क्रव्यादकुलसंकुले. — ^c) K₃ V₁ B D_{n1} D₁₋₃ रणे (for गणैः). D_{n1} S विचेरुः समरे शूराः. — ^d) G_{1.2} ख्यापयन्ति (for °यन्तः). Ś K₂ T₁ G_{1.2} स्म; K₁ स्-; B₂ सु-; D₃ T₃ G₃ च (for स्-).

38 ^a) D_{n1} D₃ S (except T₂) ख्यापयन्ति (for श्रावयन्ति). V₁ B₅ श्रावयन्तश्च नामानि. — ^b) D_{n1} D_{n1} D₃ M चैव ह; D₁ T₂ चैव हि; T_{1.3} G चापरे (for भारत). V₁ B₅ गोत्राणि च नरर्षभाः. — T₃ G_{1.3} om. (hapl.) 38^{cd}. — ^c) V₁ B₅ तदा (for रणे). — ^d) K₃ वै विभो; B_{1.2.4} D_{n1} D_{1.3-5.7} वा विभो (D₁ °औ); B₃ वा रणे; D₂ यानि च; D₃ यानि तु; D₃ च प्रभोः (for चाभितः). V₁ B₅ D_{n1} T_{1.2} G₂ M मातृ (V₁ आत्रि) गोत्राणि चापरे (V₁ गविभो; B₅ वा विभो).

39 ^a) Ś₂ K₃ B₁₋₄ D_{2-4.6-8} श्रावयाणा (B₁ D₃ नाणा)श्च; D_{n1} S इतश्चेतश्च (for श्रावयन्तो हि). V₁ B₅ D_{n1} D_{1.5} बहवः श्रावयामासुस्; D₃ (marg.) श्रावयानाश्च before corr. °मास बहुशस्. — ^b) M योधा. — ^c) K_{1.2} सममृद्नन्तः; K₄ अवमृद्नन्तः; B₃ अवमर्दन्तः; D₃ भ्रे हन्ति; D₃ समभिघ्नन्तः; T₁ अभिमृद्नन्तः; T₃ G₂₋₄ अव (G_{1.2} °भि) मृद्नन्ति (for सममृद्नन्तः). — ^d) S शक्तितोमरपट्टि (K₂ °ट्टि) सैः; D_{n1} °तोमरसायकैः.

40 ^a) K₃ B D_{n1} D_{1-5.7.8} T_{1.3} G_{2.3} M तथा; महा (for तदा). — After 40^a, M₁ reads 8. 37. 1^{bc}, repeating it in its proper place. — ^b) D₂ भयानके (for सुदारुणे). — ^c) K₄ G₁ विपीदत्; V₁ B_{2.5} व्यशी-; B_{1.4} D_{n1} D_{2.4.7} T₁ G₂ M व्यसीदत्; D_{n1} D_{1.5} पीयै; D₃ विशीणी (for व्यपीदत्).

41

कोसलानां तथा राज्ञारायणवलस्य च ॥ २

संशप्तकास्तु समरे शरवृष्टिं समन्ततः ।

अपातयन्पार्थमूर्ध्नि जयगृद्धाः प्रमन्यवः ॥ ३

तां वृष्टिं सहसा राजन्तरसा धारयन्प्रभुः ।

Colophon. — Day of Karna's Generalship: Ś₂ K₄ द्वितीय (K₄ °थे) युद्धदिवसे. — Adhy. name: D₂ विमर्दे सैन्ययुद्धं; T₂ सैन्ययुद्धं. — Adhy. no. (figures, words or both): Ś₂ 36 (as in-text); B₁ 52; B₄ 51; B₅ 53; D_{n1} D₃ 63; D₄ 33; D₅ 53; T_{1.3} G₅₀; T₂ M 49.

C. 8. 2566
B. 8. 53. 4
K. 8. 48. 4

37

1 ^a) K₃ V₁ B D S (except T₁ G₁) तथा (for तदा). — M₁ reads 1^{bc} for the first time after 8. 36. 40^a. — ^c) D₃ गांजीवस्य. K_{3.4} V₁ B D_{n1} D_{1.2.4-8} T G M₁ (second time) महाधोषः (B₃ °शब्दः); D₃ °न्धोरः. — ^d) B D_{2-4.7} T_{1.3} G श्रूयते. D_{n1} D_{1.5} भारत (for मारिष).

2 ^a) Some MSS. संसप्तकानां; M₁ सशेष°. D₃ transp. कदनस् and अकरोत्. M₁ कनकं (for कदनं). — ^c) Some MSS. कोशलानां; K₃ कौश°; D_{n1} कोशलाय; D₃ कोशकानां; T₃ G कौशलानां. K₃ महा; G₂ बले (for तथा). — ^d) T₁ G_{1.2} बलेन (for °वलस्य).

3 ^a) Some MSS. संसप्तकास्. D_{n1} च (for तु). — ^b) V₁ B D (except D_{n1} D₃) T₂ M₃ शरवृष्टीः. — ^d) Ś K₄ D₃ G₁ M₁ जयगृद्धाः; K₂ °गृद्धः; D₃ T_{1.3} G₃ °गृद्धाः. V₁ प्रमन्यवः; D_{n1} सुम°; G₃ प्रम° (as in text).

4 ^a) Ś K_{1.2.4} V₁ B D_{n1} D_{1.2-5.7.8} ता वृष्टीः; K₃ नो वृष्टिः; D₂ तदस्त्वं; D₃ तत्तत्तात् (for तां वृष्टिं). Ś K_{1.2.4} शतधा (for सहसा). T₁ तां शस्त्रधारामुरसा; T₃ G M तां शस्त्रवृष्टिमायांती. — ^b) Ś K_{1.2.4} T₁ सहसा; T₃ G M उता (for तरसा). Ś K_{2.4} D_{n1} [अ]वारयत्:

C. 8. 2566
B. 8. 53. 4
K. 8. 48. 4

व्यगाहत रणे पार्थो विनिघ्नत्रयिनां वरः ॥ ४
निगृह्य तु रथानीकं कङ्कपत्रैः शिलाशितैः ।
आसत्साद रणे पार्थः सुशर्माणं महारथम् ॥ ५
स तस्य शरवर्षाणि ववर्ष रथिनां वरः ।
तथा संशप्तकाश्चैव पार्थस्य समरे स्थिताः ॥ ६
सुशर्मा तु ततः पार्थं विद्ध्वा नवभिराशुगैः ।
जनार्दनं त्रिभिर्वाणैरभ्यहन्दक्षिणे भुजे ।
ततोऽपरेण भल्लेन केतुं विव्याध मारिष ॥ ७

K1 B2-5 वारयन्; D2.0 व्यधयन्; G1 [अ]साधयन्; M1 [अ]धारयत् (for धारयन्). B1 प्रभो. T1 धारयन्धेतवाहनः. — °) S (except T2) परान् (for रणे). — °) V1 D2 Dn1 D1.6 T2 रथिनो. K3 B (except B5) D (except D2.6.8) T G M2-4 वरान्; M1 परान् (for वरः).

5 °) K1 निगृह्य; K3 V1 B D T2 विगाह्य (for निगृह्य). K1 V1 B1.2 D T2 तद् (for तु). B3 बलानीकं (for रथा). K2.4 निगृह्य तुरगानीकं; T1.3 G M विक्षोभ्य तुरगानीकं. — °) M3 शिलातलैः. — °) K3 रथे; K3 B D2-4.7 S (except T2) ततः (for रणे). — °) D3 वरायुधं; D3 T1 M2.4 महारथः.

6 °) K4 शतस्य; T1.3 G2.3 तस्याथ (for स तस्य). — °) K1 om. तथा. Some MSS. संशप्तकास्. B3 पार्थ (for चैव). G1.2 रथैस्तु संगताश्चैव. — °) Dn1 T2 प्रमुखे (for समरे). B1.2.4.5 D3.4.7 पार्थं वाणैः समा (B3 'म'पर्यन्तः; B3 वाणैरेव समर्पयन्).

7 °) K4 [अ]पि (for तु). V1 तथा (for ततः). — °) B D3.4.7 दशभिः. S (except T2) आयसैः (for आशुगैः). — °) K3 V1 B1.2.4.5 D2 D1-3.7.8 अहनद्; B3 अदहद्; Dn1 अभ्यनद्; D3 अतुदद्; S अभ्यघ्नद् (T1 G1 °घ्नन्). T3 G करे (for भुजे). — D2 om. from 7° up to सुमहन् (in 8°). — °) S (except T2) पार्थस्य (for विव्याध). K1 मारिषः. — After 7, S (except T2) ins.

484* विव्याध समरे राजन्सुशर्मा क्रोधमूर्च्छितः ।

8 D2 om. upto सुमहन् (in 8°) (cf. v. 1. 7). — °) K3 V1 B Dn1 D1.6-7 S सुमहानादं. — °) K3 V1 B D T2 भी (D3 तो) पयाणो (for 'यन्वै'). K ननर्द च; B2 D3 ननर्त च (D3 ह); B1.8-5 D3.4.7 जगर्ज च; Dn1 D3 T2 जनांस्ततः (T2 °व) (for ननर्द च). Cc cites ननर्द (as in text). D2 ह (for च). T1.3 G M नृत्सन्निव विभीषयन्.

9 °) B5 तं; T1 च (for तु). — °) S2 T3 G3 बाहिनी. — °) K3 V1 B1 D3.4.7 आधाय; B3 Dn1 Dn1 D1.6.8 T2 M1 आस्थाय; T1.3 G M2-4 आसाध. D2.6

स वानरवरो राजन्विश्वकर्मकृतो महान् ।
ननाद सुमहन्नादं भीषयन्वै ननर्द च ॥ ८
कपेस्तु निनर्दं श्रुत्वा संत्रस्ता तव बाहिनी ।
भयं विपुलमादाय निश्चेष्टा समपद्यत ॥ ९
ततः सा शुशुभे सेना निश्चेष्टावस्थिता नृप ।
नानापुष्पसमाकीर्णं यथा चैत्ररथं वनम् ॥ १०
प्रतिलभ्य ततः संज्ञां योधास्ते कुरुसत्तम ।
अर्जुनं सिपिचुर्वाणैः पर्वतं जलदा इव ।

कष्टेनैव समाधाय. — °) D3 न चेष्टां. B1.4.5 समजायत (for 'पद्यत').

10 M om. 10°b. — °) B2 [अ]वस्थितौ; T1 आस्थिता (for [अ]वस्थिता). Dn1 T2 तदा (for नृप). K3 निश्चेष्टौ समपद्यत. — °) M2-4 कुशलैः शिल्पिभिर्नृपः. — °) Dn1 चैत्रक्षयं; T G M1 चित्री (T1.3 M1 °त्र) कृतं; M2-4 चित्रपटे (for चैत्ररथं). M2-4 तथा (for वनम्). K3 यथा चोत्तरसंभव.

11 °) Dn1 D1.6 पुनः (for ततः). — °) G2 M2-4 योधास्. B3 कुरुसत्तमं; G1.2 नृपसत्तम. — °) K3 V1 B Dn1 D1-3 ततः (for तदा). Dn1 S संज्ञाय समरे (Dn1 चरणे; T2 च शरैः) पार्थं परिवन्तुः समंततः. — After 11, N ins.

485* निगृह्य तं प्रचुक्षुर्वध्यमानाः शितैः शरैः ।

[S K4 निगृहीतुं; K1 V1 °हीतं; K2 Dn1 D1.5 निगृहीतुं; D2.0 निगृहीतं (for निगृह्य तं). S K1.2.4 प्रचक्षुः; Dn1 D1.5 उपाकामन्; D2 परे चक्षुः; D3 पराकामन् (for प्रचुक्षुः); D2.6 बाध्य (D3 °व) मानाः (for वध्यमानाः). K3 D3 शितैः शरैर्वध्यमानास्तं (D3 °स्ते) ग्रहीतुं प्रचक्षुः.]

D3 cont.: K4 Dn1 (reading line 2 after st. 14) D2 S ins. after 12°b.

486* निगृहीतुमुपाकामन्क्रोधाविष्टाः समन्ततः ।

निगृह्य तं रथं तस्य योधास्ते तु सहस्रशः ।

[D3 om. line 1. — (L. 1) K4 निगृहीतं; D1 S निगृहीतं (T2.3 G1 M1 °तु). K4 उपाकामान्; S प्रच (T1 °चु) क्षुः. K4 क्रोधाविष्टा. — (L. 2) Dn1 D3 S निगृह्य (D3 °ह्यतुं; G1 °हीतुं). M2-4 योधास्. Dn1 T3; G M1 [अ]पि; M4 च (for तु). Dn1 सहस्रशः.]

Dn1 D3 S (lines 4 and 5 after st. 14) cont.:

487* रथबन्धं प्रचक्षुर्हि पाण्डवस्यामितौजसः ।

रथमारुह्यः केचित्पार्थकृष्णौ जिघृक्षुवः ।

संशप्तकानां योधास्ते सिंहनादांश्च नेदिरे ।

स रथस्त्रैर्गृहीतस्तु पाण्डवस्य महात्मनः ।

स्यन्दमानो नाशकस्तु तदद्भुतमिवाभवत् ।

परिव्रजस्तदा सर्वे पाण्डवस्य महारथम् ॥ ११

ते हयात्रयचक्रे च रथेषाश्चापि भारत ।

निगृह्य बलवत्पूर्णं सिंहनादमथानदन् ॥ १२

अपरे जगृहुश्चैव केशवस्य महाभुजौ ।

पार्थमन्ये महाराज रथस्थं जगृहुर्मुदा ॥ १३

केशवस्तु तदा बाहू विधुन्वन्नमूर्धनि ।

पातयामास तान्सर्वान्दुष्टहस्तीव हस्तिनः ॥ १४

ततः क्रुद्धो रणे पार्थः संवृतस्तैर्महारथैः ।

निगृहीतं रथं दृष्ट्वा केशवं चाप्यभिद्रुतम् ।

रथारूढांश्च सुबहून्पदातींश्चाप्यपातयत् ॥ १५

आसन्नांश्च ततो योधाञ्जरैरासन्नयोधिभिः ।

च्यावयामास समरे केशवं चेदमब्रवीत् ॥ १६

पश्य कृष्ण महाबाहो संशप्तकगणान्मया ।

कुर्वाणान्दारुणं कर्म वध्यमानान्सहस्रशः ॥ १७

C. 8. 2582
B. 8. 53. 20
K. 8. 48. 22

[(L. 1) T₁ रथवधः; M₂ रथं वधुं. T₁ प्रकपेतः; T₂ प्रचक्रुः. T₃ G₃ [अ]मितौजसाः. — (L. 2) T₃ G₃ किञ्चित्. G₁ पार्थमुण्. — (L. 3) Dn₁ D₃ संसप्तकानां. M₂-4 योधाञ्. D₃ सिंहनादः; M₁ दास. T₂ ननादिरे (for च ने). — (L. 4) T₁ रथस्यो; T₂ M₁. 8 स्त्रैर्; M₂ रथं तैर्. T₃ G₃ पातवं सुनहाननाः (for the posterior half). — (L. 5) Dn₁ T₂ स्यन्दनो नाशकद्रुतुं; T₁. 8 G M स्वं (G₁. 2 M स्वं) दितुं नाशकद्राजन् (for the prior half).]

Dn₁ cont.:

488* ततः पार्थो महाबाहुः संवृतस्तैर्महारथैः ।

निगृहीतं रथं दृष्ट्वा तांश्चाभिद्रुततो बहून् ।

On the other hand, D₂ cont. after 486*:

489* रथवधं प्रचक्रुस्ते सर्वे तत्र महाहवे ।

12 D₃ om. 12. — ^a) B₂ रथचक्रेण; T₁. 3 G₁. 2

केतु. — ^b) K₃ B₂-4. 5 D (D₃ om.) S रथे (D₁ 'थे) पां; V₁ शांस; B₁ शास. B₁ चैव; B₂ पिष्टि; M₂-4 वापि (for चापि). K₃ B D (D₃ om.) S (except T₂) मारिष (for भारत). — After 12^{ab}, K₄ Dn₁ D₂ S ins. 486*. Dn₁ T G M₁ om. 12^{cd}. M₂-4 transp. 12^{cd} and 13^{ab}. — ^c) K₃ V₁ सर्वे; B₁. 8. 5 Dn₁ D₁. 3-5. 7 सर्व (for पूर्ण). — ^d) V₁ अथोन्नदन्; B₁ Dn₁ D₁. 3-5. 8 अथो न; D₃ M₂-4 अथा (D₁ 'थो) नदत्.

13 M₂-4 transp. 12^{cd} and 13^{ab}. — ^a) M अपरे (M₁ परे सुसु) सुवुश्चैव. — ^b) M₂ केशमस्य. M महाभुजं. — ^c) D₃ पार्थे (for पार्थम्). B₃ om.; Dn₁ अन्वै; T₁ G के; T₂ M एके; T₃ चैकैर् (for अन्ये). — ^d) T₁ मस्थं (for रथस्थं). S K₂. 4 प्रजहुर; K₁ प्रजहुं (for गृहुर).

14 ^a) K₃ V₁ Dn₁ D₁. 7 ततो (for तदा). T₁ बाहून् (for बाहू). D₃ केशवस्य (marg. 'श्च) हावाहुर; S अच्युतस्तु (T₃ G 'तः स) महाबाहुर (M₁ 'ह; 'हं). — ^b) K₁ विधुं (sic); K₂ विधुन्वन्; S (except

G₁ विधू' (for विधु'). S K₁. 2. 4 रथमूर्धनि. — ^c) K₃ पोथयामास. K₁ तां (for तान्). K₁. 2 सर्वा; D₃ सर्वो. — K₃ om. 14^d-15^e. — ^d) D₃ अय (for दुष्ट). K₄ (sup. lin. as in text) हस्तिनां; V₁ B D S हस्ति (G₂ 'स्थि) पान्. — After 14, Dn₁ reads line 2 of 486* followed by 487* and 488*, while S reads lines 4-5 of 487*.

15 K₃ om. 15^{ab} (cf. v. l. 14). — ^a) B₁. 4 ततः पार्थो रणे क्रुद्धः; S ततः पार्थो महाबाहुः. — ^b) K₄ संमतस; D₃ संवृ' (for संवृ'). — Dn₁ om. 15^{cd}. — ^c) S₂ G₂ निगृहीतुं. — ^d) K₄ केवलं (for केशवं). B₂ D₂ [अ]तिद्रुतं (for [अ]भि'). T G₁. 3 M तांश्चाप्या (T₁ तांश्च व्या; T₂ 'श्चाभि; G₁ जनांश्च; M₁ स तांश्च) द्रुततो बहून्; G₂ सेनांश्चाद्रुततोत्तमनः. — After 15^{cd}, T₃ repeats 15^{ab}. T₂ om. 15^{ef}. — ^e) S K₁. 2. 4 रथ (S₁ K₁ 'था) मृदांस; D₁ रथं रू'. V₁ B₁. 4 Dn₁ D₂-1. 7 M तु (for च). — ^f) D₃ पदातीन्. K₃ युध्यनादींश्च तापयत्; V₁ पदातीनां च पातयत्; B₁ तींश्चावपोथयत्; S (T₂ om.) प (M₁ पा) दाक्षिण्य (G₁. 2 'त्वा) न्यपातयत्.

16 ^a) K₃ B Dn₁ D₁-3 तथा (for ततो). Dn₁ S जपातयदसंभ्रांतः. — ^b) D₃ आच्छन्नयोधिभिः; T₁. 3 G आसन्नयोधिभिः. — After 16^{ab}, Dn₁ S ins.:

490* तांस्तपयित्वा समरे पार्थः परपुरंजयः ।

[Dn₁ T₁. 2 M₁ पातयित्वा; M₂ च्याव'; M₃ चाप'; M₄ स्वाप'.]

— ^c) K₃ B₃ द्रावयामास; K₄ V₁ B₁-4 Dn₁ D₁-5. 7 छाद'; D₃ पात'; D₃ योध'. Dn₁ S सयन्निव महाबाहुः. — ^d) S वाक्यम् (for चेदम्).

17 ^a) T₃ G यतः (for पश्य). — ^b) Some MSS. संसप्तकगणान्. K₃ अयात्; B D₂-1. 6. 7 T₁. 3 G M बहून्; Dn₁ T₂ सृष्टे (for मया). — ^c) V₁ हन्यमानांस्तु सर्वशः (for ^d). Dn₁ S कुर्वतो (T₂ ता) सुकरं कर्म समूर्ध्वकाल-चोदितान्.

C. 8. 2583
B. 8. 53. 51
K. 8. 48. 23

रथवन्धमिमं घोरं पृथिव्यां नास्ति कश्चन ।

यः सहेत पुमाँल्लोके मदन्यो यदुपुंगव ॥ १८

इत्येवमुक्त्वा वीभत्सुर्देवदत्तमथाधमत् ।

पाञ्चजन्यं च कृष्णोऽपि पूरयन्निव रोदसी ॥ १९

तं तु शङ्खस्वनं श्रुत्वा संशप्तकवरूथिनी ।

संचचाल महाराज विव्रस्ता चाभवद्भृशम् ॥ २०

पदवन्धं ततश्चक्रे पाण्डवः परवीरहा ।

नागमखं महाराज संप्रोदीर्य मुहुर्मुहुः ॥ २१

यानुद्दिश्य रणे पार्थः पदवन्धं चकार ह ।

18 ^a) D₂ नाममखं (for रथवन्धं). V₁ T₂ M इदं. S (except T₂) प्राप्य (for घोरं). — ^b) D₂ किंचन (for कश्चन). — ^c) K₈ यदुपुंगवः; B₁ नन्दनः; S (except T₂) क्षत्रियपर्वः (M 'बुवः'). — After 18, D₁ D₈ S ins.:

491* पश्य तानद्य समरे मत्प्रयुक्तैः सुतेजनैः ।

पलमानात्रणे कृष्ण शरैराशीविषोपमैः ।

[(L. 1) D₁ T_{1.2} पश्येताम्; D₈ पश्य तान्. G₁ तत्प्रयुक्तैः.]

19 ^b) K₁ अथाधनं; K₄ समाधमत्; D₁ D_{1.5} अथो (for अथा). D₁ T₂ शंखं प्राध्मापयत्तदा; T_{1.3} G M शंखप्रवरमुत्तमं. — After 19^{ab}, S (except T₂) ins.:

492* न्यनादयदमेयात्मा देवदत्तं महासृषे ।

देवदत्तस्वनं श्रुत्वा केशवोऽपि महायशः ।

[(L. 1) G₁ महाहवे (for 'नृषे).]

— ^c) S (except T₂) पाञ्चजन्यवधं (T₃ G₃ ध्वनिः; G_{1.2} स्वनं) चक्रे. — ^d) D₁ T₂ पूरयामास वेगितं (T₂ 'तः').

20 ^a) K₁ तत्तं; B₁ ततः; B₃ तं च; S (except T₂) तयोः (for तं तु). — ^b) Some MSS. संसप्तकं. — ^c) S K_{1.2} D₈ विव्रस्ता; D₁ D_{1.5} विव्रष्टा; D₁ D₈ T₂ संव्रस्ता (for विव्रस्ता). K₄ B_{1.2} D_{2-4.7} चाद्रवद् (for चाम्).

21 ^a) K₄ B (except B₁) D₁ D₁₋₇ पादबंधं (for पदं). Co cites पदबंधः. — ^b) K₄ परवीरहाः. — ^c) B₃ नागशखं. — ^d) K₁ संप्रोदीर्य (sic); K₃ V₁ B₂ D₁ D_{1-5.7} संप्रोदीर्य; B₁ संप्रोदीर्य; D₈ ससुं (for संप्रो). — For 21, D₁ D₈ S subst.:

493* नागमखं ततः पार्थः प्रादुश्चक्रे हसन्निव ।

पादवन्धं स तेषां वै चक्रे तेन महास्त्रवित् ।

[(L. 1) D₁ T₂ तदा (for ततः). — T₂ om. line 2. — (L. 2) D₁ D₈ च (for वै).]

22 T₂ om. 22^{ab}. N reads 22^{ab} after 494*. — ^a) S K_{1.2.4} तान् (for यान्). D₁ पार्थ. — ^b) K₃ V₁ B_{1-3.5} D S (T₂ om.) पादबंधं. — ^c) B₂ वध्यः; D₁ D_{1.5} वंधाः

ते वद्धाः पदवन्धेन पाण्डवेन महात्मना ।

निश्चेष्टा अभवन्नाजन्मसारमया इव ॥ २२

निश्चेष्टास्तु ततो योधानवधीत्पाण्डुनन्दनः ।

यथेन्द्रः समरे दैत्यांस्तारकस्य वधे पुरा ॥ २३

ते वध्यमानाः समरे मुमुचुस्तं रथोत्तमम् ।

आयुधानि च सर्वाणि विस्रष्टुमुपचक्रमुः ॥ २४

ततः सुशर्मा राजेन्द्र गृहीतां वीक्ष्य वाहिनीम् ।

सौपर्णमखं त्वरितः प्रादुश्चक्रे महारथः ॥ २५

ततः सुपर्णाः संपेतुर्भक्षयन्तो भुजंगमान् ।

(for वद्धाः). K₁ पदवन्धेन; K₃ V₁ B D (except D₈) S C₁ पादबंधेन. — ^a) K₁ महात्मनः. D₁ D₈ S यो (M₁₋₄ यो) धाः संश (D₁ D₈ 'स' सकास्तदा (T_{1.2} M₁ 'धा'). — ^b) S K₃ V₁ D₈ ह्यभवद्; K₃ B D₁ D_{2-4.6-8} चाम्; D₁ D₁ ह्यभवद्. D₁ D₈ सर्वे (for राजन्). S निर्विचेष्टास्तदाभूवन् (T₁ 'ष्टास्तथा राजन्; T₂ 'ष्टा भवन्नाजन्). — ^c) D₁ D₈ S पांडवस्यास्त्रतेजसा (T₂ 'मितौजसा'). Ca. c cite अश्म (as in text).

23 ^a) D₂ निचेष्टास्तु; D_{5.3} निचेष्टास्तु; T_{1.3} G M निर्विचेष्टा (G_{1.2} 'ष्टा) स; T₂ विविष्टास्तु (for निश्चेष्टास्तु). T₃ G₃ तदा (for ततो). M₂₋₄ योधान्. — ^b) B₁ आवधीत्. D_{4.3} पांडुनन्दन. — ^c) K₄ यथेन्द्र. — ^d) B₃ वधेप्सयो.

24 ^a) D₁ T₂ पार्थेन (for समरे). — ^b) D₈ T₂ ते (for तं). D₈ नरो (for रथो). — ^c) D₁ T₂ विविष्टाणि (for च सर्वाणि). — ^d) G₂ विस्रष्टं (sic) (for विस्रष्टुम्). Co cites विस्रष्टं (sic). — After 24, N ins.:

494* ते वद्धाः पादवन्धेन न शोकुश्चेष्टितुं नृप ।

तत्तत्तानवधीत्पार्थः शरैः संनतपर्वभिः ।

सर्वयोधा हि समरे भुजगैर्वेष्टिताभवन् ।

[(L. 1) D₁ वंधाः (for वद्धाः). S K_{1.2.4} D₈ पदवन्धेन. K₃ चेष्टितं; D_{2.6} चक्षितुं (for चेष्टितुं). K₁ नृपाः. — B₃ om. the posterior half of line 2 and line 3. — (L. 3) D₁ damaged. S K_{1.2.4} B₃ D_{4.6} सर्वे (for सर्व). S K_{1.2} च; D₈ (marg. as above) [अ]भि- (for हि). S K_{1.2.4} तदा; D_{2.6} रणे (for भवन्).]

— After the above, N reads 22^{ab}.

25 ^a) K₁ स्वशर्म. — ^b) D₈ T₁ वाहिना (for 'नीम्). — ^c) K₁ सौवर्णम्; T₁ सुवर्णम्. G_{1.2} M₄ त्वरितं. Co cites सौपर्णाखं.

26 ^a) G_{1.2} निष्पेतुर् (for संपे). — ^b) D₁

ते वै विदुदुबुर्नागा दृष्ट्वा तान्खचराच्युप ॥ २६
 बभौ बलं तद्विमुक्तं पदचन्धादिशां पते ।
 मेघवृन्दाद्यथा मुक्तो भास्करस्तापयन्प्रजाः ॥ २७
 विप्रमुक्तास्तु ते योधाः फल्गुनस्य रथं प्रति ।
 समुज्जुर्वाणसंवांश्च शस्त्रसंवांश्च मारिष ॥ २८
 तां महास्रमयीं वृष्टिं संछिद्य शरवृष्टिभिः ।
 व्यवातिष्ठत्तो योधान्वासविः परवीरहा ॥ २९

भञ्जयंतो (for भक्ष°). S₂ भुजंगमं. — °) S ततो (for ते वै). — °) S transp. दृष्ट्वा and तान्. B₂ ताक्ष्यवरान्; Dn₁ T_{1.3} G तान्खेचरान्.

27 °) D_{2.6} बलं बभौ (by transp.). D₂ तदा मुक्तं; D₃ तद्विमुक्तं (for तद्विमुक्तं). S (except T₂) तद्विमुक्तं बलं रेजे. — °) K₃ V₁ B (except B₁) D S पादबंधाद्. — °) Dn₁ T G मेघबंधाद्. — °) M_{2.3} तारयन् (for ताप°). T₁ रसान् (for प्रजाः).

28 °) S₁ K_{1.2.4} D₃ G₃ विप्रमुक्तास्; B₂ विमुक्तास्तु; T₃ G_{1.3} प्रविमुक्तास् (for विप्र°). B₂ T_{1.2} M₂₋₄ ततो; G_{1.2} तथा; T₃ G₃ स्वका (for तु ते). G₂ M₂₋₄ योधाः. — °) Some MSS. फल्गुनस्य. T₃ G₃ M₂₋₄ वर्धं (for रथं). — °) G₂ विसृजुर् (for समु°). T₃ G शरसंवांश्च (for वाण°). — °) B₂ शस्त्रवृष्टिं; D₃ कुन्दा योधाश्च. K₄ मारिषः. — After 28, S K V₁ B D_{2-4.6-3} ins.:

495* विविधानि च शस्त्राणि प्रत्यविध्यन्त सर्वशः ।
 [K₁ शस्त्राणि; D₃ (before corr.) सर्वाणि. K₄ प्रतिविध्यन्त; Co प्रत्य° (as above).]

29 °) T₂ तां महास्रमहावृष्टिं. — °) B₂ संछित्वा; D₃ संविध्य. V₁ Dn₁ D_{1.5} T_{1.3} G शरैः संछि(T₁°भि)द्य भारत; Dn₁ T₂ शरैः संवार्य पांडवः; M शरैः संछाद्य मारिषः. — °) K₃ V₁ B_{1.4.5} Dn₁ D_{1.5-5.7} न्य (V₁ Dn₁ D_{1.5} न)वधीत्; B₂ S अ(B₂ T₂ न्य)वधीत्स; D_{2.6} न्यवारयत्; D₃ (marg.) व्याविध्यत् (for व्यवातिष्ठत्). B₂ शरैर् (for तो). M₂₋₄ योधान्. B₃ Dn₁ अवधच्छतशो योधान्.

30 °) Dn₁ D₃ S नतपर्वणा (for [आ]नत°). S K_{1.2.4} बाणैरानतपर्वभिः. — °) Dn₁ T₂ M विद्वद्वा वक्षसि संतेयं. — °) V₁ Dn₁ D_{1.5.3} शरैस्त्रिभिः (by transp.); Dn₁ T₂ M त्रिभिः पुनः; T_{1.3} G त्रिसप्तभिः. — Dn₁ T₂ M ns. after 30^{ca}: T_{1.3} G after 31^{ca}:

496* सोऽतिविद्वदो महेश्वासः शरैरासी विषोपमैः ।
 T_{1.3} G M cont.; Dn₁ T₂ ins. after 31^{ca}:

497* सुशर्मणं महाराजं क्रोधाविष्टो महारथः ।
 ततः शरशतैः पार्थः संछाद्यैनं क्षणाद्रेणे ।

सुशर्मा तु ततो राजन्वाणेनानतपर्वणा ।
 अर्जुनं हृदये विद्वद्वा विद्याधान्यैस्त्रिभिः शरैः ।
 स गाढविद्वो व्यथितो रथोपस्थ उपाविशत् ॥ ३०
 प्रतिलभ्य ततः संज्ञां धेताश्चः कृष्णसारथिः ।
 ऐन्द्रमस्रममेयात्मा प्रादुश्यके त्वरान्वितः ।
 ततो बाणसहस्राणि समुत्पन्नानि मारिष ॥ ३१
 सर्वदिक्षु व्यदश्यन्त सृद्यन्तो नृप द्विपान् ।

C. 8. 2602
 B. 8. 53. 40
 K. 8. 48. 43

दिश आवारयामास बाणैस्तत्र महास्रवित् ।
 विसुखीकृत्य समरे सुशर्मणं धनंजयः ।

[T₂ om. line 1. — Dn₁ reads line 1 after 4. — (L. 1) Dn₁ सुशर्मणि; M₂₋₄ °मेना. Dn₁ क्रोधनाशारय-
 त्वमुः (for the posterior half). — (L. 2) Dn₁ [ए]व
 (for [ए]नं). T₁ नहारणे (for क्षणाद्रेणे). — (L. 3) T₃
 G तु वारयामास (for आवा°). Dn₁ T₂ बाणैस्तस्य; T₁
 बाणसंवाः (for बाणैस्तत्र). — (L. 4) Dn₁ संज्ञाने (for
 समरे). M₂₋₄ नदारथः (for धनंजयः). Dn₁ शतशोय
 सहस्रशः (for the posterior half).]

— M om. 30°-31°. — After 30, N T G ins.:

498* तत उच्चुकुशुः सर्वे हतः पार्थ इति स्म ह ।

ततः शङ्खनिनादाश्च भेरीशब्दाश्च पुष्कलाः ।

नानावादित्रनिनदाः सिंदनादाश्च जजिरे ।

[(L. 1) V₁ Dn₁ D_{1.5} प्रचुकुशुः. K₁ स हतः (sic); T
 G हुवन् (for स्म ह). — (L. 2) Dn₁ Dn₁ D_{1.3.5} T₂
 शंखनिनादस्. S K_{1.2.4} ततश्च शंखनिन(K₁°ना)दाः (for
 the prior half). S₂ भेरीशब्दैस्; K₄ °शंखास्. — (L. 3)
 D₃ (before corr.) °जतिताः.]

31 M om. 31^{ca} (cf. v. 1. 30). — °) S₂ प्रत्यलभ्य.
 — After 31^{ca}, T_{1.3} G ins. 496* and 497*. — °) K₁
 त्वरांधितः; V₁ स्तयन्नित्व; Dn₁ D_{1.5} त्वरन्निव;
 D₄ त्वरान्वितः; S हसन्नित्व (for त्वरान्वितः). — After
 31^{ca}, Dn₁ T₂ ins. 497*. — °) K₁ रण° (for बाण°).
 — °) K₃ उत्पन्नानि च; V₁ यानि सृष्टानि; S (except T₂)
 तदुत्सृ(T₁°द्विस्)ष्टानि.

32 °) S K_{1.2.4} सर्वा दिशो (for सर्वदिक्षु). K₃
 व्यदश्यत्; D_{2.6.3} प्रदश्यन्ते; T₃ G [अ]भ्यदश्यन्त. B₂ सर्वे दिक्षु
 प्रदिश्यन्त; Dn₁ दिक्षु सर्वासु दृश्यन्ते; T₂ दिक्षु सर्वस्त्वदश्यन्त.
 — °) K₁ सृद्यन्ते; K₃ B₂ Dn₁ D₃ T₁ °यन्ति; B_{2.5}
 °याना; D₂ °माना; D₃ °मानान् (for °यन्तो). S K_{1.2.4}
 B₂ नृप द्विपा(B₂°जा)न्; Dn₁ वरद्विपान्; D_{2.6} रथान्दयान्;
 S रथ(G₁ महा)द्विपान्. V₁ सूतयानानि च द्विपान्; B_{1.3}
 Dn₁ D_{1.5} सूदयानानि च (B₁°न्यदि; B₃°नि नृ) द्विपान्.

C. 8. 2602
B. 8. 53. 40
K. 8. 48. 744

हयात्रथांश्च समरे शस्त्रैः शतसहस्रशः ॥ ३२
वध्यमाने ततः सैन्ये विपुला भीः समाविशत् ।
संशप्तकगणानां च गोपालानां च भारत ।
न हि कश्चित्पुमांस्तत्र योऽर्जुनं प्रत्ययुध्यत ॥ ३३
पश्यतां तत्र वीराणामहन्यत महद्वलम् ।
हन्यमानमपश्यंश्च निश्चेष्टाः स्म पराक्रमे ॥ ३४
अयुतं तत्र योधानां हत्वा पाण्डुसुतो रणे ।

व्यभ्राजत रणे राजन्विधूमोऽग्निरिव ज्वलन् ॥ ३५
चतुर्दश सहस्राणि यानि शिष्टानि भारत ।
रथानामयुतं चैव त्रिसाहस्राश्च दन्तिनः ॥ ३६
ततः संशप्तका भूयः परिवव्रुर्धनंजयम् ।
मर्तव्यमिति निश्चित्य जयं वापि निवर्तनम् ॥ ३७
तत्र युद्धं महद्वासीत्तावकानां विशां पते ।
शूरेण वलिना सार्धं पाण्डवेन किरीटिना ॥ ३८

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥

Ds. 4.1 निघ्नति तव वाहिनीं. — °) T₂ नरांश्च; T₃ G. पत्नीश्च; M पत्नीश्च (for रथांश्च). D₂ पदाती रथिनश्छिन्ना; D₆ तान्दयात्रयिनश्छत्रं; T₁ पत्तिश्च समरे पार्थः. — °) B₂ शब्दैः; Da₁ D_{1.5} शरैः (for शस्त्रैः). K₁ शरैश्च तमहस्रशः (sic); S (except T₂) शस्त्रवृष्ट्या न्य (T₃ G ह्य; M₂₋₄ व्य). पातयत्. — After 32, T₃ G₃ ins.:

499* राजा समरे राजन्शको निघ्नस्त्रिवासुरान् ।

33 °) B₂ वध्यमानं; Da₁ D_{1.5} हन्यमाने; G_{1.2} व्यय°. B₂ सैन्यः. — °) D₆ विमुखे (for विपुला). G_{1.2} विपुलाभिः (for 'ला भीः). K₃ विमुखे भीमिमाविशत् (sic); B D_{2.4.1} भयं सुमहदाविशत्. — Dn₁ om. 33°. — °) Some MSS. संसप्तक°. — °) S K_{1.2.3} मारिप; S (except T₂) सर्वशः (for भारत). D₆ बहुनां तत्र भारत. — °) K₃ V₁ B D S transp. कश्चित् and तत्र. — °) K₃ V₁ B_{2.3} Da₁ Dn₁ D_{2.7} T_{2.3} G_{2.3} प्रत्ययुध्यत; D₂ 'युध्यते; D₆ 'योध्यत्.

34 °) K₁ यत्र; D₆ तव (for तत्र). — T₁ om. (hapl.) 34°-35°. — °) K₃ B_{1.2-5} D_{2.4.7.8} बलं तव; Dn₁ D_{2.6} बलं महद् (by transp.). B₂ अहनत्तावकं बलं. — °) D₆ हन्यमानान्. V₁ Da₁ Dn₁ D_{1.5} T₂ बलं चैव; B₁ D₆ अपश्याम; T₃ G M च तदभूत् (for अपश्यंश्च). — °) K₃ V₁ B_{1.5} Da₁ Dn₁ D_{2-5.7} T_{2.3} G_{2.3} M निश्चेष्टं; B₂ D_{2.6} 'ष्टांश्च; D₁ 'ष्टः. K₁ स; B₂ Dn₁ D_{2.6} च; D₁ तं; T₃ G वै (for स्म). D_{2.6} महासृष्टे (for पराक्रमे).

35 T₁ om. 35° (cf. v. 1. 34). — °) T₃ G_{2.3} वीराणां; M योधानां. — °) D₂ बली (for रणे). — °) T₁ व्यभ्राजित; G₁ विभ्राजत; G₂ स वभ्राज; M₂₋₄ व्यराजत (for व्यभ्रा°). K₃ B Da₁ Dn₁ D_{2.4.6-8} T₂ M महाराज;

V₁ D_{1.2.5} तदा (for 'तो) राजन् T_{1.3} G महाबाहुर (for रणे राजन्).

36 °) D₆ यांति (for यानि). B₂ Dn₁ D_{2.4.1} दृष्टानि; D₆ दृष्टानि. D₂ दंशितानां च भारत. — °) S₁ K₁ अयुताश्च; G₂ 'तांश्च. Dn₁ रथनागायुतं चैव. — °) S₁ D₁ T_{1.3} त्रिसहस्राश्च; Dn₁ G₂ त्रिसाहस्रान्; D₆ त्रिसहस्रं. Dn₁ हयांस्तथा; D₆ हि दंतिनां; T₁ G_{1.2} M च हस्तिनः (for च दन्तिनः).

37 °) Some MSS. संसप्तका. — °) Dn₁ T₁ परिवार्य (for 'ववुर). — °) K₂ मंतव्यं; V₁ कर्तव्यं (for मर्तव्यम्). — °) Dn₁ D₈ T_{2.3} G₃ जयो; T₁ G_{1.2} M जये. V₁ D₆ T₁ G_{1.2} च (for वा). V₁ B (except B₂) D_{2.4.1} [अ]प्यनिवर्तनं; D₂ [अ]पि निवर्तने; T₃ G₃ M निविवर्तनं (for [अ]पि नि°).

38 °) T₂ ततो (for तत्र). Dn₁ महान् (for महद्). B D_{2-4.6.7} T₂ चासीत्; Dn₁ आसीत् (for ह्यासीत्). K₃ V₁ Da₁ D_{1.5.8} आसीत्तत्र महद्यु (Da₁ D_{1.5} 'हा यु)दं; T_{1.3} G M महदासीत् (T₁ 'स्ति त)तो (T₃ G_{1.3} 'दा; G₁ 'शोर) युद्धं. — °) T₃ G_{2.3} महीपते (विशां पते). — °) K₁ M₁ किरीटिनः; D_{2.6} रणाजिरे. — After 38, T_{1.2} ins.:

500* जित्वा ताव्यहनत्पार्थः शत्रून्शक इवासुरान् ।

Colophon. — Day of Karṇa's Generalship: S₁ K₁ द्वितीययुद्धदिवसे. — Adhy. name: Dn₁ संसप्तकानां युदे; T₂ अर्जुनसंशप्तकयुद्धं. — Adhy. no. (figures, words or both): S₁ K₁ 38; S₂ 37 (as in text); B₁ D₆ 54; B₂ 46; B₃ 52; B₄ 54; Da₁ 64; D₂ 34; T_{1.3} G 51; T₂ M 50.

३८

संजय उवाच ।

कृतवर्मा कृपो द्रौणिः स्रुतपुत्रश्च मारिष ।
 उल्हः सौवलश्चैव राजा च सह सोदैरः ॥ १
 सीदमानां चमूं दृष्ट्वा पाण्डुपुत्रभयादिताम् ।
 समुज्जिहीर्षुर्वेगेन भिन्नां नावमिवार्णवे ॥ २
 ततो युद्धमतीवासीन्मुहूर्तमिव भारत ।
 भीरूणां त्रासजननं शूराणां हर्षवर्धनम् ॥ ३
 कृपेण शरवर्षाणि विप्रमुक्तानि संयुगे ।

38

1 G₁ om. the ref. — ^b) B₁ तु (for च). T₃ G
 सूर्यवर्मा (G₂ 'र्म') महारथः. — ^c) Ś₂ K₂ सुवलश्च. Dn₁
 T₂ सौवलः सह पुत्रेण. — ^d) K₃ D₃ सोदैरः; D₂ सैनिकैः.
 Ś K₁. 2. 4 B₂ राजा चैव सहोदैरः (K₁ महोचरैः sic).

2 ^a) M सीदतीं तां (for सीदमानां). D₃ सीदमानाश्च
 तान्दृष्ट्वा. — ^b) K₁ B₁ G₂ पाण्डुपुत्रभयादितां (B₁ 'दिताः';
 G₂ 'दिताः'); D₃ पाण्डुपुत्रादितांयुधि. — ^c) K₃ B₁. 5 D₃
 समुज्जहार; V₁ B₂. 4 Da₁ Dn₁ D₁-3. 5. 7 M₁ 'जहुः' स (V₁
 सु-); B₃ 'जहाति'; D₄ अभिसस्रुः स; D₃ उज्जिहीर्षवो; M₂-4
 समुज्जिहीर्षन्. — ^d) B₃ इवांवरे; T₁. 3 G₁. 3 इवांभसि
 (for इवार्णवे).

3 T₁. 3 G om. 3. — ^b) K₃ मुहूर्ताद् (for 'तम्').
 Da₁ D₁ दारुणं (for भारत). — ^d) K₃ च मुदावहं (for
 हर्षवर्धनम्). — After 3, Dn₁ T₂ ins.:

501* भीमसेनं सपाञ्चालं चेदिक्केयसंवृतम् ।
 वैकर्तनः स्वयं युद्धा वारयामास कार्मुकैः ।
 ततश्चेदिकरुपांश्च सृज्यांश्च महारथान् ।
 कर्णो जघान संक्रुद्धो भीमसेनस्य पश्यतः ।

[(L. 1) T₂ च (for स). T₂ चेदिक्केयसंवृतं (for the
 posterior half). — (L. 2) T₂ विद्धा (for युद्धा). T₂
 सायकैः (for कार्मुकैः).]

4 ^a) D₂ क्षपंतो (for कृपेण). K₃ शरवर्षेण (for
 वर्षाणि). — ^b) Ś₂ B₁. 3. 5 D₃. 4. 7 T₁. 3 G₃ प्रति (B₃ T₁. 3
 G₃ 'वि') मुक्तानि; V₁ प्रयुक्तानि ह (sup. lin. च); G₁ M₄
 विप्रयुक्तानि (for 'मुक्तानि'). D₂. 6 [अ] नेकशः (for संयुगे).
 — ^c) K₃. 4 D₃ संजयाञ्च (for 'याः'). V₁ B Da₁ Dn₁
 D₁-1 S संजयांश्चादयामासुः. — ^d) Ś K₁. 2 प्रजा इव;

सृज्याः शातयामासुः शलभानां व्रजा इव ॥ ४
 शिखण्डी तु ततः क्रुद्धो गौतमं त्वरितो ययौ ।
 ववर्ष शरवर्षाणि समन्तादेव ब्राह्मणे ॥ ५
 कृपस्तु शरवर्षं तद्विनिहत्य महास्रवित् ।
 शिखण्डिनं रणे क्रुद्धो विव्याध दशभिः शरैः ॥ ६
 ततः शिखण्डी कुपितः शरैः सप्तभिराहवे ।
 कृपं विव्याध सुभृशं कङ्कपत्रैरजिह्वैः ॥ ७
 ततः कृपः शरैस्तीक्ष्णैः सोऽतिविद्धो महारथः ।

C. 8. 2617
 B. 8. 54. 8
 K. 8. 49. 8

D₂. 6 T₃ G₂. 3 M इव व्रजाः (by transp.); D₃ व्रजानिव;
 T₁ इव व्रजान्; G₁ इव प्रजाः.

5 ^a) K₃ V₁ B (except B₂) D₂-4. 7. 3 च (for तु).
 D₃ हयो (for क्रुद्धो). — ^b) D₂ गौतमं. Ś K₂. 4 त्वरितं.
 — ^c) D₂. 6 उत्सृज्य; T₃ G₃ वारयञ्च (for ववर्षं).
 V₁ Da₁ Dn₁ D₁. 5 T₁. 2 G₁. 2 M वार (T₂ 'स')-
 यञ्शरवर्षेण. — ^d) Ś₂ एव ब्राह्मणे; K₃ D₃ ब्राह्मणं प्रति;
 V₁ B₂. 5 Dn₁ D₃. 4. 7 T₂ M द्विजपुंगवं; B₁. 3. 4 एव ब्राह्मणं;
 Da₁ D₁. 5 द्विजसत्तमं; D₂ व्यधमद्विजं; D₃ व्यधमद्विजं;
 T₁. 3 G ब्राह्मणं कृपं. — After 5, T G ins.:

502* महदासीत्तदा युद्धं मुहूर्तादिव दारुणम् ।

क्रुद्धयोः समरे राजब्रामरावणयोरिव ।

[(L. 1) G₁. 2 ततो (for तदा). T₂ तयोः समागमो घोरः
 समजायत शूरयोः. — (L. 2) T₂ समयो (for समरे). T₂
 om. राम.]

6 Ś K₁-3 B₃ D₃ om. 6^a-8^b. — ^a) K₄ शरवर्षाणि;
 Dn₁ 'वर्षेण' (for 'वर्षं तद्'). V₁ D₂ S (except T₁. 2) तं;
 D₃ तु (for तद्). — ^c) Dn₁ शिखण्डिने; D₃ शिखण्डी च.
 B₃ रथे; D₃ ततः (for रणे).

7 Ś K₁-3 B₃ D₃ om. 7 (cf. v. l. 6). — ^b) T₃ G
 आयसैः (for आहवे). — ^c) V₁ D₃ सुहृदं; T₁. 2 M कुपितं;
 T₃ G समरे (for सुभृशं).

8 Ś K₁-3 B₃ D₃ om. 8^a (cf. v. l. 6). — ^a)
 S (except T₂) हृदं (T₁ भृशं) क्रुद्धः (for शरैस्तीक्ष्णैः).
 — ^b) T₂ M₁ सोभिविद्धा महारथं. — After 8^a,
 T₁. 3 G ins.:

503* ततस्तु निशितैस्तीक्ष्णैः क्षुरप्रैर्हैमभृणैः ।

[T₃ G₃ स (for तु). T₁ वाणैः (for तीक्ष्णैः). G₁. 2
 हैमभृणैः (for 'भृणैः').]

C. B. 2617
B. B. 54. 8
K. B. 49. 8

व्यश्वत्तरथं चक्रे पार्षतं तु द्विजोत्तमः ॥ ८
हताश्वात् ततो यानादवप्लुत्य महारथः ।
चर्मखड्गे च संगृह्य सत्वरं ब्राह्मणं ययौ ॥ ९
तमापतन्तं सहसा शरैः संनतपर्वभिः ।
छादयामास समरे तदद्भुतमिवाभवत् ॥ १०
तत्राद्भुतमपश्याम शिलानां पुवनं यथा ।
निश्चेदो यद्रणे राजञ्छिखण्डी समतिष्ठत ॥ ११
कृपेण छादितं दृष्ट्वा नृपोत्तम शिखण्डिनम् ।
प्रत्युद्ययौ कृपं तूर्णं धृष्टद्युम्नो महारथः ॥ १२
धृष्टद्युम्नं ततो यान्तं शारद्वतरथं प्रति ।

प्रतिजग्राह वेगेन कृतवर्मा महारथः ॥ १३
युधिष्ठिरमथायान्तं शारद्वतरथं प्रति ।
सपुत्रं सहसेनं च द्रोणपुत्रो न्यवारयत् ॥ १४
नकुलं सहदेवं च त्वरमाणौ महारथौ ।
प्रतिजग्राह ते पुत्रः शरवर्षेण वारयन् ॥ १५
भीमसेनं करुषांश्च केकयान्सहसृज्यान् ।
कर्णो वैकर्तनो युद्धे वारयामास भारत ॥ १६
शिखण्डिनस्ततो वाणान्कृपः शारद्वतो युधि ।
प्राहिणोच्चरया युक्तो दिग्धुरिव मारिप ॥ १७
ताञ्शरान्प्रेषितास्तेन समन्ताद्भेमभूषणान् ।

— ') V1 T1 व्यश्वसूतं (for व्यश्वसूत-). S2 चक्रं (for चक्रे). — ') K2 तु द्विजोत्तमाः; V1 M परवीरहा; Dn1 स तु वीरहा; T2 शत्रुवीरहा. B Da1 D1.3-5.7 T1.3 G शिखण्डिनमथो (T1 'थ) द्विजः.

9 ') T1 रथो (for ततो). D6 राजन् (for यानाद्). D2 हताश्वा शतशो राजन्. — ') D2.6 महारथान् (D6 'थात्). — ') G1.2 खड्गं चर्म (G2 'र्म) (for चर्मखड्गे). S2 खड्गेन (for 'खड्गे च). K3 B D2-4.7.8 खड्गं चर्म तथा गृह्य; V1 Da1 Dn1 D1.5 T2 चर्म खड्गं च गृह्याजौ (Dn1 'ह्यैव); D6 चर्म खड्गं ततो गृह्य; T1.3 G3 खड्गं च चर्म (T1 चर्म च) वै गृह्य; M खड्गं चर्म च गृह्याजौ. — ') T1 त्वरयन्; T3 G प्रत्वरन् (for सत्वरं). V1 Da1 Dn1 D1.5 T2 M शिखण्डि गौतमं ययौ.

10 ') S (except T2) वारयामास (for छाद').

11 T1 om. 11. — ') B3 T2.3 G तद् (for तत्र). V1 Dn1 D8 M1 अपश्यामः. — ') Dn1 शिलानां; D8 शिलानां. Dn1 पतनं यथा; D6 प्रवणं यथा; S (T1 om.) इव सर्पणं. — ') K3 D2.4.7 तद्रणे; T3 G ह्यभवद् (for यद्रणे). — ') K3 समवस्थितः; T3 G विष्टितो बली (for समतिष्ठत).

12 ') S2 K1.2 B1 D1.5.6 [आ]च्छादितं. T1.3 G M वारितं. — ') T1.3 G शिखण्डिनमथो नृप (G3 'पः). — ') S2 कृतं (for कृपं). — ') S2 K1 दृष्टद्युम्नो. Da1 D1.5 महाबलः (for 'रथः).

13 T3 repeats 13-14 after 15^{ab}. — ') D8 दृष्टद्युम्नं. S2 Da1 D1.5 ततो या (S2 यं)तं; T3 G अथायांतं. — ') K1.2.4 om. (hapl.) 13^a-14^b. — ') T1.3 G1.8 सदानुगः; G2 महाबलः (for 'रथः).

14 S K1.2.4 om. 14^{ab} (of. v. l. 13). For the repetition in T3, cf. v. l. 13. — ') T3 G ततो यांतं (for अथायान्तं). — ') K3 शारद्वतनयं (for 'रथं). — ') V1 B1.2 Da1 Dn1 D2-4.7.8 T1.3 G सहसैन्यं; B3.5 'देवं (for 'सेनं). — B2 om. (hapl.) 14^a-15^a. — ') T1 G1.2 भारद्रजो; T3 G3 अश्वरथामा (for द्रोणपुत्रो). B1 [S]न्यवारयत् (for न्यवा').

15 B2 om. 15^a (cf. v. l. 14). — ') Dn1 T3 G त्वरमाणो महारथः. — After 15^{ab}, T3 repeats 13-14. — ') T1 G1.2 शरवर्षाणि (for 'वर्षेण). S2 M1 वारयत्; V1 वीर्यवान्.

16 ') S करुषांश्च. — ') Dn1 D3.4.6-8 केक (D1.3.4 'के)यान्. K3 V1 B1.2.4.5 D2-4.6.7 सह संजयैः; B3 मद्रकेक्यैः; Da1 D1.6 संजयैः सह; Dn1 D3 S संजयांश्च (M1 'दा) (for सहसृज्यान्). — ') V1 युध्वन्; B3 राजन्; S (except T2) वीरो (for युद्धे). — ') M1 धारयामास (for वार'). V1 B5 संयुगे; Dn1 T3 M मारिप; T1.3 G तेजसा (for भारत).

17 ') V1 B2.5 D6 T2 G1 शिखण्डिने; B1 Dn1 T1.3 G2.3 'डिनं; Da1 D1.5.3 'डिनि (for 'डिनस्). G2 बाह्वैर (for वाणान्). — ') G2 नृपः (for कृपः). — ') T1.3 G प्रेषयत् (for प्राहिणोत्). — ') K3 दिग्धुरः K1 D6 भारत; K4 मारिपः. Dn1 T2 M जिघांसुस्तं महारथं (Dn1 'थ); T1.3 G वीमत्सो रथसंनिधौ.

18 ') S2 प्रेषतांस; G1 प्रेषयांस; K1 प्रापितांस (for प्रेषितांस). — ') B3 समस्तान्; T3 G3 सुपुंस्तान् (for समन्ताद्). K3 B1.4.5 Dn1 D2-4.7 T2 स्वर्णभूषिताम्; V1 Da1 D1.5 स्वर्णभूषणान्; B2.5 D8 हेमभूषितान्; T1.3 G M रुक्म (M2-3 रत्न)भूषिताम् (for हेमभूषणान्). — ') Dn1

चिच्छेद खड्गमाविध्य आमयंश्च पुनः पुनः ॥ १८
 शतचन्द्रं ततश्चर्म गौतमः पार्षतस्य ह ।
 व्यधमत्सायकैस्तूर्णं तत उच्चुकुर्जुनाः ॥ १९
 स विचर्मा महाराज खड्गपाणिरुपाद्रवत् ।
 कृपस्य वशमापन्नो मृत्योरास्यमित्रातुरः ॥ २०
 शारद्वतशरैर्ग्रस्तं क्लिश्यमानं महाबलम् ।
 चित्रकेतुसुतो राजन्सुकेतुस्त्वरितो ययौ ॥ २१
 विकिरन्ब्राह्मणं युद्धे बहुभिर्निशितैः शरैः ।
 अभ्यापतदमेयात्मा गौतमस्य रथं प्रति ॥ २२
 दृष्ट्वाविषह्यं तं युद्धे ब्राह्मणं चरितव्रतम् ।

अपयातस्तत्तूर्णं शिखण्डी राजसत्तम ॥ २३
 सुकेतुस्तु ततो राजन्गौतमं नवभिः शरैः ।
 विद्ध्वा विव्याध सप्तत्या पुनश्चैनं त्रिभिः शरैः ॥ २४
 अथास्य सशरं चापं पुनश्चिच्छेद मारिष ।
 सारथिं च शरेणास्य भृशं मर्मण्यताडयत् ॥ २५
 गौतमस्तु ततः क्रुद्धो धनुर्गृह्य नवं दृढम् ।
 सुकेतुं त्रिशता बाणैः सर्वमर्मैस्त्वताडयत् ॥ २६
 स विह्वलितसर्वाङ्गः प्रचचाल रथोत्तमे ।
 भूमिचाले यथा वृक्षश्चलत्याकम्पितो भृशम् ॥ २७
 चलतस्तस्य कायात्तु शिरो ज्वलितकुण्डलम् ।

C. 8. 2637
B. 8. 54. 28
K. 8. 49. 28

Ds आविध्यन् (Ds 'त्). — ^a) S K₂ भ्रमयन्. V₁ B_{1.5}
 D₁ D_{1.5.6} T₂ चर्मं चोत्तमं (for च पुनः पुनः).

19 ^a) K₃ B₅ D₁ D_{2.3.7.8} T₂ M च तच्च; D₃ च तं;
 T_{1.3} G तदा (T₁ 'था) (for ततश्च). — ^b) T_{1.3} G
 ब्राह्मणः (for गौतमः). V₁ B₅ D₁ D₃ (before corr.) S तस्य
 (D₃ 'च्च) मारिष; B₁ D₁ D_{1.3-5.7} तस्य भारत (for पार्षतस्य
 ह). S K च (for ह). — ^c) D_{2.8} तीक्ष्णैस् (for तूर्णं).

20 ^a) S K_{1.2} D₃ विवर्मा; K₃ सुशर्मा; B_{2.5} G₂
 विचर्म. — ^b) B₁ उपाविशत्; B₂ अदृश्यत; T_{1.3} G
 अभिद्रवत् (for उपा). — ^c) D₆ आयातो (for आपन्नो).
 T_{1.3} G कृपस्त्वं शरसंवातैर्. — ^d) K₄ T₂ मृत्युरास्यम्.
 T_{1.3} G आ (T₃ प्रा) द्रवन्तमपीडयत् (T₁ 'भिद्रवत्).

21 ^a) D₆ शारद्वतः (for 'द्वत). B₂ व्रस्तं; T₂ उग्रैः (for
 प्रस्त्रं). — ^b) S K_{1.2.4} B₃ D₆ कृप्यमाणं (for क्लिश्यमानं).
 K₃ B₁ D_{3.4.7} महाबलः; V₁ B₅ D₁ D_{1.5} M
 निशितं; B₃ महारथः; T_{1.3} G महारणे (for 'वलम्).
 — ^c) S (except T₂) दृष्ट्वा (for राजन्). K₃ चित्रकेतुस्ततो
 राजन्; D₆ 'तुर्महाराज. — ^d) B₃ त्वरितं. G₂ यथा
 (for ययौ).

22 ^a) D₁ D₃ S स किरन्; D_{1.2} विकरन्. G₁
 ब्राह्मणे. K₄ युद्धं. — T₃ repeats 22^a-33^b after 33^a.
 — ^b) T₁ G_{1.2} अभ्यागच्छत्; T₃ G₃ अभ्याद्रवत् (for
 अभ्यापतत्). — ^c) T_{1.3} G शारद्वतरथं रणे.

23 ^a) K₃ V₁ B_{2.4.5} D₁ D_{1.5.8} S विपक्षं;
 K₄ D₆ विपह्य; B₃ वियुक्तं; D_{3.4.7} च यु (D₃ मु) क्तं. V₁
 युद्धार्थं; B (except B₅) D₁ D_{1.5} T₂ M तद्युद्धं
 (T₁ 'द्धे); D₃ तत्सैन्यं; T₃ G₃ तं क्रुद्धो (for तं युद्धे).
 — ^b) K₃ चरितं व्रतं; B_{2.4} D₁ D₃ T_{1.3} G M च (B₁ चा-)
 निवारितं; B₅ D₆ निनिवारितं; T₂ चापि वारितं (for
 चरितव्रतम्). — ^c) D₃ G₁ अपयातं (G₁ 'तत्). G₂

अपयातच्च तत्तूर्णं (sic). — ^a) D₂ सुकेतुस्य (for
 शिखण्डी). K₄ D₃ राजसत्तमः; D_{2.6} तत्र मारिष; T₂
 चापि संभ्रमात्.

24 ^a) D₆ महाराज; T_{1.3} G [अ]य राजेंद्र (for ततो
 राजन्). — ^b) D₁ D_{1.5} T_{1.3} G निशितैः (for नवभिः).
 — S K_{1.2} om. (hapl.) 24^a. — ^c) S विंशत्या
 (for सप्तत्या). — ^d) K₄ B_{2.3.5} D₃ T₂ G₃ पुनश्चैव (K₄
 B₅ G₃ 'वं); V₁ धनुश्चैव. T₂ त्रिभिः (for शरैः).

25 ^a) M₂₋₄ तथास्य. D₃ सरथं; D₆ समरे (for
 सशरं). — ^b) D₃ शरैश्च (for पुनश्च). — ^c) B₃
 पुनश्चास्य; D₁ रणे तस्य; M शरैरस्य (for शरेणास्य). T_{1.3}
 G_{1.2} सारथिं वाहनात्रा (T₃ G₁ 'नं रा) जन्; G₃ सारथिनं वाहनं
 राजन् (hypermetric). — ^d) T_{1.3} G तस्य. S₁ K_{1.2}
 B₂ T₁ G_{2.3} मर्मणि; V₁ B_{1.4} D₁ D_{2-4.7.8} M मर्मसु; T₃
 G₁ वर्म (G₁ 'र्मा) नि (for मर्मणि). — After 25, T₃ G
 read 39.

26 S K_{1.2} om. (hapl.) 26. — ^b) T_{1.2} G₁ परं;
 T₃ G_{2.3} [अ]परं (for नवं). V₁ (marg. as in text) बलं
 (for दृढम्). — ^c) K₄ सुकेतुं. T₁ निशितैर् (for त्रिशता).
 K₃ B_{1.2.4} D₁ D_{3.8} भृशैः (for बाणैः). — ^d) T_{2.3} G_{2.3}
 -मर्मणि.

27 ^b) V₁ B₅ महारथः; B₃ D₂ रथोत्तमं; D₆ रथोपरि
 (for रथोत्तमे). — ^c) S K_{1.2.4} भूमिस्थले; K₃ V₁ B
 D₁ D_{1.5} D_{1.3-5.7.8} S 'कंपे (for 'चाले). — ^d) K₃
 V₁ B_{1.3.5} D T_{1.3} G M चचाल; B₄ चलते (for चलति).
 B_{1.5} D_{2-4.3} T_{1.3} कंपितो. D₃ (marg.) कंपते वै समंततः;
 T₂ चचाल भृशविक्षतः.

28 ^a) D₃ T₃ G₂ चलितस्. T_{1.3} G_{1.2} तु ततः
 कायात् (for तस्य कायात्). G₃ चलितस्य च ततः कायात्
 (hypermetric). — ^b) K₃ ज्वलितकुण्डलं. — ^c) K₃

C. २. 2637
B. २. 54. 28
K. २. 49. 28

सोष्णीषं सशिरस्त्राणं क्षुरप्रेणान्वपातयत् ॥ २८
तच्छिरः प्रापतश्चमौ श्येनाहृतमिवामिपम् ।
ततोऽस्य कायो वसुधां पश्चात्प्राप तदा च्युतः ॥ २९
तस्मिन्हेतु महाराज त्रस्तास्तस्य पदानुगाः ।
गौतमं समरे त्यक्त्वा दुद्रुवुस्ते दिशो दश ॥ ३०
धृष्टद्युम्नं तु समरे संनिवार्य महाबलः ।
कृतवर्माब्रवीद्दृष्टिष्ठ तिष्ठेति पार्षतम् ॥ ३१
तदभूत्तुमुलं युद्धं वृष्णिपार्षतयो रणे ।
आमिपार्थे यथा युद्धं श्येनयोर्गुह्ययोर्नृप ॥ ३२
धृष्टद्युम्नस्तु समरे हार्दिक्यं नवभिः शरैः ।

आजधानोरसि क्रुद्धः पीडयन् हृदि कात्मजम् ॥ ३३
कृतवर्मा तु समरे पार्षतेन द्वाहतः ।
पार्षतं सरथं साथं छादयामास सायकैः ॥ ३४
सरथश्छादितो राजन् धृष्टद्युम्नो न दृश्यते ।
मेघैरिव परिच्छन्नो भास्करो जलदागमे ॥ ३५
विधूय तं वाणगणं शरैः कनकभूषणैः ।
व्यरोचत रणे राजन् धृष्टद्युम्नः कृतव्रणः ॥ ३६
ततस्तु पार्षतः क्रुद्धः शस्त्रवृष्टिं सुदारुणाम् ।
कृतवर्माणमासाद्य व्यसृजत् पृतनापतिः ॥ ३७
तामापतन्तीं सहसा शस्त्रवृष्टिं निरन्तराम् ।

B1.4 D2.4.7 त्वपातयत्; V1 B2.5 Da1 Dn1 D1.5 S
न्यपा; B2 त्वपाहरत्; D2.6 [अ]न्वताडयत्; D8 [अ]-
भ्यपातयत् (for [अ]न्व).
29 a) K2 प्रपतद्; M2-4 न्यपतद्. — b) K4 Dn1
श्येनाहृतम्; B1 सेनाहृतम्. — d) T2 G2 ततश्च (for तदा).
V1 B Dn1 D2.4.7.8 G1 M [अ]च्युत; T2 [अ]द्भुतं; G2 च्युतं.
Da1 D1.5 पश्चादगमदाच्युत; D3 पश्चात्प्रपतदाच्युत; D8
पश्चात्संप्रापतद्विभो.

30 b) D2 व्यसंस; T1.3 G3 पुत्रास् (for त्रस्तास्).
D2 तत्र (for तस्य). B1.4 D3.1.7 पुरोगमाः; B2 तदानुगाः
(for पदा). — c) G1 गौतमः. — d) B2 समंततः
(for दिशो दश). S (except T2 M1) दिशस्ते विप्रदुद्रुवुः.
31 a) Ś1 (marg. as in text) K2 B1 M4 धृष्टद्युम्नस्.
V1 च (for तु). — b) B2-4 Dn1 D2 परिवार्य (for
संनि). K2 V1 B2 Da1 D1-3.7 T2 G1.3 महारथः; B2
समंततः; B2.4 D2 महाबलं; Dn1 D2 T1.3 G2 M रथं (for
बल). B1 हार्दिक्यं नवभिः शरैः (= 33b). — c) V1
B2 Da1 D1.5 M2-4 [अ]नदद्; Dn1 D2 T G M1 नदन् (for
[अ]ब्रवीद्). Ś2 K4 V1 धृष्ट; B2 वीरस्; Dn1 S (except
M1) हृष्ट. — d) K2 B1.3.4 Da1 D2-3.7 भारत; V1
B2 Dn1 D1.2.3 S चाब्रवीत्; B2 चासकृत् (for पार्षतम्).

32 a) D2 तुमलं. — b) Dn1 D2 T G2
M1 तदा; M2-4 तथा (for रणे). — D3 om. (? hapl.)
32-33b. — c) K2 आमिपार्थ. K2 तथा; K2 भवेद्
(for यथा). — d) Dn1 T2 M क्रुद्धयोर (for श्येनयोर).
K2 V1 B Da1 D1.3-5.7 T1.3 G क्रुद्धयोर; Dn1 T2
M श्येनयोर; D2.6 दृष्टयोर (for गुह्ययोर). K2 यथा; D2
(sup. lin. as in text). c M1 इव (for नृप).

33 Ds om. 33ab (cf. v. l. 32). — a) D2 च (for
तु). — After 33ab, T2 repeats 22-33b. — d) D2

हृदि सायकैः; T1.3 G M इव सात्वतं (T2 G2 'त'); T2
हार्दिकात्मजं (for हृदि).

34 a) M1 सुसमरे (for तु समरे). — b) B2
समाहतः (for द्वाहा). — c) T1 समरे (for सरथं).

35 a) D2 स शरैश्च; T2 स तदा; M2 सरथं. K2
कृतवर्माच्छादितो राजन् (hypermetris); V1 Dn1 D2
स रथे छादिते राजन्; T1 शरसंछादितो राजा; T2 G कृतवर्मा
शरैश्छन्नो. — b) K2 धृष्टद्युम्नेन दृश्यते (sic); V1 Da1 Dn1
D1.5 पार्षतो न व्य (Dn1 प्र) दृश्यते; D2 पार्षतो न दृश्यते;
M न व्यदृश्यते मारिप. — c) Dn1 घनैः (for इव). K2
Dn1 D2 परिच्छिन्नो. — d) K2 V1 B Da1 D1-4.7 S
जलधारि (T2 G 'राशि')भिः; Dn1 D2 'दैरिव; D2 'दैर्येण
(for 'दागमे).

36 a) Da1 Dn1 D1.5.8 S तान्वाणगणान्. — b) T2
बाणैः (for शरैः). Ś K1.2.4 कांचनभूषणैः; B1 कनकभूषणैः
(for 'भूषणैः'). — c) V1 व्यराजत (for व्यरोचत).
— d) Ś2 D2 कृतव्रतः; T2 प्रतापवान्; G1 कृतव्रणाः. T2 G2
पार्षतः परवीरहा.

37 a) V1 स ततः; Da1 Dn1 D1.5.8 T2 ततः स (for
ततस्तु). — b) Ś K1-3 V1 B2 D2.8 T2 M2-4 शस्त्रवृष्टिः
Dn1 शस्त्रवृष्टिं (for शस्त्रवृष्टिं). T2 om. (hapl.) from
सुदारुणां up to शस्त्रवृष्टिं (in 38b). V1 Dn1 D2 M
दुरासदां; D2 च दारुणां (for सुदां). — c) Da1 Dn1
D1.5 उद्दिश्य (for आलाद्य).

38 T2 om. up to शस्त्रवृष्टिं (in 38b) (cf. v. l. 37).
— a) K2 M1 तम्. K4 D1 आपतन्ती. — b) V1 Dn1 D2
शस्त्रवृष्टिं (for शस्त्र). K2 V1 B1-4 D2-1.6.7 T1.3 G M1
सुदारुणां; B2 Da1 Dn1 D1.5.8 T2 M2-4 दुरासदां (for
निरन्तराम्). — d) T1 स्यालको; T2 G सात्वतो (for
हार्दिक्यो). V1 B1.5 Da1 D1.5 T1.3 G [S] वारयद् (for

शरैरेकसाहसैर्हार्दिक्यो व्यधमद्युधि ॥ ३८
 दृष्ट्वा तु दारितां युद्धे शस्त्रवृष्टिं दुरुत्तराम् ।
 कृतवर्मणमभ्येत्य वारयामास पार्षतः ॥ ३९
 सारथिं चास्य तरसा प्राहिणोद्यमसादनम् ।
 भलेन शितधारेण स हतः प्रापतद्रथात् ॥ ४०

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि अष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥

३९

संजय उवाच ।

द्रौणिर्युधिष्ठिरं दृष्ट्वा शैनेयेनाभिरक्षितम् ।
 द्रौपदेयैस्तथा शरैरभ्यवर्तत हृष्टवत् ॥ १
 किरन्निपुणान्धोरान्स्वर्णपुङ्खाञ्जिशलाशितान् ।

दर्शयन्विधानमार्गाञ्जिक्षार्थं लघुहस्तवत् ॥ २
 ततः खं पूरयामास शरैर्दिव्यास्त्रमन्त्रितैः ।
 युधिष्ठिरं च समरे पर्यवारयदस्त्रवित् ॥ ३
 द्रोणायनिशरच्छन्नं न प्राज्ञायत किञ्चन ।

C. 8. 2655
B. 8. 53. 4
K. 8. 50. 4

व्यधमद्). D₂-4 शरैः; D₇ क्षुरैः (for युधि). — T₁, 3 G ins. a passage given in App. I (No. 13) after 38; T₂ ins. it after 39^{ad}.

39 T₁ om. 39-40. T₃ G read 39 after 25. — ^a) D₂1 च (for तु). K₃ V₁ B D S (T₁ om.) वारितां (for दारितां). — ^b) Ś K₁, 2, 4 V₁ B₃ D₃, 4 शरवृष्टिं (for शस्त्रं). Ś₁ K₁, 4 V₁ B₁, 2, 4, 5 D₂1 D₂1 D₁, 3-8 T₂, 3 G₂, 3 M दुरासदां; K₂ दुरंतरां; K₄ दुरुत्तमां; B₃ D₃ G₁ सुदारुणां (for दुरुत्तराम्). — T₂ reads 39^{ad} after 40. — ^c) B₃ D₂-4, 7 आसाद्य (for अभ्येत्य). — For 39^{ad}, D₂1 D₃ M subst.: T₂ ins. after 39^{ad}:

504* हार्दिक्यं छादयामास पार्षतो निशितैः शरैः ।

[M वारयामास (for छाद). M₁, 3 वर्पेतो (for पार्षतो).]

40 T₁, 3 G om. 40 (for T₁, cf. v. l. 39). — ^a) V₁ D₂1 T₂ M सहसा; D₃ भलेन (for तरसा). — ^b) D₂1 D₃ T₂ विद्ध (T₂ छिन्न) गात्रस्तु (for शितधारेण). — ^c) D₂1 D₃ ततः सं (for स हतः). B₃ प्राद्रवद् (for प्रापतद्). Ś₁ रथं; D₂ सुवि; D₃ रथान् (for रथात्). K₁ स हता प्राप भद्रवत् (sic). — After 40, T₂ reads 39^{ad} followed by App. I (No. 13).

41 ^a) Ś₂ K₁, 4 हि; K₂ om. (for तु). D₃ T₂ बलिनं; T₁, 3 G M समरे (for बलवान्). — ^b) B₃ छित्त्वा; G₁, 2 हित्वा (for जित्वा). K₂, 4 शत्रून्; G₂ सार्थं. B (except B₃) D₂-4, 7 महाबलं (D₂ 'ले); D₃ G₂ 'रणे; T₃ G₁, 3 M₂, 4 'रथः (for 'रथम्). — ^c) T₃ G कालयामास (for वार). D₃ पत्रिमिः (for सायकैः).

42 ^a) T₁ G₁, 3 तु (for ते). G₂ M यौधा. — ^b)

K₁ अपाद्रवन्; T G अभि (for उपा). — ^c) D₁ सिंहनादं रवं; S (except T₂) 'नादरवांश्च (for 'नादरवं). T₁, 3 G₂, 3 चक्रुस्; G₁ चात्र (for कृत्वा).

Colophon. — Day of Karna's Generalship: Ś₂ K₁, 4 द्वितीय (K₁ 'ये) युद्धदिवसे. — Adhy. name: B₃ रूपेण सुकेतुवधः; T₂ M₁ कृतवर्मपराजयः. — Adhy. no. (figures, words or both): Ś₂ 38 (as in text); K₁ 39; B₁ 54; B₂ 47; B₃ 53; B₃ D₃ 55; D₂1 65; D₁ 49; D₃ 35; T₁, 3 G 52; T₂ M 51.

39

1 ^b) D₂1 D₃ [अ]भिपालितं; M₂, 4 'रक्षितुं (for 'रक्षितम्). T₁, 3 G M₁, 2 युयुधानेन रक्षितं. — ^c) Ś K₁, 2, 4 हृष्टैः (for शरैः).

2 V₁ reads 2 on marg. — ^b) S (except T₂) हेमपुङ्खान् (for स्वर्णं). — ^c) K₃ शिलाश्वः; B D₂1 D₁, 3-5, 7 शिक्षाश्वः; T₁, 3 G M शिक्षया (for शिक्षार्थं). V₁ द्रौणिः परपुरंजयः; D₂1 D₃ T₂ शिक्षाबलसमन्वितान्; D₂, 6 शिक्षां स नरपुंगवः (D₂ 'वान्).

3 ^a) V₁ D₂1 D₁, 5 स तु (for ततः). D₂, 6 संपूरयामास (for खं पूरं). D₂1 D₃ T₂ स (D₃ marg. खं; T₂ सं-) पूरयामास शरैर्दिव्यास्त्रप्रतिमन्त्रितैः; T₁, 3 G M खं पूरयन्शरैस्तीक्ष्णैर्वैगवद्भिः समंततः. — ^c) S (except T₂) युधिष्ठिरस्य (for 'रं च). — ^d) D₂1 D₃ T₂ पर्यवारयत्. B₁-4 D₂, 4, 7 परिवार्य मदास्त्रवित्; T₁, 3 G M दिशः सर्वाः समावृणोत्.

4 ^a) Ś₁ K₃, 4 V₁ B₂, 5 D₂, 7, 8 द्रोणायनि. D₂1

C. 2. 2655
B. 2. 55. 4
K. 2. 50. 4

वाणभूतमभूत्सर्वमायोधनशिरो हि तत् ॥ ४
 वाणजालं दिविष्टं तत्स्वर्णजालविभूषितम् ।
 शुशुभे भरतश्रेष्ठ वितानमिव विष्टितम् ॥ ५
 तेन छन्ने रणे राजन्वाणजालेन भास्वता ।
 अभ्रच्छायेव संजज्ञे वाणरुद्धे नभस्तले ॥ ६
 तत्राश्वर्यमपश्याम वाणभूते तथाविधे ।
 न स्म संपतते भूमौ दृष्ट्वा द्रौणेः पराक्रमम् ॥ ७
 लाघवं द्रोणपुत्रस्य दृष्ट्वा तत्र महारथाः ।
 व्यस्मयन्त महाराज न चैनं प्रतिवीक्षितुम् ।
 शेकुस्ते सर्वराजानस्तपन्तमिव भास्करम् ॥ ८

सात्यकिर्यतमानस्तु धर्मराजश्च पाण्डवः ।
 तथेतराणि सैन्यानि न स्म चक्रुः पराक्रमम् ॥ ९
 वध्यमाने ततः सैन्ये द्रौपदेया महारथाः ।
 सात्यकिर्धर्मराजश्च पाञ्चालाश्चापि संगताः ।
 त्यक्त्वा मृत्युभयं धीरं द्रौणायनिमुपाद्रवन् ॥ १०
 सात्यकिः पञ्चविंशत्या द्रौणिं विद्ध्वा शिलीमुखैः ।
 पुनर्विन्वाध नाराचैः सप्तभिः स्वर्णभूपितैः ॥ ११
 युधिष्ठिरस्त्रिसप्तत्या प्रतिविन्ध्यश्च सप्तभिः ।
 श्रुतकर्मा त्रिभिर्वाणैः श्रुतकीर्तिस्तु सप्तभिः ॥ १२
 सुतसोमश्च नवभिः शतानीकश्च सप्तभिः ।

-च्छिन्नं; Ds -च्छन्ने (for -च्छन्नं). T1.8 G M भारद्वाजशरैश्छ-
 (T1 'हि') छं; T2 द्रौणायविशिश्वच्छिन्न. — १) S2 V1 D2 S
 प्रज्ञायत. — ४) S2 हि तम्; K2 ह तत्; B Dn1
 D2-4.7.8 T1.8 G M महत्; T3 महत् (for हि तत्).

5 १) B (except B5) D2-4.6.7 दि(Ds अ)विच्छिन्नं;
 Dn1 Ds विष्टं तं; T1.8 G M दिविष्यं तत्; T2 'स्पृक्तात्
 (for 'ष्ठ' तत्). K2 तद्वाणजालं विविधं. — १) Dn1 Ds
 T1.8 M स्वर्णपुंल; T3 G 'पुंलैर्' (for 'जाल'). — ४) S
 (except M1) विमानम्; Co वितानम् (as in text). S K1.2
 वेष्टितं; K3 V1 B (except B1) Dn1 Ds.4.7.8 धिष्टितं; K4
 वेष्टितं; D1 विष्टरं; D2.6 विस्त् (Ds 'स्त्') तं (for विष्टितम्).

6 १) B (except B5) D2-4.6.7 छन्नं; T3 G छन्नो
 (for छन्ने). B (except B5) D3.4.7 नमो (for रणे).
 — १) M1 वाणमालेन. B1.5 Dn1 D1.5 भारत; Dn1
 शास्वता (for भास्वता). — ४) V1 D1 वाणयुद्धे; Dn1 Ds
 T2 ततो रुद्धे; T1.8 G M हृतरक्षिः (for वाणरुद्धे). T1 M
 तमोनुदः; T3 G दिवाकरः (for नभस्तले). Ds वाणरुद्धं
 नभस्तले.

7 १) S (except T2) तत्(M1 'म')हुतम् (for तत्राश्वर्यम्).
 Ds.8 अपश्यामो; T2 न पश्याम. — Ds T2 om. 7th. — १)
 K1 M1 om.; T1.8 G M1-3 नभस्य(M2.8 'स्त')ले
 (for तथाविधे). — १) G1 M1 संपततो; Co 'ते (as in
 text). V1 B D (Ds om.) S (T2 om.) भूतं (for
 भूमौ). — ४) S transp. दृष्ट्वा द्रौणेः. D1 द्रौणिः
 (for द्रौणेः). K4 B1-4 Dn1 Ds.4.7 किंचिदेवां(B1 'द्वयं')-
 तरि(B1-3 D4 'री')क्ष्णं. — After 7, K4 reads 9,
 repeating it in its proper place.

8 S2 K3 V1 B1.4.5 D S transp. 8 and 9, K1
 om. (hapl.) 8. B3 om. (hapl.) 8^a-10^a. — १) T1

M2.4 महारथः; M1 पराक्रमं (for महारथाः). — K3 B2
 M1 om. 8th cf. — १) G2 विस्मयन्त. — ४) Dn1 चैव; Ds
 चैते (for चैनं). S2 प्रतिवीक्षितं; V1 B1.4.5 D S (M1
 om.) प्रत्युदीक्षितुं (G2 'तं').

9 B3 om. 9 (cf. v. 1. 8). S2 K3 V1 B1.4.5 D
 S transp. 8 and 9. K4 reads 9 for the first time
 after 7. — १) Ds च (for तु). — १) Dn1 Ds
 धर्मपुत्रस्य. B5 Dn1 D1.5 M2-4 तु (for च). — १) T3 Gs
 सर्वाणि (for सैन्यानि). — ४) B2 पराक्रमत्. K4 दृष्ट्वा
 द्रौणेः पराक्रमं.

10 B2.3 om. 10th (for B3 cf. v. 1. 8). — १)
 V1 तु तत्; T1 G1.2 M2-4 तथा; T3 Gs महा (for तत्).
 — १) D1 धनराजश्च (for धर्म). — ४) K3 B5 D1
 पंचालाश्च; G1 पांचाल्यश्च. G2 संनताः (for संगताः). — १)
 K4 मृत्युं भयं. — १) K1.3 T1.3 G1.3 M2-4 द्रोणायनिम्
 T2 द्रौणिं ते समुपाद्रवन्.

11 १) K3 V1 B D (except Dn1 Ds) सप्तविंशत्या.
 — १) B1 om. विद्ध्वा. Ds शिलाशितैः (for शिलीमुखैः).
 — १) K4 पुनर्विन्वाध (sic) (for पुनर्विन्वाध). — ४)
 M1 om. सप्तभिः. T1 सर्वत्र (for सप्तभिः). S2 K1 T1.8
 G स्वर्णभूपणैः; B2 'पुंलितैः; D2.6 सप्तभिः शरैः (Ds शितैः)
 (for स्वर्णभूपितैः).

12 १) Dn1 Ds T2.8 Gs तु; Ds च (for त्रि). — १)
 K3 त्रि (for च). — S K1.2 read 12th after 24th.
 S (except T2) transp. 12th and 13th. — १) Dn1
 श्रुतवर्मा; T2 कृतकर्मा; M1 श्रुतकर्मा. — ४) K3 V1 B D S
 च (for तु). V1 B5 Dn1 D1.5 T2 पंचभिः (for
 सप्तभिः).

13 S (except T2) transp. 12th and 13th. V1

अन्ये च बहवः शूरा विव्यधुस्तं समन्ततः ॥ १३
 सोऽतिक्रुद्धस्ततो राजन्नाशीविष इव श्वसन् ।
 सात्यकिं पञ्चविंशत्या प्राविध्यत शिलाशितैः ॥ १४
 श्रुतकीर्तिं च नवभिः सुतसोमं च पञ्चभिः ।
 अष्टभिः श्रुतकर्माणं प्रतिविन्ध्यं त्रिभिः शरैः ।
 शतानीकं च नवभिर्धर्मपुत्रं च सप्तभिः ॥ १५
 अथेतरांस्ततः शूरान्द्राभ्यां द्वाभ्यामताडयत् ।
 श्रुतकीर्तस्तथा चापं चिच्छेद निशितैः शरैः ॥ १६
 अथान्यद्वनुरादाय श्रुतकीर्तिर्महारथः ।
 द्रौणायनिं त्रिभिर्विद्धा विव्याधान्यैः शितैः शरैः १७

ततो द्रौणिर्महाराज शरवर्षेण भारत ।
 छादयामास तत्सैन्यं समन्ताच्च शरैर्नृपान् ॥ १८
 ततः पुनरमेयात्मा धर्मराजस्य कर्मुकम् ।
 द्रौणिश्चिच्छेद विहसन्विव्याध च शरैस्त्रिभिः ॥ १९
 ततो धर्मसुतो राजन्प्रगृह्णान्यन्महद्वनुः ।
 द्रौणिं विव्याध सप्तत्या बाहोरुरसि चार्दयत् ॥ २०
 सात्यकिस्तु ततः क्रुद्धो द्रौणेः प्रहरतो रणे ।
 अर्धचन्द्रेण तीक्ष्णेन धनुश्छित्त्वानदद्भुशम् ॥ २१
 छिन्नधन्वा ततो द्रौणिः शक्त्या शक्तिमतां वरः ।
 सारथिं पातयामास शैनेयस्य रथाद्भुतम् ॥ २२

C. 8. 2675
B. 8. 55. 24
K. 8. 50. 23

reads 13^{ab} on marg. — ^a) B₁ D₁ D₂.s T₁.2
 श्रुतसोमश्च V₁ B₂ D₂-1.6.7 तु (for च). — ^b) S
 (except T₂) तथाष्टभिः (for च सप्तभिः). — D₂ om.
 (hapl.) 13^c-15^f. — ^d) K₃ ते (for तं).

14 D₂ om. 14 (cf. v. l. 13). V₁ reads 14^{ab}
 on marg. — ^a) K₁ सोत्यक्रुद्धसः; K₈ V₁ B D (D₂ om.)
 T₂ M स तु कु (D₂ वि)द्धसः; K₄ सोतिविद्धसः; T₁.s G स
 सुक्रुद्धस (for सोऽति). — ^b) K₃ ज्वलन् (for श्वसन्).
 — ^d) V₁ D₁ D₂ T₂.s G M₁-3 प्रत्य (M₁-3 'ति)विध्यच्च
 T₁ प्रतिविध्यः; M₄ व्यविध्यच्च (for प्राविध्यत). K₁ B₁.s
 D₁ T₂ शिलीमुखैः; B₄ शितैः शरैः; D₁ D₃ शिलाशितैः
 (for 'शितैः).

15 D₂ om. 15 (cf. v. l. 13). — ^b) K₃ D₁ D₃
 T₁ श्रुतसोमं; B₁ सुतं; G₂ सुतसोमश्च. — ^c) K₃ सप्तभिः;
 B₁.s D₁ D₁ D₁.s T₁ M अष्टभिः; T₂ G नवभिः (for
 अष्टभिः). S₂ K₃ B₃ D₁ T₁ श्रु (T₁ कु)तवर्माणं (for
 'कर्माणं). — ^d) D₂.s G₁.2 प्रत्यविध्यत् (G₁ 'ध्यं);
 T₂.s प्रतिविध्य (for 'विन्ध्यं). V₁ D₃ शितैः (for त्रिभिः).
 T₁ M₁ तथा; T₃ G तदा (for शरैः). — K₃ om. (hapl.)
 15^e-16^d. — ^f) K₄ धर्मराजं. V₁ B₁.s D₃.4.6.7 च
 पंचभिः; D₁ D₁.s त्रिभिः शरैः (for च सप्तभिः).

16 K₃ om. 16 (cf. v. l. 15). — ^a) D₁ D₁.s-5.7
 तथा (for अथ). D₂ [इ]तरस् (for [इ]तरांस्). S₂
 K₁.4 V₁ B₂ D₂ तथा (for ततः). V₁ B₂ D₁ D₁.s
 योयान्; D₂ शूरा (for शूरान्). D₁ D₃ S अथेतरान्म (D₃
 'न्यानपि म)हेव्वासान्. — ^b) V₁ D₁ S समर्पयत्; D₃
 समर्पिवान् (for अताडयत्). — ^c) B₃ D₁ D₂
 श्रुतकीर्तिस्. D₁ D₂.s S ततश्च (for तथा). T₃ G चापि
 (for चापं). — ^d) S₂ निशितैः. S (except T₂) मृष्टौ (T₂

G धनुश्च) चिच्छेद मारिष.

17 K₄ D₂.s om. (hapl.) 17. — ^a) S₂ आघाय (for
 आदाय). — ^b) D₁ D₁.s महायज्ञाः (for 'रथः). — ^c)
 S₂ V₁ B₂.s D₃ T₁.s G₁.s M₁-3 द्रोणायनिं. T₂ द्रौणाय
 नवभिर्विद्धा. — ^d) D₁ D₃ T₂ पुनश्चान्यैः (for
 विव्याधान्यैः). V₁ D₁ D₁ D₁.s.8 T₂ त्रिभिः शरैः; G₁.s
 शिलाशितैः (for शितैः शरैः).

18 ^a) S₂ K₁ द्रौणिं; T₃ G₂.s द्रोणिर्. — ^b) D₃
 शरवर्षेण (for 'र्वेण). K₃ B₁-4 D₂-1.6.7 मारिषः; V₁ B₂
 D₁ D₁.s सर्वशः; D₁ D₃ T G₃ M सर्वतः (for भारत).
 — ^c) K₃ समस्तांश्च. S K₂.4 च शरैस्त्रिभिः; K₁ च त्रिभिः
 शरैः; V₁ B D₁ D₁.s-3 भरतर्वधः; D₁ D₃ S युद्धमुर्मदः;
 D₂.s च शरैर्नृप (for च शरैर्नृपान्).

19 S K₁.2.4 om. (hapl.) 19. — ^b) G₁.2 धर्मपुत्रस्य.
 — ^c) D₁ T₂ प्रहसन् (for विहसन्). D₃ द्रौणिर्हसन्प्र-
 चिच्छेद (for 'c). S (except T₂) द्विवा छित्त्वा प्रहसा (G₁
 'सहसा)य तं विव्याध त्रिभिः शरैः.

20 ^a) K₃ धर्मस्ततो (for धर्मसुतो). D₂ राजा. — ^b)
 K₁ D₁ T₂ [अ]न्यं (for [अ]न्यन्). D₂ प्रगृह्ण स्विरं धनुः.
 — ^c) T₁ द्रोणपुत्रं चतुःपष्ट्या; T₂.s G M द्रोणपुत्रं त्रि (T₃
 G₃ तु)पष्ट्या तु. — ^d) K₁ चाक्रयात्; K₃ B₁-4 D₂-1.6.7
 S चार्पयत्. V₁ D₃ चैव हि; B₂ D₁ D₁ D₁.s चैव ह
 (for चार्दयत्).

21 ^a) S शैनेयस्य (for सात्यकिस्य). D₃ सुसंक्रुद्धो (for
 (for ततः क्रुद्धो). — ^b) D₃ बाणेः (for द्रौणेः). B₁
 द्रौणिना प्रहरतो रणे (hypermetric). — ^c) T₃ G₃ बाणेन
 (for तीक्ष्णेन). — ^d) G₂ [अ]नदन्.

22 ^b) K₁ शक्ताः (for शक्त्या). — ^d) K₁ सैन्ये यस्य
 (for शैनेयस्य). S द्रुतं रथात् (by transp.).

C. 8. 2675
B. 8. 53. 24
K. 8. 50. 24

अथान्यद्वचुरादाय द्रोणपुत्रः प्रतापवान् ।
 शैनेयं शरवर्षेण छादयामास भारत ॥ २३
 तस्याश्वाः प्रदुताः संख्ये पतिते रथसारथौ ।
 तत्र तत्रैव धावन्तः समदृश्यन्त भारत ॥ २४
 युधिष्ठिरपुरोगास्ते द्रौणिं शस्त्रभृतां वरम् ।
 अभ्यवर्षन्त वेगेन विसृजन्तः शिताञ्शरान् ॥ २५
 आगच्छमानांस्तान्दृष्ट्वा रौद्ररूपान्परंतपः ।
 प्रहसन्प्रतिजग्राह द्रोणपुत्रो महारणे ॥ २६

23 *) Ś: K₁ आचाय. — d) T_{1.3} G_{2.3} M
 वारयामास (for छादया).

24 *) Ś K₂ तथाश्वाः (Ś: *श्वाः) (for तस्याश्वाः). K₃
 D₃ प्रदुताः; Da₁ D_{1.5} विदुताः; G₂ प्रदुतं (for प्रदुताः).
 K₁ D₃ G₂ M₂₋₄ संख्ये. — b) K₃ V₁ Da₁ D_{1.5.3}
 पातिते. — After 24^{ab}, Ś K_{1.3} read 12^{ad}. — c)
 T_{1.3} G₃ तत्रैव धावन्तस्य. — d) V₁ B₃ Da₁ D_{1.5} S
 (except T₁) मारिष (for भारत).

25 *) K₃ V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1-5.7.3} T G_{1.3} M
 तु; D₃ G₂ च (for ते). — b) G₁ वरः. — c) B₃ Dn₁
 D_{3.3} T₁ G_{1.3} अभ्यवर्षन्त; Da₁ D_{1.5} M₁ वर्षन्त; M₂ वर्षन्त.
 — d) V₁ विसृजन्त (for 'जन्तः'). T_{1.3} G_{1.3} transp.
 शितान् and शरान्.

26 *) V₁ B₃ Da₁ D_{1.5} आगच्छतस्तु (for 'मानांस').
 S सहसा पत (M₁ 'ति' तस्तान्वै. — b) Ś K₂ रुद्ररूपान् (K₂
 'पा:'); K₃ V₁ B Da₁ D_{1-5.7} S रुद्ररूपान् (K₃ 'प:'); Dn₁
 D₃ क्रूर (for रौद्र). K₄ B_{1.3} परंतप; S समन्ततः. — d)
 D₁ महारणः; D₃ 'रथः.

27 M_{3.4} om. (hapl.) 27^{ab}. — a) K_{1.3} शरशत-
 (K₁ 'तं' ज्वाला; K₃ शरो महाज्वाला; K₄ सरसतः ज्वाला;
 (sic). — b) Ś K_{1.3.4} सेनाकक्ष्यं. D_{2.6} महाबलः; S
 (M_{3.4} om.) 'रणे (for 'रथः'). — d) Ś K_{1.3.4} कक्ष्यम्; Cc
 कक्षम् (as in text). B₃ यथाचले; S हवोद (T_{1.2} 'स्थितः'
 (for यथा चले).

28 *) V₁ Da₁ Dn₁ D_{1.5} S पाण्डवेयस्य (for
 पाण्डुपुत्रस्य). — b) Ś K_{1.3} om. (hapl.) from प्रतापितम्
 up to द्रोणपुत्र (in 29^b). V₁ द्रोणपुत्रेण तापितं; B_{3.4}
 'त्रः प्रतापवान्; Dn₁ D₃ T_{1.2} G₂ M 'त्रशराहतं; T₃ G_{1.3}
 'त्रशराचितं (G₁ 'रं'). — After 28^a, T_{2.3} G ins.:

505*

तस्मिन्नेव चमसुखे ।

तद्वलं पाण्डवेयस्य द्रोणपुत्रशराचिपा ।

तापयन्भरतश्रेष्ठ गभस्तिभिरिवांशुमान् ।

तत्ताप्यमानं तीक्ष्णमैत्राक्ष्यस्य च सायकैः ।

क्षुभ्यते पाण्डवं सैन्यं

ततः शरशतज्वालाः सेनाकक्षं महारथः ।
 द्रौणिर्ददाह समरे कक्षमग्निर्यथा वने ॥ २७
 तद्वलं पाण्डुपुत्रस्य द्रोणपुत्रप्रतापितम् ।
 चुक्षुभे भरतश्रेष्ठ तिमिनेव नदीमुखम् ॥ २८
 दृष्ट्वा ते च महाराज द्रोणपुत्रपराक्रमम् ।
 निहतान्मेनिरे सर्वान्पाण्डून्द्रोणसुतेन वै ॥ २९
 युधिष्ठिरस्तु त्वरितो द्रौणिं श्लिष्य महारथम् ।

[(L. 3) T₂ पातयन् (for तापयन्). — After line 3,
 G₃ ins.:

506* तद्वज्रमानं मर्षेण ब्राह्मणस्य शराहतम् ।
 The above is followed by repetition of 28^a and
 lines 2-4 of 505* in G₂. — (L. 4) T₃ G_{1.3} पच्य (G₁
 भज्य) मानममर्षेण; G₂ (both times) तद्वज्रमानं मर्षेण (for
 the prior half). G₂ (second time) ब्राह्मणस्य शराहतं
 (for the posterior half).]

— d) T_{2.3} G₃ तिमिनेव (for 'नेव'). Ca cites तिमिना.
 T₁ M तस्मिन्नेव चमसुखे (= line 1 of 505*). Ca cites
 नदीमुखम् (as in text).

29 Ś K_{1.3} om. up to द्रोणपुत्र (in 29^b) (cf. v. l.
 28). K₃ om. 29^a-30^b. — a) T₂ तत्तस् (for दृष्ट्वा). B₃
 D_{2.4.7} चैव; Dn₁ D₃ तं च; S तत्र (for ते च). — b) D₂₋₄
 द्रोणपुत्रप्रतापितान् (D₂ 'पिनः'); T₂ 'शरादितान्. — c) Ś
 निहितान् (for निहं). Dn₁ सर्वानमन्यन्त इतान् (for '।'
 S सर्वान् (T₂ दृष्ट्वा दु) योधनः पार्थान् (G₁ 'थं ह) तान्युदे
 ह्य (T₂ G_{1.3} M₁ [S] भ्य) मन्यन्त.

30 K₃ om. 30^{ab} (cf. v. l. 29). — a) D₃ त्वरितं.
 — b) D_{2.6} द्रौणेः (for द्रौणिं). B₃ M₁ द्रोणशिल्पः; B₃
 M₂₋₄ द्रोणशिल्पो (for द्रौणिं श्लिष्य). Ś K₂ श्लिष्यः; Ś
 K_{1.3} दृष्ट्वा; B₁ G_{1.2} पीड्य; B₂ श्लिष्य; D₂ श्लिष्यः; T₁
 विष्वा; T_{2.3} G₃ विष्य (for श्लिष्य). K₁ महारथ. Dn₁ D₃
 द्रौणेर्दृष्ट्वा (D₃ दृष्ट्वा द्रौणेः) पराक्रमं. — c) B_{1.4} T_{2.3} G₃ M
 द्रोणपुत्रं स; B₃ 'त्रं तं; D_{2.4.7} 'त्राय; T₁ 'त्रं वै. — d) V₁
 D₃ रोपामर्षसमन्वितं. — After 30, T G ins.:

507* जानामि त्वां युधि श्रेष्ठ वीर्यवन्तं बलान्वितम् ।

कृतास्त्रं कृतिनं चैव तथा लघुपराक्रमम् ।

यत्कमेतन्नवान्सर्वं पार्षते यदि दर्शयेत् ।

तत्तत्त्वां बलवन्तं च कृतवीर्यं च विद्महे ।

स हि वै पार्षतं दृष्ट्वा समरे शत्रुसुदनम् ।

भवेत्तव बलं किञ्चिद्वीर्यमि त्वां न तु द्विज ।

[5]

[334]

[5]

अब्रवीद्रोणपुत्रं तु रोषामर्षसमन्वितः ॥ ३०
 नैव नाम तव प्रीतिर्नैव नाम कृतज्ञता ।
 यतस्त्वं पुरुषव्याघ्र मामेवाद्य जिघांससि ॥ ३१
 ब्राह्मणेन तपः कार्यं दानमध्ययनं तथा ।
 क्षत्रियेण धनुर्नाभ्यं स भवान्ब्राह्मणध्रुवः ॥ ३२
 मिपतस्ते महाबाहो जेष्यामि युधि कौरवान् ।
 कुरुष्व समरे कर्म ब्रह्मवन्धुरसि ध्रुवम् ॥ ३३
 एवमुक्तो महाराज द्रोणपुत्रः स्मयन्निव ।
 युक्तत्वं तच्च संचिन्त्य नोत्तरं किंचिदब्रवीत् ॥ ३४

अनुक्त्वा च ततः किञ्चिच्छरवर्षेण पाण्डवम् ।
 छादयामास समरे कुद्वोऽन्तक इव प्रजाः ॥ ३५
 संछाद्यमानस्तु तदा द्रोणपुत्रेण मारिष ।
 पार्थोऽपयातः शीघ्रं वै विहाय महतीं चमूम् ॥ ३६
 अपयाते ततस्तस्मिन्धर्मपुत्रे युधिष्ठिरे ।
 द्रोणपुत्रः स्थितो राजन्प्रत्यादेशान्महात्मनः ॥ ३७
 ततो युधिष्ठिरो राजा त्यक्त्वा द्रौणिं महाहवे ।
 प्रययौ तावकं सैन्यं युक्तः क्रूराय कर्मणे ॥ ३८

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥

C. 8. 2681
B. 8. 53. 38
K. 8. 30. 44

[(L. 1) T₃ G₃ महावलं (for वलान्वितम्). — (L. 3) T₁ पार्थाय च दर्शयत् (for the post. half). — (L. 4) T_{1.3} G₃ तु (for च). T₃ G_{2.3} कृतवियं (for 'वीर्य'). — (L. 5) T₃ G_{2.3} न (for स). T₃ G₃ ने (for वै). — (L. 6) G₂ त्वा. T₃ G₃ इति (for न तु). T₃ G_{2.3} द्विजं.]

31 ^a) D₆ ते मनसः (for नाम तव). T₂ प्रजा (for प्रीतिर). — ^b) T₂ G₂ न च (for नैव). B₂ कृताज्ञया (for कृतज्ञता). — ^c) V₁ B_{2.5} D_{n1} D₅ S (except T₁) ततस् (for यतस्). — ^d) D_{n1} D₅ मामेवाभिः; T₁ तमेवाद्य (for मामे). K₃ जिघांसया (for 'ससि).

32 ^b) D_{n1} तपः (for तथा). S शमश्च दम एव च. — ^d) K_{2.3} D₄ ब्राह्मण ध्रुवः (K₃ 'वं'; K₄ D_{n1} D₅ T₁ 'णो (T₁ 'णे) ध्रुवं; D_{2.6} 'णो ध्रुवः; G₁ 'णप्रभः.

33 D_{n1} D₅ S transp. 33^{ab} and 33^{cd}. — ^a) D₃ मिपितस्. D_{2.6} च; T₂ तु (for ते). D_{n1} D₅ S (except T₂) [S] घ समरे (for महाबाहो). — After 33^a, G₁ reads 35de repeating it in its proper place. — ^b) K₃ B D_{3-5.7} T₃ युधि जेष्यामि (by transp.); D_{n1} योधयिष्यामि; D₅ विजेष्याम्यद्य; S (except T₃) ध्रुवं जेष्यामि (G₃ 'म). D_{2.6} जेष्यामि त्वां सकौरवन्. — ^c) M₂₋₄ तत्समं (for समरे). D_{n1} कर्ण (for कर्म). — ^d) D_{n1} D₅ S ब्रह्मवन्धो यथेष्टतः (D₅ 'च्छसि; T₂ 'स्सितं). Ca. c cite ब्रह्मवन्धुर (as in text).

34 ^a) V₁ उक्ते. — ^c) K₃ V₁ B_{1.2.4.5} D_{n1} D_{n1} D₂₋₃ T_{2.3} G₁ M युक्तं तत्त्वं (D_{n1} D₅ 'द्यं च; B₃ युक्तमयुक्तं च (hypermetric); T₁ युक्तं तद्वच्च (for युक्तत्वं तच्च). D₁ युक्तं तत्त्वं त्वसंचित्य.

35 ^a) K₁ अनुक्तो (sic). V₁ T₁ तु; D_{n1} D₅ [ए]व (for च). — ^b) M₃₋₄ पाण्डवान्. — G₁ reads 35^{de}

for the first time after 33^a. — ^c) G₁ (first time) संछाद्यमानः (for छादयामास).

36 ^a) K_{2.3} V₁ B₁ D (except D_{n1} D_{2.3}) T_{2.3} G_{1.3} M₁ स छाद्य'; B₃ तं छाद्य'; T₁ प्रच्छाद्य'. D₅ तु तथा; S (except T₁) समरे (for तु तदा). — D_{n1} om. (hapl.) 36^c-37^b. — ^c) S व्य (T₃ व्या) पायासीद् (T₃ G₃ 'याच्च र) जे पार्थः. — ^d) K₃ विगाह्य; D_{n1} D_{1.5.3} (marg. as in text) S प्रगृह्य (for विहाय).

37 D_{n1} om. 37^{ab} (cf. v. l. 36). — ^a) S प्रयाते तु (for अपयाते). D₃ च तस्मिन्वे (for ततस्तस्मिन्). — ^b) V₁ D_{2.6} धर्मराजे (for 'पुत्रे). — ^c) V₁ B_{2.4} D_{n1} D_{n1} D_{2-4.7.3} T_{1.2} ततो; C₃ स्थितो (as in text). — ^d) V₁ B_{2.4} D_{n1} D_{3-4.7.3} प्रत्यागात्; C₃ प्रत्यादेशान् (as in text). Co cites प्रत्यागात्. K₄ V₁ B_{2.4} D_{n1} D_{2.4.6-3} महामनाः (B₄ D_{n1} 'नः) (for 'त्मनः).

38 ^a) D_{n1} T₂ M युधिष्ठिरे. V₁ B D_{n1} D_{n1} D_{1.3-5.7.3} राजन्; T₂ M त्यक्त्वा (for राजा). — ^b) B₂ D_{n1} G₁ द्रौणिर्. T₂ M राजानं द्रौणिरादवे. — ^c) D_{n1} प्रययौ. G₂ तावका. — ^d) K₁ युक्ता; T₂ क्रुद्धः; G₁ युक्तं; M₁ युधि; C₃ युक्तः (as in text). G₂ कर्मणि. D_{2.6} मुक्त्वा तं कृष्ट (D₃ क्रू) योधिनं.

Colophon. — Day of Karna's Generalship: Ś₂ K_{1.4} द्वितीये (Ś₂ 'व) युद्धदिवसे. — Adhy. name: B₂ द्रौणिना युधिष्ठिरपलायनं; D₃ पार्थापयानं; T₂ अश्वत्थाम-पराक्रमः; M₁ अश्वत्थामयुद्धं. — Adhy. no. (figures, words or both): Ś₂ 39 (as in text); K₁ D₁ 50; B₁ D₁ 55; B₂ 46; B₄ 58; B₅ D₅ 56; D_{n1} D₅ 66; D₁ 36; T_{1.3} G₁ 53; T₂ M 52.

C. 8. 2692
R. 8. 56. 1
K. 9. 51. 1

संजय उवाच ।

भीमसेनं सपाञ्चाल्यं चेदिकैकयसंवृतम् ।
वैकर्तनः स्वयं रुद्धा वारयामास सायकैः ॥ १
ततस्तु चेदिकारूपान्मुञ्जयांश्च महारथान् ।
कर्णो जघान संकुद्धो भीमसेनस्य पश्यतः ॥ २
भीमसेनस्ततः कर्णं विहाय रथसत्तमम् ।
प्रययौ कौरवं सैन्यं कक्षमग्निरिव ज्वलन् ॥ ३
सप्तपुत्रोऽपि समरे पाञ्चालान्केकयांस्तथा ।
सुञ्जयांश्च महेष्वासान्निजघान सहस्रशः ॥ ४
संशप्तकेषु पार्थश्च कौरवेषु वृकोदरः ।
पाञ्चालेषु तथा कर्णः क्षयं चक्रुर्महारथाः ॥ ५

40

1 ^a) Ṣ K_{2.4} B_{1.4} D_{1.4} D_{1.4.6.7} च पांचाल्यं (Ṣ₂ K_{2.4} D₁ 'ल्य'; D₁ D_{1.6} 'लं'); V₁ B_{2.5} D_{5.8} S (except T₂) सपांचालं (M₁ 'ल'). — ^b) K_{2.4} D_{1.1} D_{6.8} चेदिकैक (के)यसंवृतं; D₁ D_{1.5} 'केकयसंवृतं'; G₁ 'केसरसंवृतं' (sic). — ^c) B₃ D₂ स्वयं क्रुद्धो; D₁ तु संकुद्धो; D₈ सुसंकुद्धो (for स्वयं रुद्धा). T_{1.8} G M सेनापतिः (M₁ 'ति' स्वयं क्रुद्धो; T₂ सूतः सेनापतिः क्रुद्धो. — D₂ om. (hapl.) 1^a-2^a. — ^d) V₁ D₁ D₆ छादयामास (for वार'). Ṣ K_{2.4} सैनिकैः (for सायकैः).

2 D₂ om. 2^{abc} (cf. v. 1. 1). — ^a) B₃ D₆ T₃ G₁ ततश्च. S K₂ देवकारुणान्; S चेदिकारुणान्. — ^c) B_{1.2.4} D_{3.4.7} समरे (for संकुद्धो).

3 B₃ om. 3^{ab}. — ^a) T_{1.8} G तु तं (for ततः). — ^b) K₁ D₁ G₁ रथसुत्तमं; K₄ D₈ 'सत्तमः'. — ^c) K₁ कौरवे. — ^d) Ṣ K_{2.4} कक्षयम्; D₆ कक्षेषु. D₁ D_{1.5} अग्नेर. D₁ दहन्निव (for हव ज्वलन्). B₃ om. from मग्नि up to कौरवे (in 5^b).

4 B₃ om. 4 (cf. v. 1. 3). — ^b) Ṣ₂ D₇ पांचालान्. K₄ D₁ D_{1.4.5.8} केकयांश्च. T₂ तदा (for तथा). — ^d) S स (G₂ M₃ स) जघान (for निज').

5 B₃ om. up to कौरवे (in 5^b) (cf. v. 1. 3). — ^a) Some MSS. संसप्तकेषु. K_{2.4} B₄ पार्थस्य; V₁ D₁ D₁ D_{1.5} वै पार्थः (D₁ 'र्थ'); S पार्थस्तु. — ^b) B₄ ततस्ततः (for वृकोदरः). — Ṣ K_{1.2} om. 5^{cd}. — ^c) V₁ B₃ D₁ D_{1.5.7} पांचालेषु. B₄ ततः (for तथा). — ^d) G₂ चक्रे. D₂

ते क्षत्रिया दह्यमानास्त्रिभिस्तैः पावकोपमैः ।
जग्मुर्विनाशं समरे राजन्दुर्मन्त्रिते तव ॥ ६
ततो दुर्योधनः क्रुद्धो नकुलं नवभिः शरैः ।
विष्याथ भरतश्रेष्ठ चतुरश्चास्य वाजिनः ॥ ७
ततः पुनरमेयात्मा तव पुत्रो जनाधिपः ।
क्षुरेण सहदेवस्य ध्वजं चिच्छेद काञ्चनम् ॥ ८
नकुलस्तु ततः क्रुद्धस्तव पुत्रं त्रिसप्तभिः ।
जघान समरे राजन्सहदेवश्च पञ्चभिः ॥ ९
तावुभौ भरतश्रेष्ठौ श्रेष्ठौ सर्वधनुष्मताम् ।
विष्याधोरसि संकुद्धः पञ्चभिः पञ्चभिः शरैः ॥ १०
ततोऽपराभ्यां भल्लाभ्यां धनुषी समकृन्तत ।

महारथं. T₃ G_{1.8} क्षयकाले यथाग्रयः.

6 ^b) B₂ च (for तैः). D₆ पावकोत्तमैः. — ^c) S विनाशमगमंस्त्रीदं. — ^d) K₁ संमन्त्रिते. V₁ राजन्दुर्मन्त्रितेन ते.

7 ^a) M₄ om. from ततो up to क्षुरेण (in 8^a). B₃ राजा (for क्रुद्धो). — ^b) K₃ V₁ B_{1.2.4} D₁ D_{1.3.5.8} नवभिर्नकुलं (by transp.); B₃ नवभिर्निशितैः. D₁ D_{1.5} शनैः (for शरैः). — Aftter 7^{ab}, D₆ reads 9^{cd}, repeating it in its proper place and om. 7^c-8^d. — ^c) B₃ G₁ M₁ भरतश्रेष्ठश्च. — ^d) S (M₄ om.) चतुर्भिस्त (T_{1.2} 'श्चा') स्य.

8 M₄ om. up to क्षुरेण (in 8^a); D₆ om. 8^{ab} (cf. v. 1. 7). — ^a) S (M₄ om.) परम् (for पुनर). — ^b) K₃ V₁ B_{1.4.5} D (D₆ om.) T G₃ M (M₄ om.) जनाधिप; B₂ नराधिप; B₃ जनेश्वरः. — ^d) K₄ T₂ कर्णं (for काञ्चनम्).

9 ^a) Ṣ K_{1.2.4} च (for तु). M₁ क्रुद्धं. — K₃ om. (hapl.) 9^b-10^a. — ^b) B₃ D₃ G_{1.2} च (G_{1.2} तु) सप्तभिः; D₁ त्रिसप्तभिः; D₂ त्रिभिः शरैः; T₂ त्रिभिस्त्रिभिः. — D₆ reads 9^{cd} for the first time after 7^{ab}. — ^c) Ṣ आजघान भुशं राजन्. — ^d) B₁ सहदेवं. D₄ तु (for च). B_{2.3} D₃ सप्तभिः (for पञ्चभिः).

10 K₃ om. 10^{abc} (cf. v. 1. 9). B₂ om. (hapl.) 10-11. — ^a) V₁ D₁ D₁ T₂ भरतश्रेष्ठः (V₁ 'ष्ट'). — ^b) B_{1.5} D_{2-4.7} ज्येष्ठौ; D₁ om.; M श्रेष्ठः. — ^d) D₁ om. one पञ्चभिः.

11 B₂ om. 11 (cf. v. 1. 10). — ^a) G₁ फलाभ्यां

यमयोः प्रहसत्राजन्विष्याधैव च सप्तभिः ॥ ११
 तावन्वे धनुषी श्रेष्ठे शक्रचापनिभे शुभे ।
 प्रगृह्य रेजतुः शूरो देवपुत्रसमौ युधि ॥ १२
 ततस्तौ रभसौ युद्धे आतरौ आतरं नृप ।
 शरैर्वर्षतुर्वोरैर्महामेधौ यथाचलम् ॥ १३
 ततः क्रुद्धो महाराज तव पुत्रो महारथः ।
 पाण्डुपुत्रो महेष्वासौ वारयामास पत्रिभिः ॥ १४
 धनुर्मण्डलमेवास्य दृश्यते युधि भारत ।

सायकाश्चैव दृश्यन्ते निश्चरन्तः समन्ततः ॥ १५
 तस्य सायकसंछन्नौ चकाशेतां च पाण्डवौ ।
 मेघच्छन्नौ यथा व्योम्नि चन्द्रस्यौ हतप्रभौ ॥ १६
 ते तु वाणा महाराज हेमपुङ्खः शिलाशिताः ।
 आच्छादयन्दिशः सर्वाः सूर्यसेवांशवस्तदा ॥ १७
 बाणभूते ततस्तस्मिन्संछन्ने च नभस्तले ।
 यमाभ्यां दृष्टे रूपं कालान्तकयमोपमम् ॥ १८
 पराक्रमं तु तं दृष्ट्वा तव सूनोर्महाराथाः ।

C. 8. 2708
B. 8. 56. 17
K. 8. 51. 17

(for मलाभ्यां). — ⁶) K₁ D₁ समहंततः; Dn₁ समलंकृते
 (for 'कृन्तत). G₂ घट्टुल्लस्य चाच्छिनत्. — G₂ om.
 11^a-32^d. — ⁷) K₃ B (B₂ om.) D₂-4.7 सहसा; Dn₁
 समरे (for प्रहसन्). S (G₂ om.) यमयोः प्रसभं वी (T₁
 धी)रो. — ⁸) K₃ D₃ T₂ [अ]य; V₁ B (B₂ om.)
 Da₁ Dn₁ D₁-5.7 च; D₆ स; T_{1.3} G_{1.3} M [आ]ञ्जु (for
 [ए]व). K₃ Dn₁ D₃ S (G₂ om.) त्रिभिस्त्रिभिः; V₁ B
 (B₂ om.) Da₁ D₁-5.7 त्रिसप्तभिः (for च स').

12 G₂ om. 12 (cf. v. l. 11). — ^a) Da₁ D_{1.5}
 श्रेष्ठ; S (except T₂; G₂ om.) मृष्टे (for श्रेष्ठे). — ^b)
 M_{2.4} शत- (for शक्र). Dn₁ क्षणे; S (G₂ om.) तदा (T₁
 था) (for शुभे). — ^c) Dn₁ वीरौ (for शूरौ). — ^d) T₂
 देवप्रतिसमौ. Dn₁ देवपुत्रौ महाराथौ.

13 G₂ om. 13 (cf. v. l. 11). — ^a) T₁ रभसाद्;
 M₁ रभसो. — ^b) K₃ क्षयं; B₁ D_{2.4.7} T₃ युधि; Dn₁ D₃
 G₃ M नृपं. — ^c) Ś₁ K₃ V₁ B D (except Dn₁ D₃) G₁
 वृषपतुः. — ^d) Ś₁ K_{1.2.4} B₁ महा (K₁ सह)मेघै-
 रिवाचलं; D₆ श्वसमानौ महाबलौ; S (G₂ om.) तोयदाविच
 पर्वतं.

14 G₂ om. 14 (cf. v. l. 11). — ^a) G₁ सप्तभिः (for
 पत्रिभिः).

15 G₂ om. 15 (cf. v. l. 11). — ^b) D₆ S (G₂ om.)
 दृष्टे. — ^c) Da₁ D_{1.2.5} सायकांश्च; Dn₁ तावकाश्च. V₁
 B₁ Da₁ Dn₁ D_{1.2.5} M₂-4 च व्यदृश्यंत (D₂ 'ते'); B₁ चापि
 दृश्यते; T_{1.3} M₁ चाप्य (T₂ 'स्य') दृश्यंत (T₂ 'ते') (for
 चैव दृश्यन्ते). D₆ सायका न व्यदृश्यन्ते. — ^d) B₃
 D₃ T₁ G₁ निःसरंतः; Dn₁ निश्चरंतः; D₂ निःश्वसंतः (for
 निश्चरन्तः). T₂ G₁ M ततस्ततः (for समन्ततः).

16 G₂ om. 16 (cf. v. l. 11). B₃ om. 16^a.
 B₁, Bom. and Cal. ed. om. 16^a-17^b. — ^a)

Ś₂ K_{2.4} सायकसंछिन्नौ (Ś₂ 'न्ना). — ^b) K₃ V₁
 B_{1.2.4} D_{2.3.5}-3 चकाशेते; Da₁ D_{1.4.5} चकाशेते; Dn₁
 प्रकाशेते. V₁ B_{1.2.4} Da₁ Dn₁ D_{1.5} न (for च). S (G₂
 om.) माद्रेयौ न विरेजतुः. — ^c) V₁ मेघच्छन्ने. — ^d) Ś₁
 K_{1.2.4} प्रभावृतौ; B₁ D₁ कृतप्रभौ; B₃ तथाभ्रगौ; T₁ G₁ M
 हतप्रभौ; T_{1.3} G₃ गतप्रभौ (for हतप्रभौ). B_{2.4} Da₁
 चंद्रसूर्यकृतप्रभौ.

17 G₂ om. 17 (cf. v. l. 11). B₃ om. 17^a (cf. v. l.
 16). — ^b) Dn₁ S (G₂ om.) स्वर्णपुङ्खाः (for हेम). — ^c)
 K₃ T₁ दश दिशः (for दिशः सर्वाः). — ^d) K₃ B_{2.4}
 Dn₁ D₇ [अं]शवो यथा; B₃ D₂₋₄ [अं]शवस्तथा; Da₁
 D_{1.5} गभस्तयः; S (G₂ om.) मरीचयः.

18 G₂ om. 18 (cf. v. l. 11). — ^a) K₁ भीतभूते
 (for बाण). Ś₂ K_{1.4} तदा (for ततस्). — ^b) M_{2.4}
 संछिन्ने च. B₁ यथानले; T_{1.3} G₃ नभस्थले. T₂ संछन्ने
 नभसः स्थले; G₁ छन्ने च नभसः स्थले. — After 18^a,
 Dn₁ ins.:

508* नकुलः सहदेवश्च क्रोधं तीव्रं समास्थितौ ।

तां बाणदृष्टिं राजस्तु शरैः शतसहस्रभिः (sic) ।

छादयामासतुरुमौ बाणौवैस्त्रयं तव ।

ततस्तयोर्महाराज सृजतोरनिशं शरान् ।

— ^c) B_{2.5} Da₁ Dn₁ D_{1.5-7} यमयोरः; S (G₂ om.)
 राजस्तु (for यमाभ्यां). K₃ D₃ दृश्यते (for दृष्टे).

19 G₂ om. 19 (cf. v. l. 11). — ^a) Ś₂ तद् (for
 तं). Dn₁ विक्रमं तु तयोर्दृष्ट्वा. — ^b) B₁ तस्य (for तव).
 Dn₁ पुत्रोर (for सूनोर). K_{1.4} D₃ महारायौ; Dn₁ M₁
 'रथः. — After 19^a, Dn₁ ins.:

509* क्रोधमास्थाय परमं निःश्वसंश्च यथोरगः ।

बाणान्धकारं ससृजे तव पुत्रस्योत्सदा ।

— ^c) K₁ सृजतुः. Dn₁ D_{3.8} (marg.) T₃ G_{1.3} इवात्किं;

C. 8. 2709
B. 8. 56. 18
K. 8. 51. 19

मृत्योरुपान्तिकं प्राप्तौ माद्रीपुत्रौ स मेनिरे ॥ १९
ततः सेनापती राजन्याण्डवस्य महात्मनः ।
पार्षतः प्रययौ तत्र यत्र राजा सुयोधनः ॥ २०
माद्रीपुत्रौ ततः शूरा व्यतिक्रम्य महारथौ ।
धृष्टद्युम्नस्तव सुतं ताडयामास सायकैः ॥ २१
तमविध्यदमेयात्मा तव पुत्रोऽल्यमर्षणः ।
पाञ्चाल्यं पञ्चविंशत्या प्रहस्य पुरुषर्षभ ॥ २२
ततः पुनरमेयात्मा पुत्रस्ते पृथिवीपते ।
विद्धा ननाद पाञ्चाल्यं पथ्या पञ्चभिरेव च ॥ २३
अथास्य सशरं चापं हस्तावापं च मारिष ।

M₁ उपांतिकं. V₁ नूनं (for प्राप्तौ). — ^a) K₁ D₂ स; D₃ तु; S (G₂ om.) हि (for स).

20 G₂ om. 20 (cf. v. l. 11). — ^a) D₃ सेनापतिस्ततो (by transp.). — ^b) S (G₂ om.) पांडवानां. S₁ K₃ V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3-5.7} S (G₂ om.) महारथः (for 'रथः'). — ^c) S (G₂ om.) राजन् (for तत्र). — ^d) M यतो (for यत्र).

21 G₂ om. 21 (cf. v. l. 11). — ^b) Dn₁ महारथः; D₃ (before corr. as in text) 'रथाः. — ^a) B D_{3.4.7.8} वारयामास; Dn₁ S (G₂ om.) पीड (for ताड). D₃ T₁ संयुगे (for सायकैः).

22 G₂ om. 22 (cf. v. l. 11). — ^a) M₃ तद् (for तत्र). — ^b) S₁ B₁₋₄ Dn₁ D_{2-4.6-8} T₂ हि; K₃ V₁ B₅ Da₁ D_{1.5} [S] पि (for स्ति). — ^c) T_{1.2} G₁ M पांचालं (T₂ 'लिं). — ^d) K₃ V₁ B (except B₃) Da₁ Dn₁ D_{2.3.6-8} पुरुषर्षभः (D₃ 'भं); T₂ 'पोत्तमः. T_{1.3} G_{1.3} M प्रसह्य पुरुषोत्तमः.

23 G₂ om. 23 (cf. v. l. 11). S₁ K_{1.2} om. 23^{ab}. — ^b) T₂ G₁ M पुत्रं. K_{3.4} B D_{2-4.6-8} तव पुत्रो ह्य- (K₃ 'त्रोप्यः; K₁ B₃ D₈ 'त्रोल्य) मर्षणः (K₄ 'णं) (= 22^d). — ^c) G₁ M पांचाल्यः. — ^d) D₃ सप्तभिर् (for पञ्च). V₁ B₅ आहवे (for एव च).

24 G₂ om. 24 (cf. v. l. 11). — ^a) S₁ K_{1.2.4} अस्तः; K₃ B₁ D_{3.4.7} तथास्य. K₁ समरं; Dn₁ समरे (for सशरं). — ^b) D₃ हस्तावाप्य. T_{1.3} G_{1.3} M मुष्टिदेवे विशां पते; T₂ 'मुष्टिद्वय विशां पते. — ^d) D_{4.6} G₁ राज्ञश्च (for राजा).

25 G₂ om. 25 (cf. v. l. 11). — ^b) G₁ पांचालः. S

क्षुरप्रेण सुतीक्ष्णेन राजा चिच्छेद संयुगे ॥ २४
तदपास्य धनुश्छिन्नं पाञ्चाल्यः शत्रुकर्षणः ।
अन्यदादत्त वेगेन धनुर्भारसहं नवम् ॥ २५
प्रज्वलन्निव वेगेन संरम्भाद्बुधिरिक्षणः ।
अशोभत महेष्वासो धृष्टद्युम्नः कृतव्रणः ॥ २६
स पञ्चदश नाराचाञ्चसतः पन्नगानिव ।
जिघांसुर्भरतश्रेष्ठं धृष्टद्युम्नो व्यवासृजत् ॥ २७
ते वर्म हेमविकृतं भित्त्वा राज्ञः शिलाशिताः ।
विविशुर्वसुधां वेगात्कङ्कवर्हिणवांससः ॥ २८
सोऽतिविद्धो महाराज पुत्रस्तेऽतिव्यराजत ।

K_{1.2.4} V₁ B (except B₁) Dn₁ D₂ शत्रुकर्षणः. — ^a) V₁ अन्यच्च. S₁ K₁ Dn₁ D₃ आदाय (for आदत्त). D_{2.6} कर्षणं च जगृहे राजन्. — B₃ om. (hapl.) 25^d-26^a. — ^d) S₂ K₁ वनं; K₃ D_{2.6.8} दृढं (for नवम्).

26 G₂ om. 26 (cf. v. l. 11). B₃ om. 26^a (cf. v. l. 25). — ^a) K₂ प्रज्वालन्. V₁ D_{2.6} रोपेण; B₂ Dn₁ D₃ कोपेन (for वेगेन). S (G₂ om.) क्रोधाद्बुधिरिक्षणः (G₁ 'क्ष). — ^b) S₂ रुक्षिरिक्षणैः; D₂ क्षुभिदेरणः (sic); S (G₂ om.) प्रज्वलन्निव. — ^d) K₄ व्यवासृजत्; T₁ M कृतक्षतः; T₃ G₃ 'क्षणं; G₁ 'क्षमः (for 'व्रणः).

27 G₂ om. 27 (cf. v. l. 11). — ^b) B_{1.4} Dn₁ T₁ M_{1.4} श्वसंतः; G₁ श्वसता. B_{1.4} इव पन्नगान् (by transp.). — K₄ om. 27^{ad}. — ^c) S₂ K₁ V₁ B₁ Da₁ D_{1.3-5.7} T₁ M भरतश्रेष्ठ (K₁ 'ष्ठे). — ^d) V₁ B₂ Dn₁ D₂ T_{1.3} G₁ व्यपासृजत्; B₁ व्यराजत; D_{3.7} [S] ल्यपासृजत्; D_{3.8} T₃ G₃ M₁ [S] ल्यवा; M₂₋₄ व्यसर्ज (M₃ 'संज) यत्.

28 G₂ om. 28 (cf. v. l. 11). — ^a) S₂ हेमविकृतं (for 'विकृतं). K₃ B₅ ते हेमवर्णं (B₅ 'मं) विकृतं. — ^b) K₂ B₁ Dn₁ D₃ T₁ छित्त्वा (for भित्त्वा). K₁ राजा; V₁ B₃ Da₁ D_{1.5.6} T₃ G₃ राजन्. K₁ T₃ G_{1.3} शिलीमुखाः; K₄ शिताः शिताः (for शिलाशिताः). — ^c) K₃ शिषिभुः (for विविश्रुः). Dn₁ S (G₂ om.) धरणीं (for वसुधा). — ^d) D₃ कंकवर्हिणवांससः.

29 G₂ om. 29 (cf. v. l. 11). — ^a) D₃ सोपि विद्धो. T₂ महाराजः. — ^b) S₂ व्यतिराजत; K₃ D₃ [S] ति (D₃ 'भि) व्यरोचत; V₁ [S] ति व्यसृजन् (sic); B₁ [S] य वितां पते; Dn₁ [S] भि व्यराजत (for स्ति). B₃ S पुत्रस्त्व विराज (B₃ T₂ 'शां प) ते; D_{2.6} कैलासशिखरोपमः. — ^c) D₃

वसन्ते पुष्पशवलः सपुष्प इव किंशुकः ॥ २९
स छिन्नवर्मा नाराचैः प्रहारैर्जर्जरच्छविः ।
धृष्टद्युम्नस्य भलेन कुद्वश्चिच्छेद कार्मुकम् ॥ ३०
अथैनं छिन्नधन्वानं त्वरमाणो महीपतिः ।
सायकैर्दशभी राजन्ध्रवोर्मध्ये समार्दयत् ॥ ३१
तस्य तेऽशोभयन्वक्रं कर्मारपरिमार्जिताः ।
प्रफुल्लं चम्पकं यद्वज्रमरा मधुलिप्तवः ॥ ३२
तदपास्य धनुश्छिन्नं धृष्टद्युम्नो महामनाः ।
अन्यदादत्त वेगेन धनुर्भल्लांश्च षोडश ॥ ३३
ततो दुर्योधनस्याश्वान्दत्त्वा स्रूतं च पञ्चभिः ।

धनुश्चिच्छेद भलेन जातरूपपरिष्कृतम् ॥ ३४
रथं सोपस्करं छत्रं शक्तिं खड्गं गदां ध्वजम् ।
मल्लैश्चिच्छेद नवभिः पुत्रस्य तव पार्षतः ॥ ३५
तपनीयाङ्गदं चित्रं नागं मणिमयं शुभम् ।
ध्वजं कुरुपतेऽस्त्रिभं ददशुः सर्वार्थिवाः ॥ ३६
दुर्योधनं तु विरथं छिन्नसर्वायुधं रणे ।
भ्रातरः पर्यरक्षन्त सोदर्या भरतर्षभ ॥ ३७
तमारोप्य रथे राजन्दण्डधरो जनाधिपम् ।
अपोवाह च संभ्रान्तो धृष्टद्युम्नस्य पश्यतः ॥ ३८
कर्णस्तु सात्यकिं जित्वा राजगृद्धी महाबलः ।

C. 8. 2728
B. 8. 56. 37
K. 8. 51. 39

पुष्पविरलः; D₆ पत्रविरलः; T₃ G₃ पुष्पबहुलः. B (except B₅) D_{3.4.7} वसंतकाले सुमहान्. — ^a) Ś₁ K₂ B_{1.2} सपुष्पः; K₃ सपत्रः; B_{2.3} D_{3.4.7} प्रफुल्लः; D₂ वसन्ता (sic). S (G₂ om.) यथा स्यात्किंशुको महान्.

30 G₂ om. 30 (cf. v. l. 11). — ^a) K₁ T G₃ M₂₋₄ संहि (T₁ 'छ') वक्रवर्मा; K₃ V₁ B (except B₂) D₁ D_{1.2.5.6.8} स भिन्नव (D_{1.5} 'म') र्मा; G₁ उत्सन्न (for स छिन्न). B (except B₅) D₁ D_{1-5.7} नाराच- (D₁ 'च्या'); T₂ G₁ पुत्रस्ते (for नाराचैः). — ^b) T₂ G₁ नाराचैर् (for प्रहारैर्). V₁ B D₁ D_{1.3-5.7} T₂ जर्ज (T₂ 'र्ज')-रीकृतः; T₁ M₁ झर्जरच्छविः; G₁ झर्जरीकृतः. — ^c) K₃ धृष्टद्युम्नस्य. G₁ फलेन.

31 G₂ om. 31 (cf. v. l. 11). — ^b) D₂ त्वरमाणं विशां पते. — D₂ om. 31^{ca}. — ^c) D₈ भूप; M₁ राजा (for राजन्). — ^d) K₃ B₁ D₁ S (G₂ om.) समर्पयत्; V₁ B₂₋₆ D₁ D_{1.3-5.7} समार्पयत्; D₆ समार्हयत्; D₈ समर्दयत् (for समा). — D₆ ins. after 31; D₂ after 31^{ca}.

510* विव्याध विविधैर्बाणैः कालान्तकयोपमैः ।

[D₆ निक्षिपेत् (for विविधैर्).]

32 G₂ om. 32 (cf. v. l. 11). — ^b) K₁ कंदारः; D₁ ममार- (sic); G₁ नाराचाः (for कर्मार-). B₂ परिबर्जिता; D₆ परिमार्जितं. — D₃ om. 32^a-33^a. — ^c) K₃ प्रोफुल्लः; D₁ प्रफुल्लः; T G₃ M सु (T₁ सं) फुल्लं. V₁ B (except B₂) D (D₃ om.) S (G₂ om.) पंकजं (for चम्पकं). D_{1.5} यज्ञ (for यद्वज्र).

33 D₃ om. 33 (cf. v. l. 32). — ^b) D₈ T₂ महारथः; G₁ 'मनः (for 'मनाः). — ^c) D_{2.6} अथान्यद्वपुरादाय. — ^d) D₁ भल्लैश्च. D_{2.6} भल्लांश्चैव तु षोडश.

34 ^a) K₃ तथा (for ततो). K₁ [अ] धं. — ^c) G₁ फलेन. — ^d) D₅ जातरूपपरिस्त्रुतं.

35 ^a) Ś₂ सोपस्करः; D₁ सौपस्करः; M₁ चोप'; M₂₋₄ चाव'. D₁ शुभं (for छत्रं). — ^b) V₁ D₁ ध्वजं नागविभूषितं. — ^c) G₁ फलेच्छ. Ś₁ K₃ B D S दशभिः (for नवभिः). — ^d) K₄ G₂ तव पुत्रस्य (by transp.). B₅ भारतः; D₁ D₃ पार्षत.

36 ^a) V₁ M₁ तपनीयांगदश्च. — ^b) K₃ शुभं (sic) (for शुभम्). — ^c) B₂ ध्वजैः. K₄ V₁ कुरुपते.

37 ^a) D_{8.8} च (for तु). D₈ समरे (for विरथं). — ^b) V₁ B_{4.5} D₁ D_{3.4.6.7} T_{1.3} G M छिन्नवर्मायुधं (for 'सर्वायुधं'). T₂ छिन्नवर्मायुधध्वजं. — G₂ om. 37^{ca}. — ^c) T_{2.3} G_{1.5} भ्रातरं. V₁ पर्यरक्षन्तः; T₁ M समवे (M₁ 'पे') क्षन्तः; T_{2.3} G₃ समुदैक्षन्तः; G₁ स्वमवेक्षन्त. — ^d) K₃ B (except B₅) D_{2-4.6-8} S (G₂ om.) सोदरा. T₁ भरतर्षभा.

38 ^a) B₅ D₁ D_{1.5} रथं; T₂ रथी (for रथे). G₁ तूष्णं (for राजन्). — ^b) D₁ S (except T₂) कुंडधरो (for दण्ड'). V₁ D₁ D₁ D₃ T_{1.3} G_{1.2} M नराधिपं (V₁ 'पः'; T₁ 'प'); B_{2.4} D_{3.4.7} T₃ G₃ जनाधिप (B₁ 'पः'). — ^c) V₁ B₅ D₁ D_{1.5} S रणादाशु; D₁ रथात्तूष्णं; D_{2.6} सुसंपन्नो (D₈ 'यातो') (for च संभ्रान्तो). K_{2.4} B_{2.3} D₈ अपोवाहद (K₄ 'वः'; B₃ 'त') संभ्रान्तो; B_{1.4} D_{3.4.7} अपाहर- (B_{1.4} 'वह') दसंभ्रान्तो. — After 38, S ins. an addl. colophon [Adhy. name: T₂ M₁ दुर्योधनपराजयः. — Adhy. no. (figures, words or both): T_{1.3} G 54; T₂ M 53].

39 Before 39, S (except M₁) ins. संजयः. — ^a) D_{2.6} च (for तु). T_{1.2} G₂ M_{2.4} हित्वा; T₃ G₃ भित्त्वा; G₁ M_{1.3} हत्वा (for जित्वा). — ^b) K₁ राजगृद्धे; K₃ 'गृद्धी; K₄ 'ग्रद्धी; T G राज (T₂ 'ज्य') गृद्धुर (G₂ 'ध्रुम'); G₃ राजगृद्धी. T G अमर्षयः (G₂ 'जं') (for महाबलः).

C. B. 2729
B. B. 56. 38
K. B. 51. 39

द्रोणहन्तारमुग्रेषु ससाराभिमुखं रणे ॥ ३९
तं पृष्ठतोऽभ्ययात्तूर्णं शैनेयो वितुदञ्जरैः ।
वारणं जघनोपान्ते विषाणाभ्यामिव द्विपः ॥ ४०
स भारत महानासीद्योधानां सुमहात्मनाम् ।
कर्णपार्षतयोर्मध्ये त्वदीयानां महारणः ॥ ४१
न पाण्डवानां नास्माकं योधः कश्चित्पराङ्मुखः ।
प्रत्यदृश्यत यत्कर्णः पाञ्चालास्त्वरितो ययौ ॥ ४२
तस्मिन्क्षणे नरश्रेष्ठ गजवाजिनरक्षयः ।
प्रादुरासीदुभयतो राजन्मध्यंगतेऽहनि ॥ ४३

पाञ्चालास्तु महाराज त्वरिता विजिगीषवः ।
सर्वतोऽभ्यद्रवन्कर्णं पतत्रिण इव द्रुमम् ॥ ४४
तेषामाधिरथिः क्रुद्धो यतमानान्मनस्विनः ।
विचिन्वन्नेव बाणाग्रैः समासादयदग्रतः ॥ ४५
व्याघ्रकेतुं सुशर्माणं शङ्कुं चोग्रं धनंजयम् ।
शुक्लं च रोचमानं च सिंहसेनं च दुर्जयम् ॥ ४६
ते वीरा रथवेगेन परिवव्रुर्नरोत्तमम् ।
सृजन्तं सायकान्क्रुद्धं कर्णमाहवशोभिनम् ॥ ४७
युध्यमानास्तु ताञ्शूरान्मनुजेन्द्रः प्रतापवान् ।

— °) K₃ प्राणहन्तारम्; G₁ द्रोणं हन्तारम्. S₁ उ*मं; S₂ उग्रेण; K₁ उग्रेण; K₂ उ*मं; B₂ D_{1.8} M₂ उग्रेण; (D₁ 'पु'); G₁ अग्रेण. — °) K₃ V₁ B (except B₃) D₁ D₁ D_{1.8-5.7.8} S [अ]भिमुखो; D₂ 'मुखे (for 'मुखं'). D_{2.0} स्थितः (D₂ 'तं'); T G वली (for रणे).

40 °) S₂ K_{1.2.4} स; V₁ तत् (for तं). S₂ दृष्टतो (sic) (for पृष्ठतो). B₂ S [S]न्व(B₂ 'भ्य')यात्कुद्धः (for 'भ्ययात्तूर्ण'). K₃ तं दृष्टाभिभयात्तूर्ण. — °) K₃ D₁ D₈ [S]पि तुदन्; V₁ न्यहनच; B₂ विहनच; B₅ M [S]मि(B₅ 'भ्य')हनच; T G [S]मिहतः (for वितुदन्). S₂ शतैः (for शरैः). — °) K₃ D_{2.6} वारणो (K₃ 'णे'). D₀ जगृहोपांतं (sic); T G जघने निवृत्त; M जघने मत्तं; Ca.0 जघनोपान्ते (as in text). — °) D₀ द्विपं. T₂ दंताभ्यामिव वारणः.

41 °) T_{2.8} G₃ पुरोगाणां; M₂₋₄ पुरा नासीद् (for महाना). — °) T_{2.8} G₃ राज्ञां च; M₁ यौधानां. M₂₋₄ यस्तदासीन्महात्मनां. — °) M₁ कथं (for कर्णं). T_{2.8} G₃ M युद्धे (for मध्ये). — °) S संक्रुद्धानां (for त्वदीयानां). V₁ D₈ महारथः; D₂ T_{2.8} G₃ M₁ 'रणे (M₁ 'जं').

42 °) K₃ T₂ अस्माकं; D₈ नास्मानां. — °) D₁ योधं; M योधः. K₄ M₁ पराङ्मुखं. T_{2.8} G₃ कश्चिदासीत्पराङ्मुखः. — °) V₁ D_{1.7} प्रत्यदृश्यततः; B₂ अदृश्यत यदा; D₈ प्रत्यदृश्य यतः; D₅ 'दृश्येत यत्. T₈ G प्रा(G₂ प्र)दृश्यत ततः कर्णं (G_{1.2} 'जं'). — °) V₁ पाण्डवांसु; B₄ D₁ D_{1.5.7} पंचालांसु; G₁ M पांचालं (M₁ 'ला').

43 °) B₂ अस्मिन्. T₂ रणे (for क्षणे). D₁ नरश्रेष्ठः. — °) S₂ K_{2.4} गजवाजिनरक्षयैः; K₃ V₁ B (except B₃) D₁ D_{2-4.7.8} 'जनक्षयः (K₃ 'यं'); T G नरवाजिरक्षयः (T₁ 'यं'); M₂₋₄ नरवाजिगजक्षयः. — °) V₁ B (except B₃) D₁ D_{1-5.7} T_{2.8} G M_{1.8} मध्य(G_{1.2} M₁ 'ध्ये')गते (G₂ 'तो'). K₃ दिने (for अहनि).

44 °) B₄ D₁ D_{1.8.5.7} पंचालासु. D₀ च (for

तु). — °) B_{1.4} D_{3.4.6.7} ते सर्वे (for सर्वतो). D₁ [S]भिद्रवन्. D₁ कर्णे. — °) K₄ [उ]रगं (for द्रुमम्). 45 °) D_{3.4.7} तांस्तथा (for तेषाम्). S₁ K₁ B₁ आधिरथः; V₁ B₄ D_{2.8} (before corr.) अधिरथिः; T₁ G_{2.8} आतिरथिः. — °) B₂ मनस्विनां; D₁ तरस्विनः. T G प्रधानान्वै तरस्विनः. — °) K_{3.4} B_{1.3-5} D₁ D₁ D_{1.8.5.7.8} T G_{2.8} M विचि(K₄ 'च')न्वन्निव; V₁ 'न्वस्वेव; B₂ विच्छिन्नमिव; D₂ विभिदुश्चैव; D₄ विनिवृत्तिव; D₀ विचिन्वन्ति च; G₁ स्वचिन्वन्निव. K₄ B_{1.3.4} D_{1-4.6.7} बाणौघैः; D₁ D_{1.5} बाणाग्रैः; T₃ G₃ तान्बाणैः. — °) B₁ समासाद्य तद्. K₄ V₁ D_{3.4.7} अग्र(D₃ 'अग्र')गान्; B₁ अग्रगः; D₀ आप्रहात्. D₂ त्वरमाणा महारथाः.

46 °) D₁ S व्याघ्रकेतुः. D₁ T_{1.8} G M सुव(T₁ 'ध-'; T₃ G₃ 'श')मो च; D₀ सुवर्माणं; D₈ सुवर्माणं; T₁ सुपर्वा च (for सुशर्माणं). — °) S₁ K_{1.2} B₃ शंकं (K₃ B₃ 'लं'); K₃ V₁ B_{1.2.4.5} D₁ D₁ D_{1-5.7} चित्रं; D₈ शङ्कं; D₈ सह (for शङ्कुं). K₃ V₁ B D₁ D_{1.8-5.7.8} चोग्रायुधं जयं (V₁ B₃ समं); D₁ चोग्रायुधो जयः; D_{2.6} 'वं(D₁ 'च')द्रायुधं जयं. S शुक्रश्चिद्रायुधः क्रतुः. — °) S K_{1.2} om. (hapl.) 46°. — °) K₃ D₈ चक्रं; B₂ D₀ शुक्रं (for शुक्लं). V₁ तु (for the first च). B₅ तथाप्रयानं; D₁ D_{1.5} तथोपसेनं (for च रोचमानं). D₁ चक्रश्च रोचमानश्च; S दुर्जयो रोचमानश्च (M₂₋₄ 'नक्षैव'). — °) K₄ सहसेनं B₅ सुदुर्जयं. D₁ S सिं(T₃ G₃ स)हसेनस्तथाष्टमः (D₁ सुदुर्जयः).

47 °) B (except B₃) D_{3.4.7} रथमार्गेण (for 'क्षेत्रेण'). S महदा रथवंशेन. — °) B₃ T₁ परिवव्रु (T₁ 'व्रु') रथोत्तमं. — °) K₃ संजयं; D₈ T_{2.8} G₃ M सृजन्तः. D₀ उन्नाद्यः S तूर्णं (for क्रुद्धं). — °) K₃ आहवशोभितं.

48 °) T_{1.8} G M यतमानां(G_{1.2} 'ना')सः; T₁ यतमानात् (for युध्यमानात्). T₂ स (for तु). K₄

अष्टाभिरष्टौ राधेयो न्यहनन्निशितैः शरैः ॥ ४८
 अथापरान्महाराज सुतपुत्रः प्रतापवान् ।
 जघान बहुसाहस्रान्योधान्युद्धविशारदः ॥ ४९
 विष्णुं च विष्णुकर्माणं देवापि भद्रमेव च ।
 दण्डं च समरे राजंश्चित्रं चित्रायुधं हरिम् ॥ ५०
 सिंहकेतुं रोचमानं शलभं च महारथम् ।
 निजवान् सुसंकुद्धश्चेदीनां च महारथान् ॥ ५१
 तेषामाददतः प्राणानासीदाधिरथैर्वपुः ।
 शोणिताभ्युक्षिताङ्गस्य रुद्रस्येवोर्जितं महत् ॥ ५२
 तत्र भारत कर्णेन मातङ्गास्ताडिताः शरैः ।

सर्वतोऽभ्यद्रवन्भीताः कुर्वन्तो महदाकुलम् ॥ ५३
 निपेतुरुर्व्यां समरे कर्णसायकपीडिताः ।
 कुर्वन्तो विविधान्नादान्वज्रनुन्ना इवाचलाः ॥ ५४
 गजवाजिमनुष्यैश्च निपतद्भिः समन्ततः ।
 रथैश्चावगतैर्मार्गे पर्यस्तीर्यत मेदिनी ॥ ५५
 नैव भीष्मो न च द्रोणो नाप्यन्ये युधि तावकाः ।
 चक्रुः स्म तादृशं कर्म यादृशं वै कृतं रणे ॥ ५६
 सुतपुत्रेण नागेषु रथेषु च हयेषु च ।
 नरेषु च नरव्याघ्र कृतं स्म कदनं महत् ॥ ५७
 मृगमध्ये यथा सिंहो दृश्यते निर्भयश्चरन् ।

C. 8. 2747
B. 8. 56. 56
K. 8. 51. 56

Ds-4.7 दूरान्; K4 दृष्टा; B3 वीरान् (for शूरान्). — °) D2 T1.2 G1.2 M मनुजैर्द्र (T1 द्रान्). S शितैः शरैः (for प्रतापवान्). — § K1.2 Ds om. (hapl.) 48°-49°. — °) V1 राधेयं. — °) K3.4 B (except B3) D2-4.7 [S]न्यदयन् (for न्यहनन्). S पांचालानहन् (T2 M1 न्यहनन्; G1.2 नन्दय) द्रणे.

49 § K1.2 Ds om. 49^{ab} (cf. v. 1. 48). — °) G1 परा (for अथ). — °) T1 नरसाह्वान्. — °) B1.4.5 योष्यान्; M1.3 यौधान्. V1 B (except B3) D (except Dn1 D2) T G युद्धविशारदान्.

50 °) K3 विश्रुतं; V1 B Da1 Dn1 D1.2.5.7 जिष्णुं च; D4 विष्णुश्च. S1 K2 B (except B2) Da1 D1.8-7 जिष्णुक (Ds श)माणं; D2 विश्वं; T1 M विष्णुवमाणं; T3 G3 विष्णा दशभिर. G1.2 शुक्रं (G2 क्रश्र) च विष्णा दशभिर. — °) K2.3 B2 D1.8 देवापि (Ds पं); D2 देवपि. T3 G नाराचैश्च शिलाशितैः. — °) K3 B1-3 Da1 D1-2.5.7.8 राजन्समरे (by transp.). V1 B5 दंड (B5 डं)धारं तु समरे; T G दंडधा (G1 डं सा; G2 डसारं) च समरे; M दंडं च राजन्यक्रांतं. — °) T2 सुतं (for हरिम्).

51 °) V1 B5 Da1 D1 रोचमानं सिंहकेतुं. — °) D2 शरभं. B5 महारथान्; Da1 D1.5 रथः. — § K1.2 om. (hapl.) 51^{ab}. — °) Dn1 तदीयानां; S चेदिकानां (for चेदीनां च).

52 °) K3 आधिरथिर्; T2.3 G आतिरथेर्. K3 ययौ (for वपुः). — °) B2 युगते सर्वभूतानि; Da1 D1.8 शोणिताभ्युक्षि (D1 m तांबुक्षि; D3 ताभ्युषि)तांगस्य. — °) T3 G1.8 रुद्रस्यैव. D1 [ऊ]र्जितं महान्; Ds [ऊ]र्जितं वपुः; T G [अ]तिभैरवं; M [आ]ततायिनः (for [ऊ]र्जितं महत्). B2 कालस्यैव दिपक्षतः.

53 °) K3 निहताः; M2 तापिताः (for ताडिताः). — °) Ds व्यद्रवन् (for Sny). Ds राजन् (for भीताः). — °) K4 D4 M2-4 कुर्वन्तो.

54 °) B2.5 T1 M अपरे; T3 G तु परे (for समरे). — °) K3 V1 B D M कर्णसायकताडि (M2.4 पि)ताः. — °) K4 कुर्वन्तो. S रावान् (for नादान्). — °) Ds वज्रभिन्ना; T G रुग्णा (for युन्ना).

55 °) T2 तु (for च). Ds गजवाजिरथाश्चैव. — °) T1.2 सहस्रशः; T3 G च सर्वशः (for समन्ततः). — °) K2.4 चा (K4 सा)धैर्गतैर्; K3 Ds चापि तथा; V1 B Da1 Dn1 D1-5.7 T1 M चाधि (T1 ति)रथेर् (Ds थं); Ds चतुरगैर्; T2 च द्विरथैर्; T3 G मग्नैर्ध्वजैश्च (for चावगतैर्). K3 Dn1 मार्गं; K4 Ds नागैः; T1 M वाणैः; T2 मत्तैः; T3 G चैव (for मार्गैः). — °) K1.4 परित्तीर्यतः; K3 V1 B1 D S समास्ती (Ds मती)र्यत.

56 °) B5 Da1 Ds नैवं; Dn1 T G न च. M न भीष्मो न च तद्रोणो. — °) D3 नान्ये युधि च (for नाप्यन्ये युधि). K3 सामकाः. — °) Dn1 चक्रुश्च; D2.6 चक्रुर्वै; T1 चक्रुरे; T2.3 G M चक्रुर्हि (for चक्रुः स्म). — °) G1 यादकं. V1 च कृतं; S कृतवान् (for वै कृतं).

57 T G transp. 57 and 58. — °) T1.2 G सुतपुत्रोय; T2 पुत्रस्तु (for पुत्रेण). — °) M नरेषु (for हयेषु). K3 V1 B D T G हयेषु च रथेषु च. — °) M हयेषु (for नरेषु). D3.4.7 महाराज; T1.2 नरव्याघ्रश्च. — °) Ds कृतं सुः; T G चकार; M कृतं हि.

58 T G transp. 57 and 58. — °) M2-4 वृकमध्ये (for मृग). T2 मृगाणां मध्यगः सिंहो. — °) T1.3 G M निर्भयो दृश्यते (by transp.); T2 निर्भयो वर्तते. — °) B (except B1) D3.4.7 पंचालानां. D3 रथवातान् (for

C. P. 2749
B. S. 56. 57
K. S. 51. 56

पाञ्चालानां तथा मध्ये कर्णोऽचरद्भीतवत् ॥ ५८
यथा मृगगणान्स्त्रस्तान्सिंहो द्रावयते दिशः ।
पाञ्चालानां रथवातान्कर्णो द्रावयते तथा ॥ ५९
सिंहास्यं च यथा प्राप्य न जीवन्ति मृगाः कश्चित् ।
तथा कर्णमनुप्राप्य न जीवन्ति महारथाः ॥ ६०
वैश्वानरं यथा दीप्तं दहन्ते प्राप्य वै जनाः ।
कर्णाग्निना रणे तद्दग्धा भारत सृज्जयाः ॥ ६१
कर्णेन चेदिष्वेकेन पाञ्चालेषु च भारत ।
विश्राव्य नाम निहता बहवः शूरसंमताः ॥ ६२

तथा मध्ये). — ^a) Dn1 D2 चरद् (for स्व). S
चरन्कर्णो ह (T2 'गोप्य') भीतवत्.

59 ^a) V1 तांस्तान्; T2 द्वास् (for त्रस्तान्). D6 यथा
मृगान्सुसंस्त्रस्तान्. — ^b) D6 कर्णो (for सिंहो). G3 दिशं.
— ^c) K2 V1 B1.5 D2.3.7 T2 M1 पाञ्चालानां. Dn1 तथा
वातान्. — ^d) K2 V1 B2.5 Dn1 Dn1 D1.3-5.7.8
व्यद्रावयत्; B1.3.4 D2.6 त्रासयते (for द्राव). K2 (sup.
lin. as in text) दिशः; B2 तदा.

60 ^a) T1.3 G2.3 M1 सिंहं स हि; T2 सिंहस्याभिः
G1 सिंहास्यं हि; M2-4 तं सिंहं स (M3 च) (for सिंहास्यं
च). Ca cites सिंहास्यं and प्राप्य (both as in text).
— M2 om. 60^b-61^c. — ^b) Dn1 Dn1 D1.5 जीवति. — ^c)
Dn1 D1.5 कर्णं (Dn1 'गो') सुखं प्राप्य; T2 'मभिप्राप्य'; G1.2
M (M2 om.) 'मनुप्राप्ता. — ^d) ^a) K1.2 [अ] जीवति; D2
व्रजति; D2.4.7 जीविष्युः; T1 देवति (sic) (for जीवन्ति).
S (M2 om.) स संजयाः (for महारथाः).

61 M2 om. 61^{ab} (cf. v. 1. 60). M1 om. (hapl.)
61. K1 om. 61^{ab}. — ^a) ^a) K2.4 प्राप्ते; B1.2.4
D2.4.7 प्राप्य (for दीप्तं). B3 वैश्वानरैर्यथा दीप्तैः; S (M1.2
om.) वैश्वानरमुखं प्राप्य. — ^b) K2 V1 B3 Dn1 Dn1
D1.2.5.6.8 प्राप्य दहं (Dn1 D1.5 दहः; D2 सुहं) ति;
B1.2.4 D2.4.7 दहन्ते प्राप्य (for दहन्ते प्राप्य). B3
प्रत्यदृश्यं दं दहन्ते; S (M1.2 om.) दहं (G2 'दह') ते शलभा
यथा. — ^c) B1 दहति (for रणे). Dn1 D1.5 दग्धा (for
तद्दग्धा). S (M1.2 om.) कर्णोऽग्निना रणे दग्धा. — ^d) Dn1
D1.5 तद्दग्धा (for दग्धा).

62 K2 D2 om. 62. — ^a) D2 चेदिष्वेकेन; D2
'चेदिष्वेकेन' (for 'चेदिष्वेकेन'). S चेदिष्वेकेन कर्णेन. — ^b) S2
K1.2.4 पाञ्चालेषु; B1.5 D2.4.5 दहन्ते. — ^c) S2 K1.2.4
B3 विद्राव्य नाम; V1 विद्राव्यमात्रं. S [अ] निहता;
D2 निहता; T1.3 G [अ] निहता (G2 'ह'). T2 M

मम चासीन्मनुष्येन्द्र दृष्ट्वा कर्णस्य विक्रमम् ।
नैकोऽप्याधिरथेजीवन्पाञ्चाल्यो मोक्षयते युधि ॥ ६३
पाञ्चालान्विधमन्संख्ये सतपुत्रः प्रतापवान् ।
अभ्यधावत् संकुदो धर्मपुत्रं युधिष्ठिरम् ॥ ६४
धृष्टद्युम्नश्च राजानं द्रौपद्याश्च मारिष ।
परिवशुरमित्रघ्नं शतशश्चापरे जनाः ॥ ६५
शिखण्डी सहदेवश्च नकुलो नाकुलिस्तथा ।
जनमेजयः शिनेर्नसा बहवश्च प्रभद्रकाः ॥ ६६
एते पुरोगमा भूत्वा धृष्टद्युम्नस्य संयुगे ।

आवयंतोथ नामानि. — ^a) M2.4 वधसुः (for बहवः). V1
शूरसंगताः. Dn1 शूरा वै बहवो नराः; T2 निहताः शूर
संमतः (hypermetric); M2 वधसुः शूरसत्तमाः.

63 ^a) D6 तु (for च). V1 महाराजन्; B D2.4.4.7
मती राजन् (for मनुष्येन्द्र). S मतिर्ममसीद्वाजेंद्र. — ^b)
D2.6 तं दृष्ट्वा कर्णपौरुषं. — ^c) S1 K2 नैकस्य; V1 न चैव;
B5 नैकोद्यः; Dn1 नैको हि; D6 नैकश्च. T2 [अ] तिरथिः; T1
G3 [अ] तिरथेः; G1.2 [अ] तिरथो. S जीवेत्. — ^d) K1.2.4
B1 मोक्षते; Dn1 मोक्षयते. B3 मोक्षयते युधि मारिष;
D6 पांचाल्यो जातु मोक्षयते; S पांचालानां महारणे.

64 ^a) S2 K1 पांचाल्यान्; B3.5 D3 पांचालान्. K2
B2 D1.5 विधमत्; V1 B1.4.5 Dn1 D2-4.6.7 व्यधमत्;
K1 मध्ये (for संख्ये). S संख्ये (M 'खे') विधम्य (T1
'मध्य') पांचालान्. — ^b) K3 V1 B (except B1) D5
पुनः पुनः (for प्रतापवान्). — After 64^{ab}, V1 B1 Dn1
D2.4.7 ins.:

511* पाञ्चालानथ निघ्नन्तं कर्णं दृष्ट्वा महारणे ।

[V1 D3 पांचालान्]

— ^c) K3 V1 B1.5 D7 S अभ्य (V1 'प्य') धावत्सुसंकुदो.
— ^d) K3 V1 B2 Dn1 D1.5.6.8 धर्मराजं; B1.4.5 Dn1
D2-4.7 'राजो'; B3 पांडुपुत्रं; S कुंती (for धर्म). B4 Dn1
D2.4.7 युधिष्ठिरः.

65 ^a) V1 धृष्टद्युम्नं. K1.3 V1 B Dn1 D2.6.9 तु
(for च). K3 B Dn1 D1-5.7 राधेयं (for राजानं). — ^b)
S धन्विनः (for मारिष).

66 ^b) B (except B5) S नकुलोन्ये (B1 'पि') च
भूमिपाः. — ^c) Hypermetric. T2 सात्यकिश्च (also
as in text) (for शिनेर्नसा). — ^d) S2 बलवत्; M
चेकितानः (for बहवश्च).

67 ^a) G2 ह ते (for पुते). G1.2 पुरोगता. T2
भूवत् (for भूत्वा). — ^b) K3 B5 D7 धृष्टद्युम्नश्च. — ^c)

कर्णमस्यन्तमिष्वस्त्रैर्विचेरुरमितौजसः ॥ ६७
तांस्तत्राधिरथिः संख्ये चेदिपाञ्चालपाण्डवान् ।
एको बहूनभ्यपतद्रुत्तमन्पात्रगानिव ॥ ६८
भीमसेनस्तु संकुद्रः कुरुन्मद्रान्सक्रेकयान् ।
एकः संख्ये महेष्वासो योधयन्बहुशोभत ॥ ६९

K: B1 Da1 D1.5 अस्यत्. Da1 D1.5 इषुधे (D1 °वे)रु; C: इष्वस्त्रै (as in text). — ^a) Ś K1.2.4 D2-4 G1.2 विरेजुर; Dn1 T1 विनेदुर; D: विचेजुर; T2.3 G: M ततधुर; C: विचेरु (as in text). T2.3 G: M2-1 अमितौजसं.

68 ^a) V1 तत्राधिरथः; B: तत्र रथिनः; Dn1 तथाधिरथिः; T G ताना (T2.3 °न)तिरथिः; M तानाधिरथिनः. Ś2 मध्ये; G: M संखे; G: संवे (for संख्ये). — ^b) Ś2 चेदिपंचालपाण्डवान्. — After 68^{ab}, T2 ins.:

512* सात्यकिं च महाराज नात्यवर्तत संयुगे ।
— ^a) B: om. एको बहून्. Da1 D1.5 बहूनभ्यपतद्रुत्तमन्पात्रगानिव. T1 [S]पि तानभ्य (for बहूनभ्य). — ^a) B1.2 D2.6 गरुडः (for °मान्). S transp. पन्नगान् and इव. — After 68, N (Dn1 om. from line 3 up to 69^{ab}) ins.:

513* तैः कर्णस्याभवद्युद्धं घोररूपं विशां पते ।
तादयाद्वपुरा वृत्तं देवानां दानवैः सह ।
तान्समेतान्महेष्वासान्शरवर्षैर्विषाणैः ।
एकोऽभ्यभवदव्यग्रस्तमासीच दिवाकरः ।

[(L. 1) D2.6 वृषस्य (for कर्णस्य). V1 अयानकं (for विशां पते). — (L. 2) B2.3 D: transp. तादृग् and यादृग्. Ś: क्षपा; D2 भवेद् (for पुरा). Ś K B1-3 D: अरिभिः; D2.6 अक्षुरैः (for दानवैः). — (L. 3) D: सर्वान् (for तान्समे). Ś: महेष्वासः. — (L. 4) V1 B1.3.4 D: 1.6.7 [S]भ्य(B: °व्य)हनद्; B2 [S]स्यभवद्; B: [S]भ्यद्रवद्; Da1 D1.5 [S]स्यभवद्; D2 व्यभवद् (for सभ्यभवद्).]

69 Dn1 om. 69^{ab} (cf. v. 1. 68). — ^a) Ś K संकुद्रः; V1 B: D2.3 संसके (B: °क्तः); Da1 D1.5 राधेयः; S कैतियः. — ^b) Ś K V1 B D2-4.6-8 राधेयं (K: V1 B: D2.3 °वे) पाण्डवैः सह; Da1 D1.5 संसके पाण्डवैः सह. — After 69^{ab}, N (D: after line 2 of 513*) ins.:

514* सर्वतोऽभ्यहनत्कुद्रो यमदण्डनिभैः शरैः ।
बाह्मीकान्केकयान्मत्स्यान्वासात्यान्मद्रसैन्यवान् ।
[(L. 1) V1 B: Da1 Dn1 D1.5 कुरुन् (for सर्वतो). Ś K1.2.4 कुरुंश्चाप्यधीकुद्रान् (Ś1 °द्रा); D: कुरुंश्च व्यधमत्कुद्रो (for the prior half). D: यमदंडनिभः. — (L. 2) V1

तत्र मर्मसु भीमेन नाराचैस्ताडिता गजाः ।
प्रपतन्तो हतारोहाः कम्पयन्ति स मेदिनीम् ॥ ७०
वाजिनश्च हतारोहाः पत्तयश्च गतासवः ।
शेरते युधि निर्भिन्ना वमन्तो रुधिरं बहु ॥ ७१
सहस्रशश्च रथिनः पतिताः पतितायुधाः ।

C. 8. 2765
C. 8. 56. 73
K. 8. 51. 76

B2-5 D1.6.7 बाह्मीकान् (for बाह्मीकान्). K: Dn1 D1.3 कैकयान्. Ś K2.4 वसातीन्; K1 उत्तरो (sic); V1 Da1 D1.5 आर्वल्यान्; B1 आरन्त्यान्; (sic); Dn1 D: वासत्यान्; D4 वशाल्यान्; D: दरदान् (for वासाल्यान्). D: सिद्धसैन्यवान् (for मद्र).]

— ^a) D2 पतसिश्च; G2.3 M एकः संखे (G: °वे). Da1 D1.5 M2-4 महेष्वासान्. — ^a) V1 D: बहु शोभत. S चालयामास सायकैः.

70 ^a) Dn1 कर्णसु (sic); G1 मर्मणि (for मर्मसु). V1 भिन्नेन; B2 तीक्ष्णेन (for भीमेन). — ^b) M1 तापिता (for ताडिता). Ś: K1.4 नराः; M1 गताः (for गजाः). — ^c) B1 Dn1 प्रापतन्तो (Dn1 °त). Ś: ह्यारोहाः; Ś: हतारोहाः. — ^a) Dn1 कंपयंतः स; T1 °यति च; G: °यतिव.

71 D2 om. 71^{ab}. — ^a) V1 Da1 D1.5 निहतारोहाः; D: (inf. lin. as in text) च गतारोहाः; T2 च ह्यारोहाः. — ^b) D: पेतुस्तत्र; S पा(T2 G1 M3 प)दाताश्च (for पत्तयश्च). — D: om. (hapl.) 71^c-72^d. — ^c) S अक्षोरत महाराज. — B: om. (hapl.) 71^d-73^c. — ^a) Dn1 वासतो (for वमन्तो). — After 71, T1.2 G M1 ins.:

515* ताडिताः सहसा नागा भीमसेनेन मारिप ।
निपतन्ति स वेगेन वज्ररुग्णा इवाचलं ।
[(L. 2) T2 G: M1 महावेगा (for स वेगेन). T2 M1 वज्रभद्रा (for °रुग्णा).]

T1.2 G M1 cont.: M2-4 ins. after 71:

516* निहतैस्त्रैर्महाराज वेगवद्भिर्महागजैः ।
शुशुभे वसुधा राजन्विकीर्णैरिव पर्यतैः ।
[(L. 1) T2 महारथैः (for °गजैः). — G: om. line 2. — (L. 2) M2-4 विपक्षैर् (for विकीर्णैर्).]

72 B: D: om. 72 (cf. v. 1. 71). T: G: om. 72^a-73^b. — ^a) T1 सहस्रसंख्या (for °शश्च). V1 D: शतशो रथिनो नागाः. — ^b) B (B: om.) D: 4.7 पतिताः; T1 G1.3 M पत्तयः; T2 पंक्तिशः (for पतिताः). D: T2 पा(T2 प)तिता युधि. D2 पताकाः पतिता भुवि. — ^c) B1.2.4 ते कृत्ताः; B: ते हताः; Da1 D1.5 तेषु ताः (sic); D: 4.7 ते क्षताः; D: T1 G1.3 वि(T1 वी)क्षता (for अक्षताः). K:

C. 8. 2763
B. 8. 56. 74
K. 8. 51. 76

अक्षताः समदृश्यन्त भीमाङ्गीता गतासवः ॥ ७२
रथिभिर्वाजिभिः स्रुतैः पत्तिभिश्च तथा गजैः ।
भीमसेनशरच्छिन्नैरास्त्रीणां वसुधाभवत् ॥ ७३
तत्स्तम्भितमिवातिष्ठङ्गीमसेनवलार्दितम् ।
दुर्योधनबलं राजन्निरुत्साहं कृतव्रणम् ॥ ७४
निश्चेष्टं तुमुले दीनं बभौ तस्मिन्महारणे ।
प्रसन्नसलिलः काले यथा स्यात्सागरो नृप ॥ ७५
मन्युवीर्यबलोपेतं बलात्पर्यवरोपितम् ।

समदृश्यन्ते. D₂ वाजिनश्च हतारोहाः. — ^a) Ḥ K_{2.4}
भीमाङ्गताः; D₂ पेतुस्तत्र; D_{3.4.7} भीमभीता.

73 B₈ om. 73^{ab} (cf. v. 1. 71). T₃ G₂ om. 73^{ab}
(cf. v. 1. 72). — ^a) K₈ V₁ B (B₈ om.) D T₁ M₂₋₄
सादिभिः; T₂ G_{1.8} चा(T₂ च)हृतैः; M₁ पत्तिभिः (for
वाजिभिः). B₈ D₈ श्रैः; D₂ चैव (for स्रुतैः). — ^b) K₈
V₁ B (B₈ om.) D S (T₃ G₂ om.) पा(V₁ B₁ M₃
प)दातैर्वाजिभिः (for पत्तिभिश्च तथा). D₂ गतैः; D₆
तथा (for गजैः). — M₂ om. 73^c-74^a. — ^c) K_{1.3.4} B₂
D₂ D_{3.4} शरच्छिन्नैः; V₁ शिरच्छिन्नैः; B_{1.4.8} D_{2.6.7} S
(M₂ om.) शरैश्चि(G₁ M₃ 'च्छि)न्नैः. — ^d) B_{1.4.8}
D_{2.4.7} आच्छन्ना; B₈ व्यास्त्रीणां; D_{2.6} T₂ आक्षीणां.

74 M₁ om. 74^a (cf. v. 1. 73). — ^a) D₂
तत्संभितम्; D₃ तस्मिन्मितम्; T G M₂₋₄ संस्तंभितम्; M₁
संस्तम् (sic) (for तत्संभितम्). B₃ ततः स्तितमिवाति-
ष्ठद्. Co cites स्तितम्. — ^b) B₂₋₄ D_{3.4.7} S भयार्दितं
(M₁ 'तः') (for 'बला'). — ^c) K₄ दुर्योधनं. B₈ D₇ सर्वं
(for राजन्). — ^d) S कृतं रणे (for कृतव्रणम्).

75 ^a) D₈ निश्चेष्टे. K_{8.4} V₁ B_{1.3.4} D_{2.4.6-8} T_{2.3}
G_{1.8} M तुमु(K₈ D₈ 'म')लं; B₈ D₂ D_{1.6} तद्वलं; D₂ T₁
G₂ तु बलं. T_{1.8} G भीमं (for दीनं). — ^b) D_{2.6}
महाहवे; S रणाजिरे (for महारणे). — ^c) Ḥ K₃ B_{1.4}
D_{2-4.7} S प्रसन्न(D₂ 'मिन्न'; T_{1.3} G₃ 'सन्ने')सलिले. M₂
लोके (for काले). — ^d) D₂ नृपः. — After 75, K₄ V₁
B D₂ D₂ D_{1.8-6.7} ins.:

517* तद्वत्त्व बलं तद्वै निश्चलं समवस्थितम् ।

[B₈ सर्वं (for तद्वै). B₂ निश्चरं; B₈ निश्चेष्टं.]

76 ^a) K₃ मन्युवीर्यं; D₈ (marg. as in text)
मदवीर्यं; G₁ मन्युवीर्यं. — ^b) V₁ B D₂ D₁₋₇ T_{2.3} G M

अभवत्तव पुत्रस्य तत्सैन्यमिपुभिस्तदा ।
रुधिरौघपरिक्रिन्नं रुधिरार्द्रं बभूव ह ॥ ७६
सूतपुत्रो रणे क्रुद्धः पाण्डवानामनीकिनीम् ।
भीमसेनः कुरुंश्चापि द्रावयन्बहुशोभत ॥ ७७
वर्तमाने तथा रौद्रे संग्रामेऽद्भुतदर्शने ।
निहत्य पृतनामध्ये संशप्तकगणान्वहून् ॥ ७८
अर्जुनो जयतां श्रेष्ठो वासुदेवमथाव्रवीत् ।
प्रभयं बलमेतद्वि योत्स्यमानं जनार्दन ॥ ७९

दर्पात्; D₂ D₃ मंदं (for बलात्). V₁ B_{4.5} D₂ D_{3.4.7}
T_{2.8} G प्रत्यवरोपितं; D₂ सौर्यव* (sic); Ca पर्यव* (as in
text). K₃ दर्पात्यर्थं च रोपितं; T₁ दर्पमात्सर्यपीडितं. — ^a)
V₁ B D₂ D₂ D_{1.3-7} T_{1.2} G₁ M निःप्रभं; D₂ निःप्रभम्;
T₃ G_{2.8} निःस्पृहं (for इषुभिस्). B₈ T₁ तथा; D₃ सद्
(for तदा). — After 76^{ca}, K₄ V₁ B D₂ D₂ D₁₋₇
S ins.:

518* तद्वलं भरतश्रेष्ठ वध्यमानं परस्परम् ।

[V₁ D₂ D_{1.8} S ते बले; B₈ तद्वले; D₂ ते सेने. T₃ G₂
भरतश्रेष्ठ. V₁ D₂ D_{1.8} S वध्यमाने; B₈ D₂ हन्यमाने.
T₂ परस्परे.]

— ^a) V₁ B₈ D₂ D₂ D_{1.8} S रुधिरौघ(T₃ G 'रौघ')
परिक्रिन्ने; D₈ 'परिच्छिन्नं. — ^b) V₁ B₈ D₂ D₂ D_{1.8} S
रुधिरार्द्रं बभूवतुः. — After 76, Ḥ K B (except B₈)
D_{2.4.7.8} M ins.:

519* जगाम भरतश्रेष्ठ वध्यमानं परस्परम् ।

[Ḥ K_{2.3} D₈ व(K₈ द)दमानं.]

77 ^a) T G [S]वधीत् (for रणे). T₁ अत्र; T₂
कर्णः (for क्रुद्धः). — ^b) S संजयानाम् (for पाण्डवां). — ^c)
S कुरुणां च (for कुरुंश्चापि). — ^d) K_{1.2} बहु शोभद्.
V₁ B₈ D₂ D_{1.8-6.7} द्रावयन्तौ विरेज(D₂ D_{1.8} 'वेर')
S त्रिगतां(G_{1.2} संशप्ता)नां धनंजयः. — After 77, S ins.
an addl. colophon [Adhy. name: M₁ भीमकौरवपुत्रं.
— Adhy. no. (figures, words or both): T_{1.8} G
55; T₂ M 54].

78 ^b) D₂ लोमहर्षणे (for ऽद्भुतदर्शने). — ^c) D₈
प्रतनामध्ये. — ^d) Some MSS. संसप्तकगणान्.

79 ^a) T₂ प्रमिन्नं. B₂ वै (for हि). — ^d) B_{4.5} D₂
जनार्दनं; S मया सह.

एते धावन्ति सगणाः संशसकमहारथाः ।
अपारयन्तो मद्राणान्सिहशब्दान्मृगा इव ॥ ८०
दीर्यते च महत्सैन्यं सृजयानां महारणे ।
हस्तिकक्षयो ह्यसौ कृष्ण केतुः कर्णस्य धीमतः ।
दृश्यते राजसैन्यस्य मध्ये विचरतो मुहुः ॥ ८१
न च कर्णं रणे शक्ता जेतुमन्ये महारथाः ।
जानीते हि भवान्कर्णं वीर्यवन्तं पराक्रमे ॥ ८२
तत्र याहि यतः कर्णो द्रावयत्येव नो बलम् ॥ ८३
वर्जयित्वा रणे याहि सूतपुत्रं महारथम् ।

80 ^a) B (except B₅) D₂-4.1 द्रवन्ति (for धावन्ति).

— ^b) Some MSS. संससक. T₂ संशसकगणा रथाः.
— After 80^{ab}, T G ins.:

520* दुर्जया ह्येव समरे देवैरपि सवासवैः ।

— ^c) $\dot{S}$ K₂.4 D₁ D₂.6 M₁ अवारयन्तो; K₁ अवघयन्तो
(sic); G₂ असारं; M₂-4 अधारं (for अपारं). — ^d)
K₂ B (except B₅) D₂-4.1 M सिंहशब्दं; D₈ नादान् (for
शब्दान्). V₁ राजा इव; D₁ D₈ यथा मृगाः. — After
80, T G ins.:

521* कुरवश्चापि धावन्ति भीमसेनभयार्दिताः ।

[T₂.3 G₂ [अ]भि- (for [अ]पि).]

81 ^a) D₈ [S]च (for च). — ^c) K₂ हस्तिकक्षयो;
K₃ V₁ B₃.5 D₂.6.8 ह (D₈ अ)स्तिकक्षो; B₁.2.4 D₁ D₁
D₁.3-5.7 कक्षा; T₁ M₁ कक्ष्या (for कक्ष्यो). K₄ कृष्णः;
D₁ D₈ कर्णः; D₁ वाणः; D₂ केतुः. — ^d) D₂ पश्य (for
केतुः). D₈ दीसिमान् (for धीमतः). — ^f) G₁ विचरितो.
D₂.4.7 मुदा (for मुहुः).

82 ^a) K₃ M₂-4 हि; T₂ तु (for च). B₂ जेतुं;
D₁ शक्ता; D₃ शको (for शक्ता). — ^b) D₂ S एते (for
अन्ये). B₂ शक्ताश्चान्यमहारथाः. — After 82^{ab}, T G
ins.:

522* दुर्जया ह्येव समरे देवदानवराक्षसैः ।

— ^c) D₁ जानाति. D₂ जानीतेद्य हि मां कर्णो. — ^d) B₁
D₁ पराक्रमं; Co कमे (as in text).

83 ^a) G₂ कृष्ण (for कर्णो). — ^b) G₂ वारयत्येव (for
द्रावयत्येव). B₂ मे बलं; B₃ मदलं.

84 ^a) K₃ तर्जयन्वै; B₂ वर्जयन्वा; D₁ तर्जयंश्च; D₈
त्वरयित्वा; Co वर्ज (as in text). D₃ त्वरयन्वै रथे याहि;
S (except M₂.4) त्रिगर्तान्वर्जयन्वाहि. — ^b) D₈ महाबलं
(for रथम्). — ^c) K₃ मनो मां; V₁ D₁ D₁.5 श्रमो मे;

श्रमो मा बाधते कृष्ण यथा वा तव रोचते ॥ ८४
एतच्छ्रुत्वा महाराज गोविन्दः प्रहसन्निव ।
अब्रवीदर्जुनं तूर्णं कौरवाञ्जहि पाण्डव ॥ ८५
ततस्तव महत्सैन्यं गोविन्दप्रेरिता हयाः ।
हंसवर्णाः प्रविशिशुर्वहन्तः कृष्णपाण्डवौ ॥ ८६
केशवप्रहितैरश्वैः श्वेतैः काञ्चनभूषणैः ।
प्रविशद्भिस्तव बलं चतुर्दिशमभिद्यत ॥ ८७
तौ विदार्य महासेनां प्रविष्टौ केशवार्जुनौ ।
कुद्धौ संरम्भरक्ताक्षौ व्यभ्राजेतां महाद्युती ॥ ८८

C. 9. 2784
B. 8. 56. 93
K. 8. 51. 94

D₁ अतो मां; D₃ श्रमो मां; Bom. ed. एतन्मे (for श्रमो
मा). K₄ [S]त्यर्थ (for कृष्ण). K₁ श्रमो मा भीत्येत्यर्थः;
B₁.2.4.5 D₃.4.1 एव (B₃ च) मे रोचते कृष्ण; B₃ श्रमो वाराधते
कृष्ण; D₈ S वासुदेव महाबाहो. — ^d) D₈ S च (for वा).

85 ^a) K₃ B D S वचस्तस्य (for महाराज). — ^d)
V₁ S (except T₃ G₂) याहि (for जहि). D₁ पाण्डवान्;
S भारत.

86 Before 86, T₃ G ins. संजयः. — ^a) $\dot{S}$ K₁.2.4
D₂.6 तत्र (for तव). K₃ V₁ B D₂.4.7.8 महासैन्यं. — ^b)
B₅ D₁ D₁.5 T₂.3 G M गोविन्दप्रेरिता. T₁ गोविन्दः
प्रेरितामहः (sic). — ^c) S [अ]विशंस्तूर्ण (for प्रविशिशुर्).
— ^d) D₂.6 कृष्णमाधवौ; S [S]र्जुनमाहवे.

87 ^a) K₃ B₁.2.4 D₁ D₂-4.7.8 T₂ केशवप्रेरितैर्; V₁
B₃.5 D₁ D₁.5.6 T₁.3 G M प्रेषितैर् (for प्रहितैर्). T₁
अन्यैः (for अश्वैः). — ^b) T₂ श्वेतैः (for श्वेतैः). K₃ B₂
काञ्चनभूषितैः; V₁ कनकभूषणैः. S (except T₂) तैः काञ्चन-
विभूषितैः. — ^c) K₃ S (except G₁) जा (K₃ प्रा) विशद्विष-
G₁.2 बलं तूर्णं (for तव बलं). — ^d) T₁.3 G M अ (G₁
उ) दीर्यत; T₂ अकीर्यत (for अभिद्यत). D₂ शतधा
प्रतिभज्यते. — After 87, N ins.:

523* मेघस्तनितनिर्वाहः स रथो वानरध्वजः ।

चलत्पताकस्तां सेनां विमानं धामिवाविशत् ।

[(L. 1) $\dot{S}$ K₁.2.4 मेघस्तनितनिर्वाहः (for the prior
half). D₁ सारथ्ये (for स रथो). — (L. 2) D₂ विमानमिव
चविरे (for the posterior half).]

88 ^a) K₄ विचार्य (for विदार्य). $\dot{S}$ महासेनां; V₁
त्मानौ; T₁ G₁.2 सैन्यं. D₂.6 तेन तौ प्रविदार्याजौ. — ^c)
V₁ D₁ संरम्भ (D₁ रंभ) ताम्राक्षौ; D₃ संरम्भाक्षौ च (for
रक्ताक्षौ). — ^d) K₃ B (except B₅) D₃.6.7 वि (D₃
न्या) भ्राजेतां. K₃ महाद्युते; T₁ युधि.

C. 8. 2763
B. 8. 56. 93
K. 8. 51. 95

युद्धशौण्डौ समाहूतावरिभित्तौ रणाध्वरम् ।
यज्वभिर्विधिनाहूतौ मखे देवाविवाश्विनौ ॥ ८९
क्रुद्धौ तौ तु नरव्याघ्रौ वेगवन्तौ बभूवतुः ।
तलशब्देन रुपितौ यथा नागौ महाहवे ॥ ९०
विगाहन्स रथानीकमश्वसंवांश्च फल्गुनः ।
व्यचरत्पृतनामध्ये पाशहस्त इवान्तकः ॥ ९१
तं दृष्ट्वा युधि विक्रान्तं सेनायां तव भारत ।
संशप्तकगणान्भूयः पुत्रस्ते समचोदयत् ॥ ९२
ततो रथसहस्रेण द्विरदानां त्रिभिः शतैः ।
चतुर्दशसहस्रैश्च तुरगाणां महाहवे ॥ ९३

89 K₄ transp. 89 and 90. — ^a) K₃ युधि शौरैः; D₁ D_{1.5} M₁ युद्धशौण्डैः; G_{1.2} शौण्डा (G₂ 'ड-'). M₁ सदाहूताव्. — ^b) K₃ V₁ B D S आगतौ तौ (B₂ च; D₃ हि) (for अरिभित्तौ). K₃ रणध्वजं; B₂ समराध्वरं (hypermetric); B₃ बलाध्वरं; T₁ रणाध्वरे. — ^c) K₃ यज्ञमिरः; D₁ D_{1.5} यजुर्मिरः; D₁ M₂ यज्विमिरः. — ^d) T₃ मुनिः; T₃ G M मखं (for मखे). B₂ यथा देवाश्विनावुभौ. — After 89, S ins.:

524* क्रोधताम्रेक्ष्णौ शूरो शुशुभाते महाबलौ ।
मदोल्कटौ यथा नागौ दृष्टिसंचारचारिणौ ।
[(L. 1) T₃ G वीरौ (for शूरो).]

90 K₄ transp. 89 and 90. — ^a) S₂ K_{1.4} transp. क्रुद्धौ and तौ. S महात्मानौ (T₁ 'वीरौ) (for नरव्याघ्रौ). — ^b) Bom. ed. योगवन्तौ (for वेगवन्तौ). — ^c) K_{2.4} D₁ च (D₁ ज) लशब्देन; C₂ तल (as in text). — ^d) V₁ B_{1.3-5} D₁ D_{1.3-7} महावने; B₂ 'रणे (for 'हवे). S महानागाविवोल्कटौ.

91 ^a) K₃ V₁ B_{1.3-5} D T_{1.3} G M विगाह्य तु (V₁ तद्; T₂ प्रविद्य तु (for विगाहन्स). B₂ विगाह्य तुरगानीकम्. — ^b) B₂ D₁ D₁ T₁ अश्वसंवा (B₂ 'हां)श्च. Some MSS. फल्गुनः. — ^c) M₁ विचरन्.

92 G₁ reads 92^a-95^a twice. — ^b) T₂ युधि (for तव). M मारिष (for भारत). — ^c) Some MSS. संसप्तकगणान्. — ^d) K₃ मधुसूदनः; V₁ B D₁ D_{1.3-7} T_{1.2} G_{1.2} M स (D₃ य) मचूचुदवः; D_{1.3} 'चूचुदवः; T₃ G₃ संप्रचूचुदव (for समचोदयत्).

93 ^a) D₁ S (except M₁) रथसहस्रे द्वे (for 'सहस्रेण). — ^b) V₁ त्रिभिः शरैः; S शतत्रयं. — ^c) K₃ V₁ B D₁ D_{2.4.6-8} तु (for च). S चतुर्दशसहस्राणि.

द्राभ्यां शतसहस्राभ्यां पदातीनां च धन्विनाम् ।
शूराणां नामलब्धानां विदितानां समन्ततः ।
अभ्यवर्तन्त तौ वीरौ छादयन्तो महारथाः ॥ ९४
स छाद्यमानः समरे शरैः परबलार्दनः ।
दर्शयन्रौद्रमात्मानं पाशहस्त इवान्तकः ।
निघ्नन्संशप्तकान्पार्थः प्रेक्षणीयतरोऽभवत् ॥ ९५
ततो विद्युत्प्रभैर्गणैः कार्तस्वरविभूषितैः ।
निरन्तरमिवाकाशमासीद्युनैः किरीटिना ॥ ९६
किरीटिभ्युजनिर्मुक्तैः संपतद्भिर्महाशरैः ।
समाच्छन्नं बभौ सर्वं काद्रवेयैरिव प्रभो ॥ ९७
रुक्मपुङ्गवान्प्रसन्नाग्राञ्छरान्संनतपर्वणः ।

— ^a) S वाजिनां च. K₃ महारणे; D_{2.6} च भारत.
94 ^a) D₂ शतसहस्राणां. S पूर्णैः (G₁ 'वै) शतसहस्रे द्वे.
— ^c) S₂ K_{1.2.4} नादलु (K₂ 'ल) लब्धानां; V₁ B D₁ D_{1.3-5.7} लब्धलक्षाणां (for नामलब्धानां). S तज्जुषुष्वीराणां. — ^d) V₁ विचित्राणां; T_{1.2} M वित्तानां; T₃ G कौरवाणां; C₂ विदितानां (as in text). D₁ D_{1.3} संनद्धानां तरस्विनां. — After 94^{cd}, G ins.:

525* दुर्योधनेन ते सार्धं जातवेगाः समन्ततः ।
— T₃ om. 94^f. — ^c) S₂ K_{1.2} अभ्य (K₁ 'भि'वर्तव्यं. K₂ संवीरौ; V₁ B₃₋₅ D₁ D_{1.3-7} S (T₃ om.) कौतव्यं; B₂ ते वीराः. — ^d) D₂ वदन्तस्तौ (for छादयन्तो). S K D₃ छादयन्तौ महारथान्. — After 94, K₄ V₁ B D₁ D_{1.3-5.7} ins.:

526* शरवर्षमंहाराज सर्वतः पाण्डुनन्दनम् ।
[B₃ चमूमध्ये (for शरवर्षं). K₄ पांडुनन्दनः.]
95 ^a) D₁ D₁ T₃ G_{2.3} M संछाद्यमानः. — ^b) S (except T₁ M₁) परैः (for शरैः). B₃ संनतपर्वभिः; D₁ परबलार्दनः; T₂ 'बलार्तिकृत्; M 'बलान्तकृत्. — ^c) V₁ पाशहस्तम्; D₁ चापहस्तम्. D₃ पाशहस्तमिवांतकं. — ^d) Some MSS. संसप्तकान्. — ^e) V₁ प्रेक्षणीयतमो; D₂ 'णीयं ततो.

96 ^b) S₂ K_{1.2.4} विभूषणैः (for विभूषितैः). — ^c) G₃ सत्वारकम् (for निरन्तरम्). — ^d) K₃ B D₁ D_{1.3-7.8} T₂ M₁ छत्रः; V₁ D₃ अश्वैः; T₃ G नूनं (for नुनैः). D₁ D₃ किरीटिनः.

97 ^a) K₂ S किरीटिचाप (K₂ 'निज) निर्मुक्तैः. — ^b) T₂ समन्ततः (for महाशरैः). — ^c) T₂ शरैश्छन्नं (for समाच्छन्नं). D₁ D_{1.5} रणे (for बभौ). D₃ सेतव्यः; S (except G₁) व्योम (for सर्व). — ^d) T₁ दुतः (for प्रभो).

98 ^a) D₃ सुवर्णाम्बान्; S शरान्वोराण् (for प्रसन्नाग्राण्).

अदर्शयदमेयात्मा दिक्षु सर्वासु पाण्डवः ॥ ९८
हत्वा दश सहस्राणि पार्थिवानां महारथः ।
संशप्तकानां कौन्तेयः प्रपक्षं त्वरितोऽभ्ययात् ॥ ९९
प्रपक्षं स समासाद्य पार्थः काम्बोजरक्षितम् ।
प्रमथ्य बलाद्वाणैर्दानवानिव वासवः ॥ १००
प्रचिच्छेदाशु भलैश्च द्विपतामाततायिनाम् ।
शस्त्रपार्णीस्तथा बाहूस्तथापि च शिरांस्युत ॥ १०१

अङ्गाङ्गावयवैश्चिन्नैर्व्यायुधास्तेऽपतन्क्षितौ ।
विष्वग्वाताभिसंभगा बहुशाला इव दुमाः ॥ १०२
हस्त्यश्चरथपत्तीनां व्राताभिन्नन्तमर्जुनम् ।
सुदक्षिणादवरजः शरवृष्ट्याभ्यवीवृषत् ॥ १०३
अस्यास्यतोऽर्धचन्द्राभ्यां स बाहू परिघोपमौ ।
पूर्णचन्द्राभवक्त्रं च क्षुरेणाभ्यहनच्छिरः ॥ १०४
स पपात ततो बाहात्सलोहितपरिस्रवः ।

C. 8. 2803
B. 8. 55. 112
K. 8. 51. 114

— °) D₂ शराणां नतपर्वणां; S प्रसन्नान्न (T₁ °ङ्क) तपर्वणाः.
— °) K₃ V₁ B (except B₃) D₁ D_{1-4.7} अवाप्तजङ्घ
(for अदर्शयद्). — After 98, N T G ins.:

527* मही विद्यदिशः सर्वाः समुद्रा गिरयोऽपि वा ।

स्फुटन्तीति जना जजुः पार्थस्य तलनिस्त्रिनात् ।

[G lacuna for line 1. — (L. 1) D₂ T₃ G_{2.3}
विद्यदिवं (G₂ °वः); T₁ दश दिशः; T₂ विदीर्यते (for विद्यदिशः).
S K_{1.2.4} T G₃ किं तु; K₃ D₃ किं तु; D_{2.3} खं तु (for
सर्वाः). B₃ D₁ D_{1.5} च (for वा). S K_{1.2.4} D₃ T₂
समुद्राः सह (T₂ °द्राश्च स) पर्वताः; K₃ V₁ B₃ D₁ D_{2.3}
T_{1.8} G_{2.3} ससमुद्राः स (D₃ °द्राश्च) पर्वताः (for the
posterior half). — (L. 2) S K_{1.2.4} स्फुरन्तीति; T G_{2.3}
कलन्ति; G_{2.3} स्फुटन्ति (as above). K₃ V₁ जना ज (V₁
°नैर्ज) ये; D₁ जगज्जघे; D₁ जना जघुः; D_{2.3} समाजघे; D₃
जनोष्वासीत्; T₂ जना विभ्युः. B₃ स्फोटयन्तीव संजघे (for the
prior half). B_{1.3} D₁ D_{1.2.5.8} तलनिस्त्रिनः; D_{3.3} T G
°निस्त्रिनैः; D₄ °निस्त्रिनात्.]

99 °) T₂ शत- (for दश). — °) B₃ D₁ D₁
D_{1.5} S क्षत्रियाणां (for पार्थिवानां). K₄ S महारथान्; B₂
°बलः. — °) Some MSS. संसप्तकानां. — °) S_{1.2} (sup.
lin. as in text) K_{1.2.4} विमर्दः; K₃ B₃ D₁ D_{2-4.3} G₁
प्रलक्षं; T₁ प्रवक्षं (for प्रपक्षं). K₃ [S] °न्ययात्; S (except
G₁) ययौ (for °भ्ययात्).

100 °) K₄ B₂ D₁ D_{3.7} (before corr.) °) प्रलक्षं;
T₁ प्रवक्षं (for प्रपक्षं). B₃ प्रपक्षणं (for प्रपक्षं स). V₁
B_{1.2.4.5} D_{3.4.7} च; D₁ D_{1.5} खं; D₃ तु; S तं (for स).
— °) Some MSS. काम्बोज. — °) D₁ D_{1.5} बलाद्वाणिर;
S बलं (G₂ रथं) भलैर् (for बलाद्वाणैर्). — °) M₁
वासवः; M₂₋₄ कौशिकः.

101 B₂ om. 101-102. — °) T₂ [अ] य (for [आ] जु).
K₄ V₁ B_{1.3.4} D_{3.4.7} भलेन. — K₄ om. 101°-102°.
— °) S₁ V₁ B_{2.5} D₃ T₃ G₃ M₁ शस्त्रं पार्णीम्; K₃ B_{1.4}
D₁ D_{1.3-7} G₁ श (D₁ D_{1.5} अ) खपार्णि. K₃ B_{1.3.4}
D_{3.4.7} बाहुः. — °) B₄ तथा जंघा; D₃ असूनपि; S (G₁

damaged) तथैव च (for तथापि च). K₃ B₃ D_{2.5} T₂
च (for [उ] त).

102 B₂ om. 102; K₄ om. 102° (cf. v. l. 101).
— °) M अंगांगावयवश्चिन्ना. — °) D₂ [S] वसन्;
T₂ G₁ [S] पतद्; M₁ [S] परान् (for °पतन्). B_{1.3.4}
D_{3.4.7} S भुवि (for क्षितौ). — °) V₁ B₃ D₁
विष्वग्वाताभिसंरुग्णा; B₃ °संभगा; D₁ D_{1.5} °वाताहता
रुग्णा; D₃ °वाताभिसंविग्ना; G₂ M₁ °संपन्ना. — °) K₄
बहुशाला. — After 102, M₂₋₄ ins.:

528* काम्बोजस्तु ततः क्रुद्धो दृष्ट्वा पार्थं महारथम् ।

103 °) B₂ व्राता निघ्नतु मर्दनं (sic). — After 103°
M₂₋₄ ins.:

529* अचोदयत यन्तारमर्जुनायैव मां बह ।
तत्सं रथिनां श्रेष्ठं बहुदक्षिणमाहवे ।
अर्जुनस्य रथं क्षिप्रं प्रापयामास सारथिः ।
ततोऽर्जुनं त्रिभिर्वाणैर्विद्ध्वा भारसंहैर्दुष्टि ।
केशवं नवभी राजन्वाद्धोरसि चापयत् । [5]
ततः क्रुद्धो महाराज पाण्डवः परवीरहा ।

— M₁ om. (hapl.) 103°-105°. — °) B₃ M_{2.3} अवरजं.
— B₃ om. (hapl.) 103°-105°. — °) T₂ शरवृष्टिम्; G₃
शस्त्रवृष्ट्या. D₃ [अ]भ्यवीवृषन्; T_{1.2} G₂ ह्य (T₂ [अ])
वीवृषत् (for [अ]भ्यवी). M_{2.3} भलेन प्राहिणोद्वथात्.

104 B₃ M₁ om. 104 (cf. v. l. 103). M_{2.3}
om. 104-105. — °) K₃ V₁ B (B₃ om.) D T G
M₁ तत्स. — °) D₃ सुबाहु. B_{1.2.4} D₁ D_{1.3-5.7} बाहू
परिघसंनिभौ. — °) K₃ D_{2-4.7.8} [अ]भ्यहरच; B_{1.4} D₁
T G_{2.3} [अ] प (B₄ D₁ °पा) हरच; G₁ [अ] पद्वत्. B₂
क्षुरेणाहरच्छिरः.

105 B₃ M₂₋₄ om. 105 (cf. v. l. 103, 104). — °)
T G M₁ तत् (for स). S₂ तं स पापात (sic). V₁ B₂
D₁ हतो; T₃ G₃ तदा; M₁ क्षितो (for ततो). D₃
रथोदारः (for ततो बाहात्). V₁ T G M₁ वेगात् (for
बाहात्). — °) S₂ K₄ B_{1.2.5} D₁ D_{1-5.7} सुलोहितः;
K₁ D₃ T₂ सलोहित. T G_{2.3} M₁ परिष्कृतं. — °) B

C. 8. 2804
B. 8. 56. 112
K. 8. 51. 114

मनःशिलागिरेः शृङ्गं वज्रेणैवावदारितम् ॥ १०५
सुदक्षिणादवरजं काम्बोजं ददृशुर्हतम् ।
प्रांशुं कमलपत्राक्षमत्यर्थं प्रियदर्शनम् ।
काञ्चनस्तम्भसंकाशं भिन्नं हेमगिरिं यथा ॥ १०६
ततोऽभवत्पुनर्युद्धं घोरमद्भुतदर्शनम् ।
नानावस्थाश्च योधानां बभूवुस्तत्र युध्यताम् ॥ १०७
एतेष्वावर्जितैरश्वैः काम्बोजैर्यवनैः शकैः ।

मानःशिलं गिरेः; T₂ M₁ घा(M₁ दार्धमाणं गिरेः. — ^a)
D₈ बलौघेण; T₂ G₂ वज्रेणैव. V₁ D₈.s T₆ M₁ विदारितं.
106 B₃ om. 106^a (cf. v. l. 103). — ^a) T₁
सदक्षिणाद्. — ^b) Some MSS. काम्बोजं; G₂ काम्बोजान्.
T₁ हतं (for हतम्). — K₂ om. 106^a. — ^c) S₂ K₄ T₂
प्रांशुः; B₁ प्रांशुः. S (except T₁) क(T₂-को)मलगर्भाभम्
(for 'पत्राक्षम्'). D₂.s पत्रपत्रायताक्षत्वं (D₈ 'क्षं तं').
— ^d) S₂ K₁.s B₃ D₈ अत्यर्थः; D₈ अत्यंत- (for अत्यथ).
D₂ अत्यंतप्रियवादिनं. — ^e) B (except B₃) D₂.s. 1.7-सदृशं
(for-संकाशं). — ^f) D₁ भिन्न- (for भिन्नं).

107 ^a) G₂ भवान् (for ऽभवत्). — ^b) K₂ V₁
B D S (G₁ damaged) अत्यर्थं(B₂ 'त्यंत')मद्भुतं (for
अद्भुतदर्शनम्). — ^c) M₂-4 योधानां.

108 ^a) V₁ B₂.s. 5 D₂ D₁ D₁.s. 7 M एकैषु;
B₁ एकैश्च; T₁ पाथेन; T₂ पाथेषु; G₁ वातेषु (for
एतेषु). V₁ B₂.s. 5 D₁ D₂.s. 7 S निहतैर. Ca
एकेष्वेवावर्जितैर. T₃ G चेव (for अश्वैः). K₂ एकैश्चावर्जि-
तारश्वैः (sic); B₃ एके आवर्जितैरश्वैः; D₈ अश्वचारैश्च विविधैः;
D₈ अश्ववारैश्च वीरैश्च. — K₃ om. 108^b-130^d. — ^b) Some
MSS. काम्बोजैर. S₂ V₁ D₄ जवनैर. S K₁.s. 2.4 शरैः (for
शकैः). — ^c) K₁ D₂ शोणिताक्षैः(D₂ 'त्रै')स. S K₁.s
सदा; B₂ T₁ तथा (for तदा). D₃ M₂-4 सर्व; T₁ युक्तं
T₂ संकं (for रक्तं). — ^d) B₄ आसीत्सर्वं (by transp.);
D₈ M₂-4 रक्तमासीद्.

109 K₃ om. 109 (cf. v. l. 108). — ^a) B₃ नरैर
(for रथैः). S₂ K₁.s अश्वश्वसूतैश्च; V₁ B D T₁.s. 3 G
(G₁ damaged) M हताश्वं (for रथाश्वं). T₂ रथैर्हतबलैः
सूतैर. — ^c) K₂ [आ]हतारोहैर. — ^d) D₁ अन्योन्यं च;
T₁ अर्जुनेन. — ^f) D₂ कृतो घोरः. T₂ विनाशः पृथिवीक्षितां.
— After 109, T₂.s. G₁.s read line 6 of 531* for
the first time.

110 K₃ om. 110 (cf. v. l. 108). — ^a) K₄ V₁
B₂.s. D₂ D₁ D₁.s. 2.3 transp. प्रपक्षे and पक्षे. T₁
तस्मिन्त्येन्ये सुबलिना. — ^b) T₁ मध्यमाने (for वध्यं).

शोणिताक्षैस्तदा रक्तं सर्वमासीद्विशं पते ॥ १०८
रथै रथाश्वसूतैश्च हतारोहैश्च वाजिभिः ।
द्विरदैश्च हतारोहैर्महामात्रैर्हतद्विपैः ।
अन्योन्येन महाराज कृतो घोरो जनक्षयः ॥ १०९
तस्मिन्प्रपक्षे पक्षे च वध्यमाने महात्मना ।
अर्जुनं जयतां श्रेष्ठं त्वरितो द्रौणिराययौ ॥ ११०
विधुन्वानो महचापं कार्तस्वरविभूषितम् ।

B (except B₅) D₂ D₁.s. 5.7 निहते सग्यसाचिना. — ^a)
K₁.s. 2.4 त्वरितं. V₁ B D S अभ्ययात् (for आययौ).

111 K₃ om. 111 (cf. v. l. 108). — ^a) S K₁.s. 2.4
B₅ विधुन्वानं; S विधुन्वानो. S K₁.s B₅ D₈ महाराजं.
— ^c) D₃ आददानं. — ^d) T₁ भास्करं. — After
111, S K₁.s. 2.4 V₁ B D ins.:

530* क्रोधामर्षविवृत्ताख्यो लोहिताक्षो बभौ बली ।

अन्तकाले यथा क्रुद्धो सृत्युः किंकरदण्डभृत् ।

ततः प्रासृजदुग्ग्राणि शरवर्षाणि संघशः ।

तैर्विसृष्टैर्महाराज व्यद्रवत्पाण्डवी चमूः ।

स दृष्ट्वैव तु दाशाहं स्यन्दनस्थं विशां पते । [5]

पुनः प्रासृजदुग्ग्राणि शरवर्षाणि मारिष ।

[D₂ om. lines 1 and 2. — (L. 1) V₁ D₂
-विचिताक्षो. S K₁.s. 2.4 D₈.s क्रोधरक्तेक्षणः क्रुद्धो (D₈ बीरो);
D₂ D₁.s कोषामर्षविवृत्ताक्षो (for the prior half). Ca
cites कोषामर्षं (as above). — (L. 2) V₁ B₂.s. D₂
D₁.s किंकरदण्डवान् (B₁ 'धृक्'; B₅ D₁ 'वत्'); D₈ भवति भारतः;
Ca किंकरदण्डभृत् (as above). — (L. 3) D₈ प्रसृजद्. K₁
संघशः; B₂ D₁.s. 2.3 मारिष; B₅ संघशः (for संघशः). — B₁
om. lines 4-6. — (L. 4) D₁.s पतद्भिर् (for विचिताक्षैः).
S₂ व्यवसत्; K₄ व्यधत् (for व्यद्रवत्). S₂ K₁.s पाण्डवी
(K₁ 'वी') चमूः; D₂ पाण्डवी चमूः. — (L. 5) D₈ तं (for तः).
S K₁.s. 2.4 transp. दृष्ट्वैव and तु. D₂ स्यन्दनस्थो.]

On the other hand, S ins. after 111:

531* तयोरसीमहयुद्धं धर्मभ्रात्रोरनैष्ठिकम् ।

विसिन्मापयिषोर्लोकं यशश्चोत्तममिच्छतोः ।

संघसत्कांस्तु कान्तेयः कुंश्चापि वृकोदरः ।

सूतपुत्रस्तु पाञ्चालान्भूयोऽग्रंस्त्वरिताः शरैः ।

एवमेव महाराज विनाशः पृथिवीक्षिताम् ।

आसीत्कुब्जेऽर्जुने कर्णे भीमसेने च दाहणे ।

[(L. 1) T₂ G₂ राजन्; G₂ चासीद्. T₁ क्रुद्धयोरतिदारणं
(for the prior half). — (L. 2) T₂ M विसिन्मापयिषोर्लोकं
G₁ विसिन्मापयिषुः. — (L. 3) T₁ G₂ च (for तु).
— (L. 4) T₁ G₂ च (for तु). T₂ M त्रयो (for सूयो).]

आददानः शरान्वोरान्खरश्मीनिव भास्करः ॥ १११
 तैः पतञ्जिर्महाराज द्रौणिमुक्तैः समन्ततः ।
 संछादितौ रथस्थौ तावुभौ कृष्णधनंजयौ ॥ ११२
 ततः शरशतैस्तीक्ष्णैर्भारद्वाजः प्रतापवान् ।
 निश्चेष्टौ तावुभौ चक्रे युद्धे माधवपाण्डवौ ॥ ११३
 हाहाकृतमभूत्सर्वं जङ्गमं स्थावरं तथा ।
 चराचरस्य गोप्सारौ दृष्ट्वा संछादितौ शरैः ॥ ११४
 सिद्धचारणसंघाश्च संपेतुर्वै समन्ततः ।

चिन्तयन्तो भवेदद्य लोकानां स्वस्त्यपीत्यह ॥ ११५
 न मया तादृशो राजन्दष्टपूर्वः पराक्रमः ।
 संजज्ञे यादृशो द्रौणेः कृष्णौ संछादयिष्यतः ॥ ११६
 द्रौणेस्तु धनुषः शब्दमहितत्रासनं रणे ।
 अश्रौपं बहुशो राजन्मिहस्य नदतो यथा ॥ ११७
 ज्या चास्य चरतो युद्धे सव्यदक्षिणमस्यतः ।
 विद्युदम्बुदमध्यस्था भ्राजमानेव साभवत् ॥ ११८
 स तथा क्षिप्रकारी च दृढहस्तश्च पाण्डवः ।

C. 8. 2221
B. 8. 56. 130
K. 8. 52. 44

— T₁ M₂₋₄ repeat line 5, after 534*. — (L. 5) T₁
 (both times). 3 G_{2.3} तस्मिन्दे; G₁ एवमेव. — T_{2.3} G_{1.3}
 read line 6 for the first time after st. 109. — (L.
 6) T_{1.3} (second time) G_{2.3} (second time) महावले;
 T₂ (first time) च दासः.]

T_{2.3} G_{2.3} M₁ cont.:

532* युद्धं घोरं तथा स्वासीन्निधाभूते चमूमुखे ।

[T₃ G₂ ततश्चासीत् (for तथा त्वा°). G₂ युद्धं घोरतरं चासीत्
 (for the prior half).]

— After the above, S ins. an addl. colophon
 [Adhy. name: G₁ कांबोजवधः. — Adhy. no. (figures,
 words or both): T_{1.3} G M₁ 56; T₂ M₂₋₄ 55],
 which is followed by S. 12. 1-32.

112 K₃ om. 112 (cf. v. l. 108). G₁ om.
 112-128. D₁ om. 112^a. T G₂ (om. 112-113). 3 M
 read 8. 40. 112-124 after S. 12. 32. — ^a) D₃ निपतञ्जिर.
 M₂₋₄ महावले (for राज). — ^a) D₂ तावुभौ कृष्णपाण्डवौ.

113 K₃ G_{1.2} om. 113 (cf. v. l. 108; 112). For
 sequence in T G_{2.3} M, cf. v. l. 112. — ^b) B
 (except B₅) D_{3.4.5.7} अश्वत्थामा (for भारद्वाजः). D_{n1}
 भारद्वाजाम्भजात्मजः; D₃ त्मजः प्रभुः. — ^c) M₁ च भृशं
 (for तावुभौ). K₁ D_{6.7} युद्धे (for चक्रे). — ^a) K₃
 चक्रे; D_{6.7} कृत्वा; T G₃ M रणे (for युद्धे).

114 K₃ G₁ om. 114 (cf. v. l. 108; 112). For
 sequence in T G_{2.3} M, cf. v. l. 112. — ^a) B₁ D_{1.5.6}
 हाहाभूतम्; G₂ M₁ कारम् (for कृतम्). — ^b) B D_{n1}
 D_{2.4.5.7} T₁ M transp. जङ्गमं and स्थावरं. Ca cites
 स्थावरजंगमं. D_{n1} D₃ तदा. — ^a) M₁ दृष्टौ. K₃ संछाद्य
 तौ; M₅ दितः B₅ (also as in text) D₃ रणे (for शरैः).]

115 K₃ G₁ om. 115 (cf. v. l. 108; 112). For
 sequence in T G_{2.3} M, cf. v. l. 112. — ^a) B₂
 संघाश्च; T₂ संघर्षाः (for संघाश्च). — ^b) B D_{n1}
 D_{1-5.7} ते (for ते). — ^c) T G_{2.3} M अपि स्वस्ति (for

चिन्तयन्तो). S₂ अन्य (sic); K₁ अस्व (for अय). — ^a)
 V₁ B_{1.2.4} D_{3.4.7} स्वस्त्यपीति च; B₂ पीडितः; B₅ D_{n1}
 D_{n1} D_{1.5} पीति ह; D_{2.3} पीति हि; D₃ स्वस्ति चेति हि; T
 G_{2.3} M इति चावुवन्. Ca cites स्वस्त्यपि (as in text).
 116 K₃ G₁ om. 116 (cf. v. l. 108; 112). For
 sequence in T G_{2.3} M, cf. v. l. 112. — ^a) S₁ K₂
 न स यातो दृशो राजन्. — ^b) K_{1.4} दृष्ट्वा (K₁ वं). — ^c)
 V₁ B D_{2-4.7} संग्रामे; D_{n1} संदृष्टो (for संजज्ञे). K₃ द्रौणे;
 B₅ T₁ द्रौणिः. — ^a) V₁ B₅ D_{n1} D_{1.5} T G_{2.3} M
 कृष्णौ छादयतो रणे.

117 K₃ G₁ om. 117 (cf. v. l. 108; 112). For
 sequence in T G_{2.3} M, cf. v. l. 112. — ^a) D_{n1} D_{1.5}
 द्रौणिस. T₂ M₂₋₄ च (for तु). T₂ शब्दो. — ^b) D_{n1}
 महतां; D₃ अभितः; T_{1.3} G_{2.3} M₁ रथानां; T₂ M₂₋₄ रथिनां
 (for अहित). D₃ (before corr.) अहितान्वासयन्नणे.
 — ^c) T₂ M₁ महतो; M₂₋₄ अभितो (for बहुशो). — D₂
 om. (hapl.) 117^a-120°. — ^a) D_{n1} D_{6.7} निनदो; T₁
 निनदं (for नदतो).

118 K₃ D₂ G₁ om. 118 (cf. v. l. 108; 112; 117).
 For sequence in T G_{2.3} M, cf. v. l. 112. — ^a)
 K₁ ज्यां. G₂ धनुषे (for चरतो). — ^b) T_{1.3} G_{2.3}
 M सव्यं (for सव्य). — ^c) V₁ अंभोदमध्यस्था; D₃
 T G_{2.3} M अंभोधरले (T₃ G₃ स्यैव; D₃ अंवरमध्यस्था
 (for अम्बुद). — ^a) D_{1.5} भासमाना; T₃ G₃ भ्राजमानो
 (for भ्राजमाना). D_{n1} D₆ T G_{2.3} M व्यदृश्यत (for
 [इ]व साभवत्).

119 K₃ D₂ G₁ om. 119 (cf. v. l. 108; 112;
 117). For sequence in T G_{2.3} M, cf. v. l.
 112. — ^a) T₃ G₃ तदा (for तथा). — ^b) V₁
 B₅ D_{n1} D_{1.5.6} लघुदृष्टश्च (for दृष्ट). — ^c) V₁ B
 D (D₂ om.) S (G₁ om.) प्रमोहं (D₂ दं) (for संमोहं).
 — ^a) S K_{1.2} प्रे (K₁ प्रै)क्षतां; V₁ प्रेक्षते; B_{1.3-5}
 D_{3.4.7} प्रेक्ष्य तं; D₆ प्रेक्षत (for प्रैक्षत). S₁ K₂ lacuna

C. 8. 222
B. 8. 56. 130
K. 8. 52. 44

समोहं परमं गत्वा प्रैक्षत द्रोणजं ततः ॥ ११९

स विक्रमं हृतं मेने आत्मनः सुमहात्मना ।

तथास्य समरे राजन्वपुरासीत्सुदुर्दृशम् ॥ १२०

द्रौणिषाण्डवयोरेवं वर्तमाने महारणे ।

वर्धमाने च राजेन्द्र द्रोणपुत्रे महाबले ।

हीयमाने च कौन्तेये कृष्णं रोषः समभ्ययात् ॥ १२१

for द्रोणजं. B₂ प्रेक्ष्य द्रोणात्मजं तदा; S (G₁ om.) प्रेक्षन्नास्ते (T₃ G₃ 'स्त') धनंजयः.

120 K₃ G₁ om. 120 (cf. v. l. 108; 112). D₂ om. 120^{ab} (cf. v. l. 117). For sequence in T G_{2.3} M, cf. v. l. 112. — ^a) S₂ हुतं; V₁ B₁₋₄ D₁ D_{1.5.6} कृतं (for हृतं). K₄ B₅ स्विक्रमं हृतं मन्ये (B₅ मेने); D_{2.4.7} S (G₁ om.) विक्रमं च हृ (D_{2.7} विहृ; D₄ निहृ; T₂ च ह) तं मेने (T₁ मन्ये). — M₃ om. 120^b-121^d. — ^b) S_{1.2.4} B (except B₂) D₁ D₁ D_{1.5.6.3} T₂ M₁ ह्या- (B₁ स्वा)त्मनः. S₂ K₂ सुमहात्मकः (sic); K_{1.4} D₆ स्व- (K₄ D₆ सु)महात्मनः; V₁ B₂ D_{2.4.7} स (V₁ सु-) महायशाः; B_{1.5} स महात्मना; D₁ D₅ सुमहात्मनाः; S (G₁ om.) तेन संयुगे. — ^c) K₄ तस्यास्य; V₁ T_{2.3} G_{2.3} बयास्य; D₁ तस्यथो (sic). — ^d) B_{1.4} पुनर; D₁ पुरा (for वपुर). D₁ ह्यासीत्.

121 K₃ G₁ om. 121 (cf. v. l. 108; 112). M₃ om. 121^{ab} (cf. v. l. 120). For sequence in T G_{2.3} M, cf. v. l. 112. — ^a) B₂ राजन् (for एवं). T G_{2.3} M (M₃ om.) द्रौणैस्तुर्वतः कर्मे. — ^b) B₅ सुदारुणे; D₁ D_{1.5} महाहवे (for 'रणे). T G_{2.3} M (M₃ om.) यादमपं पिनाकिनः. — ^c) T₃ G₃ वर्तमाने (for वर्धमाने). K₄ वार्यमानेव; V₁ वर्तमाने च (for वर्ध). T G_{2.3} M (M₃ om.) तत्सुत्र (for च राजेन्द्र). — ^d) V₁ B₅ D₁ D_{1.5} महारये; S (G₁ M₃ om.) विशां पते (for महाबले). — ^e) D₁ कौन्तेय. — ^f) K₂ B_{1.5} D_{2-4.7} कृष्णे; K₄ कृष्णे. B (except B₅) D_{2.4.7} T G_{2.3} M समाविशत् (for समभ्ययात्).

122 K₃ G₁ om. 122 (cf. v. l. 108; 112). For sequence in T G_{2.3} M, cf. v. l. 112. — ^a) T₃ G_{2.3} M₂₋₄ दहस्त्रि च (for निर्दहस्त्रिच). — ^b) B₅ च पश्यत्; D₁ D_{2.5.6} स्वपश्यत्; S (G₁ om.) ददर्श. — ^c) K₄ V₁ B D काल्युनं.

123 K₃ G₁ om. 123 (cf. v. l. 108; 112). For sequence in T G_{2.3} M, cf. v. l. 112. — ^a) D₅ T₃

स रोषान्निःश्वसन्नाजन्निर्दहन्नि चक्षुषा ।

द्रौणिं ह्यपश्यत्संग्रामे फल्गुनं च मुहुर्मुहुः ॥ १२२

ततः क्रुद्धोऽब्रवीत्कृष्णः पार्थ सप्रणयं तदा ।

अत्यद्भुतमिदं पार्थ तव पश्यामि संयुगे ।

अतिशेते हि यत्र त्वा द्रोणपुत्रोऽद्य भारत ॥ १२३

कच्चित्ते गाण्डिवं हस्ते रथे तिष्ठसि चार्जुन ।

G_{2.3} कृष्णे (for क्रुद्धो). D₃ कृष्णं; T₃ G_{2.3} क्रुद्धः (for कृष्णः). V₁ B₅ ततोब्रवीन्महाबाहुः. — ^b) T_{1.2} G_{2.3} M वचः (for तदा). T₃ पाण्डवं प्रणयं वचः. Ca cites सप्रणयं (as in text). — ^c) T G_{2.3} M अहं (for इदं). D₄ वाक्य (sic) (for पार्थ). — ^d) V₁ B₅ T G_{2.3} M तव (for तव). K₄ B₁ पश्याम. — ^e) D₁ D_{1.5} अभिशेते हि; D₆ अभितिष्ठति. Ca.c cite अतिशेते (as in text). D₈ तु (for हि). K₄ तत्र (for यत्र). V₁ B D स्वां. T G_{2.3} M यत्त्वां विशेषय (G₂ 'यं') त्याजौ. — ^f) B₁ [S]स्य; B₃ [S]र्थ; D₁ हि (for स्य). K₄ [S]स्यभाष्यः; T₃ G_{2.3} [अ]द्य मारिष (for स्य भारत). — V₁ B_{1.5} D (except D₈) ins. after 123: T G_{2.3} M after 124^d.

533* कच्चिद्वीर्यं यथापूर्वं भुजयोर्वा बलं तव ।
[D₆ कच्चिद्. V₁ बलं तथा (marg. 'दा'); D₈ रणे तव; T₃ परंतव]
This is followed by 534* in T G_{2.3} M.

124 K₃ G₁ om. 124 (cf. v. l. 108; 112). For sequence in T G_{2.3} M, cf. v. l. 112. V₁ repeats 124 (with v. l.) after 534*. D₂ repeats 124^a after line 2 of 534*. — ^a) S₂ कैश्चित्ते. D₃ गांजिवं. V₁ (first time) B₅ D₁ D_{2.5} हस्तान्. V₁ (second time) केवलं सत्त्वमात्रेण. — V₁ (first time) B₅ D₁ D_{2.5} T G_{2.3} M om. 124^b. — ^b) D₄ (by corr.) तिष्ठति. B₃ D₁ D₅ चार्जुन. — ^c) K_{1.5} कच्चिद्. K₄ B₅ D₁ D_{1.5.6.7} मुष्टिर्वा न व्यशीर्यत; V₁ (first time) मुष्टिर्वा तेन शीर्यते; D₂ मुष्टिर्वाणे व्यशीर्यत; D₅ मुष्टिर्वा तव शीर्यते; T G_{2.3} M मुष्टिर्वा न विशीर्यते (T₃ G_{2.3} M₁ 'त). — K₄ V₁ B (except B₃) D (except D₅) ins. after 124: T G_{2.3} M after 533*.

534* उदीर्यमाणं हि रणे पश्यामि द्रौणिमाहवे ।
गुरुपुत्र इति क्षेणं मानयन्भरतर्षभ ।

उपेक्षां कुरु मा पार्थ नायं काल उपेक्षितुम् ।
[(L. 1) D₁ द्रौण्यः. B_{1.4} एव च (for आहवे).
— (L. 2) M₁ गुरुपुत्रः. V₁ D₁ D₅ क्षेणं; D₈ क्षेण (sic) (for क्षेणं). K₄ D₁ भरतर्षभः; T G_{2.3} M पाण्डवर्षभः.]

कचित्कुशलिनौ वाहू कचिद्वीर्यं तदेव ते ॥ १२४
एवमुक्तस्तु कृष्णेन क्षिप्वा भल्लान्श्चतुर्दश ।
त्वरमाणस्त्वरकाले द्रौणैर्धनुस्तथाच्छिनत् ।
ध्वजं छत्रं पताकां च रथं शक्तिं गदां तथा ॥ १२५
जमुदेशे च सुभृशं वत्सदन्तैरताडयत् ।
स मूर्च्छां परमां गत्वा ध्वजयष्टिं समाश्रितः ॥ १२६
तं विसृज्य महाराज किरीटिभयपीडितम् ।

अपोवाह रणात्सूतो रक्षमाणो धनंजयात् ॥ १२७
एतस्मिन्नेव काले तु विजयः शत्रुतापनः ।
न्यवधीत्तावकं सैन्यं शतशोऽथ सहस्रशः ।
पश्यतस्तत्र पुत्रस्य तस्य वीरस्य भारत ॥ १२८
एवमेव क्षयो वृत्तस्तावकानां परैः सह ।
कूरो विशसनो घोरो राजन्दुर्मन्त्रिते तव ॥ १२९
संसप्तकांश्च कौन्तेयः कुंश्चापि वृकोदरः ।
वसुपेणं च पाञ्चालः कृत्स्नेन व्यधमद्रणे ॥ १३०

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४० ॥

C. 8. 2537
B. 8. 35. 145
K. 8. 52. 0m.

— (L. 3) Da1 D1.5 कुरुपे; T G2.3 M ना कथाः (for कुरु मा). Dn1 उपेक्षितं.]

— After the above, T1 M2-4 repeat line 5 of 531*.

125 K3 G1 om. 125 (cf. v. l. 108; 112). T1 M2-4 om. 125-129. T2.3 G2.3 M1 om. 125-130. — ^a) V1 B D गृह्य (for क्षिप्वा). — ^c) V1 तु संक्रुद्धो; D2.6 तदा पार्थो (for त्वराकाले). — ^e) Ś1 K1.2 पत्रं; Ś2 पुत्रं (sic); B4 चक्रं (for छत्रं). Ś2 पताकं; V1 B2 D (except D2.3) पताकाशः. — ^f) V1 Da1 D1.5 स्वर्गं. (for रथं).

126 K3 S om. 126 (cf. v. l. 108; 112; 125). — ^a) K1 समन्ततः; B5 उपाश्रितः; D5 समाश्रितः (for श्रितः).

127 K3 S om. 127 (cf. v. l. 108; 112; 125). — ^a) D5 विह्वलं (for विसृज्यं). D2 महाबाहुः (for राज). — ^b) V1 B Dn1 D2-4.6-8 शत्रुणा भृशपीडितं; Da1 D1.5 पार्थेन भृशताडितं. — ^c) D5 अपोवाहद्. V1 (margin in text) शूरो (for सूतो). — ^d) D1 (by corr.). S रक्षमाणो.

128 K3 S om. 128 (cf. v. l. 108; 112; 125). — ^a) V1 B2 D2-4.6.7 च (for तु). — ^b) D5 (before corr.) विजयं. — ^c) V1 B Da1 Dn1 D1.3-5.7.8 व्य (B1.3.4 न्य; B5 अ)हनत्; D5 अवधीत् (for न्यव). — ^e) B (except B2) Da1 Dn1 D1.3.4.6-8 तस्य वी (B3 शू)रस्य (for तव पुत्रस्य). V1 D5 वीरस्य (for पुत्रस्य). — ^f) K2 B2 तव धी (B2 वी)रस्य; V1 B1.3-5 Da1 Dn1 D1.3-5.7.8 तव पुत्रस्य; D2 वीर्यवंतस्य; D5 संक्षयश्चैव (for तस्य वीरस्य). B5 मारिष (for भारत).

129 K3 S om. 129 (cf. v. l. 108; 112; 125). — ^a) K1 जयो (for क्षयो). — ^c) Ś K1.2.4 कृतो. B3

विकाशनो (for विशसनो). D3 कूरे विशसने घोरे.

130 Cf. lines 3 and 4 of 531*. K3 T2.3 G2.3 M1 om. 130 (cf. v. l. 108; 112; 125). — ^a) Some MSS. संसप्तकांश्च; D3 संसप्तकानां. M2-4 तु (for च). B5 Da1 D1.5 वीभत्सुः (for कौन्तेयः). — ^c) Ś1 K2 वसुपेणस्य; K4 V1 B1.3-5 D वसुपेण (B3 सेन)श्च; B2 वसुपेणश्चापि; T1 M2-4 सूतपुत्रस्तु (T1 श्व). Ca cites वसुपेणः. Ś1 K1.2 पांचा (K1 च)लाः; Ś2 पांचालः; V1 B D T1 G1 M2-4 पांचालान्. — ^d) Ś K2 कृष्णेन; K1 V1 B D क्षणेन (for कृत्स्नेन). T1 G1 M2-4 भूयोऽन्तस्त्वरिताः (G1 तः) शरैः. — Ś K1.2.4 V1 B D ins. after 130: K3 after 108*.

535* वर्तमाने तथा रौद्रे राजन्वीरवरक्षये ।

उत्थितान्यगणयानि कबन्धानि समन्ततः ।

युधिष्ठिरोऽपि संग्रामे प्रहारैर्गोडवेदनः ।

क्रोशमात्रमपक्रम्य तस्यो भरतसत्तम ।

[K3 om. line 1 and the prior half of line 2.

— (L. 2) D2 उत्थितानि (for उत्थि). D5 ह्यसंख्यानि (for [अ]गणयानि). — (L. 3) B2-4 D1.3 संग्रामात् (for ने). Ś2 प्रहारो. Ś K1.2.4 B5 Da1 Dn1 D1.5 जर्जरकृतः (for गाढवेदनः). — (L. 4) K1 उपाकृत्य (sic). D2 क्रोशमात्रं परिकृत्य (for the prior half). K1 Da1 Dn1 D1.3-6 न (K1 मा)रतसत्तमः.]

Colophon om. in S (except G1). — Day of Karna's Generalship: Ś2 K1.4 द्वितीये (K1 च) युद्धदिवसे. — Adhy. names: B2 पार्थेन द्रौणिपराभवः; Dn1 द्रोणपराजयः. — Adhy. no. (figures, words, or both): Ś2 40 (as in text); K1 52; B1 G1 56; B2 55; B5 D5 57; Da1 D5 67; D1 51; D4 37.

After the colophon, N ins. two passages given in App. I (No. 14 and No. 16)

C. 8. 2906
B. 1. 58, 44
K. 8. 57, 13

संजय उवाच ।

त्वरमाणः पुनः कृष्णः पार्थमभ्यवदच्छनैः ।
पश्य कौरव्य राजानमपयातांश्च पाण्डवान् ॥ १
कर्णं पश्य महारङ्गे ज्वलन्तमिव पावकम् ।
असौ भीमो महेष्वासः संनिवृत्तो रणं प्रति ॥ २
तमेतेऽनु निवर्तन्ते धृष्टद्युम्नपुरोगमाः ।
पाञ्चालानां सृजयानां पाण्डवानां च यन्मुखम् ।

41

1 T1.2 G1.2 M om. 1. — ^a) V1 B D2.4.7 ततः (for पुनः). K2 कृष्णः; Dn1 कृष्णः. — ^b) K2 D2 अभ्यवदञ्. V1 B1.2.4 D2.4.7 पार्थमाह शनैरिदं; B2 पार्थमाह इसन्नित्वं. — ^c) K2 B1 D2 कौरवः; B2.2.5 Da1 D1-5.7 पांडव (for कौरव्य). — ^d) K2 V1 B2 D2 उपया (V1 'जा')तांश्च; D2 आयातांश्चैव (for अपयातांश्च). B1.2-5 Da1 D1.2-5.7 उपया (B1 अपजा; B2 अपया)तांश्च पार्थिवान्; Dn1 उपयातांश्च कौरवान् (sic).

2 T G1.2 M read 2-5, and G2, 2-7 after 8. 16. 4. — ^a) B2.4 महाबाहुः; D2.6 'बाहो' (for 'रङ्गे'). — G2 om. 2nd. — ^d) T1.2 G1 M परि (G1 प्रति)वृत्तो (for संनि').

3 For sequence in S, cf. v. 1. 2. — ^a) T1 M त इमे; T2 इह ते; G1.2 तमन्ये (for तमेते). S2 K2 V1 B1.2.4 D2-4.7.8 विनिवर्तते; K4 संनि'; B2 प्रति'; B3 Da1 Dn1 D1.2.5 G1.2 [S]प्यनु'; T1 M ते नि'; T2 तु नि' (for अनु निवर्तन्ते). — ^b) D2.6 -पुरःसराः (for -पुरोगमाः). — ^c) B1.2.4 D2-4.7 पांचालसृजयानां च; D2 पांचालानां पाण्डवानां; S पांचालाः सृजयाश्चैव. — ^d) T2 कौरवाणां (for पाण्डवानां). S K2.4 सैः सुखं; K2 V1 Dn1 D2 ये सुखाः; B Da1 D1-5.7 T1 G1.2 M ये सुखं; T2 यद्वलं (for यन्मुखं). D2 सृजयानां च ये सुखः. — N reads 3rd for the first time after 8. 16. 4. — ^e) B2 तु (for च). K2 V1 B1-4 Da1 D1.2-5.7 S पुनः; B2 Dn1 D2.2.5 ततः (for तथा). — ^f) D1 महान् (for महत्).

4 For sequence in S, cf. v. 1. 2. — ^a) K1 कवतो; Da1 D1.2 G1.2 भ्रमतो; D2 द्रवतान् (sic) (for

निवृत्तैश्च तथा पार्थैर्मयं शत्रुबलं महत् ॥ ३
कौरवान्द्रवतो ह्येष कर्णो धारयतेऽर्जुन ।
अन्तकप्रतिमो वेगे शक्रतुल्यपराक्रमः ॥ ४
असौ गच्छति कौरव्य द्रौणिरस्त्रभृतां वरः ।
तमेव प्रद्रुतः संख्ये धृष्टद्युम्नो महारथः ॥ ५
सर्वं व्याचष्ट दुर्धर्षो वासुदेवः किरीटिने ।
ततो राजन्प्रादुरासीन्महाघोरो महारणः ॥ ६

द्रवतो). — ^b) K1 कालो (for कर्णो). K2 D2 [S]प्याह्वयते; B1-4 D2.4.7 रोध'; B2 Dn1 D2.6 T1.2 G1.2 वार' (for धार'). K3 D2 [S]र्जुन'. — After 4th, T1 reads 8. 16. 5^{abc}. — ^c) D2 अनन्त' (for अन्तक'). B युद्धे (for वेगे). — ^d) K2 Dn1 'पराक्रमैः' (Dn1 'मे').

5 For sequence in S, cf. v. 1. 2. — ^a) T1 G1.2 M कौतेय (for कौरव्य). — ^b) K2 V1 B (except B1) D (except Dn1 D2) T1 G2.2 M शस्त्रभृतां (for मयं). — ^c) D2 om. तमेव प्रद्रुतः. K2 B1.4 D1.7.8 एव (for एष). K2 D2 (sup. lin. as in text) प्रद्रुतः; V1 B D2.4.6 G1 प्रद्रुतं (for प्रद्रुतः). K1 G2 M1.2.4 सखे (for संख्ये). — ^d) M2-4 महाबलः (for 'रथः'). — After 5, N ins.:

536* अनुप्रयाति संग्रामे हतान्पश्य च सृजयान् ।

[Dn1 D2 अनुप्रयातान्. S K1.2.4 D2 पश्यति (K2 'ति') (for पश्य च). D1 संजया सुवि (hypermetric) (for सृजयान्).]

While G1.2 M1 read 8. 16. 5^{abc} and T2 repeats 8. 16. 7^{cd} after 5.

6 For sequence in G2, cf. v. 1. 2. T2 G2 M1-4 om. 6^{ab}. — ^a) V1 B2.2 Da1 D1.2.5 सर्वमा (D2 'व' ह्य)चष्ट; B1.4 D2.4.7 सर्वमाह सु-; B2 Dn1 एवं व्याचष्ट; D2 सर्वाण्याचष्ट; M1 इत्याचष्ट सु- (for सर्वं व्याचष्ट). T1 G1.2 इत्येतत्सर्वमाचष्ट; T2 सर्वमाख्यातवान्वीरो. — T G1.2 M read 6^a-7^d after 119*. — ^{cd}) D2 ततो राजन्महाघोरः प्रादुरासीन्महारणः; T1.2 G1.2 M1 'न्महानासी' रसंग्रामो रोमहर्षणः. — After 6, T1.2 G1.2 M read 8. 16. 6^a-7^b followed by 119*, while T2 reads 8. 16. 6-7 followed by 119*.

सिंहनादरवाश्वात्र प्रादुरासन्समागमे ।

उभयोः सेनयो राजन्मृत्युं कृत्वा निवर्तनम् ॥ ७

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४१ ॥

४२

संजय उवाच ।

ततः पुनः समाजग्मुरभीताः कुरुसृज्जयाः ।
युधिष्ठिरमुखाः पार्था वैकर्तनमुखा वयम् ॥ १
ततः प्रवृत्ते भीमः संग्रामो लोमहर्षणः ।
कर्णस्य पाण्डवानां च यमराष्ट्रविवर्धनः ॥ २
तस्मिन्प्रवृत्ते संग्रामे तुमुले शोणितोदके ।
संशसकेषु शूरेषु किञ्चिच्छिष्टेषु भारत ॥ ३
धृष्टद्युम्नो महाराज सहितः सर्वराजभिः ।

कर्णमेवाभिदुद्राव पाण्डवाश्च महारथाः ॥ ४
आगच्छमानांस्तान्संख्ये प्रहृष्टान्विजयैषिणः ।
दधारैको रणे कर्णो जलौघानिव पर्वतः ॥ ५
तमासाद्य तु ते कर्णं व्यशीर्यन्त महारथाः ।
यथाचलं समासाद्य जलौघाः सर्वतोदिशम् ।
तयोरासीन्महाराज संग्रामो लोमहर्षणः ॥ ६
धृष्टद्युम्नस्तु राधेयं शरेण नतपर्वणा ।
ताडयामास संकुद्रस्तिष्ठ तिष्ठेति चाव्रवीत् ॥ ७

C. 8. 2916
B. 8. 59. 8
K. 8. 57. 21

7 For sequence in G₂, cf. v. l. 2. K₃ om. 7^{ab}
(cf. v. l. 6). — ^a) V₁ D_{n1} M₁ 'नादरवांस' (V₁
'वत्'). D_{a1} D_{1.5} [अ]पि; D_{n1} तत्र; D_{3.1} [ए]त्र (for
[अ]त्र). D₂ सिंहनादो महानासीत्. — ^a) D_{n1} निवर्तने.
— N ins. after 7: S (except M₁) after 8. 42. 57:

537* एवमेव क्षयो वृत्तः पृथिव्यां पृथिवीपते ।

तावकानां परेषां च राजन्मुसृज्यते तव ।

[(L. 1) D₂ पृथिवीपतिः; D₄ 'पतेः']

Colophon. — Day of Karna's Generalship: Śs
K_{1.4} द्वितीये युद्धदिवसे. — Adhy. name: D_{n1}
युद्धभूमिवर्णनं. — Adhy. no. (figures, words or both):
Śs 42; K₁ 43; B₁ 58; B₄ 57; B₅ D₅ 59; D_{a1} 69;
D₁ 53.

42

1 T₁ M₁₋₁ om. 1-2. — ^b) T₂ अभितः. K₁ D_{n1}
D₁ कुसंजयाः; B_{2.3} D₂ 'पाण्डवाः' (for 'सृज्जयाः'). — ^c)
T₁ M₁ भीमसेन- (for युधिष्ठिर-). — ^d) V₁ B (except
B₅) D_{a.1.1} T₂ M₁ सुतपुत्र- (for वैकर्तन-).

2 T₁ M₁₋₁ om. 2 (cf. v. l. 1). — ^a) D_{n1} प्रवृत्तो
वै (for प्रवृत्ते). T₂ भूयः; G_{1.2} M₁ युद्धं (for भीमः).
— ^b) D₂ संग्रामे. Śs K₂ रोमहर्षणः; D₂ लोमहर्षणे; T₂
राजसत्तम (for लोमहर्षणः). G_{1.2} M₁ घोररूपं विशां पते.
— ^c) D₂ पाण्डवयानां (for 'वानां च'). — ^d) T₂ G_{1.2}
M₁-विवर्धनं.

45

3 ^a) K₃ D₃ ततः (for तस्मिन्). — ^b) D₅ विमुले;
G₂ संग्रामे (for तुमुले). — ^c) Some MSS. संसंकेपु;
K₁ संग्रामकेपु (for संशं). Śs T₂ वी (Śs वे)रेपु; D₅
भूतेपु; T₁ [अ]नीकेपु; G_{1.2} क्रुद्धेषु (for शूरेषु). — ^d)
T_{1.2} G_{1.2} M₁ शेषेषु (for क्षिष्टेषु).

4 ^b) G_{1.2} संवृतः (for सहितः). V₁ सह राजभिः; D₂
सर्वसादिभिः; T₁ G_{1.2} 'योधिभिः' (for 'राजभिः'). — ^c)
K₁ [अ]विदुद्राव (sic).

5 ^a) B_{1.5} आगच्छतस्तु (for 'मानांस'). D₂ T₂ M
दृष्टा; G_{1.2} संख्ये (for संख्ये). — ^b) V₁ संवद्मान्; D_{a1}
D_{1.5} संसृष्टान्; D_{2.3} G_{1.2} संहृष्टान्; M संग्रामे (for
प्रहृष्टान्). — ^c) K₃ क्रुद्धो (for कर्णो). — ^d) D₂ वेलेव
मकरालयं.

6 D_{n1} om. 6^{ab}. — ^a) K₃ V₁ B D_{2-1.6-8} S
समासाद्य. K₃ T₂ M रणे; B_{3.5} च ते; D₂ तु तं (for तु
ते). D_{a1} D_{1.5} तं समासाद्य ते कर्णं. — ^b) K₃ व्यशीर्यते;
K₁ M व्यशीर्यत. B₅ D_{a1} D_{1.5} महारणे (for 'रथाः').
— ^c) D₂ यथा वेला (for यथाचलं). — ^d) K₃ V₁ B D
S वार्यो (K₃ B₅ D_{n1} D_{2.5.7} T_{2.3} G_{2.3} M₁ 'यौ')वाः (for
जलौघाः). V₁ G_{1.2} सर्वतोदिशः. — ^e) B_{1.5} D_{n1}
तेषाम् (for तयोर्). — ^f) Some MSS. रोमहर्षणः; S
घोरदर्शनः (for लोमहर्षणः). — After 6, T G M₂₋₁ ins.:

538* प्रयुध्यतोर्महाराज्ञे बलिनोर्विजिगीषतोः ।

[T₂ युयुत्सतोर्; G₂ प्रवृद्धतोर्; M₁ प्रयुध्यतोर् (for 'तोर्').]

C. E. 2916
B. E. 59. 8
K. E. 57. 22

विजयं तु धनुःश्रेष्ठं विधुन्वानो महारथः ।
 पार्षतस्य धनुश्छित्त्वा शरानाशीविषोपमान् ।
 ताडयामास संकुद्धः पार्षतं नवभिः शरैः ॥ ८
 ते बर्म हेमविकृतं भित्त्वा तस्य महात्मनः ।
 शोणिताक्ता व्यराजन्त शक्रगोपा इवानव ॥ ९
 तदपास्य धनुश्छिन्नं धृष्टद्युम्नो महारथः ।
 अन्यद्भुतुरुपादाय शरांश्चाशीविषोपमान् ।
 कर्णं विव्याध सप्तत्या शरैः संनतपर्वभिः ॥ १०
 तथैव राजन्कर्णोऽपि पार्षतं शत्रुतापनम् ।
 द्रोणशत्रुं महेष्वासो विव्याध निशितैः शरैः ॥ ११

7 M1 om. 7^a-8^b. — ^b) Ś; K3 V1 B Dn1 D2-1.7
 M2 शरैरानतपर्वणा (B3 'भिः'); Da1 D1.5.6 शरैरानतपर्वभिः.
 — ^c) B3 Da1 D1.5.6 T2 M2-1 छादयामास (for ताड°).
 B1.4 D2.4.7 समरे (for संकुद्धस्). T1.3 G भित्त्वा (T1
 विध्वा) तत्र तु वै कर्ण.

8 M1 om. 8^{ab} (cf. v. l. 7). — ^a) V1 B2.3 धनुषः
 (V1 'पां'); B1.4 D2-4.7 च धनुः; D2 तदनुः (for तु धनुः).
 — ^b) T1.2 G2 M2-1 विधुन्वानो. T1.3 G1.3 महावलः
 (for 'रथः'). — T1.3 G ins. after 8^{ab}; T2 after 8^{cd}:

539* ववर्ष शरवर्षाणि तोयवर्षाणिवाभुदः ।
 — ^a) K2.4 V1 B D (except D6) S शरांश्चाशी(M1
 'भि')विषोपमान्. — B2 om. (hapl.) 8^c-10^d. — ^c) T2
 M1.2.4 छादयामास (for ताड°).

9. B2 om. 9 (cf. v. l. 8). — ^a) K3 D2 S
 ते हेमविकृतं बर्म (K3 चर्म; D2 भित्त्वा). — ^b)
 K1.2.4 छित्त्वा (for भित्त्वा). — ^c) T1 G2 शोणितांगा
 विराजन्ति (T1 'ते'). — ^d) T2 G1.2 शक्रगोपा. D6
 इवानवाः.

10 B2 om. 10^{ab} (cf. v. l. 8). — ^b) T1.3 G
 प्रतापवान्; M महामत्ताः (for 'रथः'). — ^c) K3 V1
 B1.3.4 Da1 D2-1.6.7 S अथा(S ततो)न्यद्भुतुरुपादाय.
 — ^d) D2 शीघ्रांश्च (for शरांश्च). S सारवद्भारसाधनं.
 — ^e) B2 Da1 D1.5 विशल्या (for सप्तत्या).

11 ^b) D2 (by corr.) शत्रुतापन; T1 'तापनः'. — After
 11^{ab}, V1 B Da1 D1.3-7 ins.:

540* छादयामास समरे शरैराशीविषोपमैः ।
 — ^a) K2.4 द्रोणपुत्रं; V1 B D2.4.7 G1 M2.4 'शत्रुः'; Dn1
 धृष्टद्युम्नं (for द्रोणशत्रुं). K3 महेष्वासं; B2 महाबाहो.
 — ^d) T1.3 G नवभिः (for निशितैः).

तस्य कर्णो महाराज शरं कनकभूषणम् ।
 प्रेषयामास संकुद्धो मृत्युदण्डमिवापरम् ॥ १२
 तमापतन्तं सहसा घोररूपं विशां पते ।
 चिच्छेद सप्तधा राजञ्ज्ञेनेयः कृतहस्तवत् ॥ १३
 दृष्ट्वा विनिहितं बाणं शरैः कर्णो विशां पते ।
 सात्यकिं शरवर्षेण समन्तात्पर्यवारयत् ॥ १४
 विव्याध चैनं समरे नाराचैस्तत्र सप्तभिः ।
 तं प्रत्यविध्यच्छेनेयः शरैर्हेमविभूषितैः ॥ १५
 ततो युद्धमतीवासीचक्षुःश्रोत्रभयावहम् ।
 राजन्घोरं च चित्रं च प्रेक्षणीयं समन्ततः ॥ १६

12 ^a) K2 तस्यै; D6 तव (for तस्य). T1.3 G पुनर्य
 (for तस्य कर्णो). — ^b) Dn1 M कनकभूषितं (Dn1 'तन्').
 — ^c) K1 प्रतयामास (sic) (for प्रेष°).

13 ^a) Dn1 तानापततः (for तमापतन्तं). K1 समरे
 (for सहसा). — ^b) Dn1 घोररूपान्विशितये (sic).
 — K4 om. (hapl.) 13^c-14^b. — ^c) B1.3.4 Da1
 T1.3 G2.3 M शतधा; T2 G1 सहसा (for सप्तधा). B2
 चिच्छेद सप्तधारेण. — ^d) S पार्षतः (for ज्ञेनेयः). T1
 G1.2 क्षिप्रहस्तवत् (T1 'वान्') (for कृत°). — After 13,
 K3 reads 15^{ab}, repeating it in its proper place.

14 K4 om. 14^{ab} (cf. v. l. 13). Dn1 om. 14. K1
 reads 14-15 after 17. — ^a) B1 रणे; D6 बाणैः (for
 बाणं). S दृष्ट्वा निप(T1 M2-1 'पा')तितं भूमौ. — ^b)
 D6 ज्ञेनेयः; S शरं (for शरैः). Ś2 विशां पतेः. — ^c) S
 पार्षतं (for सात्यकिं). — ^d) Ś K1.2.4 V1 Da1 D1.3.4
 पर्यं(Da1 D1.5 प्रत्य)वाकिरत् (D2 'रन्'); D6 T1 पर्यवारयत्.

15. For sequence in K3, cf. v. l. 14. — ^a) S त्वरितो
 (for समरे). — K3 reads 15^{ab} for the first time after
 13. — ^b) Ś2 नाराचास (for नाराचैस्). D6 सप्तसप्तभिः
 T1.3 G सप्तभित्तया (T2 G3 'दा') (for तत्र सप्तभिः).
 — ^c) B2 ज्ञेनेयं; S दशभिः (for ज्ञेनेयः). — ^d) B1 D1
 हेमपरिष्कृतैः; D6 'विभूषणैः' (for 'विभूषितैः'). T2 G शरैः
 कनकभूषणैः.

16 For sequence in K3, cf. v. l. 14. — ^a) K1
 V1 B D T1 G1.2 महाराज; T2.3 G3 M समभवत् (for
 अतीवासीच्). — ^b) B2 D2.4.7 चक्षुःश्रोत्रभयानकं; S दृष्टि
 श्रोत्रमनोहरं. — ^c) K3 V1 B D S आसीद् (for राजन्).
 K2 च मित्रं; Da1 Dn1 D1.5 विचित्रं (for च चित्रं). — ^d)
 S च सर्वैः (for समन्ततः).

सर्वेषां तत्र भूतानां लोमहर्षो व्यजायत ।
 तद्वद्वा समरे कर्म कर्णशैनेययोरुप ॥ १७
 एतस्मिन्नन्तरे द्रौणिर्भययात्सुमहाबलम् ।
 पार्षतं शत्रुदमनं शत्रुवीर्यासुनाशनम् ॥ १८
 अभ्यभापत संकुद्धो द्रौणिर्दूरे धनंजये ।
 तिष्ठ तिष्ठाद्य ब्रह्मन्न न मे जीवन्विमोक्ष्यसे ॥ १९

इत्युक्त्वा सुभृशं वीरः शीघ्रकृन्निशितैः शरैः ।
 पार्षतं छादयामास घोररूपैः सुतेजैः ।
 यतमानं परं शक्यता यतमानो महारथः ॥ २०
 यथा हि समरे द्रौणिः पार्षतं वीक्ष्य मारिष ।
 तथा द्रौणि रणे दृष्ट्वा पार्षतः परवीरहा ।
 नातिहृष्टमना भूत्वा मन्यते मृत्युमात्मनः ॥ २१

C. 8. 2332
 B. 8. 59. 24
 K. 8. 57. 40

17 For sequence in K₃, cf. v. l. 14. — ^a) D₈ जैव (for तत्र). T₁ G_{1.2} योधानां (for भूतानां). — ^b) Some MSS. रोमहर्षो. S K_{1.2.4} V₁ B_{1.5} D₁ D_{1.3-5.7} [S]भ्यजायत (K₄ 'ते'); K₃ [S]भ्यवर्तत; B₂ व्यराजत; M_{1.3} [S]भ्यजायत (for व्यजायत). — ^c) K₁ महट्टा (sic); K₄ D₁ D_{1.4} तं दृष्ट्वा; S दृष्ट्वा तत् (by transp.). B₂ राजन् (for कर्म). — ^d) S कर्णपार्षत- (G_{1.2} 'द')योर् (for 'शैनेययोर्'). D_{2.6} महत् (for नृप).

18 ^b) S K_{1.2.4} सुमहद्वलं; B_{2.3.5} D₁ D_{1.5.6.3} 'महाबलः' (for 'महाबलम्'). D₁ दृष्ट्युज्जं महाबलं; S अभ्ययात्तं महारथं (M₄ 'थः'). — B₂ om. 18^{ca}. — ^c) G₁ पार्षदं. B₅ D₁ शत्रुतपनं (D₁ 'नः'); D_{2.6} समरे कुद्धः; T₂ G₂ शत्रुमथनं (for 'दमनं'). — ^d) K₁ D₁ शत्रुवीर्यासु-; K₄ D₁ 'वीर्यासु-'; V₁ 'वीर्यासु-'; B₃ D₇ 'वीर्यासु- (for 'वीर्यासु-'). D₁ D₁ G₂ नाशनः (for 'नाशनम्'). B₅ शत्रुतापोद्यरिंदमः; D_{2.6} 'वीर्यप्रणाशनं'; T₁ 'वीर्यासु- शासनं'; T₂ M दृष्ट्वा कोपान्महाद्युतिः. — After 18, S (except G₁) ins.:

541* स दृष्ट्वा समरे कर्णं पार्षतं च महारथम् ।
 19 ^a) B_{2.3} अभ्यधावत; T₂ 'वर्तत' (for 'भापत'). — ^b) S₁ K₂ द्रौणिः**धनंजये; S₂ द्रौणिः द्रोणांतकं रणः (sic); K₁ द्रौणि द्रोणांतकरणे (sic); K₃ V₁ B₁₋₄ D₁ D₁₋₃ द्रौणिः परपुरंजयः; B₅ D₁ पार्षतं परवीरहा; S पार्षतं शत्रुतपनं. — After 19^{ab}, S ins.:

542* रथं रथेन संपीड्य शत्रुवीर्यप्रणाशनः ।
 [T₂ संसृज्य; G₂ संज्रातं (for संपीड्य). T_{1.3} G पार्षतस्य तु गोक्षणः; M₂₋₄ शत्रुवीर्यप्रणाशनं (for the posterior half).] — ^c) S [हृ]ति (for [अ]द्य). T₁ ब्रह्मघ्नो; T₂ वृंहन्न. D₁ ब्रह्महन्तिष्ठ तिष्ठेति. — ^d) D₁ D_{1.5} गमिष्यसि; D₂ विमोक्षसे; T₁ 'क्षयति'. — After 19, the sequence of D₁ is as follows: 23^{ca}, 24, 548*, 26^{ab}, 22^{ca}.

20 For sequence in D₁, cf. v. l. 19. — ^a) T₁ समरे (for सुभृशं). B_{1.4.5} D₁ D_{2.4.7} वीरं; D₈ वीरः (for वीरः). — ^b) V₁ शीघ्रं सुनिशितैः शरैः. — D₂

om. 20^{ca}. — ^d) K₃ घोररूपं. — ^e) D₁ D₁ यतमानौ. — ^f) K₃ D₁ महारथं (D₁ 'थाः'). — For 19^{ca}, S subst.:

543* छादयामास समरे यतमानो महारथः ।
 यत्नतः परया शक्यता दृष्ट्युज्जं महारणे ।
 [(L. 1) T₂ यतमानं महाबाहुश्छादयामास पंक्तिभिः.]
 S cont.:

544* योद्ययामास समरे कुद्धरूपो विशां पते ।
 21 For sequence in D₁, cf. v. l. 19. — ^a) T₂ यदा (for यथा). B D₁ D₁ D_{1-5.7} M द्रोणः; D₈ वीरः (for द्रौणिः). — ^b) D₁ D₁ वीक्ष्य; T₂ G दृश्य (for वीक्ष्य). K₄ मारिषः. — After 21^{ab}, B₅ D₁ D₁ D₈ T₁ read 21^{ca} repeating it in its proper place. B₅ D₁ G₂ om. 21^{ca}. T G_{1.3} M_{1.3.4} transp. 21^{ca} and 21^{ca}. — ^c) K_{1.4} द्रोणिः. D_{2.3.5} रथे (for रणे). B₃ तथा दृष्ट्वा रथो द्रौणिः. — ^d) T_{1.3} G_{1.3} शत्रुपराहा (for परवीरहा). — B₅ T₂ M₁ read 21^{ca} twice. — ^e) T₁ (first time) G_{1.2} ह्या (G₂ आ)सीन् (for भूत्वा). D₁ T₁ (first time) बभूव नातिहृष्टात्मा. — ^f) B_{1.5} (both first time) D₁ (second time) ज्ञातवान्; T₁ G_{1.3} मन्वा (G₁ 'न्मा')नो (for मन्यते). D₁ (first time) जानन्मृत्युमिवात्मनः. — After 21, K₃ B D S ins.:

545* स ज्ञात्वा समरेऽऽत्मानं शस्त्रेणमवध्यमेव तु ।
 जवेनाभिययौ द्रौणि कालः कालमिव क्षये ।

[T₁ G₂ om. line 1. — (L. 1) V₁ B₅ D₁ D_{1.5} युधि च (for समरे). D₁ D₈ ज्ञात्वात्मानं च पानात्यः (for the prior half). K₃ B_{2.5} एव च (B₅ ह); D₁ D₈ आहवे (for एव तु). D_{2.5} द्रोणपुत्रं समाह्वयत् (for the posterior half). T_{2.3} G_{1.3} M आत्मानं समरे ज्ञात्वा शस्त्रावध्यं महाबलः. — (L. 2) K₃ B D_{3.4.7} [अ]भ्यावयौ; D₁ D_{1.5} [अ]भ्य- द्रवद्; T₁ G₂ [अ]भ्य (G₂ 'भ्या')पतद्; G₁ [अ]भ्यदुतद् (sic) (for [अ]भिवयौ). V₁ D_{2.6} T₂ G₁ द्रौणिः S क्षये यथा (for इव क्षये).]

C. 8. 2934
B. 8. 59. 26
K. 8. 57. 42

द्रौणिस्तु दृष्ट्वा राजेन्द्र दृष्टद्युम्नं रणे स्थितम् ।
क्रोधेन निःश्वसन्वीरः पार्थतं समुपाद्रवत् ।
तावन्न्योन्यं तु दृष्ट्वैव संरम्भं जग्मतुः परम् ॥ २२
अथाब्रवीन्महाराज द्रोणपुत्रः प्रतापवान् ।
दृष्टद्युम्नं समीपस्थं त्वरमाणो विशां पते ।
पाञ्चालापसदाद्य त्वां प्रेषयिष्यामि मृत्यवे ॥ २३
पापं हि यन्त्वया कर्म घ्नता द्रोणं पुरा कृतम् ।

22 For sequence in Dn1, cf. v. l. 19. B2 om. 22^{abed}. — ^b) K3 V1 B1.3.4 Dn1 D2.4.7 अवस्थितं; B5 D6.8 रणे (D5 'थ-') स्थितं; T G1.3 M रणा (G1 'था') थिनं; G2 महारणे (for रणे स्थितम्). — ^c) Some MSS. निश्चलन्. D3.4 वीर. — ^d) S2 पार्थते; G2 पार्थदं. Dn1 S समभिद्रवत् (for समुपा). — ^e) M1 तान्न्योन्यस्. K1.3 Dn1 D1.5 च (for तु). — ^f) G1 संरम्भाज्; G2 संरम्भो. G2 जग्मतुः. T2 M क्रोधरक्तेक्षणानुभौ. — After 22, Dn1 ins.:

*546 ततो रोषपरीतात्मा दृष्टद्युम्नोऽप्यमर्षणः ।
प्रोवाच चैनं संरम्भो द्रोणपुत्रं परंतपः ।
While S ins.:

547* प्रगृह्य महवी चापे शरासनविराजिते ।
[T1 चापं. T1 शरान्तरणविराजितान् (for the posterior half).]

23 For sequence in Dn1, cf. v. l. 19. Dn1 om. 23^{abed}. — ^a) B2 महातेजा (for 'राज'). — ^c) Some MSS. पांचालाप'. S2 K1 त्वं. T1 G1.2 अहं त्वामद्य पांचाल्य; T2 पांचालाय यथाद्य त्वां. — ^f) Dn1 S प्रेषयामि (Dn1 'यिष्ये') यमक्षयं.

24 For sequence in Dn1, cf. v. l. 19. — ^a) G1 कृष्ण (for कर्म). — ^b) Dn1 transp. पुरा and कृतं. T G2.3 M कृतं तात घ्नता रणे (M2-4 मम); G1 कर्म कृतं घ्नता रणे (sic). — ^c) S K2-4 त्वा पश्यते; K1 त्वा पश्यते; V1 B Dn1 D1.3-5.7 त्वां (B3 नो) तप्यते; Dn1 तं तप्यसे; D6 त्वां लप्यसे; T G त्वं प्राप्यसे; M1 त्वानुपतेत्; M2.4 त्वानुपतेत्; M3 त्वा संतपेत् (for त्वा पश्यते). D2 अद्य त्वं पश्य मे कर्म. — ^d) V1 B (except B5) D1.3.4 न कुशलं; T1.3 G न (T3 G3 ह्) कुशलस्; T2 वप्यकुलं (for ह्यकुशलं). — After 24, Dn1 ins.:

548* पतद्दर्शनेचाद्य दर्शनेन व्यपोहते ।
शशिसरणतन्मात्रान्दर्शान्कृतमपोहते ।
मया सारयितव्यस्त्वं पशुमारेण पार्थत ।
अद्य श्वो वा परश्वो वा सत्यमेतद्भविष्यति ।

अद्य त्वा पश्यते तद्वै यथा ह्यकुशलं तथा ॥ २२
अरक्ष्यमाणः पार्थेन यदि तिष्ठसि संयुगे ।
नापक्रमसि वा मूढ सत्यमेतद्ब्रवीमि ते ॥ २५
एवमुक्तः प्रत्युवाच दृष्टद्युम्नः प्रतापवान् ।
प्रतिवाक्यं स एवासिर्मामको दास्यते तव ।
येनैव ते पितुर्दत्तं यतमानस्य संयुगे ॥ २६
यदि तान्नमया द्रोणो निहतो ब्राह्मणशुवः ।

25 For sequence in Dn1, cf. v. l. 19. — ^a) V1 अरक्षमाणः; B2.5 अवक्ष्य'. — ^b) Dn1 तिष्ठति. K3 T1 D3 संगरे (for संयुगे). — ^c) K1.3.4 V1 B T3 G M2-4 नाप (V1 B3 'ति') कामसि; T2 नापत्रपसि. V1 सो (for वा). T1.3 G मोहात् (for मूढ). — ^d) T1 एव (for एतद्). B1.4 या (B4 नं) तासि यमसा (B4 'स') दनं; Dn1 यास्यस्य यमक्षयं. — After 24, S ins. an add. colophon. [Adhy. name: M1 पार्थतयुद्धं. — Adhy. no. (figures, words or both): T1.3 G 62; T2 M 61.]

26 For sequence in Dn1, cf. v. l. 19. Before 26, T G1.3 M1.3 ins. संजयः. — ^a) Dn1 एवमुक्तं तु राजेन्द्र. — ^b) Dn1 द्रोणपुत्रः (for दृष्टद्युम्नः). — Before 26^{ed}, N (except Dn1) ins. दृष्टद्युम्नः. — ^c) V1 B1.3 एष चा (B2.3 स एवा) सि प्रतिवाक्यं; T2 एष ते प्रतिवाक्यं वा; T3 G आशिषं तां प्रवक्तव्यां; M ए (M1 इ) प क प्रतिवाक्यं वै. — ^d) S K1.3.4 T1 समैको (for मामको). Ca cites दास्यते (as in text). T1.3 G M असि (T3 ह्यसि; M1 अनि) दास्यति माम (M1 'युक्'). — ^e) D2 यथा (for येन). B5 [ए] प (for [ए] प). T1.3 G दत्ता (for दत्तं). T2 M येन द (T3 कृ) तं तव पितुर. — ^f) T2 तच्छिरः (for संयुगे). — After 26, G1.2 ins.:

549* एष ते प्रतिवाक्यं वै असिर्दास्यति मामकः ।
येन कृतं तव पितुर्दत्तमानस्य तच्छिरः ।

[Cf. 26^{edef}.]

27 ^a) K1-3 द्रोणो (K3 'णे'). Dn1 पिता ते स मया द्रोणो. — ^b) S2 निहितो. K2 D2 ब्राह्मण (D2 'नो') शुवः; K4 'नो' शुवन्; D4 'नो' वरः; G2 तात संयुगे (for ब्राह्मणशुवः). — G2 om. 27^a-29^d. — ^c) K3 त्वस्व (for त्वाम्). Dn1 तथा (for कथं). K1 त्वमि शरीरयं युद्धे (sic). — ^d) S K1.2 Dn1 निहनिष्यामि; B1 न हनिष्यति.

त्वामिदानीं कथं युद्धे न हनिष्यामि विक्रमात् ॥ २७
एवमुक्त्वा महाराज सेनापतिरमर्पणः ।
निश्चितेनाथ बाणेन द्रौणिं विच्याध पार्षतः ॥ २८
ततो द्रौणिः सुसंकुद्धः शरैः संनतपर्वभिः ।
प्राच्छादयद्दिशो राजन्धृष्टद्युम्नस्य संयुगे ॥ २९
नैवान्तरिक्षं न दिशो नैव योधाः समन्ततः ।
दृश्यन्ते वै महाराज शरैश्छन्नाः सहस्रशः ॥ ३०
तथैव पार्षतो राजन्द्रौणिमाहवशोभिनम् ।
शरैः संछादयामास स्रुतपुत्रस्य पश्यतः ॥ ३१
राधेयोऽपि महाराज पाञ्चालान्सह पाण्डवैः ।

द्रौपदेयान्युधामन्युं सात्यकिं च महारथम् ।
एकः स वारयामास प्रेक्षणीयः समन्ततः ॥ ३२
धृष्टद्युम्नोऽपि समरे द्रौणेश्चिच्छेद कार्मुकम् ।
तदपास्य धनुश्छिन्नमन्यदादत्त कार्मुकम् ।
वेगवत्समरे घोरं शरांश्चाशीविपोपमान् ॥ ३३
स पार्षतस्य राजेन्द्र धनुः शक्तिं गदां ध्वजम् ।
हयान्मृतं रथं चैव निमेषाद्बधमच्छरैः ॥ ३४
स छिन्नधन्वा विरथो हताश्वो हतसारथिः ।
खड्गमादत्त विपुलं शतचन्द्रं च भानुमत् ॥ ३५
द्रौणिस्तदपि राजेन्द्र भलैः क्षिप्रं महारथः ।

C. 8. 2950
B. 8. 59. 42
K. 8. 58. 14

B₂ विभ्रमात्; D_{2.6} दुर्मते; T G_{1.8} M किल्बिषं (for विक्रमात्).

28 G₂ om. 28 (cf. v. l. 27). — ^a) T G_{1.8} M महतेजाः (for 'राज). — ^b) T G_{1.8} M अर्दिदसः (for अमर्पणः). — ^c) K₃ V₁ B₃ D_{3.4.7} M₂ [अ]ति (for [अ]थ). T G_{1.8} M_{1.8.4} सुतीक्ष्णेनाथ भलेन. — ^d) T₁ पत्रिणा (for पार्षतः).

29 G₂ om. 29 (cf. v. l. 27). — ^a) K₁ T₁ ततो द्रौणिः समं (T₁ द्रोणसुतः) क्रुद्धः. — ^b) K_{1.3} V₁ B_{1.5} D_{1.6} T_{1.2} G₃ M₁ प्राच्छादयद्; K₄ B_{2.3} D_{2.1} D_{2-5.7.8} आच्छादयद् (B₂ 'नृ'; B₄ D_{2.1} प्राच्छादयन्. S K_{1.2.4} दिशं राजन्; D_{2.1} सुबलिनो (for दिशो राजन्). — ^d) G₁ धृष्टद्युम्नं संयुगे.

30 ^a) G₂ न वांतरिक्षं. — ^b) K₃ V₁ B D (except D_{2.1} D₃) S नापि (for नैव). T₃ G_{2.3} M यौधाः. D_{2.1} D_{2.1} D_{1.5} S सहस्रशः (for समन्ततः). — K₁ om. 30^a-32^a. — ^c) D_{2.1} प्रदृश्यन्ते; T₂ M अदृश्यन्ते (for दृश्यन्ते वै). B₃ ते; B₃ D_{2.1} D₁ स; D₂ च; T₃ G तैर् (for वै). — ^d) B₂ छलैः; M₁ छिन्नाः. S K_{2.4} T G समन्ततः; B₃ D_{2.1} D_{2.1} D_{1.5} महारणे (for सहस्रशः).

31 K₁ om. 31 (cf. v. l. 30). — ^b) K₄ D₅ द्रोणिम्; D_{2.1} द्रोणिर्. M₁ शोभिनः.

32 K₁ om. 32^a (cf. v. l. 30). — ^b) T G M_{1.3} transp. सह and पाण्डवैः. — ^d) S उत्तमौजसमेव च (M_{2.4} वा). — After 32^a, S ins.:

550* सात्यकिं च महाराज योधांश्चान्यान्सहस्रशः ।
[G_{1.2} यौ(G₁ यो)धानन्यान्.]

— ^c) K₃ V₁ B D सं; S तान् (for स). — ^f) T_{1.2} M प्रेक्षणीयान् (T₂ 'याः). D₁ स्रुतपुत्रस्य पश्यतः.

33 ^a) K₃ B_{1.4} D_{2-1.7.8} G₁ तु (for ऽपि). D_{2.1}

राजेंद्र (for समरे). — After 33^a, S ins.:

551* क्षुरप्रेण सुतीक्ष्णेन पश्यतां सर्वयोधिनान् ।

[T₁ G₂ प्रेक्षतां (for पश्यतां). G₁ सर्वधन्विनां.]

— S K_{1.2} B₁ D₂ G₁ om. (hapl.) 33^a. — ^c) K_{3.4} V₁ B (B₁ om.) D (D₂ om.) द्रौणिर् (for छिन्नम्). — ^d) K₃ V₁ B₁₋₄ D_{3.4} आदाय (for आदत्त). — After 33^a, B₄ reads 37^a repeating it in its proper place. — ^e) D_{2.1} T₁ वेगेन; D_{3.4.7} वेगवान्; G₂ वेगघ्नं (for वेगवत्). B_{3.4} D_{2.1} D_{1.3-5.7} घोरैः; D_{2.1} द्रौणिः; D₃ वीराञ् (for घोरैः). — ^f) D₅ om. च. B₅ चापि (for चाशो-).

34 ^a) B₂ पार्षतस्तस्य (for स पार्षतस्य). D_{2.1} तेनाडु (for राजेन्द्र). — ^b) S₂ D_{2.1} D_{1.5} गदाध्वजान् (S₂ 'जं'); B₃ गदां ध्वजान्; T₁ G₂ ध्वजं गदां (by transp.). D_{2.1} बाणेन धनुराच्छिन्त. — After 34^a, D_{2.1} ins.:

552* स शक्तिं प्राहिणोत्सै तां द्रौणिर्बधमच्छरैः ।

तां निकृत्तां रगे दृष्ट्वा द्रौणिना पार्षतो बली ।

परिधं घोरमादाय कार्तस्वरविभूषितम् ।

चिक्षेप भुजवीर्येण पार्षतो वै पुरा नदन् ।

तमापतन्तं परिधं द्रोणपुत्रस्य लाघवात् ।

चिच्छेद बहुधा राजन्शरैरतिरथो रगे ।

— ^c) D_{2.1} ततो हयात्रयं सुतं. — After 34, D_{2.1} ins.:

553* पार्षतस्य ततः क्रुद्धो द्रोणपुत्रः परंतपः ।

35 ^b) D₁ रथसारथिः (for हत'). — ^c) D_{2.1} आदाय (for आदत्त).

36 K₃ om. 36. — ^a) T₁ G_{1.2} तदस्य द्रौणिं राजेंद्र.

— V₁ om. 36^a. — After 36^a, S ins.:

554* धन्विनो बाहुशालिनः ।

पश्यतां सर्वसैन्यानां.

C. 8. 2951
B. 8. 59. 43
K. 8. 38. 14

चिच्छेद समरे वीरः क्षिप्रहस्तो दृढायुधः ।
रथादनवरूढस्य तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ३६
धृष्टद्युम्नं तु विरथं हताशं छिन्नकार्मुकम् ।
शरैश्च बहुधा विद्धमस्त्रैश्च शकलीकृतम् ।
नातरद्भरतश्रेष्ठ यतमानो महारथः ॥ ३७
तस्यान्तमिषुभी राजन्यदा द्रौणिर्न जग्मिवान् ।
अथ त्यक्त्वा धनुर्वीरः पार्षतं त्वरितोऽन्वगात् ॥ ३८
आसीदाद्रवतो राजन्वेगस्तस्य महात्मनः ।
गरुडस्येव पततो जिघृक्षोः पन्नगोत्तमम् ॥ ३९

एतस्मिन्नेव काले तु माधवोऽर्जुनमब्रवीत् ।
पश्य पार्थ यथा द्रौणिः पार्षतस्य वधं प्रति ।
यत्नं करोति विपुलं हन्याच्चैनमसंशयम् ॥ ४०
तं मोचय महाबाहो पार्षतं शत्रुतापनम् ।
द्रौणेरास्यमनुप्राप्तं मृत्योरास्यगतं यथा ॥ ४१
एवमुक्त्वा महाराज वासुदेवः प्रतापवान् ।
प्रेषयत्तत्र तुरगान्यत्र द्रौणिर्व्यवस्थितः ॥ ४२
ते हयाश्चन्द्रसंकाशाः केशवेन प्रचोदिताः ।
पिबन्त इव तद्वयोम जग्मुर्द्रौणिरथं प्रति ॥ ४३

- [(L. 2.) G₁ सर्वयोधानां; G₂ भूतानां (for 'सेनानां').]
37 °) D_{1.7} हि (for तु). — °) B₂ सुताशं (for
हताशं). K₈ B₁ T_{1.8} G हत (B₁ छिन्न) सारथि (for छिन्नकार्मु-
कम्). — B₁ reads 37^{ad}, for the first time after 33^{ad}.
— °) T₁ G_{1.2} शस्त्रैश्च; T₂ M अस्त्रेण (for शरैश्च). B₈
Dn₁ भिन्नम्; D₈ विध्वा; T₂ M विध्वत् (for विद्धम्). — °)
B₁ (first time) अस्त्रैश्च; Dn₁ शरैश्च (for अस्त्रैश्च).
D_{2.8} मर्मस्त्रेव सुताहितं; T₂ M तदस्त्रं (T₂ 'दंरां' शकली-
करोत्. Co cites शकलीकृतं (as in text). — °) K₈
अधावद्; B_{2.8} D_{1.7} Ca नाशकद्; Dn₁ D_{1.8.8} नाशवद्;
Dn₁ नातरं; Co नातरद् (as in text). T₈ G₃ भारत-
श्रेष्ठ.

38 °) K₂ तस्यातमम्; B₂ त्रस्यंतम्; D₈ अत्यंतम् (for तस्या-
न्तम्). T₂ M₁ द्रौणिर् (for राजन्). — °) D₈ तदद्रौणिं
(sic) (for यदा द्रौणिर्). T_{1.8} G गच्छति (for जग्मि-
वान्). T₂ प्रत्येनापि नाकरोत्; M₁ यदा जंतुं न जग्मि-
वान्. ❧ Ca: यदा न जग्मिवान् द्रौणिस्तस्यांतं समापनं तदा-
नाशकत्, नाशंतवानित्यन्वयः। ❧ — °) Dn₁ धनुर्द्रौणिः;
G_{1.2} रथं वीरः (for धनुर्वीरः). — °) S₁ K₂ पार्षतो.
S₁ K₂ om.; K₄ त्वभितो (for त्वरितो). K₁
[S]भ्यगात्; B_{1.4} Dn₁ D_{1.2.8} [S]भ्ययात्; D₈
[S]न्वयात्; T₂ यथौ (for उन्वगात्). ° पार्षतो द्रौणिरनु
(sup. lin. 'भ्य'गात् (sic). — After 38, S (except
M₁) ins.:

555* प्रगृह्य विपुलं खड्गं जातरूपपरिष्कृतम् ।

39 °) K₄ आसीद्भ्रात्यवतो (sic); V₁ B_{1.8-8} Dn₁
Dn₁ D₁₋₈ दाप्लवतो; B₂ D₇ दाप्लुवतो; D₈ दाप्लुवतो;
T₂ M दापततो. D₈ वेगात् (for राजन्). K₄ महारथ (for
'रत्नः'). K_{2.4} V₁ B Dn₁ D₁₋₈ T₂ M transp. राजन्
and वेगस्तस्य. D₈ तस्य राजन् (for वेगस्तस्य). T_{1.8} G
तस्य संपततो (T₁ प्लवतो) राजन्वपुरासीन्महात्मनः. — °)

B₈ [ए]व (for [इ]व). — °) S K_{2.4} जिघृक्षुः. S₁ पन्न-
गोत्तमारः.

40 °) K₁ T₂ यतो (for यथा). — S K_{1.2} om.
(hapl.) 40^{ad}-41^{ad}. — °) B (except B₂) D_{2.4} T₂
रथं (for वधं). — For 40^{ad}, T_{1.8} subst.:

556* एतस्मिन्नेव काले तु केशवः परवीरहा ।

अबवीद्धरतश्रेष्ठमर्जुनं जयतां वरम् ।

पश्य द्रौणिं पार्षतस्य यतमानं वधं प्रति ।

— °) K₄ हन्याश्च. V₁ G_{1.2} [ए]व (for [ए]नं). K_{2.4} V₁
B_{1.4} D_{2-4.8-8} न संशयः (B₁ 'यं').

41 S K_{1.2} om. 41^{ad} (cf. v. 1. 40). — °) S त्रायस्त्रै-
(for तं मोचय). T₁ महाराज (for 'बाहो'). — °) S₁ M₁
शत्रुपातनं; K₈ Dn₁ 'कर्शनं'; V₁ B_{1.2.8} D₈ 'कर्षणं (B₁ 'ण');
B₁ D_{3.4.7} G₁ M_{2.4} 'कर्शनं'; T_{2.8} G₂ युद्धदुर्मदं (for शत्रु-
तापनम्). — °) D₈ इव (for अनु-).

42 °) B₂ महाबाहुर (for 'राज'). — G₁ om. from
प्रतापवान् (in 42^b) up to कृष्ण (in 44^c). — °) Some
MSS. प्रेषयत्; S₁ K_{2.4} प्रेषयंस; B₂ Dn₁ D_{1.5} सं (Dn₁
अ) प्रेषीत् (for प्रेषयत्). S₁ K₈ V₁ B D T_{1.8} G_{2.8}
transp. तत्र and तुरगान्. K₁ प्रेषयंतु तत्तुरगान्; T₂ M
प्रे (M_{1.8} प्रै) पयत्तुरगान्यत्र. — °) K₁ यतो (for यत्र). D₈
transp. यत्र and द्रौणिर्. D₇ यत्र द्रौणिं व्यवस्थितं; T₁
M द्रौणिर्वीरो व्यवस्थितः.

43 G₁ om. 43 (cf. v. 1. 42). — °) K₁ D_{2.8}
प्रणो (K₁ 'नो') दिताः (for प्रचोदिताः). — °) B₂ वेगेन;
B₈ D_{2.8} ते (B₈ च) व्योम; S (G₁ om.) चाकाशं (for
तव्योम). B_{1.4} Dn₁ D_{1.8-8} अ (Dn₁ D_{1.4.5} अ) पिबंत इव
व्योम. — °) D₇ द्रौणे रथं. S (G₁ om.) जग्मुर्द्रौणिं (T_{1.8}
G₈ 'णेर'; M₁ 'णिर') महारथं. — After 43, B₈ ins. an
addl. colophon. [Adhy. no. 60.]

दृष्ट्वायन्तो महावीर्यानुभौ कृष्णधनंजयौ ।
 धृष्टद्युम्नवधे राजंश्चक्रे यत्नं महाबलः ॥ ४४
 विकृष्यमाणं दृष्ट्वैव धृष्टद्युम्नं जनेश्वर ।
 शराशिक्षेप वै पार्थो द्रौणिं प्रति महाबलः ॥ ४५
 ते शरा हेमविकृता गाण्डीवप्रेषिता भृशम् ।
 द्रौणिमासाद्य विविशुर्वल्मीकमिव पन्नगाः ॥ ४६
 स विद्वलैः शरैर्वोरैर्द्रोणपुत्रः प्रतापवान् ।
 रथमारुरुहे वीरो धनंजयशरादितः ।
 प्रगृह्य च धनुः श्रेष्ठं पार्थं विव्याध सायकैः ॥ ४७
 एतस्मिन्नन्तरे वीरः सहदेवो जनाधिप ।
 अपोवाह रथेनाजौ पार्षतं शत्रुतापनम् ॥ ४८

अर्जुनोऽपि महाराज द्रौणिं विव्याध पत्रिभिः ।
 तं द्रोणपुत्रः संकुद्धो बाहोरुरासि चार्दयत् ॥ ४९
 क्रोधितस्तु रणे पार्थो नाराचं कालसंमितम् ।
 द्रोणपुत्राय चिक्षेप कालदण्डमिवापरम् ।
 स ब्राह्मणस्यांसदेशे निपपात महाद्युतिः ॥ ५०
 स विह्वलो महाराज शरवेगेन संयुगे ।
 निपसाद रथोपस्थे वैक्रव्यं च परं ययौ ॥ ५१
 ततः कर्णो महाराज व्याक्षिपद्विजयं धनुः ।
 अर्जुनं समरे क्रुद्धः प्रेक्षमाणो मुहुर्मुहुः ।
 द्वैरथं चापि पार्थेन कामयानो महारणे ॥ ५२
 तं तु हित्वा हतं वीरं सारथिः शत्रुकर्शनम् ।

C. 8. 2971
 B. 8. 58. 43
 K. 8. 58. 33

44 G1 om. up to कृष्ण (in 44^a) (cf. v. l. 42). Before
 44, B₁ ins. संजय उवाच. — ^a) Ś₂ यत्नौ; K₁ यांता; V₁ B₂
 D₂ M₁ [आ]यातौ; D₂ यंतौ; T₃ G_{2.3} द्रौणिर् (for [आ]-
 यातौ). T_{1.3} G_{2.3} महाराज; M_{1.3} वीरा (for 'वीर्याव').
 — ^b) D_{2.6} वीरौ (for उभौ). T_{1.3} G_{2.3} बाहुदेवधनंजयौ.
 — ^c) D₁ धृष्टद्युम्नं वधं. B (except B₂) D₁ D_{2.4.7}
 यत्नं (for राजंश्च). — ^d) K₃ D_{3.4.7} चक्रे राजन्;
 B_{1.4} लकरोत्स; D₁ द्रोणिश्चक्रे; D₂ रक्षां कृत्वा (for चक्रे
 यत्नं). T₁ M_{2.4} महाबलं; M_{1.3} यथाबलं (M₁ 'लः')
 (for महाबलः).

45 Ś K_{1.2} om. (hapl.) 45. — ^a) B₂ D₁ D_{1.3}
 विकृषमाणं तत्रैव. — ^b) K₁ V₁ B₂ D₂ जनेश्वरं (K₁
 'रः'); D_{2.7} नरेश्वर (for जनैः). — ^c) T₂ तं (for वै).
 — ^d) D₂ S महारथः (for 'बलः').

46 ^a) K₁ 'विक्रांता (for 'विकृता). — ^d) D₁
 वाल्मीकम्. D₁ पन्नगाः.

47 ^a) V₁ स चित्तलैः; D₁ D_{2.6} S विद्वस्तु (D_{2.6} 'द्वः'
 स) तैः. — ^b) D₃ द्रौणिं पुत्रः. — After 47^a, K_{1.3.4} B
 D S ins.:

557* उत्सृज्य समरे राजन्पञ्चाशत्यममितौजसम् ।
 [K₂ D₂ T₃ G_{1.2} M पां बालम्. T₂ अमितीजसः.]

— ^c) S आरुहो ह रथं वीरो. — ^d) D₂ 'शरैर्हतः; D₂
 चराहतः (for 'शरादितः'). — ^e) D₁ D₃ प्रतिगृह्य; M₁
 प्रगृह्य तु. D₂ घोरे (for श्रेष्ठं). — ^f) D₁ पार्थो; D₂
 पार्थे; T₁ द्रौणिर्; G_{1.2} शितैर् (for पार्थं).

48 ^a) T_{1.3} G शूरः (for वीरः). — ^b) Ś₂ K₃ D₁
 D₁ G₁ जनाधिपः (Ś₂ 'पा'); B₂ M₂₋₄ नराधिप; D₂ विशां
 पते. — ^c) Ś₂ रथे राज (sic); K₂ रजेनाजौ (for रथेनाजौ).

D₃ अपोवाहद्रथैराजौ. — ^d) Ś₂ शत्रुपातनं (for 'तापनम्').

49 D₂ om. 49^a. — ^a) G_{1.2} [S]य (for Sयि).
 D₃ महावीरो (for 'राज). — ^b) Ś₂ K_{1.4} D₂ सायकैः; T₃
 सप्तभिः (for पत्रिभिः). — ^c) T₂ संरुच्यो (for संकुद्धो).
 — ^d) K₃ V₁ B D (except D₃) S चार्पयत् (for चार्दं).

50 ^a) D₁ संकुद्धस्तु; D_{2.6} ततः क्रुद्धो (for क्रोधित-
 स्तु). — ^b) Ś K (except K₃) कालसंमतं; B_{3.4} D_{2.6}
 T_{2.3} G₃ M 'संनिभं (for 'संमितम्). — ^d) D₁ यमदंडम् (for
 कालं). M₁ [अ]परः. — ^e) B_{1.4} D_{1.7} M₁ ब्राह्मणस्यांसदेशे
 स (M₁ च); T₃ G स द्वौ (G₁ द्वौ) गेरंसदेशे तु. Ca cites
 अंसदेशे (as in text). — ^f) K₁ V₁ D_{2.6} S (except
 T₂) महाद्युतेः (K₁ 'ति; V₁ D₂ T₁ 'ते).

51 ^b) K₃ D₃ शरवेधेन; D₂ 'वर्षेण (for 'वेगेन).
 — ^d) D₁ D_{2.6} S परमं (for च परं). D₁ G₂ गतः
 (for ययौ).

52 S reads 52 after 55. — ^b) M व्याक्षिपत् (for
 'पद्). V₁ B_{2.3} धनुस्त्वत्तं. — ^c) S दृष्ट्वा र्जुनं रणे क्रुद्धः
 (M₁ 'द्वं) प्रेक्षते च मुहुर्मुहुः. — ^e) D_{1.5} द्विरथं.
 D₁ D₁ D₁ सह (for चापि). — ^f) S गंतुकामो
 महाद्युतिः.

53 ^a) K_{3.4} B_{1.3.5} D₃ T G_{1.3} M मत्वा; V₁ हत्वा; G₂
 तत्र (for हित्वा). D₁ D_{1.5} गृहीत्वा तं; G₁ तत्राहतं (for
 हित्वा हतं). G₂ वीरः. Ś K_{2.4} V₁ शत्रुक (Ś₂ 'का) पणं;
 B_{1.3.5} 'कर्पणः (for 'कर्शनम्). B₂ (also as in text).
 D_{3.4.7} विह्वलं तं तु वीक्ष्याथ द्रोणपुत्रं च सारथिः; D₁ तं
 विह्वलं समीक्ष्याथ द्रोणपुत्रं महारथं; D_{2.6} अश्वत्थामा (D₂
 'स्वत्थाम) नमपि च पतितं प्रेक्ष्य (D₂ वीक्ष) सारथिः. — ^e)
 D₁ D₁ रथेनाजु; D₂ रणेनाजौ; D₃ रथं राजन्; M महाबाहुस

C. 8. 2971
D. 8. 59. 63
K. 8. 58. 33

अपोवाह रथेनाजौ त्वरमाणो रणाजिरात् ॥ ५३
अथोत्कुष्टं महाराज पाश्चालैर्जितकाशिभिः ।
मोक्षितं पार्षतं दृष्ट्वा द्रोणपुत्रं च पीडितम् ॥ ५४
वादित्राणि च दिव्यानि प्रावाचन्त सहस्रशः ।
सिंहनादश्च संजज्ञे दृष्ट्वा घोरं महाद्भुतम् ॥ ५५

एवं कृत्वाब्रवीत्पार्थो वासुदेवं धनंजयः ।
याहि संशस्रकान्कृष्ण कार्यमेतत्परं मम ॥ ५६
ततः प्रयातो दाशार्हः श्रुत्वा पाण्डवमापितम् ।
रथेनातिपताकेन मनोमारुतरंहसा ॥ ५७

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि द्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४२ ॥

४३

संजय उवाच ।

एतस्मिन्नन्तरे कृष्णः पार्थं वचनमब्रवीत् ।
दर्शयन्निव कौन्तेयं धर्मराजं युधिष्ठिरम् ॥ १

एष पाण्डव ते भ्राता धार्तराष्ट्रैर्महाबलैः ।
जिघांसुभिर्महेष्वासैर्द्रुतं पार्थानुसर्षते ॥ २
तथानुयान्ति संरन्धाः पाश्चाला युद्धदुर्मदाः ।

(M1 'हुं') (for रथेनाजौ). — ^a) S₂ K_{1.2.4} त्वरया च (for 'माणो').

54 ^a) D₁ अथोत्कुष्टं (sic); T₃ G अथोद्भुष्टं (for अथोत्कुष्टं). — ^b) A few MSS. पंचालैर.

55 ^a) D₁ स्म (for च). B_{2.8} सर्वाणि; D₁ राजेंद्रः; S युञ्जानि (for दिव्यानि). — ^b) K₁ प्रपाद्यंत; G₂ प्राणः; M₁ प्रवा (for प्रावा). — ^c) K₈ D₁ D_{2.5} सिंहनादस्तु (K₈ 'दांश्च'). B₅ D₁ D_{2.4.7} सिंहनादांश्च चक्रुस्ते. — ^d) V₁ B_{1.4} D_{2.6} T₁ G_{1.2} दृष्ट्वा घोरं तदद्भुतं; B₅ D₁ D_{2.4.7.8} T₃ G₈ दृष्ट्वा संख्ये (T₃ G₈ युद्धं तदः; T₂ M दृष्ट्वा तन्महदः. — After 55, S reads 52.

56 ^a) M₂₋₄ मत्वा (for कृत्वा). D₁ पार्षतं मोक्षयित्वा तु. — ^b) D₁ प्राह कृष्णं (for वासुदेवं). — ^c) Some MSS. संस्रकान्. D₁ कृष्णः; T_{2.8} M हिस्वा; G₁ कार्ये (for कृष्ण). — ^d) D₁ T₂ M कर्णो मां प्रेक्षते मुहुः (D₁ पुरः); G₁ पृथ्वरमकं मम.

57 ^a) T₁ प्रायात्तु (for प्रयातो). T₃ G गोविंदः (for दाशार्हः). — ^b) B₁ रंहसाः. — After 57, S (except M₁) read 537*.

Colophon. — Day of Karna's Generalship: S₂ K₁ द्वितीये युद्धदिवसे. — Adhy. name: T₂ अश्वत्थाम-मूच्छा; M₁ द्रौणिपराजयः. — Adhy. no. (figures, words or both): S₂ 43; K₁ 44; B₁ 59; B₂ 52; B₄ 53; D₁ 70; D₂ 54; D₃ 60; T_{1.8} G 63; T₂ M 62.

43

1 After the ref., S ins.:

558* तेषां प्रयुक्ते संग्रामे विपुले शोणितोदके ।

राज लोहितेनोर्वा संरक्ता बहुधा शृशम् ।

ततो रजसि संशान्ते रुधिरं समन्ततः ।

[(L. 1) T₃ G₃ विपुले (for विपुले). — (L. 2) T₁ G₂ संसिक्तं; T₂ G₁ M संसि (T₂ 'स' का. T₂ बाहुना; T₃ G₃ बहुल (for बहुधा). — M₁ om. line 3. — (L. 3) T₁ G_{1.2} प्रकाशः सर्वतोभवत्; T₂ M₂₋₄ प्रकाशः सर्वतोभवत् (for the posterior half).]

T₃ G₃ cont.:

559* तदा विलोक्य पार्थं च कृष्णो वचनमब्रवीत् ।

— ^a) S transp. कृष्णः and पार्थ. — ^c) K₁ वमर्यानिव (sic). D₁ D₃ एव (for इव). D₁ कौन्तेये. — ^d) T₁ धर्मपुत्रं; M₁ राज.

2 ^a) D₁ ते पांडवो (for पाण्डव ते). K₁ ब्राता. — ^b) V₁ B₂ महारथैः (for 'बलैः'). — ^c) D₁ विजिघांसुर (for जिघांसुभिः). T_{1.8} G अभिन्न (G_{1.2} 'भो' (for महेष्वासैर). — ^d) B₁ द्रुतः; S शीघ्रं (for द्रुतं). V₁ B D₁ D₂₋₇ T_{1.8} G_{1.2} पार्थोनुसा (D₂ 'शी'; D₁ 'स' र्यते; K₈ D₃ पार्था (K₈ 'थो') नुसर्षते; D₁ D₁ पार्थोनुसर्षति; T₂ पार्थ पलायते; G₂ पार्थो न सार्यते; M पार्थो (M₁ 'थो') नुयायते.

3 ^a) K_{1.8} V₁ B D₁ D₂₋₈ T₂ M तं च; D₁ ते च; D₁ तं वा (for तथा). B₅ T₂ M transp. संरन्धाः and

युधिष्ठिरं महात्मानं परीप्सन्तो महाजवाः ॥ ३
एष दुर्योधनः पार्थ रथानीकेन दंशितः ।
राजा सर्वस्य लोकस्य राजानमनुधावति ॥ ४
जिघांसुः पुरुषव्याघ्रं भ्रातृभिः सहितो बली ।
आशीविपसमस्पर्शैः सर्वयुद्धविशारदैः ॥ ५
एते जिघृक्षवो यान्ति द्विपाश्वरथपत्तयः ।
युधिष्ठिरं धार्तराष्ट्रा रत्नोत्तममिवार्थिनः ॥ ६
पश्य सात्वतभीमाभ्यां निरुद्धाधिष्ठितः प्रभुः ।
जिहीर्षवोऽमृतं दैत्याः शक्राग्निभ्यामिवावशः ॥ ७
एते बहुत्वाच्चरिताः पुनर्गच्छन्ति पाण्डवम् ।

समुद्रमिव वार्योधाः प्रावृट्काले महारथाः ॥ ८
नदन्तः सिंहनादांश्च धमन्तश्चापि वारिजान् ।
वलवन्तो महेष्वासा विधुन्वन्तो धनूपि च ॥ ९
मृत्योर्मुखगतं मन्ये कुन्तीपुत्रं युधिष्ठिरम् ।
हुतमग्नौ च भद्रं ते दुर्योधनवशं गतम् ॥ १०
यथायुक्तमनीकं हि धार्तराष्ट्रस्य पाण्डव ।
नास्य शक्रोऽपि मुच्येत संप्राप्तो वाणगोचरम् ॥ ११
दुर्योधनस्य शूरस्य द्रौणेः शारद्वतस्य च ।
कर्णस्य चेपुवेगो वै पर्वतानपि दारयेत् ॥ १२
दुर्योधनस्य शूरस्य शरौघाञ्शीघ्रमस्यतः ।

C. 9. 2988
B. 6. 60. 12
K. 6. 61. 13

पाञ्चालाः. D₂ संरभा (for संरब्धाः). T_{1.3} G तमन्वधा-
वन्तां (G₂ 'त्पां) चालाश्चेदिमस्याश्च भारत. — °) T_{1.3} G
बनुवांति (for युधिष्ठिरं). — °) D₁ परीसंतो; D₂ 'क्षंतो
(for 'प्सन्तो). B_{1.4.5} D_{3.4.7} महाबला; T₁ 'रथाः; G₂
'जवाः.

4 °) B₃ एव (for एष). — °) T₁ G_{1.2} M राजानी-
केन; T₂ गजा. S₂ M₁ दंशिताः; T₃ संवृतः (for दंशितः).
— °) D₆ राजन्. — °) D₂ जिघांसुः समरे बली; D₆
राजानं समरेचलं.

5 °) V₁ B (except B₂) D (except D_{3.5}) M₂₋₄
पुरुषव्याघ्र (D₁ M₂ 'त्रो). — °) D₆ भृशं; M₂ बलौ (for
बली). — °) T₁ सर्वैः. B₂ D₆ सर्वयुद्धविशारदः; T_{2.3}
G₃ सर्वयुद्धविशारदैः. — After 5, S reads 9.

6 °) D₁ जिघांसवो (for जिघृक्षवो). — °) S₂ K₁
द्विपाश्वरथपत्तयः; B₃ D₁ 'पत्तिभिः; M रथाद्विपपत्तयः.
— T₂ om. 6°-8°. — °) K₃ धार्तराष्ट्र; M₁ 'घ्राद्. — °)
K₂ D₁ D₆ रत्नदुमम्; D₁ रथोत्तमम्; D_{3.4.7} नरो; M_{1.8}
रत्नोत्तमम् (for 'त्तमम्). K₂ इति वार्थिनः (hypermetric)
(for इवार्थिनः).

7 T₂ om. 7 (cf. v. l. 6). — °) M₃ सात्वतु. — °)
K₃ B D₁ D_{2.3.6-8} निरुद्धाधिष्ठिताः (D₆ 'तः) पुनः; V₁
D₁ D_{1.3.5} 'विष्ठिताः पुनः; S (T₂ om.) नि (G₂ वि-
रुद्धान्विष्ठिता (T₁ 'न्विमदा) न्पुनः. — °) B₂ D₁ D_{1.5}
जिहीर्षन्तो; D₁ जिगीषवो; T_{1.3} G_{1.3} M जिघृक्षं (M₂₋₄
'क्ष) वो; G₂ जिघृक्षता (for जिहीर्षवो). D₁ नृपं; T₁ भृशं
(for 'मृतं). D₆ दैत्यः; T_{1.3} G_{2.3} M₂₋₄ दैत्यान्.
— °) K₃ B₂₋₄ D₁ D₁ D_{1.3-5.7} [अ] सकृत्;
D₂ [उ] दत्तं; D₆ [उ] दत्तः; S (T₂ om.) [आ] हवे (for
[अ] वशाः).

8 T₂ om. 8 (cf. v. l. 6). — °) K₃ एव (for एते).
K₂ बाहुत्वात्. K₁ त्वारिताः; K₂ D₁ हवरितः. — °) B₂

पांडवः. — °) S₂ वार्योवः; V₁ D₁ D_{1.5.6} T₃ G_{2.8}
वार्योधाः. — °) D₂ प्राविट्काले (sic). D₁ महाजवाः; D₂
'रथं; D₃ 'रथाः (for 'रथाः).

9 S reads 9 after 5. — °) S₂ नदंतः; K₁ नदंति;
D₁ नृदंतः; S नदद्भिः (for नदन्तः). G₂ सिंहनादैश्च.
— °) T_{1.3} G धमापयद्भिश्च; T₂ M धमद्भिश्चापि. B₃
वारिजं; D₃ वाजिनः. — °) D₁ D₃ महेष्वास. S
वलवद्भिर्महेष्वासैर्. — °) V₁ B₁ D₇ विधुन्वन्तो; B₃
विधुन्वन्ति; D₂ 'न्वानो; S विधून्वानैर्.

10 °) S आस्यगतं (for मुखं). — °) B₂ पांडुं
(for कुन्ती). — °) B₁₋₄ D₁ D₂₋₄ T_{1.2} G₁ M₂₋₄
कौतये; B₃ मन्ये ह; D₁ D_{1.5} मन्येहं; T₃ G_{2.3} M₁ कौतिय
(for भद्रं ते). — °) T₂ दुर्योधनमहानले; M₁ 'गतं वशं.

11 B₃ repeats 11 after 12°. — °) S K_{1.4} यथा
युद्धम्; K₂ यथा रुद्धम्; B_{1.4.5} D₁ D_{1-7.7} य (B₃ त) था-
विधम्; D₃ ययोद्रिक्तम्; M₂₋₄ तथा युक्तम् (for यथा युक्तम्).
S₁ K_{2.4} जनीके. B_{1.4.5} D_{3.4.7} तु; T₂ यो (for हि). — °)
S₂ पांडवं; B₃ पांडवः. — °) V₁ G₂ M₃ विमुच्येत; B₄ [S] पि
संप्राप्त (sic); T₁ [S] वमुच्येत (for सपि मु). — °) B₂
मुच्येत (for संप्राप्तो). D₂ वाणगोचरे. — After 11, the
sequence of stanzas in B₂ is as follows: 16°-17°,
560*, line 2 of 562*, 18, 14°-16°, 13, 12 and 19.

12 For sequence in B₂, cf. v. l. 11. K₃ V₁
B_{1.3-5} D T_{2.3} G M transp. 12 and 13. V₁ om.
12°. — °) D₃ दुर्वारणस्य; T₃ G रसतस्तस्य (for
दुर्योधनस्य). B_{1.4.5} D (except D_{3.5}) M_{2.4} वीरस्य.
— After 12°, B₃ repeats 11. — °) K₄ चेपुयोगो.
D₁ च; D₆ हि (for वै). G₁ कर्णोपि चेप वेगेन (sic).
— °) K₁ B₂ दारयत्; V₁ B_{1.5} D₁ D_{1.3.5.7} शारद्वतः;
B₁ D₄ पात; T₁ घार (for दार).

13 For sequence in B₂, cf. v. l. 11. T₁ om.

C. 8. 2588
B. 2. 60. 12
K. 8. 67. 13

संकुदस्यान्तकस्येव को वेगं संसहेद्रणे ॥ १३

कर्णेन च कृतो राजा विमुक्तः शत्रुतापनः ।

बलबाल्लघुहस्तश्च कृती युद्धविशारदः ॥ १४

राधेयः पाण्डवश्रेष्ठं शक्तः पीडयितुं रणे ।

सहितो धृतराष्ट्रस्य पुत्रैः शूरो महात्मभिः ॥ १५

तस्यैवं युध्यमानस्य संग्रामे संयतात्मनः ।

अन्यैरपि च पार्थस्य हतं वर्म महारथैः ॥ १६

13. B₂ repeats 13 after the repetition of 11. K₈ V₁ B₁. 3-5 D T₂. 8 G M transp. 12 and 13. — ^a) Dn₁ सावतस्य च (for दुर्योधनस्य). D₁ om. शूरस्य. B₁. 4. 5 Da₁ D₃-7 वीरस्य (for शूरस्य). — V₁ reads 13^{2nd} on marg. — ^b) Ś₂ शूरोवाः; T₁. 8 G 'घं. D₂ शीघ्रगामिनः. — ^c) B₂ [ए]व (for [इ]व). S (T₁ om.) अंतकस्येव क्रुद्धस्य. — ^d) Dn₁ T₂ M न (for को). Dn₁ M वेगो. B₂ Da₁ D₁. 5. 8 प्रसहेद्; Dn₁ सुमहान्; T₂ सुसहेद्; M सुसहो (for संसहेद्). T₂ M युधि (for रणे). T₈ G रूपमस्य हि (G₂ च) दृश्यते.

14 For sequence in B₂, cf. v. l. 11. — ^a) V₁ B₂. 8 D₆ T₂ तु (for च). — ^b) S विमुखोच तु (T₁ 'द्यातु'; G₁ 'द्य न') दृश्यते. — ^c) S शीघ्र' (for लघु').

15 For sequence in B₂, cf. v. l. 11. — ^a) Dn₁ पांडवः श्रेष्ठः; M₁ 'वश्रेष्ठ. — ^b) V₁ श्रेष्ठः (for शक्तः). M₂-4 शूरैः (for रणे). T₁ G₁. 2 पीडयेत महीपतिं. — ^c) V₁ विहितो (for स'). — ^d) K₈ V₁ B Da₁ D₁. 3-5. 7. 8 T₂. 8 G₈ M पुत्रैः शूरैः; Dn₁ पुत्रः शूरैः; T₁ शूरैः पुत्रैः; G₁. 2 शूरः पुत्रैः (by transp.). Ś₂ महाद्युतिः; B₁. 4. 5 D₂. 4. 7 T₂. 8 G₈ M महाबलैः; B₂ Dn₁ T₁ G₁. 2 'रथैः; Da₁ D₁. 5 'बलः. D₂. 6 पुत्रैः परमधन्विभिः.

16 For sequence in B₂, cf. v. l. 11. — ^a) K₁ T₂. 8 G तस्येव; B₁. 4 Da₁ D₁-3. 5. 7 तस्यैभिर्दुः; Dn₁ अत्येव; M₁ तस्येव (for तस्यैवं). K₈ युद्धमानस्य. — ^b) K₈ नियतात्मनः; V₁ B₁ D₂. 3-5 शक्तिः; B₁-2. 5 Da₁ D₁. 4 T G संशिः; Dn₁ संहिः; M संम'. — ^c) Da₁ D₁. 5 वैकर्तनेन पार्थस्य. — ^d) K₈ हतं धर्मैः; Dn₁ हतं वर्मैः; D₂-1. 7 कृतं कर्म; D₈ कृतं वर्मैः (for हतं वर्मैः). Da₁ D₁. 5 कृतवर्मा महादेवैः.

17 For sequence in B₂, cf. v. l. 11. — ^a) K₈ D₈ (marg. as in text) T₂ G₁ उपवासकृतो. K₈ राजन्; Dn₁ चापं (for राजा). — ^b) Dn₁ S दृढं (for भृशं). K₈. 4 B₂-5 D₂. 3-8 T₈ G₈ अ(T₈ G₈ आ)रतसत्तमः. — ^c) K₈ ब्राह्मे; D₈ ब्राह्मे (for

उपवासकृतो राजा भृशं भरतसत्तम ।

ब्राह्मे बले स्थितो ह्येव न क्षत्रेऽतिबले विभो ॥ १७

न जीवति महाराजो मन्ये पार्थ युधिष्ठिरः ।

यङ्गीमसेनः सहते सिंहनादममर्षणः ॥ १८

नर्दतां धार्तराष्ट्राणां पुनः पुनरिदं ।

धमतां च महाशङ्खान्संग्रामे जितकाशिनाम् ॥ १९

युधिष्ठिरं पाण्डवेयं हतेति भरतर्षभ ।

ब्राह्मे). B₁ ब्राह्मवाण (sic) (for ब्राह्मे बले). T G राजा (for ह्येव). — ^a) Ś₂ K₈ B (B₂ om.) D S (except T₁ M₈) क्षात्रे; K₄ क्षत्रां (for क्षत्रे). K₁ ते; D₂. 4. 6. 7 हि; T G च (for स्ति). K₈ V₁ B₂-5 Dn₁ D₃. 4. 6-8 विभुः; B₁ प्रभुः; S स्थितः (for विभो). — After, 17, B₂ ins.: 560* कर्मे सुते कृतं राष्ट्रं जीवितं शत्रुतापनः । while, Dn₁ D₈ (om. line 2) ins. after 17:

561* नित्यानशनसंग्रामे समासव्रतनिश्चयः ।

यो वत्सोदयिकं श्राद्धे विशेषेण महीभुजा ।

[(L. 1) Dn₁ नित्यानशनसंग्रामसमासव्रत*.]

Dn₁ D₈ cont.: K₄ V₁ B Da₁ D₁-7 ins. after 17: B₂ (line 2 only) after 560*:

562* कर्णेन चाभियुक्तोऽयं भूपतिः शत्रुतापनः ।

संशयं समनुप्रासः पाण्डवो वै युधिष्ठिरः ।

[B₂ om. line 1. — (L. 1) B₂ चापि (for चाभि). Cc cites अभियुक्तो. Dn₁ D₈ कर्णेन च भृशं राजा (for the prior half). Dn₁ D₈ पीडितः (for भूपतिः). V₁ B Da₁ D₁. 5 कर्णेन ते ह (B₂ कृ) तं राज्यं जीवितं शत्रुतापन (D₁ 'दे') — (L. 2) V₁ B₂ Dn₁ D₈ परमं प्राप्तः (for समनु*). V₁ B₂ Da₁ Dn₁ D₁. 5. 8 पाण्डवोयं; D₂ 'वेयो (for 'वो वै').]

18 For sequence in B₂, cf. v. l. 11. B₁ transp. 18^{ab} and 18^{cd}. — ^a) Ś K₂. 4 जीवितो (for जीवति). K₈ om. from महाराजो up to मर्षणः (in 18^d). B₈ महाबाहो; G₂ 'राज. — ^b) Ś₂ पार्थैः; K₁. 4 V₁ Da₁ D₁. 5 पार्थैः. — ^c) K₂ M₈ सह तैः. — ^d) B₈ अमर्षयन्; T₁ 'र्षणः; G₂ 'र्षिणः.

19 ^a) K₁. 2. 4 Dn₁ D₂. 6. 8 T G M₂-4 न (K₁. 1 नं)दतां (for नर्दतां). Ś₁ K₈ धृतराष्ट्राणां. M₁ युधिष्ठिरं धार्तराष्ट्रो. — ^b) Ś₁ K₂. 8 V₁ B D₂-1. 6. 7 S अरिदंमः. — ^c) T₈ G₁. 8 आधमातांश्च; G₂ समतां च; M₁ धमतश्च.

20 ^a) M₁ पाण्डवेय. — ^b) Ś₁ D₈ (marg.) S हतेति; D₂ हतो हि; D₈ हतेति (for हतेति). S पुरुषर्षभ. Dn₁ हयुरेते ह्युपेक्षिताः. — ^c) D₈ संनोदयति; T₂ संनोदयंस्व. T₂ ते; T₈ G₂. 8 [अ]यं (for [अ]सौ). D₈ om. कर्णो. — ^d)

संचोदयत्यसौ कर्णो धार्तराष्ट्रान्महाबलान् ॥ २०
स्थूणाकर्णेन्द्रजालेन पार्थ पाशुपतेन च ।
प्रच्छादयन्तो राजानमनुयान्ति महारथाः ।
आतुरो मे मतो राजा संनिपेव्यश्च भारत ॥ २१
यथैनमनुवर्तन्ते पाञ्चालाः सह पाण्डवैः ।
त्वरमाणस्त्वरकाले सर्वशस्त्रभृतां वराः ।
मज्जन्तमिव पाताले बलिनोऽप्युज्जिहीर्षवः ॥ २२
न केतुर्दृश्यते राज्ञः कर्णेन निहतः शरैः ।
पश्यतोर्मयोः पार्थ सात्यकेश शिखण्डिनः ॥ २३

धृष्टद्युम्नस्य भीमस्य शतानीकस्य वा विभो ।
पाञ्चालानां च सर्वेषां चेदीनां चैव भारत ॥ २४
एष कर्णो रणे पार्थ पाण्डवानामनीकिनीम् ।
शरैर्विध्वंसयति वै नलिनीमिव कुञ्जरः ॥ २५
एते द्रवन्ति रथिनस्त्वदीयाः पाण्डुनन्दन ।
पश्य पश्य यथा पार्थ गच्छन्त्येते महारथाः ॥ २६
एते भारत मातङ्गाः कर्णेनाभिहता रणे ।
आर्तनादान्विकुर्वाणा विद्रवन्ति दिशो दश ॥ २७
रथानां द्रवतां वृन्दं पश्य पार्थ समन्ततः ।

C. 8. 3008
B. 8. 60. 30
K. 8. 62. 8

Ś: धार्तराष्ट्रः; T₂ 'राष्ट्र'. K₁ महाबलं; K₃ V₁ B₂-s D
(except D₁) T₁ 'रथाः'; T₂ 'रथाः' (for 'बलान्'). — B₂
ins. after 20; D₁ after 21^{ab}:

563* अखैनानाविधैश्चैत्रैः कौरवाः पार्थ संयुगे ।

[D₁ चैव (for चित्रैः).]

21 B₂ om. 21^{ab}. — ^a) K₁ 3.4 स्थूलाकर्णेन्द्र जालेन; D₂
स्थूणावागेन जा; D₆ स्थूणाकर्णेन वागेन; T₁ 3 G M₂-4 'कर्णा'
(G₁ 'णो') खजालेन. — ^b) B₃-s D₁ D₁ 3.5.7 T₂ पार्थ;
D₈ तथा (for पार्थ). — After 21^{ab}, D₁ ins. 563*.
— ^c) B D₃ 4.6.7 प्रच्छादयन्ति; M₁ प्राच्छादयद्द्वै; M₂-4
प्रच्छादयन्तै. — K₃ om. 21^{def}. — ^d) Ś₂ K₄ उपयांति; K₁
वप; B D₁ D₃ 4.7 द (D₁ अ) खजालैर; M₂-4 उप-
याति (for अनुयान्ति). G₂ महारथं; M₂-4 'रथः'. — After
21^{ab}, S ins. an addl. colophon [Adhy. name: T₁ M₂-4
मगवद्वचनं; M₁ कृष्णवचनं. — Adhy. no. (figures,
words or both): T₁ 3 G M₁ 66; T₂ M₂-4 65.]

— Before 21^{of}, T₂ 3 G ins. श्रीभगवानुवाच; M
कृष्ण उवाच. — ^e) K₁ आतुरे; D₈ अंतरो; C₀ आतुरः
(as in text). K₄ मे मतिं; V₁ B₁ 4.5 D (except
D₁ 3) हि कृतो; T₁ हि मतो; M₃ मे मते (for मे
मनो). T₂ G₈ आतुरो मे महाराज. — ^f) V₁ B D₃
सं (V₁ स) निपण्णश्च; D₁ D₅ 'पेद्यश्च'; D₄ सुविपण्णश्च;
D₈ संनिपेद्यश्च; D₁ संविपण्णश्च; T₁ ह्यनिपेद्यश्च; T₂ M
अविपण्णश्च; T₃ G अविपण्णोस्व (for संनिपेद्यश्च). Ca
cites संनिपेद्यः; C₀ संनिपण्णः.

22 Ś K₁ 3 om. (hapl.). 22-24. — ^a) K₃ D₈ 3 T₁
यथैनम्; K₄ यथैतम्; V₁ ये चैनम्; B₂ यदेनम्; D₁ यथैव; T₂
G₂ M अथैनम् (for यथैनम्). D₁ नानुवर्तन्ते; D₈ अनुवर्तत;
T₁ G₂ 'धावन्ति' (for 'वर्तन्ते'). T₃ G₁ 3 अनुधावति (G₁
'यावन्ति') धावन्ति. — ^b) T₂ M पाण्डवैः सह (by transp.);
T₃ G₁ 3 सह संजयैः. — ^c) D₁ त्वरमाणैः; M₁ 'माणा.
T₂ तदाकाले. — K₃ V₁ D₈ 3 om. 22^{ab}. — ^d) K₄ वरः. T₁

G₁ 2 M सर्वश (G₁ 'शा') खविशारदाः. — ^e) T G₁ 3 M₁ 4
मज्जन्त. — ^f) D₁ D₁ 5 [S] युज्जिहीर्षवः; S विजिगीषवः.

23 Ś K₁ 3 om. 23 (cf. v. l. 22). — ^a) T₁ केतुश्च
(for न केतुर). G₂ राजन्. — ^b) S (except T₁) कर्णस्य.
D₂ निहतः; T₂ M₁ विहितैः; T₃ G₃ निशितैः; G₁ 2 पिहितैः;
M₂-4 विहितः (for निहतः). — ^c) B₂ पश्य स्वं. D₈
दमयो. D₈ राजन्; T₁ G₁ 3 वीरः (for पार्थ). — ^d) B₂
D₁ D₁ D₁ 5.3 सात्यकेः स; T₁ M सत्यकस्य; T₂ G₃
सात्यकस्य (for 'केश'). G₁ 2 शिखंडेः सालकेस्तथा.

24 Ś K₁ 3 om. 24 (cf. v. l. 22). — ^a) T₁ G₁ 2
वीरस्य (for भीमस्य). — ^b) D₈ M₂ 4 चाभिभोः; T G
M₁ 3 चाभिभो (for वा विभो). — ^c) Some MSS.
पञ्चालानां. — ^d) D₂ चेदीनां. S चेदिकानां च (for चेदीनां
चैव). B₃ च परंतप; B₄ भरतर्षभ (for चैव भारत).

25 ^a) B₁ एक. (for एष). T₁ 3 G transp. कर्णो
and पार्थ. K₄ कर्णे. D₃ वीरः (for पार्थ). — K₁ om.
25^e-26^e. — ^e) T G विध्वंसयामास; M 'वलेष' (for
'यति चै').

26 K₁ om. 26^{abc} (cf. v. l. 25). — ^a) B₂ पश्यति;
D₁ D₁ 5 पतंति (for द्रवन्ति). — ^b) G₁ पाण्डुनन्दनः.
— After 26^{ab}, D₁ ins.:

564* द्राव्यमाणा रणे पार्थ कर्णेनामिततेजसा ।

— ^e) D₁ D₁ 5 रणे (for यथा). — ^d) Ś₂ K₁ गच्छन्ते
ते; D₂ संस्र्यते ते (sic); G₁ 2 दृश्यते ते (for गच्छन्त्येते).

27 ^b) B₂ 3 D₈ S [अ]भ्याहृताः. B₄ D₂-4.6.7 शरैः
(for रणे). — ^e) D₁ D₁ 5.3 प्रकुर्वाणा (for विकु').
— ^d) D₁ दिशो दिशः.

28 ^a) K₃ 4 B D₁ D₁-3 T₁ 2 G₂ M₂-4 द्रवते; V₁
T₃ G₃ M₁ द्रवतो; D₁ इव ते; G₁ दृश्यते (for द्रवतां).
K₁ वृंदे; K₃ वृन्दः. — ^b) K₃ 4 V₁ B D T G M₁ 3.4
एतच्चैव (for पश्य पार्थ). M₁ 2.4 ततस्ततः (for सम-
न्ततः). M₃ एतद्वै पततस्ततः. — ^c) Ś₁ K₃ द्रा (K₂

C. 8. 3008
B. 8. 60. 30
K. 8. 62. 8

द्राव्यमाणं रणे चैव कर्णेनामित्रकर्शिना ॥ २८
हस्तिकक्ष्यां रणे पश्य चरन्तीं तत्र तत्र ह ।
रथस्थं हतपुत्रस्य केतुं केतुमतां वर ॥ २९
असौ धावति राधेयो भीमसेनरथं प्रति ।
किञ्चरशतानीव विनिघ्नस्त्व वाहिनीम् ॥ ३०
एतान्पश्य च पाञ्चालान्द्राव्यमाणान्महात्मना ।
शक्रेणैव यथा दैत्यान्हन्यमानान्महाहवे ॥ ३१
एष कर्णो रणे जित्वा पाञ्चालान्पाण्डुसृञ्जयान् ।
दिशो विप्रेक्षते सर्वास्त्वदर्शयामि मे मतिः ॥ ३२

द्राव्यमाणं; K1 द्रव्यमाणं; V1 T1.8 G8 द्राव्यमाणा; G1.2
'माणान्'; M1 'माणं'. K3.4 V1 B D S पार्थ (for चैव).
— ^a) S K1.2.4 B1-4 Da1 D3.4.7 [अ]मित्रकर्षिं (Da1 D3
'शि')णा; V1 'कर्षण'; B5 'वातिना; D2 'कर्शना; D8 [आ]-
हवशोभिना; S [अ]मि (M1 'म')ततेजसा.

29 ^a) K3 हस्तिकक्ष्या; V1 B2 Dn1 'कक्षं; B4 Da1
D1-5.8 'कक्षं; Ca 'कक्ष्यां (as in text). K3 पार्थ (for
पश्य). T2 हस्तिकक्ष्यांतरे तस्य. — ^b) V1 B2.4 Dn1
चरंतं; Da1 D5 चरन्ती; M3 चरन्ती. D3 T1.8 G M तत्र
तु (D8 द्वि); T2 भारत (for तत्र ह). — ^c) M1 रथस्थ
(for 'स्थं'). D2.6 सूतसूत्रोश्च. — ^d) K3.4 वर; Da1
Dn1 D1.2.5 M2 वरं.

30 ^a) S द्रवति (for धावति). — ^c) G1 शतशतानि;
G2 शतशरानि. K3 V1 B D S [ए]व (for [इ]व).

31 ^a) T1.8 G M एते; T2 पार्थ (for एतान्). B2
Dn1 पश्यस्य; B3 च पश्य (by transp.); D2 स
पश्य; T1.2 M2-4 नश्यति; T3 G M1 पश्यति. Some
MSS. पांचालान्; D3 भूपालान्; T1.2 G1.2 M पांचा-
लाद्; T8 G3 पांचाला. — ^b) K4 द्रव्यमाणान्; S
द्राव्यमाणा. K3 समंततः; V1 B1.4.5 D (except Dn1
D8) महारथान् (for 'रथाना). — ^c) K3 D3 T G शक्रेण
च; Dn1 M3 'णैव; Ca 'णैव (as in text). Dn1 S दैत्या.
— ^d) Dn1 S द्राव्यमाणा (for हन्यमानान्). M रणे (M1
तथा) पुरा (for महाहवे).

32 ^a) K3 T2 एकः (for एष). — ^b) S2 पांचालान्.
V1 B2.8 Da1 D1.5 संजयांस्तथा (for पाण्डुसृञ्जयान्). — ^c)
B1 विप्रेक्ष्यते; B2.5 वै प्रेक्षते. B3 G2 सर्वान्; T2 M1
सर्वा. D8 दिशो विप्रेक्षितामर्दं (sic).

33 ^a) D2 तस्य; D3.4.6.7 यथा; S एष (for पश्य).
S कर्णो (for पार्थ). — ^b) S विधून्वन् (for विकर्षन्).
K3 सोनु- (for साधु). T1 बहुशो भवेत्; T2 M2-4 बहु

पश्य पार्थ धनुः श्रेष्ठं विकर्षन्साधु शोभते ।
शत्रूञ्जित्वा यथा शक्रो देवसंघैः समावृतः ॥ ३३
एते नदन्ति कौरव्या दृष्ट्वा कर्णस्य विक्रमम् ।
त्रासयन्तो रणे पार्थान्सृञ्जयांश्च सहस्रशः ॥ ३४
एष सर्वात्मना पाण्डूस्त्रासयित्वा महारणे ।
अभिभाषति राधेयः सर्वसैन्यानि मानदः ॥ ३५
अभिद्रवत गच्छध्वं द्रुतं द्रवत कौरवाः ।
यथा जीवन्न वः कश्चिन्मुच्यते युधि सृञ्जयः ॥ ३६
तथा कुरुत संयत्ता वयं यास्याम पृष्ठतः ।

शोभते; T3 G M1 बहुशोभत. — ^c) V1 B D2-4.6.7 T1
G2 शत्रूं. Dn1 शत्रूञ्जिगीपुरिंद्रो वै. — ^d) D8 देवसंघ-
B2 समंततः; T2 सुसंयुतः.

34 ^a) V1 B Dn1 D1.3.4.7 S (except T1) नदति
(for नदन्ति). T2 M कुरवो. — ^b) T3 G दृष्ट्वा
कर्णपराक्रमं. — ^c) V1 B3 D8 त्रासयाना; B2 'माना; D8
'मानान् (for 'यन्तो). K1.8 V1 B D T2 M पाण्डून् (for
पार्थान्). T1.8 G एष सर्वात्मना पाण्डून्. — ^d) B1.4.5
Da1 Dn1 D1.8-5.7 S समंततः (for सहस्रशः).

35 ^b) D8 हन्यमानान्; T2 M द्रावयित्वा (for त्रास').
D2 महाहवे. Dn1 संजयांश्च समंततः. — Dn1 ins. after
35^{ab}: T1.8 G subst. for 35^{ab}:

565* त्रासयित्वा रणे पार्थ राधेयो रथिनां वरः ।

— ^c) S K1.2.4 B2 D2 T1.8 G अभ्यभाषत; B3
अभिभाषेत; Dn1 'भवति; D3.4.6.7 'भाषेत; D8 (marg.
as in text) 'धावति; T2 M आभाषते तु (for अभिभाषति).
Dn1 T1.8 G द्व (Dn1 दु)ष्टात्मा (for राधेयः). — ^d) K3
V1 B Da1 Dn1 D1.8-5.7 T1.8 G M मानद; T2
भारत. D2.8 सर्वपांडववाहिनीं.

36 ^a) Dn1 अभिराच्छत; G2 अभ्यद्रवत (for अभि').
K3 B1.4.5 D (except D2.6) भद्रं वो (for गच्छध्वं).
— ^b) K2 द्रुवत. T3 G पांडवान् (G3 'वाः) (for कौरवाः).
— ^c) K2 या वा (for यथा). K1 न वा; K3 न वै; D1
T2 नरः (for न वः) T2 यायान् (for कश्चिन्). T1.8 G
यथा न जीववान्कश्चिन्. — ^d) K3 B1 Da1 Dn1 D1.4.5 G1
मुच्येत; D8 प्रमुच्येद्; T2 नश्यति (for मुच्यते). V1 B2.8
M युधि मुच्येत (for मुच्यते युधि). K1 संजय; Da1 D8
संजयः; T2 संजयान्. D2 मुच्येत महीभुजां (submetric).

37 G1 om. 37^a-39^b. — ^a) D8 संग्रामं (for संयत्ता).
— ^b) D8 अहं (for वयं). V1 Da1 D1.5 M2-4 योत्स्यामि
D8 योत्स्यामि (for यास्याम). — ^c) K3 V1 B2 Da1 Dn1

एवमुक्त्वा यथावेप पृष्ठतो विकिरञ्चरैः ॥ ३७
पश्य कर्णं रणे पार्थ श्वेतच्छविविराजितम् ।
उदयं पर्वतं यद्वच्छोभयन् दिवाकरः ॥ ३८
पूर्णचन्द्रनिकाशेन मूर्ध्नि छत्रेण भारत ।
ध्रियमाणेन समरे तथा शतशलाकिना ॥ ३९
एष त्वां प्रेक्षते कर्णः सकटाक्षो विशां पते ।
उत्तमं यत्नमास्थाय ध्रुवमेग्यति संयुगे ॥ ४०

D1.3 T1.3 G2.3 ययो ह्येप; B1.3-5 D2-1.7 गतो ह्येप; D0 ययो वीर; T2 M [अ]नुयात्येप (for यथावेप). — ^a) V1 B (except B2) D (except D3) S (G1 om.) शरान्. — After 37, Dn1 ins.:

566* राधेयः कौरवीं सेनां रक्षमाणः समन्ततः ।

38 G1 om. 38 (cf. v. l. 37). — ^a) K1 Dn1 कर्ण. D3 रणे (for रणे). — ^b) K3 V1 B Dn1 D2.5.6 T1.3 G2.3 श्वेतच्छविविराजितं; Da1 D1 "त्रं विरा"; D3.4.7 "त्रैर्विरा"; D3 "त्रे विराजते; T2 M "त्रेण राजता (T2 "ते). — Dn1 om. 38^{ad}. — ^c) K4 पर्वते. T2 M उदयः पर्वतः सम्यग्. — ^d) K4 शोभयन्. V1 B1-3.5 Da1 D1.3-5.7 शशाकेनोप- (B2 D3.4.7 "नाभि")शोभितं; B4 शशाकेनोपलक्षितं; D2.6 शोभयंतं दिवाकरं; T1.3 G2.3 शशाकेन विराजितं; T1 M यथा (M2.4 "दा" चंद्रेण शोभते (T2 राजते).

39 G1 om. 39^{ab} (cf. v. l. 37). — ^a) D0 पूर्णचंद्र- निमाकाशे. — ^b) D3 श्वेत- (for मूर्ध्नि). K4 भारतः; T2 (sup. lin. as in text) राजते. — ^c) K1.4 त्रि (K4 श्रि) यमा- णेन. V1 B2-4 युयुमे (for समरे). — ^d) V1 B D (except D3) श्रीमच् (for तथा). K3 शतशलाकिना (sic); Ca "शला" (as in text).

40 ^a) Ś2 K1 त्वं; M त्वा. Da1 D1.5 प्रेक्षयते; D2 T1 वीर (D2 "ह्य")ते. K4 कर्ण. Cv as in text. — ^b) K3 V1 B Da1 Dn1 D1.2.4-3 S Cc. v सकटाक्षं; K4 D3 सकटाक्षो (D3 "क्षं"). T2.3 G2.3 घनंजय (for विशां पते). — ^c) K3 B (except B4) Dn1 D3.4.7.8 जवम्; T2 त्वम् (for यत्नम्). — ^d) D0 संयुगं.

41 ^a) Dn1 चैनं; D3 [अ]द्यैनं; M ह्येप (for ह्येनं). — ^b) T G विधुन्वानं. D2 महाधनुः. M धनुर्ध्यामनु (M1 "व")मार्दि च. — ^c) K3 महाबल; B1.4.5 D1.3-5.7 रणे; T1 "बलः. M पाणिना परिमार्दि च.

42 ^a) B1 संग्रामे (for राधेयो). — ^b) K4 दृश्यते (sic) (for दृश्यते). K1.4 वानरध्वजः. K3 V1 B D S दृष्टा ते वानर (Da1 "रं")ध्वजं. — After 42^{ab}, K4 V1 B (except B1) D (except D2.3) S ins.:

567* प्रार्थयन्समरं पार्थ त्वया सह परंतप ।

पश्य ह्येनं महाबाहो विधुन्वानं महद्बलुः ।
शरांश्चाशीविषाकारान्विसृजन्तं महाबलम् ॥ ४१
असौ निवृत्तो राधेयो दृश्यते वानरध्वज ।
वधाय चात्मनोऽभ्येति दीपस्य शलभो यथा ॥ ४२
कर्णमेकाकिनं दृष्ट्वा रथानीकेन भारत ।
रिरक्षिपुः सुसंयुक्तो धार्तराष्ट्रोऽभिवर्तते ॥ ४३
सर्वैः सहैभिर्दुष्टात्मा वध्य एष प्रयत्नतः ।

[B1 D3 G1 M1 समरे; D3 सत्वरं. M1 पार्थ. B2 पर- (for सह).]

— ^c) Ś K1.2 विधाय (for वधाय). Da1 D1.5 [S]द्येति; T1 M2.4 ह्येति (for Sभ्येति). — ^d) Ś1 (marg. as in text) K2 चापस्य; K3 चाक्रान्तं; K4 B1.3 D3.4.7 दीपास्यं; V1 B2 हुताशं; B4 दीपास्यं; B5 Da1 D1.5 चाशास्यं; Dn1 S पावकं; D2.6 प्रदीपं; D3 चापास्यं (for दीपस्य). K1 Dn1 शलभे. — After 42, K4 B5 Da1 Dn1 D1.5 S ins.:

568* एष ह्यमर्षी शूरश्च धार्तराष्ट्रहिते रतः ।

त्वां न मर्षयते पार्थ नित्यमेव सुमन्दधीः ।

[(L. 1) B5 व्यनर्षी. — (L. 2) B5 न त्वां (by transp.). K4 B5 च मन्दधीः; T1.2 G1 स नं.]
K4 S cont.:

569* एकाकिनं च दृष्ट्वैनं धार्तराष्ट्रो रणाजिरे ।

[K4 दृष्ट्वैनं. K4 धार्तराष्ट्रान्; G2 M1 "राष्ट्र".]

S cont.: Dn1 ins. after 568*:

570* त्वां च पार्थानिसंरन्ध्रं कर्णं प्रति महारथम् ।

[Dn1 त्वं (for त्वां).]

— After the above, Dn1 S read 45.

43 ^a) D3 एकाकिनं. Dn1 हत्वा. — For 43^{ab}, S subst.: Dn1 ins. after 575*:

571* असौ दुर्योधनः क्रुद्धो रथानीकेन दंशितः ।

[Dn1 अयं (for असौ).]

— K4 om. 43^c-44^b. — ^c) D2 निरक्षिपुः; M3 रिरक्षितुः (for "क्षिपुः). K3 B1.2 D3.4.7.8 सुसंयुक्तो; Da1 D1 "यत्ता; T1 "युक्तो; T2.3 G1.3 M सूतपुत्रं. — ^d) Ś2 D3 विवर्तते; K3 B D1-4.7.8 निवृत्तः; V1 विवर्धते; Dn1 निवृत्ततः (sic); T G3 M [S]भ्यवर्तत; G1.2 ह्यवर्तत.

44 K4 om. 44^{ab} (cf. v. l. 43). — ^a) K3 सहैव; T2 स्वभावैर; (for सहैनिर्). K3 धर्मात्मा. — ^b) B1.4.5 D3.4.7 वध्यतां च (for वध्य एष). Ca cites वध्यः (as in text). — T2 repeats 44^{ad} after 572*. — ^c) D3 (marg. as in text) स्वर्गो (for त्वया). — ^d) K3 दृच्छति; K4 दृच्छते; M1 दृच्छतः. — Ś K V1 (repeating after

C. 8. 3022
C. 8. 60. 46
K. 8. 62. 26

C. 8. 3023
B. 8. 60. 47
K. 8. 62. 26

त्वया यशश्च राज्यं च सुखं चोत्तममिच्छता ॥ ४४
आत्मानं च कृतात्मानं समीक्ष्य भरतर्षभ ।
कृतागसं च राधेयं धर्मात्मनि युधिष्ठिरे ॥ ४५
प्रतिपद्यस्व राधेयं प्राप्तकालमनन्तरम् ।

49^{ab}) B₂.3 (both repeating after 49^{ab}) D₂1 D₁-8
(D₃ repeating after 49) ins. after 44: B₂.5 after
48: D₂1 after 49: T G after 49^{ab} (followed by
the repetition of 44^{cd} in T₂):

572* अदीनयोर्विभ्रतयोर्युवयोस्तस्यमानयोः ।

देवासुरे पार्थ सृधे देवदानवयोरिव ।

[(L. 1) V₁ B₂-5 (all second time) D₂1
D₃ (second time) T G नृसिंहयोर् (for अदीनयोर्). V₁
B₂-5 (all second time) नरव्याघ्र; T₃ G₃ विद्रुतयोर्; C₂
विभ्रु* (as above). D₃ (second time) भवतोर्. S₁
K₁.2.4 B₅ (first time) T₁ G₁.3 युध्यमानयोः; S₂ युद्ध*;
D₂1 योत्स*. — (L. 2) D₃ देवासुर*. V₁ B₂-5 (all
second time) वीर्यं देवा (V₁ 'व')सुरे पार्थ (B₂.4 युद्धे);
D₂1 D₃ (second time) देवासुरे पुरा (D₂1 'सुरपुरे') पार्थ
(for the prior half).]

V₁ B₂-5 D₂1 D₃ T G cont.:

573* पश्यन्तु कौरवाः सर्वे तव पार्थ पराक्रमम् ।

[B₃ transp. सर्वे and पार्थ B₂.4.5 तत्र (for सर्वे).]

The above is followed by 49^{cd} in V₁.

B₂-5 G₂ cont. after 573*: S₁ K B₁ D₂1 D₁-7 after
572*: V₁ after 49^{cd}; D₃ ins. after 577*:

574* त्वां च दृष्ट्वा तिस्रंरन्ध्रं कर्णं च भरतर्षभ ।

असौ दुर्योधनः क्रुद्धो नोत्तरं प्रतिपद्यते ।

[(L. 1) K₄ त्वं (for त्वां). K₃ [अ]भिसंरन्ध्रं; D₂ च सं*;
D₃ सुसं*. G₂ त्वां च पार्थाभिसंरन्ध्रं कर्णं प्रति महारथं. — S₁
K₁.2 G₂ om. line 2. K₃ repeats line 2 after 45.
— (L. 2) S₂ K₃ प्रत्यपद्यत (S₂ 'ते'); D₃ प्रतिपद्यत; C₂
'पद्यते (as above).]

45 S₁ K₁.2 om. 45^{ab}. D₂1 S read 45 after
570*. — 'a) T₁.3 G₂ तु कृतार्थं च; M अकृतास्त्रं (M₁ 'र्थ')
च (for च कृतात्मानं). C₂.c cite कृता* (as in text).
— 'b) B₄ पुरुषर्षभ. — D₃ om. (hapl.) 45^{cd}-46^{cd}. —
After 45, K₃ repeats line 2 of 574* and D₂1 ins.:

575* सहितः स तु दृष्ट्वास्मा धार्तराष्ट्रोऽभ्यवर्तते ।

एष एव निहन्त्यो मूर्खं वेरस्य भारत ।

आर्या युद्धे मतिं कृत्वा प्रत्येहि रथयूथपम् ॥ ४६
पञ्च ह्येतानि मुख्यानां रथानां रथसत्तम ।
शतान्यायान्ति वेगेन बलिनां भीमतेजसाम् ॥ ४७
पञ्च नागसहस्राणि द्विगुणा वाजिनस्तथा ।

मूले छिन्ने यथा नाशः शाखानां जायते ध्रुवम् ।

तथा दुर्योधने पार्थ हते स्युरखिला इताः ।

धार्तराष्ट्रा महाबाहो सभृत्पामात्यवान्धवाः । [5]

पश्य सर्वे यथा योधा यान्ति भीमरथं प्रति ।

भीमोऽपि क्षे[रो]पतान्नाक्षो हन्ति शत्रूनशेषतः ।

एष धर्मसुतो राजा यमाभ्यां परिपालितः ।

दुर्योधनोऽपि कर्णेन रक्ष्यते समुत्तेन च ।

कृतवर्मा कृपो द्रौणी रक्षन्तोऽन्योन्यमुत्तमाः । [10]

कुलकः शकुनिश्चैव कृत्वा रक्षां स्थिताबुभौ ।

46 D₃ om. 46* (of. v. l. 45). D₂1 reads 46* twice.

— 'a) K₃ प्रतिपद्यस्व (for 'पद्यस्व). B D₂.4.7 कौन्तेय;
D₂1 D₁.5 M राधेये; D₂1 (first time) राधेय and
(second time) राधेयो. — 'b) B₃ T₂.3 G₁.3 अरिदम
(T₂ 'मं') (for अनन्तरम्). G₂ प्राप्य वैक्लव्यमाहवे. — 'c)
D₃ G₁ आर्या; C₂ आद्यां (for आर्या). — 'd) M₃ प्रत्येहि; C₂
प्रत्येहि (as in text). D₂ कुरुनन्दन (for रथयूथपम्).

47 'a) S₁ K₂.4 B₁.5 D₂.6.7 T₂ M₁ मुख्यानि; K₁
मुखानि. — 'b) T₁ यूथानां (for रथानां). K₃ रथसत्तमः; B₁
G₂ 'त्तमा; D₁ 'सुत्तम; D₃ T₁ रथिस* (for रथस*).
— V₁ om. 47^{cd}. — 'c) B (except B₃) D₂-4.7 समरे
(for वेगेन). K₁ शतान्यायन्तरेणेन (sic). C₂.c: पञ्च-
शतानीत्यन्वयः (C₂ 'नीत्यर्थः'). — 'd) B (except B₃)
D S तिमतेजसां (for भीम*).

48 'a) S हस्ति* (for नाग*). — 'b) T₁ G₂ M₁
त्रिगुणान्; T₂.3 G₁.3 M₂-4 त्रिगुणा. — 'c) T₂ अभिसंगल;
C₂.c हल्य (as in text). T₁.3 G सहिताः; T₂ M वेगेन
(for कौन्तेय). — 'd) K₁ पदातिप्रयत्नानि (sic); S पादाताः
प्रयु*. V₁ B₂.5 D₂1 D₁.5.6 पद्म; D₂1 वा (for च).
— 'e) S₂ D₁.6 T₂ G₂ M₃ अन्योन्यं रक्षितं (G₂ 'तो');
K₁-3 'न्यरक्षितां (K₃ 'तु'). T₁ वीरे. — 'f) K₃ V₁ B₁
D₂1 D₁.2.5.6 अनुवर्तते (for अभि*). — After 48, B₂.5
read 572*, 573* and 574*; while S ins. after 48:

576* द्रोणपुत्रं पुरस्कृत्य ततः शीघ्रं च सृदय ।

निहन्त्यैव द्रुपानीकं बलिनं लोकविश्रुतम् ।

[(L. 1) T₁ च सृदयन्. T₂ तच्छीघ्रं संनिपूदय; M तच्छीघ्रं

अभिसंहत्य कौन्तेय पदातिप्रयुतानि च ।
 अन्योन्यरक्षितं वीर बलं त्वामभिवर्तते ॥ ४८
 सूतपुत्रे महेष्वासो दर्शयात्मानमात्मना ।
 उत्तमं यत्नमास्थाय प्रत्येहि भरतर्षभ ॥ ४९
 असौ कर्णः सुसंरब्धः पाञ्चालानभिधावति ।
 केतुमस्य हि पश्यामि धृष्टद्युम्नरथं प्रति ।
 समुच्छेत्स्यति पाञ्चालानिति मन्ये परंतप ॥ ५०
 आचक्षे ते प्रियं पार्थ तदेवं भरतर्षभ ।
 राजा जीवति कौरव्यो धर्मपुत्रो युधिष्ठिरः ॥ ५१
 असौ भीमो महाबाहुः संनिवृत्तश्चमूमुखे ।

वृत्तः सृज्यसैन्येन सात्यकेन च भारत ॥ ५२
 वध्यन्त एते समरे कौरवा निशितैः शरैः ।
 भीमसेनेन कौन्तेय पाञ्चालैश्च महात्मभिः ॥ ५३
 सेना हि धार्तराष्ट्रस्य विमुखा चाभवद्रणात् ।
 विप्रधावति वेगेन भीमस्य निहता शरैः ॥ ५४
 विपन्नसस्येव मही रुधिरेण समुक्षिता ।
 भारती भरतश्रेष्ठ सेना कृपणदर्शना ॥ ५५
 निवृत्तं पश्य कौन्तेय भीमसेनं युधां पतिम् ।
 आशीविषमिव क्रुद्धं तस्माद्भवति वाहिनी ॥ ५६
 पीतरक्तासितसितास्ताराचन्द्रार्कमण्डिताः ।

C. 8. 3038
B. 8. 60. 63
K. 8. 62. 43

तं लि(Ms वि)सदय (for the posterior half). — T1 om.
 line 2. — (L. 2) M वलिनां.]

49 B1.5 om. 49^{ab}. — ^a) B1.3 D3.4.6.7 सूतपुत्रं; D3
 G¹ पुत्र; T2 M द्रोणपुत्रे (for सूत). S K1.2.4 महेष्वास;
 B1 D1.4.7 'वास'. — After 49^{ab}, V1 B2.3 repeat
 573*; T G ins. 572*. V1 reads 49^{ab} after 573*.
 — ^c) B1.4.5 D2.3.7 T1 जवस् (for यत्नम्). — After
 49, Dn1 ins. 572*, 573* and cont.:

577* भूतानि चैव सर्वाणि कुरुपाञ्चालसृज्याः ।
 while after 49, Ds repeats 572*, followed by 573*,
 577* (with the variant पंचाल-) and 574*.

50 K3 om. (hapl.) 50^a-51^b. — ^a) S2 कर्ण; D1 क्रुद्धः
 (for कर्णः). K1 स्वसंरब्धः; T2 तु सं; G1.2 सुसंक्रुद्धः. — ^b)
 Some MSS. पंचालान्. — ^c) G1.2 च (for हि). T2
 संपश्य (for पश्यामि). — ^d) B2 समुच्छेद्यसि; B3 'त्येस्यति;
 D1 Dn1 D1.5.8 'च्छेप्य(Da1 'व्य; Ds 'स्य)ति; D2-1.7
 'पैयति; T1 स तु छेत्स्यति (for समुच्छे). S2 B4 पंचा-
 लान्. — ^f) S2 K4 [अ]मन्ये. B1.4 इति मे धीयते मतिः.

51 K3 om. 51^{ab} (cf. v. 1. 50). — ^a) S K2.4 D2 M1
 आचक्षे तु प्रियं; V1 'क्षते मिं; B1 'क्ष च प्रियां; B2-5 Da1
 Dn1 Da.4.7 T1 G1.2 आचक्षे प्रियं; D1.5 'क्षे च प्रियं; D6
 'क्षितं मिं; D8 'क्षेहं मिं; T2.3 G3 'क्षे त्वप्रि' (for 'क्षे ते
 मिं). Co cites आचक्षे (as in text). M3 क्षयं (for प्रियं).
 — ^b) S K1.2.4 G1.2 तदेव; B1.4.5 D3.4.7.8 M2.4 तवेदं;
 T1 तवेवं; M3 तं वेदं (for तदेवं). D8 भरतोत्तमं (for
 'वर्मम्). — ^c) Da1 D1.3-5 राजासौ कुशली श्रीमान्; Dn1
 D3 T1.3 G राजैष कुशली धी(Dn1 'लो धी; T1 'ली श्री)मान्.
 — ^d) B4 T2 M धर्मराजो (B4 'ज) (for 'पुत्रो).

52 ^a) Da1 D1.5 महेष्वासः (for महाबाहुः). — ^c)
 D8 वृत्तः S2 K4 D1 T1 संजय सैन्येन. — ^d) Da1

D1.3-5.7 सैन्येन; D2.6 सात्वतेन; M सत्यकेन (for सात्य*).
 B2 महात्मना (for च भारत).

53 ^a) K3 V1 B2.3 Da1 D1.5.8 एते वध्यन्ति; B5
 वध्यन्ति एते; D6 'त एव; T2 असंत एते; M हन्यन्त एते.
 Ca cites वध्यन्ति. T1.3 G एते युधि विहिंस्यन्ते. — ^b)
 Dn1 D8 T1 G2 कौरवान्; T1 G2 M कुरवो. — T2 M2-4 om.
 (hapl.) 53^c-54^d. — ^c) D2.6 कौरव्य (for कौन्तेय).
 Da1 Dn1 D1.5.8 T1.3 G M1 क्रुद्धेन भीमसेनेन. — ^d) S2
 K1 Da1 D5 पंचालैश्च. T1.3 G M1 महारथैः.

54 T2 M2-4 om. 54 (cf. v. 1. 53). — ^b) K2 damaged.
 B (except B1) Da1 D2.5.6 विमुक्तौ (for 'स्ता). K3
 D1 विद्रुता; B5 विक्लवा; B1 D2.6 T1.3 G M1 व्य(T1
 व्या)द्रवद्; B5 व्यस्त; Da1 D1.5-5 वित्त; Dn1 D8 प्राद्र
 (for चाम). V1 B1.2 D3 चित्रवद्रणा (D3 'णात्) (for
 चाभवद्रणात्). B1 रणा; B3 Dn1 D3 G2 रणे (for रणात्).
 — ^c) S2 K1.4 M1 प्रति(M1 'त्य)धावति; Dn1 विप्रधा-
 वन्ति. K1 निशिता; V1 विहता; B2.5 Da1 Dn1 D1-5.7
 [अ]मिहता; D8 प्रहिताः (for निहता). T1.3 G वेगेन
 भीमसेनस्य विहिता विविधैः शरैः.

55 ^a) M2.4 विपन्नसस्येन; Ca 'सस्येव (as in text).
 — ^b) K4 समुक्षिता (sic); B1 'स्थिता; G2 'स्थिता. Da1
 D1.5 भीमस्यामिहता शरैः (cf. 54^d). — ^c) Da1 D1.5
 कौरवी (for भारती). T1 M3 भारतश्रेष्ठ. — ^d) G1
 कृपणदर्शिता; Co कृपणदर्पणा (sic).

56 ^a) M1 निवृत्तं (for निवृत्तं). V1 T2.3 G3 M
 कैतियं; T1 वेगेन. — ^d) T1.2 भारत; T3 G भारती (for
 वाहिनी). B (except B2) Dn1 D3.4.7.8 M द्रावयन्तं (B1
 'यन्ती; M1 'यानां; M2-4 'यानं) वरुथिनीं.

57 ^a) S2 पीतरक्त. B1.3.4 पीतरक्ताः लि(B4 सि)ताः
 कृष्णास्; Dn1 'कासितशिता; D8 'शिताः श्वेतास्; G1.2

C. B. 3039
B. B. 60. 64
K. B. 62. 43

पताका विप्रकीर्यन्ते छत्राण्येतानि चार्जुन ॥ ५७
सौवर्णा राजताश्चैव तैजसाश्च पृथग्विधाः ।
केतवो विनिपात्यन्ते हस्त्यश्च विप्रकीर्यते ॥ ५८
रथेभ्यः प्रपतन्त्येते रथिनो विगतासवः ।
नानावर्णैर्हता वाणैः पाञ्चालैरपलायिभिः ॥ ५९
निर्मुण्ण्यान्गजानश्चात्रथाश्चैव धनंजय ।

समाद्रवन्ति पाञ्चाला धार्तराष्ट्रांस्तरस्विनः ॥ ६०
मृद्वन्ति च नरव्याघ्रा भीमसेनव्यपाश्रयात् ।
बलं परेषां दुर्धर्पं त्यक्त्वा प्राणानरिंदम ॥ ६१
एते नदन्ति पाञ्चाला धमन्त्यपि च वारिजान् ।
अभिद्रवन्ति च रणे निघ्नन्तः सायकैः परान् ॥ ६२
पश्य स्वर्गस्य माहात्म्यं पाञ्चाला हि परंतप ।

वीर (G१ पीन) रक्तासितसितास. — १) S K1.2.4 ततश्च; T१ G ताराश्च (for ताराः). S१ K१ चंद्रार्कमंडितः (K१ 'ता); K१ चंद्राकर्मंडिताः (sic); Da1 D1.5 'कर्मजिता; D१ 'संनिभाः. — १) S१ पातका. K१ Da1 D1.5 विप्रकीर्यति (K१ 'र्यति; D१ 'र्यति); B१ 'र्यत. — १) Dn1 चैव तु (for चार्जुन).

58 १) S१ B१.5 T१ सौवर्णराजताश्च; K१ G१.2 'णैरज-ताश्च. T१ G१.3 चैते (for चैव). — १) S१ K१ M१ तैजसाश्च; D१ तैजसा च; T१ G ध्वजसंघाः; M१-१ शरैश्चैव (for तैजसाश्च). Co cites तैजसाः(.). K१ [अ] पृथ-निवधाः; M पृथग्विधैः. — १) K१ V१ B१.2.4.5 D१.3.6.7 [S] भिनिपा (B१ 'प) ह्येते; B१ [S] तिनि; Da1 D1.5 [S] भिनिपद्यते; D१ [S] भिनिपद्येते (hypermetric); T१ G१.2 हि निपात्यन्ते; T१ विनिपद्यते (for 'पात्यन्ते). — १) K१.4 B१.8 Da1 D1.8-7 च प्रकीर्यते; B१ च विशी; T१ G१ प्रतिकी; M१-१ प्रवि. Dn1 हस्त्यश्वाश्च प्रकीर्तिताः.

59 १) K१ रणेभ्यः. S प्रपतन्त्ये. — १) Dn1 नै गतासवः; T१ G१.2 M१.4 [S] पि ग. — १) S१ नानावर्णा; S१ 'वर्ण; K१.4 'वर्ण; V१ B१ Dn1 D१ S 'रूपैर् (for 'वर्णैर्). T१.8 G१ महा (for हता). — १) S१ D१.4 पंचालैर्. Da1 D1.5 अपलायितैः.

60 १) K१ निर्मुण्ण्यान्; K१ मनुष्यांश्च. G१.2 M१.2.4 transp. गजान् and रथांश्च. T१ M१ रथान् (for गजान्). M१-१ चापि (for चैव). — १) T१ समाक्रमन्ते; T१ G१ 'प्लवन्ते; T१ G१.8 M 'प्लवन्ते. S१ K१ B१ D१ पंचाला. — १) V१ B१ D१ धार्तराष्ट्राश्च.

61 १) K१ B१.2.4.5 Dn1 D१.4.7.8 विमृद्वन्ति; B१ निगृह्णन्ति; Da1 D1.5 विमृद्वन्ति; D१ मृद्वन्ति च. Da1 Dn1 D1.5 G१.2 M१ नरव्याघ्रा; D१.6 महाराज; T१ नरश्रेष्ठ. — १) K१ B१.4.5 D (except D१.6) भीमसेन (B१ 'न) बला-श्रयात्; V१ 'समाश्रयात्; B१ 'बलाश्रयाः; T१.8 G 'स्य संश्रयात्. — १) S यदेषां (for परेषां). K१ B१ D (except D१.8) दुर्धर्पांस. — १) K१ अरिंदमः; Da1 D1.5 'दमाः; D१ अपि द्विपां.

62 १) S१ K१ नंदन्ति; B Dn1 D१.4.7 T१ M१-१ नंदन्ति;

M१ नदति. S१ पंचाला; K१ पंचालान्. — १) B Da1 Dn1 D1.8-5.7 T१.3 G M धमापयति च; D१ धमन्त्यपि; T१ धमादीर्यति च (sic) (for धमन्त्यपि च). D१ धार्तराष्ट्रां-स्तरस्विनः. — १) D१.6 T१ G१ परे (for रणे). — १) K१ निघ्नन्तः; B१.3-5 D१-5 मृद्वन्तः B१ निघ्नानाः; Da1 D1.7 मृद्वन्त (for निघ्नन्तः). K१ परं. D१.6 निघ्नतां (D१ 'घ्नानां) निमित्तैः शरैः.

63 १) B Da1 Dn1 D1-5.7.8 पश्यस्वै (B१ D१.8 'इय-स्वै) पां च (D१ हि) (for पश्य स्वर्गस्य). Co cites स्वर्गस्य (as in text). D१ धार्तराष्ट्रीं चम् वीराः. — १) S१ D१ पंचाला. V१ [अ] पि; M च (for हि). K१ T१.8 G M परंतपाः; B१.3-5 Da1 D1.8-5.7 पराक्रमात्. B१ T१ पांचालानां परंतपः; Dn1 पांचालानां पराक्रमात्. — १) S विनिघ्नन्तो (G१ 'ते). — १) T१ G१.2 M विशंख्येते रथान् (M१ रथा वि-; M१ परान्वि) भो; T१.3 G१ विशंख्येते रथोत्तमात्. — After 63, N ins.:

578* शस्त्रमाच्छिद्य शत्रूणां सायुधानां निरायुधाः ।

तेनैवैतानमोघास्त्रा निघ्नन्ति च नदन्ति च ।

शिरांस्तेतानि पात्यन्ते शत्रूणां बाह्वोऽपि च ।

रथनागहया वीरा यशस्याः सर्व एव च ।

[(L. 1) S K1.2.4 शस्त्रमुत्सृज्य; Dn1 D१ शस्त्राण्याच्छिद्य-
Co cites आच्छिद्य. S१ K१ आयुधानां; S१ K१.4 आ (S१ सा) युधानि. Da1 D1.5 निरायुधा (D१ 'धः). — (L. 2) S K१.2.4 D१.6 शस्त्रै (K१ 'रे) विना हि; B१ Da1 D1.5 तेनैव ताव; B१ एते चैतान्; D१ तेनैवैतान् (for तेनै). S१ B१ Da1 Dn1 D1.5.8 अमोघास्त्रान्; S१ K१.4 D१.6 अमोघास्त्रान् (S१ D१.6 'स्त्रा). V१ तैरेव नाम शस्त्रोपैर् (for the prior half). D१.6 निघ्नन्ति च परस्परं (for the posterior half). — D१ repeats line 3, after 579*. — (L. 3) S K1.2.4 Dn1 D१ शिरांस्तेतानि पात्यन्ते; D१.6 योधा (D१ योषैर्) योधा निपात्यते (for the prior half). S K D१ वा (D१ व) हवो युधि; Dn1 D१ (second time) आहवे (Dn1 'वो) पि वा; D१ बहवो युधि (for बाहवोऽपि च). — (L. 4) S१ K१.3 V१ Da1 D1.2.3 र (V१ त) था नागा. S१ K१.4 रथनागा हया वीरा; B१ 'नागान्'

धार्तराष्ट्रान्विनिघ्नन्ति क्रुद्धाः सिंहा इव द्विपान् ॥ ६३
सर्वतश्चाभिपन्नैषा धार्तराष्ट्री महाचमूः ।
पाञ्चालैर्मनसादेत्य हंसैर्गङ्गेव वेगितैः ॥ ६४
सुभृशं च पराक्रान्ताः पाञ्चालानां निवारणे ।
रूपकर्णदयो वीरा ऋषभाणामिवर्षभाः ॥ ६५

सुनिमयांश्च भीमास्त्रैर्धार्तराष्ट्रान्महारथान् ।
वृष्टद्युम्नमुखा वीरा म्रान्ति शत्रून्सहस्रशः ।
विषण्णभूयिष्ठरथा धार्तराष्ट्री महाचमूः ॥ ६६
पश्य भीमेन नाराचैश्छिन्ना नागाः पतन्त्यमी ।
वज्रिवज्राहतानीव शिखराणि महीभृताम् ॥ ६७

C. 8. 3053
B. 8. 60. 78
K. 8. 62. 56

यान्वीराः Dn1 ह्यानागात्रयांश्चैव (for the prior half). V1 प्रशस्ताः; B2 प्रशस्ताः; B3 सशल्याः; B4 Dn1 D1.5 प्रशस्ताः (for प्रशस्ताः). K3 V1 B3.4 Dn1 D1.5 हिः; B1 ते; B2 ह (for च). Dn1 व्यथयताभिपन्नितान्; D2.6 पत्तयो रथिनस्तदा (D2 'थ'); D3 सुताश्च विनिपातिताः (for the posterior half).]

64 *) K4 [अ]पिपन्नैषा; D2 विपन्नैषा (for [अ]भिपन्नैषा). Co cites अभिपन्न (as in text). — *) T2 G2 धार्तराष्ट्रः D3 महाचमूः. — After 64^{ab}, Dn1 D3 ins. (D3 repeating the same after 66):

579* पाञ्चालैर्मनसादेत्य योधा नीता यमक्षयम् ।
— After the above, D3 repeats line 3 of 578*.

On the other hand, S (except T2) ins. after 64^{ab}:
580* त्यक्त्वा प्रागान्महेष्वासैः पाञ्चालैः परिपाल्यते ।

[M3-4 *ताप्यते.]

— Dn1 D3 T3 G M om. 64^{ab}. T2 om. (hapl.) 64^c-66^f.
— *) D2.4.5.7 पंचालैर्. Dn1 D1.5 अद्य (for एव).
— *) B3 सिंहैर् (for हंसैर्). Dn1 D1.5 गांगेव; D2 गगनः. S2 वेगतैः; V1 वेगिभिः.

65 T2 om. 65 (cf. v. 1. 64). Dn1 D3 read 65^{ab} after 66^{ab}. — *) K4 स भृशं. K2 पराक्रान्तः; Dn1 'क्रान्तः'. — *) Some MSS. पंचालानां. S2 विचारणे.
— *) D2 कृतवर्मादयो. Dn1 D1.5 वीरान्. — *) D1 इवर्षभः. — For 65, S (except T2) subst.:

581* सुहृदश्च पराक्रान्ताः रूपकर्णदयो विभो ।

निवारणे महेष्वासाः पाञ्चालानां परंतप ।
[(L. 1) M1 सभृशं च (for सुहृदश्च). T1 विभोः.]

66 T2 om. 66 (cf. v. 1. 64). — *) S2 सुनिमयाश्च; K1 Dn1 D3 संनिमया (D3 'मया'श्च; V1 B1.3.4 Dn1 D1.3-5.7 सुनिर्मया (B1.3 'र्मया'; D3 'र्मया'श्च; D2.6 सुन (D2 स स)मोश्चापि; T1.3 G M1 अनिवृत्तांश्च; M1-4 अभिमयाश्च (for सुनिमयाश्च). B1.3.5 M1 भीमाले (M1 'ला'); T1 भीतास्ता; T3 भीतां तां; G1.2 भीतांश्च; G3 भीतांस्तान्; Bom. ed. भीमास्त्रेण सुनिर्मयाश्च. — *) K4 Dn1 M4 धार्तराष्ट्रः; M2.3 'राष्ट्रैः'. Dn1 महारथाः; T1.3 M1 परंतप; M2-4 परंतपाः (for महारथान्). — *) Dn1 रथान् (for सुतां). K1 वीर; Dn1 D7 वीरान्. — *)

M1 प्रंत. K1 शत्रुः. — After 66^{ab}, Dn1 D3 read 65^{ab}. — S K1.2.4 V1 B Dn1 D1-7 ins. after 66^{ab}: Dn1 D3 after 65^{ab}:

582* पाञ्चालेष्वभिभूतेषु द्विषद्विरपभीर्नन्दन् ।
शत्रुपक्षमवस्कन्ध शरानस्यति माहतिः ।

[(L. 1) S2 D1.3-5.7 पंचालेषु. S1 K1.2.4 अपि निगुं (K2 'णे'दन्; V1 B1.3 अति निर्ने (B1 'ने'दन्; Dn1 D1.3-5.7 अपनीनुं; D3 असिभिन्नुं. — (L. 2) S1 K1.2.4 V1 B2 D2 शत्रुमध्यन्. Co cites अवस्कन्ध (as above). S K1.2.4 द्विपान्; D3 स तान् (for शरान्). D2 आस्यति; D3 पश्यति.]
On the other hand, T1.3 G M1.3.4 ins. after 66^{ab}:
M2 after 66:

583* रथाश्च विमुखाः सर्वे निवृत्ते भरतर्षभे ।

[G2 M1 रथांश्च. T1 भरतर्षभः.]

— B3 om. 66^c-67^b. — *) K2.4 V1 B (B3 om.) D विषण्ण (Dn1 D3 विवर्णः; D2 निषण्ण)भूयिष्ठतरा; S (T2 om.) विवर्णमुखभूयिष्ठा (M1 'ष्टे'). — *) K4 महाचमूः; D2.3 'चमुः (D3 'मू'). — After 66, D3 repeats 579*. K2.4 V1 B (except B3) Dn1 Dn1 D1-7 ins. after 66; D3 after the repetition of 579*:

584* रथाश्चैते सुवित्रस्ता भीमसेनभयार्दिताः ।

[V1 B4 Dn1 रथाश्चेताः (B4 'ताः'); B1 'क्षेताः (sic); B4 'क्षेताः (sic); D1.5 'क्षेभोः (sic) (for 'क्षेते'). K4 तथा चैतेषु वित्रस्ताः (sic); B3 रथेमाशेषु वित्रस्ताः; D2 रथनागासुवि'; D3 रथा नागास्तु वि' (for the prior half). Dn1 D1.3.4 चलादिताः.]

67 B3 om. 67^{ab} (cf. v. 1. 66). — *) K2 भीमस्त्र. K1 नाराचच्छिन्ननागाः. K3 V1 B (B3 om.) Dn1 D1-3 T1.3 G M2-4 भिन्ना (for छिन्ना). G2 सेनाः (for नागाः). — For 67^{ab}, Dn1 subst.:

585* नाना नागा हता बाणैर्मौमेन प्रपतन्त्यमी ।

— *) B3 वज्रीवज्राः; Dn1 Dn1 D1.3 T1.3 G M2.3 वज्रिवज्रः; D2 वज्रैवज्राः; M4 वज्रिवज्रिः. — *) V1 शिखराणां. K3 V1 B D T1.3 G M2-4 धराभृतां (for मही*). — For 67, T2 M1 subst.:

586* भीमसेनेन मातङ्गाः प्रापिता यमसादनम् ।

गिरीणां शिखराणीव निपतन्ति नरर्षभ ।

C. 8. 3053
B. 8. 60. 78
K. 8. 62. 57

भीमसेनस्य निर्विद्धा बाणैः संनतपर्वभिः ।
खान्यनीकानि मृदन्तो द्रवन्त्येते महागजाः ॥ ६८
नाभिजानासि भीमस्य सिंहनादं दुरुत्सहम् ।
नदतोऽर्जुन संग्रामे वीरस्य जितकाशिनः ॥ ६९
एष नैषादिरभ्येति द्विपमुख्येन पाण्डवम् ।
जिघांसुतोमरैः क्रुद्धो दण्डपाणिरिवान्तकः ॥ ७०
सतोमरावस्य भुजौ छिन्नौ भीमेन गर्जतः ।
तीक्ष्णैरग्निशिखाप्रख्यैर्नाराचैर्दशभिर्हतः ॥ ७१

हृत्वेन पुनरायाति नागानन्यान्प्रहारिणः ।
पश्य नीलाम्बुदनिभान्महामात्रैरधिष्ठितान् ।
शक्तितोमरसंकाशैर्विनिघ्नन्तं वृकोदरम् ॥ ७२
सप्त सप्त च नागांस्तान्वैजयन्तीश्च सध्वजाः ।
निहत्य निशितैर्वाणैश्छिन्नाः पार्थाग्रजेन ते ।
दशभिर्दशभिश्चैको नाराचैर्निहतो गजः ॥ ७३
न चासौ धार्तराष्ट्राणां श्रूयते निनदस्तथा ।
पुरंदरसमे क्रुद्धे निवृत्ते भरतर्षभे ॥ ७४

68 ^a) T₂ s G₃ M भीमसेनेन. K₃ निर्भिन्ना. — ^o)
K₁ (also as in text) द्रवंतो; B₂ युज्यंतो; T₃ G₃ मृदन्ते.
— ^a) S₂ द्रव्यलैते (sic); K₁ द्रवंते ते; B₂ प्राद्रवंत;
Da₁ D_{1.5} भ्रमंत्येते (for द्रवन्त्येते). T₂ M गजोत्तमाः.
— After 68, S ins.:

587* एते द्रवन्ति कुरवो भीमसेनभयार्दिताः ।
त्यक्त्वा रथान्गजाश्चैव हयांश्चैव सहस्रशः ।
हस्त्यश्चरथपत्तीनां द्रवतां निखनं शृणु ।
भीमसेनस्य निनदं द्रावयाणस्य कौरवान् ।

[(L. 2) T₁ गजान्दयांश्च; G_{1.2} हयान्गजांश्च; M गजान्दयांश्च
(by transp.). T₁ रथांश्चापि; G_{1.2} रथांश्चैव (for हयांश्चैव).
T₂ समंततः (for सहस्रशः). — (L. 4) G_{1.2} शृणु भीमस्य
निनदं (for the prior half). G₂ द्रवमाणस्य; M₃ द्रावया-
णस्य.]

69 ^a) S₂ K_{1.3.4} V₁ B₂ G₁ M₁ नाभिजानामि (K₄
M₁ 'ति); B_{1.4} Da₁ Dn₁ D_{1.3-4.7.8} T₁ अभि(D₃
उत्त)जानीहि; B₂ गजानामिव; D_{2.6} T₂ अभिजानामि (D₃
'ति); M₂₋₄ न हि जानासि. — ^b) K₃ V₁ B Da₁ D₁₋₇.
मुदुःसहं; Dn₁ D₈ मुदुर्मुदुः; S पुनः पुनः (for दुरुत्सहम्).
— ^c) B₂ नदंतो. S नदतः पांडवेयस्य. — ^d) S K_{1.2.4}
नदंते; Da₁ Dn₁ D_{1.5.8} भैरवं; S संग्रामे (for वीरस्य).
S₁ K_{1.2} जितकाशिनं.

70 ^a) D₃ अभ्येति (for अभ्येति). S K_{2.4} एष
नेवामि (K₄ 'भ्य'तोभ्येति; K₁ एष नेवामितेभ्येति (sic).
— ^b) Dn₁ पांडव. — ^c) S त्रिखजंस्तोमरान्क्रुद्धो (M_{1.2.4}
'नुमो; M₃ 'नुमान्). — ^d) T₂ M [उ]द्धदन् (for [अ]-
न्तकः). D₃ द्रजपाणिरीवांतकं.

71 ^a) S₁ K₃ सतोमरार्थस्य भुजौ; S तस्य चैव भुजौ छिन्नौ.
— ^b) K₄ भिन्नौ (for छिन्नौ). S भीमसेनेन (for छिन्नौ
भीमेन). K₂ Dn₁ M₁ गर्जितः; D_{2.8} गर्जता. — G₁ om.
71st. — ^c) V₁ विषप्रख्यै; B₁₋₄ D_{2-4.7} रविः; D₃ च-
य (for 'शिखा'). K₃ D₃ नागश्चाग्निविष(D₃ 'शिखा).

प्रख्यैर्; B₂ Da₁ Dn₁ D_{1.5} नागश्चाग्निविष(B₂ 'रवि'प्र'; S
(G₁ om.) नागश्चार्ककरप्र'. — ^d) S₂ हताः.

72 ^a) K₃ D₃ T G_{2.3} M_{2.4} हंतैते (G₂ 'ति'); B₂
Da₁ D_{1.5} नागाश्च; Dn₁ हताश्च; M_{1.3} हंत(M₃ 'ते'ते
(for हृत्वेन). K_{1.3} B₂ Da₁ Dn₁ D_{1.4.5.8} T G_{2.3} M
आयाति. G₁ नागाश्चान्ये पुनर्याति. — ^b) K₃ Dn₁ D₃
S नागा ह्यन्ये; B₂ Da₁ D_{1.5} हता ह्यन्ये (for नागानन्यान्).
B₂ Da₁ Dn₁ D_{1.5} S प्रमाथिनः; D₃ पताकिनः. — ^c) K₁
निभा (for 'निभान्'). B₂ Da₁ Dn₁ D_{1.5.8} S नीलां-
जनचयप्रख्या (B₂ 'ख्यान्; Dn₁ 'ख्यैर्). — ^d) K₃ B₂ Da₁
Dn₁ D_{1.5.8} अधिष्ठिताः (Dn₁ 'तैः'); D₃ अवस्थितान् (for
अधिष्ठि). S महामात्रवरास्थिताः. — ^e) K₃ V₁ B Da₁
D₁₋₇ T₁ G_{1.2} M₂₋₄ 'संघातैर्; Dn₁ D₃ T₃ G₃ M₁
'संपातैर्; T₂ 'नाराचैर् (for 'संकाशैर्). — ^f) K₃ Dn₁
D₃ T G_{2.3} M विनिघ्नतो (M₂ 'ते'); B₂ 'घ्नति; G₁ निर्विहं
तं (for विनि').

73 ^a) D₃ (marg.) सप्तभिर् (for 'सप्त च). S₂ K₁
नागास्तान्; B₂ नागांस्तान्; Dn₁ नागाः स; D₃ नागाश्चा (marg.
'गास्तान्); T G₃ M नागस्था (M₃ 'स्ता). G_{1.2} सप्त सप्त गजा
बाणैः. — G_{1.2} om. (hapl.) 73^{bc}. — ^b) K₁ वैजयंतीश्च;
Dn₁ D₃ T_{1.3} G₃ M 'यस्य (M₄ 'त)श्च. — ^c) B₂ Da₁ Dn₁
D_{1.5} S (G_{1.2} om.) नवला (for निहत्य). — ^d) D₃
भिन्नाः. K₁ पार्थाग्रजेन (for पार्थाग्र). V₁ च (for ते).
— ^e) G₂ चैके; M₃ चैकैर्. — ^f) K₁ G_{1.2} निहता (K₁
'तो) गजाः.

74 ^a) K₁ न चास्य (sic); Dn₁ D₃ महाहि (for न
चासौ). — ^b) K₃ विनदस्य (for निन'). — ^c) K₁ पुं-
दरे समे; K₃ 'रसम; K₄ B₂ Dn₁ D₃ 'रसमः. K₃ क्रुद्धो; B₂
Dn₁ D₃ T₁ युद्धे; T₂ क्रोधे (for क्रुद्धे). — ^d) Dn₁ D₃
निवृत्तो. K_{1.4} V₁ B₂₋₅ Da₁ D_{1-4.8-9} T₁ भरतर्षभः; K₃
Dn₁ 'र्षभः; T₂ M वै वृकोदरे (M_{2.4} 'रं'); G_{1.2} पांडुनदंते
(for भरतर्षभे).

अक्षौहिण्यस्तथा तिस्रो धार्तराष्ट्रस्य संहताः ।
कुद्रेन नरसिंहेन भीमसेनेन वारिताः ॥ ७५

संजय उवाच ।

भीमसेनेन तत्कर्म कृतं दृष्ट्वा सुदुष्करम् ।

अर्जुनो व्यधमच्छिष्टानहिताग्निशितैः शरैः ॥ ७६
ते वध्यमानाः समरे संशप्तकगणाः प्रभो ।
शक्रस्यातिथितां गत्वा विशोका ह्यभवन्मुदा ॥ ७७
पार्थश्च पुरुषव्याघ्रः शरैः संततपर्वभिः ।
जवान धार्तराष्ट्रस्य चतुर्विधबलां चमूम् ॥ ७८

C. 8. 3066
B. 8. 60. 32
K. 8. 62. 75

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४३ ॥

75 ^a) D₁ S (except T₁) अक्षौहिण्य (G₂ °ण्या) स.
K₃ तत्तिस्रो; T₂, s G₃ M तु तिस्रो वै (for तथा तिस्रो).
— ^b) D₁ D₁. 5 धार्तराष्ट्रेण. B₅ T₁. 3 G संगताः; D₁
D₅ वै रणे (D₁ °णाः); T₂ M संगरात्; C₃ संहताः (as
in text). — V₁ om. 75^{cd}. — ^{cd}) B (except B₅)
D₁ D₁. 3-5. 7 transp. नरसिंहेन and भीमसेनेन. D₁
वारिताः; D₅ दारिताः; T G पातिताः. — After 75, S
ins.

588* न शक्नुवन्ति वै पार्थ पार्थिवाः ससुदीक्षितुम् ।

मर्ष्यदिनगतं सूर्यं यथा दुर्बलचक्षुषः ।

एते भीमस्य संव्रज्जाः सिंहस्येवेतरे शृगाः ।

शरैः संव्रासिताः संख्ये न लभन्ते सुखं क्वचित् ।

[(L. 1) M₁ नाशक्नुवन्ति. M पार्थ. T₁. 3 G न हि शक्ताः
ते जेतुं (T₁ भीम) (for the prior half). T₁ युधि वीक्षितुं
(for ससुदी). — (L. 2) T₁. 3 G दुर्बलदृष्टयः. — (L. 4)
T₁. 3 G₂. 8 संताडिताः (for 'व्रासिताः'). T₁ सर्वैः; G₂ M संखे.
T₁ G₁. 3 लभन्ते न (by transp.).]
T₁. 3 G cont.:

589* राजानं च महाबाहुं पीडयन्त्यात्तमन्यवः ।

राधेयो बहुभिः सार्धमसौ गच्छति वेगितः ।

वर्जयित्वा तु भीरुं तं पार्थतो ह्यानयद्धनुः ।

तं पालयन्महाराजं धार्तराष्ट्रो बलान्वितः ।

[(L. 1) T₁ कीडयन्त्यर्धमन्यतां (for the posterior half).
— (L. 3) T₃ G₂. 8 वर्धयित्वा. T₁ G₁. 2 भीमं (for भीरुं).
G₁ पार्थयो (sic). T₃ G₃ ह्यानयः; G₂ ह्यहनद्. — (L. 4)
T₁ महाबाहुः; G₁ °राजो (for °राजं). T₁ G₂ धार्तराष्ट्रं. T₁
वजान्वितः.]

76 After the ref., S ins.:

590* एतच्छ्रुत्वा महाबाहुर्वासुदेवाद्धनंजयः ।

— ^{as}) T₂ भीमसेनस्य. T₂ M transp. कर्म and दृष्ट्वा.
K₁ कृत्वा (for कृतं). K₃ सुदुःसहं. — ^a) S₂ अर्जुने.
D₁. 3 सेनां (for क्षिष्टान्). — ^a) D₂. 6 त्वदीयां; T₁ G₁

इह तान् (for अहितान्). T₂. 3; G₃ M संशप्तकगणान्वहून्.
77 ^a) T₂ M हन्यमानाः (for वध्य). S पार्थेन (for
समरे). — ^b) Some MSS. संसप्तक. — After 77^{ad}, K₄
V₁ B D₁ D₁. 3-5. 7 ins.:

591* प्रभन्नाः समरे भीताः दिशो दश महाबलाः ।

— ^a) K₃ V₁ B D तदा (for मुदा). — For 77^{ad},
T₁. 3 G subst.:

592* शक्रस्यातिथितां प्राप्ताः समरघन्त विज्वराः ।

While T₂ M subst. for 77^{ad}:

593* विशोकाः समपद्यन्त शक्रस्यान्तिकतां गताः ।

S cont.:

594* नारायणांस्तु गोपालान्यधमत्पाण्डुनन्दनः ।

उत्तमं वेगमास्थाय चण्डबायुर्वनानिव ।

अन्वकीर्यन्त भीतास्ते तत्र तत्रैव भारत ।

लुलितांश्च ततः शूरानहनत्पुरुषोत्तमः ।

[(L. 2) T₁. 2 M जवम् (for वेगम्). T₂ M महाबालो; G₁
पार्थो वायुर् (for चण्डवा). — (L. 3) M₁ अन्वकीर्यन्त. T₁ G₁. 2
ते भीता (G₁ ते विभीता) ह्यन्वकीर्यन्त (for the prior half).
T₁ तत्रैव तत्र (for तत्र तत्रैव). — (L. 4) M लुलिताश्च
ततः शूरा वध्यमाना महाबलैः.]

78 ^a) D₁ D₂ S (except T₂) पुनश्च (for पार्थश्च).
V₁ D₁ D₁. 5-8 T₁ पुरुषव्याघ्र. — ^a) K₃ °फलां चमूः
(sic); D₂ °महाचमूः; G₁ °बलाश्चमूः. C₃ cites चतुर्विधं
(as in text).

Colophon. — Day of Karna's Generalship: S₂
K₄ द्वितीययुद्धदिवसे. — Adhy. name: K₁ अर्जुनसंवादे;
D₁ श्रीकृष्णवाक्यं; T₁ महायुद्धे युधिष्ठिरकुशलसंवादे; T₁
भीमसेनपराक्रमवर्णनं; M₁ युद्धदर्शनं. — Adhy. no.
(figures, words or both): S₂ 44; K₁ 45; B₁ 60;
B₂. 4 56; B₅ 62; D₁ 71; D₁ 55; D₅ 61; T₁. 3 G M₁
67; T₂ M₂-4 66.

C. 8. 3087
B. 8. 61. 1
A. 8. 63. 1

४४

धृतराष्ट्र उवाच ।

निवृत्ते भीमसेने च पाण्डवे च युधिष्ठिरे ।
वध्यमाने बले चापि मामके पाण्डुसुज्यैः ॥ १
द्रवमाणे बलीषे च निराक्रन्दे मुहुर्मुहुः ।
किमकुर्वन्त कुरवस्तन्ममाचक्ष्व संजय ॥ २

संजय उवाच ।

दृष्ट्वा भीमं महाबाहुं सूतपुत्रः प्रतापवान् ।
क्रोधरक्तेक्षणो राजन्भीमसेनमुपाद्रवत् ॥ ३
तावकं च बलं दृष्ट्वा भीमसेनात्पराञ्छुखम् ।
यत्नेन महता राजन्पर्यवस्थापयद्वली ॥ ४

44

1 ^a) Da1 Ds विवृते (for निवृत्ते). B2.4 Da1 Ds तु (for च). K4 भीमसेनेन (for 'सेने च). — ^b) Bs पाण्डवे (for 'वे च). — ^c) K1 बाध्यमाने (for वध्य). D2.6 चैव (for चापि). — ^d) D1 मामकैः; Ds सायकैः (for मामके).

2 ^a) K2 द्रव्यमाने. — ^b) B1.2 Ds.4.7 G1 निराक्रन्दे; Ca.c 'क्रन्दे (as in text). — After 2^{ab}, T1.8 G ins.:

595* अवशेषं न पश्यामि मम सैन्येषु संजय ।
अहो बत दशां प्राप्नो न हि शक्यामि जीवितुम् ।
जयकाङ्क्षी कथं सूत पुत्राणामनिवर्तिनाम् ।
कथं जीवामि निहताश्रित्वा च मम सैनिकान् ।
बहुनाद्य किमुक्तेन देवं तेषां परायणम् । [5]

— ^c) S K1.2.4 अकुर्वन्त; Ks V1 B Dn1 D1-4.6-8 T1 अकुर्वन्त. T2 M किमत्र कुरवोऽकुर्वन्त; T3 G मामकाः किमकुर्वन्त. — ^d) K1 [आ]चक्ष. K1.4 संजय.

3 After the ref., T1.8 G ins.:

596* क्षयस्तेषां महाज्ञातो राजन्दुर्भञ्जिते तव ।

— ^a) T1.8 G महोन्वासे (for महाबाहुं). — ^b) S तव पुत्रः. K1 सूतपुत्रा प्रभातवान् (sic). — ^c) K2 क्रोध-रक्तेक्षणो (sic). S कुब्धो (for राजन्). — ^d) S अभिद्रवत् (for उपा). — After 3, T1.8 G ins.:

597* तिष्ठ तिष्ठ पृथापुत्र पश्य मेऽद्य पराक्रमम् ।

अद्य त्वां प्रेषयिष्यामि यमस्य सदनं प्रति ।
इत्युक्त्वा प्रययौ तूर्णं यत्र भीमो व्यवस्थितः ।

व्यवस्थाप्य महाबाहुस्तव पुत्रस्य वाहिनीम् ।
प्रत्युद्ययौ तदा कर्णः पाण्डवान्युद्धदुर्मदान् ॥ ५
प्रत्युद्ययुस्तु राधेयं पाण्डवानां महारथाः ।
धुन्वानाः कार्मुकाण्याजौ विक्षिपन्तश्च सायकात् ॥ ६
भीमसेनः शिनेर्नसा शिखण्डी जनमेजयः ।
धृष्टद्युम्नश्च बलवान्सर्वे चापि प्रभद्रकाः ॥ ७
पाञ्चालाश्च नरव्याघ्राः समन्तात्तव वाहिनीम् ।
अभ्यद्रवन्त संकुद्धाः समरे जितकाशिनः ॥ ८
तथैव तावका राजन्पाण्डवानामनीकिनीम् ।
अभ्यद्रवन्त त्वरिता जिघांसन्तो महारथाः ॥ ९
रथनागाश्चकलिलं पत्तिष्वजसमाकुलम् ।

[(L. 1) T1 पश्य मे पौरुषं तथा (for the posterior half).]

4 ^a) D1 तु (for च). — ^b) Ks भीमसेन. — ^c) T1.8 G कर्णो (for राजन्). — ^d) Ds T2 M बलं (for बली). T1.8 G व्यवस्थापयते बलं.

5 ^b) D1.2.5 वाहिनी. — ^c) V1 Bs Da1 D1.5 अभ्युद्ययौ (for प्रत्यु). Ds ततः; S रणे (for तदा). — ^d) T1.8 Gs पार्थिवान् (for पाण्डवान्). S (except G1) युद्धदुर्मदान्.

6 ^a) Bs धृष्टद्युम्नश्च; K4 प्रत्युद्ययौस (sic) (for 'युस). Da1 Dn1 D1.4.6.8 S च (for तु). — ^b) T2 पाण्डवा युद्धदुर्मदान्. — ^c) Dn1 कार्मुकानाजौ; Ds कार्मुकं राजन्. T G धुन्वाना विविधांश्चापान्; M नाना चापानि धुन्वाना. — ^d) S2 विपक्षतश्च (sic) (for विक्षिपन्तश्च).

7 ^a) S2 शिनेर्नसा; K1 'नसा; K4 'नृसा. — ^d) K1 सर्वं (for सर्वे). Ds वा (for च).

8 ^a) B2.5 Ds.4.7 जिघांसन्ते; B4 Da1 D1.5 पंचालाश्च; S (except G1) पांचालानां. T1.2 नरव्याघ्र (T2 'घ्र). — ^b) K2 अभ्यद्रवन्तु; K3 'द्रवन्ति. S अभ्यद्रवन्तुसंकुद्धाः. — D2 om. (hapl.) 8^d-9^e.

9 Ds om. 9^{ab} (cf. v. 1. 8). — ^a) Ds तावकाः. — ^b) S महाचर्म (M 'मूः) (for अनीकिनीम्). — ^c) K2 T2 M अभ्यद्रवन्ते (K2 'वन्तु); G1.2 'द्रवन्तस्; T3 Gs अभिद्रवन्तस्. Ds संकुद्धा; T2 (sup. lin. as in text) तरसा (for त्वरिता). — ^d) K4 जिघांसन्ती; Ds मंजिघसन्तो (sic). Dn1 T1 G1.2 महारथान्.

10 ^a) S2 रथभवाश्च कलिलं; K1 *** जाश्व कं; K4

C. 8. 3066
B. 8. 61, 20
K. 8. 62, 24

उन्ममाथ ध्वजं चास्य क्षुरप्रेण महारथः ॥ २०
हताश्वात्तु ततो यानादवपुत्य महारथः ।
शक्तिं विक्षेप कर्णाय संकुद्रः शत्रुतापनः ॥ २१
तां छित्त्वा समरे कर्णस्त्रिभिर्भारत सायकैः ।
शिखण्डिनमथाविध्यन्नवभिर्निशितैः शरैः ॥ २२
कर्णचापच्युतान्बाणान्वर्जयन्स्तु नरोत्तमः ।
अपयातस्तत्तूर्णं शिखण्डी जयतां वरः ॥ २३
ततः कर्णो महाराज पाण्डुसैन्यान्यशातयत् ।
तूलराशिं समासाद्य यथा वायुर्महाजवः ॥ २४
धृष्टद्युम्नो महाराज तव पुत्रेण पीडितः ।
दुःशासनं त्रिभिर्बाणैरभ्यविध्यत्स्तनान्तरे ॥ २५
तस्य दुःशासनो बाहुं सव्यं विव्याध मारिष ।

(for 'त्रेण). § K1.2.4 महाबलः (for 'रथः).

21 Ds om. 21 (cf. v. l. 20). Ks Bz om. (hapl.)
21^{ab}. — ^a) Ks हताश्वाच्च. Dn1 T1.3 G स हताश्वात्ततो
यानाद्. — ^b) Da1 Ds अवपुत्य; Ca 'पुत्य (as in text).
— After 21^{ab}, T1.3 G2.3 M2-4 ins.:

599* संछिन्नकार्मुको राजन्सूतपुत्रेण संयुगे ।
— G1 om. (hapl.) 21^a-22^d. T1 reads 21^a-24^b twice.

22 Ds G1 om. 22 (cf. v. l. 20; 21). — ^a) Ks तं.
T2 मिच्छा (for छित्त्वा).

23 ^b) G2 विजयंस् (for वर्जयंस्). K4 Dn1 T1 (both
times) G2 नरोत्तम (T1 'मं). — ^c) §2 अपयातस्; Da1
अपघातस्; M अपा (M1 'प)यासीत् (for अपयातस्). §
K1.2.4 तात (for तूर्ण). — ^d) B1.4.5 Ds.4.7 M शृश-
विक्षतः; B2 तस्य वीक्षतः; Dn1 शृशविद्धलः; T (T1 both
times) G शरविक्ष (G2 'क्षि)तः (for जयतां वरः).

24 ^a) § K1.2.4 महाबाहुः (K1 'हुं) (for 'राज).
— K1 om. (hapl.) 24^a-26^a. — ^b) Ks नाशयत्;
Bz T2 G1 M [अ]पातयत्; T1 (both times) [अ]संयुगे
(for [अ]ज्ञातयत्). B4 T2 पाण्डुसैन्यान (T2 'सैन्यम)-
शातयत्. — ^d) Ks V1 B2.3 Da1 D1.8-5.7.8 महाबलः.
M शृशं वायुर्विवानिव.

25 K1 om. 25 (cf. v. l. 24). — ^a) Ks Bz Dn1
D2-4.6.7 T1.8 G प्रत्यविध्यत् (for अभ्य).

26 K1 om. 26^a (cf. v. l. 24). — ^a) G2 राजन्
(for बाहुं). — ^b) T2 सम्यग् (for सव्यं). — ^c) Ks
Bz स तेन; Dn1 D1.8 T1 सितेन (for शितेन). Ds
नतपुत्रेण (for रुक्म). — ^d) Ks V1 B D (except Ds)

शितेन रुक्मपुत्रेण भलेन नतपर्वणा ॥ २६
धृष्टद्युम्नस्तु निर्विद्धः शरं घोरममर्षणः ।
दुःशासनाय संकुद्रः प्रेषयामास भारत ॥ २७
आपतन्तं महावेगं धृष्टद्युम्नसमीरितम् ।
शरैश्चिच्छेद पुत्रस्ते त्रिभिरेव विशां पते ॥ २८
अथापरैः समदशैर्मल्लैः कनकभूपणैः ।
धृष्टद्युम्नं समासाद्य बाहोरुरसि चार्दयत् ॥ २९
ततः स पार्थतः कुद्वो धनुश्चिच्छेद मारिष ।
क्षुरप्रेण सुतीक्ष्णेन तत उच्चुकुशुर्जनाः ॥ ३०
अथान्यद्गुरुरादाय पुत्रस्ते भरतर्षभ ।
धृष्टद्युम्नं शरत्रातैः समन्तात्पर्यवारयत् ॥ ३१
तव पुत्रस्य ते दृष्ट्वा विक्रमं तं महात्मनः ।

T1 [आ]नतपर्वणा.

27 ^a) § K2.4 तु निर्विद्धः; Dn1 ततो विद्धः; T2.3 G
तु संकुद्रः (for तु निर्विद्धः). — Bz T3 G om. 27^a. — ^b)
B2 अमर्षणं. — ^c) T1 दुःशासनस्य. K1 संकुद्राः. T2
M2-4 दुःशासनांतकं कुद्रः; M1 विश्वासनांतकं कुद्रः. — ^d)
Bz सायकः; D2 पार्थिवः; D4 भारतः. Dn1 प्रेषयन्तयाय
ते; S प्रेषयन्तयस्य ते. — After 27, T3 G ins.:

600* आशीविपसमं बाणमाशु मारुतरंहसम् ।

28 ^a) B1.5 तं पतंतं (for आप). K4 तु वेगेन; G1.2
महावेगात् (for 'वेगं). — ^b) D1 धृष्टद्युम्नं. K4 धृष्टद्युम्नः
रीरितं (sic). — ^c) Dn1 शरं (for शरैश्च). T2 M बाणं
तं (for पुत्रस्ते).

29 ^a) Bz सप्तशरैः (for 'दशैश्च). § K1.2.4 अथान्यै-
(K1 'न्या) सप्तदशभिर्; S अथापरैः षोडशभिर्. § Co:
सप्तदशा संख्या येषां सप्तदशभिरित्यर्थः । § — ^b) §2 बह्वैः
(for भल्लैः). Ks B1.3.4 G2 कनकभूपणैः. — ^d) Ks
V1 B D S चार्पयत् (for चार्दयत्).

30 ^a) Dn1 तु (for स). S तस्य सेनापतिः कुद्वो.
— ^c) Ks स तीक्ष्णेन.

31 ^a) §2 अन्यथा (for अथान्यद्). — ^b) Ks V1 B
D S प्रहसन्निव; K4 भरतर्षभः (for भरतर्षभ). — ^d) T2
M रुद्धे बली (for पर्यवारयत्).

32 ^a) Ds तत्र (for तव). T2 M तत्र (M1 'स्य) भारत
पुत्रस्य. — ^b) Ks V1 B Da1 D1.5.7 विक्रमं सुः; Dn1
'मे तं; D2 'मं ते; T2 M 'मेण (for 'मं तं). — ^c) K4
स्यसहवः; V1 B D S स्य (Ds T1 वि) सयंत (for व्यहसन्त).
M जीषाः. — ^d) Bz Dn1 S सिद्धाश्वात्परसस्यथा. — After

व्यहसन्त रणे योधाः सिद्धाश्चाप्सरसां गणाः ॥ ३२
ततः प्रवृत्ते युद्धं तावकानां परैः सह ।
घोरं प्राणभृतां काले घोररूपं परंतप ॥ ३३
नकुलं वृषसेनस्तु विद्धा पञ्चभिरायसैः ।
पितुः समीपे तिष्ठन्तं त्रिभिरन्यैरविध्यत ॥ ३४
नकुलस्तु ततः क्रुद्धो वृषसेनं स्मयन्निव ।
नाराचेन सुतीक्ष्णेन विव्याध हृदये दृढम् ॥ ३५
सोऽतिविद्धो बलवता शत्रुणा शत्रुकर्शनः ।
शत्रुं विव्याध विशल्या स च तं पञ्चभिः शरैः ॥ ३६
ततः शरसहस्रेण तावुभौ पुरुषर्षभौ ।

अन्योन्यमाच्छादयतामथाभज्यत वाहिनी ॥ ३७
दृष्ट्वा तु प्रदुतां सेनां धार्तराष्ट्रस्य सूतजः ।
निवारयामास बलादनुपत्य विशां पते ।
निवृत्ते तु ततः कर्णे नकुलः कौरवान्ययौ ॥ ३८
कर्णपुत्रस्तु समरे हित्वा नकुलमेव तु ।
जुगोप चक्रं त्वरितं राधेयस्यैव मारिष ॥ ३९
उल्लूकस्तु रणे क्रुद्धः सहदेवेन वारितः ।
तस्याश्वाश्चतुरो हत्वा सहदेवः प्रतापवान् ।
सारथिं प्रेषयामास यमस्य सदनं प्रति ॥ ४०
उल्लूकस्तु ततो यानादब्रमुत्य विशां पते ।

C. 8. 3110
B. 8. 61. 44
K. 8. 64. 12

32, Ks V1 B D (except Ds) S ins.:

601* छट्युद्धं न पश्याम घटमानं महाबलम् ।
दुःशासनेन संरुद्धं सिंहेनेव महागजम् ।
ततः सरथनागाधाः पाञ्चालाः पाण्डुपूर्वज ।
सेनापतिं परीप्सन्तो रुरुधुस्तनयं तव ।
[(L. 1) Bs. 5 Ds1 D1.5 T1.3 G त्व(Bs अ-; T3 G च-)
पश्याम; Dn1 T2 M तु पश्यामो (for न पश्याम). B3 महारथं;
Dn1 D2 महात्मना; M यथाबलं (for महा°). — (L. 2)
V1 B1.5 Ds S (except M1) संरुद्धं (for संरुद्धं).
Bs Ds1 Dn1 D1.5 S महाद्विपं (for °गजम्). — After
line 2, S ins. an addl. colophon. (Adhy. name: M1
सिंहगण्डपरजयः — Adhy. no.: T1.2 M 67; T3 G 68).
— Before line 3, S (except T2) ins. संजयः. —
(L. 3) D2 न ते (for ततः). T2 तु रथं (for सरथ°).
Some MSS. पंचालाः. Ks पांडुपूर्वजः; V1 Bs Ds1 Dn1
D1.5 संजयैः सह; S पांडुसंजयाः (for °पूर्वज). — (L. 4)
Ks सेनापत्यं शरीर्यन्तो (sic). M1 युयुधुस् (for रुरुधुस्).]
33 °) T2 प्रवृत्ते (for °वृत्ते). — °) Ks घोरां; Ks
घोरः; M घोरे. S घोरप्रदं (for प्राणभृतां). — °) Ks V1
B D S भीमं (for घोरं). Bs समंततः (for परंतप).
34 °) S नकुलो. Bs S वृषसेनं. Bs च (for तु).
— °) Ks V1 B1-4 D2-1.6-3 भित्त्वा (for विद्धा). Bs T2
बाधुः (for आयसैः). — °) Ks. 4 V1 B D तिष्ठन्वै (Ks
Bs °हंसं) (for तिष्ठन्तं). — °) Bs Dn1 T2.3 Gs M
निमिर्भूयोन्म (Bs °भूयोप्य-; Dn1 °भूयोप्य-; M1 भूयोऽल-
विष्यत.
35 °) S (except T3 Gs) नकुलं. K1.3 V1 B D
(except Dn1) S (except T2) शूरो (for क्रुद्धो). — °)
Bs वृहत्सेनं. V1 B1-1 D2-7 हसन्निव (for स्मय°). — °)
Bs समरे (for हृदये). Ks V1 B D T2 भृशं; M नृप
(for दृढस्). T1.3 G हृदये प्रत्यविध्यत.

36 °) Some MSS. शत्रुकर्षणः; B2.5 Dr °कर्षणः;
Dn1 T1.3 G M1 °तापनः (for °कर्शनः). — °) Ds1 D1.5
S ससत्या (for विशल्या). — °) S सूतं चैवात्य ससन्निः.
37 °) T1 G1.3 शरसहस्रेस्तु. — °) Bs पुरुषर्षभः;
G1 भरतर्षभौ. — °) Ks V1 जा (V1 ज)च्छादयेताम्; D1
°दयेत. Bs T1.3 G प्र(Bs जा)च्छादयेताम(T1 G1 °व-
न्योन्यं. — °) K2.3 B1.4 D1 अथो(Ks °थ)भज्यत; Dn1
ततोभ°; T1 G1.2 तावपश्यत; T3 Gs तदामज्यत. T2
वाहिनीं; M भारती (M1 by corr. °त) (for वाहिनी).
38 °) Ks V1 B1-4 Ds1 D1.3-7.3 स दृष्ट्वा; S दृष्ट्वा
वि- (for दृष्ट्वा तु). Ds प्रह (marg. °ह)तां (for प्रदुतां).
— °) T1 तेजसः (for सूतजः). — °) Gs चारयामास
बलवान्. — °) Ks B1.3.3 Ds1.1 T2 अनुसृत्य; B2.5
अन्व(Bs °नु)मान्य; Ds1 D1.5 अनुपद्य; Dn1 द्रवमाणं;
Ds द्रवमाणं; T1 G1 अनुपे (G1 °वृ)त्य; Gs उदपत्य;
M अन्तपत्य (for अनुपत्य). — After 38^{ad}, M ins. :
602* एतस्मिन्नन्तरे कथं युद्धमासीद्विशं पते ।
— °) Ks निर्वर्ते (for निवृत्ते). B2.5 Dn1 Ds S सैन्ये
(for कर्णे). — °) T2.3 Gs M तु कुरुन् (for कौरवान्).
— After 38, T G M ins. :
603* वृषसेनस्तु पाञ्चालान्पित्रा सांघं विशां पते ।
39 T1 om. 39-40. — °) B2 हत्वा; D2 जित्वा (for
हित्वा). Ks Dn1 आहवे; B4 Ds. 8 एव च (for एव तु).
S (T1 om.) हित्वा (T2 M1 [sup. lin.] भित्त्वा राजन्युधिष्ठिरं.
— °) Ks V1 B D S (T1 om.) स्वरितो. — °) S1 K2.4
T3 Gs [ह]व (for [ए]व). D2.5 राधेयस्य महात्मनः.
40 T1 om. 40 (cf. v. 1. 39). — °) T2.3 G मारिष
(for वारितः). — After 40^{ad}, T2.3 G ins. :
604* निवारितः शरशतैः क्रुद्धेन रणमूर्धनि ।
— °) Ds हित्वा (for हत्वा). — Dn1 om. (hapl.)
40^{ad}-43^b.
41 Dn1 om. 41 (cf. v. 1. 40). — °) S2 अवज्जुति.

C. B. 3110
B. 1. 61. 44
K. B. 64. 12

त्रिगर्तानां बलं पूर्णं जगाम पितृनन्दनः ॥ ४१
सात्यकिः शकुनिं विद्ध्वा विंशत्या निशितैः शरैः ।
ध्वजं चिच्छेद भङ्गेन सौबलस्य हसन्निव ॥ ४२
सौबलस्तस्य समरे क्रुद्धो राजन्प्रतापवान् ।
विदार्य कवचं भूयो ध्वजं चिच्छेद काञ्चनम् ॥ ४३
अथैनं निशितैर्बाणैः सात्यकिः प्रत्यविध्यत ।
सारथिं च महाराज त्रिभिरेव समार्दयत् ।
अथास्य बाहांस्त्वरितः शरैर्निन्ये यमक्षयम् ॥ ४४
ततोऽवप्लुत्य सहसा शकुनिर्भरतर्षभ ।
आरुरोह रथं तूर्णमुलूकस्य महारथः ।

D₂ transp. ततो यानात् and अवप्लुत्य. — After 41^{ab}
T₁ & G ins.:

605* अपयातस्तत्तूर्णमुलूको रणमूर्धनि ।

— °) K₅ V₁ B₁ & D₂—1.6.8 S तूर्ण (for पूर्ण). — °) B₅ जगाम पितुरन्तिकं. — B₅ D₁ D₁ & subst. for 41^{ab}.
K₄ ins. after 41: B₁ after 41^{ab}.

606* रथमन्यं समास्थाय जगाम पितुरन्तिकम् ।

42 D₁ om. 42 (cf. v. l. 40). — °) D₅ शकुनिर.
— °) Ś₂ K₃ बह्वेन.

43 D₁ om. 43^{ab} (cf. v. l. 40). — °) V₁ B₂
D₂ & 7 राजा (for राजन्). D₂ विशां पते (for प्रतापवान्).
— After 43^{ab}, G₂ ins.:

607* सारथिं प्रेषयामास यमस्य सदनं प्रति ।

— °) B₅ D₁ S वीरो; D₅ भूमौ (for भूयो).

44 °) B₁ D₂—1.6.7 तथैनं; T₁ अथैकं (for अथैनं).
— °) K₅ सात्यकिं. T₁ समविध्यत; G₅ प्रत्यपद्यत (for
‘विध्यत’). — °) Ś₂ K₁ D₅ समर्दयत्; K₅ V₁ B D₁
D₁ D₁—2.7 S सप्त (B D₁ D₁ & 3 मा) र्दयत्; D₅ समार्दयत्;
D₅ ‘प्येद्यत्’ (sic) (for ‘र्दयत्’). D₅ शरैर्निन्ये यमक्षयं
(= 44^f). — °) G₂ स्वरितं. — °) K₃ चरेन; G₁ & पुनर
(for शरैर).

45 °) K₁ B₅ D₂—1.7 S महात्मनः; K₄ रथ (‘रथः’).
— °) K₅ च (for [अ]थ). K₅ D₃ तं शीघ्रं; D₁ D₁ &
तूर्णं स (for शीघ्रं स). B₅ अपोवाह ततस्तूर्णं; D₁ D₂
‘वाह रथं तूर्णं (D₂ शीघ्रं). — °) B₅ D₁ D₁ D₁ &
शनेयशरपीडितं (B₅ D₁ ‘तः’). — For 45^f, S subst.:

608* अपोवाह रथस्थं तं सात्यकस्याजिसगरात् ।

[M₁ & रथं तस्य (for रथस्थं तं). T₂ सात्यकिश्च. G₁ &

अपोवाहाथ शीघ्रं स शैनेयाद्युद्धशालिनः ॥ ४५
सात्यकिस्तु रणे राजंस्तावकानामनीकिनीम् ।
अभिदुद्राव वेगेन ततोऽनीकमभिद्यत ॥ ४६
शैनेयशरनुत्तं तु ततः सैन्यं विशां पते ।
भेजे दश दिशस्तूर्णं न्यपतच्च गतासुवत् ॥ ४७
भीमसेनं तव सुतो वारयामास संयुगे ।
तं तु भीमो मुहूर्तेन व्यश्नसूतरथध्वजम् ।
चक्रे लोकेश्वरं तत्र तेनातुष्यन्त चारणाः ॥ ४८
ततोऽपायानृपस्तत्र भीमसेनस्य गोचरात् ।
कुरुसैन्यं ततः सर्वं भीमसेनमुपाद्रवत् ।

सात्यकस्याथ (G₂ ‘कः साजि’ संगरात्; M सत्यकस्यातिसंगरात्.)

46 °) S शैनेयस् (for सात्यकिस्). T G M₁ ततो
(for रणे). B₂ (marg. as in text) जेतुं (for राजंस्).
— °) D₅ सैन्यान् (for ऽनीकम्). V₁ B₁ &—3 D₁
D₁—5.7.8 S अभज्यत; B₂ अभक्षयत् (for अभिद्यत).

47 °) K₃ ‘जुहंतं (sic); V₁ B₁—4 D₁ D₁ &—5.1
‘संछन्नं; D₂ ‘संछनं (sic); D₅ ‘संजुनं (for ‘जुहं तु).
— °) K₅ भूत; V₁ B D₁ D₁ D₁ &—5.7 S तव (for
ततः). — °) K₁ & दश दिशं (for दश दिशस्). D₁ तूर्णं
(for तूर्णं). — °) D₁ न्यपतश्च; T₂ & G₅ अपतच्च (for
न्यप’). D₁ गतासवः; T₁ & G₂ & गतासु वै; C₅ गतासुवत्
(as in text).

48 °) B₂ ततो (for तं तु). — °) D₁ & तेनातुष्यत्
(D₂ ‘प्यति’); T₂ तं नासृप्यत्; G₁ & तेन तुष्यति; M
तेनातुष्यत्सु. V₁ B (except B₅) D₁ D₁ &—5.1 वै जनाः;
D₅ चारिणः; S क्षत्रियाः (for चारणाः). — After 48,
D₅ ins.:

609* शत्रुणा विजितं ज्ञात्वा भयात्सुपुरुषर्षभ ।

49 °) D₁ D₁ & M₂—4 ततोपयावः; D₁ ततः प्रायाव
(for ततोऽपयावः). D₁ नरपतिरः; D₂ स्वरितोः; S
(except G₁) नृपस्त (T₂ हुतं त) स्माद्; G₁ नृपस्माद्
(for ‘स्त्र’). D₅ ततोपायानस्त्वरितो (sic). — °) D₁
T₁ & G भीमसेनशरादितः (T₂ G₅ ‘ताः’); T₂ M ‘भयादितः’.
Ca cites गोचरात् (as in text). — D₂ om. 49^f.
— °) D₅ तु तत् (for ततः). — °) Ś K₁ & तत्रावापो;
K₅ तत्र नाशो; V₁ B D₁ D₁ D₁—7 तत्र नादो; D₅
G₁ & तत्रारावो (for तत्र रावो). — Ś K₁ & om. (hapl.)
49^f—51^e. — °) K₂ & V₁ B D T G भीमसेनं (G₁ ‘भेव’)

तत्र रावो महानासीद्रीममेकं जिघांसताम् ॥ ४९
 युधामन्युः कृपं विद्धा धनुरस्याशु चिच्छिदे ।
 अथान्यद्भनुरादाय कृपः शस्त्रभृतां वरः ॥ ५०
 युधामन्योर्ध्वजं सूतं छत्रं चापातयत्क्षितौ ।
 ततोऽपायाद्रथेनैव युधामन्युर्महारथः ॥ ५१
 उत्तमोजास्तु हार्दिक्यं शरैर्भीमपराक्रमम् ।
 छादयामास सहसा मेघो वृष्ट्या यथाचलम् ॥ ५२

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥

तद्युद्धं सुमहत्तासीद्भोरूपं परंतप ।
 यादृशं न मया युद्धं दृष्टपूर्वं विशां पते ॥ ५३
 कृतवर्मा ततो राजन्नुत्तमौजसमाहवे ।
 हृदि विन्याध स तदा रथोपस्थ उपाविशत् ॥ ५४
 सारथिस्तमपोवाह रथेन रथिनां वरम् ।
 ततस्तु सत्वरं राजन्पाण्डुसैन्यमुपाद्रवत् ॥ ५५

C. e. 3126
B. e. 61. 60
K. e. 64. 28

§1 भीमसापातलं क्षितौ (sic); D₂ T₁ भीमसेनजिघांसया.

50 §1 K_{1,2} om. 50 (cf. v. l. 49). — ^a K₃ धनुर्बांश्च वाजिनः (for ^b). D_{2,6} युधामन्युश्च विक्रांतः कृपस्य धनुराच्छिनत्. — ^c K₄ अथान्यधनुरादाय.

51 §1 K_{1,2} om. 51^a (cf. v. l. 49). — ^a T₂ धनुः (for ध्वजं). D₁ D_{1,5} transp. सूतं and छत्रं. V₁ तत्र (for छत्रं). K₄ D₆ चापातयन्. T₂ किल (for क्षितौ). — ^c V₁ M_{1,2,4} ततोऽपायाद्; B₃ पायद्; D₁ ततः प्रायाद्; T_{1,3} G ततो ययौ. D₁ [आ]शु (for [ए]व). — ^d K₁ युधामन्युः. T₂ महाबलः (for महारथः).

52 ^a T₂ G_{1,2} उत्तमोजास्तु. K₃ V₁ B_{1,2,3,5} D₁ D_{1,2,3,4,7} च (for तु). S बाणैर्यं (for हार्दिक्यं). — ^b K₁ lacuna for शरैः. B_{3,4} D₁ D₁ अभीरू (D₁ 'द') (for भीमः). D₂ भीमसेनपराक्रमः; S कृतवर्माणमाहवे. — ^c D_{2,6} T_{2,3} G समरे (for सहसा). — ^d K₅ V₁ B_{1,4} D_{4,6-8} S मेघो वृष्ट्येव पर्वतं; B₃ D₁ D_{1,2,5} वृष्ट्या मेघ (D₂ मेघो वृष्ट्या) इवाचलं.

53 B₂ om. 53^a-54^b. — ^a K₃ B₃ तद्युद्धं सुमहानासीद्; V₁ B_{1,3,4} D_{3,4,6,7} 'द्विमासीत्सुमहद्'; D_{2,6} T₁ 'द्विमवद्वाजन्' (T₁ 'तत्र'). — ^b K_{3,4} परंतपः; D₁ D₃ विशां पते; D_{2,6} भयावहं; M₃ परं स्वया (for परंतप). — ^c § K_{1,2,4} पूर्व (K₁ 'र्व-'); D₁ D₃ राजन्; D_{2,6} दृष्टं (for युद्धं). — ^d §₂ दृष्टा; D_{2,6} युद्धं (for दृष्ट-). D₁ D₃ न च श्रुतं (for विशां पते).

54 B₂ om. 54^a (cf. v. l. 53). — ^c M₃₋₄ प्रति- (for हृदि). K₃ V₁ B D S सहसा (D₁ 'मरे') (for स तदा). — ^d B_{1,3,4} D₁ D_{1,5,6,8} M स रथोपस्थ का (M₁ 'स्थमा') विशात्; B₂ स रथोपस्थमुपाविशत् (hyper-metric); B₃ रथोपस्थमाविशत् (submetric).

55 ^a S तं सारथिर (T₂ M 'स्व') पोवाह. — ^b §₂ रथिनं. §₁ K₂ V₁ M₃ वरः. — ^c D₁ सात्वरो; D₃ सात्वतो (for सत्वरं). K₄ कृतवर्मा ततो राजन्. — ^d

T_{1,3} G अभिद्रवत् (for उपा^a). — For 55^a, K₃ V₁ B D₁ D_{1,3-7} subst.:

610* कुरुसैन्यं ततः सर्वं भीमसेनमुपाद्रवत् ।
 K₄ ins. after 55; V₁ B D₁ D_{1,3-7} ins. after 610*; D₁ after 613*; D₃ after 612* two passages given in App. I (No. 17 and No. 18). D₁ D₃ ins. after 55: S after the colophon:

611* युधिष्ठिरश्चित्रसेनं शरवर्षैरवाकिरत् ।
 चित्रसेनोऽपि कौन्तेयं संकुदः समवारयत् ।
 मुहूर्ताद्विमुखीकृत्य चित्रसेनं स धर्मराट् ।
 तावकं सैन्यमभ्यग्नसन्मन्त्रादिशितैः शरैः ।

[Before line 1, S (except T₂) ins. संजयः. — (L. 1) T₁ युधिष्ठिरं. D₃ अवाकिरत्. — (L. 2) D₃ संकुदं. — (L. 3) D₃ नद्राट् (for धर्म). — (L. 4) D₁ D₃ अभ्यग्नः.]

D₁ D₃ cont.:

612* तस्मिन्प्रवृत्ते तुमुले नरवीरजनक्षये ।
 दुर्योधनः क्रोधमुपेत्य तीव्रं
 क्रोधाग्निनासौ परिदह्यमानः ।
 अन्यं रथं समुपेत्याशु चैव
 भीमं प्रविश्याध सुचित्रपुङ्खैः । [5]
 दुःशासनोऽद्यापि च चित्रसेनो
 दुर्युतसेवी कितवः सौबलश्च ।

[(L. 1) D₁ वरनागनक्षये. — (L. 3) D₃ [अ]थ (for [अ]स्तौ). D₁ परिदह्यमाना. — (L. 4) D₃ समुपेत्याशु (sic). — (L. 5) D₃ स- (for सु-). — (L. 6) D₁ [स]थ (for सथ). D₁ om. च. — (L. 7) D₁ देवी (for सेवी).]

D₁ cont.:

613* गजानीकैः सर्वतो भीमसेनं
 तथाभ्यर्दितं सहस्राभ्यधावत् ।
 On the other hand, S cont. after 611*:
 614* तावकाश्च महाबाहो दुर्योधनपुरोगमाः ।
 [T₁ तावकानां; T₃ G 'का हि.]

४५

संजय उवाच ।

द्रौणिस्तु रथवंशेन महता परिवारितः ।
 आपतत्सहसा राजन्यत्र राजा व्यवस्थितः ॥ १
 तमापतन्तं सहसा शूरः शौरिसहायवान् ।
 दधार सहसा पार्थो वेलेव मकरालयम् ॥ २
 ततः क्रुद्धो महाराज द्रोणपुत्रः प्रतापवान् ।
 अर्जुनं वासुदेवं च छादयामास पत्रिभिः ॥ ३
 अवच्छन्नौ ततः कृष्णौ दृष्ट्वा तत्र महारथाः ।
 विस्मयं परमं गत्वा प्रैक्षन्त कुरवस्तदा ॥ ४

Tl.2 G1.2 M ins. after 614*; T3 G3 after 615* a passage given in App. I (No. 18). T3 G3 cont. after 614*:

615* युधिष्ठिरं जिघृक्षन्तः सर्वसैन्यमवाक्षिपन् ।

Colophon. — *Day of Karna's Generalship*: S2 K3 द्वितीययुद्धदिवसे. — *Adhy. name*: Dn1 भीमसेनयुद्धः; T2 द्वंद्वयुद्धः; M1 उल्लूकशकुनिदुर्योधनयुधामन्युत्तमौजापराजयं. — *Adhy. no.* (figures, words or both): S2 45; K3 46; B1.3 61; B2 52; B4 60; B5 63; Da1 72; D1 56; D4 42; D6 62; T1.2 G 69; T2 M 68.

45

1 ^b) K1 D1 परिवारिता (D1 'ततः'); G2 पर्यवस्थितः. — ^c) K1 आपतं; K8 V1 B2-4 Da1 D1.4.5.7 T1.2 G2 M1.3 अपतत्; D2 आपतस् (for 'तत्'). Dn1 T1 G2 सहसा तत्र; D2.6 तु (D6 स) महाराज (for सहसा राजन्). — ^d) K8 V1 B D (except D6) S पार्थो (for राजा).

2 ^b) D6 द्रौणि (for शूरः). T1.2 शौरिः (for शौरि-). G2 शूरो द्रौणि महाबलः. — ^c) K8 D8 S समरे (for सहसा). — ^d) M2 (also as in text).⁴ मकरालयः.

3 ^b) T1 महाबलः; T8 G महायशाः (for प्रतापवान्). — ^d) T8 G2 वारयामास; G2 पार' (for छाद'). K8 V1 B D S सायकैः (for पत्रिभिः).

4 ^a) D4 T1 अवच्छिन्नौ; G2 आच्छिन्नौ तु. — ^b) Dn1 T G महारथौ. — ^d) K1 प्रैक्षेत; K4 B2 D1 प्रेक्षंत; V1 प्रैक्षंत; Da1 D1.5 प्रैक्ष तत् (sic); Dn1 M1 प्रैक्षतः; T1.3 G M2-4 प्रैक्षते (for प्रैक्षन्त). B (except B1) तथा (for तदा).

5 ^a) B3 Da1 D1.5 प्रादुर (for दिव्यम्). ☞ Ca: चके

अर्जुनस्तु ततो दिव्यमस्त्रं चक्रे हसन्निव ।
 तदस्त्रं ब्राह्मणो युद्धे वारयामास भारत ॥ ५
 यद्यद्वि व्याक्षिपद्युद्धे पाण्डवोऽस्त्रं जिघांसया ।
 तत्तदस्त्रं महेष्वासो द्रोणपुत्रो व्यशातयत् ॥ ६
 अस्त्रयुद्धे ततो राजन्वर्तमाने भयावहे ।
 अपश्याम रणे द्रौणिं व्यात्ताननमिवान्तकम् ॥ ७
 स दिशो विदिशथैव छादयित्वा विजिह्वगैः ।
 वासुदेवं त्रिभिर्वाणैरविध्यदक्षिणे भुजे ॥ ८
 ततोऽर्जुनो हयान्हत्वा सर्वास्तस्य महात्मनः ।

चिक्षेप । Gc: प्रादुश्च इत्यन्वयः । ☞ — ^c) S2 ब्राह्मणे. B1 कुद्धो (for युद्धे). D7 तदस्त्रं वारयामास. — ^d) Dn1 संयुगे; D2 पार्थिव; T G2.3 M2-4 मारिप (for भारत). D7 ब्राह्मणो युधि भारत.

6 ^a) D8 यद्यच्च; M1 यद्यपि (for यद्यद्वि). V1 हि विक्षिपद्; B1 हि व्याक्षिपन्; T1.3 G विक्षिपते (for हि व्याक्षिपद्). — ^b) S फल्गुनो (for पाण्डवो). V1 T3 G1 [S]स्त्रः; D8 [S]स्य (for स्त्रं). — ^c) K3 अस्त्रं स; Da1 Dn1 D1.5 S तदस्त्रैर्. — ^d) S2 द्रोणपुत्रे. K2 [S]र्धशातयत् (sic); K3 Dn1 व्यनाश'; B1 व्यपात'; S ज (G1 जि)वान ह (for व्यशातयत्).

7 ^a) S महाराज (for ततो राजन्). — ^b) B1.2.4 Dn1 D3.4.7 महाभये; B5 भयानके; G1 'महे (for 'वहे). — ^c) Dn1 M1 अपयामास (M1 'मि). B3 तदा; B1 Dn1 ततो (for रणे). K8 कर्ण (for द्रौणि). — ^d) K3 द्रौणिं व्यात्तम्; T2 व्याघ्राननम् (for व्यात्ता').

8 ^a) Dn1 स दिशः; T1 प्रदिशः (for स दिशो). K1 विदिशैश्च; V1 B D S प्रदिशश्च (for विदि'). K8 स दिशश्चैव सर्वाणि. — ^b) G1 छंदयित्वा. K8 V1 B D T1.3 G1.8 M1 ह्यजिह्वगैः; T2 त्वजि'; G2 M2-4 [अ]प्यजि' (for विजि'). Ca cites अजिह्वगैः. — ^c) G2 वासुदेवसः. — ^d) G2 अपीव्यद् (for अविध्यद्).

9 ^a) B5 अर्जुनस्तु (for ततोऽर्जुनो). B1 Dn1 S रथान् (for हयान्). S सर्वान् (for हत्वा). — ^b) S हत्वा (for सर्वान्). B1.3 Dn1 S पदानुगान् (for महात्मनः). — ^c) T1.3 G स चकार महीं घोरान्. — ^d) D2 लोहितौघ (for शोणितौघ-). S2-तरंगिणः; D8 'गिणी; T2 M2-4-परिच्छिन्ना. — After 9, K4 V1 B Da1 Dn1 D1-5.7 ins.:

616* सर्वलोकवहां रौद्रां परलोकवहां नदीम् ।

[V1 B5 Da1 D1.5 सर्वप्राणिवहां; B1.3.4 'प्राणिहरां. B5

चकार समरे भूमि शोणितौघतरङ्गिणीम् ॥ ९
निहता रथिनः पेतुः पार्थचापच्युतैः शरैः ।
हयाश्च पर्यधावन्त मुक्तयोक्तास्ततस्ततः ॥ १०
तदुद्धा कर्म पार्थस्य द्रौणिराहवशोभिनः ।
अवाकिरद्रणे कृष्णं समन्तान्निशितैः शरैः ॥ ११
ततोऽर्जुनं महाराज द्रौणिरायस्य पत्रिणा ।

वक्षोदेशे समासाद्य ताडयामास संयुगे ॥ १२
सोऽतिविद्धो रणे तेन द्रोणपुत्रेण भारत ।
आदत्त परिधं घोरं द्रौणेनमवाक्षिपत् ॥ १३
तमापतन्तं परिधं कार्तस्वरविभूषितम् ।
द्रौणिश्चिच्छेद सहसा तत उच्चुकुर्जनाः ॥ १४
सोऽनेकधापतद्भूमौ भारद्वाजस्य सायकैः ।

C. 8. 3236
B. 8. 64. 22
K. 8. 87. 22

रौद्रा (for रौद्रा). V1 परलोकवह्नद्वी; B2 'मयां नदी; B3 'प्रवाहिनी; Dn1 'वहा नदी (for the posterior half).]
K1 V1 B Dn1 D2-4.7 cont.:

617* सरथात्रयिनः सर्वान्पार्थचापच्युतैः शरैः ।
द्रौणेरपहतान्संख्ये दृष्टुः स च तां तथा ।
प्रावर्तयन्महाघोरां नदीं परवहां तथा ।
तयोस्तु व्याकुले युद्धे द्रौणेः पार्थस्य दारुणे ।
अमर्यादं योधयन्तः पर्यधावन्नितस्ततः । [5]
रथैर्हताश्चसूतैश्च हतारोहैश्च वाजिभिः ।
द्विरदैश्च हतारोहैर्महामात्रैर्हतद्विपैः ।
पार्थेन समरे राजन्कृतो घोरो जनक्षयः ।

[B2 om. lines 1-6. — (L. 2) B2 तवै (for संख्ये).
K1 गात्रधानः; B2.5 तांस्तथा; B3 तस्तदा. — (L. 3) V1 परि-
वर्तः; Dn1 परवहं (for 'वहा). V1 तदा. — (L. 4) Dn1 ततस्तु
(for तयोस्तु). — (L. 5) V1 B2 योधयन्तः (for 'यन्तः). V1
पर्यधावन्नितस्ततः; Dn1 D2.4.7 'धावन्त (D4 'वन्न) पृष्ठतः (for
the posterior half). — (L. 6) K4 हत्वाश्च (for हताश्च-).]
10 K8 B1.4 D4 om. 10. V1 D2 om. 10^{ab}. — ^a)
S K2 न रथा; D2 S सरथा (for निहता). K1 प्राप्त
सारायं तस्य. — ^b) S2 चासच्युतैः; K1 चापच्युतैः (sic).
— ^c) S K2.4 हयास्तु; T1.2 हयांश्च. T1 G2 परिधावन्ते
(G2 'तो); M4 पर्वधावन्त (for पर्य). — ^d) V1 छिन्न
(for मुक्त). D2 इतस्ततः.

11 ^a) K1 D1 T2 G1 M1 तं (T2 स) दृष्टुः. B1 G1 कर्ण
(for कर्म). — ^b) B2 आहवदुर्मदः; D2.6 'कर्मकाः; D3
'तोभितः. — After 11^{ab}, K4 V1 B Dn1 D2-4.7 ins.:

618* अर्जुनं जयतां श्रेष्ठं त्वरितोऽभ्येत्य वीर्यवान् ।
विधुन्वानो महचापं कार्तस्वरविभूषितम् ।
[(L. 1) K4 त्वरितां (for जयतां). D2.3 श्रेष्ठ. — (L. 2)
V1 महाचापं.]

— K8 om. 11^{ab}. — ^c) K1 रणे कर्ण; V1 B5 Dn1
D2.4.7 ततो द्रौणिः; B1-4 D1.5 T2.3 G1.8 M रणे कृष्णो
(B1 'णः); T1 G2 अमेयात्मा (for रणे कृष्णं). — ^d) T1 G2
समंवादच्युतार्जुनौ.

12 B2 om. 12^{ab}. V1 reads 12^{ab} on marg. — ^a)
V1 B1 Dn1 D2.4.6.7 भूयो (for ततो). S [S]र्जुनो. T2.3

G1.3 रणे राजन् (for महाराज). — ^b) S द्रौणिस्. G2 om.
(hapl.) from रायस्य up to द्रौणे (in 13^d). K1.2 B1
आयस्य; T3 G3 आगम्य; G1 आनस्य (for आयस्य). V1
पत्रिणा; B1.3.4 D1 D1.5 कार्मुकैः; Dn1 पत्रिणः. — ^c)
S2 वक्षो देशे; K1 T1 M1 वक्षोदेशः; B1.4.5 प (B1 क)क्षदेशे.
V1 B1.3-5 D1 D1.5 पृथक्के (B1 'शक्के; B3 'ठके)न; B2
Dn1 D2.4.7 भृशं पार्थ; M1 समागम्य (for 'साद्य). D2.6
वक्षःप्र (D2 प्रा)देशमासाद्य. — ^d) V1 B D1 Dn1
D1.3.5.7 निर्दयं (for संयुगे).

13 G2 om. up to द्रौणे (in 13^d) (cf. v. 1 12).
— ^b) S2 द्रोणिपुत्रेण. S (G2 om.) द्रोणपुत्रः प्रतापवान्.
— After 13^{ab}, K1 (om. lines 1-2).4 V1 B D1
Dn1 D1.3-5.7 ins.:

619* गाण्डीवधन्वा प्रसमं शरवयैरुदारधीः ।
संछाद्य समरे द्रौणिं चिच्छेदास्य च चार्मुकम् ।
स छिन्नधन्वा परिधं वज्रत्पर्शसमं युधि ।

— ^c) D2 damaged. K3 आदाय (for आदत्त). — ^d)
S2 द्रौणेश्वैनं (sic); K3 द्रौणेश्वैनः; K4 D3 T1.3 G1.3
द्रौणेश्वैनं; T2 M पार्थायैनं (for द्रौणेश्वैनं). K4 S अथा-
क्षिपत्; D3 अपा' (for अवा'). — For 13^{ab}, V1 B
D1 Dn1 D1.3-5.7 subst.:

620* आदाय चिन्नेप तदा द्रोणपुत्रः किरीटिने ।

[D2.4.7 किरीटिनि (D4 'नि).]

14 ^a) S K D2.6.8 सहसा; T2 स्वरितः (for परिधं).
— ^c) K4 D3 द्रोणश्च; S पार्थश्च. K4 D2.3 T2 शतधा; D2
चायांतं; M दशधा (for सहसा). — ^d) K1 जनः; D2
भृशं (for जनाः). — For 14^{ab}, V1 B D1 Dn1
D1.3-5.7 subst.:

621* जाम्बूतदपरिष्कृतम् ।

चिच्छेद सहसा राजन्प्रहसन्निव पाण्डवः ।

[(L. 2) B2 om. the posterior half.]

15 B2 om. 15. — ^a) K1 सोनैकदा; D2 सोनैकधा; S
सोतिविद्धो. V1 B (B2 om.) D1 Dn1 D1.3-5.7 निवृत्तः
पार्थः; S रणे पार्थस्य (for भारद्वाजस्य). — ^c) K1 विशीर्णाः;
V1 B1.3.4 D1 Dn1 D1.3-5.7 T1 विकीर्णः. — ^d) S2
मातरिश्चना. V1 B (B2 om.) D1 Dn1 D1.3-7 यथा वक्षेण

C. 8. 3236
B. 8. 64. 22
K. 8. 67. 22

विशीर्णः पर्वतो राजन्यथा स्यान्मातरिश्वना ॥ १५
ततोऽर्जुनो रणे द्रौणिं विन्याध दशभिः शरैः ।
सारथिं चास्य भस्त्रेण रथनीडादपाहरत् ॥ १६
स संगृह्य स्वयं बाहान्कृष्णौ प्राच्छादयच्छरैः ।

ताडितः; Ds पर्वतस्त्रीप्रवायुना; Ds T1.2 M यथा स्याद्भ्रता-
डितः; Ts G यथा चंडेन वायुना. — After 15, V1 B Da1
Dn1 D1.2-5.7 ins.:

622* ततः क्रुद्धो महाराज द्रोणपुत्रो महारथः ।
येन्द्रेण चास्त्रवेगेन बीभत्सुं समवाकिरत् ।
तस्येन्द्रजालावततं समीक्ष्य
पार्थो राजन्गाण्डिवमाददे सः ।

येन्द्रं जालं प्रत्यहनत्तरस्त्री [5]

वराहमादाय महेन्द्रसृष्टम् ।
विदार्य तज्जालमयेन्द्रमुक्तं
पार्थस्ततो द्रौणिरथं क्षणेन ।
प्रच्छादयामास तथाभ्युपेत्य
द्रौणिस्तदा पार्थशरामिभूतः । [10]
विगाढ्य तां पाण्डवबाणवृष्टिं
शरैः परं नाम ततः प्रकाश्य ।

शतेन कृष्णं सहस्राभ्यविध्य-
त्रिभिः शतैरर्जुनं क्षुद्रकाणाम् ।

ततोऽर्जुनः सायकानां शतेन [15]
गुरोः सुतं मर्मसु निर्विभेद ।
अश्वंश्च सुतं च तथा चतुर्ज्या-

मवाकिरत्यप्यतो तावकानाम् ।

[B2 om. the prior half of line 1. — (L. 3) B1
अस्येन्द्रः; B4 तस्येन्द्रः. — (L. 4) B1 Dn1 D4 गांडीवं. B1.2-5
आददानः; B2 दत्तः; Da1 D1.4.5 आदिदेश (D1.4 शः).
— (L. 5) V1 ऐन्द्रः. V1 D1.2.5 प्रत्यहरत्; D4 ग्रहीत्.
— (L. 7) V1 तं (for तज्). B2-4 Dn1 Ds.4.7 जालमहेन्द्र-
(for महेन्द्र). Bs.4 युक्तं; Bs सृष्टं (for मुक्तं). — (L. 8)
Dn1 पार्थः. — (L. 9) B1 Dn1 D4.7 ततो (for तथा). B2 Ds
अपेत्य (for [अभ्यु]). — (L. 10) V1 तु पार्थस्य; B2.5 Da1
D1.5.7 तथा (for तदा). — (L. 12) Ds प्रकाशः. — (L. 13)
Ds om. (hapl.) from शतेन in line 13 up to त्रिभिः
in line 14. B1.2 स तेन. V1 [अभि] (for अभ्यः).
— (L. 14) V1 Da1 D1.2.5 शरैः (for शतैः). V1 B2.3
Da1 D1.5 आजिमध्ये (for क्षुद्रकाणाम्). — (L. 15) V1
B2.3 Da1 D1.5 क्षुद्रकाणां (B2.3 नां) (for सायकानां).
— (L. 17) B2 अश्वस्य; Bs अश्वः. B2 om. the first ch.
B1 Da1 पुनर्ज्याम्.]

तत्राद्भुतमपश्याम द्रौणेराशु पराक्रमम् ॥ १७
अयच्छतुरगान्यच्च फल्गुनं चाप्ययोधयत् ।
तदस्य समरे राजन्सर्वे योधा अपूजयन् ॥ १८
यदा त्वग्रसत रणे द्रोणपुत्रेण फल्गुनः ।

16 ^b) T G निशितैः (for दशभिः). — For 16^a, V1
B Da1 Dn1 D1.2-5.7 subst.:

623* स विद्वान् मर्मसु द्रौणिं पाण्डवः परवीरहा ।

— S K1.2.4 om. (hapl.) 16^a-17^a. — ^a) G1 फलेन
(for भस्त्रेण). — ^a) T2 रथात्तूर्णम् (for रथनीडाद्). B
(except B2) Dn1 D2-4.6-8 अपातयत्; M1 अवातरत् (for
अपाहं).

17 S K1.2.4 om. 17^a (cf. v. l. 16). — ^a) Dn1
वियं (sic) (for स्वयं). — ^b) Ds कृपः; Ca कृष्णौ (as in
text). Da1 D1.2.5.8 T2 G M2 प्रच्छादयच्च. T1 G1 रणे
(for शरैः). — ^c) Ds M1.4 अपश्यामो. — ^d) K3 द्रौणे
ये च (for द्रौणेराशु).

18 ^a) K1 B (except B3) Ds.4.7 प्रायच्छत्; K3
अवः; V1 Da1 D1.5 आयः; Dn1 G2 आ (G2 सं) यच्छ; Ds
अवाहनः; Ds आयस्य; T1 G1 संयच्छत्; T2.3 G2 M
संयच्छंस् (for अयच्छत्). K1 यश्च; T1 युज्य; G2 यच्छत्
(for यच्च). — ^b) Some MSS. फाल्गुनः; B3 फाल्गुनः.
Bs om. (hapl.) from चाप्य up to 19^b. D4 चाथ (for
चापि). K1 योधयत्; D4 योधयन्; Ds [अ]युध्यत; M1
[अ]ताडयत् (for [अ]योधयत्). — ^c) T1.3 G2.3 तेनास्य;
T2 G1 तत्तस्य (for तदस्य). G2 transp. समरे and राजन्.
Ks V1 B1.2.4 Da1 D1.5.8 कर्म (for राजन्). Ds ततः
संससका राजन्. — ^d) Dn1 D4.7 प्रपूजयन्; D2 ह्यपू (for
अपू). V1 B2 सर्वे (B2 वै) योधैस्तु पूजितं; B1.4.5 Ds
सर्वे (B1 वै) योधान्यपूजयन्; T1.2 G1.2 M सर्वसैन्यान् (T1
भूतान्य) पूजयन् (M1 त्). — Ts G3 subst. for 18^a;
T1.2 G1.2 M ins. after 18:

624* तेनास्य समरे राजन्स्तुष्टुः सर्वसैनिकः ।

[T2 M योधाः (for राजन्), and सर्व एव ते (for सर्वसैनिकाः).]
On the other hand, V1 Da1 Dn1 D1.2-5.7 ins. after
18: B2 (marg.) ins. after 19^a:

625* ततः प्रहस्य बीभत्सुर्द्रौणपुत्रस्य संयुगे ।

19 Bs Da1 Dn1 D1.2-5.7 om. 19^a (for B2, cf. v.
l. 18). — ^a) S2 (sup. lin.) [अ]वग्रस्यत; V1 चाप्यस्यतु;
B1.4 तु प्रस्यत; B2 चापः; B3 त्वाप्रस्यतु; D2.6 त्वाक्रम्यत
(Ds तु); T1.2 G तु गृह्यते; T2 [अ]नुजगृहे; M नि (M1
तु) जगृहे (for स्वग्रस्यत). S पार्थो (for रणे). — ^b) Some

ततो रश्मीत्रथाश्वानां क्षुरप्रैश्चिच्छिदे जयः ॥ १९
 प्राद्वंस्तुरगास्ते तु शरवेगप्रवाधिताः ।
 ततोऽभून्निनदो भूयस्तव सैन्यस्य भारत ॥ २०
 पाण्डवास्तु जयं लब्ध्वा तव सैन्यमुपाद्रवन् ।
 समन्तान्निशितान्वाणान्विमुञ्चन्तो जयैषिणः ॥ २१
 पाण्डवैस्तु महाराज धार्तराष्ट्री महाचमूः ।
 पुनः पुनरथो वीरैरभज्यत जयोद्धतैः ॥ २२
 पश्यतां ते महाराज पुत्राणां चित्रयोधिनाम् ।
 शकुनेः सौवलेयस्य कर्णस्य च महात्मनः ॥ २३

वार्यमाणा महासेना पुत्रैस्तव जनेश्वर ।
 नावतिष्ठत संग्रामे ताड्यमाना समन्ततः ॥ २४
 ततो योधैर्महाराज पलायद्भिस्ततस्ततः ।
 अभवद्वाकुलं भीतैः पुत्राणां ते महद्बलम् ॥ २५
 तिष्ठ तिष्ठेति सततं सूतपुत्रस्य जल्पतः ।
 नावतिष्ठत सा सेना वध्यमाना महात्मभिः ॥ २६
 अथोत्कुष्टं महाराज पाण्डवैर्जितकाशिभिः ।
 धार्तराष्ट्रवलं दृष्ट्वा द्रवमाणं समन्ततः ॥ २७
 ततो दुर्योधनः कर्णमत्रवीतप्रणयादिब ।

C. 8. 3253
 B. 8. 64. 40
 K. 8. 67. 41

MSS. फाल्गुनः; V1 B2 पाण्डवः; S धन्विना. — After 19th, B4 (marg.) ins. 625*. — °) Ds damaged. V1 B1 (marg.) Da1 Dn1 D1-5.7 क्षिप्रं रश्मीन्; B (except B2) Ds Ms तदा रश्मीन्; T2 M1 रश्मीनथ. K1.3 B2.4 (marg.) Dn1 D2-5.7.3 M2-4 अथाश्वानां; V1 G2 रथानश्वान्; B1.4 Da1 D1 तथाश्वानां; B3.5 T2 M1 तदाश्वानां (for रथां). — °) V1 स प्रचिच्छिदे; Ds चिच्छिदेर्जुनः; S आशु चिच्छिदे.

20 °) G1.2 दुद्रुवुस् (for प्राद्वंस्). S तस्य (for ते तु). — °) S1 K2.4 शरवेगप्रवाधिताः; K1 B2 Ds वेग (B2 'ने) प्रचोदिताः; K3 D2.3 प्रणोदिताः; V1 'वेगेन चोदिताः; B1.3-5 Da1 Dn1 D1.3-5.7 S 'वेगप्र (B3 'नेन; T1 'ने प्र) पीडिताः. — °) Ds स्वस्तिनदो (sic) (for [s]भून्निनदो). K3 V1 B D S घोरस् (for भूयस्). — °) G2 तस्य (for तव). Ds सैन्येन. Ds कोपनं; S (except T2) मारिष (for भारत).

21 °) S2 पाण्डवस्तु; Ds 'वः स. — °) K3 B Dn1 D2-4.7 समाद्रवन्; K4 Da1 Ds उपाद्रवन्; T2.3 G अभिद्रवन्. — °) T1 G2 निशितैर्वाणैर्. — °) S2 विमुञ्चते; S पा (G2 प) तयंतो. Da1 D1.5 विमुञ्चन्कपिकेतनः.

22 °) S2 पाण्डवस्तु; K3 'वास्तु; D2 'वैश्व. T3 G1.3 रावकी चतुरंगेया. — K4 om. (hapl.) 22^b-23^a. — °) Ds धार्तराष्ट्रा; T1 'राष्ट्रः; T3 G1.3 पाण्डवैस्तु (G1 'श्व) (for धार्तराष्ट्री). K3 महाचमू; Dn1 Ds 'चमू. — °) S2 K1 अभज्यज (K4 स) योद्धतैः; K3 B3 अभ्यज्यजितकाशिभिः; V1 Da1 D1.2.5.6.8 अभज्यजि (V1 'जि) तकाशिभिः; B1.4 Da1 T1 G2 अभंजि (T1 G2 भज्यते) जितकाशिभिः; B2.5 Dn1 D4 संयुगे जितकाशिभिः; T2.3 G1.3 M प्रममा जित (M जय) काशिभिः.

23 K4 om. 23^a (cf. v. 1. 22). — °) K4 चित्रयोधनां. D2 कुरुणां नययोधिनां. — °) B2 न शकुः (for

शकुनेः). — °) K3 V1 B D S विशां पते (for महात्मनः). 24 °) S2 वार्यमाना. Da1 D1.5 वार्यमाणस्तु कर्णेन — G2 om. (hapl.) 24^b-26^a. — °) Ds damaged. K1 जनेश्वरः; V1 T3 G1.3 विशां पते. — °) S K1.2.4 न व्य (S2 वि) तिष्ठत; K3 V1 Ds T1.3 G3 नावतिष्ठति; B1.4 Da1 D1.3-5 G1 ना (B1 न; Ds नै) वातिष्ठत; B3 Dn1 D2.7 न चां (for नाव). — °) V1 भज्यमाना; B Da1 D3.4.7 पीड्य; D1.3.6 वध्य; M2-4 ताप्य (for ताड्य). Da1 D1.5 महात्मभिः; T2.3 G1.3 M शितैः शरैः (for समन्ततः). 25 G2 om. 25 (cf. v. 1. 24). — °) Ds तदा (for ततो). M योधैर्. — M2 om. (hapl.) 25^b-27^a. — °) T1 पालयद्भिस्. V1 B (except B3) Dn1 D2-4.7 S (G2 M2 om.) समंततः; Da1 D1.5.6 इतस्ततः. — °) Ds अभवन्. S1 K1.2.4 भूतैः; S2 भूतैः; B1.3.4 Dn1 D2-4.7 T1.3 G3 भीतं; B2.5 Ds भीतैः; T2 भीमं (for भीतैः). — °) V1 महद्भयं; Ds महावलं.

26 G2 om. 26^{ab} (cf. v. 1. 24). M2 om. 26 (cf. v. 1. 25). — °) V1 B2.3 बहुशः; B1.4.5 Dn1 D2.4.7 च ततः (for सततं). T2 तिष्ठेति सततं सूत. — B2 om. (hapl.) 26^a-27^a. — °) V1 B1.3 Dn1 D2.6.3 T1.3 G3 ना (Ds नै) वातिष्ठति; B3 Ds.7 G1 नावातिष्ठत; D4 नान्वां (for नाव). — °) G2 वार्यमाणा (for वध्यमाना). Da1 D1.5 पीड्यमाना समंततः.

27 B2 om. 27 (cf. v. 1. 26). M2 om. 27^a (cf. v. 1. 25). — °) D1 अथोत्कुष्टं; D3 'थोत्कुष्टं; T1 'थो दुष्टं; T2 'थोत्कुष्टं; G1.3 'थोत्कुष्टं (for 'थोत्कुष्टं). — °) D1 जितकाशितैः. — °) T2 धार्तराष्ट्रे (for 'राष्ट्र). — °) S2 द्रवमाणं; K1 द्रवमानं; B (B2 om.) Dn1 D3.4.7 विद्रुतं (Dn1 'ते) वै; D2.6 धावमानं. S विद्रुतं सर्वतोदिशं (T1.3 G1.3 M1 'शः).

28 °) Ds इदं (for इव). — °) K4 यथा सेनां; B (except B4) Dn1 D2-4.5.7 S महासेना (B2 Ds T1

C. B. 3254
B. 6. 64. 40
K. 6. 67. 41

पश्य कर्ण यथा सेना पाण्डवैरदिता भृशम् ॥ २८
त्वयि तिष्ठति संत्रासात्पलायति समन्ततः ।
एतज्ज्ञात्वा महाबाहो कुरु प्राप्तमरिदम् ॥ २९
सहस्राणि च योधानां त्वामेव पुरुषर्षभ ।
क्रोशन्ति समरे वीर द्राव्यमाणानि पाण्डवैः ॥ ३०
एतच्छ्रुत्वा तु राधेयो दुर्योधनवचो महत् ।
मद्राजमिदं वाक्यमब्रवीत्सूतनन्दनः ॥ ३१
पश्य मे भुजयोर्वीर्यमस्त्राणां च जनेश्वर ।
अद्य हन्मि रणे सर्वान्पाञ्चालान्पाण्डुभिः सह ।
वाहयाश्चाक्षरव्याघ्र भद्रेणैव जनेश्वर ॥ ३२
एवमुक्त्वा महाराज क्षतपुत्रः प्रतापवान् ।

G² नां. — ^a) B₅ D₁ D₂. 4. 7 पां (B₅ D₃. 4. 7 पं) चालैर (for पाण्डवैर). B₅ T₁ G₂ अर्दितान्.

29 ^a) G₂ अधि- (for त्वयि). K₈ जीवति (for तिष्ठति). B₅ संत्रासात्; D₈ सत्रासा. — ^b) K₁ पालयति; K₄ T₁ G₂ पालयंत (T₁ 'र्त्तौ'; G₂ 'ते'). K₈ B₁. 4. 5 D पलायनपरायणा (D₂ 'णाः'); T₂. 8 G₁. 8 M समंतात्प्रपलायते. — G₂ om. 29^a-30^a. — ^c) S K₂. 4 एवं (for एतज्). T₁ श्रुत्वा (for ज्ञात्वा). T₈ G₈ महाराज (for 'बाहो'). — ^d) D₁ प्रासा; T₁ यत्नं; Ca. 0 प्राप्तम् (as in text).

30 G₂ om. 30 (cf. v. 1. 29). — ^a) M योधानां. — ^b) K₁. 8 V₁ B (except B₄) D (except D₈) T₂. 8 G₁. 8 M पुरुषोत्तम (B₂. 5 'मं'); K₄ 'पर्वभः'. — ^c) T₈ G₁. 8 M क्रोशन्ति (M₂ 'तो'). B₂ वीरं; M₂-4 वीरा (for वीर). T₂ क्रोशन्ति तैर्महावीर्यैः. — ^d) S₂ द्राव्यविणानि (sic); K₄ द्रावमा (for द्राव्य). S (G₂ om.) वार्यमाणाः समन्ततः.

31 Before 31, T₈ G₁. 8 ins. संजयः. — ^a) D₂ एतमुक्त्वा (for 'च्छ्रुत्वा'). B₁. 4 D₁ D₂. 4. 7 [अ]पि (for तु). — ^b) Bom. ed. महान् (for महत्). T₂ दुर्योधन-मचोदयत्. — ^c) K₈ D₈ कुरुनन्दनः (D₈ 'न'); B D₁ D₁ D₁. 8-5. 7 प्रहसन्निव; T₁ पुरुषर्षभ; G₂ पुरुषोत्तमः.

32 ^a) K₂ पश्यामि (for पश्य मे). — ^b) T₈ G₂. 8 मद्राणां (for अस्त्राणां). K₄ M₁ जनेश्वरः; K₈ B₈ D₂. 8 परितपः; D₈ नरेश्वर. — ^c) T₁. 8 G₂ M₄ पार्थान् (for सर्वान्). — ^d) D₁ पांचाल्यान्. K₈ सह पाण्डुभिः (by transp.); V₁ B₂. 8 सहपाण्डवान् (B₂ 'वैः'); D₂. 6. 8 M₁ पाण्डवैः सह; T₁. 8 G₂ केकयैः सह. — ^e) D₈ भद्रेणैव; T₁. 2 M भद्रायैव; T₈ G₂ मद्राधीश (for भद्रेणैव). K₁. 4

प्रगृह्य विजयं वीरो धनुःश्रेष्ठं पुरातनम् ।
सज्यं कृत्वा महाराज संमृज्य च पुनः पुनः ॥ ३३
संनिवार्य च योधान्स्त्रान्सत्येन शपथेन च ।
प्रायोजयदमेयात्मा भार्गवास्त्रं महाबलः ॥ ३४
ततो राजन्सहस्राणि प्रयुतान्यर्बुदानि च ।
कोटिशश्च शरास्तीक्ष्णा निरगच्छन्महामृधे ॥ ३५
ज्वलितैस्तैर्महाघोरैः कङ्कवर्हिणवाजितैः ।
संछन्ना पाण्डवी सेना न प्राज्ञायत किंचन ॥ ३६
हाहाकारो महानासीत्पाञ्चालानां विशां पते ।
पीडितानां बलवता भार्गवास्त्रेण संयुगे ॥ ३७
निपतद्भिर्गजै राजन्नैश्चापि सहस्रशः ।

जनेश्वरः; V₁ B D S न संशयः. K₈ यत्र पार्थो धनुर्वरः.

33 ^a) D₁ D₁. 5 महाबाहो (for 'राज'). — K₈ om. (hapl.) 33^{abd}. — ^b) B₃ सूतपुत्रं. — ^c) G₁ शूरो (for वीरो). — ^d) B₁. 4 प्रतापवान् (for पुरातनम्). — ^e) K₁ V₁ B₁. 4. 5 D₂. 8. 7 सज्यं; B₂ सज्यं. — ^f) S₂ K₁-8 संमृज्य; V₁ B₂ प्रगृह्य; B₁. 8-5 D₁ D₂-1. 7 संगृह्य; D₈ T₁ प्रमृज्य; G₂ प्रमृज्य.

34 ^a) K₁. 4 स निवार्य. T₁. 8 G₂ तु (for च). K₈ B (except B₂) D₁ D₂. 4. 7 योधान्स; D₂ योधान्स; S तान्यो (M 'न्यौ') धान्. — ^c) S₂ K₈ T₂ प्रायोजयद् (for प्रायो). — ^d) G₂ महाबलं.

35 ^a) T₁. 8 G₁. 8 M तस्माद्; G₂ तस्य (for ततो). T₂ तस्मादस्त्रान्महाराज. — ^b) S K₂ [अ]र्बुधानि. — ^c) K₁ स्वः; B₁. 8. 4 तु (for च). S₂ शरास्तीक्ष्णैः; D₁ D₁. 5 शरास्तीक्ष्णा; T₁ G₂ शरौघाणां (G₂ 'णि'); T₁. 8 G₁. 8 M शरा घोरा. — ^d) T₁. 8 G₂ M₂-4 निर्गच्छन्ति; M₁ निरागच्छन् (for निर').

36 ^a) K₈ B₁. 4. 5 D (except D₈. 3) S शरैर् (for महा). G₂ वाणैः (for 'घोरैः'). — ^b) K₈ D₈ -वर्हिणः S₂ K₄ -वासितैः (for -वाजितैः). — ^c) S₂ संछन्ना; D₁ स छन्ना; D₂. 6 संवृत्ता. — ^d) K₁ om. न. S₂ K₈ V₁ D₂ S प्रज्ञायत.

37 ^b) Some MSS. पांचालानां; T G पाण्डवानां. — ^c) T₂ M पीडितानां (for पीडि). D₁ D₁. 5 च बलवद्; T₈ G₂. 8 बलवतां. — ^d) K₁ भार्गवस्त्रेण.

38 ^a) K₈ गजानीकैः (for गजै राजान्). — ^b) K₁ V₁ B₁. 4. 5 D₁ D₂-1. 6. 7 अश्वैश्च (for नरैश्च). — B₁. 3 om. (hapl.) 38^{ad}. — ^c) B₈ महाराज; S नरश्रेष्ठ (T₂ 'ष्टेर') (for 'व्याघ्र'). — ^d) K₈ V₁ D₁ D₁. 5. 8 हयैश्चैव; B₁ D₁

रथैश्चापि नरव्याघ्र हयैश्चापि समन्ततः ॥ ३८
 प्राकम्पत मही राजन्निहतैस्तैस्तत्ततः ।
 व्याकुलं सर्वमभवत्पाण्डवानां महद्वलम् ॥ ३९
 कर्णस्त्वेको युधां श्रेष्ठो विधूम इव पावकः ।
 दहन्श्चतुरव्याघ्र शुशुभे स परंतपः ॥ ४०
 ते वध्यमानाः कर्णेन पाञ्चालाश्चेदिभिः सह ।
 तत्र तत्र व्यमुह्यन्त वनदाहे यथा द्विपाः ।
 चुकुशुस्ते नरव्याघ्र यथाप्राग्वा नरोत्तमाः ॥ ४१
 तेषां तु क्रोशतां श्रुत्वा भीतानां रणमूर्धनि ।
 धावतां च दिशो राजन्वित्रस्तानां समन्ततः ।
 आर्तनादो महान्स्त्र प्रेतानामिव संप्लवे ॥ ४२

वध्यमानांस्तु तान्दृष्ट्वा हतपुत्रेण मारिष ।
 वित्रेसुः सर्वभूतानि तिर्यग्योनिगतान्यपि ॥ ४३
 ते वध्यमानाः समरे हतपुत्रेण सृज्याः ।
 अर्जुनं वासुदेवं च व्याक्रोशन्त सुहृर्मुहुः ।
 प्रेतराजपुरे यदप्रेतराजं विचेतसः ॥ ४४
 अथाब्रवीद्वासुदेवं कुन्तीपुत्रो धनंजयः ।
 भार्गवास्त्वं महाधोरं दृष्ट्वा तत्र समीरितम् ॥ ४५
 पश्य कृष्ण महाबाहो भार्गवास्त्रस्य विक्रमम् ।
 नैतदस्त्रं हि समरे शक्यं हन्तुं कथंचन ॥ ४६
 हतपुत्रं च संरब्धं पश्य कृष्ण महारणे ।
 अन्तकप्रतिमं वीरं कुर्वाणं कर्म दारुणम् ॥ ४७

C. 8. 327a
 B. 8. 64. 62
 K. 8. 67. 62

D₂-1.7 नरैश्चैव; D₆ सहस्रैश्च (for हयैश्चापि). S K₁.2.4
 सहस्रशः; K₂ च सर्वशः.

39 D₃ reads 39^{ab} on marg. — ^a) T₁ G₂ महावीर
 (G₂ 'रैर'); G₁ महाराजन् (for मही राजन्). — ^b) V₁
 B₂-1 D₁ D₃.4.8 समन्ततः (for ततस्ततः). S निपतद्भिर्ग-
 तासुभिः. — ^d) B₂ महाबलं.

40 ^a) K₁ श्रेष्ठ. T₃ G तथा (G₁ 'या) कुद्धो महाराज.
 — ^b) K₁ विधूम (for विधूम). — ^c) B₂ सकृच्च; G₂ दहन्
 (for दहन्). S₂ K₁.2 D₃ T₂ नरव्याघ्रः; D₆ महाराज.
 — ^d) M₁ परंतप.

41 ^a) D₆ om. one तत्र. K₃.4 V₁ B₂ विमुह्यन्त.
 T₃ G तत्र तत्रैव मुह्यन्ते (G₁ 'त); T₂ तत्र व्यमुह्यन्त तदा;
 M₁ तत्र तत्र प्रमुह्यन्ते. — ^d) G₁ दावदोह (sic). T G₂.8 M
 दावदाहे (T₁ 'दग्धा) गजा इव. — ^e) K₁.8 V₁ B D T₂
 M च (for ते). D₁.5 नरव्याघ्रा. T₁.8 G क्रोशन्ति च (G₁
 'तोव) महाराज. — ^f) K₁ T₁.8 G यथाप्राणं (K₁ 'ण); K₃
 V₁ B₂ D₃ ययोस्ताहं; B₁-1 D₁ D₁ D₁-5.7 यथा व्याघ्रा;
 D₆ व्यथितास्ते; T₂ M यथाप्राणं (T₂ 'य्यान्; M₁ 'प्रायो)
 (for यथाप्राग्या). S₂ K₁ नरोत्तमः; T₂ M₁ नरोत्तमान्.

42 ^a) B₂ तत् (for तु). D₆ क्रोशनो. K₃ V₁ D₃.3
 भीमो; B D₁ D₁-5.7 आसीद्; D₁ भीमं; S दीनं (for
 श्रुत्वा). — ^b) K₃ भीमा नो (for भीतानां). — ^c) D₁
 लो (for दिशो). — ^d) B₁.4 D₁ D₂-4.7 त्रस्तानां च; B₅
 प्रस्तानां च (for वित्रस्तानां). — ^e) D₃ आर्तनादा; D₆
 'रातो (for 'नादो). K₃ D₂.8 T₁ G₂ महानासीत्; V₁ B₂
 [S]भवत्तत्र; T₂.8 G₁.8 M वभूवात्र (for महान्स्त्र). — ^f)
 B (except B₁) D₁ D₂-1.8.7 T₁ G₂ भूतानाम् (for
 'प्रेता'). S K₁.2.4 संयुगे (for संप्लवे). Cc cites प्रेतानां

and संप्लवे.

43 ^a) D₁ M₁ वध्यमानास्. D₁ ततो (for तु तान्).
 — ^b) K₃.4 मारिषः. — ^d) K₁ च (for [अ]पि).

44 ^a) S₂ K₁ संजयः. — ^d) S K₁.2.4 व्याक्रोशन्तो;
 K₃ क्रोशन्तश्च; B₁.3 D₁ D₁.5 क्रोशन्ति स्म; B₁.5 D₁
 D₃.1.7 क्रोशन्ति च; T₁ G₂ विक्रोशन्ति; T₂ G₁.8 व्याक्रोशन्ति
 (for 'शन्त). B₃ पुनः पुनः (for सुहृर्मुहुः). — S ins,
 after 44^{cd}: K₄ B (except B₂) D₁ D₁ D₁.3-7 ins.
 after 44:

626* श्रुत्वा तु निनदं तेषां वध्यतां कर्णसायकैः ।
 — ^e) K₄ V₁ M₁ प्रेतराजपुरं. — ^f) S प्रेतानां वै विचेतसां.
 Ca. cites विचेतसः (as in text). — After 44, V₁
 D₂ ins.:

627* अथाहुनो महाबाहुः सर्वशस्त्रभृतां वरः ।
 दुःसहो वज्रिणाप्याजौ पराजित्य गुरोः सुतम् ।
 [(L. 1) D₂ तथा (for अथ). — (L. 2) D₂ दुःसहं.]
 45 D₂ om. 45. — ^a) B₁ तथा (for अथ). V₁ B₃
 D₁ D₁ अत्रवीद्वासुदेवं च (B₂ तु). — ^d) B₅ तेजः; M₂-1
 कर्ण- (for तत्र). D₁ समारितं; M₁ समीरितः (for 'रितम्).
 D₆ दृष्ट्वा तु बलवत्तरं.

46 ^a) K₁ om. (hapl.) from स्य up to नैतदस्त्रं (in
 46^c). D₅ विक्रमः; T₃ G वैभवं (for विक्रमम्). — ^e) V₁
 B₂.8 D₃ G₂ तु (for हि). — ^d) K₄ कर्तुं (for हन्तुं).

47 ^a) T₁ G₃ तु (for च). B₃ संक्रुद्धं (for संरब्धं).
 — ^b) D₁.5 कृष्णं; D₆ कर्ण. D₁ D₁.5 महाहवे; D₃
 'मृधे; T₁.2 G₂ M 'रथं; T₃ G₁.3 बलं (for 'रणे). — ^e)
 S₂ वीरः; K₃ V₁ B₁.2.4.5 D T₁.3 G वीर्यं; B₃ T₂ M युद्धे
 (for वीरं). — ^d) D₃ om. कर्म दारुणम्. S₂ (sup. lin.
 as in text) S दुष्करं (for दारुणम्).

C. 8. 3276
B. 8. 64. 63
K. 8. 67. 63

सुतीक्ष्णं चोदयन्नश्वान्नेक्षते मां मुहुर्मुहुः ।
न च पश्यामि समरे कर्णस्य प्रपलायितम् ॥ ४८
जीवन्प्राप्नोति पुरुषः संख्ये जयपराजयौ ।
जितस्य तु हृषीकेश वध एवं कुतो जयः ॥ ४९
ततो जनार्दनः प्रायाद्द्रुमिच्छन्युधिष्ठिरम् ।

48 °) Ks V1 B D S अभीक्ष्णं (for सुतीक्ष्णं). Ks Ds चोदया (D0 °य)श्वाश्च; V1 Ts G1.8 °यश्वाश्चान्; B1 °यश्वाश्चान्; D2.3 नोदयन्न (Ds °यश्वा)श्चान्; T1 प्रेषयन्नश्चान्; M1 चोदयत्यश्चान्. — °) B1 प्रेषयतो. B2 [S]सौ; D1 M2-4 D1 मा (for मां). K1 om. one मुहुः. — °) Ks वनं (sio) (for न च). K4 B2 पश्यामि; Ds S शक्यामि. Dn1 om.; S कर्णस्य (for समरे). Cv न च पश्यामि समरे (as in text) — °) Ś1 K1.8 B2.5 Ds कर्णस्य प्रपलायितुं; V1 B1.2.4 Da1 Dn1 D1-7 Cv कर्णं प्रति पलायितुं; T G M1 संयुगे वै (T2 °गेहं; M1 °गेह) पलायितुं; M2-4 पश्यतोहं पलायितुं.

49 °) Ś1 Ks.4 जयन्. B3 शक्नोति; T2 आप्नोति (for प्राप्नोति). M1 पुरुष. — °) T3 G3 संघे; G2 M संखे (for संख्ये). — °) Ks B Ds.4.7 T1.3 G2.3 M2-4 मृतस्य; Dn1 समस्य; T2 M1 जातस्य; G1 हुतस्य (for जितस्य). G1 om. तु. V1 B1.4 Da1 D1.5 च; T1.3 G2.3 हि (for तु). — °) Bs Dn1 Ds.4.6.7 M1 भंग (for वध). — After 49, V1 B (except Bs) Dn1 Ds-4.7 ins.:

628* एवमुक्तस्तु पार्थेन कृष्णो मतिमतां वरम् ।

घनंजयमुवाचेदं प्राप्तकालमरिंदमम् ।

[(L. 1) B1.3.4 वरः. — (L. 2) Dn1 उवाचेदं (for °चेदं). V1 B1.5 अरिंदमः; B2.4 Ds.4.7 °दम.]
Bs cont.: B1.3.4 D2 ins. after 51: Dn1 Ds.4.7 after 50:

629* कर्णेन हि दृढं राजा कुन्तीपुत्रः परिश्रुतः ।

तं दृष्ट्वाश्वास्य च पुनः कर्णं पार्थं वधिष्यसि ।

[(L. 1) B1 Ds परिश्रुतः. D2 प्राप्तकालमरिंदमः (for the posterior half). — D2 om. line 2. — (L. 2) Bs कर्णं (for कर्ण).]

While Dn1 cont. after 628*:

630* प्रतिपद्यस्व कौन्तेय प्राप्तकालमनन्तरम् ।

कर्णमेकाकिनं हत्वा रथानीकेन भारत ।

The above is followed by the repetition of 575* in Dn1.

On the other hand, S (G2 reading it twice) ins. after 49:

631* एष कर्णो रणे भाति मध्याह्न इव भास्करः ।
निवर्तय रथं कृष्ण जीवन्प्राप्नोति पश्यति ।

श्रमेण ग्राहयिष्यंश्च कर्णं युद्धेन मारिष ॥ ५०
अर्जुनं चाब्रवीत्कृष्णो भृशं राजा परिश्रुतः ।
तमाश्वास्य कुरुश्रेष्ठ ततः कर्णं हनिष्यसि ॥ ५१
ततो घनंजयो द्रष्टुं राजानं बाणपीडितम् ।
रथेन प्रययौ क्षिप्रं संग्रामे केशवाज्ञया ॥ ५२

50 Bs om. 50-51. V1 D2 transp. 50 and 51.
— °) B2 प्राह; T G श्रुत्वा (for प्रायाद्). V1 B1 Dn1 Ds.4.7 एवमुक्त्वा पुनः (V1 ततः) प्रायाद्. — °) M राजन् (for दृच्छन्). K4 युधिष्ठिरः. — For 50^{ab}, T G subst.: संजय उवाच ।

632* ततो जनार्दनः श्रुत्वा तस्य वाक्यं विशां पते ।
After the above, T G ins.:

633* रथेनापययौ क्षिप्रं संग्रामादिति भारत ।

प्रत्यनीकमवस्थाप्य भीमं भीमपराक्रमम् ।

अलं विपहितुं ह्येष कुरुणां संप्रपद्यताम् ।

[(L. 3) T1 स वयुध्यतां; G1.2 संप्रपद्यतां (for °यताम्).]
— °) Ks ग्राहयानश्च. — °) K1 मारिषः; Ks V1 B (Bs om.) Da1 D1.2.5.6.8 M भारत (for मारिष). K4 राजानं बाणपीडितं; Dn1 Ds.4.7 युद्धे कर्णं विशां पते. — For 50^{ab}, T G subst.:

634* कर्णं च समरे राजन्प्राहयिष्यंश्चमं प्रति ।

After the above, T G ins.: M ins. after 50:

635* विश्रमार्थं च कौरव्य पाण्डवस्य महात्मनः ।

अपयातो रणाद्वीरो राजानं द्रष्टुमेव च ।

[(L. 1) T3 G3 पार्थिवस्य; G1 पार्थिवस्य च (for पाण्डवस्य). — T2 M om. line 2. — (L. 2) G2 राजन् द्रष्टुमेव च (for the posterior half).]

After 50, Dn1 Ds.4.7 ins. 629*.

51 Bs om. 51 (cf. v. 1. 50). Dn1 Ds.4.7 om. 51.

V1 D2 transp. 50 and 51. — °) Ś2 K4 M2-4 Gs परि (K4 °री)क्षितः (for परिश्रुतः). — °) Ś3 तमाश्वास्य; Ks समाश्वास्य (for तमां). B2 Ds T3 G3 M कुरुश्रेष्ठ. — °) Ks V1 B1 Ds समेव्यसि; B2 Da1 D1.5 समेव्यति (for हनिष्यसि). — After 51, B1.3.4 D2 ins. 629*.

52 °) T G श्रुत्वा (for द्रष्टुं). — °) Ks Ds T1 शरपीडितं; T2.3 G M शल्यं. — After 52^{ab}, T G ins.:

636* याहि याहीति बहुशो वासुदेवमचोदयत् ।

राजानं प्रति वाष्पेय दूयते मे दृढं मनः ।

स चोद्यमानः पार्थेन केशिहो वृष्णिनन्दनः ।

— °) Da1 D1.5 [उ]पययौ; M [अ]प (for प्रययौ). B. D (except Ds) M संग्रामात्. T G रथेनापययौ क्षिप्रं संग्रामाद्वोरदर्शनात्.

गच्छन्नेव तु कौन्तेयो धर्मराजदिदक्षया ।
सैन्यमालोकयामास नापश्यत्तत्र चाग्रजम् ॥ ५३
युद्धं कृत्वा तु कौन्तेयो द्रोणपुत्रेण भारत ।
दुःसहं वज्रिणा संख्ये पराजिग्ये भृगोः सुतम् ॥ ५४
द्रौणिं पराजित्य ततोऽग्रधन्वा
कृत्वा महदुष्करमार्यकर्म ।
आलोकयामास ततः स्वसैन्यं
धनंजयः शत्रुभिरप्रवृष्यः ॥ ५५
स युध्यमानः पृतनामुखस्था-
ञ्जुराञ्जुरो हर्षयन्सन्ध्यसाची ।
पूर्वापदानैः प्रथितैः प्रशंस-

न्धिरांश्चकारात्तरथाननीके ॥ ५६
अपश्यमानस्तु किरीटमाली
युधि ज्येष्ठं भ्रातरमाजमीढम् ।
उवाच भीमं तरसाभ्युपेत्य
राज्ञः प्रवृत्तिस्त्विह केति राजन् ॥ ५७
भीम उवाच ।
अपयात इतो राजा धर्मपुत्रो युधिष्ठिरः ।
कर्णबाणविभुयाङ्गो यदि जीवेत्कथंचन ॥ ५८
अर्जुन उवाच ।
तस्माद्भवाञ्शीघ्रमितः प्रयातु
राज्ञः प्रवृत्त्यै कुरुसत्तमस्य ।

C. 8. 3289
B. 8. 65. 5
K. 8. 69. 13

53 ^a) T₂ च (for तु). — ^a) D₃ सोमजं (for चाग्रजम्). D₆ न चापश्यत्तमग्रजं.
54 M₃₋₁ om. 54. — ^a) K₂ युद्धे (for युद्धं). — ^b) T₂ रणे भारत दुःसहं. — ^c) B₂ वज्रिणो. B₂ D₁ D_{1.5} [अ]प्याङ्गो (for संख्ये). T₂ एकेन पत्रिणा संख्ये; T₃ G_{2.3} M₁ दुःसहं मंत्रिणं (G₂ मंत्रिणः; M₁ पत्रिणा) संख्ये (T₃ G₃ 'वे). — ^d) K₃ पराजिग्ये (sic); K_{3.4} V₁ B D₁ D₁ D₁₋₁ 'जित्य; D₃ परिजिग्ये; T G M₁ पराजित्य. K₃ V₁ B D T G M₁ गुरोः; D₁ om. (for भृगोः). — After 54, K₄ V₁ (marg.) B D (except D_{2.8}) S ins. an addl. colophon [Day of Karna's Generalship: K₄ द्वितीययुद्धदिवसे. — Adhy. name: T₁ कर्ण-विजयो अर्जुनपलायनं; T₂ भार्गवास्त्रप्रयोगं. — Adhy. no. (figures, words or both): B₁ 64; B₂ 67; B₃ 66; D₁ 75; D₄ 45; D₅ 65; T_{1.3} G 72; T₂ M 71].
55 Before 55, K₃ V₁ (marg.) B D (except D_{2.8.9}) ins. संजय उवाच. — ^a) G₁ द्रौणिं. T_{1.3} G परित्य (G₁ 'त्व)जय (for पराजित्य). S K_{2.4} D₃ ततोऽग्रधन्वा; V₁ ततोऽग्रधन्वा; B₁ D_{1.5} ततोऽग्रधन्वा. — ^b) D₃ om. कृत्वा. S₂ V₁ महा (for महद्). K₁ 'दुष्करमार्यकर्म; V₁ B_{1.4.5} D₁ D_{3.4.7} 'दुष्करं (V₁ B₁ 'र) शूरकर्म; D_{2.6} 'रं कर्म संख्ये; T G M_{1.3} 'रमार्यकर्म (for 'कर्म). — ^c) B₁ D₁ G_{1.3} M₁ ततः स सैन्यं; D_{2.6} बलं समस्तं (for ततः ससैन्यं). — ^d) S₂ K_{1.2} अग्र (S₂ 'अ)ष्टः; K₄ G_{1.2} M₁ 'ष्टयं (for 'ष्टयः).
56 ^a) S₂ K₃ B₂ T G_{2.3} M संयुध्यमानान् (S₂ K₃ 'न; K₁ संयुद्धमनाः (sic); K₃ B_{1.5} D_{2.8} स (B₅ प्र-) युध्यमानान्; V₁ G₁ सुयुध्यमानान्; B₁ D₁ D₁₋₁ D_{1-3.7} सुयुध्यमानान्; B₃ संवध्यमानान् (for स युध्यमानः). B₁ पृतनामुखसाची; D₁ D_{1.5} पृतनामुखस्थान्; D₃ प्रतनां.

— ^b) K₃ नरान्सवान्; V₁ B_{2.5} D₁ D_{1.5} योधाञ्जुरो (B₅ 'रान्); B_{1.3} कृच्छ्रेण शूरान्; B₁ D₁ D_{1.7} शूरैः शूरान्; D_{2.6} शूरान्त्रणे; D₃ शूरः शूरान् (by transp.); T₁ शूरो रथीन्; T₂ M शूरान्त्रो (M₁ 'न्त्र)रो; T₃ G तान्त्रै (G₂ तां वै) शूरो. — ^c) V₁ B₁₋₃ पूर्वावदानैः; B_{1.5} D₁ D_{2-4.7} पूर्वप्रहारैः; D₁ D_{1.5.6.8} पूर्वावदानैः (for 'पदानैः). K₃ D₁ D₁ D₁ प्रथितः; D_{2.3} मथितान् (D₃ 'तः). V₁ B₂ प्रशस्त्य; T₃ G_{1.2} प्रशस्तं (T₃ 'तान्) (for प्रशंसन्). — ^d) B₅ T₁ M स्थितांश्च. K₃ T₁ [अ]तिरथान्; G₁ [आ]त्मधरान्. B_{1.5} D₁ D_{2-4.7} स्थितान्महात्मा स रथान-नेकान् (D₂ 'नीके).
57 ^a) D₁ किरीटमाली; T_{1.3} G ततः (T₂ रणे) किरीटी. — ^b) S₂ K₃ D₃ युधि श्रेष्ठं; K₁ corrupt; K₃ V₁ B D₁ D₁₋₁ D_{1-3.5} युधिष्ठिरं; D₁ T₂ M युद्धे ज्येष्ठं (D₁ 'ष्ठ); T_{1.3} G युद्धे स्थितं (for युधि ज्येष्ठं). D_{2.8} भारतम् (for भ्रातरम्). G₂ आजमीढं. — ^c) G₂ तरसाम्. K₁ व्युपेत्य; K₃ निपेत्य; G₁ उपेत्य (for [अ]भ्यु). — ^d) V₁ B D (except D₃) T_{1.3} M₁ प्रवृत्तिं. V₁ क च; B (except B₅) D₁ D_{1.5} वद; D₂ वज्र (for त्विह). K₃ केन; V₁ ते स; B_{1.3-5} D₁ D_{3.4.7} S कुत्र; B₂ कात्र; D₁ D_{1.5} कां नु; D₂ चाशु; D₃ केति (for केति). K₃ V₁ B_{1.3}; D₁ D_{3.4.5-8} राजा; B_{2.5} D₁ D_{2.5} भीम; D₁ भीमः; S चे (T₁ वे)ति (for राजन्).
58 Some MSS. भीमसेन (for भीम). — ^a) K₃ यतो (for इतो). — ^b) B₁ धर्मराजो (for 'पुत्रो). — ^c) K₃ T₁ G_{1.2} M कर्णबाणविभुयाङ्गो; K₄ 'विभुयाङ्गो; V₁ 'विभिन्नाङ्गो; B D₁ D₁ D₁₋₁ 'णामित्वाङ्गो; D₃ T_{2.3} G₃ 'णविभुयाङ्गो.
59 ^b) T₁ ज्ञातिं; T_{2.3} G M₃ ज्ञातुं; M₁ ज्ञात्वा (for राज्ञः). K₃ D₃ प्रवृत्तौ; K₂ प्रवृत्तैः; D_{1.5} 'वृत्तौ; S 'वृत्तिं.

C. 8. 5289
B. 8. 65. 5
K. 8. 68. 13

नूनं हि विद्वोऽतिभृशं पृषत्कैः
 कर्णेन राजा शिविरं गतोऽसौ ॥ ५९
 यः संप्रहारे निशि संप्रवृत्ते
 द्रोणेन विद्वोऽतिभृशं तरस्वी ।
 तस्यौ च तत्रापि जयप्रतीक्षो
 द्रोणेन यावन्न हतः किलासीत् ॥ ६०
 स संशयं गमितः पाण्डवाग्र्यः
 संख्येऽद्य कर्णेन महानुभावः ।
 ज्ञातुं प्रयाद्याश्च तमद्य भीम
 स्थास्याम्यहं शत्रुगणान्निरुध्य ॥ ६१
 भीम उवाच ।
 त्वमेव जानीहि महानुभाव

राज्ञः प्रवृत्तिं भरतर्षभस्य ।
 अहं हि यद्यर्जुनं यामि तत्र
 वक्ष्यन्ति मां भीत इति प्रवीराः ॥ ६२
 ततोऽब्रवीदर्जुनो भीमसेनं
 संशप्तकाः प्रत्यनीकं स्थिता मे ।
 एतानहत्वा न मया तु शक्य-
 मितोऽपयातुं रिपुसंघगोष्ठात् ॥ ६३
 अथाब्रवीदर्जुनं भीमसेनः
 स्ववीर्यमाश्रित्य कुरुप्रवीर ।
 संशप्तकान्प्रतियोत्स्यामि संख्ये
 सर्वानहं याहि धनंजयेति ॥ ६४
 तन्भीमसेनस्य वचो निश्म्य

T1 कुरुन्दनस्य; T2.3 G1.3 M पुरुषर्षभस्य. — °) V1 B1.4.5 Dn1 D2-4.7 T1 नूनं स; T3 G नृसिंह- (for नूनं हि). B2 हि (for ऽति-). S1 K2 पृषत्कैः; K1 पृषत्कैः; K3 पृषत्कैः; D8 प्रपत्कैः. — B1 om. 59²-60².

60 B1 om. 60² (cf. v. l. 59). — °) S2 याः. K4 Dn1 D2 संप्रहारैः. T G M1 युधि (for निशि). K4 निशि संप्रवृत्ते; B4.5 Dn1 D2.4.7 निशितैः पृषत्कैः; D2 M2-4 तुमुले (D2 निशितैः) प्रवृत्ते (for निशि संप्र). — °) K3 B D (except D2.8) स; T1 M1 हि (for च). S2 जनप्रतीक्षयो (sic); K1 जयप्रतीक्षो; S जयं प्रतीक्ष्य (T1 G2 °क्षन्). — °) K3 B D (except D2) M2.4 द्रोणोपि; M3 द्रोणे न (for द्रोणेन). G1 द्रोणो यथावन् (for द्रोणेन यावन्). D2.8 (marg. as in text) व्यथितः; G1.2 M1.2 निहतः (for न हतः).

61 °) K3 असंशयं (for स संशयं). K3 निहतः; T1 G2 प्रासवान् (for गमितः). K2 पाण्डवाग्र्यः; B2 °वाग्र्यं; M1 °वाग्र्य. — °) B5 T2 G1 transp. संख्येऽद्य and कर्णेन. B4 D8 संख्ये स; D8 रण्यः; T1 G2 समेत्य; T3 G3 कर्णेन; M शक्य (for संख्येऽद्य). T3 G2 संघेद्य (for कर्णेन). — °) K1 ज्ञातं. B2 स्वया हि; M1 प्रसद्य (for प्रयाहि). B3 [अ]द्य (for [आ]द्यु). V1 B5 Da1 D1.5 T2.3 G transp. आद्यु and अद्य. B2 ज्ञातुं प्रयाद्याद्याश्च भीम.

62 Some MSS. भीमसेन (for भीम). — °) G1 तमेव (for त्वमेव). — °) K1 राज्ञा (for राजः). Da1 D1.5 कुरुसत्तमस्य; T1.2 G1.2 पुरुषर्षभस्य. — °) B2.4 Dn1 D2.4.7 याम्यामित्रा; T3 G1.3 तत्र यामि (by transp.).

B1 अहं यद्यर्जुनं यास्यामि तावद्. — °) B1.2 Dn1 D2.4.7 वदन्ति; D2 वक्षन्ति. K1 भीताः; M2 भीम (for भीत).

63 °) B5 ततोर्जुनो भीममुवाच संख्ये; T3 G ततोर्जुनो ह्यब्रवीन्भीमसेनं. — °) K4 संसप्तकाः. K1 प्रतिनीकं; B (except B5) Dn1 D2.4.6.7 प्रत्यनीकः; Da1 D1.5 T1.3 G M °नीकाः; D2 T2 °नीके; Cc °नीकान्. D2 खिमेते (sic) (for स्थिता मे). — °) K3 V1 B2.5 Dn1 D2-4.7 [अ]द्य; B1.8.4 Da1 D1.5.6.8 G2 तु (for न). K3 V1 B D न; S [अ]द्य (for तु). — °) K4 इतोपयातुं; B5 °पयातं; D2 इति प्रयातुं; D2.8 इतः प्रयातुं; T1 G1 इहा (G2 °हो)प (for इतोऽप). S2 K1.4 V1 रथ (V1 वृष)संघगोष्ठात्; K3 B1 रिपुसंघ (K3 °प्र)योगात्; D6 °सिंहगोष्ठात्; S °संघमध्यात्. Cc cites गोष्ठात्.

64 °) D6 तथा (for अथ). T2 अथार्जुनं भीमसेनो ब्रवीच्च. — °) B1 Dn1 D2.7 आसाद्य; B4.5 आस्थाय (for आश्रित्य). K4 कुरुप्रवीराः; B1-3 Da1 Dn1 D1.2.4.5.8 T G3 M °प्रवीरः (B2 °रं). — °) Some MSS. संसप्तकान्. K4 व्यतियोत्स्यामि; B1.4 Dn1 D1.7 प्रतियास्यामि; D5 योधयिष्यामि (for प्रतियोत्स्यामि). T3 G3 M2 संघे; G3 M1.3.4 संख्ये. — °) V1 B1.4.5 Dn1 D2.4.7 त्वं (for [ह]ति).

65 G2 om. 65. Before 65, B1.3-5 Da1 D1.5 ins. संजय उवाच; B2 धनंजय उवाच. — °) V1 B5 Dn1 D2.4.7 सुदुष्करं; B5 °वैचो; D2.6 °धरं; T1 जिष्णुर्वचो; T2 M धनंजयो; T3 G1.3 जिष्णुस्तदा (for सुदुर्वचं). K1 आतुरमित्रसंख्ये; T2 आतुरं मित्रमभ्ये. — V1 B2.4.5 Dn1

सुदुर्वचं भ्रातुरभिप्रमये ।
 द्रष्टुं कुरुश्रेष्ठमभिप्रयातुं
 प्रोवाच वृष्णिप्रवरं तदानीम् ॥ ६५
 चोदयाश्चान्दपीकेश विगाह्यैतं रथार्णवम् ।
 अजातशत्रुं राजानं द्रष्टुमिच्छामि केशव ॥ ६६
 ततो हयान्सर्वदाशार्हमुख्यः
 प्राचोदयद्भीममुवाच चेदम् ।
 नैतच्चित्रं तव कर्माद्य वीर
 यास्यामहे जहि भीमारिसंघान् ॥ ६७
 ततो ययौ हृषीकेशो यत्र राजा युधिष्ठिरः ।

Ds. 1. 6. 7 ins. after 65^{aa}: K₁ Da₁ D_{1.5} after 65:

637* संशसकानीकमसहस्रभेकः

सुदुष्करं धारयामीति पार्थः ।

उवाच नारायणमप्रमेयं

कपिध्वजः सत्यपराक्रमस्य ।

श्रुत्वा वचो भ्रातुरदीनसत्य-

सदाहवे सत्यवचो महात्मा ।

[5]

[(L. 2) V₁ B₁ Da₁ D_{1.5} 6 तु (D₁ स) दुर्धरं (for 'दुष्करं').
 — (L. 3) D₁ अप्रमेय. — (L. 4) B₅ सत्यपराक्रमश्च.
 — (L. 6) Da₁ D_{1.5} सत्यवचो (for 'वचो').]
 — V₁ B_{1.5} D₆ om. 65^{cd}. D₄ reads 65^{cd} on marg.
 — '°) K₃ T₃ G_{1.3} इति प्रयातः (K₃ 'स्यन्'); K₄ D₂ T₂
 M अभिप्रयातः (K₄ 'यन्तं'); B_{1.3.4} Dn₁ D_{1.3.4.7.8}
 'प्रयात्यन्' (D₁ 'स्ते'); Cc 'प्रापंतं' (corrupt) (for 'प्रयातुं').
 T₁ द्रष्टुं कुरुणामुपभं प्रयातः. — '°) T₂ विष्णुं वरदं (for
 वृष्णिप्रवरं). — After 65, S ins.:

638* राजानं प्रति वार्ण्यैव दूयते मे दृढं मनः ।

[G₁ कुरु (for प्रति).]

66 Before 65, all MSS. (except T₃ G₃) ins.
 अर्जुन उवाच. — '°) D_{2.3} नोदय (for चोदय). — '°) K₃ V₁
 B Da₁ Dn₁ D_{1.3-5.7} S विहाय; D₆ विगाह (for विगाह्य).
 K₁ V₁ B₁ Da₁ D_{1.7.8.9} T_{2.3} G_{1.3} M [ए] नं; K₃ B_{1.3.4}
 Dn₁ D_{1.3.7} T₁ G₂ [ए] तद्; D₃ [ए] वं (for [ए] तं).
 K₃ V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3-5.7} वलार्णवं; D₆ रणार्णवे; G₂
 रणजिरं (for रथार्णवम्). — '°) K₂ अजातशत्रुराजं (sub-
 metric); D₁ 'शत्रुराजानं. — '°) T₁ G₂ ज्ञातुम् (for द्रष्टुम्).
 D₁ केशवं. — After 66, S ins.:

639* तं रथं चोदयामास वीभत्सोर्वचनाद्धरिः ।

67 Before 67, K₄ B (except B₁) D (except
 D_{2.3.8}) ins. संजय उवाच. — '°) S₂ -मुख्याः (for -मुख्यः).
 S ततो हयान्स द (G₁ दा) शार्हमुख्यः. — '°) K₃ T₁ प्रचो-

शीघ्राच्छीघ्रतरं राजन्वाजिभिर्गरुडोपमैः ॥ ६८
 प्रत्यनीके व्यवस्थाप्य भीमसेनमरिंदमम् ।
 संदिश्य चैव राजेन्द्र युद्धं प्रति वृकोदरम् ॥ ६९
 ततस्तु गत्वा पुरुषप्रवीरौ
 राजानमासाद्य शयानमेकम् ।
 रथादुभौ प्रत्यवरुह्य तस्मा-
 द्ववन्दतुर्धर्मराजस्य पादौ ॥ ७०
 तौ दृष्ट्वा पुरुषव्याघ्रौ क्षेमिणौ पुरुषर्षभ ।
 मुदाम्युपगतौ कृष्णावश्विनाविव वासवम् ॥ ७१

C. 8. 3303
 B. 8. 65. 18
 K. 8. 68. 27

दयद्; K₃ V₁ B Dn₁ D_{1-1.3-5} T_{2.3} G M प्रचो (D₂ प्रतो-
 D₃ प्राचो) दयन्. K₄ B₃ वाक्यं (for चेदम्). — '°) T₂
 कृत (for तव). K₃ कर्मादि (for कर्माद्य). K₃ V₁ B D S
 भीम (for वीर). — '°) S₂ यस्यामही; V₁ B₁₋₄ Dn₁
 D_{3.4.7} यास्याम्यहं; B₅ D_{1.5} T₂ G₁ 'वहे; T_{1.3} G_{2.3} याह्याहवे
 (for यास्यामहे). T₃ G जय (for जहि). K₃ V₁ B D S
 पार्थ (for भीम). V₁ [अ] रित्चं.

68 Da₁ D_{1.5} transp. 68 and 69. Dn₁ reads
 68^c-69^d on marg. — '°) T₁ शीघ्रं (for शीघ्रात्).
 T_{1.3} G शीघ्रतरं (G₂ 'रो). D₁ राजा.

69 B₅ om. 69. Da₁ D_{1.5} transp. 68 and 69. Dn₁
 reads 69 on marg. — '°) T₃ G M₃₋₄ त्ववस्थाप्य;
 (for व्यव). K₁ प्रतीनीके विवस्थाप्य; Da₁ D_{1.5} प्रत्यनी-
 केव्ववस्थाप्य; T₁ प्रत्यनीकमव. — '°) V₁ B_{1.3.4} Da₁
 Dn₁ D_{1.3-5.7} चैनं; D₃ चैवं (for चैव). — After 69, V₁
 B₃ Da₁ D_{1.5} ins.:

640* क्षणेनैव तु राजानमासेदतुररिंदमौ ।

70 '°) S K_{1.2.4} B₁ G₁ पुरुषप्रवीरो. — '°) T₂ M
 धर्मसुतस्य (for 'राजस्य). — After 70, V₁ ins.:

641* जवेन गत्वा तु दाशार्हमुख्यः

शयानमेकं कुरुजं ददर्श ।

प्रहर्षवेगेरितमानसादुभौ

राजानमासाद्य परित्वद्वगम् ।

On the other hand, T G ins. after 70:

642* हत्येवमभिसंगृह्य उभौ तु प्राञ्जली स्थितौ ।

शस्त्रक्षतौ महाराज रुधिर्रेण समुक्षितौ ।

निहत्य बाहिनीं तुभ्यमपयातौ रणाजिरात् ।

[(L. 1) T₂ उपसंगृह्य. — (L. 3) G₁ निहतुं. T₁ त्वपयातौ.]

71 '°) K₃ V₁ B D T₂ M तं (for तौ). V₁ B D S
 (except G₁) पुरुषव्याघ्रं (Da₁ D_{1.5} 'त्र. — '°) K₃ V₁
 B Da₁ D_{1-1.3.5} S क्षेमिणं; K₄ क्षिमिणौ; Dn₁ क्षेमणं;

C. B. 3304
B. B. 65. 19
K. B. 68. 28

तावभ्यनन्दद्राजा हि विवस्वानश्विनाविव ।
हते महासुरे जम्भे शक्रविष्णू यथा गुरुः ॥ ७२

मन्यमानो हतं कर्णं धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
हर्षगद्गदया वाचा प्रीतः ग्राह परंतपौ ॥ ७३

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि पञ्चचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥

४६

संजय उवाच ।

महासच्चौ तु तौ दृष्ट्वा सहितौ केशवर्जुनौ ।

हतमाधिरार्थि मेने संख्ये गाण्डीवधन्वना ॥ १
तावभ्यनन्दत्कौन्तेयः साम्ना परमवल्लुना ।

Ds. 1 द्वै (D₁ क्षा)मिणं; Co क्षेमिनं (for क्षेमिणौ). K₁ V₁
B Da₁ Dn₁ D₁-3.7.8 T₁ G₁ M पुरुषर्षभं (K₁ °भः); D₈
T₂.8 G₂.8 °पभौ. — °) V₁ T₂ M₂-4 [अ]भ्यनन्दतां
(V₁ °तु); B₁ D₈.8 [अ]भ्युपा (D₈ °भ्यु)गतौ; T₁.8 G
नन्दतु; M₁ हवन्दतां (for [अ]भ्युपगतौ). M₁ देवाच् (for
कृष्णाच्).

72 °) M₁ अभ्यवन्दद्. K₃ V₁ B Da₁ Dn₁ D₁-5.7.8
T₂.8 M₂-4 राजापि; T₁ G₂ पार्थोपि; M₁ राजानं (for राजा
हि). D₂.8 तावभ्यव (D₈ °ह)पयन्ना (D₈ °द्रा)जा. — °) T₂
G₁ मरुत्वान् (for विवस्वान्). Dn₁ D₁.7 अपि (for हव).
T₁ G₂ धर्मराजः परंतपः. — G₂ om. 72^{cd}. — °) Dn₁ तं न;
T₁ संखे (for जम्भे). — °) K₁ Dn₁ D₁ शक्र (K₁ °क्रा)-
विष्णु; K₁ शक्राविष्णू; D₂ इंद्रोपेन्द्रौ; D₈ इंद्रं प्रेक्ष्य; D₈
शक्रं विष्णुर. D₈ पुरा; M₂-4 गुरुं; Ca गुरुः (as in text).
Co: कुरुकस्यो वृहस्पतिर्वा ।

73 T₁ transp. 73^{ab} and 73^{cd}. — °) Dn₁ कर्णे.
— T₂.8 G₁.8 M₁ ins. after 73^{cd}; T₁ after 73 :

643* प्रीतः परपुरंजयः ।

स भूत्वा पुरुषव्याघ्रो.

[After line 1, T₁ reads 73^{cd} repeating it in its
proper place. — (L. 2) M₁ गत्वा (for भूत्वा). T₃ G₃
पुरुषव्याघ्रो.]

— °) T G₁.8 M₁ राजा त (M₁ य)त्र (for धर्मराजो).
— M₂-4 om. 73^{cd}. — °) G₁ हर्षाद् (for हर्ष-). K₃ V₁
Dn₁ D₂-4.6.7 T₁ (both times) G₂.8 M₁ परंतपः; B₃
Da₁ D₁.5 G₁ °तप. D₈ मुदा परमया युक्तः सोभवत्पां-
डुनन्दनः.

Colophon om. in B₃. — Day of Karna's General-
ship: S₂ K₁.4 द्वितीय (K₁ °ये)युद्धदिवसे. — Adhy.
name: T₁ G₁ युधिष्ठिरदर्शनं. — Adhy. no. (figures,
words or both): S₂ 46; B₁.5 65; B₂ 58; Da₁ 76; D₁
60; D₈ 66; T₁.8 G₃ 73; T₂ M 72.

46

1 After the ref., N (except B₁) T₁.8 G ins.:

644* अथोपयातौ पृथुलोहिताक्षौ
शराचिताङ्गौ रुधिरप्रदंशौ ।

[(L. 1) T₁.8 G अथ प्रयातौ. — (L. 2) D₇ G₂ शराचि-
ताङ्गा.]

— After the above, B₃ ins. 646* for the first time.
K₄ V₁ B₂.5 Da₁ D₁.5 cont.: B₃ (lines 5-6 only)
ins. after 646*:

645* युधिष्ठिरस्य प्रतिवेदयन्तौ
प्रियं तदानीं पुरुषप्रवीरौ ।
तावागतौ प्रेक्ष्य महेन्द्रकल्पौ
युधिष्ठिरो दुःखपरीतचेताः ।
कृच्छ्रेण राजा प्रतिलभ्य संज्ञां
ततः पुनः प्रीतमना बभूव ।

[5]

[B₃ om. lines 1-4. — (L. 1) B₂.5 युधिष्ठिराय. Co
[अ]नुवेदयन्तौ (for प्रति). — (L. 2) Co cites प्रियं (as
above). D₅ -प्रवीरे. — (L. 3) K₄ तवागतौ; V₁ ताव.
— (L. 5) B₃ कृष्णेन; Co कृच्छ्रेण (as above).]

K₄ V₁ B₂.8 (ins. for the first time after 644*).
Da₁ D₁.5 cont.: S₂ K₁-3 B₁ Dn₁ D₂-1.6-8 T₁.8 G
ins. after 644*:

646* समीक्ष्य सेनाग्रनरप्रवीरौ
युधिष्ठिरो वाक्यमिदं बभाषे ।

[L. 1) S₂ K₁ समीक्ष्य. S₁ K₁.2.4 सेनाग्रमथ प्रवीरौ; T₁.8 G
सेनाग्रवर (T₁ °रे)प्रवीरौ (G₁ °रे). Co cites सेनाग्रनेषु प्रवीरौ.]
B₁.5 om. 1. — °) S₂ K₁ महासत्त्वा; K₄ शत्त्वौ. V₁
B₂.4 Da₁ Dn₁ D₁.8-5.7 हि (for तु). D₁ नो (for तौ).
D₂ अहं नावागतौ दृष्ट्वा; S ततो युधिष्ठिरो दृष्ट्वा. — °) K₁.8
आधिरथं; T₁ G₂ आधी (G₂ °ति)रथं; T₃ G₃ आतिरथि
— °) S युद्धे (T₂ °धि) (for संख्ये). K₃ D₂.6 G₁
गांजीवधन्विना; D₈ गांजीवधन्वना.

2 °) B₁ तावानंथ स कौन्तेयः; B₁ तावन्थि स कौं
(sic); Dn₁ तावभ्यदन्दकौन्तेय (corrupt); D₈.4.7 ताव-

स्मितपूर्वममित्रघ्नः पूजयन्भरतर्षभ ॥ २
युधिष्ठिर उवाच ।

स्वागतं देवकीपुत्र स्वागतं ते धनंजय ।
प्रियं मे दर्शनं बाढं युवयोरच्युतार्जुनौ ॥ ३
अक्षताभ्यामरिष्टाभ्यां कथं युध्य महारथम् ।
आशीविषसमं युद्धे सर्वशस्त्रविशारदम् ॥ ४
अग्रं धार्तराष्ट्राणां सर्वेषां शर्म वर्म च ।
रक्षितं वृषसेनेन सुपेणेन च धन्विना ॥ ५
अनुज्ञातं महावीर्यं रामेणास्त्रेषु दुर्जयम् ।

त्रातारं धार्तराष्ट्राणां गन्तारं वाहिनीमुखे ॥ ६
हन्तारमरिसैन्यानाममित्रगणमर्दनम् ।
दुर्योधनहिते युक्तमस्मद्युद्धाय चोद्यतम् ॥ ७
अप्रवृष्यं महायुद्धे देवैरपि सवासवैः ।
अनलानिलयोस्तुल्यं तेजसा च बलेन च ॥ ८
पातालमिव गम्भीरं सुहृदानन्दवर्धनम् ।
अन्तर्काममित्राणां कर्णं हत्वा महाहवे ।
दिष्ट्या युवामनुप्राप्तौ जित्वासुरमिवामरौ ॥ ९
तेन युद्धमदीनेन मया हृद्याच्युतार्जुनौ ।

C. 8. 3317
B. 8. 66. 9
K. 8. 69. 12

भ्यन्तं कौतेयः. — °) Ś1 K2.3 B1-3 Dn1 D2.3.4.7 T
G1.3 अमित्रघ्न (Ś1 K2.3 T1 'घ्न'). — °) Ś1 K2 सूजयन्
(sic) (for पूज). Dn1 M2.3 भरतर्षभः; G3 पुरुषर्षभः.

3 °) K2.3 V1 B Da1 Dn1 D2.5.7.8 Cc.p देवकी-
मातः (for 'पुत्र'). — °) D1 धनंजयः. — °) K3 B1.4.5
Dn1 D2-3 T3 G3 गाढं (for बाढं). — °) D3 केशवार्जुनौ;
S नरसिंहयोः (for अच्युतार्जुनौ).

4 °) K1 अक्षता भगमरिष्टाभ्यां (sic); S अरिष्टयो-
रक्षतयोः. Ca.c cite अरिष्टाभ्यां (as in text). — °) K1
कथं युद्धोः; K3 V1 B2.3 D2.3.5 S कर्णं हत्वा (K3 जित्वा;
B1 विद्धा; B3 D3.3 युद्धा; D2 युद्धे); B1.4.5 D3.4.7 हतः
कर्णः; Da1 D1.5 हत्वा कर्णं (for कथं युध्य). B1.4.5 Dn1
D2.4.7 महारथः; B3 'हवे'. — D3 om. 4^{ed}. — °) K4
आशीविषसं (by metathesis) (for 'समं'). — °) K3
सर्वशस्त्रविशारदं; T3 शस्त्रास्त्रेषु विशारदं.

5 °) B2 अग्रजोः; Da1 D1.5 श्रोतारं (for अग्रं). G2
धातारं धार्तराष्ट्राणां. — °) B2 सर्वः; Ca.c शर्म (as in text).
K3 समवर्चसं (for शर्म वर्म च). G2 transp. शर्म and
वर्म. Ca.c cite वर्म (as in text). M1 गन्तारं वाहिनी-
मुखे (=6^{ed}). — T3 M2-3 om. 5^c-6^b. — °) B2 विक्षितं
(for रक्षितं). — °) T1.3 G संयुगे (for धन्विना).

6 T2 M2-4 om. 6^{ab} (cf. v. l. 5). — °) K3 V1
B1.3-5 D रामेणास्त्रे सु (V1 Da1 D1.2.5.6 'स्त्रेण) दुर्जयं; B2
रामेण शस्त्रदुः. — For 6^{ab}, T1.3 G M1 subst.:

647* रामेण जामदग्नयेन अनुज्ञातं यशस्विना ।

[T1.3 G3 M1 त्व (T1 ह्य) नुज्ञातं.]
— After 6^{ab}, N ins.:

648* मुख्यं सर्वस्य लोकस्य रथिनं लोकविश्रुतम् ।

[K1 सुखं; B2 Dn1 D3.4.7 अयं (for मुख्यं). D2.3
रथिनः.]

— °) Ś K2.4 Cc श्रोतारं; K1 श्रेतरं (sic); Cc.p त्रातारं
(as in text). — °) B1 यन्तारं; D2 जेतारं; Cc गन्तारं

(as in text). B2.3.5 Da1 D1.5 वाहिनीमुखं. M1 सर्वेषां
शर्म वर्म च (=5^b).

7 °) Ś2 K1.2.4 अपि; B1.4.5 Da1 Dn1 D1.3-7 पर-
(for अरि-). T2 M1-3 सेनानाम् (for 'सैन्यानाम्'). — °)
K3 D3 अमित्रगणसूदनम्; K4 'मर्दनम्'; D5 'वर्दनम्' (sic).
— After 7^{ab}, S reads 8^c-9^b. — °) Ś K1.2.4 V1
D3.3 दुर्योधनमते. Ś1 K1.2.4 युद्धम् (K1 'क्राम्') (for
युक्तम्). — °) Ś1 B2.4.5 Dn1 D1-4.6 T2.3 G1.3 M
अस्मद्युद्धाय; K3 अद्य युद्धाय (for अस्मद्युद्धाय). Ś K2.4
चोद्यतं; B1 चोदितं; B3 चोत्थितं; D2 चोद्यतां (for
चोद्यतम्). T1 G2 पांडवानर्थकारकं (G2 'र्थ उद्यतं').

8 °) K2 अप्रवृष्टं; K4 अप्रवृष्यं (sic). B1 हृद्यायुद्धे;
S महारणे (for 'युद्धे'). — °) K1 देवैरपि (sic) (for
देवैरपि). Ś2 देववैरमिवसवैः. — S reads 8^c-9^b after
7^{ab}. — °) K1.4 M1 अनिलानि (M1 'न' लयोः. Da1
स्तुल्यं (for तुल्यं). K3 अनलानिलसंकाशं. Cc: अनिला-
निलयोरिति तेजोबलाभ्यां यथासंख्यम्.]

9 For sequence in S, cf. v. l. 7. — °) B
Da1 Dn1 D1-3.5.7.8 G1 M सुहृदां नन्दि (D3
'द') वर्धनं; D3 कौरवानन्दं. — °) K2 अंतकार्यम्; B1
'काभ्रम्'; B3 D3 'कामम्'; D4 'कारम्'; D7 'कालम्'; T1
'काईम्' (for 'काभ्रम्'). K3 अंतकं हि ममित्राणां (sic);
Dn1 अंतकं मन मित्राणां. — °) B (except B3) D
(except D2.3.3) transp. कर्णं and हत्वा. B1.4 D
(except D2.3.3) T3 G महामृधे; B3 'रथं' (for 'हवे').
— Dn1 om. 9^a-11^b. — °) Da1 दिष्ट्या (for दिष्ट्या). S
(except G2) इह प्राप्ते (for अनुप्राप्तौ). — °) T1.3 G हत्वा
मृत्युमिवापरं; T2 वृत्रं हत्वा ययामरौ; M हत्वा वृत्रमिवामरौ.

10 Dn1 om. 10 (cf. v. l. 9). — °) B1.3-5 Da1
D1.3-5.7 घोरं (for तेन). K4 अदीनेन; B1 अदीनेन; S
अभीतेन (for अदीनेन). — °) V1 B2.3 Da1 D1.5 M
[अ]पि; B3 [अ]स्त्र (for हि). K1 B1 Da1 D1.5 [अ]द्य;

C. 8. 3317
B. 8. 66. 9
K. 8. 69. 12

कुपितेनान्तकेनेव प्रजाः सर्वा जिघांसता ॥ १०
तेन केतुश्च मे छिन्नो हतौ च पार्ष्णिसारथी ।
हतवाहः कृतश्चासि युयुधानस्य पश्यतः ॥ ११
धृष्टद्युम्नस्य यमयोर्वीरस्य च शिखण्डिनः ।
पश्यतां द्रौपदेयानां पाञ्चालानां च सर्वशः ॥ १२
एताञ्जित्वा महावीर्यान्कर्णः शत्रुगणान्वहून् ।
जितवान्मां महाबाहो यतमानं महारणे ॥ १३

B1.8 D2.4.7 [अ]स्य; D2 T2 [अ]पि (for [अ]द्य). G2
M1 [अ]र्जुनाच्युतौ. D2.6 बलिनौ केशवार्जुनौ. — After
10^{ab}, S ins.:

649* कृतं घोरं महाबाहो धृष्टद्युम्नस्य पश्यतः ।

[T2 M2-1 महाबाहू (T2 'हु').]

— °) B1.8-5 D2.1 D1.8-7 कृतं तेन (for कुपितेन). K2
[आ]र्तकेन; B3 [अ]तकस्य (for [अ]न्तकेन). V1 D2.7
[ए]व (for [ह]व). S अंतकेनेव क्रुद्धेन. — °) B1 D2
सर्वा (B1 'वै') जिघांसया. B3 जिघांसतः; D5 'सर्वा'.

11 D2.1 om. 11^{ab} (cf. v. 1. 9). — °) K2 हेतौ च;
B3 निहतौ; D5 हतौ तौ; T1 हतौ वै (for हतौ च). S K
प्राष्टिसारथी; T2 पार्ष्णिसारथि; T3 G M प्राष्टिसारथी (G1 'थि:');
(for पार्ष्णि). K3 हतौ पार्ष्णिः ससारथिः. — °) K4 M3
हतवाहाः (M3 'हं'); T1.3 G2.3 अपसव्यः (for हतवाहः).
K3 B1 D2.1 D2.3.7 ततश्च (for कृतश्च). B3 चापि (for
चासि). D5 हतौ वै सर्वतश्चासि. — °) D2.1 D5 पश्यतः.
T1 G2 प्रेक्ष्य (T1 'क्ष') माणस्य सात्यकेः.

12 ^{ab}) S1 D5 (sup. lin. as in text) युवयोर (for
यमयोर). S वीरयोर्यमयोश्चापि (G1 'श्वैव') धृष्टद्युम्नशिखण्डिनोः.
— °) Some MSS. पंचालानां. S शतद्रोश्च (G2 भीमस्य
च) महात्मनः.

13 °) K3 V1 B D (except D2.3) महावीर्यः; T1
G2 'रते'; T2.3 G1.3 'बाहुः' (for 'वीर्यान्'). — °) K1
B1.4 कृष्णः; K4 D2.1 कर्ण (for कर्णः). B1 शत्रुगतान्
(for 'गणान्'). D5 सुहुः (for बहून्). — °) M मा (for
मां). K1 T2 महाबाहुरः; T3 G1.3 'भागो' (for 'बाहो').
— °) B1.5 D2.1 D2.4.7 यतमानोः; D5 अपयातं (for
यतमानं). B5 T2 G2 M महाबाहवे; D5 'रथः'. D2 उपयात्स
महारथः.

14 °) B1.5 D2.1 D2.4.6.7 अभिस्र (D5 'श्रु') त्य; B2
अनुत्स्य; T1 G2 उपस्य; Cc अनुत्स्य (for 'स्य'). D2
[ए]व (for च). G2 रते (for युद्धे). — °) S K B5 D5
बहून्; V1 D5 T1 सुहुः (for बहु). T2 M परुषं चोक्तवा-

अनुत्स्य च मां युद्धे परुषाण्युक्तवान्वहू ।
तत्र तत्र युधां श्रेष्ठः परिभूय न संशयः ॥ १४
भीमसेनप्रभावात्तु यजीवामि धनंजय ।
बहुनात्र किमुक्तेन नाहं तत्सोढुमुत्सहे ॥ १५
त्रयोदशहं वर्षाणि यस्माञ्जीतो धनंजय ।
न स निद्रां लभे रात्रौ न चाहनि सुखं क्वचित् ॥ १६
तस्य द्वेषेण संयुक्तः परिदह्ये धनंजय ।

न्वहू. — °) T2 यत्र यत्र; T3 G स हि तत्र; M2-1 तत्र कर्णो
(for तत्र तत्र). S1 K3 B D T1.2 श्रेष्ठ. — °) D1
समंततः; T2 G1 धनंजय (for न संशयः). — After 14,
T1.2 read 20¹-21² and T3 G read 20²-21², repeating
the portions in the proper place.

15 T2 om. 15^{ab}. — °) D3 प्रभावस् (for प्रभा-
वात्). — °) K1 यजीवामिहारणे (sic); M1 दुःखं
जीवामि फल्गुनः; M2-1 यजीवामीह (M3 'मिव') फल्गुनः.
— After 15^{ab}, M reads 20²-21² repeating the portion
in its proper place. — °) K3 तु; D2.1 D4 च (for
[अ]त्र). — °) B2.3.5 D2.1 D1.5.6 T1.2 G1 M तं (for
तत्). T3 G3 हंत सोढुं समुत्सहे; G2 नाहं सोढुं समुत्सहे.

16 D2.1 reads 16-17 on marg. — °) D5 lacuna.
K1 राजाणि (for वर्षाणि). S1 K1.2.4 त्रयोदशाहोरात्राणि;
D4 'दश' हि वर्षाणि. Cc cites त्रयोदश and वर्षाणि (as
in text). — °) D2 न च; D3 नाहं; G2 यस्मान् (for
न स). V1 B2 D2.1 D1.5 न निद्रां लब्धवान्रात्रौ.

17 D2.1 reads 17 on marg. — °) K3 D5 तस्माद्
(for तस्य). B1 दोषेण; D2.1 D1.2.5 वीर्येण (for द्वेषेण).
K2 D3 संयुक्ताः (D3 'क्ता'); D2.1 D1.5 संतप्तः (for
संयुक्तः). — °) B1 परिदह्य; G1 'गृह्ये' (for 'दह्ये'). K1
D2.1 धनंजयः (D2.1 'यं'). — °) B2 आत्मानं. S K1 B1.4.5
D2.1 D2.4 मरणे; B3 damaged; M1 रमणं (for मरणं).
K3 राजन्; B1 यातो; B1.5 D2.4.7 जातो (B5 'ते'); D1
यानं; G2 M3 जानान् (for जानन्). Cc as in text. — °)
S1 K2 वागीणसः; K3 व्याघ्रेणसः; D5 दक्षीणसः; D5 व्याघ्रीं;
T1.3 G M वाघ्रा (M2.4 'घ्रां'); Cc वार्द्धीणसः; Cc
वार्द्धीण (also न) स. K2 B1.2.5 D2.1 D2.4.6.7 T2 Mr
Cc.p द्विजः; K3 V1 D2.1 D1.5.3 Cap.c द्विपादः; T3 G
M2-1 द्विजैः; Cc द्विपः (as in text). Cc वाघ्राणस इव
द्विपादः. — After 16, D1 (sec. m.) ins.:

650* कृष्णग्रीवो रकशिराः श्वेतपक्षो विहंगमः ।
स वै वाघ्रीणसः प्रोक्तो याज्ञिकैः पितृकर्मसु ।

आत्मनो मरणं जानन्वाध्रीणस इव द्विपः ॥ १७
 यस्यायमगमत्कालश्चित्तयानस्य मे विभो ।
 कथं शक्यो मया कर्णो युद्धे क्षपयितुं भवेत् ॥ १८
 जाग्रत्स्वपंश्च कौन्तेय कर्णमेव सदा ब्रह्म ।
 पश्यामि तत्र तत्रैव कर्णभूतमिदं जगत् ॥ १९
 यत्र यत्र हि गच्छामि कर्णाद्भीतो धनंजय ।
 तत्र तत्र हि पश्यामि कर्णमेवाग्रतः स्थितम् ॥ २०
 सोऽहं तेनैव वीरेण समरेष्वपलायिना ।
 सहयः सरथः पार्थ जित्वा जीवन्विसर्जितः ॥ २१

को नु मे जीवितेनार्थो राज्येनार्थोऽथ वा पुनः ।
 ममैवं धिक्कृतस्येह कर्णेनाहवशोभिना ॥ २२
 न प्राप्तपूर्वं यद्भीष्मात्कृपाद्रोणाच्च संयुगे ।
 तत्प्राप्तमद्य मे युद्धे सूतपुत्रान्महारथात् ॥ २३
 तत्त्वा पृच्छामि कौन्तेय यथा बकुशलस्तथा ।
 तन्ममाचक्ष्व कात्स्न्येन यथा कर्णस्त्वया हतः ॥ २४
 शक्रवीर्यसमो युद्धे यमतुल्यपराक्रमः ।
 रामतुल्यस्तथास्त्रे यः स कथं वै निषूदितः ॥ २५
 महारथः समाख्यातः सर्वयुद्धविशारदः ।

C. 9. 3333
 B. 6. 66. 25
 K. 6. 69. 28

[Cc cites this st. as a definition. — (L. 2) Cc सैव (for स वै).]

18 ^a) Ks V1 B2.4.5 Dn1 D3.1.6-8 M2-2 तस्य (for यत्). T1.3 G यस्य मेयं गतः कालश्च. — ^b) Ś2 K1.4 मे प्रभो; B (except B2) D (except D2.6) मे चिरं; T1.3 G भारत (for मे विभो). T2 M भृशं चिंतयतः प्रभो. — ^c) Ds कर्णो (for शक्यो). V1 B Dn1 D1-7 S transp. शक्यो and कर्णो. D3 युद्धे (for शक्यो). — ^d) Ds शक्यः (for युद्धे). Ś K2 Ms क्षमयितुं; B Dn1 Ds क्षयं; D2 क्षिपं. D2.6 वृषः; D3 रणे (for सवेत्).

19 ^a) S वा (for च). D6 जाग्रत्सु यश्च कौन्तेय. — ^b) V1 Ds S स्मराम्यहं; B3 महारथः; Ds [अ]ग्रतः स्थितं (for सदा ब्रह्म). — ^c) V1 यत्र (for the first तत्र).

20 T1 reads 20^{ab} twice. — ^a) G2 तत्र तत्र (for यत्र यत्र). V1 [ए]व (for हि). T1 (both times) पश्यामि (for गच्छामि). — T2 om. (hapl.) 20^{bc}. — ^b) T1 (second time) धनंजयः. — T3 G read 20^a-21^d for the first time after 14, and M reads the same for the first time after 15^{ab}. — ^c) T3 G M (all first time) यत्र यत्र (for तत्र तत्र). T1 G1 (second time) तु; G2 (second time) च (for हि). — T1.2 read 20^a-21^d for the first time after 14. — ^d) Dn1 स्थितः.

21 S repeats 21 (cf. v. l. 14 and 15).

— ^a) T2 (second time) वीर्येण (for वीरेण). — ^b) K2.4 Ds संग्रामेषु; T1.2 G M (all both times) संयुगे (for समरेषु). — ^c) Ds सरथः सहयः (by transp.); T3 G3 (first time) विहयो विरथः. — ^d) M1 (second time) राजन् (for जीवन्). G2 (first time) विवर्जितः (for विसृजं). T1 (second time) सर्वतः शर-विहतः; T3 G (second time) सर्वतः शकलीकृतः.

22 ^a) T1 G1.2 हि (for नु). — ^b) G1 [अ]र्थेन (for [अ]र्थेऽयम्). K1 च; K2 [S]य; Dn1 D1.5 [S]यि; G2 न (for अयं). B4 Dn1 D3.4.7 भवेत् (for अयं वा). D2

राज्यार्थे वा पुनः पुनः; T3 G3 M राज्यार्थो (M2.4 'र्थे) वा पुनः कथं. — ^c) Ś1.2.4 T1 M1.2.4 ममैव; B2 यस्त्वेवं (for ममैवं). V1 Dn1 D1.5 धिक्कृतस्याद्य; B1.3-5 Dn1 D3-7 विश्व (D3.4 'क्षि)तस्याद्य (D3 'स्वेव); S नि(G2 वि)कृतस्येह (for धिक्कृत). K3 नाम ब्रह्मिकृतस्येह; D3 मामेव विकृतस्येह.

23 ^a) G2 न च प्राप्तं हि (for न प्राप्तपूर्वं). T1 तद् (for यद्). Ds भीष्मान्मे (for यद्भीष्मात्). — ^b) M1 न तु (for कृपाद्). K1.2 द्रोणाश्च (sic). — ^c) T3 G वै (for मे). T1 तत्प्राप्तं वै मया युद्धे. — ^d) Ś2 सूतपुत्र (for 'पुत्रात्).

24 ^a) K3.4 B2 D2.3 T1 तत्त्वा; V1 B1.3-5 Dn1 D1.5-7 T2.3 G M स त्वां; D2 तं त्वां (for तत्त्वा). S वीभत्सो (for कौन्तेय). — D2 om. (hapl.) 24^{bc}. — ^b) Ks V1 B2 G1.2 M नः (K3 B2 [अ]य; V1 ह्य; M1 न) कुशलं; B2 D2.7.3 T3 G3 [अ]य (T3 G2 न) कुशलम् (for बकुशलम्). Cc cites असदन् (for अकुशलः). B3 यथा हर्षं नस्तथा (sic); Ds यथा कर्णो हतस्तथा; T1 यथा नु कुशलस्तव. — Ds om. 24^{cd}. — ^c) D4 कात्स्न्येन; T1 पृकांते; T2.3 G M कौन्तेय (for कात्स्न्येन). — ^d) B1.4.5 Dn1 Dn1 D1-5.7 हतस्त्वया (by transp.); M2-4 हतो युधि.

25 ^a) B (except B2) Dn1 D3.4.7 T1 G1.2 शक्रतुल्य- (T1 'ल्यं)ब्रह्मो; T2 M शक्रतुल्यसमो; T3 G3 शक्रतुल्य. — ^b) M2 om. (hapl.) पराक्रमः and रामतुल्य (in 25^d). Ś K B (except B2) Dn1 D1.5-7 यम(Ś K2.4 मम; K1 सम)तुल्यः (K1 'ल्या; B5 'ल्य) पराक्रमे. — ^c) K3 तथा चास्त्रे; K4 B1.2.5 D2-4.6.7 तयास्त्रेण; V1 B2 Dn1 D1.5 'स्त्रे च; B4 S 'स्त्रेयु; Dn1 'स्त्रे सः (for 'स्त्रे यः). — ^d) Ś1.2.4 B1-4 D3.4 वै निषूदितः; B3 D3 विनिषूदितः; D2.6 निहतस्त्वया; T2.3 G1.3 M ते निषू(M2-4 'सू)दितः (for वै निषूदितः). Dn1 कथं वै विनिषूदितः.

26 T1 om. 26^{ab}. — ^a) K2.4 B1.3 D1 T2 G1.2 M महारथः. Dn1 D1.5 स मे ख्यातः (for समाख्यातः).

C. 8. 3333
P. 8. 66. 25
K. 8. 69. 29

धनुर्धराणां प्रवरः सर्वेषामेकपुरुषः ॥ २६

पूजितो धृतराष्ट्रेण सपुत्रेण विशां पते ।

सदा त्वदर्थं राधेयः स कथं निहतस्त्वया ॥ २७

धृतराष्ट्रो हि योषेषु सर्वेष्वेव सदाजुन ।

तव मृत्युं रणे कर्णं मन्यते पुरुषपर्वभः ॥ २८

स त्वया पुरुषव्याघ्र कथं युद्धे निषूदितः ।

तन्ममाचक्ष्व वीभत्सो यथा कर्णो हतस्त्वया ॥ २९

सोत्सेधमस्य च शिरः पश्यतां सुहदां हतम् ।

त्वया पुरुषशार्दूल शार्दूलेन यथा रुरोः ॥ ३०

— ^१) Ts G1.8 सर्वसत्त्वविशारदः. — ^२) T1 G2 M धनुर्धरेषु. Ks प्रवराः. — ^३) Ks D2.6 एव पुरुषः; Ds एकपौरुषः; Cc एकपुरुषः. S सर्वेषां वै (T1 'सर्वपि; G2 M 'प्वेव) सदाजुन.27 ^१) S महारथः (T2 'बलः; Ts G3 'रथ) (for विशां पते). — ^२) Ks स्थितः (for सदा). Ks V1 B D S त्व(Ds त)दर्थमेव (V1 'मिव; Ds 'मिह) (for सदा त्वदर्थ). — ^३) S युधि (for त्वया).28 T1 om. (hapl.) 28-29. — ^१) K1 Da1 D1.2.5 धृतराष्ट्रोपि (K1 'द्रे हि; Ds 'द्रेषु); Ks V1 B Dn1 Ds.4.6-8 धार्तराष्ट्रो हि (B1 'द्रेषु; Ds 'द्रा हि) (for धृतराष्ट्रो हि). Ds युद्धेषु. S (T1 om.) धार्तराष्ट्रस्य यौधा हि (T2 यौधा हि; G योद्धारः). — ^२) V1 सर्वेष्वपि; S (T1 om.) सर्व एव (for सर्वेष्वेव). Ds युधि (for [ज]जुन). — ^३) B2 transp. मृत्युं and कर्णं. Ss K1 कर्णं. — ^४) G2 M2-4 मन्यते. Ss Ks.4 V1 B D पुरुषपर्वभ (B1.5 Ds.4.7 'भं); S (T1 om.) पुरुषोत्तमं (Ts M4 'म).29 T1 om. 29 (cf. v. l. 28). — ^१) B2 यत् (for स). Ts G M2-4 transp. स and त्वया. Bs T2.3 G2.3 M पुरुषव्याघ्रः. — ^२) S Ks.4 B2.3 Ds.7 M2-4 निषूदितः; K1 B1.5 Ds निपातितः (for निषूदितः). — Da1 D1.4.5 om. 29st. — ^३) K1.2 भीमत्सो; Ks V1 B Dn1 Ds.3.6-8 S (T1 om.) कैतेय (for वीभत्सो). — ^४) S (T1 om.) युधि (for त्वया). Bs.3 यथा स निहतस्त्वया.30 ^१) V1 B (except Bs) Da1 Dn1 D1.3-5.7 युध्यमानस्य; Ds सोत्सेधनस्य (sic); Ds 'धं चास्य; T2 'धं तस्य (for 'धमस्य). Ks Ds.6 हि; T G M1 तु; M2-4 तु (for च). D1 शिरसा (for च शिरः). — ^२) Ds कृतं हतम्. Ds पश्यतां च महात्मनां. — ^३) B (except Bs) Dn1 Ds.4.7 सिंहेनेव (for शार्दूलेन). S1 (marg. as in

यः पर्युपासीत्प्रदिशो दिशश्च

त्वां स्रतपुत्रः समरे परीप्सन् ।

दित्सुः कर्णः समरे हस्तिपूरां

स हीदानीं कङ्कपत्रैः सुतीक्ष्णैः ॥ ३१

त्वया रणे निहतः स्रतपुत्रः

कचिच्छेते भूमितले दुरात्मा ।

कचित्प्रियं मे परमं त्वयाद्य

कृतं रणे स्रतपुत्रं निहत्य ॥ ३२

यः सर्वतः पर्यपतत्त्वदर्थे

text) रुरोः; Ks तरो (for रुरोः). — After 30, V1 reads 33^{ab} repeating it in its proper place.31 V1 om. 31. Ds om. 31^a. T1 om. 31-32. — ^१) Ss (sup. lin.) Cc पर्युपासीत्; Ca पर्युपा (as in text). S (T1 om.) सर्वा दिशः पर्यपतत्त्वदर्थः. — ^२) Ss परीप्सन्; Ds दिदित्सुः; Gs वलिप्सन्; Ca परी (as in text). — ^३) Ss Ks हस्तिपूरां; Ks B Da1 D1.3-5.8 हस्तिपूरां; Ks 'पूराणः; Ds 'पंगवं यः (for हस्तिपूरां). Ds.6 दित्सुः (Ds om. दित्सुः) कर्णः सुमहद्विपदयं. — ^४) Ks सतीक्ष्णैः. — For 31st, T2.3 G M subst.:651^a दित्सुवृणां शकटं रत्नपूर्णं

कथं त्वयासौ निहतोऽद्य कर्णः ।

[(L. 1) M2-3 दिशवृणां.]

32 T1 om. 32 (cf. v. l. 31). — ^१) Da1 D1.5 कचित्त्वया (for त्वया रणे). V1 स हतः (for निहतः). Ss Ks सूर्यपुत्रः (for सूत). — M3 om. (hapl.) 32^a-33^b. — ^२) K1 कश्चित्; Ds M2.4 कश्चित् (for कश्चित्). B1 भूतले वै; Ds भूमिपृष्ठे (for 'तले). Ks Bs Ts G महात्मा. — ^३) K1 कश्चित्; Ds कश्चित् (for कश्चित्). T2 कृतं (for प्रियं). Ks कचित्क्षतं मे परमं त्वया कृतं; B1.4.5 Dn1 Ds.4.7 प्रियश्च मे परमो वै कृतोयं (Bs 'य). — ^४) B1.4.5 Dn1 Ds.4.7 त्वया; T2 प्रियं; G1 कृतं (for कृतं). Da1 D1.5 संख्ये (for रणे). Ks निहत्ये; G2 निपात्य (for निहत्य).33 Ms om. 33^{ab} (cf. v. l. 32). V1 reads 33^{ab} for the first time after 30. — ^१) B1 पर्यवर्तत्; Ca 'पतत् (as in text). T2.3 G M1.2 सर्वा दिशः पर्यपतत्त्व(Ts Gs 'न्व)दर्थः. — ^२) Bs Dn1 Ds सदाचितो; S (Ms om.) सुदान्वितो (for मदा). T2 गमितः; M1.2.4 गर्जितः (for गर्वितः). — ^३) Da1 सहय (for समेय). — ^४) K1.2.4 कश्चित्; Ds.3 कश्चित्

मदान्वितो गर्वितः सूतपुत्रः ।
 स शूरमानी समरे समेत्य
 कञ्चित्त्वया निहतः संयुगेऽद्य ॥ ३३
 रौक्मं रथं हस्तिवैश्च युक्तं
 रथं दित्सुर्यः परेभ्यस्त्वदर्थे ।
 सदा रणे स्पर्धते यः स पापः
 कञ्चित्त्वया निहतस्तत्तु युद्धे ॥ ३४
 योऽसौ नित्यं शूरमदेन मत्तो
 विकृत्यते संसदि कौरवाणाम् ।
 प्रियोऽत्यर्थं तस्य सुयोधनस्य

कचित्स पापो निहतस्त्वयाद्य ॥ ३५
 कचित्समागम्य धनुःप्रमुक्तै-
 स्त्वत्प्रेषितैर्लोहिताथैर्विहंगैः ।
 शेतेऽद्य पापः स विभिन्नगात्रः
 कञ्चिद्भूयो धार्तराष्ट्रस्य बाहुः ॥ ३६
 योऽसौ सदा श्लाघते राजमध्ये
 दुर्योधनं हर्षयन्दर्पपूर्णः ।
 अहं हन्ता फल्गुनस्येति मोहा-
 त्कञ्चिद्वत्तस्य न वै तथा रथः ॥ ३७
 नाहं पादौ धावयिष्ये कदाचि-

C. 3. 3345
 B. 3. 66. 37
 K. 3. 69. subst.

(for कचित्). B₁ त्वयाद्य निहतः. K₃ D₃ सव्यसाचिन्; B (except B₅) Dn₁ D₃. 4. 7 संयुगेसौ (B₃ 'यं'); D₂ सूतपुत्रः; S पापबुद्धिः (for संयुगेऽद्य). D₃ बलं प्रमथ्यापि हि कौरवाणां.

34 D₂ om. 34. D₃ om. 34^{abc}. — ^a) T₂ एकं; M₁ रौक्मं (for रौक्मं). K₃ V₁ B Dn₁ D₁. 3-5. 7 वरं; D₂ T₃ परं; M₂-4 सुजातं (for रथं). K₃ V₁ B₂. 5-गजाश्च; B₁. 4 D (D₂ om.) T₂. 3 G M गवाश्च; T₁ कुड्यासु- (for रथैश्च). T₁ युद्धं (for युक्तं). — ^b) T₃ G₃ कथं (for रथं). K₃ V₁ B₁. 3. 4 Dn₁ D₃. 4. 7 T₂ प्र (V₁ वि) दित्सुर (for दित्सुर). B₂. 5 रथं प्रदित्सुर्यः प्रवरं त्वदर्थे; T₁ रिपूजिघां- संतमदस्त्वदर्थे; G₁. 2 कत्सुः (G₂ दित्सुः) परेभ्यः प्रहृतस्त्वदर्थे (sic). — ^c) S त्वया (for सदा). M₁ वर्धते (for स्पर्धते). — ^d) K₁. 2 कश्चित्; B₂ D₇ कचित् (for कचित्). D₃ सुपुत्रः; S पापबुद्धिः (for तात युद्धे).

35 ^a) D₃ सैन्ये (for योऽसौ). B (except B₅) Dn₁ D₂. 2-3 सदा; Dn₁ महा- (for नित्यं). S शौर्यमदेन (T₁ वैजोभिः) (for शूरमदेन). S₂ (sup. lin. as in text) K₁ दृष्टो (for मत्तो). — ^b) G₁. 2 M₂. 4 विकृत्यते (G₁ वै). — ^c) B₂ दुर्योधनस्य (for सुयो). D₃ प्रियोऽत्यंतं यस्य सुयोधनस्य; T₁. 2 M प्रीत्यर्थं वै तात सु; T₃ G सं (G₁ यः) प्रीत्यर्थं तात सु. — ^d) K₁. 2 D₄ कश्चित् (for कचित्). K₁ स्वयापो (sic); T₁. 3 G₂. 3 M समर्थो; T₂ G₁ स कर्णो (for स पापो).

36 D₃ om. (hapl.) 36^a. — ^a) K₁. 2 कश्चित्; B₂ D₇ कचित् (for कचित्). K₁. 3 V₁ B₁. 3-5 D (D₃ om.) T₂ धनुःप्र (Dn₁ D₃ सु; D₁ यु) युक्तेस्य; B₂ धनुःप्रमुक्तेस्य; G₂ यःप्रमुक्तेस्य (sic) (for धनुःप्र). — ^b) K₁ लोहितांकोर (sic); K₃ V₁ B Dn₁ D₂. 4. 7 'तांनैर'; Dn₁ D₁. 5. 6. 3 Ca 'नैर'; S लोहमयैर (for लोहिताथैर). B₃ विवाणेब्धेः (sic); G₂ विहंगमैः; Ca. c विहंगैः (as in text). — ^c)

K₃ V₁ B₁ Dn₁ D₂. 4. 7 स (for स्य). S₂ B₁. 4. 5 Dn₁ D₂. 4. 6. 7 सु- (for स). K₁ कचित्पापः सोपि विभ- मगात्रः; S शेते भिन्नः पांसु सुपुत्रः. — ^d) K₁. 4 कश्चिद् (for कचित्). K₃ B₁. 4 Dn₁ D₁. 4. 7 T₃ G₃ भूयो; G₁ भूमौ; G₂ भिन्नो (for भूयो). B₁. 4 Dn₁ D₃. 4. 7 T₃ G₁. 3 M₁ बाहुः; D₂ वासः; Ca बाहुः (as in text).

37 ^a) V₁ समश्लाघतः; D₁ सदा श्लाघते; D₂ 'व्यते. S यः श्लाघते (T₁ यस्याहते; T₂ यश्च ब्रूते) राजमध्ये सदा हि. — ^b) G₂ दुर्योधनो V₁ दर्पपूर्णः; D₂. 3 T₃ G₁. 3 'युक्तः (for 'पूर्णः). — ^c) Some MSS. फाल्गुनस्य. S₂ K₃ V₁ B D कञ्चिद्वचसः; K₁ कञ्चिद्वत्स (for कञ्चिद्वत्स). K₃ यथा (for तथा). K₃ V₁ B D तत् (D₂ ततः) (for रथः). K₂ कञ्चिद्वत्तः पार्थ इत्यल्पबुद्धिः (for ^d). S हंतासि सर्वानिति पांडु (G₃ राज) पुत्रानहं हंता फल्गुनस्येति (T₃ G₃ 'हं) मोहात्. — After 37, S ins.:

652* कञ्चिद्वचोऽस्य वितथं त्वया कृतं

यत्तत्प्रियामवदत्तात कर्णः ।

समामध्ये रूक्षमनेकरूपं

धिकपाण्डवानपतिस्त्वं हि कृप्ये ।

कञ्चिद्भुवं शत्रुरयं महात्मा

[5]

ह्यधारयद्वा दश यः समस्तु ।

कर्णो व्रतं घोरमभिन्नसाहो

दुर्योधनस्यार्थनिविष्टबुद्धिः ।

[(L. 1) T₃ G₃ क्षतितथः; G₂ [S] विवृतं (for स्य वितथं). T₁ G₂ M transp. त्वया and कृतं. — (L. 2) T₁ यत्तत्प्रियाम्; T₃ G₃ यत्तत्प्रियम्; M₁ यत्तत्प्रियाम्; M₂-4 यत्तत्प्रियाम् (for यत्तत्प्रियाम्). — (L. 3) T₁ यत्तत्प्रियम् (for रूक्षम्). — (L. 5) T₁. 2 M कञ्चिद्वत्तं (T₂ 'व्रतं'; M₁ 'व्रतं') शत्रुनाथ- धीस्त्वं. — (L. 6) T₁. 2 M om. हि. — (L. 7) G₂ अभिन्न- साहं. — M om. line 8.]

38 K₂ om. 38^{ab}. — ^a) D₃ पादं. D₃ कथंचिद् (for

C. 8. 3345
B. 8. 66. 37
K. 8. 69. subst.

धावस्थितः पार्थ इत्यल्पबुद्धिः ।

व्रतं तस्यैतत्सर्वदा शक्रघ्नो

कच्चिच्चया निहतः सोऽद्य कर्णः ॥ ३८

योऽसौ कृष्णामव्रवीदुष्टबुद्धिः

कर्णः सभायां कुरुवीरमध्ये ।

किं पाण्डवांस्त्वं न जहासि कृष्णे

सुदुर्बलान्पतितान्हीनसत्त्वान् ॥ ३९

यत्तत्कर्णः प्रत्यजानात्त्वदर्शे

नाहत्वाहं सह कृष्णेन पार्थम् ।

इहोपयातेति स पापबुद्धिः

कच्चिच्छेते शरसंभिन्नगात्रः ॥ ४०

कच्चित्संग्रामे विदितो वा तदायं

कदा). — ^१) Ś K1 S हतः; K4 हंता (for स्थितः). K4 पार्थम्. Ś1 V1 D8.4.7 [अ]ल्पबुद्धेः; B4 'बुद्धौ'; Dn1 'बुद्धः'. — ^२) B5 D8.8 यस्य (for तस्य). D8 सर्वथा. D8 सूतसूतो (for शक्र). — ^३) K1.2 कश्चित्; D8 क्वचित्. — For 38, S subst.:

653* पादौ न धावे यावदहं न हन्मि

धनंजयं समरेषूपवेगम् ।

कच्चिद्रगे फल्गुन तं निहत्य

कच्चिद्रतं तस्य भग्नं त्वयाय ।

[(L. 1) T5 G8 यम् (for यावद्). G2 पादौ निधावे यदहं निहन्मि. — (L. 2) G2 [उ]पवेगं; M1 'हेलं (for 'वेगम्). — (L. 3) T1.2 M तस्मिन् (for कच्चिद्). T5 G इत्युक्तवान्यः समरे तं निहत्य. — (L. 4) G1.2 वृत्तं (for व्रतं).]

39 ^१) K2 कृष्णम्. D5 दुष्टबुद्धः. — ^२) D5 कुद्धः (for कर्णः). T1 कुरुमध्ये महात्मा; T2 'वृद्धमध्ये'; T5 G2.8 'मध्ये दुरात्मा; G1 'मध्ये सभायां (for 'वीरमध्ये). — ^३) D8 lacuna for कृष्णे. — ^४) K4 T1 सुदुर्लभान् (for 'बलान्).

40 ^१) K2 यत्र; B1.4.5 Da1 Dn1 D1.2-5.7 योसौ; D8 T5 G2 यत्तः (for यत्तत्). D2 om. तत्. K2 प्रत्यजनात्; T1 'हन्यात् (for 'जानात्). T1.2 G M2-4 त्वदर्थ. — After 40^a, T5 G1.8 ins.:

654* महाबलः संयुगे शत्रुहन्ता ।

— ^१) B1 Dn1 D8.4.7 नाहं हत्वा; B5 नाहं भूत्वा; D2 नाहं त्वाहे (sic); T1 नाहं त्वाहं (for नाहत्वाहं). D4 पार्थः. K4 नाहं हत्वा हंस कृष्णेन पार्थान्. — ^२) Ś2 K1.2.4 Dn1 अहोपयातेति; V1 Da1 D1.5 इतो; T2 G2 इहोपयामी; G3 'जायेति (for 'यातेति). D5 **** सह पापबुद्धिः. — ^३) K1 कश्चित्. Ś1 K1.2 शरसंभिन्नः; Ś2 K4 'संभग्नः; G2 M

समागमः सृज्यकौरवाणाम् ।

यत्रावस्थामीदृशीं प्रापितोऽहं

कच्चिच्चया सोऽद्य हतः समेत्य ॥ ४१

कच्चिच्चया तस्य सुमन्दबुद्धे-

गण्डीवमुक्तैर्विशिखैर्व्वलद्भिः ।

सकुण्डलं भानुमदुत्तमाङ्गं

कायात्प्रकृत्तं युधि सन्यसाचिन् ॥ ४२

यत्तन्मया बाणसमर्पितेन

ध्यातोऽसि कर्णस्य वधाय वीर ।

तन्मे त्वया कच्चिदमोधमय

ध्यातं कृतं कर्णनिपातनेन ॥ ४३

यद्वर्पपूर्णः स सुयोधनोऽस्मा-

'संछिन्न- (for 'संभिन्न-).

41 ^१) K1.2 कश्चित् (for कच्चित्). V1 B D (except D8) संग्रामो. Ś2 K1 विदिते; D8.4.7 विदितो; T G विजितः (for विदितो). K8 Da1 D1.5.6.8 वा तवायं; B Dn1 D2-4.7 वै तवायं; T1 न वायं; T2 त्वयायं; T3 वा स्वयायं; G1 वा त्वयायं; G2 वा न वायं; G8 न वा वयं (for वा तदायं). — ^२) K8 B D (except D8.8) समागमे (B2 'तः). K2 सृज्यः; B5.5 'यैः (for सृज्य-). B2 कौरवसृज्यानां. T1.2 G1.2 M महाहवे (T2 M1 'भयं; M2-4 पराभवः) पाण्डवसृज्यानां; T5 G3 महाहवे सृज्यपाण्डवानां. — ^३) D8 T5 G येन; M1 यस्य (for यत्र). K2 T2 ईदृशीः D1 M1 ईदृशी. Ś2 K1 [S]यं (for sṅ). — ^४) K1.2 कश्चित्. M2.4 सोमि- (for सोऽद्य). Da1 Dn1 D1.2.1 दुरात्मा (for समेत्य). D8 कच्चिच्चयाय स निहतः समेत्य.

42 ^१) K1.2 कश्चित्; D8 कच्चित्. K4 स मन्दबुद्धेः. — ^२) D8 गांजीवमुक्तैः. — ^३) K2 प्रकृत्तं; K8 D8 S प्रविद्धं; B2.8 निकृत्तं (for प्रकृत्तं). S स्वय (for युधि). K1 सन्यसाचि; B2 'साचिना; G2 'साची.

43 V1 om. 43^a-44^b. — ^१) D4 यस्त्वं; T2 यत्वं; G2.यत्तु (for यत्तत्). G2 त्वया (for मया). D5 बाणसमाचितेन; Ca 'समर्पितेन (as in text). Da1 D1.2 यत्तन्मया कर्णसमर्पितेन. — ^२) G2 यातो (for ध्यातो). D4 [S]पि; T1 हि (for सति). K4 D8.4 वीरः. — ^३) D5 त्वन्मे (for तन्मे). D1 om. (hapl.) from कच्चिद् (in 43^c) up to 44^c. K1.2 कश्चित्. K2 शमोधमय; Da1 D5 अमोधमध्ये. — T5 G1.8 om. 43^d. — ^४) K1.2 B1.4 Dn1 D2-1 T1.2 M2-4 ध्यातं (for ध्यातं).

44 V1 om. 44^{ab}; D1 om. 44^{abc} (cf. v. 1. 43).

नवेक्षते कर्णसमाश्रयेण ।
कच्चित्त्वा सोऽद्य समाश्रयोऽस्य
भयः पराक्रम्य सुयोधनस्य ॥ ४४
यो नः पुरा पण्डतिलानवोच-
त्सभामध्ये पार्थिवानां समक्षम् ।
स दुर्मतिः कच्चिदुपेत्य संख्ये
त्वया हतः सूतपुत्रोऽस्यमर्षी ॥ ४५

— १) T₃ G तु (for स). K₁ मयोधनो (sic) (for सुयो). — १) B₁₋₃ Dn₁ D_{2-1.7} उदीक्षते; B₁ निरीक्षते; D₁ D₅ आवेक्षते; T₁ विधक्षयेत्; T_{2.3} G M दिधक्षते; C₀ नवेक्षते (for 'क्षते). — D₁ T₁ om. 44°. — १) K_{1.2} कश्चित्. T₂ त्वमासाद्य (for त्वया सोऽद्य). T₁ G_{1.2} M [S]य (for स्य). S (T₁ om.) [S]य (for स्य).

45 १) Ś₁ K₂ शंड*ला; K₁ शंडतिलान्; K₂ संड*;
B₁ शल्य*;
D₀ वंड* (for पण्ड*). D₂ यो दुष्टवाक्यनिसदो
अवोच (sic); T₁ यो नः पराशंसति वै पराभवं; T₂ यो नः
पुरा शंसति लोभमोहात्; T₃ G_{1.3} M यो नः (M₁ योगः)
पराशंसति लोभदोषात् (M 'व'); G₂ यो नः परां शंसति
लोहिदोषात्. — T₁ G₂ om. 45°. — १) K₂ V₁ B D S
(T₁ G₂ om.) कौरवाणां (for पार्थिवानां). D_{2.6} दुरात्मा;
C₀ समक्षम् (as in text). — १) B₁ Dn₁ D_{1.3} T₃ G
सुदुर्मतिः (G₂ 'ति); D₀ स दुर्मदः (for स दुर्मतिः). K_{1.2}
कश्चित्. Dn₁ G₂ M संख्ये; T₃ G₃ संखे (for संख्ये).
— १) Ś₁ V₁ Dn₁ Dn₁ D_{2.3} 5-7 G_{1.2} ह्य (V₁ [S]भ्य-;
G₂ [S]ति)मर्षी (D₂ 'व'); K_{1.2} भ्यमक्षीत्; M₁ [S]मर्षयः
(for स्यमर्षी).

46 १) B₂ प्रसहन् (for प्रहसन्). — १) V₁ D₁
निर्वितं. — १) D₁ D_{1.5} प्रगृह्याणय; D₀ *सह्याणयद्.
— १) K_{1.2} कश्चित्. K₁ D₁ D_{1.5} निहतस् (for स ह*).
D₁ कश्चित्. सूतपुत्रस्त्वयाद्य. — For 46, S subst.:

655* यः प्राहिणोत्सूतपुत्रो दुरात्मा
कृष्णां जितां सौवलेनानयेति ।
स मन्दबुद्धिर्निहतः प्रसह्य
वैकर्तनस्त्वय कच्चिन्महात्मन् ।

[(L. 1) T₃ G_{1.3} यत् (for यः). G₃ om. दुरात्मा.
— (L. 2) T₁ M_{1.2.4} सौवलेनानयेति; T₃ G सौवलेनानयेति.
— (L. 4) M₂ महात्मा. T₁ M_{2.4} वैकर्तनो हीनबुद्धिर्माहात्मा.]
T_{1.2} G cont.:

656* अनवाप्यां प्राप्नुमिच्छन्नचिन्त्यं
शिञ्जुर्या चन्द्रमसं ग्रहीतुम् ।
स पापात्मा स तु नो विद्विषाणः
कच्चिक्कणो निहतो वा त्वया धिक् ।

यः सूतपुत्रः प्रहसन्दुरात्मा
पुरात्रवीन्निजितां सौवलेन ।
स्वयं प्रसह्याणय याज्ञसेनी-
मपीह कच्चित्स हतस्त्वयाद्य ॥ ४६
यः शस्त्रभृच्छ्रेष्ठतमं पृथिव्यां
पितामहं व्याक्षिपदल्पचेताः ।

अस्मिन्संग्रामे भीमरूपे त्वयाद्य
वतं तु भयं सूतपुत्रस्य पापं । [5]

कच्चित्पापं वचनं द्यूतकाले
यच्चाप्यसौ समितौ बाहुदेवम् ।
तदोक्तवान्पर्यं सोऽतिकामम्
हितं चरन्त्यः सततं कुरुणाम् । [10]

कच्चित्स कर्णो निहतोऽद्य संखे
यो धातैराष्ट्रं परिपालयन्नेन ।
एकः सदा शोषयन्नामकं बलं
स पाञ्चालान्केकाश्रयैव सर्वान् ।
श्रियं दिदित्सन्धातैराष्ट्रं स कर्णः [15]
कच्चिन्मह्यं प्रत्यधीस्त्वमद्य ।
अयो भासाश्च स्यालाश्च गुध्रा
हतस्य मांसांयुद्धरन्ति स्स कायात् ।

[(L. 1) G₁ अर्जितां. — (L. 2) G₁* द्रनसं. — (L. 3)
G₁ तु. (for the first स). — (L. 4) G₁ [आ]सीत्
(for धिक्). — (L. 6) G₁ वृत्त*. — (L. 8) T₁ बाहुदेवे.
— (L. 9) T₁ G₁ तथोक्तवान्पर्यं. — (L. 10) T₁ हितं इत्या
द्याहितं वै कुरुणां. — (L. 11) T₁ G₁ संख्ये (for संखे).
— (L. 15) T₃ इच्छन्; G₁ दिसन् (for दिदित्सन्). T₁ G₁
धातैराष्ट्रस्य (for 'राष्ट्रं स). — (L. 16) T₁ G₁ वेगं (for मह्यं).
— (L. 17) T₁ हरयोस्त्वस्यालाश्च गुध्रा; G₁ अयोस्य कंका-
वस्यालाश्च गुध्रा. — (L. 18) T₁ हतस्य मांसांयुद्धरन्ति शरीरात्.]

47 १) T₁ G₁ यत् (for यः). Ś K_{1.2.4} M_{1.4} शस्त्र-
भृच्छ्रेष्ठतमः (K₁ 'मतः); B₃ D_{2.1.7} S 'जिच्छ्रे (B₃ 'विच्छ्रे;
D_{2.1.7} 'ष्टच्छ्रेष्ठतमः. — १) S (except M₁) चा (T₃ G₃
त्वा)क्षिपद् (for व्याक्षि*). B₃ अल्पबुद्धिः (for 'चेताः). K₄
पितासमक्षमक्षिपदल्पचेताः (sic). — १) K_{1.2} D₁ स कश्चित्;
B₃ कदाचित् (for स कश्चित्). — १) B₁ D₁ D₀ व्याधिर-
थिर्; D₂ सूतपुत्रो; T₃ G_{1.3} [S]द्यातिरथिर् (for स्याधि*).
K₃ B_{1.4.5} D (except D_{2.3}) T_{1.2} महात्मन् (B_{1.4} D₁
T_{1.2} 'स्मा) (for दुरात्मा). — After 47, S ins.:

657* यत्तत्त्वया संश्रुतं मे किरीटि-
न्सभामध्ये द्वैरथेनेह भूयः ।
अहं कर्णं सूदयिष्ये सपुत्रं
तत्कर्म कृत्वा ह्यनुणोऽसि कश्चित् ।

C. 8. 3354
B. 8. 66. 45
K. 8. 69. 51

C. 8. 3354
D. 8. 66. 46
K. 8. 69. 51

संख्यायमानोऽर्धरथः स कच्चि-

चया हतोऽद्याधिरथिर्दुरात्मा ॥ ४७

अमर्षणं निःकृतिसमीरणेरितं

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि षट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४६ ॥

हृदि श्रितं ज्वलनमिमं सदा मम ।

हतो मया सोऽद्य समेत्य पापधी-

रिति ब्रुवन्प्रशमय मेऽद्य फल्गुन ॥ ४८

४७

संजय उवाच ।

तद्वर्मशीलस्य वचो निशम्य

राज्ञः क्रुद्धस्याधिरथौ महात्मा ।

उवाच दुर्धर्मदीनसत्त्वं

युधिष्ठिरं जिष्णुरनन्तवीर्यः ॥ १

संशप्तकैर्युध्यमानस्य मेऽद्य

[(L. 1) G₁ M₁ तदा (for त्वया). M₈ संकृतिरु. — (L. 4) T₈ G₈ [अ]य (for हि).]

48 ") S K₂ अमर्षणं वै; K₈ V₁ B (except B₈) D अमर्षणं; T_{1.2} G₂ M₂₋₃ 'प्राप्तिः; T₈ G_{1.8} रोपानलं; M₁ अमर्षवन् (for अमर्षणं). D₈ निःकृतिः*मीरितं रणे (for निःकृतिसमीरणेरितं). — ") K₈ B D (except D₈) स्थितं (for श्रितं). K_{1.2.4} V₁ D₂ हृदं (for ह्रस्वं). S हृदा धृतं शूलमिदं (T₁ M₁ शूलमिमं; T₂ कालमिमं) सदा मम (T₈ G₈ 'दानव). — ") T₁ समोऽयं मान्यस्य (sic) (for समेत्य पापधीरु). K₈ B (except B₂) D₁ D_{1.8-5.7} कर्ण; D₂ पाप; T₂ संयुगाद्; T₈ G मंदधीरु; M_{1.8} मावधीरु (M₈ 'रु); M_{2.4} मा तपीरु (for पापधीरु). — ") S K₂ प्रशमयसेध; K₄ प्रशमयेध; B₂ प्रशमयामद्य (sic); D₁ प्रशममये**; D₈ स्थगय ममाद्य; D₃ प्रशमयाद्य (sic); T₂ प्रशममपोद्य (for प्रशमय मेऽद्य). Some MSS. फाल्गुन; K₈ फल्गुन; D₈ फाल्गुन. — After 48, N ins.:

658* प्रवीहि मे दुर्लभमेतद्वच

कथं त्वया निहतः सुतपुत्रः ।

अनुध्याये त्वां सततं प्रवीर

वृत्रे हतेऽसौ भगवानिवेन्द्रः ।

[(L. 1) S K_{1.2.4} प्रवृहि; D₈ वदाशु (for प्रवीहि). D₂ वदाशुमे दुरवमतीजिणो (sic). — (L. 2) S K_{1.2.4} V₁ D_{8.8} प्रियं कथं ते (D₈ om. ते) (for कथं त्वया). — (L. 3) S K_{2.4} add हि after सततं. D₈ प्रवीर. — (L. 4) S K₁ वृत्रे (S₂ वृत्र) हते स. S K V₁ D₁ D_{1.5} इंद्र. D_{2.8} वृत्रे हते देवयुर्यर्थेन्द्रः (D₂ 'द्र.].

Colophon. — Day of Karna's Generalship: S₂ K_{1.4} द्वितीय (K₁ 'ये) युद्धदिवसे. — Adhy. name: T₁ M₁ युधिष्ठिरवाक्यं; T₂ कर्णवधप्रश्नः. — Adhy. no. (figures, words or both): S₂ 47; B₁ 66; B₂ 56; B₃ 68; D₁ 77; D₈ 67; T_{1.8} G 74; T₂ M 73.

47

1 ") B_{2.8} D₁ D_{1.5} तद्वर्मराजस्य; T₂ स धर्मशीलस्य. — ") B₈ transp. राज्ञः and क्रुद्धस्य. S [आ]धिरथो; K₈ B D₁ D_{1.8} D_{1-5.7.8} T₁ [अ]तिरथो (B₂ 'थे); V₁ D₈ T_{2.1} G M [आ]धि (T_{2.8} G M₁ 'ति) रथेरु (for 'रथौ). — ") K₁ दुर्वर्षम्; D₁ D₄ T_{2.8} G_{2.8} दुर्मर्षम् (for दुर्वर्षम्). B_{1.4} अली (B₁ 'ही) नसत्त्वं; D₁ D₈ S अदीनसत्त्वो (for 'सत्त्वं). — ") K₁ M₁ अनंतवीर्यं (M₁ 'र्यं). — After 1, S ins.:

659* द्रोणं हतं पार्थ कर्णो विदित्वा

भिन्नां नावमिवात्यगाधे कुरुणाम् ।

संयुद्धमानान्धार्तराष्ट्रान्विदित्वा

निरुत्साहंश्च विजये परेषाम् ।

सोदर्यवत्वरितोऽमितौजा

उत्तारयिष्यन्धृतराष्ट्रस्य पुत्रान् ।

रणे रथेनाधिरथिर्महात्मा

ततो हि मां त्वरितः सोऽभ्यधावत् ।

[(L. 1) M₁ द्रोणाहतं. — (L. 2) T₂ [आ]हवे (for [अ] ल्यागधे). — (L. 3) T₂ स युद्धमानान्; G₂ संनक्षेमां. — (L. 4) T₂ [अ]पि जये; M₄ विजये वै (for विजये). — (L. 5) M₁ सौदर्यवत्. T₁ संवरितो (for त्वरितो). T₈ G_{2.8} [स]पामि तौजा; M₂₋₄ सोमि. — (L. 6) T₂ M धृतराष्ट्रपुत्रान्; G₂ धार्तराष्ट्रस्य पुत्रान्. — (L. 7) T₁ G₁ रणो रथो. T G [अ]तिरथिः. M_{8.4} [आ]धिरथेरु. — (L. 8) T₁ मत्वा; T₂ नीमं; M_{2.4} हि मा (for हि मां).]

2 Before 2, N ins. अर्जुन उवाच. — ") Some MSS. संसप्तकेरु. G₁ युध्यमानं समेत्य (for 'मानस्य मेऽद्य). — ") K₁ सेनाप्रयायी; V₁ सैन्याप्रयायी. S₁ B₁ D₁ D_{2-4.7} कुरुसैन्येषु राजन्; B_{1.8} D_{8.8} 'सैन्यराज्ञः (D₈ 'जा D₈ 'जः); B₂ T₂ 'सैन्यराजन्; D₁ D_{1.5} पुरुषोत्तमस्य. — ") K_{2.4} वगमान्; V₁ D₁ खगमान्; B₁ स्वगमान्; D_{1.8}

सेनाप्रयायी कुरुसैन्यस्य राजन् ।
आशीविषाभान्खगमान्प्रमुञ्च-
न्द्रौणिः पुरस्तात्सहसा व्यतिष्ठत् ॥ २

दृष्ट्वा रथं मेघनिभं ममेम-
मम्बुष्टसेना मरणे व्यतिष्ठत् ।
तेषामहं पञ्च शतानि हत्वा

C. 8. 3359
B. 8. 67. 3
K. 8. 70. subst.

हंगमान्; Ca ख* (as in text). V1 D3 असुंचन्; Da1 D1.5.6.8 T1.2 G2 विसुंचन्; T3 G1.3 विप्रमुंचन् (for प्र*).
— 4) K1 V1 B1.4.5 Dn1 D3.4.7 M [ख]भ्य(Dn1 'त्य)-
तिष्ठत्; D2.6 T1.8 G [ख]द्य(T1 G2 'द्य)तिष्ठत्; T2 [ख]भ्य-
गच्छत् (for व्यतिष्ठत्).

3 *) K8 V1 B1.4.5 Dn1 D3.4.7 मेघरवं (for 'निभं').
K3 ममेदम्; K4 B4.5 Dn1 D3.4.7 ममैव; B1 मयैव; B2
समेव (for ममेमम्). B3 Da1 D1.5 दृष्ट्वा रथं मे परमप्रमेयम्;
D6 दृष्ट्वै तं चातिरथं रथस्थम्; D3 दृष्ट्वा रथं मेघसमाननादम्.
— 5) S3 अमुष्टसेना. K8.4 B1.4.5 Dn1 D3.4.7 समस्तसे-
ना(B1.4.5 'ना च)रणे; V1 आमुच्य सेनावरणे; B2 चायस्तसेना
च रणे (sic) (for अम्बुष्टसेना मरणे). K1 स रणे; B3 Da1 D1.5
च रणे (for मरणे). K8 B1.2.4 Dn1 D3.4.7 [S]भ्यतिष्ठत्
(for व्यति). D6 अंबुष्टसेनामभिलप्य तूर्ण; D3 आवर्तया-
मास मम व्यतिष्ठत्. — 4) D6 अभ्यगमं (for अगमं).
— For 3, S subst.:

660* स मे दृष्ट्वा शूरतमो ध्वजाग्रं
समादिशद्रथसंवाननेकान् ।
तेषामहं पञ्चशताक्षिहृत्य
आसादयं द्रोणपुत्रं नदन्तस्म ।

[(L. 1) T1 समेल; M3 स मां (for स मे). T2 ध्वजाग्रं.
— (L. 2) T3 M3 समाविशद्. — (L. 3) T3 G3 M1.2.4
पञ्चशतं.]
S cont.:

661* स द्रोणपुत्रः सदृशं महात्मा
मामप्यरौत्सीत्तदनीकमध्ये ।
किरन्शरौवान्वहुरुपांन्विचित्रां-
श्चित्रां गतः शुक्र इवातिवर्धन् ।
स मे शरान्सर्वतः कङ्कपत्रा-
नवासुजहै पृथिवीप्रकाशान् ।
निवार्य तूर्ण परमाजिमध्ये
ततो हि मां बाणगणैः समर्पयत् ।
आकर्षणं वापि विक्रम्य मुक्तं
न दृश्यते तस्य महारथस्य ।

[5]

[10]

[T3 M1 om. line 1. — (L. 1) T1 सुभृशं; G2 तु भृशं;
M3 स सुहृन् (for सदृशं). — (L. 2) M1 स मालरौत्सीव;
M2 स मेवारौ (for मामप्यरौ). T1 यद् (for तद्). T2
समारवेगेन समेल रौत्सीव. — T2 reads line 3 twice.
— (L. 3) T1 (second time) किञ्चित्कोपाद् (for किरन्शरौधान्).
T1 (first time) अनीकमध्येविकिरन्शरौधान्. — (L. 4) T1 G2

चित्रागदः; T3 G1.3 स्वातीगतः. M3 शक्र (for शुक्र). T1
श्वाभ्ययान्मां; T2 'वतिवर्ष; T3 G3 'भ्यवर्षत्; G2 'भिवर्षन्
— (L. 5) M2-1 मच्छरान् (for मे श). T2 वर्षतः (for
सर्वतः). — (L. 6) T1 G1.3 युवाजितान्वै; T2 अपास्य
तान्वै. T2 पृथिवीसकाशाद्; M1 'प्रकाशः. — (L. 7)
T3 G3 तूर्ण; G2 तूर्णी (for तूर्ण). — (L. 8) T3 G2.3
ततोपि. G1 सनार्पयत्. — (L. 9) T1 G2 अनर्पणं (for
आक). T1 विकर्षणं वा (for विक्रम्य मुक्तं). — (L. 10) T1
तत्र (for तस्य).]

— After the above, S ins. 663* (T1.2 G1 M
repeating it after 4). On the other hand, N ins.
after 3:

662* स मां समासाद्य नरेन्द्र यत्तः

समभ्ययार्त्सिह इव द्विपेन्द्रः ।

अकार्षीच्च रथिनामुजिहीर्षां

महाराज वध्यतां कौरवाणाम् ।

ततो रणे भारत दुष्यकस्य

[5]

आचार्यपुत्रः प्रवरः कुरुणाम् ।

नामर्दयामास शितैः प्रपल्कैः

जैनार्दनं चैव विषासिकल्पैः ।

अष्टौ गवामष्टशतानि बाणा-

न्मया प्रयुज्यस्व वहन्ति तस्य ।

[10]

तांस्तेन मुक्तानहमस्य बाणै-

र्व्यनाशयं वायुरिवाभ्रजालम् ।

[(L. 1) S K1.2 नरेंद्र वचत्; K3 महेंद्रपुत्रं. — (L. 2) B3
द्विजेंद्रः. B3 समभ्युपेतः समरे द्विजेंद्रः. — (L. 3) S3 अक्षीच; K1
अकार्षीच्च; K4 आकार्षीच्च; B3 अकार्षीदै. D3 om. च. B3
उजिहीर्षयन्; Dn1 'हीर्षो; D3 'हीर्ष (for 'हीर्षो). — (L. 4)
D3 नया राजन्. S K2 विध्यतां; K1 विध्यता; Da1 D1.6
युध्यतां; D3 मध्य* (for वध्य*). S1 D2 कौरवेण. — S K1-3
D3 om. lines 5-8. — (L. 5) B2.5 Dn1 D3.4.7 दुष्प्रकंप.
— (L. 6) Da1 Dn1 D1 आचार्यः (Dn1 'दै) पुत्र. B2
कुरुव (for प्रवरः). — (L. 8) D3 चैव. B4 Da1 विषागकल्पैः.
— (L. 9) S K3-4 V1 D2 शतानि; S1 (sup. lin.) K1
B3 रथानि (for गवान्). S K D2 अष्टगवानि; V1 'पराणि (for
'शतानि). B3 Da1 D1.5 वान (B3 'न्य)स बाष्टौ शकटानि बाणान्;
D3 अष्टावनास्यष्टगवानि वा* (sic); D3 (marg.) अष्टौ बाहां
स्यष्टावानि बाणान् (sic). Cc cites यान्, अस्त्र, and बाणान्.
— (L. 10) Dn1 reads from प्रयुज्यस्व in line 10 up to the
end of line 12 on marg. B3 प्रयुज्यस्व; Da1 प्रयुज्यस्व (sic);

C. 8. 3259
B. 8. 67. 3
K. 8. 70. subst.

ततो द्रौणिमगमं पार्थिवाय ॥ ३

ततोऽपरान्वाणसंधाननेका-

नाकर्णपूर्णयतिप्रसुक्तान् ।

ससर्ज शिक्षास्त्रवलप्रयत्नै-

स्तथा यथा प्रावृषि कालमेघः ॥ ४

नैवाददानं न च संदधानं

D1.5 प्रदुर्द्ध (D1.5 "दु" (sic). — (L. 11) K1 तास्तेन. D2 युक्तान् (for मुक्तान्). B2 Da1 D1.5.6 अय्यवाणैर्. — (L. 12) S K1.2.4 V1 B2 Da1 D1.5.6 व्यध्वंसयं (K1 "यन्"); K2 D2 विध्वंसयन्; B2.2 व्यध्वंसयत् (for व्यनाशयं). K2.4 D2 वायुन्. S K1.2 अभ्रमाला; K2 V1 Da1 D1.5 "माला; D2 "माला (for "जालम्").]

4 " D2 अथ (for ततो). T2 वरान् (for S^q). Da1 D1 S बाणगणान्; D2 "मणीन्. D1 om. अनेकान्. — " V1 B1.2 Dn1 D2.6.7 -विप्रयुक्तान्; B2 "मुक्ता. — " B1 सशस्त्र- (for ससर्ज). K1 शिक्षास्त्र; K2 सिक्षास्त्र- (sic); S शीघ्रास्त्र- (for शिक्षास्त्र). D2 T1.2 G M -वलेन वीरस्य (D2 राजंस; M1 यातस; T2 -वलप्रवाहांस (for "प्रयत्नैस्"). — " K2 lacuna. Da1 om. तथा. D1.5 T2 यथा तथा (by transp.); D2 तथा जय; T2 G1.2 तोया (G1 "यं" यथा. M1 om. यथा. K2 om. प्रावृषि. S2 प्रावृष-; T1 G2 विसृजंति (G2 "जन्"); T2.2 G2 निस्सवंति; G1 सवंति; M वि(M1 प्र)स्रवति (for प्रावृषि). K2 कालमेघ; K4 "मेघ; B4.5 "मेघा; T G2 M उग्रमेघा; (T2 G2 "घात्); G1 उग्रवोखा: (sic); G2 उग्रसेन; Ca कालमेघ: (as in text). — After 4, T2 G2 read 6-9.

5 " D2 नेव (for नैव). S K1.2.4 [आ]दधानं; B2 [अ]वदानं (for [आ]द). — " K2 न जानीमहे; D2 न जानीते रणे (for जानीमहे). B2 कतशेखरीष्ठ: (sic). — " D2 वामेन वा वामतरेण वापि. — " B2 Da1 D4.5.3 पर्यवर्तत; Dn1 पर्यवर्तत; D2 महारथ; D2 प*वत् (for पर्यवर्तत्). — For 5, S (T1.2 G1 M ins. for the first time after 661*) subst.:

663* न संदधानः कुत आदधानो

न व्याक्षिपन्नाविकर्षन्विमुञ्चन् ।

सन्धेन वा यदि वा दक्षिणेन

न ज्ञायते कतरेणास्यतीति ।

[T1 (both times) G2 om. lines 1-2. — (L. 1) M (both times) संदधानं (for "धान:). T2 G1 (both first time) आदधानो; M (both times) "दानं (for "धानो). — (L. 2) T2 (first time).s G1 (both times).s

जानीमहे कतरेणास्यतीति ।

वामेन वा यदि वा दक्षिणेन

स द्रोणपुत्रः समरे पर्यवर्तत ॥ ५

अविध्यन्मां पञ्चभिर्द्रोणपुत्रः

शितैः शरैः पञ्चभिर्वासुदेवम् ।

अहं तु तं त्रिंशता वज्रकल्पैः

न विकर्षन् (for नावि"). T2 G2 न मुंचन् (for विमुञ्चन्). M (both times) वि(M1 व्य-; M2 न वि)जानीमहे कतरेणास्यतीति. — (L. 3) T2 G2 वास्य (for the second वा). — (L. 4) M2.2 (both second time) ज्ञास्यते; M2 (both times) ध्यायते (for ज्ञा). T (T1.2 both first time) G2 का(T1.2 [both second time] करणेन; M2.2 (all second time) तात करेण (for कतरेण).]

S cont.:

664* आचार्यवत्समरे पर्यवर्त-

न्महच्चित्रं दृश्यते सर्वतः स्म ।

दृष्टिर्विषं चासुकरं परेषां

सर्वा दिशः पूरयानं शरौवैः ।

अलातचक्रप्रतिमं महात्मनः

सदा नतं कार्मुकं ब्रह्मवन्धोः ।

[5]

[Before line 1, M1 reads line 2 repeating it in its proper place. — (L. 1) T2 पर्यवर्त; M1 "वर्तत (for "वर्तन्. — (L. 2) T2 G2.2 दृश्यन्; M1 (first time) दृश्यते and (second time) चरतः (for दृश्यते). M1 (both times) हि (for स). T1 G2 महच्चित्रं सर्वतोदृश्यत्सः. — (L. 3) T2 G1 M1 दृष्टी; M2.2 दृष्टि. M1 चासुहरं (for "करं). — (L. 6) M2.2 कार्मुकं. On the other hand, N ins. after 5:

665* तस्याततं मण्डलमेव सज्यं

प्रदृश्यते कार्मुकं द्रोणसूतोः ।

[(L. 1) D2 तस्याततं. Co cites मण्डलम् (as above). B1.2 D4 सज्यं (for सज्यं). — (L. 2) K1 प्रदृश्यते; K2 प्रहस्यते. S2 द्रोणसूतः; D1 "सूतो; D2 देवसूतोः.]

6 T2 G2 read 6-9 after 4. — " S2 अविध्यन्; K1 अविध्यं; K2 B (except B2) Dn1 D2.4.6.7, सोविध्यन्; T2 आविध्य; M2 आविध्यन्. S K1.2 D1 मा; T2 G2 मानं (for मां). — " K1 om. शरैः. — " K2 V1 B1.2.4 Dn1 D2.4.6.7 हि (for तु). D1.2 त्रिंशता; D2 दंशितो. D2 कालकल्पैः (for वज्र). — " V1 B2.2 समा(V1 B2 "म)पर्यं; D4 "दंयन्; D2 "प्यंयं (for "दंयं). D2 समार्धं निशितैर्वज्रवृत्तैः. — For 6th, S subst.:

समार्दयं निमिपस्यान्तरेण ॥ ६
स विश्वरन्ध्रधिरं सर्वगात्रै
रथानीकं स्रतस्त्रनोर्विवेश ।
मयाभिभूतः सैनिकानां प्रवर्हा-
नसावपश्यन्नुधिरेण प्रदिग्धान् ॥ ७
ततोऽभिभूतं युधि वीक्ष्य सैन्यं
विध्वस्तयोधं द्रुतवाजिनागम् ।
पञ्चाशता रथमुख्यैः समेतः

कर्णस्त्वरन्माधुपायात्प्रमाथी ॥ ८
तान्द्वदयित्वाहमपास्य कर्णं
द्रष्टुं भवन्तं त्वरयाभिधातः ।
सर्वे पाञ्चाला ह्युद्विजन्ते स्म कर्णा-
द्रन्धाद्भावः केसरिणो यथैव ॥ ९
महाक्षपसेव मुखं प्रपन्नाः
प्रभद्रकाः कर्णमभि द्रवन्ति ।
मृत्योरासं व्यात्तमिवान्वपद्य-

C. 8. 3370
B. 8. 67. 14
K. 8. 70. 16

666* अश्वघ्नं वाणैस्तमहं सुधारै-
निमेषमात्रेण सुवर्णपुङ्खैः ।

[(L. 1) M अश्वघ्नन्. G₁ अविध्यं (for तनहं). T₃ G₃
सुधारैः. G₃ वाणैरविध्यत महासुधारैः.]
— After 6, N ins.:

667* क्षणाच्छावित्समरूपो बभूव
समार्दितो मद्विद्युद्वैः पृथक्कैः ।

[(L. 1) Da₁ D_{1.5.6} क्षणेन. K₁ श्ववित्समरूपो; B₁ स्वावि°;
D₁ श्ववित्समरूपो; D₂ संवित्समरूपो (for श्वावि°). Ca
cites श्वावि. D₃ क्षणेन राजन्यधितोत्पलपः. — (L. 2) Ś₁
K_{1.1} समार्दितो; Ś₂ समार्दित; V₁ D_{1.2.5.8} सम (D₃ °मा)पितो
(for समार्दितो). Ś₁ K₂ मद्विद्युतैः; D₂ मद्विशिख्यैः (for °सृष्टैः).
K₁ पृथक् (sic); K_{2.4} पृथक्कैः (K₄ °कैः); D₃ प्रपत्तैः.]

7 °) D₁ विश्वरन्ध्रधिरं (for °रन्ध्रधिरं). K₂ सर्व-
गात्रैः; B₃ D₅ सर्वगात्रे. — °) Ś₂ रथानीकं; B₂ °नीके. K₃
सुवर्णपुङ्खो (for °सूनेर). — °) K₂ V₁ B D [अ]भिभूतान्.
K₄ B₂ D₃ प्रवाहान्. — °) Ś₂ K_{2.4} Da₁ D_{1.5.6}
नसावपश्यद्; K_{1.3} B_{1.3.4} Dn₁ D_{2-4.7} असौ प्रपश्यन् (K₁
'द'); V₁ स वै पश्यन्; B₅ असौ प्रापश्यन्; D₃ असौ पश्यद्.
V₁ B D (except D₃) रुधिरप्रदिग्धान्. — For 7, S
subst.:

668* स निर्विद्धो विश्वरन्ध्रोणुत्रो
रथानीकं चातिरथेर्विवेश ।
मयाभिभूतान्स्वरथप्रवर्हा-
नखं च पश्यन्रुधिरप्रदिग्धम् ।

[(L. 1) T_{1.2} G₁ विरथो; G₂ वीक्षन्; G₃ विश्वरथ- (sic).
— (L. 2) T₂ M चा (M₁ आ)धिरथे. — (L. 3) G₂
[अ]भिभूतं. M_{1.8} सरथ- — (L. 4) G₁ असौ प्रपश्यन्; M_{1.3}
असि च पश्यन्. T₃ M₂₋₄ -प्रदिग्धः; G₁ -प्रदिग्धान्.]

8 °) K₂ वेक्ष्य (for वीक्ष्य). — °) B (except B₅)
Dn₁ D_{2.4.6.7} विप्रस्तयोधं; D₁ विध्वस्तसैन्यो (sic); D₃
विप्रस्तयोधं; G₂ °सयूयं; M °यौधं (for °योधं). D₃ हत-
(for द्रुत). T G द्रुतनागयूयं (T₃ °योधं; G₂ °योधं); M

°नाग (M₁ °द)योगं. — °) Dn₁ पंचशता. K₃ समेताः; B
(except B₅) D (except D₃) T₁ समेत्य; G₂ समेतः
(sic); M_{2.3} समेतं (for समेतः). — °) T_{2.3} G₃ om.
माम्. Ś K_{2.4} Dn₁ D₂ उपयात्; B₃ उपागमत्; D_{1.4}
उपायान्; D₃ उपयात; S अश्वपतत् (M₁ °न्); Ca उपायात्
(as in text).

9 °) K₁ D₃ तं. K₂ D₄ कर्णं. T₂ तान्द्वदयित्वा
स्थितिमासवंतं. — °) Da₁ D₁ T₂ G₂ त्वरितो (for त्वरया).
B₂ [अ]भिजातः; D₂ [अ]तिथातः; T_{1.3} G M [उ]प°; T₂
[अ]प°. — °) M₁ सर्वैः. Some MSS. पंचालाः. B₄
[अ]भ्युद्विजन्ते; Da₁ D_{1.5} ह्युद्विजन्ति; Dn₁ ह्यद्विजन्ते. K₁
T₂ स; B₅ च (for स्म). V₁ B₂ Dn₁ D_{2.7} M₁ कर्णं.
— °) B₂ Dn₁ D₇ दृष्ट्वा गावः; B₄ गंधाद्धारः (sic); Da₁
D_{1.5} Ca गंध (D₃ गंधं)द्विपाः; D₂ मत्तान्गाजान्; T_{1.3} G M
गं (M₁ वं)धेन गावः (G₁ °न गाः); T₂ मयेन गावः (for
गन्धाद्धारः). Ś₂ केसरिणो (sic); B₁ केसरिणं; Dn₁ D_{2.3}
केसरिणं; Cc °रिणो (as in text). Da₁ यथैव च; G₂ यथा
वै. — After 9, sequence of st. 10-12 in N is as
follows: 10^{ad}, App. I (No. 19), 12, 11^{ab}, 10^{ab}, 11^{ad};
that of st. 10-12 in S: 10^{ad}, 670*, 12^{ad}, 11^{ab}, 10^{ab},
11^{ad}, 669*, 12^{ab}.

10 For sequence of st. 10-12, cf. v. 1. 9. — °) Ś₁ G₂ महारथस्य; Ś₂ K₁ °रथस्य (sic) K₃ °कपस्य; V₁
B_{1.3-5} Da₁ Dn₁ D_{1.3-5.7} महर्षभस्य; B₂ महोरगस्य; D_{2.6}
T₂ महा (D₂ °भ्या)विपस्य; T₁ महर्षस्य (sic); (for
महाक्षपस्य). B₃ [ए]व (for [इ]व). D_{1.5} सुखं; Cc सुखं
(as in text). B₂ प्रसन्नाः; G₂ प्रपन्नाः. — °) S प्रभद्रकाः
कर्णमुखं प्रपन्नाः. — °) K₂ व्यातुम्; B₄ om.; D₃ व्यक्तम्
(for व्यात्तम्). Dn₁ D₄ M_{1.2.4} एव (for इव). Ś₁ D₃
[अ]न्वपद्यत् (Ś₁ °पद्य); K₃ प्रपद्य; V₁ T₂ G_{1.3} M [अ]नुपद्य
(V₁ °द्यन्); B_{1.4} Da₁ Dn₁ D_{1-5.7} [अ]न्यपद्यन् (Dn₁ D₂
'पद्य); T₁ [अ]नुपेत्य; T₂ [अ]पुरद्य; G₂ [अ]नुरूपं (for
[अ]न्वपद्यन्). — °) Ś₂ राजं; S सर्वं (for राजन्). — After

C. 8. 3370
B. 8. 67. 14
K. 8. 70. 16

नम्रभद्रकाः कर्णमासाद्य राजन् ॥ १०
आयाहि पश्याद्य युयुत्समानं
मां सूतपुत्रं च वृत्तौ जयाय ।
षट्साहस्रा भारत राजपुत्राः
स्वर्गाय लोकाय रथा निमग्नाः ॥ ११
समेत्याहं सूतपुत्रेण संख्ये
वृत्रेण वज्रीव नरेन्द्रमुख्य ।
योत्स्ये भृशं भारत सूतपुत्र-

मस्मिन्संग्रामे यदि वै दृश्यतेऽद्य ॥ १२
कर्णं न चेदद्य निहन्मि राज-
न्सवान्धवं युध्यमानं प्रसह्य ।
प्रतिश्रुत्याकुर्वतां वै गतिर्या
कष्टां गच्छेयं तामहं राजसिंह ॥ १३
आमन्त्रये त्वां ब्रूहि जयं रणे मे
पुरा भीमं धार्तराष्ट्रा ग्रसन्ते ।
सौतिं हनिष्यामि नरेन्द्रसिंह
सैन्यं तथा शत्रुगणांश्च सर्वान् ॥ १४

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥

10, N ins. a passage given in App. I, (No. 19), while, S ins. after 10:

669* यास्यामि तांसारयिष्यन्बलौघा-

न्दिष्ट्या भवान्स्त्रिमास्यार्थं दष्टः ।

11 For sequence of st. 10-12, cf. v. 1. 9. — ^a) B₂ D₈ युयुत्समानं; S (except G₁) 'त्समानौ' (M₁ 'नो'). — ^b) S₂ मा (for मां). B₂ Da₁ D_{1.5} सूतपुत्रस्य (for 'त्रं च'). D₂ प्रहृतो (for च वृत्तौ). K₃ B₂ हृतो; V₁ D₈ M₁ वृत्तो; B_{1.4.5} Da₁ D_{1.3-7} रणे; B₂ T_{2.3} G M₂₋₄ हृतौ (for वृत्तौ). S रणाय (for जयाय). — ^c) S V₁ B₂ षट् सहस्रा; D_{1.1} D₄ (marg. as in text) बद्धा हता; D₈ षट्सहस्राः. K₁ om. from राजपुत्राः (in 11^a) up to निमग्नाः (in 11^d). — ^d) T₂ गच्छन्ति (for लोकाय). K₈ यथा; V₁ रथे; B_{1.4.5} D_{1.1} D_{2.3.6.7} S रणे (for रथा). — After 11, S ins.:

670* तानद्य यास्यामि रणाद्विमोक्तुं

सर्वात्मना सूतपुत्रं च हन्तुम् ।

रथप्रवीरेण महापुत्राव

द्विपत्सैन्यं निर्दहन्निस्सरेण ।

[(L. 1) T₂ G₂ M₁ तांस्तेभिः; G₂ तानस्य; M₄ तान्न च (for तानद्य). T₂ तांस्त्वभियोत्स्यामि (for तानद्य यास्यामि). — (L. 2) G₂ वृत्तपुत्रं. — M om. lines 3-4.]

12 For sequence of st. 10-12, cf. v. 1. 9. — ^a) B₂ समेत्याह. B₂ सूतपुत्रंश्च; Da₁ D₁ 'त्रस्य. G₂ सखे. — ^b) D₂ नरेन्द्रमुख्यं. — After 12^{ab}, S ins.:

671* एवं गते किं च मयाद्य शक्यं
कार्यं कर्तुं निग्रहे सूतजस्य ।

तथैव राजश्च सुयोधनस्य

ये चापि मां योद्धुकामाः समेताः ।

— ^a) B_{1.5} D_{1.1} D_{2.3.4.6.7} योत्स्याम्यहं; B₄ योत्स्ये ह्यहं; Da₁ योत्स्ये भृशं; T₁ G₂ M₂₋₄ ह (M₄ न ह) निष्ये तं; T_{2.1} G_{1.3} M₁ हनिष्येहं (for योत्स्ये भृशं). S K_{1.2.4} सूतपुत्रो. — ^d) S K_{1.2.4} यस्मिन्; T₂ M तस्मिन्. T₂ reads यदि मे twice (for यदि वै). T_{1.3} G M om. वै.

13 K₁ om. from 13^a up to तामहं (in 13^d). — ^a) K₂ कर्णौ. K₄ हि हन्मि (for निहन्मि). — ^b) G_{1.2} प्रगृह्य (for प्रसह्य). — ^c) T₂ G₃ प्रतिश्रुत्या; Ca. 0 'श्रुत्य (as in text). B_{2.4.5} Da₁ D₁₋₇ [अ]कुर्वतो वै; D_{1.1} कुर्वतो वै; T₂ [आ]गतानां (for [अ]कुर्वतां वै). M_{1.3} वा (for वै). T_{1.3} G transp. वै and या. — ^d) K₃ कष्टं; K₄ काष्टां; Da₁ D_{1.5} कष्टा; D₃ कस्तां (for कष्टा). K₈ गच्छतां; B₁ यते; B_{2.4} D_{2.4.7} याता; D_{1.1} यता; D₂ गहेयं (sic); T G_{1.3} M_{2.4} यायां; G₂ यातां (sic); M₁ यात्वाताम् (sic) (for गच्छेयं). K₃ om. ताम्.

14 ^a) V₁ D₄ त्वा; T₂ त्वद्य (for त्वां). B₂ D_{1.5.6} S transp. जयं and रणे. — ^b) D_{2.6} S ग्रसन्ति; Ca. 0 'ते (as in text). — ^c) T_{1.3} G M ततो; T₂ तान्वै; Ca. 0 सौतिं (as in text). K₂ नरेन्द्रसिंहः; B₂ नरेन्द्रसैन्यं; D₁ G₃ 'सिंहः; D₈ 'सखं. — ^d) D₂ T₂ G₁ सखं (for सैन्यं). T_{2.3} G_{1.3} M यथा; G₂ युधा (for तथा). D₂ समेताम् (for च सर्वान्).

Colophon. — Day of Karṇa's Generalship: S₂ K₁ द्वितीय (K₁ 'ये) युद्धदिवसे. — Adhy. name: T₁ M₁ अर्जुनवाक्यं; T₂ कर्णवचनप्रतिज्ञा. — Adhy. no. (figures, words or both): S₂ 48; B₁ 67; B₂ 60; B₃ 69; Da₁ 78; D₁ 62; D₈ 86; T_{1.3} G 75; T₂ M 74.

४८

संजय उवाच ।

श्रुत्वा कर्णं कल्यमुदारवीर्यं

क्रुद्धः पार्थः फल्गुनस्यामितौजाः ।

48

1 S₂ वैशंपायन (for संजय). — ^a) B₂ श्रुत्वा तु कर्णं.
K₁ [अ] हतं कर्णम् (for कर्णं कल्यम्). S K₂ V₁ शल्यम्;
K₁ शल्यम् (sic); K₃ B (except B₅) D Ca कल्यम्;
Co कल्यम् (as in text). K₃ पुराणवीर्यं; Ca उदार^o (as
in text). S वैकर्तनं कुशलिनं निशम्य. — ^b) Some
MSS. फाल्गुनस्य; G₂ फल्गुनं च. — ^c) B₅ om. च. Dn₁
वेदं; T G_{1.8} M राज्ञा; G₂ राजन् (for चेदं). — B₂
om. 1^d. — ^d) K₃ तप्तं (for तप्तः). — After 1, N
(except B₅) ins.:

672* विप्रद्रुता तात चमूस्त्वदीया

तिरस्कृता चाद्य यथा न साधु ।

[(L. 1) D₃ विप्रद्रुता. B₂ om. तात. Co cites तात.
D₁ चमू. B₅ विप्रद्रुता:] सप्तपुत्रादयं वै. — (L. 2) B₅
तिरस्कृता. S₁ K_{1.2.4} तथा (for यथा).]

K_{2.4} V₁ B_{1.2.4.5} D cont.: B₃ ins. after 1^c:

673* भीतो भीमं त्यज्य चायास्तथा त्वं

यन्नाशकः कर्णमथो निहन्तुम् ।

स्तेयं त्वया पार्थ कृतं पृथया

गमं समाविश्य यथा न साधु ।

[D₃ om. lines 1-2. B₃ reads line 1 after line 4.

— (L. 1) Ca cites भीतो भीमं (as above). K₂ चापांस
(for चायास). K₃ हीनोसि मेदनिवेशस्तथा त्वं (sic); V₁ B_{2.3.5}
Dai D_{1.2.3} हीनो भीमादनिसेव्यस्त (V₁ B₂ 'पेव्यस्त'; B₃ 'पेथास्त';
B₅ 'पिदात'; D₂ 'पवास्त') या (Dai 'था') त्वं. Ca cites
ननिषिदा. — (L. 2) Dai D_{1.5} यन्नासमः (for यन्नाशकः).
D₃ सप्तपुत्रं (for कर्णमथो). — After line 2, B_{2.5} Dai
D_{1.2.3} ins.:

674* रोद्रे रणे दुष्प्रतिवार्यवीर्यः

सौतिस्त्वया नाद्य शक्यो निहन्तुम् ।

— D_{3.5} om. lines 3-4. — (L. 3) K₂ B₃ स्तेयस्य; V₁ येयं;
B_{2.4} D₁ हेयस्य; Dn₂ स्तेयस्य; D₄ हेयस्य (sic); D₅ स्तेयं; Ca. c
स्तेयं (as above). K_{2.4} B_{1.4} Dn₁ D_{2.4} कृतः (for कृतं).
— (L. 4) D_{1.7} गर्भः. B₂ समावेद्य; Co 'विश्य (as above).
D₃ तथा (for यथा). K₃ साधु:]

51

धनंजयं वाक्यमुवाच चेदं

युधिष्ठिरः कर्णशराभितप्तः ॥ १

इदं यदि द्वैतवने ह्यवश्यः

C. 9. 3394
B. 8. 68. 5
K. 8. 71. 5K_{2.4} V₁ B Dai Dn₁ D_{1.2.4-7} cont.: S K_{1.2} D₃ ins.
after 672*:

675* त्यक्त्वा रणे यदपायाः स भीमं

यन्नाशकः सूतपुत्रं निहन्तुम् ।

[B₃ om. line 1. — (L. 1) S K_{1.2} V₁ B₂ Dai
D_{1.5.8} यदपायाः स (D₅ स); K₂ V₁ यदपाया स; D₃ यं दयया
स (for यदपायाः स). — (L. 2) B₃ कर्णमथो (for सूतपुत्रं).]
K₂ V₁ B_{2.4.5} Dai Dn₁ D_{1.2.4-7} cont.: D₃ ins. after
line 2 of 673*:

676* यत्तद्वाक्यं द्वैतवने त्वयोक्तं

हन्ता कर्णमेकरथेन सत्यम् ।

त्यक्त्वा तं वै कथमद्यापयातः

कर्णाद्भीतो भीमसेनं विहाय ।

[D₁ reads from त्वयोक्तं in line 1 up to द्वैतवने in st.
2 twice. — (L. 2) K₂ V₁ B_{2.5} Dn₁ D₂ transp. हन्ता
and कर्णम्. K₂ B_{2.5} Dn₁ D₂ [अ] स्त्येकरथेन; V₁
[अ] हमेक^o (for एक^o). V₁ B_{2.5} Dai D₁ (both
times). 2.5 पाथं (for सत्यम्). — (L. 3) B₂ om. तं. B₃
om. वै. V₁ तु तं; Dai D₁ (both times). 5 तत्त्वं; Dn₁
तद्वै (for तं वै). Dai D₁ (both times). 5 कर्णम् (for
कथम्). V₁ **यातः; D₄ [अ] जुयातः; Co [अ] र^o (as
above). D₃ व्यक्ताव्यक्तं कथमद्य पाथं.]

Finally, S ins. after 1:

677* इमां च वसतिं प्राप्तो भयात्कर्णेन बाधितः ।

अहं त्वं भीमसेनश्च माद्रीपुत्रौ च पाण्डवौ ।

वासुदेवेन सहिता वयं कर्णेन निर्जितः ।

पुनरेव वनं प्राप्य तपश्चर्यां चरामहे ।

अथ वा धार्तराष्ट्राणां परिचर्यां चरामहे । [5]

इत्येवमुक्त्वा भीमसेनं रोषात्सरकलोचनः ।

अद्रवीसुनरेवान्न धर्मराजो युधिष्ठिरः ।

[(L. 1) T₂ हित्वा; T₃ G₃ प्राप्त (for प्राप्तो). T_{2.3} G_{1.3}
बाधिताः; G₂ पीडितः. — (L. 2) M₂ पाण्डव. — (L. 4) T₁
प्रकुर्मेहि; T₃ G_{2.3} च कुर्मेहि (for चरामहे). — G₂ om.
(hapl.) line 5. — (L. 5) T₃ G₃ धार्तराष्ट्र. —
(L. 7) M_{2.4} [अ] थ (for [अ] र).]

2 D₁ reads इदं यदि द्वैतवने twice (cf. v. 1.1). — ^a)
D₂ सत्यं; G₁ एतं (for यदि). K₂ श्वैतवने (sic). M

C. 8. 3564
B. 8. 68. 5
K. 8. 71. 5

कर्णं योद्धुं न प्रसहे नृपेति ।

वयं तदा प्राप्तकालानि सर्वे

वृत्तान्युपैष्याम तदैव पार्थ ॥ २

मयि प्रतिश्रुत्य वधं हि तस्य

बलस्य चाप्तस्य तथैव वीर ।

आनीय नः शत्रुमध्यं स कसा-

द्वैतवनेषु सूतं (for 'ने ह्यवक्ष्यः'). K₃ ह्यवेक्ष्यः; V₁ D_{2.8} ह्यवक्षः; B (except B₅) Dn₁ D_{3.7} [S]प्यचक्षः; D₄ [S]प्यवोचः; D₆ विवक्षः; T₁ G₂ ननु (G₂ 'तू'क्तं; T₂ ह्यचक्षः; T₃ G_{1.3} तु सूक्तं (for ह्यवक्ष्यः). — ^b) T_{1.2} G₂ M कर्णेन (M₂ 'णं च' योद्धुं; T₃ G_{1.3} कर्णं नियोद्धुं (for कर्णं योद्धुं). S₂ K_{1.4} प्रसेहे; K₃ B_{1.3.4} D प्रशक्ष्ये; V₁ प्रशक्षे; B_{2.5} प्रशक्ष्ये; T_{2.3} G सहे (for प्रसहे). — ^c) K₃ V₁ B D S ततः (for तदा). B Dn₁ D_{3.4.6.7} प्राप्तकालं च (D₆ हि) सर्वे; S 'कालं यथावत्. — ^d) B_{1.3-5} D₁ Dn₁ D_{1.3.5-8} कृत्यानि; B₂ कृत्यम्; D₄ S कृत्वा (for वृत्तानि). S₂ K_{1.2.4} [अ]ने (S₁ 'पै')प्याम; K₃ [उ]पोप्याम; B₃ [उ]पैप्याम; D₄ T_{1.2} G_{1.2} [अ]भ्युपेक्षा (D₄ 'पैप्या')म; T₃ G₂ M ह्युपेक्षाम (for [उ]पैप्याम). K₄ तदेव; V₁ B_{1.4.5} Dn₁ D_{3.4.7} T G_{1.3} तथैव (for तदैव). K₂ पार्थः; D₄ पार्थः; T G राज्यं.

3 ^a) S₂ प्रत्यश्रुति (for प्रतिश्रुत्य). T₂ G₁ वयं (for (for वधं). T₁ च (for हि). — ^b) K₃ बालस्य; Ca बलस्य (as in text). V₁ B D₁ Dn₁ D_{1.3.4.7} न वै (V₁ B₅ D₁ D_{1.5} वा) कृतं (B₅ 'था' तच्च (for बलस्य चाप्तस्य). D_{2.6.8} कर्णस्य पापाधमम् (D₃ 'पौ')रुपस्य; S बलस्य (G₂ 'लेन') चार्धं (T₃ G₂ 'यं')स्य तथैव युद्धे. — ^c) S₁ K₃ वः; D₆ [अ]स्मान्; T_{1.2} G_{1.2} M मां (for नः). Dn₁ T_{1.3} G_{2.3} शत्रुमध्ये. T₂ च (for स). — ^d) S समुन्नाम्य; Ca. 0 'क्षिप्य (as in text). S₂ K_{2.4} Dn₁ D_{1.2.8} Ca प्रत्यपिष्ठाः; K₁ 'पिष्टः; K₃ 'पिष्टा; D₄ 'पिपः; T₁ 'वीक्षः; T_{2.3} G₂ M 'पिंक्षः; G₁ 'वीपः; G₃ 'पिंक्षः; C₀ 'पिंष्याः (for 'पिंष्याः).

4 ^a) S₂ K₁ B₅ D₄ अन्वासिष्म; K₃ B₂ Dn₁ D_{2.7} अप्या (D₁ 'था')शिष्म; K₄ अन्वशिष्मो; B₄ D₈ 'शिष्यः; C₀ 'शिष्ठा (for 'शिष्म). D₆ यद्वयम् (for वयम्). — ^b) S₁ K_{1.2.4} B₄ D₈ पिपासवो; B₅ यतः सदा; D₁ ते यियासवो; D₄ जिज्ञा (for यिया). — ^c) K₃ राजपुत्रः. — ^d) S₂ कलार्थिनां; K₄ B₃₋₅ D₁ D₁ कलार्थिनो (K₄ 'ना'); V₁ 'न्वितो (for 'र्थिनां). B₂ फलान्विहीनो वंध्यः

त्समुत्क्षिप्य स्थण्डिले प्रत्यपिष्ठाः ॥ ३

अन्वाशिष्म वयमर्जुन त्वयि

यियासवो बहु कल्याणमिष्टम् ।

तन्नः सर्वं विफलं राजपुत्र

फलार्थिनां निचुल इवातिपुष्पः ॥ ४

प्रच्छादितं वडिशमिवामिषेण

(sic) (for 'र्थिनां निचुल). K_{3.4} V₁ B_{1.3} Dn₁ D_{2.7.3} विफलः; B₄ D₆ विफलम्; B₅ D₁ D_{1.3-5} विदुल (for निचुल). B₄ D_{6.7} [अ]तिपुष्पः; D₁ D_{1.5} 'मिपुष्पः; D₂ वृक्षे; Ca. 0 cite [अ]तिपुष्पः (as in text). — For 4, S subst.:

678* अन्वास्य सत्येन यदात्थ पार्थ

सत्यं शपन्वासुदेवेन सार्धम् ।

तं नः सत्यमफलमकार्षीस्त्वं

फलकाले पुष्पवृक्षं निकृन्तः ।

[(L. 1) G₂ सत्तेन. T₃ G_{1.3} यथा (for यदा). G₁ यदायं (for 'त्य). — (L. 2) T₂ यायां (for शपन्). G₁ वासुदेवे*. T₂ पार्थ (for सार्धम्). — (L. 3) G₁ त्वमफलम् (for अफलम्). T₂ मा कार्षीः; T₃ G_{1.3} ह्यकार्षीः (G₁ 'वीः); G₂ अस्य कार्षीः (for अकार्षीस्त्वं). T₁ तन्नः सत्यं शपन् सत्यमुक्त्वा. — (L. 4) T_{2.3} G फलस्य काले. T₁ त्वमुच्छिद्यः पुष्पवृक्षं; T₂ पुष्पवृक्ष इवाच भद्रः; T₃ G चा (G₂ वा)च्छिन्नः पुष्पवृक्षं (G₂ 'पः); M₁ पुष्पवृक्षो निकृन्तः (for 'क्षं निकृन्तः).]

5 ^a) D₃ विडिशं; C₀ वडिशम् (as in text). — ^b) B_{1.3.5} D_{3.4.6.7} T₁ संछादितं (D₃ 'तुं'); B_{2.3} D₁ D_{1.5} संछादितो (B_{2.3} 'त्त') (for प्रच्छा). K₄ गरलः; B_{1.4.5} Dn₁ D_{6.7} T₁ गरलम्; D_{3.4} गरलम्. Ca cites गवये; C₀ गवयो. S₂ इवार्य (sup. lin. 'प')वाच; K₄ 'सत्तेन; B_{1.4.5} Dn₁ D_{2-4.6.7} T₁ 'शनेन; B_{2.3} 'र्थवाचा; D₁ D_{1.5} 'परान (D₃ 'गः) (for 'पवाचा). C₀ cites आर्थवाचा. — After 5^a, D₁ reads 8. 49. 9^a-27^a (without v. 1.), followed by lines 1 and 3 of 694* for the first time, repeating the portion in its proper place. — ^c) D₈ अनर्थः; C₀ 'र्थकं (as in text). K₁ V₁ B₅ D₁ D_{1.5} om. मे. — ^d) V₁ राज्यान्वितो (for 'र्थिनो).

For 5, S (except T₁) subst.:

679* प्रच्छादितस्त्वं बालिश दुर्धर्षेना

नर्थवाक्योऽस्यर्जुन नैव साधुः ।

त्यक्त्वा भीमं सर्वभीमेषु भीमं

संयोजितस्त्वं सुवपुत्रं निहन्तुम् ।

प्रच्छादितो गवय इवापवाचा ।
अनर्थकं मे दर्शितवानसि त्वं
राज्यार्थिनो राज्यरूपं विनाशम् ॥ ५
यत्तत्पृथ्वा वागुवाचान्तरिक्षे
सप्ताहजाते त्वयि मन्दबुद्धौ ।
जातः पुत्रो वासवविक्रमोऽयं
सर्वान्शूराञ्चशात्रवाञ्छेयतीति ॥ ६
अयं जेता खाण्डवे देवसंघा-

न्सर्वाणि भूतान्यपि चोत्तमौजाः ।
अयं जेता मद्रकलिङ्गकैक्या-
नयं कुरुहन्ति च राजमध्ये ॥ ७
अस्मात्परो न भविता धनुर्धरो
न वै भूतः कश्चन जातु जेता ।
इच्छन्त्यः सर्वभूतानि कुर्या-
द्रशे वशी सर्वसमाप्तविद्यः ॥ ८
कान्त्या शशाङ्कस्य जवेन वायोः

C. 8. 332
B. 8. 68. 13
K. 8. 71. 12

[(L. 1) T₂ बालिशो. T₃ G_{1.3} दुर्बलोन्मि. — (L. 2) G₁ वाक्यैस्त्वर्जुने; M₁₋₃ वाक्योर्जुन. M₁ नैन (for नैव). G₂ M₁ साधु. — G₂ om. lines 3-4. — (L. 3) M स्ववीर्य. T₂ वीर; T₃ G₃ [अ]भीमं; G₁ भीरु; M₁ भीम; M₁₋₃ भीतः (for भीम).]

On the other hand, N ins. after 5:

680* त्रयोदशेमा हि समाः सदा वयं
स्वामन्वजीविष्म धनंजयाशया ।
काले वर्षं देवमिवोसवीजं
तन्नः सर्वान्नरके त्वं न्यमज्जयः ।

[(L. 1) Ś₁ K_{1.2} V₁ B₂ त्रयोदशे मासि; Ś₂ त्रयोदशेन स (sic). K₄ समा वयं तांस् (for समा सदा वयं). — (L. 2) D₁ तात् (for त्वान्). Ś₁ K_{1.2} B_{1.4} 5 अन्वजीविष्म (B₅ हि); Ś₂ B₂ D₁ D_{1.3-5} अनुजीविष्म (D₁ 'पा'); K₄ अनाजीवस (sic); Ca अनुजीविष्म; Cc अन्वजीविष्म. — (L. 3) Ś K_{1.2.4} कालेन वर्षेद्; K₃ कालेन वपन्; D_{1.7} Ca काले वर्षेन्; D₈ कालेन वर्षेद् (for काले वर्षे). Ś K V₁ B₂ D₁ D₈ Co देवन् (for देवन्). Ca cites देवः B₂ इवोसवीजस्; D₁ 'वीजं. Ca. 0 उत्त' (as above). — (L. 4) V₁ D₈ ततः (for तन्नः). B₂ om. सर्वान्. Ś K_{1.2.4} transp. नरके and त्वं. B_{1.4} नरकेषु. Ca. 0 cite नरके न्यमज्जः. K₃ विसर्जय; B₁ आमज्जः (sic); B₄ न्यमज्जः; B₅ न्यमज्जः; D₁ D₁ निमज्जः (for न्यमज्जयः). D₈ जातः सर्वो तं तु वन्मा निमज्जय (sic).]

6^a K₁ यत्तु; B₂ यद्यत्; D₈ ततः (for यत्तत्). K₃ यथा (for पृथ्वा). V₁ B_{1.3.5} [अ]न्तरिक्षे. — ^b D₅ G_{1.2} सप्ताहि (D₅ 'हा' जाते; T₁ तथा हि जातौ. B₃ D₈ मन्दवीर्ये; D₁ D_{1.5} 'वीर्य'; T₃ G₂ 'बुद्धे (for 'बुद्धौ). — ^d K₁ om. इति. D₈ सर्वान्भूतात्राजमध्ये निहंता. — For 6^{ad}, S subst.;

681* अपापीयान्वासवात्कुन्तिजातो
बहून्संप्रामानयमेव जेता ।

[(L. 1) T₂ असावियान् (for अपापी). G₁ वासवा. T₁

G₂ कुन्तिजातो नशात्मा (G₂ 'तोयमय' (for वासवात्कुन्तिजातो). — (L. 2) T₁ स्वयन् (for अयन्). G₂ अयमेको विजेता (for 'नेव जेता).]

7^a T₁ ख्यातः (for जेता). D₈ पाण्डवे; S पाण्डवो (for खाण्डवे). D₁ D_{1.5} देवसंघा. — ^b B_{2.4.5} D_{2.6.7} T₃ G₃ M₁ चोत्तमौजाः; G₁ चोत्तमौजाः. — ^c K₃ D_{2.3} मद्रकलिङ्गकैक्यान्; B₂ मद्र *** कलिङ्गकान्; T₃ G_{1.3} 'कलिङ्गजातान्. — After 7^c, B₂ (erroneously) reads 8. 52. 4-22 for the first time, repeating the portion in its proper place.

On the other hand, S ins. after 7^c:

682* दैत्याश्च रक्षांसि समागतानि
भूमिं च सर्वान्निखिलेन जेता ।

[(L. 1) T_{1.2} G₁ दैत्याश्च; G₂ M₂₋₄ दैत्यान्दि; M₁ दैलानि. — (L. 2) T₃ G₃ सर्वाः.]

— B₂ om. 7^d. — ^d K₃ V₁ B (B₂ om.). D अयं कुरु-
त्राजमध्ये निहंता; S कुरुंश्च सर्वान्सगणांश्च (T₂ 'न्सुगुणांश्च;
M₂ 'न्सगणान्दि) जेता.

8^a K₄ आस्तोपराश (sic). G₂ om. न भविता. Ca cites नो भविता. K₃ B D₁ D_{2-4.6.7} T₁ M₂₋₄ Cc नो (for न). — ^b Ś₂ कंचन. K₃ V₁ B D नैनं भूतं (D₁ 'ति' किंचन (V₁ 'चित्र' जातु जेता (V₁ जेत्यति; D₈ जेतु); T G_{1.3} नैव्यन्न (T₁ नैव्यो न; T₂ नेव्यो न) भूतः (G₁ 'तं) कश्चि (G₁ किंचि) देनं विजेता; G₂ न भवित्यन्न भूतं किंचिदेनं विजेता; M नैवं न भूतं किंचिदेनं विजेतु (M₁ 'ता). — ^c K₃ V₁ B D₁ D_{2-4.6-8} S इच्छन्नयं; D₁ D_{1.5} 'त्वयं; D₈ द्रक्षन्नयं (for इच्छन्नयः). T₃ G हन्यात् (G₅ 'न्या') (for कुर्याद्. — ^d D₁ D_{1.5} रणे वशी; T₂ वशी वशे (by transp.); T₃ G कुर्याद्रशे. D₈ सर्वमवाप्तविद्यः; Ca. c 'समाप्त' (as in text).

9^a M₃ कार्या (for कान्त्या). T₂ बलेन (for जवेन). — ^b D₂ स्वैर्ये मेरोः; D₃ स्वैर्ये मेरुः; T₁ स्वैर्ये हिमाद्रि-

C. 2. 3392
B. 2. 68. 13
K. 8. 71. 12

स्यैर्येण मेरोः क्षमया पृथिव्याः ।

सूर्यस्य भासा धनदस्य लक्ष्म्या

शौर्येण शक्रस्य बलेन विष्णोः ॥ ९

तुल्यो महात्मा तव कुन्ति पुत्रो

जातोऽदितोर्विष्णुरिवारिहन्ता ।

स्वेषां जयाय द्विषतां वधाय

ख्यातोऽमितौजाः कुलतन्तुकर्ता ॥ १०

इत्यन्तरिक्षे शतशृङ्गमूर्ध्नि

तपस्विनां शृण्वतां वागुवाच ।

एवंविधं त्वां तच्च नाभूत्वाद्य

देवा हि नूनमनुतं वदन्ति ॥ ११

(for 'ण मेरोः). D. धरिण्यां (for पृथिव्याः). — °) T1.8 G अश्वेय तापे (G1 'पाद्' (for सूर्यस्य भासा). T2 M तापाद् (for भासा). — °) Ds शौर्येण (for शौर्येण). B1 रणेन; T G M2-4 जयेन (for बलेन).

10 °) S2 जाता; Ds पुत्रो (for जातो). S [अ]मितौजाः (for [अ]रिहन्ता). — °) S1 K1.2 द्विषां; G1 lacuna (for स्वेषां). — °) S1 K1.2 ध्यातो; Ds ततो (for ख्यातो). S ख्यातो महात्मा कुल (T2.3 G1.3 तव) नंदिकर्ता. Ca cites तन्तुः; Co कुलतन्तुः.

11 °) V1 B1.8 D2 [अं] त्रीक्षे. — °) Ds तामुवाच; M2-4 वाच आसन् (for वागुवाच). — °) Ds damaged; S एवंविधस्य. Ks V1 B (except B2) Dn1 D2-4.6.7 om. त्वां. K4 त्वां तद्व्याभूत्; S त्वं न च भू (G2 हि सु) तः (for त्वां तच्च नाभूत्). Ds नोभूत् (for नाभूत्). Ks Da1 D1.5.6 यथावद्; V1 B1-4 Dn1 D2-4.7 त (B2 यं) था च; Bs तथा ते; S तथा (T1 तदा; T2 स्वया) य (for तवाद्य). — °) K1.8 V1 B D [अ] पि; T G1.3 च (for हि). Da1 D1.5 T2 हानुतं (for अनुतं).

12 °) Ds damaged. — °) Ds.7 श्रद्धा (for श्रुत्वा). S2 Ks V1 B D S (except G1) गिरः. K4 पूजमहं (for 'यतां). Ks मया त्वां; V1 B D T2.3 G2.3 M सदा त्वां (B1 Ds त्वं; M1 त्वां); T1 यदा त्वां; G1 सदा वां (for सदैव). — °) B2 M4 om. न. B2 संवर्द्धि; Ds G1.3 संवर्द्धि (G2 'तीं'); Ds संयति; Ca संनति (as in text). Ds प्रेम; T1 G2 याम; T2.3 G1.3 M यामि; Ca प्रेमि (as in text). — °) K2.4 V1 B D T1.3 G M2.4 त्वां. V1 B1 Ds [अ] धिरथेर; T2.3 G [आ] ति. Ks Da1 भयांतं; Ds प्रयांतं (for भयांतं). Cv न त्वां जानाम्याधिरथेर्भयार्तम्.

13 S repeats 13, after App. I (No. 20). — °) K2.4 D1 त्वाद्वा कृतं; Ks G1 (both

तथापरेषामृषिसत्तमानां

श्रुत्वा गिरं पूजयतां सदैव ।

न संनतिं प्रेमि सुयोधनस्य

न त्वा जानाम्याधिरथेर्भयार्तम् ॥ १२

त्वद्वा कृतं वाहमकूजनाक्षं

शुभं समास्थाय कपिध्वजं त्वम् ।

खड्गं गृहीत्वा हेमचित्रं समिद्धं

धनुश्चेदं गाण्डिवं तालमात्रम् ।

स केशवेनोद्यमानः कथं नु

कर्णाद्धीतो व्यपयातोऽसि पार्थ ॥ १३

धनुश्चैतत्केशवाय प्रदाय

यन्ताभविष्यस्त्वं रणे चेदुरात्मन् ।

times) त्वद्वा कृतं; Ds द्वा कृतं; T2 (both times) द्वा ये तं (for त्वद्वा कृतं). Ca cites त्वद्वा (as in text). B1 om. from कूजनाक्षं up to कर्णां (in 13^f). K2.4 वाज (K4 'ह' नकूजनाक्षं; V1 वाहमहौजनाक्षं; T1 (both times) वाहमकूजिताक्षं. Ca. v cite वाहमकूज (as in text). — °) Ds समं (for शुभं). S2 Ks कपिध्वजे त्वं (Ks 'जेदं'); K4 Bs Dn1 D2.3.5.3 T2.3 G M (S MSS. both times) 'ध्वजं तं (Ds त्वं); T1 (both times) 'ध्वजांघ. — °) K4 प्रहीत्वा. Ks Ds हेमचित्रं तयैव; V1 B2.3.5 Da1 D1-2.5.6 T1.3 G1.3 M (S MSS. first time) 'चित्रा (Bs Ds 'पट्टः; Bs 'पद्मा) वनद्धं; B1 Dn1 D2.4.7 T2 G2 (last two first time) 'पट्टानुबद्धं. S (second time) खड्गं विभ्रजातरूपत्सहं च (T1 M 'रूपार्क' रूपं; G2 'रूपत्सरूपं). — °) Ds धनुःश्रेष्ठः; T1.3 G1.3 M2.4 (all first time) धनुर्वरं; G1 (second time) 'वेंदं (for 'श्रेष्ठं). S1 Ks तालिमात्रं. — °) Ds सकेशवो; T1.3 G1.3 M2-4 (all first time) वासुदेवेन (for स केश'). S1 K1 न; K2 V1 Ds G2 (both times) नु; K4 च; B2-4 Da1 Dn1 D1.3-7 T G1.3 M (S MSS. second time) त्वं (for नु). — °) Ds कसाद् (for कर्णाद्). G1 (first time) पार्थः (for भीतो). S2 K1.2 G1 (first time) [S] व्यपयातो (for व्यप'). T1 G1 M (all second time) कर्णा पार्थ (T1 'थी) त्वमपैतु (T1 'रैनु) मैथी (G1 'धीत); T2 (second time) कर्ण पार्थ त्वमपैतु समैव; T3 G3 (both second time) कर्णात्पार्थः त्वमपैतु समैव; G2 (second time) 'पार्थमपैतु समैव. — After 13, Bom. ed. and S ins. a passage given in App. I (No. 20) followed by the repetition of st. 13.

14 T1 G1 M read 14^{ab} twice. — °) V1 Bs

ततोऽहनिष्यत्केशवः कर्णमुग्रं

मरुत्पतिर्वृत्रमिवात्तवज्रः ॥ १४

मासेऽपतिष्यः पञ्चमे त्वं प्रकृच्छे

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि अष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥

न वा गर्भोऽप्यभविष्यः पृथायाः ।

तत्ते श्रमो राजपुत्राभविष्य-

न संग्रामादपयातुं दुरात्मन् ॥ १५

C. 8. 3401
B. 8. 68. 30
K. 8. 71. 34

D. 1. 1. 1. T1 (both times) धनुश्च तत्; B1. 5 °श्रेदं; T2 (both times). 3 G (G1 both times) M (both times) स गाडिं (for धनुश्चैतत्). B1 Dn1 D3. 4. 6. 7 T1 (both times) प्रयच्छ (for प्रदाय). — °) B1 [अ] भविष्यस्त्वं; T2. 3 G (G1 both times) भवेस्त्वं (G1 °त्वं) यदि (for [अ] भविष्यस्त्वं). G1 om. रणे. Da1 D1. 5 हि रणे (for रणे चेद्). K3 B1. 4 D3 वै दुरात्मन्; B2. 5 चेदुरात्मनः; Dn1 D3. 4. 7 S (T1 G1 M both times) केशवस्य (for चेदुरात्मन्). — °) B1. 2. 4 Dn1 D2. 3. 5-7 तदा; D2 यदा (for ततो). S तरेष्यत् (for सृष्टिं). Dn1 कर्णमग्नं (for 'मुग्र'). — °) T1. 2 G1. 2 M मरुत्स्यो. K2 Dn1 [आ] त्वं (Dn1 'त') वज्रं. — S K V1 B Dn1 D2-4. 7. 8 ins. after 14: Da1 after 15: D1. 5 ins. lines 1-2 after 15 and lines 3-4 after 684*:

683* राधेयमेवं यदि चाप्यशक्त-

श्रन्तमुग्रं प्रतिबोधनाय ।

यच्छान्यसौ गाण्डिवमेतदध-

त्वतो योऽस्त्रैर्म्यधिको नरेन्द्रः ।

[(L. 1) D3 कर्ण रणे त्वं (for राधेयमेवं). K3 B1 Dn1 D2-4. 1 एतं (for एवं). K3 B Dn1 D2-4. 6 नाथ शक्तश्च; V1 Da1 D1. 5 चास्य शक्तश्च. — (L. 2) V1 BD प्रतिवा (D3 'वा') नाथ. — (L. 3) D3 अन्यसौ त्वं; Ca यच्छान्यसौ (as above). Co cites यच्छ only. S1 K2. 3 यच्च; K1 यश्च; V1 B2. 2. 5 Da1 D1. 5 देहि; B1. 4 Dn1 D3-5. 7 प्रयच्छ (for यच्छ). B3 [अ] सौ (sic) (for [अ] न्यसौ). B1 Dn1 D3 गांजी (D3 'जि') वम्. S K1. 2. 4 असौ; B3 अस्त्रं (for अय). — (L. 4) S K2. 4 V1 B2 Da1 D1. 5 योस्तेषु; B3 [S] यस्तेषु; D3 [S] न्यो वै (for योऽस्त्रैर्). K1 अभ्यधिके; B3 अधिको; D3 शोभ्यधिको. K3 D3 नरेषु; B (except B2) Dn1 D1. 7 वा नरेन्द्रः (B1 'द्र') (for नरेन्द्रः). D3 तो °प्यधिकोस्तेषु नरेन्द्रः.] K1 B2 Dn1 D3. 4 (marg.). 7 cont.: D1. 5. 6 ins. after 14:

684* तस्मात्तैवं पुत्रदारैर्विहीना-

न्सुखान्द्राष्ट्राण्यनाशाच्च भूयः ।

द्रष्टा लोकः पतितानप्यगाधे

पापेऽष्टे नरके पाण्डवेय ।

[D1. 5 om. lines 1-2. — (L. 1) Dn1 अस्मात्तैवं. D3 विहीना. — (L. 2) K1 सुखान्द्राष्ट्रान्. D3 राज्यं स्वेवाभवत् * भूयः.

— (L. 3) D1. 7 द्रष्टालोकैः (D1 'के'); D3 द्रष्टालोकात्.

— (L. 4) K4 दृष्टा; Dn1 जुष्टा; D3. 7 दृष्टान्; D4 दृष्टा; D5 जुष्टान् (for जुष्टे). D3 नरकान्. K4 D5. 7 पाण्डवेयः (K4 'यान्').]

D3 cont.:

685* रथे स्थितः फाल्गुन केशवस्ते

रदमी समादाय रणे प्रयातु ।

जहि त्वमद्यैव समेत्य कर्ण

चैद्यं यथा केशवो राजमध्ये ।

15 °) S2 प्रकृच्छे; K3 B Da1 Dn1 D1-7 Ca सुकृच्छे; V1 D3 स कृच्छे (for प्रकृच्छे). T G2. 3 M1 मासे पतिष्येच (T1 'तिष्ये यः; G2 'दिष्यो यः; M1 'तिष्यो य' दि पंचमे त्वं; G1 मासे पतिष्ये पंचमे त्वं * * *; M2-4 गर्भोऽप्येत्स्वं यदि मासि पंचमे. — °) D3 मा (for वा). V1 B D गर्भे. K3 यथा भविष्यः; V1 Dn1 D3. 4 आभविष्यः; B2 प्रभं; B3 चामं; D2. 6 ह्यमं; T1. 3 G3 यद्यभवः (T1 'वत्'); T2 G1. 2 M1 यद्यभावः; M2-4 यद्यभवः (for स्यभविष्यः). S2 पृथिव्यः; K1. 2. 4 पृथायां. — °) D3 ततः; T1. 3 G मत्तो (for तत्ते). K1. 3 V1 B D T2 M श्रेयो; T1. 8 G श्रेयान् (for श्रमो). V1 राजपुत्राद्; T G 'पुत्रो. V1 भविष्यः; D2 भविष्यते. — °) B1. 2. 5 Dn1 D3. 4. 6. 7 न चेत् (for न). K2. 4 अपयात्तं; K3 उपयातु; V1 अपयात्स्वं; B Da1 Dn1 D2-5. 7 यानं; D1 'यानां; D3 उपयातं (for अपयातुं). S न ते यशः फाल्गुन इत्यपा (T1 G1 M1 'पे') यात्. — After 15, Da1 ins. 683* and D1. 5 ins. lines 1-2 of 683*. On the other hand, Dn1 D3 ins. after 15:

686* धिग्गाण्डिवं धिक्च ते बाहुवीर्य-

मसंख्येयान्बाणानांश्च धिक्के ।

धिक्के केतुः केसरिणः सुतस्य

कृशानुदचं च रथं च ते धिक् ।

[(L. 1) D3 गांजीवं. — (L. 4) Dn1 धिक्के (for ते धिक्).]

Colophon om. in D1. — Day of Karna's Generalship: S2 K4 द्वितीयपुद्गद्विज्ञे. — Adhy. name: T1 परवोक्तिः; M1 परववाक्यं. — Adhy. no. (figures, words or both): S2 49; B1 68; B2 D3 69; B3 70; Da1 79; T1. 3 G 76; T2 M 75.

C. B. 2403
B. B. 69. 1
K. B. 72. 1

संजय उवाच ।

युधिष्ठिरेणैवमुक्तः कौन्तेयः श्वेतवाहनः ।
असिं जग्राह संकुद्रो जिघांसुर्भरतर्षभम् ॥ १
तस्य कोपं समुद्दीक्ष्य चित्तज्ञः केशवस्तदा ।
उवाच किमिदं पार्थ गृहीतः खड्ग इत्युत ॥ २
नेह पश्यामि योद्धव्यं तव किंचिद्धनंजय ।
ते ध्वस्ता धार्तराष्ट्रा हि सर्वे भीमेन धीमता ॥ ३
अपयातोऽसि कौन्तेय राजा द्रष्टव्य इत्यपि ।
स राजा भवता दृष्टः कुशली च युधिष्ठिरः ॥ ४

49

1 °) D₁ युधिष्ठिरेन. — °) T₁ अभि- (for असिं).
— °) S₁ K₁. 2. 4 V₁ B₁ D₁ D₁. 7 T₂ G₂ भरतर्षभ
(D₁ 'अ.'): D₂ पांडुनंदनं. D₃ हंतुं आतरमग्रजं.
2 G₂ om. 2. — °) K₃ पार्थः S (G₂ om.) क्रोधं
(M₁ 'ध.'): (for कोपं). S₁ K₁. 2. 4 समुत्क्षिप्य; S (G₂
om.) समाज्ञाय; C₀ समुद्दीक्ष्य (as in text). — °) K₃
G₂ तथा (for तदा). — °) K₃ पार्थः; T₁ कार्यः; T₂. 3 G₁. 3
M खड्गं (for पार्थ). — °) S₂ गृहीत्वा. D₁ D₁. 5. 6 खड्गं
गृह्णासि शंस मे; T₁ असिं गृह्णासि भारत; T₂. 3 G₃ M
गृह्णास्यसेन शंस मे; G₁ गृह्णासि भरतर्षभ.
3 °) B₁. 8-5 D₁ D₁. 4. 7 T₁ G₁. 2 न हि; B₂ नेहि (for
नेह). G₂ [अ]योद्धव्यं. — °) K₃ V₁ D₃ स्वयि; B D₁
D₁ D₁-7 S स्वया (for तव). T₃ G₂. 8 कंचिद्. M₂
धनंजयः. — °) V₁ B₂. 5 D₁ D₁. 5 विध्वस्ता; B₁. 4 D₁
D₁. 4. 7 ते प्रस्ता (for ते ध्वस्ता). S नेहा (G₂ न ह्या) गता
धार्तराष्ट्राः. — °) B₁. 4. 5 D₁ D₁. 4. 5. 7 भीमसेनेन (for
सर्वे भीमेन). D₃ संयुगे; S वारिताः (for धीमता).
4 °) K₁. 4 अपा (K₄ 'मि') यातो; K₃ D₃. 8 उप°; D₁
D₁. 5 इहागतो; D₂ उपा °; S उपागतो (for अपयातो).
S₁ K₁. 2. 4 हि (for ऽसि). — °) B₂ T₂ G₃ इत्यसौ; B₃
D₃ T₁. 3 G₁. 2 M इत्युत; C₀ इत्यपि (as in text). B₃
किमिदं ते चिकीर्षितं. — °) B₃ भरतश्चेष्ट (for भवता दृष्टः).
— °) S₂ कुशले; D₁ कुशली.
5 °) S₁ K₁. 2 संदृष्ट्वा; B₁. 4. 5 D₁ D₂-5. 7. 3 स दृष्ट्वा.
T₂. 3 G₃ नरशार्दूलं (for नृप°). — °) T₁ G₂ M-विक्रम (for
'मय'). — °) K₁ हर्षकालं. B₁. 4. 5 D₁ D₃. 4. 7 च (for
तु). — °) S₂ T₁ G₂ त्वं; K₃ V₁ B₃ D₃ ते; K₄ D₁
D₁. 2. 5. 6 T₂. 3 G₁. 3 M₁. 3 त्वां (for त्वा). S₂ V₁

तं दृष्ट्वा नृपशार्दूलं शार्दूलसमविक्रमम् ।
हर्षकाले तु संप्राप्ते कस्मात्त्वा मन्गुराविशत् ॥ ५
न तं पश्यामि कौन्तेय यस्ते वध्यो भवेदिह ।
कस्माद्भवान्महाखड्गं परिगृह्णाति सत्वरम् ॥ ६
तत्त्वा पृच्छामि कौन्तेय किमिदं ते चिकीर्षितम् ।
परामृशसि यत्कुद्रः खड्गमद्भुतविक्रम ॥ ७
एवमुक्तस्तु कृष्णेन प्रेक्षमाणो युधिष्ठिरम् ।
अर्जुनः प्राह गोविन्दं कुद्रः सर्प इव श्वसन् ॥ ८
दद गाण्डीवमन्यसा इति सां योऽभिचोदयेत् ।

मन्यवारि (V₁ °रुरावि) शत्. B₁. 8-5 D₁ D₃. 4. 7 किमिदं
मोहकारितं.

6 °) D₁ ते (for तं). K₄ पश्याम. T₂ कैतेयं.
— S₁ K₁. 2 om. (hapl.) 6°-7°. — °) K₃ B₁. 4. 5 D₁
D₃. 4. 7 भविष्यति; V₁ D₁ D₁. 5. 6 भवेदिति; D₃ भवेति वै
(for °दिह). — After 6°°, K₄ B D₁ D₃. 4. 7 ins.:

687* प्रहर्तुमिच्छसे कस्मात्किं वा ते चित्तविभ्रमः ।

[K₄ चित्ते हि (for ते चित्त-).]

— °) D₂ G₂ तस्माद्; M₃ यस्माद्. D₃ चिद्वन् (for
भवान्). B₅ इमं (for महा°). — D₂ om. (hapl.)
6°-7°. — °) S₂ K₄ परिगृह्णाति-; T₂. 3 G₃ °गृह्णासि. V₁
B D₁ D₁. 3-5. 7 सत्वरः; T G [अ]कारणात्; M कारणात्.

7 S₁ K₁. 2 om. 7°; D₂ om. 7°° (cf. v. l. 6).
— °) K₃. 4 V₁ B D₁ D₁. 3-7 G₁ तत्त्वां; D₃
स त्वां; T G₂. 3 M तस्मात् (for तत्त्वा). — °) S किमिदं
(T₂ G₂. 3 कांक्षितं; G₁ कांक्षी तं) भरतर्षभ. — °) S₁
K₁. 2 B (except B₅) D₁ D₃. 4. 7 परामृपसि; K₄
परान्दंससि; K₁ °मृपसि; D₃ T₂ °मृपयति (T₂ °सि); C₀
°मृपस्व. K₃ यः कुद्रः; K₄ यत्कुद्रः; D₂ यत्कुद्रं; T₁. 2 M
संरव्यः (T₂ °व्यं); T₃ G हस्तेन (for यत्कुद्रः). — °) K₄. 4
अद्भुतविक्रमः; D₃ S °दर्शनं.

8 °) M₁ उत्त्वा (for उत्कृत्). D₃ स कृष्णेन; S
कटाक्षेण. — °) S₂ प्रेक्षमाणे; K₁ °मानो; K₃ B₃ D₁
D₁. 5. 6 प्रेक्षमाणो (K₃ °णं). — °) D₂ प्राह (for सर्प).
M₃ इवाश्वसन्.

9 °) S₂ K₄ देहि; K₂ रुह (sic); D₂ यच्च (for दद).
D₃ गांजीवम्. B D₁ D₁ D₁. 3-7 S अन्यस्मै देहि गांजीवम्.
— °) S₂ संयो; K₃ °यो (for सां यो). K₁ [S] भिवो
दयत्; K₃ °वादय; K₄ B₂ D₁ D₁ प्रचोदयत्; V₁ B₃

छिन्द्यामहं शिरस्तस्य इत्युपांशुव्रतं मम ॥ ९
तदुक्तोऽहमदीनात्मत्राज्ञामितपराक्रम ।
समक्षं तव गोविन्द न तत्क्षन्तुमिहोत्सहे ॥ १०
तस्मादेनं वधिष्यामि राजानं धर्मभीरुकम् ।
प्रतिज्ञां पालयिष्यामि हत्वमं नरसत्तमम् ।
एतदर्थं मया खड्गो गृहीतो यदुनन्दन ॥ ११
सोऽहं युधिष्ठिरं हत्वा सत्येऽप्यानृण्यतां गतः ।
विशोको विज्वरश्चापि भविष्यामि जनार्दन ॥ १२
किं वा त्वं मन्यसे प्राप्तमस्मिन्काले समुत्थिते ।

त्वमस्य जगतस्तात वेत्थ सर्वं गतागतम् ।
तत्तथा प्रकरिष्यामि यथा मां वक्ष्यते भवान् ॥ १३
कृष्ण उवाच ।
इदानीं पार्थ जानामि न वृद्धाः सेवितास्त्वया ।
अकाले पुरुषव्याघ्र संरम्भक्रियानया ।
न हि धर्मविभागज्ञः कुर्यादेवं धनंजय ॥ १४
अकार्याणां च कार्याणां संयोगं यः करोति वै ।
कार्याणामक्रियाणां च स पार्थ पुरुषाधमः ॥ १५
अनुसृत्य तु ये धर्मं कवयः समुपस्थिताः ।

C. 2. 3/22
B. 2. 69. 19
K. 2. 72. 20

Ds S प्रचोदयेत्; Ds [S]भ्यनोदयेत्. — D1 reads ५७-५७² and lines 1 and 3 of 694* for the first time after 8. 48. 5⁴⁰. — °) B1.4 Dn1 D2.4.7 T3 G मिं (G1 मि)यामहं; D2 छिद्यमास. B Dn1 D3.4.7 तस्य शिरः (by transp.); D2 शिरस्तस्मात्; Ds °त्येति. — °) S K1.2.4 [ह]त्यय; Ds कृष्ण; Ds अथ (for इति). Ks पांशुव्रते; Ds पांशुव्रतं; Gc [उ]पांशु (as in text). Ca cites उपांशु. — After 9, T1.3 G ins.:

688* युधिष्ठिरेण तेनाहमुक्तश्चास्मि जनार्दन ।

[G1 चापि (for चासि).]

10 °) S यद् (for तद्). Ks Ds अदीनात्मा; S नार्थ; Ca अदीनार्थ. B Dn1 D2-1.6.7 तदुक्तं मम चानेन. — °) K2-1 Ds राज्ञामितपराक्रमः (K1 °मं); D2 राज्ञा समितविक्रमः; S राज्ञा तेन (T2 M °ज्ञानेन) यशस्विना. — °) S transp. न and तत्. K1 इव (for इह).
11 °) S K1.2.4 धर्मभीरुकं; B1 Ds Ca °भीरुकः; S नार्थ. — After 11°, V1 reads 13⁷, repeating it in its proper place and thereafter repeats 11°. — °) Ds om. (hapl.) from हत्वमं up to भविष्यामि (in 12²). Ks V1 B Dn1 D1.2.4.5.7.8 S [ए]नं; Ds च (for [ह]मं). S K1.4 V1 Dai D1.5 नरसत्तमः; D2 तु यतोत्तमं; Ds M2-4 नृपसत्तमं. — °) K1 यदुत्तमः; K4 युदुत्तमं (for यद्).

12 Ds om. up to भविष्यामि (in 12²) (cf. v. 1. 11). — °) Dn1 हि (for Sंह). S2 युधिष्ठिरो. — °) Ks V1 B D (Ds om.) S सत्यस्य (for सत्येऽपि). V1 T1 G1.2 [आ]नृण्यतां. S2 गताः; Ds ततः (for गतः). — °) S (except T1) चैव (for चापि).

13 °) T1.3 G च (for वा). — °) B2 कालः; B3 काये; B काये (for काले). S2 समुत्थिते; Ks B1.5 D (except D2.4) उपस्थिते. — °) Ds partly damaged. Ds वेत्थ; S (except T1 G2) कृष्ण (for तात). — °) Ds S (except G2) वेत्सि; Ds तात (for वेत्थ). Dai D1.5 transp. वेत्थ and सर्व. — After 13², T G1.3 ins.:

689* जातस्त्वत्तो हि धर्मश्चाधर्मश्चेति परा श्रुतिः ।

[T1.3 transp. धर्मश्च and अधर्मश्च. T1 पुनः.]

— °) V1 प्रचरिष्यामि; T1 [अ]द्य करिं; T2 च करिं. G2 तत्तत्तथा करिष्यामि. — V1 reads 13⁷ for the first time after 11°. — °) M2.4 मा (for मां). — After 13, K1 V1 B D (except Ds) S ins.:

690*

संजय उवाच ।

यिनिधगिलेव गोविन्दः पार्यमुक्तश्चाववीत्पुनः ।

[D2 T1 G1.2 M om. संजय उवाच. — (L1) T1 G2 M धिति (M1 धीती)ति (for इलेव). T3 Gs धिगिलेव च गोविन्दः. K1 उक्त. G1 वचः (for पुनः).]

14 V1 B1.2.5 Dai D1.5 T1.2 M om. the ref. K1 T3 G श्री (T3 Gs om. श्री)भगवान् (for कृष्ण).

— °) K2 वृद्धः; Ca वृद्धाः (as in text). K3 तथा (for त्वया). — °) B1 Dn1 D3.4.7 कालेन (for अकाले). — °) K1 T1.2 G1.2 M3.4 संरम्भः क्रियया (T1 °यते; T2 °यता); D2 °अकृपया. D2 तथा; T1 त्वया (for [अ]नया). B (except B3) Dai Dn1 D1.3-7 संरम्भं यद्वानागात् (B3 Dai D1.5 °नियात्; B1 °नगाः). Ca cites अगात्. — °) T1.3 G धर्मविभागज्ञैः. — °) K3 कुर्यादेनं; T1.3 G एवं कार्यं; T2 इदं कार्यं; M एवं कुर्याद् (by transp.). S1 K2 Dn1 धनंजयः. — After 14, K1 B2-1 Dai Dn1 D1.3.4 (marg. sec. m.).s-7 ins.:

691* यथा त्वं पाण्डवाद्येह धर्मभीरुरपण्डितः ।

[Ds पाण्डवं हस्तिः.]

15 °) B1 अकार्येण; S (except M1) योकार्याणां; Ca. c अकार्यं (as in text). Ks D2.6.3 च संयोगं; V1 B Dai Dn1 D1.3-5.7 क्रियाणां च; S क्रियायाश्च (for च कार्याणां). Ca cites क्रियाणां. — G2 reads 15⁴⁶ twice. — °) K1 यत् (for यः). Ks Ds.3 यः करोत्यविचारयन्; D2 कुर्यादेवं विचारयन्; S (G2 both times) संयोगं नावबुध्यते (T2 °त). Gc cites संयोगं (as in text). — °) Ks D2.3 अक्रियां (D2 °या) चैव; B1.5 °यामिश्च; T1.2 G1.2 (both times) M °यायाश्च. T3 Gs कार्याणां तु क्रियायाश्च. Ca cites कार्याणां. — °) D1 G1 पार्थः.

16 °) K3 Ds अनुश्रित्य; Ds °श्रुत्य; Ca. c °सृत्य (as in text). Bs वे; Ds ते (for वे). — °) G2 क्रिया यः

C. B. 2403
B. B. 69. 1
K. B. 72. 1

संजय उवाच ।

युधिष्ठिरैवमुक्तः कौन्तेयः श्वेतवाहनः ।
असिं जग्राह संकुद्रो जिघांसुर्भरतर्षभम् ॥ १
तस्य कोपं समुद्रीक्ष्य चित्तज्ञः केशवस्तदा ।
उवाच किमिदं पार्थ गृहीतः खड्ग इत्युत ॥ २
नेह पश्यामि योद्धव्यं तव किंचिद्वनंजय ।
ते ध्वस्ता धार्तराष्ट्रा हि सर्वे भीमेन धीमता ॥ ३
अपयातोऽसि कौन्तेय राजा द्रष्टव्य इत्यपि ।
स राजा भवता दृष्टः कुशली च युधिष्ठिरः ॥ ४

49

1 ^a) D₁ युधिष्ठिरैव. — ^o) T₁ अभि- (for असिं).
— ^a) S₂ K_{1.2.4} V₁ B₁ D₁ D_{1.7} T₃ G₂ भरतर्षभ
(D₁ 'भः'); D₂ पांडुनंदनं. D₀ इतुं आतरमग्रजं.
2 G₂ om. 2. — ^a) K₃ पापं; S (G₂ om.) क्रोधं
(M₁ 'धः') (for कोपं). S₁ K_{1.2.4} समुद्रीक्ष्य; S (G₂
om.) समाजाय; C₀ समुद्रीक्ष्य (as in text). — ^b) K₃
G₂ तथा (for तदा). — ^c) K₄ पार्थ; T₁ कार्यं; T_{2.3} G_{1.3}
M खड्गं (for पार्थ). — ^d) S₂ गृहीत्वा. D₁ D_{1.5.6} खड्गं
गुह्यासि शंस मे; T₁ असिं गुह्यासि भारत; T_{2.3} G₃ M
गुह्यास्यर्जुन शंस मे; G₁ गुह्यासि भरतर्षभ.
3 ^a) B_{1.3-5} D₁ D_{2.4.7} T₁ G_{1.2} न हि; B₂ नेहि (for
नेह). G₂ [अ]योद्धव्यं. — ^b) K₃ V₁ D₈ स्वयि; B D₁
D₁ D₁₋₇ S त्वया (for तव). T₃ G_{2.3} कंचिद्. M₄
धनंजयः. — ^c) V₁ B_{2.5} D₁ D_{1.5} विध्वस्ता; B_{1.4} D₁
D_{2.4.7} ते प्रस्ता (for ते ध्वस्ता). S नेहा (G₂ न ह्या) गता
धार्तराष्ट्राः. — ^d) B_{1.4.5} D₁ D_{2.4.7} भीमसेनेन (for
सर्वे भीमेन). D₀ संयुगे; S वारिताः (for धीमता).
4 ^a) K_{1.4} अपा (K₄ 'सि) यातो; K₃ D_{8.8} उपं; D₁
D_{1.5} दृहागतो; D₂ उपा **; S उपागतो (for अपयातो).
S₁ K_{1.2.4} हि (for सति). — ^b) B₂ T₃ G₃ इत्यसौ; B₃
D₆ T_{1.2} G_{1.2} M इत्युत; C₀ इत्यपि (as in text). B₃
किमिदं ते चिकीर्षितं. — ^c) B₃ भरतश्चेष्ट (for भवता दृष्टः).
— ^d) S₂ कुशले; D₁ कुशली.
5 ^a) S₁ K_{1.2} संदृष्ट्वा; B_{1.4.5} D₁ D_{2-5.7.8} स दृष्ट्वा.
T_{2.3} G₃ नरशार्दूलं (for नृपं). — ^b) T₁ G₂ M-विक्रम (for
'मम्). — ^c) K₁ हर्षकाळं. B_{1.4.5} D₁ D_{2.4.7} च (for
तु). — ^d) S₂ T₁ G₂ त्वं; K₃ V₁ B₂ D₃ ते; K₄ D₁
D_{1.2.5.6} T_{2.3} G_{1.3} M_{1.3} त्वां (for त्वा). S₂ V₁

तं दृष्ट्वा नृपशार्दूलं शार्दूलसमविक्रमम् ।
हर्षकाले तु संप्राप्ते कस्माच्चा मन्पुराविशत् ॥ ५
न तं पश्यामि कौन्तेय यस्ते वध्यो भवेदिह ।
कस्माद्भवान्महाखड्गं परिगृह्णाति सत्वरम् ॥ ६
तच्चा पृच्छामि कौन्तेय किमिदं ते चिकीर्षितम् ।
परामृशसि यत्कुद्रः खड्गमद्भुतविक्रम ॥ ७
एवमुक्तस्तु कृष्णेन प्रेक्षमाणो युधिष्ठिरम् ।
अर्जुनः प्राह गोविन्दं कुद्रः सर्प इव श्वसन् ॥ ८
दद गाण्डीवमन्यसा इति मां योऽभिचोदयेत् ।

मन्यवारि (V₁ 'नुरावि) शत्. B_{1.3-5} D₁ D_{2.4.7} किमिदं
मोहकारितं.

6 ^a) D₁ ते (for तं). K₄ पश्याम. T₂ कौन्तेयं.
— S₁ K_{1.2} om. (hapl.) 6^b-7^a. — ^b) K₃ B_{1.4.5} D₁
D_{2.4.7} भविष्यति; V₁ D₁ D_{1.5.6} भवेदिति; D₈ भवेति वै
(for 'दिह). — After 6^b, K₄ B D₁ D_{2.4.7} ins.:

687* प्रहर्तुमिच्छसे कस्मात्किं वा ते चित्तविभ्रमः ।

[K₄ चित्ते हि (for ते चित्ते).]

— ^c) D₂ G₂ तस्माद्; M₃ यस्माद्. D₈ विद्वद् (for
भवान्). B₅ इमं (for महा-). — D₂ om. (hapl.)
6^d-7^c. — ^d) S₂ K₄ परिगृह्णाति; T_{2.3} G₃ 'गुह्यासि. V₁
B D₁ D_{1.3-5.7} सत्वरः; T G [अ] कारणात्; M कारणात्.

7 S₁ K_{1.2} om. 7^a; D₂ om. 7^{abc} (cf. v. 1. 6).
— ^a) K_{3.4} V₁ B D₁ D_{1.3-7} G₁ तत्त्वां; D₈
स त्वां; T G_{2.3} M तस्मात् (for तत्त्वा). — ^b) S किमिदं
(T₂ G_{2.3} कांक्षितं; G₁ कांक्षी तं) भरतर्षभ. — ^c) S₁
K_{1.2} B (except B₅) D₁ D_{2.4.7} परामृषसि; K₃
परार्हंससि; K₄ 'मृष्यसि; D₈ T₂ 'मृष्यति (T₃ 'सि); C₀
'मृष्य. K₃ यः कुद्रः; K₄ यत्कुद्रः; D₂ यत्कुद्रः; T_{1.2} M
संरब्धः (T₂ 'ब्धं); T₃ G हस्तेन (for यत्कुद्रः). — ^d) K_{4.4}
अद्भुतविक्रमः; D₈ S 'दर्शनं.

8 ^a) M₁ उत्त्वा (for उत्कृष्ट). D₈ स कृष्णेन; S
कदाक्षेण. — ^b) S₂ प्रेक्षमाणे; K₁ 'मानो; K₃ B₂ D₁
D_{1.5.6} प्रेक्षमाणो (K₃ 'णं). — ^c) D₂ प्राह (for सर्प).
M₃ इवाश्वसन्.

9 ^a) S₂ K₄ देहि; K₂ रुह (sic); D₂ यच्च (for दद).
D₈ गांजीवम्. B D₁ D₁ D_{1.3-7} S अन्यस्मै देहि गांजीवम्.
— ^b) S₂ संयो; K₃ 'यो (for मां यो). K₁ [S] भिचो-
दयत्; K₃ 'वादय; K₄ B₂ D₁ D₁ प्रचोदयत्; V₁ B₃

छिन्द्यामहं शिरस्तस्य इत्युपांशुव्रतं मम ॥ ९
तदुक्तोऽहमदीनात्मनाज्ञामितपराक्रम ।
समक्षं तव गोविन्द न तत्क्षन्तुमिहोत्सहे ॥ १०
तस्मादेनं वधिष्यामि राजानं धर्मभीरुकम् ।
प्रतिज्ञां पालयिष्यामि हत्वेनं नरसत्तमम् ।
एतदर्थं मया खड्गो गृहीतो यदुनन्दन ॥ ११
सोऽहं युधिष्ठिरं हत्वा सत्येऽप्यानृष्यतां गतः ।
विशोको विज्वरश्चापि भविष्यामि जनार्दन ॥ १२
किं वा त्वं मन्यसे प्राप्तमस्मिन्काले समुत्थिते ।

त्वमस्य जगतस्ताव वेत्थ सर्वं गतागतम् ।
तत्तथा प्रकरिष्यामि यथा मां वक्ष्यते भवान् ॥ १३
कृष्ण उवाच ।
इदानीं पार्थ जानामि न वृद्धाः सेवितास्त्वया ।
अकाले पुरुषव्याघ्र संरम्भक्रियधानया ।
न हि धर्मविभागज्ञः कुर्यादेवं धनंजय ॥ १४
अकार्याणां च कार्याणां संयोगं यः करोति वै ।
कार्याणामक्रियाणां च स पार्थ पुरुषाधमः ॥ १५
अनुसृत्य तु ये धर्मं कवयः समुपस्थिताः ।

C. 8. 3/22
B. 8. 69. 19
K. 8. 72. 20

Ds S प्रचोदयेत्; Ds [S]भ्यनोदयेत्. — D1 reads
4. 27^a and lines 1 and 3 of 694* for the first time
after 8. 48. 5^{ab}. — °) B1.4 Dn1 Ds. 4. 7 Ts G मि(G1
मि)ग्रामहं; D2 छिद्यमास. B Dn1 Ds. 4. 7 तस्य शिरः (by
transp.); D2 शिरस्तस्मात्; Ds °येति. — °) S K1. 2. 4
[इ]त्यय; Ds कृष्ण; Ds अथ (for इति). Ks पांशुव्रते;
Ds पांशुव्रतं; Gc [उ]पांशु (as in text). Ca cites
व्यांशु. — After 9, T1.3 G ins.:

688* युधिष्ठिरेण तेनाहमुक्तश्चास्मि जनार्दन ।

[G1 चापि (for चास्मि).]

10 °) S यद् (for तद्). Ks Ds अदीनात्मा; S
नाथ; Ca अदीनार्थ. B Dn1 Ds. 4. 6. 7 तदुक्तं मम चानेन.
— °) Ks-1 Ds राज्ञामितपराक्रमः (K1 °मं); Ds राज्ञा
स्मितविक्रमः; S राज्ञा तेन (T2 M °ज्ञानेन) यशस्विना. — °)
S transp. न and तत्. K1 इव (for ह्व).
11 °) S K1. 2. 4 धर्मभीतकं; B1 Ds Ca °भीरुकः; S
चारिण. — After 11^a, V1 reads 13^f, repeating it in
its proper place and thereafter repeats 11^b. — °)
Ds om. (hapl.) from हत्वेनं up to भविष्यामि (in
12^a). Ks V1 B Dn1 Ds. 2. 4. 5. 7. 8 S [ए]नं; Ds
च (for [इ]मं). S K1. 4 V1 Ds. 1. 5 नरसत्तमः; Ds तु
नरोत्तमः; Ds M2-4 नृपसत्तमं. — °) K1 यदुसत्तमः; Ks
यदुनन्दन (for यद्).

12 Ds om. up to भविष्यामि (in 12^a) (cf. v. 1.
11). — °) Dn1 हि (for S^h). Ss युधिष्ठिरो.
— °) Ks V1 B D (Ds om.) S सत्यस्य (for सत्येऽपि).
V1 T1 G1. 2 [आ]नृष्यतां. Ss गताः; Ds ततः (for
गतः). — °) S (except T1) चैव (for चापि).

13 °) T1.3 G च (for वा). — °) B2 कालः; B3 काये;
B3 काले (for काले). Ss समुत्थिते; Ks B1.5 D (except
Ds) उपस्थिते. — °) Ds partly damaged. Ds
वेत्थ; S (except T1 G2) कृष्ण (for तात). — °) Ds S
(except G2) वेत्ति; Ds तात (for वेत्थ). Ds. 1. 5
transp. वेत्थ and सर्व. — After 13^a, T G1. 3 ins.:

689* जातस्त्वतो हि धर्मश्चाधर्मश्चेति परा श्रुतिः ।

[T1.2 transp. धर्मेत् and अधर्मेत्. T1 पुनः.]

— °) V1 प्रचरिष्यामि; T1 [अ]द्य करिं; T2 च करिं.
G2 तत्तत्तथा करिष्यामि. — V1 reads 13^f for the
first time after 11^a. — °) M2.4 मा (for मां).
— After 13, K1 V1 B D (except Ds) S ins.:

690*

संजय उवाच ।

धिनिधगिलेव गोविन्दः पार्थमुक्तः वाव्रीतपुनः ।

[D2 T1 G1.2 M om. संजय उवाच. — (L. 1) T1 G2 M
धिनि(M2 धीती)ति (for इलेव). T3 Gs धिगिलेव च गोविन्दः.
Ks उक्त. G1 वचः (for पुनः).]

14 V1 B1.2.5 Ds. 1. 5 T1.3 M om. the ref.

Ks Ts G श्री(Ts Gs om. श्री)भगवान् (for कृष्ण).

— °) Ks वृद्धः; Ca वृद्धाः (as in text). Ks तथा (for
त्वया). — °) Bs Dn1 Ds. 4. 7 कालेन (for अकाले).

— °) Ks T1.2 G1.2 M3.4 संरंभः क्रियया (T1 °यते; T2
°यता); Ds °भकृपया. D2 तथा; T1 त्वया (for [अ]नया).

B (except B3) Ds. 1. 5 T1.3 M om. the ref.

Ds. 1. 5 T1.3 M om. the ref.

Ds. 1. 5 T1.3 M om. the ref.

Ds. 1. 5 T1.3 M om. the ref.

Ds. 1. 5 T1.3 M om. the ref.

Ds. 1. 5 T1.3 M om. the ref.

Ds. 1. 5 T1.3 M om. the ref.

Ds. 1. 5 T1.3 M om. the ref.

Ds. 1. 5 T1.3 M om. the ref.

Ds. 1. 5 T1.3 M om. the ref.

Ds. 1. 5 T1.3 M om. the ref.

Ds. 1. 5 T1.3 M om. the ref.

Ds. 1. 5 T1.3 M om. the ref.

Ds. 1. 5 T1.3 M om. the ref.

Ds. 1. 5 T1.3 M om. the ref.

Ds. 1. 5 T1.3 M om. the ref.

Ds. 1. 5 T1.3 M om. the ref.

Ds. 1. 5 T1.3 M om. the ref.

Ds. 1. 5 T1.3 M om. the ref.

C. B. 3422
P. B. 69. 19
K. B. 72. 20

समासविस्तरविदां न तेषां वेत्थ निश्चयम् ॥ १६
अनिश्चयज्ञो हि नरः कार्याकार्यविनिश्चये ।
अवशो मुह्यते पार्थ यथा त्वं मूढ एव तु ॥ १७
न हि कार्यमकार्यं वा सुखं ज्ञातुं कथंचन ।
श्रुतेन ज्ञायते सर्वं तच्च त्वं नावबुध्यसे ॥ १८
अविज्ञानाद्भवान्यच्च धर्मं रक्षति धर्मवित् ।
प्राणिनां हि वधं पार्थ धार्मिको नावबुध्यते ॥ १९
प्राणिनामवधस्तात सर्वज्यायान्मतो मम ।
अनृतं तु भवेद्वाच्यं न च हिंसात्कथंचन ॥ २०

(for कवयः). Ks समुपासते; Ds के समुस्थिताः; Co समुप (as in text). Ca cites उपस्थिताः. B Dn1 Ds. 4.7 कथयेयुरुपस्थिताः. — °) T2 समाप्त (for समास). S K1.2.4 समासविस्तरवतो; Ds विस्तरविदां; M विस्तरविदो. — °) Ks वेत्तु; B1 D (except Ds) T1.3 G वेत्सि (for वेत्थ). T2 न तेषां वंचनिश्चयः.

17 °) Ca अनिश्चयज्ञा. — °) Ds कार्याकार्य-
त्वनिश्चये; Ds कार्यविचारेण. — °) S2 Ks अवश्यं (S2
इयो). Ds1 D1.5 मुह्यत्यवश्यं कैतेय; Ds स मुह्यत्यवशः
पार्थ; S एवं स मुह्यत्यवशो. — °) S2 Ks ह; Ks हि; Ds
तत् (for तु). Ds1 D1.5.8 यथा मूढं त्वं (Ds ढस्त्व) मद्य
वै; S यथा त्वं पार्थ (M2-1 पार्थ वि-) मुह्यसि.

18 °) B2 तु (for हि). Ds om. अकार्य. — °) Ks
सुखं; Co सुखं (as in text). — °) Ds [S]त्यर्थं (for
सर्वं). S Co: अज्ञायत इत्यशब्दो न नर्त्ये । S — °) S2
[अ]वबुध्य मे; Ks ढस्ते; G2 (sup. lin. as in text) ष्यते.

19 °) Ks अवज्ञानाद्; Ds अथा; Co अवि (as in
text). K2.4 भवान्यश्च; Ds वल्लुब्धो; Ds न भवान्
(submetric); T1.8 इह भवान्; T2 M भवानेवं (for
न्यच). Ds अज्ञानाद्वा भवानल्लुब्धो. — °) S सत्वं (for
धर्म). Ds रक्षसि. Ds धर्मं रक्षितुमिच्छति. — °) B Dn1
Ds. 4.6.7 T2.3 Gs M त्वं (for हि). Ds वधः; M1 वधे.
K1 तात (for पार्थ). — °) B (except B2) Dn1 Ds. 4.6.7
S (except T1) नावबुध्यसे; Ds नावबुध्यते.

20 °) S2 अवदत् (sic); T1 G1.2 M2-1 हि वधस्;
T2 M1 हि वधे; T3 Gs हि वधात् (for अवधस्). Ds पार्थ
(for तात). — °) T1.8 G M2-1 वृथा धर्मो; T2 M1 सृ-
(M1 वृ)तो धर्मो (for सर्वज्यायान्). Ds सर्वज्यायात्मना
मम. — °) B (except B2) Dn1 Ds. 4.7 अनृतां. B
(except B2) Dn1 Ds. 4.6.7 वा; T2 तु (for तु). V1 B
D (except Ds. 3) G1 वदेद् (for भवेद्). Ks B1.4.6
Ds. 4.7 वाचं; V1 B2.3 Ds1 D1.2.5.6 T1 वाक्यं. — °) Ks
V1 B D (except Ds) T3 G तु; Ks हि (for च). T2

स कथं भ्रातरं ज्येष्ठं राजानं धर्मकोविदम् ।
हन्याद्भवान्नरश्रेष्ठ प्राकृतोऽन्यः पुमानिव ॥ २१
अबुध्यमानस्य वधस्तथाशस्त्रस्य भारत ।
पराञ्छुस्य द्रवतः शरणं वामिगच्छतः ।
कृताञ्जलेः प्रपन्नस्य न वधः पूज्यते बुधैः ॥ २२
त्वया चैव व्रतं पार्थ चालेनैव कृतं पुरा ।
तस्मादधर्मसंयुक्तं मौढ्यात्कर्म व्यवस्यसि ॥ २३
स गुरुं पार्थ कस्मात्त्वं हन्या धर्ममनुसरन् ।

M हिंसा तु (for च हिंसात्). Ks चला (sic); Ds T3 G
हिंसा (G2 सां) (for हिंसात्). Ks B2 Ds1 D1.5.6.7 S
कदाचन. — After 20, Dn1 reads from 28° up to वा
(in 36°) (without v. l.), for the first time, repeating
the portion in its proper place.

21 °) Ca cites अभ्रातरम्. Ds1 D1.4.5 T1 G1.2
श्रेष्ठं (for ज्येष्ठं). — °) Ds रथश्रेष्ठ; T3 Gs नरश्रेष्ठ; Gs
श्रेष्ठः. — °) S2 प्रकृतोन्यः; Ks प्राकृतोन्यं. Ca cites
प्राकृतो.

22 °) Ks अबुध्यमानस्य. Ds वधं; S (except M1)
गुरोस्. — °) Ks [अ]शस्त्राणि; B1.4 Dn1 Ds. 4.6.7 [अ]-
शस्त्रोश्च; M1 [अ]शक्तस्य. Dn1 Ds. 4.7 मानद (for
भारत). — °) S K1.2.4 वाधिः; Ks V1 B2 Ds. 4.3
चामिः; B1.5 Ds1 Dn1 Ds. 5-7 T3 Gs M3 चापि; D1 T2 G1
वापि; T1 G2 वा नि (for वामि). — °) S2 कृताञ्जले.
S1 K1.2 प्रसन्नस्य. — After 22°, N ins.:

692*

प्रमत्तस्य तथैव च ।

न वधः पूज्यते सद्भिस्तत्र सर्वं गुरो तव ।

[(L. 1) Ds प्रपन्नस्य; Co प्रसन्नस्य; Ca प्रमत्तस्य (as
above). — (L. 2) Cf. 22° for the prior half. Ds
गुरोस्; Ds स्मितं (for तव).]

— °) Ks पूजितः; Ds शस्यते (for पूज्यते). N सद्भिः
(for बुधैः).

23 Ds om. 23°. — °) Ds त्वं वा (for त्वया). S2
Ks V1 B Dn1 Ds. 5-3 T1.2 चैवं; T3 GM चैतद्. — °) T2
वाल्मेयः; Co लेन (as in text). S1 Ks B Dn1 Ds. 7
G1 M1 [ह]वः; Ds. 3 [ए]वं (for [ए]व). — °) Gs
कस्माद्. — °) S2 मेढ्यात्; Ks V1 B1.3.5 Dn1 Ds. 7.3
S (except T2) मौढ्यात्; Ds मोहात्. Ds कर्तुः; T1 Gs M
धर्मः; T3 G1.3 एव (G1 वं) (for कर्म). Bs करिष्यसि;
B1 Ds. 3 व्यवस्यसि.

24 °) S स्त. (for स). — °) S2 हन्यः; Ks B1.5
Dn1 D1.5.3 हन्याद् (for हन्या). B1.4.5 Dn1 Ds. 4.6.1
S हंतुकामोभि (D1 रथः; M1 सि) धावसि. — Ks om.

असंप्रधार्य धर्माणां गतिं सूक्ष्मां दुरन्वयाम् ॥ २४
इदं धर्मरहस्यं च वक्ष्यामि भरतर्षभ ।
यद्व्यात्तव भीष्मो वा धर्मज्ञो वा युधिष्ठिरः ॥ २५
विदुरो वा तथा क्षत्ता कुन्ती वापि यशस्विनी ।

तत्ते वक्ष्यामि तत्त्वेन तन्निबोध धनंजय ॥ २६
सत्यस्य वचनं साधु न सत्याद्विद्यते परम् ।
तत्त्वेनैतत्सुदुर्ज्ञेयं यस्य सत्यमनुष्ठितम् ॥ २७
भवेत्सत्यमवक्तव्यं वक्तव्यमनृतं भवेत् ।

C. B. 3435
B. B. 69. 32
K. B. 72. 33

21st. — °) B₁ (marg.) कार्याणां (for धर्माणां). — °) S₂ G₁ गतिं सूक्ष्मां (S₂ 'क्ष्म'). K₁ B (except B₁) Dn₁ D₂-4. 6. 7 T₂. 3 M₂ दुरन्वयां (D₂ 'यं'); D₃ (marg. as in text) 'न्यां'; M₁ दुरान्वयां; Ca दुरु*; C₀ दुरुकुमान् (sic) (for दुरन्वयाम्).

25 °) M₂-4 धर्मं (for धर्मं). V₁. B₂. 3 S तु (for च). — °) K₂ V₁ B₂ D₂. 5. 8 तव भारत (for भरतर्षभ). B₁. 3-4 D₁ Dn₁ D₁. 8. 4. 6. 7 S तव वक्ष्यामि पांडव (B₂ भारत; D₁ पांडवं). — °) S₁ K₁. 3 भीमो वा; K₁ भीष्मोयं; V₁ D₁ D₁. 5. 6 गांधीयो; B (except B₂) Dn₁ D₂. 4. 7 भीष्मो हि. — °) K₂ धर्मराजो; B₁. 5 Dn₁ पांडवो वा; S राजा वा (T₁ M₁ चापि (for धर्मज्ञो वा)).

26 °) D₂ [अथ वा; S पुनः (for तथा). — °) B₂ यूया (for कुन्ती). S गांधारी वा (for कुन्ती वापि). D₁ च (for वा). — After 26^{ab}, S ins.:

693* कुन्ती वा भरतश्रेष्ठ द्रौपदी वा यशस्विनी ।

[(T₁ तपस्विनी (for यश).]

— °) D₂ तव (for तत्ते). S कौन्तेय; Ca. c तत्त्वेन (as in text). — °) B D₁. 7 निबोधेत्तद् (B₂ D₁ 'धेदे'); Dn₁ D₃ निबोधेन; D₃ संनिबोध (for तन्नि). K₁ धनंजयः.

27 °) D₂ सत्यं च; C₀ सत्यस्य (as in text). B₁ Dn₁ D₂. 4. 7 वदिता साधुर; D₂ वचनीयाद्वा (for वचनं साधु). Ca. c cite वचनं (as in text). C₀ cites साधु (as in text). — °) G₂ वरं (for परम्). — °) D₂ सत्त्वेन. K₂ V₁ B D (except D₂) [ए]व (for [ए]तत्). S सुदुर्विदं हि तत्त्वेन. — °) V₁ D₁ D₁. 2. 5. 3 C₀ यत्र; B₁. 2. 5 Dn₁ D₂. 4. 6. 7 पश्य (for यस्य). K₂ D₂. 3 सर्वं; K₁ सत्त्वम्; C₀ सत्यम् (as in text). K₂ D₂. 3 प्रतिष्ठितं; V₁ B₂. 3 D₁ D₁. 5 C₀ व्यवस्थितं; Ca अनुष्ठितम् (as in text). T₁ शास्त्रहीनस्य निष्ठितं; T₂. 3 G M यत्सत्यमिति निष्ठितं (T₂. 3 G₂ मे मतिः). — After 27, S₂ reads 30^{ab}.

28 For sequence of 28^a-30^b in K₂ V₁ B₁. 2. 4. 5 D₁ Dn₁ D₁. 3. 7 T₂ G M, cf. the tabular statement below.

Tabular Conspectus showing sequence of st. 28^a-30^b in K₂ V₁ B₁. 2. 4. 5 D₁ Dn₁ D₁. 3. 7 T₂ G M (N. B.—Repetitions are marked by "(r)".)

K ₂	V ₁	B ₁	B ₂	B ₃	B ₃ D ₁	Dn ₁	D ₁	D ₂ . 7	T ₂ G M
28 ^{ab}	28 ^{ab}	28 ^{ab}	28 ^{ab}	28 ^{ab}	28 ^{ab}	28 ^{ab}	28 ^{ab}	28 ^{ab}	28 ^{ab}
—	—	—	29 ^{ab}	—	—	—	29 ^{ab}	—	—
29 ^{cd}	29 ^{cd}	29 ^{cd}	29 ^{cd}	29 ^{cd}	29 ^{cd}	29 ^{cd}	29 ^{cd}	29 ^{cd}	29 ^{cd}
—	29 ^{ab}	29 ^{ab}	—	28 ^{cd}	—	—	—	—	29 ^{ab}
—	—	28 ^{cd}	—	—	—	—	—	—	—
—	—	694*	—	694*	694*	694*	694*	694*	29 ^{cd} (r)
28 ^{cd}	—	—	28 ^{cd}	lines 3-4	lines 3-4	—	—	—	28 ^{cd}
29 ^{cd} (r)	29 ^{cd} (r)	29 ^{cd} (r)	29 ^{cd} (r)	29 ^{cd} (r)	29 ^{cd} (r)	29 ^{cd} (r)	—	29 ^{cd} (r)	29 ^{cd} (r)
694*	694*	—	694*	694*	694*	—	—	—	—
30 ^{ab}	30 ^{ab}	30 ^{ab}	30 ^{ab}	30 ^{ab}	30 ^{ab}	30 ^{ab}	30 ^{ab}	30 ^{ab}	30 ^{ab}

C. e. om.
B. p. 69. 34
K. e. 72. 35

सर्वस्वस्यापहारे तु वक्तव्यमनृतं भवेत् ॥ २८
प्राणायये विवाहे च वक्तव्यमनृतं भवेत् ।
यत्रानृतं भवेत्सत्यं सत्यं चाप्यनृतं भवेत् ॥ २९
तादृशं पश्यते बालो यस्य सत्यमनुष्ठितम् ।
सत्यानृते विनिश्चित्य ततो भवति धर्मवित् ॥ ३०
किमाश्चर्यं कृतप्रज्ञः पुरुषोऽपि सुदारुणः ।

— ^a) G₁ सक्तम्; Ca. c सत्यम् (as in text). — ^b) G₂ भवेत्सत्यं वक्तव्यं. Ca cites वक्तव्यमनृतं (as in text).
— K₃ V₁ D₁ om. 28^{ad}. D₃. 4. 6-8 T₁ om. 28^c-29^b.
D₅ T₂ transp. 28^{ad} and 29^{ab}. B₃ reads 28^{ad} after
694*. — ^c) S₂ D₁ वा; B₁ च (for तु). T₃ G M
सर्वस्वहरणे चा (G₂ वा)पि.

29 For sequence in K₃ V₁ B₁. 2. 4. 5 D₁ D₁. 1. 7 T₃ G M, cf. the tabular statement on
page 409. K₃ B₁. 5 D₁ D₁ D₃. 4. 6-8 T₁ om.
29^{ab} (for D₃. 4. 6-8 T₁, cf. v. l. 28). D₅ T₂
transp. 28^{ad} and 29^{ab}. — ^a) T₃ G₂. 8 वा (for च).
— ^b) T₂ स्त्रीषु चैव विशेषतः. — ^c) M₄ (first
time) lacuna for यत्रानृतं भवेत्. V₁ B₁ (both second
time). 2. 4. 5 (all both times) D₁ D₃. 5. 7. 8 (all
second time) T₃ G (T₃ G₁. 3 second and third time;
G₂ three times) M (M₁. 2. 4 second and third time;
M₃ three times) तत्र (for यत्र). — ^d) M₂ (first
time) lacuna for सत्यं चाप्यनृतं. S₂ M (third time)
चापि; B₂ (second time) D₁ (both times) D₅. 3 T₃ G₃
M₁. 2. 4 (all first time) अपि; T₁. 3 G (T₃ G₁. 3 second
and third time) अत्र; G₁ (first time) यत्र (for चापि).
— D₁ D₁. 3-7 ins. after 29: K₃ V₁ B₂ after the
repetition of 29^{ad}; B₁ after 28^{ad}; B₃ after 29^{ab}; B₁. 5
D₁ lines 1-2 after the repetition of 29^{ad} (lines 3-4
after 28 in B₁ and after 29 in B₃ D₁);

694* विवाहकाले रतिसंप्रयोगे
प्राणायये सर्वधनापहारे ।
विप्रस्य चार्थे ह्यनृतं वदेत
पञ्चानृतान्याहुरपातकानि ।

[(L. 1) D₁ रतिसंप्रयोगः.]

30 For sequence in K₃ V₁ B₁. 2. 4. 5 D₁ D₁. 1. 7 T₃ G M, cf. the tabular statement on page
409. — ^a) V₁ B₂ D₁ D₅ तादृशो; B₃ D₁ T₂ G₂ M
तादृशो; G₁ त्वादृशो. S₂ B₃ D₅ मन्यते; K₃ पश्यसे; V₁
B₃ D₁ D₁. 5 T₂ सुद्यते; B₂ युध्यते; T₃ G₁. 8 M

सुमहत्प्राप्नुयात्पुण्यं बलाकोऽन्धवधादिव ॥ ३१
किमाश्चर्यं पुनर्मूढो धर्मकामोऽप्यपण्डितः ।
सुमहत्प्राप्नुयात्पापमापगामिव कौशिकः ॥ ३२

अर्जुन उवाच ।

आचक्ष्व भगवन्नेतद्यथा विद्यामहं तथा ।

हन्त्यते; G₂ ह्यनृतो (for पश्यते). T₁ तादृशयत्रानृतो बालो.
— ^b) K₃ D₃. 1. 7 पश्य; B₂ G₁ यत्र; D₃ येन (for यस्य).
B₃ सर्वम्; D₅ सम्यग् (for सत्यम्). S₂ अनुश्रितं; D₁
*ष्ठितः; T₁. 3 G M अनिश्रितं; T₂ इति स्थितं. — After
30^{ab}; K₃ B₁. 5 D₁ D₃. 4. 7. 8 ins.:

695* भवेत्सत्यमवक्तव्यं न वक्तव्यमनुष्ठितम् ।

— S₂ reads 30^{ad} after 27.

31 Cf. 12. 110. 7. D₁ reads from 31^a up to क्षा
(in 36^d) for the first time after 20. — ^a) B₁ कृतजश्रः;
D₁. 6 कृतप्राज्ञः; T₁ G₁. 2 महाप्राज्ञः (G₂ 'ज्ञ'); T₂. 3 G₃ M
भवेत्प्राज्ञः; Ca. c कृतप्रज्ञः (as in text). K₃ B₃ D₁ D₃
किमाश्चर्यंकृतप्रज्ञः (B₃ 'प्रज्ञ'; D₁ 'प्राज्ञ'; D₃ 'प्राज्ञ'); B₁ D₁
*यंकृतं प्राज्ञः. Ca. c cite किमाश्चर्यं (as in text). — ^b)
T₁ सुदारुणं. — S₁ K₁. 2 om. (hapl.) 31^a-32^b. — ^c)
T₁ G₁. 2 M सु (M₂. 3 स) बहु (for सुमहत्). D₅ प्राप्तं (for
पुण्यं). — ^d) D₃ वराको; D₅ बालको (for बलाको).
K₃ बलाकोर्ध्वधादिव; V₁ 'को तु व'; G₂ 'कौडव'.

32 Cf. 12. 110. 8. S₁ K₁. 2 om. 32^{ab} (cf. v. l.
31). — ^a) T₃ G₁. 8 M अनाश्चर्यं. S₂ पुनर्मूढो; S
(except T₂) 'मौढाद्' (for 'मूढो'). — ^b) K₃ धर्मकारो;
B (except B₃) D₁ D₁ D₁-5 T₁ M ह्यपण्डितः; D₁
ह्यपण्डितः; G₁. 2 व्यपण्डितः (for अप्यपण्डितः). — ^c)
G₂ M₂. 4 सुबहु (for सुमहत्). S₁ K₂ प्राप्नुयात्. — ^d) K₃
V₁ B D (except D₂) T G₁. 2 M आपगासु; G₃ आपगा
(for आपगासु). — After 32, B₁ ins. an addl.
colophon.

33 ^a) D₅ मे भगवन् (for भगवन्). — ^b) T₁ G₁ यथा
(for यथा). K₃ B (except B₃) D₁ D₃. 4. 6. 7 विदा-
स्यदं; D₂ विदामहे; T₂ विद्यामहं; M₁ विद्यं (for विद्या).
B₃ D₅ T₃ तव; D₁ D₁. 5 तयोः (for तथा). — ^c) S₁ K₁
बलाकांधामिसंबन्धः; S₂ बलाकट्टा (sup. lin. 'कंधा')मिसां-
बन्धः; K₂ 'कांधामि ***; K₃. 4 D₃ T₁. 2 G₁. 2 'धामि (T₃
'धादि'; G₂ 'धामि')संबन्धं (K₃ 'ध-'); V₁ D₁ 'कान्धा'
मिसं (D₁ 'स')बद्धं; B₁ D₁ D₃. 4. 7 'कल्यांध (B₁ D₁
'तु')संबद्धं; B₃ 'कल्यांधामिसंबन्धि (hypermetrio); B₃
बालकांधादिसंबद्धं; D₁ बलाकांधामिसंबद्धं; D₅ बालकां

बलाकान्धाभिंसंबद्धं नदीनां कौशिकस्य च ॥ ३३
कृष्ण उवाच ।

मृगन्याधोऽभवत्कश्चिद्वलाको नाम भारत ।
यात्रार्थं पुत्रदारस्य मृगान्हन्ति न कामतः ॥ ३४
सोऽन्धौ च मातापितरौ विभर्त्यन्यांश्च संश्रितान् ।
स्वधर्मनिरतो नित्यं सत्यवागनसूयकः ॥ ३५
स कदाचिन्मृगाल्लिप्सुर्नान्वविन्दत्प्रयत्नवान् ।
अथापश्यत्स पीतोदं श्वापदं घ्राणचक्षुषम् ॥ ३६
अदृष्टपूर्वमपि तत्सत्त्वं तेन हतं तदा ।

अन्वेव च ततो व्योम्नः पुष्पवर्षमवापत् ॥ ३७
अप्सरोगीतवादित्रैर्नादितं च मनोरमम् ।
विमानमागमत्स्वर्गान्मृगन्याधनिनीषया ॥ ३८
तद्भूतं सर्वभूतानामभावाय किलार्जुन ।
तपस्तप्त्वा वरं प्राप्तं कृतमन्थं स्वयंभुवा ॥ ३९
तद्वत्त्वा सर्वभूतानामभावकृतनिश्चयम् ।
ततो बलाकः स्वरगादेवं धर्मः सुदुर्विदः ॥ ४०
कौशिकोऽप्यभवद्विप्रस्तपस्वी न बहुश्रुतः ।
नदीनां संगमे ग्रामाददूरे स किलावसत् ॥ ४१

C. 8. 3448
B. 8. 69. 46
K. 8. 72. 47

न्याभिंसंबद्ध. — ^a) D₈ कोशिकस्य; G₁ किशि°. T₃ G_{2.3} वा (for च).

34 K₈ B D₁ D₁ D₁ D₁ 3-8 वासुदेव; D₂ T G भगवान् (for कृष्ण). — ^a) K₈ B_{1.4} D₁ D₃-5.7.8 पुरा; D₈ वने (for मृग). G₁ भवेत्. — ^b) G₁ बालको. B₁ S नामतः; D₁ पार्थिवः (for भारत). — ^c) D₈ पुत्र्यर्थः; Ca. c यात्रार्थं (as in text). D₃ T₃ G₈ पुत्रदारानां. — ^d) S₂ M₁ मृगा; K₁ मृगां. M₁ हन्ति (for हन्ति). B₁ स वै तदा; D₁ न कामितः (for न कामतः).

35 ^a) S₁ D₈ सौधा; B_{1.3.4} D₁ D₃ 4.7 G₁ वृद्धौ; B₁ D₁ D₁ 5.8 T_{1.3} G_{2.3} अंधौ (for सोऽन्धौ). V₁ तु (for च). — ^b) S (except T₂) बभार (for विभर्ति). T₁ G₈ बाधवान् (for संश्रितान्). — ^c) T₃ G₃ स (for स). S₁ K_{1.4} अधर्मनिरतो (S₂ 'ते'). K₁ अधर्मनित्यो नित. — ^d) B₂ सत्यवान्. D₁ D₁ D₁ 4.5.8 अनुसूयकः; T₃ अनसूयनः. T₃ G_{1.8} संविभज्यान् (G₁ 'नु') सूयकः; G₂ स विगाह्यान्; M संविभाज्यनसूयकः (M₁ 'तः'); Ca. as in text.

36 ^a) S₂ B_{1.4.5} D₁ D₃ 4.7 G₂ मृगं लिप्सुर; K₁ D₁ D₁ 5 मृगाल्लिप्सुः; V₁ न्प्रेप्सुर; D₂ न्हन्ति; T_{2.3} G₃ M मृगप्रेप्सुर. Co cites लिप्सुः. K₈ स कर्णं चाविच्यगणान् (sic). — ^b) K₁ D₃ न व (D₈ त्व) विंदत्; K₃ मता; K₄ G₁ नान्विंदत् (K₄ 'दे') व; B_{1.3.4} D₁ D₃ 4.7 T₁ नाभ्य (B₁ नाभ्य; D₁ नाभ्य) वि; T₂ नान्वविध्यत्. Co cites नोन्व विंदत्. K₃ D₁ D₁ मृगं कश्चित्; T₂ प्रयत्नतः (for 'वान्'). B_{2.3} D₁ D₁ 5 नान्व (B₂ 'नु'; B₃ 'भ्य') विंदत् यत्नवान्. — ^c) S₁ K_{1.2.4} T₃ समीपस्थं (T₂ 'पे तु'); K₃ स पीतोदं; B₂ T_{1.3} G₁ M स (G₁ 'सु') पीवानं (for स पीतोदं). Co cites पीतोदं (as in text). B_{2.4.5} D₁ D₂-3.7 अपः पिवंतं ददन्ते; D₈ पयः पिवंतं ददन्ते. Ca. c 'श्वा' (as in text). T₁ पूर्णचक्षुषं; M₃ घ्राणचक्षुषा; Ca. c 'पम्' (as in text).

37 ^a) T₁ अभवत् (for अपि तत्). — ^b) S₁ K₂ सर्वं; K₁ सर्वं; G₂ तु तं; Co सत्त्वं (as in text). — ^c) K₃ D₃

T₃ G_{1.3} M अन्वेव (G₁ 'नं'); V₁ B D₁ D₁ D₁ 2.4-7 Ca अंधे हते; D₃ अर्थे हते; T₁ G₂ अन्वेव (G₂ 'वं') हि (for 'व च'). T₂ M पुनर (for ततो). T₂ व्योम्नि. — ^d) V₁ B_{2.3} D₁ D₁ 5 पुष्पवृष्टिः. B₁ T_{2.3} G_{2.3} पपात ह; B₄ D₁ D₃ 4.7 M पपात च; B₅ अपातयत् (for अवापत्).
38 ^a) M₂₋₄ वादित्र. — ^b) S₁ K_{2.4} वादित्र. D₃ T₂ G₁ च (D₈ सु) मनोदरं. — V₁ om. 38^c. — ^c) S₁ K_{2.4} D_{2.3.5.6} T₃ G₃ M_{1.3.4} अगमत्; G_{1.2} आगतं. G₁ स्वर्गं (for स्वर्गान्). — ^d) K₄ मृगन्याधः; D₃ 'न्याधि' (for 'न्याध').

39 ^a) T₂ अजुतं. D₃ सर्वसत्त्वानाम्. — S₁ K_{1.3} om. (hapl.) 39^b-40^c. — ^b) S₁ K₁ अभावकृतनिश्चयं. Co cites अभावाय (as in text). — ^c) D₈ T₃ लेभे; T₁ प्राप्य; T₃ G₃ M प्राप (for प्राप्तं). — ^d) K₄ छतमं (sic); T₁ कृतमन्यः; T₂ G₁ तत्कृतं हि; T₃ G₃ गतमन्युः; G₂ 'मभ्यु' (sic); M कृतार्थं (M₁ 'र्थो') हि (for कृतमन्थं). T₃ G₃ M_{2.4} स्वयंभुवः.

40 S₁ K_{1.2} om. 40^c (cf. v. l. 39). B₂ om. 40^c. — ^a) T₂ तत्कृत्वा; M₁ तं हत्वा (for तद्वत्त्वा). — ^b) D₁ M₁ अभावः; D₃ T_{2.3} G_{1.2} M अभावे (for अभाव-). K₄ M_{2.4} कृ (M₄ कृ) तनिश्चयः. S₂ अभावाय समुच्यतं. — ^c) T_{1.3} G₁ M भूतं (for ततो). M₁ बलाडको (hypermetrio) (for बलाकः). T_{1.3} G₁ M [S] ग्राहस्वर्गम्; Ca स्वरगाद् (as in text). Co cites स्वः. T₂ बलाको ग्राहस्वर्गलोकम्. — ^d) T₂ धर्मः. K_{1.4} T₂ सुदुर्विदं (K₁ 'वः'); Co 'दः' (as in text).

41 ^a) B₂ हि; T₃ G च (for Sपि). B₃ [आ] भवद्. M₁ तीव्रस (for विप्रस). — ^b) K₁ [इ] व; K₃ B_{1.5} D₁ D₃ 7 नो; D₂ च; D₈ वै; G_{1.2} सु (for न). D₃ तपस्वी बहुविश्रुतः. — ^c) K₁ संग्रामे; V₁ संगनः. M₁ ग्रामो. — ^d) K₃ D₃ स (D₃ सु) दूरस्थः; B_{1.4.5} D₁ D₂-3.7 T₁ G₁ M अद्रासः; D₁ D₁ 5 'रः' स (for 'रि' स). T₂ विदूरात्किल सोपतवः; G₂ अद्रास्तलिले वसेत्.

C. 8. 3449
B. 8. 69. 47
K. 8. 72. 48

सत्यं मया सदा वाच्यमिति तस्याभवद्व्रतम् ।
सत्यवादीति विख्यातः स तदासीद्वनजय ॥ ४२
अथ दस्युभयात्केचित्तदा तद्वनमाविशन् ।
दस्यवोऽपि गताः क्रूरा व्यमार्गन्त प्रयत्नतः ॥ ४३
अथ कौशिकमभ्येत्य ग्राहुतं सत्यवादिनम् ।
कतमेन पथा याता भगवन्बहवो जनाः ।
सत्येन पृष्ठः प्रवृहि यदि तान्वेत्थ शंस नः ॥ ४४

42 °) V1 यदा (for सदा). B5 वाक्यम्. — °) K2 सत्यवाचीति; T3 G3 'वानिति; G2 M 'वागिति. D1 विख्यातं. — °) D5 lacuna for स तदासीद्. T1 G1 स तपस्वी; G2 तपस्वी स (for स तदासीद्).

43 °) T1.3 G ततो (for अथ). K1 किञ्चित्. — °) T2 जनास् (for तदा). D5 धनम् (for वनम्). D2 आश्रिताः (for आविशन्). T1.3 G M कदाचित्त्र संश्रि(T1 'ग)ताः. — B5 reads 43rd twice. — °) K3 V1 B2.3.5 (first time) Dai D1.2.5 च तान् (for गताः). B3 क्रुद्धा (for क्रूरा). B1.4.5 (second time) Dn1 D3.4.6.7 T2 तत्रापि दस्यवः क्रुद्धास्; T1.3 GM ततस्ते दस्यवः श्रु(T1 कू)रास्. — °) K3 D3 विमुञ्चतः; K4 व्यमार्गतः; V1 Dai D1.5 व्यद्वन्तः; B3 अमार्गतः; T2 तान्मार्गति (for व्यमार्गन्त). K3 D3 परस्परं (for प्रयत्नतः). B1 Dn1 D3.4.6.7 तानमार्गतं यत्नतः; B3 मार्गयंतो वियत्नतः; B5 (first time) वध्यमंतः समंततः; T1.3 GM तान्स् (T1 तं सं; G2 ता स्) मार्गति यत्नतः.

44 °) D5 lacuna. T1 ते तं; M1 कथं (for अथ). Dn1 अभ्येत. — °) S (except T2) प्रोचुस् (for ग्राहुस्). K1 तां; K3 B (except B3) Dn1 D3-7 S (except T1) ते (for तं). — Dn1 om. 44th. — °) B1 कथमेव; S कतरेण (for 'मेन). S (except T2) यातो. — °) S (except T2) भगवच्छिह वै जनः (M3 'नाः). — °) G2 विष्टः (for पृष्टः). D2 स ब्रूहि; T1 तद्वृहि. — °) B2.5 D1.2.5.6 T1 तान्वेत्सि; T3 G M तद्वेत्सि (for तान्वेत्थ). V1 संशयः; B2.5 [अ]संशयः; D5 सिद्धयः (sic); D3 तत्त्वतः (for शंस नः).

45 Before 45, T3 G ins. कृण्य उवाच. — °) B1 सत्य- (for सत्यं). — °) D3 तम् (for तान्). — For 45th, S (except T2) subst.:

696* सत्यस्य त्वविभागज्ञः सत्यं तेभ्यः शशंस सः ।

[T3 G3 ह (for सः).]

— Before 45th, T1.3 G ins. कौशिकः. — °) D3 नज-

स पृष्ठः कौशिकः सत्यं वचनं तानुवाच ह ।

बहुवृक्षलतागुल्ममेतद्वनमुपाश्रिताः ।

ततस्ते तान्समासाद्य क्रूरा जघुरिति श्रुतिः ॥ ४५

तेनाधर्मेण महता वाग्दुरुक्तेन कौशिकः ।

गतः सुकष्टं नरकं स्रक्षमधर्मेणैवकोविदः ।

अप्रभूतश्रुतो मूढो धर्माणामविभागवित् ॥ ४६

वृद्धानपृष्ठ्य संदेहं महच्छ्रममितीहति ।

(for बहु). T2 लताकीर्णम्. — °) K3 अनुत्तमः; V1 Dai D1.5 अपाश्रिताः (for उपा). S एतद्वनमुपाश्रिताः. — After 45th, N T2 ins.:

697* इति तान्व्यापयामास स तेभ्यः पार्थ कौशिकः ।

[S K2.4 इति तत्; K1 इति तं; K2 याश्रिता (sic) (for इति तान्). S2 K4 सत्येभ्यः पार्थ; K3 B1.2.4 D3.6.7 तेभ्यः पार्थ सं; B5 D4 तेभ्यस्तत्वं स (D1 सा) (for स तेभ्यः पार्थ).] — D8 om. 45th-46th. — °) B2 तु (for ते). D2 अतिक्रम्य (for समासाद्य). — °) S2 क्रूर जघुर; S समाजघु(G2 'गु)र. V1 श्रुतं; B1 स्थितिः; D4 श्रुतः; Ca. c श्रुतिः (as in text).

46 D8 om. 46th (cf. v. 1. 45). — °) T2 सहसा (for महता). — °) S1 K2 *रुक्तेन; S2 K4 सुदुरुक्तेन; D5 वागुक्तेन च; T2 संयुक्तः स च; C5 वाग्दुरुक्त्वान (corrupt). — °) D8 ततः (for गतः). S1 K3 B (except B1) Dn1 D2-1.6-8 स (for सु). T1.3 G M निरयं (for नरकं). T2 गतः स नरकं कष्टं. Ca oites कष्टं and नरकं. — °) S (except T2) धर्मसूक्ष्मेयु. S2 K2 कोविदः; D5 S (except T2) [अ]तत्त्ववित् (for [अ]कोविदः). — T1.3 G2.5 om. 46th. — °) S1 अप्रभूतः श्रुतो; K3 अल्पश्रुतो श्रुं; V1 B1 T2 M1 दृष्टपूर्वं (B1 'व; M1 'वः)श्रुं; B2 दृष्टपूर्वं; सतो; B3 अदृष्टाल्पश्रुतो; Dai D1.5 M2-4 दृष्टपूर्वंश्रुं; Dn1 D3.4.6.7 य(D5 त)था चाल्पश्रुं; D2 अल्पश्रुतो ध्रुवं; G1 दृष्टापूर्वंश्रुतो. — °) T2 G1 M अविशारदः (for अविभागवित्).

47 °) D5 च पृष्ट्या (for अपृ). S वृद्धानपृच्छन्सं(T1 G1 'त्सं)देहान्. — °) K3 महत्स्वर्गम्; V1 महच्छ्रं (sic); B1 D1 'छ्रमम्; B2 'च्छुभम्; B4 'च्छेतुम् (sic); Dn1 D2.1.3 'कृच्छ्रम् (for 'च्छुभम्). V1 विमोहति; B1 इतोहति; B4.5 D3 इवहति; Dn1 D4 इहा; D2.3 अतो. T1.3 G M अंधश्रममिवच्छति (T1 'वाच्छति; G2 'वेच्छति); T2 अश्रुमं महदामुयात्. — °) B2 Dai D1.4.5.3 Co अत्र; M2-4 एष; C7 तत्र (as in text). B3 om. from लक्षणेदेहः

तत्र ते लक्ष्मणोद्देशः कश्चिदेव भविष्यति ॥ ४७
दुष्करं परमज्ञानं तर्केणात्र व्यवस्यति ।

श्रुतिधर्म इति ह्येके वदन्ति बहवो जनाः ॥ ४८
न त्वेतत्प्रतिस्मयामि न हि सर्वं विधीयते ।

C. 8. 3458
B. 8. 69. 56
K. 8. 72. 57

up to 49^a. — °) K₄ G₂ लक्ष्मणोद्देशः. C₂ Ca: लक्ष्मण
समानानां समानजातीयव्यावर्तको धर्मः । तस्योद्देशः कथनं ।
C₂: लक्ष्मणनामसाधारणधर्माणामुद्देशः संक्षेपतः परिग्रहः । C₂
— °) K₄ कश्चिद्. B_{1.4.5} D₁ D_{1.3-7} एवं; T_{1.3}
G एवं; M अत्र (for एवं). D₆ भविष्यति (for भवि).
48 B₃ om. 48 (cf. v. 1. 47). — °) K_{3.4} V₁
B (B₃ om.) D परमं (for परम-). S दुष्करं प्रतिस्मयानं.
— °) K_{1.4} तत्केन; T_{1.3} G M कार्त्तव्येन; T₂ कार्यस्य;
Ca. 7 तर्केण (as in text). V₁ B_{1.4.5} D₁ D_{1.3-5}
[ब्रु] (for [अ]त्र). B₂ T₂ M₁ व्यवस्यते (B₂ 'तः'); D_{2.6}
T₁ G₃ व्यवस्थितिः (D₆ 'तं'). C₂ cites अनुव्यवस्यति.
— T_{1.3} G M₁ read 48^a-49^b twice; M₃ reads
the same thrice. — °) S K₂ श्रुतिधर्म; K₁ श्रुतिधर्मां
K_{3.4} B_{1.4.5} D₁ D_{2.3.7} श्रुतेधर्म; D₄ (marg.)
श्रुते धर्म; D₃ इति धर्म; T_{2.3} (second time)
G_{1.2} (both first time). 3 (second time) सत्यं
धर्म; G₂ (second time) श्रुतो धर्म; M₁ (second
time). 3 (third time) श्रु (M₃ स्मृ) तिधार्य (M₃ 'यां')
(for श्रुतिधर्म). K₁ इति ह्येको; D₄ प्रतिष्वेके; G₂
(both times) M₁ (second time). 3 (third time) इति
त्वेके. C₂ cites [ए]के (as in text). T₁ (first time)
M_{1.3} (first time). 4 सत्यं शंस्यत (T₁ वदंत; M₂ शंस्यत;
M₃ शंस्यत [sic]) इत्येके; T₁ (second time). 3 (first
time) G₁ (second time). 3 (first time) M₃ (second
time) श्रुतिस्तु कार्या (T₁ 'स्तु धार्या; G₁ 'स्तु धर्मे; M₃
धार्ये) इत्येके (T₁ [इ]त्येके वै); M₁ (first time) सद्यः
सत्यं तदित्येके. — °) K₄ बहवो (for वदन्ति). S₂ जनः.

49 B₃ om. 49^a (cf. v. 1. 47). For the repetition
in T_{1.3} G M_{1.3}, cf. v. 1. 48. — °) K₃ B_{1.4} D₁
D_{2.4.6.7} तत्केन; V₁ न त्वेतं; D₂ T₃ G₃ (the last two
second time) न चै (D₂ चे) तत्; D₃ न त्वं तत्; M₃
(third time) ननु तत् (for न त्वेतत्). V₁ प्रतिस्मयामि;
B (B₃ om.) D (except D₂) T₁ (second time). 2. 3
(second time) G₁ (second time). 2 (both times). 3
M₁ (both second time). 3 (second and third
time) प्रत्य (D₃ ब्रु) सू (for प्रतिस्मृ). T_{1.3} G_{1.3} M₁
(all first time) न च पार्थाभ्यसूयामि (M₁ 'या तु);
M_{1.3} (first time). 4 न च तत्राभ्य; C₇ तत्त्वेन तत्प्र.
— °) V₁ B_{2.4} D₁ D_{3-5.7} न च; B₁ न तत्; T_{1.3}
G_{1.3} M_{1.3} (all second time) तत्र; G₁ (second time)
M₃ (third time) नात्र (for न हि). D₁ lacuna for

सर्वं. D₁ वधीयते; C₂ विधी (as in text). T_{1.3} G
M₁ (all first time) न तु स (T₃ G_{1.3} नैतत्स) वधं शिष्यति
(T₃ G_{1.3} 'ते'; M_{2.4} तत् (M₁ तां तु) सर्वत्र शिष्यते;
C₇ as in text. — For 49^a-49^b, M_{2.4} (both reading
also as in text) subst.:

698* श्रुतिधर्मैर्यमित्येके वदन्ति बहवो जनाः ।
न तान्पार्थाभ्यसूयामि न च सर्वत्र शिष्यति ।
स्मृतिधर्म्या इति त्वेके वदन्ति बहवो जनाः ।
न तु तान्प्रत्यसूयामि नात्र सर्वं विधीयते ।

[(L. 1) M₁ इत्येते. — (L. 2) M₁ न त्वेतं प्रत्यसूयामि तत्र
सर्वं विधीयते. — (L. 3) M₁ श्रुतिर् (for स्मृतिर्). — (L. 4)
M₂ च (for तु).]

— °) K₁ D₃ T₁ M₁ प्रमावार्थाय; D₁ D_{1.5} प्रमावत्यये;
D₂ 'र्या हि; T₂ प्रज्ञानार्थाय; C₂ प्रभवा (as in text).
— After 49, T₂ ins.:

699* एवंविधा गतिर्वीर धर्मस्यातीव दुष्टा ।
विद्याशीलवयोवृद्धाननुपास्यानधीत्य वा ।
मन्वादीनां तु कृत्स्नं वै को धर्मं वक्तुमर्हति ।
अधर्मादेव भवति धर्मेऽपि च महान्वया ।
व्याधकौशिकयोर्थद्वन्द्वमधर्मविरुद्धयोः । [5]
वेदो मूलं हि धर्माणामिति सन्तो यदब्रुवन् ।
जिज्ञासते हि विद्यानां साधनान्येव तत्तद्विन् ।
वेदं ब्राह्मणमासाद्य पुण्यपापे परंतप ।
स तु वेत्ति परं धर्ममहिंसां वेत्ति भारत ।

T₂ cont.: K_{3.4} V₁ B D (except D₁ D₂) T_{1.3} G M
ins. after 49:

700* यत्स्यादहिंसासंयुक्तं स धर्म इति निश्चयः ।
अहिंसार्थाय भूतानां धर्मप्रवचनं कृतम् ।

[T₂ transp. lines 1 and 2. B₃ T_{1.3} G₃ M repeat
line 1 after line 2; G₂ repeats both lines
followed by line 1. — (L. 1) T₁ (both times) G₂
(first time) यत्साद्; T₂ तत्साद्. T₃ (both times) G_{1.2}
(second and third time). 3 (both times) M (second
time) यः स्याद् (for यत्साद्). K₃ D₁ T₁ (second time). 2. 3
(second time) G₂ (second and third time). 3
(second time) M (second time) अहिंसासंयुक्तः; V₁ B₃
D_{1.5} प्रभवसंयुक्तः; B₂ प्रभवसारसं; T₁ G₂ M₁ (all first time)
प्रभाव (G₂ 'वः' संयुक्तः (T₁ 'का'); T₃ G_{1.3} M₂₋₄ (all
[except G₁] first time) प्रभवसंयुक्तः (for अहिंसासंयुक्तः).
T₁ (both times) स्वधर्मः. G₂ (first time) निश्चितः. — B₂

C. S. 3450
B. S. 69. 56
K. S. 72. 59

प्रभवार्थाय भूतानां धर्मप्रवचनं कृतम् ॥ ४९
धारणाद्धर्ममित्याहुर्धर्मो धारयति प्रजाः ।
यः स्याद्धारणसंयुक्तः स धर्म इति निश्चयः ॥ ५०
येऽन्यायेन जिहीर्षन्तो जना इच्छन्ति कर्हिचित् ।
अकूजनेन चेन्मोक्षो नात्र कूजेत्कथंचन ॥ ५१

om. line 2. — (L. 2) T₁ G₂ (second time) M
अर्हिसार्थं तु (T₁ G₂ M₁ च) (for 'शाय'). K₁ B₅ Dn₁ D_{4.7}
हिंसाणां (for भूतानां). T_{2.3} G (G₂ first time) अर्हिसा
सर्वभूतानां (for the prior half). G₂ (second time)
पुनः (for कृतम्).]

50 B₂ om. 50. — ") D_{ai} D₁ T_{1.2} G_{1.2} M धर्म.
— ") V₁ B (B₂ om.) D (except D₈) T_{1.3} G_{1.3} M धारयते.
— ") S₁ K₃ B_{1.4.5} D₁₋₃ यत्स्याद्; Dn₁ D₇ T₁ य (D₇
त) स्याद् (for यः स्याद्). S₁ K_{1.2} धा (K₂ ध) रणं***;
S₂ K₃ B_{1.4.5} D_{ai} D_{1.2.5} धा (S₂ ध) रणसंयुक्तं. C_v
यश्चात्राधारसंयुक्तः. — ") T₁ स्वधर्म.

51 T_{1.3} G repeat 51^{ab} after 52^{ab}. — ") K₁
योन्यायेन; T₂ अन्या; M₁ येन केन (for येऽन्यायेन). K₁
जिहीर्षते; K₃ V₁ B₅ D₈ T₁ (second time). 2.3 (second
time) G_{1.3} (both both times). 3 (second time) जिगी-
र्षन्तो (K₃ 'ते'); Dn₁ D₅ जिहीर्ष (D₅ 'व') तो; Ca. c 'र्वन्तो
(as in text). — ") B Dn₁ D₂₋₇ T_{1.3} G (S MSS.
first time) M₁₋₃ धर्म; D_{ai} D₁ T G (T_{1.3} G second
time) M₁ धनं (for जना). K₃ इच्छति; T_{1.3} G (all
both times) M पृच्छति; Ca इच्छन्ति (as in text). S;
K₂₋₄ D₈ T₂ Ca कस्यचित्; T_{1.3} G (all first time) M
मानवाः (for कर्हिचित्). — ") D_{2.3} अकूजने वा; D₈
अकूजनेन (for अकूज). K₃ जन्माक्षो (sic); B₁ D₇ वा
मोक्षो; B₂ चेन्मे दक्षो (hypermetric); B₅ मोक्षो*; Dn₁
D_{8.4} (inf. lin.) मोक्षो (D₈ 'क्षं') वा; D₄ मोक्ष्ये वा (for
चेन्मोक्षो). D₆ अकूजनमरन्मोक्षो. — ") B (except B₂)
Dn₁ D_{2.4.5.7} नातु- (for नात्र). M₁ कूजत्.

52 ") K₁ अवश्यं; T₂ अप्यस्य; M₁ अपश्यं (for
अवश्यं). K₃ V₁ B D S कूजितव्ये (B₂ 'स्य'). B₃ ह;
S हि (for वा). — ") K_{1.2} शंकरो (K₂ 'रे') न्वा; K₁
संकरेत्वा; D_{ai} D_{1.5} मकरेन्वा (sic); T₁ शंखेत्वा (sic)
(for शङ्करेन्वा). S₂ वास्य; K_{2.4} B_{2.5} Dn₁ D_{2-4.7} अपि;
D₆ T₂ चापि; T₁ नापि; G₁ वाचि (for वापि). M₁ वा
प्रकूजनात् (for वाप्यकूजतः). S₂ कूजतः; K₁ [अ]कूजत;
V₁ D₈ 'जितः; B_{1.3.5} T G M₁₋₄ 'जनात्. — After 52^{ab},

अवश्यं कूजितव्यं वा शङ्करेन्वाप्यकूजतः ।
श्रेयस्तत्रानृतं वक्तुं सत्यादिति विचारितम् ॥ ५२
प्राणायत्ये विवाहे वा सर्वज्ञातिधनक्षये ।
नर्मण्यभिप्रवृत्ते वा प्रवक्तव्यं मृपा भवेत् ।
अधर्मं नात्र पश्यन्ति धर्मतत्त्वार्थदर्शिनः ॥ ५३

T_{1.3} G repeat 51^{ab}. — ") G₂ तस्य (for तत्र). Dn₂
श्रेयस्तत्रानृतं वक्तुं (sic). — B₃ repeats 52^d after
53^d. — ") T_{2.3} G₃ विनिश्चितं (for विचारितम्). S
K_{1.2.4} V₁ C_v सत्यासत्यविचारितं; B_{1.3} (both times) 'सत्ये
विभावितं; B₅ Dn₁ T₁ तत्सत्यमविचारितं; D_{2.4.6.7}
सत्यासत्ये (D₆ 'नृत' विचारितं (D₇ 'तुं'); G₂ वक्तुं
सत्यावि. — After 52, N ins.:

701* यः कार्येभ्यो व्रतं कृत्वा कर्मणा नोपपादयेत् ।

न तत्कलमवामोति एवमाहुर्मनीषिणः ।

[B₃ repeats 701* after the repetition of 52^d.
— (L. 1) S K_{2.4} B₃ (both times) योकार्येभ्यो; D₈ व्रतं
सत्य- (for यः कार्येभ्यो). Dn₁ व्रतं. B₂ ज्ञात्वा (for कृत्वा).
K₃ धर्मेण; Bom. ed. तस्य ना- (for कर्मणा). K_{1.3} नोप-
पात (K₁ 'श') येत्; V₁ 'पादते; Ca. c 'पादयेत् (as above).
— (L. 2) S K V₁ B_{2.3} (both times) D_{ai} D_{1.3.3}
[इ]त्वेवम् (for एवम्).]

On the other hand, T₁ ins. after 52:

702* सत्ये सति न पापेभ्यो धनं देयं कदाचन ।

53 Cf. 31-32. — ") K₂ व्यवहाहे. K₃ B₁ D_{ai}
D_{1.5} T₂ च (for वा). — B₁ Dn₁ D_{2.4.7} om. (hapl.)
53^b. — ") K₃ V₁ B₂₋₄ D_{ai} D_{1.2.3.6.8} सर्वज्ञातिव (K₃
'विवि') धालये; B₅ 'वधेपि वा; S सर्वज्ञात्या (T₁ M 'त्वा')
महाभये (T₁ 'हवे'). — D_{ai} D_{1.5} om. 53^{cd}. — ") S K_{1.3}
न प्राण्यभिप्रवृत्ते वा; K₃ V₁ B_{2.5} कर्मण्यभि (V₁ 'ति') प्र;
B₂ कर्मण्यभिप्र; B₁ नर्मण्यपि प्र; D₆ नर्मण्यविप्रवृत्तेपि;
D₈ नर्मण्यभिप्रवृत्तेव; S सर्वस्वस्य च (G₂ 'स्यात्') लोपे वा.
— After 53^d, B₃ repeats 52^d followed by the repeti-
tion of 701*. — ") B_{1.3-5} Dn₁ D_{2.4.7} न च प्रोक्तं (for
प्रवक्तव्यं). K₃ भयो (for मृपा). V₁ B₂ D_{2.6} S वक्तव्य-
मनृतं (D₂ 'व्यमनितं; G₂ 'व्यं' चानृतं) भवेत्. — ") B₁
मात्र; S न हि (for नात्र). D₂ पश्यामि. — ") S मृपोषं
(T₂ 'पोषां; G₁ 'प्योषं') तंत्रपंडिताः. — After 53, S ins.:

703* सर्वदा हि वदेच्च नानृतः स्याद्विचक्षणः ।

[T₂ G₈ M सर्वथा. T_{1.3} G_{2.8} तं तु (for तत्तु). T₂ M
नानृतं.]

यः स्तेनैः सह संवन्धान्मुच्यते शपथैरपि ।
 श्रेयस्तन्नातृत्वं वक्तुं तत्सत्यमविचारितम् ॥ ५४
 न च तेभ्यो धनं देयं शक्ये सति कथंचन ।
 पापेभ्यो हि धनं दत्तं दातारमपि पीडयेत् ।
 तस्माद्भार्यमनृतमुक्त्वा नानृतवाग्भवेत् ॥ ५५
 एष ते लक्षणोद्देशः समुद्दिष्टो यथाविधि ।
 एतच्छ्रुत्वा ब्रूहि पार्थ यदि वध्यो युधिष्ठिरः ॥ ५६
 अर्जुन उवाच ।
 यथा ब्रूयान्महाप्राज्ञो यथा ब्रूयान्महामतिः ।

हितं चैव यथास्माकं तथैतद्वचनं तव ॥ ५७
 भवान्मातृसमोऽस्माकं तथा पितृसमोऽपि च ।
 गतिश्च परमा कृष्ण तेन ते वाक्यमद्भुतम् ॥ ५८
 न हि ते त्रिषु लोकेषु विद्यतेऽविदितं कचित् ।
 तस्माद्ब्रह्मण्यपरं धर्मं वेद सर्वं यथातथम् ॥ ५९
 अवध्यं पाण्डवं मन्ये धर्मराजं युधिष्ठिरम् ।
 तस्मिन्समयसंयोगे ब्रूहि किञ्चिदनुग्रहम् ।
 इदं चापरमत्रैव शृणु हृत्स्थं विवक्षितम् ॥ ६०
 जानासि दाशार्हं मम व्रतं त्वं

C. 8. 3475
B. 8. 69. 72
K. 8. 72. 72

54 K₃ om. 54^a-55^b. — ^a) K₁ यत्. B₁ स्वेनैरपि (sic); B₂ स्तेनैः सह; D₃ स्वेनैः सह; T₁ स्तेनैराद्यु (for स्तेनैः सह). B₃ सद्यद्वा; D₇ संवाधान्; D₈ *बंधान्; T₁ बंधेन; T_{1.3} GM₁ संबंधो. — ^b) V₁ Da₁ D₁ T_{1.3} G_{1.3} M मुच्यते. D₂ सफलैर्; T₁ शपथा; T₃ GM *थाद् (for *थैर्). — ^c) K₁ [आ]वृत्तं; Dn₁ [अ]वृत्तं. S (except T₂) भवेत्तन्नातृत्वं श्रेयः. — ^d) K₁ अविचारये; V₁ अवधारितं; T₃ अविरोधितं (for *चारितम्). T_{1.3} GM सत्यादिति विचारितं. 55 K₃ om. 55^{ab} (cf. v. l. 54). — ^a). T₂ वै (for च). — ^b) D₂ सक्ते सति; T₁ M सत्वे सति; T_{2.3} G सत्यादिति (for शक्ये सति). T₂ धनंजय (for कथंचन). — ^c) Ś₁ K_{1.2} पापिभ्यो. Da₁ D_{1.5.6.7} T_{1.3} G_{1.3} M₁ [5]पि (for हि). — ^d) Ś₂ दातारम्; M₁ (sup. lin.) यातारम्. K₁ पीडयन्. — ^e) K₁ उक्ता; V₁ वक्ता (for उक्ता). Ś₁ K₁₋₃ V₁ B_{1.4.5} Dn₁ D_{2-4.6.7} M₃ नानृत-यात्; B_{2.3} T₂ G_{1.2} M₁ *वान् (for *वाग्). 56 ^b) B (except B₃) Dn₁ D_{3.4.6.7} मयोद्दिष्टो. K₃ B₁ D₁ यथा विधिः; Co *विधि (as in text). — After 56^{ab}, N (except B₁) T₂ ins.:

704* यथाधर्मं यथाबुद्धिं मया पार्थार्थितस्तव ।
 [K₁ [अ]र्थात् (for [अ]र्थि*). K₃ V₁ B_{2.3} D₃ मया पार्थे हिता B_{2.3} *तं त)व; B_{1.5} Da₁ D₁₋₇ T₂ मयाचं वै (B₄ *या तेन; B₅ D₆ *या पार्थ; Da₁ D_{1.6} T₂ *या तेव; Dn₁ D₁ *याच वै; D₇ *यावेव हितार्थिना (for the posterior half).] — ^c) T_{1.3} G एवं ज्ञात्वा; M एवं विद्वन् (for एतच्छ्रुत्वा). T₁ यथा (for पार्थ).

57 B₃ om. the ref. Da₁ om. (hapl.) 57^a. — ^a) M₃ तथा (for यथा). K₁ ब्रूयां. K₁ महाप्राज्ञो; K₃ मया प्राज्ञो. Ca cites महाप्राज्ञः; Co *प्राज्ञः (as in text). — ^b) K₁ ब्रूयां. Ś₂ K₁ महामतिः; T₃ G₃ M *यथा; (M₃ *ज्ञाः); G_{1.2} *मुनिः; Ca *मतिः (as in text). — ^c) K₃ V₁ B_{2.3} Da₁ D_{1.5.8} हितं चैतद्; T₁ G₂ हितो

ब्रूयाद्; T₃ G_{1.3} M सुहृद्ब्रूयाद् (for हितं चैव). D₈ मया; G₂ तथा (for यथा). — K₃ om. (hapl.) 57^a-58^a. K₂ reads 57^a-58^a twice. — ^a) K₁ (sup. lin. as in text) मम; D₂ वद (for तव). T_{1.3} G M यथोक्तं वचनं त्वया; T₂ यथा कृष्ण त्वमुक्तवान्.

58 K₃ om. 58^a (cf. v. l. 57). — ^a) S (except T₂) transp. मातृसमो and पितृसमो. — ^c) B₃ मतिश्च. Ca. c cite गतिः (as in text). M₃ परमार्थं हि (for *मा कृष्ण). T₁ G₂ मल्लं; T₃ G_{1.3} M_{1.3.4} त्वं हि (for कृष्ण). — ^d) V₁ T₁ न च; B₂ यथा (for तेन). B_{1.4.5} उत्तमं; B₂ ईदृशं (for अद्भुतम्). D (except D₃) T₂ त्वमेव च परायणं (D₂ *णः); M₂₋₄ तेन वाक्यं न मेद्भुतं.

59 ^a) Ś₁ K_{1.2.4} न हि तेषु त्रिलोकेषु. — ^b) K₃ लोकेषु; T_{1.3} G अज्ञातं (for विद्यते). K₃ विदितं; D₂ M_{2.4} [5]विदितः; T_{1.3} G विद्यते (for *विदितं). Ś₁ K_{1.2.4} त्वपि (for कचित्). — ^c) Ś₂ यस्माद्; G₂ अस्माद् (for तस्माद्). Ś₁ K₂ तत्त्वरं; Ś₂ तत्परमं; K₁ तत्परं (submetric); G₁ परं भवान् (by transp.). D₃ तत्त्वं (for धर्मं). — ^d) D₃ धर्मं; T₂ सूक्ष्मं (for सर्वं). V₁ यथा तथा; B₁ न संशयः.

60 ^a) G₂ अवश्यं. Dn₁ दुर्व* (for पाण्डवं). — ^c) K₃ समयसंयोगं; D₁ *संप्राप्ते; Ca. c *संयोगे (as in text). B_{1.4.5} Dn₁ D_{2-4.6.7} T₂ अस्मिन्सु मम संकल्पे; M अधर्म-युक्ते संयोगे. — ^d) B₃ Da₁ D₃ T₃ G₃ कंचिद्. — T₁ G₂ om. 60^a-68^a. — ^e) K_{1.2.4} Dn₁ D_{2-4.6.7} Co वा (for च). M₂₋₄ परम् (for [अ]परम्). D₁ [अ]परमात्रे च (for [अ]परमत्रैव). — ^f) T₃ G_{1.3} M ब्रूहि. Ś₂ कृत्स्न (sic); B₃ D₂ ह्यर्थः; Da₁ D_{1.3-5} कृत्स्नं; D₃ कृत्स्नं; T₃ G_{1.3} M तत्त्वं (for हृत्स्थं). D₈ विवर्जितं.

61 T₁ G₂ om. 61 (cf. v. l. 60). — ^a) Ś₁ K_{1.2.4} V₁ B₃ D₃ दाशार्हं जानासि (by transp.); K_{1.3} दाशार्हं जानामि; B₁ जानाहि दाशार्हं. K₁ न तं; T₃ G₃

C. 8. 3475
B. 8. 69. 72
K. 8. 72. 72

यो मां ब्रूयात्कश्चन मानुषेषु ।
अन्यस्मै त्वं गाण्डिवं देहि पार्थ
यस्त्वत्तोऽस्त्रैर्भविता वा विशिष्टः ॥ ६१
हन्यामहं केशव तं प्रसन्न
मीमो हन्यात्तुवरकेति चोक्तः ।
तन्मे राजा प्रोक्तवांस्ते समक्षं
धनुर्देहीत्यसकृद्दृष्णिसिंह ॥ ६२
तं हत्वा चेतकेशव जीवलोके

स्याता कालं नाहमप्यल्पमात्रम् ।
सा च प्रतिज्ञा मम लोकप्रबुद्धा
भवेत्सत्या धर्मभृतां वरिष्ठ ।
यथा जीवेत्पाण्डवोऽहं च कृष्ण
तथा बुद्धिं दातुमद्यार्हसि त्वम् ॥ ६३
वासुदेव उवाच ।
राजा श्रान्तो जगतो विश्वतश्च
कर्णेन संख्ये निशितैर्वाणसंवैः ।

महा (for मम). K₁ नरं (for वरतं). K₄ वै; T₈ G_{1.3} M तु (for त्वं). S₂ दाशार्हा जानासि न देशमेव (sup. lin. मम वरतं) तं त्वां (sic). — °) S₂ कांचन; D₂ कथंचन; T₂ केशव (for कश्चन). D₈ G₁ M मानुषेषु. — °) T₂ om. त्वं. B₁ गांडीव. — °) K₁ यत् (for यस्). B_{1.3} Dn₁ D_{1.1} त्वत्तोऽस्त्रैर्वा (D_{1.1} 'यो'); B₂ यस्त्वत्तोऽस्त्रैर्; B₃ D₁ D_{1.5} M₁ यस्त्वत्तोऽस्त्रो (B₃ 'स्त्राद्'; D₂ यस्त्वत्तो वास्त्राद्; D₈ त्वत्तोऽस्त्रैः; D₈ यस् हंतास्त्रैर्; T₈ G_{1.3} यो मत्तोऽस्त्रैर् (for यस्त्वत्तोऽस्त्रैर्). V₁ वा भविता (by transp.); B_{1.3.5} T_{2.3} G_{1.3} M वीर्यतो वा; D_{1.5} विद्यते वा. D₂ om. वा. D₂ वरिष्ठः; D₈ वशिष्ठः; D₈ वसिष्ठः.

62 T₁ G₂ om. 62 (cf. v. l. 60). D₈ reads 62^{ab} on marg. — °) S₂ Dn₁ केशवं. — °) K₂ कृवरकेति; K₃ कुरवके तु; K₄ तुरवकेति; V₁ D₁ तुररं; D₈ तवजेति; T₂ औदरिकेति (for तुररं). Ca cites तुवरः. K₁ चोक्ता; K₃ युक्तः; M₄ चोक्तं. — °) D₈ ततो; T₂ तन्मां; T₈ G_{1.3} M तन्मा (for तन्मे). D₁ D₁ चोक्तवांस; T₈ G_{1.3} ह्युक्तं; M संनिधौ (for प्रोक्तवांस). S₂ (sup. lin. as in text) मे; K₄ वै; B₃ T₂ त्वत् (for ते). उक्तवांस्ते (for ते समक्षं). — °) K₈ V₁ B D₁ Dn₁ D_{1.3-5.7.8} दृष्णिवीर; D₂ 'संहार; G₁ 'सिंहः.

63 T₁ G₂ om. 63 (cf. v. l. 60). — °) B₁ om. तं. V₁ B_{3.4} D₁ Dn₁ D_{1.3-5.7} तं हन्यां; B₁ हन्यां; B₂ तं हन्यात्; D₂ स हत्वा; D₈ संहंवा (for तं हत्वा). B₃ चेद्धन्यां (for हत्वा चेत्). D₂ om. चेत्. K₃ [अ]थ; D₇ न चेत्; D₈ [अ]हं (for चेत्). T₈ G₂ M कुशली; G₁ तं कुशली (for केशव). — °) B_{1.3-5} D T_{2.3} G₂ M नाहं कालम् (by transp.); B₂ कालान्वाहम्; G₁ [अ]प्यहं कालम्. K₃ M₁ अप्यत्र (K₃ 'न्यल्प' मात्रां; D₈ 'ल्पमेव. — After 63^{ab}, D₈ ins.:

705* एवं त्वं मां कृष्ण जानासि सर्वं
कालं लोके हीनधर्मो हि जीवन् ।

सत्याच्युतो लोकमिमं त्यजेयं

तस्मात्कोपायतिक्षेपेयं धर्मपुत्रम् ।

D₈ cont.: S K V₁ B D₁ Dn₁ D₁₋₇ ins. after 63^{ab};

706* ध्यात्वा नूनं ह्येनसा चापि मुक्तो
वधं राज्ञो भ्रष्टवीर्यो विचेताः ।

[(L. 1) S K_{1.2.4} ध्याता (K₁ 'त). V₁ [अ]रुतं (for नूनं). S K_{1.2.4} B₂ वापि यु (B₂ मु)क्तो; K₃ चापविद्धो; V₁ D₁ D_{1.5} वापि यु (V₁ प्रो)क्तो (for चापि मुक्तो). — (L. 2) S K₁₋₃ V₁ B₃ D (except D_{2.3}) राजोहं (for राजो). S K₁₋₃ V₁ D₁ D_{1.5} भ्रष्टवीर्यो; K₄ [S]विष्टधर्मो (for भ्रष्टवीर्यो).]

— D₈ reads 63^{ab} on marg. — °) K₃ सा वै; V₁ B₂ D₈ सा चेत्; B_{1.3-5} D₁ Dn₁ D₁₋₇ T₂ यथा. K₃ लोकप्रबुद्धा; V₁ 'प्रसिद्धौ; B_{1.3.5} D₁ D_{1.5} 'प्रसिद्धौ (B₃ 'द्वो; B₆ 'द्वा); B₂ 'प्रनाथ; Dn₁ D_{2.4} 'प्रबुद्धे; D₂ 'प्रबुद्धा; D_{2.7} 'प्रबुद्धौ; D₈ 'प्रबुद्धा; T₈ G₂ M 'प्रनित्या; G₁ लोकेषु नित्या (for लोकप्रबुद्धा). Ca cites लोकसिद्धौ. — °) T₈ G_{1.3} M तथा (for भवेत्). D₂ सा वा (for सत्या). K_{2.3} B₁ M_{2.4} वरिष्ठः (K₂ 'ष्टः). — °) S₁ यथा; D₈ यथा च (for यथा). D_{2.6} पाण्डवेयश्च; T_{2.3} G_{1.3} M 'वेयो हि (for 'वोऽहं च). D₂ om. च. — °) K₃ अद्वाहंसि; B_{1.3} Dn₁ D_{2-4.7} M₂₋₄ अप्य (M₂ 'था)हंसि; D₁ D_{1.5} G₁ इहा; T₂ अहो; T₈ G₂ अहोसि हि; M₁ अहंसि (for अद्या). — After 63, D₈ ins.:

707* एवं ज्ञात्वा यद्वितं मे सदेव

तथाहंसि त्वं तु निबोधितुं च ।

64 T₁ G₂ om. 64 (cf. v. l. 60). V₁ D_{2-3.5} om. the ref. K₁ M₁ कृष्ण; T_{2.3} G_{1.3} भगवान् (for वासुदेव). — °) K₄ चार्तो; D₂ शांतो (for श्रान्तो). K₃ V₁ D₁ D_{1.5} जागृ (K₃ 'प्र)तो; B_{1.3-5} D₂ दुःखितो; B₃ Dn₁ D_{2.4.6.7} विश्वतो; D₃ प्रष्टतो; T₂ ताडितो; T₈ G₂ चार्पितो; G₁ M₁ चाग्रतो (for जगतो). M₂₋₄ विश्वतस्तर्व.

तस्मात्पार्थ त्वां परुषाण्यवोच-

त्कर्णे द्यूतं ह्यद्य रणे निबद्धम् ॥ ६४

तस्मिन्हते कुरवो निर्जिताः स्यु-

रेवंबुद्धिः पार्थिवो धर्मपुत्रः ।

यदावमानं लभते महान्तं

तदा जीवन्मृत इत्युच्यते सः ॥ ६५

तन्मानितः पार्थिवोऽयं सदैव

त्वया समीमेन तथा यमाभ्याम् ।

C. 8. 3485
B. 8. 69. 82
K. 8. 72. 82

गानः (for जगतो विक्षतश्च). \$ K1.2.3 विकृतश्च; B2 चायोऽ (sic); Dn1 D3.4.6.7 दुःखि (Dn1 'ख') तश्च (for विक्ष). — After 64^a, T2 ins.:

708* शरार्द्धितः सूतपुत्रेण चैव ।

— ^a) V1 B2.3 द्रोणेन (for कर्णेन). M संखे. T2 दृढ- (for निश्चिते). V1 बाणसंखे. — K3 (lines 3-6 only).
V1 B (except B1) Dn1 Dn1 D1-7 ins. after 64^{ab}:
D3 after 64: T2 after 710*:

709* यश्चानिश्चं सूतपुत्रेण वीर

शरैर्भृशं ताडितो युध्यमानः ।

अतस्त्वमेतेन सरोपमुक्तो

दुःखान्विते नेदमयुक्तरूपम् ।

अकोपितो ह्येयं यदि स्म संख्ये

[5]

कर्णं न हन्यादिति चाग्रवीच ।

जानाति तं पाण्डव एष चापि

पापं लोके कर्णमसह्यमान्यैः ।

ततस्त्वमुक्तो भृशरोपितेन

राज्ञा समक्षं परुषाणि पार्थ ।

[10]

[K3 D3 om. lines 1-2. — (L. 1) K3 तस्मात्पार्थ; V1 B2 यश्च (B3 'चा') पार्थ; B1 'त्ययं'; B5 Da1 D1.5 पश्चाच्चार्थ; Dn1 यश्चात्पार्थ; D3 पश्चात्पार्थ; D5 यथाचार्य; T2 यथा च वै (for यथाचार्य). K4 D5 वीरः. — D3 reads lines 3-10 on marg. — (L. 3) B1 ततस्; T2 भीतस् (for अतस्). — (L. 4) T2 दुःखार्द्धिते नैव (for 'न्विते नेदम्'). — T2 om. lines 5-6. — (L. 5) K4 B5 आकोपितो. D3 आकोपितो तेन यथा स शोके. — (L. 6) V1 B2-4 Da1 Dn1 D1.4-3 निरन्ताद् (for न ह*). K3 Dn1 D5 [अ]ग्रवीत्सः; V1 'भीत'; B (except B1) D5 'वीत्स'. — K3 om. lines 7-10. — (L. 7) Da1 जानाति. T2 जानाति राजापि सदैव चापि. — (L. 8) D3 शरं; T2 पार्थो (for पापं). B5 लोके. K4 पापं लोके शरं कर्णमसह्यमान्यैः (sic). — (L. 9) K4 B2.3.5 T2 अतस्त्वम्; Dn1 ततस्. T2 भृशरोपितेन. — (L. 10) K4 पुरुषाणि. K4 पापं; Dn1 पार्थः]

On the other hand, T2 ins. after 64^{ab}:

710* यश्चादितश्चापि महामनस्वी ।

— After the above, T2 ins. 709*. — ^a) \$2 M2-4 पार्थस्; M1 तु (for पार्थ). \$2 G1 पुरुषाणि. K4 V1 B2.3 D निलोद्यु (K4 'लोद्यु'; Dn1 'लोद्यु') के सततं चाप्रसह्ये (V1 B2 धर्मवाद्ये; Dn1 D1.5 धर्मवाद्ये); T2 नित्यं दुष्टं पापमयाविग्रहं.

58

[417]

— ^a) V1 कर्णः; B1.3.5 कर्णो; B4 कर्णः; T2 कर्णं (for कर्णे). K3 कर्णोद्यतं (for कर्णे द्यूतं). D5 om. द्यूतं. \$2 द्यूतं; K4 द्यूत; T2 द्यूता (for द्यूतं). T2 om. हि. D4 त्वद्य; T3 G3 M1 वाद्य; M2.3 वोद्य; M1 योद्य. K3 नियद्वां; K4 न वद्धं; D5 [S] तिवृद्धं; Cc निबद्धम् (as in text). D5 (also as in text) कर्णोद्यवोद्यसुरा द्यूतकाले.

65 T1 G2 om. 65 (cf. v. l. 60). — ^a) Da1 D1.5 M1 जिते (for हते). — ^b) K4 एवंबुद्धिः; T2 'बुद्धिः'. K4 V1 B1.2.4 Dn1 D2-4.7.3 पार्थि (Dn1 'र्थ') वै; D5 पार्थिव; T2 पांडवो (for पार्थिवो). K4 V1 B1.4 Da1 Dn1 D3.4.7 धर्मपुत्रे; B2 'युक्ते'; D2.6 T2 'राजे' (T2 'जः'); T3 G1.8 M 'बुद्धिः'. — After 65^{ab}, K4 V1 B D (D3 marg.) T2 ins.:

711* ततो वधं नाहति धर्मपुत्र-

स्त्वया प्रतिज्ञार्थुन पालनीया ।

जीवन्नयं येन मृतो भवेद्धि

तन्मे निबोधेह तवानुरूपम् ।

[(L. 1) V1 B5 Da1 D1.5.3 किं तु सत्याद (D3 'त्या'); B2 किं तु पुत्रस् (for धर्मपुत्रस्). T2 ततो वधो मान्यतु किं तु सत्या. — (L. 2) B2 transp. त्वया and प्रतिज्ञा. T2 परि- (for [अ]र्जुन). Dn1 D3 पालनीया. — T2 om. lines 3-4. — (L. 3) V1 तेन (for येन). K4 [S] भवेद्धि. — (L. 4) K4 निबोधे; D5 निबोध. K4 हि (for [इ]ह). B1 [अ]नुरूपः. K4 V1 B (except B5) D (D3 marg.) T2 cont.: K3 T3 G1.8 M ins. after 65^{ab}:

712* यदा मानं लभते माननाहं

स्तदा स वै जीवति जीवलोके ।

[(L. 1) D2.6.3 यदा च (for यदा). D5 om. मानं लभते. K3 मानयोग्यस्; T2 G1 M मानवो हि (for 'नाहंस्'). — (L. 2) T2 सर्वो (for स वै).]

— ^a) B4 यदानमानं. — ^d) T2 नरो; T3 G1.3 M जातो (for जीवन्). K4 मृत्युर; Dn1 मृता.

66 T1 G2 om. 66 (cf. v. l. 60). — ^a) \$ K1.3 तन्मारितः; K3 V1 B Da1 Dn1 D1.8-1 संमानितः; D2 स मानिनं; T3 G1.3 M1 सम्यङ्गीतः (M1 'तं'); M2-4 सम्य- रिजतः (for तन्मानितः). T2 तन्मानितो धर्मराजस्त्वयार्थं. D3 reads from 5th up to 66th on marg. — ^b) T2 तया (for त्वया). K3 V1 B Dn1 D2-4.6.3 च; D1 T2 lacuna (for स-). — ^c) D3 सर्वेश्वर; T3 G1.3 M

मुक्तोऽनृताद्भ्रातृवधाच पार्थ
हृष्टः कर्णं त्वं जहि स्रुतपुत्रम् ॥ ७१

संजय उवाच ।

इत्येवमुक्तस्तु जनार्दनेन
पार्थः प्रशस्याथ सुहृदधं तम् ।
ततोऽब्रवीदर्जुनो धर्मराज-
मुक्तपूर्वं परुषं प्रसन्न ॥ ७२
मा त्वं राजन्व्याहर व्याहरस्तु
न तिष्ठसे क्रोशमात्रे रणार्थे ।

भीमस्तु मामर्हति गर्हणाय
यो युध्यते सर्वयोधप्रवीरः ॥ ७३
काले हि शत्रून्प्रतिपीड्य संख्ये
हत्वा च शूरान्पृथिवीपतींस्तान् ।
यः कुञ्जराणामधिकं महसं
हत्वानदत्तुमुलं सिंहनादम् ॥ ७४
सुदुष्करं कर्म करोति वीरः
कर्तुं यथा नार्हसि त्वं कदाचित् ।
रथादवमुत्थ्य गदां परामृश-

C. 8. 3498
B. 8. 70. 5
K. 8. 73. 4

71. Śs K₁ V₁ B D S ins. an addl. colophon.
[Adhy. name: T₁ कृष्णार्जुनसंवादः; G₁ वासुदेवार्जुनसंवादः.
— Adhy. no.: B₁ 69; B₂ 68; B₃ 71; D₁ D₂ 80; D₁
63; D₄ 50; D₅ 70; T₁. 3 G 77; T₂ M 76.]

72 ^b) Śs D₃ प्रशस्य; K₁. 2 प्रशस्य; K₁ T₃ G प्रह (K₁
'स'ह. K₂ V₁ B D S सुहृद्वचस्तत् (K₃ B₂ D₂ 'स्ततः');
K₁ 'द्वमं तं' (sic). — ^c) Śs अर्जुन. K₁ वासुदेवम् (for
धर्मराजम्). — ^d) D₅ अयुक्तपूर्वं; G₂ तथानुपूर्वाद् (for
वक्तुपूर्वं). B₂ D₁ G₃ M₃ पुरुषं; T₁ G₂ वचनं (for
परुषं). D₃ T₃ G₃ प्रहस्य; T₁ G₂ प्रसंगात्; T₂ प्रगृह्य.

73 Before 73, K₃. 4 V₁ BD ins. अर्जुन उवाच. — ^a)
K₃ D₁ D₁. 5. 5 मां. D₃ प्रहर; C₁ व्याहर (as in text).
T₁. 3 G M व्याहरस्वाद्य वाक्यं (T₁ 'स्वाह वाचं'; G₂ 'स्वाभिवाद्य';
M₁-1 'स्वाह वाद्य' (for 'र व्याहरस्तु'). K₃ V₁ B
(except B₃) D₁ D₁ D₁. 3-5. 7 व्याहरस्व (B₂ 'रं वै'); C₁
'स्तु' (as in text). — ^b) V₁ om. न. K₃ B₁. 2. 5
D₁ D₁ D₁. 4. 5. 8 C₁ यास्तिष्ठसे (B₂ 'त'); T₁ यस्त्वं तिष्ठसि;
T₁ G M त्वं तिष्ठसि (T₃ G₃ 'से'). K₂ D₁ D₁. 5
क्रोशमात्रो (K₁ 'त्र-'); B₂ स क्रोशमात्रे; T₁. 3 G क्रोशमात्राद्.
K₃ V₁ B D₁ D₁ D₁. 3-5. 7. 8 रणाद्वै; K₁ रणार्थं; T₁. 3 G
M न (M व्य)पेत्य (for रणार्थं). C₁ क्रोशमात्रेण तिष्ठ-
सीत्यन्यः 1 C₁ — D₂. 6 T₂ subst. for 73^{ab}; V₁ ins.
after 73^{ab}.

716* मानोचस्त्वं किंचिदिहाद्य राजं-
स्त्यक्त्वा युद्धं य इह व्यवस्थितस्त्वम् ।

[(L. 2) V₁ य इह व्यवस्थितोसि; T₂ क्रोशमात्रे स्थितस्त्वं.]
— ^a) G₂ स भीमसेनो (for भीमस्तु माम्). D₅ मार्हसि
तिष्ठसि; T₁ M₁ गर्हन्तु गर्हणा (T₁ 'णी')य. — ^d) M युध्यसे.
K₃ V₁ B D S सर्वलोकप्र (T₁ G₂ 'कैक')वीरैः (D₃ G₂ 'र:').
74 ^a) G₂ कालो. K₂ [S]ति; D₃ न (for हि).
B₁ संख्ये (for शत्रून्). Śs प्रतिपीड; K₃ B D₁ D₂. 4. 7

T₂. 3 G₃ परिपीड्य (for प्रति'). K₁ सांख्ये; D₁ सेव्यो;
S (except T₂) वीरो. D₂. 9 यः कालवच्छत्रुसंवाङ्मपीड्य
(D₂ 'न्प्रमाद्य'). — ^b) B₁. 3. 4 D₅ हंता; D₅ हत्वा (for
हत्वा). D₃ T₂ स (T₂ तु) शूरान्; T₁. 3 G M प्रवीरान्
(for च शूरान्). K₃ पृथिवीपतींश्च; D₁. 5. 3 'पती' (D₃
'ति')स्तान्; T₁. 3 G M वसुधाधिपानां. — After 74^{ab}, N
T G ins.:

717* रथप्रधानोत्तमनागमुत्था-

न्सादिप्रवेकानमितांश्च शूरान् ।

[(L. 1) T₂ रथप्रवीरोत्तम- (for 'प्रधानोत्तम-'). — (L. 2) Ś
K₁. 2. 4 T G सादि (T₁ G₂ अति-; G₁ सादी)प्रवीरान्; C₁
साधितप्रवेका (sic); C₁ सादिप्रवेकान् (as above). V₁ B₂
अपि तांश्च; D₅ समदांश्च; T₁. 3 G अहितांश्च (for अनितांश्च).
B D₁ D₂-4. 6. 7 T₂ वीरान्.]

— Sequence in T₁. 3 G₁. 5 M of 74^a-79^d is: 75, 74^{ad},
718*, 78, 76, 77, 79. — ^c) S (except T₂) स (for
यः). G₁ अधिपं; M₁ अयुतं; M₂-1 अधिपान् (for अधिकं).
— ^d) D₂ हत्वा; D₅ हंता (for हत्वा). K₁. 3 नद; K₂ V₁
B₁. 4 D₁ D₂-4. 6. 7 नदंश्च. K₁ तुमुल; D₃ तुमलं (for
तुमुलं). — After 74, N T G ins.:

718* काम्बोजानामयुत पार्वतीया-

न्मृगान्तिहो विनिह्येय चाजौ ।

[(L. 1) Ś K₁. 2. 4 काम्बोजानां चायुतं; D₁. 5 काम्बोजानामधिपं;
T₁. 3 G 'जवानायुत-'; T₂ काम्बोजानां प्रवरान्. Śs K₂ पर्वतेयान्
(K₂ 'या:'); K₁ पर्वती; T₂ वरिष्ठान्. — (L. 2) Śs मृगा सिहो;
T₁. 3 G इ. G₁ इ. शान्ता (G₂ 'गया')मान् (for मृगान्तिहो).
Śs K₂ D₅ [ए]जमाजौ; K₁. 3 [इ]जमाजौ; T₁. 3 G वाजिनः
(for [इ]ज चाजौ).]

75 For sequence in T₁. 3 G₁. 5 M, cf. v. 1. 74.
G₂ reads 75, after 76^a. — ^a) S (except T₂) भीमः
(for वीरः). — ^b) T₂ युद्धे (for यया). D₁ (also as

C. 8. 3496
B. 8. 70. 5
K. 8. 73. 4

स्तया निहन्त्यश्नरद्विपात्रणे ॥ ७५
वरासिना वाजिरथाश्चकुञ्जरा-
स्तथा रथाङ्गैर्धनुषा च हन्त्यरीन् ।
प्रमृद्य पञ्चामहिताग्निहन्ति यः ।
पुनश्च दोभ्यां शतमन्युविक्रमः ॥ ७६
महाबलो वैश्रवणान्तकोपमः
प्रसह्य हन्ता द्विपतां यथार्हम् ।
स भीमसेनोर्हति गर्हणां मे
न त्वं नित्यं रक्ष्यसे यः सुहृद्भिः ॥ ७७

महारथान्नागवरान्ह्यांश्च
पदातिमुख्यानपि च प्रमथ्य ।
एको भीमो धार्तराष्ट्रेषु मयः
स माधुपालबन्धुमरिदमोर्हति ॥ ७८
कलिङ्गवज्राङ्गनिपादमागधा-
न्सदामदानीलबलाहकोपमान् ।
निहन्ति यः शत्रुगणाननेकशः
स माभिवक्तुं प्रभवत्यनागसम् ॥ ७९
सुयुक्तमास्थाय रथं हि काले

in text) S नार्हति. S कश्चिदन्यः (for त्वं कदाचित्).
— °) S अवस्कंघ (for 'प्लुत्य). G₂ गतां (for गदां).
S K_{1.2} B_{1.2.5} D_{2.4.7} परा (S₂ 'रं) सृपसं; K₄ 'सृपसं; D_{2.1}
D_{1.5} 'सृपसं (D₁ 'सं); D_{2.6} गृहीत्वा. — T_{1.3} G_{2.3}
M_{2.4} om. 75^d. — °) T₁ तदा (for तया). D₂ om.
(hapl.) from निह up to महि (in 76°). S K₁ B_{1.4}
D_{2.1} D_{3.4.6.8} T₂ निहत्य; B₅ [अ]भिहत्य. K_{1.4} [आ]-
शुरथ (K₄ 'नर) द्विपान्; K₈ B (except B₂) D_{2.1} D_{3.4.6.7}
T₂ [अ]शुरथद्वि. G₁ M_{1.3} ततो (M₁ 'दा) रणे चापि
निहंति वारणान्. — After 75, G₂ reads 78.

76 For sequence in T_{1.3} G_{1.3} M, cf. v. l. 74. D₂
om. up to महि (in 76°) (cf. v. l. 75). — °) T₁ वारा-
शिना. S₁ K V₁ B_{1.3.4} D_{2.1} D_{1.5.8} वाजिनराश्चकुञ्जरांसं;
B₂ D₆ चापि (D₆ 'जि) नराश्च; T_{1.2} M_{2.8} चा (T₁ वा) थ
नं; T₈ G₂ चास्य रथाश्च; G_{1.2} M_{1.4} चाथ रथा (M_{1.4}
वरा)श्च (for वाजिरथाश्च). — °) V₁ B₁ D₆ रथस्थो
(for रथाङ्गैर). S₁ K₈ V₁ B_{1.3-5} D_{2.1} D_{1.3.4.6.7}
दहलरीन्; B₂ चरल्य; D₈ वहल्य (for च हन्त्य). — °)
K₈ V₁ B₅ D_{2.1} D_{1.3-7} T₁ प्रगृह्य; B₁ प्रसह्य; B₂
प्रसह्य; T₂ प्रमथ्य (for प्रमृद्य). K₄ अहतान् (for
अहितान्). T₁ च सर्वान्; T₈ G₂ तु (G₂ च) हंति; M₂₋₄
तु निहन्ति (for निहन्ति). K₈ B D_{2.1} D_{2.4.6-8} S
(except T₂) om. यः. — After 76°, G₂ reads 75.
— °) B (except B₅) D_{2.1} D₂₋₇ तु (for च). D_{2.1}
D_{1.5} गत- (for शत). Ca cites शतमन्युः.

77 For sequence in T_{1.3} G_{1.3} M, cf. v. l. 74.
— °) M₁ महाबला. — °) S (except T₂) हतो (for
हन्ता). K₈ V₁ यथारिहा; B D अनीकिनी; T_{1.3} G₂ M
यथांसि; T₂ महाहवे; G_{1.2} शिरांसि (for यथार्हम्). — °)
S₂ K₄ गर्हणा मे; B₅ S 'णाय. Ca cites गर्हणां (as in text).
K₈ om. from मे up to यः (in 77°). — °) K₁ निर्धं
(sic); B₁ येन त्वं; T₁ त्वं (for न त्वं). K₁ B₅ D_{2.1}

D₁ M₁ रक्षसे यः (M₁ वै); D_{2.1} D₁ वक्ष्यसे यः; D₂
रक्ष्यते; D₅ वरलसे यः; T₁ रक्ष्यसे वै; T₂ G_{1.2} M₂₋₄ रक्ष (T₂
G₁ 'श्) माणः; T₃ G₃ गर्हमाणः (for रक्ष्यसे यः). D₂
सुमहद्भिः (for यः सुहृद्भिः).

78 For sequence in T_{1.3} G_{1.3} M, cf. v. l. 74.
G₂ reads 78 (78° twice) after 75. — °) D_{2.1}
नागवरा; T₂ चातिजवान् (for नागवरान्). T₁ G_{1.2}
(second time) महाबलाग्निद्विरदान्वात (G_{1.2} 'भीम) वेगान्;
T₃ G₂ (first time). S M महारथा (G₂ 'बला) ग्निद्विरदान्वा-
लकल्पान्. — T₁ om. 78^b. — °) T₂ 'संवात् (for
'सुख्यान्). T₂ प्रसह्य (for प्रमथ्य). T₃ G सहेत कः
(G₁ 'हेत यः; G₂ पातयः) कुञ्जरान्युध्यमानः; M सहेत कः
(M₁ यस्माच्छीघ्रं; M₃ सहेत यः) कूजतो (M₄ 'ते) युध्यमानः.
— °) S₂ एके; S (except T₂) असौ (for एको). T₂ वीरः
(for -भीमो). D_{2.6} धार्तराष्ट्र (D₂ 'द्वे) प्रमाथी. — °)
B₂ उदालबन्धुम्; D_{2.1} D_{1.5} उपालब्धे; M₃ 'लब्धः; Ca
'लब्धुम् (as in text). S₂ अरिदहो. K₄ [S] 'हन्तः; K₈
D_{2.1} D₂ [S] 'हंसि.

79 For sequence in T_{1.3} G_{1.3} M, cf. v. l. 74.
D₂ om. (? hapl.) 79. — °) G_{2.3} 'वंकांग- (for
'चङ्गाङ्ग-). K₄ -निषाध- G₂ -मागधा- — °) D₈
सदा गजान् (for सदामदान्). B₁ दीन- (for नील-). B₅
सदा महाबलीबलाहकोपरा (marg. 'मा) न्; D_{2.1} D_{1.5}
सदामहानीलबलाहकोपमान्; T_{1.3} G M 'हासौल'; T₂
सुदुर्मेदान्भीमबलान्हरोपमान्. — °) V₁ B₅ D_{2.1} D_{1.5}
वै (for यः). B₅ D₄ शत्रुगजान्; D₁ 'जनान्. B_{1.4} D_{2.1}
D_{2.4.7} T₂ अनेकान् (for 'कदाः). — °) B₂ [अ]तिवर्कः;
D₈ प्रवर्कः; T₂ G_{2.3} M हि वर्कः; G₁ ह वर्कः (for
[अ]भिवर्कः). V₁ प्रभवेत्; Ca 'वति (as in text). Ca
स माभिवक्तुं प्रभवति (as in text). B_{1.4.5} D_{2.1} D_{2.4.6.7}
T₂ स माधुपालबन्धुमरिदमोर्हति (= 78°).

80 °) K₈ ययुक्तम्; K₄ B_{1.4.5} D (except D₈) T₂

धनुर्विकर्णशरपूर्णमुष्टिः ।

सुजल्यसौ शरवर्षाणि वीरो

महाहवे मेघ इवाम्बुधाराः ॥ ८०

बलं तु वाचि द्विजसत्तमानां

क्षात्रं बुधा बाहुबलं वदन्ति ।

त्वं वाग्बलो भारत निष्ठुरश्च

त्वमेव मां वेत्सि यथाविधोऽहम् ॥ ८१

यतामि नित्यं तव कर्तुमिष्टं

दौरैः सुतैर्जीवितेनात्मना च ।

एवं च मां वाग्विशिखैर्निहंसि

त्वत्तः सुखं न वयं विन्न किञ्चित् ॥ ८२

अवामंस्था मां द्रौपदीतरुपसंस्थो

महारथान्प्रतिहन्मि त्वदर्शे ।

तेनातिशङ्की भारत निष्ठुरोऽसि

C. 8. 3503
B. 8. 70. 14
K. 8. 73. 29

स युक्तम्; V₁ प्रयुक्तम्; T_{1.3} G_{1.3} संयुक्तम्. — ⁶) B_{1.4.5} D_{1.1} D_{2-4.6-8} T₁ विधुन्वन्; T_{2.3} G M विधुन्वन् (for विधुन्वन्). T₂ शरपूर्णमुष्टिः; T₃ G_{1.3} *मुष्टिभिः. — ⁷) K₁ वीरः; D₄ धीरो (for वीरो). S (except T₂) सृजेच्च यो वाग्विधोऽहम्. — ⁸) S (except T₂) महाबलो. K₃ इति (for इव). K₃ [अ]बुधारान्. — After 80, N T G M₁ ins. :

719* शतान्यष्टौ वारणानामपश्यं

विशतितैः कुम्भकराग्रहस्तैः ।

[(L. 1) B₄ वारणान्यम् (for *णानाम्). K₁ अपव्यं (sic); B₁ D₄ अवश्यं; T_{1.3} G_{2.3} M₁ अदर्शयद्; T₂ च तेन; G₁ अग्रहस्तैः. — (L. 2) K₁ विशतितैः; V₁ B₂ D_{1.1} D_{1.3.6} निशतितैः. T_{1.3} G कुम्भकराग्रहस्तैः. Co cites करामाणि.]

8 K V₁ B D_{1.1} D_{1.3} D_{1.5.7.8} cont.:

720* भीमेनाजौ निहतान्यद्य वाणैः

स मां कूर् वक्तुमर्हत्यरिन्तः ।

[(L. 1) S K_{1.2.4} D₂ निह (S₂ D₂ *हि)तानाम्; D_{4.7.8} तान् (for निहतानि). S K_{1.2.4} च (for [अ]द्य). — (L. 2) K₄ मां (for मां). B₄ [अ]विष्णुः; B₅ [अ]रिन्तः (for [अ]रिन्तः).] while D₅ cont. after 719*:

721* महारथानामयुतं सुपूर्णं

मथाश्वानामयुतानि षट् ।

पदातिबंधान्बहुशो विमृष्ट्य

वीरान्दत्त्वा शतशोऽथाप्रमादी ।

प्राणांस्त्यक्त्वा दुस्त्यजानाजिमध्ये

संयुद्धे यो वैरिभिर्भीमसेनः ।

Finally, T_{2.3} G M₁ cont. after 719*:

722* यो भीमसेनो निहतारिसंघः

स मासुपालन्धुमरिंदमोऽस्ति ।

[(L. 1) M₁ दे भीमसेनेन. T₂ निहतास्तीक्ष्णवाणैः; T₃ G_{2.3} निहतानि संखे (G₃ *वे); M₁ हताद्य संखे. — (L. 2) = 78^d. T₂ स मां वक्तुं भीमसेनः समर्थः.]

T_{2.3} G M₁ ins. a passage given in App. I (No. 21) after 722*;

81 T_{1.3} G M repeat 81 after App. I (No. 22).

T₂ repeats 81 after 723*. D₄ reads from 81^a up to वेत्सि (in 81^d) on marg. — ^a) T_{1.3} G M (all second time) हि (for तु). S K_{1.2.4} तु वाजिद्विपस (K₄ *श)त्तमानां; T_{1.3} G₂ M₁ (all first time) न वातु (T₁ वा नि; M₁ वै नि)ष्टितं सत्त; T₂ G₁ M₂₋₄ (all first time) न वाजि (G₁ *धि)ष्टितं सत्त; G₂ (first time) तवानुष्टितं सत्त. — ^b) D₃ क्षत्रं बुधा; T_{1.3} G M (all second time) क्षा (T₂ G₂ क्ष)त्रं द्विजा; T G (all first time) यश्च (T₁ ततः क्ष)त्रियाणां; M₁ (first time) ततो क्षयाणं (sic); M₂₋₄ (all first time) क्षत्रियाणां (for क्षात्रं बुधा). S (S₂ sup. lin. as in text) K_{1.2.4} धर्मबलं; D₁ *बलं; T₃ G_{1.3} M₁ (all first time) बहु (T₂ G₃ *ह)लं; G₂ (first time) बहुलं वै (for बाहुबलं). — ^c) D₂ ते (for त्वं). K₁ om. from लो up to स भवान् (in 8. 50. 4^a). S (except T₁) (first time) चा (M₁ वा)बलो (for वाग्बलो). B_{1.3.4} S (both times; but T₂ first time) निष्ठुरोसि. — ^d) T₂ (first time) मां; M₁ (second time) वा (for मां). B D_{1.1} D_{2-4.5.7} वेत्सि (for वेत्सि). B_{1.3.4} D_{1.1} D_{2-4.5.7} T₁ (first time) यथाबलो (for *विधो). K₃ हरः (for ऽहम्). — After the first occurrence of 81, S ins. a passage given in App. I (No. 22).

82 K₁ om. 82 (cf. v. l. 81). G₂ om. 82^a. — ^a) B₁ यते; D_{1.1} D_{2.4.7} यत्ते हि; D₃ यते हि; D₅ यतानि; S (G₂ om.) यतामि (for यतामि). S₁ K₂ वल्ल *वृष्टः; S₂ (sup. lin. as in text) बलविक्रमाभ्यां; K₄ बलकर्तुमिष्टं. — ^b) D_{1.1} जीवतेन (for जीवि). T₃ G₃ वा (for च). — ^c) K₄ B_{1.4.5} D_{1.1} D_{2-4.7} यन्मां; D₃ च मां. S₂ वाग्विशिखैर्निहमि (sic); V₁ B_{1.5} D_{1.1} D_{2-4.5.7} क्षित्तेन हंसि (D₂ *ति); D_{4.1} D_{1.5} *क्षेपैर्निहंसि (D₁ *से); S (G₂ om.) वाक्छलाकैर्निहंसि (T₂ *मिनसि). — ^d) V₁ हि न (for न). B₂ किमु; D_{1.1} वेद्यः; D₄ विन्न (sic) (for विन्न). G_{1.3} नाभिजानामि (for न वयं विन्न).

83 K₁ om. 83 (cf. v. l. 81). D₂ G₂ om. 83. T₂ reads 83 for the first time after App. I (No. 22);

C. 8. 3505
B. 8. 70. 14
K. 8. 73. 29

त्वत्तः सुखं नाभिजानामि किञ्चित् ॥ ८३
प्रोक्तः स्वयं सत्यसंधेन मृत्यु-
स्तव प्रियार्थं नरदेव युद्धे ।
वीरः शिखण्डी द्रौपदोऽसौ महात्मा
मयाभिगुप्तेन हतश्च तेन ॥ ८४
न चाभिनन्दामि तवाधिराज्यं

which is followed by 723*. — ^a) K₂ V₁ B₂₋₄ अवमंस्था मां; K₃ T₂ (both times) मां मावमंस्था; K₄ अवस्था मां; B₁ D_{2.4.7.8} अ(D₈ मा)वमंस्था; D_{n1} D₆ T_{1.8} G_{1.8} M मा (D₈ किं) मावमंस्था (for अवमंस्था मां). B₅ om. मां. B₁ द्रौपदी (for 'दी-). — ^b) S₂ महारथा. K₂ प्रतिहृदि (sic). K₃ G₁ त्वदर्थ. — ^c) S₂ K₈ V₁ B_{1.8-8} D_{a1} D_{n1} D_{1.2.5.6} M₁ तेना(D₈ मा मा)भिंशंकी; B₂ मामभिंशंकी; D₈ त्वं मातिशंकी; T₁ G_{1.8} सर्वाति (for तेना). D_{n1} भारति; T₃ G₃ भवति (for भारत). T₃ G₃ प्रमत्तः (for निष्ठुरोऽसि). — ^d) T₁ न हि जानामि; G₁ नाभिजानीमि.

84 K₁ om. 84 (of. v. l. 81). — ^a) B₈ damaged. M₁ प्राप्तः (for प्रोक्तः). T_{2.8} G₃ त्वयं. D₂ भीष्मेन; C_a सत्यसंधेन (as in text). — ^c) B₁ द्रुपदो. V₁ B₂ D_{2.6} शिखंडिना द्रुपदसुतेन (V₁ द्रौप-
देयेन; D₂ द्रुपदयुत्रेण) संख्ये; T₁ M शिखंडिनामा प्रमथे-
त पार्थो (T₁ 'थी); T₂ शिखंडिना तं प्रतिपद्य युद्धे; T₃ G_{1.8}
शिखंडिनाम्ना प्रथमे तवार्थे; G₂ वीरः शिखंडिनाम्ना प्रमदेन
पार्थ. — ^d) D_{n1} lacuna for गुप्तेन हतश्च तेन. V₁ B₂
D₂ स वीरः; B₅ च येन; D₈ तु तेन; S च भीष्मः (for च
तेन). — T_{1.8} G M ins. after 84: T₂ after the first
occurrence of 83:

723* द्रोणो हतो यः सत्तोपकारी

धृष्टद्युम्नेन स्यन्दनाद्विप्रकृत्य ।

द्रौणिश्च क्रुद्धो सगणो महात्मा

तयापि ते वै वचनं नृशंसवत् ।

[(L. 3) T₂ वारितो वै (for सगणो). — (L. 4) T₃ G
नृप (for वै). T₃ G₂ नृशंसयन्.]

— After the above, T₂ repeats 81.

T_{1.8} G M cont.:

724* दुःखं प्रियं ते नरदेव कर्तुं

यस्य प्रियं ते न करोम्यहं वै ।

न मुच्यते वै दिवि चेह वा पुमा-

न्यस्ते मदन्त्योऽप्रियमारभेत ।

[(L. 1) T_{1.8} G_{1.8} वक्तुं (for कर्तुं). — (L. 3) T₃ G₃

यतस्त्वमक्षेष्वाहिताय सक्तः ।

स्वयं कृत्वा पापमनार्थजुष्ट-

मेभियुद्धं तर्तुमिच्छस्यरींस्तु ॥ ८५

अक्षेषु दोषा बहवो विधर्माः

श्रुतास्त्वया सहदेवोऽनवीद्यान् ।

तान्नैपि संतर्तुमसाधुजुष्टा-

M₂₋₄ विद्यते (for मुच्यते). T₃ G₃ वै; G₁ यः (for वा).
— (L. 4) T₁ M₂₋₄ प्रियम् (for अप्रियम्).]

85 K₁ om. 85 (cf. v. l. 81). — ^a) D_{a1} D_{1.8}
चाभिसंधामि. B₂ T₁ M_{1.4} तथा(B₂ 'वा)पि; T₃ G_{2.8}
तथा हि (G₂ 'थाधि-) (for तवाधि-). T₂ न वर्धयामस्व
चाधिराज्यं. — ^b) D₈ त्वक्षेपु त्वं (for त्वमक्षेपु). S₁ K_{2.4}
B₁ हिताय; D₈ [अ]भिताय (for [अ]हि-). S (except
T₂) दृढं प्रसक्तः (for [अ]हिताय सक्तः). V₁ B_{1.2} शक्तः;
B₃ D₂ युक्तः. — D₁ om. 85^a-86^a. — ^c) G₁ हृत्वा (for
कृत्वा). B₂ अनार्ययुक्तम्. — ^d) B (except B₂) D_{n1}
D_{2-4.7} अस्माभिर्वा (D_{2.8.7} 'वै'); D₈ महायुद्धे (for एभि-
युद्धे). B₂ मर्तुम् (for तर्तुम्). V₁ D_{a1} D₈ अर्हसि (for
इच्छसि). V₁ B D_{a1} D_{n1} D_{2-4.8.7} त्वं (for तु). S
अस्माभिराजौ व्यसनं तितीर्षसि (G₂ 'ति).

86 K₁ D₁ om. 86 (cf. v. l. 81, 85). — ^a)
B₃ partly damaged. M त्रिविधा (for बहवो). B₁
विवर्ज्याः; D₂ T₃ G_{2.8} M विधर्म्याः C_{a.0} 'मोः (as in
text). — ^b) B₂ श्रुतस्; G₁ श्रितास्; G₂ M₃ श्रुत्वा. K₃
वचः; B₂ स्वान् (for यान्). — ^c) K₄ तान्नैपि; B₁ तन्नपि;
D_{a1} तां नैपि; D₈ तान्नैपि (sic); D₈ तान्नैच्छ. C_{a.0} cite
नैपि (as in text). B₁ तान्वैशंसं बद्धम्; T_{2.8} G तान्ने(T₃
G₂ 'न्नै)च्छसि त्यक्तम्; M तान्नैपिपस्यक्तम् (for 'पि संतर्तुम्).
S₁ K₂ संतांतुम् (sic); S₂ संतस्त्वम्; K₃ B₃ D_{n1} D_{2-4.8.7}
त्वं त्यक्तम्; V₁ B_{2.4.8} D_{a1} D_{8.8} संत्यक्तम्; T₁ त्यक्तम् (for
संतर्तुम्). B₁ T₂ अकर्मजुष्टान् (T₂ 'ष्टां); D_{a1} D₈ असाधु-
जुष्टा; T_{1.8} G_{2.8} M अनार्यजुष्टान् (for असाधु-) — ^d) S₂
D₈ येनास्; K₂ ये नः स; K₃ B_{3.8} D_{n1} D_{2-4.7} तेन स;
B₂ वै न स; D_{a1} D₈ यैनः स; S यैरा(M_{1.8} 'र)स
(for येन स). B₁ D₂ S निरये त्वयाह्लाः; D_{n1} 'यं सपत्ना-
— After 86, N (K₁ om.) T₂ ins.:

725* सुखं त्वत्तो नाभिजानीम किञ्चि-

यतस्त्वमक्षेदेवितुं संप्रवृत्तः ।

स्वयं कृत्वा परुषं पाण्डव त्वं

भूयस्तीक्ष्णाः श्रावयस्वद्य वाचः ।

शेतेऽस्माभिर्निहता शत्रुसेना

न्येन स सर्वे निरयं प्रपन्नाः ॥ ८६
त्वं देविता त्वत्कृते राज्यनाश-
स्त्वत्संभवं व्यसनं नो नरेन्द्र ।
मास्मान्कूरैर्वाक्प्रतोदैस्तुद त्वं

छिन्नैर्गात्रैर्भूमितले नदन्ती ।
त्वया हि तत्कर्म कृतं नृशंसं
यस्मादोषः कौरवाणां वधश्च ।
हता उदीच्या निहताः प्रतीच्या
नष्टाः प्राच्या दाक्षिणात्या विशस्ताः । [10]
कृतं कर्माप्रतिरूपं महद्भि-
क्षेपां योधैरस्मदीयैश्च युद्धे ।

[D1 om. from line 1 up to कृत्वा in line 3. — (L. 1)
B partly damaged. S K2-4 V1 Da1 D5.5.3 T2 वयं;
B स्वयं (for त्वत्तो). S1 B4 Dn1 D2 T2 नाभिजानामि; K3
नतवेवाम. — (L. 2) B5 मतसु; Da1 यस् (for यत्सु).
Dn1 D4.7 संप्रमत्तः. — (L. 3) B1.4 Dn1 D2-4.7 T2 व्यसनं;
D1 गारुप (for व). K4 पांत्वये त्वं; T2 'वांस्तान्. — (L. 4)
S2 भूयस्तीनाः; B2 ऊपस्तीनाः; Da1 D5 भूयस्तीक्ष्णः; Dn1 D3.4.7
अस्मांतीनाः (Dn1 'ना); T2 तीक्ष्णां वाचं (for भूयस्तीक्ष्णः). S1
[अ]प्रवाचः; K3 [अ]प्रवाचः; B2 [आ]य वाचः; T2 [अ]य
राजन् (for [अ]य वाचः). Dn1 वाचैः. — (L. 5) T2 येन (for
येन). D5 निहिता; T2 निहतः. T2 शत्रुसेनाः. — (L. 6) B5
ह्वैर D5 गात्रैः. S K2.4 भूमितलेन्द्रवीर (K4 'रः); T2 भूमितले-
पापवति (for 'ले नदन्ती). K3 नरैर्द्राः; V1 B4 Da1
D4.5 लनती; B2 तरसी; B3.5 D5.8 स्वनती (for नदन्ती).
— (L. 7) Dn1 [अ]हितकर्मे; T2 हि यत्कर्मे. Da1 D1.5 नृशंस-
— (L. 8) D5 द्रोणः (for दोषः). T2 भीमः कृत्वा पापकं
क्षिपेदेव. — T2 om. lines 9-12. With lines 9-10, of.
98^{ab}. — (L. 9) S2 निहिताः. — (L. 10) S1 K3 प्राणा नष्टा;
S2 प्राच्या नष्टा (by transp.); V1 B2 Da1 D1.5 प्राच्याः
प्रनष्टा; B1.4 D2.4.7 तथा कृता; B3 प्राच्या निरस्ता. S2
रक्षिणात्या. S K2.4 D5.8 विनष्टाः (for विशस्ताः). — (L. 11)
K3 सलरूपं; B [अ]प्रतिमः; B4 D3 प्रतिरूपं (for [अ]प्रति).
S K1-4 V1 B2 Da1 D1.5.8.8 महात्मभिः. — (L. 12) D1
भोदे; D5 तैरपि (for योधैर). V1 योधैः (for युद्धे).]

87 K1 om. 87 (cf. v. l. 81). — ^a) K3 Dn1 G1
देवता; T1 देवित्वा (for देविता). K3 राट्रनाशसु; V1 D5
राज्यनाशं. — ^b) K4 V1 त्वत्संभवं; D4 त्वत्संभवो. S2
K5 V1 B Da1 Dn1 D1.5.4.7 नो व्यसनं (Dn1 'नो) (by
transp.); K4 नो व्यसनमिदं; D3 लोकव्यसनं. K2.4
नरैः; K3 'द्राव्. — ^c) B1 Da1 D1.5 नास्मान् (D1.5 'त);
Dn1 D5.8 सो (Dn1 सा) स्मान्; M1 मा स्मा. T2 वाक्यतोदैस्तु
(for वाक्यतो). K3 V1 B1.2.5 D (except D4.7)

भूयो राजन्कोपयन्स्वल्पभाग्यान् ॥ ८७
एता वाचः परुषाः सव्यसाची
स्थिरप्रज्ञं श्रावयित्वा ततश्च ।
तदानुतेपे सुरराजपुत्रो

G1.2 M2-4 तुदस्त्वं; T2 तुदस्व. — ^a) G1 partly
damaged. K3 V1 B2.3.5 D1.5.3.3 T G2.3 M कोपयसि
(T2 'स्व); B1.4 Dn1 D2.3.7 कोपयेन्; Da1 D4 कोपय (D4
'ये) (for 'यन्). S1 K2 D2 अल्पभाग्यात्; S2 'भाग्यं;
K2.3 D1 स्वल्पभाग्यान्; K4 स्वर्गः; B1.3-5 Da1 Dn1 D3.4.8
त्व (B2.5 D3 अ-; D4 स्व) ल्यभाग्यः; B2 अन्यभाग्यान्;
D5 अल्पभाग्यः; S (G1 damaged) अल्पबुद्ध्या (T2 'द्वि:).
88 K1 om. 88 (cf. v. l. 81). Before 88, K4
V1 B Da1 Dn1 D2.4.6.7 TG ins. संजय उवाच. — ^a)
Dn1 D1 T1 पुरुषाः; D5 पांडवः; T3 पौरुषाः. — ^b) S2 K3
स्थिरप्राज्ञं; B (except B2) Dn1 D2-4.6.8 M2-4 स्थिर-
(Dn1 'रः) प्रज्ञः; Da1 D1.5 'प्रज्ञे; T1.3 GM1 'प्रतिज्ञः; T2
स्थितः प्राज्ञः (for स्थिरप्राज्ञं). S2 श्रावयत्वा. K3 V1 B1-3.5
Da1 Dn1 D2.4.5.7 तु रुक्षाः; B4 D5.8 [अ]तिरुक्षाः; D1.3 तु
रुक्षां (D1 'क्षो:); S नरैर्द्रां (for ततश्च). — After 88^{ab},
K4 V1 B D (except D2.3) ins.:

726* बभूवासौ विमना धर्मभीरुः

कृत्वा प्राज्ञः पातकं किंचिदेवम् ।

[(L. 1) V1 B (except B2) Da1 D1.5 वभौ (V1 ततो)
हत्तोजा (for बभूवासौ). — (L. 2) B (except B4) Da1
Dn1 D1.5.6 किंचिदेव.]
— ^a) B3 damaged. Da1 D1.5 T1.2 ततो (for तदा).
B2 Da1 D1.5 T1 [अ]नुतप्यत् (B2 'त; T1 'त्र); B4
'तापे; B5 स राजन्; T2 [अ]नुवत्प्यत् (for [अ]नुतेपे).
T1 शृशमार्तरूपो; T2 स च राजपुत्रो (for सुररा). — ^a)
B1 Dn1 D3.4.7 चासिमय (for चाप्यसिम्). V1 B2
चापि कृशानुरूपं; B2.5 चापि विषण्ण (B2 'नु) रूपः; Da1
D1.5 चाप्य (D1 'प) कृतानुरूपं; T1 चापि स राजपुत्रः;
T2 चापि शृशमार्तरूपः (for चाप्यसिमुद्रवर्द्ध). B1 उद्गवाह.
— T2 G M subst. for 88^{ab}; T1.2 ins. after 88^{ab}.

727* विनिश्चसन्ध्येष्टमनिष्टमुत्सवा

ततस्तु कोशादसिमुद्रवर्द्ध ।

[(L. 1) T2 विनिश्चस. G2 अनीतिम् (for अनिष्टम्).
— (L. 2) T1 M [अ]नुतेपे त्वसिम्; G2 विशोकादसिम् (for
तु कोशा).]

T1.2 cont.: V1 B2.2.5 Da1 D1.5 ins. after 88:

728* समुद्रधारासिमुदारकर्मा

निहन्तुमात्मानमभिप्रसाहम् ।

C. 8. 3514
B. 8. 70. 23
K. 8. 73. 28

विनिःश्वसंश्चाप्यसिमुद्रवर्ह ॥ ८८
तमाह कृष्णः किमिदं पुनर्भवा-
न्विशोशमाकाशनिभं करोत्यसिम् ।
प्रब्रूहि सत्यं पुनरुत्तरं विधे-
वचः प्रवक्ष्याम्यहमर्थसिद्धये ॥ ८९
इत्येव पृष्टः पुरुषोत्तमेन

[(L. 1) T1.2 समु (T2 तमु) द्रवर्ह (for 'दधार). V1 D1.5
[अ] सिमुद्वारकर्म्म; B2 'दप्रकर्मा; T1.2 'वरं महात्मा. — (L. 2)
B2.5 अस्मिन्नहंता; B3 'साहः; T1.2 'वाती.]

89 K1 om. 89 (of. v. l. 81). — " G1 om.
कृष्णः. — " K1 विशोकम्; B2.5 Dn1 D1.4.5 विकोषम्;
Dn1 निकोषम्; D2 विकोषशम् (for विकोशम्). D2
आकोशमिदं. K2 (marg.) करोष्यसि; K2 करोभ्यसि
(sic) (for 'त्यसिम्). — " K2 V1 B D ब्रवीहि. B1.4
D1-4.7 मां त्वं; G2 नित्यं (for सत्यं). S2 पुनरुत्तमं. S1
K2 lacuna; S2 K1 D2 मे; Dn1 Dn1 D1-7 वचस्; T1 वै;
G2 सखे (for विधेर). — " Dn1 Dn1 D1-5.7 तथा;
T1 सोहं (for वचः). S तवार्थसिद्धये.

90 K1 om. 90 (of. v. l. 81). — " B2 partly
damaged. K2 इति च; V1 B2 Dn1 D1.5.8 T2.8 G1.8
M1 इतीव; G2 इति स्म; M2.4 इतीह (for इत्येव). B1.4.5
Dn1 D2-4.6.7 T1 इत्येवमुक्तः (for 'व पृष्टः). — " G1
damaged. S2 K2 Dn1 स दुःखितः; D2 सुदुःखितं. B1.4.5
Dn1 D2.4.6.7 अर्जुनोब्रवीत्; D2 TG2.8 M आह पार्थः.
— " D2 S एतत् (for एव). — " K1 प्रहृष्ट (for
प्रसह्य). S K2.4 D2 आचरन्वै; K2 उच्चरं वै; Dn1 आचर
वै; T1 G2 M 'रं च; T2 अद्य मे कृतं; T2 G2 उक्तवान्गुहं (for
आचरं वै).

91 K1 om. 91 (of. v. l. 81). — " B1 damaged.
T1 इतिर (for इदं). — " S (except T2) जनार्दनो (for
धनंजयं). T2 G2 M2.4 वरिष्ठः. — After 91^{ab}, K4 V1
B D (except D2.8) T1.2 ins.:

729* राजानमेनं त्वमितीदमुक्त्वा
किं कश्मलं प्राविशः पार्थ घोरम् ।
त्वं चात्मानं हन्तुमिच्छस्यसि
नेदं सन्निःसेवितं वै किरीटिन् ।
धर्मोत्तमानं भ्रातरं ज्येष्ठमथ
खड्गेन चैनं यदि हन्या नृवीर ।
धर्मोद्गीतस्तत्कथं नाम ते स्था-
किं चोत्तरं वाकरिष्यस्वमेव ।
सूक्तो धर्मो दुर्विदश्चापि पार्थ

सुदुःखितः केशवमाह वाक्यम् ।
अहं हनिष्ये स्वशरीरमेव
प्रसह्य येनाहितमाचरं वै ॥ ९०
निश्म्य तत्पार्थवचोऽब्रवीदिदं
धनंजयं धर्मभृतां वरिष्ठः ।
प्रब्रूहि पार्थ स्वगुणानिहात्मन-

विशेषतोऽज्ञैः प्रोच्यमानं निबोध ।

हत्वात्मानमात्माना प्राप्नुयास्त्वं

वधाद्भ्रातुर्नरकं चातिघोरम् ।

[10]

[Before line 1, T2 ins. श्रीमगवान्. K4 om. lines
1-4. — (L. 1) V1 T2 एतत्; B4 Dn1 D1.3.5.6 एतं; D4
एवं (for एतं). V1 इतीवम्; B2-5 D2 अतीदम् (for इतीदम्).
T1.2 इति प्रयुक्ते (T2 'युक्ते) (for इतीदमुक्त्वा). Dn1 उक्त
— (L. 2) T1.2 तत् (for किं). V1 B2 D2 कल्प (V1
'वमा)पं. T1 प्राविशत्. Dn1 घोरः. — (L. 3) B2 किं (for त्वं).
Dn1 वा (for च). T1 इच्छन्. V1 [अ] रिशो; D2.7 [अ] नि (D2
'रि)मन्; T2 [अ] रिमं. — (L. 4) V1 B2.8 Dn1 D1.5 सन्निः
प्रायो गहितं यस्किरीटिन्; B2 सन्निः प्रयोगहिं गहितं वै किं (sic);
T1 बहुष्वपायेयु ततः किं; T2 बहु पापायेव ततः किं. — (L. 5)
Dn1 om. from भ्रातरं up to the end of line 10. T1
तत्त्वम्; T2 स त्वम् (for ज्येष्ठम्). — (L. 6) T1 [अ] हं; T1
[अ] हं (for चैनं). V1 D2 यदि हन्यान्; T1.2 परिहन्त्यां (T2
न्या). K4 D4 नृवीरो; V1 हि वीरः. — (L. 7) D1 ब्रातुश्च
(for भीतश्च). Dn1 D1.5 कथंचन (for कथं नाम). Dn1
om. ते. D2 [अ] स्मात्. T1 धर्मोद्गीतस्तत्कथमथ मन्यते; T2 'रं
कथमेनं हन्यात्; C7 'द्गीतस्त्वं कथं नाम तस्मात्. — (L. 8) B2.8
च (for वा). K4 करिष्यस्. B (except B1) एवं (for एव);
T1.2 किं चोत्तरं नाम करिष्यसि त्वं. — (L. 10) B2 तिरोधः;
D1 सुबोध (for नि). D2 विद्वद्भ्यः प्रोच्यते चापि दिव्यं; T1.2
विशेषतः प्रोच्यमाने नृलोके. — (L. 11) D4 [आ] त्मानालानं
(by transp.); T1.2 [आ] त्मानं किं (T2 स) ततः.
वै (for त्वं). — (L. 12) T2 यथा ब्रातुर्. V1 Dn1 D1.4.5
चापि घोरं; B1 Dn1 वा (B1 या) तिघोरं; B2 चापि रौरवं; T1.2
घोररूपं.]

— Before 91^{ab}, T2 G1.8 ins. श्रीकृष्णः. M2 om.
(hapl.) 91^a-92^a. T1 reads 91^a twice. — " V1
B1.8.8 Dn1 D2-1.8-8 ब्रवीहि. B1.8.4 Dn1 D2-4.7 वाचा
(B2 'स्म) गुणान्; D2 वाचा स्वगुणानि (for पार्थ स्वगुणान्).
D2 सात्मजस्य; M2.4 इहात्मना. S1 K2 प्रब्रूहि पार्थ 'प्राणा
निहात्मनस्य; S2 K4 प्रब्रूहि पार्थ रक्षस्व प्रा (K4 गुणां); K2
ते ब्रूहि पार्थ स्वगुणानिहात्मनः (sic); B2 Dn1 D1.5 T1 (also

[5]

[424]

स्तथा स्वहार्दं भवतीह सद्यः ॥ ९१

तथास्तु कृष्णेत्यभिनन्द्य वाक्यं

धनंजयः प्राह धनुर्विनाम्य ।

युधिष्ठिरं धर्मभृतां वरिष्ठं

शृणुष्व राजन्निति शक्रधनुः ॥ ९२

न मादृशोऽन्यो नरदेव विद्यते

धनुर्धरो देवमृते पिनाकिनम् ।

अहं हि तेनानुमतो महात्मना

क्षणेन हन्यां सचराचरं जगत् ॥ ९३

मया हि राजन्सदिगीश्वरा दिशो

विजित्य सर्वा भवतः कृता वशे ।

स राजसूयश्च समाप्तदक्षिणः

सभा च दिव्या भवतो ममौजसा ॥ ९४

पाणौ पृथक्का लिखिता ममेमे

धनुश्च संख्ये विततं सवाणम् ।

पादौ च मे सशरौ सहध्वजौ

न मादृशं युद्धगतं जयन्ति ॥ ९५

हता उदीच्या निहताः प्रतीच्याः

प्राच्या निरस्ता दाक्षिणात्या विशस्ताः ।

संशप्तकानां किञ्चिदेवावशिष्टं

सर्वस्य सैन्यस्य हतं मयार्धम् ॥ ९६

शेते मया निहता भारती च

चमू राजन्देवचमूप्रकाशा ।

ये नास्त्रज्ञास्तानहं हन्मि शस्त्रै-

C. 8. 3526
B. 8. 70. 35
K. 8. 73. 45

as in text). 2 तस्माद्भवीत्यात्मगुणानरिम्न. — ^a) B₁ D₁ D_{1.5} S (M₃ om.) ततो (for तथा). K₃ हंसामासो (sic) (for तथा स्वहार्दं). ¹) K₃ हार्दं; ²) महात्मा; V₁ B D S (M₃ om.) ह (G₂ म) तात्मा (for स्वहार्दं). B D₁ D_{1.1.6.7} भवितानि; D₁ D_{1.5} T_{1.3} G M_{1.2.4} भवती (T₃ G_{2.3} ती) ति (for तीह). ²) सद्याः; B D (except D_{2.3}) T₃ पाथे (D₁ धं); T_{1.3} G M_{1.2.4} निश्चयः (for सद्यः).

92 K₁ om. 92 (cf. v. l. 81). M₃ om. 92^{abc} (cf. v. l. 91). G₂ om. 92. — ^a) K₃ तथापि; V₁ B₂ तथा तु (for तथास्तु). V₁ कृत्य (sic) (for कृष्ण). K₄ [अ]-भिर्य. B (except B₂) D₁ D_{3.4.6.7} तद्वचो (for वाक्यं). T₁ M_{1.2.4} तथा तु (T₁ ददातु; M₁ ततोपि) कृष्णस्य निशम्य तद्वचः; T₂ ततः स कृष्णस्य निशम्य वाक्यं; T₃ G_{1.3} तथा तु कृष्णस्य वचो निशम्य. — ^b) T_{1.3} G_{1.3} M_{1.2.4} ततोऽनुतः (for धनंजयः). K₄ विताम्य; D₂ विनाद्य; T G_{1.3} M_{1.2.4} प्रगृह्य (for विनाम्य). — ^d) T₃ G₃ M दुर्वचः स्वयं (for शक्रधनुः).

93 K₁ om. 93 (cf. v. l. 81). Before 93, T₃ G_{1.3} ins. अर्जुनः. — ^b) ¹) K₃ D₃ धनुर्धरं. D₂ पिनाकिना; M₃ किनः. — ^c) K₃ ते तेनुमितो (for तेनानुमतो). K₃ B_{1.2.5} D₁ D_{1.2.4.5} महात्मा; V₁ *मन्.

94 K₁ om. 94 (cf. v. l. 81). — ^a) D₃ यथा हि; G₂ मया च. D₃ मया; राजन्प्रदिशो दिशश्च. — ^b) ¹) ²) स₂ मया. B₂ रणे (for वशे). — ^d) D₂ ममौजसः; D₃ G₂ ममौजसा.

95 K₁ om. 95 (cf. v. l. 81). — ^a) T G_{2.3} M पाणौ; G₁ प्राणी; C_a पाणौ (as in text). ¹) K₃ T₃ G₃

पृथ्वा; V₁ *त्कानि. B_{2.5} D₁ D₁ D_{2-4.6.7} निश्चिता; T_{1.3} G M लिखितौ; T₂ दि००; C_a लिखिता (as in text). V₁ B_{1.3} सम दक्षिणेस्मिन् (B₁ *णेन) (for लिखिता ममेमे). B_{2.4.5} D_{2.4.6.7} समैव; D₁ समैव; D₂ समैव मे; T_{1.2} M₃ समेतौ; T₃ G_{1.3} [इ]मौ पुनः; G₂ समेतुथी; M_{1.2.4} ममेमौ (for ममेमे). — ^b) K₃ V₁ B_{1.2.4.5} D₁ D_{3.4.7} G₂ सज्यं; D₁ D_{1.2.5.8} T_{1.3} G_{1.3} M सख्ये (for संख्ये). T₃ G₃ विनतं (for विततं). B₃ धनुश्च *व्ये स्थितमावतज्यं; T₂ धनुःशराभ्यामनुलक्षिताविमौ. — ^c) K₃ D₁ सरथौ रथ (D₁ सम) ध्वजौ; V₁ B D₁ D₁ D_{2-3.7.8} सरथौ सध्वजौ; D₃ सुददौ स्वन्दन्यौ; S लक्ष (M_{1.2.4} दक्षि) गतः प्रशस्तौ (for सशरौ सहध्वजौ). — ^d) D₃ युद्धगता. K₄ चयेति (sic); B₃ जयंते.

96 K₁ om. 96 (cf. v. l. 81). — ^a) M₁ गता (for हता). ²) K₁ प्रहता; D₂ निहता; T₁ च हता (for निहता). — ^b) D₃ T₁ om. प्राच्या. T₁ हता मया; T₂ नद्या; T₃ G M_{1.3} हता; M_{2.4} गता (for निरस्ता). G₁ दक्षिणात्या. ¹) K₄ D₃ प्रनद्या; S निरस्ता; C_a विपस्ता; C_a विशस्ता (as in text). — ^c) Some MSS. संशप्तकानां. K₁ D₂ [अ]विशिष्टं; B (except B₃) D₁ D_{3.4.7} [अ]स्ति शिष्टं (for [अ]विशिष्टं). — ^d) D₁ सर्वसैन्यस्य; T₃ G M_{1.2.4} सर्वस्य लोकस्य.

97 K₁ om. 97 (cf. v. l. 81). — ^a) ¹) ²) निहता. K₄ B_{1.2.4} D₁ D_{3.4.6} भारतीयं; B_{2.5} तीया; S शत्रुसेना. — ^b) B₁ प्राच्या राजन्; D₃ हता चमूर (for चमू राजन्). K₄ D₁ प्रकाशाः (D₁ सा). S छि (T₃ भि) ब्रैगान्त्रैर्मु-मितले स्तनन्ति (T₃ लुठन्ति, also स्तलन्ति; M₂ स्तन्ती).

C. 8. 3526
B. 8. 7C. 35
K. 8. 73. 45

स्तस्माल्लोकं नेह करोमि भस्मसात् ॥ ९७

इत्येवमुक्त्वा पुनराह पाथो

Tabular statement showing sequence of st. 97^c-100^d in Ks. 4 V1 B D (except Ds)
and that of st. 97^c-101^b in S.

N. B. The repetitions are marked by "(r)".

Ks	K4 Dn1 D7	V1	B1-1 Da1 D1.3-5	B5	D2	D3
97 ^{cd}	97 ^{cd} 730*	97 ^{cd} 730*	97 ^{cd} 730*	97 ^{cd} 730*	97 ^{cd}	97 ^{cd} 730*
98 ^{ab} 98 ^{cd}	98 ^{ab} 98 ^{cd} 732*	98 ^{cd}	98 ^{cd} 732*	98 ^{cd} 732*	98 ^{ab} 98 ^{cd}	98 ^{cd} 732*
	संजय उवाच 98 ^{ab} (r) 731*	संजय उवाच 98 ^{ab} 731*	संजय उवाच 98 ^{ab} 731*	संजय उवाच 98 ^{ab} 731*		98 ^{ab} 731*
98 ^{ef}	731* 98 ^{ef}	98 ^{ef}	98 ^{ef}	98 ^{ef} 100 ^{ab} 99 ^{cd}	98 ^{ef}	98 ^{ef}
100 ^{cd}	99 ^{ab}	99 ^{ab}	99 ^{ab}	99 ^{ab}	100 ^{cd} 99 ^{ab}	99 ^{ab} 100 ^{ab}
100 ^{ef} 99 ^{cd}	100 ^{ef} 99 ^{cd}	100 ^{ef} 99 ^{cd}	100 ^{ef} 99 ^{cd}	100 ^{ef}	100 ^{ef} 99 ^{cd}	99 ^{cd} 100 ^{ef}
100 ^{ab} 100 ^{cd} (r)	100 ^{ab} 100 ^{cd}	100 ^{ab} 100 ^{cd}	100 ^{ab} 100 ^{cd}	100 ^{cd}	100 ^{ab}	100 ^{cd}

T1 G1 M	T2	T3 G3	G2	T1 G1 M	T2	T3 G3	G2
97 ^{cd}	97 ^{cd} संजय उवाच 98 ^{ab}	97 ^{cd} 98 ^{ab} 731*	97 ^{cd} 98 ^{ab}	100 ^{cd} 99 ^{ab}	100 ^{cd} 99 ^{ab}	100 ^{cd} 99 ^{ab} 99 ^{cd}	100 ^{cd} 99 ^{ab}
98 ^{ab} 99 ^{cd} 100 ^{ab} 100 ^{ef} 98 ^{cd} Colophon			99 ^{cd} 100 ^{ab} 100 ^{ef} 98 ^{cd} Colophon संजय उवाच 101 ^{ab} 98 ^{ef}		100 ^{ab} 99 ^{cd} 100 ^{ef} 98 ^{cd} 730* 98 ^a (r) 100 ^d (r) 101 ^{ab}	100 ^{ab} 100 ^{ef} 98 ^{cd} Colophon	
98 ^{ef}	98 ^{ef}	98 ^{ef}	98 ^{ef}	101 ^{ab}	101 ^{ab}	101 ^{ab}	

— °) B Dn1 D2-1.6.7 T2 च (for न). Ks तानमिति (sic) हन्मि; V1 B3 तान् निहन्मि; B2 Da1 D1.5.8 T2 तान्निहन्मि (for तानहं हन्मि). Ks V1 BD2.3.6-8 T2 चास्मै; Da1 Dn1 D1 चास्मै (for शस्मै). § K2.4 नानाखांसां (S: 'शस्मै'); K4 'शस्मै' निहन्मि शस्मै; T1.3 G3 M अनखज्ञास्मै (M1 'ज्ञा नै'; M2 'नखज्ञास्मै') निहन्मि चास्मै; G1 अनखा *** हन्मि चास्मै; G2 अनखज्ञा नैव हि हानि चास्मै (sic). — °) V1 B3-5 Da1 Dn1 D1.3.5 लोकस्मै (D2 'स्मै'); B1.2 D2.3.7 लोकनेप (D2 'ह'); D2 (marg. sec. m. as in text) लोकमहं; T1.3 GM अभस्मैव (for लोकं नेह). Ks भस्मात्; Dn1 D2.4 T2 भस्म; T1.3 G M लोकान् (for भस्मसात्). — K4 V1 B D (except D2.3) ins. after 97: T2 after 98^{cd}.

730* जैत्रं रथं भीममास्थाय कृष्ण

प्रयाव शीघ्रं सुतपुत्रं निहन्तुम् ।

राजा भवत्वथ सुनिर्दुतोऽयं

कर्णं रणे नाशयितास्मि बाणैः ।

[(L. 1) Ds जैत्रं. Bs राजन् (for कृष्ण). — (L. 2) K4 प्रयाहि; V1 प्रयात्; B1 प्रायाय; Dn1 Ds प्रयावः; D2 यावः. B5 ** प्रयातः (for प्रयाव शीघ्रं). — (L. 3) K4 राज्य. B (except B3) D1 भवत्वथ. V1 तु निर्दुतोयं; B1.2.4 निवृत्त (B3 'रत्त') कोपः; Dn1 T2 सुनि (T2 'त्ता') वृत्तोयं; D2 'वृत्ते'. — (L. 4) Da1 D1.6 कर्णो. B1 वधे (for रणे).]

98 For sequence in Ks. 4 V1 B D (except Ds) and S, cf. the above statement. K1

युधिष्ठिरं धर्मभृतां वरिष्ठम् ।
अप्यपुत्रा तेन राधा भवित्री
कुन्ती मया वा तद्वत् विद्धि राजन् ।
प्रसीद राजन्क्षम यन्मयोक्तं
काले भवान्वेत्स्यति तन्नमस्ते ॥ ९८
प्रसाद्य राजानममित्रसाहं

स्थितोऽब्रवीच्चैनमभिप्रपन्नः ।
याम्येष भीमं समरात्प्रमोक्तुं
सर्वात्मना ह्यतपुत्रं च हन्तुम् ॥ ९९
तव प्रियार्थं मम जीवितं हि
ब्रवीमि सत्यं तद्वेहि राजन् ।
इति प्रायादुपसंगृह्य पादौ

C. 8. 3533
B. 8. 70. 42
K. 8. 73. 50

om. 98 (cf. v. l. 81). K₄ Dn₁ D₇ read before the repetition of 98^{ab}; V₁ B D₁ D_{1.3-5} T₂ before 98, संजय उवाच. — “) K₄ (first time) इत्येह सुक्त्वा. Dn₁ (second time) उक्ता (for उक्त्वा). K₄ (second time) V₁ B (except B₅) D₁ Dn₁ (second time) D_{1.3-5.7} (second time) S (T₂ second time) पुनरेव. D₅ इत्येवमुक्त्वा सव्यसाची तु रोपाद्; T₂ (first time) ‘क्त्वा गंतुमिच्छन्नाय. — K₄ Dn₁ D₇ ins. after the repetition of 98^{ab}; V₁ B D₁ D_{1.3-5} T₃ G₃ after 98^{ab}.

731* विमुक्तशस्त्रास्त्रधनुर्विसृज्य
कोशे च खड्गं विनिधाय तूर्णम् ।
स ब्रीडया नम्रशिराः किरीटी
युधिष्ठिरं प्राञ्जलिरभ्युवाच ।

[T₃ G₃ om. lines 1 and 2. — (L. 1) B₁ विमुक्तशस्त्राणि; B_{1.3} ‘शस्त्रस्तु (B₂ ‘श्च); Dn₁ D₄ ‘च्य शस्त्राणि; D₅ ‘उत्तुलाश्च (for ‘स्त्राश्च). K₄ D_{3.7} विसृ (D₇ ‘प) ह्य; B₁ विगृह्य; B₁ विग्राह्य (for विसृज्य). — (L. 2) B_{2.3.5} D₁ Dn₁ D_{2.3.7} कोपे. D₆ om. च. — (L. 3) B₄ ब्रीडया. D₁ नम्रशिराः. D₁ D₅ स ब्रीडमानम्रशिराः किरीटी. — (L. 4) K₄ अभ्युवाच; B₁ D_{3.6} T₂ श्लुः.]
— “) K₃ V₁ B₂₋₅ D₁ Dn₁ D₁₋₅ अद्यापुत्रा; K₄ अद्यापि पुत्रा; B₁ आद्यापुत्रा (for अप्यपुत्रा). V₁ B D (except D_{2.3}) सूतमाता (for तेन राधा). T G M₂₋₄ अद्यापुत्रा (T₁ जननि ह्यपुत्रा; G₂ अद्य ह्य; M₂₋₄ अद्य त्व) तेन हतेन राधा; M₁ अद्यापुत्रा तेन राधा हतेस्मिन्. — “) G₁ om. वा. S तस्यतः; S तदिदं (for तद्वत्). K₃ कुन्ती मया चाय कृते विद्धि राजन्; K₄ कुन्ती मया तादृशं बुद्धि रां; V₁ B₁ कुन्ती बायो त्वकृते विद्धि रां; B₁ D₁ D_{1.5} कुन्ती बायो मया (B₁ ‘म) वा तेन चापि; B₂₋₄ Dn₁ D_{2.4.7} कुन्ती बायो मया वा (Dn₁ वा मया) तेन चापि; D_{2.3} कुन्ती मया (D₂ ‘यो [sic]) त्वकृते विद्धि राजन्; D₆ कुन्ती मया तत्कृते चापि रां. — After 98^{ab}, K₄ B D (except D_{2.3}) ins.

732* सत्यं वदाम्यद्य न कर्णमाजौ
शरैरहत्वा कवचं विमोक्ष्ये ।

[(L. 2) Dn₁ विमोक्षे. D₁ D_{1.5} शरैरहत्वा कवचं वै विमोक्ष्ये.]
While D₅ reads 100^{ef} after 98^{ef}.
On the other hand, S (except T₂) ins. after 98^{ef} an addl. colophon. [Adhy. name: M₁ अर्जुनपरुषवाक्यं. — Adhy. no.: T_{1.3} G 78; M 77.]
— D₅ om. 98^{ef}. — “) S₂ सम; K_{2.4} T G₃ M मम; B₂ D₁ D_{1.5} इति (for क्षम). G_{1.2} वचनं (for क्षम यन्). D₁ त्वयोक्तं (for मयो). — “) D₂ न चाभवान्. B₅ नमोस्तु.

99 For sequence in K_{3.4} V₁ B D (except D₃) and S, cf. the tabular statements on page 426. K₁ om. 99 (cf. v. l. 81). K₃ D₅ om. 99^{ab}. — “) S₂ (sup. lin.) B_{3.5} D₁ D_{1.5.6} T_{1.2} M₁ अमित्रसाहः; S₂ K₄ ‘घाती (S₂ ‘ते). — “) B₁ Dn₁ D_{3.4.7} वैव; B₄ त्वेह (for चैनम्). S₂ (sup. lin.) V₁ B_{2.3} D_{1.6} M₃ अभिप्रवतसः; B₅ D₁ D_{1.5} अतिप्रवतसः; T_{1.3} G M_{1.2.4} अभिप्रवतसं. — After 99^{ab}, S₁ K₂ read 100^{ef}. — “) M₁ याम्येषु. S K_{2.4} प्रमुक्तं; T₃ G₃ विमोक्तं. D₅ सेना निवेशं सुदृढं च कृत्वा. — “) D₅ यास्याम्यहं (for सर्वात्मना). B_{1.5} D₁ D_{2.5} निहतुं (for च हन्तुम्).

100 For sequence in K_{3.4} V₁ B D (except D₃) and S, cf. the tabular statements on page 426. K₁ om. 100 (cf. v. l. 81). — “) B₂ D₃ T_{1.3} M भवत्प्रियार्थः; B₅ तव प्रियार्थे. — “) D₅ ब्रवीहि. K₃ V₁ B₃₋₅ D (except Dn₁ D₅) T₁ G_{2.3} M₁ तद्वैहि (M₁ ‘ति); K₄ तव देहि. — “) S₂ प्रियाद्; B (except B₂) D_{3.4.7} प्रयात्यन्; Dn₁ यात्यन्; D₃ प्रशाम्यन् (for प्रायाद्). B_{1.3-5} D_{3.4.5.7} उपगृह्य; B₂ तृप्तं; D₁ D₅ उपसंगृह्य. K₃ (first time) S (T₂ first time) ततः (G₁ प्रसाद्य) पादादुपसंगृह्य (K₃ ‘पगृह्य) पार्थः. — “) D₅ दीप्ततेजः. — S₁ K₂ read 100^{ef} after 99^{ab}; D₅ reads it after 98^{ef}. — “) D₅ नेदं (for नेदं). S₂ K_{2.4} श्रिततरं. K₃ B₁ D₁ D_{1.2.4-6} भविष्यत् (for ‘व्यति). B_{2.5} T₂ नेदं चिरादद्य (B₃ ‘नद्य; T₂ ‘दाद्यु) भविष्यतीह (B₅ ‘ति). — “) K₃ न्यवर्तते; B₁ स्वावृत्त्य ते; (sic); Dn₁

C. 9. 3533
B. 8. 70. 42
K. 8. 73. 50

समुत्थितो दीप्ततेजाः किरीटी ।
नेदं चिरात्क्षिप्रमिदं भविष्य-
त्यावर्ततेऽसावभियामि चैनम् ॥ १००
एतच्छ्रुत्वा पाण्डवो धर्मराजो
भ्रातुर्वाक्यं परुषं फल्गुनस्य ।
उत्थाय तस्माच्छयनादुवाच
पार्थ ततो दुःखपरीतचेताः ॥ १०१
कृतं मया पार्थ यथा न साधु
येन प्राप्तं व्यसनं वः सुघोरम् ।
तस्माच्छिरश्छिन्धि ममेदमद्य
कुलान्तकस्याधमपूरुषस्य ॥ १०२
पापस्य पापव्यसनान्वितस्य
विमूढबुद्धेरलसस्य भीरोः ।

D1. 2. 4. 5 प्रावर्तते; G2 आवर्तितो; Ca आवर्तते (as in text).
B1 Dn1 D1. 2. 8 सावभियामि; G2 सबभिरामि (sic) (for
सावभियामि). Ca cites अभियामि (as in text).
D2 चैव; Ca एनम् (as in text). B2. 5 D8 T2
कृष्ण(T2 क्रुद्धे)प्रसादात्तव चैव राजन्.

101 For sequence in S, cf. the tabular state-
ment on page 426. K1 om. 101 (cf. v. l. 81).
Before 101, T1. 8 G M ins. संजय उवाच. — ^b)
M1 भ्रातुर्वाक्यं. S2 T1 G3 पुरुषं; T2. 8 G3 पौरुषं. Some
MSS. फाल्गुनस्य; B3 पाण्डवस्य; T1. 8 G M चाञ्चनस्य (for
फल्गु). — ^a) K1 पार्थे.

102 K1 om. 102 (cf. v. l. 81). — ^a) D8 कृष्णं;
M3 कृता (for कृतं). T1 M2-4 न साधु येन; T3 G M1 न
साधु कर्म (for यथा न साधु). — ^b) D5 येनैतत्प्राप्तं; T1
प्राप्तं मया; M2-1 तेन प्राप्तं (for येन प्राप्तं). K3 वा; T2 वे
(for वः). — ^c) S1. 2 (sup. lin.) K2. 4 D3 कृधि; D8
कुद्धि (sic) (for छिन्धि). S (except G1) [ए]तद् (for
[इ]दम्). — ^d) K4 कुलान्तकस्य; D8 कुलीन (for
कुलान्त). K2-पौरुषस्य.

103 K1 om. 103 (cf. v. l. 81). — ^a) S2 पापस्य
पापव्यसनान्वितस्य (sic); S (except T2) 'स्य पापस्यो'(T1
M2. 4 'पो; M8 'प्पो)पहतस्य वीर. — ^b) D8 व्यामूढः; M1
त्वं मूढः. D8 अवधस्य (for अलसस्य). T1 G2 वीर (for
भीरोः). — ^c) T2 दृष्टावमंतुः. S2 K2-4 V1 B D2-1. 6-8
S पुरुषस्य चैव (T1 नित्यं); D1 D1. 5 प(D1 पुरुषाणि सोढुः.

बृद्धावमन्तुः परुषस्य चैव

किं ते चिरं मामनुवृत्त्य रूक्षम् ॥ १०३

गच्छाम्यहं वनमेवाद्य पापः

सुखं भवान्वर्ततां मद्विहीनः ।

योग्यो राजा भीमसेनो महात्मा

ह्रीवस्य वा मम किं राज्यकृत्यम् ॥ १०४

न चास्मि शक्तः परुषाणि सोढुं

पुनस्तवेमानि रुपान्वितस्य ।

भीमोऽस्तु राजा मम जीवितेन

किं कार्यमद्यावमतस्य वीर ॥ १०५

इत्येवमुक्त्वा सहस्रोत्पपात

राजा ततस्तच्छयनं विहाय ।

इथेप निर्गन्तुमथो वनाय

— ^a) Dn1 वरं; T1 वीरं (for चिरं). S2 (sup. lin.)
B6 T1. 8 G M1 मामनुवृत्त्य रूक्षं; K3 मा मम राजकृत्यं;
V1 B1-1 Dn1 D2-1. 6. 7 मे ह्यनुवृत्त्य रूक्षं (D8 पाप); Ca
मामनुवृत्त्य रूक्षं (as in text). D1 D1. 5 पुनस्तवेमानि रुपा
न्वितस्य.

104 K1 om. 104 (cf. v. l. 81). — ^a) V1 वनमद्य;
S वनमद्यैव (for 'मेवाद्य). S2 K2. 4 पापी. D8 गच्छाम्यहं
च तमेनाच्छ पापं (sic). — ^b) V1 B2 D1 D1 सुखी.
V1 वर्ततु. — ^c) S2 योग्यो. S2 K2 महात्मात्. — ^d)
K3 बाह्वीकस्य; Ca ह्रीवस्य (as in text). K3 V1 B2. 8
D1 D1. 5 S किं मम (by transp.). B2. 8 D1. 7 राजकृत्यं;
D8 राज्यकृत्यैः.

105 K1 om. 105 (cf. v. l. 81). — ^a) V1 Dn1
चापि (for चास्मि). G3 पुरुषाणि. — ^b) Dn1 तमेवानि
(sic); D8 तवेवाति-; G1. 2 तवेमा(G1 'तानि (for तवे').
— D1 om. from 105^a up to ततस्तत् (in 106^b). — ^c)
K1 B2 Dn1 D2. 6. 7 भीमस्तु. — ^d) K3 V1 B D (D1
om.) T1. 2 G2 M न (for किं). K3 तथा वत्सल्य; V1
अस्यावमतस्य; T1 G2 अन्याय(G2 'द्य)गतस्य; M अद्या
गतमद्य (M1 'स्य) (for 'वमतस्य). K3 वीरे; D1 वीरः.
T3 G1. 3 न कार्यमस्त्यत्र महातुभाव.

106 K1 om. 106 (cf. v. l. 81). D1 om. up to
ततस्तत् (in 106^b) (cf. v. l. 105). — ^b) B2. 8 D1 D1
S रुपान्वितस्य; B1 राजा तु तत्. — ^c) S2 इमेव (sic)
(for इथेव). D2 अतो; S इतो (for अथो). D2 विहाय

तं वासुदेवः प्रणतोऽभ्युवाच ॥ १०६
राजनिवृत्तमेतत्ते यथा गाण्डीवधन्वनः ।
प्रतिज्ञा सत्यसंधस्य गाण्डीवं प्रति विश्रुता ॥ १०७
व्याघ्र एवं गाण्डीवं देहान्यस्मै त्वमित्युत ।
स वध्योऽस्य पुमाँल्लोके त्वया चोक्तोऽयमीदृशम् १०८
अतः सत्यां प्रतिज्ञां तां पार्थेन परिरक्षता ।
मच्छन्दादवमानोऽयं कृतस्तव महीपते ।
गुरुणामवमानो हि वध इत्यभिधीयते ॥ १०९
तस्मात्तवै महाबाहो मम पार्थस्य चोभयोः ।
व्यतिक्रममिमं राजन् *संक्षमस्वार्जुनं प्रति ॥ ११०

शरणं त्वां महाराज प्रपन्नौ स्व उभावपि ।
क्षन्तुमर्हसि मे राजन्प्रणतस्याभियाचतः ॥ १११
राधेयस्याद्य पापस्य भूमिः पात्यति शोणितम् ।
सत्यं ते प्रतिजानामि हतं विध्यद्य सूतजम् ।
यस्येच्छसि वधं तस्य गतमेवाद्य जीवितम् ॥ ११२
इति कृष्णवचः श्रुत्वा धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
ससंभ्रमं हृषीकेशमुत्थाप्य प्रणतं तदा ।
कृताञ्जलिमिदं वाक्यमुवाचाचानन्तरं वचः ॥ ११३
एवमेतद्यथातथ त्वमस्त्येषोऽतिक्रमो मम ।

C. 8. 3548
B. 8. 73. 57
K. 8. 74. 15

(for वनाय). — ^a) K₄ ते; D₁ न (for तं). D₈ वासुदेव.
D₈ (by corr. sec. m.) प्रणयाद् (for प्रणतो).

107 K₁ om. 107 (cf. v. l. 81). Before 107, ⁸
K₂₋₄ D₈ ins. वासुदेव उवाच; T₂ भगवानुवाच. — ^a) ⁸ S₂
विनितम्; K₁ विदितम्. B₈ D_{3.4.6.7} वै (for ते). T G₃
राजन् विदितं तत्ते (T₁ यत्ते; T₂ किं ते); G₂ M न राज-
निवृत्ति (G₂ *नपीडि) तं तत्ते. — ^b) ⁸ S₂ K₃ V₁ D_{2.6} T₁ G₁
गांजीवधन्विनः. — ^a) D₈ गांजीवं. K₈ प्रति वै श्रुतः.

108 K₁ om. 108 (cf. v. l. 81). — ^a) K₂ B_{1.3}
D₁ D₁ T_{1.2} G₂ M पुनः; K₃ पुनर्; V₁ एव (for एवं).
D₈ गांजीवं. — ^b) B₈ D₁ D₂ [अ]न्यस्मै देयमित्युत.
— ^c) K₈ स वध्योऽस्तु; B_{1.4.5} D₁ D_{3.4.6.7} वध्योऽस्य स
(by transp.); T G_{2.3} M स वध्यः स्यात्; G₁ स तु वध्यः.
— ^d) S ह्युक्तो (for चोक्तो). B₁ D₆ G₁ ईदृशः.

109 K₁ om. 109 (cf. v. l. 81). — ^a) B_{1.2.4} D₁
D_{2.4.6.7} S ततः (for अतः). ⁸ S₂ सत्यं; D₁ सत्या; D₆ सत्य-
प्रतिज्ञातं; D₁ ज्ञा तां (for *ज्ञां तां). — ^b) K₃ परि-
रक्षतः; V₁ B₁ D₁ D_{3.4.6.7} प्रतिरक्ष (V₁ *क्षि)ता; B₂ D₂
G_{1.2} M₃ परिरक्षिता (G₂ *तां). — ^c) B₈ यच्छंदाद्; D₂
T₂ सच्छं; D₆ G₃ मच्छन्दाद्; G₂ मच्छन्दाद् (as intext).
D₂ T₂ एव मानोयं (T₂ *नो हि). — T₂ om. (hapl.)
109¹⁴. — ^d) G₂ वृत्तस् (for कृतस्). D₈ तेन (for
त्व). — ^e) T₂ G₃ कुरुणां. K₄ D₈ अपमानो. D₈ यो
(for हि).

110 K₁ om. 110 (cf. v. l. 81). V₁ reads
109¹⁵ on marg. — ^a) K₃ त्वं हि; B₈ एनं; D₈ त्वेवं;
S क्षम (for त्वं वै). S महासत्त्व. — ^c) T₃ G₃ M₃ इदं
(for इमं). — ^d) ⁸ S₂ K_{2.4} B_{1.2.4.5} स संरक्ष; K₃ संरक्ष;
D₁ D_{1.5} स संक्षम्य; D₈ संरक्षस्व; D₈ ससंद्य (sic); D₈
(marg. sec. m.) स क्षमयाम् (for *संक्षमस्व). V₁ B_{3.4}

(marg.) D₁ D_{2-4.7} S सत्यसं (T₁ स सत्यं; M_{2.4} स
सत्य) रक्षणं प्रति.

111 K₁ om. 111 (cf. v. l. 81). — ^a) G_{1.2} M
वा. D₁ D_{1.5} महाबाहो. — ^b) K₄ प्रपन्नौ स्व; D₂
*पक्षौ स्व; D₃ प्रणतो स्व; T_{2.3} G_{1.3} प्रतिपन्नौ. — K₃ om.
111¹². — ^c) D₂ मे नाय; D₃ राजेन्द्र (for मे राजन्).

112 K₁ om. 112 (cf. v. l. 81). — ^a) K₃
[अ]ति; K₄ T₂ [अ]त्य; D₃ [अ]य; T_{1.3} G M च (for
[अ]द्य). — K₃ om. (hapl.) 112¹³. — ^b) D₄
पश्यति (for पात्यति). — ^c) K₄ प्रतिजानाति. — ^d) T₁
क्षयं (for वधं). — ^e) ⁸ S₂ K_{2.4} अद्यैव; K₃ B (except
B₁) D₁ D₁ D_{2-4.7} अयस्य (for एवाद्य).

113 K₁ om. 113 (cf. v. l. 81). — ^a) K₂ हृषीकेशे.
— ^b) V₁ D₂ प्रणयस्. V₁ B_{2.3} तथा. — ^c) B_{1.4} D₁
D_{2-4.6.7} कृताञ्जलिस् (D₃ *लिं त)तो; B_{2.3} *लिरिदं; D₁
कृताञ्जलिमिदं (sic) (for *जलि"). T_{2.3} G_{1.3} उवाचिदं
(for इदं वाक्यम्). — K₄ reads 113¹⁴-114¹⁵ twice.
— ^f) V₁ B₂ D₁ D_{1.5} M ततः; G₁ गते (for वचः).
K₃ उक्तवानुत्तरं वचः; D₃ उवाच वदतां वरः; T_{2.3} G_{1.3}
वाक्यं यत्समनन्तरं.

114 K₁ om. 114 (cf. v. l. 81). K₄ reads 114¹⁶
twice (cf. v. l. 113). — ^a) ⁸ S₂ V₁ B_{1.4} D₁
D_{2-4.7} एव; B₈ एव (for एतद्). T₂ यदाथ (for
यथाथ). D₁ om. अथ. D_{1.6.7} G₂ तत्त्वम् (for [आ]थ
त्वम्). D₈ त्वद् (for त्वम्). — ^b) K₄ B₁ D_{2.7} T₃ G_{1.3}
अस्त्वेषो; B₂ आस्त्वेषो; B₁ आहवेवा (sic) (for अस्त्वेषो).
D₁ [S]तिक्रमो (for *क्रमो). T₂ मम त्वेषो क्रमः *० (sic).
— ^c) D₈ अनुनीते स्म. K₄ गोविदं. — ^d) D₃ नानितश्च;
T₂ तारिताश्च. B_{1.3.4} D₁ D_{2-4.6-8} T_{1.3} G M चास्मि;
T₂ चास् (for चाद्य). — M₂ om. 114¹⁷. — ^e) K₃ B₁

C. 8. 3549
B. 8. 70. 57
K. 8. 74. 15

अनुनीतोऽसि गोविन्द तारितश्चाद्य माधव ।
मोक्षिता व्यसनाद्द्वोराद्वयमद्य त्वयाच्युत ॥ ११४
भवन्तं नाथमासाद्य आवां व्यसनसागरात् ।

घोरादद्य समुत्तीर्णां भुभावज्ञानमोहितौ ॥ ११५
त्वद्दुद्धिप्रवमासाद्य दुःखशोकार्णवाद्वयम् ।
समुत्तीर्णाः सहामात्याः सनाथाः स त्वयाच्युत ॥ ११६

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकोनपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ४९ ॥

५०

संजय उवाच ।

इति स कृष्णवचनात्प्रत्युच्चार्य युधिष्ठिरम् ।
बभूव विमनाः पार्थः किञ्चित्कृत्वेव पातकम् ॥ १
ततोऽब्रवीद्वासुदेवः प्रहसन्निव पाण्डवम् ।
कथं नाम भवेदेतद्यदि त्वं पार्थ धर्मजम् ।

असिना तीक्ष्णधारेण हन्या धर्मे व्यवस्थितम् ॥ २
त्वमित्युक्तवैव राजानमेवं कश्मलमाविशः ।
हत्वा तु नृपतिं पार्थ अकरिष्यः किमुत्तरम् ।
एवं सुदुर्विदो धर्मो मन्दप्रज्ञैर्विशेषतः ॥ ३
स भवान्धर्मभीरुत्वाद्भुवमैष्यन्महत्तमः ।

Dn1 मोक्षिता; D2.s मोक्षितो; T1 'ताञ्च. S (except T2)
आ (T1 चा; M1 ह्या)पदो (for व्यसनाद्), D6 आपदो
मोक्षितौ ह्यावां. — १) D6 द्वावप्यथ (for वयमद्य). K2
मया (for त्वया). K4 [अ]च्युतः.

115 K1 om. 115 (cf. v. l. 81). — १) S नावम्
(for नाथम्). — After 115^a, D3 M4 read 116^b;
while M2.s read 116^b, repeating it in its proper
place. B1 om. (hapl.) 115^a-116^a. — १) S K2-3
V1 B (B1 om.) D41 Dn1 D1-3.7 ह्यावां (for आवां).
— D3 M4 om. 115^a-116^a. — १) S1 K2 समात्तीर्णाव्.

116 K1 om. 116 (cf. v. l. 81). B1 D3 M4 om.
116^a (cf. v. l. 115). — १) S D6 चलम् (for चलवम्).
— M2.s read 116^b for the first time after 115^a.
— १) T2 अयं (for वयम्). — १) G1 सहामात्यः. — १)
G1 सनराः; Ca सनाथाः (as in text). K4 Dn1 D1 G1
त्वयाच्युतः.

Colophon om. in K1. — Day of Karna's General-
ship: S2 K1 द्वितीये (S2 'य-') युद्धदिवसे — Adhy.
name: T1 युधिष्ठिरं प्रति कृष्णसत्त्ववादः; T2 युधिष्ठिरनिंदा-
प्रशंसा; M1 युधिष्ठिरप्रवादः. — Adhy. no. (figures,
words or both): S 51; B2 63; B3 72; D41 81; D1
66; D4 70; D6 71; T1.3 79; T2 77; M 78.

50

1 K1 om. up to स भवान् (in 4^a) (cf. v. l. 8. 49.
81). D41 D1.s om. 1-4. K4 B Dn1 D6 ins. after
the ref.: D41 D1.s (which om. 1-4) before 5:

733* धर्मराजस्य तच्छ्रुत्वा प्रीतियुक्तं वचस्ततः ।

पार्थं प्रोवाच धर्मात्मा गोविन्दो यदुनन्दनः ।

[(L. 1) B2 वचः मम; B3 इदं वचः (for वचस्ततः).
— (L. 2) B2 पार्थः. K4 यदुनन्दनः.]

— After the above, K4 B (except B2) D6 read st.
5 for the first time, repeating it in its proper place.
— १) D6 प्रत्युत्थाय; T3 G3 'वाच; Ca 'चार्य (as
in text). D4 T2 युधिष्ठिरः. — १) D3 पार्थ. — १) S1
T3 कश्चित्; K2 D3 कश्चित्; Dn1 D6 कश्चित् (for किं).
B4 D6 कृत्वेह; T2 G2 'त्वेव.

2 K1 D41 D1.s om. 2 (cf. v. l. 1). — १) B2 अद्य
(for एतद्). — १) K3.4 V1 D6.3 T2 G2 M1 हन्याद्धर्मे;
T3 हन्यधर्मे (sic). M3 om. from धर्मे up to धर्ममी
(in 4^a).

3 K1 D41 D1.s M3 om. 3 (cf. v. l. 1 and 2). — १)
K4 त्वाम् (for त्वम्). K3 B2.4.5 Dn1 D2-4.7 [अ]व;
V1 B1.3 D3.3 तु; T1.3 G M1.2.4 हि (for [ए]व).
T2 महाराज (for [ए]व राजानम्. — १) G2 कलमम्
(for कश्मलम्). K2.4 B5 आविश (K2 'प:); B1-1 'शब्द
(for आविशः). — १) M1.2.4 हि (for तु). D1
भूपति. — १) S1 D2 आकरिष्यः; K3 आचरिष्ये; K4
B1 अकरिष्यं (K4 'प्य); D6 अकारिष्यः; S (M3 om.)
करिष्यसि. K3 उत्तमः; C6 उत्तरम् (as in text). — १) K3
B (except B2) D (D41 D1.s om.) S (M3 om.) हि; V1
ह (for सु-). — १) D2 मन्दप्रज्ञे; D3 'प्राज्ञैः; G2 मद्रः.

4 K1 om. upto स भवान् (in 4^a); D41 D1.s om. 4 (for
both, cf. v. l. 1). M3 om. up to धर्ममी (in 4^a) (cf. v. l. 2).

नरकं घोररूपं च भ्रातुर्व्येष्टस्य वै वधात् ॥ ४
 स त्वं धर्मभृतां श्रेष्ठं राजानं धर्मसंहितम् ।
 प्रसादय कुरुश्रेष्ठमेतदत्र मतं मम ॥ ५
 प्रसाद्य भक्त्या राजानं प्रीतं चैव युधिष्ठिरम् ।
 प्रणामस्त्वरिता योद्धुं सूतपुत्ररथं प्रति ॥ ६
 हत्वा सुदुर्जयं कर्णं त्वमद्य निशितैः शरैः ।
 विपुलां प्रीतिमाधत्स्व धर्मपुत्रस्य मानद ॥ ७
 एतदत्र महाबाहो प्राप्तकालं मतं मम ।
 एवं कृते कृतं चैव तव कार्यं भविष्यति ॥ ८
 ततोऽर्जुनो महाराज लज्जया वै समन्वितः ।

धर्मराजस्य चरणौ प्रपेदे शिरसानघ ॥ ९
 उवाच भरतश्रेष्ठ प्रसीदेति पुनः पुनः ।
 क्षमस्व राजन्यत्प्रोक्तं धर्मकामेन भीरुणा ॥ १०
 पादयोः पतितं दृष्ट्वा धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
 धनंजयममित्रघ्नं रुदन्तं भरतर्षभ ॥ ११
 उत्थाप्य भ्रातरं राजा धर्मराजो धनंजयम् ।
 समाश्लिष्य च सस्नेहं प्ररुदोद महीपतिः ॥ १२
 रुदित्वा तु चिरं कालं भ्रातरौ सुमहाद्युती ।
 कृतशौचौ नरन्याग्रौ प्रीतिमन्तौ बभूवतुः ॥ १३
 तत आश्लिष्य स प्रेम्णा मूर्ध्नि चाग्राय पाण्डवम् ।

C. E. 3567
B. E. 71. 16
K. E. 75. 15

—^a) M₃ धर्मभीत्या (submetric); M₃*** रुत्या (sic).
 —^b) K_{2.1} V₁ B₁ D₃ Ca एव्यन्; T_{1.3} G₃ M_{2.4} यायान्;
 T₁ यया; G_{1.2} M₁ याया; M₃ ययान् (sic) (for ऐव्यन्).
 § K_{1.2} ध्रुवमेव्याम(K₁ न्म)हत्तमः. —^c) K₃ तद्
 (for च). —^d) D₃ वधे.

5 K₁ B (except B₂) D₃ read 5 for the first time
 after 733*. —^a) K₁ B (except B₂) D₃ (all first
 time) पार्थ; D₁ D_{1.5} पार्थ; D₃ सर्वः; G₁ सत्यं (for स
 त्वं). D₃ (second time) धर्मं भूतां (for धर्मभृतां).
 § K_{1.2.4} (second time) V₁ B₁ (second time) D₃
 (first time) T₁ G₂ श्रेष्ठ; M₃ श्रेष्ठो. —^b) D₃ (first
 time) वचनं (for राजानं). K₁ (first time) धर्मसंभृतं;
 B (except B₂) D₃ (all first time) संश्रितं; B₁
 (second time) संस्थितः; B₃ (second time) मीहितं;
 § संश्रितं(G₂ भृत्तवत्. — § K_{1.2} om. (hapl.) 5^{ad}.
 —^c) D₁ D_{1.5} प्रसादयन्. —^d) B (except B₂) (all
 first time) अद्य; B₂ (second time) अतुः; D₃ एव; G₁
 अयं (for अत्र). G₁ इदं (for मतं). K₁ (first time)
 एवममसृतं मम् (sic).

6 T₃ om. (hapl.) 6^a-8^b. —^a) D₁ D₁ धर्म- (for
 भक्त्या). —^b) K_{2.4} V₁ B D S (T₃ om.) प्रीते (K₁ ति)
 चैव युधिष्ठिरे. —^c) K₃ B D (except D₃) T₁ प्रयावसः;
 T₁ प्रयाहि (for मस). K₃ B D₁ D₁ D_{2-3.7} T₁
 स्वीतो; V₁ D₃ T₂ स्वरितं; D₁ स्वरितो; G M स्वरया.
 V₁ D₁ D_{1.5.3} T₂ युद्धे (for योद्धुं). —^d) K₁ D₁
 सुतपुत्रं रथं; D_{1.5.6} T₁ G M_{1.2.4} त्रवधं.

7 T₃ om. 7 (cf. v. l. 6). —^a) K₃ V₁ B D T₂ तु
 समरे; T₁ G M [अ]य (T₁ थ) समरे (for सुदुर्जयं).
 —^b) B₁ तम् (for त्वम्). T₁ G M पार्थ (T₁ र्थे) (for
 अय). —^c) D₃ धर्मराजस्य. § K_{1.2.4} मारिप (for
 मानद). K₃ धर्मपुत्रसोदतः (sic).

8 B₁ T₂ om. S² (for T₃, cf. v. l. 6). —^b) §₂
 D₁ प्राप्तकालः. G₁ कृतं (for मतं). —^c) B₁ कृते; D₁
 om. (for कृतं). B₃ D₃ T₂ पार्थ (for चैव). —^d) V₁
 तत्र (for तव).

9 Before 9, T₃ G_{1.3} read संजय उवाच. —^b) K₃
 लज्जयन्; D₃ मीडया (for लज्जया). B₃ D₃ च; D₃ तु (for
 वै). K₁ समन्वितैः; D₃ [अ]समन्वितः. —^c) G₂ चरणं.
 —^d) K₃ V₁ B D प्रपद्य; S प्रपीड्य (for प्रपेदे). §₂
 K₁ सह; K₃ D₃ ततः; B₁₋₄ D₁ D_{2-3.7} T_{2.3} G_{1.3} नतः;
 B₃ D₁ D₃ T₁ [अ]नवः.

10 ^a) K₃ B D S भरतश्रेष्ठ. —^c) T₁ मन्थोकं; T₂
 प्रोक्तं यत् (by transp.); T₃ G M₁₋₃ यत्प्रोक्तम्. —^d)
 V₁ B₂₋₄ D₁ D_{1.5} वै मया (for भीरुणा). S त्वं
 मया (T₂ मयेदं) धर्मभीरुणा.

11 Before 11, B_{2.3} D_{2.5} ins. संजय उवाच. —^a)
 B_{1.4.5} D₁ D_{2.4.3.7} दृष्ट्वा तु (for पादयोः). B (except
 B₂) D₁ D_{3.4.5.7} पद्भ्यां (for दृष्ट्वा). —^c) D₃ om.
 (hapl.) 11^a-12^b. —^d) §₂ पुरुषर्षभ; K₃ D₃ भरतर्षभः.

12 D₃ om. 12^{ab} (cf. v. l. 11). —^a) D₃ M_{1.2}
 राजन्; T₂ वीरं. —^b) D₁ D_{1.5} धर्मपुत्रो (for राजो).
 D₁ धनंजयः. T₂ प्रणतं भ्रातृवत्सलः. —^c) D₁ सस्नेहं;
 M₃ संदेहं. —^d) D₃ प्रारुदोद; D₃ प्रारुदोदस (sic).

13 ^a) K₃ B D T₂ सुचिरं; V₁ चाचिरं; T_{1.3} G_{1.3} M
 च चिरं. —^b) S तौ महा(G₁ ह)द्युती (M₁ तिः) (for
 सुमं). —^c) M₁ (also as in text) कृतशौचौ (for
 कृतशौचौ). B_{1.4.5} D₁ D_{2.4.5.7} T₂ महाराज (for
 नरन्याग्रौ). —^d) K₂ प्रीतिमन्तौ.

14 ^a) K₁ विनय्य स (sic); K₂ आश्लिष्यसे (for
 व्यस). V₁ B_{2.3} D₁ D_{1.2.3} च; B_{1.4.5} D₁ D_{3.4.5.7}
 तं (for स). S समाश्लिष्य च बाहुभ्यां. —^b) T_{1.2} G₂
 M₂₋₃ [उ]पाग्राय. B_{1.4.5} D_{3.4.5.7} पांडवः; D_{2.6} पांडव.

C. 8. 3567
B. 8. 71. 16
K. 8. 75. 15

प्रीत्या परमया युक्तः प्रसन्नश्चाब्रवीजयम् ॥ १४
कर्णेन मे महाबाहो सर्वसैन्यस्य पश्यतः ।
कवचं च ध्वजश्चैव धनुः शक्तिर्हया गदा ।
शरैः कृत्वा महेष्वास यतमानस्य संयुगे ॥ १५
सोऽहं ज्ञात्वा रणे तस्य कर्म दृष्ट्वा च फल्गुन ।
व्यवसीदामि दुःखेन न च मे जीवितं प्रियम् ॥ १६
तमद्य यदि वै वीर न हनिष्यसि स्रुतजम् ।
प्राणानेव परित्यक्ष्ये जीविताथो हि को मम ॥ १७
एवमुक्तः प्रत्युवाच विजयो भरतर्षभ ।

— °) D₂ युक्तौ; T₁ युक्तं. — D₂ om. 14^d. — °) K₃ प्रसन्नश्च (sic); B_{1.3.4} स्पृशंश्चापि; D₁ D₈ (marg. and also as in text) T₁ G₂ विस्मयंश्च (for प्रसन्न). K₃ इदं; T_{1.8} G वचः (for जयम्). T₂ पुनः पुनः (for [अ]ब्रवीजयम्). — After 14, T₂ ins.:

734* अब्रवीत्तं महेष्वासं धर्मराजो धनंजयम् ।

15 K₃ om. 15-16. — °) S (except T₂) महाप्राज्ञ. — °) K₄ D₅ om. the first च. V₁ B D₁ D₁ D_{1.2.4-7} ध्वजं; D₈ धनुश्च (for ध्वजश्च). K₄ (also as in text) रथो (for चैव). — °) D₈ ततः (for धनुः). D₈ शक्तिर. S K_{1.2} V₁ B₂ D₈ गदाः; B_{1.3.4} D_{3.4.6.7} शराः (for गदा). — For 15^d, S subst.:

735* हतः सुतो धनुश्चैव रथः शक्तिर्ध्वजः शराः ।

[T_{1.2} G₁ रथः; M₁ रथाः (for रथः). T₁ G_{1.8} शरो ध्वजः.]

— °) K₄ D₁ कृत्वा; G₂ कर्ता (for कृत्वा). B₂ D₈ महेष्वासो; G₂ महाराज.

16 K₃ om. 16 (cf. v. 1. 15). — °) T_{1.3} G M दृष्ट्वा (for ज्ञात्वा). G₂ कर्म (for तस्य). T₂ दृष्ट्वा रणे तस्य कर्म. — °) T₂ चित्रं (for कर्म). S कर्णस्य (for दृष्ट्वा च). Some MSS. फल्गुन. — °) D₈ वा; T_{1.3} G M तु; T₂ हि (for च). D₂ जीविते स्पृष्ट्वा (for 'तं प्रियम्).

17 °) B₂ S त्वम्; D₈ तद् (for तम्). M₁ यमितं (for यदि वै). T₂ मे; G₂ चेद्; M₂₋₄ तं (for वै). D₁ D_{1.5} T₃ G₃ M₂₋₄ वीरं; T₂ शत्रुं. B_{1.3-5} D₁ D_{3.4.6.7} न चेदद्य हि तं (B₁ हतं) वीरं (D₈ 'र). — °) B (except B₂) D₁ D₂₋₄ निहनिष्यसि; D_{1.2} G₂ न हनिष्यामि (D₂ 'प्यसि). V₁ B D T_{1.3} G M संयुगे (for सूतजम्). T₂ राधेयं निहनिष्यसि. — °) D₈ परित्यक्षे. — °) M₈ हितो (for हि को).

18 °) S₂ उक्त्वा; M₁ रक्तः (for उक्तः). — °) K_{3.4}

सत्येन ते शपे राजन्प्रसादेन तवैव च ।
भीमेन च नरश्रेष्ठ यमाभ्यां च महीपते ॥ १८
यथाद्य समरे कर्णं हनिष्यामि हतोऽथ वा ।
महीतले पतिष्यामि सत्येनायुधमालभे ॥ १९
एवमाभाष्य राजानमब्रवीन्माधवं वचः ।
अद्य कर्णं रणे कृष्णं हृदयिष्ये न संशयः ।
तदनुध्याहि भद्रं ते वधं तस्य दुरात्मनः ॥ २०
एवमुक्तोऽब्रवीत्पार्थ केशवो राजसत्तम ।
शक्तोऽसि भरतश्रेष्ठ यत्नं कर्तुं यथावलम् ॥ २१
एवं चापि हि मे कामो नित्यमेव महारथ ।

D₁ S भरतर्षभं (K₄ D₁ 'भः). — °) S₂ स तेन (for सत्येन). B₃ om. ते. B_{1.4} च (for ते). — °) D₂ om. देन तवै. S त्वत्पादेन; G₂ प्रसा' (as in text). S₂ K V₁ B_{1-3.5} D S तथैव च (D₈ 'वच); B₁ च कौरव (for तवैव च). — °) T G नरव्याघ्र. — After 18, D₈ reads 20^{def}, repeating it in its proper place; while T G ins. after 18:

736* अहमेनं नरश्रेष्ठ सामां च महीपते ।

19 B₅ om. 19^{ab}. — °) T₃ G₃ ययास्य. M₁ कर्णं. K₃ V₁ B_{1.2.4} D₁ D_{2-4.6.7} S [s] पि (for स्य). D₈ यथा कर्णं हनिष्यामि हतो वापि महीतले. — °) D₈ पतिष्या-म्यहमद्यैव. — °) D₁ आलभेत्. T_{1.3} G M सत्येनैव च ते शपे; T₂ सत्यमेतदब्रवीमि ते.

20 °) S (except T₂) ततः (for वचः). — D₈ reads 20^{def} for the first time after 18. — °) V₁ B₂ D₁ D_{1.5} S त्वमनुध्याहि (D₁ D_{1.5} 'यि); B_{1.2.4} D₁ D_{3.4.6.7} तव बु (D₈ भवद्बु) द्या हि; D_{2.8} (both times) तदनुध्याय. D₈ (both times) भव्यं (for भद्रं). — °) V₁ B_{1.4.5} D₁ D_{2-4.6.7} वधस्. G₂ अस्य (for तस्य). D₈ (both times) तथाद्य मे (for दुरात्मनः).

21 °) K₁ D₁ पार्थ; B₃ वाक्यं. — °) K₁ राजसत्तमं; K₃ सत्तमः. — °) B D (except D₂) T₃ G₃ शक्तोसि. — °) B₁ कर्णं हंतुं; B₃₋₅ D₁ D_{2.4.7} हंतुं कर्णं (for यत्नं कर्तुं). B (except B₂) D₁ D_{2-4.7} महाबलः S यथा (T₂ G₂ 'दा) रथ मां (for यथावलम्).

22 Before 22, M ins. युधिष्ठिर उवाच. — °) K₃ V₁ B D S एव (for एवं). D₈ G₂ वापि. T_{2.3} G_{1.2} स (for हि). T₁ कामो मे (by transp.). — °) K₃ महारथः; B₂ 'रथः; S 'वल. — °) B₂ रथं; D₈ यथा (for कथं). — °) B (except B₂) D₁ D_{3.4.6.7} सत्तमः; T₂ फल्गुन (for मे

कर्णं भवात्रणे कर्णं निहन्त्यादिति मे मतिः ॥ २२
भूयधोवाच मतिमान्माधवो धर्मनन्दनम् ।
युधिष्ठिरं वीभत्सुं त्वं सान्त्वयितुमर्हसि ।
अनुज्ञातुं च कर्णस्य वधायाद्य दुरात्मनः ॥ २३
श्रुत्वा ह्ययमहं चैव त्वां कर्णशरपीडितम् ।
प्रवृत्तिं ज्ञातुमायाताविह पाण्डवनन्दन ॥ २४
दिष्ट्यासि राजन्निरुजो दिष्ट्या न ग्रहणं गतः ।
परिसान्त्वय वीभत्सुं जयमाशाधि चानघ ॥ २५
युधिष्ठिर उवाच ।

एषेहि पार्थ वीभत्सो मां परिष्वज पाण्डव ।
वक्तव्यमुक्तोऽस्म्यहितं त्वया क्षान्तं च तन्मया ॥ २६
अहं त्वामनुजानामि जहि कर्णं धनंजय ।

मन्युं च मा कृथाः पार्थ यन्मयोक्तोऽसि दारुणम् ॥ २७
संजय उवाच ।
ततो धनंजयो राजञ्जिरसा प्रणतस्तदा ।
पादौ जग्राह पाणिभ्यां भ्रातृज्येष्ठस्य मारिप ॥ २८
समुत्थाप्य ततो राजा परिष्वज्य च पीडितम् ।
मूढ्युपाग्राय चैवैनमिदं पुनरुवाच ह ॥ २९
धनंजय महाबाहो मानितोऽसि दृढं त्वया ।
माहात्म्यं विजयं चैव भूयः प्राप्नुहि शाश्वतम् ॥ ३०
अर्जुन उवाच ।

अद्य तं पापकर्माणं सातुयन्धं रणे शरैः ।
नयाम्यन्तं समासाद्य राधेयं बलगर्वितम् ॥ ३१
येन त्वं पीडितो बाणैर्दृढमायम्य कार्मुकम् ।

C. 9. 3588
B. 8. 71. 38
K. 8. 75. 39

मतिः). T1.3 G M हन्यादिति तथा (T3 'दा') जुन. — After 22, S (except T2) ins.:

737* एवमुक्तस्ततो राजन्पार्थो वचनमब्रवीत् ।

[Cf. 35^{ab}. T1 M राजा (for राजन्).]

— After the above, S (except T2) reads 36^a-40^b followed by 742*.

23 °) K3 युधिष्ठिरं. K3 त्वं; T1 [अ]द्य; T2.3 G M [इ]ह (for [इ]मं). K3 वीभत्सुं. — °) B1.2 शांतयितुम्. K3 सान्त्वयितुमिहार्हसि. — °) K3 अनुज्ञातुं (sic); B1-Da1 Dn1 D1.5.7 T1 G2 'ज्ञातं' (T1 'तत्'); D6 समुपुक्तं. K2 D2 तु; D6.3 हि (for च). — °) S (except T2) वधायाद्य (T3 'स्य').

24 °) S1 K3 ह्यहमहं; B2 Dn1 D2-1.7 ह्यहमयं; B3 [अ]हमयं (sic) (for ह्यमहं). K3 D6.3 (marg. sec. m.) श्रुत्वाहमर्जुनश्चैव; S श्रुत्वा ह्यावां महासंख्ये (G2 M 'ले'). — °) S3 आयाते. — °) S2 ताविहं पाण्डुनन्दन (sic); K3 B1 Dn1 D2-1.5.7 इह (D6 'ह') वां पाण्डुं; V1 इह ते पाण्डुं.

25 °) K3 निरुद (sic); K3 B1.3-5 Dn1 D2-1.7 T2 न हतो; V1 Da1 D1.5 T1.3 G3 M निरुजो; D6 कुशली; G1 निरुजो (for निरुजो). G2 दिष्ट्या राजन्नज्रे (submetric). — °) K1 दिष्ट्यासि. T1 M1 नु; Ca न (as in text). K1 ग्रहणं; Ca ग्रहणं (as in text). B2 ततः; T1 कृतः; Ca गतः (as in text). — °) B1.2 परिशांतय. K2 T2 वीभत्सुं. — °) K3 आसादि; K3 आसाधि; V1 (marg.) आसाद्य; Da1 D1.5 आसाधि (sic); S (except T1) आसास्य (for आसाधि). K3 वा (for च). D6 कर्णस्य निषेधोद्यतं.

26 T1 om. 36^a-27^b with the ref. — °) K3

एषेति. T2 वीर (for पार्थ). — °) D1 T2 मां परिष्वज्य; T3 G M परिष्वज्य च. T3 G3 पाण्डवः (G3 'वं'). D3 समा-
स्त्रिष्याव पाण्डव (sic). — °) S1 K1.2.4 [S]सि; T2 [S]सि
(for Sसि). S2 K3 V1 B D M द्वितं (for [अ]द्वितं).
— °) K2 क्षातुं; D3 ह्यातं (for क्षान्तं). S K2.4
तन्मम; K1 तं मम (for तन्मया).

27 T1 om. 27^{ab} (cf. v. l. 26). — °) K3 कर्णं.
— °) V1 मन्युश्च. K1 पार्था; D3 वीर (for पार्थ). — °)
K1 दारुणम्. — After 27, B2 ins. 733* and 739*.

28 T3 G3 om. the ref. — °) G2 राजा. — °)
K3 शिरसि. T1.3 G2.3 M पुनः; G1 पुरः (for तदा).
— °) G1 स पुनः (for पाणिभ्यां). — °) T2 M2-4
भारत (for मारिप).

29 °) K3 V1 B D S तमुत्थाप्य. — °) T2 M3
पाण्डवं; Ca पीडितम् (as in text). — °) Da1 [अ]पाग्राय;
D6 [उ]प; T1 चाग्राय. S K1.2.4 मूढ्युव (S2 'वा') ग्रापय-
चैव (K1 'नम्'). — °) T2 ततः (for इदं).

30 °) S K1.2 पा (K1 प) रितो (for मानितो). — °)
S K1.2.4 V1 D1.5 विनयं; D7 विजयश्च (for विजयं).
S1 K3 B Dn1 D2.3 चैवं; T1.3 G चापि. — °) K1 पुनः
(for भूयः).

31 D3 om., with the ref., from 31^a up to त्वं (in
32^a). M2-4 धनंजय (for अर्जुन). — °) K3 अद्य त्वं;
T3 G1.3 तमद्य (by transp.). — °) D2 द्वितैः (for
रणे). — °) D1 समासेन (for 'साद्य').

32 D3 om. येन त्वं (cf. v. l. 31). — °) V1 B3
ताडितो (for पीडितो). — °) S (except T2) मूढ्यम्
(for दृढम्). K1 आयास्य; D6 आयास्य; Ca आयम्य (as

C. 8. 3588
B. 8. 71. 36
K. 8. 75. 39

तस्याद्य कर्मणः कर्णः फलं प्राप्स्यति दारुणम् ॥ ३२
अद्य त्वामहमेप्यामि कर्णं हत्वा महीपते ।
सभाजयितुमाक्रन्दादिति सत्यं ब्रवीमि ते ॥ ३३
नाहत्वा विनिवर्तेऽहं कर्णमद्य रणाजिरात् ।
इति सत्येन ते पादौ स्पृशामि जगतीपते ॥ ३४

in text). — °) Ks कर्णः; Ds कर्णः; Gs कर्म (for कर्णः).
— °) Ks प्राप्स्यामि; B1.8.4 Dn1 Ds.4.7 आप्स्यति.

33 °) Ds यत्सु (for अद्य). M1 त्वम्. Ks Bs Dn1
D1.6.7 अनुपयामि; V1 B1.2.4.5 Da1 D1.3.5 अनुया-
स्यामि; Ds एव यास्यामि; Ds अभियास्यामि; S उपयास्यामि.
— °) Ds हित्वा. — °) Ks Ds सभाजयंतम्; T2.3 G1.8
ये त्वाम् (for यितुम्). Ks आक्रन्दास्; T2 दीर्. Ca. 6 as
in text.

34 °) K1.4 विनिवर्तयं; Ks V1 B D S °वर्तिष्ये.
— °) Ds (marg.) राजन् (for अद्य). Ks रणाजिरा;
V1 B1.2 Da1 D1.5 T1 °जिरे; Bs महारणात्; M1 रणा-
जिरात्. — °) Ss सत्यं न. — Ks V1 B (B2 repeating
only lines 7-8 here) D (except Ds) S ins. after 34:
B2 (first time) after 27:

738* संजय उवाच ।

इति हुवाणं सुमनाः किरीटिनं
युधिष्ठिरः प्राह वचो बृहत्तरम् ।
यशोऽक्षयं जीवितमोप्सितं ते
जयं सदा वीर्यमरिक्षयं तदा ।
प्रयाहि वृद्धिं च दिशन्तु देवता
यथाहमिच्छामि तवास्तु तत्तथा ।
प्रयाहि शीघ्रं जहि कर्णमाहवे
पुरंदरो वृत्र इवात्मवृद्धये ।

[(L. 2) B2 युधिष्ठिरः. D2.6 T1.8 G M बृहत्तदा (D2
या); T2 [S] बृहत्तदा (for बृहत्तरम्). — (L. 3) B2 यशो
मयं; T2 वृत्रं यशो; G2 यशो जगति (for यशोऽक्षयं). G2
[अ]क्षयम् (for जीवितम्). V1 B2 Da1 D1.5 ईप्सितं च ते; Ds
अक्षयं च; S ईप्सितं जयं. — (L. 4) B2 राज्यं सदा; T1.8 G
M सदा वलं; T2 वलं सदा (for जयं सदा). Ds तेजः सदैवाग्रम्
(for जयं सदा वीर्यम्). B2.5 वैरिपरिक्षयं. B2 D2.6 च; B1.5
तथा; Da1 D1.5 S वृद्धिं (for तदा). — (L. 5) B2 प्रियं
तु; Bs प्रियाति-; Da1 D1.5 T1 G1 M प्रियाभिः; Ds वृद्धिं च
(for प्रयाहि). T2 सिद्धिं (for वृद्धिं). Da1 D1.5 तु (for च).
— (L. 6) V1 B2.5 Da1 D1.5 तथा तवास्तु तद; B तथा
तवास्तु; D2.6 T2.8 G M तथास्तु तच्च (T2 G1.8 °स्व) ते; T1
तवास्तु देव ते. — After line 6, B2 (first time) ins. an

संजय उवाच ।

प्रसाद्य धर्मराजानं प्रहृष्टेनान्तरात्मना ।
पार्थः प्रोवाच गोविन्दं सतपुत्रवधोद्यतः ॥ ३५
कल्पयतां च रथो भूयो युज्यन्तां च हयोत्तमाः ।
आयुधानि च सर्वाणि सज्यन्तां वै महारथे ॥ ३६

addl. colophon. — (L. 7) V1 B (B2 first time) Da1
D1.5 तूर्णः; B2 (second time) S कर्ण (for शीघ्रं). G1 जय
(for जहि). B2 (second time) तूर्णम्; S शीघ्रम् (for
कर्णम्). — (L. 8) Da1 Ds पुरंदरे. B2 (second time)
अर्थसिद्धये; Da1 Ds आत्मसि.]

B2.5 cont.:

739* रथे स्थितः फाल्गुन केशवस्ते
रश्मिन्समादाय रणे प्रयातु ।
जहि त्वमद्यैव समेत्य कर्णं
दैत्यं यथा केशवो राजमध्ये ।

[(L. 1) B2 स्थिते. — (L. 4) B2 partly damaged.]
— After the above, Ss K V1 B D S ins. an
addl. colophon. [Day of Karṇa's Generalship: Ss Ks
द्वितीययुद्धदिवसे. — Adhy. name: M1 युधिष्ठिरासुजातः.
— Adhy. no.: Ss D1 52; B1 71; B2 (second time)
D1 64; B2 70; B2 73; Da1 82; Ds 72; T1 83;
T2 78; T2 G 80; M 79.]

35 Ts Gs read 35^{ab} with the ref. after 742*.
— °) Ds प्रहृष्टेन. — For S version of 35^{ab}, cf. 737*

36 S (except T2) reads 36^a-40^b after 737*.
— °) Ks.4 B (except B2) D (except Da1) कल्पतां;
T1 G1 अद्यैव; T2 हन्येत; G2 M हन्येत; G3 अन्येवद्
(for कल्पयतां). Ss Ks.4 V1 B D मे (for च). T1 G1
सारथे (G1 °थो); T2 G2 M द्वैरथे (T2 °थो); G3 वै रथो
(for च रथो). T2 संनहतां रथो भूयो. — °) S Ks.4
V1 B1.4.5 Da1 Dn1 D2.6.7 T2.3 G1 M1 युज्यतां. T2
Gs वै (for च). Ds T2 हयोत्तमान् (T2 °नः); T2
रथोत्तमे; Gs हयोत्तमे. — After 36^{ab}, T2 Gs read 37.
T1 G1.2 M2-4 transp. 36^{ab} and 37^{ab}. — °) B1 च
दिश्यामि; Ds समस्तानि (for च सर्वाणि). — °) Ks.4
B1.8.5 Dn1 D2 सज्यतां; D4 युज्यतां; Ds सज्यतो; Ds
संभारा; T2 कल्पयतां (hypermetric); T2 G1.9 सज्य
(for सज्यन्तां). T1 G2 M सज्यंतु (for सज्यन्तां वै).
Ks V1 B1.4.5 Dn1 D2-4.6-8 मे; T2 च; T2 G1.8 स्वं (for
वै). Ss K1.2 Ds महारथाः (Ds °थः); B2.3 °रणे.

उपवृत्ताश्च तुरगाः शिक्षिताश्चाश्वसादिनः ।
रथोपकरणैः सर्वैरुपायान्तु त्वरान्विताः ॥ ३७
एवमुक्ते महाराज फल्गुनेन महात्मना ।
उवाच दारुकं कृष्णः कुरु सर्वं यथाव्रवीत् ।
अर्जुनो भरतश्रेष्ठः श्रेष्ठः सर्वधनुष्मताम् ॥ ३८
आज्ञप्तस्त्वथ कृष्णेन दारुको राजसत्तम ।
योजयामास स रथं वैयाघ्रं शत्रुतापनम् ॥ ३९
युक्तं तु रथमास्थाय दारुकेण महात्मना ।
आपृच्छधर्मराजानं ब्राह्मणान्यस्ति वाच्य च ।

समङ्गलस्वस्त्ययनमारोह रथोत्तमम् ॥ ४०
तस्य राजा महाप्राज्ञो धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
आशिषोऽयुक्त्वा परमा युक्ताः कर्णवधं प्रति ॥ ४१
तं प्रयान्तं महेष्वासं दृष्ट्वा भूतानि भारत ।
निहतं मेनिरे कर्णं पाण्डवेन महात्मना ॥ ४२
वभूयुर्विमलाः सर्वा दिशो राजन्समन्ततः ।
चापाश्च शतपत्राश्च क्रौञ्चाश्चैव जनेश्वर ।
प्रदक्षिणमकुर्वन्त तदा वै पाण्डुनन्दनम् ॥ ४३
वहवः पक्षिणो राजन्पुनामानः शुभाः शिवाः ।

C. 8. 3604
B. 8. 72. 12
K. 8. 76. 5

37 T₁ G_{1.3} M₂₋₄ transp. 36^{ab} and 37^{ab}. T₃ G₃
read 37 after 36^{ab}, T₃ reading 37^{ab} twice. — ^a)
K₃ T₃ उपवृत्ताश्च. — ^b) B D M चाश्व(B₁ °स्म)सादिभिः;
T (T₃ both times) G चापि (T₃ च स्व) सादिभिः. — ^c)
S₁ K_{1.4} V₁ D₁ D_{1.5.6.8} T₃ रथोपकरणैः. V₁ B₂₋₅ D₁
D_{1.5.6.8} सज्जैरु; B₁ D_{2-1.7} सज्जा; D₁ सज्ज (for सर्वैरु).
— ^d) S₂ K₄ उपाया(S₂ °यं)तु; D₆ अभियांतु; T₂ अनु.
B₁ स्वदान्विताः. T₁ सद्यो निर्यातु मे रथः; T₃ G स्ववरं (G₃
सज्जन्यो) यातु मे रथः; M संचरन्त्या (M₁ also inf. lin.
संचर या)तु मे रथः (sic). — After 37, N T₃ ins.:
740* प्रयातौ स्वोऽथ गोविन्द सुतपुत्रजिघांसया ।
[S₁ प्रयाता स्वय; K₃ D₃ °तौ स्मो (D₃ स्वा)य; K₄ B₃
D₁ D_{3.4.5.7} हि शीघ्रं; V₁ B_{1.3.4} °तोरन्त्य (V₁ °तस्या)य;
B₃ प्रयतस्वाय; D₂ प्रयतोषय; T₂ प्रयतो स्वाय. D₁ गोविन्द.]
38 ^a) K₃ B D T G_{1.3} M₁ उक्तो. — ^b) Some
MSS. फल्गुनेन; B_{1.4} पाण्डवेन. K₁ महारथमनः. — ^c) M₁
(inf. lin.) घातनं (for दारुकं). D₁ कृष्ण. — ^d) M₄
कुरु. K_{3.4} D₁ D₁ सर्वे (for सर्व). B₄ तथा; S
(except T₂) यद् (for यथा). — ^e) K₁ V₁ B_{1.5} D₁
D_{1.7} T_{1.3} G₃ M₃ भरतश्रेष्ठ. — ^f) D₁ सर्वमध्ये (for
श्रेष्ठ सर्व). D₅ धनुष्मतः.
39 ^a) K₄ राजसत्तमः; T₂ °सत्तमं. — ^b) T₃ G_{1.3}
M च (for स). — ^c) D₁ शत्रुतापनः; T₁ M₂₋₄ °घात (T₁
नि)नै; G₁ °पातनं. — After 39, V₁ B (except B₁) D
(except D_{2.3}) ins.:
741* सजं निवेदयामास पाण्डवस्य महात्मनः ।
40 ^a) D₆ युक्तं तं; G₂ यत्तं तु (for युक्तं तु). K₃
B₂₋₅ D₁ D_{2-1.6.7} युक्तं तु तं रथं दृष्ट्वा; T₃ सज्जीकृतं रथं
दृष्ट्वा. — After 40^a, S (except T₂) ins.:
742* उपस्थितं रथं दृष्ट्वा पद्मनाभो रणान्तकृत् ।
— After the above, T₃ G₃ read 35^{ab} with the ref.
— ^a) V₁ B_{2.3} D₁ D₅ आमन्थ्य; D₁ आमन्त्र; D_{1.3}
[D₃ आ]पृच्छद्. S₁ K_{1.2.4} धर्मराजं च (for °राजानं).

S (except T₂) संपुत्र्य देवताः सर्वा. — ^a) T₁ ब्राह्मणाः;
M₁ ब्राह्मणाः. S₁ K_{1.2.4} स्वस्ति वाचय(S₂ °ना)य; V₁ D₆
अभि(D₆ स्वस्ति)वाच च. — ^b) K₃ B_{1.4} D₁ D_{2-1.6-8}
सु(D₃ स)मंगलं (D₆ °ल; D₇ °लः) स्वस्त्ययनम्; V₁ B_{2.3.5}
D₁ D_{1.5} T₂ G₂ कृतमंगलस्वस्त्ययन (V₁ B₃ G₂ °नम्; D₁
D_{1.5} °ना) (hypermetric); T_{1.3} G_{1.3} M कृतमंगलकल्पण
(T_{1.3} G₃ °णम्). Ca cites सुमंगलं; Cc मंगलं. — ^f)
S₂ आरोहे. T₃ G रथं तदा (for रथोत्तमम्).
41 ^a) V₁ B₃ D₁ D_{1.5} राजन्; B₃ राजो (for राजा).
B₂ महाराजो. — ^b) T₂ M₁ धर्मपुत्रो. — ^c) K₂
D₁ D₁ [S]युक्तः; K₄ (sic) [S]युक्तं (for Sयुक्त).
B D₁ D_{3.4.7} सततः; D_{1.2} परमो (D₂ °मो). S
(except T₂) आशिषः (T₃ G_{2.3} °पं) परमा युक्त (G₂
यत्तां; M₁ युक्ता; M₂₋₄ युक्त). — ^d) S₁ K_{2.4} युक्तः; B
D₁ D_{2-1.7} T₂ प्रायात्; T_{1.3} G₃ M₂₋₄ युक्तं; G_{1.2} युक्तां;
M₁ युक्त (for युक्ताः). B (except B₂) D₁ D_{2-1.7} G₂
M कर्णरथं; T₃ G₃ वर्णवधं (for कर्णं).
42 ^a) K₄ D_{3.5} तं (D₃ सं) प्रयातं; B_{1.5} D₁ D_{2-4.6.7}
तमायांतं; D₁ D₁ संप्रयांतं; T_{1.3} प्रयांतं तं (by transp.).
T₂ महाबाहुं. — ^b) S₂ (sup. lin.) मेनिरे (for भारत).
— ^c) S₁ K_{1.2.4} समरे (for मेनिरे).
43 ^a) B₂ विमनाः. D₂ S राजन् (for सर्वा). — ^b)
S (except G₁) सर्वाः (for राजन्). D₂ दिशोय
विदिशस्तया. — ^c) S₂ चाश्वः; K₃ T₂ मा(T₂ छा)पाश्व;
B_{1.2} ता(B₂ चा)साश्व; D₁ (marg.) भासाश्व; D₃ चाया च
(by corr. वाचश्च); G₂ पयाश्व (for चापाश्व). D_{1.3}
सि(D₁ स)तपत्राश्व; T₁ शतपु. — ^d) K₃ श्रौताश्व; D₃
क्रौंचाश्व. D₃ चोच्चैरु; S (except T₂) चापि (for चैव).
K₄ जनेश्वरः; D₃ °श्वरं. — ^e) D₁ प्रदक्षिणम्. G₂ प्रकुर्वन्त.
— ^f) D₁ D₅ खे (for वै). D₅ (also as in text)
पाण्डुनन्दनौ. S पाण्डवं पाण्डुपुत्रं.
44 ^a) D₁ D_{1.5.6} पुत्रामानाः. D₁ D_{1.2.5} T_{1.3}

C. 8. 3605
B. 8. 72. 13
K. 8. 76. 5

त्वरयन्तोऽर्जुनं युद्धे हृष्टरूपा ववाशिरे ॥ ४४
कङ्का गृध्रा वडाश्चैव वायसाश्च विशां पते ।
अग्रतस्तस्य गच्छन्ति मक्ष्यहेतोर्भयानकाः ॥ ४५
निमित्तानि च धन्यानि पार्थस्य प्रशंससिरे ।
विनाशमरिसैन्यानां कर्णस्य च वधं तथा ॥ ४६
प्रयातस्याथ पार्थस्य महान्स्वेदो व्यजायत ।
चिन्ता च विपुला जज्ञे कथं न्वेतद्भविष्यति ॥ ४७
ततो गाण्डीवधन्वानमब्रवीन्मधुसूदनः ।
दृष्ट्वा पार्थं तदायस्तं चिन्तापरिगतं तदा ॥ ४८

G₂.s M शिवाः शुभाः (by transp.). — °) G₂ त्वरवतो.
T₂ [S]र्जुनः. B₁ D₁ D₁.s T₁.s G₁ संख्ये; T₃ G₃ संवे;
G₂ स्ते च; M संखे (for युद्धे). — °) V₁ B₂ D₁ D₁.s
S संप्रहृष्टा (for हृष्टरूपा). D₃ चकासिरे; D₂ प्रकाशिरे
(for ववाशिरे).

45 °) D₁ गृध्रकङ्का; T₁ G₁.s कङ्का गृध्रः. §₂ K₁.s
वडाश्चैव; K₃ V₁ B₁-4 D₁ D₃.s. 6.7 व (D₃ पि)काः इयेना;
B₅ बलाश्चैव; D₁ D₁.s बलाः इयेना; D₂ शिवाश्चैव; S वला
(for वडा). — °) S अ (G₁ आ) गच्छन्नग्रतस्तस्य. — °)
K₃ B (except B₃) D₁ D₂-1.2.7 मांसहेतोर्; V₁ D₁
D₁.s G₂ M मक्ष. D₂ भयानकाः.

46 °) §₂ चान्यानि; C₀ धन्यानि (as in text). D₃
S घ (T₁.s अ-; G₁ या) न्यानि च निमित्तानि. — °) K₄
प्रशंससिरे; B₃ [अ]मिश्रसंसिरे. K₃ B₁.s D₄.s. 7 S
पांडवस्य अ (D₁ प्र-; T₂ च) संसिरे; D₁ D₃ पार्थिवस्य प्रशंसं.
Ca cites शशंसिरे. — °) S (except T₂) अरिसेनायाः
(T₁ 'या'). — °) K₃ निघनं (for च वधं). K₃ B₁.s
D₁ D₃.s. 6.7 अति; B₅ D₂.s तदा (for तथा). — After
46, G₁ M ins.:

743* निमित्तानि च शुभ्राणि स्तं च मृगपक्षिणाम् ।

[G₁ नृत्वं (for स्तं).]

47 T₁ om.) 47-48. T₂ G₂ om. 47. — °) K₃
[अ]पि; D₃ च; T₃ G₁.s M हि (for [अ]थ). — °) §
K₂.s ह्यजायत; K₁ T₃ G₁.s M₁.s [S]भ्यजा. — °) V₁
यज्ञे; S तीव्रा (for जज्ञे). — °) K₁.s. 4 Ca स्वेतद्; B₁.s. 4.6
D₁ D₂-1.7 चेदं; B₃ D₁ D₁.s. 3 T₃ G₁.s M C₀ एतद्
(for न्वेतद्). K₁ भवेदिति.

— After 47, T₃ G₁.s ins.:

744* विषण्णं तु ततो ज्ञात्वा सव्यसाचिनमच्युतः ।
संचोदयति तेजस्वी मधुहा वानरध्वजम् ।

गाण्डीवधन्वन्संग्रामे ये त्वया धनुषा जिताः ।
न तेषां मानुषो जेता त्वदन्य इह विद्यते ॥ ४९
दृष्टा हि बहवः शूराः शक्रतुल्यपराक्रमाः ।
त्वां प्राप्य समरे वीरं ये गताः परमां गतिम् ॥ ५०
को हि द्रोणं च भीष्मं च भगदत्तं च मारिष ।
विन्दानुविन्दावन्त्यौ काम्बोजं च सुदक्षिणम् ॥ ५१
श्रुतायुषं महावीर्यमच्युतायुषमेव च ।
प्रत्युद्गम्य भवेत्क्षेमी यो न स्याच्चमिव क्षमी ॥ ५२
तव हस्त्राणि दिव्यानि लाघवं बलमेव च ।

48 T₁ om. 48 (cf. v. 1. 47). D₃ transp. 48^{ab} and
48^{cd}. — °) D₃ गांजीवधन्वानम्. D₃ गांजीवधन्वानमिदम्
(for 48^a). G₂ धनंजयमयोवाच भगवान्देवकीसुतः. — B₃
T₁.s G₂ om. 48^{cd}. — °) K₂ lacuna for तदायस्तं. Ca
आपन्नं; C₀ अपस्तं (for आयस्तं). K₃ तथावस्थं; V₁ M₂-1
तदां यातं; B (B₂ om.) D₁ D₂-1.7 T₃ G₁.s M₁ तथा
यातं. D₃ तं तु दृष्ट्वा तथा पार्थ. — °) M₁ तथा (for तदा).
D₃ चिन्तामुपगतं तथा.

49 Before 49, § K₂-4 V₁ D₁ D₁-3 ins. वासुदेव
उवाच; K₁ श्रीकृष्ण उवाच; D₁ वासुदेवाय नमः. — °)
K₃ धनुषो (for धनुषा). T₁ [अ]जिताः. — °) §₂ मानुषे;
T₂ धनुषा (for मानुषो).

50 °) K₂ D₃ (before corr.) दृष्ट्वा; S (except T₂)
एते (for दृष्ट्वा). V₁ B₂ D₁ D₁.s मे (for हि). T₂
वीराः. — °) §₂ K₄ शक्रतुल्यपराक्रमाः; T₁.s M₁ शक्र
तुल्या महारथाः. — °) B₁ तं; M₁ त्वं (for त्वां). K₃
V₁ B₂ D₂.s शूरं; B₁.s-5 D₁ D₃.s. 6.7 शूरा; D₁ D₁.s
शूरः; S पार्थ (G₂ 'र्थम्') (for वीरं). — °) T G₁.s M
प्रयाताः; G₂ आगताः (for ये गताः).

51 °) K₄ D₃ transp. द्रोणं and भीष्मं. B₂ बहे
(hypermetric) (for the first च). — °) T₁ भगवंतं.
D₂ च सैधवं; T₁.s G₂.s M जयद्रथं; T₂ च भारत (also
च पांडवं); G₁ धनंजयं (for च मारिष). — °) D₁ D₁.s
आवं (D₁ 'वां') लो. — °) Some MSS. कांभोजं.

52 °) K₄ श्रुतायुषं; B₁ D₁ D₁.s श्रुतायुषं. S
श्रुतायुं चाश्रु (M₂-4 'च्यु') तायुं च. — °) D₁ D₁.s
अच्युतायुधम्; D₃ 'मिषम्'. S शतायुं च महारथं. — °) T₁
प्रत्युद्गम्य. — °) M₂.s हि; M₃ ह (for न). T₁.s G₁.s
M त्वद्विधः; G₂ तु विधिः (for स्वमिव). K₃ B D M₁
प्रभो; T G M₂-4 प्रभुः (for क्षमी).

53 °) S अस्त्राणि तव दिव्यानि. — °) §₂ भयम्; C₀

वेधः पातश्च लक्षश्च योगश्चैव तवार्जुन ।
असंमोहश्च युद्धेषु विज्ञानस्य च संनतिः ॥ ५३
भवान्देवासुरान्सर्वान्हन्यात्सहचराचरान् ।
पृथिव्यां हि रणे पार्थ न योद्धा त्वत्समः पुमान् ॥ ५४
धनुर्ग्रहा हि ये केचित्क्षत्रिया युद्धदुर्मदाः ।
आ देवाच्चत्समं तेषां न पश्यामि शृणोमि वा ॥ ५५

ब्रह्मणा च प्रजाः सृष्टा गाण्डीवं च महाद्भुतम् ।
येन त्वं युध्यसे पार्थ तस्मान्नास्ति त्वया समः ॥ ५६
अवश्यं तु मया वाच्यं यत्पथ्यं तव पाण्डव ।
मावमंस्था महाबाहो कर्णमाहवशोभिनम् ॥ ५७
कर्णो हि बलवान्धृष्टः कृतास्त्रश्च महारथः ।

C. 8. 3619
B. 8. 72. 26
K. 8. 76. 20

बलम् (as in text). — B1.4 Dn1 D3.4.7 transp. 53^{ca}
and 53^{cf}. — °) Ds व्यधः पातश्च (sic); S (except T1)
वेधं (T1 G1.2 वेधः; T3 G3 वेधः; M1 चयं) पातं च. Ca. c
cite वेधः and पातः. S2 लक्षश्च; K3 D1.2 M लक्षं च;
V1 B Dn1 D7 लक्षे (B3 'क्ष्ये) पु; Da1 D3-5.3 T2.3 G
लक्ष्यं (Ds.4 'क्ष्ये) च; D3 लक्ष्येषु; T1 लक्ष्यस्य (for लक्षश्च).
— °) Ds योगश्चैव; T G M1.4 लघुता च. Ca cites लक्ष्यं
and योगः. K3 V1 B1.3.5 Da1 D1.2.5.3 M1.4 तवार्जुन.
M1.3 भारता लघुतार्जुन. — °) M1 रसो मोहश्च; Ca. c
असंमो (as in text). T1.3 G M तथा युद्धे; T2 च युद्धे
तु. — °) T1 G1.3 धनुषश्चैव (G1 'क्ष्ये) व (for विज्ञानस्य
च). V1 तु (for च). Da1 D1.5 T3 G1 संनतिः. Ca
ज्ञानस्य च समुच्चितः.

54 °) K3 V1 B D S भवान्देवान्सर्गंधर्वान्. — °)
B1 Da1 D3 निहन्यात्सः; D3 हन्याद्वै सः; M1 'त्सर्वान् (for
(for 'त्सह-). D7 -चरान्वरान् (for -चराचरान्). T G1.3
M1-4 हन्यात्स (T3 G1.3 हन्याः स) वार्धश्च राक्षसान्; G2
सर्गंधर्व सर्वराक्षसान्. — °) Dn1 D3.4.7 तु (for हि).
— °) K4 बोधस् (for योद्धा). D3 पुनः (for पुमान्). S
त्वत्समो नास्ति (T2 नैव) विक्रमे. — M2-4 ins. after 54:
T G after 56:

745* न चाभिमुखतो वाच्यो भवानेतद्वचो मया ।
मानितस्य महादर्पो भविष्यति रणेऽर्जुन ।
अवश्यमेव वक्तव्यमतस्त्वां प्रव्रवीम्यहम् ।

[(L. 1) T1.3 G1.3 प्रमुखतो (for [अ]भिमुख). G2 वास्य
(for वाच्यो). T2 तत्तद् (for एतद्). — (L. 2) T3 G3
महान्दर्पो. G2 मानितः सुमहादर्पो; M2-4 आहिताः सुमहान्दर्पो
(for the prior half). — (L. 3) T3 G1.3 वाच्यं मे (for
वक्तव्यम्). T1.3 G1 एतत्त्वां; T3 G1.3 तेन त्वां (for अतस्त्वां).]
T2.3 G3 M2-4 cont.: T1 G1.2 ins. after 58:

746* अतिमानाच्च तेनात्मा मन्तव्यो वै कथंचन ।
जीवमाने रणे कर्णे सुतपुत्रे महारथे ।

[(L. 1) T2 अतिमानाच्च (for अति).]
T1 G1.2 cont.: N T2.3 G3 M1 ins. after 58:

747* बहुनात्र किमुक्तेन संक्षेपाच्छृणु पाण्डव ।

त्वत्समं त्वद्विशिष्टं वा कर्णं मन्ये महारथम् ।
परमं यत्नमास्थाय त्वया वक्ष्यो महाह्वे ।

[T1.3 G M2 om. line 1. — (L. 1) B3 Da1 D1.3
तु (for [अ]त्र). — (L. 2) S K1 न; K2 तु; K3 च (for
वा). K1 कर्णमन्ये; Da1 D1.5 मन्ये कर्णं (by transp.); M1
कर्णेणैव. V1 B2.5 Da1 Dn1 D1.2.4.5.3 महाबलं; T1.3 G
M1 परंतप (for महारथम्). — (L. 3) Dn1 परं (sub-
metric); T1.3 G अवश्यं; M1 स परं (for परं). T2 परं
यत्नं समास्थाय (for the prior half). D2 यथा (for त्वया).
K1 वक्ष्ये. B3 महारणे.]

T3 G cont.: T1.2 M ins. after 62:

748* न हि कर्णं रणे प्राप्य शक्तो हि स्यात्पुरंदरः ।

क्षेमी प्रत्यागमेत्पार्थ तादृशोऽस्य पराक्रमः ।

त्वां तु प्राप्य महारथे यत्नवानपि भारत ।

निवर्तेत रणात्कर्णं इति मे धीयते मतिः ।

[(L. 1) T1 G3 सनासाय (for रणे प्राप्य). M2-4 [5]पि
(for the second हि). — (L. 2) G2 प्रत्युद्गमेव; M2-4
प्रत्यागमे. — (L. 4) G3 निश्चिता (for धीयते).]

55 °) S2 K1 धनुर्ग्राहा; K3 'पार्धा; B Dn1 D1-2.7.3
'ग्रां (D1 'ग्रा) हा; Da1 D3 'ग्राह. D3 S धनुर्गृह्णति (for
'ग्राहा हि). D3 च (for हि). — °) S क्षत्रिया सुवि भारत.
— °) K3 D3 आ देहात्; B3 आ देयात्; Da1 D1.3.6 आदेवं
(D3 'वान्); S आत्मन (M2-4 'नो) स (for आ देवात्).
V1 त्वं समं; S तु (M त्व) समं (for त्वत्समं). — °) B1.5
Dn1 D7 T1 च (for वा).

56 °) G1 ब्राह्मणा. S2 K1 यत्; T1 या; T2.3 G M1
हि (for च). K1 क्षृष्टा. — °) D3 गांजीवं. S2 महाद्युतिः;
B1 'धनुः; B3.4 Dn1 D2-4.5.7 महद्भुतः; S धनुर्वरं. — °)
S तेन (for येन). T1.3 G M1 सेनां; M2-4 सेनासु (for
पार्थ). — °) D2 S समस्त्वया (by transp.). — After
56, T1 G1.2 ins. 745*; T2.3 G3 ins. 745* and 746*.

57 T1.3 G M1 om. 57. T2 om. 57^{ab}. — °)
B3 च; D2 हि (for तु). Da1 D1.5 त्वया. — °) S2 K4
त्वयि (for तव). K4 पांडवं.

58 T1 M read 58 after 62^{ab}; T3 G after 62.

C. 3. 3620
B. 3. 72. 27
K. 3. 76. 20

कृती च चित्रयोधी च देशे काले च कोविदः ॥ ५८
तेजसा वह्निसदृशो वायुवेगसमो जवे ।
अन्तकप्रतिमः क्रोधे सिंहसंहननो बली ॥ ५९
अयोरत्निर्महाबाहुर्व्यूढोरस्कः सुदुर्जयः ।
अतिमानी च शूरश्च प्रवीरः प्रियदर्शनः ॥ ६०
सर्वैर्योग्यगुणैर्युक्तो मित्राणामभयंकरः ।
सततं पाण्डवद्वेषी धार्तराष्ट्रहिते रतः ॥ ६१
सर्वैरवध्यो राधेयो देवैरपि सवासवैः ।

— ^a) Ś K_{2.4} दृष्टः; K₁ सृष्टः; K₃ V₁ B D M दृष्टः; T₂ दुष्टः (for दृष्टः). — ^b) G₂ कृतास्त्रस्य. K₁ B₂ D_{1.5} S (except M₁) महाबलः (K₁ 'लाः; K₃ 'रथ. — ^c) T₂ क्रुत्येषु (for कृती च). Ca cites कृती (as in text). D₆ चित्रयोद्धा. — ^d) Ś₂ देशकाले च; K₃ V₁ B D S देशकालस्य. — After 58, N T₂ M₁ ins 747*; T₁ ins. 746* and 747*; T₃ G₂ ins. 747* and 748*; G_{1.2} ins. 746*, 747* and 748*.

59 ^a) Ś K_{1.2.4} D₆ वह्निसंकाशो; S (except T₂) हानिसदृशो. — ^b) B_{2.3.5} D₁ D_{1.5} T_{1.3} G M कोपे; T₂ युद्धे (for क्रोधे). — ^c) D₆ S वज्र (for सिंह-). Ś K_{1.2.4} जवे; D₂ युवा; D₈ (marg.) S बले (for बली).

60 ^a) K₁ आयोरत्निरः; V₁ B_{2.4} अत्यरत्निरः; B₁ D₁ D_{2-4.7} अष्टः; T_{1.3} G_{1.3} M अष्टा; T₂ उदारधीरः; G₂ अष्टारत्निरः (for अयोरत्निरः). Ś₂ महाबाहो. — ^b) K_{1.3} V₁ B D₁ D_{2.4.7.8} S अभिमानी. — ^c) D₆ शुभदर्शनः.

61 ^a) K₁ V₁ B (except B₃) D₁ D_{2.4.7.8} सर्वैः; K₄ सर्वैः. — ^b) S (except T₂) पाण्डवद्वेषा. — After 61, T₂ ins.:

749* न भीषये त्वां पार्थाहं हर्षं संजनयामि ते ।

62 ^a) G₁ स च सर्वैरवध्यो हि. — After 62^a, T₁ reads 58, followed by 746* and 747*; M₁ reads 58, followed by 747*; M₂₋₄ read 58. — ^b) D₁ कृते; G₂ जितसः (for क्रते). T_{1.3} G स्वयेति. — ^c) K₃ V₁ B₂ D₁ D_{1.5.6} S तम्; B_{1.3-5} D₁ D_{3.4.7} तद् (for त्वम्). S भारत (for सूतजम्). — After 62, T_{1.2} M ins. 748*; T₃ G₂ read 58, followed by 747* and 748*; G_{1.2} read 58, followed by 746*, 747* and 748*.

63. ^a) D_{1.7} संपन्नैरः. — ^b) K₁ अशक्तः. V₁ D₁ D_{1.5} तु रणे; B_{1.3-5} D₁ D_{3.4.7} स रथो; B₂ स रणे; D₆ स रथी (for समरे). — ^c) D₁ D_{1.5} देवैरः (for सर्वैरः). — For 63, S subst.:

क्रते त्वामिति मे बुद्धिस्त्वमद्य जहि सूतजम् ॥ ६२
देवैरपि हि संयत्तैर्विभ्रज्जिमांसशोणितम् ।
अशक्यः समरे जेतुं सर्वैरपि युयुत्सुभिः ॥ ६३
दुरात्मानं पापमतिं नृशंसं
दुष्टप्रज्ञं पाण्डवेयेषु नित्यम् ।
हीनस्वार्थं पाण्डवेयैर्विरोधे
हत्वा कर्णं धिष्टितार्थो भवाद्य ॥ ६४

750* देवैरपि हि संयत्तैः सवलोकेश्वरैरपि ।

अशक्यं तं रणे मन्ये सर्वैरपि युयुत्सुभिः ।

[(L. 1) M₂₋₄ [ह] ह (for हि). G₂ गंधर्वैः (for संयत्तैः). T₁ सवलोकेश्वरैः; T₂ 'श्वरैः शरैः (for the posterior half).]

64. ^a) B (except B₂) D₁ D_{2-4.6.7} S पापवृत्तं (for 'मतिं). B₃ प्रहृष्टः; D₂ (also as in text) च क्रूरं (for नृशंसं). — ^b) B₁ दृष्टप्रज्ञः; T G_{1.3} M दुरात्मानं; G₂ दृष्टात्मनः (for दुष्टप्रज्ञं). D₂ पाण्डवेषु. — ^c) V₁ B₂ हीनप्रज्ञः; D₁ D_{1.5} 'प्रतिज्ञः; D₁ 'स्वार्थः; D₄ 'श्चायं; S सुयोधनार्थं (for हीनस्वार्थं). V₁ B₂ D₁ D_{1.5} पाण्डवानां (for 'वेयैरः). K₁ विरोधः; V₁ B₂ D₁ D_{1.5} विनाशे; S विरुद्धं (for विरोधे). — ^d) V₁ B D₁ D₁ D_{1-3.7.8} T₁ Ca. c निश्चितार्थो; D₆ सुखि. — After 64, N T₂ ins.:

751* तं सूतपुत्रं रथिनां वरिष्ठं

निष्कालिकं कालवशं नयाद्य ।

[(L. 1) B₁ वरिष्ठः; B₃ वरिष्ठ. — (L. 2) D₂ निष्कालिकं; D₆ निष्कालिकं; D₈ निःकाल (marg. 'ली)कं; T₂ वीरार्थिकं; Ca. c निःकालिकं.]

D₁ cont.:

752* तं सूतपुत्रं रथिनां वरिष्ठं

हत्वा प्रीतिं धर्मराजे कुरुष्व ।

जानामि ते पार्थ वीर्यं यथाव-

हुर्वाणीयं च सुरासुरैश्च ।

D₁ cont.: Ś K V₁ B D₁ D₁₋₃ T₂ ins. after 751*:

753* सदावजानाति हि पाण्डुपुत्रा-

नसौ दर्पात्सूतपुत्रो दुरात्मा ।

[(L. 1) Ś K_{1.2.4} स चापि जानाति; K₃ सदा च जा. D₁ D_{1.5} om. हि. — (L. 2) Ś K₂ असोदयात् (K₂ 'न); K_{1.4} असोदया (K₁ 'या); D₆ मुजानले; T₂ दर्पान्वितः (for असौ दयात्). K₁ सर्वपुत्रो. K₁ महात्मा.]

वीरं मन्यत आत्मानं येन पापः सुयोधनः ।

तमद्य मूलं पापानां जय सौतिं धनंजय ॥ ६५

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥

५१

संजय उवाच ।

ततः पुनरमेयात्मा केशवोऽर्जुनमब्रवीत् ।
कृतसंकल्पमायस्तं वधे कर्णस्य सर्वशः ॥ १
अद्य सप्तदशाहानि वर्तमानस्य भारत ।
विनाशस्यातिघोरस्य नरवारणवाजिनाम् ॥ २
भूत्वा हि विपुला सेना तावकानां परैः सह ।

अन्योन्यं समरे प्राप्य किञ्चिच्छेषा विशां पते ॥ ३
भूत्वा हि कौरवाः पार्थ प्रभूतगजवाजिनः ।
त्वां वै शत्रुं समासाद्य विनष्टा रणमूर्धनि ॥ ४
एते च सर्वे पाञ्चालाः सृज्याश्च सहान्वयाः ।
त्वां समासाद्य दुर्धर्षं पाण्डवाश्च व्यवस्थिताः ॥ ५
पाञ्चालैः पाण्डवैर्मत्स्यैः कारूपैश्चेदिकेकैः ।

C. 8. 3639
D. 8. 73. 6
K. 8. 77. 6

65 °) Ś: वीरो. Ks V1 B1-4 D1.2.3.8 वीरव-
(D: 'यवा'; Ds 'रव') नमन्यतेऽत्मानं; Bs Dn1 Ds. 1.6.7
आत्मानं मन्यते वीरं; S अधिकं (T1 कृपार्थं; M1 वीर्याधीकं
[hypermetric]) मन्यतेऽत्मानं. — °) Ks V1 B D जहि
(for जय). V1 सूतं (for सौतिं). S जहि कर्णमर्दिम-
— After 65, N Ts ins.:

754* खड्गजिह्वं धनुरास्यं शरदंष्ट्रं तरस्त्रिनम् ।
रतं पुरुषशार्दूलं जहि कर्णं धनंजय ।
अहं त्वामनुजानामि धीर्येण च बलेन च ।
जहि कर्णं रणे शूरं मातङ्गमिव केसरी ।
यस्य वीर्येण वीर्यं ते धार्तराष्ट्रोऽवमन्यते । [5]
तमद्य पार्थ संग्रामे कर्णं वैकर्तनं जहि ।

[Ds om. line 1. — (L. 1) T2 धनुर्वक्रं (for 'रास्यं'). Ś
K1.2.4 धनुरास्यं खड्गजिह्वं (for the prior half). — (L. 2)
T2 दुष्टं (for दृष्टं). Ds पुरुषशार्दूल. K4 कर्णं धनंजयः.
— (L. 3) T2 अभि- (for अनु-). — (L. 4) Dn1 मातंगवन्
(hypermetric). — (L. 5) V1 Da1 D1.5 ते निलं; Bs
केसरी; T2 वीर्यं हि (for वीर्यं ते). Śs K4 धार्तराष्ट्रे (K4 'द्वौ').
T2 [S] भिमन्यते. — (L. 6) D2 जहि (for पार्थ).]

Colophon. — Day of Karna's Generalship: Śs K4
दिवीय (K4 'वे') युद्धदिवसे. — Adhya. name: M1 अर्जुन-
महासा. — Adhy. no. (figures, words or both):
Śs 52; B1 72; B2 D1 5; B3 74; Da1 83; T1.3
G1; T2 79; M 80.

51

1 Ds om. from 1° up to नरवा (in 2^d). — °) V1
B Dn1 Dn1 Ds-1.6.7 S आयातं (M1.3 'यत्तं') (for

आयस्तं). — °) B1.3-5 Dn1 Ds. 1.6.7 S भारत; B2 Ds
सर्वतः (for सर्वशः).

2 Ds om. up to नरवा (in 2^d) (cf. v. 1. 1). — °)
B2 S नित्यशः (for भारत). — °) S [अ]स्य (for
[अ]ति).

3 °) Śs भूता; G2 भूत्या (for भूत्वा). S च (for
हि). K1 T1 विपुलां; B3 बहुला; Ds (marg. as in text)
सकला (for विपुला). T1 शैलां (for सेना). — °) G2
महाचर्मं (for परैः सह). — °) B (except B3) Dn1
D2-1.6.7 समरं; Ds मरणं (for समरे). — °) Śs केचित्
Ts G1.8 महाहवे; M2-4 महाभये (for विशां पते).

4 °) Dn1 D7 वै (for हि). Ds सर्वे (for पार्थ).
— °) Śs त्वं (for त्वां). Śs K4 B5 Ds T2 हि (for
वै). V1 B3 Da1 D1.5.3 शूरं; B3 पार्थ; Ds शक्तं (for
शत्रुं). S (except T2) विनष्टास्त्वां स (G1 'स्वर') मासाद्य.
— Ks om. (hapl.) from 4^d up to समासाद्य (in 5°).
— °) Dn1 विनिष्टा; Ds प्रणष्टा (for विनष्टा). S (except
T2) विशिषतं महद्भुतः.

5 Ks om. up to समासाद्य (in 5°) (cf. v. 1. 4).
— °) B1.3 एतच्च; G3 कर्णे (for एते). V1 B2.1.5 Da1
D1.3.5.6.3 M तु; B1.3 Dn1 D2.1.7 ते (for च). V1 B
D S पृथिवीपालाः (for सर्वे पाञ्चालाः). — °) Dn1 संज-
याश्च (for सृज्). K4 T3 G3 सह त्वया; B1.4 Dn1 D2-1.7
समागताः; B2 सहानुगाः; B3 Ds G2 महारथाः; T2 G1
महान्वयाः. — °) B1 दुर्धर्षाः. S त्वां समाश्रित्य (G2
'साद्य') वर्धते.

6 °) Śs पंचालैः. B2 मत्स्यैः; T2 मद्रैः; T1.3 G2.3
मत्स्यैः (for मत्स्यैः). — °) Śs B1.4 Da1 D1.2.3.1

C. 8. 3539
B. 8. 73. 6
K. 8. 77. 6

त्वया गुप्तैरमित्रघ्न कृतः शत्रुगणक्षयः ॥ ६
को हि शक्तो रणे जेतुं कौरवांस्तात संगतान् ।
अन्धत्र पाण्डवान्युद्धे त्वया गुप्तान्महारथान् ॥ ७
त्वं हि शक्तो रणे जेतुं ससुरासुरमातुषान् ।
त्रील्लोकान्सममुद्युक्तान्कि पुनः कौरवं बलम् ॥ ८
भगदत्तं हि राजानं कोऽन्यः शक्तस्त्वया विना ।
जेतुं पुरुषशार्दूल योऽपि स्याद्वासवोपमः ॥ ९
तथेमां विपुलां सेनां गुप्तां पार्थ त्वयानघ ।
न शेकुः पार्थिवाः सर्वे चक्षुर्भिरभिवीक्षितुम् ॥ १०

करुषैश्च; K₄ D₇ करुषैश्च; Dn₁ करुषैश्च; S कारुषैश्च. V₁
B_{2.5} D₁ D_{1.2.5.8} (before corr.) चेदिका (D₂ 'को')-
शिक्षैः; B_{1.4} Dn₁ D_{2.4.7} चेदिभिः सह; B₈ S 'काशिभिः'
(for 'केकयैः'). — After 6^{ab}, S (except M₁) ins.:

755* मागधैः पारिजातैश्च दक्षिणाल्यैश्च केरलैः ।

[T₁ G₁ पथि (G₁ पाण्डव) जालैश्च (for पारिजातैश्च). T₃
G_{1.3} सकेरलैः.]

— °) K₄ प्रस्तैर; G₁ मित्रैर (for गुप्तैर). Dn₁ D_{2.4}
T_{1.8} G_{2.8} अमित्रजैः (D₄ 'घ्नः'). — °) B₂ शत्रुगणः क्षयः;
B₁ 'परिक्षयः'.

7 °) V₁ शक्तो वै (for हि शक्तो). — S K_{1.2} D₈
T_{1.2} om. (hapl.) 7^b-8^a. — °) S पार्थ (for
तात). K₈ Dn₁ D₇ संयुगे (for संगतान्). D₁ D_{1.2.5.6}
कौरवांस्तान्समागतान्. — °) S (except T₁ M₁) पाण्डवाद्.
— °) K₈ V₁ B_{2.8} D₁ D_{1.5} महाबलान्; K₄ 'सुरान्'
(for 'रथान्'). S श्वेताश्वद्वानरध्वजात्.

8 S K_{1.2} D₈ T_{1.2} om. 8^a (cf. v. 1. 7). G₂ om.
8-9. — °) K₄ B_{1.4} Dn₁ D_{3.4.7} शक्तस्त्वं हि (by
transp.); T₃ त्वया शक्तो. — °) T_{1.8} G_{1.3} 'मानुषं'; T₂ M
'मानवं' (for 'मानुषान्'). — °) K₈ समनुद्युक्तान्; V₁ अद्य
संयुक्तान्; B_{1.4.5} Dn₁ D_{2.4.7} समरे युक्तान्; B_{2.8} सुसमा-
युक्तान्; D₁ D_{1.2.5.6.8} सु (D_{2.8} स) समुद्युक्तान्. S (G₂
om.) लोकत्रयं समुद्युक्तं.

9 G₂ om. 9 (cf. v. 1. 8). — °) K₈ B (except
B₂) Dn₁ D_{2-1.6.7} च (for हि). — °) K₈ प्रशक्तस् (for
ऽन्यः शक्तस्). — °) T_{1.8} G_{1.3} M भरत (for पुरुष).
— °) D₁ सोपि (for योऽपि). T₁ M₁ वासवो भवेत्
(for 'वोपमः').

10 °) D₈ तथैनां. — °) S शक्ताः (for शेकुः).

तथैव सततं पार्थ रक्षिताभ्यां त्वया रणे ।
धृष्टद्युम्नशिखण्डिभ्यां भीष्मद्रोणौ निपातितौ ॥ ११
को हि शक्तो रणे पार्थ पाञ्चालानां महारथौ ।
भीष्मद्रोणौ युधा जेतुं शक्रतुल्यपराक्रमौ ॥ १२
को हि शान्तनवं संख्ये द्रोणं वैकर्तनं कृपम् ।
द्रौणिं च सौमदत्तिं च कृतवर्माणमेव च ।
सैन्धवं मद्राजं च राजानं च सुयोधनम् ॥ १३
वीरान्कृतास्त्रान्समरे सर्वानेवानुवर्तिनः ।
अक्षौहिणीपतीगुप्तान्संरन्धान्युद्धदुर्मदान् ॥ १४

— °) K₈ V₁ B D₁ Dn₁ D_{1.3-7} चक्षुर्भिरपि वीक्षि (B₈
पीडि)तुं; D₈ 'भिक्षाभिवीक्षितुं'; T₁ 'भ्यां पाण्डवेक्षितुं'; T_{1.8}
G_{1.3} 'भ्यामपि वीक्षितुं'; G₂ M 'भ्यां सम्प्यगी (G₂ सर्वमौ)क्षितुं'.

11 °) G₁ [अ]नघ (for रणे). — After 11^{ab}, B₈
ins.:

756* हत्वा तु बलनिष्पिष्टौ भीष्मद्रोणौ महारणे ।

— °) S द्रोणभीष्मौ.

12 °) S₂ का (for को). S₂ शक्ती; Dn₁ शक्तौ. T_{1.8}
G जेतुं; M₂₋₄ पार्थ (for पाथ). — °) S₂ पञ्चालानां;
V₁ B_{2.8} D_{3.4.6} भरतानां; B_{1.4.5} D₁ Dn₁ D_{1.4.7} T₃
भारतानां (for पाञ्चालानां). D₆ पितामहौ; D₈ महारथः;
M 'त्सनां' (for 'रथौ'). T_{1.8} G कौरवान्पार्थ संगतान्. — °)
D₈ S (except T₂) रणे (for युधा). — °) D₂ शक्रतुल्यव-
लोपि वा.

13 °) K₈ V₁ B D S भीष्मं (for संख्ये). — °) T₈
कर्णं (for द्रोणं). K₂ कृतं; D₈ G_{2.8} नृपं (for कृपम्).
— °) B₂ T₂ सोमदत्तं. — °) T₁ आहवे (for एव च).
— °) K₁ V₁ B Dn₁ D_{3.4.6-8} T₂ मद्राजानं (for 'राजं'
च). — °) D₈ वसुषेणं (for राजानं च).

14 °) T_{1.8} G राजन् (for वीरान्). — °) K₈ [अ]निः;
V₁ B (except B₂) D S (except G₁) [अ]नि- (for [अ]नु).
— °) T₈ G M₁ अक्षौहिणी. B₂ वीरान्; S (except T₁)
सर्वान् (for उग्रान्). — °) B_{1.4} Dn₁ D_{2-4.7} सह (Dn₁
'हितान्'; B_{2.8} D₁ D_{1.5} सरथान्; T₁ G₁ संयुद्धे (G₁
'ध्ये')त्; T₈ G_{2.8} संयुगे (for संरन्धान्). — After 14, K₈
V₁ B D (except D_{2.8}) T₂ ins.:

757* त्वामृते पुरुषव्याघ्र जेतुं शक्तः पुमानिह ।

[D₁ D_{1.5} त्वमृते.]

श्रेण्यश्च बहुलाः क्षीणाः प्रदीर्णाश्चरथद्विपाः ।
नानाजनपदाश्रेण्याः क्षत्रियाणाममर्षिणाम् ॥ १५
गोवासदासमीयानां वसातीनां च भारत ।
ब्राह्म्यानां वाटधानानां भोजानां चापि मानिनाम् १६
उदीर्णाश्च महासेना ब्रह्मक्षत्रस्य भारत ।
त्वां समासाद्य निधनं गताः साश्चरथद्विपाः ॥ १७
उग्रश्च क्रूरकर्मणस्तुखारा यवनाः खशाः ।
दर्वाभिसारा दरदाः शका रमठतङ्गणाः ॥ १८

अन्ध्रकाश्च पुलिन्दाश्च किराताश्चोपविक्रमाः ।
म्लेच्छाश्च पार्वतीयाश्च सागरानूपासिनः ।
संरम्भिणो युद्धशौण्डा बलिनो दृब्धपाणयः ॥ १९
एते सुयोधनस्यार्थे संरब्धाः कुरुभिः सह ।
न शक्या युधि निर्जेतुं त्वदन्येन परंतप ॥ २०
धार्तराष्ट्रमुदग्रं हि व्यूढं दृष्ट्वा महाबलम् ।
यस्य त्वं न भवेत्खाता प्रतीयात्को नु मानवः ॥ २१
तत्सागरमिवोद्धृतं रजसा संवृतं बलम् ।

C. 8. 3656
E. 8. 73. 23
K. 8. 77. 24

15 °) Ś1 K Ds Ts Gs श्रेणीश्च; Gs श्रेयांसो; T1 सेनाश्च; Ts सेनाः सु- (for श्रेण्यश्च). K1.2 बहुलाः; V1 विबुलाः; Ts G1.2 प्रबुला; M1 बहुधा (for बहुलाः). Bs क्षीणाः; S राजन् (for क्षीणाः). — °) Ś1 K2 प्रदीर्णाश्च रथद्विपाः; Da1 D1.5 °श्चरथद्विपाः; T1 उदित्वाश्च रथ° (sic); Ts G1.2 M उदीर्णाश्च (Gs M1.3 °श्च रथ°); Ts Gs प्रदीर्णाश्चरथद्विपाः. — °) B2 Da1 D1.5 -पदाकीर्णाः; B4 -पदाक्षेमाः; Ts -पदाग्र्याश्च; Ts G1.9 -पदाग्र्याणां. — °) B4 अमर्षिणः; Gs महर्षिणां (for अम°).

16 °) K1.2.4 Bs गोवाश (Ks Bs °स) दाशमीयानां; Bs गोवासवासी°; S गणा (Gs °जां)श्च दाशमी°. Cv as in text. — °) V1 B1.4.5 Dn1 D7 वशातीनां; B3 T2 वस°; D1 वसादीनां; G1 वासतीनां; G2 वस्वादीनां (for वसातीनां). — After 16^{ab}, S (except Ts) ins.:

758* नानादेशसमुत्थाश्च नानादेशसमुद्भवाः ।
त्वां समासाद्य बीभत्सो हता नागाश्च संयुगे ।
[[L. 1) T1 नानादेशसमर्थश्च (for the prior half). — Gs om. line 2.]
— °) Ks V1 B (except B3) Dn1 D1-4.6.7 T G श्रेण्यानां; M2-4 प्रात्यानां (for ब्राह्म्यानां). Dn1 वारिषानां; Ts G1.9 M मागधानां च (for वाटधानानां). — °) Ś K1.2.4 B1.4 Dn1 Ds.4.6.7 चाभिमानानां; Ks चाभिधानां; Ds चाभिभावानां; Ts G1.3 M2-4 चा (Ts G1.3 चा) निवर्तिनां (for चापि मानिनाम्).

17 Ts G2 om. 17^{ab}. — °) Ks V1 B1-3.5 D Ts G1.3 M उदीर्णाश्च गजा (Bs Da1 D1.5 °जाः) सेना; B4 उदीर्णां समरे सेना; T1 उदीर्णां गजसेना सा. — °) B1 तं; Ds तं (for त्वां). S (except Ts) विलयं (for निधनं). — °) Ks B2.5 M2-4 गताश्चाश्चरथद्विपाः; Da1 D1.5 गताः साश्चरथद्विपाः; Dn1 गता भीमं च भारत; T1.3 G M1 गताश्च (T1 °ताः सा; Gs °जाश्च)श्चरथाकुलाः. — 18 Bs om. 18^{ab}. — °) Ks B1.3.4 D (except D2.8) उग्रश्च सी (Ks श) मकर्मणस; S °श्च बहुलाः क्रूराः.

— °) Ks V1 Dn1 D2.4.7 तुषारा; B1 तथा वा; T1 सुहारा; Ts.3 G गांधारा; M1 सुहारा (marg. सुबका); M2-4 सुहारा (for तुषारा). Ks वसा; D1.5 खगाः; D2 तथा; Ds वसाः; S शकाः (for खशाः). — °) Ks दाराभिसारा; Bs दारवांति°; D1 दारवांभि°; Ds M1 दारवांभि°; T1.3 G1.3 दारवांभि°; T2 M2-1 सर्वाभि°; Gs दारवांभिसारा; (for दारवांभिसारा). — °) Ś1 (marg.) शर्करामवतंगणाः; Ks B1 Ds.5.7 शका माठ (B1 D: °ठ) रतंगणाः; V1 शकाः सवर°; B2 सकास्मठतां°; B3 शकाः कांबोजवाहिकाः; B4 शका रामठतंगणाः; Bs शकारमच°; Dn1 शका माठरतंगणा; Ds शकमालवतं°; Ds शकारमठतंगणाः; T G1.3 M खपाः (Ts Gs M1 कषाः; G1 कर्षाः) परमतंगणाः; Gs मंखणाः परतंगणाः.

19 °) Śs K1 Ds.8 Ts G1.3 M2-4 अंधकाश्च; V1 Bs Ds.3 T1 जांघ°; Da1 D1.5 अन्° (D1 अनु°); Ts जांघ° (for अन्ध्र°). S (except Gs) कुणिदाश्च (for पुलिन्दाश्च). — °) Ks Bs पर्वतीयाश्च; Ks पार्वते° (for पार्वती°). — °) Ds lacuna for संरम्भिणो. Dn1 Ds M1 युद्धशौण्डा. — °) Śs Ks V1 B3.5 Da1 D1.5 दिग्धपाणयः; Ks B1.4 Dn1 Ds.4.7 दृढ°; B2 Ds.6.3 Ts शक्ष°; T1 धर्मवा°; Ts G2.8 M [S]थास्मपा°; G1 [S]थाश्रुपा° (for दृब्ध°).

20 °) Ds ये ते (for एते). — °) Dn1 Ts G शक्या (for शक्या). Śs निर्जितुं.

21 °) Ds lacuna; Gs उवाचेदं (for उदग्रं हि). — °) Da1 D1 व्यूढं दृष्ट्वा; T G1.3 M दृष्ट्वा व्यूढं (by transp.); Gs °हीदृशं (corrupt). Ks B (except B2) Dn1 D2-4.6.7 S महद्वलं (for महाबलम्). — °) Śs Ks Bs Da1 D1.5 यदि; Dn1 Ds.4.6.7 यत्र (for यस्य). Śs Ds Ts Gs M1 भवेन्नाता; K1.3 °हता; K3 °हता; K1 °स्तात (for °जाता). — °) Ks [S]पि (for नु). Ks मानवाः. Ds प्रतरत्को नु मानवः; T1 Gs M कः प्रतीप (Gs °दीप) मभिदवेत्; T2.3 कः प्रतीपमभिदवेत्.

22 °) Ts.3 G1.3 M2-1 तं (for तत्). D (except

C. 8. 3857
B. 8. 73. 74
K. 8. 77. 24

विदार्य पाण्डवैः कुद्वैस्त्वया गुप्तैर्हतं विभो ॥ २२
मागधानामधिपतिर्जयस्तेनो महाबलः ।

अद्य सप्तैव चाहानि हतः संख्येऽभिमन्युना ॥ २३
ततो दश सहस्राणि गजानां भीमकर्मणाम् ।

जघान गदया भीमस्तस्य राज्ञः परिच्छदम् ।
ततोऽन्येऽपि हता नागा रथाश्च शतशो बलात् ॥ २४

तदेवं समरे तात वर्तमाने महाभये ।
भीमसेनं समासाद्य त्वां च पाण्डव कौरवाः ।

D2. s. 8) [उ]द्धृतं. — °) S सैन्यसागरमुल्लङ्घनं (T2 G1. 3 'मक्षयं). — °) G2 विदार्य (for 'र्यं). T1 G2 सार्धं; T2 G1. 3 युद्धे (for कुद्वैस्). — °) S1 K1. 2 गुप्तं. B2 हतं प्रभो; T1. 3 G M हताः परे (G1 'रैः; G2 'रः); T2 हतं बलं.

23 °) M2-4 मगधानाम्. — °) S K1. 2. 4 Dn1 D6. 7 चाहानि; D2 वांदांनि (sic) (for चाहानि). S अद्य सप्त- (G2 पंचविंशे नष्टः. — °) S स च (for हतः). G2 M संख्ये (for संख्ये).

24 °) T2 तथा (for ततो). D2 सहस्राणां. — °) S K1. 2. 4 ग(K1 गा)गानां (for जघान). — °) D2 परिच्छदाम्. — °) D2 S तथा (for ततो). B2. 3 [S]न्यो. K2 B2. 5 Dn1 D7 [S]भिः; V1 B1 D1 S निः; B2. 3 Dn1 D2 हिः; D2 च (for स्वि). — °) T1. 3 G1. 3 योधाश्च; G2 M यौधाश्च (for रथाश्च). D2 बहवो (for शतशो). T1 [S]नव; T2 G M हताः (for बलात्).

25 °) S1 K1. 2. 4 त(K1 तं)देव. K2 B (except B2) Dn1 D2-4. 6. 7 पार्थ (for तात). T1 G2 भीमसेनसमाः पार्थ; T2 M2-4 भीमेन सहसा पार्थ; T2 G1. 3 भीमसेनेन सहसा; M1 भीमसेन सहसा पार्थ (sic). — B2 om. (hapl.) from 25^b up to पार्थ (in 26^b). — °) D2 भयावहे; T G महाह(G2 'र)वे (for 'भये). — °) S2 Dn1 त्वं. S K1. 2. 4 B2 कौरवपाण्डवाः. — °) V1 B2 Dn1 D1. 2. 5 सवाजिरथनागाश्च; B1. 4 Dn1 D2. 4. 6. 7 'रथमातंगा; M1 'नरनागाश्च. — °) D2 मृत्युलोकं.

26 B2 om. up to पार्थ (in 26^b) (cf. v. 1. 25). — °) V1 D2 यथा; S (except T2) ततः (for तथा). D2 S तस्मिन् (for तत्र). — °) S2 निहिते; Dn1 निहता. K2 पार्थः; T1. 3 G तत्र; M तस्य (for पार्थ). D2 पार्थिवैः (for पाण्डवैः). T2 वध्यमानेष पाण्डवैः. — °) S2 (sup. lin. as in text) K2 भीष्माः; K1 M2 भीमः (for भीष्मः). S2 M2 प्रसृजद्; T1. 3 G [S]वांस'. — °) S1 K2 V1 B D S (except T2) शरजालानि (for 'वर्षाणि). S संघशः (for मारिष).

सवाजिरथनागाश्च मृत्युलोकमितो गताः ॥ २५
तथा सेनामुखे तत्र निहते पार्थ पाण्डवैः ।

भीष्मः प्रासृजदुग्राणि शरवर्षाणि मारिष ॥ २६
स चेदिकाशिपाश्चालान्करूपान्मत्स्यकैकयान् ।

शरैः प्रच्छाद्य निधनमनयत्परुषास्त्रवित् ॥ २७
तस्य चापच्युतैर्वर्णैः परदेहविदारणैः ।

पूर्णमाकाशमभवदुक्मपुङ्खैरजिह्वगैः ॥ २८
गत्या दशम्या ते गत्वा जम्बुवाजिरथद्विपान् ।

27 °) S2 स चेदिकाशपंचालान्; D2 'काशिकारूपान्; S (except T2) 'कान्सपांचालान्. — °) K2 V1 D2 का(K2 कु)रूपान्; D2 पांचालान्; S करुषान् (for 'वान्). K D2. 6. 8 मत्स्यकैकयान्. — °) T2 शस्त्रैः (for शरैः). D2 अगमत् (for अनयत्). S2 पुरुषास्त्रवित्; K2 पुरुषास्त्रवित् (hypermetric); V2 B D T2 परमास्त्रवित् (for परुषा). S (except T2) शरैः प्रच्छादयाम्चके (M 'यज्ञत्रे) प्रवरः सर्वं धन्विनां.

28 °) G2 रुमपुंखैर्. D2 शिलाशितैः (for वज्रिह्वगैः). — After 28, K2 B2. 5 Dn1 D4 (marg.) ins.:

759* हन्याद्रथसहस्राणि एकैर्नैव तु मुष्टिना ।

लक्षं नरद्विपान्दत्त्वा समेतान्स महाबलान् ।

[(L. 1) K2 हत्वा (for हन्याद्). B2 एकैर्नैव तु; Dn1 Dr एकैर्नैव. — After line 1, K2 ins.:

760* हत्वा दशसहस्राणि संनाहं स्वशरीरतः ।

प्रोत्सारयति गांगेय शति तस्याभवद्व्रतम् ।

निहत्य नानानृपतीनाद्युधान्याहवे लजेत् ।

— (L. 2) K2 समहावलः; B2. 5 'हवे (for 'वलम्).]

— While T2 ins. after 28:

761* तेन शूरेण बलिना मुक्तास्त्वयुतशः शराः ।

29 K2 om. 29. — °) S1 (sup. lin. as in text). S K1. 2. 4 M1 गत्वा; B2 ततो (for गत्या). B2 M1 दशम्याः; D1 दशम्य (sic). S (except T2) तत्र (for गत्वा). — °) S K1. 2. 4 जम्बुर् (for जम्बुर्). S (except T1 G2) नरद्विपान्. — °) B1 छित्वा (for हित्वा). S1 K2. 4 दुष्टः; S2 दृष्टाः; K1 मुष्टः (for दुष्टाः). T1 M हित्वा तव गतिं दुष्टाः (T1 दृष्टः; M1 दृष्टाः); T2 हित्वा भारगतिं दुष्टाः; T2 G हित्वा तव गतिं ह(G1 घ)ष्टः. — °) S बाणैर् (for बाणान्). S K1. 2. 4 व्यायतो; V1 चाहवे; B (except B2) Dn1 D2-4. 6-8 आहवे; T1 वारितो; T2 व्यधमच; G2 वाहवो; M1 व्ययतो (for व्यायतो). V1 B1. 4. 5 Dn1 D2. 4. 6. 7 [S] लज्जत्; B2 D2 लज्जत्; T1. 3 G2. 3 [S]चरत्; T2 G1 चरत्

हित्वा नव गतीर्दुष्टाः स बाणान्वयायतोऽमुचत् ॥ २९
दिनानि दश भीष्मेण निम्नता तावकं बलम् ।
शून्याः कृता रथोपस्था हताश्च गजवाजिनः ॥ ३०
दर्शयित्वात्मनो रूपं रुद्रोपेन्द्रसमं युधि ।
पाण्डवानामनीकानि प्रविगाह्य व्यशातयत् ॥ ३१
विनिम्नपृथिवीपालांश्चेदिपाञ्चालकेकयान् ।
व्यदहत्पाण्डवीं सेनां नराश्वगजसंकुलाम् ॥ ३२
मज्जन्तमप्लवे मन्दमुज्जिहीर्षुः सुयोधनम् ।
तथा चरन्तं समरे तपन्तमिव भास्करम् ।
न श्रेकुः सृञ्जया द्रष्टुं तथैवान्ये महीक्षितः ॥ ३३
विचरन्तं तथा तं तु संग्रामे जितकाशिनम् ।

सत्राद्योगेन सहसा पाण्डवाः समुपाद्रवन् ॥ ३४
स तु विद्राव्य समरे पाण्डवान्सृञ्जयानपि ।
एक एव रणे भीष्म एकवीरत्वमागतः ॥ ३५
तं शिखण्डी समासाद्य त्वया गुप्तो महारथम् ।
जवान् पुरुषव्याघ्रं शैरः संनतपर्वभिः ॥ ३६
स एष पतितः शेते शरतल्पे पितामहः ।
त्वां प्राप्य पुरुषव्याघ्रं गुप्त्रः प्राप्येव वायसम् ॥ ३७
द्रोणः पञ्च दिनान्युग्रो विधम्य रिपुवाहिनीः ।
कृत्वा व्यूहं महायुद्धे पातयित्वा महारथान् ॥ ३८
जयद्रथस्य समरे कृत्वा रक्षां महारथः ।

C. 8. 3676
B. 8. 73. 43
K. 8. 77. 44

(for सुचत्). B₈ D₁ D_{1.5} सु (B₃ यु) कास्तेयुतशः शराः.
30 ^a) K₄ दिनादिनश भीष्मेण (sic). — ^b) T₂
निहत (for निम्नता). S (except T₂) हतं यौधिष्ठिरं वलं.
— ^c) T₁ हताश्च (for 'श्च'). T_{2.3} G₁ नरवाजिनः; G₃
रथ (for 'गज'). — After 30, S ins.:

761* दशमेऽहनि संग्रामे कृत्वा घोरं पराक्रमम् ।

[T₁ ततो दशे निमेषाणि (sic); G₂ ततो दशाहनि प्राप्ते; M₁
रुग्नेति ततः प्राप्ते (for the prior half).]

31 ^a) S (except T₂) वीर्यं (for रूपं). — ^b) D₁
समो. D₃ T_{1.3} G₁ M_{1.3} सुवि (for युधि). — ^c) K₃
D₁ D_{1.5} 7 प्रगृह्यासौ; B₁ प्रविश्याद्य; B₂₋₄ प्रविश्यासौ;
B₃ विगाह्यासौ; D₁ D_{1.5} प्रवि (D₅ om. वि) श्याद्यु; D₆
प्रगाह्यासौ (for प्रविगाह्य). B₁ विशातयत्; D₃ व्यनाशयत्;
S (except T₂) विशां पते (for व्यशातयत्).

32 ^b) K₃ V₁ D₁ D_{2.3} कैकयान्. T₂ भीष्मः शांत-
न्यो युधि. — ^c) S₂ व्यनदत्; K₄ विनदत्; V₁ B₁ G₂ M
नदत्; B_{1-3.5} D₁ D_{1.5} 5.7.3 अदहत्; D₂ व्यधमत्;
T_{1.3} G_{1.3} न्यहनत् (for व्यदहत्). B₂ D₁ D_{4.5} पाण्डवी
(for 'वी'). — ^d) K₃ V₁ B₁ D₁ D_{1.5} 3 रथाश्वगज-
संकुलं (B₂ 'लान्'); D₂ नराश्वरथं; T_{1.2} G₁ M₁ गजाश्वरथं;
T₁ G_{2.3} गजाश्वरथमायुपां.

33 ^a) T₂ वेगम्; G₁ नरनम्; M₃ मरनम् (for मन्दम्).
— ^b) G₂ उज्जिगीपुः (for 'हीर्षुः'). — ^c) S संग्रामे (for
सन्ने). — ^d) T₃ पतन्तम् (for तपन्तम्). — After 33^{ad},
B₁ D₁ D_{2.3} 7 ins.:

762* पदातिकोटिसाहस्राः प्रवरायुधपाणयः ।
[B₁ प्रवरायुधपयितः.]

— ^f) G₂ तव (for तथा). S K_{1.2} वान्ये; K₄ [अं] न्येव;
T₁ G₁ चान्ये (for [ए] वान्ये).

34 ^a) S K_{1.2.4} तदा (for तथा). — ^b) K₄
जितकाशिनः; S 'साधसं' (for 'काशिनम्'). — ^c) K₂
तरसा; V₁ B₂₋₄ D₁ D_{1.3.5.7} महता (for 'सहसा'). B_{1.5}
D₁ सर्वोद्यमेन महता. — ^d) D₁ D_{1.5} 3 पाण्डवान् (D₃
'वः'). K_{2.4} D₃ M₃ समुपाद्रवन्; V₁ B_{1.2.4} D₁ D_{2.3.5.8}
T_{1.3} G₁ समभिद्रो (G₁ 'द्रु') वन्; D₁ D_{1.4.7} M₁ समभिद्रवन्
(for समुपाद्रवन्).

35 ^a) B₄ प्र- (for तु). S₂ विद्राव; K₄ व्यद्राव्य
(for वि'). — ^b) D₂ संजयैः सह.

36 ^a) V₁ समामंय (for 'साद्य'). — ^b) V₁ B_{1.3.4}
D (except D₅) S (except T₂) महाव्रतं (G₃ 'तः');
B₂ रथः; B₃ मया रथः (for महारथम्). — ^c) V₁ D₁
D₅ पुरुषव्याघ्रे (V₁ 'त्रः'). — For 36^{ad}, S subst.:

763 मृत्युर्जातोऽवधीर्भीष्मं शरीरैः पातयन्नयात् ।

[T₂ पार्थे; M₁ भीष्मः (for भीष्म). T_{2.3} G_{1.3} पातयद्;
T₁ G₂ M₂₋₄ रथान्.]

37 ^a) M₂₋₄ पातितः. — ^c) K₃ V₁ B₁ D₁₋₇ पुरुष-
व्याघ्रं. — ^d) K₃ V₁ D₁ D_{1.5} 7.3 S वृत्रः (for
गुप्त्रः). K₃ V₁ B₁ D₁ D_{1.5} 7.3 वासवं; S (except
T₂) वज्रिणं (for वायसम्). D₅ वृत्रो देवपति यथा.

38 ^a) S (except T₂) दिनं वीरो (for दिनान्युग्रो).
— ^b) D₁ विव्रल; D₃ विविध्य; D₅ विध्वस्य; T₁ विमय्य;
G₂ निहत्य (for विधम्य). S₂ K_{3.4} V₁ BDS रिपु (G₂
पुर) वाहिनीं (K₃ D₁ 'नी'). — ^c) K_{3.4} व्यूहं (for व्यूहं).
K₄ महाबुद्धे; V₁ B₁₋₄ D₁ D_{1.5} 7 अभेद्यं च; B₃ तथा-
द्यं च; D₃ महाघोरं; D₅ S तथा युद्धे (for महायुद्धे).
— ^d) G₂ वातयित्वा. K₁ महारथं.

39 ^a) D₁ समरं; T₂ संग्रामे (for समरे). — ^b)

C. 8. 3677
B. 8. 73. 44
K. 8. 77. 44

अन्तकप्रतिमश्चोप्रां रात्रिं युद्धादहत्प्रजाः ॥ ३९
अवेति द्वे दिने वीरो भारद्वाजः प्रतापवान् ।
घृष्टद्युम्नं समासाद्य स गतः परमां गतिम् ॥ ४०
यदि चैव परान्युद्धे क्षतपुत्रमुखान्नथान् ।
नावारयिष्यः संग्रामे न सा द्रोणो व्यनङ्क्षत ॥ ४१
भवता तु बलं सर्वं धार्तराष्ट्रस्य वारितम् ।
ततो द्रोणो हतो युद्धे पार्थेन धनंजय ॥ ४२
क इवान्यो रणे कुर्यात्त्वदन्यः क्षत्रियो युधि ।

यादृशं ते कृतं पार्थ जयद्रथवधं प्रति ॥ ४३
निवार्य सेनां महतीं हत्वा शूरांश्च पार्थिवान् ।
निहतः सैन्धवो राजा त्वयास्त्रबलतेजसा ॥ ४४
आश्चर्यं सिन्धुराजस्य वधं जानन्ति पार्थिवाः ।
अनाश्चर्यं हि तत्त्वत्तत्त्वं हि पार्थ महारथः ॥ ४५
त्वां हि प्राप्य रणे क्षत्रमेकाहादिति भारत ।
तप्यमानमसंयुक्तं न भवेदिति मे मतिः ॥ ४६
सेयं पार्थ चमूधोरा धार्तराष्ट्रस्य संयुगे ।

Ds रक्षो (for रक्षां). Bs Ds. 6. 3 S महाबलः; Da1 D1. 5 'त्मनः' (for 'रथः'). — °) Ks Ds अन्तकप्रतिमां. V1 B Dn1 D2-1. 6. 7 T2. 3 G1. 8 M चोप्रां; T1 वीरो; G2 घोरो (for चोप्रां). — °) K2-4 Ds (marg.) युद्धा; Dn1 युद्धं (for युद्धा). K1 [अ]दहनः; K3 [अ]वहत (for [अ]-दहत). Ds प्रजां. V1 B D2-1. 6. 7 T1. 3 G M रात्रियुद्धे-दहत्य (V1 B1. 4 D2 G1. 3 'न्त्र)जाः; T3 रात्रियुद्धे महारथान्. 40 °) K1 अथ (for अद्य). S दिनो (for दिने).

Ks अवेति द्विदिनं वीरः; K4 अमेत्य द्वैरथे वीरो; V1 B1. 4 अयुध्यङ्गजिनीं वीरो; B2 Da1 Dn1 D1. 3-5. 7 दग्ध्वा (B2 हत्वा; Dn1 घग्धा) योधाच्छरैर्वीरो; B3. 6 Ds त्वया गुप्तं रणे वीरं (B3 'र); D2 अथ पष्ठे दिने वीरो; Ds * * * * * योधान्; T1. 3 G M पंचमे दिवसे वीरो; T2 दग्ध्वा योगाच्छरैर्वीरो. — °) K1 S गतः स (by transp.); B2 गताश्च.

41 Ds reads 41 on marg. — °) Ks Ds देवः; V1 B1 चाद्य; B1 Da1 Dn1 D1. 3-5. 7 वाद्य; D4 वापि (for चैव). V1 B1-4 D (except Ds) भवान् (for परान्). — °) Bs Ds रणे (for रथान्). — °) K1. 4 नवारयिष्यः (K1 'व्य); V1 B1. 3. 4 Da1 D1. 3-5. 7 नावारयिष्यत् (Da1 D4 'व्यन्; D1 'व्य); Dn1 नावारयिष्यन्; D2 न्ववारयसि; Ds नापारयिष्यन्; T G1. 3 M न (T2 M ना-) वारयति (M 'त); G2 सवारयंति (sic) (for नावारयिष्यः). B1 समरे (for संग्रामे). — °) K1 न स; K2 D4 नास्य; Ds तस्माद् (for न स्म). K4 V1 Da1 द्यनक्षत; B2 व्यनक्षयते; T2 भवेद्धतः (for व्यनङ्क्षयत). T1 M कस्माद्रो (T1 'जो' द्रो)णं निमज्जयेत्; T3 Gs कस्माद्रोणमसौ जयेत्; G1 कस्माद्रोणं समाजयत्; G2 * * * * * र्जयत्.

42 °) D1 भवतां. T2 तद् (for तु). B2 तुमुलं (for तु बलं). K1 सर्वे. T1. 3 G M भवता तद्वलं तस्य. — °) T2 तत्र (for ततो). V1 M2. 4 द्रोणे. V1 M2. 4 हते; G2 गतो (for हतो). — °) Dn1 धनंजयः.

43 °) S2 K1 क इवाद्य (K1 'न्ये); K3 क इहान्यो; B1. 4. 5 D1 क एवान्यो; B2 एतन्नान्यो (sic); B3 एतन्नान्यो;

Dn1 एवं वा को; D2. 9 एतान् (D2 'ज्ञा)न्यो; D4 एवं कान्यो; Ds कस्वेतद्वै (for क इव न्यो). — °) K2 त्वरन्त्यः (for त्वदन्यः). B2 D1. 5 अयि; D3 [S]र्जुन (for अयि). — For 43^{ab}, S subst.:

764* कश्च शक्नो रणे कर्तुं त्वदन्यः पुरुषद्वयः ।

[T1 यश्च; T2 कस्तत्; G2 कथं (for कश्च). T1 पुरुषद्वयः; T2 G1 'पंभ; M2-4 'वृवं (for 'द्वयः).]

— °) S K1. 2. 4 बलं (for कृतं). Bs D2 T2 कर्म (for पार्थ). — °) B2. 5 D4-रथं (for-वधं).

44 °) S विदार्य (for निवार्य). K1 सेना. Ds transp. सेनां and महतीं. Dn1 महती.

45 °) B2 पांडवाः (for पार्थिवाः). S मन्थते क्षत्रिया वधं. — °) S2 (also as in text) हि तत्सर्वं; K4 हि वीराणां; V1 हि त्वत्तत्त्वं; Da1 D1. 6 हि त्वत्तत्त्वं; T1 अहं मन्यः; T2 मम विभो; T3 G ऋते त्वत्स्थम्; M1 महत्त्वेतत्; M2-4 अहं त्वेतत् (for हि तत्त्वत्तत्त्वं). — °) T1 M त्वत्तत्; T3 G अहं (for त्वं हि). K1. 4 Dn1 T3 G M2-4 महारथ (K1 'था).

46 °) K1 D1 M1 त्वं (for त्वां). Ds प्राप्तं (for प्राप्य). T1 G1 क्षिप्रम् (for क्षत्रम्). — °) Da1 D1. 3-5 G1. 3 एकाह्वाद्; T1. 2 M एकाह्वा (for एकाह्वाद्). B2. 4 इह (for इति). T1. 3 G M पुरुषोत्तम (T1 'मा; G2 'म; T2 पुरुषर्षभ (for इति भारत). — °) Ks V1 B Da1 Dn1 D2-5. 7. 8 S नश्यमानम्; Ds नश्यप्राप्तम् (sic) (for तप्यमानम्). Ks V1 B Dn1 D2-1. 6-3 अहं (B2 इदं) युक्तं; Da1 D1. 5 अहं युद्धे; T1 G2 M इदं युद्धे; T2. 3 G1. 3 इदमन्ये (for असंयुक्तं). S2 तप्यमानसमं (by metathesis) युक्तं. — °) Ks V1 B Ds मन्थेयम् (for न भवेद्). Ds सर्वशः (for मे मतिः). T1. 3 G M मन्ये (T3 G1. 3 युद्धे जानन्व (G1 'नाव)लं तव; T2 पार्थे राजबलं त्वया.

47 °) K4 B3 G2 M1 चमूधोरा; D1 'धोरां (for 'धोरा). — °) S2 हता ससर्वस्ववीरा हि (hypermetrio); Ks V1 B Dn1 D2. 3. 7. 8 हतसर्वस्ववी; Da1 D1. 4. 3

हता ससर्ववीरा हि मीष्मद्रोणौ यदा हतौ ॥ ४७
 शीर्णप्रवरयोधाद्य हतवाजिनरद्विपा ।
 हीना ह्येन्दुनक्षत्रैर्घोरिवाभाति भारती ॥ ४८
 विचिता हि रणे पार्थ सेनेयं मीमविक्रमात् ।
 आहुरीव पुरा सेना शक्रस्त्रेव पराक्रमैः ॥ ४९
 तेषां हतावशिष्टास्तु पञ्च सन्ति महारथाः ।
 अश्वत्थामा कृतवर्मा कर्णो मद्राधिपः कृपः ॥ ५०
 तांस्त्वमद्य नरव्याघ्र हत्वा पञ्च महारथान् ।
 हतामित्रः प्रयच्छोर्वी राज्ञः सद्दीपपत्तनम् ॥ ५१

साकाशजलपातालां सपर्वतमहावनाम् ।
 प्रामोत्वमितवीर्यश्रीरद्य पार्थो वसुंधराम् ॥ ५२
 एतां पुरा विष्णुरिव हत्वा दैतेयदानवान् ।
 प्रयच्छ मेदिनीं राज्ञे शक्रायेव यथा हरिः ॥ ५३
 अद्य मोदन्तु पाञ्चाला निहतेष्वरिषु त्वया ।
 विष्णुना निहतेष्वेव दानवेषु देवताः ॥ ५४
 यदि वा द्विपदां श्रेष्ठ द्रोणं मानयतो गुरुम् ।
 अश्वत्थामि कृपा तेऽस्ति कृपे चाचार्यगौरवात् ॥ ५५
 अत्यन्तोपचितान्वा त्वं मानयन्नातृवान्धवान् ।

C. B. 3598
 B. B. 73. 60
 K. B. 77. 61

हतसर्वं (D₁ 'व' प्रवी'; D₂ हतसर्वसुवी'; S हतसर्वस्वभूयिष्ठा.
 — ^a) D₈ यथा; S तथा (for यदा). D₃ transp. यदा
 and हतौ.

48 ^a) B₁ -योधा च; T₁ -योगाद्या; T₃ G₃ M
 -योधाद्या; G₁ -योधाद्या; G₂ M₁ -योधाद्या (for -योधाद्य).
 T₁ विशीर्णकचवो चास्त्रं; G₂ शीघ्रं तव रथौ याद्या (sic).
 — ^b) S₁ K₂. 4 V₁ B (except B₂) D₃ T₂. 3 G -रथद्विपा
 (V₁ G₁ 'पा:'); M₁ -नरद्विपा: — ^c) D₁ हीनः. T₁
 लुहू' (for सुयेंदु). — ^d) T₁. 3 G आरत (for भारती).

49 ^a) K₃ B₂ D₃ S भीम (M 'भम') विक्रमैः; V₁
 B₁. 3 D₁ D₂ D₁ -7 'विक्रमा (V₁ D₂ 'म; D₂ 'म:').
 — T₁ om. (hapl.) 49^{cd}. — ^c) S₂ आहुरेव; D₂ 'रेयं;
 D₁ 'री च (for 'रीव). S (T₁ om.) महा' (for पुरा).
 — ^d) T₃ पुरंदर; T₃ G M देवराज (for शक्रस्त्रेव).

50 ^a) S₁ K₁. 2. 4 M₃ हत (M₃ 'ता') विशिष्टास.
 — ^b) K₃ V₁ B D T G transp. पञ्च and सन्ति. M₁
 पंच पंच महारथाः. — ^c) D₂ कृपः कर्णः (for कृत-
 वर्मा). S द्रोणिश्च कृतवर्मा च. — ^d) D₂ कृतवर्माथ
 मद्रपः.

51 ^a) B₂ महाबाहो (for नरव्याघ्र). — ^b) G₂
 वीरान् (for पञ्च). — K₄ om. 51^a-53^a. T₁ G₂ om.
 51^{cd}. — ^c) S₁ K₂. D₁ हतामित्र; K₁ T₃ G₁. 3 M 'मित्रां.
 — ^d) B (except B₁) D₂ D₂. 4. 7 T₂ राज्ञे. D₃
 सद्दीपपत्तिनी; T₁ सद्दीपपर्वता. — After 51, T₂. 3 G₁. 3
 M ins.:

765^a द्रोणपुत्रं कृपं शल्यं भोजमाधिरथिं तथा ।
 एतांस्तु वै नरव्याघ्र हत्वा वीरान्महारथान् ।
 [(L. 1) Cf. 51^{ab}. T₂. 3 G₁. 3 आतिरथि (T₂ 'य'); M₁
 आतिरथि; (for आधिरथि). M₁. 3 तदा (for तथा). — (L. 2)
 T₁ G₁ रथ' (for नर').]

52 K₁ om. 52 (cf. v. l. 51). — ^a) S₂ K₂ सकाश-

(for साकाश-). — ^b) K₃ B₂ सपर्वतवनाचितां (B₂
 'करां). — ^c) D₂ om. from स्वमित (in 52^a) up to
 विष्णुरिव (in 53^a). V₁ D₂ प्रामोतु; B₁. 3. 4 प्रामोति
 (for प्रामोतु). D₃ अयं (for अद्य). D₈ प्रामोतु निखिलां
 राज्ञा पृथ्वीं सागरमेखलां; S प्रयच्छमितवीर्योव पाथोपाय
 वसुंधरां.

53 K₃ om. 53^{ab} (cf. v. l. 51). D₂ om. up to
 विष्णुरिव (cf. v. l. 52). — ^a) D₁ D₁. 5 एवं; D₃. 3
 एतान् (for एतां). D₃ इह (for इव). B₂ चासुर- (for
 दैतेय-). S एतान्दहत्वा महाबाहो पुरा विष्णुरिवासुरान्. — K₃
 om. 53^c-55^d. — ^c) D₃ राज्ञा. — ^d) V₁ B₁. 4 D₁
 D₂ D₂. 5. 7. 3 G₂ M₁. 3 शक्रायेव; B₂ D₃ T₂ 'यादौ (for
 'येव). D₂ D₃. 4. 7 हरिर्यथा (by transp.); D₂ बृहस्पतिः.

54 K₃ om. 54 (cf. v. l. 53). — ^a) K₂ मोदन्त
 (for मोदन्तु). S₂ D₃ पंचाला. — ^b) D₂ निहितेषु.
 — ^c) D₁ T₂. 3 G₂. 3 M₁ [अ] निहितेष्वेव (T₂ 'व्वाजौ');
 D₃ निहतेष्याजौ. D₁ D₁. 5 आजौ (for एव). — ^d)
 K₄ दानवेषु च; D₁ D₁. 5. 6. 8 T₂ दानवेष्टिव (for 'वेषु).
 S (except T₂) दानवेषु दिवौकसः.

55 K₃ om. 55 (cf. v. l. 53). — ^a) D₂ यमेव (for
 यदि वा). K₃. 4 V₁ B D (except D₃) श्रेष्ठ. — ^b) D₁
 D₁. 5 मानयते. — ^c) B₂ हते; T₁ सुते; G₂ कृपे (for कृपा).
 T₁ G₂ तस्मिन् (for तेऽस्मिन्). — ^d) D₂ lacuna for
 कृपे. K₁ V₁ B D₂ D₁-7 वा (for च). S₁ K₂ [आ]-
 चार्यकौरवात्; B₁. 2. 4 D₃. 4. 7 T₂ 'गौरवं; D₂ D₁ 'गौरवान्;
 S (except T₂) भरतवर्धन (for [आ]चार्यगौरवात्).

56 ^a) D₁. 6. 3 T₂ बंधून् (for वा त्वां). K₃ अत्यंतो-
 पतितान्बंधून् (sic); V₁ B D₁ D₂ D₁-3. 5. 7
 G₂ M अत्यंतोपचि (V₁ 'पति; D₂ 'नुचि; M₁
 'वचि) तान्बंधून्; T₁ असत्योपचितान्बंधून्; T₃ G₁. 3
 अत्यंतसंमतान्बंधून्. Co cites अपचितान्. — ^b) B₂ मानयन्

C. 8. 3684
B. 8. 73. 60
K. 8. 77. 61

कृतवर्मणमासाद्य न नेष्यसि यमक्षयम् ॥ ५६
 आतरं मातुरासाद्य शल्यं मद्रजनाधिपम् ।
 यदि त्वमरविन्दाक्ष दयावान् जिघांससि ॥ ५७
 इमं पापमर्ति क्षुद्रमत्यन्तं पाण्डवान्प्रति ।
 कर्णमद्य नरश्रेष्ठ जह्याशु निशितैः शरैः ॥ ५८
 एतत्ते सुकृतं कर्म नात्र किञ्चिन्न युज्यते ।
 वयमप्यत्र जानीमो नात्र दोषोऽस्ति कश्चन ॥ ५९
 दहने यत्सपुत्राया निशि मातुस्तवानघ ।

V₁ आत्रिवांधवान्; T₂ मातुरासाद्य (for आतुरासाद्यवान्).
 — °) T₂ अद्य त्वं (for आसाद्य). — °) B₂ न नेष्यसि;
 B₂ न नेष्यति; T_{1.2} G M प्रेषयैनं (T₃ G_{2.3} 'येन्न'; G₁ 'येन')
 (for न नेष्यसि). T₂ मातुलं शल्यमेव च. — After 56,
 T₂ ins.:

766* युद्धा याम्यद्य तौ पार्थ संरन्धावाततायिनौ ।

57 T₂ om. 57^{ab}. — °) B₂ आतुर (for मातुर).
 — °) S न जिघांससि मानयन्.

58 S transp. 58 and 59. — °) D₁ D_{1.5} इदं
 (for इमं). S K_{1.2} D₁ पापमर्तिक्षुद्रं. D₁ D_{1.5}
 कुद्रम्; S दुष्टम् (for क्षुद्रम्). — °) D₂ T₂ अहितं
 (for अत्यन्तं). — °) D₂ दृष्ट्वा (for अद्य). S युधां (for
 नर-). — °) K₂ V₁ B_{1.2.4} D₁ D_{2-4.6.7} जह्याः सु-
 (D₂ 'ह्यद्य') निशितैः शरैः; B₂ निजह्याशु शितैः शरैः; S
 जहि (T₂ युधि) पार्थ शितैः शरैः.

59 S transp. 58 and 59. — °) T₂ G M स्वकृतं.
 T₂ M₂₋₄ सर्वं (for कर्म). — °) D₂ (marg.) नान्यत्;
 T₃ G त्वं (G₂ तत्र) (for नात्र). K₂ B_{1.2} D₁ D_{2-4.6.7}
 M₁ C₇ किञ्चन (for किञ्चिन्न). B₁ S (except T₂) विद्यते
 (for युज्यते). — °) T_{1.2} अद्य; G₂ अत्र (for अपि).
 K_{1.2} V₁ B D S [अ]नु- (T₁ G₂ न) (for [अ]त्र). M₁
 जानामो. — °) G₂ transp. अत्र and अस्ति. K₄ D₂
 किञ्चन (for कश्चन).

60 °) D₁ T_{1.2} G M₂₋₄ दहनं; C₇ दहते.
 S यः; K₂ या; K₄ याः; D₂ M₂₋₄ हि; M₁ [S]पि; C₇
 यत् (as in text). D₁ सुपुत्राया; C₇ स* (as in text).
 — °) K₄ त्वया; C₇ तया (for तव). — K₂ om. 60^{cd}.
 — °) D₁ D₂ द्यूतार्थं. K_{1.2} यश्च (for यच्च). S द्यू-
 (G₂ द्रु) तं यच्चैव युष्माकं. — °) K₄ सुयोधनं; S (except
 T₂) घनात्. — S₁ K_{1.2} om. (hapl.) 60^c-61^b.

द्यूतार्थं यच्च युष्मासु प्रावर्तत सुयोधनः ।
 तत्र सर्वत्र दुष्टात्मा कर्णो मूलमिहार्जुन ॥ ६०
 कर्णाद्वि मन्यते त्राणं नित्यमेव सुयोधनः ।
 ततो मामपि संरन्ध्रो निग्रहीतुं प्रचक्रमे ॥ ६१
 स्थिरा बुद्धिर्नरेन्द्रस्य धार्तराष्ट्रस्य मानद ।
 कर्णः पार्थात्रणे सर्वान्विजेष्यति न संशयः ॥ ६२
 कर्णमाश्रित्य कौन्तेय धार्तराष्ट्रेण विग्रहः ।
 रोचितो भवता सार्धं जानतापि वलं तव ॥ ६३
 कर्णो हि भाषते नित्यमहं पार्थान्समागतान् ।

— °) K₄ B_{2.5} D₁ D_{2.4.6.7} तस्य (B₂ 'त्र' सर्वस्य दुष्टात्मा).
 — °) K₂ [अ]च्युत (for [अ]र्जुन). K₄ V₁ B₁₋₄ D₁
 D₁ D_{1-5.7.8} कर्णो वै मूलमित्युत (D₂ 'माश्रितः'); B₂ D₂
 कर्णो मूलमिहोच्यते; S कर्णः पापकृतां वरः. — After 60,
 S reads 65-66 (T₁ G_{2.3} M repeating 65^c-66^b; T₂
 repeating 65-66 and T₃ G₁ repeating 65^{cd} in the
 proper place).

61 S₁ K_{1.2} om. 61^{ab} (cf. v. l. 60). — °) S कर्णं
 (for कर्णाद्). — °) D₂ संरन्ध्रः; T₂ संकुद्रो (for
 संरन्ध्रो). — °) S₂ K₄ D₁ D₂ T_{1.2} G₂ M निग्रहीतुं.
 T₁ उपाक्रमत्; T₂ G M_{1.2} पराक्रमात्; M_{2.4} प्रचक्रमत् (for
 प्रचक्रमे). — After 61, K₂ ins.:

767* व्यनाशेय च युष्मासु अचर्मितः सुयोधनः (sic) ।

62 °) S₂ स्थित्वा; K_{1.2} T G_{1.2} M_{1.2} स्थिता (for
 स्थिरा). D₁ D_{1.5} नरश्रेष्ठः; S नरेन्द्राणां (for नरेन्द्रस्य).
 — °) T_{1.2} G_{2.3} M चाविभो (M₂₋₄ 'भोः'); T₂ चोमयोः;
 G₁ चाविभो (for मानद). — °) S₁ K_{1.2.4} T₂ पार्थ-
 B₂ रणात्. — °) K₄ विजिष्यन्ति (sic). S नाशयिष्यति
 सायकैः.

63 °) K₂ कर्णमागध- (for 'माश्रित्य'). — °) S
 (except M_{1.2}) धार्तराष्ट्रस्य. G₁ विक्रमः; G₂ विग्रहः.
 — °) S₁ K (except K₂) रोच (S₂ 'च्य' ते); D₂ नोदितो;
 T₁ रोचिते; T_{2.3} G_{1.2} रुचितो. — °) D₂ T₂ जानतो;
 T₁ जानात् (for जानता).

64 °) D₂ [S]पि (for हि). S जल्पति वै (for हि
 भाषते). — °) M_{2.4} अहत् (for अहं). T₂ सर्वाधवा
 (for समागतान्). — °) K₂ V₁ B₁₋₄ D₁ D₁ D₁₋₅
 S च दासार्हः; B₂ च राजान्वै; D_{2.3} च राजान्व्यान् (for स
 राजानं). — °) D₁ D_{2.4.7} M_{2.4} महारथः; T₂ G 'ह्वे
 (for 'रणे). D₂ विजेष्यामीति महारणे (hypermetrie);

वासुदेवं सराजानं विजेष्यामि महारणे ॥ ६४
 प्रोत्साहयन्दुरात्मानं धार्तराष्ट्रं सुदुर्मतेः ।
 समितौ गर्जते कर्णस्तमघ जहि भारत ॥ ६५
 यच्च युष्मासु पापं वै धार्तराष्ट्रः प्रयुक्तवान् ।
 तत्र सर्वत्र दुष्टात्मा कर्णः पापमतिमुखम् ॥ ६६
 यच्च तद्धारतराष्ट्राणां क्रूरैः पङ्क्तिर्महारथैः ।
 अपश्यं निहतं वीरं सौभद्रमृषभेक्षणम् ॥ ६७

द्रोणद्रौणिक्पान्त्रीरान्कम्पयन्तो महारथान् ।
 निर्मनुष्यांश्च मातङ्गान्विरथांश्च महारथान् ॥ ६८
 व्यश्वारोहांश्च तुरगान्पत्तीन्व्यायुधजीवितान् ।
 कुर्वन्तमृषभस्कन्धं कुरुवृष्णिगशस्करम् ॥ ६९
 विधमन्तमनीकानि व्यथयन्तं महारथान् ।
 मनुष्यवाजिमातङ्गान्प्रहिण्वन्तं यमक्षयम् ॥ ७०
 शरैः सौभद्रमायस्तं दहन्तमिव वाहिनीम् ।

C. 8. 37C
 B. 8. 75. 75
 K. 8. 77. 75

T₁ भीति संयुगे.

65 For sequence and repetitions in S, cf. v. l. 60. — ^a) T₁ M₂₋₁ प्रोत्साहयद्; M₁ 'हय. K₁ सुरात्मानं. T₂ (first time) प्रोत्साहयति दुष्टात्मा. — ^b) K_{1.3} V₁ B D T_{1.2} (both time) M सुदुर्मते. — ^c) M₁ (first time) समितौ. Dn₁ राजते; T₁ M₂₋₁ (all first time) गदति; T_{1.3} G M (all second time) वलते; T₂ M₁ (both first time) गदते; T₃ G (all first time) नदते (for गर्जते). D₃ पापम् (for कर्णम्). T₂ (second time) गर्जत्येव सदा कर्णम्. — ^d) T₁ M₂₋₁ (all first time) स्वम् (for तम्). D₃ पांडव (for भारत). — After the repetition of 65^{ed}, T_{1.3} G ins. an addl. colophon [Adhy. no.: 82], followed by 68^{ed} in T₁.

66 For sequence and repetitions in S, cf. v. l. 60. — ^a) K_{1.2} यश्च; D₃ यद्; T₂ (first time) यच्च (for यच्च). T₂ (first time) पापो. D₃ च (for वै). D₃ transp. प्रापं and वै. — ^b) S K_{1.2.4} B_{1.3} G₁ (first time) प्रतापवान्; B₃ पुराकरोत् (for प्रयुक्तवान्). — After the repetition of 66^{ab}, T₁ G_{2.3} M ins.: 768* सर्वत्रानुरागः कर्णमाश्रित्य वै पुरा ।

[T₁ G₂ सर्वत्र *** प्राञ्च; G₃ सर्वत्रानुमप्रञ्च (for the prior half).] — After the above, G₃ reads 68^{ed}. — ^{ed}) D₃ transp. तत्र and सर्वत्र. D₃ सर्वस्य (for सर्वत्र). K₂ पापमभिमुखं; K₄ 'मतिमुखे; B₃ 'रतो मुखं. K₃ कर्णयो-धमतिमुखं (for ^a). T_{1.2} (both times). S G M तस्य सर्वस्य दुर्बुद्धिः कर्णो मूलमिहार्जुन (cf. 60^{ed}). 67 T₁ G_{1.2} read 67^{ab} after 769*. — ^a) K_{1.2} V₁ यश्च (for यच्च). V₁ D_{1.3.5} T₂ G_{2.3} तं; D₃ तैर (for वृत्). K₃ B (except B₃) Dn₁ D_{3.4.7} धार्तराष्ट्रस्य. — ^b) S पङ्क्तिः शूरैर्महारथैः. — ^{ed}) S₂ D₁ D_{1.3} निहितं. K₃ कर्णमीक्षणं. S पश्यतां संवृतं (T₁ G_{1.2} समरे) वीरं (G₁ पुं) सौभद्रमपराजितं.

68 ^a) K₄ G₁ M₃ द्रोणद्रौणिक्पान्; V₁ D₁ D_{1.5} द्रोणं द्रौणि कृपं. — ^b) S₂ कंयवंतं; K₃ कालयंतो (for कम्प). V₁ B D कर्षं (V₁ D₁ D_{1.5.3} कंयवंतं नरर्षभान् (D_{2.3} 'भं); T₁ G₂ M कंयया (M₃ 'मा) नं रयेषुभिः; T₂ G₁ कंययानं वरे (G₁ महे)षुभिः; T₃ G₃ कंयमानं महेषुभिः. — After 68^{ab}, T₁ reads 70^{ab}; G₁ 70^{ab}-71^b; M 70^{ab}-71^b followed by an addl. colophon. K_{3.4} om. (hapl.). 68^{ed}. T_{1.2} read 68^{ed}-69^d after 71^{ab}. T₃ reads 68^{ed} after the addl. colophon; G₃ after 768*. — ^c) T_{1.3} G M निर्मनुष्याश्च. T_{1.3} G मातंगस्य; M₁ 'गाद्; M₂₋₁ 'गा. — ^d) T_{1.3} G तुरगाश्च; M₁ द्विरदाश्च; M₂₋₁ विरयाश्च. T_{1.3} G M नहारयाः. — After 68, T_{1.3} G M ins.:

769* प्राद्ववन्ति स्म समरे दिशो भीताभिमन्यवे ।

[T₁ भीता दशार्जुन; G₁ भूताभिमन्यवे; G₂ दश सन्ततः (for भीताभिमन्यवे).]

— After the above, T₁ G_{1.2} read 67^{ab}.

69 G_{1.2} read 69 after 71^{ab}. — ^a) K₁ D₃ व्याश्वारोहांश्च; K₃ B₃ D_{1.3} 'अश्वा'; S (except T₂) विग (G₁ 'ह)तासुंश्च (for व्यश्वारोहांश्च). — ^b) B₁ पत्तीन्यायुधः; D₁ D_{1.5} G₂ पत्तीन्यायुधः; D₃ M₁ पत्तीनायुध- (for पत्तीन्यायुध-). V₁ B_{1.3.4} D_{2-4.7} जीविनः; D₃ जीविकान् (for 'तान्). — ^c) T₂ कुर्वाणम् (for कुर्वन्तम्). G₂ कृषभस्कन्धं. — After 69, G₁ reads 71^{ab}-72^b.

70 T₁ reads 70^{ab}; G₁ M read 70^{ab}-71^b after 68^{ab}. — ^a) K₄ V₁ B₁ D₃ व्यथयन्तम्; D₃ विव' (sic) (for विव'). — ^b) D₁ D_{1.3} बाधयंतं; T₂ प्रमृच्छन्तं; T₃ G_{1.3} M प्रमदन्तं; G₂ प्रदहन्तं (for व्यथयन्तं). — ^c) B₃ D₃ मनुष्यहयमातंगान्. — ^d) K₃ V₁ B₁₋₄ D (except D_{3.5}) प्राहिण्वन्तं; T₁ प्रेषयानं; T_{2.3} G M प्रेषयंतं (for प्राहिण्वन्तं). 71 For sequence in G₁ M, cf. v. l. 70. — ^a) S₂ आयास्तं; K₃ V₁ B D (except D₃) T₃ G M₂₋₁ आयांतं (for आयास्तं). — ^b) S (except M₂₋₁) अरि- (for इव). — After 71^{ab}, T_{1.2} read 68^{ed}-69^d; G_{1.2} 69; and

C. 8. 37-9
B. 8. 73. 76
K. 8. 77. 77

तन्मे दहति गात्राणि सखे सत्येन ते शपे ॥ ७१
यत्तत्रापि च दुष्टात्मा कर्णोऽभ्यदुह्यत प्रभो ।
अशक्नुवंश्चाभिमन्योः कर्णः स्थातुं रणेऽग्रतः ॥ ७२
सौमद्रश्चरनिर्मिन्नो विसंज्ञः शोणितोक्षितः ।
निःश्वसन्क्रोधसंदीप्तो विमुखः सायकार्दितः ॥ ७३
अपयानकृतोत्साहो निराशश्चापि जीविते ।
तस्यौ सुविह्वलः संख्ये प्रहारजनितश्रमः ॥ ७४
अथ द्रोणस्य समरे तत्कालसदृशं तदा ।

M ins. an addl. colophon. [Adhy. name: M1 अर्जुन-
प्रशंसनं. — Adhy. no.: M 81.] G1 reads 71^a-72^b
after 69. — °) B1 तस्मिन्; M1 तन्मा (for तन्मे).
— °) S1 K1.2.4 स वै; S1 सर्वैः; T1.2 संख्ये; G1 M1.8
संखे (for सखे). S1 K1.2 संख्येन (for सत्येन).

72 °) K1 येन बुवामि (sic); K1 यत्तवापि च; D1
यत्तत्रापि च (sic); D1 यत्तत्रापि च; T1.8 G M यत्तत्रासीत्सु;
T1 यत्तत्र तत्र (for यत्तत्रापि च). — °) S1 K1 [S]-
भ्यदह्यत; S1 [S]स्वदह्यत; K1 [S]भ्यदह्यत; K1 [S]-
भ्यादुह्यत; K1 [S]पि दहति; D1 D1.5 ह्यदुह्यत; D1 [S]-
मिदुह्यत; T1 M1.2.4 [S]विनिहतः; T1 [S]मिद्वचते; G1
च समरे; M1 [S]पि निहतः (for सभ्यदुह्यत). T1 M
प्रभुः; G1 विमुः (for प्रभो). T1 G1.8 कर्णो विनिहतप्रभः
(G1 'भुः). — °) S1 अशक्नुवांश्च. K1 चाभिमन्योः.
T1.8 G M न शक्तो ह्यभिमन्योस्तु; T1 अशक्नुवन्नवस्थातुम्.
— °) B1 कर्णे. D1 D1.5 रणे ततः; D1 तवाग्रतः; D1
रणाजिरे (for रणेऽग्रतः). T1 अभिमन्युरथाग्रतः.

73 °) T1.8 G क्रोधदीप्ताक्षो (for 'संदीप्तो').
74 S transp. 74^{ab} and 74^{cd}. — °) D1 (also as
in text) कृपया नकृतोत्साहं. — °) B1 निरुत्साहश्च; D1
D1.5 निराशस्यापि. S (except T1) निरुत्साहश्च भारत.
— After 74^{ab}, B1.5 (both line 1 only) S ins.:

770* दुर्योधनं रणे दृष्ट्वा लज्जमानो मुहुर्मुहुः ।
नापयासीत्ततः पार्थः सोऽभिमन्योर्महारेण ।
दृष्ट्वा द्रोणं वधोपायमभिमन्योस्तु पृष्टवान् ।

[(L. 2) T1 रणे कर्णे (for ततः पार्थः). T1 महाहवे
(for 'रणे'). — (L. 3) T1 तथोपायम् (for वधो).]
— °) K1 B1 T G1.8 M स(स्व)विह्वलः; G1 विह्वलितः
(for सुविह्वलः). G M संखे (G1 'चे') (for संख्ये). B1.5
तस्यौ सु(B1 स)विपुलं कालं; D1 स्थितः सुविपुलं कालं.
— °) S (except T1) प्रहारजनि(T1 G1 'चकि)तच्छविः.

75 For S version of 75^{ab}, cf. 770*. — °) B1 D1
T1 वचः; B1 तथा (for तदा). — °) V1 D1 कर्णे; T1.8

श्रुत्वा कर्णो वचः शूरं ततश्चिच्छेद कार्मुकम् ॥ ७५
ततश्छिन्नायुधं तेन रणे पञ्च महारथाः ।
स चैव निकृतिप्रज्ञः प्रावधीच्छरवृष्टिभिः ॥ ७६
यच्च कर्णोऽब्रवीत्कृष्णां सभायां परुषं वचः ।
प्रमुखे पाण्डवेयानां कुरूणां च नृशंसवत् ॥ ७७
विनष्टाः पाण्डवाः कृष्णे शाश्वतं नरकं गताः ।
पतिमन्यं पृथुश्रोणि वृणीष्व मितभाषिणि ॥ ७८
लेखाभु घृतराष्ट्रस्य दासी भूत्वा निवेशनम् ।

G M द्रोण- (for कर्णो). K1 वचः; B1 D1 ततः (for वचः).
B1 G1 M1-1 शूरः; D1 शूरः; D1 घोरं (for कर्णः). T1
श्रुत्वा चातिरथिः कर्णः. — °) B1 D1 सोख (for ततश्च).
T1 पाप आच्छेद कार्मुकं.

76 °) S1 K1 छिन्नायुधश्च; D1 छिन्नायुधं. T1 व
छिन्नधनुषं तेन. — °) S दृष्ट्वा (for रणे). — °) S1 K1
D1 तं चैव; D1 सर्वे च; T1 G1 स चैनं (for स चैव). S
D1 D1 निकृतिप्रज्ञाः; B1 छिप्यते प्राज्ञः; D1.8 निकृतिप्रज्ञः;
G1 निकृतिः प्रज्ञः. — °) K1 V1 B1 D1.3.8 प्राहरन्; B1
D1.6.7 T1 प्राहरन्; B1-3 D1 प्राहनन्; D1 D1.5
प्राहनन्; T1 प्राहिणोत्; T1 G M प्रावृणोत् (for प्रावधीत्).
B1 चैव (for शर-). — After 76, N T1.2 ins.:

771* तस्मिन्विनिहते वीरे सर्वेषां दुःखमाविशत् ।
[K1 विनहते. T1 शूरे (for वीरे).]

N T1.2 cont.: T1 G M1 ins. after 76:

772* प्राहस्तत्तु दुष्टात्मा कर्णः स च सुयोधनः ।
[K1 प्राहं; B1 प्रहरत् (for प्राहत्). K1.2 सत्; B1.4
स च (for स तु). B1 दुष्टः; D1 कर्णे (for कर्णः). T G M1
कर्णो राजा च (G1 'जश्च; M1 'जा तु) कौरवः.]

77 °) K1.2 यश्च (for यच्च). G1 कृष्णो (for कर्णो).
K1 कृष्णः; D1 कृष्णा. — °) D1 पुरुषं (for परुषं).
— °) V1 परुषे; D1 प्रमुखः. — °) S1 शूराणां (for
कुरूणां). V1 B1 D1 D1.3-5.7 नृशंसवान्; T1 'हव'.
T1.8 G M कुरूणां चैव पश्यतां.

78 °) K1 सर्वे (for कृष्णे). — D1 lacuna for 78^b.
— °) K1 शाश्वते. D1 D1.5 निरयं (for नरकं). K1
विलयं साश्वतं गताः. — °) D1 तु सुश्रोणि (for पृथु).
— °) D1 D1.5.8 वृणीष्व (for वृणीष्व). S1 B1.5 D1
D1-4.6.7 T1 स्रुदुमाषिणि (D1 D1 'गी'); V1 [अ]मित
भाषिणी; D1 [अ]स्रुदुमाषिणि; T1.8 G M स्रुदुगामिनि
(T1 G1.8 'नी') (for मितभाषिणि).

79 °) S1 K1 D1 लेखाभू; K1.4 D1 D1.7 एवा त्वं;
V1 निष्पत त्वं (hypermetric); B1.3.4 लेखभूर; B1 न हनः

प्रविशारालपक्षमाक्षि न सन्ति पतयस्तव ॥ ७९
इत्युक्तवानधर्मज्ञस्तदा परमदुर्मतिः ।
पापः पापं वचः कर्णः शृण्वतस्तव भारत ॥ ८०
तस्य पापस्य तद्वाक्यं सुवर्णविकृताः शराः ।
शमयन्तु शिलाधौतास्त्वयास्ता जीवितच्छिदः ॥ ८१
यानि चान्यानि दुष्टात्मा पापानि कृतवांस्त्वयि ।

तान्यद्य जीवितं चास्य शमयन्तु शरास्तव ॥ ८२
गाण्डीवप्रहितान्धोरानद्य गात्रैः स्पृशन्शरान् ।
कर्णः सरतु दुष्टात्मा वचनं द्रोणमीक्ष्ययोः ॥ ८३
सुवर्णपुङ्खा नाराचाः शत्रुघ्ना वैद्युतप्रभाः ।
त्वयास्तास्तस्य मर्माणि भित्त्वा पात्यन्ति शोणितम् ८४
उग्रास्त्वद्भुजनिर्मुक्ता मर्म भित्त्वा शिताः शराः ।

C. 8. 372A
B. 8. 73. 94
K. 8. 77. subat.

Bs लिपास्य (sic); Ds प्रेष्याभ्र (marg. लेखभ्र); T1
लेखिनी; T2 बलभृत्; T3 Gs लेखाभ्र (Gs भ्रू); G2
नेवाभं (for लेखाभ्र). B1.3.5 Da1 Ds.8 S धार्तराष्ट्रस्य.
Ds लिगस्याभ्रुतराष्ट्रोस्य (sic). Ca corrupt. Cc लेखे
विनिर्मिते सुभ्रुवौ यस्य । Cc — ^b) K4 V1 B2-5 Dn1
Da.4.5.7 S (except T2 M1) दासीभृता; D2 दासो
भृता. T2 निवेशने. — ^c) S K2 V1 B Da1 D1.2.5-7
T1.3 G1.8 पश्माक्षि; D4 पक्ष्माजि (for पक्ष्माक्षि). Cc Ca:
बालं कुटिलं पक्ष्म यस्य । Cc — After 79, B1.4.5 S ins.:

(T1 'यंत्यो'; M2-4 'यंत्यव')स्य जीवितं. — T1.3 G M ins.
a passage given in App. I (No. 23) after 81; T2
ins. it after the first occurrence of 82.

82 S (T2 second time) reads 82 after 777*.
— ^a) B1 यदि (for यानि). T2 (first time) वाक्यानि
(for चान्यानि). — K3 om. 82^b-83^a. K3 repeats
82^b after 83. — ^b) T2 (first time) स्वयं (for त्वयि).
— ^c) K4 D2 T2 G M तान्य; Da1 D1.3 तान्यस्य (for
तान्यद्य). V1 तस्य (for चास्य). — After the first
occurrence of 82, T2 ins. App. I (No. 23). On the
other hand, T1.3 G M ins. after 82: T2 after
the repetition of 82:

774* शान्तं कुरु परिक्रेशं कृष्णायाः शत्रुतापन ।
हत्वा शत्रुं रणेऽश्वाच्यं गर्जन्तमतपिौरुषम् ।
अद्य चाधिरथिर्विद्वत्सव बाणैः समन्ततः ।
मन्यतां त्वां नरव्याघ्र प्रवरं सर्वधन्विनाम् ।
गाण्डीवप्रसूतान्धोरानद्य गात्रैः स्पृशन्शरान् । [5]
पतु कर्णो रणे पार्थः श्वाविच्छलितो यथा ।

[(L. 1) M3 परिक्रेशं (sic) (for परि). G1 शत्रुतापन; G2
'कशनं; M1 'तापनः (for 'तापन). — (L. 2) M1 'नौर्व
(sic) (for 'नौरुषम्). — (L. 3) T G वातिरथिर् (for चाधि').
Gs सुदारुणैः (for समन्ततः). — With line 5, cf. 83^{ab}.
— (L. 5) T1.3 Gs M गाण्डीवप्रहितान् (T2 'ता). T3
Gs.5 बाणान् (for शरान्). T1 अद्य गात्रे वदन्शरान्; T3 G3
अद्य गात्रस्पृशत्स्वरन्; G2 अद्य गात्रैस्फुरत्स्वरन्. — (L. 6) T2
यातु; G1 भातु; M3 प्रेतु (for पतु). T2 श्वाविच्छलितो; G1
'ललितो (for 'ललितो).]

— After the above T1.3 G ins. 779*.

83 For S, cf. 775*. K3 om. 83^a (cf. v. l. 82).
— ^a) Ds गाण्डीवं (for गाण्डीव). — D2 गाण्डीव-
प्रहितं घोरं. — ^b) Ds अस्य (marg. तव) (for अद्य). Ds
गात्रस्पृशान् (for गात्रैः स्पृशन्). — After 83, K2
repeats 82^b.

84 For S, cf. 775*. — ^b) Da1 D1.5 शत्रुघ्ना;
Dn1 शत्रुघ्नौ (for 'घ्ना). D1.2.3 विद्युतप्रभाः; Cc वैद्युतं
(as in text). Cv cites वैद्युतः. — ^c) S2 (marg.)
K3 V1 B1.2.4 Dn1 D2.1 दर्माणि; K4 शर्माणि.

85 For S, cf. 775*. — ^b) S K1.2.4 D3 वर्म भित्त्वा.

773* न पाण्डवाः प्रभवन्ति तव कृष्णे कथंचन ।
दासभार्यासि पात्राणि स्वयं दासी च शोभने ।
अद्य दुर्योधनो ह्येकः पृथिव्यां नृपतिः स्मृतः ।
सर्वे चास्य महीपाला योगक्षेममुपासते ।
पश्येदानीं यथा भद्रे विनष्टाः पाण्डवाः समम् । [5]
अन्योन्यं समुदीक्षन्ते धार्तराष्ट्रस्य तेजसा ।
व्यक्तं पण्डितिला ह्येते नरके च निमज्जिताः ।
प्रेष्यवच्चापि राजानमुपस्थास्यन्ति कौरवम् ।

[(L. 1) G1 तत्र (for तव). B2.3.5 पाण्डवाः प्रभवं (B2
'भवं)तत्र न ते कृष्णे (B2 'ष्ण) कथंचन. — (L. 2) B2.4 दासीति
(for दासी च). — (L. 3) T2 पृथिव्याश्च पतिः स्मृतः (for
the posterior half). — (L. 4) B2.4 तस्य; T3 G M2-4
स्य; M1 विस (sic) (for चास्य). — (L. 5) G1 यदा (for
तत्र). B1 विशिष्टपाण्डवानयं; B2 T2 विनष्टपाण्डवान्समं (for the
posterior half). — (L. 7) B2.4 S (except M1) पंड-
तेजः. B2.4.5 निरये च; Bom. ed. न पुत्रं (for नरके च).
— B4 om. line 8. — (L. 8) B2.5 प्रेष्यत्वमपि राजेन्द्र-
मुपासन्ति कौरवः.]

80 ^a) K3 स धर्मज्ञस् (for अद्य). S (except T2)
दक्षान्स च पापात्मा. — ^b) S सदा (T2 तथा) (for तदा).
— ^c) K4 पाप; Ds T1 पापं; M2.4 पापा (for पापः). S2
V1 B (except B4) D2.6.1 S (except M2-1) पापः; Ds
पापे (for पापं). T3 G1.3 वचाः; G2 वशः (for वचः).
— ^d) T2 सुप्यतस्य (for शृण्वं). T1.3 G M पश्य-
न्ते धर्मवचः.

81 ^a) K3 V1 B D T2 अद्य; T1.3 G M अस्य (for
अद्य). — ^b) K1 शिलाघातौ. — ^c) T2 त्वयाद्या (for
'त्या). Cc cites अद्या (as in text). T1.3 G M नाशयन्तो-

C. B. 3724
D. 8.473. 95
K. 8.477. subst.

अद्य कर्णं महावेगाः प्रेषयन्तु यमक्षयम् ॥ ८५
अद्य हाहाकृता दीना विषण्णास्त्वच्छरादिताः ।
प्रपतन्तं रथात्कर्णं पश्यन्तु वसुधाधिपाः ॥ ८६
अद्य स्वशोणिते मयं शयानं पतितं भुवि ।

K३ शता पराः V१ B१-३ D महाशराः (for शिताः शराः).
— °) K१ (sup. lin.) अहिः; D१ अद्य (for अद्य). Da१
कर्ण. — For 83-85, S (T१.s ins. after 779*) subst.:

775* गाण्डीवप्रेषितैर्भैः शितैश्चिन्तितुच्छदः ।
न चेत्स्मरति राधेयो वचनं द्रोणभीमयोः ।
सुवर्णपुङ्खाः शत्रुघ्ना नाराचा वैद्युतप्रभाः ।
न चेदाधिरथेर्वर्म मित्रवा पास्यन्ति शोणितम् ।
उग्रास्त्वद्वाहुनिमुक्ता न चेन्मर्मच्छिदः शराः । [5]
अद्य कर्णं महावेगाः प्रहिण्वन्ति यमक्षयम् ।

[(L. 1) G१ छत्र. (for छिन्न). G२ तनुत्यजः (for °च्छदः).
— (L. 2) M१.s स (for न). T२ विसरतु; T३ G१ चेत्स्मरतु;
M३ तु सरति (for चेत्स्म). — (L. 3) G१ सौवर्णपुङ्खाः.
— (L. 4) T१.s G चेतातिरथेर्; T२ वमाति (for चेदाधि).
T३ G१.s M मर्म (for वर्म). T३ G१ M पास्यति. — (L. 5)
T२ (marg. as in text) त्वद्वाहुनिमुक्ता; T३ G१.s त्वद्वाहुभिः.
M१ त्वद्वागनि. T३ G१ M१ धर्मच्छिदः (M१ 'दा' (for मर्म)).
T२ न वा मर्मसिद्धः शराः (for the posterior half). — (L. 6)
T२ प्रापयंतु; T३ G१.s प्रहिण्वंतु; M१ प्राहिण्वन्ति. G२ प्रहिण्वन्तीयतां
क्षयं (for the posterior half).]

86 °) D१ अद्य (for अद्य). — °) B१ विधन्वा (for
विषण्णात्). B१.s त्वच्छरादितं. — For 86^{ab}, S subst.:

776* तं च हाहाकृतं दीनं विषण्णं शरपीडितम् ।
[T२ अद्य (for तं च). M विवर्णं (for विषण्णं). T२ M
त्वच्छरादितं (for शरपीडितम्).]
— °) Da१ D१.s अपतन्तं; D२ प्रपतेत (for प्रपतन्तं). M१
रणात् (for रथात्). S तूर्णं (for कर्णं). — K१ om. (hapl.)
86^a-87°.

87 K१ om. 87^{ab} (cf. v. l. 86). — °) S (except
T२) तं च (for अद्य). B१.२.४ Dn१ D१.४.६.७ अद्य शोः (B२
स्व) शितसंम (B१ 'छ' सं); D२ अद्य ते शोणिते मयं. — °) M१
पतिते (for 'तं'). T१ G२ M युधि (for भुवि). — °) T१
अपविद्यायुधं. D२ घोरं (for कर्णं). — °) K१ नृपाः
(for निजाः). K३ V१ B D T१.s G१.s M१-३ दीनाः (T३
G१.s M१-३ अद्य) पश्यंतु बांधवाः; T१ G२ M१ अद्य पश्यंतु
पांडवाः (G२ कौरवाः). — After 87, S ins.:

777* तच्चैवाद्य महद्गर्भं गाण्डीवप्रेषितैः शरैः ।
रथोपस्थे विशीर्यत ताराजालमिवाम्बरात् ।
आशु चाद्य शरास्तस्य संपतन्तो महाहवे ।

अपविद्यायुधं कर्णं पश्यन्तु सुहृदो निजाः ॥ ८७
हस्तिकक्ष्यो महानस्य भल्लेनोन्मथितस्त्वया ।
प्रकम्पमानः पततु भूमावाधिरथेर्ध्वजः ॥ ८८
त्वया शरशतैश्छिन्नं रथं हेमविभूषितम् ।

त्वच्छरैः संनिष्कृताग्रा विशीर्यन्तां महीतले ।
त्वया चाद्य हते तस्य विक्रमे भरतर्षभ । [6]
विमुक्ताः सर्वराजानो भवन्तु गतजीविताः ।
तथा चाधिरथौ याते प्रयान्तु कुरुवो दिशः ।
मन्वानास्त्वां रथश्रेष्ठं सर्वलोकेषु धन्विनम् ।
स चैवाद्य भयात्पक्त्वा धार्तराष्ट्रो महाचमूम् ।
दुर्योधनो भयोद्दिमो द्रवतु स्वपुरं प्रति । [10]
तथाद्य तं हतं श्रुत्वा धार्तराष्ट्रो जनेश्वरः ।
मोहेन निपतेद्भूमौ निःसंज्ञो वै महीपतिः ।
अद्य जानन्तु ते पार्थ विक्रमं सर्वधन्विनः ।
यानवोचत्सभामध्ये परुषान्भारत त्वधि ।

[(L. 1) T२ G१ M१ [अ]स्य (for [अ]व). T३ G१ महत्क्षयः;
G२ 'वर्ष' (for 'द्वर्ष'). — (L. 2) T३ G१ ताराजाल (for
'जालम्'). — (L. 3) T३ G१.s [अ]स्य (for [अ]व). M१
संपतन्ते. M महाभये (for 'हवे'). — (L. 5) T३ G१ [अ]स्य
(for [अ]व). M हते (for 'हते'). T२ कर्णं विक्रम्य (for तस्य
विक्रमे). — (L. 7) T१ G चातिरथौ; M१ चाधिरथे. — (L. 8)
G१.२ M१ मन्वानास्तां (G२ 'स्ता'; M१ 'स्तं') (for 'त्वा').
— (L. 9) T२ [अ]पि (for [अ]व). M स चेदद्य मयं (M१
also as above) त्यक्त्वा (for the prior half).
M१-३ महाचमूम्. — (L. 10) T३ स्वपुरं. — (L. 11) T३
यथापाधिः; M तथा चाद्य (for तथाद्य तं). — (L. 12) T३
क्षणेन (for मोहेन). T२ निपतद्; T३ G१ निहतो (for निपतेद).
— (L. 13) T३ श्रापंतु (for जानन्तु). — (L. 14) T३ G१.s
उवाच (for अवोचत्). T२.s G M१ सु (T३ G१ प) स्थान्भारत
त्वधि.]

— After the above, S (T२ second time) reads 82.

88 ^{ab}) K३ V१ B D हस्तिकक्षो (D१ 'क्षा'). B१
क्षयानेस्य (sic); T३ महानद्य (for 'स्य'). T१.s
G M हस्तिकक्ष्याद्य (T१ 'क्षाय'; T३ G१.s 'क्षाय';
M१ 'क्षयोद्य') भल्लेन न चेदुन्मथितस्त्व (T३ G 'ता स्व) वा.
— °) V१ प्रपतद्; T१ पतितं; T२.s G१.२ M पतति (T१
'तां'). — °) K३ भूमावाधिरथो ध्वजः; Dn१ 'वपि रथध्वजः;
D१ 'वधिरथेर्ध्वजः; T१.s G M महानाधि (T३ G 'ति) रथे';
T२ असौ चातिरथे.

89 °) S (except T२) न चेच्छरशतैश्छिन्नं (M१-
'श्छिन्नो'). — °) D१ हेमविभूषणः; S 'परिष्कृतं (for 'विभू'
षितम्). — °) K१ हतयोधः; G२ M हत (G२ 'तं) योधः.

हतयोधं समुत्सृज्य भीतः शल्यः पलायताम् ८९
ततः सुयोधनो दृष्ट्वा हतमाधिरथिं त्वया ।
निराशो जीविते त्वद्य राज्ये चैव धनंजय ॥ ९०
एते द्रवन्ति पाञ्चाला वध्यमानाः शितैः शरैः ।
कर्णेन भरतश्रेष्ठ पाण्डवानुजिहीर्षवः ॥ ९१
पाञ्चालान्द्रौपदेयांश्च धृष्टद्युम्नशिखण्डिनौ ।
धृष्टद्युम्नतनूजांश्च शतानीकं च नाकुलिम् ॥ ९२

नकुलं सहदेवं च दुर्मुखं जनमेजयम् ।
सुवर्माणं सत्यकिं च विद्धि कर्णवशं गतान् ॥ ९३
अभ्याहतानां कर्णेन पाञ्चालानां महारणे ।
श्रूयते निनदो घोरस्त्वद्रन्धूनां परंतप ॥ ९४
न त्वेव भीताः पाञ्चालाः कथंचित्स्युः पराङ्मुखाः ।
न हि मृत्युं महेष्वासा गणयन्ति महारथाः ॥ ९५
य एकः पाण्डवीं सेनां शरैर्वै समवेष्टयत् ।

C. s. 3735
B. s. 73. 107
K. s. 77. om.

§ K1.2 समुत्सृज्य (for समु). Ks V1 B Da1 Dn1
D1.1-7 T2 हतयोधाश्चमुत्सृज्य. — a) Ds शल्यः S
(except T2) पलायते. — After 89, S Bom. ed.
ins.:

778* न चेत्कर्णसुतं पार्थं सूतपुत्रस्य पश्यतः ।

प्रतिज्ञापालनार्थं निहन्तिष्यसि सायकैः ।

[(L. 2) T2 M1-ता (M1-वा) रणार्थं (for -पालना*). T2
G1 निहन्तिष्यति.]

T2 M cont.: T1.3 G ins. after 774*:

779* हतं कर्णः सुतं दृष्ट्वा प्रियं पुत्रं दुरात्मवान् ।

सरतः द्रोणभीष्माभ्यां वचः क्षत्तुश्च मानद ।

[(L. 1) G1 कर्णसुतं; M1 कर्णस्तु तं. T1.3 G2.3 सूतपुत्रो
(for प्रियं पुत्रं). — (L. 2) T3 G पांडव; M1 भारत; M2-3
मानदं (for मानद).]

— After the above, T1.3 ins. 775*.

90 a) S (except T2) न चेत् (for ततः). — b)
K1 G1 आधिरथः; T3 G2.3 आतिरथिं (G2 °थं). G2 तथा
(for त्वया). — c) G2 निविशो (for निराशो). S
(except T2) जीवितादद्य. — d) K2 राज्यं. Ks V1
B1.2.4 Da1 Dn1 D1.3-5.7 भवत्वरिः (Da °त्विह); B2.6
अविष्यति (for धनंजय). S सातुर्वंधो अविष्यति. — After
90, K1 B3-5 Da1 D1.5.6 S (except T2) ins.:

780* असौ हि तावकान्पार्थ कर्णो निघ्नति संयुगे ।

शक्रतुल्यबलो वीर्याच्छक्रप्रतिमोऽपि वा ।

[(L. 1) K1 B3-5 Da1 D1.5.6 एष वै (for असौ हि).
Da1 D1.5 कर्णः (for पार्थ). M2.3 निघ्नति. K4 B3-5
Ds कर्णो हंति स सायकैः; Da1 D1.5 पार्थं हंति स्वसायकैः
(for the posterior half). — (L. 2) T1 G2 वीर्यं (for
वीर्यात्). K4 B3-5 Da1 D1.5.6 शतक्रतुसमो वीर्यं (K4 वीर्यं;
Ds युद्धे) (for the prior half). T1 युवा; G2 यथा (for
अपि वा). M शंबर (M1 °ल) प्रतिमोपि वा (M1 °मो युवा).]

91 a) S2 B5 पंचाला. — b) G2 transp. शितैः and
शरैः. — c) T3 G3 भारतश्रेष्ठ. — d) V1 उजिहीर्षतः;
Da1 D1.5 °पर्वैः. D2 पांडवांसु जिहीर्षवः; S तान्समुद्र
पांडव.

92 a) B2 पंचालान्. — b) G3 धृष्टद्युम्नं शिखंडिनं.
— S transp. 92^{ad} and 93^{ad}. — c) D4 धृष्टद्युम्नस्. Da1
D1.5 तु (for च). T3 G धृष्टद्युम्नकुमारान्श्च. — d) D4
नाकुलं; T1 भारत; T2 पांडवं; G पांडव (for नाकुलिम्).

93 S transp. 92^{ad} and 93^{ad}. — b) Ds दुर्जयं; Ds
दुर्घपं; S दौर्मुखिं (T2 G1.2 M1 °खं) (for दुर्मुखं). — c)
K3 B1.3.5 Dn1 D2-1.7 सुवर्माणं; V1 B2.4 Da1 D1.3
T1.3 G सुशः; T2 प्रतिविष्यं (for सुवर्माणं).

94 a) B2 अद्याहतानां; B5 प्रता* (for अभ्या*).
— b) V1 B2.4 Ds पंचालानां. Ks V1 B D S (except
T2) असौ (for महार). — c) G2 घोरं (for घोरस्).
— d) Ds विशां पते; T1.3 G2 M अर्बुधवत्; T3 G1.3
अनाथवत् (for परंतप).

95 a) D1 नन्वेव; T1.3 G न चैव (for न त्वेव). Ds
भूताः (for भीताः). S2 B4 Ds M1 पंचालाः. — b) Ds
कथं वा स्युः; T1 केचित्स्युः (sic); G1 कथंचित्स्युः (for
°त्स्युः). K1 परंमुखाः. — S2 Ks om. (hapl.) 95^a-96^d.
— d) Ks.4 V1 B D महारणे (for °रथाः). S (except
T2) जानंति युधि दुर्जयाः. — After 95, M ins. 781*.

96 S2 Ks om. 96 (cf. v. 1. 95). — b) K4
सरोधैः; Dn1 शरोधैः (for शरौधैः). V1 अपिवेष्टयत्; T1.3
G समपीडयत् (for °वेष्टयत्). — c) B4 Dn1 पंचालाः.
S तमप्यासाद्य समरे. — d) Dn1 D2-1.6.7 T1.3 G2.3
M2-4 भीष्मान् (for भीष्मं). K1 भीष्मेनासम्पराङ्मुखाः
(corrupt); K4 भीष्मासम्परा* (sic). — T G ins. after
96: M after 95:

781* ते कथं कर्णमासाद्य चिद्वेद्युर्महाबलः ।

यस्त्वेकः सर्वपाञ्चालानहन्त्यहनि नाशयन् ।

कालवच्चरते वीरः पाञ्चालानां रथत्रजे ।

तमप्यासाद्य समरे मित्रार्थं मित्रवत्सलाः ।

[M reads line 1 after line 4. — (L. 1) G2
विद्वेद्युर्. T2 महारथाः (for °बलाः). — (L. 2) T1 यस्त्वेकः
(for यस्त्वेकः). T1 G2 M1 नाशय (T1 °ये)व; T2 शातयत्
(for नाशयन्). — (L. 3) M1 वीरः (for वीरः). T1 रथत्रजेव

C. 8. 3735
B. 8. 73. 107
K. 8. 77. om.

तं समासाद्य पाञ्चाला भीष्मं नासन्पराञ्चुखाः ॥ ९६
तथा ज्वलन्तमस्त्राग्निं गुरुं सर्वधनुष्मताम् ।
निर्दहन्तं समारोहन्दुर्धर्षं द्रोणमोजसा ॥ ९७
ते नित्यमुदिता जेतुं युद्धे शत्रुनरिंदमाः ।
न जात्वाधिरथेभीताः पाञ्चालाः स्युः पराञ्चुखाः ९८
तेषामापततां शूरः पाञ्चालानां तरस्विनाम् ।
आदत्तेऽसृज्शरैः कर्णः पतंगानामिवानलः ॥ ९९
तांस्तथाभिमुखान्वीरान्मित्रार्थं त्यक्तजीवितान् ।
क्षयं नयति राधेयः पाञ्चालाञ्छतशो रणे ॥ १००

(sic). — (L. 3) T₁ मित्राणां मित्रवत्सलः.]

97 K₄ om. 97^a-98^b. M₂₋₄ om. (hapl.) 97-98.

— ^a) K₂ ज्वलन्तम्; B₂ [अ]र्जुनं तम् (for ज्वलन्तम्). Dn₁ अस्त्राभिरः; T G M₁ अस्त्रैश्च (for अस्त्राग्निं). — ^b) T₂ G M₁ शूरं (for गुरुं). — ^c) T₂ निर्दहन्तः. Ś₁ K_{1.2} समारो-
हाद्; Ś₂ K₂ 'रोहद्'; V₁ B Dn₁ D_{2.4.6.7} T₂ च समरे; Da₁ D_{1.5} समारोहं; T_{1.3} G M₁ 'रूढा (T₁ 'दान्; T₂ G₂ 'ढं)
(for 'रोहन्'. — ^d) D₂ T G M₁ द्रोणमंजसा; D₂ 'माहवे
(for 'मोजसा).

98 K₄ om. 98^{ab}; M₂₋₄ om. 98 (of. v. l. 97).
— ^a) K₂ तं (for ते). T₂ चित्यम् (for नित्यम्). T_{1.3} G_{2.3} उद्यता; T₂ अद्य तं; G₁ अंजसा (for उदिता). — ^b)
K₂ V₁ B Dn₁ D₁₋₃ T_{1.3} सृष्टे (D₂ 'द्वे'); Da₁ शृष्टे;
G_{1.2} M₁ युधि (for युद्धे). K₂ B₂ D_{4.6} T_{2.3} G शत्रुम्
(for शत्रून्). D₂ शत्रुविमर्दानां; T_{1.3} G₂ M₁ 'नरिंदम
(T₁ 'मः). — ^c) T₂ [जा]ति' (for [जा]धि'). B जानंतो-
धिरधि भीताः; T_{1.3} G M₁ न चेदाति (T₁ M₁ 'धि') रथेभीता.
— ^d) Ś₂ B₂ Da₁ Dn₁ D₂ पंचालाः.

99 ^a) S अपि त (T₂ ग) तः (for आपततां). D₂ शूरः;
D₂ वीरः; T_{1.3} G₂ M शूराः (for शूरः). — ^b) Some
MSS पंचालानां. Dn₁ तरस्विनां. — ^c) K₂ V₁ B Dn₁
D_{2-4.7} Co आदत्त. Ś₁ K_{1.2} क्षरान्; B₂ हृष्टान्; Co असून्
(for शरैः). S प्राणानभ्या (T₂ G₂ 'ह्या') ददे वीरः. — After
99, S ins.:

782* एते द्रवन्ति पाञ्चाला द्राव्यन्ते योधिभिर्द्रुतम् ।

कर्णेन भरतश्रेष्ठ पश्य पश्य तथाकृतान् ।

[(L. 1) G₂ प्राप्यते (for द्राव्यन्ते). T₂ G_{2.3} M₂₋₄
योधिभिर्. T_{1.3} G₂ द्रुवं (for द्रुतम्).]

100 ^a) B₂ एतान्; T₂ तांस्तथा (for तांस्तथा). T₁
समरे निहताञ्छरान्; T₂ G M तान्समारोहतः शूरान्. — ^c)
Some MSS. पंचालान्; B₂ पंचानां; Dn₁ D₁ पां (D₁

अस्त्रं हि रामात्कर्णेन भार्गवाद्दधिसत्तमात् ।
यदुपात्तं पुरा धोरं तस्य रूपमुदीर्यते ॥ १०१
तापनं सर्वसैन्यानां धोररूपं सुदारुणम् ।
समावृत्य महासेनां ज्वलति स्वेन तेजसा ॥ १०२
एते चरन्ति संग्रामे कर्णचापच्युताः शराः ।
अमराणामिव व्रातास्तापयन्तः स तावकान् ॥ १०३
एते चरन्ति पाञ्चाला दिक्षु सर्वासु भारत ।
कर्णास्त्रं समरे प्राप्य दुर्निवारमनात्मभिः ॥ १०४

पं) चाला. — For 100^{cd}, S subst.:

783* निस्तारय महाबाहो कर्णास्त्रात्पावकोपमात् ।

T₂ cont.: N ins. after 100:

784* तद्भारत महेश्वासानगाधे मज्जतोऽसृष्टे ।

कर्णार्णवे प्लवो भूत्वा पाञ्चालास्त्रानुमहंति ।

[(L. 1) T₂ तान् (for तत्). D₂ भारत. K₁ मज्जतं.
K₂ [S] प्लवैः; B₂ युधि; D₂ [S] प्लवान् (for सृष्टे). — (L. 2)
T₂ कर्णप्लवे (for कर्णार्णवे). Some MSS. पंचालांश्च.]

101 ^b) K₂ अपि सत्तमात्; G₂ द्विजस' (for ऋषिस').
— ^c) K_{1.2} यदुपात्तं; D₂ S यदवासं (for यदुपात्तं). V₁
B Dn₁ D₁₋₃ महा-; T₁ G₂ तथा; T_{2.3} G_{1.3} M तदा
(for पुरा).

102 ^a) T_{1.3} G -भूतानां (for -सैन्यानां). — ^b) S
(except T₂) भयानकं (for सुदारुणम्). — ^c) S (except
T₂) यमाश्रित्य (for समावृत्य). T₂ G_{2.3} M₂₋₄ महासेना;
M₁ 'सैन्ये. — ^d) K₂ B₂ Dn₁ ज्वलन्तं; V₁ ज्वालन्तं; B_{1.2}
Da₁ D_{1.3-7} ज्वलितं; T_{1.3} G दहते; M ज्वलते. V₁
श्वेत- (for स्वेन).

103 ^a) D₂ ज्वलन्ति; T₂ चलन्ति; M₂₋₄ द्रवन्ति (for
चरन्ति). — ^c) Da₁ D_{1.5} अममाणम् (for 'राणाम्).
— ^d) K₂ V₁ B Dn₁ D_{2-5.7.8} T₂ तापयन्ति. K₂ D₂
च (for स). — For 103^{cd}, T_{1.3} G M subst.:

785* अमरा इव शत्रूणां पातयाना जनान्प्रभो ।

[T₁ पातयानाञ्जितान्; T₂ 'यानाञ्जितान्.]

104 T₁ G₂ om. 104^{ab}. — ^b) K₂ V₁ B D T₂ G₁
M_{1.3} एते द्रवन्ति; T₂ G₂ ये विद्रवन्ति; M_{2.4} एते अमंति
(for एते चरन्ति). Ś₂ पंचाला. — ^c) T₂ G_{1.3} M उक्-
(M₁ 'क्क) मंति च मारिय. — ^d) T₂ पश्य (for प्राप्य).
— ^e) K₂ V₁ B (except B₂) D S (except T₂)
दुर्निवार्यम्. V₁ D_{2.6} S महात्मभिः (for अना').

105 ^a) B₂ महाक्रोधो; S (except T₁) इदक्रोधी.

एष भीमो दृढक्रोधो वृत्तः पार्थ समन्ततः ।
सृजयैर्योधयन्कर्णं पीड्यते स शितैः शरैः ॥ १०५
पाण्डवान्सृजयाश्चैव पाञ्चालाश्चैव भारत ।
हृन्त्यादुपेक्षितः कर्णो रोगो देहमिवाततः ॥ १०६
नान्यं त्वत्तोऽभिपश्यामि योधं यौधिष्ठिरे बले ।
यः समासाद्य राधेयं स्वस्तिमानाव्रजेद्बृहद् ॥ १०७

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५१ ॥

५२

संजय उवाच ।

स केशवस्य वीभत्सुः श्रुत्वा भारत भाषितम् ।
विशोकः संप्रहृष्टश्च क्षणेन समपद्यत ॥ १

तमद्य निशितैर्वर्णैर्निहत्य भरतर्षभ ।
यथाप्रतिज्ञं पार्थ त्वं कृत्वा कीर्तिमवाप्नुहि ॥ १०८
त्वं हि शक्तो रणे जेतुं सकर्णानपि कौरवान् ।
नान्यो युधि युधां श्रेष्ठ सत्यमेतद्वीमि ते ॥ १०९
एतत्कृत्वा महत्कर्म हत्वा कर्णं महारथम् ।
कृतार्थः सफलः पार्थ सुखी भव नरोत्तम ॥ ११०

C. 8. 3753
B. 8. 74. 3
K. 8. 78. 3

— ^b) G₂ प्रवृद्धि (hypermetric) (for वृत्तः). K₄ D₆
G₁ पार्थः. D₂ वृत्तः पार्थसत्तमः (submetric). — ^c) Ś₂
योधयः; M_{1.3} योधयत्. — ^d) B Dn₁ D_{8.4.6.7} S
निशितैः (for स शितैः).

106 ^a) B₅ S (except T₁) पांचालान् (for पाण्ड-
वान्). — ^b) B₅ केकयांश्च; Dn₁ om.; D₃ पांचालांश्च; D₆
केकयांश्च; S (except T₂) पाण्डवांश्च (for पाञ्चालांश्च).
B₅ D₆ T₂ चापि; Dn₁ lacuna (for चैव). — ^c) S
उपेक्षितो दहेत्कर्णो. — ^d) Dn₁ देहिस्. K_{8.4} Dn₁
D_{8.4.6.7} इवागतः; B_{5.3} इवातुरं; T₁ G_{1.3} इवांतकः; G₂
इवाततः (sic).

107 ^a) K₈ नान्यसः; B₂ नाहं (for नान्यं). K₁
[S]मिजानामि; V₁ B D S (except G₁) हि पश्यामि
(for ऽभिप). — ^b) Ś₂ योधो; G_{1.3} M योधं. — ^c)
T₁ G_{2.3} समासाद्य च (for यः समासाद्य). — ^d) K₄ Dn₁
आवृज्ज्वेद्. K₈ B D₁ D_{1.5} S गृह्ण (D₁ प्र)हान्; D₈ ग्रहं
(for गृहम्).

108 ^a) तद् (for तम्). — ^b) Ś₂ निहंतु (for
निहत्य). K₄ भरतर्षभः; M₂₋₄ युधि भारत (for भरत-
र्षभ). V₁ B (except B₅) D₁ Dn₁ D_{1.3-5.7} विनिहत्य
नरपम (D₁ D_{1.5} परंतप). — ^c) Ś₂ K_{1.2.4} T_{2.3} G_{2.3}
M₁ यथा प्रतिज्ञां (Ś₂ ज्ञा). Ś₂ K_{1.2.4} पार्थस्य; B₂ पार्थस्त्वं;
B₅ कृत्वा च (for पार्थ त्वं). — ^d) Ś₂ K_{1.2.4} श्रुत्वा;
B₅ पार्थ त्वं (hypermetric); S (except T₂) तीर्त्वा (for
कृत्वा).

109 ^a) D₈ रक्तो (for शक्तो). — ^b) K₁ सकर्णान्.

ततो ज्यामनुमृज्याशु व्याक्षिपद्गाण्डिवं धनुः ।
दध्रे कर्णविनाशाय केशवं चाभ्यभाषत ॥ २
त्वया नाथेन गोविन्द ध्रुव एष जयो मम ।

B₂ T₂ अद्य (for अपि). — D₁ om. 109^a-110^a. — ^d)
T₂ नित्यम् (for सत्यम्).

110 D₁ om. 110^a (cf. v. 1. 109). — ^a) Ś₂ K_{1.2.4}
श्रुत्वा (for कृत्वा). — ^b) D₁ स च (for हत्वा). D₁
D_{1.5} महाबलं (for 'रथम्). — ^c) K₄ कृतार्थः. K₁
सफलः. Ś₂ D_{1.3} T₁ M₁ पार्थः. — ^d) K₃ D₄ नरोत्तमः.

Colophon om. in K₃. — Day of Karna's General-
ship: Ś₂ K₄ द्वितीये (K₄ 'य) युद्धदिवसे. — Adhy. name:
T₂ कृष्णवाक्यं; M₁ भगवद्वाक्यं. — Adhy. no. (figures,
words or both): Ś₂ 53; B₁ D₆ 73; B₄ 72; B₅ 75;
D₁ 84; D₁ 66; D₄ (sec. m.) 54; T₁ G 83; T₂ 80;
T₃ M 82.

52

1 K₃ G₁ om. the ref. — ^a) K₂ भीमस्तुः. — ^b)
T₁ भरत. — ^c) S च (for सं).

2 G₂ om. 2 — ^a) K₄ माम् (for ज्याम्). Ś₂ K₄
B_{2.3} D_{2.4} अवसृज्य; Dn₁ D₁ (marg. as in text)
अभिः; D₆ असं (for अनु). B₅ स्नां (for [आ]शु).
— ^b) K_{1.2.4} D₁ D_{1.4-5} व्या (D₆ व्य)क्षिपन्; D₃
क्षिपन्तै. T_{1.3} G_{1.3} M गांडीवं व्याक्षिपद् (M₃ 'न्व)तुः. — ^c)
K₃ दध्रे. (for दध्रे). — ^d) Ś₂ K_{1.2.4} [अ]भ्यवंदत; V₁
B₂ D₄ T₁ M₁ [अ]प्यभाषत; D₈ [इ]दमब्रवीत्. B_{1.2.4}
G₁ मतिं कृष्णं च सो (G₁ 'ष्णमया)ब्रवीत्.

3 Before 3, D₁ D_{1.5} ins. अर्जुन उवाच. — ^b) D_{6.3}

C. 8. 3753
B. 8. 74. 3
K. 8. 78. 3

प्रसन्नो यस्य मेऽद्य त्वं भूतभग्न्यभवत्प्रभुः ॥ ३
त्वत्सहायो ह्यहं कृष्ण त्रीलोकान्वै समागतान् ।
प्रापयेयं परं लोकं किमु कर्णं महारणे ॥ ४
पश्यामि द्रवतीं सेनां पाञ्चालानां जनार्दन ।
पश्यामि कर्णं समरे विचरन्तमभीतवत् ॥ ५
भार्गवास्त्रं च पश्यामि विचरन्तं समन्ततः ।
सृष्टं कर्णेन वाष्णेयं शक्रेणैव महाशनिम् ॥ ६

ध्रुवम्. Ks V1 B D S एव (for एष). — °) Ds यस्य गोविंदो; T1.3 G2.3 M यस्य (M1 'द्य' हि भवान्; T2 G1 यस्य (G1 'स्य) भगवान् (for यस्य मेऽद्य त्वं). — °) Ks V1 B Da1 Dn1 D1-7 लोके भूतभग्न्यकृ (Ks 'त; Bs 'वि'त्; Ds S (except T2) भूतभग्न्यभवत्प्रभुः.

4 B2 reads 4-22 for the first time after 8. 48. 7°. — °) B2 (first time) तत् (for त्वत्). Da1 D1.5 ह्यं (for ह्यं). — °) B2 (first time) Da1 D1.5.5 वै लोकान् (by transp.); Ds वा लोकान्. B2 (first time) सनातनान्. — °) B2 (first time) परलोकं; T8 G3 पराल्लोकान्. — °) B2-5 Dn1 Ds.4.7.8 महाहवे; S (except T2) 'रथं' (for 'रणे). Ds किं पुनः कर्णमाहवे.

5 Ks om. (hapl.) 5^{ab}. — °) T3 पश्य मे (for पश्यामि). V1 Da1 D1.5 द्रवतीं (sic) (for द्रवतीं). Ds पश्यामि विद्रुतानां च. — °) S2 B4 Ds.4.7 पंचालानां. — °) V1 G2 transp. कर्णं and समरे.

6 °) B2 (both times) प्र- (for च). — °) T1.2 प्रपतंतं; T3 G2.3 M प्रपतंतं; (for विचरन्तं). B4 Dn1 Ds.4.6.7 ज्वलंतं कृष्ण सर्वदाः. — °) Ds समरे (for वाष्णेयं). — °) D2 शक्रेण च; T1 M1 'णैव. V1 B1.4 Dn1 Ds.4.7 यथाशानि (D4 'नि:); T2 महाशनिः.

7 °) Ks खलुश्च; V1 Ds T8 G1.3 स खलु (by transp.). T1 G2 स संग्रामे; T2 सुसंग्रामो. — °) V1 B1.2.4 Da1 Dn1 D1-7 T2 कर्णं; B2 (second time) कर्णो; Ds पूर्वे (for कृष्ण). S1 K [अ]सकृत; S2 V1 B1.3-5 D (except Ds) T2 हतं; B2 (second time) हतः; T1.3 G1.3 Ms-4 कृतः (for कृतम्). B2 (first time) यत्र कर्णो महाहवे (sic). — After 7^{ab}, S K1.2.4 ins.:

786* निर्जिता बहुशो योषाः पलायनपरायणाः ।

— °) B2 (first time) भविष्यति; Co चरि' (as in text).

8 °) C7 अथ (for अद्य). S K2 विवर्णा; Da1 Ds M विकर्णं; Ds विकीर्णा; Co.7 विकर्णा (as in text). S K1.2.4 ये (for मे). — °) S2 Ds कर्णं; K2 कथं (for कर्णं). B1.2 (both times).8 एष्यति; Ds नेष्यति. — °) Ds

अयं खलु स संग्रामो यत्र कृष्ण मया कृतम् ।
कथयिष्यन्ति भूतानि यावद्भूमिर्धरिष्यति ॥ ७
अद्य कृष्ण विकर्णा मे कर्णं नेष्यन्ति मृत्यवे ।
गाण्डीवमुक्ताः क्षिपन्तो मम हस्तप्रचोदिताः ॥ ८
अद्य राजा धृतराष्ट्रः स्वां बुद्धिमवमंस्यते ।
दुर्योधनमराज्याहं यया राज्येऽभ्यपेचयत् ॥ ९
अद्य राज्यात्सुखाच्चैव श्रियो राष्ट्रात्तथा पुरात् ।

गांजीवमुक्ताः. Da1 D1.5 क्षिप्यन्तो; T2.3 G2.3 क्षिपन्तो (for क्षिपन्तो). — °) V1 B2 (first time).3 Da1 D1.5 मया (for मम). Ks D2.3 हस्तप्रचोदिताः (for 'प्रचोदिताः).

9 °) G2 धार्तराष्ट्रः. Ds T3 पार्थिवो धृतराष्ट्रोय. — °) T1.3 G स्त्र- (for स्वां). K3 अवमंस्यते; T1 M1 'मन्यते (for 'मंस्यते). Ds स्वां सुबुद्धिमवमंस्यते (hypermetre). — °) G2 च राज्याहं. V1 दुर्योधनो अराज्याहो (sic). — °) Ks महा-; K4 Ds T1.3 G2.3 यया; Co यया (as in text). Ks B5 S न्य(T2 नि)वेशयत्; Ds.4 [S]भ्यर्षिचयत्; Ds निषेचयेत् (for अभ्यपेचयत्). — After 9, S ins.:

787* गुणवन्तं हि यो हित्वा निर्गुणं कुरुते प्रभुम् ।

स शोचति नृपः कृष्ण क्षिप्रमेवागते क्षये ।

यथा हि पुरुषः कश्चिच्छित्त्वा चात्रवर्णं महत् ।

पलाशसेचने बुद्धिं कृत्वा शोचति मन्दधीः ।

दृष्ट्वा पुष्पं फले गृध्रः फलं दृष्ट्वा लुशोचति । [5]

तथेदं धृतराष्ट्रस्य पुष्पलुब्धस्य मानद ।

फलं दृष्ट्वा भृशं दुःखं भविष्यति जनार्दन ।

सुतपुत्रे हते त्वद्य निराशो भविता प्रभुः ।

[(L. 1) T3 Gs द्वेष्टि (for हित्वा). — (L. 2) Gs रोदति (for शोचति). T3 M नरः; T8 G1.3 चरं (for नृपः). T1 G2 स शोचेनृपतिः कृष्ण (for the prior half). — (L. 3) T2) च (for हि). Ms-4 हित्वा त्वा(Ms ता)मवनं महत् (for the posterior half). — (L. 4) T2 फलशनेचने (sic); M1 फलाशस्य वने. — (L. 5) G1 फले (for फले). M1 गृध्रः (for गृध्रः). T1 G2 नः; T8 Gs स (for [अ]नुः). — (L. 7) T1 दुःखी (for दुःखं). — (L. 8) G2 प्रहते (for भविता). T3 G1 भविष्यति निराशवत् (G1 'वान्' (for the posterior half).]

10 °) D7 यावत् (for राज्यात्). K1.2 सुखाच्चैव. — °) T2 निराशवान् (for तथा पुरात्). — °) T3 महाराजो (for 'बाहो). — °) V1 Dn1 Ds.4.7 विमोक्षयति; B1 विमोक्षसे; B2 (both times).4.5 Da1 D1.2 विमोक्षयते; Ds विजोष्यति (for 'क्षयते). — For 10, T1.2

पुत्रेभ्यश्च महाबाहो धृतराष्ट्रो वियोक्ष्यते ॥ १०
अथ दुर्योधनो राजा जीविताच्च निराशकः ।
भविष्यति हते कर्णे कृष्ण सत्यं ब्रवीमि ते ॥ ११
अथ दृष्ट्वा मया कर्णं शरैर्विशकलीकृतम् ।

स्मरतां तव वाक्यानि शमं प्रति जनेश्वरः ॥ १२
अद्यासौ सौवलः कृष्ण ग्लहं जानातु वै शरान् ।
दुरोदरं च गाण्डीवं मण्डलं च रथं मम ॥ १३
योऽसौ रणे नरं नान्यं पृथिव्यामभिमन्यते ।

C. 8. 57. 66
B. 8. 74. 21
K. 8. 72. 23

G M subst.:

788* अथ राज्याच्च पुत्राच्च श्रियश्चैव निराशवान् ।
सुखाच्च विपुलात्कृष्ण धृतराष्ट्रो वियोक्ष्यति ।
[(L. 1) G₁ विनाशनात् (for निराशवान्). — (L. 2) T₃
G₃ विमोक्ष्यति (for वियो).]

11 ^a) V₁ B (B₂ both times) D (except D_{2.3})
T_{1.3} M राज्याच्च (for राजा). — ^b) K_{1.4} B₂ (first
time) जीविताच्च; D₂ तार्थे. K₃ B_{1.2} (both times). 4. 5
D_{2.3} S Co निराशवान् (D₂ वत्); V₁ विनाशवान्; D₁
D_{1.3} विरागवान् (for निराशकः). — After 11^{ab}, D₁
D₃ read 13^{ad} followed by 790*. — ^d) T_{1.2} M_{1.2}
तनु; T₃ G ततः; M_{3.4} तात (for कृष्ण).

12 ^a) B₂ (first time) अथ; D₁ अयं (for अथ).
S₁ K₃ दिष्ट्या; K_{1.4} दिष्टा; D₁ D₃ दृष्टा; T₂ श्रुत्वा (for
दृष्ट्वा). S (except T₂) हतं (for मया). G₁ कर्णः.
— After 12^{ab}, K₄ V₁ B₂ (both times). 3. 4 D₁
D_{1.2.3.4} ins.:

789* पुरा देवासुरे युद्धे वृत्रं बलभिदा यथा ।
[V₁ बलभिदो. D₂ पाकमिद्रेण संवृतं (for the posterior
half).]

— ^a) D₁ D_{3.7} (by corr.) स्मरता. S₂ वान्यानि; D₁
वासानि; G₂ वक्ष्यामि (for वाक्यानि). — ^d) B₂ (first
time) D₁ D₃ T₁ G_{1.2} जनेश्वर (T₁ रं); M नरेश्वरः.

13 ^a) G₁ M₁ कृष्णो. — ^b) K₃ अहं; V₁ B₃ D₁
D_{2.4.6-8} T₃ G M Co ग्लहाच्च (D₁ हा; G₂ हां); T₂
गोराच्च (for ग्लहं). D₂ गृह्णातु; D₃ ग्रह्णातु (for जानातु).
— D₁ D₃ read 13^{ad} after 11^{ab}. — ^c) T₂ दुर्योधनश्च;
Co दुरोदरं (as in text). D₁ गाण्डीवं च (by transp.);
D₃ च गाण्डीवं. — ^d) Bom. ed. प्रति (for मम). — After
13, K_{2.4} V₁ B (B₂ both times) D T₂ ins.:

790* अथ कुन्तीसुतस्याहं ददं राज्ञः प्रजागरम् ।
व्यपनेष्यामि गोविन्दं हत्वा कर्णं शितैः शरैः ।

[(L. 1) B₂ (first time) D₃ T₂ दीर्घं (for ददं). D₃
lacuna; D₃ प्रजागृहं. — D₂ om. line 2. — (L. 2) K₄
व्यपनेष्यामि. K₃ शितैः (for शितैः).]

K_{2.4} V₁ B (B₂ both times) D₁ D₁ D_{1.3-3} T₂
cont.: S K_{1.2} ins. after 13:

791* अथ कुन्तीसुतो राजा हते सुतसुते मया ।

सुप्रहृष्टमनाः प्रीतश्चिरं सुखमवाप्स्यति ।
अथ चाहमनाष्टयं केशवाप्रतिमं शरम् ।
उत्सृक्ष्यामीह यः कर्णं जीविताच्छ्रयिष्यति ।
यस्य चैतद्व्रतं मह्यं वधे किल दुरात्मनः । [5]
पादौ न धावये तावद्यावद्वन्यां न फल्गुनम् ।
मृषा कृत्वा व्रतं तस्य पापस्य मधुसूदन ।
पातयिष्ये रथात्कार्यं शरैः संनतपर्वभिः ।

[(L. 1) B₃ D₃ T₂ धनंनुतो (for कुन्ती). S K_{1.2} सुप्रहृष्टे
(for सुत). B₄ तदा (for नया). D₁ D₃ हते सुते नया
प्रमो (for the posterior half). — (L. 2) S₁ K₄ सुप्रहृष्टा
(K₄ कृष्ट-) ननाः; T₂ सुप्रहृष्टमनाः. D₃ परं (for चिरं). D₃
राज्यन् (for सुखन्). K₂₋₄ अवाप्स्यति. — (L. 3) B₁
D₁ D_{3.3} वा (for च). K₂ B₄ अनाष्टयं. — B₁ om.
from the post. half of line 3 up to the prior half
of line 5. — (L. 4) S₂ उत्सृक्ष्यामि; K₃ D₁ D_{1.3}
उत्सृक्ष्यामि; D₃ उत्सृजामि. D₃ T₂ ततः (for [इ]ह यः).
B₄ जीवितार्तं करिष्यति (for the posterior half). — (L.
5) D₃ (sup. lin. as in text) पश्य (for यस्य). S₁
K_{1.2.4} B₂ (both times). 5 D₁ D_{1.3.3} तद्वै; S₂ यद्वै;
B_{2.4} D₃ [य]तद्वै (for चैतद्वै). T₂ व्रतं यत्तस्य वार्ण्यं (for
the prior half). S₁ K_{1.2} व्रते किल; T₂ मद्वार्थं (for वधे
किल). — (L. 6) V₁ D₃ धावयेत् (V₁ यत्). S K B₃
D₃ T₂ हस्तिन. Some MSS. फाल्गुनं; D₁ D₃ फाल्गुन.
— (L. 7) B₃ कृष्ण; T₂ मृषा (for मृषा). B₃ त्वया (for
कृत्वा). B₃ D₃ वितथं युधि (for मधुसूदन). — (L. 8) B₄
कर्णं; T₂ तूर्णं (for कार्यं).]

14 D₂ om. 14^a-22^a. — ^a) S (except T₂) असौ
(for योऽसौ). M₂₋₄ कर्णो (for रणे). S नरानन्यान्.
— ^b) B₂ (both times) इति; B₃ D₃ अति; D₁
D_{3.4.6.7} अनु; T_{1.3} G चावः; T₃ M अव- (for अमि-).
— ^c) T_{1.3} G [अ]स्य (for [अ]य). — ^d) T_{1.3} G₃ M₂₋₄
मही (for मूमिः). G₂ महीपालस्य शोणितं. — After
14^{ab}, K_{2.4} V₁ B (B₂ both times) D₁ D₁ D_{1.2-3}
T₂ ins.:

792* अपतिहंसि कृष्णेति सुतपुत्रो यदब्रवीत् ।
K₄ V₁ B₂ (both times). 3-5 D₁ D₁ D_{1.3-7} cont.:

793* धृतराष्ट्रमते कर्णः श्लाघमानः स्वकान्त्युगात् ।
[V₁ B₃ D₁ D_{1.3} धृतराष्ट्रमुते; D₃ ... पासते. D₃

C. 8. 2769
B. 8. 74. 21
K. 8. 78. 23

तस्याद्य स्रुतपुत्रस्य भूमिः पास्यति शोणितम् ।
गाण्डीवसृष्टा दास्यन्ति कर्णस्य परमां गतिम् ॥ १४
अद्य तप्यति राधेयः पाञ्चालीं यत्नदाब्रवीत् ।
सभामध्ये वचः कूरं कुत्सयन्पाण्डवान्प्रति ॥ १५
ये वै षण्ढतिलास्तत्र भवितारोऽद्य ते तिलाः ।
हते वैकर्तने कर्णे स्रुतपुत्रे दुरात्मनि ॥ १६

सयमानः; D₁ 'श्राव्य'.]

K₃ V₁ B₂ (both times). 3-5 Da₁ D₁. 3-7 cont.: K₃ B₁
D₃ T₂ ins. after 792*:

794* अनृतं तत्करिष्यन्ति मामका निशिताः शराः ।

[K₃ V₁ B₁. 2 (both times). 3.4 Da₁ D₁. 5.3 निशिता
मम सायकाः (for the posterior half).]

K₃. 4 V₁ B (B₂ both times) D (D₂ om.) cont.: T₁
G ins. after 14^{ab} 2:

795* आशीविषा इव क्रुद्धास्तस्य पास्यन्ति शोणितम् ।

[B₃ D₃ T₁. 3 G₂. 3 पितृन्तस्तस्य (for तस्य पास्यन्ति).]

K₄ V₁ B (B₂ both times) Da₁ D₁. 3-7 cont.:

796* मया हस्तवता मुक्ता नाराचा वैद्युतस्त्रिषः ।

[K₄ [अ] गहस्तवता (sic). D₃ सृष्टा (for मुक्ता). V₁ B₁. 2
विद्युतस्त्रिषः.]

— ^a) B₂ (first time) गाण्डीवसृष्टा; B₃ 'मुक्तो'; D₃
गाण्डीवसृष्टा; T₁ गाण्डीवस्तस्य; T₂ G₁. 3 M₂-4 गाण्डीवमुक्ता.
— ^f) B₂ (second time) प्राप्स्यन्ति (for कर्णस्य).

15 B₃ D₂ om. 15 (for D₂, cf. v. l. 14). — ^a)
V₁ तप्यति; B₂ (first time) तप्यति; M₁. 3 लप्यति;
M₃ मप्यति (sic). B₂ (first time) राधेय. — ^b) K₁
D₁. 3 पांचाली. M₁ तदब्रवीत्. B₂ (first time) पांचालं
यत्नदाब्रवीत्. — G₂ om. 15^a-16^b. — ^c) K₂ सतामध्ये
(sic). — ^d) V₁ पाण्डवं. B₂ (both times) इति (for
प्रति).

16 D₂ om. 16 (cf. v. l. 14). G₂ om. 16^{ab} (cf.
v. l. 15). — ^a) B₂ (first time) यो वै; B₃ ये ते; S
(G₂ om.) एते (for ये वै). ¹ शंडतिला (S₂ 'ल'स); K₁. 2
शंड'; K₄ शंड'; T G₁. 3 M₂-4 षण्ढ' (for षण्ढ'). B₂-3 M₁
कृष्ण; T G₁. 3 M₂-4 कृष्णे (for तत्र). — ^b) S (G₂ om.)
निर्वीर्या हृद्गतकृ (T₃ हृत्तकृ) माः — After 16^{ab}, the
sequence in T₃ G₃ is 17^{ab}; 18^{ab}; 18^{ab}; 17^{cd} and 16^{cd}.
— ^c) K₃ विकर्तने. — ^d) S₁ K₁. 2 सूर्यपुत्रे; B₂ (first
time) स्रुत' (for स्रुत'). T₃ भूमिः पास्यति शोणितं.

17 For sequence in T₃ G₃, cf. v. l. 16. D₂ om.
17 (cf. v. l. 14). T₁. 3 G₂ om. 17^{ab}. — ^a) V₁ सः

अहं वः पाण्डुपुत्रेभ्यस्त्रास्यामीति यदब्रवीत् ।
अनृतं तत्करिष्यन्ति मामका निशिताः शराः ॥ १७
हन्ताहं पाण्डवान्सर्वान्सपुत्रानिति योऽब्रवीत् ।
तमद्य कर्णं हन्तास्मि मित्तां सर्वधन्विनाम् ॥ १८
यस्य वीर्यं समाश्वस्य धार्तराष्ट्रो बृहन्मनाः ।
अवामन्यत दुर्बुद्धिर्नित्यमस्मान्दुरात्मवान् ।

(for वः) M पाण्डवेभ्यो (for पाण्डुपुत्रेभ्यस्य). T₃ G₁. 3
पाण्डवेभ्यो भयं तीव्र. — ^b) B₂ (first time) त्रातासीति.
T₃ G₁. 3 दास्यामीति (for त्रास्यामीति). ¹ K₁. 2. 4 यदाब्रवीत्.
M भयान्नास्त्रेयमब्रवीत्. — After 17^{ab}, N (D₂ om.; B₂
both times) T₂ ins.:

797* छतराष्ट्रसुतात्कर्णः श्लाघमानोऽऽत्मनो गुणान् ।

[D₁ धृतराष्ट्रसुता. T₂ सदा चैवाधमः कर्णः (for the prior
half). D₁. 3 श्लाघमानो; T₂ श्लाघते च. ¹ K₁. 2. 4 निजान्
(for ऽऽत्मनो).]

— ^d) B₂ (first time) निशितैः. B₂ (both times)
शरैः. — After 17, T₂ Bom. ed. ins.:

798* अद्यागः पाण्डुपुत्राणां समाप्तिमुपयास्यति ।

[Bom. ed. उद्योगः (for अद्यागः).]

18 For sequence in T₃ G₃, cf. v. l. 16. D₂ om.
18 (cf. v. l. 14). T₂ om. 18-21. — ^a) B₂ (both
times) हन्तानां; D₁ हन्तारं. D₃ अद्य (for सर्वान्). — ^b)
B₁ नियतो (for इति यो). S (T₂ om.) भारत (for
अब्रवीत्). — B₂ (first time) om. 18^{cd}. B₁ T₁ G₂
transp. 18^{cd} and 19^{ab}. — ^d) T₁ G₂ समरे स्रुतनंदनं;
T₃ G₁. 3 समरे मधुसूदन. Cc cites मित्तां (as in text).

19 D₂ om. 19 (cf. v. l. 14). T₂ om. 19 (cf. v. l.
18). B₁ T₁ G₂ transp. 18^{cd} and 19^{ab}. — ^a) D₃ तस्य.
K₃. 4 B₂ (both times). 3-5 D₁ D₃. 3 S (T₂ om.)
वीर्यं; Da₁ D₃ वीर्यैः (for वीर्यं). ¹ K₁. 2 B₂ (first
time) Da₁ D₁. 3-7 समाश्वस्य; K₃ B₂ (second
time). 3-5 D₃ S (T₂ om.) 'श्रित्य; K₄ 'साद्य (for
'श्वस्य). — ^b) V₁ B (B₂ second time) Da₁ D₁
D₁. 3-7 महामनाः (B₃ 'त्मना; D₄ 'त्मनः); B₂ (first
times) [S]भ्यसर्पणः; G₁ [S]ब्रवीन्मनः (for बृहन्मनाः).
— T₁. 3 G₂ om. 19^{cd}. T₂ M om. 19^{cd}. — ^c) K₃ V₁
B₁. 2 (both times). 4 D₃. 3 अवमन्यत (D₃ 'तु). — ^d)
B₃ अनात्मवान् (for दुरा'). — After 19^{ab}, K₄ T₂
ins.:

799* हत्वाहं कर्णमाजौ हि तोषयिष्यामि भ्रातरम् ।

शराक्षानाविधानमुक्त्वा त्रासयिष्यामि शत्रुवाम् ।

तमद्य कर्णं राधेयं हन्तासि मधुसूदन ॥ १९
अद्य कर्णे हते कृष्ण धार्तराष्ट्राः सराजकाः ।
विद्रवन्तु दिशो भीताः सिंहवस्ता मृगा इव ॥ २०
अद्य दुर्योधनो राजा पृथिवीमन्ववेक्षताम् ।
हते कर्णे मया संख्ये सपुत्रे ससुहजने ॥ २१
अद्य कर्णं हतं दृष्ट्वा धार्तराष्ट्रोऽत्यमर्षणः ।
जानातु मां रणे कृष्ण प्रवरं सर्वधन्विनाम् ॥ २२

अद्याहमनृणः कृष्ण भविष्यामि धनुर्भृताम् ।
क्रोधस्य च कुरूणां च शराणां गाण्डिवस्य च ॥ २३
अद्य दुःस्वमहं मोक्ष्ये त्रयोदशसमार्जितम् ।
हत्वा कर्णं रणे कृष्ण शम्बरं मघवानिव ॥ २४
अद्य कर्णे हते युद्धे सोमकानां महारथाः ।
कृतं कार्यं च मन्यन्तां मित्रकार्येष्वप्यसौ युधि ॥ २५
न जाने च कथं प्रीतिः शैनेयस्याद्य माधव ।

C. 8. 3794
B. 8. 74. 49
K. 6. 78. 43

आकर्णमुक्तैरिषुभिर्मराष्ट्रविवर्धनैः ।

भूमिशोभां करिष्यामि पातितै रथकुञ्जरैः ।

तत्राह्वे महत्संख्ये संयते युद्धदुर्मदे । [5]

[(L. 1) K₁ भारतं (for आतरम्). — (L. 2) K₁ नाना-
विषा युक्ता. K₁ नाशयिष्यामि (for त्रास*). — After line 2,
K₁ ins.:

800* हनिष्ये तस्य सैन्यं तु रथेमाश्वपदातिम् ।

— (L. 3) K₁ विशिखैर् (for इषुभिर्). — (L. 4)
K₁ पतितै. — (L. 5) T₂ महाघोरे (for महत्संख्ये). T₂
Bom. ed. संपन्नं (Bom. ed. संपन्नं) युद्धदुर्मदे (for the
posterior half).]

— 'M' हन्तासि (for राधेयं). K₁ T₂ अद्य कर्णमहं घोरं.
— 'f' B₂ (both times) हन्ताद्य; M समरे. K₁ T₂
सुदयिष्यामि सायकैः.

20 D₂ T₂ om. 20 (cf. v. l. 14, 18). — 'a' T₁ कथं
(for अद्य). — 'o' K_{2.4} V₁ S (T₂ om.) विद्रवन्ति; B₁
D₃ व्यद्रवन्तं (for विद्रवन्तु). B₂ (first time) प्रीताः
(for भीताः). — 'd' V₁ B₂ (second time) S (T₂
om.) सिंहं (G₂ व्याघ्रं) दृष्ट्वा; B₂ (first time) सिंहहस्ता
(for त्रस्ता). T₁ यथा मृगाः (for मृगा इव).

21 D₂ T₂ om. 21 (cf. v. l. 14, 18). — 'a' B₁
D₁ D_{1.5} राज्यम्; B₂ (first time) वाद्यम् (for राजा).
— 'b' K_{1.3} अन्ववीक्षतां (K₃ तु); V₁ अववेक्षतां; D₃
T_{1.3} G₃ M₁ अन्ववेक्षते; G_{1.2} नान्ववेक्षते; M₂₋₄ अनपेक्षते.
B_{1.2} (both times). 4 D₁ D_{1.3-7} आत्मानं चा (B₁
D₁ D_{1.5} 'नमः'; B₂ [first time] 'नं ना)नुशोचतां.
— 'o' D₁ कर्ण. K₁ G₂ M संख्ये.

22 D₂ om. 22^{ab} (cf. v. l. 14). — 'a' D₁ द्वि
तं (for हतं). K₃ पश्यन् (for दृष्ट्वा). — 'b' K₁ V₁
B₂ (both times) [S]भ्यमर्षणः; D₃ ह्यम' (for स्य*).
— 'o' B₂ (both times) नरश्रेष्ठ (for रणे कृष्ण).
— After 22, K_{2.4} V₁ B (B₂ both times) D S ins.:

801* सपुत्रपुत्रौ सामात्यं सभृत्यं च निराशिषम् ।
[T_{1.3} G M सपुत्रपुत्रः सामात्यः (for the prior half).

T_{1.2} G_{1.2} M सभृत्य (T₁ 'ला')श्च; T₃ G₃ ससुहृद्य (for सभृत्यं
च). V₁ B₂ D₁ D₂ निराश्रयं; B₂ (first time) निवासितं;
T_{1.3} G M निराशिषः.]

— 'S' K_{1.2} T₂ ins. after 22: K_{2.4} V₁ B (B₂ both
times) D ins. after 801* a passage given in App. I
(No. 24).

On the other hand, T_{1.3} G M cont. after 801*:

802* पित्र्ये राज्ये निराशश्च धार्तराष्ट्रो जनाधिपः ।

[T₁ G₂ वृद्धो; M₁ विद्धि (for पित्र्ये). T₁ G₂ M₁ धृतराष्ट्रो.
T₁ G_{1.3} निराश्रयः; G₂ नराधिपः (for जना*).]

— After 802*, T_{1.3} G M ins. a passage given
in App. I (No. 25).

23 'a' G₁ कर्ण (for कृष्ण). — 'b' T₁ G₁ M धनु-
पन्तां; Ca 'भृताम्' (as in text). — 'o' K₁ V₁ B
(except B₂) D₁ D_{1.2-3} कोरस्य (for क्रोधस्य).
S रथस्य च शराणां च. — 'd' S धनुषो (for शराणां).
D₃ नांजिवस्य. — After 23, D₂ reads 27^{ed}.

24 'a' D₂ त्वद्य (for अद्य). K₁ D₁ D₃ मोक्ष्ये; D₃
मन्ये. S (except T₂) मोक्ष्याम्यद्य महद्दुः (G₁ M₂₋₄
'हादुः)स्त्रं. — 'b' B₁ -समा हृतं (for -समार्जितम्). — 'o'
S₁ रणं. — 'd' S K₂ शंभरं.

25 'a' D₁ द्वि ते (for हते). — 'b' S K_{1.2.4} सोप-
कारं; K₃ मामकानां (for सोम*). — 'o' D_{2.4.6-8} कृतकार्यं.
T₁ कृतकार्यास्तु मामद्य; T₂ G₁ M कृतकार्याः प्रमोदतां;
T₃ G_{2.3} कृतकार्या भविष्यति. — 'd' G₁ मित्रकार्यैस्त्वे
युधि.

26 G₁ reads 26^{ab} twice. — 'a' B₁ D₁ D₃ मम
चैव; G₁ (both times) M जानासि (G₁ 'मि') च (for न
जाने च). K₁ कृतं (for कथं). V₁ प्रीतः; G₁ (both
times). 2 प्रीति. — 'b' V₁ D₁ सैन्यस्य. S₁ (sup. lin.
as in text) [अ]स्य (for [अ]द्य). G₁ (first time)
महारमनः (for [अ]द्य माधव). — D₃ om. (haph).
26^a-28^b. B₁ reads 26^a-29^b twice. — 'o' S₂ भविष्यते.

C. 8. 3795
B. 7. 74. 50
H. 8. 78. om.

भविष्यति हते कर्णे मयि चापि जयाधिके ॥ २६
अहं हत्वा रणे कर्णं पुत्रं चास्य महारथम् ।
प्रीतिं दास्यामि भीमस्य यमयोः सात्यकेरपि ॥ २७
घृष्टद्युम्नशिखण्डिभ्यां पाञ्चालानां च माधव ।
अद्यानृप्यं गमिष्यामि हत्वा कर्णं महारणे ॥ २८
अद्य पश्यन्तु संग्रामे धनंजयममर्षणम् ।
युध्यन्तं कौरवान्संख्ये पातयन्तं च हतजम् ।
भवत्सकाशे वक्ष्ये च पुनरेवात्मसंस्तवम् ॥ २९
घनुर्वेदे मत्समो नास्ति लोके
पराक्रमे वा मम कोऽस्ति तुल्यः ।

— ^a) B₂ स्वयि (for मयि). B₃ जयाधिके.

27 D₈ om. 27 (cf. v. 1. 26). Da₁ D_{1.5} om.
27^{ab}. — ^b) Dn₁ चास्य. K₃ B₃ D_{2.8} महाबलं (for
रथम्). T_{1.8} G M पुत्रांश्चास्य बला (G₁ 'द्य जया')धिकान्;
T₂ पुत्रांश्चास्य महाबलान्. — D₂ reads 27^{ab} after 23.
— ^c) M दास्यामि. K₃ प्रीतिं दास्यामि कर्णस्य. — ^d)
K₃ सात्यकेरपि; B₁ (both times). 2-4 D (D₈ om.)
सात्यकस्य च (D_{4.1} वा) (for 'केरपि). B₃ D₂ T₂ तथा
(for अपि). T_{1.8} G M सात्यकेर्यमयोस्तथा.

28 D₈ om. 28^{ab} (cf. v. 1. 26). — ^a) Dn₁ D₂
-शिखण्डिभ्यां. — ^b) Ś₂ B₁ D₃ पञ्चालानां. — For 28^{ab},
T_{1.8} G M subst.:

803* घृष्टद्युम्नस्य वीरस्य तथैव च शिखण्डिनः ।

— ^c) Dn₁ [अ]नृप्यं. T₂ करिष्यामि (for गमि'). — ^d)
K₃ V₁ B (except B₁) D T_{1.8} G महाहवे (for 'रणे).
— After 28, S ins.:

804* धर्मराजस्य वाष्पण्यं संश्रुत्य शपथं मिथः ।

[G₁ संश्रित्य (for वाष्पण्यं). T₂ संश्रुतं; G₁ वाष्पण्यं; G₂
संश्रुत्य. T₃ G_{2.3} च वधं (for शपथं). G₂ lacuna for
मिथः.]

29 ^a) M₂₋₄ पश्यन्तु. — ^b) Ś₂ अहर्षणं; D₈ T₁ G₂
M₂₋₄ अमर्षणं. — ^c) B₃ युद्धे; D₈ सर्वान् (for संख्ये). S
युध्यन्तं कौरवैः साधं. — ^d) B₃ पातयन्तं; Dn₁ D_{2.8.4} (before
corr.) S (except T₂) घातयन्तं (G₁ 'तु). — ^e) B_{1.4}
[S]च (for च). S (except T₂) भवत्समक्षं वक्ष्यामि. — ^f)
Ś₂ K_{1.2.4} B₂₋₄ [आ]त्मसंभवः; B₃ D₈ [आ]त्मनः स्ववः;

को वाप्यन्यो मत्समोऽस्ति क्षमायां
तथा क्रोधे सदृशोऽन्यो न मेऽस्ति ॥ ३०
अहं धनुष्मानसुरान्सुरांश्च
सर्वाणि भूतानि च संगतानि ।
सत्राहुवीर्याद्रमये पराभवं
मत्पौरुषं विद्धि परः परेभ्यः ॥ ३१
शरार्चिषा गाण्डिवेनाहमेकः
सर्वान्कुरुन्वाह्निं कान्श्चाभिपत्य ।
हिमात्यये कक्षगतो यथाग्नि-
स्तथा दहेयं सगणान्प्रसह्य ॥ ३२

Da₁ D_{1.5} [अ]र्थसंभवं (for [आ]त्मसंस्तवम्). — After
29, S ins.:

805* हत्यप्यग्निप्रवरमद्याहं हन्मि सूतजम् ।

[T₁ संतप्य; G₂ ययपि (for इत्यपि). T₂ [अ]ग्निप्रभवान्
(for 'प्रवरम्).]

30 ^a) K₃ सत्समो. S (except T₂) को नु (for
नास्ति). — ^b) G₂ om. मम कोऽस्ति तुल्यः. B₃ तुल्योस्ति
कोन्यः (for कोऽस्ति तुल्यः). T₂ शौर्येण मे नास्ति तुल्यः
कदाचित्. — ^c) T₂ न च (for को वा). K₁ स्पंदो; D₈
ह्यन्यो; T₁ [अ]स्त्वन्यो (for [अ]प्यन्यो). K₃ D_{2-4.7} M₂₋₄
[S]स्ति क्षमावान्; T₂ नास्ति लोके; G₁ [S]प्यस्ति लक्ष्म्या;
G₂ M₁ [S]स्ति क्षमाया. — ^d) D₈ क्रोधः. S (except
T₂) ममानृशंस्ये सदृशोस्ति कोन्यः.

31 T₁ G₂ om. 31^{ab}. — ^a) D₁ असुरांश्च देवा; D_{2.4}
असुरासुरांश्च (D₂ 'रास्तु); D₃ T₃ G₁ M ससुरासु (D₈
'न्सु)रांश्च. — ^b) D₈ संहितानि (for संग). — ^c) Ś₂
गमय. — ^d) Ś₂ विद्धि; K₃ चाति; Da₁ D_{1.5} विधि; G₁
वापि (for विद्धि). K₃ V₁ B D S परं.

32 ^a) K₁ Dn₁ D₃ शरार्चिषां. Dn₁ D₄ गांडीवेन.
— ^b) K₃ V₁ B D चाभिहृत्य (D₄ 'त्वा); S 'पन्नः (M₂₋₄
'न्नान्) (for 'पत्य). — ^c) T₂ महाहवे; G₁ हिमक्षये (for
हिमात्यये). Ś K_{1.2.4} D₄ (before corr.) कक्षगतो;
G₂ कक्षमतो. — ^d) K₁ तथा दहेहं; T₃ G M स निर्दहेयं.
K₁ Dn₁ सगणां; T_{1.8} G M सहसा. T₃ G_{1.8} प्रगृह्य
(for प्रसह्य).

पाणौ पृषत्का लिखिता ममैते
धनुश्च सव्ये निहितं सवाणम् ।

पादौ च मे सरथौ सध्वजौ च
न मादशं युद्धगतं जयन्ति ॥ ३३

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि द्विपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५२ ॥

५३

संजय उवाच ।
तेषामनीकानि बृहद्भुजानि
रणे समृद्धानि समागतानि ।

गर्जन्ति मेरीनिनदोन्मुखानि
मेधैर्यथा मेघगणाल्लपन्ते ॥ १
महागजाभ्राकुलमस्त्रतोयं

C. 8. 3305
B. 8. 75. 3
K. 8. 79. 3

33 V1 om. 33. — ^a) Ds S पाणौ. Ś2 Ks पृषत्का;
K1 पृषत्का; Ks पृषत्का; Ds पृषत्कैर; T1 पृषत्कौ; Gs
पृषत्कौ (for पृषत्का). G2 om. लिखिता. Ds T1.2 G1 M
लिखितौ. Ks Da1 Ds ममेमे; Bs Ds T1 Gs M ममेमौ
(Ds 'तौ'); D1 ममे; T2 च मे तौ; T3 G1.3 ममेतौ (for
ममेते). — ^b) K1 धन्वश्च. Ks T1 सर्वे; B1.3.4 सज्यं;
B2.5 Dn1 D2-4.6.7 दिव्यं; T3 संख्ये; G2 संखे (for सव्ये).
Ks B Da1 Dn1 D1-7 S विततं (M1 'तः'); Ks निहतं;
Ds सिपतं (for निहितं). — ^c) T3 G M चेमौ (for च
मे). Ś1 K1.2 सरथं सध्वजं च; Ds सध्वजस्यंदनस्थौ.
— After 33, N (V1 after 32) T1.2 ins.:

806* इत्येवमुक्त्वाच्युतमेकवीरः

क्षिप्रं रिपुक्षिप्तजोपमाक्षः ।

भीमं मुमुक्षुः समरे प्रयातः ।

कर्णस्य कायाच्च शिरो जिहीर्षुः ।

[(L. 1) B2 Dn1 D2-4.7 [अ] जुंनम् (Dn1 D4.7 'न') (for
[अ]च्युतम्). Ś K1.2.4 एकवीरः. — (L. 2) Ś K1.2.4 निलं;
B1.4 कृणं (for क्षिप्रं). Ks B1.3 Da1 D2 रिपुः; Ks
रिपुः; V1 रिपुं क्षिपन्; Bs T1.2 रिपोः स; Ds lacuna (for
रिपुश्चि). Ś K1.2.4 क्षतजोक्षिताक्षः (K1 'तां'); Ds क्षित-
जोपमाक्षः; T1 क्षतजोपमोक्षः; T2 'पमेक्षणः (for 'पमाक्षः).
— (L. 3) Ś2 (sup. lin.) मुमुषुः; Ks मुमुषोः (for मुमुक्षुः).
Ś K1.2.4 V1 B1.3.4 Da1 D1.5.8 समरात् (for समरे).
T1.2 भीमं रणान्नो (T2 'ने मो) चयितुं प्रयातः. — (L. 4)
Da1 कायात् (for कायाच्च). Ds शिर उज्जिहीर्षुः.]

Colophon. — Day of Karna's Generalship: Ś
K1.2.4 द्वितीये (Ś2 Ks 'य') युद्धदिवसे. — Adhy. name:
M1 अर्जुनवाक्यं. — Adhy. no. (figures, words or both):
Ś1 90; Ś2 54; B1 74; B2 73; B3 76; Da1 Ds 85;
D1 67; D2 55; D3 74; T1.3 G 84; T2 81; M 83.

53

This adhy. is om. in T1.

1 Before 1, N T2 ins.:

807*

छतराष्ट्र उवाच ।

महाभये पाण्डवसंज्ञयानां

महाभये मामकानामगाधे ।

धनंजये तात रणाय याते

बभूव तद्युद्धमयो नु कीदृक् ।

[(L. 1) Ks Dn1 Ds सनागमे; V1 B1-3.5 D2.6
महाभये; T2 तथा हते (for महाभये). — (L. 2)
D1 अघेये (sic) (for अगाधे). B2.3.5 D2.6 T2
तथावशिष्टस्य बलस्य मह्यं. — Ds reads from line 3 up
to st. 3 after line 4 of 809*. — (L. 3) Ds.3 चापि
(for तात). — (L. 4) Ks B1 Da1 Dn1 D2.7 कर्णेन (for
बभूव). Ds ततोभवद् (for बभूव तद्). B1.3.5 Dn1 D2-4.7
अधोम; Ds अतो नु; T2 अतीव (for अथो नु). Ks T2 कीदृशं.]
— ^a) Ś2 अनेकानि. B1 T3 G M महाध्वजानि; Ds
महारथानां; Ds (before corr.) बृहद्भुजानि (for 'क्षुजानि).
— ^b) G1 सुसंगतानि (for समा). — ^c) Ś2 Ks.3 गर्जन्ति
मेरीनिनदोन्मुखानि; Ds मेरीनिनादान्मुखं निनादं.
— ^d) Ks.4 V1 B Da1 Dn1 D1-5.7.8 नादैर् (for
मेधैर्). Bs मेघगतोयमत्ताः (for 'गणाल्लपन्ते). Ds
मेघा यथा प्राक्षगणाल्लपन्ते. — For 1st, S (T1 om.)
subst.:

808* मेरीनिनादैर्मुखराण्यगर्जन्

मेघा यथा प्राक्षिप मास्तत्ताः ।

[(L. 1) T2 M मेरीनिनादोन्मुखराणि (T2 'नि). T2
जगुर; G1 गर्जन् (for [अ]गर्जन्). — (L. 2) T3 G1.3 श्व
(for यथा). T2 तोयपूर्णाः; T3 G3 संगतास्ताः; G2 मास्तत्ताः.]

2 For sequence in D2, cf. v. 1. 1. — ^a) Ś1

C. e. 3006
E. e. 75. 3
K. e. 79. 3

वादित्रनेमीतलशब्दवच ।
हिरण्यचित्रायुधविद्युत् च
महारथैरावृतशब्दवच ॥ २
तद्भीमवेगं रुधिरौघवाहि
खड्गाकुलं क्षत्रियजीववाहि ।
अनारतं क्रूरमनिष्टवर्ष
वभूव तत्संहरणं प्रजानाम् ॥ ३

K1.3 महागजाभ्र (K1.भ्य)* * मस्ततोयं; S2. अस्तुतशोणितोदं;
K8. आकुलमद्यतोयं; K4. आकुलमश्रुतोया (sio); Da1
D1.5 भाकुलमद्यतोयं; D8 महाजलाभ्याकुलमद्यतोयं; T8 G
M गजाकुलं चाकुलमद्यतोयं; (G1. वाग्द; M1. वेगं). — १)
K8 वादित्रनेमीतलशब्दवादि; T2 वाद्यप्रनेमीतलशब्दवच; G2
नेमितभूः शब्दवच (sio). — २) K3 चर्माणि चित्रायुधविद्युत् च;
V1 B D (except D8) हिरण्यचित्रायुधविद्युत् च (V1
वर्मचित्रं; D8. वर्मछत्रं); T2.8 G M वर्मां (M1. णां) युधचर्म-
चित्रं (T2. विद्युत् च; G2 M2.4. वर्मचित्रं). — ३) D2
महारथौघस्तित-; T3 G M महारथा (G1. वा) रावित- (for
महारथैरावृत-). K8 संवृत-; D8 आवितं (for आवृत-).
K8 V1 B Da1 Dn1 D1.8-7 T2 शरा (V1 शिरां) सिनाराच-
(Da1 D8. व) महास्त्रधारं.

3 For sequence in D2, cf. v. 1. 1. — १) D1 ते;
M2.4 तं (for तद्). G1 भीमवेगो. Dn1 D8 रुधिरौघवाहि;
T8 G M. रांभुधारं. — २) T2 G2.3 समाकुलं; G1 बला;
M बद्धा (for खड्गा). K4 V1 B D (except D8)
क्षत्रियजीववा (D8. वा) ति; T2. वीरपाती; M1. वीजघाती;
M2.4. वीजवाहि (for जीववाहि). — ३) K2 अनारतवं;
K4 V1 D8 अ (K4. आ) नर्तनं; Da1 D8 अनारतकं; D8
अनारतवं; T2 अनारतं (for तं). K1 D8 T2 अरिष्ट (K1
रिष्ट) वर्ष; T2 G अनिष्टवर्षं (G2. ष्टां) (for वर्ष). — ४)
T2 संहारकरं; T8 G3 संघर्षकरं; G1 संरंभकरं; M
तद्भुःखकरं (for तत्संहरणं). G1 जनानां (for प्रजानाम्).
— After 3, K4 V1 B D (except D8) T2 ins.:

809* एकं रथं संपरिवार्य मृत्युं
नयन्त्यनेके च रथाः समेताः ।
एकस्तथैकं रथिनं रथाभ्यां-
स्थथा रथश्चापि रथाननेकान् ।
रथं ससृतं सहयं च कंचि-
त्क्षत्रिद्वयी मृत्युवशं निनाय ।
निनाय चाप्येकगजेन कश्चि-
द्रथान्बद्धन्मृत्युवशे तथाश्वान् ।

रथान्ससृतान्सहयान्गजांश्च
सर्वानरीन्मृत्युवशं शरौघैः ।
निन्ये हयांश्चैव तथा ससादी-
न्पदातिसंघांश्च तथैव पार्थः ॥ ४
कृपः शिखण्डी च रणे समेतौ
दुर्योधनं सात्यकिरभ्यगच्छत् ।
श्रुतश्चवा द्रोणसुतेन सार्धं

[T2 om. lines 1-2. — (L. 2) V1 [अ]नेकाश्च.
— (L. 3) D1.5.7 तथैनं. B1 रथिनां; Dn1 रथिने. B1 D8
रथाभ्यास; B2 नराभ्यां; B3-5 Dn1 D3.4.7 रथाभ्यास; Da1
D1.5 रथाभ्यां; T2 रथाश्च. K4 एकस्तथैनां रथिनां रथाभ्यास.
— (L. 4) V1 परश्चापि; Da1 D1.5 रथस्यापि; T2 रथांश्चापि
(for रथं). T2 गजान् (for रथान्). — After line 4,
D2 reads from line 3 of 807* up to st. 3. — B3
reads lines 5-8 twice. — (L. 5) K4 रथः; B1.5 तथा
(for रथं). D1 स (for च). V1 B1 D4 कश्चित्; B2.5
Da1 D1.5.6 T2 कश्चित्. — (L. 6) V1 रथे रथे; Da1
D1.5 रथे रथे; D8 कियद्वयी; T2 त्वरन्ने (for कश्चिद्वयी).
— D8 om. lines 7-8. — (L. 7) T2 तथैव चान्येन रथेन
कश्चिद्. — (L. 8) T2 तथा नयन् (for रथान्बद्धन्). K4
B1 T2 मृत्युवशं (for वशे). B5 तथान्यान्; Da1 D1.5 T2
रथाश्वान्; D2 तथा नृपान्.]

4 D8 om. 4. — १) K4 सूतान्श्च (for ससृतान्).
B5 सनरान्; S (T1 om.) सगणान् (for सहयान्). S2
गवाश्च; T2 ध्वजांश्च; T3 G2.3 सहाश्वान्; G1 M नराश्वान्
(for गजांश्च). — २) V1 मृत्युवशे. B1.4 शरौघः (B4
घान्). T2 हयान्ससादीन्सपदातिसंघान्. — ३) S2 K4
तथैव सादीन्; B5 ससादिनश्च (for तथा ससादीन्).
— For 4th, S (T1 om.) subst.:

810* निनाय पार्थो बलगर्विताक्षो
यथान्तकः सर्वहरो महौजाः ।

[(L. 1) T2 [S]पि युधां वरिष्ठः (for बलगर्विताक्षो). — (L. 2)
M1 [S]मितीजाः (for महौजाः). T2 सर्वानरीन्मृत्युवशं शरौघैः
(cf. 4th).]

5 १) D8 कृपं शिखण्डी. B5 D8 समेतौ. — २) D8
T8 G M1.8 दुर्योधनः सात्यकिम् (G1. रं). V1 B (except
B1) Dn1 D2.4.7 अभ्यगच्छत्; M1 अभ्यगच्छन् (for
गच्छत्). — ३) Dn1 D2 श्रुतस्तथा; D8 श्रुतायुधो; G2
श्रुतश्चवः; M1 (sup. lin.) शत्रुश्चवा (for श्रुतं). V1 Dn1
D2-4.7 T3 G3 द्रोणपुत्रेण; D8 T2 द्रौणिमियाय (for द्रोणसु-

युधामन्युश्चित्रसेनेन चापि ॥ ५
 कर्णस्य पुत्रस्तु रथी सुपेणं
 समागतः सृञ्जयांश्चोत्तमौजाः ।
 गान्धारराजं सहदेवः क्षुधातौ
 महर्षभं सिंह इवाभ्यधावत् ॥ ६
 शतानीको नाकुलिः कर्णपुत्रं
 युवा युवानं वृषसेनं शरौवैः ।
 समर्दयत्कर्णसुतश्च वीरः
 पाञ्चालेयं शरवर्षैरनेकैः ॥ ७
 रथर्षभः कृतवर्माणमार्च्छ-
 न्माद्रीपुत्रो नकुलश्चित्रयोधी ।
 पाञ्चालानामधिपो याज्ञसेनिः

तेन). D₆ T₂ वीरो; G₂ पार्थः (for सार्धं). — T₃ G M om. 5^d. — ^d) Dn1 D₂ T₂ सार्धं; D₄ चापि (for चापि).

6 ^a) K₂ कर्णस्तु. K_{3.4} V₁ B_{2.5} D T₃ G_{1.3} M₂₋₄ पुत्रं तु. ² रथे; V₁ तथा; D₆ T₂ रणे; D₈ (by corr.) रथं (for रथी). T₂ G₂ सुपेणः. — ^b) K₃ समागतः; K₄ B_{1.2} Dn1 D_{3.6.7} T₂ गतं; G₂ M₁ गताः (for गतः). K_{3.4} V₁ B Dn1 D_{2-4.6-8} G₁ M₂₋₄ सृञ्जयश्च; Dn1 D_{1.5} G₂ M₁ याश्च; T_{2.3} G₃ यं. T₂ उत्तमौजसं (for चोत्तमौजाः). — ^c) D₈ क्रुद्धो; S (T₁ om.) [S]क्षधूतं (for क्षुधातौ). — ^d) D₆ व्याघ्र (for सिंह). M₁ इह (for इव). D₄ [क्ष]भ्यधावन्; D₈ गच्छत्.

7 ^b) B₅ Dn1 D_{3.6-8} युयुधानं (B₅ D₈ नो); D₄ हवा युवानं; T₂ युधां पतिं (for युवा युवानं). ² D₆ T₃ G_{1.3} वृषसेनः. ³ शरौवैः. — ^c) ¹ D₇ समर्दयत् (D₇ पं) यन्; ² समर्दयः; K₅ V₁ B Dn1 D_{3-4.6.8} T₂ G_{1.2} समर्पयन्; T₃ G₃ M¹ ह्वयन् (M₃ न्) (for र्दयन्). K₃ T₂ M₂₋₄ कर्णपुत्रं (K₃ त्रान्); K₄ सुतं; V₁ B Dn1 D_{2-4.6-8} T₃ G M₁ पुत्रश्च (for सुतश्च). K₃ V₁ B D S (T₁ om.) शू (T₂ धी) रः (for वीरः). — ^d) K₄ पांचालायं; Dn1 D_{1.5} पांचालेयं; T₃ G M₁ संधादयन्; M₂₋₄ संचालयन्. ² नरेकैः; K₄ अनैकैः.

8 ^a) D₂ रथर्षभं. — ^c) B_{2.4.5} Dn1 D_{3.4.7} T₂ पांचालानाम्. K_{3.4} T₃ G₃ याज्ञसेनः (for सेनिः). — ^d) K_{1.3} V₁ B D_{1-3.7.8} T₃ G M सेनापतिः; K₄ पत्नं. M₁ भायात्; M₃ अच्छत्. D₂ G₁ शरौवैः (for ससैन्यम्).

9 ^a) D₇ भारती च; T₂ तीयं; T₃ G₃ तं तु; G₁ तालः; M¹ तैस्तु (for ती च). — T_{2.3} G M om. 9^b.

सेनापतिं कर्णमार्च्छत्सैन्यम् ॥ ८
 दुःशासनो भारत भारती च
 संशप्तकानां पृतना समृद्धा ।
 भीमं रणे शस्त्रभृतां वरिष्ठं
 तदा समार्च्छत्तमसहवैगम् ॥ ९
 कर्णात्मजं तत्र जघान शूर-
 स्तथाच्छिनचोत्तमौजाः प्रसह्य ।
 तस्योत्तमाङ्गं निपपात भूमौ
 निनादयद्गं निनदेन खं च ॥ १०
 सुपेणशीर्षं पतितं पृथिव्यां
 विलोक्य कर्णोऽथ तदार्तरूपः ।
 क्रोधाद्रयांस्तस्य रथं ध्वजं च

— ^b) Some MSS. संसप्तकानां. Dn1 पृतनाः. Dn1 D₇ समृद्धाः; D_{1.5} द्वां. — ^c) D₁ शयुधतां (for शस्त्रं). — ^d) K₃ भीमो; V₁ Dn1 D_{1.5} भागं; B₁₋₄ Dn1 D_{3.4.7} भीमं; B₅ भागं; D_{2.6} सर्वे; D₃ भागो (for तदा). K₃ Dn1 D_{1.5.8} मदान (K₃ D₃ ना) छद्; K₄ समार्च्छत्सैन्यम्; B₂ च्छत्तुम्; D₂ हृष्टुर्; D₃ नच्छुर् (for च्छत्तम्). — For 9^{cd}, T_{2.3} G M subst.:

811* व्यात्ताननः क्रूर इवान्तकाभः
 समासद्वारात् भीमसेनम् ।

[(L. 1) T₂ व्यात्ताननं क्रूरमिवान्तकं तं. — (L. 2) T₃ G₃ तनादधद्; G₂ र्दयद्. G₁ M₁ भारतं. T₂ भीमवेनं; M₁ उत्तमौजाः; M₂₋₄ भीमसेनः.]

10 ^a) Dn1 Dn1 D_{1.5.7} वीरस्य; M₁ शूरं. — ^b) K_{1.4} D₇ तथाच्छिन्नश्च; B₅ भिनन्; T₂ तनुच्छदाद्; T₃ G_{1.3} M तनुच्छिद्दः (G₁ M₂₋₄ दा); G₂ तनुस्त्वजश्च (for तथाच्छिन्नश्च). B₂ T₃ G_{1.3} M सो (B₂ को) उत्तमौजाः; T₂ उत्तमौजाः (for चोत्तं). B₃₋₅ मत्तकुमुत्तमौजाः (for चोत्तमौजाः प्रसह्य). — ^c) M₁ तथा (for तस्य). G₁ तस्माद्रथात्सोपि पपात भूमौ. — ^d) ¹ K_{1.4} V₁ B₃ D_{2.4.6.7} T₂ G_{1.3} M₂₋₄ निनादयन्; B₅ विनादयद्. B_{2.5.6} D_{2.6} खं; G₂ खां (for गां). B_{2.5.6} D_{2.6} त्रि (B₃ प्र) दिशो दिशश्च; Dn1 D_{1.5} निनदे रथं च (for देन खं च).

11 ^a) T₃ G_{1.3} सुतस्य शीर्षं; G₁ सुवृत्तस्य शीर्षं; M_{1.3} सु (M₁ पु) रूपशीर्षं. — ^b) T₂ तु (for ड्य). — ^c) B₅ अथेतस्य (sic); M₁ हयं तस्य. K₄ ध्वजं रथं (by transp.); Dn1 D₄ M₂₋₄ रथध्वजं. — ^d) ¹ न्यकृतं; K₃ विकृतत्; B (except B₅) Dn1 Dn1 D_{3.4.7} T₃ G अङ्गं; D₂ M₁

C. 8. 3817
B. 8. 75. 11
K. 8. 79. 14

C. 8. 3817
B. 8. 75. 14
K. 8. 75. 14

बाणैः सुधारैर्निशितैर्न्यङ्कन्तत् ॥ ११
स तूत्तमौजा निशितैः पृषत्कै-
विंश्याध खड्गेन च भास्वरेण ।
पार्णि हयांश्चैव कृपस्य हत्वा
शिखण्डिवाहं स ततोऽभ्यरोहत् ॥ १२
कृपं तु दृष्ट्वा विरथं रथस्थो
नेच्छच्छरैस्ताडयितुं शिखण्डी ।

तं द्रौणिगारार्यं रथं कृपं स्म
समुज्जहे पङ्कगतां यथा गाम् ॥ १३
हिरण्यवर्मा निशितैः पृषत्कै-
स्तवात्मजानामनिलात्मजो वै ।
अतापयत्सैन्यमतीव भीमः
काले शुचौ मध्यगतो यथार्कः ॥ १४

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि त्रिपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५३ ॥

निङ्कन्तुः; D₆ चकतः; M₁ न्यङ्कन्तन्.

12 ^a) K₂ B₅ D₆ चोत्तमौजा; D₁ G₁ उत्तमौजा. D₆
निशितान्. S₂ K₂ पृषटैर; K₁ पृषकैर; D₈ पृषत्कैर; D₄. 5
पृषकैर; D₆ ल्कान् (for ल्कैर). — ^b) B D₆ T₈ G M
दिश्येन; T₂ विद्धः स (for विंश्याध). B₂ D₈ भासुरेण; B₅
T₂ G₁ M तु (B₅ नि)स्वनेन; D₆ भास्वरेण; D₆ निकृष्य वीरः
(for भास्वरेण). — ^c) S K₁. 2 प्राष्टि; K₂ पार्णि; M₁
पाणी; M₂-4 क्रोधाद् (for पार्णि). D₁ D₂. 4 T₈ G₂. 3
पार्णिग्रहांश्चैव; G₁ स पार्णिग्रहां तु (for पार्णि हयांश्चैव).
B₃ तस्य; T₂ चापि (for चैव). — ^d) M₁ शिखण्डिवाहं.
B₂ T₂ त्वरितो; D₆ स तदा; D₈ T₈ G₁. 3 च ततो; G₂ M₁
स्म ततो; M₂-4 स्मरतो (for स ततो). K₂ B₁-4 D₁
D₂-5. 7. 8 S (T₁ om.) [S]प्य (M₁ प्य)रोहत्; B₅
[S]भ्यगच्छत्; D₆ रुरोह (for अभ्यरोहत्). — After
12, T₂ ins.:

812* पाञ्चालराजस्य सुतस्तरस्वी
चक्रे शिखण्डी विरथं कृपं वै ।

13 ^a) B₅ D₆. 3 च; G₂ M₂-4 lacuna (for तु). T₈
G₁. 3 M₁ कृपं दृष्ट्वा विरथं तं रथस्थो (M₁ स्थौ). — ^b) G₂
नेच्छत्; M₁ नैषत्. T₈ G M ता (G₂ स्था)पयितुं (for
ताडं). — ^c) K₄ B₁. 3 D₁ D₁. 5. 7 आचार्य (for
आचार्य). K₂ V₁ B D₁ D₂-4. 6-8 रथं कृपस्य; D₁ D₁. 5

वरं कृपं च; T₂ G₁ M कृपं रथस्थः (M₁ स्थं); T₈ G₂. 3
कृपं रथं स्वं (for रथं कृपं स्म). — ^d) D₆ समुद्धरत्; T₂
ज्जहे; G₁ ज्जहौ (for ज्जहे). K₂ समुत्सजेदं कृगतां यथा
गाः; K₄ B₅. 5 D₁ D₁. 5 समुज्जहे पङ्कगतं (D₁ तां) यथा
गजं.

14 ^a) D₆ T₂ हिरण्यवर्मा (T₂ र्णान्) (for वर्मा). T₂. 3
G₂ विकिरञ्जितेपून्; G₁. 2 विकिरञ्ज (G₂ कृतं श)रौधान्;
M [अ]पि महाशितेपून् (M₁ पूः) (for निशितैः पृषत्कैस्).
S K₂ पृषटैस्; K₁ पृषकैस् (sic); K₄ पृषकैस्; D₈ पृषत्कैस्.
— ^b) B₃. 5 D₆ [S]सौ; T₂ [S]थ (for वै). T₈ G M
समार्करोदमीन्पवनात्मजोय. — ^c) K₂ D₁. 5. 3 अपातयत्;
K₄ आतापं; B₂ अताडं; B₅ अवारं; T₂. 3 G अध (T₂
ह; G₂ थ)पं; M₁ अमर्पयन्; M₂-4 ववर्पं तत् (for
अतापयत्). K₂ अभीत- (for अतीव). D₆ सर्वं (for
भीमः). — ^d) D₆ T₈ G M शुचौ स्थितो (G₂ ते; M₁
तौ) (for काले शुचौ).

Colophon. — Day of Karṇa's Generalship:
S K₁. 2. 4 द्वितीये (S₂ K₄ य)युद्धदिवसे. — Adhy.
name: T₂ द्वेद्युद्धं. — Adhy. no. (figures, words
or both): S₂ 56; B₁ D₆ 75; B₂ 65; B₄ 78; B₅ 77;
D₁ 95; D₁ 68; D₄ 56; T₂ 82; T₈ G 85; M 84.

५४

संजय उवाच ।

अथ त्विदानीं तुमुले विमर्दे
 द्विषद्भिरेको बहुभिः समावृतः ।
 महामये सारथिमित्युवाच
 भीमश्चमूं वारयन्धार्तराष्ट्रीम् ।
 त्वं सारथे याहि जवेन वाहै-
 नयाम्येतान्धार्तराष्ट्रान्यमाय ॥ १
 संनोदितो भीमसेनेन चैवं
 स सारथिः पुत्रबलं त्वदीयम् ।
 प्रायाचतः सारथिरुग्रवेगो
 यतो भीमस्तद्वलं गन्तुमैच्छत् ॥ २
 ततोऽपरे नागरथाश्चपत्तिभिः
 प्रत्युद्ययुः कुरवस्तं समन्तात् ।

भीमस्य बाहाय्यमुदारवेगं
 समन्ततो बाणगणैर्निजघ्नुः ॥ ३
 ततः शरानापततो महात्मा
 चिच्छेद बाणैस्तपनीयपुङ्खैः ।
 ते वै निपेतुस्तपनीयपुङ्खा
 द्विधा त्रिधा भीमशरैर्निकृताः ॥ ४
 ततो राजन्नागरथाश्चयूनां
 भीमाहतानां तव राजमध्ये ।
 घोरो निनादः प्रबभौ नरेन्द्र
 वज्राहतानामिव पर्वतानाम् ॥ ५
 ते बध्यमानाश्च नरेन्द्रमुख्या
 निर्भिन्ना वै भीमसेनप्रवेकैः ।
 भीमं समन्तात्समरेऽध्यरोह-

C. 8. 327
B. 8. 78. 7
K. 8. 80. 6

54

1 ^a) T₁ कथं; M₂₋₄ अथो (for अथ). M₂₋₄ तदानीं (for त्वि). K₃ D₃ तुमले. — ^b) T₁ समर्थैः; T_{2.3} G_{1.3} निरुद्धः; G₂ M प्ररुद्धः (for समावृतः). — ^c) K₄ B_{1.4.5} D₁ D_{2-4.7} T₃ G_{2.3} महारणे; V₁ B₂ D₁ D_{1.5}. T_{1.2} हवे; G₁ रथे (for मये). M₂₋₄ प्रत्युवाच (for ह्यु). — ^d) K₃ V₁ B D C वाहय; T G₃ धारयन् (T₁ य); G_{1.2} M दारयन् (M₁ य) (for वार). D₆ T₁ M धातेराष्ट्रं. — ^e) S वाहिनीं (for वाहैर). — ^f) S नियम्यतां (T₁ नमायतां; T₂ नियम्येतां) धातेराष्ट्रीं यमाय. — ^g) D₁ D_{2.6} संनोदितो; S (except T₁) स चो (for संचो). D₁ D₅ चैव; S राजन् (for चैवं). — ^h) D₁ सारथिः. T₁ तवात्मजानां बलनाशहेतुः; T_{2.3} G M तवात्म (M₁ र) जानां हि (T₂ तु) बलस्य हेतोः. — ⁱ) K₃ V₁ B_{1.8-5} D सत्वरम् (for सारथिर्). K₁ प्रायाचतुत्सारथिरुग्रवेगो (sic); B₂ ततस्तव पुत्रोऽग्रवेगो. — ^j) V₁ D₁ यतो (for यतो). B₃ हंतुम्; B₅ D₆ तर्तुम् (for गन्तुम्). D₁ D_{1.5} इच्छेत् (for ऐच्छत्). S यतो यतो भीमसेनोभ्य-गर्जत् (T₁ नोभ्यगर्जयत्; T₂ नमैच्छत्; T₃ G_{1.3} नस्त्व-गर्जत्; G₂ नस्त्वगच्छत्; M₁ नस्य गर्जन्). — ^k) S ततः परे (for ततोऽपरे). G₁ (sup. lin. as in text) नागरथाश्चपत्तिभिः. — ^l) K₃ V₁ B D T₂ transp. कुरवस् and तं. K₃ D₅ T₂ समेताः (for सम-

न्ताः). T_{1.3} G M प्रत्युद्ययुः (T₁ चयुलं) कुरवो भीमसेनं. — ^a) B₅ D₆ ते भीम- (for भीमस्य). D_{3.7} बाहाय्यम्; C₆ बाहोय्यं (sic). S वृकोदरं तूष्म (T₃ G_{1.3} णं) मुदारवेगं (T₂ दमवेगाः; T₃ G_{1.3} दारवेगाः). — ^d) D₃ बाणशतैर् (for गणैर्). D₃ निजघ्नुः; T_{1.3} G_{2.3} M₁ अविध्यन्; T₂ G₁ M₁₋₃ अविध्यत् (for निजघ्नुः).

4 ^a) G₁ (sup. lin. as in text) महाशरैः (for महात्मा). — ^b) B₅ कल्पैः (for पुङ्खैः). T_{1.3} G M शरैर्विचिच्छेद (G₁ [inf. lin.] विचिच्छिदे चैष) सुवर्णपुङ्खैः. — ^c) S तेषां (T₂ ते वै) निपेतुः शतधा (G₁ शः) शरौघाः. — ^d) K₁ om. (hapl.) from शरै up to भीम (in 6^b). K₄ निकृताः (for निकृताः).

5 K₁ om. 5 (cf. v. l. 4). — ^a) S ततो (T₂ तेषां) गजस्यंदनवाजिनां नृ (T_{1.2} M₂₋₄ जितृ)णां. — ^b) S₂ D₁ D_{2.3.7} वर- (for तव). B_{2.3.5} D₅ T₂ M₂₋₄ पततामा-जिमध्ये; D₃ तव राजन्यमुख्यं; T_{1.3} G₃ M₁ महात्मा-जिमध्ये; G₁ परमाजिः; G₂ अद्मजिः (for तव राज). — ^c) B₂ सुरभौ; B₃ प्रबभूव; D₃ बभूव; S समभूव (for प्रबभौ). D₅ राजन् (for नरेन्द्र).

6 K₁ om. up to भीम (in 6^b) (cf. v. l. 4). — ^a) B₅ नरेन्द्रपुत्रा (for मुख्या). — ^b) K₃ V₁ B_{1.3-5} D₁ D_{1.3-5.7} निर्भिद्यतो भीमशरप्रवेकैः (V₁ नैः); B₂ निर्भिद्यमानैश्च शरैः प्रवेक्षितैः; D₃ निर्भिद्यतो

C. 8. 3827
B. 8. 76. 7
K. 8. 80. 6

नृक्षं शकुन्ता इव पुष्पहेतोः ॥ ६
ततोऽभिप्रातं तव सैन्यमध्ये
प्रादुश्चक्रे वेगमिवात्तवेगः ।
यथान्तकाले क्षपयन्दिधक्षु-
भूतान्तकृत्काल इवात्तदण्डः ॥ ७
तस्यातिवेगस्य रणेऽतिवेगं
नाशकुवन्धारयितुं त्वदीयाः ।
व्यात्ताननस्यापततो यथैव
कालस्य काले हरतः प्रजा वै ॥ ८

भीमशखवैः; D₀ निर्भिद्यमानाश्च शितैः पृषक्तैः; D₈ भिन्नाश्च वै भीमशरप्रवेकैः; S निर्विध्य(T₁ 'भिद्य')मानाश्च हि भीमवाणैः. — °) K_{1.3} V₁ B D [S]भ्यः(K₈ व्य-; D₄ [S]ल)रोहन्; T_{1.3} G_{2.3} M [S]भिजम्सुर; T₂ lacuna; Co₈स्यरोहन्(as in text). G₁ सर्वे च भीमं समरेभिजम्सुर. — °) B₁ वृक्षान्. B_{2.5} जातपक्षाः (for पुष्पहेतोः).

7 °) K_{1.3} [S]भियातं; V₁ B_{1.1.5} D₁ D_{1.3.4.7} 'याते (D₁ 'तो); B_{2.8} 'जाते; D₁ D₈ 'घाते; D₂ नियते; D₀ [S]भियातं; D₈ 'तापं (for 'पातं). S₁ D₂ सैन्ये मध्ये; B D₁ D₁ D_{1.3-5.7} सैन्ये स भीमः; D₈ सैन्यमुख्यं (for 'मध्ये). S ततो भीमस्त्व सैन्यप्रवाहे (T_{1.2} 'स्य मध्ये; M₁ 'सह; M₂₋₄ 'प्रवाहं. — °) S K_{1.2.4} इवात्त-वेगः; K₈ एवात्ति; V₁ B₁₋₄ D₁ D₁ D_{1-5.7} M अनंत; B₅ D₆ T₂ अनुत्तमौजाः; D₈ एवात्तवेगः; T_{1.3} G_{2.3} असह्य; G₁ असह्यरूपः (for इवात्तवेगः). — °) B₂ च जगन् (sic); B₁ क्षमयन्; D₈ क्षिपयन्. D₄ दिक्षुर; D₈ दिधक्षन् (for 'क्षुर). D₂ यथांतकाले लोकमिमं दिधि-क्षुर; D₀ 'ले जगदेकभूतं. — °) D₀ लोकांत- (for भूतान्त-). K₂ इवात्तदाताः (sic) (for इवात्तदण्डः). S भूतांतकृत्सर्वभूत(T₃ G₃ 'कृत्तसर्व)क्षयाय.

8 °) D₁ तस्यातिवेगस्य; D_{1.7} तथा(D₁ 'स्या)भि (for तस्याति). V₁ B₂ D₁ D_{1.5} वारयितुं (for धार). S वेगं हि तस्याप्रतिमं(T₃ G₃ 'प्रतिमं; G₂ 'प्रमेय)प्रभावं न शेकुरावारयितुं त्वदीयाः. — °) T_{1.3} G_{1.3} M_{1.2.4} [आ]द-दतो; T₂ 'दहतो; G₂ 'दयतो; M₈ 'ददते (for 'पततो). — °) D₈ कालश्च (for 'स्य). D₈ रहतः (by meta-thesis) (for हरतः). T₁ G₂ M विजिघृक्षया हि (G₂ च); T₃ G_{1.3} विजिघृक्षतः प्रजाः (for हरतः प्रजा वै).

9 V₁ reads 9^{ab} on marg. (sec. m.). — °) T₂ तावकानां (for भारतानां). — °) S₂ K_{1.2.5} प्रमुद्यमानं; K₈ V₁ D₁ D₈ प्रसह्य; T_{1.3} G M तद्वध्य; T₁

ततो बलं भारत भारतानां
प्रदद्यमानं समरे महात्मन् ।
भीतं दिशोऽस्कीर्यत भीमनुजं
महानिलेनाभ्रगणो यथैव ॥ ९
ततो धीमान्सारथिमन्त्रवीद्वली
स भीमसेनः पुनरेव हृष्टः ।
सूताभिजानीहि परान्स्वकान्वा
स्थान्ध्वजांश्चापततः समेतान् ।
युध्यन्तं नाभिजानामि किञ्चि-

विद्राव्य° (for प्रदद्य°). B₁ समरं. S₁ K_{1.2} B_{1.2.4} D₁ D_{1.6} माहात्मा; K₈ D₈ T₂ महात्मनां; V₁ D₁ D₂₋₄ T_{1.3} G₃ M₁ 'त्मना; B₃ विमूढं; D₀ विमूलं (for महात्मन्). — °) B₁ भीतो; D₂ G₁ भीमं (for भीतं). T₃ G₃ [S]दीर्यत (for स्की°). B₁ भीममर्थ; T₁ 'नुत्तं (for 'नुत्तं). B₅ D₆ T₂ भीतं दिशो विद्रवते (D₀ व्यद्रवत) स की(T₂ क)णं. — °) D₈ महानिले; G₂ 'बलेन (for 'निलेन). V₁ B₂ D₁ D₁ D_{1.5} [अ]भ्रगणा; B₁ [अ]आभ्रणां; B_{3.5} D₆ T₂ [अ]भ्रवृद्धं; B₄ 'गणं; D₈ वाभ्रगणो; T_{1.3} G M₁ [अ]भ्रचनं; M₂₋₄ 'वनं (for 'गणो). — After 9, S ins.:

813* तद्विप्रकीर्णं स्वथ भारतं बलं
पुनश्च भीमं परिवारयद्गणे ।

[T_{1.2} G₂ तव (for त्वथ).]

10 °) B₅ D₈ भीमः (for धीमान्). B₅ D_{6.8} वचः (for बली). S भीमोव्रवीत्सारथिमन्त्र (T₁ M₁ 'भ्यः; T₂ G₁ 'त्र) याहि. — °) B₅ D₆ स सर्वमावृत्त्य पुनः प्रहृष्टः; T₁ हृतेषु सर्वैस्त्वहमस्म्यशोकः; T₂ G₁ हृतेष्वेपु भवितास्मि ह्यशोकः; T₃ G_{2.3} M हृतेष्वेतेषु भवितास्म्यशोकः. — After 10^{ab}, S ins.:

814* त्वर त्वर ह्यद्य विशोक शीघ्र-
मेतान्ध्वजाप्रांश्च रथांश्च पश्य ।

[(L. 1) T_{2.3} G_{1.3} ह्यद्य; M₂₋₄ त्वथ (for ह्यद्य). — (L. 2) T₃ G₂ एतद् (for एतान्). T₂ ध्वजाप्रांश्च; T₃ G_{1.3} ध्वजांश्चैव; M ध्वजाप्रांस्तु. T_{2.3} G_{1.3} हयांश्च; M रथांस्तु (for 'श्च).]

— °) S₂ सूतौभिजानीहि; T₂ G₁ सूतात्र जां; T₃ G₃ सूतात्र जानामि. K₈ V₁ B₁₋₄ D (except D_{6.8}) transp. परान् and स्वकान्. B₅ नरान् (for परान्). T₂ शकान्; G₂ सकामान् (for स्वकान्). G₂ सूताभिजानामि परात्रथान्स्व

न्मा सैन्यं खं छादयिष्ये पृथक्कैः ॥ १०
अरीन्विशोकाभिनिरीक्ष्य सर्वतो
मनस्तु चिन्ता प्रदुनोति मे भृशम् ।
राजातुरो नागमद्यत्किरीटी
बहूनि दुःखान्यभिजातोऽसि सूत ॥ ११
एतदुःखं सारथे धर्मराजो
यन्मां हित्वा यातवान्शत्रुमध्ये ।
नैनं जीवन्नापि जानाम्यजीव-

न्वीभत्सुं वा तन्ममाद्यातिदुःखम् ॥ १२
सोऽहं द्विपत्सैन्यमुदग्रकल्पं
विनाशयिष्ये परमप्रतीतः ।
एतान्निहत्याजिमध्ये समेता-
न्प्रीतो भविष्यामि सह त्वयाद्य ॥ १३
सर्वास्तूणीरान्मार्गणान्वान्वेक्ष्य
किं शिष्टं स्यात्सायकानां रथे मे ।
का वा जातिः किं प्रमाणं च तेषां

C. 8. 3235
B. 8. 76. 15
K. 8. 80. 15

कार्. — १) K₃ रथजानापततः; V₁ D₃ T_{2.3}
G_{1.3} M₂ रथान्ध्वजानां; D₃ ध्वजाग्रथांश्चां; T₁ G₂
ध्वजान्ध्वजानां; M₂₋₃ नरान्ध्वजानां (for रथान्ध्वजांश्चां).
T₂ समंतात्. — २) S₂ युध्यन्नाहं; V₁ B₁₋₃ Dn₁ D_{2-3.7}
T₁ न्नाहं; Da₁ D₁ न्नाहं; T₃ G_{2.3} संयुध्यतो; G₁
M संयुध्यतोहं (for युध्यन्नाहं). B₂ नास्ति जानाति; G₂
याहि जानामि (for नाभिजा). — ३) K₃ स (for मा).
D₃ मा सैन्यं खं सुदयिष्ये प्रथक्कैः; T_{1.3} G M महत्सैन्यं
रथिष्येप्रमत्तः; T₂ महत्सैन्यं शातयिष्ये पृथक्कैः.

11 १) S K_{1.2.4} विशोकाहि निरीक्ष्य; T_{2.3} G_{1.3}
'भिसमीक्ष्य; M₄ 'नभिबीक्ष्य (for 'भिनिरीक्ष्य). K₃
अरीन्विशोक समभिनिरीक्ष्य; B_{3.4} अरीन्विशोकाभिवि-
लोक्याप्रतो. — २) D_{3.3} च (for तु). S₂ K₄ प्रदुनोति; K₁
प्रदुनोमि (for प्रदुनोति). V₁ B_{1.4.5} D_{1.5} रथान्ध्व(B₁
'धे ध्व)जाप्राणि दुनोमि वै (B₁ ते) भृशं; B_{2.3} Da₁
रथो ध्वजाप्रा(B₂ 'इया)णि धु(Da₁ दु)नोमि वै भृशं; Dn₁
D_{3-4.7} रथो ध्वजाप्राणि धुनोति मे भृशं; T G M₂₋₄ महांश्च
मन्युः पुनरेति मा (M₂₋₄ मे) भृशं; M₁ रथे ध्वजाग्रान्पुनरेति
मा भृशं. — ३) D₇ नागमयत्; T_{1.3} G M नागमद्वै (for
'मयत्). B₃ राजानुगो नाप्यगमत्किरीटी; T₂ रोषादेवो
रगमद्वै किरीटी. — ४) K₄ V₁ B_{2.3.5} Da₁ Dn₁ D_{1.5.3}
[अ]भियातोऽसि सूत (Dn₁ 'तः); D₂ 'जातोऽसि सूत; D₃
'प्रातोऽसि सूत; S [अ]नुचित्यामि (for [अ]भिजातोऽसि
सूत).

12 १) G₁ यो मां (for यन्मां). K₃ B₂ T₂ M न(B₂
जा)त्वान् (for यात). — २) V₁ B_{2.3} D₃ T₃ नैवं; B₃
नैवं; Da₁ D_{1.5} नैवं (for नैनं). K₃ S नाभिः; B₂ वापि;
Dn₁ D_{3-4.7} नाय; D₃ नैव (for नापि). D₃ चाप्यजीवन्
(for जानाम्यजीवन्). — ३) T₂ भीभत्सुर (for भीभत्सुं).
K₃ समातीव दुःखं; B₂ D₂ T_{2.3} G_{1.3} 'द्यापि दुःखं; M₁ 'द्या
हि दुःखं (for 'द्याविदुःखम्).

13 १) V₁ उदारकल्पं; B₃ D₃ उदग्रमेतद्; B₄ 'वीर्यं;
B₃ T₂ 'वेगं (for 'कल्पं). T_{1.3} G M सोहं बलं

हेतदुदग्रधौ (T_{1.3} G_{2.3} 'यो)घं. — २) T₃ G₃ [S]प्रति(G₃
'धि)मप्रतीतः; Ca.c परम (as in text). — ३) K₃ V₁
B₂₋₃ D_{2.3.5} एतन्; B₁ D_{2.4.7} एनं; B₃ Da₁ D_{1.5}
एवं; Dn₁ एतं (for एतान्). K_{2.3} V₁ B D Ca.c समेतं
(for 'तान्). — ४) B₂ प्रीत्या समेत्यामि त्वया सहाद्य.

14 १) K₃ V₁ B₃ Dn₁ D_{2-4.7} सर्वास्तूणान्सायकानाम-
वेक्ष्य; B_{1.2.4} Da₁ D_{1.5} 'णीरान्सायकानाम (B₂ 'नान-; B₄
'नप्य)वेक्ष्य; B₃ 'णान्मार्गणानप्यवेक्ष्य; D_{2.3} 'णीरान्मार्गणा-
नामवेक्ष्य; T_{1.2} 'जी (T₁ 'णीर)मार्गणानप्यवेक्ष्य. Cc cites
अवेक्ष्य (as in text). — २) D₃ शेषं; Cc शिष्टं (as in
text). T₁ विशोक (for रथे मे). — After 14^{ab}, T₁ ins.:

815* कियन्तो मे इषवः सद्य एव
while, T₃ G M subst. for 14^{ab}:

816* अवेक्षस्व मे इषुषी विशोक

कियन्तो वा इषवो मेऽवशिष्टाः ।

[(L. 1) G₂ अवेक्षस्व. G₂ M transp. मे and इषुषी.
G₁ इषुषीर्. — (L. 2) Cf. 815*. G₂ ने (for वा). M₂₋₄
नो (for ने). G₁ M विशिष्टाः; G₂ lacuna (for अवशिष्टाः).]

— ३) T_{2.3} G_{1.3} M के वा जितं (for का वा जातिः). T₁
मानाजिताः किं प्रमाणाश्च तेषां; G₂ कियतो मे आयुधाः किं
प्रमाणं. Cc cites प्रमाणं (as in text). — ४) V₁ ज्ञात्वा
युक्तं; D₃ ज्ञात्वोक्तं (for ज्ञात्वा व्यक्तं). B_{1.3.5} Dn₁ D_{3.4.7}
तत्समाचक्ष्वं; G₂ ३३ आचक्ष्व (for तन्ममां). D₃ वीर
(for सूत). — After 14, S (M₁ om. lines 3-11) ins.:

817* कति वा सहस्राण कति वा शतानि

ह्याचक्ष्व मे सारथे क्षिप्रमेव ।

विशोक उवाच ।

सर्वं विदित्वैवमहं वदामि

तवार्यसिद्धिप्रदमद्य वीर ।

कैकेयकाम्भोजसुराद्रवाहिका

स्लेच्छाश्च सुह्याः परतङ्कणाश्च ।

मद्राश्च वङ्गा मगधाः कुणिन्दा

आनर्तकावर्तकाः पार्वतीयाः ।

[5]

C. 8. 3835
B. 8. 76. 13
K. 8. 80. 15

ज्ञात्वा व्यक्तं तन्ममाचक्ष्व सूत ॥ १४

विशोक उवाच ।

पण्मार्गणानामयुतानि वीर

क्षुराश्च भल्लाश्च तथायुताख्याः ।

नाराचानां द्वे सहस्रे तु वीर

त्रीण्येव च प्रदराणां च पार्थ ॥ १५

अस्त्यायुधं पाण्डवेयानशिष्टं

सर्वे गृहीतप्रवरायुधास्त्वां

संवेष्ट्य संवेष्ट्य ततो विनेदुः ।

[10]

रथे तवास्त्रिभिः शिताः सुपीता-

स्ततो भल्ला द्वादश वै सहस्राः ।

[(L. 1) T₁. 2 G₁ M om. the first वा. T₂ जितानि (for श*). G₂ सहस्राणि वा शतानि व्याचक्ष्व. — (L. 2) T₃ G₁. 3 M₂-4 आचक्ष्व (for क्षा*). T₂ एतं (for एव). G₂ मे सारथे क्षिप्रमेवाविशोकः. — G₂ om. the ref. M₁ om. lines 3-11. — (L. 3) T₁ G₂ M₂-4 [इ]त्थम् (for [ए]त्थम्). T₂ वदामि; M₂-4 वदामि (for वदामि). — (L. 4) T₁ तवार्थ-सिद्धिं च वदामि वीर; G₂ सिध्ये शृणु पांडुपुत्र. — (L. 5) G₂ M₂-4 कैकेयकावोज- (for 'भोज-). — (L. 6) T₁ सिंहाः (for सुह्राः). — (L. 7) T₁-2 M₂-4 सिंधुः; T₃ G₂. 8 वंका (for वज्रा). T₂ पुलिंदाः (for कुणिन्दाः). — (L. 8) G₂ पत्तकाः (for वर्तकाः). T₂ आनर्तकाः पर्वतीयाः समेताः. — (L. 9) G₂ प्रवरायुधं च. — (L. 10) T₃ G₂. 8 संवेष्ट्य (for the first संवेष्ट्य). G₂ तथा (for ततो). T₂ विनेद्युः; T₃ G₂ निनेदुः (for वि*). — M₂-4 om. line 11. — (L. 11) T₁ सुवेतास् (for सुपीतास्). — (L. 12) T₃ G₂. 8 M₁ भल्ला. G₂ सहस्रशः (for सहस्राः).]

15 S om. the ref. S₂ अशोक (for विशोक). — *) B₂ असुतानि (for अयु*). S पण्मार्गणानां दश च क्षुरा (T₁ 'का)णां. Co cites मार्गणानां (as in text). — S om. 15*. — *) B₁ D₈ क्षुराश्च भल्लाश्च. Co cites क्षुराः and भल्लाः. K₁ [आ]युताख्याः (sic) (for 'ख्याः). — *) B₂ स्त्रे (for द्वे). K₂ V₁ B D च (D₈ [ऽ]य) (for तु). S पार्थ (for वीर). — After 15*, S ins.:

818* वत्सदन्तानां दश कर्णिनां च ।

अर्धचन्द्रा द्वादश पद्मशतं च

विपाठानां प्रवराणां च सप्त ।

शिलीमुखानां दश च त्रिशतं च

अयोमुखानां क्षुद्रकाणां च त्रिशतम् ।

[(L. 1) T₂ दश कर्णिकानां. — (L. 2) T₃ G₂. 8 अर्ध-चन्द्राणां दश; G₁ अर्धचन्द्राणां द्वादश. — (L. 3) M प्रवराणां

न यद्वहेच्छकटं पञ्चवीयम् ।

एतद्विद्वन्मुञ्च सहस्रशोऽपि

गदासिबाहुद्विविणं च तेऽस्ति ॥ १६

भीम उवाच ।

सूताद्येवं पश्य भीमप्रभुक्तैः

संभिन्दद्भिः पार्थिवानां शुवेगैः ।

उग्रैर्बाणैराहवं घोररूपं

(for प्रव*). — (L. 4) T₂ om. (hapl.) from दश च upto अयोमुखानां (in line 5). M त्रिशतानि. — (L. 5) M ह्ययोमुखानां.]

— S om. 15*. — *) B₂. 5 पदसाहस्राः; D₈ पदसाहस्राणां; D₉ पदसाहस्राणि (for त्रीण्येव च). K₂ B₁. 2. 4 D₁ D₂-4. 7. 8 प्रदराणां स्म; B₂. 5 प्रदराश्चापि (for 'णां च). Ca cites प्रदराः; Co प्रदराणां (as in text).

16 *) D₂ अस्त्रायुधं (for अस्त्या*). V₁ [अ]विशिष्टं (for [अ]व*). — *) D₂ पञ्चवार्यः; D₄ पंडवीर्यः; D₈ पद्मदुरीपं (for पञ्चवीयम्). — For 16*, S subst.:

819* अस्त्रायुधं पाण्डव तेऽवशिष्ट-

मेतद्वहेच्छकटं पञ्चवं यत् ।

[(L. 1) T₁ M अस्त्रायुधं (for 'युतं). T₂ G₂ M [अ]-विशिष्टं (T₂ 'ष्टः). — T₁ om. line 2. — (L. 2) T₂ न यत्; M₁ चैनं; M₂-4 चेदं (for एतद्). T₂ पद्मदं यत्; G₁. 2 पाण्डवं यत्.]

— After 16*, T₂ ins. 821*. T₁ om. 16*. — *) T₃ G M एवं (for एतद्). B₂ विमुच्यपि; D₈ चान्यन्मुंच; T₂. 3 G₁. 8 विद्वान्मुंच; G₂ द्विपंतश्च (for विद्वन्मुञ्च). D₈ [ऽ]न्ये (for ऽपि). — After 16*, T₃ G ins.:

820* शत्रुञ्जयस्त्रायुसहस्रवीर ।

[G₁ वीर्यान्; G₂ वीर्यं (for वीर).]

— *) D₁. 5 M₂-4 गदा च; D₈ गदाश्च; D₄ गदाश्च; T₁ गदास्त्र; T₃ G₂ गदास्त; G₂ गतास्त्रि; M₁ गदां च (for गदास्त्रि). K₂ द्वि; T₂ यत्; G₁ यत् (for च). — B₂. 5 D (except D₈) ins. after 16: T₁ after line 1 of 819*: T₂ after 16*:

821* प्रासाश्च सुद्वराः शक्यस्तोमराश्च

मा भैषीस्त्वं संश्रयादायुधानाम् ।

[(L. 1) B₂. 5 प्रासाश्च खड्गाश्च; D₁ D₁. 5 T₂ प्रासाः खड्गाः; D₈ प्रासाश्च खड्गाः; T₁ प्रासां खड्गां. B₂ संकुंततोमरा* (for शक्यस्तोमराश्च). T₂ transp. शक्यस् and तोमराश्च]

नष्टादित्यं मृत्युलोकेन तुल्यम् ॥ १७
अद्यैव तद्विदितं पार्थिवानां
भविष्यति आकुमारं च स्रुत ।
निमग्नो वा समरे भीमसेन
एकः कुरुन्वा समरे विजेता ॥ १८
सर्वे संख्ये कुरवो निष्पतन्तु

मां वा लोकाः कीर्तयन्त्वाकुमारम् ।
सर्वानेकस्तानहं पातयिष्ये
ते वा सर्वे भीमसेनं तुदन्तु ॥ १९
आशास्तारः कर्म चाप्युत्तमं वा
तन्मे देवाः केवलं साधयन्तु ।
आयात्विहाद्यार्जुनः शत्रुघाती

C. 8. 3842
B. 8. 76. 22
K. 8. 80. 23

— (L. 2) T₁ मन प्रतिज्ञां सर्वलोके विशोक; T₂ मा भीमिनं प्राक्षयश्चाधुना (for the posterior half).]

17 T G₂ s M ins. after the ref.: G₁ ins. after 16:

822* अद्यैव नूनं कथयन्तु सिद्धां

मम प्रतिज्ञां सर्वलोके विशोक ।

न मोक्ष्यते वा समरे भीमसेन

एकः शत्रुन्समरे वाप्यजैषीत् ।

आशंसितानामिदमेकमस्तु

तन्मे देवाः सकलं साधयन्तु ।

[T₁ om. line 1. — (L. 1) T₂ G₃ अद्य वै. M कृतः

(for नूनं). G₂ कथयन्ति सिद्धा. T₂ अद्यैवत्ते कथयन्तु मत्यां.

— (L. 2) G₂ प्रतिज्ञाः. — With lines 3 and 4, cf. 18^{cd}.

— (L. 3) G₂ मोक्ष्यते. G₁ om. वा. T₁ G₂ M समरे.

— (L. 4) T₁ एकः कुरुन्वा समरेप्यजैषीत्; T₂ G₂ s M एकः कुरुन्वा

(M₁ 'नः') समरे व्य (G₂ वि) जैषीत्. — (L. 5) T₁ आशंसितानाम्.

M₂₋₄ एवम् (for एकम्). G₂ आशंसितामिदमेक *स्तु.

— (L. 6) T₂ तन्मे देवाः सर्वे सकलं धारयन्तु.]

— T₂ om. 17^a-18^b. G₂ om. 17^{ab}. — a)

K₂ B₁ सुताद्यैनं; K₄ 'ह्येनं; B₂ 'श्रैमां; B₄ 'द्यैमं; Dn₁

D₁ 'द्येनं (for 'द्यैमं). K₁ s. 4 B₁₋₄ Dn₁ D₂₋₄ 1. 7. 8

भीमप्रयुक्तैः (for 'युक्तैः'). B₅ D₆ T₁ s सुताद्य त्वं पश्य

मद्वाहुयुक्तैः; G₁ s सुताद्य मद्वाहुयु (G₃ 'सु') क्तैः समंतात्;

M सुता (M₁ 'तो') द्य मद्वाहुयुक्तैः समस्तैः. — b) S₂

K₁₋₄ V₁ B₁ s. 4 Dn₁ D₁₋₆ s T₂ संछिदद्भिः; B₂ s

संछिदं; Dn₁ संछिदद्भिः; D₇ 'नद्भिः; T₁ संछिदद्भिः; G₁

समाहवद्भिः; G₂ s संभिदद्भिः; M₁ संभिद्वद्भिः; M₂₋₄ समं भि-

नद्भिः (for संभिदद्भिः). K₂ B₁ s. 4 Dn₁ D₂₋₄ 1. 7. 8 पार्थिवानां

शुवेनैः; V₁ पार्थिवानामंशुवेनैः; B₂ पार्थयांतु *वेनैः (for पार्थि-

वानांशुवेनैः). — c) K₂ s. 4 V₁ B D S (T₃ om.) छ (B₅ D₆ G₂

छिदं (for उग्रैर्). B₂ T₂ आहवे; G M₁ आहतं (for

आहवं). — d) T₁ G M₂₋₄ मृत्युलोक (M₂ s 'कं') प्रकारं;

T₂ 'कप्रकारं; M₁ 'कप्रवीरं (for 'केन तुल्यम्).

18 T₂ om. 18^{ab} (cf. v. 1. 17). — a) K₂ V₁

D₂ अद्यैवद्; B (except B₁) Dn₁ D₃ s. 4. 6. 7 अद्यैवद् (for

'वद्). T₂ पांडवानां (for पार्थि). T₁ अद्यैव कर्म विदितं

भविष्यति; G M अद्यैव त (G₁ s म) कर्म विदितं भवि-

ष्यति. — D₃ om. 18^b-24^c. — b) N (D₃ om.) T₂ ह्य (B₂ Dn₁ D₁ s ह्य) कुमारं (for आकुमारं). T₂ विशोक (for च सूत). T₁ G M आकुमारं (T₁ आकुमाराणां; G₂ * * मारा) सर्वलोके विशोक (G₂ 'कं'). — d) B₄ ह्येकः (for एकः). D₆ वै (for वा). K₁ निजेता; K₃ [S] द्य जेष्ठः; K₄ विजेता; V₁ B D (D₃ om.) व्यजैषीत् (for विजेता). S एकः शत्रू (T₂ कुरा) न्समरे वाप्यजैषीत्.

19 D₃ om. 19 (cf. v. 1. 18). — a) K₄ M₂₋₄ सर्वं. B₂ s D₆ कामं; G₁ लोके; G₂ s M संख्ये (G₃ 'द्ये') (for संख्ये). B₂ निष्यंतु मां; T₁ G₁ s निष्पतन्ति; T₂ G₃ M 'ततो; Ca निःपतन्तु. — b) B₅ वै (for वा). D₆ लोके. B₂ श*ल्लाकाः (sic); T₁ s G ह्यस्माह्लोकः (T₃ G₃ 'काः'); M मास्माह्लोकात् (M₁ 'कार्') (for मां वा लोकाः). B₁ s. 4 S (except T₃ G₃) कीर्तयन्ति. D₂ T₂ आकुमाराः. — c) D₆ ससैनिकास् (for सर्वानेकस्). T₁ पोययिष्ये (for पाल*). V₁ सर्वानहं तानेकः पातयिष्ये. — d) T₁ s G₂ M ते सर्वे वा (by transp.); G₁ सर्वे वा ते. T₁ नयन्तु; T₂ नमन्तु; T₃ G₁ s पतन्तु; G₂ M नयन्ति (for तुदन्तु).

20 D₃ om. 20 (cf. v. 1. 18). — a) B₂ D₄ T₂ s G₂ s वा (for च). B₅ T₂ [अ] त्यज्जुतं मे; D₁ प्युत्तमसे (sic) (for [अ] प्युत्तमं वा). K₂ Dn₁ D₃ S मे; V₁ B₁ s. 4 Dn₁ D₂₋₄ s. 6. 7 ये (for वा). — b) K₁ ते मे; B₂ T₂ तद्वै; D₆ ते वै (for तन्मे). T₂ G₁ सफलं; Ca केवलं (as in text). B₂ साधयन्ति; Ca 'यन्तु (as in text). — c) S K₁ s. 4 आयात्विह ह्यार्जुनः; K₃ 'हादार्जुनः; B₄ 'न्निहाद्यार्जुनः; Dn₁ 'त्विहाद्यार्जुनः; T₂ 'त्तिहाद्यार्जुनः. S₂ K₄ Dn₁ D₃ शत्रुघाती. — d) B₂ एव; D₄ s इह (for हव). D₆ शत्रूस्तूर्णं शत्रुसुतोपहृतः. — For 20^{cd}, T₁ s G M subst.:

823* आयात्विह केशवसारथी रथ

इन्द्रो यजे सहसेवोपहृतः ।

[(L. 1) T₁ M₂₋₄ आयात्विह; G₂ आयात्विह. T₃ G₂ s रथी (for रथ). — (L. 2) T₁ G₂ M सहसे (G₂ 'दे') वोपहृतः; G₁ 'सेवोपहृतः.]

T₁ s G M cont.: T₂ ins. after 20:

C. 8. 3942
B. 8. 76. 22
K. 8. 80. 25

शक्रस्तूर्णं यज्ञ इवोपहृतः ॥ २०

ईक्षस्वैता भारती दीर्घमाणा-

मेते कस्माद्विद्रवन्ते नरेन्द्राः ।

व्यक्तं धीमान्सव्यसाची नराश्रयः

सैन्यं ह्येतच्छादयत्याशु बाणैः ॥ २१

पश्य ध्वजांश्च द्रवतो विशोक

नागान्हयान्पत्तिसंधांश्च संख्ये ।

रथान्विशीर्णाञ्छरशक्तिताडिता-

न्पश्यस्वैतान्प्रथिनश्चैव स्रुत ॥ २२

824* पश्यस्व पश्यस्व विशोक मे बलं

बलं परेषामभितश्च भिन्नम् ।

नानास्वरान्पश्य विमुच्य सर्वे

तथा द्रवन्ते बलिने धातैराघ्राः ।

[G₂ om. lines 1-2. — (L. 1) T₁ विकीर्णमेतद्; T₂.s G₁.s विशोक मे त्वं (T₂ 'क' चेतद्; G₁ 'कमेवं' (for विशोक मे बलं). — (L. 2) T₂ G₂ M₁ अभिधातः; M₂-4 'पात' (for 'तश्च'). — (L. 3) G₁-स्वकान् (for 'स्वतान्'). — (L. 4) T₂ तदा (for तथा). G₁.s M₁ द्रवतो (M₁ 'ति').]

21 D₈ om. 21 (cf. v. 1. 18). — " K₄ निरीक्ष-
स्वैता; B₈ D₂ T₂ मे (B₈ वी)क्षस्वैता; D₈ वीक्ष्यस्वैता; T₂
G M अवक्ष (T₂ 'क्ष्य')स्व (for ईक्षस्वैता). D₁ G₁ भारती.
— " D₈ कस्मात्ते (for एते कस्माद्). B₈ महेन्द्राः; D₈
क्षितोभाः (for नरेन्द्राः). T G₂.s M नै (M₂-4 ए)ते रथा
अकुतश्चिद्रजंति (T₂ 'द्रवन्ति'); G₁ नैते रथानारुहदुर्भजंति.
— " D₁ त्यक्तं (for व्यक्तं). S₁ K₁.s B₈ रथाश्रयः; B₈
D₂ नरेन्द्राः; D₈ शरांघैः (for नराश्रयः). — " B₁.s
छादयित्वा (for 'यति'). B₁ [आ]शुवेगैः (for [आ]शु
बाणैः). B₈ संदस्यैतांश्छादयत्याशु शस्त्रैः; D₈ सैन्यानेतान्छा-
दयत्याशुशस्त्रैः. — For 21st, S subst.:

825* घनंजयो नूनमायाति सूत

तस्मादेषा दीर्यते भारती चमूः ।

[(L. 2) G₁ transp. दीर्यते and भारती. T₂ तस्मात्तेना
दीर्यते भारतीयं.]

22 D₈ om. 22 (cf. v. 1. 18). — " B₈ D₈ ध्वजा-
न्विद्रवतो; T₂ G₁ M₁ श्राद्रवतो (T₂ 'रां'; G₁ 'तां'). K₂ T₂
G₂.s M₂-4 द्रवतां; B₂ प्रत्ये* (for द्रवतो). B₈ परश्वधांश्च
*ध्रुवतो विशोक. — " S₁ K₂ D₂.s नागा हयान्; K₂
नागा इमान्; T₁ G₂ M हयान्द्रिपान्; T₂ G₁.s हयान्गजान्
(for नागान्हयान्). K₂ सादिसंधांश्च; K₂ पत्तिसंधांश्च. B₁
मध्ये; G M संख्ये (G₁ M₂ 'वे') (for संख्ये). — " T₁.s
G₂.s त (G₂ अ)या (for रथान्). V₁ B D (except D₈;

आपूर्यते कौरवी चाप्यभीक्ष्णं

सेना ह्यसौ सुभृशं हन्यमाना ।

घनंजयस्याशनितुल्यवेगै-

र्ग्रस्ता शरैर्वहिसुवर्णवाजैः ॥ २३

एते द्रवन्ति स रथाश्चनागाः

पदातिसंधानवमर्दयन्तः ।

संमुखमानाः कौरवाः सर्व एव

द्रवन्ति नागा इव दावभीताः ।

हाहाकृताश्चैव रणे विशोक

D₈ om.) G₁ विकी (B₈ 'दी')र्णान् (for विशीर्णान्). S
K₁.s नरशक्तिः; T₁.s G₂.s शरघृष्टि- (for शरशक्तिः).
M-तापितान् (for 'ताडि'). — " S₂ पश्यैस्वैतान् (sio);
B₂ पश्यैतान् (sio); B₈ 'क्षेकान्'; D₈ पश्यादितान् (for
पश्यैस्वैतान्). T₁.s G पश्यस्व भग्रांश्च रथान्वि (T₁ तथा
वि)शोक; T₂ न्यश्चान्कृताप्रथिनश्चापि सूत; M पश्यस्व चान्यांश्च
रथांश्च (M₂ 'स्तु') सूत.

23 D₈ om. 23 (cf. v. 1. 18). — " B₈ आपूर्णि-
तेव; D₂ D₁.s आप्रुते तु; D₈ आपूर्णते; T₁.s आदीर्यते;
T₂ G M₁.s आपूर्यते (for 'र्यते'). B₂ D₁.s कौरवी; T₂
G M कौरवाश्च. B₈ om. च. — S (except T₂) om.
23^b. — " D₂ D₁.s ह्यसौ; D₈ ह्येषा (for ह्यसौ).
B₈ सदृशं (for सुभृशं). B₂ D₂ D₁.s हन्यमानः. — " T₂
[अ]निल (for [अ]शनि-). — G₂ om. 23^d. — " D₁
D₈ (sup. lin. as in text) ह्यस्ता (for ग्रस्ता). S₂ (sup.
lin. as in text) बहिंसुवर्णपक्षैः; K₂ B₁-s D₂ कांचन-
बहिंरा (K₂ D₂ 'वा')जैः; V₁ D₂ D₁.s कांचनबहिंवाजितैः;
B₂ कांचनपुष्पराजैः; D₂ D₂.s कांचनबहिंजालैः; D₈
कांचनवह्निजालैः; T₁.s G₁.s M मास्तुल्यवेगैः; T₂ बहिंणक-
कजालैः (for बहिंसुवर्णवाजैः).

24 D₈ om. 24 (cf. v. 1. 18). — " S K₁.s B₈
D₂ D₈ रथाः स (K₂ B₂ 'था' स; D₂ 'थाश्च')नागाः; T₁
यथाश्च (for रथाश्च). — " K₁.s अवमर्दयन्तः; V₁
इव मर्दं; B₁.s D₂ D₂.s अतिमर्दं (for अव). — " B₂
संमुखमानाः; D₂ M₁ समुखा; D₈ संयुध्य; T₂ G
समुखा (for संयुध्य). G₂ कुरवः (for कौरवाः). — " S
K₂.s चावभीताः; K₁ नावः; K₂ V₁ B₁-s D (except
D₈; D₈ om.) दाह (for दाव). T₁.s G M द्रवन्ति
दावहि (M₁ 'द')व नागसंघाः (T₂ दाहभीताः); T₂
विष्णोभेयाता इव दैत्यसंघाः. — " B₈ हाहाकृतश्चापि; D₁
इता इमाश्चैव (for हाहाकृता). V₁ G₂ M₁ विशोका (M₂
'को'). — Before 24^d, T₂ G₁.s M₁ ins. विशोकः;

मुञ्चन्ति नादान्विपुलान्गजेन्द्राः ॥ २४

विशोक उवाच ।

सर्वे कामाः पाण्डव ते समृद्धाः

कपिध्वजो दृश्यते हस्तिसैन्ये ।

नीलाद्वनाद्विद्युत्सुचरन्ती

तथापश्य विस्फुरद्वै धनुस्तत् ॥ २५

Ms-4 सूतः — G₂ om. 24'. — ^f) K₃ विमदा; B₃ T₂ विमुदा (for विपुलान्). B₃ D₁ T₁ G₁ नरेन्द्राः (for गजेन्द्राः).

25 After the ref., K₄ V₁ B D (D₃ partly damaged) T₁ 3 ins.:

826* किं भीम नैनं त्वमिहाशृणोषि

विस्फारितं गाण्डिवस्यातिघोरम् ।

क्रुद्धेन पार्थेन विकृष्यतोऽद्य

कश्चिन्नेमौ तव कर्णौ विनष्टौ ।

[(L. 1) K₄ V₁ Dn₁ D₁ किं भीमसेनं; B₂ किं भीम नैनं; B₃ न भीम नैनं (sic); D₃ न भीमसेनं; T₁ न भीम रावं; T₂ न भीम*वं (for किं भीम नैनं). K₄ त्वमिह शृणोषि; V₁ B₁-4 Dn₁ D₁ 4-7 त्वमिह शृणोषि. — (L. 2) K₄ V₁ B₃ 4 D₃ 4 विस्फारितो; B₂ विस्फूर्यते; Dn₁ D₁ 5 विस्फार्य ते; D₂ 5 T₁ 2 विस्फारितो (T₁ 'तो'); D₇ विस्फार्य यो (for 'रितं'). V₁ B₃ 8 Dn₁ D₁ 5 [अ]तिघोरं (for 'रम्'). — (L. 3) V₁ विकृष्य चाद्य; B₂ विकर्षतोय; Dn₁ D₁ 5 विकृष्यतेय; T₁ 'ता ज्यं; T₂ 'तां ज्यं (for 'तोऽद्य). — (L. 4) D₂ कर्णे (for कर्णौ). Dn₁ निविष्टः; D₃ प्रविष्टः (for विनष्टौ). K₄ किं स्वित्रासौ तव कर्णे मृष्टः; V₁ D₃ कश्चिन्नासौ तव कर्णौ विनष्टः; B₂ कश्चिन्नासौ तव [सौत] कर्णप्रविष्टः; B₃ 5 T₁ 2 कश्चिन्नासौ तव कर्णौ (T₁ तव कर्णे; T₂ मवकर्णे) प्रविष्टः.]

— ^a) D₃ पाण्डवतः; T₁ 'वास्ते; T₂ 'वानां (for 'व ते). T₃ G₂ सर्वैरैतेः पाण्डवास्ते समृद्धैः; G₁ सर्वै रथैः पाण्डवास्ते समेताः; G₂ M₁ सर्वैरैतेः पाण्डवास्ते (M₁ 'व ते) समृद्धाः; M₂-4 सर्वैरैतेः पाण्डवास्तेः सुविद्धाः. — D₃ om. 25^b-26^a. — ^b) K₁ कपिध्वसौ; K₃ V₁ B Dn₁ D₁-5.7 कपि (B₂ 'किर्हसौ; D₃ कपिदेशे ह्यसौ (for कपिध्वजो). D₂ हस्तिमन्ये; T₂ हस्त्यनीके (for हस्तिसेन्ये). S (except T₂) असौ कपिर्दृश्यते हस्त्यनीके (T₁ 'कैः). — ^c) B₂ मानाद् (for नीलाद्). K₄ विद्युत्सुचरन्ति (sic); B₁ 5 विद्युदिवो-कर्न्ती (for विद्युत्सुचरन्ति). D₃ नीलाद्वनाद्विद्युत्सुचरन्ती; S नीलाद्वना (M₁ 'लाद्वना) दुत्पत्तंतीव विद्युत्. — T₃ G om. 25^d. — ^d) K₂ 3 V₁ B D तथा पश्य. K₃ D₂ विस्फुरन्तैः; V₁ B₁-4 Dn₁ D₃-5.7 'रन्ती; Dn₁ D₁ 'रन्ती; D₃ विस्फुरदि (for विस्फुरद्वै). S₂ धनुस्तं; V₁ B Dn₁ Dn₁

कपिर्हसौ वीक्ष्यते सर्वतो वै

ध्वजाग्रमारुह्य धनंजयस्य ।

दिवाकराभो मणिरेष दिव्यो

विभ्राजते चैव किरीटसंस्थः ॥ २६

पार्श्वे भीमं पाण्डुराभ्रप्रकाशं

पश्येनं त्वं देवदत्तं सुघोषम् ।

D₁-5.7 'जुज्यां; B₂ 'नुश्च (for 'नुस्तत्). T₁ 3 M पश्यामं वै धनुषो गाण्डिवस्य. — After 25, M₁ ins.:

827* दोषूपमानस्य धनंजयेन

26 D₃ om. 26^a (cf. v. l. 25). — ^a) K₂ कपिध्वसौ (sic); B₂ कलिर्हसौ; Dn₁ D₁ 8 कपि ह्यसौ. S₂ K₂ 4 B₁ 4 D₃ वीक्ष्यते; B₂ Dn₁ D₁ दृश्यते (for वीक्ष्यते). T₁ 3 G M कपिर्हसौ वीक्ष्यते (T₂ G₁ 3 वीक्ष्यते; M₁ ध्वनते) वै समंतात्. — ^b) B₂ D₃ ध्वजाग्ररुहस्य (for 'मारुह्य). K₄ कपिध्वजस्य (for धनंजयस्य). — After 26^{ab}, N (except K₃ D₁) ins.:

828* विभ्राजस्यन्दिपरासंघान्विमर्दे

त्रिभेद्यस्मादात्मनैवाभिधीक्ष्य ।

विभ्राजते चातिमात्रं किरीटं

विचित्रमेतच्च धनंजयस्य ।

[(L. 1) V₁ विनाशयद् (for विनाशयन्). S₂ D₃ रिपु-संघान्; K₄ द्विषं; V₁ द्विषन्तेन्यान्; B₁ द्विषसंघान्; B₂ शत्रुसं; B₃ Dn₁ D₃ 4.7 द्विषत्सं; D₃ अरिस्त्रं; D₃ द्विषदत्तं (for द्विषत्सं). K₄ विमर्दे. — (L. 2) K₁ त्रिभेत्ति; K₄ त्रिभ्यमि (sic); D₃ त्रिभेत् (for त्रिभेत्ति). D₃ तस्माद् (for [अ]स्माद्). K₁ [अ]भिधीक्ष्यः. — (L. 3) S₁ K₁ 3 नस्वमात्रं (for चाति). D₃ किरीटी. — (L. 4) D₃ पवित्रम् (for विविचित्रम्). K₁ B₂ एतच्च (B₂ 'स्य) (for एतच्च). Dn₁ D₃ धनुर्जयस्य.]

— ^c) S₂ शिवाकराभो; K₄ दिना (for दिवा). — ^d) T₂ G₁ M₁ 2.4 दिक्षु; M₂ त्रिष्णु (for चैव). T₁ 3 G₂ 3 किरीटसंस्थो ज्वलते (T₁ 'तो) पश्य भीम (T₁ यस्य भीमः G₂ न पश्य).

27 T₃ G₃ read 27^a after 831^a. G₁ repeats it after 830^a. — ^a) D₃ भोमं (for भीमं). T₂ पाण्डुवर्ण- (for पाण्डुराभ्र-). B₂ महास्त्रं भीम विराजमानं; T₁ 3 G₁ (second time) 3 पार्श्वे स्थितं विमलाभ्रप्रकाशं; G₁ (first time) पश्यस्त्रैनं वै धनुषो गाण्डिवस्य; G₂ lacuna; M पार्श्वे भी (M₁ ही) ममम-लाभ्रप्रकाशं. — ^b) K₃ D₃ पश्येनं त्वं; V₁ B₁ Dn₁ D₁-5.7 पश्यस्त्र शंसं; B₂ D₃ पार्थस्त्रं; B₄ पार्थस्त्र शंसं; B₃ पश्यस्त्रैनं त्वं; T₁ 3 G₁ 3 M₁ 3 पश्येनं वै; T₂ पश्येनं; G₂ वश्येन वै (for पश्येनं त्वं). M₁ देवदत्ता. S₂ K₁ 2.4 सुघोरं; B₂ 5 D₃ T₃ च शंसं (for सुघोषम्). B₂

C. 8. 2052
B. 8. 75. 32
K. 8. 80. 35

C. 8. 3852
B. 8. 76. 32
K. 8. 80. 35

अभीशुहस्तस्य जनार्दनस्य

विगाहमानस्य चमूं परेषाम् ॥ २७

रविप्रभं वज्रनाभं क्षुरान्तं

पार्श्वे स्थितं पश्य जनार्दनस्य ।

चक्रं यशो वर्धयत्केशवस्य

सदार्चितं यदुभिः पश्य वीर ॥ २८

भीम उवाच ।

ददामि ते ग्रामचरांश्चतुर्दश

प्रियाख्याने सारथे सुप्रसन्नः ।

दासीशतं चापि रथांश्च विंशतिं

यदर्जुनं वेदयसे विशोक ॥ २९

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि चतुःपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५४ ॥

पश्यस्व संख्ये द्विषतां निहन्तुः; M⁴ पश्यै *****.
— After 27^{ab}, B₈₋₅ D₈ T₂ ins.:

829* महाबलं भीम विराजमानं

पश्यस्व संख्ये द्विषतां निहन्तुः ।

[(L. 1) D₈ T₂ महाबलं (for 'वलं'). T₂ हेम- (for भीम).

— (L. 2) B₃₋₅ पश्यै; D₈ पश्याच (for पश्यस्व). D₈ दिव्यं (for संख्ये). B₄₋₅ निहन्ताः (B₈ 'तुं').]

On the other hand, T₁ G_{1.2} M ins. after 27^{ab}:

830* पार्श्वे स्थितं पार्थ धनंजयस्य

दिव्यं शङ्खं पाञ्चजन्यं च पश्य ।

[(L. 1) M₂₋₄ पार्श्वे स्थितं पावकाचिःप्रकाशं. — (L. 2) G₁ lacuna for दिव्यं शङ्खं.]

— After the above, G₁ repeats 27^a. — °) K₃ V₁

B D (except D₈) T₂ M₁ अभीशुहस्तस्य. G_{1.2} रथां पाणेर् (for जनार्दनस्य). — T₂ om. (hapl.) 27^a-28^b. — °)

8₂ B_{1.4} D_{8.8} विगाहमानस्य.

28 T₂ om. 28^{ab} (cf. v. 1. 27). — °) D₈ वज्रनिभं.

B_{1.8.4} क्षुराभं; B₅ स्फुरंतं (for क्षुरान्तं). — B₅ om.

28^b. — °) V₁ पार्श्वस्थितं. D₈ चापि (for पश्य). — For

28^{ab}, T_{1.8} G M subst.:

831* चक्रं च पश्य ज्वलनप्रकाशं

पार्श्वे स्थितं पार्थ धनंजयस्य ।

[T₁ G_{1.2} om. line 2.]

— After the above, T₃ G₈ read 27^a. — °) S

(except T₂) रौद्रं (for चक्रं). 8₂ K₄ वर्धयन्;

K₁ 'येत्; K₃ V₁ B D T_{1.8} G_{2.8} M वर्धनं (D₈

'या; M 'ते) (for 'यत्). T₂ एतदस्य (for केशवस्य).

— D₈ reads 28^a twice. — °) G₁ om. यदुभिः. K₄

D₈ पश्य वीरः; S (except T₂) उपेत्य वीरैः (for पश्य

वीर). D₈ (second time) सदार्चितो यदुभिर्यस्य शब्दः.

— After 28, 8 K V₁ B₁₋₄ D₁ D₁ D_{1-3.7.8} T₂ ins.

a passage given in App. I (No. 26); B₅ D₈ ins. it

after 832*; while B₅ (om. lines 2 and 5) D₈ ins. after 28:

832* तथैव कृष्णस्य च पाञ्चजन्यं

महाईमेतद्विजमाजवर्णम् (?) ।

कौन्तेय पश्योरसि कौस्तुभं च

जाज्वल्यमानां विजयस्त्रजं च ।

कृष्णस्येमां पश्य च भीमसेन

On the other hand, T_{1.8} G M ins. after 28: T₂ after App. I (No. 26):

833* सविद्युतश्चैव घनस्य शब्दं

विस्फार्यतो धनुषो गाण्डिवस्य ।

धनंजयेनामिपन्नस्य काले

शब्दो घोरः श्रूयते तस्य नास्मिन् ।

कश्चिच्छ्रोताहो वधिरोऽसि पार्थ [5]

[T₂ om. line 1. — (L. 1) M₂₋₄ [१]व (for [१]व);

M₁ शब्दो. — (L. 3) M₂₋₄ धनंजयस्य (for 'जयेन). M₁

om. काले and line 4. — (L. 5) M₁₋₃ कश्चिदुताहो.]

29 °) V₁ B_{1.8-5} D₁ D₁ D_{1.8.5.7} T₃ G₈ M_{2.4}

वदानि; T₂ वदामि (for ददामि). — °) D_{8.8} प्रियाख्याते;

T G_{1.8} M 'ख्यानात्; G₂ 'ख्यानस्य ते (for 'ख्याने). — °)

K₁ B₂ दासीशतां वा (for 'तं च). S [अ]श्वतरीश्च (T_{1.2}

G₁ M₁ 'रीं च) (for [अ]पि रथांश्च). T₃ G₈ विंशतिर-

— °) 8₂ यदर्जुनं; D₈ यन्मे; T_{1.8} G_{2.8} यो मे; T₁ G₁

M₁ यो वा; M₂₋₄ योयां (for यद्). B₂ T₁ G₁ M₁

वे (B₂ वि) दयते (for 'से). B₂ T₁ M₄ विशोकः (M₄ 'कं).

Colophon. — Day of Karna's Generalship: 8₂

K_{1.4} द्वितीययुद्धदिवसे. — Adhy. name: T₂ भीमसारथि-

संवादः; M₁ भीमसेनवाक्यं. — Adhy. no. (figures,

words or both): 8₁ 94; 8₂ 56; B_{1.4} 76; B₅ 78;

D₁ 87; D₁ 69; D₄ 57; T_{1.8} G M₁ 86; T₂ 83;

M₂₋₄ 85.

५५

संजय उवाच ।

श्रुत्वा च रथनिर्घोषं सिंहनादं च संयुगे ।
 अर्जुनः प्राह गोविन्दं शीघ्रं चोदय वाजिनः ॥ १
 अर्जुनस्य वचः श्रुत्वा गोविन्दोऽर्जुनमब्रवीत् ।
 एष गच्छामि सुक्षिप्रं यत्र भीमो व्यवस्थितः ॥ २
 आयान्तमश्वैर्हिमशङ्खवर्णैः
 सुवर्णमुक्तामणिजालनद्धैः ।
 जम्भं जिघांसुं प्रगृहीतवज्रं
 जयाय देवेन्द्रमिवोग्रमन्युम् ॥ ३
 रथाश्वमातङ्गपदातिसंघा

वाणस्वनैर्नेमिसुरस्वनैश्च ।
 संनादयन्तो वसुधां दिशश्च
 क्रुद्धा नृसिंहा जयमभ्युदीयुः ॥ ४
 तेषां च पार्थस्य महत्तदासी-
 देहासुपाप्मक्षपणं सुयुद्धम् ।
 त्रैलोक्यहेतोरसुरैर्यथासी-
 देवस्य विष्णोर्यज्यतां वरस्य ॥ ५
 तैरस्तमुच्चावचमायुधौघ-
 मेकः प्रचिच्छेद किरीटमाली ।
 क्षुरार्धचन्द्रैर्निशितैश्च बाणैः

C. 8. 3966
B. 8. 77. 6
K. 8. 61. 6

55

1 °) Śs Ks V1 B Dn1 Ds. 4. 6. 7 T2. 3 G1. 3 तु; G2
 [ब]य (for च). — Ks om. (hapl.) 1st. — d) V1 D3
 G1 बाहवः; Dn1 Ds. 4. 7 नोदय (for चोदय). D2 भीमं
 दशैव मेच्युत. — After 1, M2-4 ins.:

834* जयतु भुवनभर्ता धर्मविद्धर्मराजो
 दिशतु शिवमिदानीं केशवः पाण्डवेभ्यः ।
 विपुलविजयवाजी जृम्भतां वै किरीटी
 रिपुकुलवनदाहौ माद्रिपुत्रौ भवेताम् ।

2 °) B2 Ds गोविन्दस्त्वभाषत. — °) B2 अवगच्छामि;
 T1 एहि गं (for एष गं). T1. 3 G2. 3 तु क्षिप्रं; T2 G1
 तं (G1 सं) क्षिप्रं (for सुं).

3 Before 3, D2. 3 ins. संजय उवाच. — °) Ks
 V1 B D S तं यातम् (for आयान्तम्). T2. 3 G अश्वा (for
 नवैर). S (except T1) हिमशङ्खशुभ्राः (T2 G2. 3 शङ्खाः;
 M² श्वैः) (for 'वर्णैः'). — °) T1 -जालनद्धाः; T2 -जालचित्राः
 (for -जालनद्धैः). T3 G M सुवर्णजालावन (M 'त) ताव-
 (G² ताः पि) नद्धाः. — °) B2 यातं; G2 गजं (for जम्भं).
 — °) Śs Ks [ज] प्रमच्युतं; B1 'वेगं' (for 'मन्युम्'). Ds
 जयाय नित्ये भगवान्शतमन्युः; T G Ms हया (T1 'रिं) यथा
 तत्र तथावहंस्त्वदा (T1 'स्वथा); M1. 2. 4 हया यथा तत्र
 वहंस्त्वदा रथं (M² रथा वहन्नर्थं).

4 Before 4, M1 ins. संजयः. — °) Ks तदाश्व-
 (for रथाश्व-). Ś Ks M1 -पदातिसंघान्. — °) B1. 2
 नेमिरय (B2 'युत) स्वनैश्च (for 'सुरस्वनैश्च). Śs K1. 2 वाणस्व-
 (K2 'सु) रैर्नेमिसुरस्वनैश्च. — °) Ds संस्वानयंतो; T1
 G1 M1. 2. 4 तदा (T1 'था) स्वनंतो; T3 G2. 3 तथा नदंतो;

M3 तदा स्वनको (for संनादयन्तो). Ds1 D1. 5 G1. 3 Ms
 वसुधा. B2 दिवांश्च; B3 दिवं च; G1 दिशं च. Ds संताडया-
 मास दिशोदिशश्च. — °) T2 G2 ते क्रुद्धाः सर्वेर्जुनम्; G1
 क्रुद्धा हि वै फलगुणम्; M1 धनंजयं जेतुमथ; M2-4 लोक-
 प्रवीरार्जुनम् (for क्रुद्धा नृसिंहा जयम्). V1 B4 Dn1 Ds. 4. 7
 अभ्युदीरयन्; B1 'दीरन्; B3 Ds1 D1. 5 'दैरयन्; Ds
 अभ्युदीयुः; T1 अभ्युदीयुः (for 'दीयुः). G2 ते क्रुद्धाः सर्वे
 हर्जुनमभ्युदीयुः.

5 °) Ds तैस्त्व (for तेषां च). V1 B1. 3. 4 Dn1
 Ds. 4. 7 च मारिपासीद्; B2 महान्स्त्रदासीद्; Ds1 D1. 5 च
 सा विपादीद्; D2. 3 च (Ds तु) युद्धमासीद्; T1. 3 G M2-4
 च तत्र युद्धं (G3 'द्धे); T2 समागमेभून्; M1 तदा हि युद्धं
 (for महत्तदासीद्). — S (except T2) om. 5th. — °) K1
 देहास्वपाप्मक्षपणं; K2 देहानुपापं; V1 देहेषुपापं;
 B1. 3-5 Ds1 Ds देहासुपाप्मक्षयणं; B2 Dn1 Ds. 4
 'पापक्षपणं; Ds 'पापक्षयणं; D3 'नामक्षपया (sic); T2
 महान्सुपापक्षयणं (for देहासुपाप्मक्षपणं). Ds सुघोरं (for
 सुयुद्धम्). — °) Ds ह्यसुरैः. Ds तथा हि (for यथासीद्).
 — °) S एकस्य (for देवस्य). G1 जिष्णोर. Ds चयस्य (for
 वरस्य). — After 5, M2-4 ins.:

835* त्रैलोक्यायस्य च चक्रपाणेः

6 °) Śs K1. 2 B2. 4 D1. 7 अस्त्रम्; B1 अस्तुम्; Ca. c
 अस्त्रम् (as in text). V1 B1. 3-5 Ds1 Dn1 D1-7 S
 आयुधं तद् (Ds1 D1. 5 तु); B2 'धांश्च (for 'धौवम्). Ds
 गांजीवमुक्तैश्च तवायुधौघमे. — °) Ks B2 तदे (B2 'दै) कः
 (for एकः). — °) Śs निशितैश्च. Ks V1 B D S नद्धैः
 (for बाणैः). — °) Ds जंवा (for तेषां). G1 विबाहून्

C. 8. 3966
D. 8. 77. 6
E. 8. 81. 6

शिरांसि तेषां बहुधा च बाहून् ॥ ६
छत्राणि बालव्यजनानि केतु-
नश्चात्रथान्पत्तिगणान्द्विपांश्च ।
ते पेतुरुण्यां बहुधा विरूपा
वातप्रभञ्जानि यथा वनानि ॥ ७
सुवर्णजालावतता महागजाः
सर्वैजयन्तीध्वजयोधकल्पिताः ।
सुवर्णपुङ्खैरिषुभिः समाचिता-
श्चकाशिरे प्रज्वलिता यथाचलाः ॥ ८
विदार्य नागांश्च रथांश्च वाजिनः
शरोत्तमैर्वासववज्रसंनिभैः ।

(for च वा').

7 ^a) B₂ चूडाणि; G₂ चित्राणि (for छत्राणि). K₄ चापांश्च ध्वजांश्च (for बालव्यजनानि). — ^b) D₈ तथा; M₂₋₃ द्विपांश्च (for रथांश्च). S K_{2.4} पत्तिगणान्; D₂ T₈ G_{1.8} पत्तिगणाश्च (for 'गणान्'). D₂ च नागान्; D₈ अनेकान्; T₈ G₃ च ते तदा; M₂₋₃ रथांश्च (for द्विपांश्च). — ^c) B₂ T₈ G₃ निपेतुर (for ते पेतुर). B₈ विरूपा; B₄ द्विरूपा; B₈ [अ]वरूपा; D₄ T₂ G₁ M₁ [अ]वरूपा; T_{1.8} G_{2.8} विकृता; M₁ (sup. lin.) निकृता; M₂₋₃ [अ]वरूपा (for विरूपा). — ^d) V₁ D₄ D_{1.8} प्ररूपाणि; B₂ प्रमुञ्चानि; D₄ D_{8.4.7} प्रमुञ्चानि (for प्रभञ्जानि). M₈ धनानि (for वनानि).

8 ^a) B₄ T_{2.8} G सुवर्णजालावन (B₄ 'मित-; T₂ 'वित-)
ता (for 'वतता). D₈ T₂ महाद्विपाः; D₈ 'ध्वजाः; T_{1.8}
G M महास्त्रैः (M₁ 'हस्त्रैः) (for 'गजाः). — ^b) D₁
सविजयंती. B₈ D₇ -योधकल्पिताः (for -योधकल्पिताः). T_{1.8}
G_{2.8} M₂₋₃ स्वनंति (M₂₋₃ 'ध्वजैश्च) नागा (M₄ 'ग-) ध्वज-
कल्पितायै; T₂ सर्वैजयंताश्च जयेवकल्पिताः; G₁ नागाः पतंती
ध्वजरजुकल्पिताः; M₁ नदति नानाध्वजकल्पितायै. — ^c)
S₁ K_{1.2} समापिताश्च; B₂ प्रचोदिताश्च; D₂ समाहताश्च; T₂
'श्रिताश्च; G₂ 'चिताश्च (for 'चिताश्च). — ^d) B₂ यथानलः;
B₈ D₈ T_{2.8} M द्वाचलाः; G₁ द्वाग्निना (for यथाचलाः).
— After 8, T_{1.8} G_{2.8} ins.:

836* विदीर्यमाणा बलिनान्न नागाः
while, M₁ ins. after 8:

837* द्वाग्निदग्धैरिव वंशदग्धैः

9 ^a) K₂ निदार्य (for विदार्य). V₁ घनंजयः (for च
वाजिनः). K₈ B D T G_{2.8} M विदार्य नागा (D₈ ताम-)

द्रुतं ययौ कर्णजिघांसया तथा

यथा मरुत्वान्बलभेदने पुरा ॥ ९

ततः स पुरुषव्याघ्रः क्षतसैन्यमरिंदम ।

प्रविवेश महाबाहुर्मकरः सागरं यथा ॥ १०

तं दृष्ट्वा तावका राजत्रथपत्तिसमन्विताः ।

गजाश्चसादिवहुलाः पाण्डवं समुपाद्रवन् ॥ ११

तत्राभिद्रवतां पार्थमारावः सुमहानभूत् ।

सागरस्त्रेव मत्तस्य यथा स्यात्सलिलस्वनः ॥ १२

ते तु तं पुरुषव्याघ्रं व्याघ्रा इव महारथाः ।

अभ्यद्रवन्त संग्रामे त्यक्त्वा प्राणकृतं भयम् ॥ १३

तेषामापततां तत्र शरवर्षाणि मुञ्चताम् ।

शरथान्घनंजयः; G₁ 'यमाणा इव पर्वतैर्द्राः. — ^a) B₈ D₈
T_{1.8} G M तदा; T₂ बली (for तथा). — ^b) D₈
सरुद्रान् (for मरुद्रान्). S₂ K₄ बलिभेदने पुरे; B₈ शूर.
शत्रुर्हिसया (sic); T₂ बलिनं यथा पुरा. S₁ K_{1.2} पुरे (for
पुरा). T_{1.8} G M प्रवृद्धकोपो बलगर्विताक्षः.

10 ^a) S K_{1.2.4} गतः; T_{1.8} G M तथा (for ततः).
D₈ ततः स च महाबाहुः. — ^b) K₃ V₁ B D (except
D₈) तव (for सूत). K₃ B (except B₈) D (except
D₈) T G_{2.8} M₂₋₃ अरिंदमः.

11 ^a) B₈ हृष्टाश्च (for दृष्ट्वा). — ^b) V₁ रथाः (for
रथ-). S₂ K₄ B₂ -समन्विताः. — ^c) V₁ T₈ G_{2.8} गजाश्च
वाजिवहुलाः; B₄ 'सादिवहुलाः; M₈ गजाश्च वातिवहुलाः.
— ^d) T₂ पांडवाः. D₄ G₁ M₁ समुपाद्रवन्.

12 ^a) V₁ B₂₋₄ D₄ D_{1.8} तेषामापततां; B₁ D₄
D_{8.4.7} तेषामापततां (for तत्राभिद्रवतां). T₂ [अ]पि (for
[अ]भि). B₂ राजन् (for पार्थम्). T_{1.8} G M तत्र नादो
महानासीत्. — ^b) S₂ (sup. lin.) आरवः; B₂ ससर.
D₁ स महान्. T_{1.8} G M पत (G₁ M द्रव) तामेकमधुनं.
— ^c) D₈ च (for [ए]व). V₁ B D (except. D₈)
क्षुब्धस्य (for मत्तस्य). S₂ क्षुब्धस्य सागरस्त्रेव (T_{1.2} 'स्त्रेवैर').
— ^d) D₈ सलिलं घनः; D₈ 'लोदमः; G₁ 'लनित्वनः
(hypermetric) (for 'लस्वनः).

13 ^a) T₂ पुरुषव्याघ्रा. — ^b) B₈ D₈ महागजं (for
'रथाः). D₂ व्याघ्रमिव वने मृगाः. — After 13^{ab}, T_{1.8}
G_{2.8} read 18^{ab} for the first time, repeating it
in its proper place. — ^c) G₂ अभ्यवर्तत (for
'द्रवन्त). — ^d) M₁ (sup. lin.) प्राणभृतां (for 'कृतं').

14 ^a) S₂ संपततां (for आप'). — ^b) D₈ मुच्यतां.

अर्जुनी व्यधमत्सैन्यं महावातो वनानिव ॥ १४
तेऽर्जुनं सहिता भूत्वा रथवंशैः प्रहारिणः ।
अभियाय महेष्वासा विव्यधुर्निशितैः शरैः ॥ १५
ततोऽर्जुनः सहस्राणि रथवारणवाजिनाम् ।
प्रेषयामास विशिखैर्यमस्य सदनं प्रति ॥ १६
ते वध्यमानाः समरे पार्थचापच्युतैः शरैः ।
तत्र तत्र स लीयन्ते भये जाते महारथाः ॥ १७
तेषां चतुःशतान्वीरान्यतमानान्महारथान् ।
अर्जुनो निशितैर्वाणैरनयद्यमसादनम् ॥ १८

ते वध्यमानाः समरे नानालिङ्गैः शितैः शरैः ।
अर्जुनं समभित्यज्य दुद्रुधुर्वै दिशो भयात् ॥ १९
तेषां शब्दो महानासीद्रवतां वाहिनीमुखे ।
महौघस्येव भद्रं ते गिरिमासाद्य दीर्यतः ॥ २०
तां तु सेनां भृशं विद्ध्वा द्रावयित्वाऽर्जुनः शरैः ।
प्रायादभिमुखः पार्थः स्रतानीकानि मारिप ॥ २१
तस्य शब्दो महानासीत्परानभिमुखस्य वै ।
गरुडस्येव पततः पन्नगार्थे यथा पुरा ॥ २२
तं तु शब्दमभिधृत्य भीमसेनो महाबलः ।

C. 8. 3283
B. 5. 77. 23
K. 8. 81. 23

— °) B: [S]भ्यधमत् (for व्यध°).

15 °) B: D: S (except T: 2) शरवपैः (for रथ°).
Ce cites वंशैः. — °) S K: 1. 2. 4 B: अभिगम्य; D: जगमुर;
T: G: अपिघाय; G: अभ्यधावन् (for अभियाय). B:
G: 1. महेष्वासं. — °) K: D: विविधुर; G: विव्यधुर.
D: विमुञ्चतं शिलीमुखान्. — After 15, K: T: ins.:

838* शक्तिभिस्तोमैर्वाणैः कुणपैः कुरमुद्रैः ।

शूलैस्त्रिमूलैः परिघैर्भिषिडपालैः परश्वधैः ।

करनालैर्गंडैः खड्गैरिष्टिभिर्मुशैस्तथा ।

परिघैः पट्टिशैश्चैव गदाभिश्च परश्वधैः ।

महायोधनरैः क्षितैः सशर्करजपांशुभिः । [5]

सशक्राशिनिसंपातं जालैः पाशैः कडंगरैः ।

प्रदीपशिखरावपैः शिलाभिः काष्ठशंकुभिः ।

महार्थिकाभिः कान्ताभिरयस्कान्तैर्विनाशनैः ।

प्रदुष्टचक्रेभ्यः ससंघैर्गुह्यमायुधैः ।

शिविरादेकमायान्तमर्जुनं सहकेशवन् । [10]

नानादेव्या नृपवरा स्लेच्छाश्चायुतशोऽभ्ययुः ।

[(L. 1) T: कणयैः (for कुणपैः). — (L. 2) T: विमूलैः
(for विमूलैः). — (L. 3) T: करवाळैर्हैमदंढैर्मुष्टिभिर्मुसलैर्हयैः.
— (L. 4) T: पट्टिशैश्च (for पट्टिशैश्च). — (L. 5) T: 2
महायोधनैः (for "योधनैः"). T: ससंघैश्च पांशुभिः (for the
posterior half). — (L. 6) T: प्रातैः कडंगरैः (for
पाशैः कडंगरैः). — (L. 7) T: प्रदीपशीकराविष्टैः (for the
prior half). — (L. 8) T: महेश्चक्राभिः कुंताभिरयस्कान्तैर्विनाशनैः.
— (L. 9) T: प्रदुष्टाश्चक्रिरे पार्थ (for the prior half).
T: गुह्यम् (for गुह्यम्).]

16 °) D: 1. 5. S (except T: 1. 2) नर- (for रथ-).
— °) K: D: समरे (for विशिखैर्). S (except T: 2)
श्रेष्ठैः (श्रेष्ठैः) पयच्छरसंघातैर्.

17 M: 1. 5. om. (hapl.) 17-18. — °) S: K: संग्रामे
(for समरे). — °) B: D: 1. नानालिङ्गैः शितैः; B: पार्थ-

वाणच्युतैः; D: पार्थस्य निशितैः (for "चापच्युतैः"). — °)
B: 3; T: G: M: 1. [पृ]व (for स्म). B: सुलीयन्ते; D: 2.
व्यलीयन्ते (D: 2. "ते" (for स्म लीयन्ते)).

18 M: 1. 5. om. 18 (cf. v. l. 17). T: 1. 5. G: 2. 3 read 18^{ab}
for the first time after 13^{ab}. — °) K: 3 चतुःपयाः;
T: 1. 5. G: 2. 3 (all first time) "शता" (for "शतान्"). D: वीरः;
T: 1. 5 (both both times) G: 1. 2. 3 (both both times)
M: 1. राजन् (for वीरान्). — °) K: D: 1. पतमानान्; T: 2
पातयन्तैः. T: 1. 5. G: 2. 3 (all first time) यत्तमाना महारथाः.

19 S: 1. 5. om. 19. — °) D: T: 1. 5. हन्यमानाः (for
वध्य°). — °) D: सुतेजनैः; D: S शरोत्तमैः (for शितैः
शरैः). — °) D: 1. 5. T: 1. 5. समभित्यज्य (for "त्यज्य").
— °) B: D: 3. विः; D: 3. च (for चै). K: D: 1. 5. D: 1. 5.
दश (for भयात्). S (except T: 2) संनताद्विप्रदुद्रुः.

20 °) D: 3. द्रवतो. — °) B: मेवो यस्येव; D: 2. महौघस्येव;
D: 3. महौघस्येव; T: 1. 5. G: 1. 5. मेवौघस्येव. K: 1. 5. भद्रस्य;
V: 1. 5. वधते; D: 1. 5. 4. 1. जलधेर (for भद्रं ते). — °) K: 1.
दीर्यते; D: 3. दुर्भितं; T: 3. भिद्यतः (for दीर्यतः).

21 °) V: 1. B (except B: 2) D: 1. 5. 5. S व्रत्तां; D: 3
विघ्नां (for विघ्ना). — °) B: पुनः (for [अ]र्जुनः).
— °) D: 3. प्रागाद् (for प्रायाद्). K: 1. 5. 2. अभिमुखा (G:
"खं"). K: 1. 5. 3. M: 1. पार्थ; D: 3. पार्थ. — °) V: 1. B. D:
1. 5. 5. Ce सूतानीकायः; D: 1. 5. 4. 1. "नीकं हि (for
"नीकानि). D: 3. मारिपः. S सूता (T: 3. 5. 3. कर्ण) नीकाय मारत.

22 °) D: 3. तत्र (for तस्य). — For 22^{ab}, S subst.:

839* तस्माभिद्रवतः कर्ण रथघोषो महानभूत् ।

[T: 2. तत्र (for तस्य).]

— °) K: 1. गरुडस्यैव. B: 3. परतः (for पततः). — °) S
पन्नगार्थं. T: 1. 5. 2. यथासुखं; T: 1. 5. यथावरे; T: 3. 5. महोवरे;
G: 1. 5. इवावरे (for यथा पुरा).

23 °) S (except T: 2) तदा (T: 1. 5. 2. 3. या) श्रुत्वा

C. P. 3863
B. D. 77. 23
K. D. 81. 23

वभूव परमप्रीतः पार्थदर्शनलालसः ॥ २३
श्रुत्वैव पार्थमायान्तं भीमसेनः प्रतापवान् ।
त्यक्त्वा प्राणान्महाराज सेनां तव समर्द्ध ह ॥ २४
स वायुवेगप्रतिमो वायुवेगसमो जवे ।
वायुवच्चरस्त्रीमो वायुपुत्रः प्रतापवान् ॥ २५
तेनार्थमाना राजेन्द्र सेना तव विशां पते ।
व्यभ्राम्यत महाराज भिन्ना नौरिव सागरे ॥ २६
तां तु सेनां तदा भीमो दर्शयन्पाणिलाघवम् ।
शरैरवचकर्तोऽग्रेः प्रेषयिष्यन्ममक्षयम् ॥ २७

तत्र भारत भीमस्य बलं दृष्ट्वातिमानुपम् ।
व्यत्रस्यन्त रणे योधाः कालस्येव युगक्षये ॥ २८
तथादितान्भीमवलान्भीमसेनेन भारत ।
दृष्ट्वा दुर्योधनो राजा इदं वचनमब्रवीत् ॥ २९
सैनिकान्स महेश्वासो योधांश्च भरतर्षभ ।
समादिशद्रेणे सर्वान्हत भीममिति स्म ह ।
तस्मिन्हते हतं मन्ये सर्वसैन्यमशेषतः ॥ ३०
प्रतिगृह्य च तामाज्ञां तव पुत्रस्य पार्थिवाः ।
भीमं प्रच्छादयामासुः शरवर्षैः समन्ततः ॥ ३१

(for अभिमुख). — ^a) B₂ मानसः; Co लालसः (as in text). Ca cites लालसा. T_{1.3} G M₁ तव सेनाप्रध-
(T₈ G₃ 'द'पणः; M₂₋₄ तव सेनां प्रधर्षयन्.

24 ^a) S (except T₂) तु (for [ए]व). — ^o) S
त्यक्त्वा प्राणभयं राजन्. — ^d) S K₁ तत्र; T₂ अथ (for
तव). T₂ वै (for ह). T_{1.3} G M सेनां तामवमृदति (T₁
'मृदतः; G₁ 'मर्दति).

25 ^a) B Dn₁ D_{3-4.7} T_{1.3} G₁ M वायुवीर्यप्रतिमो
(for वायुवेग). — B₂ D₁ D_{1.5} om. (hapl.) 25^b.
— ^b) T₈ G₃ वायुवीर्यसमो; M₃ 'वेगसमा; Ca 'वेगसमो
(as in text). D₈ G₁ बले (for जवे). — ^c) K₁
व्याचरद्; T₂ चारयन्; M व्यचलद् (for 'रद्). — ^d) D₁
वायुवेगः (for 'पुत्रः).

26 ^a) V₁ D₁ [अ]र्धमाना; T₂ वध्यः; G₂ [अ]र्धमानो
(for 'माना). — ^b) G₂ [अ]तीव (for तव). D₂
महात्मना (for विशां पते). — ^c) S K_{1.2.4} व्यद्राव्यत;
K₃ Dn₁ D₁ व्यभ्रदयत; B₂ D₁ D_{1.2.5} व्यभ्रामत; B₃
व्यद्रवत्सा; D₈ व्यभ्राजत (for 'म्यत). S (except T₂)
व्यशीर्यत नरश्रेष्ठ. — ^d) S (except T₂) नौरिवासाद्य
पर्वतं.

27 Dn₁ om. 27. — ^a) B₄ G₁ ततो (for तदा).
— After 27^{ab}, K₄ T₂ ins.:

840* रथं रथेनाभ्यहनन्तुरगांस्तुरगैस्तथा ।
गजान्गजैर्नरवरान्क्षरैरेवानयत्क्षयम् ।
कंचिद्रजं समुक्षिप्य गजं भीमोऽभ्यधावत ।
महौपधिसमायुक्तं हनुमानिव पर्वतम् ।
स तु तेनाहनत्कुब्जो गिरिणिव महागिरिम् । [5]
कस्यचिदन्तमुत्पाव्य दन्तेनैवाहनद्रजम् ।
यथैरावतमासाद्य कुम्भकर्णः पुरा रणे ।
गजौ संगृह्य पाणिभ्यां संनिपातैरमारयत् ।
रथान्दयावृत्तवराणाविष्ट इव पाण्डवः ।

[(L. 1) K₄ [अ]भ्यहनन्तु. — (L. 2) T₂ वधं (for
क्षयम्). — (L. 3) T₂ व्यधातयत् (for अभ्यधावत). — (L. 8)
K₁ अजः (for गजै). T₂ संनिपातेन पातयत् (for the
posterior half). — (L. 9) K₄ पाण्डवं.]

— ^c) S₂ अथ; T_{2.3} G M₁ एव (for अव). D_{2.3.8}
अवचकर्तोऽग्रेः (D₂ 'ग्रेः) (for 'कर्तोऽग्रेः). — ^d) D₂ लिप्ते
चान्यान्; Ca प्रेषयिष्यन् (as in text). S (except T₂)
प्रे (M₃ 'प्रे)पयद्य (G M_{2.4} 'न्य')मसादनं.

28 Dn₁ om. 28^{ab}. — ^c) S K_{1.2} व्यवलं (S₂ 'लं)त;
K₁ B_{1.4} Dn₁ D_{3.4.7} व्यभ्रमंत; B_{2.3} M व्यत्रसंत; D₂
व्यभ्राम्यत; T₁ हतसंवा; G₂ नासहंत (for व्यत्रस्यन्त). G_{1.2}
M योधाः. — ^d) T₁ युगाव्यये; T_{2.3} G_{2.3} M जिघृक्षतः;
G₁ जिह्वीर्यत; Ca युगक्षये (as in text).

29 ^a) S₂ तदा; T₁ तेन (for तथा). K₃ तयादितं
भीमबलं; B₃ D₃ T₂ तथादितं तु तां सेनां. — ^b) D₂
मारिप (for भारत). — ^c) B₃ T₂ G_{2.3} M राजन् (for
राजा). — ^d) D₁ वचनमिदम् (by transp.). D₃
तत्कालसदृशं वचः.

30 ^a) K_{1.2} V₁ B₁₋₄ D (except D₆) च; B₃ तान्
(for स). K₃ V₁ B (except B₅) D S महेश्वासान्.
— ^b) G₁ M_{1.3} योधांश्च. — ^c) K_{3.4} D₂ समादिशन्. — ^d)
K₁ पूत (sic); D₂ व्रत; D₁ हंत; D₈ T₂ व्रत (for हत).
T_{1.3} G M भीमं नि (G₃ ज)व्रतु संगताः. — ^e) K₃ D₃
S अस्मिन्. T G M₁ सर्वः; M₂₋₄ सैन्यं (for मन्ये).
— ^f) V₁ B (except B₅) D₁ Dn₁ D_{1.3-5.7} पाण्डुः;
D₂ सर्वः; T₂ इदं (for सर्व). T_{1.3} G₃ M₂₋₄ मन्ये सैन्यं
(M₂₋₄ सर्वं) विशेषतः; G_{1.2} अरिसैन्यं विशेषतः; M₁
शत्रुसैन्यं विवेशतः.

31 ^a) S (except T₂) तु (for च). T₁ वाचं (for आज्ञां).
— ^b) T₁ पुत्राश्च (for पुत्रस्य). B₂ मारिप (for पार्थिवाः).
— ^c) S समन्तान्निशितैः शरैः. — After 31, G₂ ins.:

गजाश्च बहुला राजन्नाश्च जयगृद्धिनः ।
 रथा हयाश्च राजेन्द्र परिवर्तुर्बुद्धोदरम् ॥ ३२
 स तैः परिवृतः शरैः शूरो राजन्समन्ततः ।
 शुशुभे भरतश्रेष्ठ नक्षत्रैरिव चन्द्रमाः ॥ ३३
 स रराज तथा संख्ये दर्शनीयो नरोत्तमः ।
 निर्विशेषं महाराज यथा हि विजयस्तथा ॥ ३४
 तत्र ते पार्थिवाः सर्वे शरवृष्टीः समासृजन् ।
 क्रोधरक्तेक्षणाः क्रूरा हन्तुकामा वृद्धोदरम् ॥ ३५
 स विदार्य महासेनां शरैः संनतपर्वभिः ।
 निश्क्राम रणाङ्गीमो मत्स्यो जालादिवाम्भसि ॥ ३६

हत्वा दश सहस्राणि गजानामनिवर्तिनाम् ।
 नृणां शतसहस्रे द्वे द्वे शते चैव भारत ॥ ३७
 पञ्च चाश्वसहस्राणि रथानां शतमेव च ।
 हत्वा प्रासन्दयङ्गीमो नदीं शोणितकर्माम् ॥ ३८
 शोणितोदां रथावर्ता हस्तिप्राहसमाकुलाम् ।
 नरमीनामश्वनकां केशशैवलशाद्रलाम् ॥ ३९
 संछिन्नभुजनागेन्द्रां बहुरत्नापहारिणीम् ।
 ऊरुग्राहां मज्जपङ्कां शीर्षोपलसमाकुलाम् ॥ ४०
 धनुष्काशां शरावापां गदापरिवकेतनाम् ।
 योधव्रातवतीं संख्ये बहन्तीं यमसादनम् ॥ ४१

C. 8. 39. 4
 B. 8. 77. 41
 K. 8. 81. 44

841* तस्मिन्नेव महाराज महेष्वासा नरास्तथा ।
 32 Ks om. 32-33. — °) D₂₋₃ T₂ गजाश्च- (T₂ 'चा' (for गजाश्च). D₃ बहुधा; T G_{1.3} M बहुवो (for बहुला). G₂ गजा हया रथेन्द्राश्च. — T₁ G₂ om. 32^a. — °) S₂ K₃ जयगृद्धिनः; D₃ T₂ 'गृद्धिनः' (for 'गृद्धिनः'). T₃ G_{1.3} हयाश्च जयगार्धि (G₁ 'गृद्धि' नः. — °) D₂ यथा (for रथा). D_{1.1} रथे स्थिताश्च (for रथा हयाश्च). T₃ G_{1.3} नराश्च (for हयाश्च). D_{1.1} D_{1.5} नागेन्द्र (for राजेन्द्र).
 33 Ks om. 33 (cf. v. 1. 32). — °) B_{1.4} शतैः (for स तैः). B₁ परिवृतैः. — D₃ om. 33^a. — °) K₃ V₁ B D₁ D_{1-1.6.7} T₂ भरतश्रेष्ठो. T_{1.3} G₁ M अशोभत नरश्रेष्ठो. — After 33, N (except D₂) T₂ ins.:
 842* परिवेषी यथा सोमः परिपूर्णो विराजते ।
 [D₂ om. परिवेषी. Some MSS. परिवेशी.]
 34 °) S₂ स च राज; B₂ महाराज; D₃ प्ररराज (for स र). D_{1.1} D₁ यथा (for तथा). S स चचार महासंख्ये (G_{1.3} M 'ले; G₃ 'वे'. — °) D_{1.3} नरोत्तम. — °) K₃ G₂ निर्विशेष- (G₂ 'पो'. — °) D₃ विजये; G₂ विजयः (as in text). S विजयेनैव (M 'नेह' संयुगे).
 35 °) N (except D₃) T₁ तस्य (for तत्र). — °) K₃ B₁ D₁ D₃ S शरवृष्टि (T₃ G₃ 'ष्टि' (for 'वृष्टी'). D₃ समासृजन्; S अवासृजन्. — °) B (except B₃) D₁ D₁ शूरा; S (except T₂) कुद्रा (for क्रूरा).
 36 °) K₃ V₁ B D S तां (for स). — °) B_{2.3} D₃ रणे (for रणाद्). — B₁ om. (hapl.) 36^a-38^a. — °) M₁ जालाम्. — After 36, S (except T₂) ins. an addl. colophon. [Adhy. name: M₁ अर्जुनपुनर्युद्धावतरणः. — Adhy. no.: T_{1.3} G₁ M₁ 87; M₂₋₄ 86.]
 37 B₁ om. 37 (cf. v. 1. 36). Before 37, S (except T₂) ins. संजयः. — °) T₁ G₂ शत; T₃ G₃ शतं (for दश). D₃ सहस्राणां. G₁ स हत्वा दशसाहस्रं. — °)

D₃ T_{1.3} G_{2.3} M शते द्वे (by transp.); D₃ द्वे च; G₁ दश द्वे (for चैव).
 38 B₁ om. 38^a (cf. v. 1. 36). — °) D₁ D₁ वा (for च). — °) D₂ वा (for च). — °) D₃ T₂ ततः (for हत्वा). K₃ D₃ प्रावर्तयद्; G₂ प्रासन्दयन्. — °) S₂ नदीं; G₂ महीं (for नदीं). S₂ (sup. lin.) V₁ B D (except D₂) T₂ शोणितवाहिनीं (for 'कर्माम्').
 39 °) D₁ D_{1.5} शोणितौवां (for 'तोदां'). G₁ महावर्ता (for रथा). — °) D₃ हस्तिचास्थि- (sic) (for हस्तिप्राह). — °) T₃ G₃ नरमत्स्याम् (for 'मीनाम्'). M₁ अश्वचक्रां (for 'नकां'). S K_{1.2.4} नवमीना (K_{1.4} 'मेवा'- अश्वचक्रां तां; K₃ V₁ B D T₁ नरमीनाश्वनकां तां (D₃ T₁ च); G₁ 'मीनाश्वनकाद्यां; G₂ नरमत्स्याश्च नकां (submetric). — °) S K_{1.2} केशशैव (S₂ 'वा'लः; D₂ T₂ 'शैवल- (for 'शैवल-). D_{1.1} D_{1.5} T₁ G_{1.3} M 'शाडुलां; D₃ 'शाडुलं (for 'शाडुलाम्').
 40 °) D₃ संछिन्न- (for संछिन्न-). S (except T₂) 'बाहुभुजगां (T₁ G_{1.3} M₁ 'गान्' (for 'भुजनागेन्द्रां). D₂ हस्त्यश्वाद्रथो यत्र (submetric). — °) D₂ बाहुसर्पाप- हारिणीं; D₃ बहुरूपां; D₃ बहुरत्नापचारिणीं; T_{1.3} G₁ M नानारत्नविभूषितां; T₂ वज्ररत्नापहारिणीं. — G_{1.3} om. 40^a. — °) B_{2.4} M₂ उरु (B₂ 'र'प्रदां; B₃ उग्रग्राहां; D₁ D_{1.5} उरुग्राहां; D₃ कुरुग्राहां (for उरु). S₁ K_{1.2} lacuna; S₂ V₁ तथैवोग्रां; B₁ महापंकां; T₁ वसापंकां (for मज्जपङ्कां). — °) K₃ V₁ B (except B₃) D₁ D₁ D₁₋₁ T₂ 'समावृतां (D₁ 'तं); D₃ 'समन्वितां; T_{1.3} G₁ M 'निषेवितं (for 'समाकुलाम्').
 41 V₁ repeats 41^a after 843*; D₂ repeats it after 42^a. — °) V₁ (second time) B_{1.2.4} D_{3.4} धनुष्कर्पां; D₁ D₁ D_{1.5} 'क्रे (D₁ 'क्रे'कां; D₃ 'काशां (for 'काशां). B₂ शरावपां; B₃ शरकाशः; C₇

C. 8. 1904
B. 8. 77. 44
K. 8. 81. 44

क्षणेन पुरुषव्याघ्रः प्रावर्तयत निम्नगाम् ।
यथा चैतरणीमुग्रां दुस्तरामकृतात्मभिः ॥ ४२
यतो यतः पाण्डवेयः प्रवृत्तो रथसत्तमः ।
ततस्ततोऽपातयत योधाञ्शतसहस्रशः ॥ ४३
एवं दृष्ट्वा कृतं कर्म भीमसेनेन संयुगे ।
दुर्योधनो महाराज शकुनिं वाक्यमब्रवीत् ॥ ४४
जय मातुल संग्रामे भीमसेनं महाबलम् ।

अस्मिञ्जिते जितं मन्ये पाण्डवेयं महाबलम् ॥ ४५
ततः प्रायान्महाराज सौवलेयः प्रतापवान् ।
रणाय महते युक्तो भ्रातृभिः परिवारितः ॥ ४६
स समासाद्य संग्रामे भीमं भीमपराक्रमम् ।
वारयामास तं वीरो वेलेव मकरालयम् ।
स न्यवर्तत तं भीमो वार्यमाणः शितैः शरैः ॥ ४७
शकुनिस्तस्य राजेन्द्र वामे पार्श्वे स्तनान्तरे ।

शरावापां (as in text). V₁ (both times) D₀ शरकाशवनां (D₀ 'तीं') भीमां; B_{8.5} शरचापकुवां भीमां; D₂ (first time) शरजालांविहो भीमां (sic); S (except T₂) धनुष्काशशराकारां (T₃ G₃ 'घटां'; G₁ 'घटां'). — ^b) B₄ बलां (for गदा). V₁ (both times) B₅ D₂ (both times). ^c) पन्नगां; T_{1.8} G_{1.8} M -फेनिलां; G₂ -मेखलां (for -केतनाम्). T₂ मांसशोणितकर्दमां. — After 41^{ab}, D₂ reads 42^{cd}, followed by the repetition of 41^{ab}. After 41^{ab}, K₄ V₁ B (except B₂) D (except D_{2.8}) T₂ ins.:

843* हंसच्छत्रध्वजोपेतामुष्णीपवरफेनिलाम् ।

हारपद्मकरां चैव भूमिरेणूर्ममालिनीम् ।

आर्यवृत्तवर्ती संख्ये सुतरां भीरुदुस्तराम् ।

[(L. 1) K₄ शुभ्रहंस- (for हंसच्छत्र-). B₁ पत्ति- (sic) (for उष्णीप-). — (L. 2) B₄ हारपद्मकरां; B₅ 'रत्नाकरां; T₂ 'पद्मकरां. D₀ भूमि- (for चैव). D₀ -रेणुकेसरमालिनी. — (L. 3) B₅ D_{1.4.5} आर्यवृत्तवर्तां; D₀ शर्थवृत्तवर्ती (for आर्यवृत्त-).]

— After the above, V₁ repeats 41^{ab}. — ^c) V₁ B D_{1.8-7} T₂ योघप्राह्वतीं (B₅ D₇ 'तां'); D₈ 'प्रातवर्ती; T₂ G₃ 'वेन्नवतीं (for 'वातवर्ती). D₂ संख्ये; T₂ संखे (for संख्ये). G₂ योघपत्तिमसंख्ये च (sic); M₁ योघवातवर्ती संख्ये; M₂₋₄ योघपत्तिमति संख्ये. — ^d) ^e) ^f) ^g) ^h) ⁱ) ^j) ^k) ^l) ^m) ⁿ) ^o) ^p) ^q) ^r) ^s) ^t) ^u) ^v) ^w) ^x) ^y) ^z) ^{aa}) ^{ab}) ^{ac}) ^{ad}) ^{ae}) ^{af}) ^{ag}) ^{ah}) ^{ai}) ^{aj}) ^{ak}) ^{al}) ^{am}) ^{an}) ^{ao}) ^{ap}) ^{aq}) ^{ar}) ^{as}) ^{at}) ^{au}) ^{av}) ^{aw}) ^{ax}) ^{ay}) ^{az}) ^{ba}) ^{bb}) ^{bc}) ^{bd}) ^{be}) ^{bf}) ^{bg}) ^{bh}) ^{bi}) ^{bj}) ^{bk}) ^{bl}) ^{bm}) ^{bn}) ^{bo}) ^{bp}) ^{bq}) ^{br}) ^{bs}) ^{bt}) ^{bu}) ^{bv}) ^{bw}) ^{bx}) ^{by}) ^{bz}) ^{ca}) ^{cb}) ^{cc}) ^{cd}) ^{ce}) ^{cf}) ^{cg}) ^{ch}) ^{ci}) ^{cj}) ^{ck}) ^{cl}) ^{cm}) ^{cn}) ^{co}) ^{cp}) ^{cq}) ^{cr}) ^{cs}) ^{ct}) ^{cu}) ^{cv}) ^{cw}) ^{cx}) ^{cy}) ^{cz}) ^{da}) ^{db}) ^{dc}) ^{dd}) ^{de}) ^{df}) ^{dg}) ^{dh}) ^{di}) ^{dj}) ^{dk}) ^{dl}) ^{dm}) ^{dn}) ^{do}) ^{dp}) ^{dq}) ^{dr}) ^{ds}) ^{dt}) ^{du}) ^{dv}) ^{dw}) ^{dx}) ^{dy}) ^{dz}) ^{ea}) ^{eb}) ^{ec}) ^{ed}) ^{ee}) ^{ef}) ^{eg}) ^{eh}) ^{ei}) ^{ej}) ^{ek}) ^{el}) ^{em}) ^{en}) ^{eo}) ^{ep}) ^{eq}) ^{er}) ^{es}) ^{et}) ^{eu}) ^{ev}) ^{ew}) ^{ex}) ^{ey}) ^{ez}) ^{fa}) ^{fb}) ^{fc}) ^{fd}) ^{fe}) ^{ff}) ^{fg}) ^{fh}) ^{fi}) ^{fj}) ^{fk}) ^{fl}) ^{fm}) ^{fn}) ^{fo}) ^{fp}) ^{fq}) ^{fr}) ^{fs}) ^{ft}) ^{fu}) ^{fv}) ^{fw}) ^{fx}) ^{fy}) ^{fz}) ^{ga}) ^{gb}) ^{gc}) ^{gd}) ^{ge}) ^{gf}) ^{gg}) ^{gh}) ^{gi}) ^{gj}) ^{gk}) ^{gl}) ^{gm}) ^{gn}) ^{go}) ^{gp}) ^{gq}) ^{gr}) ^{gs}) ^{gt}) ^{gu}) ^{gv}) ^{gw}) ^{gx}) ^{gy}) ^{gz}) ^{ha}) ^{hb}) ^{hc}) ^{hd}) ^{he}) ^{hf}) ^{hg}) ^{hh}) ^{hi}) ^{hj}) ^{hk}) ^{hl}) ^{hm}) ^{hn}) ^{ho}) ^{hp}) ^{hq}) ^{hr}) ^{hs}) ^{ht}) ^{hu}) ^{hv}) ^{hw}) ^{hx}) ^{hy}) ^{hz}) ^{ia}) ^{ib}) ^{ic}) ^{id}) ^{ie}) ^{if}) ^{ig}) ^{ih}) ⁱⁱ) ^{ij}) ^{ik}) ^{il}) ^{im}) ⁱⁿ) ^{io}) ^{ip}) ^{iq}) ^{ir}) ^{is}) ^{it}) ^{iu}) ^{iv}) ^{iw}) ^{ix}) ^{iy}) ^{iz}) ^{ja}) ^{jb}) ^{jc}) ^{jd}) ^{je}) ^{jf}) ^{jj}) ^{jk}) ^{jl}) ^{jm}) ^{jn}) ^{jo}) ^{jp}) ^{jq}) ^{jr}) ^{js}) ^{jt}) ^{ju}) ^{jv}) ^{jw}) ^{jx}) ^{ka}) ^{kb}) ^{kc}) ^{kd}) ^{ke}) ^{kf}) ^{kg}) ^{kh}) ^{ki}) ^{kj}) ^{kk}) ^{kl}) ^{km}) ^{kn}) ^{ko}) ^{kp}) ^{kq}) ^{kr}) ^{ks}) ^{kt}) ^{ku}) ^{kv}) ^{kw}) ^{kx}) ^{ky}) ^{kz}) ^{la}) ^{lb}) ^{lc}) ^{ld}) ^{le}) ^{lf}) ^{lg}) ^{lh}) ^{li}) ^{lj}) ^{lk}) ^{ll}) ^{lm}) ^{ln}) ^{lo}) ^{lp}) ^{lq}) ^{lr}) ^{ls}) ^{lt}) ^{lu}) ^{lv}) ^{lw}) ^{lx}) ^{ly}) ^{lz}) ^{ma}) ^{mb}) ^{mc}) ^{md}) ^{me}) ^{mf}) ^{mg}) ^{mh}) ^{mi}) ^{mj}) ^{mk}) ^{ml}) ^{mm}) ^{mn}) ^{mo}) ^{mp}) ^{mq}) ^{mr}) ^{ms}) ^{mt}) ^{mu}) ^{mv}) ^{mw}) ^{mx}) ^{my}) ^{mz}) ^{na}) ^{nb}) ^{nc}) nd) ^{ne}) ^{nf}) ^{ng}) ^{nh}) ⁿⁱ) ^{nj}) ^{nk}) ^{nl}) ^{nm}) ⁿⁿ) ^{no}) ^{np}) ^{nq}) ^{nr}) ^{ns}) ^{nt}) ^{nu}) ^{nv}) ^{nw}) ^{nx}) ^{ny}) ^{nz}) ^{oa}) ^{ob}) ^{oc}) ^{od}) ^{oe}) ^{of}) ^{og}) ^{oh}) ^{oi}) ^{oj}) ^{ok}) ^{ol}) ^{om}) ^{on}) ^{oo}) ^{op}) ^{oq}) ^{or}) ^{os}) ^{ot}) ^{ou}) ^{ov}) ^{ow}) ^{ox}) ^{oy}) ^{oz}) ^{pa}) ^{pb}) ^{pc}) ^{pd}) ^{pe}) ^{pf}) ^{pg}) ^{ph}) ^{pi}) ^{pj}) ^{pk}) ^{pl}) ^{pm}) ^{pn}) ^{po}) ^{pp}) ^{pq}) ^{pr}) ^{ps}) ^{pt}) ^{pu}) ^{pv}) ^{pw}) ^{px}) ^{py}) ^{pz}) ^{qa}) ^{qb}) ^{qc}) ^{qd}) ^{qe}) ^{qf}) ^{qg}) ^{qh}) ^{qi}) ^{qj}) ^{qk}) ^{ql}) ^{qm}) ^{qn}) ^{qo}) ^{qp}) ^{qq}) ^{qr}) ^{qs}) ^{qt}) ^{qu}) ^{qv}) ^{qw}) ^{qx}) ^{qy}) ^{qz}) ^{ra}) ^{rb}) ^{rc}) rd) ^{re}) ^{rf}) ^{rg}) ^{rh}) ^{ri}) ^{rj}) ^{rk}) ^{rl}) ^{rm}) ^{rn}) ^{ro}) ^{rp}) ^{rq}) ^{rr}) ^{rs}) ^{rt}) ^{ru}) ^{rv}) ^{rw}) ^{rx}) ^{ry}) ^{rz}) ^{sa}) ^{sb}) ^{sc}) ^{sd}) ^{se}) ^{sf}) ^{sg}) ^{sh}) ^{si}) ^{sj}) ^{sk}) ^{sl}) sm) ^{sn}) ^{so}) ^{sp}) ^{sq}) ^{sr}) ^{ss}) st) ^{su}) ^{sv}) ^{sw}) ^{sx}) ^{sy}) ^{sz}) ^{ta}) ^{tb}) ^{tc}) ^{td}) ^{te}) ^{tf}) ^{tg}) th) ^{ti}) ^{tj}) ^{tk}) ^{tl}) tm) ^{tn}) ^{to}) ^{tp}) ^{tq}) ^{tr}) ^{ts}) ^{tt}) ^{tu}) ^{tv}) ^{tw}) ^{tx}) ^{ty}) ^{tz}) ^{ua}) ^{ub}) ^{uc}) ^{ud}) ^{ue}) ^{uf}) ^{ug}) ^{uh}) ^{ui}) ^{uj}) ^{uk}) ^{ul}) ^{um}) ^{un}) ^{uo}) ^{up}) ^{uq}) ^{ur}) ^{us}) ^{ut}) ^{uu}) ^{uv}) ^{uw}) ^{ux}) ^{uy}) ^{uz}) ^{va}) ^{vb}) ^{vc}) ^{vd}) ^{ve}) ^{vf}) ^{vg}) ^{vh}) ^{vi}) ^{vj}) ^{vk}) ^{vl}) ^{vm}) ^{vn}) ^{vo}) ^{vp}) ^{vq}) ^{vr}) ^{vs}) ^{vt}) ^{vu}) ^{vv}) ^{vw}) ^{vx}) ^{vy}) ^{vz}) ^{wa}) ^{wb}) ^{wc}) ^{wd}) ^{we}) ^{wf}) ^{wg}) ^{wh}) ^{wi}) ^{wj}) ^{wk}) ^{wl}) ^{wm}) ^{wn}) ^{wo}) ^{wp}) ^{wq}) ^{wr}) ^{ws}) ^{wt}) ^{wu}) ^{wv}) ^{ww}) ^{wx}) ^{wy}) ^{wz}) ^{xa}) ^{xb}) ^{xc}) ^{xd}) ^{xe}) ^{xf}) ^{xg}) ^{xh}) ^{xi}) ^{xj}) ^{xk}) ^{xl}) ^{xm}) ^{xn}) ^{xo}) ^{xp}) ^{xq}) ^{xr}) ^{xs}) ^{xt}) ^{xu}) ^{xv}) ^{xw}) ^{xx}) ^{xy}) ^{xz}) ^{ya}) ^{yb}) ^{yc}) ^{yd}) ^{ye}) ^{yf}) ^{yg}) ^{yh}) ^{yi}) ^{yj}) ^{yk}) ^{yl}) ^{ym}) ^{yn}) ^{yo}) ^{yp}) ^{yq}) ^{yr}) ^{ys}) ^{yt}) ^{yu}) ^{yv}) ^{yw}) ^{yx}) ^{yy}) ^{yz}) ^{za}) ^{zb}) ^{zc}) ^{zd}) ^{ze}) ^{zf}) ^{zg}) ^{zh}) ^{zi}) ^{zj}) ^{zk}) ^{zl}) ^{zm}) ^{zn}) ^{zo}) ^{zp}) ^{zq}) ^{zr}) ^{zs}) ^{zt}) ^{zu}) ^{zv}) ^{zw}) ^{zx}) ^{zy}) ^{zz})

42 ^a) D_{0.8} पुरुषव्याघ्रं (D₀ 'प्रां'). — ^b) S (except T₂) तां नदीं (for निम्नगाम्). D₈ व्यावर्तयद- निम्नगाः. — D₂ reads 42^{cd} after the first occurrence of 41^{ab}. — ^c) ^d) ^e) ^f) ^g) ^h) ⁱ) ^j) ^k) ^l) ^m) ⁿ) ^o) ^p) ^q) ^r) ^s) ^t) ^u) ^v) ^w) ^x) ^y) ^z) ^{aa}) ^{ab}) ^{ac}) ^{ad}) ^{ae}) ^{af}) ^{ag}) ^{ah}) ^{ai}) ^{aj}) ^{ak}) ^{al}) ^{am}) ^{an}) ^{ao}) ^{ap}) ^{aq}) ^{ar}) ^{as}) ^{at}) ^{au}) ^{av}) ^{aw}) ^{ax}) ^{ay}) ^{az}) ^{ba}) ^{bb}) ^{bc}) ^{bd}) ^{be}) ^{bf}) ^{bg}) ^{bh}) ^{bi}) ^{bj}) ^{bk}) ^{bl}) ^{bm}) ^{bn}) ^{bo}) ^{bp}) ^{bq}) ^{br}) ^{bs}) ^{bt}) ^{bu}) ^{bv}) ^{bw}) ^{bx}) ^{by}) ^{bz}) ^{ca}) ^{cb}) ^{cc}) ^{cd}) ^{ce}) ^{cf}) ^{cg}) ^{ch}) ^{ci}) ^{cj}) ^{ck}) ^{cl}) ^{cm}) ^{cn}) ^{co}) ^{cp}) ^{cq}) ^{cr}) ^{cs}) ^{ct}) ^{cu}) ^{cv}) ^{cw}) ^{cx}) ^{cy}) ^{cz}) ^{da}) ^{db}) ^{dc}) ^{dd}) ^{de}) ^{df}) ^{dg}) ^{dh}) ^{di}) ^{dj}) ^{dk}) ^{dl}) ^{dm}) ^{dn}) ^{do}) ^{dp}) ^{dq}) ^{dr}) ^{ds}) ^{dt}) ^{du}) ^{dv}) ^{dw}) ^{dx}) ^{dy}) ^{dz}) ^{ea}) ^{eb}) ^{ec}) ^{ed}) ^{ee}) ^{ef}) ^{eg}) ^{eh}) ^{ei}) ^{ej}) ^{ek}) ^{el}) ^{em}) ^{en}) ^{eo}) ^{ep}) ^{eq}) ^{er}) ^{es}) ^{et}) ^{eu}) ^{ev}) ^{ew}) ^{ex}) ^{ey}) ^{ez}) ^{fa}) ^{fb}) ^{fc}) ^{fd}) ^{fe}) ^{ff}) ^{fg}) ^{fh}) ^{fi}) ^{fj}) ^{fk}) ^{fl}) ^{fm}) ^{fn}) ^{fo}) ^{fp}) ^{fq}) ^{fr}) ^{fs}) ^{ft}) ^{fu}) ^{fv}) ^{fw}) ^{fx}) ^{fy}) ^{fz}) ^{ga}) ^{gb}) ^{gc}) ^{gd}) ^{ge}) ^{gf}) ^{gg}) ^{gh}) ^{gi}) ^{gj}) ^{gk}) ^{gl}) ^{gm}) ^{gn}) ^{go}) ^{gp}) ^{gq}) ^{gr}) ^{gs}) ^{gt}) ^{gu}) ^{gv}) ^{gw}) ^{gx}) ^{gy}) ^{gz}) ^{ha}) ^{hb}) ^{hc}) ^{hd}) ^{he}) ^{hf}) ^{hg}) ^{hh}) ^{hi}) ^{hj}) ^{hk}) ^{hl}) ^{hm}) ^{hn}) ^{ho}) ^{hp}) ^{hq}) ^{hr}) ^{hs}) ^{ht}) ^{hu}) ^{hv}) ^{hw}) ^{hx}) ^{hy}) ^{hz}) ^{ia}) ^{ib}) ^{ic}) ^{id}) ^{ie}) ^{if}) ^{ig}) ^{ih}) ⁱⁱ) ^{ij}) ^{ik}) ^{il}) ^{im}) ⁱⁿ) ^{io}) ^{ip}) ^{iq}) ^{ir}) ^{is}) ^{it}) ^{iu}) ^{iv}) ^{iw}) ^{ix}) ^{iy}) ^{iz}) ^{ja}) ^{jb}) ^{jc}) ^{jd}) ^{je}) ^{jf}) ^{jj}) ^{jk}) ^{jl}) ^{jm}) ^{jn}) ^{jo}) ^{jp}) ^{jq}) ^{jr}) ^{js}) ^{jt}) ^{ju}) ^{jv}) ^{jw}) ^{jx}) ^{ka}) ^{kb}) ^{kc}) ^{kd}) ^{ke}) ^{kf}) ^{kg}) ^{kh}) ^{ki}) ^{kj}) ^{kk}) ^{kl}) ^{km}) ^{kn}) ^{ko}) ^{kp}) ^{kq}) ^{kr}) ^{ks}) ^{kt}) ^{ku}) ^{kv}) ^{kw}) ^{kx}) ^{ky}) ^{kz}) ^{la}) ^{lb}) ^{lc}) ^{ld}) ^{le}) ^{lf}) ^{lg}) ^{lh}) ^{li}) ^{lj}) ^{lk}) ^{ll}) ^{lm}) ^{ln}) ^{lo}) ^{lp}) ^{lq}) ^{lr}) ^{ls}) ^{lt}) ^{lu}) ^{lv}) ^{lw}) ^{lx}) ^{ly}) ^{lz}) ^{ma}) ^{mb}) ^{mc}) ^{md}) ^{me}) ^{mf}) ^{mg}) ^{mh}) ^{mi}) ^{mj}) ^{mk}) ^{ml}) ^{mm}) ^{mn}) ^{mo}) ^{mp}) ^{mq}) ^{mr}) ^{ms}) ^{mt}) ^{mu}) ^{mv}) ^{mw}) ^{mx}) ^{my}) ^{mz}) ^{na}) ^{nb}) ^{nc}) nd) ^{ne}) ^{nf}) ^{ng}) ^{nh}) ⁿⁱ) ^{nj}) ^{nk}) ^{nl}) ^{nm}) ⁿⁿ) ^{no}) ^{np}) ^{nq}) ^{nr}) ^{ns}) ^{nt}) ^{nu}) ^{nv}) ^{nw}) ^{nx}) ^{ny}) ^{nz}) ^{oa}) ^{ob}) ^{oc}) ^{od}) ^{oe}) ^{of}) ^{og}) ^{oh}) ^{oi}) ^{oj}) ^{ok}) ^{ol}) ^{om}) ^{on}) ^{oo}) ^{op}) ^{oq}) ^{or}) ^{os}) ^{ot}) ^{ou}) ^{ov}) ^{ow}) ^{ox}) ^{oy}) ^{oz}) ^{pa}) ^{pb}) ^{pc}) ^{pd}) ^{pe}) ^{pf}) ^{pg}) ^{ph}) ^{pi}) ^{pj}) ^{pk}) ^{pl}) ^{pm}) ^{pn}) ^{po}) ^{pp}) ^{pq}) ^{pr}) ^{ps}) ^{pt}) ^{pu}) ^{pv}) ^{pw}) ^{px}) ^{py}) ^{pz}) ^{qa}) ^{qb}) ^{qc}) ^{qd}) ^{qe}) ^{qf}) ^{qg}) ^{qh}) ^{qi}) ^{qj}) ^{qk}) ^{ql}) ^{qm}) ^{qn}) ^{qo}) ^{qp}) ^{qq}) ^{qr}) ^{qs}) ^{qt}) ^{qu}) ^{qv}) ^{qw}) ^{qx}) ^{qy}) ^{qz}) ^{ra}) ^{rb}) ^{rc}) rd) ^{re}) ^{rf}) ^{rg}) ^{rh}) ^{ri}) ^{rj}) ^{rk}) ^{rl}) ^{rm}) ^{rn}) ^{ro}) ^{rp}) ^{rq}) ^{rr}) ^{rs}) ^{rt}) ^{ru}) ^{rv}) ^{rw}) ^{rx}) ^{ry}) ^{rz}) ^{sa}) ^{sb}) ^{sc}) ^{sd}) ^{se}) ^{sf}) ^{sg}) ^{sh}) ^{si}) ^{sj}) ^{sk}) ^{sl}) sm) ^{sn}) ^{so}) ^{sp}) ^{sq}) ^{sr}) ^{ss}) st) ^{su}) ^{sv}) ^{sw}) ^{sx}) ^{sy}) ^{sz}) ^{ta}) ^{tb}) ^{tc}) ^{td}) ^{te}) ^{tf}) ^{tg}) th) ^{ti}) ^{tj}) ^{tk}) ^{tl}) tm) ^{tn}) ^{to}) ^{tp}) ^{tq}) ^{tr}) ^{ts}) ^{tt}) ^{tu}) ^{tv}) ^{tw}) ^{tx}) ^{ty}) ^{tz}) ^{ua}) ^{ub}) ^{uc}) ^{ud}) ^{ue}) ^{uf}) ^{ug}) ^{uh}) ^{ui}) ^{uj}) ^{uk}) ^{ul}) ^{um}) ^{un}) ^{uo}) ^{up}) ^{uq}) ^{ur}) ^{us}) ^{ut}) ^{uu}) ^{uv}) ^{uw}) ^{ux}) ^{uy}) ^{uz}) ^{va}) ^{vb}) ^{vc}) ^{vd}) ^{ve}) ^{vf}) ^{vg}) ^{vh}) ^{vi}) ^{vj}) ^{vk}) ^{vl}) ^{vm}) ^{vn}) ^{vo}) ^{vp}) ^{vq}) ^{vr}) ^{vs}) ^{vt}) ^{vu}) ^{vv}) ^{vw}) ^{vx}) ^{vy}) ^{vz}) ^{wa}) ^{wb}) ^{wc}) ^{wd}) ^{we}) ^{wf}) ^{wg}) ^{wh}) ^{wi}) ^{wj}) ^{wk}) ^{wl}) ^{wm}) ^{wn}) ^{wo}) ^{wp}) ^{wq}) ^{wr}) ^{ws}) ^{wt}) ^{wu}) ^{wv}) ^{ww}) ^{wx}) ^{wy}) ^{wz}) ^{xa}) ^{xb}) ^{xc}) ^{xd}) ^{xe}) ^{xf}) ^{xg}) ^{xh}) ^{xi}) ^{xj}) ^{xk}) ^{xl}) ^{xm}) ^{xn}) ^{xo}) ^{xp}) ^{xq}) ^{xr}) ^{xs}) ^{xt}) ^{xu}) ^{xv}) ^{xw}) ^{xx}) ^{xy}) ^{xz}) ^{ya}) ^{yb}) ^{yc}) ^{yd}) ^{ye}) ^{yf}) ^{yg}) ^{yh}) ^{yi}) ^{yj}) ^{yk}) ^{yl}) ^{ym}) ^{yn}) ^{yo}) ^{yp}) ^{yq}) ^{yr}) ^{ys}) ^{yt}) ^{yu}) ^{yv}) ^{yw}) ^{yx}) ^{yy}) ^{yz}) ^{za}) ^{zb}) ^{zc}) ^{zd}) ^{ze}) ^{zf}) ^{zg}) ^{zh}) ^{zi}) ^{zj}) ^{zk}) ^{zl}) ^{zm}) ^{zn}) ^{zo}) ^{zp}) ^{zq}) ^{zr}) ^{zs}) ^{zt}) ^{zu}) ^{zv}) ^{zw}) ^{zx}) ^{zy}) ^{zz})

844* तथा दुस्तरणीं घोरां भीरुणां भयवर्धनीम् ।

[B_{2.8} D₈ भयवर्धनीं; D₈ 'वर्धनीं.]

while, T_{1.8} ins. after 42:

845* तथा प्रावर्तयद्भीमो वीरयोधापहारिणीम् ।

43 ^a) ^b) ^c) ^d) ^e) ^f) ^g) ^h) ⁱ) ^j) ^k) ^l) ^m) ⁿ) ^o) ^p) ^q) ^r) ^s) ^t) ^u) ^v) ^w) ^x) ^y) ^z) ^{aa}) ^{ab}) ^{ac}) ^{ad}) ^{ae}) ^{af}) ^{ag}) ^{ah}) ^{ai}) ^{aj}) ^{ak}) ^{al}) ^{am}) ^{an}) ^{ao}) ^{ap}) ^{aq}) ^{ar}) ^{as}) ^{at}) ^{au}) ^{av}) ^{aw}) ^{ax}) ^{ay}) ^{az}) ^{ba}) ^{bb}) ^{bc}) ^{bd}) ^{be}) ^{bf}) ^{bg}) ^{bh}) ^{bi})

प्रेषयामास नाराचात्रुकमपुङ्खाशिलाशितान् ॥ ४८
 वर्म भिन्वा तु सौवर्णं वाणास्तस्य महात्मनः ।
 न्यमज्जन्त महाराज कङ्कवर्हिणवाससः ॥ ४९
 सोऽतिविद्धो रणे भीमः शरं हेमविभूषितम् ।
 प्रेषयामास सहसा सौवलं प्रति भारत ॥ ५०
 तमायान्तं शरं घोरं शकुनिः शत्रुतापनः ।
 चिच्छेद शतधा राजनकृतहस्तो महाबलः ॥ ५१
 तस्मिन्निपतिते भूमौ भीमः क्रुद्धो विशां पते ।
 धनुश्चिच्छेद भल्लेन सौवलस्य हसन्निव ॥ ५२
 तदपास धनुश्छिन्नं सौवलेयः प्रतापवान् ।

अन्यदादत्त वेगेन धनुर्मल्लान्ध पोडश ॥ ५३
 तैस्तस्य तु महाराज भल्लैः संनतपर्वभिः ।
 चतुर्भिः सारथिं ह्याच्छेद्भीमं पञ्चभिरेव च ॥ ५४
 ध्वजमेकेन चिच्छेद छत्रं द्वाभ्यां विशां पते ।
 चतुर्भिश्चतुरो बाहान्विव्याध सुबलात्मजः ॥ ५५
 ततः क्रुद्धो महाराज भीमसेनः प्रतापवान् ।
 शक्तिं चिक्षेप समरे रुक्मदण्डायस्सयीम् ॥ ५६
 सा भीमभुजनिर्मुक्ता नागजिह्वेव चञ्चला ।
 निपपात रथे तूर्णं सौवलस्य महात्मनः ॥ ५७
 ततस्तामेव संगृह्य शार्किं कनकभूषणाम् ।

C. 8. 3921
 B. 8. 77. 61
 K. 8. 61. 60

48 For the repetition in D₃, cf. v. l. 47. K₃ om.
 48^{ab} (cf. v. l. 47). — ^a) T₁ भीमस्य च महाबाहो; T₂. 3
 G₁. 3 M भीमस्य शकुनिस्तत्र; G₁ भीमसेनस्य शकुनिः. — ^b)
 K₁ B D T₂ वामः; T₁. 3 G M सव्ये (G₂ व्यः) (for वामे).
 S₁ K₁. 2 पारे; S₂ सारे; D₃ G₁ पार्श्वे (G₁ श्वः) (for पार्श्वे).
 D₃ महारथः (for स्तनान्तरे). — T₂ reads 48^{cd} after
 47^{ab}. — ^c) K₁ नाराचं; V₁ विशिखान्. — ^d) M₁
 रुक्मपुङ्खात्र (for रुक्म^०).

49 ^a) K₃ V₁ B D S ते घोराः (M₂ रं) (for
 सौवर्णं). — ^b) K₃ V₁ B D S पाण्डवस्य (for वाणास्तस्य).
 — K₃ om. 47^{cd}. — ^c) K₄ V₁ नि (V₁ न्य) मज्जन्त; D₃
 न्यमज्जन्त; M₃ न्यमज्जन्त (for °ज्जन्त). — ^d) D₃ कंकवर्हिणः.
 V₁ G₁ वासवः (for वाससः).

50 ^a) D₃ सोभिविद्धो (for सोऽति^०). — ^b) V₁ B
 D₁ D₂ D₃. 3-7 T₁ G₁ M₁ रुक्मविभूषितं; D₂ M₂. 4 रत्न^०
 (for हेम^०). T₂ सायकं कनकप्रभं; T₃ G₂. 3 शरै रुक्मविभूषितैः.
 — ^c) D₂ D₁. 1 स रूपा (for सहसा). — ^d) T₃ G₂. 3
 सायकं; M₂. 4 मारिष (for भारत).

51 ^a) D₁ D₂. 5 आपतन्तं; M₁ तमायास्तं (for °यान्तं).
 B₃ D₃ महाघोरं; G₂ च राजेन्द्र (for शरं घोरं). — ^b) B₃
 शत्रुतापनं. — ^c) D₃ विभेद (for चिच्छेदं). K₁ शतशो;
 K₃ V₁ B D T₁. 3 G₂. 3 M सप्तधा; T₂ सहसा; G₁ सुदृढं
 (for शतधा). K₁ राजा. — ^d) K₁ प्रतापवान् (for
 महाबलः).

52 ^a) S K₁. 2 निपातिते (for निप^०). — ^b) S
 K₁. 2. 1 भीमः क्रोधसमन्वितः.

53 ^a) S K₁. 1 V₁ B₂. 3 D (except D₃. 3) आदाय
 (for बादत्त). G₂ अथान्यददत्त वेगेन (sic).

54 ^a) G₁ क्षितैस्तस्य (for तैस्तस्य तु). B₃ च (for
 तु). T₂ स तस्य समरे राजन्. — ^b) T₂ G₂ शरैः (for

भल्लैः). T₃ G₁. 3 च नत- (for संनत-). — ^c) V₁ B
 (except B₃) D₁ D₂ D₃. 1-3. 7 द्वाभ्यां (D₁ भ्यां) स
 (for चतुर्भिः). B₃ सारथिः. B₃ ह्यच्छेद्; B₃ भीमः; D₂
 D₁. 3. 7 ह्यच्छेद्; T₁ G₂ M चास्य; T₂ विद्धा; T₃ G₁. 3 चैव
 (for ह्याच्छेद्). D₃ जवान सारथि द्वाभ्यां. — ^d) B₃
 प्राच्छेत् (for भीमं). V₁ B D (except D₃) सप्तभिः (for
 पञ्चभिः). K₁ भीमसेनं च पंचभिः.

55 ^a) B₂. 3 D₃ S धनुर् (for ध्वजम्). — ^b) B₃
 D₂ D₃. 1. 7 द्वाभ्यां छत्रं (by transp.); D₃ S ध्वजं
 द्वाभ्यां. — ^d) D₃ सुमहात्मनः (for सुबलात्मजः).
 — After 55, T₂ ins.:

847* ततो हट्टो महाराज तव पुत्रो महीपतिः ।
 साधु साधु महाबाहो जहि भीमं शितैः शरैः ।
 अयमेव सुदुष्टात्मा सर्वदात्मान्प्रबाधते ।
 मर्दयैनं महाबाहो विनिह्य सुखी भव ।

56 ^a) S (except T₂) महाबलः (for प्रतापवान्).
 — ^d) D₃ अयस्सयां (for °सयीम्). K₃ रुक्मदण्डं महायसीं;
 T₁. 3 G M भीमां (T₁ G₂ °नः; G₁ M₁ °मः) कोप (M₂. 4
 क्रोध) समन्वितः.

57 ^a) D₁ D₂. 5 भीमसेन- (for °भुज-). B₃ सा
 भीमसेनसमरे. — ^b) B₁ नागजिह्वेन; T₁ अजिह्वेव च; G₂
 M भीमजिह्वेव (for नाग^०). T₂ G₁. 3 भीमवेग (G₁ गा-)
 दुरासदा. — ^c) K₃ B (except B₃) D₂ D₃. 1 रणे; G₂
 रथात् (for रथे). — ^d) M₂. 3 दुरात्मनः (for महा^०).

58 S K₁. 3 D₃ om. (hapl.) 58^a-59^b. — ^a) T₁
 भीमस्य (for संगृह्य). — ^b) V₁ S (except T₂)
 कनकभूषितां (for °भूषणाम्). — ^d) D₁ D₂. 6 क्रूरुपो
 (for क्रुद्ध^०). — After 58, G₂ ins.:

848* भीमोऽपि परमामर्षी तां शार्किं संनिवार्य च ।
 सुमोच शरवर्षाणि शकुनेः सर्वमर्मसु ।

C. 8. 3922
B. 8. 77. 62
K. 8. 61. 60

भीमसेनाय विशेप कुद्रूपो विशां पते ॥ ५८
सा निर्भिद्य भुजं सव्यं पाण्डवस्य महात्मनः ।
पपात च ततो भूमौ यथा विद्युन्नभश्च्युता ॥ ५९
अथोत्कुष्टं महाराज धार्तराष्ट्रैः समन्ततः ।
न तु तं ममृषे भीमः सिंहनादं तरखिनाम् ॥ ६०
स संगृह्य धनुः सज्यं त्वरमाणो महारथः ।
मुहूर्तादिव राजेन्द्र छादयामास सायकैः ।
सौबलस्य बलं संख्ये त्यक्त्वात्मानं महाबलः ॥ ६१
तस्याश्वाश्चतुरो हत्वा स्रुतं चैव विशां पते ।
ध्वजं चिच्छेद भस्त्रेन त्वरमाणः पराक्रमी ॥ ६२
हताथं रथमुत्सृज्य त्वरमाणो नरोत्तमः ।
तस्यौ विस्फारयन्श्वापं क्रोधरक्तेक्षणः श्वसन् ।

शरैश्च बहुधा राजन्भीममार्च्छत्समन्ततः ॥ ६३
प्रतिहत्य तु वेगेन भीमसेनः प्रतापवान् ।
धनुश्चिच्छेद संकुद्रो विव्याध च शितैः शरैः ॥ ६४
सोऽतिविद्रो बलवता शत्रुणा शत्रुकर्शनः ।
निपपात ततो भूमौ किञ्चित्प्राणो नराधिप ॥ ६५
ततस्तं विह्वलं ज्ञात्वा पुत्रस्तव विशां पते ।
अपोवाह रथेनाजौ भीमसेनस्य पयस्तः ॥ ६६
रथस्थे तु नरव्याघ्रे धार्तराष्ट्राः पराञ्जुखाः ।
प्रदुद्बुद्धिंशी भीता भीमाज्जाते महाभये ॥ ६७
सौबले निर्जिते राजन्भीमसेनेन धन्विना ।
भयेन महता भयः पुत्रो दुर्योधनस्तव ।
अपायाज्जनैरश्वैः सापेक्षो मातुलं प्रति ॥ ६८

सौबलः सोऽपि दुष्टात्मा भीमसेनशरादितः ।

पपात च रथोपस्थे पश्यतां सर्वभूयताम् ।

59 S K1-3 D8 om. 59^{ab} (cf. v. l. 58). G2 om. 59^a-66^b. — ^a) D₁ D₂ स्वा; G₁ M₁ स (for सा). — ^b) D₆ T₂ महौजसः (for महात्मनः). — ^c) K₃ V₁ B D (except D_{2.8}) S (G₂ om.) नि(T₁ सं)-पपात (for पपात च). K₃ V₁ B D T_{1.2} तदा; T₈ G_{1.3} M तथा (for ततो).

60 G₂ om. 60 (cf. v. l. 59). — ^a) D₁ D_{1.3} 3.4 अथो(D₁ 'था'; D₂ 'य')कुष्टं (for 'कुष्टं'). — ^b) S₂ धार्तराष्ट्रः; T₁ 'राष्ट्राः'. — ^c) K₃ तुमलं; D₆ T₂ G₁ M न (T₂ स) तु तत्; T₁ न तु स्व (for न तु तं). S₂ ममृषी; B₂ ममृषे. T₁ वीर (for भीमः).

61 G₂ om. 61 (cf. v. l. 59). — ^a) S₂ V₁ B (except B₂) D₁ D_{1.3} 3.7 अन्यद्वह्य (for स संगृह्य). S K_{1.2.4} D₆ सज्यं; B₂ श्रेष्ठं; G₁ सद्यो (for सज्यं). — ^b) S₂ त्वरमानो; G₁ भीमसेनो. V₁ B (except B₂) D T₂ महाबलः (for 'रथः'). — ^c) S K_{1.2.4} समंताद् (for मुहूर्ताद्). V₁ D₁ D_{1.3} एव (for इव). — ^d) D₆ सारथि (for सायकैः). — ^e) G₁ M_{1.3.4} संख्ये; G₃ M₂ संखे (for संख्ये). — ^f) G₁ त्यक्त्वा नादे (for त्यक्त्वात्मानं). T₂ सर्वमेव महात्मनः.

62 G₂ om. 62 (cf. v. l. 59). — ^a) B₁ तथा (for तस्य).

63 G₂ om. 63 (cf. v. l. 59). — ^a) D₆ हताथः; M₁ हत्वाथं. — ^b) K₁ B₂ S (G₂ om.) महारथः; V₁

रथोत्तमः; B₂ पराक्रमी; D₆ [S]थ सौबलः (for नरोत्तमः).

— S K_{1.2.4} om. 63^{ab}. — ^c) S (G₂ om.) विस्फारयन्श्वा.

— ^f) B₂ D₆ S परंतपः; D₁ D_{1.3} समेततः (for समन्ततः).

64 G₂ om. 64 (cf. v. l. 59). — ^a) D₁ D₂ T₈ G_{1.3} प्रतिगृह्य (for 'हृत्'). T₁ वेशं वै (for वेगेन).

— ^c) D₆ भस्त्रेन (for संकुद्रो). — ^d) D₁ D_{1.3} S (G₂ om.) निशितैः (for च शितैः).

65 G₂ om. 65 (cf. v. l. 59). — ^a) T G_{1.3} M_{1.3} स तु (for सोऽति).

— ^b) D_{1.3} शत्रूणां; D₆ शत्रुणा. S K_{1.2.4} V₁ B_{2.3} शत्रुकर्षणः (S₂ 'ण'); D₆ M₁ 'कर्शन'; T_{2.3}

G₃ 'तापनः; G₁ 'पातनः (for 'कर्शनः'). — ^c) K₃ B D₁ D_{2.4.6-8} T₂ तदा (for ततो). — ^d) K₃ V₁ B D₁ D_{1.3-7} नराधिपः; D₂ जनाधिपः; D₆ नरेश्वर.

66 G₂ om. 66^{ab} (cf. v. l. 59). — ^a) D_{2.6} विकलं (for विह्वलं). — ^c) M₁ रणेन (for रथेन). — ^d) D₆ S (except T₂) भीमसेनशरातुरं (D₆ 'दितं').

67 ^a) S₂ रथस्थे. S शत्रुनि विह्वलं दृष्ट्वा — After 67^{ab}, B₂ reads 70^a-71^b. — ^c) T₈ G₃ प्रादुद्बुद्धः. — ^d) V₁ भीता (for जाते). K₃ महाभयाः. D₆ S भीम-सेनभयात्प्रभो.

68 ^a) K₁ सामले (for सौबले). — M₁ repeats 68^a-69^a after 69^{ab}. — ^c) V₁ D (except D₂) [आ]विष्टः (for भयः). T_{1.3} G M (M₁ both times) पुत्रो

दुर्योधनस्तुभ्यं. — ^d) T₁ दृष्ट्वा तु शत्रुनि जितं; T₃ G M (M₁ both times) दृष्ट्वा तं निर्जितं रणे. — ^f) K₁ सौपक्षो (sio); B₁₋₃ साक्षेपो; Ca सापेक्षः (as in text).

पराञ्छुखं तु राजानं दृष्ट्वा सैन्यानि भारत ।
विप्रजग्मुः समुत्सृज्य द्वैरथानि समन्ततः ॥ ६९
तान्दृष्ट्वातिरथान्सर्वान्धार्तराष्ट्रान्पराञ्छुखान् ।
ज्वेनाभ्यपतद्भीमः किरञ्जशरशतान्वहन् ॥ ७०
ते वध्यमाना भीमेन धार्तराष्ट्राः पराञ्छुखाः ।
कर्णमासाद्य समरे स्थिता राजन्समन्ततः ।

स हि तेषां महावीर्यो द्वीपोऽभूत्समहाबलः ॥ ७१
भिन्ननौका यथा राजन्दीपमासाद्य निर्वृताः ।
भवन्ति पुरुषव्याघ्र नाविकाः कालपर्यये ॥ ७२
तथा कर्णं समासाद्य तावका भरतर्षभ ।
समाश्रुताः स्थिता राजन्संप्रहृष्टाः परस्परम् ।
समाजग्मुश्च युद्धाय मृत्युं कृत्वा निवर्तनम् ॥ ७३

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि पञ्चपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५५ ॥

५६

धृतराष्ट्र उवाच ।

ततो भग्नेषु सैन्येषु भीमसेनेन संयुगे ।
दुर्योधनोऽज्रवीर्तिकं नु सौबलो वापि संजय ॥ १

कर्णो वा जयतां श्रेष्ठो योधा वा मामका युधि ।
कृपो वा कृतवर्मा च द्रौणिर्दुःशासनोऽपि वा ॥ २
अत्यद्भुतमिदं मन्ये पाण्डवेयस्य विक्रमम् ।

C. 8. 3942
B. 8. 78. 3
K. 8. 82. 3

69 For the repetition in M₄, cf. v. l. 68. — ^a) V₁ प्राञ्छुखं तं (for पराञ्छुखं तु). K₃ स राजा निहतं दृष्ट्वा. — ^b) K₃ तव (for दृष्ट्वा). S₂ सैन्यानि (sic) (for सैन्यानि). D₈ G₁ मारिष (for भारत). — ^c) D₈ प्रतिजग्मुः (for विप्र). K₁ महाराज (for समुत्सृज्य). S उत्सृज्योत्सृज्य गच्छन्ति.

70 G₁ om. 70. — ^a) V₁ B D₁ D₂ D₃ D₄ S (G₁ om.) विद्वत्तान्; D₈ विरथान् (for [अ]ति). — S₂ K_{1.2} om. (hapl.) 70^a-71^b. B₂ reads 70^a-71^b after 67^{ab}. — ^c) B D₁ [अ]भ्यपतद्. G₂ भूमौ (for भीमः). — ^d) K₃ D₂ शराणान्; D₄ शतशतान् (for शर). S (G₁ om.) सर्वानिव महाबलः.

71 For sequence in B₂, cf. v. l. 70. S₂ K_{1.2} om. 71^{ab} (cf. v. l. 70). — ^a) S हन्यमाना (for वध्य). — ^b) T₁ स्थिरा (for स्थिता). — ^c) D₈ T₁ G₁ तु (for हि). D₂ महाकर्णो; T₂ G₁ राज (for वीर्यो). — ^d) K₁ स्वः; B₂₋₄ D₁ D₂ D₃ D₄ S (for सु). T₂ G_{1.2} ह्यासीन् (for ऽभ्युत्सृज्य). T_{1.2} G₁ M द्वीपो ह्यासीन्महारथः. Ca cites द्वीपः (as in text).

72 ^a) K₁ M₁ भिन्ना नावो; T G M₂₋₄ भिन्ननावो (G₂ वा) (for नौका). B₂ महा- (for यथा). — ^b) S₂ निर्वृताः; T₂ निर्वृति. — B₂ om. 72^c-73^b. — ^d) K₃ कालपर्ययोः (sic).

73 B₂ om. 73^{ab} (cf. v. l. 72). — ^a) D₂ यथा (for तथा). D₁ D_{1.2} कर्ण. — ^b) B_{1.2.5} D₂ D₃ D₄ 7

पुरुषर्षभ (for भरत). — After 73^{ab}, B₃ ins.:

849* अगाधे मज्जतां तेषां कर्णो द्वीपोऽभवत्तदा ।
— T₃ G M om. (hapl.) 73^{cd}. — ^c) S₂ K_{1.2.4} तथा (for स्थिता). — ^d) S₂ K₂ निवर्तिनं (K₂ नां) (for तनम्).

Colophon. — Day of Karna's Generalship: S₂ K₁ द्वितीये (K₁ य-) युद्धदिवसे. — Adhy. name: T₁ M₁ शकुनिपराजयः. — Adhy. no. (figures, words or both): S₁ 53 (1); S₂ D₁ 53; B₁ 76; B₂ 79; D₁ T_{1.2} G M₁ 88; D₁ 70; D₂ 77; T₂ 84; M₂₋₄ 87.

56

1 ^a) B₂ D₈ S एवं (for ततो). T₁ हतेषु; T₃ G₂ गतेषु (for भग्नेषु). T₁ सर्वेषु (for सैन्येषु). — ^b) T_{2.3} G_{1.2} M संजय (for संयुगे). — ^c) D₂ किंचिद्; D_{1.2} T₁ G₁ किं तु (for किं तु). T₂ दुर्योधनः किमकरोत्. — ^d) B₂ सौबलेयोपि (for लो वापि). D₈ T₃ G₂ M सांप्रतं; T₁ G₂ संवृतं; T₂ दुर्मतिः (for संजय). G₁ सौबलो वा स सांप्रतं.

2 ^a) T₃ यजतां (for जयतां). — ^b) D₈ T_{1.2} G M₁ नृपा; M_{2.4} नृपो (for योधा). — ^c) K₂ कृतो (for कृपो). K₃ V₁ B D S (except T₁ G₂) वा (for च).

3 ^a) K_{1.2} V₁ B D S अहं (for इदं). — ^b) K_{1.2} विक्रमां (K₂ मे). — After 3^{ab}, K₄ V₁ B D (except D₈) T_{1.2} ins.:

C. 8. 3943
B. 8. 76. 4
K. 8. 62. 4

यथाप्रतिज्ञं योधानां राधेयः कृतवानपि ॥ ३

कुरुणामपि सर्वेषां कर्णः शत्रुनिषूदनः ।

शर्म वर्म प्रतिष्ठा च जीविताशा च संजय ॥ ४

तत्प्रभञ्जं बलं दृष्ट्वा कौन्तेयेनामितौजसा ।

राधेयानामधिरथः कर्णः किमकरोद्युधि ॥ ५

पुत्रा वा मम दुर्धर्पा राजानो वा महारथाः ।

एतन्मे सर्वमाचक्ष्व कुशलो ह्यसि संजय ॥ ६

संजय उवाच ।

अपराह्णे महाराज सुतपुत्रः प्रतापवान् ।

जघान सोमकान्सर्वान्भीमसेनस्य पश्यतः ।

850* यदेकः समरे सर्वान्योधमायास मामकान् ।

[V1 (marg.) D2.6 योधान् (for सर्वान्). B2.8 सायकैः (for मामकान्).]

— B3 om. 3rd. — °) S1 यथा प्रतिज्ञा; K1.2.4 B1 D6.8 T1.2 यथा प्रतिज्ञां; K3 सद्यः प्रतिज्ञां. G2 M1.2.4 योधानां. — °) B5 D6 असौ (for अपि).4 ^{ab}) K3 V1 B Dn1 D1-5.7 अथ (for अपि). S K1.2.4 B (except B1) D1 -निषूदनः; D8 -निषूदन. — For 4^{ab}, D8 S subst.:

851* सर्वेषां कुरुयोधानां कर्णो वै शत्रुसूदनः ।

[T1 M1 शत्रुयो(T1 'यो)धानां; T2 G1 कुरुयोधानां; G2 'सैन्यानां (for 'योधानां). T3 G1 वा (for वै).]

— °) S K1 कृतवर्म; K3 कृतवर्मा; K4 कृतकर्म (for शर्म वर्म). T2 विहित्वासौ (for जीविताशा). D6 S (except T2) प्रतिष्ठा जीविताशा च शर्म वर्म च संजय.

5 °) D8 तद्भञ्जं स्वबलं दृष्ट्वा. — °) K4 अधिरथिः (for 'रथः). K3 राधेयो नामाधिपतिः; V1 B1.2.4 Da1 Dn1 D1-5.7 राधेयो वाप्या (V1 Da1 'प्य)धिरथिः; B3.5 D8 स राधेयो ह्यधिरथिः (D3 ह्यतिरथः); D6 S धनुर्धराणां प्रवरः.

6 °) T2 पुत्रो वा मम दुर्धर्पो. — °) K3 D8 T2 महाबलाः (for 'रथाः).

7 °) D8 T1.8 G1 संख्ये; G2 M संखे; G3 संखे (for सर्वान्). — Dn1 om. (hapl.) 7^d-8^a. — °) भीमो भीमस्य (for भीमसेनस्य). — °) K3 Da1 D1.8 [S]-प्रतिबलः; B4.5 D2.1 T8 G3 [S]प्य(G3 'त्य)तिबलं; M ह्यतिबलं (for Sप्यतिबलः). T1.8 G2.8 सेनां (for सैन्यं). T2 भीमश्चापि महाबाहुद. — °) T2.8 G2.8 M1 धार्तराष्ट्री (T2 M1 'द्र). D6 अपोथयत्; T2 *योथयत् (for व्यपोथयत्). T1 धार्तराष्ट्रस्य पोथयत्. — After 7, N (except B1.5 Dn1 D6) ins.:

भीमोऽप्यतिबलः सैन्यं धार्तराष्ट्रं व्यपोथयत् ॥ ७

द्राव्यमाणं बलं दृष्ट्वा भीमसेनेन धीमता ।

यन्तारमघ्नवीत्कर्णः पाञ्चालानेव मा वह ॥ ८

मद्राजस्ततः शल्यः श्वेतानश्चान्महाजवान् ।

प्राहिणोचेदिपाञ्चालान्करुपांश्च महाबलः ॥ ९

प्रविश्य च स तां सेनां शल्यः परवलार्दनः ।

न्ययच्छतुरगान्दृष्टो यत्र यत्रैच्छदग्रणीः ॥ १०

तं रथं मेघसंकाशं वैयाघ्रपरिवारणम् ।

संदृश्य पाण्डुपाञ्चालास्तस्ता आसन्विशां पते ॥ ११

ततो रथस्य निनदः प्रादुरासीन्महारणे ।

852* अथ कर्णोऽत्रवीच्छल्यं पाञ्चालान्प्रापयत्स माम् ।

[V1 पंचालान्.]

8 Dn1 om. 8^a (of. v. 1. 7). — °) S K1.2 D1.8 द्राव्यमानं; K4 द्रव्यमाणः; D2 T1 द्रवमाणं (for द्राव्य). — °) B5 D8 S धन्विना (for धीमता). — D2 om. 8^{cd}. — °) Dn1 यातारं; G2 यत्तारं (for यन्तारं). — °) Some MSS. पंचालान्. S1 मादवः; V1 B D (D2 om.) S (except G2) मां (for मा).

9 °) B2.3 D8 S मनोजवान् (for महा). — °) D1 S पांचाल. — °) B5 D8 कारुपांश्च; S -क्(G2 -क्)-रूपेषु (for करुपांश्च). S2 महाबलाः; B5 'रथाः; D5 'बलं (for 'वलः).

10 °) D8 स प्रविश्य (for प्रविश्य च). B1.4 Dn1 D2.4.7 महत्सैन्यं (for स तां सेनां). K3 स च (by transp.); G3 चैव. D2 प्रविश्य तां तदां सेनां. — °) G2 M1 नियच्छत् (M1 'न्). G2 दृष्टो. B2 व्यायच्छसुवाणान्दृष्टो (sio.). — °) K4 Da1 D8 अग्रणी (D8 'र्णी); Cc अग्रणीः (as in text). D6 T1 यत्र यत्र च ते रथाः (T1 'थे); T3 यत्र यत्रैच्छति रथी; G M यत्र यत्रैच्छते (G2.3 'ती) रथी.

11 °) K3 ते (for तं). K4 भीमसंकाशः; S (except T2) हेम (for मेघ). — °) D1.5 द्वैयाघ्रः; M2.4 वय्याघ्र (for वैयाघ्र). D2.6 वारिणः; T G वारितं (G1 'र्णी) (for वारणं). — °) K1 संमृश्यः; K3 Da1 D1.5 संदृष्ट्वा (for संदृश्य). D1 om. पांडु. S2 पंचालस्य. — °) S K1-3 B Da1 D2-7 T G1.3 M2-4 ह्यासन् (for आसन्). D5 यचाश्चासन्; G2 व्रत्तास्यासीत्; M1 'स्ता ह्यासीत् (for 'स्ता आसन्).

12 T1 om. (1 hapl.) 12^{ab}. — °) S (T1 om.) तस्य शब्दो रथस्याथ. — °) D8 महात्मनः; S (T1 om.) विशां पते (for महारणे). — °) S2 Dn1 पर्जन्ये सम

पर्जन्यसमनिर्घोषः पर्वतस्येव दीर्यतः ॥ १२
ततः शरशतैस्तीक्ष्णैः कर्णोऽप्याकर्णनिःसृतैः ।
जघान पाण्डवबलं शतशोऽथ सहस्रशः ॥ १३
तं तथा समरे कर्म कुर्वाणमतिमानुषम् ।
परिवृष्टुर्महेष्वासाः पाण्डवानां महारथाः ॥ १४
तं शिखण्डी च भीमश्च धृष्टद्युम्नश्च पार्यतः ।
नकुलः सहदेवश्च द्रौपदेयाः ससाल्यकाः ।
परिवृष्टुर्जिघांसन्तो राधेयं शरवृष्टिभिः ॥ १५
साल्यकिस्तु ततः कर्णं विशल्या निशितैः शरैः ।
अताडयद्रणे शूरो जनुदेशे नरोत्तमः ॥ १६
शिखण्डी पञ्चविंशत्या धृष्टद्युम्नश्च पञ्चभिः ।
द्रौपदेयाश्चतुःषष्ट्या सहदेवश्च सप्तभिः ।

नकुलश्च शतेनाजौ कर्णं विव्याध सायकैः ॥ १७
भीमसेनस्तु राधेयं नवत्या नतपर्वणाम् ।
विव्याध समरे क्रुद्धो जनुदेशे महाबलः ॥ १८
ततः प्रहस्याधिरथिर्विक्षिपन्धनुर्मुत्तमम् ।
मुमोच निशितान्वाणान्पीडयन्मुहाबलः ।
तान्प्रत्यविध्यद्राधेयः पञ्चभिः पञ्चभिः शरैः ॥ १९
साल्यकेस्तु धनुश्छित्त्वा ध्वजं च पुरुषर्षभः ।
अथैनं नवभिर्वाणैराजघान स्तनान्तरे ॥ २०
भीमसेनस्तु तं क्रुद्धो विव्याध त्रिंशता शरैः ।
सारथिं च त्रिभिर्वाणैराजघान परंतपः ॥ २१
विरथान्द्रौपदेयांश्च चकार पुरुषर्षभः ।
अक्षोर्निमेषमात्रेण तदद्भुतमिवामवत् ॥ २२

C. 8. 3964
B. 8. 78. 25
K. 8. 82. 25

निर्घोषः; V1 पर्जन्यमिव निः; B2 पर्यन्यसमनिः; D3 भिद्-
न्दिशां मुखानीव. — ^a) B2 च (for [इ]व). K2
दीर्घतः; K4 दीर्यते (for 'तः'). S (except T2) प्रास्वनद्येन
मेदिनी.

13 ^b) K3.4 B Da1 Dn1 D1-5.7 कर्णं (K4 'र्णो')
वाकर्णनिःसृतैः; V1 D6.8 S आकर्णात्कर्णं. — ^c) T1.3
G M हन्यते पांडवं सैन्यं; T2 अवध्यत महाराज. — ^d) T2
पांडवानां महाबलं.

14 ^a) V1 B1 Dn1 D8.4.7 M1 तत् (for तं). K3
D1.7 कर्णं (for कर्म). — ^b) K1 अतिमधुषं (sic); K3
V1 B D T1.3 G M अपराजितं; T2 अपलायिनं (for अति-
माधुषम्). — ^c) T2 पांचालानां (for पाण्डवानां).

15 ^a) K3 ससोमकः; V1 B (except B5) Da1 Dn1
D1-5.7 च साल्यकिः; D6 G2 च साल्वतः; T G3 M2-4 स
साल्वताः (M8 'तः'); G1 च साल्वताः (for ससाल्यकाः).
— ^c) D2 महेश्वासं (for जिघांसन्तो).

16 B2 om. 16^a-17^b. — ^a) D6 च (for तु). K3
V1 B (B2 om.) D (except D6.8) G1 तदा (for ततः).
D3 क्रुद्धो (for कर्णं). — ^b) D5 वृषं च (for विशल्या).
— ^c) T2 राजन् (for शूरो). — ^d) D2 यत्तुदेशे (for
जनु'). V1 T1.3 G2.3 नरोत्तमः; B3.5 D6 'त्तमः; T3
महारथं (for नरोत्तमः).

17 B2 om. 17^{ab} (cf. v. 1. 16). — ^b) D6 तु (for च).
K3 V1 B (B2 om.) D S सप्तभिः (for पञ्चभिः). — S
K1.2.4 D6 om. (hapl.) 17^{cd}. G2 om. 17^e-18^b. T1.3
G1.3 M transp. 17^{cd} and 17^{ef}. — ^d) T2 पंचभिः
(for सप्तभिः). — ^e) D1 नकुलस्य.

18 G2 om. 18^{ab} (cf. v. 1. 17). — ^a) B5 D6 S
(G2 om.) च (for तु). — ^b) D6 S (G2 om.) नत-
पर्वभिः. — ^c) D2 यत्तुदेशे (for जनु'). B4 T1 महारथः
(for 'बलः').

19 ^a) K3 V1 B D S अथ (for ततः). T1.3 G [अ]-
तिरथिर (for [आ]धि'). — ^b) S2 M1 विक्षिपद्; V1
B D (except D3) T1.3 G व्या (T1 प्रा) क्षिपद् (Da1 D1
'न्') (for विक्षिपद्). — ^c) Dn1 G2 स (for सु-). K3
B5 D2 सुमहाबलान्; D5 'बलाः; D6.3 T1.3 G1.3 M स
महारथः (D6.3 'थान्') (for सुमहाबलः).

20 ^{ab}) V1 B1 साल्यकिस्. K4 D2.3.6 च (for तु).
S1 K1.2 transp. धनुः and ध्वजं. K3.4 B (except B5)
Da1 Dn1 D2-4.6-8 S भरतर्षभ (K4 'नः'); D1.5 पुरुषर्षभ.
— ^c) K3 तथैनं; K4 D3 तथैव; B1 Dn1 D4.7 तं तथा
(for अथैनं). — ^d) D2 परंतपः (for स्तनान्तरे).

21 D2 T1.3 G2 M2-4 om. 21. D6 reads 21^{ab}
after 22^{ab}. — ^a) K3.4 V1 B D (D2 om.) T3 G1.3
M1 भीमसेनं ततः क्रुद्धो. — ^b) K1 T3 G1.3 निशितैः
(for त्रिंशता). — After 21^{ab}, K3.4 V1 B D (except
D2) T3 G1.3 M1 ins.:

853* सहदेवस्य भलेन ध्वजं विच्छेद मारिष ।

[K4 B2 मारिषः; T3 G1.3 M1 संजुने (for मारिष).]

— ^a) K3 B5 T3 G1.3 M1 स्तनान्तरे; V1 D3 परंतपः (for
परंतपः).

22 ^b) K3 V1 B1-1 D T1.3 G M भरतर्षभ (G1
'भः'); B5 निशितैः शरैः; T2 [अ]नितविक्रमः (for
पुरुषर्षभः). — After 22^{ab}, D3 reads 21^{ab}.

C. 8. 3965
B. 8. 78. 26
K. 8. 82. 26

विमुखीकृत्य तान्सर्वान्शरैः संनतपर्वभिः ।
पाञ्चालानहनच्छरश्चेदीनां च महारथान् ॥ २३
ते वध्यमानाः समरे चेदिमत्स्या विशां पते ।
कर्णमेकमभिद्रुत्य शरसंघैः समार्दयन् ।
ताञ्जघान शितैर्बाणैः स्रुतपुत्रो महारथः ॥ २४
एतदत्यद्भुतं कर्णे दृष्टवानस्मि भारत ।
यदेकः समरे शूरांश्चतुः प्रतापवान् ॥ २५
यतमानान्परं शक्त्यायोधयचांश्च धन्विनः ।

पाण्डवेयान्महाराज शरैर्वारितवाज्रणे ॥ २६
तत्र भारत कर्णस्य लाघवेन महात्मनः ।
तुतुपुर्देवताः सर्वाः सिद्धाश्च परमर्षयः ॥ २७
अपूजयन्महेष्वासा धार्तराष्ट्रा नरोत्तमम् ।
कर्णं रथवरश्रेष्ठं श्रेष्ठं सर्वधनुष्मताम् ॥ २८
ततः कर्णो महाराज ददाह रिपुवाहिनीम् ।
कक्षमिद्धो यथा वह्निर्निदाघे ज्वलितो महान् ॥ २९
ते वध्यमानाः कर्णेन पाण्डवेयास्ततस्ततः ।

23 ^a) B₂ विरधीकृत्य (for विमुखी). K₃ V₁ B₂.
Da₁ D₁.s.s. T₃ G₁.s M शूराश्च; B₁ वीराश्च (for सर्वाश्च).
— D₈ om. (hapl.) 23^{ab}. — ^o) V₁ अदहत्; B₂
अवधीत् (for अहनत्). § K B₁-s D₂.s.s. T G₂.s
शूरांश्च; B₂ सर्वांश्च (for शूरश्च). — ^d) K₂ चेदीनां (for
चेदीनां). K₃ चैव भारत; Da₁ D₁.s च महारथाः; T₃
G₂.s M चैव ये रथाः; G₁ ईश्वराश्च ये (for च महारथाश्च).
T₁ चेदीनां ये महारथाः; T₂ चेदिकान्सृज्यांस्तथा.

24 T₂ repeats 24^{ab} after 24^{cf}. — ^a) B₂ हन्य-
माना (for वध्य). — ^b) T₁ चेदिमुख्या (for मत्स्या).
— ^o) D₈ G₂ कर्णमेवामिद्रुत्य. — ^d) §₂ T₁ समर्दयन्; K₃
V₁ B₂.s Dn₁ D₁.s T₂.s G M समर्पयन्; K₄ समार्दयन्;
B₁.s.s D₂.s.s. ^o) पर्यन्. Da₁ D₁.s.s शरसंघैः समार्पयन्.
— ^o) K₃ ततो (for तात्). K₃ शितान् (for शितैर्).
D₈ S (except T₂) तान्दत्वा विविधैर्बाणैः. — ^f) K₃
महाबलः; Dn₁ रथि; G₂ रथाः. — K₃ ins. after 24 :
T₂ after the repetition of 24^{ab}.

854* प्राद्रवन्त रणे भीताः सिद्धत्रस्ता मृगा इव ।
On the other hand, D₈ T₁.s G M ins. after 24:

855* ततस्तान्प्रहसन्वीरो विजिग्ये पाण्डवाज्रणे ।
25 ^a) K₃ V₁ B Da₁ Dn₁ D₁-s.s. कर्म (for कर्णे).
D₈ T₁.s G M अल (D₈ तद्)द्भुतं रणे कर्म (G₁ 'र्णे'); T₂
तत्रानुत्तमं कर्म. — ^o) §₂ शूराः; D₈ शूरः. D₈ S
योधयामास समरे. — After 25°, D₈ S ins.:

856* यतमानान्महारथान् ।
योधयामास समरे.

[Cf 26^{ab}. (L. 1) G₂ यतमानो.]

— ^a) D₂ अवधीत्संयुगे वृषः.

26 ^a) D₈ यतमानः. V₁ शरं (for परं). — ^b) §₂
D₈ योधयानांश्च; K₁ B₄ Da₁ D₁.s.s. [अ]योधयन्तांश्च;
K₂.s Dn₁ योधयन्तश्च; V₁ योधयन्तश्च; B₁-s.s D₂.s.s

[अ]योधयन्तांश्च (for 'यन्तांश्च). V₁ [ए]व (for च).
D₈ पंचधा (for धन्विनः). — T₁ om. (hapl.) 26^d-29^a.
— ^d) T₂ शरैरावारयद्रणे; G₂.s ददाह समरे रिपून्.

27 T₁ om. 27 (cf. v. l. 26). — ^a) G₂ वीरस्य
(for कर्णस्य). — ^o) K₃ B₁.s Da₁ D₁.s-s (T₁ om.)
तुतुपुर् (for तुतुपुर्). T₃ G₂.s देवगंधर्वाः (for देवताः
सर्वाः). — ^d) K₃ V₁ B D T₂.s G₁.s M सिद्धाश्च
सहचारणैः (K₃ 'चारणाः'; T₃ G₂ 'सैनिकैः'); G₃ ससिद्धाः
सहसैनिकाः.

28 T₁ om. 28 (cf. v. l. 26). — ^a) D₇ महेष्वासं.
B₂.s अपूजयन्त समरे; M₁ 'यन्त महेष्वासा (hypermetric).
— ^b) §₁ K₁ G₂ धार्तराष्ट्रान् (G₂ 'ष्ट्रे'). D₈ महौजसः;
D₈ नरेश्वरं; G₁ महारथं (for नरोत्तमम्). — ^o) §₁ K₁.s
D₈ T₃ G₃ रथिवरश्रेष्ठं; M₂-s नरवरं (for रथवरं). — ^d)
D₁ प्रेक्ष्य ते (hypermetric) (for श्रेष्ठं).

29 T₁ om. 29^a (cf. v. l. 26). §₁ K₁.s laouna up
to रि (in 29^b). — ^b) D₈ T₁.s G M ददाह समरे
रिपून्. — For 29^{ab}, §₂ subst.:

857* एकवीरो महेष्वासो विप्रस्तापरिवाहिणम् (sic) ।
while, K₄ subst. for 29^{ab}:

858* समर्दयन्च्छरैस्त्रिदणैः पाञ्चालानां प्रवाहिनीम् ।
— ^o) §₁ K₁.s.s कक्षमिद्धो; D₈ T G₁.s M₁ कक्षं युष्कं;
D₈ कक्षमिद्धे (sic); G₂ कक्षं वृक्षं; M₂.s युष्कं कक्षं (for
कक्षमिद्धो). Co cites इद्धः (as in text). B₂ Dn₁ D₁
महाः; G₂ यदा (for यथा). — ^d) Dn₁ निदाघः; D₁
निदग्धे (sic) (for निदाघे). K₃ ज्वलनो (for ज्वलितो).
D₈ T₁.s G M दहेत् (for महान्). T₂ निदाघे वायुनेरितः.

30 ^a) K₁ प्रावर्तत; K₂ प्रावर्ततु; B₂ प्रवर्तति; Dn₁ T₁
प्रावर्तति (T₁ 'ते'); M₁ वत्तु (for वन्त). §₁ (sup. lin.
as in text) K₂ रणे वीराः; B₂.s रणाद्धीताः. — ^d) Dn₁
कर्णे. K₃ V₁ B D S महारथं (for 'बलम्').

प्राद्रवन्त रणे भीताः कर्णं दृष्ट्वा महाबलम् ॥ ३०
तत्राकन्दो महानासीत्पाञ्चालानां महारणे ।
वध्यतां सायकैस्तीक्ष्णैः कर्णचापवरच्युतैः ॥ ३१
तेन शब्देन वित्रस्ता पाण्डवानां महाचमूः ।
कर्णमेकं रणे योधं मेनिरे तत्र शात्रवाः ॥ ३२
तत्राद्भुतं परं चक्रे राधेयः शत्रुकर्शनः ।
यदेकं पाण्डवाः सर्वे न शेकुरभिर्वीक्षितुम् ॥ ३३
यथौघः पर्वतश्रेष्ठमासाद्याभिप्रदीर्यते ।
तथा तत्पाण्डवं सैन्यं कर्णमासाद्य दीर्यते ॥ ३४
कर्णोऽपि समरे राजन्विधूमोऽग्निरिव ज्वलन् ।
दहन्तस्थौ महाबाहुः पाण्डवानां महाचमूम् ॥ ३५

शिरांसि च महाराज कर्णाश्चलकुण्डलान् ।
बाहुंश्च वीरो वीराणां चिच्छेद लघु चेपुभिः ॥ ३६
हस्तिदन्तान्तरुन्तखज्जान्ध्वजाञ्चक्षीर्ह्यान्गजान् ।
रथांश्च विविधात्राजन्पताका व्यजनानि च ॥ ३७
अक्षेपायुगयोक्त्राणि चक्राणि विविधानि च ।
चिच्छेद शतधा कर्णो योधव्रतमनुष्ठितः ॥ ३८
तत्र भारत कर्णेन निहतैर्गजवाजिभिः ।
अगम्यरूपा पृथिवी मांसशोणितकर्ममा ॥ ३९
विषमं च समं चैव हतैरश्वपदातिभिः ।
रथैश्च कुञ्जरैश्चैव न प्राज्ञायत किञ्चन ॥ ४०
नापि स्वे न परे योधाः प्राज्ञायन्त परस्परम् ।

C. 8. 3953
B. 8. 78. 45
K. 8. 82. 45

31 ^a) K₁ D₅ कंदो; T_{1.3} G_{2.3} नादो (for [आ]-
कंदो). — ^b) Ś₂ पांचालानां; B₁ D₆ T₃ G M पाण्डवानां
(for पाञ्चालानां). D_{5.3} S विशां पते (for महारणे).
— ^c) K₁ साधकैस् (for सायकैस्). — ^d) D₆ S उग्रैः
(M₁ 'ग्र-') कर्णधनुश्च्युतैः; D₇ कर्णचापच्युतैः शरैः; D₈
'च्युतैरपि.
32 ^b) T₂ पांचालानां (for पाण्डवानां). D₆ T₃ G M
महारथाः (for 'चमूः'). — ^c) G₂ M योधं. — ^d) V₁
सर्वं (for तत्र). D₆ T_{1.3} G M भारत (for शात्रवाः).
B₅ D₈ मेने भरतसत्तम; T₂ मन्यमाना विशां पते.
33 ^a) K₁ परशु; K₃ V₁ B D₁ D_{1-5.7.3} पुनश्च;
D₆ T_{1.3} G M महत् (for परं). T₂ तत्राद्भुततमं चक्रे.
— ^b) Ś₂ K_{1.2.3} V₁ B₁₋₃ शत्रुकर्षणः; B₅ D₆ S (except
T₂) 'तापनः' (for 'कर्शनः'). — ^c) K₃ तमेकं; V₁ B D
(except D₂) S (except G₂) यदे (T₁ 'दै')नं. — ^d) K₁
शकेर (for शेकुर).
34 ^a) D₆ S जलौघः (for यथौघः). M₃ पर्वतं
(for पर्वत). — ^b) Ś₂ K₄ [अ]भिप्रदीर्यते. K₃ समा-
साधभिद्वयते; B₂ D₈ समासाद्य प्र (D₃ 'द्याभि' दीर्यते; D₆ S
वयासाद्य (M₁ यथा सद्यः) प्रभिद्यते. Ca cites दीर्यते. — ^c)
D₁ तत्पाण्डवं महासैन्यं. — ^d) T₁ भिद्यते; M₃ निर्यते (for
दीर्यते). B₂ T₂ कर्णं प्राप्य व्यदीर्यत.
35 ^a) G₁ एको (for कर्णो). — ^c) D₁ दहन्तस्थौ
(sio); D₂ तदा तस्थौ (for दहन्तस्थौ). B₅ T₂ ददाह
पुरणव्याघ्रः; D₆ T_{1.3} G M दहन्ततो नरव्याघ्रः. — ^d)
D_{1.4.5} महाचमूः; D_{6.3} T_{1.3} G M अनिकिर्नी (for
महाचमूम्).
36 ^a) G₂ महाभाग (for 'राज'). D₈ शिरांश्चैव
महाबाहुः; T₂ शिरांसि समरे राजन्. — ^b) Ś₂ K₃ V₁ B₁₋₄

D₁ D₁ D_{1-5.7.3} कर्णां (D_{3.3} 'र्ण')श्चैव सकुण्डलान्; K₁
कर्णश्च चलकुण्डलं; B₅ T₂ कुण्डलालंकृतानि च; D₆ T_{1.3} G M
यो (G₂ M_{1.3} यौ)धानां कुण्डलानि च. — ^c) D₆ S बाहु-
नूरुन्त (D₆ 'रुश्च त')या जंवांश्च. — ^d) D₆ S परमेपुभिः
(for लघु चेपुभिः).

37 ^a) Ś₂ K₃ B_{1.3-5} D₁ D₁ D₁₋₇ T_{1.3} G_{1.3} M हस्ति-
दंतस्तरुन्; B₂ 'दंतं स'; D₃ 'दंतस'. — ^b) D₈ शंखान् (for
ध्वजान्). K₃ D₃ शक्तिर; D₈ शक्तीन्. T₁ G₂ ध्वजांश्च विवि-
धानि च. — T_{1.3} G_{2.3} om. 37^{ad}. — ^c) K₄ D₈ विविधा
राजन्; T₂ 'धाकरान्' (for 'धात्राजन्'). — ^d) T₂ M₁ पताकान्.

38 B₅ om. 38^{ad}. — ^a) B₁ D₁ D₁ D_{1-5.7}
अक्षं च युगं; B₂ आक्रम्य युं; B₃ अक्षांश्च युं; T₂ अक्षेपु युं.
K_{2.4} -योक्तृणि; B₁ -योद्धानि (for -योक्त्राणि). D₆
T_{1.3} G M ईपान (G₂ 'म')क्षान्पुगांश्चैव. — G₁ om.
38^b-40^c. — ^b) D₁ वीरोः; T₂ छत्राणि (for चक्राणि).
D₁ विविधानि सहांति च; D₆ T_{1.3} G_{2.3} M चित्रांश्च र (M₁
विचित्रात्र)यकृवरान् (T₃ G₃ 'र'). — ^c) K₃ V₁ B D S
(G₁ om.) बहुधा (for शतधा). D₆ राजन् (for कर्णो).
— ^d) D₆ T₃ G₃ योधव्रतम्; T₁ G₂ M योधवृत्तिम्.

39 G₁ om. 39 (cf. v. l. 38). — ^b) D₁ D_{1.3}
निहितैर. D₆ रथवाजिभिः; D₈ गजसादिभिः. — ^c) D₆
अगम्यमाना; G₂ 'रूपां. G₂ पृथिवीं. — ^d) G₂ -कर्ममां.

40 G₁ om. 40^{ad} (cf. v. l. 38). — ^a) V₁ समं च
विषमं चैव; B₂ विषमा च समा चैव; B₃ विसमश्च समश्चैव;
D₄ विषमे च समे चैव. — ^b) K₄ V₁ B_{2.3.5} D₁ D_{1.5.3}
T₃ M अक्षैः (for अश्व-). T_{1.3} G_{2.3} निहतैरश्वसादिभिः.
— ^c) D₆ T_{1.3} G_{2.3} M रथै रथगतैश्चैव (T₁ M₂₋₄ 'श्वापि').
— ^d) K₄ V₁ D₃ T_{1.2} G₁ प्रज्ञायत; G₂ M व्य (M₁
वि)ज्ञायत.

C. 8. 3984
B. 8. 79. 46
K. 8. 82. 45

घोरे शरान्धकारे तु कर्णस्त्रि च विजृम्भिते ॥ ४१
राधेयचापनिर्मुक्तैः शरैः काञ्चनभूषितैः ।
संछादिता महाराज यतमाना महारथाः ॥ ४२
ते पाण्डवेयाः समरे कर्णेन स पुनः पुनः ।
अभ्यन्त महाराज यतमाना महारथाः ॥ ४३
मृगसंधान्यथा क्रुद्धः सिंहो द्रावयते वने ।
कर्णस्तु समरे योधांस्त्र तत्र महायशः ।
कालयामास तत्सैन्यं यथा पशुगणान्वृकः ॥ ४४
दृष्ट्वा तु पाण्डवीं सेनां धार्तराष्ट्राः पराङ्मुखीम् ।

अभिजगमुर्महेष्वासा रुवन्तो भैरवात्रवान् ॥ ४५
दुर्योधनो हि राजेन्द्र मुदा परमया युतः ।
वादयामास संहृष्टो नानावाद्यानि सर्वशः ॥ ४६
पाञ्चालापि महेष्वासा भग्ना भग्ना नरोत्तमाः ।
न्यवर्तन्त यथा शूरा मृत्युं कृत्वा निवर्तनम् ॥ ४७
तान्निवृत्तात्रणे शूरात्राधेयः शत्रुतापनः ।
अनेकशो महाराज वभञ्ज पुरुषर्षभ ॥ ४८
तत्र भारत कर्णेन पाञ्चाला विंशती रथाः ।
निहताः सादयः क्रोधाच्चेदयश्च परःशताः ॥ ४९

41 °) D₀ परेणाय; T₈ G_{2.8} परे योधाः. — °) D₇ T₂ प्र(T₂ व्य)जायंत. D₀ T_{1.8} G M व्याजायंत (M₁ विजायंत; M₂₋₄ ह्याजायंत) विशां पते. — °) K_{8.4} B₅ D₀ च (for तु). D₀ D_{1.5} घोरेण बांधकारे तु. — °) D₀ D_{1.5} कर्णास्त्रेण; D₀ T₈ M शस्त्रास्त्रे च; T_{1.8} G_{2.8} शस्त्रास्त्रैश्च; G₁ शरशस्त्रश्च (hypermetric). B₂ M तु (for च). K₄ विजृम्भिते; D₂ विजृम्भिते; T₈ G₈ विजृम्भिते; C₈ भिता.

42 °) D₀ S राधेयधनुषा मु(D₀ T₁ 'पोन्मु'; G₁ 'पो मु)कैः. — °) K_{1.8} V₁ B (except B_{1.2}) कांचन-भूषणैः; D₀ S (except G₂) कनकभूषणैः. — °) D₀ S संछादितं. D₅ om. (hapl.) महाराज यतमाना. K₈ V₁ B D (D₅ om.) S पाण्डवानां (for यतमाना). D₀ T₁ महाबलं; T_{1.8} G M महदलं (for महारथाः).

43 °) B (except B₅) D₀ D₁ D_{1.8-5} राधेयेन (for कर्णेन स). K₈ च; D₂ तु (for स). D₈ समंततः (for पुनः पुनः). — °) K₈ अभिघंत; D₀ D_{1.5} अभज्यत; D₈ आरुध्यत (for अभज्यन्त). V₁ B₅ D₀ D_{1.8-5} तदा राजन् (for महाराज). D₀ S (except T₂) भज्यंते समरे राजन्. — °) D₈ भज्यमाना (for यत). G₂ महाबलाः (for रथाः).

44 °) G₂ दापयते (for द्राव). D₀ नमः; D₀ तदा; D₈ वनात्; T_{1.8} G M तथा; T₂ वली (for वने). — After 43^{ab}, N (except D₀) T₂ ins.:

859* पाञ्चालानां रथश्रेष्ठान्द्रावयञ्छात्रवांस्तथा ।

[Some MSS. पंचालानां. B₅ नरश्रेष्ठान्; T₂ रथनातान् (for 'श्रेष्ठान्). D₈ शतथा (for शत्रुवांस). S K_{1.2.4} तदा (for तथा). B₅ अद्रावयत पांडवान्; T₂ कर्णो द्रावयते तथा (for the posterior half).]

— °) S योधास; K_{2.4} योधस; D₈ योद्धा; T₈ G₈ M योधांस. D₀ G₁ तथा कर्णस्तु समरे. — °) K₁ यत्र यत्र; B_{1.4} D₀ D_{1.7} त्रासयन्सु; D₀ G₁ योधांस्त्र (for तत्र

तत्र). T_{1.8} G_{2.8} M₁ महारथः (for 'यथाः) — °) V₁ B₅ D₀ D_{1.5} T₂ पांडूनां; D₀ समरे; T_{1.8} G M संकुद्रो (for तत्सैन्यं). — °) M पशुगणं. B₅ हरिः; T₂ वृषः (for वृकः).

45 °) B (except B₁) D₀ D₁ D_{1.8} तत्राजगमुद्र; D₀ D_{1.5} प्रति; D₀ अतु (for अभि). B_{2.5} महेष्वासा (B₂ 'श). — °) B₂ चरंतो; B₅ D₀ D_{1.5.0} S नदंतो; D₀ D_{3.7} रवन्तो (for रुवन्तो).

46 °) B₅ D₀ D_{1.8.8} S [S] पि (for हि). D₈ संहृष्टो (for राजेन्द्र). — °) K₈ पुनः (for युतः). — °) K₈ छादयामास संकुद्रो (for °). D₀ S (except T₂) नानावाद्यानि संहृष्टो वादयामास भारत.

47 °) S पां(S₈ पं)चालेपु; K₈ पंचापि च; B₂ D₈ पंचालापि; B₃ पांचाला हि; B₂ D_{2.0} S पां(B₅ M_{2.8} पं)चालाश्च (T₂ 'लाः स-). D₀ G₁ महावीरा (for महेष्वासा) — °) K₈ B_{1.2.4} D₀ D_{2-4.7.8} भग्नास्त्र. K₁ महारणे; B₅ D₈ महारथाः; D₀ S पुनः पुनः (for नरोत्तमाः). B₅ D₀ D_{1.5} संप्रभग्ना नरो(B₅ नृपो)त्तम. — G₂ om. 47°-48°. — °) D₀ निवर्तत; M₁ व्यव. T₁ ततः; T₂ रणे; G₁ तथा (for यथा). K₈ B (except B₄) D (except D₀) शूरं. — °) K₁ मृत्युर्वेत्ता. S₁ K₂ D₀ निवर्तिनं.

48 G₂ om. 48 (of. v. l. 47). — °) D₀ T_{1.8} G_{1.8} M ते (for तान्). T₁ G₁ M₂₋₄ निवृत्ता. D₀ T_{1.8} G_{1.8} M_{1.8} शूरा (for शूरान्). — °) D₀ T_{1.8} G_{1.8} M राधेयेन ततस्ततः. — °) V₁ D₈ पुरुषर्षभ. D₀ S (G₂ om.) प्रभग्नाश्च (T₂ वभञ्ज च; M₂₋₄ भग्नास्त्र) पुनः पुनः.

49 °) B₂ भ्रामत (sic) (for भारत). — °) S₁ V₁ B_{2.4} पंचाला (V₁ 'लं); K₈ B₁ पांचालान्. K₄ विंशति. K₈ रथान्; D₈ हताः (for रथाः). D₀ S (except T₂) पांचालाः पंचविंशतिः. — °) D₂ निहिता. S₂ (sup. lin.)

कृत्वा शून्यात्रयोपस्थान्वाजिष्टांश्च भारत ।
 निर्मनुष्यान्गजस्कन्धान्पादातांश्चैव विदुतान् ॥ ५०
 आदित्य इव मध्याह्ने दुर्निरीक्ष्यः परंतपः ।
 कालान्तकवपुः क्रूरः स्रतपुत्रश्चचार ह ॥ ५१
 एवमेतान्महाराज नरवाजिरथद्विपान् ।
 हत्वा तस्यौ महेश्वामः कर्णोऽरिगणसूदनः ॥ ५२
 यथा भूतगणान्हत्वा कालस्तिष्ठेन्महाबलः ।
 तथा स सोमकान्हत्वा तस्यावेको महारथः ॥ ५३
 तत्राद्भुतमपश्याम पाञ्चालानां पराक्रमम् ।

वध्यमानापि कर्णेन नाजहू रणमूर्धनि ॥ ५४
 राजा दुःशासनश्चैव कृपः शारद्वतस्तथा ।
 अश्वत्थामा कृतवर्मा शकुनिश्चापि सौबलः ।
 न्यहनन्पाण्डवीं सेनां शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ५५
 कर्णपुत्रौ च राजेन्द्र आतरो सत्यविक्रमौ ।
 अनाशयेतां बलिनः पाञ्चालान्वै ततस्ततः ।
 तत्र युद्धं तदा ह्यासीत्क्रूरं विशसनं महत् ॥ ५६
 तथैव पाण्डवाः शूरा धृष्टद्युम्नशिखण्डिनौ ।
 द्रौपदेयाश्च संकुद्रा अभ्यघ्नंस्तावकं बलम् ॥ ५७

C. 8. 4002
B. 8. 76. 64
K. 8. 82. 63

सादिनः; Ks V1 B D S सायकैः (for सादयः). K1.2.4
 क्रोधाश्च; V1 क्रुद्रा. — ^a) K1 चेदयाश्च; Ds रथाश्चैव;
 Ds S भेदयंतः (for चेदयश्च). S K1.2.4 समंततः; Ks
 परंतपः; V1 B1.4 Dn1 D2-1.7.8 परं शताः; B2 चतुःशताः;
 T1 परःशतं; T3 G3 पराजिताः; G2 परं स्थिताः (for परः-
 शताः).

50 ^a) S1.2 (sup. lin.) K1.2.4 श्रुत्वा; S2 दृष्ट्वा
 (for कृत्वा). Ds.० शूरान् (for शून्यान्). — ^b) Ds
 शून्यांश्च (for -पृष्टांश्च). — ^c) K4 Ds S प(M1.3 पा)-
 दातींश्च; Da1 Dn1 Ds पदातांश्च (for पा). V1 च निपीडि-
 तान्; B1 चैव विश्रुतान्; T2 चापि विदुतान्; G1 चैव श्रुतान्.

51 ^b) S K1.2.4 Ds दुर्निरीक्षः. B1 परंतपः; Bs शरै-
 स्तथा; Ds S परैस्तथा (T2 G1 M द्वा) (for परंतपः).
 — ^c) Ds S इव (for -वपुः). K1 क्रूरः; Ks Bs D2.6.3 S
 क्रुद्रः; V1 B1-4 Da1 Dn1 D1.3-5.7 शूरः (for क्रूरः).
 — ^d) S2 K1 D2.3 चकार ह; V1 Da1 D1.5 व्यराजत;
 B1.3.4 Dn1 D3.1.7 [S]भ्यराजत; B3.5 बभूव ह; Ds S
 प्रकाशते (for चचार ह).

52 ^a) K4 V1 Da1 Dn1 D1-7 एतन्; Ds एष; S एव;
 (for एतान्). — ^c) Ds S (except T2) नरव्याघ्रः (T3
 Gs घ्न) (for महेश्वामः). — ^d) G1 मर्दनः (for
 सूदनः).

53 ^b) T1 कालस्तीक्ष्णो; T2.3 G1.3 M स्तस्यौ; G2 तथा
 नैको (for कालस्तिष्ठेन्). B2 महारथः (for बलः). — B2
 om. (hapl.) 53^{cd}. M2-4 om. (hapl.) 53^c-55^d.
 — ^c) T G [अ]सौ (for स). — ^d) G1.2 तथा
 नैकान् (G2 'को) (for तस्यावेको). K1.2 महारथाः; Bs
 T3 G M1 बलः (for 'रथः).

54 M2-4 om. 54 (cf. v. l. 53). — ^a) Ds
 तदद्भुतम्. Ds M1 अपश्यामः. — ^b) Some MSS. पंचालानां.
 — ^c) K4 Ds हि; D2.3 तु; T G च (for [अ]पि). K1

कर्णः; V1 B1-4 Da1 Dn1 D1-5.7 T G यत्कर्णः; Ds
 यत्कर्मे; Ds ये कर्णं (for कर्णेन). — ^a) S2 K4 Ds T
 G1.3 M1 न जहू (K1 'हु; G1 'हू); G2 नजाग (sic) (for
 नाजहू). Bs यस्यजंति न संगरे.

55 M2-4 om. 55^{cd} (cf. v. l. 53). — ^a) Ds.4
 राजन्. Bs दुर्योधनश्च (for दुःशासनश्च). Ds ततो दुर्योधनो
 राजा; T G M1 दुर्योधनः स्वयं राजा. — ^b) B2 Ds T G
 M1 दुःशासनस् (for शारद्वतस्). T2 G1 M1 तदा (for
 तथा). — ^c) D2 अश्वत्थामाश्चाधिरथिः; Ds T1.3 G M1
 द्रौणिश्च कृतवर्मा च; T2 कृतवर्मा च शकुनिर्. — ^d) B2.5
 चैव (for चापि). B1.4 Dn1 D3.4.7 शकुनिश्च महाबलः; Ds
 हार्दिन्यः शकुनिलथा; T2 अश्वत्थामा च वीर्यवान्. — ^e)
 K2 D1 G2 M1 न्यहनन्; T2 व्यधमन् (for न्यहनन्).

56 ^a) V1 B D तु (for च). T2 G2.3 महाराज (for
 च राजेन्द्र). — ^c) K3 निवारयेतां; Bs आजघ्नतुल्लौ (for
 अनाशयेतां). K2.4 Bs D2.3 बलिनौ. V1 B1-4 Da1
 Dn1 D1.3-5.7 निजघ्नान्ते बलं कुद्रौ; Ds S बलं नाशयतस्त्वा-
 (Ds 'यतश्चा; T1 'यते ह्या; T2 'यितुं चा; M1 'यतान्वा;
 M2-4 'यतः स्मा)जौ. — ^d) Ds S पांचालानां (for 'न्यै).
 Ds.3 समंततः (for ततस्ततः). V1 B1-4 Da1 Dn1 D1.3-5.7
 पांडवानामितस्ततः. — T2 om. (hapl.) 56^c-58^b. K1
 Ds repeat 56^c-57^d after 8. 57. 6. — ^e) K3
 तव (for तत्र). K4 (second time) तदा च; V1 B
 (except Bs) Da1 Dn1 D1.3-5.7 सहच (for तदा हि).
 Ds T1.3 G M1 पुनस्तत्राभवयुद्धं; M2-4 तावकानां च
 भूयिष्ठं. — ^f) K1 (first time) व्यसनसं; Cc विशसनं
 (as in text). Da1 D1.5 तदा; D2 तथा (for महत्).

57 For the repetition in K1 Ds, cf. v. l. 56.
 T2 om. 57 (cf. v. l. 56). — ^a) T2 Gs तथा च (for
 तथैव). — ^c) Bs संकुद्रा (for संकुद्रा). — ^d) S
 (T2 om.) न्य(G2 अ)घ्नन्स् (for अभ्यघ्नन्स्). K1 Ds (both

C. 8. 4002
B. 8. 78. 64
K. 8. 82. 64

एवमेष क्षयो वृत्तः पाण्डवानां ततस्ततः ।

तावकानामपि रणे भीमं प्राप्य महाबलम् ॥ ५८

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि पट्टपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५६ ॥

५७

संजय उवाच ।

अर्जुनस्तु महाराज कृत्वा सैन्यं पृथग्विधम् ।

सूतपुत्रं सुसंरब्धं दृष्ट्वा चैव महारणे ॥ १

शोणितोदां महीं कृत्वा मांसमज्जास्थिवाहिनीम् ।

वासुदेवमिदं वाक्यमब्रवीत्पुरुषर्षभ ॥ २

एष केतू रणे कृष्ण सूतपुत्रस्य दृश्यते ।

भीमसेनादयश्चैते योधयन्ति महारथान् ।

एते द्रवन्ति पाञ्चालाः कर्णात्रस्ता जनार्दन ॥ ३

second time) कौरवं (for तावकं).

58 T₂ om. 58^{ab} (cf. v. l. 56). — °) G_{1.2} एव (for एष). — °) T₁ पांचालानां (for पाण्डवानां). B₁ समंततः (for ततस्ततः). — °) B₅ च समरे; D₈ च भूयिष्ठं; D₈ रणे राजन् (for अपि रणे).

Colophon. — Day of Karṇa's Generalship: § K_{1.2.4} द्वितीये (K₄ 'य') युद्धदिवसे. — Adhy. no. (figures, words or both): §₁ 74 (?); §₂ 58; B₁ 72; B₄ 77; B₅ 80; D₁ T_{1.3} G 89; D₁ 71; D₄ 59; D₈ 78; T₂ 85; M 88.

57

1 °) D₈ महाभाग. — °) K₈ V₁ B D हत्वा (for कृत्वा). K₁ पृथग्विधं; V₁ B (except B₅) D₁ D₁ D_{1.2-5.7} चतुर्विधं. — °) B_{1-2.5} D₁ D_{1.2-5} च (B₅ स) संरब्धं; B₄ D₁ D₁ च संक्रुद्धं. — °) B₂ सैन्यं (for चैव). — For 1, S subst.:

860* हत्वा तु फल्गुनः सैन्यं कौरवाणां पृथक्पृथक् ।

सूतपुत्रस्य संरम्भं दृष्ट्वा चापि महाहवे ।

[(L. 1) G₁ पाण्डवः सेनां (for फल्गुनः सैन्यं). T₂ G₈ नरर्षभ (G₈ 'भः') (for पृथक्पृथक्). — (L. 2) G₁ चैव (for चापि).]

2 °) K₃ शोणितोदां; D₈ 'तोदा. §₂ मही; V₁ B₂₋₅ D₁ D₁₋₅ S नदीं (for महीं). — °) B₄ D₁ D₁ D_{1.5} मांसशोणित (for 'मज्जास्थि-). K₃ D_{2.3} -पंकिनीं; V₁ B D_{2.4.7} -पंकलां; D₈ T₂ G₁ -कर्दमां; T_{1.3} G_{2.3} M -शैवलां (for -वाहिनीम्). — K₄ B D₁ D₁ D_{1.2.5.6.8} T₂ ins. after 2^{ab}; V₁ after 2:

861* मनुष्यदीर्घपापाणां हस्त्यश्चक्रुत्तरोधसम् ।

शरास्थिचयसंकीर्णां काकगृध्रानुनादिताम् ।

छत्रहंसप्लवोपेतां वीरवृक्षापहारिणीम् ।

हारपद्माकरवतीमुष्णीषवरफेनिलाम् ।

धनुःशरध्वजोपेतां नरक्षुद्रकपालिनीम् ।

चर्मवर्मभ्रमोपेतां रथोद्भुपसमाकुलाम् ।

जयैषिणां च सुतरां भीरूणां च सुदुस्तराम् ।

तां नदीं प्रापयित्वा तु वीभत्सुः परवीरहा ।

[(L. 1) B₂ कृतरोधनां; D₂ 'रोधसां. — (L. 2) V₂

शरास्थिचयः; D₈ शूरावयव- (for शरास्थिचय-). K₄ संकीर्ण-; T₂

शरास्थियवसा कीर्णां (for the prior half). K₄ कंक-; K₄ B₅

-नादितं (B₅ 'नीं'); D₁-मोदितं (for -नादितम्). T₂ काकगृध्राभिना-

दितं. — (L. 3) D₁ D₅ 'छत्रं हंस-; T₂ छत्रमांस-; T₂ नरतीरापहा-

रिणीं (for the posterior half). — (L. 4) K₄ हारपद्मा-

करवती; D₁ D_{1.5} 'पद्मोत्पलवतीम्. — (L. 5) B₅ धनुः

सरसिजोपेतां; D₁ D_{1.5} 'शरजवो'; D₈ 'गजो'; D₈ 'कृष्णो';

T₂ 'गृहो' (for the prior half). B₂ 'क्षत्र' (for

'क्षुद्र-). K₄ V₁ D₅ -कपालिनी (V₁ 'नीं). — (L. 6)

V₁ D_{1.5} T₂ वर्मचर्म- (for चर्मवर्म-). D₁ -समाकुले-

— (L. 7) V₁ B_{1.4.5} D_{2.3} तु (for the first ch). B₂

दुस्तरामपि (hypermetrio) (for सुदुस्तराम्). — (L. 8) D₁

D_{1.5} प्रापयित्वा (for प्राप-). B₂ D₁ D_{1.5} T₂ वै; B₅ च

(for तु). K₄ D₁ D_{2.3} नदीं प्र(D₂ प्रा)वर्तयित्वा च (D₈

तु); B₅ प्रापयित्वा नदीं चैव (for the prior half). T₂

परवाहिनी.]

— °) §₁ K_{1.2.4} V₁ B₁₋₄ D_{2.4.6.8} T₂ G_{1.2} पुरुषर्षभः;

B₅ परवीरहा; D₁ D_{1.5} T_{1.3} G₈ भरतर्षभ.

3 Before 3, N ins. अर्जुन उवाच. — °) D₁ रतः

(for रणे). G₂ तत्र (for कृष्ण). — °) K₁ -सेनात्रयश्च

(sic). B₂ D₈ S चैव (for चैते). — °) K₄ योधयन्तो.

एष दुर्योधनो राजा श्वेतच्छत्रेण भास्वता ।
 कर्णेन भग्नान्पाञ्चालान्द्रावियन्वहु शोभते ॥ ४
 कृपश्च कृतवर्मा च द्रौणिश्चैव महाबलः ।
 एते रक्षन्ति राजानं सूतपुत्रेण रक्षिताः ।
 अवध्यमानास्तेऽस्माभिर्घातयिष्यन्ति सोमकान् ॥ ५
 एष शल्यो रथोपस्थे रश्मिसंचारकोविदः ।
 सूतपुत्ररथं कृष्ण वाहयन्वहु शोभते ॥ ६
 तत्र मे बुद्धिरुत्पन्ना वाहयात्र महारथम् ।
 नाहत्वा समरे कर्णं निवर्तिष्ये कथंचन ॥ ७
 राधेयोऽप्यन्यथा पार्थान्मृज्जयांश्च महारथान् ।

निःशेषान्समरे कुर्यात्पश्यतो नौ जनार्दन ॥ ८
 ततः प्रायाद्रथेनाशु केशवस्तव वाहिनीम् ।
 कर्णं प्रति महेष्वासं द्वैरथे सन्यसाचिना ॥ ९
 प्रयातश्च महाबाहुः पाण्डवानुज्ञया हरिः ।
 आश्वासयत्रथेनैव पाण्डुसैन्यानि सर्वशः ॥ १०
 रथघोषः स संग्रामे पाण्डवेयस्य संवभौ ।
 वासवाशनितुल्यस्य महौघसेव मारिष ॥ ११
 महता रथघोषेण पाण्डवः सत्यविक्रमः ।
 अभ्ययादप्रमेयात्मा विजयस्तव वाहिनीम् ॥ १२
 तमायान्तं समीक्ष्यैव श्वेताश्वं कृष्णसारथिम् ।

C. 8. 4021
B. 8. 79. 18
K. 8. 83. 18

K₁ Dn₁ D_{3.4.6.7} T₁ M महारथः; K_{3.4} V₁ B_{2.3} Da₁
 D_{1.5.8} T_{1.8} G रथाः; B₅ बलं. — °) B₂ राजानं (for
 पाञ्चालः). — °) K₁ कर्णाग्रस्ताः; K_{3.4} V₁ B_{1.3-5} D S
 कर्णाग्रस्ताः. B₂ सूतपुत्रेण रक्षिताः.

4 K₃ om. 4. — °) V₁ B_{1.2.4.5} Dn₁ D_{3.4.7} M
 धार्यता (D₄ 'तां'); B₃ D_{6.8} T G धार्यते; Da₁ D_{1.2.5}
 राजता (D₂ 'ते') (for भास्वता). — Da₁ D_{1.5} om. 4°-6°. — °) B (except B₅) T_{1.8} G_{2.8} M बहू (B_{2.4} 'हु')
 शोभतः; D₂ बहुशो रणे.

5 Da₁ D_{1.5} om. 5 (cf. v. 1.4). T₂ om. (hapl.)
 5-6. K₃ transp. 5 and 6. — °) K₄ कृतश्च. — °) K₃
 V₁ B₁ Dn₁ D_{2-1.7.8} महारथः; B_{2.3.5} रथाः; B₄ बल. D₆
 8 (T₂ om.) भारद्वाजश्च वीर्यवान्. — °) S₂ रक्षताः.
 — °) D₄ अवध्यमानास्; M₁ अयुध्य. D₆ S (T₂ om.)
 ते चापि (for तेऽस्माभिर). — °) K₃ वारयिष्यन्ति; B₅
 पातयि; D₆ S (T₂ om.) यो (M₄ यौ) घयि.

6 Da₁ D_{1.5} om. 6^{ab} (cf. v. 1.4). T₂ om. 6 (cf.
 v. 1.5). K₃ transp. 5 and 6. — °) T₁ G₁ M₁
 रश्मिसंग्रहः; T₃ G_{2.8} M₂₋₄ संग्रहः (for 'संचार'. — °)
 B₅ तृणं (for कृष्ण). — °) B_{1.2.4} Da₁ D_{1.5} S (T₂ om.)
 बहू (B_{2.4} G_{2.8} 'हु') शोभतः. — After 6, K₄ D₃ repeat
 8. 56. 56°-57°.

7 °) B₅ अत्र (for तत्र). — °) D₂ महाबलः; D₆
 S रथं सम (for महारथम्).

8 °) S₂ K₃ V₁ B_{2.8} Dn₁ D_{2.8} हि (for उपि). D₄
 यया (for [अ]न्यया). K₁ पार्थ. D₆ S मा स (M₁ हि)
 कर्णो रणे पार्थान् (G₂ 'थं'). — °) Da₁ D_{1.5} निःशेषं. D₆
 T G M₂₋₄ हन्यात्; M₁ हत्वा (for कुर्यात्). — °) S₁
 पश्यतो नौ; K₃ V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1-3.5-1} T₃ G_{1.3} M
 तौ नो; D₄ 'तौ नो; D₆ पश्यतां नो; T₁ पश्यतो नौ; T₂ G₂

पश्यतो मे (for 'तौ नौ'). — After 8, D₂ ins.:

862* एवमुक्तु पाथेन कृष्णो राजस्वरान्वितः ।

9 Before 9, D₆ T₃ G_{1.3} M₂₋₄ ins. संजयः. — °) D₆
 G₁ जवेन; M₁ रणेन (for रथेन). T₁ एवमुक्तुतः प्रायात्.
 — °) T₁ कर्णमद्रौ; G₂ प्रति मद्रान् (for कर्णं प्रति).
 D₁ M₁ महेष्वासा; D₆ T₃ G_{1.3} महाराजः; T₁ G₂ महेष्वास्तो
 (T₁ 'स्तो'). — °) K₃ सरथे; D_{1.5} द्वैरथे; M₁ द्वैरथं.
 S K_{1.2.4} D₂₋₄ T₂ सन्यसाचिनं; D₆ G M साचिनः.

10 °) K₄ प्रयाताश्च; B₁ तस्तु; D₃ प्रायातश्च. — °)
 D₃ पांडवानुग्रहो. — For 10^{ab}, D₆ S subst.:

863* स प्रयातो रथेनाशु कृष्णो राजन्महादेव ।

[M₁ संप्रयातो. G₂ कृपो; M₁ शुक्लो; M₄ कर्णो (for कृष्णो).
 T₁ कृष्णे मंत्रिनाहादेवे.]

— °) S₂ अश्वासयन्; V₁ B_{2.4} T₂ G₂ आश्वासयन्. S₂
 रथेनैवं; D₆ T₁ G_{1.3} रणेनाशु; T₂ अमेयात्मा; T₃ G₃ रणे
 चाशु; M₁ रथेनाशु; M₂₋₄ रथेनाशु (for रथेनैव). — °) T₁
 सर्वतः (for सर्वशः).

11 °) B₅ च; D₂ T₂ तु (for स). — °) K₃
 संनतौ; B₅ निर्बभौ; T₂ मारिष (for संवभौ). — °) T₂
 पातेन (for तुल्यस्य). — °) V₁ D₃ मेघवैषस्य; D₄ रथौ;
 T₃ पर्वतस्य. B₅ [ए]व (for [इ]व). T₃ दीर्यतः (for
 मारिष). — For 11, D₆ S (except T₂) subst.:

864* रथघोषस्ततस्तस्य पाण्डवस्य बभूव ह ।

वासवास्त्रिपातेन पर्वतेष्विव मारिष ।

[(L. 2) T₁ वज्रेण धार्यमाणेषु; G₂ वासवस्त्रिपातं (for
 the prior half). T₁ मारत (for मारिष).]

12 °) B₅ रथवंशेन; D₂ 'वोरेण. — °) M₃ पांडवाः.
 — °) D₆ S ता (T₁ G₁ त) ममेयात्मा (for अग्रमे). V₁
 अभ्ययायादमेयात्मा. — °) V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1-3.7}
 निजैषंस; D₃ तर्जयस् (for विज').

C. 8. 4021
B. 8. 79. 18
K. 8. 83. 18

मद्राजोऽन्नवीत्कर्णं केतुं दृष्ट्वा महात्मनः ॥ १३
अयं स रथ आयाति श्वेताश्वः कृष्णसारथिः ।
निघ्नन्नमित्रान्समरे यं कर्णं परिपृच्छसि ॥ १४
एष तिष्ठति कौन्तेयः संस्पृशन्गाण्डिवं धनुः ।
तं हनिष्यसि चेदद्य तन्नः श्रेयो भविष्यति ॥ १५
एषा विदीर्यते सेना धार्तराष्ट्री समन्ततः ।
अर्जुनस्य भयात्तुर्णं निघ्नतः शात्रवान्वहून् ॥ १६

13 °) K₁ समेक्ष्यैव; Da₁ D₁. 5.3 निरी°; D₂ समीक्षैव.
— °) K₄ M₄ कृष्णसारथिः. — °) D₀ तत्र राजा (for
मद्राजो). — °) D₀ दृष्ट्वा कर्म; S दृष्ट्वा केतुं (by transp.).
14 °) V₁ रथम्. D₂ आयातः. — °) B₁ D₀ T₂. 3
G₁. 3 M संग्रामे (for समरे). — °) V₁ कर्णं यं (by
transp.). Da₁ D₁. 5 परिपृच्छसि.

15 D₀ S (except T₂) repeat 15 after App. I
(No. 26). — °) T₁ (second time) संस्पृशन्; G₂ (first
time) स स्पृशन्. — °) D₀ T₁ (both both times), s
(first time) G₁ (both times), 3.3 M₁ (all first time),
3-1 (all both times) तं चेद्वनिष्यसि ह्यद्य; T₈ G₂. 3 M₁
(all second time) तं (G₂ किं) चेद्वनिष्यसि त्वद्य. — °) K₈
T₁ G₂ M₁. 3 (S MSS. first time) तन्नः; B₈ D₂ ततः;
Da₁ तं नः; D₁ तं नः; G₁ (first time) तं च (for तन्नः). B₁
G₂ (second time) भविष्यसि. — K₈. 4 V₁ B Da₁ Dn₁
D₁-5.7.8 T₂ ins. after 15: D₀ T₁. 3 G M after the
second occurrence of 15:

865* त्वामभिप्रेष्युरायाति कर्णं निघ्नन्वरात्रयान् ।

असज्जमानो राधेय तं याहि प्रति भारतम् ।

[(L. 1) D₀ माम् (for त्वाम्) D₁ अभिरिप्सुः K₈
चराचरान्; V₁ रथान्वहून्; B₂. 4 D₈ वरान्वरान्; B₈ वरा*;
B₈ अरिन्परान्; Da₁ D₁. 5 परान्वहून्; D₀ पराक्रमात्; T₁
वहून्परान्; T₂. 3 G M परान्वरान् (for वरात्रयान्). — D₁
repeats line 2 after st. 16. — (L. 2) K₄ B₂ Dn₁
D₂. 4 असज्जमानो; B₈ स सज्ज°; D₀ संस्तू°; T₁ G₁. 2 M₁
असज्ज°; M₃ असज्ज°. K₈ त्वं (for तं); K₄ पाहि. K₈ V₁
Dn₁ D₁ (both times), 3.3 प्रति भारत. D₀ S तं प्र (G₁ त्वां
प्र; M₁ तान्) याही (T₁ G₁. 2 °ती) ति मे मतिः (for the
posterior half).]

K₄ T₂ cont.:

866* घृणां त्यक्त्वा प्रसादं च भृगोरश्वं च संस्मरन् ।

दष्टिं मुष्टिं च संधानं स्पृष्ट्वा रामोपदेशजम् ।

धनंजयं जये प्रेप्सुः प्रत्युद्गम्य महारथान् ।

वर्जयन्सर्वसैन्यानि त्वरते हि धनंजयः ।
त्वदर्थमिति मन्येऽहं यथास्योदीर्यते वपुः ॥ १७
न ह्यवस्थाप्यते पार्थो युयुत्सुः केनचित्सह ।
त्वामृते क्रोधदीप्तो हि पीड्यमाने वृकोदरे ॥ १८
विरथं धर्मराजं च दृष्ट्वा सुदृढविक्षतम् ।
शिखण्डिनं सात्यकिं च धृष्टद्युम्नं च पार्षतम् ॥ १९
द्रौपदेयान्युधामन्युमुत्तमौजसमेव च ।

वाजिविद्यापरिज्ञाने न मे युद्धे बले हरिः ।

न मां विज्ञेयते कर्णं गदायुद्धे विशेषतः । [5]

[(L. 1) T₂ प्रसादं (for प्रसादं). — (L. 2) T₂ धृष्ट्युद्ग
संधानं (for the prior half). T₂ कृत्वा (for स्पृष्ट्वा).
— (L. 3) K₄ धनंजयः. T₂ प्रत्युद्गच्छ महारथः. — (L. 4) K₄
राजा- (sio) (for वृजि-). K₄ जयवृद्धौ (for न मे युद्धे).]
On the other hand, D₀ T₁. 3 G M ins. after 15, a
passage given in App. I (No. 26) followed by the
repetition of 15.

16 D₁ reads 16 twice (see below). — °) D₀
T₁. 3 G M₂-1 ते दीर्यते; T₂ संदी°; M₁ दीर्यति ते (for
विदीर्यते). — °) T₁ धार्तराष्ट्रैः; G₂ °राष्ट्र. — °) D₀
S कर्णं (for तूर्णं). — °) K₂ निघातः; D₁ (both times)
निघ्नतः. D₂ रणे; M बहु (for बहून्). D₀ दीर्यते हि समन्ततः.
— After 16, D₁ repeats line 2 of 865* followed by
the repetition of st. 16.

17 °) D₀ स्वरतो; D₈ त्वरिते; S (except T₂)
त्वरितो. D₈ न; T₁ G₂ [S]पि (for हि). — °) D₀
तथा (for यथा). K₂ सोदीर्यते; K₈ [अ]स्य दी°; B₈ [अ]
स्योदीर्यते (sio); Da₁ D₁. 5 स्यादीर्यते.

18 °) K₈ V₁ B Dn₁ D₂-4.6-3 G₂ अवस्थास्यते.
— °) D₀ T₂ G₁ त्वदर्थं (G₁ °र्थः); T₁. 3 G₂. 3 M त्वद्वते
(M₁ °तः) (for त्वामृते). K₁. 2 क्रोधदृष्टो; V₁ °दीपं; G₁
क्रोधमानो.

19 °) T₈ G₂. 3 आतरं (for विरथं). B₂ D₁. 7
धर्मराजं तु; D₂ °राजानं. — °) D₁. 3 सुदृढविक्र (D₈
°क्षितं; D₂ °विक्रमं; D₀ तं भृशविक्षतं; T₁. 2 G₁ तु (T₁
सं; G₁ [अ]त्र) भृशवीक्षितं; T₈ G₂. 3 M सुभृशविक्ष (G₂
°पीडितं (for सुदृढविक्षतम्). — °) B₂ विखंडितं. S₃
सात्यकिः. — °) B₂ पार्षतं; D₈ पार्थिवं (for पार्षतम्).

20 D₀ reads 20°-21° on marg. — °) Da₁ D₁. 5
द्रौपदेया. — B₂ om. (hapl.) 20°. — °) D₀ T₁. 3 G
म वशगांसे (for आतरौ द्वौ). T₂ प्रसमीक्ष्य तु (for द्वौ

नकुलं सहदेवं च आतरौ द्वौ समीक्ष्य च ॥ २०
सहसैकरथः पार्थस्त्वामभ्येति परंतप ।
क्रोधरक्तेक्षणः क्रुद्धो जिघांसुः सर्वधन्विनाम् ॥ २१
त्वरितोऽभिपतत्यसांस्त्यक्त्वा सैन्यान्यसंशयम् ।
त्वं कर्णं प्रतिघातेन नास्त्यन्यो हि धनुर्धरः ॥ २२
न तं पश्यामि लोकेऽस्मिन्स्त्वचोऽप्यन्यं धनुर्धरम् ।
अर्जुनं समरे क्रुद्धं यो वेलाभिव धारयेत् ॥ २३
न चास्य रक्षां पश्यामि पृष्ठतो न च पार्श्वतः ।

एक एवाभियाति त्वां पश्य साफल्यमात्मनः ॥ २४
त्वं हि कृष्णो रणे शक्तः संसाधयितुमाहवे ।
तवैव भारो राधेय प्रत्युद्याहि धनंजयम् ॥ २५
त्वं कृतो ह्येव भीष्मेण द्रोणद्रौणिक्पैरपि ।
सव्यसाचिप्रतिरथस्तं निवर्तय पाण्डवम् ॥ २६
लेलिहानं यथा सर्पं गर्जन्तमृषभं यथा ।
लयस्थितं यथा व्याघ्रं जहि कर्ण धनंजयम् ॥ २७
एते द्रवन्ति समरे धार्तराष्ट्रा महारथाः ।

C. 8. 4037
B. 8. 79. 44
K. 8. 83. 44

समीक्ष्य च). Ds Ts G1.8 M तु (for च). G2 वशगांस्तव
वीक्ष्य तु.

21 ^a) Ds T1.8 G1.8 [ए]करथं. — ^b) K4 क्षम्येय
(sic) (for अभ्येति). K8 परस्परं; K4 V1 B Dn1 D1-4.7
S (except G1) परंतपः. — B2 om. 21^a-24^b. — ^c) T2
कर्ण (for क्रुद्धो). Ds T1.8 G M क्रोधसंरक्तनयनो. — ^d)
K3 V1 B (B2 om.) D S सर्व (K3 स च) पार्थिवान् (for
(for 'धन्विनाम्').

22 B2 om. 22 (cf. v. 1. 21). — ^a) S K2.4
त्वरितो. K4 Ds [S]भ्यपतति; Da1 D1.5 न्यप; T1 G2
हि प; M1 निप (for अभिप). Ds [ए]च; Ds T1
G1.8 [अ]सात् (for [अ]सांस). K1 त्वरतेभिपतद्यसात्.
— ^b) K4 Dn1 त्यक्त्वा. D2 T2 [अ]संशयः. Ds G1 पार्थः
(G1 हत्वा) सैन्यं पृथक्पृथक्; T1.8 G2.8 M हत्वा सैन्यं
पृथक्विधं. — ^c) T2 तत्कर्णः. D1 प्रतिपाद्येन. — ^d) B3.8
Ds T2 पार्थं समरदुर्मर्दं.

23 B2 om. 23 (cf. v. 1. 21). T2 transp. 23^{ab}
and 23^{cd}. — ^a) B2 तु (for तं). — ^b) K3 V1 B
(B2 om.) D T1.8 G3 M2-4 ह्यन्यं; T2 ह्येनं; G1
ह्यस्मिन्; G2 ह्यन्यः; M1 ह्यच (for स्यन्यं). Ds S
कथंचन (for धनुर्धरम्). — ^d) Ds बलाद् (for
वेलाम्). K8 B1.5 वारयेत् (for धार). — For 23^{cd},
Ds S subst.:

867* योऽर्जुनं सागरौघाभं क्रुद्धं वेलेव वारयेत् ।
[T2 सागरौघं तं (for 'घामं'). Ds यो ह्यर्जुनं गतारोहं (for
the prior half). T2 वारयेत्.]

24 B2 om. 24^{ab} (cf. v. 1. 21). — ^a) M1 लक्षं
(for रक्षां). T1 G2 न च रक्षां च पश्यामि. — ^b) K3 V1
B (B2 om.) D S पार्श्व (B1 'र्ष') तो न च (K3 नाव) पृष्ठतः.
— ^c) T2 [अ]भियात्स. B2 त्वं.

25 ^a) S (except G1) transp. कृष्णो and शक्तः.
B2.8 Dn1 Ds कृष्णो; B3 कृष्णं. B3 महेश्वासः (for रणे

शक्तः). — ^b) K4 सोसाधयितुम्; Ds स सा (for संसा).
B3 शक्तो वागयितुं रणे; Ds S योद्धुमेतौ परंतपौ. — ^c) S
K V1 B1.4 Dn1 D2-4.7 तवैव (for तवैय). D1 भागा;
G2 भाति (for भारो). Ds राधेयं. — ^d) M1 धनंजयः.

26 ^a) Ds ह्येव. V1 B Da1 Dn1 D1.2-3.7 T2
समानो (T2 त्वं समो) ह्यसि भीष्मेण; D2 त्वं समानोसि
भी; Ds Ts G1.8 त्वं मतो ह्यसि (Ds G1 'स्य') भी; T1 M1
त्वं ह (M1 स) तो ह्येव भी; G2 त्वमतो न ह्यतो ह्येव; M2-4
न धार्यो ह्येव भीष्मेण. — ^b) K1 द्रौणि- (for द्रोण-).
V1 कृपैरिव; B1 Dn1 D2.4.7 कृपेण च; Ds S (except
T2) कृपादिभिः; Ds कृतैरपि (for 'कृपै'). — B2 om.
26^a-28^d. — ^c) K4 T2 सव्यसाचो; G1.2 M 'साचि'.
Ds प्रतिरथिस्; T2 G M 'रथं' (G2 'र्थ'). — ^d) T2.8 G
M तं निवा (G2 M2-4 संनिवा; M1 संनिवा) रय भारतं (T2
पांडवं; G1 भारत). — For 26^{cd}, V1 B (B2 om.) D T2
subst.:

868* सव्यसाचिनमायान्तं निवारय महारणे ।

[Ds निवर्तय महारणं; T2 संनिवारय भारतं (for the
posterior half).]

27 B2 om. 27 (cf. v. 1. 26). — ^a) Ds तथा
(for यथा). — ^b) S2 B2 Ds S वृषभं (for ऋषभं).
K3 V1 तथा (for यथा). — ^c) K3 अवस्थितं; B2.8 नयं;
Dn1 D2.3.7 वनं; D4 जयं; D3 भयं; T1 गुहा; G1 M4
दिलं; G2 मार्गे स्थितं; G3 लयस्थिति. Dn1 व्याघ्री; G2
व्यालं. — ^d) B2 कालं; B1 कर्णं (for कर्णं).

28 B2 om. 28 (cf. v. 1. 26). — ^a) Ds S (except
G2) समरान्; Ds पांचाला (for समरे). — Ds S transp.
28^b and 28^d. — ^b) Ds G1 महाबलाः (for 'रथाः').
— ^c) G1 भयत्रस्ता (for भयात्तर्ण). — ^d) S1 K1.2
निराक्षेपा; K1 नरापेक्षा; D1 निरपेक्ष्य; T2 G3 'पेक्षं' (for
'पेक्षा'). V1 B1.2.4 Da1 D1.2.4.5 T1.2 नराधिपाः (B2

C. P. 4037
B. G. 79. 44
K. G. 83. 44

अर्जुनस्य भयात्पूर्णं निरपेक्षा जनाधिपाः ॥ २८
द्रवतामथ तेषां तु युधि नान्योऽस्ति मानवः ।
भयहा यो भवेद्दीर त्वामृते स्रतनन्दन ॥ २९
एते त्वां कुरवः सर्वे द्वीपमासाद्य संयुगे ।
विष्टिताः पुरुषव्याघ्र त्वत्तः शरणकाङ्क्षिणः ॥ ३०
वैदेहाम्बुष्ठकाम्बोजास्तथा नञ्जितस्त्वया ।
गान्धाराश्च यया धृत्या जिताः संख्ये सुदुर्जयाः ॥ ३१
तां धृतिं कुरु राधेय ततः प्रत्येहि पाण्डवम् ।
वासुदेवं च वाष्णोऽयं प्रीयमाणं किरीटिना ॥ ३२

D₁ 'पः'; D₇ महारथाः. — After 28, B₃ reads 32, repeating it in its proper place.

29 °) T₁ G_{1.2} M₁ वै तेषां; T₃ G₃ M₂₋₄ चैतेषां (for तेषां तु). T₂ एषां तु द्रवतां संवे. — °) K₈ V₁ B D T₂ नान्योस्ति युधि (by transp.). K₄ B₁ माधव; D₆ T₂ मानवः; D₈ मानव. T_{1.3} G M नान्योस्ति (M₂₋₄ 'स्यन्यो') भुवि मारिप. — °) D₆ T_{1.3} G M भयाप (T₁ 'व')हो (for भयहा यो). B₁ सृष्टे; D₆ भये (for सवेद्). K₈ B_{1.2.5} Dn₁ D_{1.2.4} वीरस्; B₁ वीरास् (for वीर). D₈ T₂ भयं यो ना(T₂ अं)शयेद्दीर (D₈ 'रस्'). — °) T₁ त्वहते. G₂ सूतनन्दनं.

30 °) D₂ तिष्ठत (for संयुगे). — °) Ś₁ K_{1.2.4} B₂ वेष्टिताः; K₈ Dn₁ D₂₋₄ विष्टिताः (for विष्टिताः). D₈ T₁ M पुरुषव्याघ्रास् (D₈ M₃ 'व्रस्').

31 °) D₈ विदेहाम्बुष्ठ. Some MSS. कांभोजास्. — °) K₁ नम्राजितास्; K_{2.4} D_{6.8} T₃ G₃ नम्राजितास्; T₁ नम्राजितास्; G₂ नम्राजितास्; M₂₋₄ ननजितस् (sic). T₂ तथा (for त्वया). — °) Ś₁ K₁ (sup. lin. as in text). T₂ G₂ M₁ यथा; D₈ तथा (for यथा). D₆ T₃ G_{1.3} जिताः संख्ये (G₁ 'खे'; G₃ 'वे') (for यथा धृत्या). Ś₂ नृत्या; K₂ हृत्या; T₂ छट्टा (for हृत्या). — °) D₆ T₃ G_{1.3} यया (D₆ G₁ 'था') धृत्या (for जिताः संख्ये). G₂ संवे; M संवे.

32 B₃ reads 32 for the first time after 28. T₂ reads 32^a-37^b after 44^{ab}. — °) K₂ हति; B₂ (both times) वृत्ति; M₃ कृति (for धृति). D₈ राधेये. — °) D₁ T₂ पाण्डव. — °) G₁ प्रीयमाणं (for प्रीयमाणं). Ś₂ किरीटिनः. — After 32, K₄ V₁ B_{2.3} Dn₁ D_{1.2.5.6} ins.:

869* प्रयुद्याहि महाबाहो पौरुषे महति स्थितः ।

[B₃ समर- (for महति).]

कर्ण उवाच ।

प्रकृतिस्यो हि मे शल्य इदानीं संमतस्तथा ।
प्रतिभासि महाबाहो विभीश्वैव धनंजयात् ॥ ३३
पश्य बाहोर्बलं मेऽद्य शिक्षितस्य च पश्य मे ।
एकोऽद्य निहनिष्यामि पाण्डवानां महाचमूम् ॥ ३४
कृष्णौ च पुरुषव्याघ्रौ तच्च सत्यं ब्रवीमि ते ।
नाहत्वा युधि तौ वीरावपयास्ये कथंचन ॥ ३५
स्वस्ये वा निहतस्ताभ्यामसत्यो हि रणे जयः ।

On the other hand, T₂ ins. after 32:

870° यथैकेन त्वया पूर्व कृतो दिग्विजयो महान् ।
कलिङ्गाधिपतिं जिह्वा तवानीता तदन्तरे ।
दुर्योधनस्य महिषी जरासंधं विजित्य च ।
तदेव सत्त्वमालम्ब्य जहि पार्थ धनंजयम् ।

— T₂ ins. after the above; T_{1.3} G M after 32, an addl. colophon. [Adhy. name: T₂ शल्यवाक्यं; M₁ कर्णप्रोस्ताहनं. — Adhy. no.: T_{1.3} G M₁ 90; T₂ 86; M₂₋₄ 89.]

33 For sequence in T₂, cf. v. l. 32. — °) K₄ V₁ B_{1.3-5} D (except D₈) T₂ [5]सि मे; B₂ यमे (sic) (for हि मे). — °) B₁ संश्रतस् (for संम'). K₄ D₈ त्वया (for तथा). — °) M₁ प्रतियाहि (for 'भासि). — °) K₈ B₂ Dn₁ मा भैषीस्त्वं; D₂ विभीश्वपि; D₈ भीतिश्चैव; T G M₁ अ(T₁ ह्य)भीतश्च; M₂₋₄ अभितश्च (for विभीश्वैव). M धनंजयं (M₁ 'यः'). Dn₁ D_{1.2.6} यथा पार्थस्य केशवः.

34 For sequence in T₂, cf. v. l. 32. — °) K₄ बाहोर. — °) D₈ शिक्षितं चैव (for 'तस्य च). B₁ मानद (for पश्य मे). D₆ S धनुषः शिक्षितस्य च. — G₂ om. 34^d-36^b. — °) T₂ पाण्डुसैन्यमनेकशः.

35 For sequence in T₂, cf. v. l. 32. G₂ om. 35 (cf. v. l. 34). — °) Bom. ed. पुरुषव्याघ्र- — °) Ś₂ B_{1.2.4} Dn₁ D_{1.3.4} T₁ ततः B₃ T₂ एतद्; D₆ भद्रः; T₃ G_{1.3} M₁ तव (for तच्च). K₄ तत्सत्यं च (for तच्च सत्यं). T₃ G_{1.3} भो; M₁ वे (for ते). K₃ V₁ B₃ Dn₁ D_{2.5.8} तत्सत्यं प्रव्रवीमि ते. — °) K₃ न हत्वा. T₃ G_{1.3} समरं (for युधि तौ). — °) V₁ B Dn₁ D_{1.3-5.7} व्यपयास्ये; D₆ निवर्तिष्ये; S (G₂ om.) प्रतियास्ये (for अप').

36 For sequence in T₂, cf. v. l. 32. G₂ om.

कृतार्थो वा भविष्यामि हत्वा तावथ वा हतः ॥ ३६

नैतादृशो जातु बभूव लोके

रथोत्तमो यावद् अनुश्रुतं नः ।

तमीदृशं प्रतियोत्स्यामि पार्थ

महाहवे पश्य च पौरुषं मे ॥ ३७

रथे चरत्येव रथप्रवीरः

36^{ab} (cf. v. l. 34). — ^a) Ś: स्वमे; Ks Da1 D1.5.7 श्रेष्ठे; V1 B2-4 Dn1 शिष्टे; B1 D4.8 शिष्टे; B5 श्रेष्ठे (for स्वस्व). — ^b) Ks V1 B Da1 Dn1 D1-5.7.3 T2 अनित्यो; K4 असित्यो (for असत्यो). K1 वा (for हि). — ^c) Ks V1 B Da1 Dn1 D1-5.7.3 T2 [S]द्य (for वा). — ^d) Ks V1 B Da1 Dn1 D1-5.7.3 T2 वाप्यथ (for तावथ). — For 36, Ds S (except T2) subst.:

871* निहतो वा गमिष्यामि नैकान्तोऽस्ति रणे जयः ।

कृतार्थो वा गमिष्यामि हतो वा स्वगमामुयाम् ।

[T1 transp. the prior half of line 1 and that of line 2. — (L. 1) G2 om. the prior half. T1 अथ वा युधि पार्थेन (for the prior half). Ds M1 [s]स्ति (for सति). — (L. 2) T3 G3 [s]यागमिष्यामि (for वा गमि). Ds आप्नुयाद्.]

— After 36, K4 V1 B D (except D2.8) T2 ins.:

872* शल्य उवाच ।

अजय्यमेनं प्रवदन्ति युद्धे

महारथाः कर्ण रथप्रवीरम् ।

एकाकिनं किमु कृष्णाभिगुप्तं

विजेतुमेनं क इहोत्सहेत ।

[(L. 1) K4 B5 Ds T2 अज(Ds T2 °जे)यन् (for अज-यन्). B5 Da1 D1.5 एतं; T2 एवं (for एनं). V1 Ds T2 संल्ये; B5 लोके (for युद्धे). — (L. 2) T2 धनंजयं (for महारथाः). V1 कुरु (for रथ-). — (L. 3) Da1 D1.5 किं तु (for किमु). Ds कृष्णाभिगुप्तं. — (L. 4) T2 जेतुं सहायं (for विजेतुमेनं). Dn1 इहोत्सहेत]

37 For sequence in T2, cf. v. l. 32. Before 37, K4 V1 B D (except D3) ins. कर्ण उवाच. T2 reads 37^{ab} twice. — ^a) K4 जात (for जातु). S (except T2) रणो (T1 °थे; G2 M1 °णे) बभूव (for बभूव लोके). — ^b) V1 महाबलो; B5 रथोत्तमं; D4 °त्तमो; Ds धनुर्धरो (for रथोत्तमो). Ds द्यावद् (sic); T2 (both times) यादृशम् (for यावद्). Ś1 K1.2 **द्रुतं; Ś2 Ks V1 B D उपश्रुतं (Ś2 °तो); K4 अनुद्रुतं; T2 (both times) तु श्रुतो (for °अनुश्रुतं). K4 न; D2 वः (for नः).

शीघ्रैर्हयैः कौरवराजपुत्रः ।

स बाध मां नेष्यति कृच्छ्रमेत-

त्कर्णस्यान्तादेतदन्ताः स्य सर्वे ॥ ३८

अस्वेदिनौ राजपुत्रस्य हस्ता-

ववेपिनौ जातकिणौ बृहन्तौ ।

दृढाद्युधः कृतिमान्क्षिप्रहस्तौ

T1.3 G M1-3 अस्मिन्लोके यादृशस्तु (T1 °शोस्तु; M1 °शं तु; M2.3 °शं न) श्रुतो (M1-3 °तं) नः; M4 अस्मिन्लोके बाधसं ***. — After 37^{ab}, Ds S ins.:

873* अद्याहं तं निहनिष्यामि संल्ये

धनंजयं पश्यतस्ते सद्युद्धम् ।

[(L. 1) T1 अद्यैवाहं; T2 तमीदृशं (for अद्याहं तं). Ds om. तं. T2 एप्रतिनं च (for निहनिष्यामि). Ds M संल्ये. — (L. 2) T3 G3 सद्युद्धः. T2 धनंजयं शत्रुभिरप्रधुष्यं.] Ds T3 G M read 37^a-38^a after 876*. T1 reads 37^{ab} after 876*. T2 transp. 37^{ab} and 38^{ab}. — ^a) K4 पार्थ. — M1 om. 37^a-38^a. — ^d) M1 पश्यति (for पश्य च). K1 वा (for च). K3 कौरवं (for पौरुषं). Ds T1.3 G M1-3 महाहवे त्वं म(Ds तं न; T1 तन्म)म पश्य पौरुषं.

38 For sequence in Ds T3 G M, cf. v. l. 37. T1 om. 38. M1 om. 38^{ab} (cf. v. l. 37). T2 transp. 37^{ab} and 38^{ab}. — ^a) V1 B Da1 Da1 D1.5-5.7 रणे (for रथे). K1 प्रवीराः. — ^b) B1-4 Dn1 D2-4.7 सितैर् (for शीघ्रैर्). K4-राजपुत्र. — T2 om. 38^a-38^b. — ^c) Ś K D1.5 चाद्य (for बाध). K4 मा. K3 D3 पश्यति. V1 Da1 D1.5 अंतं; B2.3 जतकं (for पृतत्). — ^d) V1 D4 स्युः; Dn1 D4 तु (for स्य). — For 33, Ds T1.3 G M subst.:

874* रथान्वरानेति रथप्रवीरः

शीघ्रैर्हयैः कौरवराजपुत्रः ।

स बाध मां नेष्यति क्षिप्रमन्तं

कर्णोऽस्यान्तोऽप्यत्र भवेत्समर्थः ।

[(L. 1) M2.3 रथाद्वारद्. G1.2 रथप्रवीर (G2 °र). Ds रणे चरन्नेव रथप्रवीरः; M1 रथावरी देववरप्रवीरः. — (L. 2) G1 M2.3 कौरव रा(G1 °वान्ता)जपुत्र (G1 °त्रः). — (L. 3) M सं बाध (M1 °बन्). M1 [आ]नेष्यति (for मां ने). M कृच्छ्रमन्तं (M1 °मन्तः). Ds स पात्यमानो ह्येव वै क्षिप्रमन्तः; G1.2 संपाल (G2 स पार्थ)मानेष्यति (G2 °ष्यति) क्षिप्रमन्तं (G1 °ती). — (L. 4) Ds कर्णस्यान्ते; G2 M कर्णो(M1 °र्ण)स्यान्तो. Ds तत्र; G1 पुत्र; G2 बाध (for ऽप्यत्र). Ds सद्युद्धः; G1 सद्युद्धः; M1 समन्ततः (for समर्थः).]

39 D1 om. 39. T2 om. 39^{ab} (cf. v. l. 38). — ^a)

C. 8. 4050
B. 8. 79. 56
K. 8. 83. 96

C. ४. 4050
D. ४. 79. 56
E. ४. 83. 56

न पाण्डवेयेन समोऽस्ति योधः ॥ ३९

गृह्णात्यनेकानपि कङ्कपत्रा-

नेकं यथा तान्क्षितिपान्प्रमध्य ।

ते क्रोशमात्रं निपतन्त्यमोघाः

कस्तेन योधोऽस्ति समः पृथिव्याम् ॥ ४०

अतोषयत्पाण्डवेयो हुताशं

कृष्णद्वितीयोऽस्तिरथस्तरस्त्री ।

लेभे चक्रं यत्र कृष्णो महात्मा

धनुर्गाण्डिवं पाण्डवः सव्यसाची ॥ ४१

K₂ अवेदिनै (sic); B₂ अवेदनौ; D₂ G₁ अस्तो (G₁ 'स्ते')दितौ;
T₁ अस्तेदतौ; M 'दनौ'. G₁ राजसुतस्य (for 'पुत्रस्य'). T₁
G₁ M₂-4 पाणी; T₂ G₂ पाणि; G₂ पाणीन्; M₁ वाणी (for
हस्तात्). — ^a) K₂ M₂-4 अवेपनौ (K₂ 'जौ'); V₁ B D₁
D₁ M₂-5.7.8 T₂ G₂ अवेपमानौ (D₁ 'जौ'); T₁ अपापिनौ;
M₁ हवेपेतौ (for अवेपिनौ). K₂ जातकिनौ; T₁ G₂ 8
'वणौ' (for 'किनौ'). D₂ S (T₂ om.) महंतौ. — ^a) K₁
दृढयुधः. S K₁ 2.4 G₂ क्षितिपा (G₂ 'मा')न् (for कृतिमान्).
T₁ G₂ M क्षिप्रकारी; T₂ G₁ 8 'योधी' (for 'हस्तो'). — ^a)
S₂ पांडवैयेन; D₁ पांडवेन; T₁ G₂ 8 M 'वस्य'; G₁
'वेयस्य'. S (except T₂) सदृशो (for समो). M₂-4 यौधः.

40 ^a) D₂ कंकपत्र. — ^b) D₂ निन्ये (for एकं). D₂
तथा (for यथा). D₂ पयानान् (sic) (for यथा तान्).
D₁ D₁ 5 तत् (for तान्). K₂ B₂ 8 D₁ D₁ 5.6.8 T₂
प्रहिणोति चाशु (T₂ वीरः); V₁ B₁ 4.5 D₁ D₂-4.7
प्रतियोज्य (D₂ 'इय') चाशु (for क्षितिपान्प्रमध्य). — ^a)
K₄ तत् (for ते). K₂ V₁ B D क्रोशमात्रे. K₂ निपतं-
त्वमोघाः. — ^a) B₂ तस्य (for तेन). K₂ योधा; D₂
योद्धा. — For 40, T₁ 8 G M subst.:

875* गृह्णन्विमुञ्चन्स निमेषमात्रा-
त्पुनरदरस्येव च तुल्यवीर्यः ।

ते क्रोशमात्रे निपतन्त्यमोघा

न पाण्डवस्य सदृशोऽस्ति कश्चित् ।

[(L. 1) M₁ मुंचान् (for विमुञ्चन्). M₂ 8 निमेषमात्रान्.]
T₁ 8 G M cont.: D₂ ins. after 40:

876* अतीवान्यान्धनुषा राजपुत्र-

स्त्वतीवान्यान्केशवश्चक्रयुद्धे ।

[(L. 1) T₂ G₂ अतीवार्य. G₁ 2 धनुषो; M धनुषी. T₁
M₂ राजपुत्र; T₂ G₂ 'पुत्रेषु'. — M₄ om. line 2. — (L. 2)
T₂ G₂ असीव (for त्वतीव). D₂ G₁ केशवं चा (G₁ 'वश्चा')पि
युद्धे.]

श्वेताश्वयुक्तं च सुधोषमग्र्यं

रथं महाबाहुरदीनसत्त्वः ।

महेषुषी चाक्षयौ दिव्यरूपौ

शस्त्राणि दिव्यानि च हव्यवाहात् ॥ ४२

तथेन्द्रलोके निजघान दैत्या-

नसंख्येयान्कालकेयाश्च सर्वान् ।

लेभे शङ्खं देवदत्तं स्म तत्र

को नाम तेनाभ्यधिकः पृथिव्याम् ॥ ४३

महादेवं तोषयामास चैव

— After the above, D₂ T₂ G M read 37^a-38^a; T₂
reads 37^a.

41 ^a) S₂ K₂ आतो (K₂ अथो)पयत्; B₂ अतपं; D₂
M₂ अतोपयन्. S₁ K₁ V₁ B D (except D₂ 8) S
खांडवेयो (for पाण्डव). V₁ M₁ हुताशनं. — ^b) S₂ हि
रथस्य; K₂ हि रथं; D₁ D₁ 5 [S]तिवलस्य (for 'रथस्य').
D₂ S (except T₂). कृष्णो हि कृष्णेन (D₂ G₁ कृष्णेन कृष्णो
हि) युत्तस्तरस्त्री. — ^a) D₂ S (except T₂) तत्र (for
यत्र). — ^a) D₂ गांजीवं. K₂ सव्यसाची. B₂ T₂ दिव्यं
धनुर्गाण्डि (B₂ 'डी')व सव्यसाची; D₂ T₁ 8 G M धनुर्वरं
गाण्डि (T₂ 'डी')वं सव्यसाची.

42 ^a) K₂ V₁ B D₁ D₁ D₁-5.8 च सुधोषमग्र्यं (D₂
'मग्रे); D₂ बहुधोषमग्र्यं; S (except T₂) च महौषधोर्षं (M₂
'षो') (for च सुधोषमग्र्यं). — ^b) S K₁ 2.4 यथा (for रथं). G₁
महाबुद्धिर (for 'बाहुर'). — ^a) G₂ चक्षयौ (sic) (for चाक्षयौ).
K₂ V₁ B D₁ D₁ D₁-5.7.8 M₁ चा (D₁ वा)क्षये
दिव्यरूपे. D₂ T₁ 8 G M₂-4 विद्युदा (M₂ 'ता')मौ; T₂
वीर्यरूपौ (for दिव्यं). — ^a) D₂ दिव्याणि; D₂ T₂ G
M चाव्यानि; T₁ चास्त्राणि (for दिव्यानि). T₁ 8 G₂ 8 M
तुं (for च). K₂ बहूनि हुताशात्; B₂ D₂ च हव्यवाहः
(D₂ 'हान्').

43 D₂ om. 43. — ^a) V₁ B₂ अ (V₁ रथेन्द्रलोके;
D₂ T₂ G M यस्त्विन्द्र; T₁ यस्त्विन्द्रादीन् (for तथेन्द्रलोके).
S (except T₂) संघशो (for दैत्यान्). — ^b) K₁ संख्ये
(for सवान्). T₁ 8 G M यः कालकेयानपरांश्च दैत्यान्;
T₂ शरैरुग्रैः परिभूयाति तेजाः. — T₂ om. 43^a. — ^a) B₂
D₁ D₁ 5 T₁ च; T₂ G₂ 8 तु (for स्म). — ^a) M₂-4 के
(for को). T₁ 8 G₂ 8 M तस्य; G₁ लोके (for तेन). B₂
[अ]यधिकः (sic); D₂ [अ]भ्या. D₂ च तत्र (for पृथिव्याम्).

44 ^a) B₂ महादेवं (for महादेवं). T₂ रोषयामास-
K₂ तत्र; V₁ B₁-3.5 D₁ D₁ 8.5.6.8 यो वै; B₂ धौरे;

साक्षात्सुयुद्धेन महानुभावः ।

लेभे ततः पाशुपतं सुधोरं

त्रैलोक्यसंहारकरं महास्रम् ॥ ४४

पृथक्पृथक्लोकपालाः समेता

ददुर्हस्त्राण्यप्रमेयाणि यस्य ।

यैस्ताञ्जघानाशु रणे नृसिंहा-

न्स कालखज्जानसुरान्समेतान् ॥ ४५

तथा विराटस्य पुरे समेता-

न्सर्वान्सानेकरथेन जित्वा ।

जहार तद्रोधनमाजिमध्ये

वस्त्राणि चादत्त महारथेभ्यः ॥ ४६

तमीदृशं वीर्यगुणोपपन्नं

कृष्णद्वितीयं वरये रणाय ।

अनन्तवीर्येण च केशवेन

नारायणेनाप्रतिमेन गुप्तम् ॥ ४७

वर्षायुतैर्यस्य गुणा न शक्या

वक्तुं समेतैरपि सर्वलोकैः ।

महात्मनः शङ्खचक्रासिपाणे-

र्विष्णोर्जिष्णोर्वसुदेवात्मजस्य ।

भयं मे वै जायते साध्वसं च

C. 8. 4060
E. 8. 79. 66
K. 8. 83. 66

Dn1 D7 योद्धैः; D2 संख्ये; D4 योद्धैः (for चैव). — ⁵) D5 समर्थश्च; G1 स्वयुद्धेन (for सुयु). B2 तवानुभाव. — After 44^{ab}, T2 reads 32^a-37^b. — ⁶) K4 तथा (for ततः). T2 च धोरं. — ⁷) K3 सघार (for संहार).

45 ^a) Dn1 लोकपालः. M3 समेतता (sic) (for समेता). — ^b) K3 ददुर्हः; D1 ददुर्हः; D5 ददुर्हः; G1 दद्यः (for ददुर्हः). Dn1 D7 महास्त्राणि; T1 चास्त्राणि; G1 शस्त्राणि (for हस्त्राणि). B1 lacuna; T2 G1 [अ]प्रमेयाय. K3 V1 B Da1 D1-3.5.7.8 यस्यैः; Dn1 D5 संख्ये; S तस्यै (for यस्य). — After 45^{ab}, D6 S (except T2) read 47^{cd}. T2 M2.4 om. 45^{cd}. — ^c) K3 V1 B Da1 Dn1 D1-3.7.8 नृसिंहः. D6 T1.8 G M1.3 अस्त्रैर्महौघाश्च (D6 M3 महौघाश्च; T3 G1.3 जघानाश्च; G2 गजघातश्च) रथप्रवीरान्. — ^d) V1 B Da1 D1.3-5.7 कालखजान्; Dn1 D6 T1.3 G M1.3 केयान्; D5 जघान् (for खजान्).

46 ^a) B2 यथा; T2 तदा (for तथा). T3 G3 पुरा (for पुरे). — ^b) T2 सर्वान्कुर्वन्; M2-4 अस्मान्सर्वान् (by transp.). — ^c) T1 [ए]तद् (for तद्). G2 (sup. lin. as in text) नो धनं (for मोघनम्). D6 S (except T2) राजभये. — ^d) K1 वसुणि (sic) (for वस्त्राणि). D3 S महारथानां.

47 ^a) B2 वीर्यगुहं शृशं च; D3 सवगुणोपपन्नं. — ^b) N T1.3 M1 परमं नृपाणां (S2 ना)म् (for वरये रणाय). — After 47^{ab}, N T2 ins.:

877* तमाह्वयन्साहसमुत्तमं वै

जाने स्वयं सर्वलोकस्य शल्य ।

[(L. 1) S K समास्थितः (K4 तं); B1-4 D3-5.7.8 समाह्वयन्; B5 Da1 D1.6 समाह्वये (Da1 यतः; D1 यं). V1 D3 उद्धरं (D6 हन्) (for उत्तमं). — (L. 2) Da1 D1.5

पदय; Dn1 शल्यः (for शल्य). D6 समन्वितं लोकनाथेन शल्य; T2 करोषि कर्णोच सुवैरिसुदनं.]

— D6 S (except T2) read 47^{cd} after 45^{ab}. — ^c) B2 अन्त- (for अनन्त). B3 स (for च). S K V1 B1-3.5 D T1.3 G M1-3 गुप्तः (for गुप्तम्).

48 ^a) G2 गुणो. B4 शक्यो; B5 वक्तुं (for शक्या). — ^b) B5 शक्या (for वक्तुं). — ^c) K3 पाणैर्हः; G2 पाणिः. — ^d) K4 Dn1 D1 विष्णो (for विष्णोर्हः). G2 जिष्णो (for जिष्णोर्हः). — ^e) K3 B1.3-5 Da1 Dn1 D1.3-5.7 T1.2 M भयं च मे (M वै); V1 न मे भयं; B2 भयं च; D2 हर्षश्च मे; D6.3 T3 G भयं न मे (for भयं मे वै). B2 जप्यति (for जायते). — ^f) M2-4 ins. तु after दद्या. Dn1 om. कृष्णो. — After 48, K4 V1 B D (except D6.3) T2 ins.:

878* अतीव पार्थो युधि कारुणिक्यो

नारायणश्चाप्रति चक्रयुद्धे ।

[(L. 1) B1 Da1 D1.5 कारुं (B1 मुक्तेभ्यो. — (L. 2) V1 B3.5 T2 चाप्रतिनश्च (V1 नेत्र) युद्धे; B1 Da1 D1.5 चाप्यति-चक्रं.]

K4 V1 B D (except D6.3) cont.:

879* एवंविधौ पाण्डववासुदेवौ

चलेत्सदेशादि भवान् कृष्णौ ।

[(L. 2) K4 स्वदेशादि; Da1 D1.5 हि स्थानादि (for स्वदेशादि).]

while, T2 cont. after 878*:

880* कर्णः ।

किं मद्राजार्जुनवर्णनेन

मां भीषयस्य रणेऽप्रमत्तम् ।

नाहं स्वया भीषयितुं हि शक्यो

बन्दीव तलैव गुणांश्च स्तोषि ।

वीर्येण युक्तो युधि फल्गुनोऽसौ

[5]

C. 8. 4060
B. 8. 79. 66
M. 8. 83. 66

दृष्ट्वा कृष्णावेकरथे समेतौ ॥ ४८
उभौ हि शूरौ कृतिनौ दृढास्त्रौ
महारथौ संहननोपपन्नौ ।
एतादृशौ फल्गुनवासुदेवौ

गुप्तो यथा केशवेनाद्य संख्ये ।
तथापि ते पश्यतस्त्वं निहन्मि
तूर्णीं स्थितश्चोदय तावदश्वान् ।
दृष्ट्वा कृष्णावेकरथे समेता-
वतीव हर्षो मम जायतेऽद्य । [10]

49 ^a) B1.4.5 T3 च; T1 तु (for हि). D6 वीरौ
(for शूरौ). B6 Dn1 D8.4.7 वलिनौ (for कृतिनौ). S2
दृढास्त्रौ; B2 Dn1 D2.4.7 दृढायुधौ; D6 S कृतास्त्रौ (for
दृढास्त्रौ). — ^b) K4 महारथं. Dn1 T3 संहननोप- (for
संहननोप-). — After 49^a, D6 S ins.:

881* एतादृशौ नरवीरौ समेतौ
स्थानाच्चयुता देवकुमाररूपौ ।
अश्वमिलाविन्द्रवृद्धस्पती वा
यमान्तकौ वा शशिशृणौ वा ।
भगांशमित्रावरुणाश्विनौ वा
मरुद्गणा वा वसवः सहेन्द्राः ।
व्यस्ताः समस्ताश्च युधान न शक्ता
जेतुं प्रसह्यजुंनमच्युतं च ।

[(L. 1) D6 G1 M1 एतौ वीरौ; T1 एतौ रथे (for एतादृशौ).
T1 रथवीरौ. — (L. 2) D6 T3 G3 स्थानच्युतौ; T2 पार्थः.
T3 G3 चर्चसौ (for रूपौ). — (L. 3) D6 अश्वमिलावृ;
T1 G1 M2-4 अश्वमिलावृ. — (L. 5) D6 T2.3 G3 भगांशु-;
G1 मृगांशु- (for भगांश-). D6 अरुणावधाश्विनौ; T3 G3 वश्विनौ
वा. — (L. 6) D6 T3 G3 मरुद्गणौ. M4 om. वा. D6 T2
G1 समेताः (for सहेन्द्राः). — (L. 7) D6 पुमान्; T3 G3
युवा; G2 यथा (for युधा). — (L. 8) G2 प्रहस्य (for प्रसह्य).
D6 G1 [अ]जुंनं चाच्युतं च; T2 [अ]च्युतमजुंनं च (by transp.).]
— ^a) D6 S एतौ हि ता(T1 'को हि ता; T2 'तौ सुरा-;
G1 'ते हि ता)व(M8 'न)जुंनवासुदेवौ. — ^d) M8 प्रदीयान्
(for प्रती). K1 V1 B1.3-5 Da1 D1.3-8 T3 G M
तु; K3 चात्र; K4 नैव; B2 च; Dn1 तौ तु; D2 तन;
T1.2 [S]द्य (for नु). K1 G1 शल्यः D2 तुल्यः (for
शल्यः). — After 49, N T2 ins.:

882* मनोरथो यस्तु ममाद्य शल्य
मद्रेष युद्धं प्रति पाण्डवस्य ।
नेदं चिरादाद्यु भविष्यतीद-
मत्यद्भुतं चित्रमनुत्तररूपम् ।

कोऽन्यः प्रतीयान्मद्वते नु शल्य ॥ ४९
एतावहं युधि वा पातयिष्ये
मां वा कृष्णौ निहनिष्यतोऽद्य ।
इति युवञ्शल्यमभिग्रहन्ता

[(L. 1) D1.5 योद्य (for यस्तु). K2 ममाद्य; B2 D2.6
ममेद्य (for ममाद्य). K3 V1 B1.3.4 Da1 Dn1 D1.3-5.7.8
तस्य; B2.5 D2.6 T2 नित्यं (for शल्य). — (L. 2) K4
युद्धे; B4 युक्तं; D6 योद्धं (for युद्धं). D2.6 सह; D2 युधि
(for प्रति). D2.6 T2 पांडवेन. — (L. 3) V1 B2.5 Da1
D1.2.5 नैवं; B1.2 Dn1 D6.7 नैतच्च; B4 वैरं; D3 नैतं; D4 नैतं
(for नेदं). D8 अद्य (for आद्यु). K3 T2 [इ]ह (for
[इ]दम्). — (L. 4) Da1 अत्यद्भुतं; D1.5 शल्यद्भुतं (for अल्य).
V1 B2 D6 सीमम् (for चित्रम्).]

D6 T2 cont.: T1.3 G M ins. after 49:

883* सर्वेषां वृष्णिवीराणां कृष्णे लक्ष्मीः प्रतिष्ठिता ।
सर्वेषां पाण्डुपुत्राणां जयः पार्थे प्रतिष्ठितः ।
तावुभौ पुरुषव्याघ्रौ समाने स्यन्दने स्थितौ ।
मामेकमभियोद्धारौ सुजातं वत शल्य मे ।

[(L. 1) T1.3 G2.3 एव देवानां (for वृष्णिवीराणां) and
लक्ष्मीः कृष्णे (by transp.). — (L. 2) T1 G2 M2-4
राजपुत्राणां (for पाण्डु). — (L. 3) T1.3 G2.3 समानः; G1
एकस्मिन् (for समाने). — (L. 4) T1.3 G2.3 अपि (for
अभि-). T3 G3 सुजातौ (for सुजातं). D6 ते (for मे).]
S cont.:

884* नैतच्चिराद्विप्रमिमं रथं मे
प्रवर्तयैतावभियामि चैव ।

[(L. 1) T2 नेदं; M2-4 नैतं. T2 ज्ञातं (for विराट्).
— (L. 2) M1 प्रावर्तते. G1 [ए]तावृ (for [ए]तावृ).]
T2 cont.:

885* अस्मिन्सुहृते निहतौ पश्य कृष्णौ
ताभ्यां हतं वा युधि मां रिपुभ्याम् ।

50 ^a) B Da1 D1.5.6 T2 वा युधि (by transp.).
V1 om. वा. Dn1 D8.4.7 एतौ च हत्वा युधि पातयिष्ये.
— ^b) D8 मा. K3 V1 B D T2 वापि (for वा). D8
निहनिष्यते. — ^d) S2 इवानुनाद. — For 50, T1.3 G M
subst.:

886* अस्मिन्सुहृते निहतौ पश्य कृष्णौ
मया हतं वा युधि मामरिभ्याम् ।
एवं युवाणः सहसा महारथ-
स्त्वभ्यद्रवत्पाण्डवं सूतपुत्रः ।

कर्णो रणे मेघ इवोन्ननाद ॥ ५०

अभ्येत्य पुत्रेण तवाभिनन्दितः

समेत्य चोवाच कुरुप्रवीरान् ।

कृपं च भोजं च महाभुजाबुभौ

तथैव गान्धारनृपं सहानुजम् ।

गुरोः सुतं चावरजं तथात्मनः

पदातिनोऽथ द्विपसादिनोऽन्यान् ॥ ५१

निरुधताभिद्रवताच्युतार्जुनौ

श्रेमेण संयोजयताशु सर्वतः ।

[For lines 1-2, cf. 885*. (L. 1) G₂ निहते. T₃ G₃ कृणो. — (L. 2) G₁ तान्यां (for मया). T₁ हतौ. M₃₋₄ मा (for माम्). G₁ M₂₋₄ रिपुन्यां (for अरिभ्यान्).]

51 °) K₄ अभ्येति; G₁ अभ्ये च (for अभ्येत्य). T₁ M₂₋₄ तथा (for तव). T_{1.3} G_{1.3} [अ]भिन्दिताः. — °) T₂ सम्यक्तयोवाच (for समेत्य चोवाच). T_{1.3} G₂ M₂₋₄ चोक्ताः; M₁ चोक्तः (for चोवाच). K₃ V₁ B D (except D_{3.3}) कुरुप्रवीरं; T_{1.3} G₂ M₁ वीरसत्तमाः (M₁ 'मैः). — T₂ repeats 51^{ref} after 52. — °) T₁ (both times).s G₂ M₁ कृपश्च भोजश्च. D₃ T₁ (both times).s G₂ M₁ महारथाबुभौ; T₁ 'नुभावं (for 'भुजाबुभौ). — °) K₃ तथा च (for तथैव). V₁ B D₁ D₂ D_{3.1-7} गान्धारपतिं. K₃ B_{3.5} D_{2.6.3} सहात्मजं; B₂ 'नुगं (for 'नुजम्). T₁ (both times).s G₂ M₁ स चापि राजा शकुनिः सहात्मजैः. — °) K₁ D₂ वावरजं. D₃ महात्मनः (for तथा). — °) K₃ [S]पि; T₁ च (for स्य). K₃ V₁ B D च तान् (D₂ तौ); T₂ तथा (for सन्यान्). — For 51^{ref}, T_{1.3} G₂ M₁ subst.:

887* गुरोः सुतस्तत्र तवात्मजस्तथा

पदातिसादिद्विरदा रथास्तथा ।

[(L. 2) T₁ (both times) तथा रथाः (by transp.). T₃ G_{2.3} पदातिसंघाद्विरदास्तथा तथा.]

52 G₂ om. 52. Before 52, T₁ G₁ M₂₋₄ ins. दुर्गोषनः. — °) K₂ V₁ D₁ D_{2.5} T₁ नि (D₁ वि)रुद्धत; K₁ B (except B₅) D₂ निरुध्यत; T₂ निरंघत; G₁ निरुध्यात; M₁ यैरुद्धत; M₂₋₄ ते रंघत (for निरुधत). D₃ [अ]भिद्रवतौ (for 'द्रवत). K₃ T_{1.3} M₂₋₄ [अ]र्जुनाच्युतौ. — °) K₃ श्रेमेण (for श्रेमेण). M₁ संयोजयित. T₃ G_{1.3} [अ]पि (for [अ]र्जु). K₃ V₁ B D₁ D₂ D_{3.1-7} स सर्वशः; D₃ सर्वान्. — °) K₁ V₁ T₁ G_{1.3} M₁ तथा (for यथा). S₂ K₃ B_{2.4} D_{2.6-8} T_{1.2} G₁ भुशवि (T₁ G₁ 'वी; T₂ 'भी)क्षिताम्. — °) S (G₂ om.) सुखेन हन्या (G₁

यथा भवद्भिर्भृशविश्वताबुभौ

सुखेन हन्यामहमद्य भूमिपाः ॥ ५२

तथेति चोक्त्वा त्वरिताः स तेऽर्जुनं

जिघांसवो वीरतमाः समभ्ययुः ।

नदीनदान्भूरिजलो महार्णवो

यथा तथा तान्समरेऽर्जुनोऽग्रसत् ॥ ५३

न संदधानो न तथा शरोत्तमा-

न्प्रमुञ्चमानो रिपुभिः प्रदृश्यते ।

धनंजयस्तस्य शरैश्च दारिता

M₂₋₄ जह्या)न्मम वाहिनीपतिः (T₁ 'तेः) — After 52, T₂ repeats 51^{ref}.

53 °) S (except T₁) चोक्तास् (for चोक्त्वा). T₂ G₂ M₁ तथा; M₂₋₄ तदा (for स ते). — °) D₃ जिघांसवो; T_{1.3} G₂ M₁ 'समाना; T₂ जिघांसया (for 'सवो). B_{1.4} D₂ D_{3.1-7} वीरतराः; B₃ D₃ T₂ वीरभयाः; D₃ वीरवसाः; T_{1.3} G₂ M₁ समरे (for वीरतमाः). B₁ D₂ समाययुः; B₃ समभ्ययुः (for 'भ्ययुः). — After 53^{ab}, N T₂ ins.:

888* शरैश्च जघ्नुयुं धिं महारथा

धनंजयं कर्णनिदेशकारिणः ।

[(L. 1) B₂ शनैश्च. D₁ ते (for तं). V₁ B_{3.5} D₂ T₂ महारथं. — (L. 2) T₂ धनंजयं सर्वत एव पाथिवाः.]

— °) S₂ B₁ नदीनदा; K₁ B₃ 'नदां; K₃ D₃ 'रयान्; V₁ B_{1.2} D₁ D₂ D_{3.1-7} 'नदं (for 'नदान्). S₂ K₃ B_{3.5} D₃ M₂₋₄ भूरिजलान् (S₂ 'लौ); K₁ भूमिजलो; D₂ T_{1.3} G₁ M₁ पूर्ण (M₁ शूर)जलान्; T₃ G₂ शून्यजलान्; G₂ शून्यजवान् (for भूरिजलो). S₂ K_{1.2.4} यथाणवो; K₃ G_{1.3} महाणवे (G₃ 'वान्). — °) D₃ om. तथा. D₁ तत् (for तान्). K₃ [S]ग्रहीत्; T₁ असत् (for सप्रसत्).

54 °) D₃ स (for the first n). K₁ सुरोत्तमान्. — °) B₃ व्यदृश्यत (for प्रदृश्यते). — For 54^{ab}, D₃ S subst.:

889* न संदधन्वैव समुद्धरन्शरा-

न्चाभिमुञ्चन्नरिभिः स दृश्यते ।

[(L. 1) D₃ संदधानश्च; T₃ G₂ न संदधन्वैव (for न संदध). — (L. 2) D₃ T_{1.2} G₁ चापि (for चाभि). T₂ व्यदृश्यत.] — °) K₃ धनंजयस्यैव; V₁ B D (except D₃) 'जयास्यैस्तु (B₃ 'स्यैश्च; D₁ D₂ 'स्यैस्तु); T_{1.3} G₂ M₁ तथा (M 'दा)र्जुनास्यै (M₂ 'स्यै)स्तु (for धनंजयस्तस्य). T₁ शितैर् (for शरैश्च). K₃ V₁ B D₁ D₂ D_{3.1-7} T_{1.3} G₂ M

C. 8. 4069
B. 8. 79. 75
B. 8. 83. 78

हताश्च पेतुर्नरवाजिकुञ्जराः ॥ ५४
शराचिपं गाण्डिवचारुमण्डलं
युगान्तद्वयप्रतिमानतेजसम् ।
न कौरवाः शेकुदीक्षितुं जयं
यथा रविं व्याधितचक्षुषो जनाः ॥ ५५
तमभ्यधावद्विसृजञ्शरान्कृप-
स्तथैव भोजस्तव चात्मजः स्वयम् ।
जिघांसुभिस्तान्कुशलैः शरोत्तमा-
न्महाहवे संजवितान्प्रयत्नतः ।

वि(Ks Bs तु'दारिता; Ds सुता' (for च दा'). T₂
तथाहुंनास्त्रैर्निक्षितैर्विदारिता. — ^a) B Dn₁ D₂-1.6.7 S
निपेतुर् (for च पेतुर्). K₁ नव-; D₁ D_{1.5} गज-; T₂
हृत्- (for नर-). V₁ नरराजकुञ्जराः; M₃ 'वाजिकुञ्जरः.

55 ^a) K₁ G₁ शराचिपं. K₁ गांडिव-; K₄ D₁ D_{1.5}
गांडिवं; Dn₁ गांडिव-; D₈ गांजिवम् (for गाण्डिव-). K₁
T_{1.2} चारुं (K₁ 'मां' डलं; D₈ चानुमंडलं; D₈ आजि'.
— ^a) K₁ उदीक्षितुं; K₈ अवेक्षितं. D₈ S तदा (for
जयं). — ^a) K₈ तथा रविं; D₈ T₂ G₁ रविं यथा (by
transp.). D₈ S (except T₂) तथा (for जनाः).
— After 55, Dn₁ T₂ ins.:

890* शरोत्तमान्स प्रहितान्महारथै-
श्चिच्छेद पार्थः प्रहसञ्शरौघैः ।

भूयश्च तानहनद्वाणसंघा-
न्गाण्डिवधन्वायतपूर्णमण्डलम् ।

यथोग्ररश्मिः शुचिशुक्रमध्यगाः

सुखं विवस्वान्हरते जलौघान् ।

तथाहुनो बाणगणाक्षिरस्य

ददाह सेनो तव पार्थिवेन्द्र ।

[(L. 1) T₂ तां (for स). — (L. 3) T₂ अहरद्वाणसंघैर्
— (L. 4) Cf. 57^a. T₂ -मंडलः. — (L. 5) (= 57^a). T₂
यथोग्ररश्मिः किणान्समग्रान्. — (L. 6) T₂ सुचन् (for सुखं).]
— After 55, G₂ ins. an addl. colophon.

56 Before 56, T₁ G₂ ins. संजयः. — ^a) B₂ D_{2.8}
अभ्यधावन्. K₈ V₁ B D₁ Dn₁ D_{2.7} कृपः शरांस (by
transp.); D₁ कृपः शरांस; D₈ कृपः शरांस. T G_{1.8}
तमभ्यधावद्वि(T₁ 'न्दि' जपुंगवः (T₂ 'कृपमः') कृपस (T₁
तदा). — ^a) Dn₁ भोजं; T₁ भोजास. M₃₋₄ transp.
स्तव and च. D₁ D₈ चात्मनः (for चात्मजः). T₂ च
(for स्वयम्). — After 56^a, N T₂ ins.:

891* महारथो द्रोणसुतश्च सायकै-
रवाकिरंशोयधरा यथाचलम् ।

शरैः प्रचिच्छेद च पाण्डवस्त्वर-
न्पराभिनद्वक्षसि च त्रिभिस्त्रिभिः ॥ ५६
स गाण्डिवाभ्यायतपूर्णमण्डल-
स्तपत्रिपूनर्जुनभास्करो बभौ ।
शरोग्ररश्मिः शुचिशुक्रमध्यगो
यथैव सूर्यः परिवेषगस्तथा ॥ ५७
अथाग्र्यवाणैर्दशभिर्धनंजयं
पराभिनद्वोणसुतोऽच्युतं त्रिभिः ।
चतुर्भिर्श्वाश्वतुरः कपि तथा

[(L. 1) K₂ द्रोणसुतश्च; V₁ द्रोणपुत्रश्च. — (L. 2) D₁
अवाकिरस्. D₈ तोयधरो. D₈ T₂ इवाचलं (for यथा').]
while, T₁ ins. after 56^a:

892* जिघांसवः पार्थमसह्यक्रिमं
यथैव वह्निं शलमा महार्चिपम् ।

T₁ ins.: after the above; T₃ G_{1.8} M ins. after 56^a;
G₂ after 55, an addl. colophon. [Adhy. name.: M₁
कर्णवाक्यं. — Adhy. no.: T_{1.8} G 91; M₁ 89; M₂₋₄
90.]

— Before 56^a, T₃ G₈ M ins. संजयः. — ^a) B_{2.8}
Dn₁ D₁ कुशलः. B₈ शरोत्तमैर्. — ^a) B₈ T₂ महारथैः;
D₂ 'भये; D₈ T_{1.8} G M 'त्मभिः (for 'हवे). K₁ V₁ B_{2.8}
D₁ D_{2.2.5.8} संज (K₄ सज्ज)नितान्; D₈ T_{1.8} G M₁
सं (M₁ सां)प्रहिं; M₂₋₄ संप्रतं (for संजवि'). G₁ नरोत्तमः
(for प्रयत्नतः). — ^a) D₈ शशैः (for शरैः). K₈ om.
च. B (except B₂) Dn₁ D_{3.4.7} T₂ G₁ स (for च).
— ^a) V₁ D₂ पत्रिभिस्त्रिभिः; Bn₁ D_{3.4.7} चेपुभि' (for
च त्रिभि'). B₈ पराभिनचास्य पुनस्त्रिभिस्त्रिभिः; T_{1.8} G
M प(M₈ व)रान्विनिर्भयं च तांस्त्रि'; T₂ रथांश्च निर्भयं च
तांस्त्रि'.

57 K₈ om. (hapl.) 57^a-58^b. — ^a) V₁ B D₁ D₁₋₄
T G_{1.8} M₂₋₄ गांडिवव्या (D₈ G₁ 'वस्य'; M₂₋₄ 'वश्वा'यत-;
Dn₁ D₈ G₂ M₁ गांडीवव्या (M₁ 'श्वा'यत- (for गाण्डिवाभ्या').
D₈ G₁ पूर्वे (for -पूर्ण-). G₂ -कुंडलस् (for -मण्डलस्).
S₂ K_{2.4} स गांडिवाभ्या (K_{2.4} 'त्वा'यतमंडलस्त्वर-
— ^a) S K_{1.2.4} तरन् (for तपन्). T₂ इपून् (for रिपून्).
D₂ (sup. lin. as in text) यथा; T_{1.8} G M स्वयं
(for बभौ). — ^a) Dn₁ शराप्प-; D₈ यथोग्र- (for शरोग्र-).
S₂ M_{1.4} शुक्ल- (for -शुक्र-). Dn₁ मध्यगा. — ^a)
S K_{1.2.4} परिवेशगस; V₁ B₂₋₄ D_{2.8} 'वेशवांस (B₂
'शनं); B_{1.8} D₁ Dn₁ D_{1.4-8} S 'वेषव स (for 'वगस).
58 K₈ om. 58^a (cf. v. l. 57). — ^a) K₂ जथाभ्य

शरैः स नाराचवरैरवाकिरत् ॥ ५८

तथा तु तत्स्फुरदात्तकार्मुकं

त्रिभिः शरैर्यन्तुशिरः क्षुरेण ।

हयांश्चतुर्भिश्चतुरस्त्रिभिर्ध्वजं

धनंजयो द्रौणिरथान्यपातयत् ॥ ५९

स रोपपूर्णोऽशनिवज्रहाटकै-

रलंकृतं तक्षकभोगवर्चसम् ।

सुवन्धनं कार्मुकमन्यदाददे

यथा महाहिप्रवरं गिरेस्तथा ॥ ६०

समायुधं चोपविकीर्य भूतले

धनुश्च कृत्वा सगुणं गुणाधिकः ।

समानयानावजितौ नरोत्तमौ

शरोत्तमैर्द्रौणिरविध्यदन्तिकात् ॥ ६१

कृपश्च भोजश्च तथात्मजश्च ते

तमोनुदं वारिधरा इवापतत् ।

कृपस्य पार्थः सशरं शरासनं

C. 8. 4081
B. 8. 79. 37
K. 8. 83. 93

V1 Da1 D1 अथोग्र- (Da1 'उग्र-); D2.5 T2 अथाग्र-
— ¹) D2 पराभिभू (for 'भिनद्'). S2 [S] युतं त्रिभिः;
D2 [S] स्वमर्षणः (for 'स्वयुतं त्रिभिः'). D2 S (except
T2) गुरोस्त्वज्रः स तदा (D2 सहितो; G1 स ततो; M स
तथा) च्युतं त्रिभिः. — ²) D2 ईषांश्च (for अश्वांश्च). D2
T G1.3 च कर्पि (for चतुरः). B2 om. from ततः up
to चतुरस् (in 59°). G2 च कर्पिध्वजं (for चतुरः कर्पि).
K3 V1 B1.3-s Da1 Dn1 D1-5.7.8 कर्पि ततः; D2 त्रिभिः
शरैः; T G1.3 M ततस्त्रिभिः (for कर्पि तथा). G2 त्रिभिः
(for तथा). — ³) K3 V1 B1.3 Da1 Dn1 D2-4.7.8 T2
G1 शरैश्च; B2.4 M1 शरैः; D1.5.6 T1.3 G2.3 M2-4
शरैश्च (for शरैः स). Da1 T1 नाराचवरैः; D2 'गणैश्च'.
K3 D2 अवाकिरन्.

59 B2 om. up to चतुरस् (in 59°) (cf. v. 1. 58).
Dn1 om. from 59° up to शरैः (in 59°). — ⁴) K1
तथा तु तत्स्फुरदात्तकार्मुकं; K3 D2 तथा तु तत्स्फुरदात्तकां;
K4 तथा तु तत्स्फुरदात्तकां; V1 B1 Da1 D1.3-5.7 तथापि
तु (B1 D2.4.7 तं) प्रस्फुरदात्त (D1 'तं'कां; B2-s D2
तथास्त्रिभ्यस्फुरदात्त (B1.5 'दस्य'कां; D2 स्थित्वा ततः स
प्रदह्य कां; T1 G2 M2-4 ततोर्ध्वनः (G2 'नं' प्रस्फुरदधि-
(T1 'दस्य'; G2 'दास्य'कां; T2 अथाधुनो द्रौणसुतस्य कां;
T2. G1.3 M1 तथा ततः (G1 'था' प्रस्फुरदस्य कां. — ⁵)
क्षुरैः (for शरैः). S2 K4 क्षणेन; B1.3 Da1 D1.5.8 क्षुरेण
च (B1.3 ह); D2 S (except T2) चकतं ह (for क्षुरेण).
— ⁶) B1.5 Dn1 D2.7 च पुनस्त्रिभिः; T2 च तथा ध्वजं
(for चतुरस्त्रिभिः). — ⁷) K3 धनंजयं (for 'जयो'). K3
V1 B D S अपातयत् (for 'न्यपा'). — After 59, B4 ins.:

893* स द्रौणपुत्रस्य शरासनं बली

भलेन संलिख्य च तद्व्यापातयत् ।

60 ⁸) K3.1 V1 B Dn1 D2-4.7.8 T2 मणिवज्रः; Da1
D1 मणिहस्तः; D2 T1.3 G M ह्यतिवज्र- (for 'अशनिवज्र-').

— ⁹) D1 असंक्रुतं (for अलं). D2 भोज- (for 'भोग-').

B2 T2 संनिभं (for 'वर्चसम्'). — ¹⁰) V1 B1-4 Da1

Dn1 D1-5.7.8 T2 महाधनं; B2 महावरं; D2 सनिस्त्रनं;
T1.3 G M स तद्वधे (for सुवन्धनं). B2 Da1 अन्यम् (for
अन्यद्). S1 K1.2.3 आदधे; K3 आदहं (for आददे).
— B2 om. 60°. — ¹¹) T2 यदा (for यथा). K4 M1
महाहिं (M1 'भि-'); T2 अहि (for महाहि-). S K1.2.4
प्रवरे; G2 प्रतिमं; M1 प्रवरस् (for प्रवरं). V1 B2 D2
गिरिस्तथा (D2 'तदात्'); B1.3.4 Da1 Dn1 D1.3.4.7 गिरेस्तथात्
(Da1 'न्'); D2 G2 तथैव; T1.3 G1.3 M तथैव च; T2
महत्तदा (for गिरेस्तथा).

61 ¹²) K3 V1 B1.3-5 D2-4.7 चोपनि (D2 'रि')कीर्य;
B2 चोपपरि; Da1 D1.5 चापति; Dn1 चापनि; D2
T2.3 G1.3 चापि वि; T1 M चाय (M1 'ह') वि; G2 चाय
विकृत्य (for चोपविकीर्य). — ¹³) S2 सुगुणं. K3 T1 G2 M
गुणाधिकं (for 'धिकः'). — B2 om. 61°. — ¹⁴) B1-4
D2-4 समार्थ्यत्वात्; Dn1 D2 'दं (Dn1 'दि')यत्वात्; D2 T G
M2-4 नयंस्त्रा (T1 'यत्ता'व; M1 संमानयत्वात् (for समा-
नयानात्). B1 शरोत्तमैः; B2 (marg.) शरोत्तमै (for नरो-
त्तमौ). — ¹⁵) K3 द्रौणिर. K1.4 अविध्यदन्तिकात्; B2
अमित्रतापनः. — After 61, B3 ins. 894*.

62 ¹⁶) D2 om. भोजश्च. K1.3 V1 B (except B2)
Dn1 D2-4.8-3 S तव (for तथा). B2 om. ते. Da1
D1.5 [अ]नुजले; D2 [आ]मनाश्च ते (for 'जश्च ते').
D2 T1.3 G तथा; M2-4 शरैः (for च ते). — V1
B1.2.4.5 Da1 Dn1 D1.3.4 (marg.). 5.7 ins. after
62° : B2 after 61:

894* शरैरनेकैर्युधि पाण्डवर्षभम् ।

महारथाः संयुगमूर्धनि स्थिताः

[B2 om. line 1 — (L. 1) D1 पाण्डवर्षभम्.]

— ¹⁷) S2 Dn1 तमोनुदा (Dn1 'दे'); K3 तमो नुदन्; B2

नृपोत्तमा (for तमोनुदं). K3 वारिधयो. B2 इवामवन्;

B2 Da1 D1.5 T2 'किरत्; D2.3.3 T1.3 G M 'वृणोत् (for

'पतत्). — After 62°, B2 ins.:

895* महाबला वीतभया रणाजिरे ।

C. 8. 4081
B. 8. 79. 87
K. 8. 63. 80

हयान्ध्वजं सारथिमेव पत्रिभिः ॥ ६२
शरैः प्रचिच्छेद तवात्मजस्य
ध्वजं धनुश्च प्रचकर्त नर्दतः ।
जघान चाश्वान्कृतवर्मणः शुभा-
न्ध्वजं च चिच्छेद ततः प्रतापवान् ॥ ६३
सवाजिमुतेष्वसनान्सकेतना-
जघान नागाश्चरथांस्त्वरंश्च सः ।
ततः प्रकीर्णं सुमहद्बलं तव

प्रदारितं सेतुरिवाम्भसा यथा ।
ततोऽर्जुनस्याशु रथेन केशव-
श्चकार शत्रूनपसन्धमातुरान् ॥ ६४
ततः प्रयान्तं त्वरितं धनंजयं
शतक्रतुं वृत्रनिजमुपं यथा ।
समन्वधावपुनरुच्छितैर्ध्वजैः
रथैः सुयुक्तैरपरे युयुत्सवः ॥ ६५
अथाभिष्टुत्य प्रतिवार्य तानरी-

— °) B₂ शरणं; M_{1.2.4} तु शरं (for सशरं). B₃ हयान्ध्वजं (for शरासनं). — °) B_{1.2.4.5} D (except D_{6.8}) ध्वजान् (for ध्वजं). V₁ सारथिमे (sic) (for 'मेव'). B₃ T₂ अष्टभिः शरैः (for एव पत्रिभिः). V₁ पत्रिभिः; D₆ T_{1.3} G M चाष्टभिः (for पत्रिभिः). B₃ शरासनं सारथिमष्टभिः शरैः. — After 62, N (except D₆) T₂ ins.:

896* समाप्यद्वाहुसहस्रविक्रम-
स्तथा यथा वज्रधरः पुरा बलेः ।
स पार्थवाणैर्दिनिपातितायुधो
ध्वजावमर्दे च कृते महाहवे ।

कृतः रूपो बाणसहस्रयन्त्रितो
यथापरोयः प्रथमं किरीटिना ।

[5]

[(L. 1) S K_{1.2.4} B_{1.5} D₄ समा(S₂ K₄ 'म'र्देयद्; T₂ न्यपात'. — Dn₁ om. lines 2-5. — (L. 2) K₁ om. यथा. S₂ परा; D₄ D_{1.5} पुनर; D₂ यथा; D₃ पुरो (for पुरा). B₂ पुरंदरः (for पुरा बलेः). S K₃ बलेः; K₃ बलं K₄ T₂ बले; D₂ [अ]मुरान् (for बलेः). — (L. 3) T₂ पाण्डवेनाथ (for पार्थवाणैर). K₄ विनपातितायुधो; D₄ D_{1.5} विनिपातितो युधो; T₂ निपातितायुधो. — (L. 4) K₃ यथावज्रवर्म (sic); B₂ D₃ ध्वजापमर्दे (D₂ 'वमर्दे' च. V₁ om. कृते. D₂ निरीक्ष्य सर्वशः (for कृते महाहवे). B₂ महाणवे (for महाहवे). — (L. 5) K₃ B₁ रूपः कृतो (by transp.); B₂ D₄ D₅ रूपः रूपो. V₁ यंचुतो; B₂ विक्रमो (for यन्त्रितो). T₂ ततः रूपो बाणसहस्रमाविशद्. — (L. 6) Dn₁ तथा (for यथा).]

63 °) Dn₁ प्रचिच्छेद. V₁ B₃ D₆ M₂₋₄ तवात्मजस्य च. — K₄ om. (hapl.) 63°. — °) S₂ ध्वजे. S K_{1.2} नर्ततः; K₃ मर्दनः; D₂ सारार्थं (for नर्दतः). — °) K₃ om. च. M₂₋₄ पार्श्वान् (for चाश्वान्). T₂ रुषा and also रथा (for शुभान्). — °) Dn₁ च चिच्छेद; D₃ प्रचि' (for च चि'). S₁ K₂ चिच्छेदतः (for 'द ततः'). B₂ T₂ पुनः (for ततः). D₆ T₃ G तवात्मजस्य (T₃ G₃ जांश्च); M तवात्मजांश्च (M₁ 'स्तु' पद् (for ततः प्रतापवान्).

64 °) V₁ सुतेष्वश्वान् (sic) (for 'सनान्). B₂

सकेताञ्च (for 'तनाञ्च). K₃ सवाजिमुतेष्वसकेतुमान्च; T₂ सवाजिपत्तिध्वजसूतकेतनाञ्च. — °) K₃ B₃ D₄ D₅ T₃ G_{1.8} नागांश्च (for नागाश्च). T_{1.2} गांढीवधरस्; G₂ M₁ नागाश्ववरांश्च (for 'रथांश्च). B₃ -रयास् (for -रथांश्च). K₃ B₃ G₁ M_{2.3} च सत्वरं (G₁ 'रः); B₃ D_{6.8} T_{1.3} G₃ M_{1.4} च (T₁ स) सत्वरन्; T₂ च सात्वतः; G₂ च सत्त्वान् (for त्वरंश्च सः). V₁ जघान नागांश्चतुरांस्त्वरंश्च. — °) V₁ तु (for तव). — °) K₃ D₃ प्रदारितः; B₂ T₂ प्रसारि(B₂ 'दि')तं (for प्रदा'). B₂ Dn₁ सेतुम्; T₂ सेतु (for सेतुर). K₄ [अं]भसायका (sic); B₃ D₁ [अं]भसो (D₁ 'सं') यथा; D₃ [अं]भसा यतः. B₃ T_{1.3} G M प्रतापि(B₃ G₁ 'पीडि')तं सवितुरिवौजसा शृशं (B₃ 'सः' श्रियं). — °) D₆ T₃ G₃ अथ; T₁ G_{1.2} M तथा (for ततो). B₃ समीक्ष्य ह्येतथ; B₃ ततः समीक्ष्याथ (for ततोऽर्जुनस्याशु). D₆ [अ]भिरथैश्च; T_{1.3} G₃ [अ]ति(T₁ 'धिरथेन; T₂ [अ]थ रथंश्च; G_{1.2} M [अ]थ रथेन (for [आ]शु र'). — °) T₂ सन्धान् (for शत्रून्). B₄ परिसन्धयम्; G₂ अपि सन्धयम्. B₂ आतुलान्; D₆ T₃ G_{1.3} आदुरान् (for आतुरान्).

65 °) S V₁ B D (except D₆) T G₃ M₂₋₄ प्रयातं. — °) S₁ K_{1.2} lacuna for 'क्रतुं वृत्र'. G₂ शक्रक्रतुं. S₂ तत्र (for वृत्र). K₃ वृत्रजिघांसया पुरा; K₄ D₃ वृत्र निजमुपं (D₃ 'हुवं' यथा; B_{3.5} D₆ T₂ वृत्रहन् (D₆ 'हुणं; T₂ 'वधे') यथा सुराः (B₃ पुरा) (for 'निजमुपं यथा). S_{1.2} (sup. lin. as in text) K_{1.2} तदा; D₄ D_{1.5} तथा (for यथा). — °) V₁ समन्वधावपुनः D₂ T₂ 'भ्यधावन्; D₆ G₁ M तमन्वधा'; T₃ G_{2.3} तमन्व' (for समन्व). K₃ V₁ B₃ Dn₁ D_{1.4.5.8} पुनरुत्थितैर्ध्वजैः; D₆ युधि मूर्च्छितध्वजैः; T_{1.3} G M पुनरुत्थितैर्ध्वजैः; D₆ युधि मूर्च्छितध्वजैः; T_{1.3} G M पुनरुत्थितैर्ध्वजैः. — °) T_{1.3} G₂ रथेषु (for रथैः सु). K₄ Dn₁ M₃ सुयुक्तैर; B₃ D₂ प्रयुक्तैर; D₄ D_{1.5} प्रयुक्तैर; G₃ च युक्तैर (for सुयु). B₃ G₂ M₂₋₄ अपरैर.

66 °) K₃ B₃ यथा (for अथ). D₂ [अ]नुसृत्य; G₂

न्धनंजयस्याभि रथं महारथाः ।
 शिखण्डिशैनेययमाः शितैः शरै-
 विदारयन्तो व्यनदन्मुभैरवम् ॥ ६६
 ततोऽभिजघ्नुः कुपिताः परस्परं
 शरैस्तदाज्जोगतिभिः सुतेजनैः ।
 कुरुप्रवीराः सह सृज्यैर्यथा-
 मुराः पुरा देववरैर्योधयन् ॥ ६७
 जयेप्सवः स्वर्गमनाय चोत्सुकाः

पतन्ति नागाश्चरथाः परंतप ।
 जगर्जुर्चैर्वलवच्च विव्यधुः
 शरैः समुक्कैरितरेतरं पृथक् ॥ ६८
 शरान्धकारे तु महात्मभिः कृते
 महामृधे योधवरैः परस्परम् ।
 वधुर्दशाशा न दिवं च पार्थिव
 प्रभा च सूर्यस्य तमोवृताभवत् ॥ ६९

C. 2. 4090
B. 2. 79. 95
K. 2. 63. 98

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि सप्तपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५७ ॥

[अ]भिघ्न्य (for 'सृत्य'). V₁ प्रविचार्य; G₂ 'बाध्य' (for 'वार्य'). Dn₁ प्रतिवार्यता नरो (for 'वार्य' तानरीन्). V₁ चारीन्; T₁ M_{2.4} चाहितान्; T₃ G वाहितं (G_{1.2} 'तान्'); M₁ चाहितं; M₃ चापि तान् (for तानरीन्). — ^b) K₃ [अ]तिरथान्; V₁ B₂ Dn₁ D_{1.5} [अ]तिरथं; B_{1.3-5} Dn₁ D_{3.4.7} [अ]तिमुखं (B_{4.5} 'खा'); T_{1.2} G₁ M₂₋₄ [अ]नु(T₁ 'नि')वरा; T₃ G_{2.3} [अ]भिचरान्; M₁ [अ]दिशरान् (for [अ]तिरथं). D₃ महारथाः; T₃ G_{2.3} M₁ 'रथान्'. D_{2.6} धनं-जयसाय (D₃ 'स्य') पुरःसरा रथाः. — ^c) D_{2.6} T₂ G₁ सुखाः (for 'यमाः'). D₂ पुनः; D₃ सितैः (for शितैः). — ^d) Dn₁ D_{1.5} विनादयन्तो; T₃ अवाकिरन्तो (for विदारयन्तो). K₃ सुभैरवः; B₅ च भैरवं. D₆ T_{1.3} G M अवा(M₁ रणे)किरन्तः प्रणदन्ति भैरवं.

67 ^a) B₃ G₂ M [S]भिजघ्नुः. — ^b) K₃ Dn₁ D_{1.2.3} G₁ तदाजोगतिभिः; V₁ तमंजौ; T₁ तदाज्या; T₂ तदाज्यं; M_{2.4} तदंजौ (for तदाज्यौ). K₃ सुतेजनैः; B₂ जनैः; D₃ 'जितैः'. — ^d) K₃ सुरेतरा; B_{1.3} यथासुरा; D₃ S सुरारयो (G₃ 'सुरो') (for [अ]सुराः पुरा). B_{1.4} Dn₁ D_{2-4.7} देवगणैरः; T₃ G₃ 'पति'. K₃ Dn₁ D_{1.5.8} तपो(K₃ D₃ 'यो')पमं; K₄ अयोधयत्; V₁ तथोद्यमं; B_{1.4} Dn₁ D_{2-4.7} तथाद्वे; B₂ ययोपमं; B_{3.5} परंतपाः; D₃ S यथा तथा (D₃ पुरा) (for अयोधयन्).

68 ^a) K₃ स्वर्गमवायुरुत्सुकाः; B₂ 'मनापचोत्सुकाः' (sic); D₃ 'मताय चो'; T₂ 'मना यशो'; M₁ 'मताय को'.

— ^b) B₃ D_{3.3} S सपत्तिनागाश्चरथाः (T₃ G₃ 'रथैः'; G₂ 'वरैः'; M₁ 'वराः') (for पतन्ति नागा). B₃ नराधिपाः; B₅ परंतपाः; D₃ G₁ समेताः; T G_{2.3} M समंततः (for परंतप). — ^c) K₂ बलवश्च. D₃ S (except T₂) तथैव सर्वे बहवश्च विव्यधुः. — ^d) K₄ समुक्कैरः; Dn₁ D_{1.5} प्रमु; D₃ अनेकैरः; T₃ G₃ स्वमुक्कैर (for समु). D₃ इतरेतरः (for 'तर'). T₃ G_{2.3} हृदि (for पृथक्). T₁ इतरेतरेतरं (for 'तरं पृथक्').

69 ^a) D₃ च (for तु), and transp. महात्मभिः and कृते. K₂ कृतं. — ^b) B₃ महाद्वे (for 'मृधे'). — ^c) K_{3.4} V₁ B D चतुर्दिशो वै विदि (K₃ D₃ न प्रदि)शश्च पार्थिव. — ^d) D₃ भवेदिति (for [अ]भवत्). — For 69, S (except T₂) subst.:

897* शरान्धकारं च कृतं महात्मभि-

सदा दिशो न प्रवसुः शरार्दिताः ।

[(L. 1) M₂₋₄ तु कृते (for च कृतं). — (L. 2) M₁ प्रवसुः. M शरावृताः. T₁ तदाजिदिशं न जघुः शरावृताः; G₁ तदा दिशो न प्रजघुश्च पार्थिवाः; G₂ तदा दिशो वा न वधुः शरावृताः.]

Colophon. — Day of Karna's Generalship: S K_{2.4} द्वितीय(Ś₁ 'वे')युद्धदिवसे. — Adhy. no. (figures, words or both): Ś₁ 75 (1); Ś₂ 59; B₁ D₃ 79; B₄ 75; B₅ 81; Dn₁ 90; D₁ 72; D₄ 60; T_{1.3} G_{2.3} M₁ 92; T₂ 87; M₂₋₄ 91.

५८

C. B. 4091
B. B. 80. 1
K. B. 84. 1

संजय उवाच ।

राजन्कुरुणां प्रवरैर्बलैर्भीममभिद्रुतम् ।
मज्जन्तमिव कौन्तेयमुज्जिहीर्षुर्धनंजयः ॥ १
विमृद्य सृतपुत्रस्य सेनां भारत सायकैः ।
प्राहिणोन्मृत्युलोकाय परवीरान्धनंजयः ॥ २
ततोऽस्याम्बरमावृत्य शरजालानि भागशः ।
अदृश्यन्त तथान्ये च निघ्नन्तस्तव वाहिनीम् ॥ ३
स पक्षिसंघाचरितमाकाशं पूरयञ्छरैः ।

58

1 G₂ om. the ref. — ^a) Dn₁ एतद्; T₂ ततः (for राजन्). T₁ G_{1.2} प्रवरा. — ^b) B₂ वाणैर्; S (except T₂) भलैर् (for बलैर्). D₈ भीमसेनम् (for बलैर्भीमम्). T₁ G_{1.2} M₁ अभिद्रुतम् (for 'द्रुतम्). — ^c) V₁ गर्जतम्; D₈ कथं तम् (for मज्जन्तम्). S K_{1.2.4} एव (for इव). — ^d) D₈ G₁ धनंजयं.

2 ^a) V₁ B₁ D₈ विमृज्य; B₄ विमृज्य; B₅ M₂₋₄ प्रमृद्य (for विमृद्य). — ^b) D₈ T₂ G₁ सैन्यं; M₁ सेना. D₈ सेनां भरतसत्तम. — ^c) S₁ K B₂ नरवीरान् (for परं).

3 ^a) B₂ हि (for स्य). V₁ B D (except D₈) आश्रित्य (for आवृत्य). — ^b) T₁ G₂ भारत (for भागशः). — ^c) S ततो (for तथा). K₃ D₈ G₁ [अ]न्यानि; D₈ D_{1.3} [अ]न्योन्यं (for [अ]न्ये च). B₅ ह (for च). D₈ अदृश्यन्तं ततो निन्ये. — ^d) K₃ D₁ निघ्नतस्; K₄ B_{1.2.4} D₈ D₁ D_{3.4.6.7} निघ्नतस्; G₁ निघ्नतस् (for निघ्नन्तस्). S₂ K_{1.2.4} सर्वे; G₂ इव (for तव).

4 ^a) S₂ K_{1.2.4} स पक्षिसंघः (S₂ 'घं' चरितम्. — ^b) D₈ पूरयत्. — ^c) D₁ ततो जयो (for धनंजयो). B_{1.4.5} D₈ D_{1.2.4.6.7} S महाबाहुः (for 'राज). — ^d) M₁ अंतकोपमः (for 'कोऽभवत्).

5 ^a) G₁ क्षुरप्रैश्च. — ^b) K₁ निद्रुलैर् (sic); K₃ V₁ B D₈ D₁ D_{1-3.7.8} T₂ विमलैर् (for निर्मलैर्). D₈ T_{1.3} G M क्षुरैर्जलिकैरपि. — ^c) M₁ शत्रूणां (for गात्राणि). K₁ प्राक्षिपत्; B₁₋₄ D₈ D_{2.7} प्राच्छिन्नत्; D₄ प्राच्छिनोत्; D₈ G₁ प्रहरन्; T₁ पूरयन्; T₂ G₂ M प्राहिणोत्; T₃ G₃ प्रावृणोत् (for प्राक्षिणोत्). — ^d) S K_{1.2} च

धनंजयो महाराज कुरुणामन्तकोऽभवत् ॥ ४
ततो भलैः क्षुरप्रैश्च नाराचैर्निर्मलैरपि ।
गात्राणि प्राक्षिणोत्पार्थः शिरांसि च चकर्त ह ॥ ५
छिन्नगात्रैर्विक्रवचैर्विशिरस्कैः समन्ततः ।
पतितैश्च पतद्भिश्च योधैरासीत्समावृतम् ॥ ६
धनंजयशराभ्यस्तैः स्पन्दनाश्वनरद्विपैः ।
रणभूमिरभूद्राजमहावैतरणी यथा ॥ ७
ईपाचक्राक्षभङ्गैश्च व्यथैः साश्वैश्च युध्यताम् ।

ननर्त; K₃ विचकर्त; K₄ न्वचकर्त (sic); B₅ D₈ T₃ G_{1.2} M निच (for च च).

6 ^a) D₈ S (except T₂) भिन्न- (for छिन्न-). — ^b) K₃ शिरस्कंधैः; B₅ T₁ G₁ विशिरक्षैः; G₂ विशिरस्कैः. T₁ G₂ M सहस्रशः (for समन्ततः). — ^c) B₂ D_{2.3.8} पतितैश्च; B₃ ताडितैश्च. — ^d) D₈ सर्वम्; G₂ M योधैर्. B_{1.4} D₈ D_{2-4.7} T_{1.3} G M समावृता (M₃ 'तः'); D₈ यथावृतं; T₂ धरावृता (for समावृतम्).

7 ^a) S₂ (sup. lin.) K₂ शरान्यस्तैः; K₄ शरान्यस्तैः; B_{2.5} D₈ D_{1.5} शर (B₅ 'रा' ध्वस्तैः (for शरान्यस्तैः). — ^b) S₂ K_{1.3.4} V₁ B D T₃ G₃ रथद्विपैः (for नरद्विपैः). — After 7^{ab}, N (except D₈) T₂ ins.:

898* संछिन्नभिन्नविध्वस्तैर्गर्ग्यङ्गावयवैः स्तुता ।

सुदुर्गमा सुविपमा धोरात्यर्थं सुदुर्दशा ।

[(L. 1) S₁ K_{1.2} छिन्नविध्वस्तैः (for -भिन्नविध्वस्तैः). B₅ शरनिभिन्नविध्वस्तैर्; D₈ संछिन्नभिन्नावयवैर् (for the prior half). S₂ K₄ स्तुता; K₃ पृथक्; D₈ स्तुता; D₂ कृता; D₃ स्तुता; T₂ तथा (for स्तुता). — K₃ reads line 2 and 7^a-8^b after 10^a. — (L. 2) B₂ सुदुर्दशा (sic). D₈ धोरा संतुदुर्दशाः (for the posterior half).]

— ^c) T₂ बभौ (for अभूद्). — For 7^{ab}, D₈ T_{1.3} G M subst.:

899* गतसत्त्वैः ससत्त्वैश्च संवृतासीद्वसुंधरा ।

[T₃ G_{2.3} गतप्राणैः सद्रवैश्च (for the prior half).]

8 For sequence in K₃, cf. v. 1. 7. — ^a) K₂ V₁ B_{1.3} ईशाचक्राक्षभङ्गैः (K₂ 'भङ्गै'श्च; K₃ D₈ D_{1.2.3} ईपाचक्राक्षभङ्गैश्च; K₄ ईपाचक्राङ्गभङ्गैश्च; B₂ ईपाभङ्गदक्षिचक्रैश्च (sic); B₁ D₈ D_{2-4.7} ईपा (D₈ 'शा' चक्राक्षभल्लैश्च; B₅ सेना चक्रैश्च सप्ताक्षैर् (sic); T₂ ईपाचक्रैश्च भङ्गैश्च. — ^b) K₃ न सैः (sic) (for व्यथैः). — ^c) K₃ अस्तैर्. B₂ युतसुतैश्च (for

सर्वतैर्हतसूतैश्च रथैः स्तीर्णाभवनमही ॥ ८
सुवर्णवर्मसंनाहैर्योधैः कनकभूषणैः ।
आस्थिताः कृतवर्माणो भद्रा नित्यमदा द्विपाः ।
क्रुद्धाः क्रुद्धैर्हतामित्रैः प्रेषितार्जुनमभ्ययुः ॥ ९
चतुःशताः शरवर्षेहताः पेतुः किरीटिना ।
पर्यस्तानीव शृङ्गाणि ससत्त्वानि महागिरेः ॥ १०
धनंजयशराभ्यस्तैः स्तीर्णा भूर्वश्वारणैः ।

अभिपेदेऽर्जुनरथो घनान्मिन्दन्निवांशुमान् ॥ ११
हर्तैर्गजमनुष्याश्चैर्मग्नैश्च बहुधा रथैः ।
विशस्त्रपत्रकवचैर्युद्धशौण्डैर्गतासुभिः ।
अपविद्रायुधैर्मार्गाः स्तीर्णोऽभूत्फल्गुनेन वै ॥ १२
व्यस्फूर्जयच्च गाण्डीवं सुमहद्भैरवस्त्रनम् ।
घोरो वज्रविनिष्पेयः स्तनयितोरिवाम्बरे ॥ १३
ततः प्रादीर्यत चमूर्धनंजयशराहता ।

C. 2. 4106
B. 2. 80. 16
K. 2. 84. 16

हत). — ^a) K₃ कीर्णा; D₈ छिन्ना (for स्तीर्णा). — For 8, D₆ T_{1.2} G M subst.:

900* ससूतैर्हतसूतैश्च सादिहिनैश्च वाजिभिः ।

इषाचक्राक्षभस्रैश्च रथैः स्तीर्णा वसुंधरा ।

[(L. 1) D₆ T₃ G₁ सादिभिश्चैव वाजिभिः (for the posterior half). — (L. 2) T₁ भल्लैश्च (for -भस्रैश्च). D₆ इषा-चक्रैश्च भल्लैश्च (for the prior half). T₁ G_{1.2} कीर्णा (for स्तीर्णा).]

9 ^a) K₄ V₁ B Dn₁ D_{2-4.7.8} T₁ -वर्णसंनाहैर (B₂ 'संनाहैः; T₁ 'संनद्धैः) (for -वर्मसंनाहैर). — ^b) G₁ M_{1.2.4} योधैः. D₆ S (except T₂) कनकमालि (G₁ मौलि). मिः (for 'भूषणैः). — ^c) S₂ आस्थिताः; T₂ आसृता (for आस्थिताः). V₁ B_{1.3-5} D₂ कृतवर्माणो; B₂ व्यास; Da₁ D_{1.5} छिन्न; Dn₁ D₇ कृष्ण; D₃ क्लिप्त; D₆ T_{2.3} G_{1.3} एव; G₂ कृत (for कृत). — ^d) Dn₁ D₁ G₂ नित्यमदा (G₂ 'द)द्विपाः. S K_{1.2.4} क्रुद्धादित्यमदान्विताः. — ^e) S₂ क्रुद्धः. B_{1.3.4} Dn₁ D_{3.4.7} क्रूरैर (for क्रुद्धैर). — ^f) K₃ प्रेषिता; T₁ प्रहिता (for प्रेषिता). T₂ पार्थम् (for [अ]र्जुनम्). V₁ B_{2.5} D₆ प्रेषि (B₂ 'रि)ताः फाल्गुनं प्रति; B_{1.3.4} Da₁ D_{1.5} प्रेषिता (Da₁ D_{1.5} 'तौ)गुष्ठचोदिताः; Dn₁ D_{3.4.7.8} पार्ष्ण्यगुष्ठप्रचोदिताः.

10 ^a) D_{3.6} चतुःशतं (D₃ 'तां). K₁ शरशतैर; K₃ B_{1.3.5} D T_{1.2} G₁ M 'वरैर; T₃ G_{2.3} रथवरा (for शरवर्षैर). — After 10^a, K₃ reads line 2 of 898* and 7^a-8^b. — ^b) S K₁ किरीटिनः. — ^c) K₃ पयस्तातं च (sic); B₂ पार्वतानीव (for पर्यस्ता). — ^d) V₁ सरत्त्वानि; B_{2.5} Da₁ Dn₁ D_{2-4.7} ससत्त्वानि (for ससत्त्वानि).

11 ^a) K₂ -शरभ्यस्तैः; D₆ -शरध्वस्तैः; T₁ -शराभ्यस्तैः (sic) (for -शराभ्यस्तैः). T₁ G_{1.2} कीर्णा गौर; T₃ G₃ कीर्णा भूर (for स्तीर्णा भूर). M गौर (for भूर). T₂ धनंजय-शरमलस्तीर्णैश्च नरवारणैः. — After 11^a, V₁ B D (except D₆) ins.:

901* समन्ताजलद्रुपख्यानवारणान्मदवर्षिणः ।

[B₂ D_{2.6} स तु ताव; Da₁ D_{1.5} स (D₁ सं)जतां (for समन्ताज).]

^a) S K_{1.2} D₃ अभिपेदे (S₁ 'तैर) (for 'पेदे). K₂ [S]र्जु-नरथौ; T₂ 'नः सोय. — ^d) T₂ घनं. B₂ भिन्नान् (for भिन्दन्). T_{1.3} G_{2.3} M घनं भित्त्वा (T₃ हित्वा) यथांशुमान्; G₁ घनं भित्त्वा * * * *.

12 K₁ om. 12^a-13^b. G₁ om. from 12^a up to सुमहद् (in 13^b). — ^a) T₃ गजमनुष्यैश्च. — ^b) S₂ B₄ Dn₁ D_{2.6.7} भिल्लैश्च; D₄ भल्लैश्च (for भस्रैश्च). V₁ नृपैः (for रथैः). K₃ भल्लैश्चैववा रथैः (sic). — ^c) B Da₁ Dn₁ D_{2-4.6.7} विशस्त्रयंत्र (B_{2.5} 'वर्मैः; D₆ 'चर्मैः)कवचैर; D₃ 'पत्रभवनैर; T_{1.3} G_{2.3} 'व (G₂ 'श)स्त्रकवचैर. — ^d) B₂ हतासुभिः. — ^e) S₂ मार्गैः; K₃ मग्ना; B₁ मार्गांत; D₆ T G₃ M स्तीर्णो; G₂ कीर्णो. D₃ अपविद्रायुधसुग्नि (sic). — ^f) S₂ B₂ तीर्णो; B₄ Dn₁ D_{4.7} तीक्ष्णो; D₃ तीर्णा (for स्तीर्णा). D₆ S (G₁ om.) मार्गं बासीकिरीटिना (T₂ M 'नः).

13 K₁ om. 13; G₁ om. up. to सुमहद् (in 13^b) (cf. v. l. 12). — ^a) K₂ व्यस्फुज *श्च; K₃ विस्फारययच्च; K₄ विस्फूर्जययच्च; B₁ विस्फूर्जययच्च; B_{2.4} Da₁ D_{1.2.5.7} व्यस्फा-रयद्वै (Da₁ D_{1.5} 'च्च); Dn₁ D₃ विस्फारययच्च; D₆ विस्फा-रयच्च; D₆ T₂ विस्फा (T₂ 'रुद्रा)रययच्च; D₃ विस्फूर्जययच्च; T₁ विस्फारितयच्च; T₃ G_{2.3} M विस्फारितं च (for व्यस्फूर्ज-यच्च). D₃ गांजीवं. — ^b) T_{1.3} G_{2.3} M अ (T₁ G₂ इ)व्यासीद्; T₂ अलाक्षीद् (for सुमहद्). S₁ K₂ D₂ भैरवं स्वनं; V₁ B Dn₁ D_{2.4.7} भैरवं रवं; T₁ भैरवस्त्रनैः; Bom. ed. भैरवारवं (for 'वस्त्रनम्). — ^c) S₂ B₁ Dn₁ D_{3.4.7} घोरे; D₆ घोपो (for घोरो). V₁ B₂ D_{2.3} घोरो वज्रविनिष्पेयं; B₂₋₄ घोरेवज्रविनिष्पेयं (B₂ 'ज्ञा); T₁ G₁ M सुघोरं (T₁ G₁ 'पं) वज्रनिष्पेयं; T₂ सुघोषं वज्रनिष्पेयं; T₃ G_{2.3} सुघोरं वज्रनि-ष्पेयैः. — ^d) S₂ K₄ स्तनयत्नोर; B₂ 'यितुर्; G₆ 'यितोर (as in text). K₂ अंबरैः. T G M₁₋₄ स्तनयत्निव तोयदः; M₁ स्तनयत्निव च तोयदः.

14 ^a) T₃ G_{1.3} तव (for ततः). K₃ V₁ M₁ प्रदीर्यत; D₆ G₂ प्रकीर्यत; T₂ व्यदी; T₃ G_{1.3} प्राकी (for प्रादी).

C. 8. 4107
B. 8. 80. 17
K. 8. 84. 16

महावातसमाविद्धा महानौरिव सागरे ॥ १४
नानारूपाः प्रहरणाः शरा गाण्डीवचोदिताः ।
अलातोल्काशनिप्रख्यास्तव सैन्यं विनिर्दहन् ॥ १५
महागिरौ वेषुवनं निशि प्रज्वलितं यथा ।
तथा तव महत्सैन्यं प्रास्फुरच्छरपीडितम् ॥ १६
संपिष्टदग्धविध्वस्तं तव सैन्यं किरीटिना ।
हतं प्रविहतं बाणैः सर्वतः प्रद्रुतं दिशः ॥ १७
महावने मृगगणा दावाग्निप्रसिता यथा ।
कुरवः पर्यवर्तन्त निर्दग्धाः स्वयसाचिना ॥ १८
उत्सृज्य हि महाबाहुं भीमसेनं तदा रणे ।

— ^१) D₈ शरादिताः; G₂ M_{1.4} शराहताः. — ^२) K₈ महावातेन संविद्धा.

15 ^१) K₈ V₁ B D T_{1.2} प्राणहराः (for प्रहरणाः). — ^२) K₈ गाण्डीवनोदिताः; D₈ गाण्डीवनिर्गताः. — ^३) S₂ V₁ Da₁ D₈ आला (S₂ 'ल') तोल्काशनिः; D₈ अलातोकां; T₈ G अलातोल्का (for अलातोल्का). Co cites अलातम् and उल्काशनी. S₁ K_{1.2.4} प्रख्यैस् (for प्रख्यास्). — ^४) S₂ K_{2.4} T₂ M_{1.8} व्यनिर्दहन्; K₁ व्यमर्दयत्; B_{2.8} व्यदी-दहन्; D₈ विनिर्दहेत् (for 'दहन्'). G₂ तव सैन्यस्य निदहन्.

16 ^१) D₈ महागिरेर. — ^२) D₈ T_{1.2} G₈ M अग्निः; T₈ G_{1.2} अग्निः (for निशि). G₁ M₁ प्रज्वलितो (M₁ 'ता'). — K₂ reads 16°-18° twice. — ^३) V₁ B₁₋₃ Dn₁ D_{8.4.7.8} T₁ M₄ महासैन्यं. — ^४) K₁ प्रास्फुटत्; K₄ D_{8.8} T_{1.8} G M₁ प्रस्फुटत्; B₁ m. 2.4.5 D_{3.4.7} M₂₋₄ प्रा (M_{2.8} प्र) स्फुटत् (for प्रास्फुटत्).

17 For the repetition in K₂, cf. v. l. 16. — ^१) B₈ संपिष्ट (for संपिष्ट). S₂ विध्वस्तं (for विध्वस्तं). D₈ तद्विनष्टं सुविध्वस्तं; T₈ G_{2.8} M तत्पिष्ट (T₁ 'ष्ट') नष्ट-विध्वस्तं (G₂ ध्वस्तस्; M_{2.4} 'ष्टं तु). — ^२) S₁ B_{1.4} Dn₁ D_{3.4.7} कृतं प्रविहतं; K_{8.4} हत (K₄ 'तं' प्रति; V₁ D₂ हतं प्रति; B_{2.8} Da₁ D_{1.5} कृतं प्रति; B₈ कृतप्रविहतं; D₈ T₂ G₂ M₂₋₄ हतविप्रहतं; D₈ हत-विप्रद्रुतं; T_{1.8} G₈ हतं विप्रहतं (T₁ 'हता'); G₁ हता*प्रहता; M₁ पुनं प्रविहतं; Co हतं प्रतिहतं (for हतं प्रवि). — ^३) K₄ यथा (for दिशः). K₈ अर्जुनेन गदं त्रिशः (sic); D₈ T₈ G M अर्जुनेन गता (D₈ हता; T₈ G_{2.8} गतं दिशः; T_{1.2} प्रायाज्जीतं दिशो दश.

18 For the repetition in K₂, cf. v. l. 16. — ^१) Dn₁ महावनं. D₈ S सन्नापदा (for मृगगणा). — ^२) K_{8.4} V₁ B D S दा (D₈ T₈ G_{2.8} M द) वाग्निप्रसिता (for

बलं कुरूणामुद्विग्नं सर्वमासीत्पराञ्जुखम् ॥ १९
ततः कुरुषु भग्रेषु वीभत्सुरपराजितः ।
भीमसेनं समासाद्य मुहूर्तं सोऽभ्यवर्तत ॥ २०
समागम्य स भीमेन मन्त्रयित्वा च फल्गुनः ।
विश्लयमरुजं चासौ कथयित्वा युधिष्ठिरम् ॥ २१
भीमसेनाभ्यनुज्ञातस्ततः प्रायाद्धनंजयः ।
नादयत्रथवोषेण पृथिवीं द्यां च भारत ॥ २२
ततः परिवृतो भीमैर्दशभिः शत्रुपुंगवैः ।
दुःशासनादवरजैस्तव पुत्रैर्धनंजयः ॥ २३
ते तमभ्यर्दयन्वाणैरुल्काभिरिव कुञ्जरम् ।

'प्रसिता). K₁ तथा; B₈ D₈ S इव (for यथा). — ^२) T₂ पर्यधावतं (for 'वर्तन्त). M₁ पर्यवर्तत कुरवो.

19 ^१) B (except B₈) Dn₁ D_{3.7.8} T_{1.8} G च (for हि). B₈ महाबाहो. — ^२) K₈ रणांतरे; B₁ D₈ M₁ महारणे; B₁ Dn₁ D_{1.7} तथा रणे; Da₁ D_{1.5.8} T_{1.8} G M₂₋₄ महाहवे; D₂ तथेतरे (for तदा रणे). — ^३) T₁ G₁ आच्छिन्नं; T₈ G_{2.8} उच्छिन्नं (for उद्विग्नं). — ^४) S (except T₂) transp. सर्वम् and आसीत्. K₄ पुरांमुखं (for पराञ्जुखम्).

20 ^१) K₂ भीमत्सुर. B₈ अपलायितः; M₁ अपराजितं. — ^२) B₈ T₁ स व्यतिष्ठत (for सोऽभ्यवर्तत). T_{1.8} G M मुहूर्तादभ्यवर्तत.

21 ^१) K_{1.8} V₁ B D (except D₈) T G M₁ च; M₂₋₄ तु (for स). — ^२) K₈ V₁ तु (for च). Some MSS. फल्गुनः. D₈ धनंजयः (for च फल्गुनः). S जल्पित्वा च (T₈ G_{2.8} 'त्वाथ' धनंजयः. — V₁ om. 21°-23° — ^३) Dn₁ अनुजं (for अरुजं). — ^४) G₂ कल्पयित्वा (for कथं).

22 V₁ om. 22 (cf. v. l. 21). — ^१) K₈ ततस्त-धनंजयः (sic). — T₂ om. from. 22° up to the end of this adhy. — ^२) K₄ च भारतः; S (T₂ om.) इवारिहा.

23 V₁ T₂ om. 23 (cf. v. l. 21, 22). K₈ repeats 23^{ab} after 24. — ^१) K₈ (both times). V₁ D S (T₂ om.) वी (D₁ घो) रेर (for भीमैर्). — ^२) S₂ K₁ शत्रुपुंगवैः; K₈ (second time) स धनंजयः; K₄ B Da₁ Dn₁ D_{1.3-5.7} योधपुंगवैः; D₈ S (T₂ om.) शत्रुतापनः (M₁ 'न'); D₈ कुरुपुंगवैः (for शत्रु). — ^३) G₁ दुःशासनाय त्वरजैस् (sic). — ^४) K₄ पुत्रौ (for पुत्रैर्). Da₁ धनंजय.

24 T₂ om. 24 (cf. v. l. 22). — ^१) S₁ K₂ अभ्या-र्दयन्. — ^२) V₁ ज्यातते ते नराः (sic); B₂ अग्रतप्वसनाः; (sic); D₁ आसतेप्वसनाः; T₁ आसन्स्त्वन्; G₂ आतते

आततेष्वसनाः क्रूरा नृत्यन्त इव भारत ॥ २४
अपसव्यास्तु तांश्चक्रे रथेन मधुसूदनः ।
ततस्ते प्राद्रवञ्चक्राः पराञ्चुखरथेऽर्जुने ॥ २५
तेषामपततां केतून्त्रथांश्चापानि सायकान् ।
नाराचैरर्धचन्द्रैश्च क्षिप्रं पार्थो न्यपातयत् ॥ २६

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि अष्टपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५८ ॥

५९

संजय उवाच ।

तं तु यान्तं महावेगैरश्वैः कपिवरध्वजम् ।

युद्धायाभ्यद्रवन्वीराः कुरूणां नवती रथाः ।
परिवर्तुर्नरव्याघ्रा नरव्याघ्रं रणेऽर्जुनम् ॥ १

C. 8. 4124
B. 8. 81. 2
K. 8. 85. 2

व्यसना (for °वसनाः). Ks V1 B Da1 Dn1 D1.5.7 T1.3 G3 शूरा; D6 G1.2 M वीरा (for क्रूरा). — °) B2 कौरवान्; D3 दृश्यते (for भारत). — After 24, K3 repeats 23^{ab}.

25 T2 om. 25 (cf. v. 1. 22). — °) D6 S (T2 om.) अपसव्यं (for °सव्यांस). K3 M2.4 ततश्च; B2 च तांश्च (for तु तांश्च). — After 25^{ab}, N (D6 marg. sec. m.) Ti ins.:

902° नियुक्तान् हि स तान्मेने यमायाञ्चु किरीटिना ।

[Ś2 (sup. lin.) K4 D3 (sup. lin. as in text) विमुक्तान् हि; B1 नियुक्तान् हि; B2 विमुक्तादिब; B3 न युक्तान् हि स (for नियुक्तान् हि स). K3 नियुक्तान्सतात्मानो; D2 रिपून् भिगतात्मेने (for the prior half). K3 यमयास्तु (sic); K4 यतयाञ्चु (for यमायाञ्चु).]

— °) D6 S (T2 om.) तथान्ये प्राणद (D6 प्रणम) न्मूढाः. — °) D6 T3 G पराञ्चुखमिवार्जुनं (G2 °नात्); T1 परावृत्ता रणेर्जुनात्; M1 पराञ्चुखरणेर्जुनात्.

26 T2 om. 26 (cf. v. 1. 22). — °) Ś2 समाततां (for आपततां). T1.3 G2.3 M तेषां नानद (G2 °दय) ताम-
श्चान्; G1 तेषां तु नर्दतामश्चान्. — °) K3 V1 B D अश्वाञ्च
(for रथाञ्च). T1 M केतून्त्रथांगानि सारथी (T1 °यका) न्; T3 G केतून्त्रथापानि सारथीन्. — °) D3 व्यपातयत्; T1.3 G M
ह (G1 M न्य) कृतत (for न्यपातयत्).

27 Ś K1.2 T2 om. 27 (for T2, cf. v. 1. 22). — °) D3 अन्येषां. K3 D3 बहुभिर् (for दशभिर्). B3 बाणैः (for भक्षैः). — °) D3 आञ्चु (for एषाम्). B1.4 Dn1 D1.4.6.7 S (T2 om.) अपातयत्; D3 व्यपा° (for न्यपा°). — °) K3 रोषैः; D3 रोषं; D3 रोषात् (for रोष-). S (T2 om.) रोपरकांतनेत्राणि. — °) K4 Dn1 संदष्टोष्ठानि; D6 S (T2 om.) संदष्टोष्ठानि. — °) K3 D3 समं; V1 B2.5 D2.6 S (T2 om.) तेषां (for तानि). K4 transp. गानि and वज्राणि. B2 वज्राणि (for वज्राणि). Dn1 विवधुर (sic); D3 ववधुर; T1 च विधुर (for विवधुर).

— °) K4 V1 B1.2.4 Da1 Dn1 D1.3-5.7 कमलानीच मूरिश्चः.

28 T2 om. 27 (cf. v. 1. 22). — °) S (T2 om.) तान्स् (for तांस्तु). T1.3 G2.3 महेष्वासो (T1 °सान्) (for महावेगैर्). — °) T1 M भारतान्; T3 G भारत (for कौरवान्). — °) T1.3 G2.3 रुक्मांगा (T1 °रुक्माग्रा) न्चुक्रमपुं-
स्त्रैश्च. — °) V1 B D S (T2 om.) हत्वा (for विह्वला).

Colophon om. in S. — Day of Karna's General-
ship: Ś K1.2.4 द्वितीय (Ś K1 °ये) युद्धदिवसे. — Adhy. no.
(figures, words or both): Ś1 76 (1); Ś2 60; B4 D1 73; B5 82; Da1 91; D4 61.

59

1 S om. the ref. B1 reads 1^{ab} after 2. Sequence of D6 T2 after the ref. is: 2, 1^{ab}, 3^{ab}, 1^{cd}, 903^{ab}, 1^{ef}. — °) G1 ततो (for तं तु). K3 Da1 Dn1 D1 प्रयातं; V1 B D1.3 T G2.3 M प्रयातं (for तु यान्तं). — After 1^{ab}, D6 T2 read 3^{ab}, T2 repeating it in its proper place. B2 om. 1^{cd}. — °) V1 B1.4 Da1 D1.5 अभिद्रवन्; B3 अभिमुखं (for अभ्यद्रवन्). K2 वीरान्; K3 वीरं; V1 B4 भीमः; B1 भीमाः; Da1 D1.5 भीमं (for वीराः). — °) Da1 नवभी; T3 G1.3 नृपते; M1 तावको (for नवती). — After 1^{cd}, N (except B2) T2 ins.:

903* कृत्वा संशसका घोराश्चपथान्ब्राह्मलौकिकान् ।

[Some MSS. संशसका; Ś K2.4 T2 संशसकान्. K3 V1 B (except B2) Da1 Dn1 D1.5.7.3 घोरं. D6 कृत्वा संशसकपथाः (for the prior half). K1.2.4 ब्रह्म- (for ब्राह्म-). K3 शपथं ब्राह्मलौकिकं; V1 B (except B2) D शपथं पार (B1 परि) लौकिकं (for the posterior half).]

— °) K1 Da1 D1.5 नरव्याघ्रं; S (except T2) महात्मानं (T1 °नो). — °) Da1 D1.5 नरव्याघ्रो. K1 धनंजयं (for रणेऽर्जुनम्).

G. 8. 4125
B. 8. 81. 3
K. 8. 25. 3

कृष्णः श्वेतान्महावेगान्श्वान्कनकभूषणान् ।
मुक्ताजालप्रतिच्छन्नान्प्रीतीकर्णरथं प्रति ॥ २
ततः कर्णरथं यान्तमरीन्घ्नन्तं धनंजयम् ।
वाणवपैरभिघ्नन्तः संशप्तकरथा ययुः ॥ ३
त्वरमाणास्तु तान्सर्वान्सघ्नतेष्वसनध्वजान् ।
जघान नवतिं वीरानर्जुनो निशितैः शरैः ॥ ४
तेऽपतन्त हता बाणैर्नानारूपैः किरीटिना ।
सविमाना यथा सिद्धाः स्वर्गात्पुण्यक्षये तथा ॥ ५
ततः सरथनागाश्वाः कुरवः कुरुसत्तम ।

2 For sequence in D₆ T₂, cf. v. 1. 1. — ^a) B₂ D_{2, 6} T₂ ततः कृष्णः; D₆ कृष्णश्च तान् (for कृष्णः श्वेतान्). — ^b) K₁ B (except B₂) D (except D₆) कांचनभूषणान्; T_{1, 8} G_{2, 8} M₁ कनकभूषितान् (for भूषणान्). — ^c) Ś₂ मुक्ताजालः; M₈ मुक्ताजालः (for मुक्ताजालः). K₄ D₈ प्रतिच्छिन्नान्; S (except T₂) परिच्छिन्नान् (for प्रति). — After 2, B₂ reads 1^{ab}.

3 For sequence in D₆ T₂, cf. v. 1. 1. B₂ om. 3. — ^a) T₁ प्रोप्यत् (sic); T_{2, 8} G_{2, 8} M प्रेक्ष्य; G₁ प्रेक्ष्यत् (for ततः). K₄ कर्णरथे; D₈ वधे (for रथं). B₂ D₆ T₂ (first time) कर्णायामिमुखं वीरान्. — ^b) K₈ परिसंतं (sic); V₁ B Dn₁ D_{2-5, 8} T₁ G M अरिघ्नं तं; D₄ D_{1, 6} अनिघ्नं (for अरीन्घ्नन्तं). B₂ यथा ययुः (for धनंजयम्). — ^c) Ś K_{1, 2} T₂ अभिघ्नं तं; K₄ अमित्रघ्नं. — ^d) Some MSS. संशप्तकरथा; K₄ तं संशप्तकरथा (hypermetric); D_{6, 8} S संशप्तकगणा (for रथा). D₆ तदा (for ययुः).

4 ^a) Ś D₁ त्वरमाणास्; K_{1, 2, 4} D_{6, 8} G₁ M माणसः; K₈ शूरान् (for सर्वान्). — ^b) T₂ G₁ ससुतेष्वासनध्वजान्. — ^c) K₈ भवतो; K₄ V₁ M₈ नवतीं; G₁ नवति; M₁ नवतान् (for नवतिं). G₁ वीरो. — ^d) M₁ नवभिः (for निशितैः). T G M₂₋₄ नवत्या फल्गुनः शरैः.

5 ^a) V₁ G₂ M₁ पतंति (for ऽपतन्त). B_{2, 4} D₇ हतैर् (for हता). B₂ M_{2, 8} नेपतश्चिहता बाणैर्; D₂ ते पेतुर्निहिता बाणैर्; D₆ T₈ G_{1, 8} M₄ ते पतंति (M₄ तं) महाबाणैर्; T₁ ते एवं निहता बाणैर्; T₂ तेपतन्वै महाबाणैर्. — ^c) B_{2, 8} D₄ D_{1, 5} सुकृतिनः; B₅ यदा सिद्धाः (for यथा सिद्धाः). D₆ S विमानेभ्यः सुकृतिनः. — ^d) K₈ पुण्यक्षयं. K₃ गताः; V₁ B_{2, 3, 5} D₄ D_{1, 2, 4-8} S यथा; D₈ भुवि (for तथा).

6 ^a) T₁ नागाश्चान् (for नागाश्वाः). — ^b) Ś K B (except B₅) Dn₁ D_{2-5, 7} कुरुसत्तमं. — After 6^{ab}, B₅ ins.:

निर्मया भरतश्रेष्ठमभ्यवर्तन्त फल्गुनम् ॥ ६
तदायस्तममुक्तास्त्रमुदीर्णवरवारणम् ।
पुत्राणां ते महत्सैन्यं समरौत्सीद्वनंजयः ॥ ७
शक्त्युष्टितोमरप्रासैर्गदानिस्त्रिशसायकैः ।
प्राच्छादयन्महेष्वासाः कुरवः कुरुनन्दनम् ॥ ८
तां कुरुणां प्रविततां शस्त्रवृष्टिं समुद्यताम् ।
व्यधमत्पाण्डवो बाणैस्तमः सूर्य इवांशुभिः ॥ ९
ततो म्लेच्छाः स्थितैर्मत्तैस्त्रयोदशशतैर्गजैः ।
पार्श्वतोऽभ्यहनन्पार्थ तव पुत्रस्य शासनात् ॥ १०

904* क्षिप्रमेवाभिसंकुद्धाः समरेऽरिजिघांसया ।
K₈ om. 6^{cd}. D₆ damaged. — ^c) T₁ भरतश्रेष्ठा. — ^d) Some MSS. फाल्गुनं; D₄ D_{1, 5} फाल्गुनः.

7 ^a) V₁ B₂ आयास्तम्; B₁ आयातं; B_{2, 4} D_{4, 6, 7} T₂ आयात्; D₃ आयास्तं; G₂ यथा (for आयस्तम्). K₁ असुक्तास्तु; V₁ असुख्यास्तम्; B D₄ Dn₁ D_{1-5, 7, 8} T_{1, 2} मनुष्याश्चम्; D₆ T₃ G M मनुष्यं च (for असुक्तास्तम्). B₅ T₁ रथवारणं; D₆ T₃ G M रथवाजिमत् (G_{1, 2} नं) (for वरवारणम्). In dissolving the comp. Co cites: आयस्ताः, मनुष्याः, अश्वाः, उदीर्णाः and वरवारणाः. — ^c) B₁ D (except D_{6, 8}) महासैन्यं. — ^d) K₄ समरोत्सीद्व; D₆ S (T₁ damaged) तदा (G₁ था) रौत्सीद्व; (for समरोत्सीद्व). K₄ V₁ B D S (except T₁) धनंजयं.

8 ^a) K₁ T₂ G_{1, 2} शक्त्युष्टिः; K₄ शक्त्युष्टिं (for शक्त्युष्टिः). K₈ शक्तितोमरप्रासासि. — ^b) T₂ निस्त्रुवा (for निस्त्रिवा). — ^c) K₄ B₁ D₃ G₂ M₁ प्रच्छादयन्. — ^d) D₆ S कुरुसत्तमं (T_{1, 3} G₃ मं) (for नन्दनम्).

9 ^a) K₃ V₁ B D S तामंतरी (V₁ B_{1-3, 5} D₃ ती) क्षेविततां. — ^d) K₃ अस्त्रवृष्टिः; D₅ शरं (for शस्त्रं). B_{2, 4} Dn₁ D_{3, 4, 7} समंततः; S (except T₂ G₂) समुत्थितां (for समुद्यताम्). — ^d) G₂ तिमैः (for तमः). D₈ सूर्यम्. K₃ सूर्यात्तवांशुभिः (sic).

10 G₁ om. 10. — ^a) S (except T₂; G₁ om.) तथा (M₁ दा) (for ततो). B₁ म्लेच्छाश्चितैर्; B_{2, 8, 5} D₄ D_{2, 5} T₂ म्लेच्छाः स्थिताः; B₄ D_{1, 7, 8} G_{2, 3} M₁ म्लेच्छास्थितैर् (D₁ ता); M₂ म्लेच्छैः स्थितैर्; M_{3, 4} म्लेच्छान्वितैर्. Co cites स्थिताः. K₃ दातैस्; T₁ वृत्तैस् (for मत्तैस्). D₆ तथास्थितैर्भदोद्विक्तैस्. — ^b) D₄ D_{1, 5} त्रयोदशगतैर् (for शतैर्). — ^c) K₃ B (except B₅) Dn₁ D_{2, 4, 7, 8} व्यहनन् (D₁ त्); V₁ D₂ G₂ M₁ [S]भ्यहनन्; D₄ D_{1, 5} T₃ G₃ व्यधमन्; T₁ न्यहनन् (for अभ्यहनन्). — ^d) Ś₂ शासनं.

कर्णिनालीकनाराचैस्तोमरैः प्रासशक्तिभिः ।
कम्पनैर्भिण्डिपालैश्च रथस्थं पार्थमार्दयन् ॥ ११
तामस्त्रवृष्टिं प्रहितां द्विपथैर्यवनैः स्मयन् ।
विच्छेद निशितैर्भल्लैर्ध्वजैश्चन्द्रैश्च फल्गुनः ॥ १२
अथ तान्द्विरदान्सर्वानालिङ्गैर्महाशरैः ।
सपताकान्सहरोहान्गिरीन्वज्रैरिवाभिनत् ॥ १३
ते हेमपुङ्खैरिषुभिराचिता हेममालिनः ।
हताः पेतुर्महानागाः साग्निज्वाला इवाद्रयः ॥ १४
ततो गाण्डीवनिर्घोषो महानासीद्विशं पते ।

11 ^a) K₁ कर्णनालीकः; T₁ G₁ कर्णि (G₁ 'र्णो') नालिक-
(for कर्णिनालीकः). — ^b) K_{1.3} V₁ B D T G M₁ तोमर-
(for तोमरैः). — ^c) Dn₁ D_{2-4.7} सुसलैरः; D₆ S कर्पणैः (T₂
'रै') (for कम्पनैरः). V₁ B Da₁ D_{1.3-5} भिण्डिपालैश्च.
— ^d) S₂ Da₁ आर्दयन्; K₃ V₁ B_{1.5} D_{6.8} S अर्दयन्.

12 G₁ om. 12^a-13^b. — ^a) K₁ प्रहतां (for प्रहितां).
K₃ V₁ B_{1-3.5} D T G₃ M तां शस्त्र (K₃ 'र') वृष्टिमनुलां; B₁
तां शस्त्रवृष्टिं बहुलां; G₂ ताः शस्त्रवृष्टीस्तुमुला. — ^b) S₁ K_{1.2}
lacuna; S₂ (*sup. lin.*) परितः; B_{2.3.5} D_{2.3} प्रहितां (D_{2.3}
'ता') (for यवनैः). D₆ T_{1.3} G_{2.3} M प्रेषितां प्रभुः; T₂
प्रहितां जयः (for यवनैः स्मयन्). V₁ B₁ Dn₁ D_{3.4.7}
द्विपथैः प्रवेरितां. — ^c) B₂ D_{2.6} S (except T₂; G₁
om.) वाणैरः (for भल्लैरः). — ^d) Dn₁ अर्धचन्द्रश्च. Some
MSS. फाल्गुनः.

13 G₁ om. 13^{ab} (cf. v. 1. 12). — ^a) B₃ T₂ ततस्
(for अथ). B₂ [ए]ताम्; G₂ ता. — ^b) G₂ नानालिङ्गान्.
K₃ (marg.) पतत्रिभिः; V₁ B (except B₅) Da₁ Dn₁
D_{1.3-5.7} T₂ शरोत्तमैः (for महाशरैः). — K₃ om.
13^a-14^a. — ^c) V₁ B D S सपताकध्व (T₂ 'कान्ध्व')
जरोहा (B₅ 'जोपेता') न. — ^d) D₆ इन्द्रः; D₈ वज्रिरः; S वज्र
(for वज्रैरः). V₁ B (except B₅) Da₁ Dn₁ D_{1-5.7} अहनत्
T₂ अच्छिनत् (for अभिनत्).

14 K₃ om. 14^a (cf. v. 1. 13). — ^a) M₃ तैर
(for ते). G₁ भीमपुङ्खैरः (for हेम^a). D₈ विविधैरः (for
इषुभिरः). — ^b) V₁ B D (except D₈) S अर्दिता
(for आचिता). M₁ हेममालिनं. — K₃ reads 14^a-15^a
twice. — ^c) S₂ महानागाः; K₁ 'रागाः; T₂ 'वेगाः; T₃
G_{1.3} 'राजः; G₂ 'भागाः (for 'नागाः). — ^d) M₁
हवाप्रयः. — After 14, S (except T₂) ins. an addl.
colophon. [*Adhy. no.*: T_{1.3} G_{2.3} 93; G₁ M 92.]

15 Before 15, T_{1.3} G_{2.3} M ins. संजयः. — ^a) D₃
गाण्डीवनिर्घोषो. — ^c) S₂ (*sup. lin.*) कुरुतां; B₁ D₃

स्नतां कूजतां चैव मनुष्यगजवाजिनाम् ॥ १५
कुञ्जराश्च हता राजन्प्राद्रवंस्ते समन्ततः ।
अथाश्च पर्यधावन्त हतारोहा दिशो दश ॥ १६
रथा हीना महाराज रथिभिर्वाजिभिस्तथा ।
गन्धर्वनगराकारा दृश्यन्ते स्म सहस्रशः ॥ १७
अथारोहा महाराज धावमानास्ततस्ततः ।
तत्र तत्रैव दृश्यन्ते पतिताः पार्थसायकैः ॥ १८
तस्मिन्क्षणे पाण्डवस्य बाह्वोर्धलमदृश्यत ।
यत्सादिनो वारणांश्च रथांश्चैकोऽजयद्युधि ॥ १९

C. 8. 4142
B. 8. 51. 20
K. 8. 55. 23

स्नतां; Cc स्नतां (as in text). K₃ व्रजतां; B₂ क्रूतां;
T₂ राजतां; G₂ कूजितां; Cc कूजतां (as in text).
— ^a) K_{2.4} मनुष्याः (for मनुष्य-). B₂ मनुष्याणां च
वाजिनां.

16 ^b) B D₁ कुञ्जराश्च- (for कुञ्जराश्च). G_{1.2} महा-
राज (G₂ 'जन्'); M₂₋₃ [आ]हता राजन्. — ^c) K₃ V₁ B
D S दुद्रुवुस् (for प्राद्रवंस्). — ^e) B D_{1.6.7} अथाश्च.
K₃ पर्यधावन्त (for 'धावन्त). — ^d) S (except T₁ M₁)
साधारोहा (for हतां).

17 ^a) G₁ रथा भीता; G₂ रथहीनाम् (for रथा हीना).
— T₁ om. (hapl.) 17^b-18^a. — ^c) T₃ G_{1.3} वाजिनस्
(for 'मिस्). — ^d) Da₁ D_{1.5} ते; T₃ G M₂₋₄ च
(for स्म). V₁ B₃ D₈ समन्ततः (for सहस्रशः).

18 T₁ om. 18^a (cf. v. 1. 17). — ^b) D₃ M₁
धावमानांस् (M₁ 'मानः). B₃ G₁ समन्ततः; B₁ Dn₁ D₁
इतस्ततः; T_{1.3} G_{2.3} M सहस्रशः (for ततस्ततः). — After
18^{ab}, D₈ ins.:

905* नर्दन्तः कूजमानाश्च मनुष्यगजवाजिनः ।

[Cf. 15^{ad}.]

— ^c) B_{3.5} D₈ स्म; T₁ च (for [ए]व). V₁ पश्यन्ते
(for दृश्यन्ते). — ^d) K₃ D₃ G₂ M₂ पातिताः; V₁ B
Da₁ Dn₁ D_{1.3-5.7} निहताः; D₃ पदाताः (for पतिताः).
G₂ पाण्डुसायकैः (for पार्थ^a).

19 ^c) D₃ सादिना. D_{3.3} वारणाश्च; D₈ वारणाश्च.
— ^d) K₃ यथा (for रथांश्च). B₃ मृधे (for युधि).
— After 19, S ins.:

906* असंयुक्ताश्च ते राजन्यरिवृत्ता रणं प्रति ।

नरा नागा रथाश्चैव नदन्तोऽर्जुनमभ्ययुः ।

[(L. 1) T₂ G₁ अत्युक्ताश्च; M₂₋₃ 'युताश्च (for 'युक्ताश्च).
— (L. 2) T₁ नर- (for नरा). M₂₋₃ हयाश्चैव (for रथा^a).
M₁ नर्दन्तो (for नदन्तो).]

C. 8. 4143
B. 8. 81. 21
K. 8. 85. 22

ततरूपज्ञेण महता बलेन भरतर्षभ ।
दृष्ट्वा परिवृत्तं राजन्भीमसेनः किरीटिनम् ॥ २०
हतावशेषानुत्सृज्य त्वदीयान्कतिचिद्रथान् ।
जवेनाभ्यद्रवद्राजन्धनंजयरथं प्रति ॥ २१
ततस्तत्प्रादवत्सैन्यं हतभूयिष्ठमातुरम् ।
दृष्ट्वा यदर्जुनं भीमो जगाम भ्रातरं प्रति ॥ २२
हतावशिष्टास्तुरगानर्जुनेन महाजवान् ।

20 °) D₆ T_{2.8} G M₁ तत्र; M₂₋₄ तं तु (for तत्सु).
S K_{1.2.3} तुगेन; K₈ D₁ D_{1.5} T_{2.8} G M इयंनेन; D₆ T₁
अंशेन (for अंशेण). — °) M₄ भरतर्षभः. — °) K₈
परिचरतं; T₁ °वृत्तः. S क्रुद्धो (for राजन्). — °) K₄
D₁ D_{1.5} किरीटिना (for °टिनम्).

21 °) D₆ S हताव (G₈ °वि)शिष्टान् (for °वशेषान्).
M₁ उत्सृज्य (for उत्सृज्य). — °) S तावकान् (for त्वदी-
यान्). — °) V₁ वेगेन (for जवेन). V₁ [अ]भ्यहनद्;
D₆ S °पतद् (for °द्रवद्). D₆ S (except T₂) भीमो
(for राजन्).

22 V₁ om. (hapl.) 22. D₈ om. 22°-23°. — °) K₈
B D₁ D_{1.5} D_{1.5-7} [अ]र्जुनं त (K₈ D₁ D_{1.5} य)दा (for
यदर्जुनं). D₆ T_{1.8} G M दृष्ट्वार्जुनं (T₁ G₁ °नो) रणे भीमम्;
T₂ दृष्ट्वार्जुनं समीपं तम्. — °) D₆ T₈ G आगतं; T₁
आतुरं; M ह्यागतं (for जगाम). T₂ आगच्छतं वृकोदरं.

23 D₈ om. 23^{ab} (cf. v. 1. 22). — °) D₁
हतावशिष्टः. — °) V₁ B₁₋₄ D₁ D_{1.5} D_{1.5-7} महा-
बलान्; B₈ D₆ T_{1.8} G₈ M °बलः; D₈ °रथान्; T₁ G₂ °रथः;
G₁ °बलं (for °जवान्). — °) K₂ व्यदमद्. B D₁
D_{2-4.7} अश्रांतो; D₈ अश्रांतेर (for अश्रान्तो). V₁ भीमो
मर्दनसंभ्रांतो; D₆ S भीमोभ्यधावत्संक्रुद्धो (D₆ T₂ G₁ M
°हृष्टो). — After 23, S ins.:

907* गदापाणिं तदा भीमं दृष्ट्वा भारत भारताः ।

मेनिरे तमनुप्राप्तं दण्डदक्षमिवान्तकम् ।

[Cf. lines 7-8 of 911*. — (L. 1) M₂₋₄ ततो (for
तदा). G₁ M₁ transp. भीमं and दृष्ट्वा. — (L. 2) G₂
समनुप्राप्तं (for तमनु). G₁ M₂₋₄ दण्डपाणिम् (for °हस्तम्).]

24 °) B₈ [अ]त्युग्रं; D₁ D₁ [अ]त्युग्रं. — °) V₁
T₁-भोजिनां; B₂-वाजिनां; D₆-भोजिनीं; G₈-भेदिनीं
(for °भोजनाम्). — °) K₈ प्राकाराद्रिः; D₂ प्रकाराद्-
(for प्राकारद्). G_{1.2}-पुरद्वारं (for °पुरद्वारः). — °) S₁
K₂₋₄ G₁-दारणीम्; B₂-दारुणाम्; T₂-वारणाम् (for
°दारणीम्). K₈ अतिदारुणीं.

25 D₈ repeats 25^{ab} after 25. — °) K₈ om. from
गदां up to प्वाशु (in 25^b). B_{2.3.5} D_{2.3} (second time)

भीमो व्यधमदभ्रान्तो गदापाणिर्महाहवे ॥ २३
कालरात्रिमिवाद्युग्रां नरनागाश्चभोजनाम् ।
प्राकाराद्वरद्वारदारणीमतिदारुणाम् ॥ २४
ततो गदां नृनागाश्चेष्वाशु भीमो व्यवासृजत् ।
सा जघान बहूनश्वानश्चारोहांश्च मारिप ॥ २५
कांस्यायसतनुत्रांस्तान्नरानश्चांश्च पाण्डवः ।

T₂ गदामादाय वेगेन; T_{1.8} G₈ M₂₋₄ गदां तुरगा-
नाय; G_{1.2} M₁ गदां तु नरनागा (G₁ °शा)य. — °) B₂
पुनर्; T_{1.8} G M त्वरन् (for आशु). D₆ T_{1.8} G_{1.2}
व्यपासृजत्; G₂ M₁ [S °प्यवा] (for व्यवा). B_{3.5} D_{2.3}
(second time) T₂ पुनः पुनरवासृजत्. — After 25^{ab},
B_{2.5} T₂ ins.:

908* गजानश्चान्हारोहानुद्दिश्योद्दिश्य भारत ।

— T₂ om. 25^{ab} — °) K₈ सो जघान; B₂ आज
(for सा जं).

26 °) K₈ B_{2.3.5} D₁ D_{1.5} D_{1.5-8} कार्पायस-
(for कांस्या). K₈ B_{1.3-5} D₁ D_{3.4.7} T_{1.2}
तनुत्राणान्; D₆ T₈ G M °त्रांश्च (for °त्रांस्तान्). D₂
कर्णायसतनुत्रस्तान्. — °) B₂ रथान् (for नरान्). T_{1.8} G
M नागांश्च (for अश्वान्). D₆ नरनागांश्च मारिप; T₂
नरानश्चात्रान्नाजान्. — °) K₈ T₂ पातयामास (for
पोथ). — °) K₄ सशब्दास. V₁ अपतन्द्वात्; D₂ ते
परंतप (for तेऽपतन्द्वात्). — For 26^{ab}, D₆ T_{1.8} G M
subst.:

909* क्षणेन भीमः संक्रुद्धस्तान्निवै वै यमक्षयम् ।

[Cf. line 12 of 911*. T₁ तान्निवै (for निवै वै).]

D₆ T_{1.8} G M cont.: T₂ ins. after 26:

910* ततः स समरश्चावी गजानीकमपातयत् ।

गदया व्यधमत्संख्ये दण्डपाणिर्विवान्तकः ।

गजान्सकङ्कटान्मत्तान्सारोहान्सपताकिनः ।

न्यहनल्लीला राजञ्चिक्षया च बलेन च ।

ते गजा बहुशोभन्त हन्यमाना महारणे ।

विनदन्तो यथा तूष्णं पक्षवन्त इवाद्रयः ।

निपेतुरुष्यां समरे भीमसेनेन पीडिताः ।

छिन्नपक्षा यथा काले वज्ररुणा इवाद्रयः ।

[(L. 1) T₁ G₂ गजानीकानि (for °नीकम्). T₂ M₂₋₄
निपातयत् (for अपा). M₁ ततोनीकस्य पातयत् (for the post.
half). — (L. 2) T₂ व्यधत् (for व्यधम्). D₆ T₈ G₈
M संख्ये. — (L. 3) T₁ सकर्णकान्; T₂ G₂ सकं (G₂ °क).
टकान् (for सकङ्क). G₁ सारोहाः. — (L. 4) T₁ G₁

पोथयामास गद्या सशब्दं तेऽपतन्हताः ॥ २६
हत्वा तु तद्वजनीकं भीमसेनो महाबलः ।
पुनः स्वरथमास्थाय पृष्ठतोऽर्जुनमन्वगात् ॥ २७
हत्तं पराङ्मुखप्रायं निरुत्साहं परं बलम् ।

व्यालम्बत महाराज प्रायशः शस्त्रवेष्टितम् ॥ २८
विलम्बमानं तत्सैन्यमप्रगल्भमवस्थितम् ।
दृष्ट्वा प्राच्छादयद्वाणैर्जुनैः प्राणतापनैः ॥ २९
ततः कुरुणामभवदार्तनादो महामुचे ।

C. 2. 4161
B. 2. 81. 39
K. 2. 23. 41

अवन्त (for न्यह). Ds गद्या (for शिक्षया). — (L. 5)
Ds Ts Gs बहु शोभत. Ts Gs महाहवे (for 'रणे). — (L. 6)
T1 M2-4 निनदन्तो; M1 विनदन्ते. Ds Ts तथा तूर्ण; G1 तथा-
भुव् (for यथा तूर्ण). M1 पक्षयंत. Ds T1.2 G1 यथा (for
इव). — (L. 7) Ds T1.2 G1 ताडिताः; M1 पातिताः; M2-4
ताडिताः (for पीडिताः). — (L. 8) T1 श्वाकाशे (for यथा
काले). T1 G1 यथा (for इव).]

Ts cont.: N (except Ds) ins. after 26:

911* दत्तैर्दशन्तो वसुधां शेरते क्षतजोक्षिताः ।
भग्नमूर्धास्थिचरणाः क्रव्यादगणभोजनाः ।
असृङ्गांसवसाभिश्च तृसा मांसवसाशनाः ।
अस्थीन्यप्यश्वती तस्थौ कालरात्रीव दुर्दशा ।
सहस्राणि दशाश्वानां हत्वा पत्तींश्च भूयसा । [5]
भीमोऽभ्यधावत्संकुद्धो गदापाणि रितस्ततः ।
गदापाणिं ततो भीमं दृष्ट्वा भारत तावकाः ।
मेनिर समनुप्राप्तं कालं दण्डोद्यतं यथा ।
स मत्त इव मातङ्गः संकुद्धः पाण्डुनन्दनः ।
प्रविशेश गजानीकं मकरः सागरं यथा । [10]
विगाद्य च गजानीकं प्रगृह्य महतीं गदाम् ।
क्षणेन भीमः संकुद्धस्तास्त्रिन्ये यमसादनम् ।
गजानसकङ्कटान्मत्तान्सरोहान्सपताकिनः ।
पततः समपश्याम सपक्षान्पर्वतानिव ।

[(L. 1) Ks शरस्ते; K4 शरते; Dn1 D1 शेरते. Ks क्षतजो-
क्षिता; Dn1 क्षतताक्षिताः (sic). — (L. 2) S K1.2.4 रुग्ण-
(for मग्न). Ds चरणैः (for चरणाः). V1 भग्नाक्षिचरणास्ते वै
(for the prior half). S K Bs D2.3 मोदनाः (K1 'नः);
Dn1 भोजनः. — (L. 3) Ds असृङ्गोऽनः (for असृङ्गांसः). V1
Bs.6 Da1 D1.5 तृसि चावाप्य (Bs 'त' सा गदा; B1.4 Dn1
D2-4.7 तृसिमन्यागता गदा; B3 तृसिमाप्यायसी गदा; T2 तृसिमाप
हि सा गदा (for the posterior half). — (L. 4) S K V1
Bs Da1 D1.5.8 [उ]क्षिरती (for [अ]प्यश्वती). Ks.4 दुर्दशा.
— (L. 5) Ks Ds भूरिशः; Bs.6 D4 T2 भूयशः; Ds
भूयात (sic) (for भूयसा). — (L. 6) B1 व्यधावत्; D1.5
[स]न्व; T2 [स]न्व (for स्पन्). T2 श्वातकः (for श्वस्ततः).
— With lines 7-8, cf. 907*. — (L. 7) S K1.2.4
B3 तदा (for ततो). S2 भरत. Ks Bs Ds T2 भारताः;
Dn1 तावकः. — (L. 8) T2 तमनु- (for समनु). Ks.4
B D (except Ds) कालः; V1 कालो. T2 प्राप्तं कालोद्यतं
(for कालदण्डो). B1.2.4 Dn1 D2-4.7 यमं (for यथा). K1
कालदण्डयं यथा (for the posterior half). — (L. 10)

Bs गदापाणिं (for गजानीकं). K1 तथा (for यथा). Bs भीमसेन-
महाबलः (for the posterior half). — Bs reads lines
11-14 and 27^{ab} after 912*. — (L. 11) Bs Ts स
(for च). T2 मकरः सागरं यथा (for the posterior half).
— (L. 12) Cf. 909*. S2 Bs Dn1 D2.4.7 तन्; T2 स
(for तान्). Ds यमक्षयं (for सादनम्). B1 तानि नित्ये यम-
क्षयं (for the posterior half). — (L. 13) K4 B
D2.7 सक्तकान्; Da1 D1 सक्तकान्; Ds सक्तकान् (for
सक्तकान्). Bs सपदानुगन् (for ताकिनः). — K2 T2
om. line 14. — (L. 14) Ds सरोहान् (for सपक्षान्).
S2 पर्वतानि च (for 'निव').]

27 ^a G1 स हत्वा (for हत्वा तु). Da1 D1.5 T2
M1 तं (for तद्). — ^b Ds भीमसेन. Bs मकरः सागरं
यथा. — ^d K3 V1 B D (except Ds) S अभ्ययात्
(for अन्वगात्).

28 ^a Bs दृष्ट्वा (for हत्तं). K3 हत्तं पराङ्मुखं
प्रायात्; B1.4 निहतं प्राङ्मुखप्रायं; Ds S (except T2) ततः
पराङ्मुखीभूतं (Ds 'खमभूत्; T1 'खं भीतं; M 'खमुखं').
— ^b K3 बलं परं (by transp.); B2.3.5 Da1 D1.2.5.6
S बलं तव; D3 परंतप. — ^c K1.3 B2.3.5 T Gs M1
व्य(Ts वि)लंबत; Ds G1 तदानीं तु. — ^d B2 D2
शस्त्रविश्व(D2 'क्षि)तं; Ds G1 शस्त्र(G1 'र)पीडितं; T1
'वेष्टितं; T2 G1.3 M शस्त्रेष्टि(G1 'गि; M4 'पि)तं (for
शस्त्रवेष्टितम्). K3 प्रायः शस्त्रवेष्टितं.

29 ^b K3 अप्रगर्भम्; B2 Da1 D1.5 'शस्त्रम्; G1
अप्रगल्भम्; G2 'वलगम् (for 'गल्भम्). S K2.4 Ds इव
स्थितं (for अवस्थितम्). Ts Gs प्रास्वलत्समवस्थितं.
— ^c K1 Da1 प्राच्छादयन्; K2.3 T2 प्रच्छादयद्. Ds
T1.3 G M दृष्ट्वा प्रच्छादयामास. — ^d V1 प्राणपातनैः;
T2 'नाशनैः (for 'तापनैः). Ds T1.3 G M फल्गुनः
शरद्वृष्टिभिः. — After 29, N (except Ds) T2 ins.:

912* नराश्वरयमातङ्गा युधि गाण्डीवधन्वना ।

शरत्रावैक्षिता रेडुः कदम्बा इव केशरैः ।

[(L. 1) Ds रथमातङ्ग (for रथमातङ्गा). K1 गाण्डीवधन्वनः;
Ks.4 B1 'धन्विना. — (L. 2) K3 विरः; D4.1 द्युता (for
चिता). S K2.4 कंधा (K3 'ध) (for कदम्बा). Ks B1.4
D4 केशरैः (K3 'रा).]

— After the above, Bs reads lines 11-14 of 911*
and 27^{ab}.

30 ^b S2 आर्तनादौ. K3 V1 B Da1 Dn1 D1-5.7.8

C. 8. 4161
B. 8. 81. 39
K. 8. 85. 41

रथाश्वनागासुहरैर्वध्यतामर्जुनेषुभिः ॥ ३०
हाहाकृतं भृशं तस्यौ लीयमानं परस्परम् ।
अलातचक्रवत्सैन्यं तदाभ्रमत तावकम् ॥ ३१
आदीप्तं तव तत्सैन्यं शरैश्छिन्नतनुच्छदम् ।
आसीत्स्वशोणितक्लिन्नं फुल्लाशोकवनं यथा ॥ ३२
तदृष्ट्वा कुरवस्तत्र विक्रान्तं सव्यसाचिनः ।

T₂ महावृष (for 'मृषे). — D₂ ins. after 30^{ab}: D₆ after 914^{*}:

913* शतशो वध्यमानानां निशितैरर्जुनेषुभिः ।

— D₂ om. 30^{ad}. — °) K₈ नराश्वरथमातंगैर; V₁ B_{1.3-5} D₁ D₁ D_{1.8-5.7} नराश्वनागासु (V₁ B₁ 'शु)-
हरैर; B₂ शतशो नरसिंहानां; D₈ नराश्वनागास्तु हतैर (sic).
— °) B₂ बुध्यताम्; D₈ वध्यताम्; C₆ वध्यताम् (as in
text). — For 30, D₆ T_{1.3} G M subst.:

914* कुरूणां तु महाराज आसीदातस्वरो महान् ।

नराश्वनागासुहरान्दृष्ट्वा बाणान्किरीटिनः ।

[(L. 1) G₂ तं (for तु). T₃ G₃ M₁₋₃ आतस्वनो (for
"स्वरो). — (L. 2) T₂ नागासुहतात् (for "हरान्).]

31 °) D₈ T₃ G_{1.3} हाहाकारं; T₁ G₂ 'भृतं (for 'कृतं).
T₂ भयत्रस्तं; G₁ बलं त्रस्तं; M_{1.3} भृशत्रस्तं (for भृशं तस्यौ).
K₈ V₁ B D T_{1.3} G_{2.3} M_{2.4} त्रस्तं (for तस्यौ). — °) D₈
नीयमानं (for लीयं). — °) T₂ कुलाल- (for अलात-).
D₈ T₃ G_{1.3} राजन् (for सैन्यं). — D₂ om. (hapl.)
31^d-32^a. — °) D₆ सैन्यं; D₈ तत्र (for तदा). V₁
भ्रमति; D₈ S वभ्राम (for [अ]भ्रमत). G₁ तद्वलं (for
तावकम्). — After 31, S₂ K₃ V₁ B D (except D₂)
ins.:

915* ततस्तद्युद्धमभवत्कुरूणां सुमहद्वलम् ।

न ह्यत्रासीदनिर्भिन्नो रथः सादी हयो गजः ।

[(L. 1) S₂ K₃ B₂ D₈ ध्वस्तम्; V₁ अलम्; D₁ सन्धम्
(for युद्धम्). B_{1.4} D₁ D_{1.4.7} सुमहद्वलैः; D₈ 'हवलं (for
'हद्वलम्). — (L. 2) D₁ D_{1.5.8} तत्र (for ह्यत्र).]
while S ins.:

916* ततः शरध्वस्तमभूत्कुरूणां सुमहद्वलम् ।

न तत्रासीदनिर्भिन्नो रथो वाजी नरो गजः ।

[(L. 1) T₂ G₁ ततोर्जुनशरध्वस्तं (G₁ 'स्कन्नं) (for the
prior half). T₂ असवद् (for सुमहद्). — (L. 2) T₁ ह्यत्र
(for तत्र). T₂ G M अनिर्भिन्नो. T₂ G गजो (for नरो).
T₃ G नरो वाजि गजो रथः; G₁ नरवाजिगजा रथाः (for the
posterior half).]

32 D₂ om. 32^a (of. v. l. 31). — °) B₁ आदीलम्
(for 'सं). K₈ V₁ B D (D₂ om.) S हव (for तव).

निराशाः समपद्यन्त सर्वे कर्णस्य जीविते ॥ ३३
अविपक्षं तु पार्थस्य शरसंपातमाहवे ।
मत्वा न्यवर्तन्कुरवो जिता गाण्डीवधन्वना ॥ ३४
ते हित्वा समरे पार्थ वध्यमानाश्च सायकैः ।
प्रदुदुर्दिशो भीताश्चकुशुश्चापि स्रतजम् ॥ ३५
अभ्यद्रवत तान्पार्थः किरञ्जशरशतान्वहून् ।

— °) B₁ शनैश्च (for शरैश्च). D₃ शरैश्छिन्न-; T₂ शर-
भिन्न- (for शरैश्छिन्न-). D₆ शरैश्छिन्नतनुस्वचं; G₂ 'छिन्नं
तु नशरं. — °) S₂ K_{3.4} V₁ B D₁ D_{2.4.7} T₁ सु-; T₂
च; G₁ स- (for स्व-) — °) K₈ केशशोकं (for
फुल्लाशोकं). S (except T₂) रौद्रं दष्टं (G₁ कटं; M₁₋₃
द्रष्टुं) विशां पते. — After 32, D₆ S ins.:

917* तत्सैन्यं भरतश्रेष्ठ वध्यमानं शितैः शरैः ।

न जहौ समरं प्राप्य फलगुणं शत्रुतापनम् ।

तत्राद्भुतमपश्याम कौरवाणां पराक्रमम् ।

वध्यमानाणि यत्पार्थ न जहुः समरे प्रभो ।

[(L. 1) D₆ G₁ हतभूयिष्ठं (for भरतश्रेष्ठ). D₆ G₁ आहतं
निशितैः शरैः (for the posterior half). — (L. 2) M₁
जहुः (for जहौ). — (L. 4) D₆ वध्यमानाश्च; T₃ G_{2.3}
'नोपि; G₁ पीड्यमानाणि (for वध्यं). T₁ च; T₂ तु (for
[अपि]. T₃ G_{1.3} न जहौ म(G₁ 'हुर्भै) रतर्पन (for the
posterior half).]

°) K_{3.4} V₁ B D₁ D_{1.5.7.8} तं (for तद्).
D₆ S तं दृष्ट्वा विक्रमं तस्य. — °) D₆ S कुरवः (for
विक्रान्तं). V₁ B (except B₃) D (except D₆) सव्य-
साचिनं. — °) S₂ समदृश्यन्त; D₁ D_{1.5} M₁ 'पश्यन्त
(for 'पद्यन्त).

34 °) B (except B₁) अविसलं तु (B₂ च); D₁
D_{1.5.8} 'पह्यन्त; D₃ 'शह्यं तु. D₆ च (for तु). S_{1.3}
(sup. lin. as in text) K_{1.2.4} कर्णस्य (for पार्थस्य).
— °) K₈ शरसंधातम्; T G₂ M₂₋₄ 'संस्पृशम् (for
'संपातम्). G_{1.3} M₁ शरस्पर्शं महाहवे. — °) B₂ युद्धा;
B₂ युद्धा (for मत्वा). S₂ न्यवर्तन्; D₈ व्यसर्पान् (sic).
B₂ T₂ मत्वा न्यवर्तन् तदा; D₆ T_{1.3} G M कुरवः पर्यवर्त-
(T₁ 'तप्यं)त. — °) S K_{2.4} जितं (for जिता). D_{2.6}
G₁ M₁ गाण्डीवधन्वना (D₂ 'नः).

35 D₂ om. (hapl.) 35-38. — °) G₁ मित्वा;
G₂ हया (for हित्वा). V₁ B (except B₃) D₁ D_{2.4.7}
कर्णं (for पार्थं). — °) D₆ S (except T₂) विदुदुर्दिशं
(for प्रदु). B₂ चापि (for भीताश्च). — °) D₁ चकुशुश्च
T₂ चक्रुश्च.

36 D₂ om. 36 (of. v. l. 35). — °) D₆ T_{2.3}

हृष्यन्पाण्डवान्योधान्भीमसेनपुरोगमान् ॥ ३६
 पुत्रास्तु ते महाराज जग्मुः कर्णरथं प्रति ।
 अगाधे मज्जतां तेषां द्वीपः कर्णोऽभवत्तदा ॥ ३७
 कुरवो हि महाराज निर्विपाः पन्नगा इव ।
 कर्णमेवोपलीयन्त भयाद्गाण्डीवधन्वनः ॥ ३८
 यथा सर्वाणि भूतानि मृत्योर्भीतानि भारत ।
 धर्ममेवोपलीयन्ते कर्मवन्ति हि यानि च ॥ ३९
 तथा कर्णं महेश्वासं पुत्रास्तव नराधिप ।

उपालीयन्त संत्रासात्पाण्डवस्य महात्मनः ॥ ४०
 ताञ्शोणितपरिक्लिन्नान्विषमस्याञ्जशरातुरान् ।
 मा भैद्येत्यब्रवीत्कर्णो ह्यभीतो मामितेति च ॥ ४१
 संभयं हि बलं दृष्ट्वा बलात्पार्येन तावकम् ।
 धनुर्विस्फारयन्कर्णस्तस्यौ शत्रुजिघांसया ।
 पाञ्चालान्पुनराधावत्पश्यतः सव्यसाचिनः ॥ ४२
 ततः क्षणेन क्षितिपाः क्षतजप्रतिमेक्षणाः ।
 कर्णं ववर्षुर्बाणैर्वैर्यथा मेघा महीधरम् ॥ ४३

C. 8. 4177
 B. 8. 81. 35
 K. 8. 83. subst.

G_{1.3} तान्विद्रावयते पार्यः; T₁ G₂ M तानभिद्रवतः पार्यः.
 — ^b) D₃ बाणगणान् (for शरशतान्). D₃ S क्षितान् (for
 बहून्). — ^c) B₃ पाण्डवान्सर्वान्; D₃ S पां(T₂ गां)डवीं
 सेनो (for पाण्डवान्योधान्). — ^d) V₁ -पुरोमहान् (sic)
 (for -पुरोगमान्). D₃ T_{1.3} G₁ राजेस्त्वं च वृकोदरं; T₃ G_{2.3}
 M राजानं च युधिष्ठिरं.

37 D₂ om. 37 (cf. v. l. 35). — ^a) D₃ S तव
 (for तु ते). — ^d) K₃ द्वीपं कर्णो; D₃ G₁ कर्णो द्वीपः
 (by transp.). T₁ तथा (for तदा).

38 D₂ om. 38 (cf. v. l. 35). — ^a) D₃ S [स]पि
 (for हि). V₁ महान्तोपि (for महाराज). — ^b) S transp.
 पन्नगा and इव. — ^c) S K₂₋₁ D_{1.3} [उ]पलीयन्ते; B₃
 [अ]वनिन्युले; D₃ [अ]भिलीयन्ते; T₁ M₂₋₁ [अ]वलीयन्त;
 T₃ G व्यली* (for [उ]प*). — ^d) K₄ D₃ T₃ G_{1.3}
 गांडीवधन्वनः; D₃ गांडीवधन्वनः.

39 ^a) S यथा भूतानि सर्वाणि. — ^b) D₃ मृत्यु-
 ब्रह्मनि. S₁ K₃ V₁ B₁₋₁ D₁ मारिष (for भारत). — M₁ om.
 39^a-40^b. — ^c) B₂ [उ]पनीयन्ते. D₃ T₁ G₂ M₂₋₁ उपा-
 (T₁ G₂ 'प')लीयन्त संत्रासाद्; T₃ G_{1.3} उपलीयन्ति संत्रासाद्.
 — ^d) S₁ K_{1.3} कर्णः; S₂ (sup. lin. as in text)
 कर्मयन्ति; K₄ कर्मवन्ति; V₁ B₂ D₂ T₂ धर्मवन्ति; D₁ कर्ण*;
 Cc कर्म* (as in text). S₂ D₁ D_{1.5} ह (for हि). B_{2.3}
 D₁ D_{1.3} वै; D₃ तु (for च). D₃ यमं धर्मपरायणं; T_{1.3}
 G_{1.3} धर्मं लोकपरायणं.

40 M₁ om. 40^{ab} (cf. v. l. 39). — ^b) K₃ ते च
 (for तव). T_{1.3} G_{1.3} M₂₋₁ जनाधिप (for नरा*). — ^c)
 B₁ D₂ T₃ G_{1.3} उपली(B₂ 'नी')यन्त (for उपा*). K₄ D₂
 T₂ संत्रासाः (for संत्रासात्).

41 ^b) K₃ श्रमातुरान्; D₃ शराहतान् (for 'तुरान्').
 — ^c) T₁ मैषि. — ^d) K₃ D_{2.1-3.3} T₂ ह्यभीतो (T₂

*ता). V₁ मामितेपि; D₁ D_{1.5} 'हेति; D₁ समितेति
 (for मामि*). Cc मामती (corrupt). T_{1.3} G₁ M
 भीतानाविष्टचेतसः.

42 ^a) B_{1.4} प्रभयं हि; D_{2-1.6.7} G₁ M₂₋₁ स (D₃
 सु-) भयं हि; T₂ सप्रभयं; G₂ संभयं हि (for संभयं हि).
 T₁ G₁ M महद् (for बलं). — ^b) D₂ बलात्पार्यो हि; D₃
 महत्पार्यिव; T₁ G₁ M बलं पार्यिव; T₂ महत्पार्येन; T₃ G_{2.3}
 पाण्डुपर्वज (for बलात्पार्येन). — ^c) T₂ विस्फारयन्. — ^d)
 T₂ पार्य- (for शत्रु-). — For 42^{cd}, D₃ S (except
 T₂) subst.:

918* विस्फारयित्वा दुर्धर्षश्चापमाधिरथिर्मुहत् ।

[D₂ स्वपुत्रः; T₃ G₃ दुर्धर्ष. D₃ T₃ G₃ आतिरिध् (G₁ 'धि').]
 — After 42^{cd}, N (except D₃) T₂ ins.:

919* तान्विद्रुतान्कुरुन्दृष्ट्वा कर्णः शस्त्रभृतां वरः ।

[B₂ D₁ D_{2.7} प्रदुतान्; D₃ विद्रुतान् (for विद्रुतान्).]
 K₄ V₁ B₂₋₃ D₁ D_{3.4} (marg.), cont.:

920* संचिन्तयित्वा पार्यस्य वधे दध्रे मनः श्वसन् ।

विस्फार्य सुमहच्चारं ततश्चाधिरथिर्द्विपः ।
 [(L. 1) K₄ V₁ त (for सं). — (L. 2) V₂ B₂ om.
 च. B₂ वृत्तः (for वृत्तः).]

— ^c) S₁ D₁ D_{1.4.5} पञ्चालान्. D₃ T_{1.3} G_{1.3} M_{1.3}
 स(M₁ त)मभ्यधावत्पाञ्चालान्; M_{2.3} तमभ्यधावत्पाञ्चालः.

43 ^a) B₃ T₃ G₃ क्षितिपान्; D₁ D_{1.5} 'जान्; M 'प.
 — ^b) K₁ B₃ D₁ D_{1.5} T₃ G₃ M क्षतजप्रतिमेक्षणाः.
 — ^c) B_{1.4} कर्णं ववर्षुर्; D₁ D_{1.5} कर्णो ववर्ष. — ^d)
 B₃ मेघो. B₃ D₁ D_{1.5} महीधरान् (for 'धरम्'). — For
 43^{cd}, D₃ S (except T₂) subst.:

921* शरौवैश्यादयामास महामेघ इवाचलम् ।

[G₁ छदयामासुर. G_{1.3} महामेघा. T₂ G₃ [अ]चलान्]

C. 8. 4178
B. 8. 61. 59
K. 8. 63. 60

ततः शरसहस्राणि कर्णमुक्तानि मारिष ।
व्ययोजयन्त पाञ्चालान्प्राणैः प्राणभृतां वर ॥ ४४

ततो रणो महानासीत्पाञ्चालानां विशां पते ।
वध्यतां स्रुतपुत्रेण मित्रार्थेऽमित्रघातिनाम् ॥ ४५

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकोनपष्ठितमोऽध्यायः ॥ ५९ ॥

६०

संजय उवाच ।

ततः कर्णः कुरुषु प्रदुतेषु
वरुथिना श्वेतहयेन राजन् ।
पाञ्चालपुत्रान्व्यधमत्स्रतपुत्रो
महेषुभिर्वात इवाभ्रसंधान् ॥ १
स्रुतं रथादञ्जलिकेन पात्य
जघान चाश्वाञ्जनमेजयस्य ।

शतानीकं सुतसोमं च भल्लै-

रवाकिरद्वनुपी चाप्यकुन्तत् ॥ २
धृष्टद्युम्नं निर्विभेदाथ पङ्क्ति-
जघान चाश्वं दक्षिणं तस्य संख्ये ।
हत्वा चाश्वान्सात्यकेः स्रुतपुत्रः
कैकेयपुत्रं न्यवधीद्विशोकम् ॥ ३
तमभ्यधावन्निहते कुमारे

44 K₁ om. 44-45. — ^b) D₃ T₂ भारत (for मारिष). — K₄ om. 44^a-45^b. — ^c) K₂ व्ययोवायंत (sic). Ś₁ D_{2.4} पंचालान्; D₄₁ D₄₁ D_{1.5} पांचालाः. — ^d) D₃ शस्त्रभृतां. K₃ B₁ D₈ वरः. — For 44^a, D₆ S (except T₂) subst.:

922* पाञ्चालानां हरत्प्राणांस्तमांसीव तमोनुदः ।

[[T₃ G₃ M₂₋₄ हरन्.]

45 K₁ om. 45; K₄ om. 45^a (cf. v. l. 44). — ^a) K₃ ततो रौद्रे; V₁ B D तत्र (D₄₁ D_{1.5} 'तः') शब्दो (for 'ततो रणो'). T_{1.3} G M महदासीत्तदा (T₁ M₁ 'तो') युद्धं; T₂ युद्धमासीत्ततो घोरं. — ^b) D_{4.3} पंचालानां. B (except B₂) D₄₁ D_{8.4.7} महामते; D₂ महीपते (for विशां पते). — ^c) K₄ वध्यतां. D₄₁ D_{1.5} स्रुतपुत्रेति (for 'त्रेण'). — ^d) K₂ [S] मित्रघातिनं; K₃ D 'गृद्धिना (D₄₁ 'नाः'); V₁ B 'गृद्धिनः; T_{1.3} G M 'भीरुणा (T₃ G₃ 'गां'); T₂ जयगृद्धिनां (for 'मित्रघातिनाम्').

Colophon. — Day of Karna's Generalship: Ś K_{1.2.4} द्वितीय(Ś 'ये')युद्धदिवसे. — Adhy. name: T₂ भीमार्जुनकौरवयुद्धं. — Adhy. no. (figures, words or both): Ś₁ 77; Ś₂ 61; B₁ 80; B₂ 76; B₃ 83; D₄₁ 92; D₁ 74; D₄ 62; T_{1.3} G_{2.3} 94; T₂ 88; G₁ M 93.

60

1 ^a) M₂₋₄ द्राक्षितेषु (for प्रदु). Ś₁ K_{1.2} तत- (K₁ 'तः')**कर्णं भयदुतेषु; Ś₂ ततश्च कर्णं प्रति(sup.

lin. भय)विदुतेषु; K₄ ततः कर्णः पुरुषु भयदुतेषु. — ^b) V₁ वरुथिनां; D₆ S (except T₂) सेनापतिः (for वरुथिना). — ^c) Some MSS. पंचालपुत्रान्. V₁ अवधीत् (for व्यध- मत्). — ^d) S रथेषुभिर् (for महे). Ś₃ [अ]असंवादः; V₁ 'संधं; D₂ 'संहान्.

2 K₃ om. 2. — ^a) D₆ T₂ G₁ हत्वा (for पात्य). Ś₁ K₄ स्रुतं रथाश्वाञ्जलिकैर्निपात्य; Ś₂ स्रुतं प(sup. lin. २) थाश्वाञ्जलिकेन पत्य; K₁ B (except B₁) D₄₁ D_{2-4.7} T₃ G_{2.3} स्रुतं रथादञ्जलिकैर्निपा(K₁ 'प')त्य; K₂ स्रुतं रथा- श्वाञ्जनैर्निपात्य; D₃ 'दाञ्जलिके निपात्य. — ^c) T₁ श्रुतसोमं (for सुत). — ^d) V₁ अवाकिरं; M₁ अवासृजद् (for 'किरद्'). T₃ G_{2.3} M चाभ्यकुन्तत्.

3 ^a) K₃ D₆ T_{1.2} G₁ M_{1.3} [आ]जु (for [अ]य). B₃ शीघ्रं (for पङ्क्ति). T₃ G_{2.3} धृष्टद्युम्नं निशितैराजघान- — ^b) Ś₂ चाक्षे. K₁ V₁ B D₄₁ D₂₋₃ [अ]श्वांस्तरसा; D₄₁ D₁ चाश्वांस्तरसा; G₁ M₁ चाश्वांस्तरसा (for चाश्वं दक्षिणं). T_{1.2} जघान चाश्वान्परवीरहंता; T₃ G_{2.3} प- ङ्क्तिर्बाहुर्द(G₂ 'हुं द')क्षिणं तस्य संख्ये; M_{2.3} न पार्श्वं दक्षिणं तस्य संख्ये; M₄ ***** संख्ये. — ^c) D₄₁ सात्यकिः G₁ M₁ स्रुतपुत्र. — ^d) S (except T₂) अवधीद् (for न्यव').

4 M₁ om. 4. — ^a) Ś₂ दग्धघन्वा; K₁ दग्धघन्वा; V₁ B D (except D₆) उग्रकर्मा (D₄₁ 'मीं') (for 'घन्वा). K₃ कैकेयसेनाधिपतिस्तरस्त्री; S (M₁ om.) सेनापति (T₁ G₁ 'तिः') केकयो मित्रवर्मा (T₁ 'हंता; T₃ G_{2.3} 'घर्मा; M₃ 'कर्मा). — ^c) V₁ B_{2.3} D₄₁ D₄₁ D_{1-5.7} T₂ विधुन्वद्;

कैकेयसेनापतिरुग्रधन्वा ।

श्रौविभिन्नं भृशमुग्रवेगैः

कर्णात्मजं सोऽभ्यहनत्सुपेणम् ॥ ४

तस्यार्धचन्द्रैस्त्रिभिरुच्चकर्त

प्रसह्य बाहू च शिरश्च कर्णः ।

स खन्दनाद्गामपतद्गतासुः

परश्वधैः शाल इवावरुणः ॥ ५

हताश्वमञ्जोगतिभिः सुपेणः

शिनिप्रवीरं निशितैः पृषत्कैः ।

प्रच्छाद्य नृत्यन्निव सौतिपुत्रः

शैनेयवाणाभिहतः पपात ॥ ६

पुत्रे हते क्रोधपरीतचेताः

कर्णः शिनीनामृषभं जिघांसुः ।

हतोऽसि शैनेय इति ब्रुवन्स

व्यवासुजद्वाणममित्रसाहम् ॥ ७

स तस्य चिच्छेद शरं शिखण्डी

त्रिभिस्त्रिभिश्च प्रतुतोद कर्णम् ।

शिखण्डिनः कार्मुकं स ध्वजं च

चिच्छत्वा शराभ्यामहनत्सुजातम् ॥ ८

शिखण्डिनं पङ्क्तिरविध्यदुग्रो

C. 8. 4188
B. 8. 82. 9
K. 8. 86. 9

Bl. 3 वितुन्नन्; B1 वितुन्नन्; D0 विभिदन्; T1 वितुन्नन्;
T2 G2. 3 विनुन्नं; G1 M2-4 वितुन्नं (for विभिन्नं). K1
उग्रवीर्यैः; T3 G2. 3 अश्विधैः (for उग्र). — 4) [K3 V1
B3 Da1 T2. 3 G2. 3 M (M1 om.) चाभ्यहनत्; B1-4 Dn1
D1-3 T1 G1 चाप्य (for सोऽभ्य). V1 B D (except
D2. 3. 3) प्रसेनं; S (except T2; M1 om.) सुदेवं (for
सुपेणम्).

5 4) G2 एव कर्ता (sic) (for उच्चकर्त). — 5) M3
lacuna up to शिरश्च. K3 V1 B D (except D3) T3
G1. 3 प्रहस्य (for प्रसह्य). D3 बाहुंश्च. K1 शिरैश्च; Dn1
शरश्च. K3 चकर्त; K4 Dn1 च कर्ण (for च कर्णः). — 6)
D3 खन्दनागाद् (for 'नाद्गाम्). K3 V1 B D (except
D3) अगमद् (for अपतद्). — 7) K1. 2. 4 D0 T2. 3 G
M शाल; T1 ताल (for शाल). Cc cites शालः.
K3 [अ]पतन्मही; D0 S [अ]वकृतः; D3 'रुमः (for
'रुणा).

6 4) D2 T1 आजौ (T1 'जो) गतिभिः; Ca अञ्जोग
(as in text). K3 सुसुखेणं; V1 Da1 Dn1 D1. 3-5
प्रसेनः; D3 सुखेणं; T1. 3 G3 M1 सुपेणं; T3 सुदेवः; G2 M2-4
सुदेवं (for सुपेणः). — 5) K3 V1 D3 T1. 3 M2-4 शिनि-
प्रवीरो (V1 'रैर; T1 M2-4 'रस; G2 'रास); G1 निशि
प्रवीरो; M1 हतप्रवीरं (for शिनि). D2 T1 G2 M त्रिश
(M1 'शि)तैः (for निशितैः). S2 K3 पृषट्टैः; K4 प्रपत्तैः
(for पृषत्कैः). — 6) D3 पृच्छाद्य; S जवान (for प्रच्छाद्य).
K3 V1 B1 G2 सूतपुत्रः; B2. 5 Da1 Dn1 D1-7 T2. 3 G1. 3
कोपुत्रः (G2 'त्र); D3 सोतिपुत्रः; T1 सौतपुत्रं; M सौत-
(M1 'म)पुत्रिः (for सौतिपुत्रः). — 7) G2 शिनेस्तु (for
शैनेयः). B3 प्रपात (for पपात).

7 4) B3 D3 कोप (for क्रोत्र). — M3 lacuna

for 7⁴. — 5) D3 शनीनां. D3. 3 S (M3 lacuna) प्रवरं
(for ऋषभं). — 6) K3 ब्रुवन्सदा (for इति ब्रुवन्स).
D3 T3 G1. 3 हतोसि द्वे सात्यके (G1 'क) इत्युदीर्य; T1 G2 M
हतोसि वै सा (M2-4 स)त्यक इत्युदीर्य (M1 'दित्वा). — 7)
S2 K3 व्यवासुजन्; T1 G1 व्यपासुजन्; T2 व्यपातयद्
(for व्यवसुजन्). K3 वाणान्. D2 T1 अमित्रहासः (T1
'साहः); G1 अनीकसाहं (for अमित्रं).

8 4) K3 V1 B1. 3. 4 D S तमस्य (for स तस्य). V1
शिरं; Dn1 शरैः (for शरं). — 5) Dn1 कर्णे. — 6)
V1 शिखण्डिनं. V1 हि; B1. 4 Dn1 D2. 4. 6. 7 S च (for स).
— 7) V1 B D S क्षुराभ्यां (for शराभ्याम्). V1 न्यपतस्तु-
तेजाः; B1. 4 Da1 D1 व्यधमस्तुजातः; B2 न्यपतस्तुजातः;
B3. 5 D3 T3 न्यहनस्तुतेजाः; Dn1 D3-5. 7 न्यपतस्तुजातः
(Dn1 'ताः); D2 न्यवधीस्तस्यं च; D3 न्यहनस्तुतेजाः; T1
G1. 2 M न्यहनस्तुजातं; T3 G3 न्यहनस्तु (G2 'च)सूतं
(for अहनस्तुजातम्). Cc cites सुजातः.

9 4) V1 अवध्यद्; Da1 D1. 5 अमिथद् (for अवि-
ध्यद्). K3 उग्रतेजाः; K4 D3. 3 उग्रैर; B3 आजौ (for
उग्रो). — M3 lacuna for 9⁵. — 5) S1 K1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

C. 2. 4185
B. 2. 52. 9
K. 2. 56. 9

दान्तो धार्ष्ट्युन्नशिरश्चकर्त ।

अथाभिनत्सुतसोमं शरेण

स संशितेनाधिरथिर्महात्मा ॥ ९

अथाक्रन्दे तुमुले वर्तमाने

धार्ष्ट्युन्ने निहते तत्र कृष्णः ।

अपाञ्चाल्यं क्रियते याहि पार्थ

कर्णं जहीत्यब्रवीद्राजसिंह ॥ १०

ततः प्रहस्याशु नरप्रवीरो

रथं रथेनाधिरथेर्जगाम ।

भये तेषां त्राणमिच्छन्सुबाहु-

रभ्याहतानां रथयूथपेन ॥ ११

विस्फार्य गाण्डीवमथोग्रघोषं

ज्यया समाहत्य तले भृशं च ।

वाणान्धकारं सहमैव कृत्वा

जघान नागाश्चरान्नरांश्च ॥ १२

तं भीमसेनोऽनु ययौ रथेन

पृष्ठे रक्षन्पाण्डवमेकवीरम् ।

तौ राजपुत्रौ त्वरितौ रथाभ्यां

कर्णाय यातावरिभिर्विमुक्तौ ॥ १३

अत्रान्तरे सुमहत्सूतपुत्र-

923* ततोऽपरे भात दुष्प्रकम्प्याः

पाञ्चालानां रथसंघाः समेताः ।

प्रतिश्रुता ह्यन्तरिक्षे गताभा

धनुःप्रवीरास्तु रथप्रवीराः ।

[(L. 3) G₁ प्रतिश्रुत (for 'श्रुता). T₁ [S] ग्रहारा; T₃ G₃ ग्रहामा; G₃ गृहावा (for गताभा). M₁ प्रतिश्रुताप्यंतक-
संनिकाशा; M_{2.4} ताप्यंतरिक्षे गुहेव.]10 T₃ G M om. (hapl.) 10^a-11^a. — ^a) D_{2.3}
तत्राक्रन्दे; D₃ तया; T_{1.2} जना (for अथा). Ca cites
आक्रन्दे (as in text). — ^b) S₁ धातुद्युन्ने; K₃ धातं; K₃
पृष्ट; D_{1.1.5.6.8} T_{1.2} धार्ष्ट्युन्नौ (for 'द्युन्ने). K₄
कर्णः (for कृष्णः). — ^c) T₁ अपांचालान्. T₁ यो हि.
K₁ कर्ण (for पार्थ). — ^d) K₁ पार्थ (for कर्ण). K₃ V₁
D₃ T₁ राजसिंहः (V₁ T₁ 'हं).11 T₃ G M om. 11^a (cf. v. l. 10). — ^a) T₁
प्रसह्याशु (for प्रहस्याशु). K₃ नरप्रवीर; D₃ T₂ रथप्रवीरो.
— ^b) K₃ D₃ [आ]धिरथे; T_{2.3} G_{2.3} [आ]तिरथे; M₁
[अ]तिरथे (for [आ]धिरथे). G₁ रथं रथेनातिरथे-
भिर्जगाम. — ^c) S₁ K_{1.2.4} G₂ भयेन; G₁ जगाम (for
भये). K₃ इच्छत्. K₁ दुबाहु (sic); D_{1.1} स्वबाहु.
— ^d) B₃ अभ्यर्दितानां; V₁ T_{1.2} M₁ अभ्यागतानां; G₁
अभ्याहतानां; M₃ damaged (for अभ्याहतानां). S (M₃
damaged) रथयूथपानं.12 ^a) T_{1.2} M (M₃ damaged) विस्फार्य. B₃
अथोग्रघोरं; D₃ अथोग्रघोषं; T₂ उद्ग्र (for अथोग्र). G₂
विस्फारयन्गाण्डिवमथोग्रघोषं. — ^b) K₃ D_{3.6} S ज्यां वे
(for ज्यया). K₃ समारुह्य; D₃ T₁ हृत्य (for 'हृत्य). K₄
B₃ तले (for तले). — D₃ reads 12^a twice. — ^c) S
(except T₂) सहसा चकार (for 'सैव कृत्वा). — ^d) T
G नागांश्च (for नागाश्च). K₁ ह्यात्रथांश्च; T₁ नरात्रथांश्च;T₃ G₁ रथान्धारांश्च (for रथान्नरांश्च). B₁₋₄ D_{1.1} D_{1.1.4.5} (both times). 6-8 जघान नागाश्चरथध्वजां (B₃
'द्विपां')श्च; B₃ 'न पत्यश्चरथद्विपांश्च; T₂ 'न तानश्चरथद्विपांश्च;
G₁ 'न चाश्चा'स राजान्नरांश्च. — After 12, N T₂ ins.:

924* प्रीताः शुकाः प्राद्वन्नन्तरिक्षे

गुहा गिरीणामपतन्वयांसि ।

यन्मण्डलज्येन विजृम्भमाणो

रौद्रे सुहृतेऽभ्यपतत्किरीटी ।

[(L. 1) S₂ (sup. lin.) प्रावधन् (for प्राद्वन्). V₁
B_{1.4.5} D_{3.4.7} प्रतिश्रुतिः (V₁ 'ध्वतिः; B₁ D_{3.7} 'श्रुतः)
प्राचरदंतरिक्षे (B_{1.5} D₃ 'रीक्षे; B_{2.3} D_{2.6.8} प्रतिध्वतिः (B₂
'स्वनं' प्रापतदंतरिक्षे (B₂ 'रीक्षं; B₃ 'रीक्षे); D_{1.1.5}
प्रतिश्रुत्काः प्रावधन्नंतरिक्षे; D_{1.1} प्रतिश्रुतः प्राचरध्नंतरिक्षे; T₁
प्रतिश्रुतः प्रावधन्नंतरिक्षे. Ca.c cite प्रतिश्रुतीः; Ca प्रावधन् अंतरिक्षे.
— (L. 2) K₃ D_{1.1} गुहा. B_{2.3} D_{2.8} T₂ गुहासु नीमासु तथा
(T₂ 'मा हि यथा गिरीणां. Ca cites गुहा, गिरीणां. — (L. 3)
K₄ यन्मण्डलज्येन; B₃ यत्पिण्डलज्येन; T₂ सर्पिण्डलज्येन (for
यन्मण्डलज्येन). Co cites मण्डलज्येन. K_{3.4} विज्यं (K₄ 'जं')
भमाणो (for विजृम्भ). D₃ यन्मण्डलज्येन विजृम्भमाणो (sic).
— (L. 4) K₄ सुहृते. S₂ K₂₋₄ D_{1.1} D₃ न्य (D_{1.1} D₃ तु)
पतत्; D₁ समुपतत् (for 'सभ्य').]13 ^a) B₃ तद् (for तं). B₃ [S]भि- (for सु).
K₁ यथेन (for रथेन). — S (except T₂) om. 13^a.
— ^b) K₃ B₁ पृष्ठेन (for पृष्ठे). V₁ B (except B₃)
D_{1.1} D_{3.4.7} एकवीरः. — ^c) K₃ कर्णाय याते; D₃
'भियाताव्; T_{1.2} कर्णं हि यातां; T₃ G_{2.6} कर्णं तु याताव्
(G₂ 'ताम्; G₁ कर्णं यतेताम्; M कर्णं यया (M₁ 'यां')व
(for कर्णाय याताव्). V₁ B D_{1.1} D_{1.3-5.7} S Co नि (V₁
नि)पत्तौ (for विसुत्तौ). D₂ कर्णाय जातौ सुमहाप्रवीरौ.14 ^a) K₃ V₁ B D_{1.1} D_{1.1-5.7.8} तत्र (for अत्र).

अथके युद्धं सोमकान्संप्रमृद्नन् ।
 रथाश्चमातङ्गगणाञ्जघान
 प्रच्छादयामास दिशः शरैश्च ॥ १४
 तमुत्तमौजा जनमेजयश्च
 क्रुद्धौ युधामन्युशिखण्डिनौ च ।
 कर्णं विनेदुः सहिताः पृथक्कैः
 संमर्दमानाः सह पार्पतेन ॥ १५
 ते पञ्च पाश्चालरथाः सुरूपै-
 वैकर्तनं कर्णमभिद्रवन्तः ।
 तस्माद्रथाश्चावयितुं न शक्नु-
 र्धैर्यात्कृतात्मानमिवेन्द्रियाणि ॥ १६

तेषां धनूंषि ध्वजवाजिसृतांस-
 *तूष्णं पताकाश्च निकृत्य बाणैः ।
 तान्पञ्चभिः स त्वहनत्पृथक्कैः
 कर्णस्ततः सिंह इवोच्चनाद ॥ १७
 तस्यास्यतस्तानमिनिघ्नतश्च
 ज्याबाणहस्तस्य धनुःस्वनेन ।
 साद्रिद्रुमा स्यात्पृथिवी विशीर्णा
 *इत्येव मत्वा जनता व्यपीदत् ॥ १८
 स शक्रचापप्रतिमेन धन्वना
 भृशततेनाधिरथिः शरान्मुञ्चन् ।
 वभौ रणे दीप्तमरीचिमण्डलो

C. 8. 4199
B. 8. 82. 20
K. 8. 86. 21

K₁ D₁ सुमहन्; D_{n1} D_{4.5} सुमहान् (for सुमहन्). D₆
 तत्रांतरे सुतपुत्रश्च कर्णश्च. — °) D_{n1} D₇ युद्धे. S₁ K_{1.2}
 सोमपान् (for 'कान्'). D₆ G₁ सोमकानां प्रमथ्य (for
 'कान्संप्रगृह्य'). K₃ संप्रमृद्नन्; V₁ D₄₁ D_{n1} D_{1.5.7} 'गृह्य'; B₁
 'स्य'; B₂ प्रगृह्य च; B₃ संप्रमर्दयन्; B₄ संप्रमृद्य; B₅ संवि-
 श्मद्गन्; T₁ संप्रमत्तान्; T₂ 'मृद्नन्'; T₃ G_{1.3} 'वृत्तान्'; M₁
 'यत्नान्'; M₂₋₄ 'मृत्नन्' (for 'मृद्नन्'). — °) D₆ तयाश्च-
 (for रथाश्च). B₅ 'गणांश्च' सख्ये; D₆ T₁ G₁ 'रथान्नि' (T₁
 'न्वि')जने; T₂ 'नरानभिघ्नन्'; T₃ G_{2.3} M 'नराभिघ्नने' (for
 'गणाञ्जघान'). — °) B₅ D_{n1} D_{3.4.6-8} S शरैर्दिशश्च;
 D₁ दिशश्च बाणैः (for दिशः शरैश्च).

15 °) M₁ जनमेजयस्य. — °) K₃ विचेरुः;
 V₁ विभिदुः; B₂ विवेतुः; B₄ D_{n1} D_{2-1.6.7} Co विमेदुः;
 B₅ विवेतुः (sic); D₁ विरेतुः (sic); D₅ विरेतुः; T₁ ववर्ष;
 T₃ G₂ M₂₋₄ विरेदुः (for विनेदुः). B₄ D₆ S सहसा (for
 सहिताः). S₁ K₂ पृथक्कैः; K₁ पृथक्कैः; K₄ प्रपक्कैः; D_{1.3}
 पृथक्कैः (for पृथक्कैः). — °) S₁ संमर्दमानाः; K₃ समर्दः;
 K₄ संदर्शः; K₅ संमर्दयन् (sic); V₁ सनर्दः; B₁₋₃ D_{2.4}
 सनर्दः; B₄ संमर्दयामास D_{6.3} संमर्दयन्तः; S संतर्जयन् (T₂
 'मा')नाः (for संमर्दमानाः).

16 °) Some MSS. पंचालः. B_{1.2.4} D₄₁ D_{n1}
 D_{1.2.4.7} T₂ रथप्रवीरा (for रथाः सुरूपैर). V₁ B_{2.5} D₂
 प्र(B_{2.5} सु)वीरा; D₃ G₁ समेताः; T_{1.3} G_{2.3} M समग्रा
 (for सुरूपैर). — °) D₃ वैकर्तने. D₆ G₁ अभिद्रवन्ति.
 — °) S₂ रथाः; K_{1.3} रथाश्च; D₆ T_{2.3} G रणाच् (for
 रथाच्). K₁ इयावयितुं (sic); K₃ चावः; V₁ चरः; B₂
 च्यारः; D₁ व्यावः; D₆ S चालः (for व्यावः). — °) K₁
 वैयात् (sic); D₆ T₃ G M नरैः; G₂ धैर्यात् (as in text).

B₅ जितात्मानम्; G₂ कृता (as in text). V₁ B D₄₁ D_{n1}
 D_{1-5.7.8} G₁ C₂ C₃ V [इ]न्द्रियार्थाः (for 'याणि').

17 °) K₃ चैतांस (for 'सृतांस'). — °) N तूष्णं
 (for *तूष्णं). K₃ निकृत्य; D₂ निहृत्य (for निकृत्य). — For
 17^{ab}, S subst.:

925* तेषां ध्वजान्वाजिसृतान्पताका-

स्तूणीर्धनूंषि प्रचकत बाणैः ।

[(L. 1) T₁ G₁ वाजिसृतान्; T₃ G₂ अनुकृतान् (for
 वाजिसृतान्). T₁ G₁ पताकान्. — (L. 2) T₁ G₂ शराश्च
 सतः; M तूष्णां च (M₂₋₄ 'गान्ध' नृषि (for तूष्णीं)).]

— °) S (except T₂) पांचालान् (T₁ G₂ 'ला') (for
 पञ्चभिः). K_{1.3} V₁ B D T₂ त्वभ्यहनत्; T₁ G₂ न्यहनत्;
 T₃ G_{1.3} M अभ्यहन् (for स त्वहन्). S₁ K₂ पृथक्कैः; K₁
 पृथक्कैः; D_{n1} पृथक्कैः. — T₁ om. 17^d. — °) S₁ कर्णैस्.

18 °) D₄₁ D₁ [अ]स्तत् T₂ [अ]तत् (for [अ]-
 स्य). T₁ G₂ M अहेतान्नतश्च; T₃ G_{1.3} अहितान्वै घ्नतश्च
 (for अभिनिघ्नतश्च). — °) S₁ K₂ M 'हस्तस्य' (M₁
 'प्र') (for 'हस्तस्य'). K₁ घन्वः स्वनेन; K₃ घनुः स्वघनेन (sic)
 (for घनुःस्वनेन). — °) D_{n1} साद्रिमवा (for 'द्रुमा'). K₃
 सा; S [आ]सीत् (for स्यात्). T₃ G_{1.3} वसुधा (for पृथिवी).
 — °) S₁ K_{1.2} [इ]तीत्येव; K₃ V₁ B D [इ]त्सीतीव; K₄
 [इ]वातीव (for 'इत्येव'). K₄ विषीदतु; V₁ B D₄₁ D_{n1}
 D_{1.3-7} व्यसीदत्; C₂ व्यपी (as in text). T₁ G₂ M
 [इ]तीव मत्वा तु (T₁ 'त्वातु'; G₂ 'चास्तु' जना विषेदुः;
 T_{2.3} G_{1.3} इति प्रमत्तास्तु (T₂ 'चाः सु' जना विषेदुः).

19 °) K₃ B (except B₅) D₄₁ D₇ स चक्रः; K₄ शक्रः;
 S (except T₂) स चक्रः (for स शक्रः). D₂ T₁ G₂ घन्विना;
 C₂ C₃ घन्वना (as in text). — °) K_{1.3} V₁ B₁₋₄ D₄₁

C. 8. 4199
D. 8. 82. 20
K. 8. 86. 21

यथाशुमाली परिवेषवांस्तथा ॥ १९

शिखण्डिनं द्वादशभिः पराभिन-

च्छितैः शरैः पङ्क्तिरथोत्तमौजसम् ।

त्रिभिर्गुधामन्युमविष्यदाशुगै-

स्त्रिभिस्त्रिभिः सोमकपार्षतात्मजौ ॥ २०

पराजिताः पञ्च महारथास्तु ते

महाहवे स्रतसुतेन मारिष ।

निरुद्यमास्तस्थुरमित्रमर्दना

यथेन्द्रियार्थात्मवता पराजिताः ॥ २१

निमज्जतस्तानथ कर्णसागरे

विपन्ननावो वणिजो यथार्णवि ।

उद्भिरे नौभिरिवार्णवाद्रथैः

सुकल्पितैर्द्रौपदिजाः स्वमातुलान् ॥ २२

ततः शिनीनामृषभः शितैः शरै-

र्निकृत्य कर्णग्रहितानिपून्वहन् ।

वि दार्य कर्णं निशितैरयस्मै-

स्तवात्मजं ज्येष्ठमविध्यदष्टभिः ॥ २३

कृपोऽथ भोजश्च तवात्मजस्तथा

स्वयं च कर्णो निशितैरताडयत् ।

स तैश्चतुर्भिर्गुयुधे यदूत्तमो

दिगीश्वरदैत्यपतिर्यथा तथा ॥ २४

समानतेनेवसनेन कूजता

भृशततेनामितवाणवर्षिणा ।

बभूव दुर्धर्षतरः स सात्यकिः

Dn1 D1-5.1 T3 G3 भृशायतेन; D3 (also as in text).s
T1.3 'नतेन; G1.3 भृशं तते (G2 'तो)न (for भृशाततेन).
T2.3 G [अ]तिरिपिः. K3 B1 D3 सृजन्शरान् (by transp.);
T3 G3 शिताम्भारान्. — °) T3 G3 सृजन्वभौ (for बभौ
रणे). K3 दीक्षि. — °) D3 यथा हि सूर्यः (for
यथाशुमाली). S K1.4 B3-5 D3 परिवेशवांसु; S (except
T2) 'वेषकस् (T1 G1 'गस; G3 'कृत्).

20 T3 om. 20-21. — °) K3 वृषकैः (for
पराभिनन्). — °) K3 अभिनन् (for शितैः). — °) Da1
D1 अभिष्य (D1 'द्य)द् (for अवि). T1 G2 M आयसैस्
(for आशुगैस्). G1 त्रिभिर्गुधामन्युमुदायुधं तत्. — °)
Da1 D1 om. one त्रिभिः. K3 त्रिभिश्च तं (for त्रिभिस्त्रिभिः).
K3 Da1 D1 पाषातलोमकात्मजौ (K3 'जं); B3 D3 G1
पार्षतसात्वतौ तथा (B3 'सोमकावुभौ); T1.3 G2.3 M
सोमकपार्षतौ तथा. Co cites सोमकावुजं.

21 T3 om. 21 (of. v. 1. 20). — °) M1 तैर् (for
ते). — °) G1 महासुते (for 'हवे). — °) K2.4
निरुध्य (K4 'ह्य)मास्. K3 V1 B D T1.3 G2.3 M2-4
अमित्रमर्दना (for 'मर्दना). G1 निषिध्यमानास्थुरमित्रदर्शनं;
M1 निरुद्यमा* * मित्रनर्दिता (sic). — °) S
K1.2.4 [हं]द्रियार्था वशिना; Da1 Dn1 D1.4 'ण्या (Dn1
'यो)स्मवता (for 'यत्स्मवता). Ca cites आत्मवता (as in
text). D3 [अ]भवंस्तथा (for पराजिताः). S (T3
om.) य (G2 र)येंद्रियार्था (G1 M1 'ण्या; G2 M2-1
'ह्य)स्मवता जितास्तथा.

22 °) D1 कर्मसागरे. — °) V1 विपन्ननावो; D3.3

'नौका (for 'नावो). — °) S1 K2.3 D3 उद्भिरे; K1.4
विद्; B1 तद्; Da1 तद्; S समुद्धरन् (for उद्भिरे).
K3 नौरिव. G2 हवैः (for रथैः). — °) S K1.3 सु (K1 स्)-
कल्पजा; G2 संकल्पितैर्. T2 द्रौपदिजान्. K3 D3 तु;
T2 स- (for स्व). D2 सुकल्पिते नौभिरिवार्णवाद्रथैः.

23 °) S (except T2) अधिपः (for क्रपमः). K3
शतैः (for शितैः). D3 ततः शिनीनामधिपः शतैः शरैर्.
— °) D2 निहत्य (for निकृत्य). K4 रिपून् (for हपून्).
— °) K3 अताडयत्; K4 अयिस्मयैस्; G1 अयस्मरैस् (for
'यैस्). — °) K2 D1 अष्टिभिः. K3 तवात्मजं चाष्टभिर्मौनवैर्.
24 °) K3 D3 कृपश्च भोजौ च (D3 द्रोणिश्च). — °)
D3 T3 G M कर्णश्च बाणैर् (for स्वयं च कर्णो). — °)
D3 युयुधुर (for युयुधे). S K2 यद् (K2 'दु)त्तमैर्;
K4 यदुत्तमौ. — °) K3 D3 देवपतिर् (for दैत्य).

25 °) K1 V1 B1.3 Dn1 D3-5.7.3 T G1 M
समाततेने (V1 'नि)वसनेन कूज (T2 G1 'जि)ता; K3
समाततेनेवसनेन कू; K4 समानतेनेवसनेन कू; B2.4.5
Da1 D1.6 G2.3 समातता (B2 D1 'सते; D3 'यते)नेवसनेन
कू; D3 समाततेनेषु वरेण कू. Co cites समातलेन. — °)
K4 V1 B1-4 Dn1 D3-5.7.3 भृशाय (D3 'नतेन; B3
D3 महास्वनेन; Da1 D1.3 भृशं तु (D3 च) तेन (for
भृशाततेन). K4 वाणवर्षिता; D3 वर्षिणा च (for वाण
वर्षिणा). K3 भृशानतेनासितपाणिसर्जिता; S महास्वनेन
शनिबाण (G1 'पात)दीधितिः (T1 G2 'दीधिभिः; T3
'वर्षिणा; M2.4 'दीपितः; M3 'पीडितः). — °) D3
T2.3 G3 M बभौ सु- (for बभूव). G1.3 बभौ समुद्धरन्तः
(for बभूव दुर्धर्षतरः). T1.3 G2.3 M तु (for स). — °)

शरन्नभोमध्यगतो यथा रविः ॥ २५

पुनः समासाद्य स्थान्सुदंशिताः
शिनिप्रवीरं जुगुपुः परंतपाः ।

समेत्य पाञ्चालरथा महारणे

मरुद्गणाः शक्रमिवारिनिग्रहे ॥ २६

ततोऽभवद्युद्धमतीव दारुणं

तवाहितानां तव सैनिकैः सह ।

स्थाश्चमातङ्गविनाशनं तथा

यथा सुराणामसुरैः पुराभवत् ॥ २७

रथद्विपा वाजिपदातयोऽपि वा

भ्रमन्ति नानाविधशस्त्रवेष्टिताः ।

परस्परेणाभिहताश्च चस्खलु-

विनेदुरार्ता व्यसवोऽपतन्त च ॥ २८

तथा गते भीममभीस्तवात्मजः

ससार राजावरजः किरञ्जरैः ।

तमभ्यधावच्चरितो वृकोदरो

महारुहं सिंह इवाभिपेतिवान् ॥ २९

ततस्तयोर्युद्धम् अतीतमानुषं

प्रदीव्यतोः प्राणदुरोदरेऽभवत् ।

परस्परेणाभिनिविष्टोपयो-

रुदग्रयोः शम्बरशक्रयोर्यथा ॥ ३०

शरैः शरीरान्तकैः सुतेजनै-

निजघ्नतुस्तावितरेतरं भृशम् ।

सकृत्प्रभिन्नाविव वाशितान्तरे

महागजौ मन्मथसक्तचेतसौ ॥ ३१

तवात्मजस्याथ वृकोदरस्त्वर-

C. 8. 4212
B. 8. 82. 33
K. 8. 86. 42

१. शरन्नभोमध्य-; K₁ D_{6.8} चरन्नभो; V₁ B_{1.2.4} S
शरन्नभोमध्य- (for शरन्नभोमध्य-).

26 °) T_{1.3} G ततः (for पुनः). १. समासाद्य; K₈ V₁ B
D T G_{2.3} M समासाद्य; G₁ समासाद्य (for समासाद्य).
B₂ रथं. K₈ B_{1.4.5} D_{1.5} T₈ G_{1.2} सुदंशिताय
(for 'शिता:'). — °) १. १. K₈ G₁ शनिप्रवीरं; K_{1.2}
कुलं; K₈ यदुप्रं; V₁ निशि प्रं; D_{1.1} शिनि प्रं (for
शिनिप्रं). T₁ जुहुवुः; G₁ जुहुवुः (for जुगुपुः). K₁ D₅
परंतपं (K₁ 'पा'). — °) Some MSS. पंचाल-. K_{1.8}
V₁ BD पांचालमहारथा रणे (K₃ 'थो'). S महाहवे (for 'रणे').

27 °) K₁₋₃ B (except B₂) नराश्च (for रथाश्च-).
B₂ -विनीशिनं (for -विनाशनं). T₁ तदा (for तथा).
— °) T₈ G₈ अशिपैः (for असुरैः).

28 °) १. K₁ B D₃₋₇ रथा; V₁ यथा (for रथ-).
V₁ B D तथा (for ऽपि वा). T_{1.8} G M र-
(G₁ त) यथाश्चमातंगपदातयश्च (T₁ G₂ om. च); T₂
यथाश्चमातंगपदातयश्च पत्तयो. — °) B (except B₃)
D_{1.1} D_{2-5.7} भवन्ति (for भ्रमन्ति). K₈ नाना-
विधशस्त्रवेष्टिताः. — °) D₆ G₁ [अ]पि (for [अ]भि-).
D₈ चकुशुर (for चस्खलुर). — °) K₂ आत्ता; B₅ आर्तो
(for आर्ता). K₃ पदातयः; K₈ पतंतयो; V₁ D₆ S पतन्ति
च; B_{1.3-5} D_{1.1} D_{2-4.7.8} [S]पतंतया; B₂ D_{1.1} D_{1.5}
[S]पतन्मुवि (for ऽपतन्त च).

29 °) K₁ तथागतं; D₈ तथागतैर. K₈ तवात्मजं. — °)
B₂ S शरान्; D_{1.1} शनैः (for शरैः). — °) १. K_{1.2.4}
वृकोदरं. — °) १. K_{1.2.4} महीरुहं; B₅ D₁ यथा रुहं
(for महारुहं). K₂ सिद्ध (for सिंह). V₁ B_{1.4} D_{1.1}

D_{2-4.6-8} S [अ]भिपेतिवान्; B₂ 'दिमात्; D_{1.1} S
[अ]भिपेतिवान् (for [अ]भिपेति').

30 °) १. K V₁ B₁₋₄ D_{1.1} D₁₋₇ S अतीव
दारुणं (१. K₈ 'व *पं; १. K₈ 'व भीषणं; K₈ V₁
'व मानुषं); B₅ D₃ अभूद (D₃ 'तीत्य)मानुषं (for
'अतीव'). — °) D_{1.1} D₁ G₂ प्रतीच्छतोः; M₁ प्रदीप्यतोः
(for 'व्यतोः). K₃ प्राणदुरोदरे भवेत्; V₁ B D_{1.1} D_{1.1}
D_{1.8-3} T₈ 'दरं (D₃ 'दरे) द्वयोः; D₂ 'दरोभवत्; T₁
'दरं तयोः; T₂ 'दरोदरं द्वयोः; G_{1.3} 'द (G₈ 'दु)रोदरैस्तथा
(G₁ 'यथा); M 'दरोदरे (M_{2.4} om. दरे) तदा. Ca cites
प्राणदुरोदरं. — °) T G_{2.3} M परस्पराभावनिविष्ट (T₂
'निबद्ध'; T₈ G₃ 'विबद्ध'; G₂ 'विरुद्ध')रोपयोदरं; G₁ परस्परा-
भावविवर्धयोस्तयोदरं. — °) K₈ तदग्रयोः; T₁ G₈ उदारयोः;
T₂ युदग्रयोः (sic) (for उद') D₆ T G_{2.3} M इव (for
यथा). G₁ उदारयोस्तयोः शंबरयोदरं (sic).

31 °) K₈ V₁ B₁₋₄ D (except D₂) T₃ G₈
शरीरान्तकैः; K₈ तांतकैः; G₁ M_{1.2.4} 'राति (M₁ 'ति)-
गतैः; M₈ 'रातिदरैः (for 'रान्तकैः). K₃ सुतेजैर
(for 'जनैर). — °) K₈ विनिघ्नतुषु; T₃ विभेदं; G_{1.2} M₁
विरेजं; G₃ M₂₋₄ विरेदं (for निघ्नं). K₈ B₁ इतरेतरे.
— °) T₃ -प्रभिन्ना इव. Ca cites सकृत्प्रभिन्नौ. K₈
वाशिताकृते; Ca वासितान्तरे. — °) G₂ महागजौ (for 'गजौ').
B₂ तावथ (for मन्मथ-). K₈ T₃ G₃ M महागजौ दोर्भि-
(K₈ दग्धि)रदीनधातिनौ; D₈ G_{1.2} 'जौ दोर्भिरतीव वातिनौ
(D₈ पातितौ). — After 31, D₈ S ins. a passage
given in App. I (No. 28).

32 In T₃, the portion from st. 32 up to the end

C. 8. 4212
D. 8. 82. 33
K. 8. 26. 42

न्धनुः क्षुराभ्यां ध्वजमेव चाच्छिनत् ।
ललाटमप्यस्य विभेद पत्रिणा
शिरश्च कायात्प्रजहार सारथेः ॥ ३२
स राजपुत्रोऽन्यदवाप्य कार्मुकं

वृकोदरं द्वादशभिः पराभिनत् ।
स्वयं नियच्छंस्तुरगानजिह्वगैः
शैश्च भीमं पुनरभ्यवीवृषत् ॥ ३३

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि षष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥

६१

संजय उवाच ।
तत्राकरोहुष्करं राजपुत्रो

दुःशासनस्तुमुले युध्यमानः ।
चिच्छेद भीमस्य धनुः क्षुरेण

of the Parvan is lost on missing folios. — ^a) Ds T1 G M भृशं (for स्वरत्). — ^b) Ks तीव्रः; T2 (also as in text) रथं (for धनुः). — ^c) M1 अभ्यस्य (for अप्यस्य).

33 Ts missing (cf. v. 1. 32). — ^a) Ds दुःशासनोपि (for स राजपुत्रो). Ks [S]पि विनश्य (for अन्यदवाप्य). — ^b) T1 G2 व्य(G2 अ)वाकिरत्; Gs अवाभिनत् (for परा). — ^c) K1 अजिह्वगैः (sic) (for अजिह्वगैः). Ds (sup. lin. as in text) स्वयं निरच्छस्तरसा न जिह्वगैः. — ^d) T1 G M स्वयं च (for शरैश्च). S2 अभ्यवीवृषं; B Dn1 D2-3 T1.2 G1.2 M1 अभ्यवीवृष(Ds 'ध')त् (for अभ्यवीवृषत्). — After 33, Dn1 T1.2 ins.:

926* ततः शरं सूर्यमरीचिसप्रभं
सुवर्णवज्रोत्तमरत्नभूषितम् ।

महेन्द्रवज्राशनिपातदुःसहं
सुमोच भीमाङ्गविदारणक्षमम् ।

[(L. 1) T2 शरोत्तमं (for ततः शरं). — (L. 3) T1 निस्सतं (for दुःसहं).]

Dn1 T1.2 cont.: D2 ins. after 33:

927* स तेन निर्मिषतनुर्वृकोदरो
निपातितः स्रस्तनुगंतासुवत् ।
प्रसार्य बाहू रथवर्यमाश्रितः
पुनश्च संज्ञामुपलभ्य चानदत् ।

[(L. 1) Dn1 D2 निर्मिषतनुर् (for निर्मिषत्). — (L. 3) T1.2 आश्रितः (for आश्रितः). — (L. 4) T2 पुनः सः]

Colophon om. in Ks; T3 missing. — *Day of Karna's Generalship*: S K2.4 द्वितीय(S1 'ये')युद्धदिवसे. — *Adhy. name*: Dn1 D1.2 दुःशासनवधः; T1.2 भीमदुःशासन-युद्धं (T2 'नसमागमः'). — *Adhy. no.* (figures, words or both): S1 78 (1); S2 62; B1 81; B1 90; B2 84; Dn1 93; D1 75; D2 63; D3 82; T1 G2.2 M1 95; T2 79; G1 M2-4 94.

61

This adhy. is missing in Ts (cf. v. 1. 8. 60. 32).

1 Ks om. the ref. — After the ref., Ds S (Ts missing) ins.:

928* स राजपुत्रेण समाच्छेदुग्रं

दुःशासेनन निकृतो निकृत्य ।

[G1 समक्षम् (for समाच्छेद्).]

— ^a) G2 दुष्कृतं (for दुष्करं). T2 दुष्करकर्म युद्धे (for दुष्करं राजपुत्रो). — ^b) V1 B Dn1 D2-4.6.7 तुमुले (Dn1 'ल'); D3 तुमले. B2 वध्यमानः (for युध्यं). S (Ts missing) दुःशासनः कुरुवीरो महात्मा. — After 1st, Ds S (Ts missing) ins.:

929* यस्मीमसेनं प्रतियोधयद्गणे

जम्भो यथा शक्रमुदारवीर्यम् ।

[(L. 1) T1 M1.4 प्रतियोधयत्.]

— After the above, Gs ins. App. I (No. 30). Gs om. 1st-6th. — ^a) V1 B1.3.4 D शरेण (for क्षुरेण). T1 G1.2 M धनुश्छिन्वा भीमसेनस्य संखे (T1 G1 'खे'). — ^b) B1.4 Dn1 D2-4.6.7 पृथ्वा शरैः; B2 शरैः

पङ्क्तिः शरैः सारथिमप्यविध्यत् ॥ १
ततोऽभिनन्दहुभिः क्षिप्रमेव
वरेषुभिर्भीमसेनं महात्मा ।
स विश्वरत्नाग इव प्रभिन्नो
गदामसै तुमुले प्राहिणोद्वै ॥ २
तथाहरदश धन्वन्तराणि
दुःशासनं भीमसेनः प्रसह्य ।

तथा हतः पतितो वेपमानो
दुःशासनो गदया वेगवत्या ॥ ३
हयाः सधृताश्च हता नरेन्द्र
चूर्णीकृतश्चास्य रथः पतन्त्या ।
विध्वस्तवर्माभरणान्वरस-
ग्विचेष्टमानो भृशवेदनार्तः ॥ ४
ततः स्मृत्वा भीमसेनस्तरस्वी

C. 8. 422a
B. 8. 83. 13
K. 8. 87. om.

पङ्क्तिः (by transp.). Ds अप्यपातयत्; T1.2 G1.2 M
अप्यविध्यत् (for अप्य). — N ins. after 1: T1.2
after 2^{ab}:

930* स तत्कृत्वा राजपुत्रस्तरस्वी

विज्याघ भीमं नवभिः पृथक्कैः ।

[L. 1) T1 तं (for तत्). — (L. 2) T1.2 भूयो (for
भीमं). Ds दशभिः (for नवभिः). Ss Ks पृथक्कैः.]

— T1.2 ins. a passage given in App. I (No. 29)
after the above; Dni ins. it after 2^{ab}.

2 Gs om. 2 (cf. v. 1. 1). — ^a Ds क्षिप्रहस्तो (for
मेव). T1.2 G1.2 M ततोविध्यक्षिप्रशता भीमसेनं. — ^b

Ks वरेषुभिर्. S K1.2 भीमसेनो महात्मा; T1.2 G1.2 M
वन्धुभिर्व द्विपेदं. — After 2^{ab}, Dni ins. App. I (No.

29). On the other hand, G1.2 M ins. a passage given
in App. I (No. 30) after 2^{ab}; T1 after line 8 of App.

I (No. 29); T2 ins. lines 1-4 after line 8 of App. I
(No. 29) and lines 17-24 after line 16 of App. I

(No. 29); Gs ins. after 929*. T1 G1.2 M om.
(1hapl.) 2^{a-6}. — ^o B5 क्षितिं विशन् (for स विश्वरन्).

— ^d Ks Ds तुमुले.

3 T1 G M om. 3 (cf. v. 1. 2, 1). Ds om. 3^{ab}.

— ^a Ks तथा (for तया). V1 B2-4 Da1 D1.5
[अ]हनद्; B5 [अ]वधीद् (for [अ]हरद्). — ^b B2

भीमसेनं. K1 तरस्वी; Ks B5 प्रगृह्य (for प्रसह्य). — ^c

Ks तथा (for तया). V1 पतितो (for पतितो).

4 T1 G M om. 4 (cf. v. 1. 2, 1). — ^a Ks हताश्चसूता;
D2 हयाश्च सूताश्च; T2 हयश्च वेगेन (for हयाः ससूताश्).

V1 B1-4 Da1 D1.5-7 समग्राश्च; B5 Ds समसूताश् (for
ससूताश्). Dni Ds. 4. 6. 7 निहता (for च हता). — ^b Ks

चापि (for चास्य). Ks रथाः पतन्ती; B1 रथः शतध्या. Ds
T1 चूर्णीकृताश्चापि तयाप (T2 रथास्य) तस्या (T2 तः). — ^c

B5 विध्वस्त (for विध्वस्त) T2 वर्माभरणोरुमस्तको (for
भरणान्वरस्रग). — ^d S Ks विचेष्टमानो (for विचेष्ट).

K1 भृशवेदनार्तः; V1 B (except B5) Da1 Dni D1.5-7
नारतः (for नार्तः). — After 4, Ks. 4 Dni Ds ins.:

931* दुःशासनं पाण्डवाः प्रेक्ष्य सर्वे

दृष्ट्वा पाञ्चालाः सिंहादानमुब्रुवन् ।

[(L. 2) Ks पांचालः; Ks पांचालैः.]

— On the other hand, T2 ins. after 4: Ks after
934*:

932* तं पातयित्वाय वृकोदरोऽयं

जगज्ज हर्षेण विनादयन्दिशः ।

नादेन तेनास्त्रिलपाश्वर्तिनो

मूर्छाकुलाः पतितास्त्राजमीढ ।

स समीपस्थितो भीमो विसर्जं वीक्ष्य ते सुतम् । [5]

चकार खेदं मनसा चिन्तां च परमां ययौ ।

अचेतनस्य रुधिरं कथं पात्याभ्यहं रिपोः ।

अजानतोऽस्य पापस्य दुर्मतेर्मित्रघातिनः ।

एवं विचिन्तयन्भीमो ददृशांश्च विचेतनम् ।

वस्त्रेणावीज्यच्चैनं तेन संज्ञामवाप ह । [10]

इद्व्य ससंज्ञं सावज्ञं पादेनाक्रम्य वक्षसि ।

प्रहृष्टरूपो भीमस्तु सासीः प्रोवाच तं तदा ।

[L. 1) T2 अपि (for स्यं). — (L. 4) T2 मूर्छाकुलाः
(for मूर्छाकुलः). T2 त्वाजिन्ये (for त्वाजनीढ). — After
line 4, T2 ins.:

933* भीमोऽपि वेगादवतीर्य याना-

दुःशासनं वेगवानभ्यधावद् ।

— (L. 5) T2 समीपस्थितं (for स्थितो). — (L. 6) T2 जेदं.

— (L. 8) T2 मित्रघातिनः (for घातिनः). — (L. 9) T2

विचितयद्. — (L. 10) T2 [अ]वीज्यदधैव (for [अ]वीज्य-

चैनं). T2 सः (for ह). — (L. 11) T2 स संज्ञासंपन्नं (for

संज्ञं सावज्ञं). — (L. 13) T2 निर्भीः (for सासीः).]

5 T1 G M om. 5 (cf. v. 1. 2, 1). — After

5^{ab}, Ks V1 B D (except Ds. 8) ins. a passage

given in App. I (No. 31). — ^c K1 स्र; D2-4. 3 सु-

(for स). V1 भूमि. — ^d Ks यचेन. B5 तत्र (for

तस्मिन्). Ks Ds transp. तस्मिन् and चञ्चुः. — After

5, Ks ins.:

934* ततो भीमस्तमवतीर्यमहात्मा

कथं द्रौपदीं केशपक्षे प्रथर्षाः ।

C. 8. 4228
B. 8. 83. 19
K. 8. 87. om.

सापन्नकं यत्प्रयुक्तं सुतैस्ते ।
रथादवपुत्य गतः स भूमौ
यत्नेन तस्मिन्प्रणिधाय चक्षुः ॥ ५
असिं समुद्धृत्य शितं सुधारं
कण्ठे समाक्रम्य च वेपमानम् ।
उत्कृत्य वक्षः पतितस्य भूमा-
वथापिवच्छोणितमस्य कोष्णम् ।

वदाशु यद्वैरिति तद्ववाणो
हृष्टः समं कर्णमुपोधनाभ्याम् ।
तेषां समीक्षयापविते (sic) दुरात्मन्
गच्छामि येनाद्य कुलप्रधानः ।
श्रुत्वा तु तद्भीमवचः सुधोरं
दुःशासनो भीममिदं निरीक्ष्य ।
उवाच भीमं स तदा क्षितेन
संपश्यतां कौरवसोमकानाम् ।
स एष मे बाहुवरोऽस्तु भूय
एष त्वया राज्यहरः समीक्ष्य ।
यूतच्छलाद्वञ्छयिता समेतां
क्षिप्रामार्यां पश्यतस्ते त्वनेन ।
असौ करो गोधनवान्समर्थो
विपस्य दाता भुजगेन्द्रकल्पः ।
भिक्षाभुजो येन कृताः समस्ता
अष्टादश द्वा च कुरुष्व यत्नम् ।

— After the above, K₄ ins 932*. On the other hand, D₈ ins. after 5:

935*

भीमः ।

द्रौपद्यास्तु कचग्राहे यः प्रयुक्तस्त्वया करः ।
दिश्यतां च स मे पापिन्कं तमुत्पाटयान्यहम् ।
दुःशासनः ।

अयं करिकराकारः कामिनीकुचमर्दनः ।
गोसहस्रप्रदाता च क्षत्रियान्तकरः करः ।
संजयः ।

एतच्छ्रुत्वा तु वचनं भीमसेनोऽस्यमर्षणः ।
उत्पाटयामास भुजं बभिवरमर्षिदम ।

6 T₁ G M om. 6^{ab} (cf. v. 1. 2, 1). — ^a) K₈ B₁-3
D₁ D₁. 5 समुद्धृत्य; V₁ B₁. 5 D₁ D₂-3. 6-8 'द्यम्य (for
'द्व्य). — ^b) K₈ D₂ कंठं. V₁ पराक्रम्य; B D (except
D₂) पदा (for समा). K₂ च वेगमानं; B₅ D₁. 5 च वेपमानः
(D₅ 'नी'); D₂ स रोपमाणं. — After 6^{ab}, K₄ D₂ T₂
ins. a passage given in App. I (No. 32). — ^c) T₁
G₂. 3 M उद्धृत्य (for उत्कृत्य). — ^d) Ś₁ K₁. 2. 4 अपातयत्;

आखाद्य चाखाद्य च वीक्षमाणः
कुद्धोऽतिवेले प्रजगाद वाक्यम् ॥ ६
स्तन्यस्य मातुर्मधुसर्पिणो वा
माध्वीकपानस्य च संस्कृतस्य ।
दिव्यस्य वा तोयरसस्य पाना-
त्पयोदधिभ्यां मथिताच्च मुख्यात् ।
सर्वेभ्य एवाभ्यधिको रसोऽयं

Ś₂ अपाययत्; D₂ T₁ तथापि वत्; T₂ G M ततोपि वत् (for
अथापि वत्). K₈ G₂ चोष्णं; M कोष्ठजं; Ca. v कोष्णं (as
in text). — After 6^{ab}, N ins.:

936* ततो निपात्यास्य शिरोऽपहृत्य

तेनासिना तव पुत्रस्य राजन् ।

सत्यां चिकीर्षुर्मतिमन्प्रतिज्ञां

भीमोऽपिवच्छोणितमस्य कोष्णम् ।

[(L. 1) Ś K₄ निपत्य; K₈ निहत्य; D₈ [S] निपत्य (for
निपात्य). K₈ [अ] शु (for [अ] स्य). V₁ प्रकृत्य; B D₁ D₁
D₁. 3. 5. 7 [S] पकृत्य; D₂ प्रगृह्य (for ऽपहृत्य). — (L. 2) K₈
[अ] तिमर्षी (for [अ] सिना). — (L. 3) K₁ T₂ सत्यां. V₁ D₁
D₁. 2. 5. 8 चिकीर्षन् (for 'पुत्र). — (L. 4) Ś K₁. 2. 4 कंठात्;
D₈ कंठ्य (for कोष्णम्). K₈ असौ पिवं चोणितकं पमस्य (sic).]
— ^c) K₄ आसाद्य. D₈ om. the first च. Ś₂ K₁. 3 V₁
D₁ D₁. 3-5. 8 T₁ च वीक्षमाणः; D₂ समीक्ष (for च
वीक्ष). — ^f) K₈ B (except B₃) D₁ D₁. 3. 4. 7
[S] ति चैनं; V₁ [S] तिवैरं; D₁ D₂ हि चैनं; D₂ [S] तिवैरं;
T₁ G M प्रहृष्टो; T₂ [S] तिहृष्टो (for ऽतिवेले). V₁ B
(except B₃) D (except D₂. 3) Ś (T₂ missing)
निजगाद (for प्रज).

7 ^a) T₁ स्तनस्य. Ś₂ B D₁ D₁ D₁. 3-7 T₂ मधुसर्पि-
षोर्वा; K₈ 'सर्पिषोढ (sic); T₁ G पयसोमृतस्य; M पयसो
घृतस्य. — ^b) Ś₁ मात्स्वीकपानस्य; K₂. 3 मांदी (K₈ 'दिव')
कं; K₄ मध्वेक (for माध्वीक). Ca cites माध्वीक. D₈
च संस्कृतस्य; T₂ सुसंस्कृतस्य (for च संस्कृतस्य) T₁ माध्वीक-
जस्यैव रसस्य चैव; G₁. 2 M 'जस्यैव रस (G₂ वर)स्य तस्य;
G₃ 'जस्यैव रसस्य तस्य. — ^c) K₈ नोय ममस्य (sic); T₁
तोयधरस्य (for 'रसस्य). T₁ G मधोश्च पानाद्यवक (G₃ 'दिव'
त)स्य पानात्; M₁ मधोश्च आदाय परस्य पानात्; M₂-4 मधो-
श्च पानीयवरस्य पानात्. — ^d) K₂. 4 G₁. 2 मथिताश्च; K₈
V₁ D₈ मथितस्य; T₂ रुधिराच्च (for मथिताच्च). Ś K₁. 2. 4
मुख्यं; B₁ मोहात्; D₂ मुखं. D₄ पयोदधिभ्योन्मथिताच्च
मुख्यात्. Ca पयसा दध्ना च मथितस्य मुख्यात् तत्कथेष्टात्.
— After 7^{ab}, N T₂ ins.:

मतो ममाद्याहितलोहितस्य ॥ ७
 एवं ब्रुवाणं पुनराद्रवन्त-
 मास्वाद्य वल्गन्तमतिप्रहृष्टम् ।
 ये भीमसेनं ददृशुस्तदानीं
 भयेन तेऽपि व्यथिता निपेतुः ॥ ८
 ये चापि तत्रापतिता मनुष्या-
 स्तेषां करेभ्यः पतितं च शस्त्रम् ।

937* अन्यानि पानानि च यानि लोके

सुधासृतस्वादुरस्मानि तेभ्यः ।

[(L. 2) S₂ सुधासृताः; D₃ स्वधासृताः; D₅ ध्रुवासृताः; D₈ सुधारस- (for सुधासृताः). V₁ सुधारसत्वादुरस्मानि तेभ्यः; T₂ सुधा-
 रत्वात्तदुनश्चापिमुष्याद्य. Ca cites सुधा and अमृतं.]
 while, G ins. after 7^{abed}:

938* तथेष्टुसारस्य मनोहरस्य ।

— T₁ om. 7^a. — ^a) B₁ सर्वस्य. T₃ ह्यधिको (for [अ]-
 अधिको). G_{1,3} M रसोस्य; G₂ रसस्य (for रसोऽस्य). — ^b)
 D₈ ततो (for मतो). D₁ मात्याहितः; D₁ महात्माहित-
 (for ममाद्याहितः). G₁-रिहितस्य (for लोहितस्य) K₈ मनो-
 नमस्याहितलोहितस्य; B₂ मते ममाहितलोकहितस्य (sic); D₁
 D₄ ममाद्य चास्याहितलोहितस्य; D₅ महामात्याहितः; T₁
 सोधिको मे तव लोहितस्य; T₂ मतो ममाद्याहितशोणितस्य.
 Ca cites अहितलोहितस्य. — After 7, V₁ B D (except
 D_{1,3}) ins.:

939* अथाह भीमः पुनरुत्क्रमं

दुःशासनं क्रोधपरीतचेताः ।

गतासुमालोक्य विहस्य सुखरं

किं वा कुर्यां सृष्ट्युना रक्षितोऽसि ।

[(L. 3) V₁ B₂ D₁ D₈ सत्वरं; B₂ स्वत्वनं; D₁ सत्वरं (for
 सुवरं). — (L. 4) D₁ D₁ किं ते (for किं वा). C_v as
 above.]

8 ^a) K₈ च तथा हसंतम्; S (T₃ missing) पुनरुत्थितं
 तम् (for 'राद्रवन्तम्'). — ^b) S₂ आस्वद्य; B₂ D₈ T₁ G M
 आस्त्वोद्य; D_{8,4} आसाद्य (for आस्वाद्य). K₈ वल्पांतम्
 (sic); K₄ D₃ वलांतम् (sic); B₂ G₁ वल्कंतम्; D₁ वज्रांतम्;
 D₄ मलांतम्; D₈ वालांतम्; T₁ वल्यंतम् (for वल्गन्तम्).
 K₁ अतिप्रहृष्टवत्; T₂ अतीव हृष्टं; M अभिप्रहृष्टं (for अति^o).
 B₂ D₁ D₂ आस्वाद्यमानं तमतिप्रहृष्टं. — ^c) B₃ om.
 (hapl.) from तदानीं up to ददृशुश्च (in 9^d). — ^d) S
 (T₃ missing) प्रायेण (for भयेन). V₁ तेन (for तेऽपि).
 G₂ अन्यथिता; M₁ विल्य^o. S₁ (marg. as in text) वभूवुः
 (for निपेतुः).

भयाच्च संचुक्रुशुश्चकैस्ते

निमीलिताक्षा ददृशुश्च *तत्र ॥ ९

ये तत्र भीमं ददृशुः समन्ता-

दौःशासनं तद्गुधिरं पिबन्तम् ।

सर्वे पलायन्त भयाभिपन्ना

नायं मनुष्य इति भाषमाणाः ॥ १०

शृण्वतां लोकवीराणामिदं वचनमब्रवीत् ।

9 B₃ om. 9 (cf. v. 1. 8). — ^a) B₂ ते (for ये).
 K₈ यत्राप्यहिता; B₂ S (T₃ missing) ना (B₂ चा) सन्प-
 तिता; D₁ D_{3,4,6,7} नासन्पथिता (for तत्रापतिता).
 — ^b) T₂ [S] पि पपात (for पतितं च). K₈ V₁ B D₁
 D₁ D_{1-5,7} हि; T₁ G M तु (for च). — ^c) K₈
 तथा (for भयाच्च). K₄ D₁ संचक्रुशुश्च. K₃ B₁₋₃ D₁
 D_{2,3,7,8} अस्त्रैस्ते; V₁ D₁ D_{1,5} अंबरेस्ते; B₄ om.; B₂ नातं
 नादं; D_{4,6} आतंरावं; T₁ G M अस्त्रैस्त्वा; T₂ विस्त्रास्ते (for
 उच्चकैस्ते). — ^d) T₁ G₂ M मनुदुश्च; G_{1,3} सुमुदुश्च
 (for ददृशुश्च). S K_{1,2,4} च तच्च; K₈ च सत्तम; V₁ D₁
 समंततः; B_{1,4} D_{3,4,7} च तं ततः; B₂ D₈ ततस्ततः; D₁ D_{1,3}
 च तत्तत्; B₂ च तं ते; D₂ च ते च तं; D₈ T₁ G M₁ च तत्र;
 T₂ च तं तु; M_{2,4} च तत्र ये; M₃ च तत्र वै (for च *तत्र).

10 D₂ om 10^{ab}. — ^a) S₂ D₂ तं; B_{1,2,4} D₁ D₁
 ते (for ये). G_{1,3} M रुधिरं पिबंतं (for ददृशुः समन्ताद्).
 T₁ G₂ ये भीमसेनं रुधिरं पिबंतं. — ^b) S (T₃ missing)
 दुःशासनस्य ददृशुः प्रपन्नाः. — T₁ G M transp. 10^c
 and 10^d. — ^c) D₈ भयाद्विपन्ना; T₁ भियाभिपन्ना; T₂
 भये निमग्ना. — ^d) K₁ B_{1,2} न वै (for नायं). B₂ समुप्येति
 च (for मनुष्य इति). D₂ त्वति; T_{1,2} G M त्वति ((for
 इति). K₈ भाषमाणाः. D₁ D_{3,4,6,7} न वै मनुष्योयमिति
 ब्रुवाणाः. — N ins. a passage given in App. I (No.
 33) after 10; T₂ after 952*. On the other hand,
 after 10, T₁ G M ins. an addl. colophon [Adhy.
 name: T₁ दुःशासनवधः; T₂ दुःशासनपातनं. — Adhy.
 no.: T₁ G 96; M₁ 97; M₁₋₄ 95.], which is
 followed by:

940*

संजयः ।

स पोत्वा रुधिरं तस्य चरणौ गृह्य भारत ।

11 T₁ M om 11^{ab}. — ^a) K₈ शृणुतां. T₂ सर्ववी-
 राणाम् (for लोकं). — ^b) K₈ पुनर्वाक्यमथाब्रवीत्.
 — For 11^{ab}, G subst.:

941* इत्युच्चैर्वचनं प्राह प्रतिनृत्य वृकोदरः ।

[G₈ प्रतिनृत्यत्.]

C. 8. 4249
 B. 8. 43. 42
 K. 8. 48. subst

C. 2. 4249
B. 2. 83. 2
K. 2. 88. 2

एष ते रुधिरं कण्ठात्पि वामि पुरुषाधम ।
ब्रूहीदानीं सुसंरब्धः पुनर्गौरिति गौरिति ॥ ११
प्रमाणकोट्यां शयनं कालकूटस्य भोजनम् ।
दशनं चाहिभिः कष्टं दाहं च जतुवेश्मनि ॥ १२
धृतेन राज्यहरणमरण्ये वसतिश्च या ।

— *) Ks स्वाहु; S (T₂ missing) तीव्रं (for कण्ठात्).
— *) K₄ पुरुषाधमं; T₁ G M दवत्. — *) T₁ G M
वद (for ब्रूहि). K₁ B₅ तु संरब्धः; V₁ B₂ Dn₁ D_{1.7} तु
संहृष्टः; B_{1.2.4} D₁ D_{1.2.3.5} सुसंहृष्टः (for रब्धः). — *)
T₁ भारत (for the second गौरिति). ☞ Co गौर्गौरिति-
देशभाषानुकरणम् । ☞ — After 11, V₁ B (except B₃)
D (except D_{2.3}) S (T₂ missing) ins.:

943* ये तदास्मान्प्रनृत्यन्ति पुनर्गौरिति गौरिति ।
तान्वयं प्रतिनृत्यामः पुनर्गौरिति गौरिति ।

[B₁ om. (hapl.) line 1. — (L. 1) B₄ प्रनृत्यन्त. T_{1.2}
G M ये चास्मान्प्रति (T₂ 'त्य' नृत्यन्ति (T₂ 'त') (for the prior
half). B₁ मृदा; G_{2.3} M तदा (for पुनर्). — B₂ D₁ om.
(hapl.) line 2. — (L. 2) V₁ B_{1.4} D_{1.5} तान्संप्रति
प्रनृत्यामः (for the prior half.)]

12 *) T_{1.2} G₁ M₁ शयनैः; G_{2.3} शनकैः. — *) T₁ G
M कालकूटकः; T₂ कालकूटेन (for कूटस्य). — *) V₁
B_{1.2.4.5} D_{2.7} T₁ G_{2.3} M₂₋₄ दशनं; B₃ दर्शनं. S₂ जहिभिः
(sic) (for चाहिभिः). K₃ B_{2.3.5} Dn₁ D_{2.4.6-8} कृष्णैर;
V₁ D₁ D_{1.5} दुष्टैर; B_{1.4} गुप्तैर; S (T₂ missing) तीक्ष्णैर
(for कष्टं). — *) D₂ दाहं तु; D₃ दहनं. T₁ G_{2.3} M दाहं
ज (G₂ जा) तुगृहे च यत् (M_{2.3} वयं; M₁ च यं); T₂ G₁ दाहो
जतुगृहे च यः. — After 12, K₄ ins. 944* and 945*.

13 S₁ K om. (hapl.) 13. — *) S₂ दूतेन. V₁ राज्या-
हरणम्. T₁ G M धृते च (G₂ 'तेष्व' दोषभूयस्त्वम्. — *)
B₁ M₂ अरण्यः (for अरण्ये). D₂ वसतिः; M_{1.3} वसतीश्च.
D_{2.3} तथा; M च याः. — After 13^{ab}, S₂ V₁ B D T₂
ins.:

943* द्रौपद्याः केशपक्षस्य ग्रहणं च सुदारुणम् ।

[D₁ D_{1.5} द्रौपदी- (for द्रौपद्याः). S₂ D₃ केशपाशस्य
(for पक्षस्य).]

— *) T₂ महाक्षयश्च (for इवस्त्राणि). B₅ D₁ D_{1.5}
संग्रामे. T₁ इवस्त्राणां सहस्राणि. — *) B₅ D₁ D_{1.5}
सुसु (B₅ 'सु' खानि. S₂ वेदमसु; B₁ वेदमानं (for वेदमनि).
D₂ असुखाणि च गृहाणि च; T₁ G M अनिलानिलवेदमसु
(T₁ 'नि'); T₂ अखायैर्नोचवेदमनि. — V₁ B D₁ Dn₁
D_{1.2-7} T₂ ins. after 13: K₄ ins. after 12:

944* विराटभवने यश्च क्लेशोऽस्माकं पृथग्विधः ।

इवस्त्राणि च संग्रामेष्वसुखानि च वेदमनि ॥ १३
दुःखान्येतानि जानीमो न सुखानि कदाचन ।
धृतराष्ट्रस्य दौरात्म्यात्सपुत्रस्य सदा वयम् ॥ १४
इत्युक्त्वा वचनं राजञ्जयं प्राप्य वृकोदरः ।

K₄ T₂ cont.:

945* शकुनेर्धार्तराष्ट्रस्य राधेयस्य च मञ्जिते ।

अनुभूतानि दुःखानि तेषां हेतुस्त्वमेव हि ।

[K₄ अनुभूयानि.]

14 *) S₂ K₂ दुःखाती (S₂ 'नी' तानि (for 'न्येतानि')
G_{1.2} M [ए]वाभिः; G₂ [ए]व हि (for [ए]तानि). T₁
दुःखान्येवाभिजातानि. — *) T₁ मा (for न). — *)
D₂ वयं सदा; T₁ वयं हताः; G_{1.2} M वयं सदा (by
transp.); G₂ वयं तदा. — After 14, D₂ ins.:

946* सुखान्येतानि जानीमो लब्धवन्तो न संशयः ।

15 T₂ repeats 15, after 951*. — *) S (T₂
missing; T₂ first time) इत्युच्चैर्वचनं प्रोच्य. — D₂
repeats 15^{ad} after line 12 of 948*. — *) D₂ (both
times) T_{1.2} (first time) G M एव; T₂ (second time)
आच्छेद् (for आह). K₃ D₂ (second time) महाबाहुः
(for राज). — *) K D₁ Dn₁ D_{1.2.3.5} G M स्मर्यतां
(for स्मर्यस्तौ). D₂ (both times) T_{1.2} (first time)
तव सैन्यमभिद्रवत्. — After 15, N (except D₂) T₂
(after the first occurrence) ins.:

947* असुविद्यो विश्वलोहितास्यः

कुड्डोऽत्यर्थं भीमसेनस्तरस्वी ।

[(L. 1) K₄ असुविद्यो. K₃ त्वतिश्च (sic); D₂ गृध्रवत्
(for विन्न).]

On the other hand, D₂ T₁ G_{2.3} M ins. after 15:
T₂ after the second occurrence of 15:

948* रक्ताद्रंगाग्रस्तु ततो महात्मा

गदापाणिः काल इवान्तकाले ।

विभीषयानस्तव पुत्रसैन्य-

मितस्ततो धावति वाहिनीं ते ।

ततः क्षणाद्वारत शून्यमासी-

दायोधनं घोरतरं कुरुणाम् ।

यन्नाजिमये प्रापिबद्धीमसेनो

दुःशासनस्य रुधिरं क्रोधदीप्तः ।

स इवा समरे राजन्नाजपुत्रं महाबलम् ।

पूर्णकामो मदोदग्रः सिंहो रुरुमिवोत्कटम् ।

रुधिराद्रौ महाराज झशोभव परंतपः ।

सपुष्पः किंशुक इव रक्ताद्रक्तरो वभौ ।

पुनराह महाराज सयस्तौ केशवार्जुनौ ॥ १५

दुःशासनं यद्रणे संश्रुतं मे
तद्वै सर्वं कृतमद्येह वीरौ ।

अद्यैव दास्याम्यपरं द्वितीयं
दुर्योधनं यज्ञपशुं विशस्य ।

शिरो मृदित्वा च पदा दुरात्मनः

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकपष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥

रुधिरार्द्रवपुष्पैः क्रुद्धो राजन्वचोऽजवीव ।

[D₀ om. lines 1-8. — (L. 1) T₂ इत्यार्द्रपाणिष्व;
G₁ रक्तार्द्रपाणिष्व (for "गात्रम्"). — (L. 4) T₁ तव (for ते).
— (L. 5) T₂ M शून्यरूपम् (for "मासीद्". — (L. 6)
G₂ कृतं (for घोरं). — (L. 7) T₁ यद्राजमध्ये (for
यद्राजि). G₂ प्रपिबन्. — D₀ reads lines 9-10 after
line 12. — (L. 9) T₂ महाबलः. — T₂ M read
line 10 after line 12. — (L. 10) T₁ यद्योदयः (for
मद्यो). M पूर्णकाममनोदयः (for the prior half). G₂
उत्तमः. — (L. 11) D₀ सशोभत (for क्षशो). — (L. 12)
M₂₋₄ सुपुण्यः. D₀ तसः (for इव). D₀ यथा; T₂ परं; M₁ रक्तो;
M₂₋₄ रक्त (for रक्तद्). — After line 12, D₀ repeats
15th. — D₀ om. line 13. — (L. 13) T₂ रुधिराक्तो घोर-
वेगः; M रुधिराक्तवेगो घोरामः (for the prior half).]
T₂ G₂ cont.:

949* मृहीदानीं पापमते नृशंस पतितो ह्यसि ।

[T₂ ह्यपतित् (for पतितो).]

For 949*, M subst.:

950* मृहीदानीं पापमते नृशंस

अपतितोऽसि दुपदस्यात्मजा त्वम् ।

[(L. 2) M₁ पुरा पांचालीमपति ह्यसीति.]

16 G₁ om. from 16 up to चिच्छेद (in 8. 62. 19^{ab}).
— "a) T₁ G₂ दुःशासनो; G₃ सनाद्. K₃ यद्राजः; B₁ 3. 5
D₁ D₁ 3 T₁ G₂ M यादशः; B₂ यद्राजं (for यद्राजे). D₂
वै; T₁ G₂ M₁ वसू; M₂₋₄ नसू (for मे). — "b) K₃ तद्वो;
B₁ सत्यं; D₃ तद्वः (for तद्वै). K₃ V₁ B D सत्यं (for
सर्वं). V₁ सकृतम् (for कृतम्). S₂ (sup. lin.) अद्येव
वीरौ; B₂ महाप्रवीरौ; D₂ अद्येह वीर. T₁ G₂ 3 M तदवासं
पादवैः सर्वमेतत् (G₂ "मेव"); T₂ सर्वं कृतं तन्मयाद्येह वीरौ.
— "c) S₂ V₁ B D₁ D₂ 3. 7. 8 T₂ M₁ अत्रैव; K₃ अस्त्येव;
G₂ 3 M₂₋₄ अत्रैवम् (for अद्येव). D₂ मां पश्य; T₂ वदामि;
G₂ 3 M₂₋₄ आप्यामि (for दास्यामि). K₃ परं; D₂ रणे; D₃
[अ]ध्वरं च (for [अ] परं). T₂ चाहमद्य (for द्वितीयं). D₀
अत्रैवमास्यां परमं द्वितीयं; T₁ अत्रावप्याभ्यपरं वै द्वितीयं.
— "d) D₂ यच्च पशुं; T₂ सातुबंधं (for यज्ञपशुं). K₃ D₃
विशम्य; T₂ निहत्य; G₂ 3 विशस्य (as in text). — "e) D₂
[अ]स्य (for च). K₃ परं (for पदा). T₁ G₂ 3 M [अ]स्य
पुनश्च शान्तिं (for च पदा दुरात्मनः). — "f) T₁ G₂ 3 M
यास्याम्यहं (for शान्तिं लप्से). K₃ गता; D₂ लिप्से; D₃

शान्तिं लप्से कौरवाणां समक्षम् ॥ १६

एतावदुक्त्वा वचनं ग्रह्ये

ननाद चोच्चै रुधिरार्द्रगात्रः ।

ननर्त चैवातिवलो महात्मा

वृत्रं निहत्येव सहस्रनेत्रः ॥ १७

C. 8. 4260
B. 8. 83. 52
K. 8. 88. 16

लभे (for लप्से). — After 16, T₁ 2 G₂ 3 M ins.:

951* या चापतिः सा सपतिर्हि जाता
यास्ताः सपतयोऽपतयस्तु जाताः ।
पश्यन्तु चित्रं विविधं हि लोके
ये वै तिलाः पण्डतिला बभूवुः ।
ते चेत्सिद्धा निधनं गताः परे
किं चित्ररूपं वत जीवलोके ।

[5]

[(L. 1) T₁ 2 M₂₋₄ या सा (T₂ यास्तां)पतिः (for या चा*).
M₁ या ***सावपतिर्हि जाता. — (L. 2) T₁ यास्ता
सपत्यस्तु; T₂ यस्तास्तु वै पतयो; G₂ यास्ताः सपत्यो; M यास्ता
(M₁ यान्ता) सपत्यस्ता (for यास्ताः सपत्यो). — (L. 3) T₁
विविधस्य; G₂ "वे तु (for "विं हि). — (L. 4) M₂₋₄
पण्डतिला. — (L. 5) T₁ ते चेत्सिद्धा; T₂ ते वै सुविदा; G₂ ये
चेत्सिद्धा; M₂₋₄ ते चेत्सिद्धा (for ते चेत्सिद्धा). — (L. 6)
G₂ चात्ररूपं (for चित्र*).]

— After the above, T₂ repeats 15.

17 G₁ om. 17 (cf. v. l. 16). D₁ reads
from 17 up to एते सप्ते (in 8. 62. 3^a) after
line 12 of App. I (No. 32). — "a) V₁ एतद्
(for एतावद्). — "b) K₂ रुधिरार्द्रगात्रः; V₁ "रुधिर-
चक्षुः; D₃ "रुधिरार्द्रगात्रः (for "रुधिरार्द्रगात्रः). T₁ G₂ 3 M
प्राक्रोशदुच्चै (M₂₋₄ "त्रै)रुधिरार्द्रवक्षः (G₂ 3 "वक्षः). — "c)
K₃ B D₁ D₂ 4. 5. 7 G₂ ननर्तः; V₁ D₁ D₁ ननर्तः; D₂
ननाद (for ननर्त). — "d) K₃ T₂ G₂ निहत्येव. — After
17, D₀ T₁ 2 G₂ 3 M ins.:

952* इष्ट्वा तु नृत्यन्तमुदग्ररूपं
कालं यथा त्वन्तकाले प्रजानाम् ।
महद्भयं चाधिरथिं विवेश
जये निराशाश्च सुवास्तवदीयाः ।

[(L. 2) M₂₋₄ यथेव (for यथा तु). — (L. 3) T₂ महद्भयं
(for "द्भयं). T₁ G₂ चाधिरथिं; T₂ त्वाधिरथिं; G₂ चाधिरथिं (for
"रथिं).]

— After the above, T₂ ins. App. I (No. 33).

Colophon om. in T₁ G M; T₂ missing — Day of
Karna's Generalship: K₁ 4 द्वितीययुद्धदिवसे. — Adhy.
name: S K B₂ 4. 5 D₁ D₁ D₁ 3. 1. 3 दुःशासनवधः;
T₂ चित्रसेनवधः. — Adhy. no. (figures, words or
both): S₁ 79 (1); S₂ D₁ 64; B₁ 82; B₂ 85; D₁
94; D₁ 76; D₂ 83; T₂ 90.

६२

C. 8. 4261
B. 8. 84. 1
K. 8. 69. 18

संजय उवाच ।

दुःशासने तु निहते पुत्रास्तव महारथाः ।
महाक्रोधविषा वीराः समरेष्वपलायिनः ।
दश राजन्महावीर्या भीमं प्राच्छादयन्शरैः ॥ १
कवची निषङ्गी पाशी दण्डधारो धनुर्धरः ।
अलोलुपः शलः संधो वातवेगसुवर्चसौ ॥ २
एते समेत्य सहिता भ्रातृव्यसनकश्चिताः ।

62

✎ This adhy. is missing in T₃ (cf. v. 1. 8. 60. 32).

1 For sequence in Dn₁, cf. v. 1. 8. 61. 17. G₁ om. up to चिच्छेद (in 19^b) (cf. v. 1. 8. 61. 16). T₁ G_{2.8} M om. the ref. — ^b) B_{1.5} Dn₁ D₇ तव पुत्रा (by transp.). D₈ महारथ. — ^c) T₁ M₁ वीर (for वीराः). K₂ महाक्रोधविषा वीराः; K₄ B₂ D₈ 'धवशा वीराः; D₈ T_{1.2} G₂ M महत्क्रो (D₈ T_{1.2} 'हाक्रो) धविपं वीराः; G₂ महत्क्रोधं महावीराः. — ^d) D₂ संग्रामेषु; S (T₃ missing; G₁ om.) धारयंतो (for समरेषु). T₃ [अ]पलायिताः; G₈ महाबलाः (for [अ]पलायिनः). — ^e) D₈ S (T₃ missing; G₁ om.) ते तु (for दश). K₁ महावीर्यः; D₈ 'वीर्य. — ^f) K_{1.8} V₁ B₁ Dn₁ D_{1.4} T₂ G₂ M_{1.2.4} प्रच्छादयन्.

2 For sequence in Dn₁, cf. v. 1. 1. G₁ om. 2 (cf. v. 1. 1). G₂ om. 2-3. — ^a) Ś₂ V₁ Dn₁ D₂ G₂ transp. कवची and निषङ्गी. K₄ transp. कवची and पाशी. K₈ B_{2.3} T_{1.2} M शंखी (K₈ शङ्खी; B_{2.3} पाशी) च (hypermetrio); D₈ G₂ खड्गी (for पाशी). — ^b) K₈ B D (except D₈) धनुर्ग्रहः (for 'धरः). — ^c) Ś K_{1.2.4} सहगंधो; K₈ सत्यसंधो; V₁ B Dn₁ सहः पंडो (B_{1.4} पंडो; B₈ संधो) (for शलः संघो). T_{1.2} G₂ M अल्लुर्ज (M₁ 'व' लसंधश्च (T₃ 'धौ च); Cop सत्यसंधः सहः सलः. — ^d) K₈ तरुवेदासु वचसौ; V₁ वायुवेगासु; Dn₁ D₈ वातवेगः सु.

3 For sequence in Dn₁, cf. v. 1. 1. G_{1.2} om. 3 (cf. v. 1. 1, 2). — ^a) Dn₁ D_{1.2} द्रवन्ति; T₂ न वेदै? ज (for समेत्य). — ^b) K₈ T₁ भ्रातुर (for भ्रातृ). Ś K_{1.2.4} V₁ B₁₋₄ Dn₁ D_{2.4.7} क (Ś₂

भीमसेनं महाबाहुं मार्गणैः समवारयन् ॥ ३
स वार्यमाणो विशिखैः समन्तात्तैर्महारथैः ।
भीमः क्रोधाभिरक्ताक्षः क्रुद्धः काल इवावभौ ॥ ४
तांस्तु भल्लैर्महावेगैर्दशभिर्दशभिः शितैः ।
रुक्माङ्गदो रुक्मपुङ्खैः पार्थो निन्ये यमक्षयम् ॥ ५
हतेषु तेषु वीरेषु प्रदुद्राव बलं तव ।
पश्यतः स्रुतपुत्रस्य पाण्डवस्य भयार्दितम् ॥ ६

व) शिताः. — K₄ om. (hapl.) 3^a-4^b. — ^c) B₁ महावीर्य (for 'बाहुं). — ^d) D₂ (marg.) मार्गणैः (hypermetrio) (for मार्गणैः). Dn₁ D_{1.5} समवाकित् (for 'रयन्). D₈ T_{1.2} G₂ M पीडयामासुरंजसा.

४ G₁ om. 4 (cf. v. 1. 1). K₄ om. 4^{ab} (cf. v. 1. 3). — ^a) T_{1.2} G₂ M वर्यमाणो (T₁ G₂ 'नो); G₂ पीडयमानो (for वार्यमाणो). — ^b) T₂ वै (for तैर). B₁ महारथाः. — ^c) V₁ B_{1.3-5} D (except D₂) क्रोधाभिः (B₈ D₈ 'ति) रक्ताक्षः; B₂ 'भिरुगनाक्षः; M₂₋₄ 'भितान्नाक्षः (for 'भिरक्ताक्षः). — After 4, T_{1.2} G_{2.3} M ins.:

953* ततः परिवृतो राजन्नवभिः शत्रुतापनैः ।

दुःशासनादवरजैः पुत्रैस्तव वृकोदरः ।

[(L. 1) T₁ राजा (for राजन्).]

5 G₁ om. 5 (cf. v. 1. 1). — ^a) K₈ स (for तु). Ś₂ फलैर (for भल्लैर). M_{2.4} महाराज (for 'वेगैर). — ^b) Ś₂ K₂ शतैः; K₃ D₂ शरैः (for शितैः). K₁ B Dn₁ D_{1.2-7} T₁ दशभिर्दश भारताम्; V₁ 'दश वेगितैः; D₈ 'दश वीर्यवान्; T₂ G_{2.3} M नवभिर्नव भारताम्. — K₈ repeats 5^a-6^b after 42^a. — ^c) K₈ (first time) V₁ B D S (T₃ missing; G₁ om.) रुक्मांगदान् (Dn₁ D_{1.5} 'दाद्. D₃ (marg.) रुक्मपुङ्खैः शिताम्रैश्च. — ^d) K₈ (second time) यथा; D₈ (marg.) T₃ भीमो (for पार्थो).

6 G₁ om. 6 (cf. v. 1. 1). For the repetition in K₂, cf. v. 1. 5. — ^a) K₄ हतेष्वेतेषु. T₁ G_{2.3} M ह (G₂ ए) तेषु तव पुत्रेषु. — ^b) K₈ (second time) दुद्राव च (for प्रदुद्राव). T₁ G_{2.3} बलं तद्विप्रदुद्रावैः T₂ प्राद्रवत्तावकं बलं. — M₁ om. 6^a-7^d. — ^c) D₈ पाण्डवेयः; T₂ पाण्डुपुत्रः; M₃ भीमसेन (for पाण्डवस्य). D₄ भयार्दिते.

ततः कर्णो महाराज प्रविवेश महारणम् ।
दृष्ट्वा भीमस्य विकान्तमन्तकस्य प्रजास्त्रिव ॥ ७
तस्य त्वाकारभावज्ञः शल्यः समितिशोभनः ।
उवाच वचनं कर्णं प्राप्तकालमरिदम् ।
मा व्यथा कुरु राधेय नैतत्त्वय्युपपद्यते ॥ ८
एते द्रवन्ति राजानो भीमसेनभयादिताः ।
दुर्योधनश्च समूहो भ्रातृव्यसनदुःखितः ॥ ९
दुःशासनस्य रुधिरं पीयमाने महात्मना ।
व्यापन्नचेतसश्चैव शोकोपहतमन्यवः ॥ १०
दुर्योधनमुपासन्ते परिवार्य समन्ततः ।
कृपप्रभृतयः कर्णं हतशेषाश्च सोदराः ॥ ११

पाण्डवा लब्धलक्षाश्च धनंजयपुरोगमाः ।
त्वामेवाभिमुखाः शूरा युद्धाय समुपास्थिताः ॥ १२
स त्वं पुरुषशार्दूल पौरुषे महति स्थितः ।
क्षत्रधर्मं पुरस्कृत्य प्रत्युद्याहि धनंजयम् ॥ १३
भारो हि धार्तराष्ट्रेण त्वयि सर्वः समर्पितः ।
तमुद्रह महाबाहो यथाशक्ति यथाबलम् ।
जये स्याद्विपुला कीर्तिर्ध्रुवः स्वर्गः पराजये ॥ १४
वृषसेनश्च राधेय संकुद्रुत्तनयस्तव ।
त्वयि मोहसमापन्ने पाण्डवानभिधावति ॥ १५
एतच्छ्रुत्वा तु वचनं शल्यस्यामिततेजसः ।

C. 8. 4277
B. 8. 84. 17
K. 8. 85. 35

7 G₁ M₁ om. 7 (cf. v. l. 1, 6). M₂ partly damaged. — ^a) B₂₋₄ D₁ D₂ T_{1,2} G_{2,3} कर्णं (for कर्णो). — ^b) V₁ B D T_{1,2} G_{2,3} M₂₋₄ महद्भयं (B₁ 'द्रणं'; D₂ 'तमः') (for महारणम्). — ^c) T₂ प्रजेधर (for प्रजास्त्रिव). K₃ अंतकप्रतिमं तदा.

8 G₁ om. 8 (cf. v. l. 1). — ^a) D₂ तस्य त्वाकार-
तत्त्वज्ञः. Ca cites आकारभावौ, while Co आकारः and
भावः. — ^b) K₄ शमितशोभनः. — ^c) K₂ कवचं (for
वचनं). — ^d) D₂ प्रमुखतम् (for प्राप्तकालम्). K₁
वरिष्मः (sic); V₁ B D (except D₂) वरिदम् (Da₁
D_{1,5} 'मः'); T₁ G_{2,3} M हितं तदा; T₂ हि तद्यथा (for
वरिदम्). — After 8^{ed}, T₁ G_{2,3} M ins. an addl.
colophon. [Adhy. name: G₂ दुःशासनवधः. — Adhy.
no.: T₁ G_{2,3} 97; M₁ 98; M₂₋₄ 96.]

— Before 8^{ed}, T₁ G_{2,3} M ins. शल्यः. — ^e) S
K_{1,2,4} राजेंद्र; D₂ राधेय (for राधेय). — ^f) B₂ D₁
D_{2,4,7} नैवं (for नैतत्).

9 G₁ om. 9 (cf. v. l. 1). M₁ partly damaged.
— ^a) B₂ D₂ तु (for च). D₄ भृशं मूढो (for च
समूहो). — ^b) T₁ M₁ भ्रातुर (for भ्रातृ). B_{1,4,5}
कर्षितः; D₁ D_{2-4,7} T₁ G_{2,3} -कशितः (for -दुःखितः).

10 G₁ om. 10 (cf. v. l. 1). K₃ om. 10. B₂ om.
10^a-11^a. — ^a) S K_{1,2,4} व्यासन्नचेतसश्च (for व्यापन्न^a).
B₂₋₃ [ए]ते (for [ए]व). S (T₃ missing; G₁ om.)
व्यापन्नचेताः सहसा. Co cites व्यापक्षं (sic). Ca व्यापन्नं
नष्टं चेतो येषाम् । — ^b) K₄ B₁ D₁ D_{1,3} (before
corr.) T₂ कोपेन हतचेतसः (K₄ 'मन्यवः'); D₂ T₁ G_{2,3}
M शोकोपहतचेतनः (D₂ 'नाः'). Ca.c oite मनुयुः.

11 G₁ om. 11 (cf. v. l. 1). B₂ om. 11^{ab} (cf.

v. l. 10). — ^a) D₂ om. (hapl.) from धनमुपासन्ते up
to लक्षाश्च (in 12^a). S₁ K_{1,2,4} उपासंत. D₂ S (T₃
missing; G₁ om.) उपासते त्वा (G₂ 'त इ'मेते हि. — ^b)
D₂ S (T₃ missing; G₁ om.) महारथाः (T₁ G₂ 'थं') (for
समन्ततः). — ^c) V₁ D₁ G₂ कृपः. D₁ चैते; D₂ T₂
चैव (for कर्ण). — ^d) D₁ सहोदराः; D₂ च बांधवाः;
D₂ S (T₃ missing; G₁ om.) च भारताः (D₂ T₂ M₁
'त') (for च सोदराः).

12 G₁ om. 12 (cf. v. l. 1). D₂ om. 12^a (cf. v.
l. 11). — ^a) K₁ D_{1,6} लब्धलक्षाश्च; Co 'क्षाश्च' (as
in text). D₂ पाण्डवालाश्च दुर्योधं (sic). — ^b) Da₁
D_{1,5} समवस्थिताः (for समुप^a).

13 G₁ om. 13 (cf. v. l. 1). — ^a) D₁ पौरुषेण
समास्थितः; D₂ किं विवादे हि संस्थितः. — ^b) V₁ प्रेक्ष्य;
T₁ G₂ युद्धः; M₁ यत्र (for क्षत्र).

14 G₁ om. 14 (cf. v. l. 1). — ^a) T₁ G₂ M
सर्वं. D₁ D₂ S (T₃ missing; G₁ om.) समार्पितं (D₁
D₂ 'तः') (for समर्पितः). — ^b) S K_{1,2,4} D₂ समुद्रह
(K₄ 'द्धर'; D_{2,4,7} तमुद्रह (for तमुद्रह). — ^c) K_{2,4}
D₂ यथाशक्ति; Ca.c 'शक्ति' (as in text). D₂ महाबलं
(for यथा^a). Ca cites बलं. T₁ G_{2,3} प्रत्युद्याहि यथाबलं
(G₂ धनंजयं). — ^d) D_{1,5} विपुलां (D₂ 'लं'). D₁ D₁
कीर्ति. — ^e) K₃ B₁₋₄ Da₁ D_{1,3-5,7,8} G_{2,3} M₁ ध्रुवं
(for ध्रुवः). T₁ M₁ स्वर्गं. B₁ पराजयात्.

15 G₁ om. 15 (cf. v. l. 1). — ^a) S K_{1,2,4}
राजेंद्र (for राधेय). — ^b) D₂ सन्नद्धस् (for संकु^a).
— ^c) V₁ B D T_{1,2} G_{2,3} M_{2,3} मोहं (for मोह^a).
K₃ त्वयि मोहत्वमापन्नः. — ^d) M₁ अपि (for जनि^a).
B₂ कर्णं ते पाण्डवान्प्रति.

16 G₁ om. 16 (cf. v. l. 1). Before 16, T_{1,2}

C. 8. 4278
B. 8. 84. 17
K. 8. 88. 35

हृदि मानुष्यकं भावं चक्रे युद्धाय सुखिरम् ॥ १६

ततः क्रुद्धो वृषसेनोऽभ्यधाव-

दातस्थिवांसं स्वरथं हतारिम् ।

बुकोदरं कालमिवात्तदण्डं

गदाहस्तं पोथमानं त्वदीयान् ॥ १७

तमभ्यधावन्नकुलः प्रवीरो

रोषादमित्रं प्रतुदन्पृषत्कैः ।

कर्णस्य पुत्रं समरे प्रहृष्टं

जिष्णुजिघांसुर्मघवेव जन्मम् ॥ १८

ततो ध्वजं स्फाटिकचित्रकम्बुं

चिच्छेद वीरो नकुलः क्षुरेण ।

कर्णात्मजस्येवसनं च चित्रं

मल्लेन जाम्बूनदपट्टनद्धम् ॥ १९

अथान्यदादाय धनुः सुशीघ्रं

कर्णात्मजः पाण्डवमभ्यविध्यत् ।

दिव्यैर्महास्रैर्नकुलं महास्रो

दुःशासनस्यापचितिं यियासुः ॥ २०

ततः क्रुद्धो नकुलस्तं महात्मा

शरैर्महोल्काप्रतिभैरविध्यत् ।

दिव्यैरस्त्रैरभ्यविध्यच्च सोऽपि

Gs ins. संजयः — °) B₁ अथ (for हृदि). S₂ K₁ मानुषकं; Dn₁ D₂ चावश्यकं; T₁ धैर्ययुतं; T₂ चावस्थितं; Ca मानुष्यकं (as in text). V₁ (marg. as in text) हृदिकान्वश्यकं भावं. Cc मानुष्यं मनुष्वजेतव्यं मर्तव्यम् । — °) Da₁ D_{1.5} लक्त्वा; G_{2.8} M कृत्वा (for चक्रे). B_{1.4} संस्थितः; Da₁ D_{1.3-7} तस्थिवान्; T₁ सोद्रवत्; G_{2.8} M सोत्वरत् (for सुखिरम्).

17 G₁ om. 17 (cf. v. 1. 1). Before 17^{ab}, G_{2.8} ins. संजयः — °) V₁ [S]भ्यधावन्; T₂ [S]न्वधावद् (for Sभ्य). — °) Da₁ D_{1.2.5} आतस्थिवांसश्च; Ca 'वांसं' (as in text). S K_{2.4} आतस्थिवान्स (K₄ न्स-) रथं पाण्डवस्य; K₁ यातस्थिवां स रथं पाण्डव तं (sio); K₈ अन्ते स्थिरं वा संस्वहृत्तारिं (sio); K₄ B₁₋₄ Dn₁ D_{8.4.6.7} अवस्थितं प्रमुखे (B₁ सुरथं; B₄ स्वरथं) पाण्डवं तं (B₂ यं; B₃ च); B₅ आतस्थिवांसं स्वरथे पाण्डवं च; T₂ भीमं स्थितं ह्याजिमध्ये सुघोरं. Co cites हृत्तारिं (as in text). — °) K₂ [अ]तददं (sio); D₅ [आ]तं (sio). — °) K₈ D₈ पोथयानं; V₁ B_{2.4} Da₁ D_{2.5} 'यंतं'; B_{1.2.5} Dn₁ D_{1.3.4.6.7} T₂ योधयंतं (B₅ 'मानं'; T₂ 'यानं') (for पोथमानं). — For 17^{ab}, T₁ G_{2.8} M subst.:

954* भीमं समायान्तममित्रासहम् ।

बाणैः किरन्तं प्रस्थियाल चोत्रं

व्यात्ताननं कालमिवापतन्तम् ।

[(L. 2) T₁ प्रतिपद्य; G_{2.8} 'याति' (for 'याल').]

18 G₁ om. 18 (cf. v. 1. 1). — °) V₁ B₁₋₅ D_{8.4.6.7} अथ (for तम्). T₁ G_{2.8} M प्रवीरम्. — °) T₁ G_{2.8} M आराद् (for रोषाद्). T₂ अभित्रान्. D₈ प्रणुदन्; T₁ प्रणं; T₂ प्रमं (for प्रतुं). S₂ K₂ पृषत्कैः; K₁ पृषकैः (for पृषत्कैः). — °) V₁ B_{1.2.4} D_{8.4.6.7} T₂ प्रहृष्टैः. T₁ G_{2.8} M तं कर्णपुत्रं परम(T₁ G₈

'मं)प्रहृष्टो. — °) K₄ D₂ G₂ जिष्णुं; B_{2.5} Da₁ Dn₁ D_{1.5} T₂ पुरा; T₁ जिष्णुं; Co जिष्णुर (as in text). B₁ D₇ जिघांसुं. K₄ जंभं; D₁ जंभं (for जन्मम्). K₈ जिष्णुं जित्वा स मघवेव जंभं; D₈ जिघांसुमेवं मघवेव जंभं; M₂₋₄ जंभं जिघांसुं मघवानिवेद्रः.

19 G₁ om. up to चिच्छेद (in 19^b) (cf. v. 1. 1). — °) Da₁ D_{1.5} T₂ M₁ स्फाटिकं. S₂ K₁ -चित्रकंवं; K₈ -केतुचित्रं; K₄ -चित्रबिंदु; V₁ B_{1.2.4} D_{8.4.7} -बिंदुचित्रं; B_{3.5} -चित्रकंचुकं; Da₁ D_{1.5} हंदुचित्रं; Dn₁ -चित्रकंचुकं; D₈ -रत्नचित्रं; D₈ S (T₃ missing; G₁ om.) -हेमचित्रं (for -चित्रकम्बुं). — °) S (T₃ missing) धैर्यान् (for वीरो). D₈ क्षणेन (for क्षुरेण). — °) S (T₃ missing) क्षुरेण (for मल्लेन). K₁ -पटचित्रं; K₈ D₃ G₁ -पट्टवंधं; V₁ T₂ G₈ 'बद्धं'; B₂ 'रुद्धं'; B₅ -पट्टिनद्धं; Dn₁ -चित्रनद्धं; T₁ -पट्टवद्धं; G₂ -चित्रपट्टं (for -पट्टनद्धम्).

20 °) K_{1.3.4} B_{2.4} Dn₁ D_{2.4-8} T_{1.3} G_{1.8} M स शीघ्रं (for सुशीघ्रं). — °) B₅ D₈ G₁ अभ्यविध्यत् (for अभ्य). K₈ कर्णात्मजस्तं विशिखैरविध्यत्. — B_{1.5} om. (hapl.) 20^a-21^b. T₁ G M om. 20^{ab}. — °) B₃ Dn₁ T₂ कृतास्रो; D₄ महास्रं; D₈ सोप्यविध्यत् (for महास्रो). — D₈ om. (hapl.) 20^a-21^b. — °) S₂ K₈ D₅ [अ]पचितिं; D₂ 'चतिं'; Ca.c 'चितिं' (as in text). D_{1.4} ययासुः; D₂ जिज्ञासोः (for यियासुः).

21 B_{1.5} D₈ om. 21^{ab} (cf. v. 1. 20). T₁ G M transp. 21^{ab} and 21^{ab}. — °) V₁ B_{2.4} Da₁ D_{1.3.6.7} ततः स (V₁ om. स; B₂ सं; Da₁ D₁ च) क्रुद्धो नकुलो महात्मा; T₁ G M ततः क्रुद्धो (T₁ कर्णो) नकुलः कर्णपुत्रं. — °) D₁ वरैर (for शरैर). S₂ K₈ D₅ महोल्का; Dn₁ प्रहोल्का (for महोल्का). S (T₃ missing) शरैर्महोल्का

कर्णस्य पुत्रो नकुलं कृतास्त्रः ॥ २१
कर्णस्य पुत्रो नकुलस्य राज-
न्सर्वानश्चानक्षिणोदुत्तमास्त्रैः ।
वनायुजान्सुकुमारस्य शुभ्रा-
नलंकृतास्त्रारूपेण शीघ्रान् ॥ २२
ततो हताश्वादवरुह्य याना-
दादाय चर्मं रुचिरं चाष्टचन्द्रम् ।

भिरिवाभ्यपीडयत् (T₂ 'वाभ्यपीडयत्'; M₁ 'व प्रदीप्तैः').
— T₂ om. 21st. — ') B₁ अक्षैर्दिव्यैर (by transp.); B₂
दिव्यैर्दिव्यैर. K_{1.3} V₁ B₁. 3-5 D अश्ववर्षे च (for
'विष्यत्'). S (T₃ missing; T₂ om.) तदै (T₁ G₂ 'धै') नं
(for च सोऽपि). B₂ ततः कृतास्त्रः ससज्जमानः. — ')
B₂ D₃ पुत्रं. B_{1.2.4} D_{3.6.7} T₁ G M कृतास्त्रं. — After
21, N ins.:

955* शराभिघाताच्च रूपा च राज-
न्स्वयं च भासास्त्रसमीरणाच्च ।
जम्बाल कर्णस्य सुतोऽतिमात्र-
मिदो यथा ज्याहुतिभिर्हुताशः ।

[(L. 1) K₂ शराभिघाताश्च. K₃ om. रूपा च राजन्. Dn₁
D_{1.2} रूपाश्च. — (L. 2) K₂ भापास्त्रसमीरणात् (s'c). K₃ स्वयमेव
भासा सुसमीरणाच्च; V₁ B D त्व (Dai D₁ त्व) या च भासास्त्र-
(D_{3.8} 'व') समीरणाच्च (B₄ 'गेन'); T₂ स वैमनाः शस्त्रं (sic).
Co cites स्वया. — (L. 4) K₂ D₃ सिद्धो (for शद्धो). S K
D₃ ज्याहुतिभिर् (for ज्या). K₃ हुताशनः. T₂ विद्धो यथास्याच्च
निहिताशः (sic).]

22 ') S (T₃ missing) स कर्ण- (for कर्णस्य).
— ') D_{3.7} अस्त्रान् (for अश्वान्). S (T₃ missing)
सर्वान्सा (T₁ 'न्सुखा') न्वारयदुत्तमास्त्रैः. — After 22nd,
S (T₃ missing) ins.:

956* भासीत्सुघोरं भरतप्रवीर
युद्धं तदा कर्णजपाण्डवाभ्याम् ।

— ') K₂ वरायुजान्; K₃ वाणायुक्ते; B_{1.4} Dai D₁
M_{1.2} C₇ वानायुजान्; B₂ वाणात्मजान्; D₃ वानायुतान्;
D₄ नानायुजान्; Ca वना (as in text). Dai D_{1.5}
सुकुमारानस्य; Dn₁ D₃ M₂ वै नकुलस्य; T₁ G M_{1.2.4}
सुकुमारान्सु; C₇ सुकुमारस्य (as in text). B_{3.5} शुभ्रान्;
C₇ शुभ्रान् (as in text). D₂ वनायुजान्मौक्तिकाभान्सु-
युक्तान्; T₂ वनायुजाश्चक्रकुलस्य शुभ्रान्. — ') B₂
सुसकृताश्च; T₁ G_{2.3} सुसंस्कृतं; M स्वलंकृतं (for अलंकृतं).
S₁ शुभ्रान्; K₃ शीघ्रं; K₄ सव्यः; V₁ B_{1.2.4} Dai D_{1.3-7}
T₁ G M चित्रान् (for शीघ्रान्). Dn₁ T₂ उदग्रगा (T₂
अलंकृता) न्हेमजालावनद्धान्. — After 22, D₃ S (T₃
missing) ins.:

आकाशसंकाशमसिं गृहीत्वा
पोष्यमानः खगवच्चचार ॥ २३
ततोऽन्तरिक्षे नृवराश्वनागां-
श्चिच्छेद मार्गान्विचरन्विचित्रान् ।
ते प्रापतन्नसिना गां विशस्ता
यथाश्वमेधे पशवः शमित्रा ॥ २४
द्विसाहस्रा विदिता युद्धशौण्डा

957* जघान चाश्वान्नकुलस्य वीरो
रणाजिरे स्तपुत्रस्य पुत्रः ।

[(L. 1) T₂ जघान शलैश्च ततोऽस्य वीरो. — (L. 2)
T₁ महाजवान्; T₂ कर्णाजिरे (for रणा). T₂ G₂ M वसुपेण (G₂
'सेन') स (for स्तपुत्रस्य).]

23 B₁ om. (hapl.) 23^a-24^b. — ') B_{2.4.5} Dai
D_{1.3-5.7} अवप्लु (B₂ 'सु') ल्य (for 'रुह्य'). — ') S₁ (marg.
as in text) वर्म (for चर्म). D₂ om. चाष्ट. K₃ सुचित्रं;
D₃ पंचचंद्रं (for चाष्ट). V₁ B (B₁ om.) Dai Dn₁ D_{1.3-5.7}
आदाय चर्मा (Dai D_{1.5} चंद्रा; Dn₁ दर्मा) मलरुक्मचंद्रं;
D₃ S (T₃ missing) चर्माददे रुचिरं पंचचंद्रं (D₃ बंधचित्रं;
G₁ बद्धचित्रं; G₃ पञ्चचित्रं). — ') Dn₁ T_{1.2} प्रगृह्य;
D₃ G M च गृह्य (for गृहीत्वा). — ') S K_{1.2} D₃
पोष्यमाणः; K₃ दुष्यमानः (sic); V₁ Dn₁ दोष्य; B₂
Ca पोष्यमाणः; B₃ प्रोष्यमाणः; D₃ प्रोष्यमाणः; D₃ T₁
M प्राकाशमानः (M₁ 'णः'); D₃ पाप्स्यमाणः; G₁ प्रकाश-
मानः; G₂ पृषट्; G₃ प्राकाशमानं (for पोष्यमाणः). D₃
चकाशे; D₄ (marg. as in text) स्वधावत् (for चचार).

24 B₁ om 24^{ab} (cf. v. l. 23). — ') K₃ तातस्य
रक्षा; V₁ B_{2.4} ततोऽन्तरिक्षे; D₃ ततो रक्षान् (for ततोऽन्त-
रिक्षे). K₃ B₂ D₁ नृवरांश्च नागांश्च; B_{3.5} सरथांश्च (B₂
'श्व-') नागांश्च; Dn₁ च रयाश्वान्; D₂ नृथाश्च (for नृवरा).
— ') S₂ वाणान् (for मार्गान्). B₂ विद्रावयन् (for
विचित्रान्). Dn₁ चिच्छेद तृणं नकुलश्चित्रयोषी. — For
24^{ab}, D₃ S (T₃ missing) subst.:

958* ततोऽस्य पक्षाननययनाय

द्विसाहस्राश्चक्रकुलः क्षिप्रकारी ।

— ') K₄ प्रेतापतन्नसिना; T₂ ते प्राप्सिनासिना. S (T₃
missing) वै; C₇ गां (as in text). S₁ विशस्त्रान्; S₂ विस्त्रा
(sic); K_{2.4} विशस्त्रा. — ') T₂ पशवो वै; C₇ पशवः (as in
text). S K_{1.2} च चित्रा; K₃ V₁ B_{2.4} समित्रा; K₄ सचित्रा;
B₁ समिद्धा; B_{2.4} (marg.) Dai D_{1.6} विशस्ता; Dn₁ D₃
T_{1.2} G₂ शमित्रा; D₃ विशस्त्रा; C₇ शमित्रा (as in text).

25 ') D₃ S (T₃ missing) ततस्ततो (for द्विसाहस्रा).
S₂ विचिता; Dn₁ D₃ पात्तिता; T₂ G_{1.3} M₁ विजिता;

C. 8. 4288
B. 8. 84. 26
K. 8. 88. 45

C. 8. 4288
B. 8. 84. 26
K. 8. 83. 45

नानादेश्याः सुभृताः सत्यसंधाः ।

एकेन शीघ्रं नकुलेन कृत्वाः

सारेप्सुनेवोत्तमचन्दनास्ते ॥ २५

तमापतन्तं नकुलं सोऽभिपत्य

समन्ततः सायकैरभ्यविध्यत् ।

स तुद्यमानो नकुलः पृषत्कै-

र्विव्याध वीरं स चुकोप विद्धः ॥ २६

तं कर्णपुत्रो विधमन्तमेकं

नराश्वमातङ्गरथप्रवेकान् ।

क्रीडन्तमष्टादशभिः पृषत्कै-

र्विव्याध वीरं स चुकोप विद्धः ॥ २७

ततोऽभ्यधावत्समरे जिघांसुः

कर्णात्मजं पाण्डुसुतो नृवीरः ।

तस्येपुर्भिव्यधमत्कर्णपुत्रो

महारणे चर्म सहस्रतारम् ॥ २८

तस्यायसं निशितं तीक्ष्णधार-

G₂ विविधा; M₂₋₄ विविधा (for विदिता). — ^b) G₁ नानादिश्याः. B₂ Ca संभृताः; D_{8.4} सुभृताः; T₁ G सुभृताः; T₂ संभृताः; C₀ सुभृताः (as in text). G_{2.8} सत्यवद्धाः (for 'संधाः'). — ^c) T₂ G₂ M₂₋₄ एतेन (for एकेन). B₃ Dn₁ संख्ये (for शीघ्रं). K₈ B₁ कृत्वा; K₄ कृता; Dn₁ कृत्वा; S (T₃ missing) कृत्वा; (for कृत्वा). — ^d) K₈ सारेप्सुनेव; Dn₁ जयेप्सुना; D₂ विरेप्सुनेव; D_{8.4} सारेप्सुना (D₄ 'प्सव')श्च; D₆ 'पुणेव; D₇ सारेप्सुना च T₁ जयेप्सनिव; T₂ जयेप्सवो (for सारेप्सुनेव). Ca cites सारोः. K₈ om. इव. B₁ उत्तमचन्दनां मे (sio); Dn₁ T_{1.2} नांगाः; D₆ G M 'नस्य (for 'नास्ते).

26 ^a) B₂ जवेन (for सोऽभिपत्य). — After 26^a, B₂ ins.:

959* कर्णस्य पुत्रः सहसामिपत्य च ।

रणे जिघांसुं निशितैरेनैकैः

— ^b) B₂ सायकत्त्र [त्र ?] जैः (for सायकैर). K₈ V₁ B D प्रत्यविध्यत् (B₂ 'ध्यत्' (for 'अन्य'). — For 26^a, S (T₃ missing) subst.:

960* भूमौ चरन्तं नकुलं रथस्थाः

समन्ततः सायकैः प्रत्यगृह्णन् ।

[(L. 1) T₂ रथस्थाः; G₁ रथीवाः (for रथस्थाः). — (L. 2)

G₂ प्रत्यविध्यन् (for 'गृह्णन्).]

— ^c) B₂ नकुलं. S₂ K₈ पृषत्कैर; D₈ 'कौ; D₈ 'कैर; S (T₃ missing) विहृते (M₁ 'गमे')श्च (for पृषत्कैर). — ^d) B_{2.8} समाचरन्टु (B₂ तदाचरन्टु) तनाया विधातं; D₈ जघान नागांश्च रथान्सपचीन्; S (T₃ missing) चचार संख्ये द्वि (G₂ M₁ 'खे द्वि'; G₂ 'वे द्वि'; M₂₋₄ 'खेद्वि') पतो विनिघ्नन्. — After 26, S₂ K₈ V₁ B_{1.8-5} D (except D_{2.6}) ins.:

961* महाभये रक्ष्यमाणो महात्मा

भ्रात्रा भीमेनाकरोत्तत्र भीमम् ।

[(L. 1) K₈ B₁ Dn₁ D_{8.7.8} रक्षमाणो.]

27 S₁ K_{1.2.4} B₂ D_{8.6} om. (hapl.). 27. — ^a) K₈ B_{1.8} Dn₁ D_{8.4.7} रक्ष्यमन्तम्; B₁ 'मत्तम्; S (T₃ missing)

विचरन्तम् (for विधमन्तम्). S₂ एनं; S (T₃ missing) आजौ (G₂ आजौ) (for एकं). — ^b) B₂ Dn₁ D_{1.8} रथाश्च (for नराश्व-). V₁ B₁ Dn₁ D_{1.8} रथप्रवेकं; T₁ G_{1.8} M रथ (G₃ 'नर') प्रवीरान्; G₂ रथान्विनिघ्नन् (for रथप्रवेकान्). — ^c) S (T₃ missing) निघ्नन्तम् (for क्रीडन्तम्). S₂ पृषत्कैर. — ^d) T₁ G M वीरः. Dn₁ T_{2.8} नकुलं सरोपः; G₁ स तु कोपविद्धः; G₃ स चुकोप युद्धे (for स चुकोप विद्धः). — After 27, Dn₁ T₂ ins.:

962* स तेन विद्धोऽतिभृशं तस्त्री

महाहवे वृषसेनेन राजन् ।

28 ^a) S₂ K_{1.8} V₁ D_{1-8.8} ततोभ्यधावन्; Dn₁ कुद्धेन धावन्; G₁ (sup. lin.) ततोन्वधावन्; G₂ ततो यथावत् (for ततोऽभ्यधावत्). K₈ नकुलो; B₁ सुकुमारं (for समरे). — ^b) V₁ B_{1.2.4} Dn₁ D_{1.8-7} [S] ति (B₁ 'य') वीरः; Dn₁ T₁ G M₁ नृवीर (T₁ G 'र') (for नृवीर). — After 28^a, Dn₁ T₂ ins.:

963* वितत्य पशौ सहसा पतन्तं

इयेनं यथैवामिषलुब्धमाजौ ।

अवाकिरद्वपसेनस्ततस्तं

शितैः शरैर्नकुलमुदारवीर्यम् ।

स तान्मोघांस्तस्य कुर्वन्शरौघां-

श्चचार मार्गाच्चकुलश्चित्ररूपान् ।

अथास्य तूर्णं चरतो नरेन्द्र

खड्गेन चित्रं नकुलस्य तस्य ।

[(L. 3) T₂ अवाकिरन्. — (L. 4) Dn₁ शितैः (for शितैः) Dn₁ उदारवीर्यं. — (L. 8) T₂ विध्यन् (for चित्रं).]

— ^c) Dn₁ D₈ T₂ महेषुमिर (for तस्ये). D₁ विधमन्. K₈ D₈ T₁ G M सूतपुत्रो (for कर्ण). — ^d) B₁ Dn₁ T₂ महाहवे; G₁ M महद्वणे (for महारणे). S₂ (sup. lin.) K₈ चर्म; D₈ चर्म (for चर्म). K₈ सहस्रतारं; V₁ G_{2.8} 'भारं; T₁ 'तारकं (for 'तारम्).

29 K₈ om. 29^a. — ^a) Dn₁ D₈ T₂ तं च (for

मसिं विकोशं गुरुभारसाहम् ।
द्विपच्छरीरापहरं सुधोर-
माधुन्वतः सर्पमिवोग्ररूपम् ॥ २९
प्रं शरैः पङ्क्तिमित्रसाह-
श्चकर्त खड्गं निशितैः सुधारैः ।
पुनश्च पीतैर्निशितैः पृषत्कैः
स्तनान्तरे गाढमथाभ्यविध्यत् ॥ ३०
स भीमसेनस्य रथं हताश्वो
माद्रीसुतः कर्णसुताभितप्तः ।

आपुषुवे सिंह इवाचलाग्रं
संप्रेक्षमाणस्य घनंजयस्य ॥ ३१
नकुलमथ विदित्वा छिन्नबाणासनासिं
विरथमरिशरातं कर्णपुत्रास्त्रभयम् ।
पवनधुतपताका हादिनो वलिगताश्वा
वरपुरुषनियत्ताले रथाः शीघ्रमीयुः ॥ ३२
द्रुपदसुतवरिष्ठाः पञ्च शैनेयपट्टा
द्रुपददुहितृपुत्राः पञ्च चामित्रसाहाः ।
द्विरदरथनराश्चान्धदयन्तस्त्वदीया-

C. 8. 4306
B. 8. 85. 2
K. 8. 85. 33

तस्य). V₁ B_{1.4} D₁ [आ]यतं सं(V₁ तं)निशितं; T₂ [आ]यतं सुशितं. T₁ M₂₋₃ तं सायकास्यात्सु(T₁ 'भ्यां सु)-
शितं सुपीतम्; G₁ तस्यायकासं सुशितं सुवीतम्; G_{2.3} तस्याय
कासं सुशितं सुपीतम्; M₁ तं सायकासं सुशितं सुपीतम्. — ^b)
K₃ असिं विशोकं; B₁ असिं सकोपं; B_{2.3.5} D₁ D₂₋₃
असिं विकोपं; D₁ D₃ T₂ विकोशसुग्रं; T₁ G_{2.3} असिप्रवीरं;
G₁ असिप्रवर्धं; M असिप्रवर्धं (for असिं विकोशं). T₁
गुरुभूतवाहं (for 'भारसाहम्). — ^c) D₁ D₂ T₂ द्विप-
च्छरीरातकरं (for 'रापहरं). — ^d) K₃ T₁ G M₂₋₄
माधुन्वतः; K₃ अभूततः; K₄ आतन्वतः (for आधु). G M
इवासकोशं (for इवोग्ररूपम्).

30 ^a) Ś₂ अमित्रसाहैश्च; G₁ 'साहं; G₂ 'सिंहश्च (for
'साहश्च). — ^b) Ś₁ (marg. as in text) चकर्त (for
चकर्त). V₁ D₁ T₂ सुवेगैः; B₁ पृषत्कैः; B₁ D_{3.4.7} धुरप्रैः;
D₁ सुधोरैः (for सुधारैः). — ^c) V₁ D₁ D_{3.5} T_{1.3}
दीनैः; D₁ D₁ पातैः; D₃ G M पार्थः; D₃ पूतैः (for
पीतैः). Ś₂ K₃ पृषट्टैः; K₁ पृषत्कैः (sic); K₄ पृषत्कैः; B₁
धुरप्रैः (for पृषत्कैः). — ^d) T₁ G_{2.3} क्षिप्रम्; G₁ M
वृक्षम् (for गाढम्). B₁ अथाप्यविध्यत्; D₃ अथोप्य;
T_{1.3} G₄ इवाभ्यं; G_{1.3} M इवाल् (for अथाभ्यं).
— After 30, N T₂ ins.:

964* कृत्वा तु तदुष्करमार्यजुष्टं
नरैरन्यैः कर्म रणे महात्मा ।
ययौ रथं भीमसेनस्य राज-
न्धाराभितप्तो नकुलो महात्मा ।

[T₂ om. (hapl.) lines 1-2. — (L. 1) V₁ B_{1.4} D₁
D_{1.4-5} च (for तु). D₃ तं (for तद्). B₂ तस्य उष्करम्
(for तु तद्). K₄ आर्तजुष्टं; D₂ आर्तजुष्टं (sic); Cc आर्यजुष्टं
(as above). — (L. 2) K₃ शरैरन्यैः; B_{2.3} D₁ अन्यैरैः
(by transp.). K₃ कर्णरणे; B₃ यत्कृतं (for कर्म रणे). B_{3.5}
महात्मा. V₁ D₁ D_{1.5} नरैर्नान्यैर्यत्कृतं तन्महात्मा. — B_{2.3}

read lines 3-4 twice. — (L. 4) D₁ T₂ नकुलस्त्व-
रावात् (for 'लो महात्मा).]

31 ^a) Ś₂ रथे (for रथं). K₃ इतरयाश्वो (for रथं
हता^a). B_{1.4} D_{3.4.7} महात्मा; D₃ च गत्वा (for हताश्वो).
— ^b) D₁ D_{1.5} माद्रीपुत्रः (for 'सुतः). Ś₂ कर्ण-
सुताभितप्ताः; B₂ D₁ T₂ 'शराभितप्तः; B₃ 'सुताभिपीडितः;
D₂ 'सुताभियातः (for 'सुताभितप्तः). — ^c) Ś₂ K₃ V₁
स प्रेक्षमाणः(Ś₂ 'न)स्य; K_{1.3} B_{1.4.5} D संप्रेक्ष्य. — For
31, T₁ G M subst.:

965* स भीमसेनस्य रथं च हत्वा
ववर्ष वै शरवर्षं सुधोरम् ।

[(L. 1) T₁ हित्वा; G₃ गत्वा (for हत्वा).]

— After 31, N T₂ ins. a passage and oolophon given
in App. I (No. 34).

32 Before 32, Ś₂ D₁ D₃ T₂ G₃ ins. संजयः.
— ^a) G₂ मथित्वा (for विदित्वा). B₂ छिन्नबाणासिपार्णि
(for 'बाणासनासिं). — ^b) K₃ अरिशरातं; K₃ 'मूर्तिः; V₁
D₁ D₁ अथ शरातं; D₃ T_{1.2} G₁ (also as in text) 2.3
अरिभिरातं; M_{2.3} (also as in text) अरिनरातं (for
'शरातं). T_{1.2} G_{1.3} M सुत- (for कर्ण-). D₁ D_{1.5} 'तप्तं;
D₃ T₁ 'ममं (for 'अग्रम्). G₂ विरथमरिशरातं सुतपुत्रात्समुत्तं
(sic). — ^c) Ś K_{2.4} पवनधुतपताका; T₂ G M 'चल-
पताका (G₂ 'को). D₁ T₂ G ह्वा(G₂ वा)दिनो (for
हादिनो). Ś₂ वलिगताश्वा; B₂ वलिगताश्वा; D₁ D₃ वलि
(for 'ताश्वा). — ^d) Ś K₁ G_{2.3} व(G_{2.3} प)रुष-
नियंतास्य; K₃ V₁ B D T₁ वरपुरुष(D₁ D_{1.5.3} पुरुषवर-
नियुक्तांस; T₂ G₁ M Cc परपुरुषनियत्ता(T₂ G₁ Cc 'युक्ता)-
स. Ca cites पुरुषवरः. K₁ ते नराः; D₁ D₃ ते रथैः; D₂ ते
शराः; T₁ चेतरे; T₂ G_{1.3} स्वैरथैः; G₂ स्वैरथैः; M स्वे रथाः
(for ते रथाः). T₁ एयुः (for ईयुः).

33 ^a) T₂ द्रुपददुहितृपुत्राः; Cc 'सुतवरिष्ठाः (as in

C. 8. 4306
B. 8. 58. 2
K. 8. 88. 53

नभुजगपतिनिकाशैर्मार्गणैरात्तशस्त्राः ॥ ३३

अथ तव रथं मुख्यास्तान्प्रतीयुस्त्वरन्तो

हृदिकसुतकृपौ च द्रौणिदुर्योधनौ च ।

शकुनिशुकवृकाश्च काथदेवावृधौ च

द्विरदजलदघोषैः स्यन्दनैः कार्मुकैश्च ॥ ३४

तव नरवरवर्यास्तान्दशैकं च वीरा-

नप्रवरशरवराग्रैस्ताडयन्तोऽभ्यरुन्धन् ।

नवजलदसवर्णैर्हस्तिभिस्तानुदीयु-

text). V₁ सैन्येषुष्टा (for सैन्येषष्टा). — ^१) T₂ द्रुपदसुतवरिष्ठा: (for 'द्रुहिदुपुत्रा:). K₂ शामित्रसाहा:; K₈ चामित्र'; D₈ वामित्र' (for चामित्र'). — ^२) K₈ द्विरद-
रथनागाश्वान्; B₂ 'रथनराग्रान्; T₂ 'नररथाश्वान्; G₁ सपदि
गजरथाश्वान् (for द्विरदरथनरा'). B₂ सूदया * * * * *. Ś₁
K₂ त्वदीया. — ^३) D₈ उरगपति- (for भुजगपति-). K₈
-विकाशैर (for -नि'). Ś₂ K₁ आत्तशस्त्रा:; K₂ अतुशस्त्रा:.
S (T₈ missing) भगवत इव रुद्रा: संख्यया हेतिमंत:.

34 " Ks नरवर-; Ds तव वर- (for तव रथ-). Ds
त्वरंतः प्रतीयुः (by transp.); Gs प्रतीयुद्धनिंदा (sic). Ks
प्रतीयंसु. Ds स्वरंतो; T1.2 G1.8 M ध्वजिन्या (for त्वरन्तो).
— 6) Dm1 कृपहृदिकसुतौ; Ds कृपहृदिसुतकृपौ (sic);
M1 हृदिककृपसुतौ (for सुतकृपौ). Ds तु (for च). Ks
दुयोधनस्य. Ds तु (for the second च). — 7) Ś
K2.3 T3 शकुनिमुतवृकाश्च; Ks V1 B D सुतवृकौ (Ds
कृपौ) च. Ś1 K2 क्राथदेव ** च; Ś3 देवप्रदौ च; K1
देवः ** च; Ks देवावृकश्च; K4 देवस्यैव; Bs चक्रे
दवातिदेवौ; D1.2.8 क्रान्य(Ds काथि)देवावृधौ (Ds तौ)
च; T3 *** वा वृधौ च; G क्राथ(Gs क्रोध)देवावृधौ
च; M2-4 क्राथदेवा वृथू च (for वावृधौ च). — 8) Ds
-योधैः; M -सोपैः (for -वोपैः). Bs कार्मुकैश्च नरैश्च
(for स्यन्दनैः कार्मुकैश्च).

35 ^a) K₃ तव नवररथ्यासु; V₁ B Da₁ D₁.8-7
नवररथव(Da₁ 'च)यां(V₁ D₄ 'यां)सु (for तव
नवर') K₁.4 स- (for च). S K₁.2.4 V₁ वीरान्: (for
वीरान्). K₃ नवनररथवाधौर्यास्तदशैकं च वीरान् (sic)
Da₁ तव नृप रथिवीराले दशैकं च वीरान्; D₂ तव
रथनरवाहास्तान्महैशैकं वीरान् (sic); T₁.2 G₁.8 M
तव रथवर(G₃ अथ तवं रथ)वयां(T₁ 'मुख्या)स्तान्दशैक(T₁
'क; M₂-4 कं)प्रवीरान्; G₂ तव हि रथवरीय्यास्तान्द-
शैकप्रवीरान्. — ^b) K₁ प्रहर; K₃ नृवर; K₂ प्रचर- (for

गिरिशिखरनिकाशैर्भामवेगैः कुणिन्दाः ॥३५॥
सकल्पिता हैमवता मदोन्मत्ता

सुकाल्पता हंमवता मदोत्कटा

रणाभिकामैः कृतिभिः समास्थिताः ।

सुवर्णजालावतता वभुर्गजा-

स्तथा यथा वै जलदाः सविद्युतः ॥ ३६

कुणिन्दपुत्रो दशभिर्महायसैः

कृपं ससूताश्चमपीडयद्भुशम् ।

ततः शरद्वत्सुतसायकैर्हतः

सहैव नागेन पपात भूतले ॥ ३७

प्रवर.). V1 B Dn1 D2-8 नृवर शर (V1 'त') वराग्रै (D2, 3 'उयै') स; Da1 D1 नृवर वरशराड्यैसु (for प्रवरशरवतः). K1 -वराग्रैस. K1 [S]भ्यधावन्; K8 [S]भ्ययुदे; B1 [S]भिरक्षन्; B1 [S]भ्यनदन् (for अभ्यरुधन्). T1 इषुभिरशनिकल्पैस्तोमैस्तानमृधन्; T2 G M इषुभि (G1 'चि' रशनिकल्पैस्ताडयन्तो न्यसंधन् (G2 'सृदन्'. — °) K1 उदीर्य; V1 उदीर्यद्; Da1 D1 नदीयुर (sio) (for उदीयुर). T1, 2 नवजलधरवर्णेहैस्तिभित्तांश्च (T2 'स्तान्स) ववुः; G1, 2 M नव नव च विभागान्सह (G2 नगगोपा ह; M1 नगभा- भाह; M2, 4 नभगामा ह; M8 नभृगादौ ह) स्तिभित्तांस् ववुः (G2 वव्रुः); G3 तपनभगयमामान्हस्तिभित्तांस्ववुः. — °) Da1 D1, 5 दिवि शिखरविकाशैः S1 K1, 2, 4 कुर्विदा; S2 कुर्विदा; V1 B D (except D8) कुर्विदाः (for कुण्विदाः). — After 35, T1 G M ins. an addl. colophon. [Adhy. no.: T1 G3 98; G1, 2 M2-4 97; M1 99.]

36 Before 35, T₁ G M ins. संजयः. — ^a) G₁ हेमवता; Ca.c हैम* (as in text). — ^b) G₂ रणभिरामैः (for *कामैः). — ^c) K₁ वसुर्णजालावतवेषुदर (sic); K₈ तालावतता; Dn₁ जालैर्वितता; T₁ मालावतता; T₂ जालावितता; G जालावनता; M₁ जालाः पतताश्च; M₂ जालापतता. V₁ चतुर्गजास; Da₁ बभूवर्गं; M₁ चदुर्गं (sic). — ^d) D₈ रथाः (for यथा). V₁ B D ले (for वै). Da₁ जवदाः; D₁ जयदाः (for जलदाः). T₁ M₁ सविद्वताः

37 ^a) S K1.2.4 D2 शिखंडिपुत्रो; K8 विरदं; V1 D1.5.6.8 विपदिं; B1 Dn1 D8 (marg.) कुलिदं; B3 वेत्यांगं; B3.4 Da1 Co विखदिं (Co तिं); D8 विलंगिं; D4.7 निपादं; Dr (*sup. lin.*) विखडिं; T2 G1 M4.4 कुण्दिपराजो (T2 जा); M1 विकदपुत्रो; M3 कुलिदराजो. G2.3 महाशरैः (for यसैः). — ^b) K2.4 अपीडयन; T2 G2.3 M अताडयद् (for अपीड). — ^c) B2 ततः स शारद्वतसायं कैर्हतः. — ^d) S (T8 missing) च भूतलेपतद् (for पपात भूतले).

कुणिन्दपुत्रावरजस्तु तोमरै-

दिवाकरांशुप्रतिमैरयस्मयैः ।

रथं च विशोभ्य ननाद नर्दत-

स्ततोऽस्य गान्धारपतिः शिरोऽहरत् ॥ ३८

ततः कुणिन्देषु हतेषु तेष्वथ

ग्रहपरूपास्तव ते महारथाः ।

भृशं प्रदध्मुर्लवणाभ्युसंभवा-

नप्रांश्च वाणासनपाणयोऽभ्ययुः ॥ ३९

अथाभवद्युद्धमतीव दारुणं

पुनः कुरूणां सह पाण्डुसृज्यैः ।

शरासिंशकृष्टिगदापरश्वधै-

38 ^a) Ś K1.2.4 D2 शिखंडिपुत्रावरजस्तु; K3 विमर्द-
पुत्रा; V1 D2.8 विपदि (D3 'द' पुत्रा; B1.2.4 विश्वि; B3
Dai विश्वि; Dm1 कुलिद; D3 विश्वि; D4 निपाद; D7
विश्वि; T2 G1 M2-4 कुणिन्दराजा; M1 विह्वदपुत्रा (for
कुणिन्द). B2 T2 च (for तु). — S (T3 missing) om.
38^d. — ^e) K1.2.4 नन्दतस; K3 मर्द; V1 नर्दि (for
नर्द). — ^f) = 50^d. K3 गान्धारप्रतिविरोहरत् (sic); D2
'शिरोहरदृशं (for 'पतिः शिरोऽहरत्).

39 Dm1 repeats and S (T3 missing) reads 39-41
after 50 (T1 reading 39^a twice). — ^a) Ś K1.2.4
कुणिन्देषु; V1 B D (except D3; Dm1 both times)
कुलिन्देषु (for कुणिन्देषु). Ś K1.2.4 D3 तेषु (sic) (for
तेष्व). T1 (second time) G1 om. [अ]थ. T1 (first
time) ततः कुणिन्दा निहताश्च सर्वे. — ^e) K1 प्रदांशुं
(sic) (for प्रदध्मुर्). Ś K1.2 संभवाः. — ^d) D1
पुरांश्च. K3 वाणासनपाणयो (sic) (for 'सनपाणयो). Ś
K3.1 B1 ययुः (for 'भ्ययुः).

40 For the repetition in Dm1 and sequence in
S (T3 missing), cf. v. 1. 39. — ^a) G1 यथा (for अथ).
— ^b) G1 तदा (for पुनः). — ^c) Dm1 (second time)
T1 G2 शक्यष्टि- (for 'शक्यष्टि-). T1-महा- (for 'गदा-).
— ^d) Dm1 (second time) रथाश्च- (for 'नराश्च-).

41 For the repetition in Dm1 and sequence in
S (T3 missing), cf. v. 1. 39. — ^a) Ś K D3 नराश्च-;
D1 तथाश्च- (for 'रथाश्च-). Dm1 (second time) T1.2 G
पदातयस् (for 'तिभिस्). — ^b) G2 M3 परस्परैर. Ś
K1.2.4 V1 D2 गताः क्षितिः; D3 पुरः क्षितौ; G1 क्षितौ पतन्
(for 'उपतन्क्षितौ). — ^c) G1.3 M-तटितो (for 'स्तनिता).
T1.2 G1.3 M जलप्रदाः (for 'बलाहकाः). B2 यथा प्रमत्ता

नराश्चनागासुहरं भृशकुलम् ॥ ४०

रथाश्चमातङ्गपदातिभिस्ततः

परस्परं विप्रहतापतन्क्षितौ ।

यथा सविद्युस्तनिता बलाहकाः

समास्थिता दिग्भ्य इवोप्रमारुतैः ॥ ४१

ततः शतानीकहतान्महागजां-

स्तथा रथान्पत्तिगणांश्च तावकान् ।

जघान भोजश्च हयानथापत-

न्विशस्त्रकृत्ताः कृतवर्मणा द्विपाः ॥ ४२

अथापरे द्रौणिशराहता द्विपा-

त्त्रयः ससर्वायुधयोधकेतवः ।

गगने बलाहकाः; G2 यदासिविद्युत्तनिता जलप्रदाः. — ^d)
V1 समानता; B Dai Dm1 (both times) D1-7 'हता';
D3 'स्थितैर'; T1 समुक्षितौ; T2 G M समुत्थितैर (for
समास्थिता). G1 दिग्भ्य इव; G2 अग्निभिर (for दिग्भ्य इव).
D2 इवांशुः; G2 M इवाञ्च- (for 'इवोप्र-).

42 S (T3 missing) om. 42^a. — ^a) Ś K Dm1
D2 शतानीकहता; V1 'महान्. Ś K2-4 D2 महाग (Ś 'र-
जास्. — ^b) Ś K2-4 रथाः (for रथान्). D3 न्यस्तगणांश्च
(for पत्ति'). Ś K D2 पत्तिगणाश्च तावकाः; D7
'गणांश्चरन्वहन् (for 'श्च तावकान्). — D2 om. 42^d.
— ^c) K3 D3 S (T3 missing) भोजश्च; V1 B Dai
Dm1 D1.3-7 भोजस्तु. Ś K1.2.4 रथान् (for हयान्). K3
अपातयन्; B3 तथापतन्; S (T3 missing) अनेकदाः (for
अथापतन्). — ^d) K1 निशस्त्रकृत्ता; K3 V1 B Dai D1.3.5-7
विशस्त्रकृत्ताः (K3 'ता; D1 'त्वा); Dm1 D1.3 क्षणाद्विशस्त्रा
(D3 'क्षिकृत्ताः) (for विशस्त्रकृत्ताः). Cc cites विशस्त्राः and
कृत्ताः. K3 कृतवर्मणा; V1 B2 Dm1 D1.5 'वर्मणाः. V1 B
D (D2 om.) द्विपाः (for द्विपाः). T1.2 G M1 क्षुरैर्विशस्त्राः
(G1 'कृत्ताः) कृतवर्मणा (M1 'जो) गजाः; M2-4 क्षुरैर्विशस्त्राः
कृतवर्मणा हतः.

43 ^a) B1 द्रौणिशराहता; Dm1 'हता महा-; S (T3
missing) 'शराहिता (for 'शराहता). V1 D3 lacuna; S
(T3 missing) गजास् (for द्विपास्). — ^b) K3 नृपास्तु;
G2 सयंत्र- (for त्रयः स-). Ś K2.4 T1 G2 तु; M1 स्व-
(for स-). V1 B1-4 Dai D1.3-7 तु सजायुध-; D3 सयं-
त्रायुध-; T2 सहसाहत-; G1 सहसा युधि (for ससर्वायुध-).
D1-योधकेतवैः; D2.5 T2 'केतनाः; G1 योधकैस्तव; G2 M2-4
-योधकेतवः (for 'योध-). — ^c) B3 व्यसन- (for व्यसवः).
Ś K1.2.4 D2 पिपास्तितः; K3 प्रतापिताव; Dm1 निपाति-

C. 8. 4316
B. 8. 45. 12
K. 8. 49. 4

C. B. 4316
B. B. 85. 12
K. B. 89. 4

निपेतुरुर्व्या व्यसवः प्रपातिता-
 स्तथा यथा वज्रहता महाचलाः ॥ ४३
 कुणिन्दराजावरजादनन्तरः
 स्तनान्तरे पत्रिवरैरताडयत् ।
 तवात्मजं तस्य तवात्मजः शरैः
 शितैः शरीरं विभिदे द्विपं च तम् ॥ ४४
 स नागराजः सह राजसुनुना
 पपात रक्तं बहु सर्वतः क्षरन् ।
 शशीश्वजप्रहतोऽम्बुदागमे
 यथा जलं गैरिकपर्वतस्तथा ॥ ४५

कुणिन्दपुत्रप्रहितोऽपरद्विपः
 शुकं समुताश्वरथं व्यपोथयत् ।
 ततोऽपतत्क्राथशराभिदारितः
 सहेश्वरो वज्रहतो यथा गिरिः ॥ ४६
 रथी द्विपस्थेन हतोऽपतच्छरैः
 क्राथाधिपः पर्वतजेन दुर्जयः ।
 स वाजिसूतेष्वसनस्तथापत-
 द्यथा महावातहतो महाद्रुमः ॥ ४७
 वृको द्विपस्थं गिरिराजवासिन्
 भृशं शरैर्द्वादशभिः पराभिनत् ।

तासु; T₁ विचेतनासु; T₂ विचेतससु; G नि(G₁ वि)केतनासु;
 M विकेतवस् (for प्रपातितासु). — ^a) T₁ ततायुधा; G₂ तथा
 हता (for तथा यथा). S₁ (before corr.) K₂ Dn₁
 महाचलाः; S₂ मथाचलाः (sic); K₃ बलाचलाः (sic); B₅
 T₂ G इवाचलाः; D₂ बलाहकाः (for महाचलाः).

44 ^a) K_{1.4} V₁ B Da₁ D₂₋₇ कुलिन्द- (for कुणिन्द-).
 K₃ -राजावरदाद् (for 'वरजाद्'). K₃ अनन्तरं; Co 'r: (as
 in text). D₁ कुलिन्दराजादनन्तरस्ततः (sic); T₁ G_{2.3}
 कुणिन्दराजस्य सुतोपरस्तदा. — ^b) T₂ शस्त्रवैरैः; M₁
 वज्रि (for पत्रि). B₂ अपाडयत् (sic). T₁ द्विपेन देवा
 प्रथमं व्यताडयत्. — ^c) M₃ damaged. S₁ K_{2.4} तदा-
 त्मजं (for तवा). G₂ [आ]स्मजस्याथ (for [आ]स्मजं तस्य).
 D₈ तं तु (for तस्य). D_{8.7} तदात्मजः (for तवा). K₁
 शितैः; Da₁ om.; T₂ G M (M₃ damaged) ततः (for
 शरैः). — ^d) K₁ T₁ G M शरैः; K₃ शतैः (for शितैः).
 D₃ शरीरैः. S₁ B_{2.4} Dn₁ D₇ व्यहनद्; G₁ विरथं (for
 विभिदे). S₂ द्विपं शतं; K₁ च तं द्विपं (by transp.);
 T₁ G_{2.3} M द्विपंचभिः; G₁ व्यपोथयत्. — After 44, G₁
 ins. 967*.

45 G₁ om. 45^a-49°. — ^a) D₄ नागराजः. K₃
 D_{4.6} नागसुनुना (for राज). — ^b) K₃ स शक्रः; Dn₁
 महेंद्रः; D₂ मुमुंच; T₁ शचीव (for शचीश). S K_{2.4} -प्रहतो
 घनागमे; V₁ D_{2.4} -प्रहितोऽम्बुदागमे; B₁ -प्रहतोऽम्बुदागमे (sic);
 D₈ 'तो ह्यथागमे; G₂ M₁ -प्रहतोऽम्बुदा (for 'तोऽम्बुदा').
 — D₂ om. 45^a-46°. — ^d) S (T₃ missing; G₁ om.)
 पुरा (for जलं). S₂ गैरिकसर्वतस् (for 'पर्वतस्').

46 G₁ om. 46; D₂ om. 46^{ab} (cf. v. l. 45). T₁
 reads 46 twice. — ^a) S₂ K_{1.4} V₁ B Da₁ Dn₁
 D_{1.8-7} कुलिन्द- (for कुणिन्द-). G₂ -प्रहतो. K_{3.4} B D
 (D₂ om.) [S]परो (D₈ रथे; D₇ [S]पि स; D₈ सितो)
 द्विपः; T₁ (first time) G₃ M₂₋₄ [S]परो गजः; G₃ M₁

वरो गजः (for Sपरद्विपः). T₁ (second time).
 कुणिन्दपुत्रस्त्वपरो द्विपेन. — ^b) S K₁ B₃₋₅ Da₁
 D_{1.6} T₁ (second time) शकः; K₂ चक्रं; K₃ वृकं; K₄
 कथं; V₁ सकं; B₁ स तं; B₂ D₄ C_v क्राथं; Dn₁ D₇ क्रथं; D₃
 चक्रं; T₁ (first time) ध्वजं; T₁ (second time).² क्रोधं;
 M₁ शुकसु; M₂ सुतं (for शुकं). D₈ समुतागाश्व- (for
 शुकं समुताश्व-). T₁ (first time) G_{2.3} M तु (T₁ च) सार्थं
 स- (for स सूताश्व-). — ^c) M₃ damaged. C_v काथ- (for
 क्राथ-). B₅ -शरावदारितः (for -शरामि). K₂ -वान्तिः
 Da₁ D_{1.3-6} -ताडितः; Dn₁ -वान्तिः (for -दारितः).
 T₁ G_{2.3} ततोपतत्तस्य शरादितो गजो; T₁ (second time)
 ततोपतद्गैरिशरादितो गजो; T₂ 'क्रोधशरादितो गजान्;
 M_{1.2.4} 'स्वशरव(M₂ 'श)रादितो गजो. — ^d)
 S₁ K₂ सहेश्वरैः; K₃ महेश्वरो; V₁ B₂ D₅ सकेश्वरो;
 B₃₋₅ Da₁ Dn₁ D_{1.3.6.7} शकेश्वरो; D₄ सकेश्वरो (for
 सहेश्वरो). D_{3.4.6.7} यथाचलः (for यथा गिरिः). T₁
 (both times).² G_{2.3} M महेंद्रवज्राभिह(M₃ 'ग)तो यथा
 गिरिः.

47 G₁ om. 47 (of. v. l. 45). — ^a) K₂ रथे; D₈
 रथा; T₁ G_{2.3} M₂₋₄ रथो; T₂ अथ; M₁ रथान् (for रथी).
 — ^b) S₂ B₁ क्राथाद्विपः; Da₁ D₁ क्राथोधिपः; D₂ वृपां;
 T_{1.2} क्रोधां; G₂ क्रोधास्थितः; G₃ क्षताधिपः; M कृतां; Co
 क्राथा (for क्राथा). B₁ D₈ G₂ M पर्वतराजदुर्जयः (G₁
 'सुनुनां); B₂ पर्वयेन दुर्जयः सः (sic); D₂ सर्वजनेन दुर्जयः
 — ^c) G₂ राज- (for वाजि-). K₃ ध्वजां शरैः (sic);
 V₁ B D T_{1.2} G_{2.3} M ध्वजस्तथा (for तथापतद्). — After
 47°, K₃ repeats 5°-6°. — ^d) K₃ तथा (for यथा).
 G₂ महीवात- (for महा). Dn₁ -हता (for -हतो). D₂
 जलाशयः (for महाद्रुमः).

48 G₁ om. 48 (cf. v. l. 45). — ^a) T₂ वृतो (for
 वृको). S (T₃ missing; G₁ om.) गजस्थं (for द्विपस्थं).

ततो वृकं साश्वरथं महाजवं
स्वरंश्चतुर्भिश्चरणे व्यपोथयत् ॥ ४८
स नागराजः सनियन्तृकोऽपत-
त्पराहतो बभ्रुसुतेषुभिर्भुशम् ।
स चापि देवावृषस्यनुरर्दितः
पपात पुनः सहदेवस्यनुना ॥ ४९
विपाणपोत्रापरगात्रघातिना
गजेन हन्तुं शकुनेः कुणिन्दजः ।

§ K1.1 वर ००० वासिनं; §2 गिरिराजवासिनं; K1 धरराजवा-
सिनं. — ^b) §2 परावृत्तं (for 'भिनत्'. — ^c) Dn1 महा-
द्विपो; D2 S (T3 missing; G1 om.) 'गजस्' (for 'जवं').
— ^d) Dn1 D2 वृत्तं (for स्वरंश्च). T1 तथा वै (for चतुर्भिश्च).
§ (sup. lin. as in text) D2 G3 च शरैः; K1 B Da1 Dn1
D1.3-7 G2.8 M चरणैः (for चरणे). D2 न्यपातयत्; D2
G2.8 M व्यपोथयत् (for व्यपो').
49 G1 om. 49^{ab} (cf. v. l. 45). — ^a) D2 पतनः
(sic) (for स्पतत्). — After 49^a, D2 ins.:

966* समागतो यत्र वृको महाबलः ।
— ^b) §1 तथा हतो; K3 पुराहतः; B1 Dn1 शराहतो (for
परा'). B1 वज्र- (for बभ्रु-). K3 -सुतेषुना. D3 हतः
(for भुशम्). — T1.2 G2.8 M subst. for 49^{ab}; G1 ins
after 44:

967* स पोथितो नागवरेण वीर्यवा-
न्यराभिनद्वादशभिः शिलीमुखैः ।
वृकेण वाणाभिहतोऽपतत्क्षितौ
स वारणो बभ्रुसुतेन सार्धम् ।
[(L. 4) G3 साकं (for सार्धम्).]
T1 G2.3 M2.3 (damaged). 4 cont.:

968* कुणिन्दराजस्य सुतोऽपरस्तदा
द्विपेन देवावृषु देवावृष ?] मभ्यपीडयत् ।
[(L. 1) M2.4 ततोऽपरस्तदा (M4 'स्ताद्'. — T1 G3 om.
line 2. — (L. 2) G2 द्विपेन देवा व्यधनस्य पीडयत् (sic).]
— ^a) § K1.2.4 स सां (K1 मां) गदो मागधस्यनुरर्दितः;
K3 स चांगदो माधवस्यनुरर्दितः; V1 B Da1 D1.3-7 स चां-
(B1 चक्रां) गदो मागधस्यनुरर्दितः; D2 स चांगदो माधव-
स्यनुरर्दितः; D3 स चांगदो मावृषसुते; S (T3 missing)
स चापि शूरः सहसा (M1 समरे) समर्पितः. § Cc मागधस्य
सुतोद्भूतः. § — ^a) § K V1 B2.5 Da1 D1.2.6-8 S
(T3 missing) वाणैः; B1 भूमौ (for पुनः). G3 सुबलस्य
(for सहदेव-).

50 ^a) K1.2.4 विपाणपौत्रा (K1 'वेत्वा [sic]; K2
पौत्रो) परगात्रघातिना; K3 विशानुच्छापरगात्र'; V1 B2.3 Da1

जगाम वेगेन भृशदीर्यंश्च तं
ततोऽस्य गान्धारपतिः शिरोऽहस्त ॥ ५०
ततः शतानीकहता महागजा
हया रथाः पत्तिगणाश्च तावकाः ।
सुपर्णघातप्रहता यथा नगा-
स्तथा गता गामवशा विचूर्णिताः ॥ ५१
ततोऽभ्यविध्यद्रुभिः शितैः शरैः
कुणिन्दपुत्रो नकुलात्मजं सयन् ।

D1.5 Cv विपाणपुच्छाव (Cv 'प' रगात्रघातिना (Da1 D5 'नां);
B1.4.5 D3.4.7 विशालपुच्छावर'; Dn1 विपाणगात्रावरयोध';
D2.6.8 T1.2 G1.2 'पुच्छापरगात्रवा (G1 'पा) तिना. — ^b)
D1 जवेन (for गजेन). § K1.2 वाहः; K2.4 V1 B2-3 D
(except Dn1) वाहः; S (T3 missing) वाहान् (G2 'हं')
(for हन्तुं). § K1-3 शकुनिः; Dn1 'नि'; D1.7 'ने. §2
K4 V1 B1.2.4 Da1 Dn1 D1.3-7 कुलिदजाः (§2 V1 Da1
Dn1 'ज'); K3 कुणिदजाः; B2.5 च पोथिताः; D2 कलिंजा;
D3 कुनिदजाः; Cc कुलिदाः (for कुणिन्दजः). — After
50^{ab}, G3 ins.:

969* निनाय वैवस्वतमन्दिरं रणे.
— N (except Dn1) om. 50^c-51^b. — ^c) Cf. 35^c.
T1 G1 रथं च संक्षुभ्य ननाद नर्दि (G1 रणे निनर्द) नस्य; T2
G2.8 M रथं च संक्षुभ्य (G3 M2.4 'भ्य' ननर्द (T2 रणे न-;
G3 M3 ननाद) नर्दनस्य. — ^d) = 38^d. G1 तत्तस्य (for
ततोऽस्य). — After 50, Dn1 repeats and S (T3
missing) reads 39-41.

51 N (except Dn1) om. 51^{ab} (cf. v. l. 50). With
51^{ab}, cf. 42^{ab}. — ^a) T2 G1.2 M -शरा (for -हता).
T1.2 G1.2 M हता (T1 'या' गजाः; G3 गजा हयाः (for
महागजाः). — ^b) T1 G3 रथाः पुनः; G1 हया वराः
(for हया रथाः). S (T3 missing) पत्तिवराश्च (for
'गणाश्च). — ^c) Da1 D1.5.3 सुवर्ण- (for सुपर्ण-). B5
-राजः; T2 -वेग- (for -वात-). K4 T2 -नर्दिता. V1 Dn1
D1.5 T1.2 G यथोरगास्य; B1 नगास्तथा; D1 हता यथा; D2
यथा हयास्य (for यथा नगास्य). Cc cites नगाः. — ^d)
B4 D1 यथा (for तथा). G3 हता (for गता). D4 ना;
T2 नागा (for गाम्). § K D2 मगधा; Dn1 विवशा; T1
अविशन्; T2 ह्यवशा; G3 अगमन् (for अवशा). B5 T2 G1
M2-4 विचूर्णिताः; Dn1 विचूर्णताः.

52 ^a) Da1 D1.5 [S] व्यविध्यद्; D3 [S] नि'; G3 ह्य'
(for सभ्य'). K1.3 शरैः शरैः; D3 शरैः शितैः (by transp.).
— ^b) § K1.3 B2.3 D2.3 T1 G M सर्विदपुत्रो; K4 V1
B4 Da1 Dn1 D1.5-7 कुलिद'; B1.5 D4 कुलिग'; T3

C. 8. 4328
B. 8. 65. 21
K. 8. 69. 17

C. 8. 4328
B. 8. 95. 21
K. 8. 69. 17

ततोऽस्य कायान्निचकर्त नाकुलिः

शिरः क्षुरेणाश्वजसन्निमाननम् ॥ ५२

ततः शतानीकमविध्यदाशुगै-

स्त्रिभिः शितैः कर्णसुतोऽर्जुनं त्रिभिः ।

त्रिभिश्च भीमं नकुलं च सप्तभि-

र्जनार्दनं द्वादशभिश्च सायकैः ॥ ५३

तदस्य कर्मातिमनुष्यकर्मणः

समीक्ष्य हृष्टाः कुरवोऽभ्यपूजयन् ।

पराक्रमज्ञास्तु धनंजयस्य ते

हुतोऽयमग्राविति तं तु मेनिरे ॥ ५४

ततः किरीटी परवीरघाती

हताश्वमालोक्य नरप्रवीरम् ।

तमभ्यधावदृषसेनमाहवे

स सुतजस्य प्रमुखे स्थितं तदा ॥ ५५

तमापतन्तं नरवीरमुग्रं

महाहवे बाणसहस्रधारिणम् ।

अभ्यापतत्कर्णसुतो महारथो

यथैव चेन्द्रं नमुचिः पुरातने ॥ ५६

ततोऽद्भुतेनैकशतेन पार्थ

शरैर्विद्धा सुतपुत्रस्य पुत्रः ।

वृकस्य पुत्रो; Gv कुणिन्दपुत्रो (as in text). K₁ सयन्;
D₈ T₂ स्वयं; G₂ स्मरन् (for सयन्). K₃ सविन्दपुत्रं
नकुलात्मजः सयात्. — °) D₁ कोपाद् (for कायान्).
K_{1.3} V₁ B D T_{1.2} विचकर्त (for निच°). — °) T₂
शरः (for शिरः). Dn₁ सुरेण (sic) (for क्षुरेण). T₁ G
M [अं] बुजतुल्यवर्चसं (for 'सन्निमाननम्').

53 °) Da₁ D₈ अभिद्यद् (for अविध्यद्). K₈ V₁
B D S (T₃ missing) आयसैस् (for आशुगैस्). — K₈
om. 47^{bcd}. — °) K₁ V₁ B D T₂ G_{1.3} शरैः; K₂ शतैः
(for शितैः). B₁ [S] र्जुनस्. D₈ प्रति (for त्रिभिः). — °)
S₂ K_{2.4} स (for च). — °) Dn₁ जनार्दने. T₁ G₂
प्रपल्लैः (for च सायकैः).

54 °) D₈ M_{2.4} तदास्य; T_{1.2} G₃ M₁ ततोस्य; G_{1.2}
अथास्य (for तदस्य). — °) T₂ कर्णं (for हृष्टाः). S₂
व्यपूजयन्; T₁ ह्य° (for अभ्य°). — °) D₂ T₂ च (for
तु). K₈ धनंजयश्च; B₁ ततोर्जुनस्य (for धनंजयस्य).
B₂₋₄ Da₁ D_{1-5.7} T_{1.2} G_{2.3} M ये; D₈ यस्य; G₁ om.
(for ते). — °) K₈ om. सयम्. S₂ K_{1.2.4} विदितं;
B₃₋₅ Dn₁ D_{2.4.6.7} इति ते तु; Da₁ D_{1.5} इति ते तु; D₂
विततं (for इति तं). T₁ हुताशमस्त्विति मे रेते (sic); T₂
हुताशमश्च त्विति मेनिरे तु तं; G₁ हुताशमन्त्विति मेनिरे ते;
G₂ हुताशमस्त्विति ते तु मेनिरे; G₃ हुतं तमग्राविति मेनिरे च
ते; M हुताशमश्च (M₁ 'अं') त्विति तं (M₁ ते) तु मेनिरे.
— After 54, T₁ G M ins. an addl. colophon.
[Adhy. name: M₁ कुणिन्दवधः. — Adhy. no.: T₁ G_{2.3}
99; G₁ M₂₋₄ 98; M₁ 89.]

55 Before 55, T₁ G M ins. संजयः. — °) S₂
परिवीर- (for पर°). T₂ -हंता (for -घाती). — °) G₃
हतं समालोक्य (for हताश्व°). D₁ आरोप्य (for आलोक्य).

Dn₁ D₂ G₃ नरप्रवीरः; T_{1.2} G_{1.2} M कुरुप्रवीरं (M₁ 'र:').
— After 55^{ab}, N T_{1.2} ins.:

970* माद्रीसुतं नकुलं लोकमध्ये

समीक्ष्य कृष्णं भृशविश्रतं च ।

[(L. 1) T₁ राजमध्ये (for लोक°). — (L. 2) S K₂ T₂
कर्णं; K₈ कृष्णं; T₁ बाणैर् (for कृष्णं). S₂ K_{3.4} B_{1.4} D₈
भृशवी (S₂ °नः; K₁ B_{1.4} °वि) क्षितं च; D₂ च शराक्षितं यं
(for भृशविश्रतं च).]

— °) B₁ Dn₁ D_{2.3.6.7} समभ्य- (for तमभ्य-). K₈
महाहवे; S (T₃ missing) उग्रो (for आहवे). — °) D_{1.5}
सुतपुत्रम् (D₀ °त्रं प्र) मुखे. Dn₁ स्थितस्तदा. S (T₃ missing)
राधासुतस्य प्रमुखे (T₁ °खेयः; T₂ G₃ °खस्य) पुत्रं.

56 °) B₂ नरवीरमुख्यं. — For 56^{ab}, T_{1.2} G M
subst.:

971* तमापतन्तं तरसोग्ररूपं

कुरुक्षेत्रं बाणसहस्रधारम् ।

[(L. 2) G_{1.3} M -धारिणं (for -धारम्).]

— °) Dn₁ D₂ महारथं (D₂ °थे; S (T₃ missing)
महात्मा (for महारथो). — °) K₁ यथैव चंद्रं; B_{1.3-5}
Dn₁ D_{2-4.6.7} यथा महेंद्रं; T₂ यथामरेंद्रं (for यथैव चेन्द्रं).
V₁ B₁ Da₁ D_{1.5} तथैव; B₂ तथैव तं; B₃₋₅ Dn₁ D_{1-4.6.7}
T₂ G₂ M₁ पुरा तथा; T₁ G_{1.3} पुरा रणे (for पुरातने).
— After 56, S (T₃ missing) ins.:

972* तौ तत्र शूरौ रथकुञ्जौ रणे

परस्परस्याभिमुखौ महारथौ ।

ससर्जतुः शरसंधाननेका-

न्संभ्रान्तरूपौ सुभृशं तदानीम् ।

[(L. 2) T₂ महारणे (for °रथौ). — (L. 3) G₁ अभोपादः
G₂ अनेकशः (for अनेकान्).]

57 °) K₂ तदद्भुतेन (for ततोऽद्भुतेन). K₈ [प]

ननाद नादं सुमहातुभावे
विद्वेध शकं नमुचिः पुरा वै ॥ ५७
पुनः स पार्थ वृषसेन उग्रै-
र्बाणैरविध्यद्भुजमूलमध्ये ।
तथैव कृष्णं नवभिः समार्दय-
त्पुनश्च पार्थ दशभिः शिताग्रैः ॥ ५८
ततः किरीटी रणमूर्ध्नि कोपा-
त्कृत्वा त्रिशखां भ्रुकुटिं ललाटे ।

कश्यपेन; T1.2 शरेण; G M रथेन (for शतेन). G1 पांडवं
(for पार्थ). K1 ततो द्रुतं चैकशतेन पार्थ; V1 B Dai
D1.1. 6.7 ततो द्रु (D3.6 'तोद्भु'तं चैकरथेन (B3 चैकतुयेन;
Dai D1 चैकशतेन; D2 शरेण) पार्थ; Dn1 ततो द्रुतोनेकशरेण
पार्थ; D3.9 ततो द्रुतं चैकशतेन तेन (D3 पार्थ). — ^b) K3 V1
B Dai D1.3-3 G M शरेण; Dn1 D2 T1.2 शितेन (for
शरैः). B2.3.5 Dn1 T2 युधि कर्ण- (for सूतपुत्रस्य). K3
सुतः; K4 सूतः (for पुत्रः). — ^c) T2 G M नादान् (for
नार्द). — ^d) Dn1 शकं. K3 D2 G1 पुरा वने (D2 यथा;
G1 रणे); K1 सुपुंखैः; Dai D1.5 पुरैव; Dn1 स वीरः (for
पुरा वै).

58 Ga om. 58. — ^a) D3 ततः (for पुनः). B1.3
च (for स). S2 Dn1 D3 वृषसेनम्. B3 उच्चैर् (for उग्रैर्).
T1 G1.2 M ततोद्भुतं वृषसेनो भुजाग्रै (G1 महात्मा).
— ^b) S अवधयद्. V1 B Dai Dn1 D1.3-3 भुजमूले तु
सव्ये; D2 अजयोश्च मूले (for भुजमूलमध्ये). K3 अभ्या-
हनद्रुकुटिमध्ये च सव्ये; T1 G1.2 M शरैरविध्यद्दशभिश्चि-
पुलैः (T1 'भिः सुपुंखैः). — ^c) S कृष्णो; K1.2 कृष्णौ. K3
T1.2 समर्पयन् (T2 'त्'); V1 B1.2.4 Dai D3.5-7 समार्पयन्;
B3 शिताग्रैः; D1 सपार्थयन् (sic); D2.3 समर्दयन् (for
समार्दं). G1.2 M स वासुदेवं नवभिः पृषत्कैः. — ^d) D3 स
(for च). G1.2 M नवभिः (for दशभिः). K3 शताग्रैः;
B2 शिताग्रैः; B3 शराग्रैः; B3 समार्पयन्; Dn1 T1.2 जघान;
D2 G1 M पृषत्कैः; D3 शिताग्रैः; G2 शिलीमुखैः (for
शिताग्रैः). — After 58, K4 V1 B Dai Dn1 D1.3-7
T1.3 ins.:

973* पूर्व तथा वृषसेनेन विद्वो
महाजवैः श्वेतहयः शरैस्तैः ।
संरम्भमीपद्ममितो वधाय
कर्णात्मजस्याय मनः प्रदधे ।

[(L.1) B3 Dai Dn. यथा; T1 तदा (for तथा). V1
वृषसेनेन सिद्धो; Dn1 T1.2 'सेनप्रयुक्तैर्. — (L.2) K4 महा-
जयः; Dn1 T1.2 अभ्याहतः (T2 'ताः) (for महाजवैः). B3
D1 T2 श्वेतहयैः (T2 'ताः). Dn1 D5 शरस्य (for शरैश्च).

सुमोच बाणान्विशिखान्महात्मा
वधाय राजन्सूतपुत्रस्य संख्ये ॥ ५९
विज्याध चैनं दशभिः पृषत्कै-
र्मर्मस्वसक्तं प्रसभं किरीटी ।
चिच्छेद चाखेभ्यसनं भुजौ च
क्षुरैश्चतुर्भिः शिर एव चोग्रैः ॥ ६०
स पार्थबाणाभिहतः पपात
रथाद्रिबाहुर्विशिरा धरायाम् ।

— (L.3) B3 कुभितो (for गमिनो). Dai D1.5 महादेव
(for वधाय). — (L.4) T1 [अ]नुमतिः; T2 [अ]वपतेः
(for [अ]व मनः). T1 हि दधे (for प्रदधे).]

59 ^a) S (T3 missing) स रथो (M1 'रथा' (for
किरीटी). T2 रथमूर्ध्नि. S (T3 missing) पार्थः (for
कोपात्). — ^b) S2 त्रिशखौ; S2 (sup. lin.) त्रिभन्तः; B1
त्रिशखां; T2 [अ]त्रिशखां; Cc त्रिशखां (as in text). S2
V1 B1 Dai D3 T2 G2.3 M1-3 भ्रुकुटीं (S2 'ट'). — After
59^{ab}, K4 Dn1 D1 (marg.). 6-3 ins. a passage given
in App. I (No. 35). K2 om. 59^c. — ^c) V1 B D
(except D2) ससर्ज (for सुमोच). B3.5 Dn1 D3 T1
तूर्णः; T2 GM राजन् (for बाणान्). K3 सविपान्; B3
D2 निशितान् (for विशिखान्). — D3 om. 59^d. — ^d)
G2 रथाय (for वधाय). B3 Dn1 T2 वधे च (Dn1 च)तः
(for वधाय राजन्). S2 T1 G M तूर्णः; K3 वै (for राजन्).
S2 K1.3.4 V1 B D (D3 om.) T2 G3 कर्णमुतस्य (for
सूतपुत्रस्य). G1 M1.2.4 संख्ये; G2 सुद्वे; M3 संख्ये (for संख्ये).

60 ^a) D3 निशितैः; D3 नवभिः (for दशभिः). S2
K2.3 वृषटैर् (K2 'कैर्'); K1 पृषत्कैर्; D2 किरीटी (for
पृषत्कैर्). — ^b) K3 मर्मस्वसक्तैः; E1 मर्मसु सक्तं; Dn1
मर्मस्वसक्तं (for 'सक्तं). Cc cites अज्ञातं (sic). Dn1 T2
प्रहसन् (for प्रसभं). B3 T1 G M किरीटमाली वृषसेनमुग्रैः
(G1 'ग्रः); D2 तमस्वसक्तं प्रसभं पृषत्कैः. — ^c) G1 वा
(for च). G1 [इ]वसनैः; M3 'सङ्' (for 'सनं'). S1 K2
om. च. D2 चिच्छेद चापं शरसंभुजौ च (sic). — ^d)
T1.2 G M2-4 क्षुरेण वीरः (G3 'र') (for क्षुरैश्चतुर्भिः). S
K1.2 शिखरेषु; M1 शित एव (for शिर एव). B3.5 निशितैः
शिरश्च; D2 शितचाखेभ्यः; D3 च शिरस्थोग्रैः (for शिर एव
चोग्रैः). D3 राजन्; T1.2 G2 M2-4 चोग्रः; G1 चाग्रैः
(for चोग्रैः).

61 K2 reads 61^a twice. — ^b) T1 G1.3 नदन्;
G2 M स्तनन् (for रथाद्). K2 विशिरा; D3 G3 विशितो

C. 8. 4344
B. 8. 85. 37
K. 8. 90. 14

C. 2. 4845
B. 6. 85. 38
K. 6. 90. 14

सुपुष्पितः पर्णधरोऽतिकायो

वातेरितः शाल इवाद्रिशृङ्गात् ॥ ६१

तं प्रेक्ष्य वाणाभिहतं पतन्तं

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि द्विपष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥

रथात्सुतं सुतजः क्षिप्रकारी ।

रथं रथेनाशु जगाम वेगा-

त्किरीटिनः पुत्रवधाभितप्तः ॥ ६२

६३

संजय उवाच ।

वृषसेनं हतं दृष्ट्वा शोकामर्षसमन्वितः ।

मुक्त्वा शोकोद्भवं वारि नेत्राभ्यां सहसा वृषः ॥ १

रथेन कर्णस्तेजस्वी जगामाभिमुखो रिपून् ।

युद्धायामर्षताम्राक्षः समाहूय धनंजयम् ॥ २

तौ रथौ सूर्यसंकाशौ वैयाम्नपरिवारणौ ।

समेतौ ददृशुस्तत्र द्वाविवाकौ समागतौ ॥ ३

श्वेताश्वौ पुरुषादित्यावास्थितावरिमर्दनौ ।

(for विशिरा). — K₂ om. 61^{ca}. — °) Ś K B₁. 2. 3 D₁. 7. 8 वर्णधरो; D₁ वृक्षधरो (for पर्णधरो). D₆ S (T₃ missing) सुपुष्पितो वज्रहतोत्तिमात्रो (D₆ 'मात्रं; T₃ 'गात्रो). — °) Ś K₁ साल; T₃ वृक्ष (for शाल). K₄ [अ] द्विशृंगं. D₆ G₁. 8 M भग्नो यथा साल इवावकृत्तः (D₆ 'द्विशृंगात्; T₁ G₂ भग्नो महासाल इवावकृत्तः.

62 °) V₁ तं प्रेक्ष्य; B₂ D₁ D₂. 4. 6. 7 संप्रेक्ष्य; S (T₃ missing) तं पार्थ- (for तं प्रेक्ष्य). K₃ तं प्रेक्ष्यमाणाभिहतं पतन्तं (sic); D₁. 5 'क्ष्यमाणो नि (D₅ 'णोभि) हतं पतन्तं. — °) Ś₂ D₁ रथात्सुतं; K₃ रथात्थाभूतं (sic) (for रथात्सुतं). S (T₃ missing) सत्रे (G₂ समी) क्ष्य कर्णः सुतमाशुकारी. — °) K₃ V₁ B D₁ D₂-8 रोषात्; D₁ D₁ कोपात् (for वेगात्). S (T₃ missing) रथं रथेनाधि (T₂ G 'ति) रथिजगाम. — °) D₂. 6. 8 G₃ M₁ किरीटिनं. — After 62, D₁ ins.:

974* ततः समक्षं स्वसुतं विलोक्य

कर्णो हतं श्वेतहथेन संख्ये ।

संरम्भमागम्य परं महात्मा

कृष्णार्जुनौ सहसैवाभ्यधावत् ।

while T₂ G M ins.:

975* शिरः करौ चैव धनुश्च पार्थ

एकेषुणा वृषसेनस्य संख्ये ।

चिच्छेद पार्थो ह्यङ्गराजस्य सैन्यं

कोपाग्निना चतुरङ्गं ददाह ।

[(L. 1) T₂ शरी; G₁. 2 करं; M₁ शरं (for करौ). T₂ G₃ शरासनं च; G₁ M₁ शरेण (M₁ 'रांश्च) पार्थ (for धनुश्च पार्थ). — (L. 2) T₂ ह्येकेषुणा. M संखे (for संख्ये). — (L. 3) T₂ गजराजः; M₁ अंगराजस्य (for ह्यङ्ग). G₂ मित्वाथ पार्थो गद- राजसैन्यं. — (L. 3) M चतुरङ्गं.]

Colophon (T₃ missing). — *Day of Karna's Generalship*: Ś₂ K₁ द्वितीय (K₁ 'ये) युद्धदिवसे. — *Adhy. name*: Ś K V₁ B₂. 4. 5 D₁ D₁ D₁-1. 7 T₂ G₂ M वृषसे- नवधः. — *Adhy. no.* (figures, words or both): Ś₁ 80 (1); Ś₂ 64, B₁ 83; B₂ 86; D₁ 95; D₁ 78; D₁ 65; D₆ 84; T₁ G₂. 8 M₁ 100; T₂ 92; G₁ M₂-1 99. — After the colophon, K₄ V₁ B D₁ D₁ D₁. 3-7 ins. a passage given in App. I (No. 36). T₂ ins. it after 8. 63. 2.

63

This adhy. is missing in T₃ (cf. v. 1. 8. 60. 32).

1 °) T₁. 2 रोपामर्षः; G₁ क्रोधामर्षः; G₂. 3 M कोपामर्ष- (for शोकामर्षः). — °) B₂ मुक्तः; D₁ T₂ पुत्रः; T₁ G M दुःख- (for मुक्त्वा). — °) D₁ समवासृजत् (for सहसा वृषः). S (T₃ missing) [अ] सृजत् (for वृषः).

2 °) K₃ V₁ B D (except D₃) T₁. 2 G M₂-4 रिपुं (for रिपून्). — °) K₃ वृद्धाय (for युद्धाय). — After 2, T₂ ins. a passage given in App. I (No. 36).

3 Before 3, T₂ ins. संजयः. — °) G₂ वैयात्रः; M₂. 8 वय्यात्र- (for वैयात्र-). K₃ V₁ D₁ D₂ T₁. 2 G₃ -परिवारितौ; B₃ G₁ M₁. 3 -परिवारिणौ (for -परिवारणौ). — T₂ om. 3^{ca}. — °) K₃ ससेनौ; D₃ समेतौ; D₃ समेतौ. — °) K₃ प्रलयार्क- (for द्वाविवाकौ). D₁ समुद्रतौ; T₁ G₃ समाहितौ; M₁ 'गतौ. (for 'गतौ).

4 S (T₃ missing) transp. 4^{ab} and 4^{ca}. — °) K₁ श्वेताश्वौ; S (T₃ missing) श्वेताश्वैः. B₂ D₁ D₂ T₁

शुशुभाते महात्मानौ चन्द्रादित्यौ यथा दिवि ॥ ४
तौ दृष्ट्वा विस्मयं जग्मुः सर्वभूतानि मारिष ।
त्रैलोक्यविजये यत्ताविन्द्रवैरोचनाविव ॥ ५
रथज्यातलनिर्हादैर्वाणशङ्खरैरपि ।
तौ रथाभिधावन्तौ समालोक्य महीक्षिताम् ॥ ६
ध्वजौ च दृष्ट्वा संसक्तौ विस्मयः समपद्यत ।
हस्तिकक्ष्यां च कर्णस्य वानरं च किरीटिनः ॥ ७
तौ रथौ संप्रसक्तौ च दृष्ट्वा भारत पार्थिवाः ।

पुर्यौ (T₁ 'पा) दिव्यात् (for 'पादित्यात्). — ^b) D₂ G₁ सुक्षितात् (for आस्थितात्). Co cites आस्थितौ (as in text). M₁ परिमदौ (for अरि). — After 4^{ab}, S (T₃ missing) ins.:

976* रथौ चतुर्भिर्जलदैर्भगमित्राविवाम्बरे ।

[G₃ अथो (for रथौ). M यथा चतुर्भिर्ज (M₁ 'दै'ल्लदौ भगमित्राशवासैः)]

— ^c) V₁ B D (except D₂) महेष्वासौ (for महात्मानौ).

— ^d) S (T₃ missing) द्वावादित्यौ (for चन्द्रा').

5 ^a) S₂ दृष्टौ (for दृष्ट्वा). — ^b) Dn₁ सर्वसैन्यानि

(for 'भूतानि). G₁ (sup. lin.) सहितौ तौ निरक्षरौ. — ^c)

B₃ त्रैलोक्यविजयो. B₂ मत्तात्; D₂ प्रासात् (for यत्तात्).

6 ^a) K₃ रथाक्ष- (hypermetric); G_{1.2} अथ (for

रथ). Some MSS. -निहादैर; B_{1.3} -निर्वापैर. — ^b)

K₃ V₁ B₃ Dai D_{1.3.5.6.7} G₁ बाणसंघरवैर; B₁₋₄ Dn₁

D_{2.4.7} बाणसिंहं; D₂ बाणपुंखं (for बाणशङ्खं). Dn₁

तथा (for अपि). — ^c) K₃ B₄ Dn₁ D_{2-4.6-8} अभ्य-

यावतौ (K₃ 'तां'); S (T₃ missing) अभ्यवर्तत (for अभि-

धावन्तौ). B₃ तावुभावपि धावन्तौ. — ^d) K₄ समीक्षितौ;

B₂ महीक्षिता; D₂ 'चिंता; D₄ समाक्षितां (for मही'). S

(T₃ missing) क्षत्रियाः सर्व एव हि (M ह).

7 ^a) V₁ ध्वजं (for ध्वजौ). D₂ transp. च and

दृष्ट्वा. B_{1.3.4} D_{2.3.6.7} संयुक्तौ (for संसक्तौ). S (T₃

missing) ध्वजावालोक्ष्य वीराणां. — ^b) S₂ विस्मया; K₄

विस्मयं. T₁ समजायत (for 'पद्यत). — ^c) K₃ V₁ B

(except B₅) D (except D₄) हस्तिकक्षां (Dn₁ 'क्षं'); T₂

G₁ 'कक्ष्यं (for 'कक्ष्यां). — ^d) K₄ D₂ वानरस्य (for

'रं च).

8 ^a) S₂ K₃ B (except B₂) D_{3.4.6.7} संप्रयुक्तौ;

M₁ 'सुक्तौ (for 'सक्तौ). K₃ V₁ B (except B₃) Dn₁

D_{2-4.6-8} तु; T₁ G_{2.3} वै (for च). — ^b) B₁ सत्तमाः

(for पार्थिवाः).

9 D₂ om. (hapl.) 9-10. — ^a) Dn₁ दृष्ट्वा च (for श्रुत्वा

उ). D₂ भाव्यं (for ताभ्यां). K₃ श्रुत्वा तद्वै रथाभ्यां तु; S

सिंहनादरवांश्चक्रुः साधुवादांश्च पुष्कलान् ॥ ८
श्रुत्वा तु द्वैरथं ताभ्यां तत्र योधाः समन्ततः ।
चक्रुर्बाहुं वलं चैव तथा चेलवलं महत् ॥ ९
आजग्मुः कुरवस्तत्र वादित्रानुगतास्तदा ।
कर्णं प्रहर्षयन्तश्च शङ्खान्दध्मुश्च पुष्कलान् ॥ १०
तथैव पाण्डवाः सर्वे हर्षयन्तो धनंजयम् ।
तूर्यशङ्खनिनादेन दिशः सर्वा व्यनादयन् ॥ ११
क्ष्वेडितास्फोटितोत्क्रुष्टैस्तुमुलं सर्वतोऽभवत् ।

(T₃ missing) श्रुत्वा तयोर्द्वैरथं च. — ^b) V₁ चित्रं (for तत्र). G₂ M योधाः. B_{3.5} Dai Dn₁ D_{1.5} सहस्रशः (for समन्ततः). — Dai D_{1.5} om. 9^{ab}. T₁ G₂ om. 9^c-10^b. — ^c) S K_{1.2.4} D₃ बाहुवनं; S₂ (sup. lin.) K₃ G₃ M बाहु-
रवं; V₁ B_{1.2.5} D_{2-4.7} वलं; B₃ Dn₁ 'स्वतांश्च; B₄ 'स्वनं;
T₂ 'रवांश्च; G₁ 'वरं (for बाहुं वलं). Ca cites 'चक्रुर्बाहु-
वलं; C_v चक्रुर्बाहुवरं चैव. — ^d) S K₄ चेलवनं; K₁ D₃
वे (D₃ वै) लवनं; K₂ चेलवणं; V₁ चैलस्वनं; B₁ D₇ Ca
दैववलं; B_{2.5} चेलस्वनं; B₃ चैव स्वनं; B₄ चैव सुनं (sic);
D₂ चास्त्रवलं; D₄ चैलवलं; G_{1.5} M बाणरवं (for चेलवलं).
Dn₁ D₃ (marg.) T₂ तथा चैवा (T₂ चेला) वधूननं; C_v
तथा चेलवलं महत्. C_v चेलानां वस्त्राणां वलं धूननम् । वल-
परिवर्तन इति धातुः । C_v

10 D₂ om. 10; T₁ G₂ om. 10^{ab} (cf. v. l. 9).

— ^a) K₁ V₁ B (except B₄) D (except D₃; D₅ om.)

G_{1.3} M आजग्मुः (for आजग्मुः). — ^b) D₃ तथा (for

तदा). V₁ B Dai Dn₁ D_{1.3-5.7} T₂ G_{1.3} M वादित्राणि

समन्ततः; D₂ 'त्राणि बहूनि च. — ^c) K₃ V₁ B D (D₅

om.) प्र (Dai D_{1.5} च) हर्षयिष्यन्तः (for 'यन्तश्च). — ^d)

Dn₁ च सर्वशः; T₂ सहस्रशः (for च पुष्कलान्). — For

10^{cd}, T₁ G M subst.:

977* राधेयमभितो दध्मुः शङ्खान्वातसहस्रशः ।

11 ^a) Dn₁ सर्व. — ^b) D₂ नंदयंतो (for हर्षं).

— ^c) S K_{1.2.4} तूर्यशङ्खः; K₃ D₃ तूर्यं (D₃ 'णं' शंखः;

B₁ शंखतूर्यं (for तूर्यशङ्खं). — ^d) K₃ पूर्वा (for सर्वां).

K₃ V₁ B_{1.4} Dn₁ D_{3.4.6.7} G₂ [अ] व्यनादयन्; Dai D_{1.5}

च नादयन्; D₃ व्यनादयन्; G₁ ह्यनादयन्.

12 ^a) S₂ क्ष्वेडितास्फोटितोत्क्रुष्टैः; K₃ क्ष्वेडितां स्फोटैः;

D₃ क्ष्वेडितास्फोटैः; D₄ क्ष्वेडितास्फोटितात्क्रुष्टैः; D_{5.3} 'स्फो-
टितोत्क्रुष्टैः; T₁ G₂ M क्ष्वेडितास्फोटितोत्क्रुष्टैः; T₂ क्ष्वेडिता-
स्फोटितात्क्रुष्टैः; G₁ क्ष्वेडितास्फोटितोत्क्रुष्टैः. — ^b) K₃ D₃

तुमलं; T₁ तुमुलैः; G M तुमुलः. G₁ सत्त्वो (for सर्वतो).

— ^c) K₂ बाहुघोषाच्च; K₃ B_{1.3.5} Dai D_{1.5} 'घोषश्च;

C. 8. 4383
B. 8. 87. 12
K. 8. 91. 12

बाहुघोषाश्च वीराणां कर्णार्जुनसमागमे ॥ १२
तौ दृष्ट्वा पुरुषव्याघ्रौ रथस्थौ रथिनां वरौ ।
प्रगृहीतमहाचापौ शरशक्तिगदायुधौ ॥ १३
वर्मिणौ बद्धनिस्त्रिशौ श्वेताश्वौ शङ्खशोभिणौ ।
तूणीरवरसंपन्नौ द्वावपि स्म सुदर्शनौ ॥ १४

K₁ B₂ 'घोषांशु; D_{m1} 'शब्दैश्च; D₈ S (T₃ missing)
'घोषैश्च (for 'घोषांशु). D_{m2} S (T₃ missing) शूराणां
(for वीराणां). — ^a) K₃ -समागते; D₈ -समागतौ (for
-समागमे).

13 ^b) T_{1.2} G_{2.3} M समान (T₂ M 'ने'स्यंदने स्थितौ;
G₁ विस्त्रितौ स्यंदने स्थितौ. — G₂ om. 13^a-14^a. — ^c)
K₄ -महाबायौ (for -महाचापौ). — ^d) V₁ B₄ D_{m1}
D_{2.4.7.8} T_{1.2} G₁ M -ध्वजायुधौ; B₁ D₆ G₈ -ध्वजायुधौ;
B_{2.3.5} D_{a1} D_{1.5} -ध्वजायुधौ (for -गदायुधौ).

14 G₂ om. 14 (cf. v. l. 13). — ^a) K₃ चर्मणौ;
B₁ D_{2.7} G₁ चर्मिणौ (for वर्मिणौ). K₃ D₈ बद्धनिस्त्रिशौ.
— ^b) K_{2.3} V₁ B (except B₂) D T₃ शंखशोभितौ
(for 'शोभिणौ). — After 14^{ab}, N (except B₁) T₂
ins.:

978* कृष्णशल्करथोपेतौ तुल्यरूपौ महारथौ ।
सिंहस्कन्धौ सिंहभुजौ रक्ताक्षौ हेममालिनौ ।
चापविबुद्धजोपेतौ शस्त्रसंपत्तिशोभिणौ ।
चमरव्यजनोपेतौ श्वेतच्छद्माभिः शोभिणौ ।

[T₂ om. line 1. — (L. 1) D₂ -समायुक्तौ; D₇ -रथोपेतौ
(for -रथोपेतौ). B₁ om. (hapl.) from the posterior
half of line 1 up to the prior half of line 4.
B₂ D₈ महाबलौ (for 'रथौ). — T₂ reads line 2
after line 4. — (L. 2) V₁ B_{2.3} D (except D₈)
दीर्घभुजौ (for सिंह). — (L. 3) K₄ D_{a1} D₃
(marg. as above). 4.6.7 -लतोपेतौ (for -ध्वजोपेतौ). S₂
D_{m1} D₂ -शोभिणौ; V₁ D_{1.2.4.6.7} -शोभितौ (for -शोभिणौ).
K₃ शस्त्रशक्त्युपेतौ; D_{a1} D₅ शरसंपत्ति. — B₂ D₈ om.
line 4. — (L. 4) T₂ om. the prior half. S₂ K₄ B_{3.5}
D_{m1} D₆ श्वेतच्छद्मोपेतौ (B₅ 'नी); V₁ 'छद्मादिशोभितौ; D₂
उभौ राषेयफाण्डुनौ (for the posterior half).]
— B₂ D₇ om. 14^{ab}. B₁ om. 14^a-15^b. — ^a) B₃
D_{m1} अश्वेतौ; G₂ अतीव (for अपि स्म). K₃ स्म सुदर्शनौ;
V₁ T₃ स्मर (T₂ 'य)दर्शनौ; M₁ स्म सुदर्शनौ (for स्म
सुदर्शनौ). B₅ द्वावपि प्रियदर्शनौ; D₂ द्वावप्यन्योन्यमुद्यतौ;
D₆ चापवर्मसुदर्शनौ; G₁ द्वावपीड्यौ सुदर्शनौ.

15 B₁ om. 15^{ab} (cf. v. l. 14). — ^a) K₁ -दिग्धाक्षौ
(for -दिग्धाक्षौ). — G₁ om. 15^b. — ^b) K₄ समघौ

रक्तचन्दनदिग्धाक्षौ समदौ वृषभावि ।
आशीविषसमप्रख्यौ यमकालान्तकोपमौ ॥ १५
इन्द्रवृत्रावि चक्रदौ सूर्याचन्द्रमसप्रभौ ।
महाग्रहावि क्रूरौ युगान्ते समुपस्थितौ ॥ १६
देवगर्भौ देवसमौ देवतुल्यौ च रूपतः ।

(for समदौ). V₁ B_{3.4} D_{a1} D_{1.3-7} इव कुंजरौ; B₂ D_{m1}
D₂ गोवृषावि (for वृषभावि). T_{1.2} G_{2.3} M संरब्धावि
चानलौ. — S K V₁ B₂₋₅ D T₂ ins. after 15^{ab}; B₁
after 14^c:

979* सिंहस्कन्धप्रतीकाशौ व्यूहोरस्कौ महाबलौ ।
अन्योन्यस्पर्धिनौ राजन्न्योन्यस्य वधेपिणौ ।
अन्योन्यमभिधावन्तौ गोष्ठेपिव महर्षभौ ।
प्रमितावि मातङ्गौ संरब्धावि चाचलौ ।

[(L. 1) B₁ om. the prior half. S₁ K_{1.2.3} महाभुजौ;
S₂ 'वज्रौ (for 'वल्लौ). — After line 1, K₃ reads 15^{ab}. K₄
om. line 2. — (L. 2) D_{m1} अन्योन्यधमिच्छंतावन्योन्यव्य-
कादिणौ. — D₂ om. lines 3-4. — (L. 3) S K_{1.2.4} सिंहावि
(for गोष्ठेपिव). K₃ गोमध्ये वृषभावि; D_{m1} गोष्ठे गोवृषभावि (for
the posterior half). — (L. 4) B₂ om. from मातङ्गौ up
to महाग्रहावि (in st. 16^c). D₁ चापलौ (for चाचलौ). V₁
B₅ D_{m1} D₂ T₃ सुसंरब्धाविचाचलौ (for the posterior half).]
— D₂ om. 15^{ab}. K₃ reads 15^{ab} after line 1 of
979*. — ^c) B₃₋₅ D_{2.4.6-8} -समस्पर्धौ; D_{m1} T₂
'शिशुप्रख्यौ (for -समप्रख्यौ). — ^d) T₁ G समेतौ
कर्णपाण्डवौ.

16 B₂ om. up to महाग्रहावि in 16^c (cf. v. l. 979*).
— ^a) K₃ इंद्रदेव्यावि. — ^b) S₂ K V₁ B_{1.5} D_{3.4.5.3}
सूर्यचंद्रसम (K_{1.2} D₈ 'मस)प्रभौ; B_{1.3} D_{a1} D_{5.7} सूर्यौ
चंद्रसमप्रभौ; D_{1.2} सूर्यचंद्रमसावि; S (T₃ missing) चंद्र-
सूर्यसमप्रभौ. — D₁ om. 16^c-17^b. — ^c) V₁ B D_{a1} D_{m1}
D₈₋₈ क्रुद्धौ; D₂ क्रूरौ (for क्रूरौ). — ^d) K₃ V₁ B_{1.3.4}
D_{a1} D_{m1} D_{3.5-8} S (T₃ missing) युगांताय समुपस्थितौ (D_{a1}
D_{m1} D₅ 'छि)तौ; D₂ 'तायोपसंगतौ; D₄ 'ताय समुपस्थितौ
(hypermetric).

17 D₁ om. 17^{ab} (cf. v. l. 16). — ^a) K₃ देवगर्भौ
(for 'गर्भौ). B₂ D_{m1} T₂ देववल्लौ (for 'समौ). D₁
देवगर्भसमौ वीरौ. — ^b) M₁ देवरूपौ (for 'तुल्यौ). T₁
रूपतौ; G₁ रूपितः; M₁ तुल्यतः (for रूपतः). — After
17^{ab}, N (except D₆) T₂ ins.:

980* यदृच्छया समेतायां सूर्याचन्द्रमसावि ।
बलिनौ समरे दसौ नानाशस्त्रधरौ युधि ।

समेतौ पुरुषव्याघ्रौ प्रेक्ष्य कर्णधनंजयौ ॥ १७
 उभौ वरायुधधराबुभौ रणकृतश्रमौ ।
 उभौ च बाहुशब्देन नादयन्तौ नभस्तलम् ॥ १८
 उभौ विश्रुतकर्माणौ पौरुषेण बलेन च ।
 उभौ च सदृशौ युद्धे शम्बरामरराजयोः ॥ १९
 कर्तवीर्यसमौ युद्धे तथा दाशरथेः समौ ।
 विष्णुवीर्यसमौ वीर्ये तथा भवसमौ युधि ॥ २०
 उभौ श्वेतहयौ राजत्रयप्रवरवाहिनौ ।

सारथी प्रवरौ चैव तयोरास्तां महाबलौ ॥ २१
 तौ तु दृष्ट्वा महाराज राजमानौ महारथौ ।
 सिद्धचारणसंधानां विस्मयः समपद्यत ॥ २२
 धार्तराष्ट्रास्ततः कर्णं सवलौ भरतर्षभ ।
 परिवर्तुर्महात्मानं क्षिप्रमाहवशोभिनम् ॥ २३
 तथैव पाण्डवा हृष्टा धृष्टद्युम्नपुरोगमाः ।
 परिवर्तुर्महात्मानं पार्थमप्रतिमं युधि ॥ २४
 तावकानां रणे कर्णो ग्लह आसीद्विशां पते ।

C. 8. 4402
 B. 8. 87. 31
 K. 8. 91. 34

[D₁ T₂ om. line 1. — (L. 1) K₃ D₁ D₃. 5. 3 सम-
 (D₃ 'मे'यातौ (for समेयातां). K₁. 3. 3 स्वयं चंद्रमसाविव; D₁
 स्वयं चंद्रमसौ यथा. — (L. 2) S K संगरे (for समरे). B₃
 तथा (for युधि).]
 K₂. 4 V₁ B D₁ D₁ D₁-5. 4. 3 T₂ cont.: D₃ ins.
 after 17^{ab}:

981* तौ दृष्ट्वा पुरुषव्याघ्रौ शार्दूलाविव वेगितौ ।

बभूव परमो हर्षस्तावकानां विशां पते ।

संशयः सर्वभूतानां विजये समपद्यत ।

[(L. 1) D₃ समेतौ (for तौ दृष्ट्वा). K₃ वलिनौ; D₁
 विधितौ; D₂ वेगिनौ (for वेगितौ). — (L. 3) K₄ संतयः
 (for संशयः). K₄ विजयं; D₃ विजयः.]

— °) S K₁. 2 तौ दृष्ट्वा (for समेतौ). — °) S₂ D₂ प्रेक्ष्य;
 K₄ श्रेष्ठं (for प्रेक्ष्य).

18 °) B₃ ततो (for उभौ). — D₁ reads from
 कृतश्रमौ (in 18^b) up to सारथी (in 21^c; but om. 19) after
 23^{ab}. — T₁ G M s. subst. for 18^{ab}; T₂ ins. after 18^{ab}:

982* उभावस्त्रभृतां श्रेष्ठाबुभौ सिंधपराक्रमौ ।

[T₁ G₂ अस्त्रविदां; M₁ वज्रभृतां (for अस्त्रभृतां). T₁
 M₁ वीजपराक्रमौ; G उयं (for सिंह).]

— °) G₁ जयशब्देन (for बाहु). — °) V₁ क्षोभयंतौ (for
 नादं). B₃ सुवस्तलं; D₁ D₁. 5 नभस्तलौ; T₁. 2 G 'स्थलं'.

19 D₁ om. 19 (cf. v. l. 18). — °) D₂ विक्रमेण
 (for पौरुषेण). — °) G₂ उभावसदृशौ. — °) K₁
 शंभरामर; V₁ शंभरासुर- (for शम्बरामर-).

20 For sequence in D₁, cf. v. l. 18. G₁ om.
 20^a-21^b. — °) K₃ V₁ B (except B₂) D T₁ G₂. 3

M चोभौ (for युद्धे). — °) T₁ G₂. 3 M उभौ (for
 तथा). K₃ यथा दशरथात्मजौ. — °) K₃ V₁ B D

T₁. 2 G₂. 3 M चोभौ (for वीर्ये). — °) T₁ damaged.
 T₁ G₂. 3 M₂-4 उभौ (for तथा).

21 For sequence in D₁, cf. v. l. 18. G₁ om.
 21^{ab} (cf. v. l. 20). — °) B₂ M रथ (M₂-4 'थौ) प्रवरवा-

जिनौ; B₃ 'प्रवीरवाहिनौ; D₃ 'प्रवरशोभिनौ; G₂. 3 'प्रवरमा-
 लितौ. — °) K₁. 3. 4 B (except B₃) D T₁. 2 G₁. 2 M

सारथि- V₁ B (except B₂) D₁ D₁. 3-7 S (T₃
 missing) चापि (for चैव). — °) K₁ तथैवास्तां; D₃
 तयोदास्तौ (sic) (for तयोरास्तां). K₃ V₁ B D महारणे
 (for 'वलौ'). S (T₃ missing) उभौ मद्र (M₁ [inf. lin.]
 मित्र) जनार्दनौ.

22 °) K₁ D₁ D₂ ततो; B₂. 5 तौ च (for तौ तु).
 G₂ तौ दृष्ट्वा तु महाराज. — °) D₂ राजमानौ; T₁ M₂
 आजमानौ; G₂ नदं (for राज). T₁. 2 G₁. 3 M व्याविव;
 G₂ ब्रह्माविव (for महारथौ). — °) B₂ सिद्ध- (for सिद्ध-).
 — °) K₄ D₁ समपद्यत; D₁ D₁. 3 T₁. 2 G समजायत.

23 °) M₃ partly damaged. B₃. 5 D₁ तव पुत्रास्व
 (for धार्तराष्ट्रास्व). K₃ D₁ कर्णे; T₂ G₂ तृणं (for कर्णं).
 — °) B₂ सवलौ; D₃ सवलौ. — After 23^{ab}, D₁
 reads from कृतश्रमौ (in 18^b) up to सारथी (in 21^c;
 but om. 19). — °) K₄ यदि (for परि-). — B₂ om. (hapl.)
 23^a-24^a. — °) T₁ दूरम्; T₂ G M कर्णम् (for क्षिप्रम्).

24 B₂ om. 24^{ab} (cf. v. l. 23). — °) B₃ तत्र चै
 (for तथैव). G₁ दृष्ट्वा (for हृष्टा). — T₂ om. (hapl.)
 from 24^a up to the prior half of line 3 of 983*. T₁
 G M ins. after 24^{ab}; T₂ after 24^a:

983* यमौ च चेकितानश्च प्रहृष्टाश्च प्रभद्रकाः ।

नानादेशाश्च ये शूराः शिष्टा युद्धाभिनन्दिनः ।

ते सर्वे सहिवा हृष्टाः परिवर्तुर्धनंजयम् ।

रिरक्षिपन्तः शत्रुघ्नाः पल्यश्चरथकुञ्जरैः ।

धनंजयस्य विजये धृताः कर्णवधेऽपि च । [5]

तथैव तावकाः सर्वे यत्ताः सेनाप्रहारिणः ।

दुर्योधनमुखा राजन्कर्णं युगपुराहवे ।

[(L. 4) M₃ om. रिरक्षिपन्तः. T₁ परिक्षिपन्तः. G₃ शत्रुघ्ने-
 G₁ रथकुञ्जराः (for 'कुञ्जरैः'). — (L. 5) G₂ दृष्टाः (for
 धृताः). — (L. 6) T₁ M₂-4 यत्तसेनाः; T₂ M₁ यत्ताः सेनाः
 (for यत्ताः सेना-).]

— T₁ G M om. 24^{ab}. — °) S K₂. 4 महात्मानः (for
 'त्मानः').

25 B₂ om. 25^{ab}. K₃ D₃ om. (hapl.) 25^{ab}. — °)

C. 8. 4403
B. 8. 87. 31
K. 8. 91. 34

तथैव पाण्डवेयानां ग्लहः पार्थोऽभवद्युधि ॥ २५
त एव सभ्यास्तत्रासन्प्रेक्षकाश्चाभवन्स ते ।
तत्रैषां ग्लहमानानां ध्रुवौ जयपराजयौ ॥ २६
ताभ्यां द्यूतं समायत्तं विजयायेतराय वा ।
अस्माकं पाण्डवानां च स्थितानां रणमूर्धनि ॥ २७
तौ तु स्थितौ महाराज समरे युद्धशालिनौ ।
अन्योन्यं प्रतिसंरब्धान्योन्यस्य जयैषिणौ ॥ २८
तावुभौ प्रजिहीर्षेतामिन्द्रवृत्राविवाभितः ।

B₁ ग्रहः; D₈ गृहा; T₃ गृह (for ग्लह). S K_{1.2.4} V₁
B₃₋₅ D_{n1} D_{2-4.7} ह्यासीद् (for आसीद्). — ^a) B₁
T₃ ग्रहः; D₈ गृहा; (for ग्लहः). K₃ V₁ B D S (T₃
missing) तदा (for युधि).

26 ^a) B₂ तत्तव; B₁ य एव; S (T₃ missing) तयोस्तु
(G₂ 'श्च) (for त एव). — ^b) K₈ D₈ भवन्; M₁ [अ]-
भवद्. B_{1.3} D₂ तदा; B₂ महे; B_{1.5} D_{3.4.6.7} च ते; D₈
रणे; S (T₃ missing) युधि (for स ते). — ^c) D₈
तथैव. K₃ Ca ग्रहमाना (Ca 'णा')नां; D₈ T₃ गृहं; G₁
गृहं (for ग्लहं). — ^d) S₁ V₁ B D_{n1} D₁₋₇ ध्रुवं;
K₈ ध्रुवो; T₃ द्यूतौ (for ध्रुवौ).

27 ^a) B₂ द्यूते. K₄ समायातं; B₁ 'यातं; B₅ 'सते;
D_{n1} 'सकं; D₂ यथायत्नं (for समायातं). K₈ ताभ्यां द्यूति-
समायातां; D₈ T_{1.2} G₁ M ताभ्यां वै द्यू (D₈ द्यू)तमासकं;
G_{2.3} ताभ्यां वै द्यूतिरा (G₈ द्यूतमा)सीत्. — ^b) D_{2.6.8}
T₁ G₁ च (for वा). K₃ विजये नरनाय च (sic). — ^c)
D_{1.5} युष्माकं; G₁ आस्माकं. S (T₃ missing) पाण्डवेयानां
(for 'वानां च). — ^d) G₁ आस्थितौ (for स्थितानां).

28 ^a) S₂ अस्थितौ; K₃ स्थितौ तु (by transp.);
T₁ G_{2.3} संरब्धौ; T₂ M संस्थितौ; G₁ संहितौ. T₂ महात्मानौ
(for 'राज). — ^b) T₁ युद्धयोभिनी; G₁ M युद्धपालिनौ
(for 'शालिनौ). — ^c) D_{1.5.8} T₂ G₂ अन्योन्य- (for
अन्योन्यं). G₂ -जय- (for प्रति-). — ^d) K₈ V₁
B₁₋₄ D_{n1} D₁₋₃ वधैषिणौ (for जयै). B₅ D_{n1} S (T₃
missing) अन्योन्यवध (G_{1.3} 'जय')काक्षिणौ.

29 ^a) K₃ T₂ G₃ M₃₋₄ प्रजिगीर्षताम् (K₈ 'ताम्);
K₄ 'हीर्षतम्; B₁ D_{1.6.7} प्रा (D_{6.7} प्र)जिहीर्षताम्; B_{3.5}
प्रज (B₅ 'ज')यापताम्; D_{n1} D_{1.5} प्राजि (D_{n1} 'हि')ही-
र्षताम् (sic); D_{n1} प्रजहीर्षताम्; D_{2.3} T₁ G₁ प्रजिहीर्षताम्;
G₂ 'गीर्षताम्; M₁ प्रतिजिहीर्षताम् (hypermetric); Ca
प्रजिहीर्षताम् (as in text). — ^b) K₁ [अ]भिना; K₃

भीमरूपधरावास्तां महाधूमाविष ग्रहौ ॥ २९
ततोऽन्तरिक्षे साक्षेपा विवादा भरतर्षभ ।
मिथो भेदाश्च भूतानामासन्कर्णार्जुनान्तरे ।
व्याश्रयन्त दिशो भिन्नाः सर्वलोकाश्च मारिष ॥ ३०
देवदानवगन्धर्वाः पिशाचोरगराक्षसाः ।
प्रतिपक्षग्रहं चक्रुः कर्णार्जुनसमागमे ॥ ३१
द्यौरासीत्कर्णतो व्यग्रा सनक्षत्रा विशां पते ।
भूमिर्विशाला पार्थस्य माता पुत्रस्य भारत ॥ ३२

[अ]मितौ; V₁ B D_{n1} D_{2-1.6.7} S (T₃ missing) प्रभो;
D_{n1} D_{1.5} प्रभौ; D₈ [अ]भिभो (for [अ]मितः). — ^a)
G₁ भीमायुध- (for भीमरूप-). G₂ आस्थां (for आस्तां).
— ^d) K₃ महाधम; B₂ D_{n1} D₅ 'धूमाव' (for 'धूमाव').
— After 29, T₂ ins. 992^a.

30 ^a) S₂ ततोऽन्तरिक्षे; V₁ B D_{3.4} 'रीक्षे. D₂
सिद्धानां; D₈ S (T₃ missing) संजज्ञे (for साक्षेपा).
— ^b) K₃ 'विपादा; D_{2.6} S (T₃ missing) विवादो
(for विवादा). D_{n1} भरतर्षभं. — D₂ om. 30^a-31^a.
— ^c) S₁ K₂ lacuna; K₁ मिथेश्च; K₄ देवर्षिः; D₈
भूताश्च; T_{1.2} G M₂₋₄ भेदश्च; M₁ भूतश्च (for भेदाश्च).
— ^d) T₂ G_{2.3} M आसीत् (for आसन्). B₁ कृष्णार्जुनान्तरे
(for कर्णौ). — ^e) K₈ विविश्रंत (sic); V₁ B (except
B₁) D_{n1} D₄ (before corr.) G_{1.3} व्यश्रयन्त; T₂ व्यश्रं;
G₂ अश्रं (for व्यश्रं). B₂ D_{n1} मिथो; S (T₃ missing)
द्विधा (for दिशो). — ^f) B₂ लोकपालाश्च; B₅ सर्वलो-
कस्य (for 'लोकाश्च). D_{n1} तु (for च). S (T₃ missing)
सर्वे (G_{1.3} M₁ 'र्व-; G₂ 'र्वो) लोकाः परंतप.

31 D₂ om. 31^a (cf. v. 1. 30). — ^b) G₁ सयश्चोत्तरा-
(for पिशाचोरगरा). — ^c) K₃ प्रतिलब्धग्रहं; T_{1.2} 'पक्षग्र-
(T₁ 'गृ')हं; G M 'पक्षा ग्ल (G₁ ग्र)हं; Ca 'पक्षग्रहं (as in
text). B₂ क्रुद्धः (for चक्रुः). — ^d) B₂ कृष्णार्जुन-;
कर्णानन- (for कर्णार्जुन-).

32 ^a) D_{n1} सूतपुत्रस्य; D_{2.3} सर्वतो व्यग्रा; T₁
कर्णमाश्रित्य; T₂ G 'पक्षेत्र; M 'तोप्यत्र (for 'तो व्यग्रा).
— ^b) D_{n1} पक्षे मातेव धिष्ठिता. — ^c) D₂ विशीर्णा
(for विशाला). D_{n1} T_{1.2} भूमिर्धनंजयस्यासीत्; G M
भूमिर्विशाला पार्थमाता. Ca cites भूमिर् (as in text).
— ^d) K₃ D₂ मारिषः (D₂ 'ष); V₁ B D_{n1} D_{1.3-7} वै
यया; D₈ चानघ (for भारत). D_{n1} T₁ मातेव जय (T₁
हित)काक्षिणी; T₂ मातेव हितकारिणी; G M पुत्रस्य जय-
काक्षिणी (G₁ 'णः).

सरितः सागराश्चैव गिरयश्च नरोत्तम ।
 वृक्षाश्चोपधयस्तत्र व्याश्रयन्त किरीटिनम् ॥ ३३
 असुरा यातुधानाश्च गुह्यकाश्च परंतप ।
 कर्णतः समपद्यन्त खेचराणि वयांसि च ॥ ३४
 रत्नानि निधयः सर्वे वेदाश्चाख्यानपञ्चमाः ।
 सोपवेदोपनिषदः सरहस्याः ससंग्रहाः ॥ ३५
 बासुकिश्चित्रसेनश्च तक्षकश्चोपतक्षकः ।

33 ^a) Ś₂ Dn₁ गिरयः (for सरितः). Ś₂ K₂ सागरश्च.
 S (T₃ missing) सागराश्चैव (M₂₋₄ 'श्चापि' गिरयः. — ^b)
 S (T₃ missing) सरितश्च (for गिरयश्च). K₄ D₂ नरोत्तमः
 (D₂ 'माः'). Dn₁ नद्यश्च सजलास्तथा. — D₃ om. 33^a-34^b.
 — ^c) K₄ वृक्षाश्च (for वृक्षाश्च). V₁ चोपधयश्च. K₃
 V₁ B D (D₃ om.) चैव (for तत्र). S (T₃ missing)
 महीजा (G₁ M₁ 'ही च' जलजा (G₁ M₁ 'दा')श्चैव. — ^d)
 K₁ व्याद्वयंत (sic); K₃ आश्रयंत; V₁ व्याश्रयति; B Da₁
 D_{1.3-7} व्याश्रयंत (B₂ 'ते'; Da₁ D_{1.5} 'ति'); D₂ साधयंतु;
 T₁ व्यश्रयंत (for व्याश्र). B₃ किरीटिनौ; Dn₁ परस्परं
 (for किरीटिनम्).

34 D₃ om. 34^{ab} (cf. v. l. 33). — ^a) Ś₂ यातु-
 धानश्च; B₃ आतुधानाश्च. — ^b) K₃ यक्षाश्चैव (for
 गुह्यकाश्च). — With 34^{ab}, cf. line 1 of 987*. — ^c)
 B₁ Dn₁ ते कर्णः; Ca कर्णतः (as in text). S (T₃ missing)
 कर्णः समभवच्च (T₁ 'त्त')त्र. — After 34^{ab}, Dn₁ ins.:
 984*

हृष्टरूपाः समन्ततः ।

सुनयश्चरणाः सिद्धाः.

— ^d) K₃ V₁ B Da₁ D₂₋₈ खेचराश्च; Dn₁ वैन्तेया; D₁
 विचराश्च (for खेचराणि).

35 ^a) K₃ विधयः (for निधयः). B_{2.4} D₂ चैव (for
 सर्वे). K₃ निधयश्चैव रत्नानि. — ^b) B₃ वरदाश्च (hyper-
 metric) (for वेदाश्च). — ^c) B₃ साम- (for सोप-).
 K₃ D₁ सोपवेदोपनिषदाः; D₂ 'वेदोपवेदाश्च; G₁ 'वैपोप-
 निषदः. Ca cites उपवेदाः and उपनिषदः. — ^d) K₁
 ससंग्रहाः (for ससं). K₃ सूत्राश्च ससमग्रहाः; S (T₃
 missing) व्या (T₂ व्य)श्रयंत (T₁ 'ते' किरीटिनं (cf. 33^d).

36 ^b) K₃ तक्षको योपतक्षकः; B_{1.3-5} Da₁ D_{1.3-5}
 'कोयोप'; B₂ 'कोपोप'; Dn₁ 'कस्तक्षकस्तथा; D₂ 'कोपोथ
 तक्षक'; D₁ 'कोप्युप'; D₃ 'को योध'. — ^c) K₃ पर्वतश्च;
 B₃ Dn₁ D₃₋₇ सर्पा (Dn₁ D₃ 'पां'; D₄ 'वा')श्चैव (for
 पर्वताश्च). S (T₃ missing) मही वियज्जलं च (G₂ ध)रा.
 — ^d) K₁ काद्रवेयाश्च; K₃ D₃ काद्रं; G₂ द्रो (sup. lin.
 र)द्रं (for काद्र). K_{2.4} सात्वया; B₂ सातुगाः; Da₁

पर्वताश्च तथा सर्वे काद्रवेयाश्च सान्वयाः ।
 विपवन्तो महारोषा नागाश्चाजुनतोऽभवत् ॥ ३६
 ऐरावताः सौरमेया वैशालेयाश्च भोगिनः ।
 एतेऽभवन्जुनतः क्षुद्रसर्पास्तु कर्णतः ॥ ३७
 ईहामृगा व्याडमृगा मङ्गल्याश्च मृगद्विजाः ।
 पार्थस्य विजयं राजन्सर्वे एवाभिसंश्रिताः ॥ ३८
 वसवो मरुतः साध्या रुद्रा विश्वेऽश्विनौ तथा ।
 अग्निरिन्द्रश्च सोमश्च पवनश्च दिशो दश ।

C. 8. 4418
 B. 8. 87. 47
 K. 8. 91. 48

D_{1.5} सान्वयः. — ^a) K₃ विपमंतो; G₁ निपेवन्तो; M₁
 द्विप' (for विप). B₂₋₄ Dn₁ D₇ महाराज; D₃ 'घोरा; T₁
 G₃ M 'वेगा; T₂ G₁ 'नागा; G₂ 'वेगो (for 'रोषा). — ^f)
 G₁ वेगिनो (for नागाश्च). T₁ [अ]जुनतो (for 'नतो).
 Dn₁ D₃ G₂ [S]भवत्; D₅ भवेत्. G₃ वेगिनश्चाजुनेभवत्.

37 ^a) K₃ T₂ ऐरावतः; K₄ परावता; D₃ परावताः.
 T₂ सौरमेयो. — ^b) D_{1.3} (marg. as in text) भोगिनः
 (for भोगिनः). — ^c) T_{1.2} G_{1.3} अजुनस्य (for 'नतः).
 — ^d) D_{3.4.5} क्षुद्राः; T₁ G_{1.3} पापाः; T₂ G₂ M
 पाप- (for क्षुद्र). G₁ सर्वाश्च (for सर्पास्). V₁ B₄
 Dn₁ T_{1.2} G M च (for तु).

38 ^a) K₁ रोहामृगा; K₃ रक्षा; B₁ मृगा; D_{1.2.4.7.3}
 इहा; M₁ ईहामृगा; Ca v 'मृगा (as in text). K₁
 व्यामृगा; K₃ व्यालगणा; K₄ व्याडमृगा; B_{2.3.5} Da₁
 Dn₁ D_{1.5.6.8} Cv व्यालमृगा; D₂ व्याय' (sic); D₃ व्यात्र';
 T_{1.2} G M व्याल'; Ca वात' (for व्याड'). — ^b) D₃
 मांगल्याश्च. T_{1.2} G_{1.3} M मंगल्या (T₁ G₁ 'व्या; T₂ 'का)
 मृगपक्षिणः; G₂ खसृगालाश्च कर्णतः. — After 38^{ab}, G_{2.3}
 ins.:

985* मङ्गल्याः पशवश्चैव सिंहव्याघ्रान्तथैव च ।

[Cf. line 2 of 987*. G₃ मंगलाः.]

— G₁ M₂₋₄ repeat 38^{ab} after line 2 of 987*. — ^c)
 B_{1.4} Da₁ D_{1.4-7} विजयं; B₃ Dn₁ T_{1.2} G₁ (both times)
 M (M₂₋₄ both times) विजये (for विजयं). — ^d) G₂
 M हि (for [अ]भि-). Dn₁ D₃ [अ]भिसंश्रिताः; D₂
 संमिता; D₃ 'संस्थिता; T₁ G₁ (both times).³ समाश्रिताः
 (for [अ]भिसं').

39 ^a) K₃ transp. वसवो and मरुतः. G₁ M₁
 वसवश्च महेन्द्रेण. — ^b) K₃ चैव; G₃ देवाश्च (for विश्वे).
 T_{1.2} G_{2.3} M₂₋₄ अपि (for तथा). G₁ साध्याश्च मरुतस्तथा;
 M₁ मरुतश्च सहाश्रिता. — After 39^{ab}, G₁ ins.:

986* अजुनस्य जये चाल्तामश्विनावपि सप्रियौ ।

— M₁ om. 39^{ab}. — ^d) V₁ पर्वतो; B₂ पर्वताश्च; S (T₃
 missing) पन्नगाश्च (for पवनश्च). Ś K₃ V₁ B (except

C. 8. 4419
B. 8. 67. 47
K. 8. 91. 49

धनंजयमुपाजगुरादित्याः कर्णतोऽभवन् ॥ ३९
देवास्तु पितृभिः सार्धं सगणार्जुनतोऽभवन् ।
यमो वैश्रवणश्चैव वरुणश्च यतोऽर्जुनः ॥ ४०
देवब्रह्मनृपणीणां गणाः पाण्डवतोऽभवन् ।

B₂) D₁-4.6-8 [S]य; D₁ [S]य (for च). — After 39^{ad}, T₁.2 G₁.3 M₁-4 ins.:

987* कर्णतः समपद्यन्त श्वसृगालवयांसि च ।

सृगाश्च पशवश्चैव सिंहन्याग्रास्तथैव च ।

वसवश्च महेन्द्रेण भरतश्च सहासिना ।

[(L. 1) Cf. 34^{ad}. T₂ श्वसृगाल (for श्वसृगाल-). — T₁ G₁.3 om. line 2. — (L. 2) Cf. 985*. T₂ वसवश्च (for पशवश्च). T₂ om. the post. half. — After line 2, G₁ M₁-4 repeat 38^{ad}. — (L. 3) T₂ transp. वसवश्च and भरतश्च.]

On the other hand, G₂ ins. after 39^{ad}:

988* अग्निः (ग्री?) रुद्रश्च सोमश्च यमो वैश्रवणस्तदा ।

— °) K₃ B₁ D₃ धनंजयस्य ते स्व (B₁ चा-; D₃ व)ऽया;
V₁ D₁ 'यस्य ते पक्षे; B₂-5 D₁ D₁-7 T₁.2 G M 'यस्य ते
वर्गा (B₂ M 'ग्या; T₁ 'स्या). — °) K₄ D₁ [S]भवत्.
— After 39, N (except B₂) ins.:

989* विशः शूद्राश्च सूताश्च वर्णसंकरजाश्च ये ।

सर्वसंवेपु ते राजन्नाधेयमभजस्तदा ।

[(L. 1) D₃ वीराः (for विशः). S K₁.2.4 transp. शूद्राश्च
and सूताश्च. D₃ शूराश्च (for शूद्राश्च). B₁ सूतश्च. D₃ वर्ण-
संकरिणश्च (for 'संकरजाश्च). B₁ वर्णसंकरजा यतः; B₂.5 D₁
ये च संकरजातयः (for the posterior half). — (L. 2)
D₁ सर्वशस्ते महाराज (for the prior half). S₁ K₁.2.4
अगमंश्च (for अभजंश्च). B₁ D₁ D₂.4.3 तथा; D₃ सदा (for
तदा).]

40 B₂ om. 40^{ab}. — °) S (T₃ missing) देवताः
(for देवास्तु). — °) B₂ D₁ सपदानुगाः; D₂ पार्थतो-
भवन् (for [अ]र्जुन). T₁.2 G M ऋषयः (G₁ 'पिभि)श्च
परंतप. — After 40^{ab}, T₁.2 G₁.3 M read 41^{ad}.
— °) S₂ D₂.5 वैश्रवणाश्च. — After 40, N ins.:

990* ब्रह्म क्षत्रं च यज्ञाश्च दक्षिणाश्चार्जुनं श्रिताः ।

असुरा यानुधानाश्च क्रव्यादाश्च सृगाण्डजाः ।

राक्षसाः सह यादोभिः श्वसृगालाश्च कर्णतः ।

[(L. 1) K₁ क्षेत्रं च; B₂ क्षत्रश्च. V₁ B₁.2.4 D₁
D₁.3-1 यज्ञाश्च; D₂ यज्ञाश्च; D₃ वर्णाश्च (for यज्ञाश्च). D₃
त्वर्जुनं (for चा). D₂ दक्षिणार्जुनं प्रति (for the posterior

तुम्बुरुप्रमुखा राजन्गन्धर्वाश्च यतोऽर्जुनः ॥ ४१
प्रावेयाः सह मौनेयैर्गन्धर्वाप्सरसां गणाः ।
ईहामृगव्याडमृगैर्द्विपाश्च रथपत्तिभिः ॥ ४२
उद्यमानास्तथा मेधैर्वायुना च मनीषिणः ।

half). — (L. 2) D₂ सुघोरा (for असुरा). D₁ प्रेताश्चैव
पिशाचाश्च (for the prior half). — (L. 3) K₃ V₁ त-
सृगालाश्च; B₂.3.5 D₁ D₁ D₁.5.7 श्वश्च (for श्व).
D₃.4.6.7 तु (for च).]

41 G₂ transp. 41^{ab} and 41^{ad}. — °) D₁
ऋषीणां च (for नृपणीणां). — For 41^{ab}, S (T₃ missing)
subst.:

991* देवर्षिब्रह्मर्षिगणाः सर्वे च खचराश्च ये ।

[T₁ देवर्षयो ब्रह्मर्षयः (for the prior half). T₁ शक्रमुखाश्च;
T₂ M चक्रधराश्च (for च खचराश्च). G₁ सशक्रलाक्षराधे
(sic) (for the posterior half).]

— T₁.2 G₁.3 M read 41^{ad} after 40^{ab}. — °)
K₃.4 D₁ तुम्बुरुः; D₃ तुम्बर- (for तुम्बुरुः). S (T₃ missing)
सर्वे (for राजन्). — °) T₂ G M भरतर्षभ (for
च यतोऽर्जुनः).

42 °) V₁ B₂-5 D₁ D₁ D₁-5.7 Co प्रावेयाः (D₁
'योः); B₁ राधेयाः; D₃ प्रालेयाः; D₃ प्रयताः; T₁ G₃ M₁
प्रमेयाः; G₂ M₂-4 प्रापे (G₂ 'मे)याः; C_v प्रावेयाः (as in
text). V₁ D₁ D₂ T₁.2 G₃ M C_v मौनेयाः; B₂
D₃.7 (marg. as in text) सैनैयैरः; D₃ सैनैयैरः; Co
मौनेयैर (as in text). G₁ प्रवेयाश्च सभौमेया. Ca cites
प्राधेयमौनेयाः. — °) D₃ S (T₃ missing) शुभा (G₂
M 'भा)श्चाप्सरसां (for गन्धर्वा). K₃ B D₂-1.7.3 गणैः
(for गणाः). — After 42^{ab}, T₁.2 G M ins. a passage
given in App. I (No 37). — °) K₄ B₂ D₁ D₁
D₁-7 ई (D₁ D₁.7 इ)हामृगाः; D₂.3 इहामृगः; Co ईहा-
मृगैर (for ईहामृगाः). K₃ बालमृगैरः; B₂ D₃.8 G₂ ब्याल-
मृगैर (B₂ 'न); D₁ पक्षिगणाः; T₁.2 G₁.3 M ब्यालमृगैरः;
Co ब्याडमृगैर (as in text). V₁ ईहामृगौ बालमृगैरः.
— °) V₁ B D (except D₄) T₁.2 G₂.3 M द्विपाश्च-
(for द्विपाश्च). K₃ मृगा द्विपाश्चपत्तिभिः; G₁ द्विपार्श्व-
रथपत्तिभिः.

43 °) D₃ T₁ G₁.3 M₁.4 उद्यमाना (M₁ 'न). S
(T₃ missing) परे (for तथा). — °) B₂ वर्मणा (for
वायुना). D₃ [अ]य (for च). G₂.8 निमिषेक्षणाः (for
च मनीषिणः). — °) K₄ दिदक्षतः. — °) K₄ B₁

दिदक्ष्वः समाजगुः कर्णार्जुनसमागमम् ॥ ४३
देवदानवगन्धर्वा नागा यक्षाः पतत्रिणः ।
महर्षयो वेदविदः पितरश्च स्वधाभुजः ॥ ४४

तपो विद्यास्तथौषध्यो नानारूपाम्बरत्विषः ।
अन्तरिक्षे महाराज विनदन्तोऽवतस्थिरे ॥ ४५
ब्रह्मा ब्रह्मर्षिभिः सार्धं प्रजापतिभिरेव च ।

C. 8. 423
D. 8. 87. 56
K. 8. 91. 64

Ds. 6 M1 समागमे (for समागमम्).

44 " T2 G1.2 गन्धर्व (for गन्धर्वा). — १)
K1 B Da1 Dn1 D1.2.6-8 T1 नागयक्षाः; V1 यक्षा नागाः
(by transp.); T2 G1.2 M1 नागयक्षः; G3 नागा यक्षः.
— २) D2 नारदाद्याः; S (T3 missing) देवगणाः (for
वेदविदः). — ३) S1 K1.2 V1 सुधा (V1 'हा')भुजः;
D3 सुधाशनाः (for स्वधाभुजः).

45 " B1 निद्रास्; D3 विध्यास् (for विद्यास्). Cc
cites ब्रविद्या. D1 तथौषध्यो. S (T3 missing) तपो विद्यौ-
(T2 'द्यो')षधीः सिद्धा (G1 सर्वा). — १) S2 K1
नानारूपस्वरत्विषः; K3 रूपातरस्विनः; K4 रूपसुरद्विषः; V1
B1.2.4 Da1 D1.8-7 रूपान्तरस्वजः; B5 रूपाः सुरद्विषः; Dn1
रूपबलान्विताः; D2 रूपसुरद्विजाः; D3 रूपावरत्विषः. Ca
cites नानारूपाः. — २) V1 B (except B1) D4 अन्तरिक्षे.
— ३) K3 विहरन्तो; T1.2 G1.3 M विवर्दन्तो (for विन').
K3 विदास्थिरे (sic); G3 वित' (for ष्वत').

46 " S2 K3.4 B (except B2) Da1 D1.3.5.3
चास्थितो (B1 'तौ'); D4.7 ह्य' (for [अ]व'). V1
भगवानास्थितो यानं; Dn1 D2 भवश्चैव स्थितो याने; T2
भवश्चैवास्थितो यानं; T1 G M आस्थितो यानमाकाशे. — ३)
K3 V1 B1.3-5 D S (T3 missing) आगमत् (D1 'मं'); B2
आगतः (for अभ्ययात्). — N T1 ins. after 46: T2
after 29:

992* समेतौ तौ महात्मानौ दृष्ट्वा कर्णधनंजयौ ।
अर्जुनो जयतां कर्णमिति शक्रोऽब्रवीत्स्वयम् ।
जयतामर्जुनं कर्णं इति सूर्योऽभ्यभाषत ।
हत्वाऽर्जुनं मम सुतः कर्णो जयतु संयुगे ।
हत्वा कर्णं जयत्वद्य मम पुत्रो धनंजयः । [5]
इति सूर्यस्य चैवासीद्विवादो वासवस्य च ।
पक्षसंस्थितयोस्तत्र तयोः पुरुषसिंहयोः ।
द्वैपक्षमासीद्देवानामसुराणां तथैव च ।
समेतौ तौ महात्मानौ दृष्ट्वा कर्णधनंजयौ ।
अकम्पन्त त्रयो लोकाः सहदेवर्षिचारणाः । [10]
सर्वे देवगणाश्चैव सर्वभूतानि यानि च ।
यतः पार्थस्ततो देवा यतः कर्णस्ततोऽसुराः ।
रथयूथपयोः पक्षौ कुरुपाण्डववीरयोः ।

[S K1-3 Ds. 3 om. line 1. — (L. 1) T1 तौ समीक्ष्य;
T2 तौ समेतौ (by transp.). K4 तु' (for तौ). — (L. 2)
B4 सुरात्; B5 Dn1 D2 T1.2 तदा (for स्वयम्). — After
line 2, B1 reads line 10. D1 repeats lines 3-4 after

line 9. — (L. 3) T1 transp. जयतां and अर्जुनं. S2 कर्ण
(for कर्ण). K1 जयतामर्जुनः कर्णम् (for the prior half).
K1 नृहो (for सूर्यो). B3 [S]व्यभाषत. — (L. 4) T1.2
इहाऽर्जुनो (T2 'नं') (for इत्थाऽर्जुनो). V1 B1 Ds. 4.7 जयति
(for जयतु). — (L. 5) D3 जयति. — (L. 6) B2 om.
the first च. — (L. 7) S1 K1.2 पक्षशः स्थितयोः; K3
पक्षस्य स्थि'; K4 पक्षतः स्थि'; V1 B1.2.4.5 Ds. 4.6.7 पक्षतः स्थि';
B3 Da1 D1.5 पक्षयोः स्थि'; D3 पक्षसंस्थितयोः (for 'संस्थितयोः').
B5 Dn1 D3 T1.2 विदुषांसिंहयोः (for पुरुष'). — (L. 8)
K3 द्वौपक्षम्; B2 द्विपक्षम्; Dn1 D2 विपक्षम्; T1.2 द्वैविध्यम्;
Cc द्वैपक्षम् (as above). B1 द्वैयमासीतु देवानाम्. B5 Dn1
T1.2 च भारत (for तथैव च). — T1.2 om. lines 9-11.
— (L. 9) S K1.2.4 समानतौ; B5 तौ समेतौ (by
transp.). B1.3 च (for तौ). — (L. 10) S1 K1.2.4
B5 चारणैः; S2 D3 चारिणैः; B1 (first time) दानवाः (for
चारणाः). — (L. 11) S2 K3 B3.4 D3 सर्वे (for सर्वे).
— (L. 13) S K1.2 तत्र; K3 पक्षः; T2 पक्षे (for पक्षौ).
K3 सेनयोः (for चीरयोः).]

T1 cont.: T2 G M ins. after 46:

993* ततः प्रजापतिस्तूर्णमाजगाम महर्षिते ।
द्वैरथं युधि तं द्रष्टुं कर्णपाण्डवयोरुदाम् ।
विजित्य कर्णः स्वदिमां वसुंधरा-
मथार्जुनः स्वव्यतिपद्यतेऽखिलाम् ।
इतीश्वरस्यापि बभूव संशयः [5]
प्रजापतेः प्रेक्ष्य तयोर्महद्बलम् ।

Colophon.

संजयः ।

प्रजापतिस्तु तं दृष्ट्वा देवभागं समागतम् ।
अब्रवीत् ततो राजन्पश्यतो वै स्वयंभुवः ।
उभावतिरथौ शूराबुभौ दृढपराक्रमौ ।
उभौ सदृशकर्माणौ वज्रचक्रायुधोपमौ । [10]
अहो बलं महद्बलं कर्णार्जुनसमागमे ।
भविष्यति महाधोरं वृत्रवासवयोतिव ।

[(L. 1) M1 नहीतले (for 'पते'). — (L. 2) T2 तद् (for
तं). — (L. 3) T2 विजित्य (for विजित्य). T1 G2 त्वितिनां
(for स्वदिमां). — (L. 4) G1 अयो (for अय). M1 स्तुः
(for स्तिव). M1 प्रतिपत्सते क्लिज (for 'पद्यतेऽखिलाम्').
— (L. 6) T2 सीह्य (for प्रेक्ष्य). T1.2 G1 M महत्तनोः
(G1 'नः') (for महद्बलम्). — Colophon. Adhy. names:
T2 कर्णार्जुनान्तरे जगद्विष्वक्पथं; M1 देवैः सर्वलोकानन्तं.

C. B. 4428
B. B. 67. 57
K. B. 91. 64

भवेनावस्थितो यानं दिव्यं तं देशमभ्ययात् ॥ ४६
दृष्ट्वा प्रजापतिं देवाः स्वयंभुवमुपागमन् ।
समोऽस्तु देव विजय एतयोर्नरसिंहयोः ॥ ४७
तदुपश्रुत्य मधवा प्रणिपत्य पितामहम् ।

कर्णार्जुनविनाशेन मा नश्यत्वखिलं जगत् ॥ ४८
स्वयंभो ब्रूहि तद्वाक्यं समोऽस्तु विजयोऽनयोः ।
तत्तथास्तु नमस्तेऽस्तु प्रसीद भगवन्मम ॥ ४९
ब्रह्मेशानावथो वाक्यमूचतुस्त्रिदशेश्वरम् ।

— Adhy. no.: T₁ G_{2.3} M₁ 101; T₃ 94; G₁ M₂₋₄ 100. — T₂ reads lines 7-12 after 995*. — (L. 8) T_{1.2} G₁ M स (for तु). G₂ [S]य स्वयं प्रभुः (for वै स्वयंभुवः). — (L. 9) G₁ अपि (for अतिः). — (L. 10) T_{1.2} G₃ M वज्र- (for वज्रिः). — (L. 11) T_{1.2} G₁ M₃ समं; G₂ महा- (for महद्).]

47 °) K₃ देवः. T₁ G M प्रजापतिरथोक्त्वैनं (G₁ 'क्त्वैव; G₃ 'क्त्वैव). — °) K₉ D_{1.2.5} G M₂₋₄ अचोदयत्; V₁ B D₁ D₂ D_{3.4.6-8} T₁ M₁ अचो (D₈ 'नो)दयन् (for उपागमन्). T₂ स्वयंभुं समचोदयन्. — After 47^{ab}, D₁ T_{1.2} ins.:

994* कोऽनयोर्विजयी देव कुरुपाण्डवयोधयोः ।

[(T_{1.2} चीरयोः (for -योधयोः).]

— After the above, T₂ reads 48^{cd}, repeating it in its proper place. — °) Ś K_{1.2.3} समस्तु; K₃ समोस्ति (for समोऽस्तु). Ś₁ K₂ देव विजया; B₃ D₁ D₂ विजयो देव (by transp.); T_{1.2} G M विजयः कामम्. — °) K₁ जातयोर्; T_{1.2} G M उभयोर् (for एतयोर्). D₁ नृसिंहयोः (submetric).

48 S (T₃ missing) om. 48^{ab}. N (except Ś₂) reads 48^{ab} after 49. — °) K₃ तम् (for तद्). K₈ B₃ D_{2.6} Ca मधवान्. — T₂ reads 48^{cd} for the first time after 994*. — °) K₃ V₁ B D S (T₃ missing; T₂ both times) -विवादेन (for -विनाशेन). — °) B₂ नश्यदखिलं; D₂ नश्येत्त्व; G M नश्येद (for नश्यत्व). D₁ D₂ (marg.) T_{1.2} (both times) सर्वं (D₁ 'र्वे) संशयितं जगत्. — After 48, D₁ T_{1.2} ins.:

995* स्वयंभो ब्रूहि नस्तथ्यमेतयोर्विजयं प्रभो ।

[T_{1.2} तत्त्वम् (for तथ्यम्). T₁ प्रति (for प्रभो).]

— After the above, T₂ reads lines 7-12 of 993*.

49 °) K₄ स्वयं वो; D₂ स्वयं नो (for स्वयंभो). D₁ D_{1.5} यद् (for तद्). — °) B₂ [S]नयः. — After 49^{ab}, N ins.:

996* व्यज्ञापयत देवेशमिदं मतिमतां वरः ।

पूर्वं भगवता प्रोक्तं कृष्णयोर्विजयो भुवः ।

[(L. 1) Ś₂ om. the prior half. Ś₁ K₂ व्यज्ञापयत्; K_{1.4} विज्ञापयत्; K₈ D₁ D_{2.8} त्रि (D₈ व्य)ज्ञापय (D₃ 'यं)त; D₁

आज्ञा° (for व्यज्ञा°). K₃ इति (for इदं). B₃ D₁ D_{3.4.6-8} मतिमतां वर (D₃ 'रं). — (L. 2) Cf. line 3 of 1002*. Ś₂ भागवतः; D₈ भगवता. D₂ विजयं. V₁ B (except B₃) D (except D₁) भुवः.]

On the otherhand, S (T₃ missing) ins. after 49^{ab}.

997* एवमुक्तस्तु भगवाञ्जये ताभ्यामनिश्चिते ।

इत्यब्रवीन्महाराज महान्वह्मा प्रजापतिः ।

द्वावप्येतौ हि कृतिनौ द्वावप्यतिवलोकदौ ।

भविष्यत्यनयोर्युद्धं त्रैलोक्यस्य भयावहम् ।

ततः प्रजापतिं तत्र सहस्राक्षोऽभ्यचोदयत् । [5]

[(L. 1) T_{1.2} M अनिश्चितं. — M₁ repeats line 2 after line 5. — (L. 2) G_{2.3} M (M₁ both times) तदा राजन् (for महाराज). G₃ M (M₁ both times) महा- (for महान्). T_{1.2} प्रजापतिं. — (L. 3) M₁ कृती युद्धे (for हि कृतिनौ). T_{1.2} अतिवलोकितौ; G₁ 'वले स्थितौ; M 'वलोकितौ (for 'वलोकदौ).]

— For 49^{cd}, cf. line 4 of 1002*. — °) K₂ तव (for तथा). — °) T₂ प्रभो ब्रूहि पितामह. — After 49, N (except Ś₂) reads 48^{ab}.

50 T₂ reads 50^{ab}, followed by the repetition of 50^c-55^d after 1002*. T₁ G_{2.3} M_{3.4} repeat 50-55; G₁ M_{1.2} repeat 50-52 after 1003*. — °) K₃ ब्रह्मा ऋतमयो; D₃ ब्रह्मेशानाविदं; T₁ G M (all second time) 'शानौ ततो (for 'शानावथो). — °) K₃ जगद (for ऊचतुस्). T₁ G (all second time) भुवनेश्वरं (T₁ G_{1.2} 'तौ) (for त्रिदशे). — °) D₁ D₂ T_{1.2} (both first time) भुवम्. B₃ D₁ [अ]स्य (for [अ]स्तु). — °) T₁ G_{2.3} M (all second time) पांडवस्य (for विजयस्य). — D₁ Bom. ed. ins. after 50: T₁ after the repetition of 55: T₂ after the repetition of 50^{cd}.

998* खाण्डवे येन हुतमुक्तोदितः सव्यसाचिना ।

स्वर्गं च समनुप्राप्य साहाय्यं शक्यं ते कृतम् ।

कर्णश्च दानवः पक्ष अतः कार्यः पराजयः ।

एवं कृते भवेत्कार्यं देवानामेव निश्चितम् ।

आत्मकार्यं च सर्वेषां गरीयस्त्रिदशेश्वर ।

महात्मा फल्गुनश्चपि सत्यधर्मरतः सदा ।

विजयस्तस्य नियतं जायते नात्र संशयः ।

विजयो ध्रुव एवास्तु विजयस्य महात्मनः ॥ ५०
मनस्वी बलवाञ्छरः कृतास्त्रश्च तपोधनः ।
विभर्ति च महातेजा धनुर्वेदमशेषतः ॥ ५१
अतिक्रमेच्च माहात्म्यादिष्टमेतस्य पर्ययात् ।

तोषितो भगवान्येन महात्मा वृषभध्वजः ।

कथं वा तस्य न जयो जायते शतलोचन ।

[Dn1 om. lines 1-3. — (L. 3) T1.2 कर्णे. T1.2
हृतः (for अतः). — (L. 4) T1.2 इति (for एव). — T1
om. lines 5-9. — (L. 5) T2 वरीयस् (for गरीयस्).
— (L. 6) Dn1 फाल्गुनश्च.]

Dn1 T2 cont.: K4 B Da1 D1.3-7 ins. after 50:

999* यस्य चक्रे स्वयं विष्णुः सारथ्यं जगतः प्रभुः ।

51 For the repetition in T1.2 G M, cf. v. l. 50.

— ^a) T1 G2.3 (all second time) जयवाक्; T2 (second
time) मितवाक्; Kumbh. ed. जयतां (for बलवाक्).
— ^b) K3 V1 B3 Dn1 D3 कृतास्त्रोयः; D3 ^cर्थश्च; T1.2 (both
both times) G1 (first time).2.3 (both both times)
M1.2 (both first time).3.4 (both both times)
कृतविद्यस्य (for कृतास्त्रश्च). — Dn1 ins. after 51: T2
after the repetition of 51:

1000* पार्थः सर्वगुणोपेतो देवकार्यमिदं यतः ।

हृदयन्ते पाण्डवा नित्यं वनवासदिभिर्निश्चमः ।

संपन्नस्तपसा चैव पर्याप्तः पुरुषर्षभः ।

[(L. 1) T2 वचः (for यतः).]

52 For the repetition in T1.2 G M, cf. v. l. 50.

— ^a) K1.2 अतिक्रमेच्च; K3 Kumbh. ed. 'क्रामेच्च; K4
D3 'क्रमे च; B2 'क्रामश्च; T1 (both times).2 G1 (both
first time).2 (both times).3 M (all first time)
'क्रमेत; T2 (second time) 'क्रामेत (for 'क्रमेच्च). Da1
D3.7.3 महात्माद्. — ^b) K4 B1 D3 T1 G2 (both
second time) इष्टम्; D7 T2 (second time) इष्टम्; Ca
दिष्टम् (as in text). D3 अप्यस्य (for एतस्य). K3 V1
B1.2.4 Da1 Dn1 D1-5 अप्यस्य पर्ययः; B2.5 D7 अप्यर्थ-
पर्ययः; T1 (first time).2 (both times) G2 M3.4 (all
second time) अस्य (T2 'द्य विपर्ययात्; G1 (first time)
अस्य स वीर्ययात्; G2.3 M1 (all both times) अस्य स
(G2 च) वीर्यवान्; M3 (first time) अस्य निवार्ययान् (for
एतस्य पर्ययात्). D3 विषमप्यस्य पर्ययः (sic); T1 (first
time) विष्णुमप्यतिवीर्यवान्. Ca cites विपर्ययः. — ^c)
V1 नातिक्रान्तिः; B1 T1 (both times).2 (second time) G3
(both times).3 (first time) M1.2 (both first time).3.4
(both both times) अतिक्र(T2 'क्रामे; D3 असंक्रान्तिः;
G1 (first time) अतिक्रमेच्च; Ca 'क्रान्ते (as in text).

अतिक्रान्ते च लोकानामभाषो नियतो भवेत् ॥ ५२
न विद्यते व्यवस्थानं कृष्णयोः क्रुद्धयोः क्वचित् ।
सप्तारौ ह्यसतश्चोभौ सतश्च पुरुषर्षभौ ॥ ५३
नरनारायणावेतौ पुराणावृषिसत्तमौ ।

— ^a) G1 (first time) आहवो; M1 (first time) अभाषो.
K1.3 V1 B D नियतः; K4 नियता (for नियतो). S2
[S]भवत्.

53 For the repetition in T1.2 G2.3 M3.4, cf. v. l. 50.

— ^a) Dn1 D1 निविद्यते. D2 व्यवस्थातुं; Ca 'धानं; Ca 'स्थानं
(as in text). T1.2 (both first time) G1.3 (first time)
M1.2.3.4 (last two first time) नावस्थानं च पश्यामि;
T1 G2 (both second time) न कश्चिद्यवस्थानं; G2 (first
time) न च विद्वद्भवस्थानं; G3 (second time) न च विद्वद्
ह्यवस्थानं; M3.4 (both second time) न च विद्यत्यवस्थानं.
— ^b) K3 V1 B D T2 (first time) G1.3 (both times)
M2.4 (both second time) transp. कृष्णयोः and
क्रुद्धयोः. K3 महत् (for क्वचित्). — ^c) K3 ह्यसतश्चोभौ;
Dn1 D3 G3 (second time) जगतश्चैव; T1.2 (both first
time) G1.2.3 (last two second time) M1.2.3.4
(last two second time) जगतश्चैतौ (G2 'श्चेतौ); T2
(second time) एतौ स्वतश्च; T1 (second time) G2
M3.4 (all first time) असतश्चैव (M3.4 'तौ) (for
ह्यसतश्चोभौ). Ca.c cite असतः (as in text). B1-4
D3.4.6.7 चैव; Dn1 D1.5.3 चैतौ (for चोभौ). Ca:
असन्तमप्यर्थे सन्तं कुरुतः । — ^d) S2 सत्यश्च; K4
सतस्य; Dn1 D3 T2 (second time) सततः; T1 (first
time) ततस्तौ; T2 (first time) स्वतश्च; G1.2 (first
time).3 (both times) M1.2.3.4 (last two first
time) ततश्च (for सतश्च). G3 cites सतः. T1 (first
time sup. lin.) भरतर्षभौ (for पुरुष').

54 For the repetition in T1.2 G2.3 M3.4, cf. v. l.

50. — ^b) S2 K1 पुराणावृषिसत्तमौ; G1 'जौ वृणिं.
— ^c) S K2.4 Dn1 अनियंतौ; V1 B D T1.2 (both
both times) G1 M1.2.3.4 (last two both times) Ca
'यस्यौ; G3 (both times) 'याम्यौ (for 'यतौ). — ^d)
V1 D7 अतीतौ स; Dn1 T1 (second time) एतौ तस्माद्;
D2 उभौ तौ स; M3.4 (both second time) जातौ तस्माद्
(for अभीतौ स). T1 (first time).2 (both times)
G1.2.3 (last two both times) M1.2.3.4 (last two
second time) जगतः पुरुषर्षभौ. — Dn1 ins. after 54:
T2 after the repetition of 54:

1001* नैतयोस्तु समः कश्चिद्विवि वा मातुषेपु वा ।

अनुगम्य त्रयो लोकाः सह देवर्षिचारुगैः ।

C. 8. 4451
B. 8. 87. 79
K. 8. 92. 14

अनियतौ नियन्तारावसीतौ सं परंतपौ ॥ ५४
कर्णो लोकानयं मुख्यान्प्राप्नोत पुरुषर्षभ ।
वीरो वैकर्तनः शूरो विजयस्त्वस्तु कृष्णयोः ॥ ५५
वसूनां च सलोकत्वं मरुतां वा समामुयात् ।
सहितो द्रोणभीष्माभ्यां नाकलोके महीयताम् ॥ ५६
इत्युक्तो देवदेवाभ्यां सहस्राक्षोऽब्रवीद्वचः ।

सर्वदेवगणाश्चापि सर्वभूतानि यानि च ।

अनयोस्तु प्रभावेन वर्तते निखिलं जगत् ।

[(L. 1) T₂ भविता (for दिवि वा). — (L. 3) T₂ सर्वं देव.]

55 For the repetition in T_{1.2} G_{2.3} M_{3.4}, cf. v. 150.
— ^a) S₂ K₁ कर्ण. S₂ K₁ लोकायनं; D₈ 'निमात् (for 'नयं). T_{1.2} (both first time) कामतः स(T₂ सु)कृता-
ल्लोकान्; T₁ (second time) G_{1.2} (both times) कामं तु
(T₁ 'मतः) सुकृताल्लोकान्; T₂ (second time) G₃ (both
times) M_{1.2.3.4} (last two both times) कामं तु (M_{1.4}
'मस्तु) सुकृताल्लोकान्. — ^b) K₄ T_{1.2} (both both
times) G₂ (second time).s (both times) M_{1.2.3.4}
(last two both times) प्राप्नोति; D₁ D₂ 5.8 आप्नोतु; G₂
(first time) प्राप्नोहि (sic) (for प्राप्नोतु). V₁ B₁
पुरुषर्षभ; T_{1.2} (both both times) G_{1.2.3} (last two both
times) M_{1.2.3.4} (last two both times) [ए]प परंतपः.
— ^c) D₁ D₂ T_{1.2} (both both times) G_{1.2.3} (last
two both times) M_{1.2.3.4} (last two both times) कर्णो;
D₇ वीरौ (for वीरो). K₃ चैव; G₁ शूरौ (for शूरो). — ^d)
K₃ तस्य (for त्वस्तु). G₁ [अ]र्जुनो ध्रुवं; G₃ (first time)
नरो ध्रुवः; M_{1.2.3.4} (last two first time) [अ]नयोर्ध्रुवः
(for [अ]स्तु कृष्णयोः). T₁ (first time) विजयस्तु जयद्रथः;
T₁ G_{2.3} (all second time) विजयस्तु नरो (G₃ 'रे) ध्रुवः;
T₂ (both times) विजये तु जयो ध्रुवः; G₂ (first time)
'योस्त्वर्जुनो नरः; M_{1.2.3.4} (last two first time)
'स्त्वनयोर्ध्रुवः.

56 ^a) B₃ T₁ G M वा सः; D₁ D₂ समः; T₂ वसु-
(for च स-). — ^b) K₄ महतां (for मरुतां). K₃ सवा-
मुतां; D₃ (marg. sec. m. as in text) सवोक्रतां (sic); S (T₃
missing) समभूतां (for समामुयात्). — ^c) T₂ G M
सहैव (for सहितो). V₁ T₂ भीष्मद्रोणाभ्यां. — ^d) B₃
S (T₃ missing) नाकपृष्ठे; D₁ 'लोकम् (for 'लोके).
B₄ D₂ ०.१ महीयते; D₁ अवामुयात्; T₂ महीक्षितां (for
'यताम्). — After 56, S (T₃ missing) ins.:

1002* क्लेशितो हि वने पार्थो दीर्घकालं पितामह ।

तस्मादेव जयेद्युद्धे तपसाभ्यधिकोऽर्जुनः ।

आमन्त्र्य सर्वभूतानि ब्रह्मज्ञानानुशासनम् ॥ ५७
श्रुतं भवद्विर्ज्योत्कं भगवद्भ्यां जगद्विदम् ।
तत्तथा नान्यथा तद्वि तिष्ठध्वं गतमन्यवः ॥ ५८
इति श्रुत्वेन्द्रवचनं सर्वभूतानि मारिष ।
विस्मितान्यभवन्नाजन्पूजयांचक्रिरे च तत् ॥ ५९
व्यसृजंश्च सुगन्धीनि नानारूपाणि खात्तथा ।

पूर्वं भगवता प्रोक्तः कृष्णयोर्विजयो ध्रुवः ।
तत्तथास्तु नमस्तेऽस्तु प्रभो ब्रूहि पितामह ।
तत्सहस्राक्षवचनं निशम्य भगवान्प्रभुः । [5]
नोवाच तज्जयं तुल्यं तयोः कर्णकिरीटिनोः ।
तस्मादाशां गतः शक्रस्तूर्णीभूते पितामहे ।
विजयं पाण्डवेयस्य वधं कर्णस्य चाहवे ।

[(L. 1) M₃ om. the posterior half. M₁ पितामहः.
— (L. 2) M₃ om. तस्मादेव. T₂ एव (for एष). G₁
अपि (for अस्मि-). — (L. 3) Cf. line 2 of 996*. M₁
प्रोक्तं. — (L. 4) Cf. 44^a. M₁ पितामहः. — (L. 6) M_{2.3}
प्रोवाच (for नोवाच). G₁ तं (for तद्). G₁ M पुरुषसिंहयोः
(for कर्णकिरीटिनोः). — (L. 8) G₁ वधः. T₁ G₂ कर्णस्य
विजयं भवेत्; G₃ कर्णस्य च वधं भवेत् (for the posterior half).]
— After the above, T₂ reads 55^{ab}, followed by the
repetition of 50^a-55^d; T₁ G_{2.3} M_{3.4} repeat 50-55;
G₁ M_{1.2} repeat 50-52.

57 ^a) K₃ B_{1.4} D₁ D_{1.3}-5.7 इत्युक्ते (K₃ 'क्त्वा);
T_{1.2} G M तथोक्ते (T₂ 'क्तो) (for इत्युक्तो). — ^d) S₂
K₃ V₁ B D M_{2.4} ब्रह्मज्ञानानुशासनं.

58 ^a) G₁ श्रुतौ. — ^b) T₂ भवद्भ्यां जगद्विदं.
— ^c) T₂ व्येतु तो (वो?) रागः; G_{1.3} M₁ व्ये(M₁ व्यै-)
तु वो रोगः; G₂ [अ]प्येतु वो रागः; M₂₋₄ व्येतु वो रागः
(for नान्यथा तद्वि). T₁ तत्तथार्थोमरो रागः (sic). — ^d)
D₁ विगतज्वराः (for गतमन्यवः). Cc cites मन्युः. T_{1.2}
G M शमासुत(T₁ 'वृत्तः; G₂ 'पात)विमन्यवः.

59 ^a) S₂ श्रुतेंद्रः; K₃ श्रुत्वाय; D₁ D_{1.6} श्रुत्वैवं
(for श्रुत्वेन्द्र-). — ^c) D₁ D_{1.5} विस्मिताश्च (for 'तानि).
S₂ K₁ अभवद्. — ^d) S₂ K₃ V₁ B_{1.4.5} D₁ D₁₋₇ च
तं; B₂ वचः; D₁ तदा; D₈ च तौ (for च तत्). — For
59^{ab}, T₁ G M subst.:

1003* नोऽनुसृजता जयं तुल्यं तयोः पुरुषसिंहयोः ।

[Cf. line 6 of 1002*. G₁ सर्वभूतानि मारिष (for the
posterior half).]

60 ^a) K_{3.4} D₈ विसृजंश्च; D₃ (marg. as in text)
व्यसृजंश्च; D₈ व्यसृजंतः; S (T₃ missing) ससृजुश्च (for

पुष्पपर्वाणि विबुधा देवतूर्पाण्यवाद्यन् ॥ ६०
दिदक्षवश्चाप्रतिमं द्वैरर्थं नरसिंहयोः ।

देवदानवगन्धर्वाः सर्व एवावतस्थिरे ।

रथौ च तौ श्वेतहयौ युक्तकेतू महास्रनौ ॥ ६१

समागता लोकवीराः शङ्खान्दध्मुः पृथक्पृथक् ।

बाहुदेवार्जुनौ वीरौ कर्णशल्यौ च भारत ॥ ६२

तद्भीरुसंत्रासकरं युद्धं समभवत्तदा ।

व्यसंज्ञं). B₃ D₁ सुगंधानि. — ⁶) D_{n1} पुष्पपर्वाणि.
K₃ B₃ D₃ स्वात्तदा; D_{ai} D_{1.5} स्वे तदा; D_{n1} हर्षताः; D₃
वा तथा; T₁ G M चोन्नताः; T₂ हर्षिताः (for स्वात्तदा).
— ⁷) D_{n1} नानारूपाणि विबुधा. — ⁸) K₃ देवरूपाणि
(for तूर्पाणि). T₂ G₃ M चानदन्; G₂ नादयन् (for [अ]-
वाद). G₁ नानारूपाणि चोन्नदन्.

61 ^a) S (T₃ missing) दिदक्षया गताः सर्वे. — ^a)
D₃ [उ]पतस्थिरे (for [अ]व). — For 61^{cd}, S (T₃
missing) subst.:

1004* विस्मयोत्फुल्लनयना नान्या बुबुधिरि क्रियाः ।

[G₁ विबुधिरि (for बुबु).]

— After the above, T_{1.2} G M ins. an addl. colophon.

[Adhy. name: T₂ कर्णाजुंजयपराजयदेवतासंसर्गं; M प्रजा-
पतिर्द्विषादः. — Adhy. no.: T₁ G_{2.3} M₁ 102; T₂ 95;
G₁ M₂₋₁ 101.]

— Before 61^{cd}, T_{1.2} G_{1.2} M ins. संजयः. — ⁹) K₃
D₃ तथा (for रथौ). K₃ B_{3.5} तु तौ; V₁ B_{1.2.4} D_{ai} D_{n1}
D_{1.2-1} T₁ G_{2.3} M₁ तयोः; D₃ तौ तु; T₂ G₁ M₂₋₁ ततः
(for च तौ). B₃ S (T₃ missing) श्वेतहयैर् (for 'हयौ').
D₂ रथौ तु श्वेततुरगौ. — ¹⁰) S₁ K_{1.2.4} रक्तकेतू; K₃
युक्तकेतु; B₃ S (T₃ missing) युक्तौ दिव्यौ; D_{n1} दिव्यै-
युक्तौ; Bom. ed. दिव्यौ युक्तौ (for युक्तकेतू). B₃ D_{n1}
महास्रनौ; T₁ स्वर्ौ (for 'स्वनौ'). — After 61, N ins.:

1005* यौ तौ कर्णाजुंजौ राजन्प्रहृष्टावभ्यतिष्ठताम् ।

[(S K_{1.2.4} D_{2.3} तयोः; K₃ V₁ B₃ ततः (for यौ तौ).
K₁ कर्णाजुंजं. S₂ प्रहृष्टा. S₁ K₁ D₂ अभ्यतिष्ठतां; S₂ D_{n1}
व्यव; K₃ D_{ai} D_{1.5} अद्य; K₁ अव्य; B₃ D₃
अभ्यवतां (for 'तिष्ठताम्').]

62 ^a) D₃ सेनागता; S (T₃ missing) समास्थितौ
(for 'गता). K₄ लोकवराः; T_{1.2} G_{2.3} M₁ 'वीरौ (for
'वीराः). — ^b) T₁ G_{2.3} M₁ शंखं; M₄ शंखा. — ^c)
T₁ G_{2.3} चोभौ (for वीरौ). — ^d) K₃ शल्यकृष्णौ; V₁
B D (except D_{n1}) T₁ G M शल्यकर्णौ (for कर्णशल्यौ).

63 ^a) K₃ तद्भीरुः; B₃ न तत्र; T₁ तद्भीम- (for
वद्भीरु). V₁ B_{1.3} D_{ai} D₃ त्रासनकरं; B₂ D_{3.4.6.7}

अन्योन्यस्पर्धिनोर्वीर्यं शक्रशम्बरयोरिव ॥ ६३

तयोर्ध्वजौ वीतमालौ शुशुभाते रथस्थितौ ।

पृथग्रूपौ समार्हन्तौ क्रोधं युद्धे परस्परम् ॥ ६४

कर्णस्याशीविपनिभा रत्नसारवती दृढा ।

पुरंदरधनुःप्रख्या हस्तिकक्ष्या व्यराजत ॥ ६५

कपिश्रेष्ठस्तु पार्थस्य व्यादितास्यो भयंकरः ।

त्रासनजननं; D₁ त्रासनकं च (for 'संत्रासनकरं'). — ⁶)
B₁ D_{2.1.6.7} तदभवत् (for 'सम'). — ⁷) K₃ V₁ B_{1.2}
D_{ai} D_{1-2.3.5.7.9} T₁ M₁ स्पर्धिनौ (for 'स्पर्धिनोर').
B_{1.2.4} वीर्यं; D_{n1} उग्रं; D₃ संख्ये; D₃ शौर्ये; S (T₃
missing) वोरं (G₁ 'रः') (for वीर्ये). — ⁸) K₄
शक्रसंवरयोर्; D₃ शंखशंवरयोर् (for 'शक्र').

64 ^a) K₃ तावागतौ (for तयोर्ध्वजौ). K₃ V₁ B_{2.5}
D_{ai} D_{n1} D_{1.2.5.8} T₁ वीतमालौ; B_{1.4} D_{2.4.7} वीरतमौ; B₃
वीतभयौ; D₃ प्रविमलौ; T₂ G M द्वि (G₂ तु) विमलौ (for
वीतमालौ). — ^b) K_{1.2} V₁ B (except B₃) D_{ai} D_{n1}
D_{1.2.4.5} रथे स्थितौ; T₁ G_{2.3} शुभाकृतौ; T₂ G₁ M
शुभान्वितौ (for रथस्थितौ). — After 64^{cd}, D_{n1} T₂ ins.:

1006* राहुकेतु यथाकाशे उदितौ जगतः क्षये ।

— D_{n1} om. 64^{cd}. — ⁹) K₃ B₃ D₃ पृथग्रूपं; B₁₋₄
D_{ai} D_{1.3-7} Ca. 0 'रूतौ (D₃ 'यः') (for 'प्रयौ'). K₁
समाकृतौ (sic); K₂ 'छंतौ; K₃ सनाकृतौ; D_{ai} D_{1.5}
समाकृतौ; D₃ समृच्छंतौ; Cc समछंतौ (for समार्हन्तौ).
T_{1.2} G M पृथग्रजलंतौ सञ्जे (T₁ सज्ये; G₂ दृश्ये; G₃ युज्ये).
तां. — ¹⁰) K₃ V₁ B D (D_{n1} om.) S (T₃ missing)
क्रुद्धौ (for क्रोधं). B₃ तत्र (for युद्धे). — After 64,
B₂ (marg.) reads 66^{cd} and युद्धाभि (in 67^a),
repeating the same in its proper place.

65 ^a) कर्णस्याशि विपनिभा; K₄ M₁ 'स्यासी (M₁ 'शी')-
विपनिभा; D₂ 'स्यासीद्विपा रौद्रा; T₁ G₂ 'स्यासीविपसना.
— ^b) D_{ai} D_{1.5} रत्नसारवती; D_{n1} S (T₃ missing)
'सारमयी (M₁ 'यं'); D₂ वज्रसममयी; D₄ तत्र सारवती
(for 'रत्नसार'). M₁ दृढा. — ^c) K₃ 'धनुःप्रख्या;
B₁ रथप्रख्या; T_{1.2} G M₂₋₁ 'ध्वजप्रख्या; M₁ समप्रख्या.
(for 'धनुःप्रख्या'). — ^d) K₄ V₁ B (except B₃)
D T₁ हस्तिकक्ष्या (D₃ 'क्ष; T₁ 'क्ष्य) (for 'कक्ष्या').
S₂ D_{n1} D₁ M₁ विराजते (S₂ 'त; K₄ D₃ व्यरोचत;
T₁ व्यराजति (for 'जत'). — After 65, T₁ G_{2.3} read
69, repeating it in its proper place.

66 ^a) T₂ कपिध्वजस् (for 'श्रेष्ठस्). B₃ D₃ च; D₃
[S]य (for तु). — ^b) D_{n1} व्यादितास्य; G₁ व्यायतास्यो

C. 8. 4466
C. 8. 87. 94
K. 8. 93. 5

C. 8. 4466
B. 8. 87. 64
K. 8. 93. 5

भीषयन्नेव दंष्ट्राभिर्दुर्निरीक्ष्यो रविर्यथा ॥ ६६
युद्धाभिलाषुको भूत्वा ध्वजो गाण्डीवधन्वनः ।
कर्णध्वजमुपातिष्ठत्सोऽवधीदभिनर्दयन् ॥ ६७
उत्पत्य च महावेगः कक्ष्यामभ्यहनत्कपिः ।
नखैश्च दशनैश्चैव गरुडः पन्नगं यथा ॥ ६८
मुकिङ्किणीकाभरणा कालपाशोपमायसी ।

(for स्वादि). B₅ भयानकः; Dn₁ इवांतकः; T₂ भयावहः;
G₁ व्यराजत (for भयंकरः). — B₂ reads 66^{cd} and
युद्धाभि (in 67^a) for the first time after 64. — °) K₃
पिष्टयन्; B₂ (both times) भीषयन्नेव (for 'नेव').
V₁ B_{1.3-5} Dn₁ D_{1.3-5} S (T₃ missing) इव (for एव).
D₂ देष्टाभिर् (sio); D₄ दंष्ट्राभि (for दंष्ट्राभिर्). Dn₁ दंष्ट्राभि-
भीषयन्नाभिर्. — °) S₂ K₂₋₄ D_{2.3} दुर्निरीक्षो; K₁
'रीक्ष्ये (for 'रीक्ष्यो). B₂ (first time) रथिर् (for
रविर्). M₁ transp. रविः and यथा.

67 D₂ om. (hapl.) 67-68. — °) K₃ V₁
Dn₁ D₂ युद्धा (K₃ 'क्ता)भिलाषको भूत्वा; T₁ G M
कुदो (T₁ युद्धा)भिलषि (G₁ 'क्षि)तं गत्वा. — °) M₁
ध्वजो. D₈ गांजीव- (for गाण्डीव-). D₁ G₁ -धन्विनः
(for -धन्वनः). — °) B₂ कपिध्वजम् (for कर्ण'). S₂
अपातिष्ठत्; D₈ उपातिष्ठत्. — °) K₃ शौवधीद् (sio);
B (except B₂) Dn₁ D_{2.4.6.7} S (T₁ missing) स्वस्थानाद्
(for सोऽवधीद्). S K अभिनर्दयन्; B_{1.2} अतिर्दयन्;
B_{2.5} Dn₁ S (T₃ missing) वेगवान्कपिः; B₁ D_{2.4.6.7}
अभिनर्दयन्; Dn₁ D_{1.5} 'निर्दयन् (for 'नर्दयन्).

68 D₂ om. 68 (cf. v. l. 67). — °) K₃ Dn₁
उत्पतत; B_{2.4} उपेत्य तु; T₁ उत्पद्य च (for उत्पत्य च).
V₁ B_{1.3-5} Dn₁ D_{1.3-5} तु (for च). — °) V₁ B
(except B₅) D (D₂ om.) कक्षाम् (for कक्ष्याम्). K₃
V₁ B_{1.5} Dn₁ Dn₁ D_{1.5.7} अभ्याहनत्; K₄ D₈ अभ्यहनत्;
T₂ अभ्यहनत् (for अभ्य'). B₅ Dn₁ S (T₃ missing)
तदा (for कपिः). — B₂ om. (hapl.) 68^c-69^d. — °)
K₁ नगैश्च (for नखैश्च). — °) T₂ पन्नगं (for पन्नगं).
K₄ तथा (for यथा).

69 B₂ om. 69 (cf. v. l. 68). T₁ G_{2.3} read 69 for
the first time after 65. — °) V₁ B_{1.3-5} Dn₁ D₂₋₇
T₁ (second time).² G₃ (second time) M सा; Dn₁
D₁ T₁ (first time) G_{1.2} (both times).³ (first time)
स- (for सु). — °) D₈ गदा; T₁ G_{2.3} (all first time)
परा; T₁ (second time) तथा; G (G_{2.3} both times) तदा;
T₂ M गता (for [आ]यसी). D₂ कक्षा नागोपमायसी;

अभ्यद्रवत्सुसंकुद्धा नागकक्ष्या महाकपिम् ॥ ६९
उभयोर्हत्तमे युद्धे द्वैरथे द्यूत आहूते ।
प्रकुर्वते ध्वजौ युद्धं प्रत्यहेपन्हयान्हयाः ॥ ७०
अविध्यत्पुण्डरीकाक्षः शल्यं नयनसायकैः ।
स चापि पुण्डरीकाक्षं तथैवाभिसमीक्षत ॥ ७१
तत्राजयद्वासुदेवः शल्यं नयनसायकैः ।

T₂ M कालपाशोपमां गता. — °) K₃ सुसंकुद्धो; Dn₁
सुसंरुद्धा. V₁ B_{1.3.4} D_{2.4.6.7} अभ्यद्रवत् संकुद्धा; T₁ G₂
(both first time) अभ्यद्रवत् संरुद्धा; T₁ (second
time).² G_{1.2} (second time).³ (both times) M
अभ्यद्रवत् संरुद्धा. — °) V₁ B_{2.4} Dn₁ D₁₋₇ नागकक्षा;
B₁ 'कक्ष्या; Dn₁ हस्तिक्ष्वा (for नागकक्ष्या). V₁ B_{1.3-5}
Dn₁ Dn₁ D_{1.3-3} G₁ [अ]य तं; D₂ च तं; T₁ G_{2.3} (all
first time) [अ]य तं; T₁ (second time) [अ]यितं; T₂
G_{2.3} (both second time) [अ]यि तं (for महा-). K₃
नागवृक्षवनं कपिः.

70 °) K₃ V₁ B_{1.3.5} Dn₁ D_{1.2.5.8} तयोर्घोरतमे
(B₁ 'मैर्'); B_{2.4} Dn₁ D_{2.4.6.7} S (T₃ missing) तयो-
र्घोरतरे (for उभयोर्हत्तमे). S₂ उच्चमै. D₂ तत्र (for युद्धे).
— °) K_{2.4} [S]च्युत; D_{1.6.7} युद्ध (for युत). Cc cites
चूते (as in text). B₁ D_{1.3.5.7.8} आहूते; B₂ D₈ आहूते;
B₃ Dn₁ T₂ आहिते; T₁ G_{1.2} M आहूये (G₁ 'योः); G₃ आहूये
(for आहूते). — °) K₁ B₁ D_{1.3} अकुर्वी (D₁ 'वी')ते;
K₄ D₈ प्रकुर्वते; B_{2.5} Dn₁ M₂₋₄ प्रा (B₃ अ)कुर्वतां (for
प्रकुर्वते). K₂ ध्वजो; V₁ ध्वजे; G₂ ध्वजा (for ध्वजौ).
D₂ युद्धे (for युद्धं). — °) T₁ G₂ प्रत्यहेपन्. K₃ D₈
हया हयान् (by transp.); B₃ हया हयाः; G₁ नयाय्याः.
V₁ प्रत्यहेपयतां हयान्; Dn₁ T₂ पूर्व (T₂ 'र्व') पूर्वतरं तदा
(T₂ 'था'). — After 70, Dn₁ T₂ ins.:

1007* हया हयानभ्यहेपन्स्पर्धमानाः परस्परम् ।

[With the prior half, cf. 70^d. T₂ अभ्यहनत् (for 'हेपन्').]

71 °) D₈ आविध्यत्. S (T₃ missing) पुण्डरीकाक्षं
(for 'काक्षः). D₂ अदहत्पाण्डवीं सेनां. — °) D₂ S
(T₃ missing) शल्यो. — S K_{1.2} B₂ D₂ om. (hapl.)
71^c-72^b. — °) S (T₃ missing) तं (for स). Dn₁
शल्यश्च (for स चापि). Dn₁ S (T₃ missing) पुण्डरीकाक्षः
(Dn₁ 'क्ष'). — °) G₃ M [आ]जौ (for [अ]भि-). K₄
D₈ [अ]भिसमीक्षत; V₁ 'समेप्यत; T_{1.2} G_{1.2} [आ]जौ समीक्षत
(for [अ]भिसमीक्षत). K₃ तथैताभिसमीक्षता.

72 S K_{1.2} B₂ D₂ om. 72^{ab} (cf. v. l. 71). — °)
D₄ वा (for च). D_{2.3} [अ]जयं (D₃ 'यन्'); M₂ [अ]नयद्

कर्णं चाप्यजयदृष्ट्या कुन्तीपुत्रो धनंजयः ॥ ७२
अथाब्रवीत्सुतपुत्रः शल्यमाभाष्य सस्मितम् ।
यदि पार्थो रणे हन्यादद्य मामिह कर्हिचित् ।
किमुत्तरं तदा ते स्यात्सखे सत्यं ब्रवीहि मे ॥ ७३

शल्य उवाच ।

यदि कर्ण रणे हन्यादद्य त्वां श्वेतवाहनः ।
उभावेकरथेनाहं हन्यां माधवपाण्डवौ ॥ ७४

संजय उवाच ।

एवमेव तु गोविंदमर्जुनः प्रत्यभाषत ।
तं प्रहस्याब्रवीत्कृष्णः पार्थ परमिदं वचः ॥ ७५

पतेदिवाकरः स्थानाच्छीर्येतावेकधा क्षितिः ।
शैत्यमग्निरियान्न त्वा कर्णो हन्याद्वनंजयम् ॥ ७६
यदि त्वेवं कथंचित्स्याल्लोकपर्यसनं यथा ।
हन्यां कर्णं तथा शल्यं बाहुभ्यामेव संयुगे ॥ ७७
इति कृष्णवचः श्रुत्वा प्रहसन्कपिकेतनः ।
अर्जुनः प्रत्युवाचेदं कृष्णमङ्घ्रिकारिणम् ।
ममाप्येतावपर्याप्तौ कर्णशल्यौ जनार्दन ॥ ७८
सपताकाध्वजं कर्णं सशल्यरथवाजिनम् ।
सच्छत्रकवचं चैव सशक्तिशरकार्मुकम् ॥ ७९
द्रष्टास्यद्य शरैः कर्णं रणे कृत्तमनेकधा ।
अद्यैनं सरथं साध्वं सशक्तिकवचायुधम् ।

C. 8. 4482
B. 8. 27. 110
K. 8. 93. 21

(for [अ]ज"). B1 Dai D1 M2 दृष्ट्वा (for दृष्ट्या).

73 ^a) M3 तथा (for अथ). D3 om. (hapl.) from
सुतपुत्रः up to ब्रवी (in 73'). — ^b) K3 सन्मितं; K4
संमितं; D2 पाणिना; D4 आस्थितं; D5 सास्मितं (for स").
— After 73^{ab}, D2 ins.:

1008* उवाच प्रगयाद्राजन्सामपूर्वमिदं वचः ।

— Before 73^a, D2.6 ins. कर्णः. — ^a) D8 T2 इति (for
इह). — ^c) B2 किमन्यत्; G2 किमंतरं (for किमुत्तरं).
K3 B2 T1 G3 तदा तस्यात्; G1 तु दातव्यं; G2 तदा तस्य
(for तदा ते स्यात्). Dn1 T2 किं करिष्यसि संग्रामे. — ^c)
T1 G M सत्यमेतद् (for सखे सत्यं). S2 ब्रवीमि ते (for
'हि मे). Dn1 T2 शल्य सत्यमथोच्यताम्.

74 S K V1 D1-3.5.8 ins. after the ref.: B
Dai Da.7 ins. after 73:

1009* हते त्वयि दृष्टं हन्यामुभौ कृष्णधनंजयौ ।

[K3 V1 B D8.6.7 तु (for हि). D8 हनिष्यामि (for दृष्टं
हन्याम्). D2 हते मयि कथं हन्याद् (for the prior half).]
— ^a) G1 कर्ण. S K2 रथे (for रणे). — ^b) S
K1.2.4 एष (for अथ). — ^c) B2 [आ]जौ (for [अ]हं).
— ^d) B2 माधवकाल्युनौ (for 'पाण्डवौ).

75 S K1.2 S (T3 missing) om. the ref. — ^a)

K1.2.4 B4 एतत् (for एव). — ^b) T1 G2 ह्यभ्यभाषत;
T1 G1.3 M [S]प्यभ्य (for प्रत्य). — ^c) G1 स प्रसह्य
(for तं प्रहस्य). K3 कृष्ण. B5 अथाब्रवीत्तदा कृष्णः. — ^d)
B5 Dn1 सत्यं पार्थ (Dn1 'थम्) (for पार्थ परम्). K3
रम्यमिदं; B3 Dai D1.5 सत्यं; T2 परिमितं (for परमिदं).

76 ^a) K3 एते (for पतेद्). — ^b) K3 V1 B1.3-5
Dai D1.2-5.7 दीर्ये (K3 'थं)त; K4 दर्पिता; B2 दीर्यते (for
शीर्यते). K3 [अ]नेकदा. Dn1 मुप्येदपि महोदधिः; D2 मेरु
दीपत वा क्षितिः; S (T3 missing) शीर्ये (T1 भज्ये; M1

शीर्या)द्धमिरनेकधा. — ^c) Dai D1.5 शे (Dai शे).
त्वमग्नेर. K3 V1 B Dai D1-3.7.8 न त्वां; D5 T1 M
हित्वा; T2 नित्यं; G1.3 हि त्वां; G2 यद्वा (for न त्वा).
— ^d) Dn1 transp. हन्यात् and कर्णः. K3 V1 B2.2.5
Dai Dn1 D3-5.7.8 धनंजय (Dn1 D3 'यः) (for 'यम्).
77 ^a) D1 यदित्वेवं. V1 चैवं; Dn1 चैतत्; D5 S
(T3 missing) त्वेतत् (for त्वेवं). D5 कदाचित् (for
कथं). — ^b) K3 लोके; T1 G2 M लोके (for लोक-).
S Dn1 D1.3-पर्यासनं; B1-पर्यसनान्; B2 'वनं (for 'सनं).
Ca cites लोकपर्यासनं (as in text). K3 B2.5 तथा; B1
महत्; Dn1 D5 S (T3 missing) भवेत् (for यथा).
— ^c) D3 हन्यात्. Dn1 कर्णे; M3 कर्णस्. — ^d) Dn1
संयुगौ.

78 ^a) D3 प्रहसत्; M1 प्राहसत्. — ^a) Dn1
अङ्घ्रिकारिणः. — ^c) D3 तम् (for मम). V1 B1.3
[ए]व ताव्; B3 [ए]वेतद्; Dn1 तावद् (for [अ]प्येताव्).
B2.4 Dai D1.3-7 ममैव (B2 'नापि; B4 'मैव)
तावत्पर्याप्तौ; S (T3 missing) ममैव तु न (G3 न तु) पर्याप्तौ
(G2 'हो). Ca cites पर्याप्तौ. — ^c) K3 V1 B D
(except Dn1 D2) शल्यकर्णौ. S2 जनार्दनं.

79 ^a) S2 K1 V1 B Dai Dn1 D1.2-3 S (T3
missing) सपताकः; D2 त्वमद्य स (for सपताका). K3
-रथं (for -ध्वजं). — ^b) T2 सशल्यं. D3 -कार्मुकं (for
-वाजिनम्). — ^c) B2 छत्रं वै कवचं; T2 सचित्रकं (for
सच्छत्रं). — Dai om. (hapl.) 79^d-80^e. — ^d) B3
D3.6-8 T2 G2.3 M -वरकार्मुकं (for -शरं).

80 Dai om. 81^{ab} (cf. v. l. 79). — ^a) D3
द्रक्ष्यसि (for द्रष्टासि). V1 B Dn1 D1.3-7 रणे (for शरैः).
K1.2 Dn1 कृष्ण; V1 B2 D1.5 तूष्णं (for कर्णं). D2 सिद्धाष्ट

C. B. 4404
B. B. 87-112
K. B. 93-23

न हि मे शम्यते वैरं कृष्णां यत्प्राहसत्पुरा ॥ ८०
अद्य द्रष्टासि गोविन्द कर्णमुन्मथितं मया ।
वारणेनेव मत्तेन पुष्पितं जगतीरुहम् ॥ ८१
अद्य ता मधुरा वाचः श्रोतासि मधुसूदन ।

अद्याभिमन्युजननीममृणः सान्त्वयिष्यसि ।
कुन्तीं पितृष्वसारं च संप्रहृष्टो जनार्दन ॥ ८२
अद्य वाष्पमुखीं कृष्णां सान्त्वयिष्यसि माधव ।
वाग्भिश्चामृतकल्पाभिर्धर्मराजं युधिष्ठिरम् ॥ ८३

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि त्रिपष्टितमोऽध्यायः ॥ ६३ ॥

समरे तूर्णः; Ds हृष्टा शल्य रथे कर्णः; S (T₃ missing) तं पश्याद्य मया कृष्ण (G₁ कर्ण). — ^b) K₃ V₁ B D (D₁ om.) शरैश्छिन्नं (for रणे कृत्तम्). T_{1,2} G_{2,3} M शरैः क्षिप्तं (M₁ कृष्णं) धरातले; G₁ कृष्ण क्षिप्तं शरैर्मया. — ^c) K₁ अद्यैव; K₃ D₂ T₂ अद्यैनं; B₂ अद्यैव; D₁ G₂ अद्यैव (for अद्यैनं). S K_{1,2,4} सशरं (for सथं). T₁ चाश्वं (for साश्वं). — ^d) K₃ मधुरायुधं; S (T₃ missing) -वरकायुधं (for कवचायुधम्). — After 80^{ab}, K₄ V₁ B D₁ D_{1,3-7} S (T₃ missing) ins.:

1010* संचूर्णितमिवामर्दे पादपं पश्य दन्तिना ।

अद्य राधेयभार्याणां वैधव्यं समुपस्थितम् ।

ध्रुवं स्वमेवनिष्ठानि तामिदृष्टानि माधव ।

ध्रुवमद्यैव द्रष्टासि विधवाः कर्णयोषितः ।

[(L. 1) K₄ B_{1,4,5} D_{3,6,7} संचालितम् (for संचूर्णितम्). B₂ मया कृष्ण; D₁ T₂ इवारण्ये; T₁ इवामध्ये; G₃ 'य त्वं (for 'मर्दे). D₈ संमर्दे (for पादपं). D₁ दन्तिना यथा (for पश्य दन्तिना). S (T₃ missing) वृक्षं पश्याद्य दन्तिना (for the posterior half). — (L. 2) G₁ -दाराणां (for -भार्याणां). — (L. 3) K₄ V₁ B₁₋₄ D₁ D_{1,3,4,6} स्वमे हि; B₅ सुमे हि; D₁ स्वप्नानि (for स्वमेपु). K₄ D₆ [अ]रिष्ठानि (for [अ]नि). — (L. 4) D₁ T₂ द्रष्टासि ध्रुवमद्यैव (for the prior half). T₁ G M कर्णशल्ययोः (for 'योषितः).]

— After the above, G₃ reads 82^{cd}. V₁ B_{1,5} D₁ D_{1,5} read 80^{ef} twice. T₁ reads 80^{ef} after 82^{cd}. — ^e) B₁ तत् (for मे). K₃ शम्यते. D₁ D_{1,5} (all second time) वीरं; D₁ मन्युः (for वैरं). V₁ B₅ D₁ D₅ (all first time) न शम्यति हि मे मन्युः; B₁ (first time).₃ D₅ न हि शम्यति मे मन्युः (D₈ वीर). — ^f) K₄ कृष्णं यत्; B₅ (first time) यत्कृष्णां (by transp.); D₁ (first time).₂ कृष्णा यत्. V₁ B_{1,5} D₁ D_{1,5} (all second time) यदनेन कृतं पुरा; D₁ S (T₃ missing) यदनेन पुरा कृतं. — After 80, V₁ B_{1,5} D₁ D_{1,5,6} T₂ G M ins.:

1011* कृष्णां सभागतां दृष्ट्वा मृडेनादीर्घदर्शिता ।

अस्मांस्तथावहसता क्षिपता च पुनः पुनः ।

[(L. 2) Om. in M. B₁ तदा (for तथा). D₁ D_{1,3,4} तदोपहसता; T₂ तथाप'. B₁ क्षिप्यता; T₂ ज्वलता (for क्षिपता).]

81 T₁ om. (hapl.) 81^a-82^b. — ^b) K₂ उर्मथितं (for उन्मथितं). B₁ रणे (for मया). — ^c) K_{3,4} G₃ वारणेनैव; G₁ 'न च (for 'नैव). — ^d) K₁ -रुहम् (for 'रुहम्). Co cites जगतीरुहम् (as in text).

82 T₁ om. 82^{ab} (cf. v. l. 81). — ^a) K₃ अनुना; G_{2,3} अद्य तां. K₄ वाचाः; G₃ वाचं. — ^b) G₃ श्रोतासि. K₄ D_{2,8} मधुसूदनः. — After 82^{ab}, V₁ B D₁ D_{1,3-7} T₂ G M ins.:

1012* दिष्ट्वा जयसि वाष्ण्ये इति कर्णे निपातिते ।

[V₁ दृष्ट्वा. T₂ G M गोविन्द (for वाष्ण्ये).]

— D₃ om. 82^{cd}. G₃ reads 82^{cd} after 1010*. — ^e) K₃ अद्य (for अद्य). B₅ G₃ अभिमन्योर (for अभिमन्यु). — ^d) B₅ अनुणं; D₁ प्रहृष्टः; D_{1,5} T₁ G_{1,3} अनुणां (for अनुणः). K₃ सान्त्वयिष्यामि; B₃ 'यिष्यति; B₁ शांतयिष्यसि (for सान्त्व'). D₂ अनुणा सन्प्रयास्यसि — After 82^{cd}, T₁ reads 80^{ef} — ^e) K₁ D₁ D_{1,5} कुन्ती (for कुन्ती). S K_{1,2,4} D₁ D_{1,5} G₂ पितृ (D₁ D_{1,5} 'तुः)स्वसारं (for 'व्यसारं). — ^f) B₃ G₃ संप्रहृष्टा (G₃ 'ष्टा); D₁ प्रहृष्टः सञ्च (for संप्रहृष्टो). K₃ D₁ जनार्दनः.

83 ^b) K₃ V₁ B_{1,3,4} D (except D₁ D₈) S (T₁ missing) समाश्वासय (for सान्त्वयिष्यसि). — ^d) T₁ धर्मराजो. D₁ च पांडवं (for युधिष्ठिरम्).

Colophon om. in S₂; T₃ missing. — Day of Karna's Generalship: S₁ K_{1,2} द्वितीये (K₁ 'य) युद्धदिनसे. — Adhy. name: T₂ कर्णावुनयुद्धं; M₁ द्वैत्ये. — Adhy. no. (figures, words for both): S₁ (sec. m) 81; B₁ 85; B₅ 88; D₁ 97; D₁ 80; D₄ 67; D₈ 86; T₁ G_{2,3} M₁ 103; T₂ 96; G₁ M₂₋₄ 102.

६४

संजय उवाच ।

तदेवनागासुरसिद्धसंघै-

र्गन्धर्वयक्षाप्सरसां च संघैः ।

ब्रह्मर्षिराजर्षिमुपगुणजुष्टं

बभौ वियद्विस्मयनीयरूपम् ॥ १

नानद्यमानं निनदैर्मनोज्ञै-

र्वादित्रगीतस्तुतिभिश्च नृतैः ।

सर्वेऽन्तरिक्षे ददृशुर्मनुष्याः

स्वस्थांश्च तान्विस्मयनीयरूपांश्च ॥ २

64

This adhy. is missing in T₃ (cf. v. l. 8.60.32).

1 ^a) K₃ D₃ तदेव; D₁ तैदेव (sic); T₁ तथैव; G₁ तदेव; G₃ तदेव (for तदेव). K₁ -नागास्वर-; M₁ -नागासुर- (for -नागासुर-). K₃ V₁ B_{1.2.4.5} D₁ D_{2.4.6-8} -सिद्धयक्षैर-; B₃ D₁ D_{1.5} T_{1.2} G₁ -यक्षसिद्धैर- (T₁ 'ह्यै'); G_{2.3} M -सिद्धयक्ष- (for -सिद्धसंघैर-). — ^b) K₃ -यक्षाप्सरसां; V₁ B D₁ D₁ D₁₋₇ T₁ G_{1.3} -रक्षोप्सरसां; D₃ -यक्षोरगणां (sic); G₂ M₁ -नागाप्सरसां; M_{2.4} -विद्याप्स- (for -यक्षाप्स-). D₈ om. च. D₆ समूहैः; S (T₃ missing) गणैश्च (for च संघैः). — ^c) K₃ -सुवर्णजुष्टं; B₁ -सुपर्णगुह्यं (for -सुपर्णजुष्टं). — ^d) D₁ D_{1.8} विस्मयनीयकल्पं; D₂ 'मानरूपं (for 'नीयरूपम्).

2 D₂ om. (hapl.). 2. D₇ om. 2^{ab}. — ^a) K₄ नानाद्यमानं; T₁ रौराखं; G₁ M रारंखं; G₂ रारखं; G₃ दारखं (for नानाद्य). M₁ निनदैः. — ^b) K₄ वादित्रगीतैः; G_{1.2} 'हास- (for 'गीत-). K₃ V₁ B_{1.3-5} D_{2.4.6.7} -स्तुतिहास(D₆ 'स्य)नृत्यैः; B₂ D₁ -स्तुतिनृत्य-हासैः; T_{1.2} -स्तुतिहास(T₂ 'स्य)नृत्यैः; G_{1.2} -स्तुतिगीत-नृत्यैः (for -स्तुतिभिश्च नृत्यैः). K₄ नृत्यैः. D₁ D_{1.5} वादित्रनृत्यस्तुतिहासनीतैः. — ^c) K_{3.4} D₁ D₁ D_{1.3.5} S (T₃ missing) सर्वैरति(D₁ 'र)क्षैः; V₁ B D₂ 'रीक्षं (B₁ 'क्षे) (for 'रिक्षे). — ^d) K_{3.4} D₆ स्वस्थांश्च; V₁ B₂ T₂ स्व(T₂ ख)स्थांश्च; D₇ स्वस्थांश्च (for खस्थांश्च). V₁ तद् (for तान्). K₃ विस्मयरूपयुक्तान्; K₄ B₂ विस्मयनीयरूपं (for 'रूपां). D₁ स्वस्थांश्च तद्विस्मयनीयरूपं.

3 ^a) S (T₃ missing) -मुख्या (for -योधा). — ^b) D₂ विचित्र- (for वादित्र-). K₁ B₃ -यंत्रायुध-; K₄ -गोधा-युध-; V₁ B₁₋₄ D₁ D_{1.3-7} -शब्दायुध-; D₁ -शंखस्वन-; D₂ -शंखायुध-; D₃ -यंत्रायुध-; M₁ -चित्रायुध- (for -यंत्र-

ततः प्रहृष्टाः कुरुपाण्डुयोधा

वादित्रपत्रायुधसिंहनादैः ।

निनादयन्तो वसुधां दिशश्च

स्वनेन सर्वे द्विपतो निजघ्नुः ॥ ३

नानाश्वमातङ्गरथायुताकुलं

वरासिञ्जकृष्टिनिपातदुःसहम् ।

अभीरुजुष्टं हतदेहसंकुलं

रणाजिरं लोहितरक्तमावभौ ॥ ४

तथा प्रवृत्तेऽस्त्रभृतां पराभवे

C. 8. 4494
B. 8. 28. 5
K. 8. 24. 5

युध-). — ^a) V₁ B₃ D₁ D₁ D_{1.2.5} निनादयन्तो; D₈ S (T₃ missing) संनाद- (for निनाद-). K₁ D₃ G₁ M₁ वसुधा. V₁ B_{1.4} D₁ D_{1.5-7} दिवं; M₁ दिवश्च (for दिशश्च). — ^d) V₁ सर्व-; B₂ सर्व-; D₁ सर्वान् (for सर्व-). B₂ D₃ द्विपतां. M [S] निजघ्नुः (for नि-).

4 ^a) K₃ V₁ B D नराश्व-; K₄ ननास्व- (sic); S (T₃ missing) रथाश्व- (for नानाश्व-). K₃ (marg. as in text) V₁ -रथैर्युताकुलं; B₂ D₆ -रथायुताकुलं; D₁ D₂ -रथैः समाकुलं; S (T₃ missing) -नरा(G₃ -रथा)युतं तदा (for -रथायुताकुलं). — ^b) K₄ वरासि-; V₁ B_{1.3.4} D₁ D_{1.3.4.6-8} गदासि-; B₂ कुलंसि- (sic); D₁ D_{2.5} S (T₃ missing) वरासि- (for वरासि-). K₄ -शकृष्टि-; D₃ -शकृष्टि-; T_{1.2} G₂ M₁ -शकृष्टि- (for -शकृष्टि-). G₂ M -दुःसहं (for -दुःसहम्). — ^c) K₃ अभीरुजुष्टं; D₁ अभोरु-; D₃ अभीरु- (for अभीरु-). V₁ B_{1.3.4} नरदेव-; D₁ D_{1.3-5} नरदेह- (for हतदेह-). — ^d) S K B₃ D₁ D_{2.3} लोहितमावभौ तदा (K₂ 'या); B₂ 'रक्तया वभौ (for 'रक्तमावभौ). Co cites लोहितं and रक्तं. — After 4, N ins.:

1013* बभूव युद्धं कुरुपाण्डवानां

यथा सुराणामसुरैः सहाभवत् ।

[(L. 2) S₂ K₄ ह्यनुरैः (for अनुरैः).]

5 ^a) K₁ [S]स्तुभ्यतां (sic); K₃ D_{4.3} [S]मुभृतां (K₃ 'ता); B_{2.3} D₁ D_{1.5} सुहृदां; D₂ [S]भृतां (for 'भृतां). D₁ तुमुले सुदारणे; S (T₃ missing) सुभृतां परंतपौ (for Sभृतां पराभवे). — ^b) S₁ B₂ D (except D₂) धनंजयस्य (for 'जयस्य). V₁ B_{1.3.4} D₁ D₁ D_{1.3-7.8} (by corr.) T₁ [आ]धिरथेय-; B₃ D_{2.3} (before corr.) 'रथश्च; T₂ G [अ]तिरथि(G₂ 'य)श्च (for [आ]धि). — ^c) M₃ partly damaged. T_{1.2} G M_{1.2.4} सर्वा निदि-तैर (for सैन्यं च शितैर). B₂ शतैर; D₃ शरैर (for

C. 9. 449a
B. 8. 82. 5
M. 8. 84. 5

धनंजयश्चाधिरथिश्च सायकैः ।
 दिशश्च सैन्यं च शितैरजिह्वगैः
 परस्परं प्रोर्णवतुः स्म दंशितौ ॥ ५
 ततस्त्वदीयाश्च परे च सायकैः
 कृतेऽन्धकारे विविदुर्न किंचन ।
 भयात्तु तावेव रथौ समाश्रयं-
 स्तमोनुदौ स्वे प्रसृता इवांशवः ॥ ६
 ततोऽस्त्रमखेण परस्परस्य तौ
 विधूय वाताविह पूर्वपश्चिमौ ।
 घनान्धकारे वितते तमोनुदौ
 यथोदितौ तद्बद्धतीव रेजतुः ॥ ७

न चाभिमन्तव्यमिति प्रचोदिताः
 परे त्वदीयाश्च तदावतस्थिरे ।
 महारथौ तौ परिवार्य सर्वतः
 सुरासुरा वासवशम्बराविह ॥ ८
 मृदङ्गभेरीपणवानकखनै-
 निनादिते भारत शङ्खनिखनैः ।
 ससिंहनादौ वभतुर्नरोत्तमौ
 शशाङ्कध्वर्याविह मेघसंघ्रवे ॥ ९
 महाधनुर्मण्डलमध्यगावुभौ
 सुवर्चसौ वाणसहस्ररश्मिनौ ।
 दिधक्षमाणौ सचराचरं जग-

शितैर). — ^a) Ś1 प्रोर्णवतः; Ś2 प्रोर्णवतः; K1.4 प्रा(K1 प्रो)र्णवतः; K2 प्राणुदतः; V1 Da1 D1.5.8 प्रोणुवतुश्च; B2 तौ बहवश्च (sic); B3 Dn1 T1 G M प्राणुण(G2 'ण)तां; D2 ताडयतुः; D4 प्रणुदतुश्च; D5 प्रोर्णुदतुश्च; T2 प्राणवतां; Ca प्रोर्णवतः; Cc मोययंतौ (for प्रोर्णवतुः). K3 B3 D5 सुः; V1 B1.2.4 Da1 D1.3-7 S (T3 missing) च (for स्म). K4 G1.2 दंशितौ; G3 M दंशितैः (for दंशितौ). B5 Dn1 D2 सुदंशितैः (for स्म दंशितौ).

6 ^a) Ś2 K4 तदा (for ततस्). D8 त्वदीयांश्च (for 'याश्च) K4 परा; D8 परांश्च (for परे). K2 om. च. — ^b) K3 D2 G1 कृतांधकारे (for कृतेऽन्ध). Dn1 ददुश्च (for विविदुश्च). D8 किञ्चन. — ^c) B1.4 Da1 D1.3-6.7 भयातुरा; B3 D6 T1 'तुरावः; D2 'तु ताम् (for 'तु ताव). Ś2 (sup. lin. as in text) K4 V1 B5-5 Dn1 D3.4.6 T1 M2.4 एकरथौ; K3 Da1 D1.2.5.7 एकरथं (D1 'थ-); B1 D8 एकरथे (for एव रथौ). Ś1 V1 D2.3 G1 समाश्रयं (G1 'यस); K2 'श्रयत्; K3 महाश्रयौ (for समाश्रयंस). B2 भयान्वभावैकरथौ समाश्रयंस. — ^d) Ś2 तमो रदौ; K1 तु सो नुदौ (sic); B1 D7 तमोभ्रुदौ; B2 तमानुदौ; M1 तमेरदौ (for तमोनुदौ). K1.2 * प्रसृत; K3 D2.6 T2 G3 स्वप्रसृ(D6 'कृ)ता; B2 खेन्दुतम्; T1 G2 तौ प्रहृता; M स्वाः (M1 स्वा)प्रसृता (for स्वे प्रसृता). B2 एव सर्वतः; D2 इवांशुमान् (for 'शवः). Dn1 ततोऽभवत्स्वदुतमेव सर्वतः.

7 ^a) K1.2 [S]स्त्रमंत्रेण. K3 परस्परतौ; Dn1 D1.2 'स्परं तौ; T1.2 'स्परं च तौ; G M परेण तौ (G1 वै) तदा (for परस्परस्य तौ). B1.4 D1.8 om. तौ. — ^b) Da1 D1.5 विधूय रुद्रावः; T1 विधूतवातावः; M1 विधूतपापावः. — ^c) D2 वाणांधकारे (for घनान्ध). B4 तमोनुमौ; Da1 तमोनुदौ; Ca.0 तमो' (as in text). G1 घनांधकारो विततौ

यथोदितौ. — ^a) K1 यथोदितसः; K3 तथोदितौ; G1 तमोनुदौ (for यथोदितौ).

8 ^a) D2 नरा; D3 ततो (for न च). K3 D1 [अ]ति. (D1 'मि)मर्तव्यम्; K4 [अ]भ्यमंतव्यम्; V1 B1.2.5 Da1 Dn1 D5.8 S (T3 missing) [अ]भिसर्तव्यम्; B3.4 D3.4.6.7 Cv [अ]तिसर्तव्यम्; D2 हि मर्तव्यम् (for [अ]भिमन्तव्यम्). K3 अवायुरात्मकाः (sic); Dn1 इति प्रहर्षिताः; D2 इतीव मोहिताः; T2 इति प्रचोदिताः (for इति प्रचोदिताः). — ^b) Dn1 T1.2 तथा; M2 तव (for तदा). — ^c) B1.5 D6.7 T1.2 G1.2 सुरासुरौ (for 'सुरा). B2.8 Dn1 शंबरवासवावः (for वासवशम्बरावः).

9 ^a) T1 -पटहानक- (for -पणवानक-). Ca cites पणवः. Ś1 K2 -स्त्रैरः; K1 -सुरैरः; K4 -श्वनैरः (for -स्त्रैरः). — Dn1 D2 om. (hapl.) 9^b. — ^b) K3 B D2.4.6.7 T2 G1 निनादितं (K3 T2 'तैरः; G1 'तौ); T1 विनादिते (for निना'). S (T3 missing) वाहन- (for भारत). Ś K3 D3 -निःस्त्रनैः. — ^c) V1 तौ (for स्-). K4 Dn1 S (T3 missing) स(G2.3 तौ)सिंहनादैरः; B Da1 D1.3-7 तौ (B2.5 स्-) सिंहनादं (for ससिंहनादौ). K1 वभत (sic); K3 बहतुरः; K4 V1 B Da1 Dn1 D1.3.5-7 नदतुरः; D2 बहतुरः (for वभतुर). D2 च वभूतुस्तौ (for वभतुर्नरोत्तमौ). — ^d) G2.3 पतंगचंद्राविह दुःसहावुभौ. — After 9, Dn1 ins.:

1014* विरेजतुस्तौ पुरुषपर्मौ तदा ।

10 G2 om. 10. — ^a) K1 -मध्यगावभौ; T1 -मध्यवर्तिनौ; T2 G1.3 M -मध्यगोचरौ (for -मध्यगावुभौ). — ^b) V1 G1 M1.2.4 -रश्मिणौ; Dn1 D6.3 (before corr.) T2 -दीधितिः; D3 (by corr.) -दीधिति (for -रश्मिना). — ^c) K1 Dn1 दिधक्षमाणौ (Dn1 'तौ); K3 दिधक्षमाणौ; D3 दिधिक्षः; T1 M1 द(M1 वि)धक्ष' (for

युगास्तद्ध्याविच दुःसहौ रणे ॥ १०
 उभावजेयावहितान्तकाबुभौ
 जिघांसतुस्तौ कृतिनौ परस्परम् ।
 महाहवे वीरवरौ समीयत-
 र्यथेन्द्रजम्भाविच कर्णपाण्डवौ ॥ ११
 ततो महास्त्राणि महाधनुर्धरौ
 विमुञ्चमानाविपुभिर्भयानकैः ।
 नराश्वनागानमितौ निजघ्नतुः
 परस्परं जघ्नतुरुत्तमेपुभिः ॥ १२
 ततो विसृजतुः पुनरर्दिताः शरै-
 र्नीरुत्तमाभ्यां कुरुपाण्डवाश्रयाः ।

सनागपच्यश्चरथा दिशो गता-
 स्तथा यथा सिंहभयाद्रनौकसः ॥ १३
 ततस्तु दुर्योधनभोजसौवलाः
 कृपश्च शारद्वतिसूनुना सह ।
 महारथाः पञ्च धनंजयाच्युतौ
 शरैः शरीरान्तकरैरताडयन् ॥ १४
 धनूपि तेषामिषुधीन्हयान्ध्वजा-
 त्रयांश्च सूतांश्च धनंजयः शरैः ।
 समं च चिच्छेद पराभिनच ता-
 ञ्शरोत्तमैर्द्वादशभिश्च सूतजम् ॥ १५
 अथाभ्यधावंस्त्वरिताः शतं रथाः

C. 8. 4525
 B. 8. 52. 16
 K. 8. 84. 16

दिशः). — ^a) T₁ G₁ M दुःपहाबुभौ (for दुःसहौ रणे).
 G₂ उभौ (for रणे).

11 ^a) T_{1.2} G_{1.2} M अजययाव (G₂ 'ह्याव' (for अजेयाव). K₂ अहितार्तकाव; T₁ 'तांतराव' (for 'तान्तकाव').
 — ^b) V₁ B D₁ D₂ D_{1.3-7} T_{1.2} G M₂₋₄ उभौ (V₁ विश्वं जिघांस; D₃ जिघांसयंतौ (for 'तुस्तौ'). S K_{1.2} D₂ कृतिनः (for 'नौ'). M₁ जिघाजिघांसकृतितौ परस्परं. — ^c) T₂ महाभये; M₂₋₃ 'रणे (for 'हवे). K₃ वीरवरैः; V₁ B₁₋₄ D₁ D_{1.3-5.7.8} G M 'तरौ (M₁ 'हे); B₅ D₂ T₂ वीरभयौ (for वीरवरौ). D₂ उभौ धनुर्गाहवरौ समीयतुः.
 — ^d) B (except B₁) D₂ D_{3.4.6-8} महेंद्रः; S (T₃ missing) सुहृदः (for सथेन्द्रः). S₂ -जंभाव; D₅ -जंभाव;
 G_{2.3} M₂₋₄ -वृत्राव (for -जम्भाव). D₁ D_{1.5} पार्थसूतजौ (for कर्णपाण्डवौ).

12 D₃ om. 12. D₂ reads 12^{ab} on marg. — ^b) D₂ D_{1.5} भयानकौ (for 'नकैः). — ^c) K₃ अरिसमितानि (for अमितौ निजघ्नतुः). V₁ B D (D₃ om.) अमितान् (for अमितौ). S (T₃ missing) रथान्द्रिपांश्चापि तथा हयाश्च (G₂ हयांस्तथान्) रान्. — ^d) K₁ जघ्नत्तर (sic); K₂ जघ्नतुः. V₁ B D₁ D₂ D_{1.4-7} परस्परं चा (D₁ वा) पि महारथौ नृ (V₁ D₁ D_{1.5} 'शरैर्नृ) प.

13 ^a) K₃ V₁ [S] भिसृजतुः; D₃ विशसृजतुः (for विसृजतुः). K₁ अर्दिभाः (sic); B₅ उर्जिताः; D_{5.7} G₂ आर्दिताः. D₂ नरा (for शरैर्). — ^b) S₁ K_{1.2} वरुत्तमाभ्यां; S₂ यथो (for नरो). S₁ K_{1.2} D₂ कुरुपाण्डवाद् (D₁ 'श्र) यः; D₃ 'वाश्रयं; G₁ 'वाश्रिताः (for 'वाश्रयाः). — ^c) S₂ 'पलाशः; D₅ 'पच्यश्च (for 'पच्यश्च). D₅ -विरथा (for 'रथा). G₂ शरा हतास् (for दिशो गतास्). K₁ गतस्; K₃ B₅ D₂ दश; D₃ धुतास्; T_{1.2} G_{1.3} M द्रुतास् (for

गतास्). — ^d) K₁ तथा तथा; K₃ यथा तथा (by transp.); T₁ मृगा यथा. D₂ सिंहहता (for 'भयाद्).

14 ^a) K₃ B₅ च (for तु). K₁ -सेफलाः (sic) (for -सौवलाः). — ^b) D₁ D₂ कृपेण; D₃ द्रौणिश्च (for कृपश्च). K₁ B₁ D₁ D_{1.3-6} Ca शारद्वतिसूनुना; K₄ V₁ D₂ सारद्वतः. S (T₃ missing) कृपो गुरोश्चापि सुतोः महा-
 हवे. — ^c) B₂ धनंजयाबुभौ; G₁ 'जयं रणे. — ^d) D₁ D₂ T₁ शरीरार्तिकरैर्; G₁ 'रातिगमैर्; G_{2.3} M 'रातिदरैर् (for 'रान्तकरैर्). K₄ V₁ G₁ M₁ अताडयत् (for 'डयन्).

15 ^a) K_{1.2} M₁ इषुधीर्; B_{2.4} D₁ D_{1.2-7} 'धीः; T₁ G 'भिर (for 'धीन्). K₁ D₃ हया (D₃ 'य-) ध्वजाः; D₂ D₂ ध्वजान्हयान् (by transp.); G₂ हया द्विपाः. K₃ om. ध्वजान्. V₁ गजान्; B₅ रथान्; T_{1.2} G_{1.3} M₁ द्विपान् (for ध्वजान्). — ^b) K₄ रथाश्च (for रथांश्च). K_{3.4} V₁ B_{1.2.4} D₁ D_{1.3-5.7} स- (for च). — ^c) S₁ समंश्च चिच्छेद; K₃ D₂ स संप्रचिच्छेद; V₁ B_{1.4} D₁ D₁₋₇ S (T₃ missing) समं प्रं; D₃ ततः प्रं (for समं च विं). K₃ शराभिनच्छाव; K₄ पदातिनः शराव (for पराभिनच ताव). B₅ ततः (for च ताव). B_{2.3} D₂ समं प्रमथ्याशु परान्त-
 मंततः. Ca cites समं (as in text). — After 15, D₂ ins.:

1015* ते पञ्च वीराः सततं हता[या]रथाः

निरुत्तदेहातुर्नबाणवेगैः ।

प्रदुद्रुवुस्त्र पदातयो मृगं

रुरुहं हू] रथान्येपु पुनर्ययुश्च तम् ।

16 ^a) K₃ D₁ तथा; M₃ अतो (for अथ). K₃ V₁ B D₁ D_{1.3-7} त्वरितं; D₃ चरितं (for त्वरिताः). D₃ transp. शतं and रथाः. — ^b) S K_{1.2.4} V₁ B₅ D₂ D₂ गजा (K₄ 'जां)श्चाजुनम्; D₅ T₂ G च नागा जयम्; T₁ च

C. 8. 4505
B. 8. 88. 16
K. 8. 84. 16

शतं च नागार्जुनमाततायिनः ।
शकास्तुखारा यवनाश्च सादिनः
सहैव काम्बोजवरैर्जिघांसवः ॥ १६
वराधुधान्पाणिगतान्करैः सह
क्षुरैर्न्यकृन्तंस्त्वरिताः शिरांसि च ।
हयाश्च नागाश्च रथाश्च युध्यतां
धनंजयः शत्रुगणं तमक्षिणोत् ॥ १७
ततोऽन्तरिक्षे सुरतूर्यनिखनाः
ससाधुवादा हृषितैः समीरिताः ।
निपेतुरप्युत्तमपुष्पवृष्टयः

नागाः शतम् (for 'गार्जुनम्'). — °) S₁ K₂ शकारास्तुखाराः;
K₈ B (except B₈) Da₁ Dn₁ D_{1.2.4-7} शकास्तुपाराः; T₁
G_{2.8} गतास्तुरंगैरः; T₂ G₁ M₁ शकास्तुरंगैरः; M₂₋₄ शतं (M₂
'र') तुरंगैर (for शकास्तुखारा). G₂ यवनैश्च. V₁ B₂₋₄
D_{3.4.6-8} तु; B₈ स- (for च). — °) Some MSS.
काम्बोजवरैरः; K₁ कास्त्रोजः; K₈ काम्बोजवरैरः; D₂ 'रथैर' (for
'वरैर'). K₈ जिघांसयान् (for 'सवः').

17 °) S (T₃ missing) वराधुधं (for 'युधान्').
T₃ प्रासशतं; M₁ प्राणिशतं (for पाणिगतान्). B_{1.4}
Da₁ Dn₁ D_{1.8-7} पाणिगतैः शरैः सह; D₂ पाणितलैर्ग्रज-
न्दारैः; T₁ G₁ (sup. lin.) M₂₋₄ प्रा (M₂₋₄ पा) णिशतं शरैः
सह; G_{2.8} प्राणिश (G₈ 'ग' तं महीपते (for पाणिगतान्करैः सह).
K₈ समस्तान् (for करैः सह). — °) K₂ नृकृन्तंस्, K₈ निकृन्तं;
V₁ B_{4.8} Da₁ Dn₁ D_{1.8-7} न्य (V₁ नि) कृन्तत्; B₁ निकृन्तस्
(for न्यकृन्तंस्). K₈ V₁ B₂₋₅ Da₁ D_{1.8-5.7} त्वरितः;
Dn₁ प्रपतन् (for त्वरिताः). T₁ G₁ निकृन्तन्यपतन्; T₃ G₈
M निकृत्तान्यपतन्; G₂ निकृत्त न्यपतन् (for न्यकृन्तं-
स्त्वरिताः). D₂ सह क्षुरैर्निकृन्तानि शिरांसि*. — °) G₃
हताश्च- (for हयाश्च). K₈ om. रथाश्च. K₂ युयुध्यतां;
Dn₁ D₈ युध्यतो; D_{3.4} युध्यतान्. T_{1.2} G_{1.2} M हयाश्च
नागाश्च रथाश्च युध्यतां (M 'ता'). — °) K₈ शत्रुगणाक्षि-
दक्षिणैः; V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.8-7} शत्रुगणान्क्षि (B₈ 'णं क्षि) तौ-
क्षिणो (V₁ Da₁ D₁ क्षणात्; D₂ शत्रुगणानवाक्षिणोत् (for
'गणं तमक्षिणोत्). S (T₃ missing; M₈ sup. lin.) धनंजये
नारिगणाः क्षिताविह (T₁ क्षता हव; T₂ G₁ M₈ क्षिताविति).
Ca cites अक्षिणोत् (as in text). — For 17, D₈ subst.:

1016* तदा स तेषां युधि सन्यसाची
क्षुरैः प्रविच्छेद धनंजयश्च ।
नागान्दयाग्रयसूतांश्च तत्र
शिरांसि तेषामिषुभिः किरिटी ।

सुरूपगन्धाः पवनेरिताः शिवाः ॥ १८
तदद्भुतं देवमनुष्यसाक्षिकं
समीक्ष्य भूतानि विसिष्मिषुर्वप ।
तवात्मजः सूतसुतश्च न व्यथां
न विस्मयं जग्मतुरेकनिश्चयौ ॥ १९
अथाब्रवीद्गोणसुतस्तवात्मजं
करं करेण प्रतिपीड्य सान्त्वयन् ।
प्रसीद दुर्योधन शास्य पाण्डवै-
रलं विरोधेन धिगस्तु विग्रहश्च ॥ २०
हतो गुरुर्ब्रह्मसमो महास्रवि-

धनंजये युध्यमाने च तत्र
क्षणेन सर्वं क्षयमाविश ।

[5]

18 °) S₂ V₁ B D₈ ततोऽन्तरिक्षे (S₂ 'वृ' क्षे (for 'रिक्षे).
K₄ स्वरतूर्यः; D₂ सुरतूर्यः; D₃ नृपतूर्य (for सुरतूर्य).
Some MSS. -निःखनाः (for -निखनाः). — °) B₁
हृषितैः; D₃ हृषितौ (for हृषितैः). V₁ समर्पिताः (for समी-
रिताः). — °) T₂ अत्युत्तम- (for अप्युत्तम-). — °)
S₂ संगंधरूपाः; K₁ D_{2.8.7} G₈ स्वरूपगन्धाः; K₈ M₈ स्वरूपं;
V₁ B₂ सपुष्पं; Da₁ D_{1.5} स (Da₁ सु) पुष्पं; Dn₁ सुगंधिः;
T₁ वतुश्च गन्धाः (for सुरूपगन्धाः). Dn₁ D_{2.8} S (T₃
missing) शुभाः (for शिवाः).

19 °) G₁ ततोऽद्भुतं (for तद°). D₃ सेवितं; G₁
साक्षीन् (for साक्षिकं). — °) G₁ निरीक्ष्य (for
समीक्ष्य). S₂ K_{8.4} विसि (K₁ 'स') क्षयुरः; K₁ D₈ विसि-
(D₈ 'स') क्षियुरः; B₈ क्षियुरः; D₂ 'क्षिपुः; D₃ 'क्षियूरः;
D₈ T_{1.2} G₁ विसि (T₁ 'क्षि') क्षिरे; G_{2.8} M 'क्षिरे (for
'क्षियुर'). V₁ B₁ D₂ नृपाः; B₂ Da₁ Dn₁ D_{1.5} तदा (for
नृप). — After 19^{ab}, D₂ ins.:

1017* अहोऽर्जुनेनैव कृतं महत्तरं
यदेकवीरो युयुधे महारथान् ।

समीक्ष्य देवाश्च नृराजमुख्याः]

शशंशुः] कृष्णार्जुनयोर्महद्यशः ।

— °) K₈ तवात्मजाः. G₁ सूतपुत्रश्च (for 'सुतश्च'). S
(T₃ missing) तावुभौ (for न व्यथां).

20 °) T₁ G_{2.8} तदा (for अथ). — °) K₁
सांत्वयं; K₈ D₈ सान्वयः (D₈ 'यं'); B_{1.4} शांतयदः; G₁
सांत्वयन् (sic) (for सान्त्वयन्). — °) D₈ G₁ M₁
विग्रहः (for 'हम्).

21 °) G₁ अहो (for हतो). S₁ ब्राह्मसमो; G₁ मे
महितो; M₈ ब्रह्मसुतो (for 'समो'). — °) D₈ भीष्मप्रवृत्ता

तथैव मीष्मप्रमुखा नरर्षभाः ।
अहं त्ववध्यो मम चापि मातुलः
प्रशाधि राज्यं सह पाण्डवैश्चिरम् ॥ २१
धनंजयः स्वास्यति वारितो मया
जनार्दनो नैव विरोधमिच्छति ।
युधिष्ठिरो भूतहिते सदा रतो
वृकोदरस्तद्वशगस्तथा यमौ ॥ २२
त्वया च पार्थैश्च परस्परेण
प्रजाः शिवं प्राप्नुयुरिच्छति त्वयि ।
व्रजन्तु शेपाः स्वपुराणि पार्थिवा

निवृत्तवैराश्च भवन्तु सैनिकाः ॥ २३
न चेद्वचः श्रोष्यसि मे नराधिप
ध्रुवं प्रतप्तासि हतोऽरिभिर्धुधि ।
इदं च दृष्टं जगता सह त्वया
कृतं यदेकेन किरीटमालिना ।
यथा न कुर्याद्बलभिन्न चान्तको
न च प्रचेता भगवान्न यक्षराट् ॥ २४
अतोऽपि भूयांश्च गुणैर्धनंजयः
स चाभिपत्स्यत्यखिलं वचो मम ।
तवानुयात्रां च तथा करिष्यति

C. 8. 4515
B. 8. 88. 26
K. 8. 94. 36

(for 'प्रमुखा'). $\dot{S}_2$ नरोद्धता: (sup. lin. °त:); B₅ नरोत्तमाः; Dai Dni D1.5 महारथाः; S (T₃ missing) नराधिपाः (for नरर्षभाः). — °) K₃ च शेपो; G₁ M₁ च वध्यो (for त्ववध्यो). K₄ चास्मि; S (T₃ missing) चैव (for चापि).

22 °) K₃ स्वास्यति; B₅ Dni T₁ शास्यति (for स्वास्यति). — °) D₂ धनंजयो (for जनार्दनो). K₃ विरोद्धम् (for 'धम्'). — °) D₃ युधिष्ठिरे (for 'ष्ठिरो'). K₃ भूतहिते (for 'भूत'). Dni S (T₃ missing) transp. सदा and रतः. — °) $\dot{S}_2$ त्वद्वशगसः; T₂ तद्वशगास (for 'शगास'). G₂ रणे (for यमौ).

23 °) Dni त्वया तु; D₃ प्रयाहि (for त्वया च). K₃ पार्थौ च; S (T₃ missing) पार्थेन (for पार्थैश्च). $\dot{S}_2$ K_{2.4} B Dai D1-3 परस्परेण च ($\dot{S}_1$ K₄ हि; B₅ वः); Dni T_{1.2} G₁ M कृते च (T₂ तु) संविदे; G_{2.3} कृते च संगमे (for परस्परेण). — °) $\dot{S}_2$ K₄ शमं; D₃ T_{1.2} G सुखं; M₂₋₄ स्वयं (for शिवं). $\dot{S}$ K_{1.2.4} B (except B₅) D_{3.4.7} ह्यामुपुर; K₃ ह्यामुपर (sic) (for प्राप्नुयुर). B₅ D₃ इच्छतस्तव; Dni S (T₃ missing) इच्छया तव (for इच्छति त्वयि). — °) $\dot{S}$ K_{1.2.4} प्रयांतु (for व्रजन्तु). $\dot{S}_2$ D₃ सुपुराणि; G₂ तु पु° (for स्वपु°). Dni वांधवा (for पार्थिवा). — °) Dni युद्धाश्च (for 'वैराश्च'). B₁ G_{2.3} M₃ (sup. lin. तु (for च). B₅ पार्थिवाः (for सैनिकाः). — After 23, D₃ ins.:

1018° न चेद्वचं श्रोष्यसि चैव कर्णं
महाबलं पार्थिवं सुतपुत्रम् ।

विहाय राज्यं त्वखिलं समस्तं

गन्तासि कर्णस्य पथं विविचित्रम् ।

24 °) D₂ मे (for चेद्). G₁ श्रोष्यसे (for 'सि'). D₃ G₁ चेत् (for मे). K₃ न साध्विदं (for नराधिप). — °) K₃ प्रतप्तोसि; T_{1.2} G₁ हि त (T₁ तु) होसि; G_{2.3} M हि (G₂ च; M₄ ह) तप्तासि (for प्रत°). V₁ B₁ हतायुषो

(B₁ 'धो) युधि; D₂ निपातितोरभिः; G₁ हतो स्थिर्युधि (for हतोऽरिभिर्धुधि). — After 24^{ab}, T_{1.2} G M ins. a passage given in App. I (No. 38). — °) V₁ B₂ Dai D1.5 M₁ जगतः; T₁ जगतां (for 'ता). D₃ G₂ सहायता (G₂ 'तां) (for सह त्वया). — °) $\dot{S}_2$ कृते (for कृतं). Dni किरीटमालिना. — °) K₃ तथा (for यथा). K₁ om. from निम्न up to राजन् (in 25^d). K_{2.4} बलिभिर्; S (T₃ missing) बलहा (for बलभिन्). K₃ न चातको; B₅ D₄ तयांतको; D₂ न चांतिको. — °) D₃ वा (for च). Dni चापि धाता (for च प्रचेता). Ca cites प्रचेता (as in text). B₁ स (for न).

25 K₁ om. up to राजन् (cf. v. l. 24). — °) V₁ B₂ Dai D1.5 अतोऽपि भूयः; B₅ 'तिभूयान्; T₁ M₂₋₄ अतश्च भूयांश्च; T₂ अतोभिधेयश्च; G M₁ अ (M₁ अं) तश्च भूयश्च (for अतोऽपि भूयांश्च). V₁ B_{1.5} Dai Dni D1.2.5.5 स्व गुणैर (for च तु°). D₃ जनार्दनः (for धनंजयः). — °) V₁ B (except B₂) D (except D₃) S (T₃ missing) न (G₁ तु) (for स). $\dot{S}_1$ K₃ D₃ (before corr.) चास्मि (K₃ 'ति)-पश्यति; $\dot{S}_2$ D₃ (by corr.) चापि पश्यति; K₃ चाप्यपत्स्यति; V₁ B₁ चास्मिंशंसति; B₅ Dai Dni D1-7 चास्ति (Dai D₃ [before corr.] 'मि)वर्तिष्यति; B_{4.5} चास्ति (B₅ 'मि)-मंस्यति; T₁ चावपत्स्यति; T₂ चास्तिव°; G चापमे°; M चास्तिवे°; Ca अस्मिन्वत्येति (for चास्मिपत्स्यति). B₅ D (except D₃) मे वचोखिलं (for [अ]खिलं वचो मम). — °) K₃ B₅ Dai D1.5 M₁ तवानुयात्रां; V₁ तवाय यात्रां; D₂ तवानुजां (for 'नुयात्रां). Ca.c cite अनुयात्रां (as in text). K₃ V₁ B D S (T₃ missing) सदा (for तया). B₅ करिष्यते. — °) $\dot{S}$ K_{1.2.4} श (K₄ स) मामाहुः; B₃₋₅ D₃ शिवाय वै (for शमाय वै). D₃ om. वै. Dni S (T₃ missing) प्रसीद राजेंद्र शमं त्वमाहुः; D₃ प्रसीद राजेंद्र यतः शिवाय वै. — After 25, K₄ T₂ ins.:

C. 8. 4515
D. 8. 88. 26
K. 8. 94. 26

प्रसीद राजञ्जगतः शमाय वै ॥ २५
ममापि मानः परमः सदा त्वयि
ब्रवीम्यतस्त्वां परमाच्च सौहृदात् ।
निवारयिष्यामि हि कर्णमप्यहं
यदा भवान्सप्रणयो भविष्यति ॥ २६
वदन्ति मित्रं सहजं विचक्षणा-

स्तथैव साम्ना च धनेन चार्जितम् ।
प्रतापतश्चोपनतं चतुर्विधं
तदस्ति सर्वं त्वयि पाण्डवेषु च ॥ २७
निसर्गतस्ते तव वीर बान्धवाः
पुनश्च साम्ना च समाप्नुहि स्थिरम् ।
त्वयि प्रसन्ने यदि मित्रतामियु-

1019* न चातितीव्रं पितृवैरमुद्यतं
निहन्तुमुप्रे रिपुमुल्लङ्घनं युधि ।
तथापि तत्पथ्यहितं न चेच्छतः
प्रकाशितं साधुरिहाद्य पाण्डवैः ।

[(L. 2) T₂ आद्येयम् (for उये रिपुन्). — (L. 4) T₂
साधु विहाय (for साधुरिहाय).]

26 ^a) D₈ S (T₂ missing) ममाभि- (for ममापि).
— ^b) M₂₋₄ त्वा (for त्वां). K_{1.2} परमाश्च; V₁ B₁ Da₁
D_{1.5.6} 'मार्थ-; G₁ 'मात्म-; G₂ 'मा च (for 'माच्च). G₁
सौहृदाः; Co 'दात् (as in text). — ^c) K₃ V₁ B_{2.3.5}
Da₁ Dn₁ D_{1.5.6.8} S (T₂ missing) च; K₄ ह; B_{1.4}
D_{2-1.7} [अ]य (for हि). S (T₂ missing) आहवे (for
अप्यहं). — ^d) K₄ सन् (for स-). K₃ भविष्यसि. S
(T₂ missing) महान्दि मेस्ति प्र (G₁ मेस्मिन्) गयोत्र (G₁ M₁
'योस्ति; M₃ 'योस्त्व) सूतजे (T₂ 'ज). Ca cites सप्रणयः (as
in text).

27 ^a) V₁ विदंति; G₁ सदंति (for वदन्ति). D₈ S
(T₂ missing) मैत्रीं सहजां (for मित्रं सहजं). G₁ विचक्षणां.
— ^b) G₂ मानाच्च (for साम्ना च). B₅ वचनेन (for च
धनेन). K₃ D_{3.4.6} व (D_{3.4} वा) जितं; B₅ चार्पितं; T₁
चाजरां; T₂ चाचिरां; G राजन्; M₂₋₄ चार्जितां (for 'तम्).
— D₈ ins. after 27^{ab}: K₃ after 28:

1020* मया हि पूर्वं कथितं कृपादिभि-
स्तथा हि राजा तव देहदेहजः ।
अन्यैश्च सर्वैर्गुणभावविस्तरैः
धनं जयाक्रान्ति समो धनुर्यरः ।
बभूव लोके परमास्त्रसंग्रही
विष्णुः सखा यस्य सखा न विग्रहः ।
कर्माणि यस्याखिलान्यद्भुतानि
सर्वाणि वः संस्मर तानि पूर्वम् ।
युद्धान्तमाच्छाद्य सुयोधनाद्य
कर्णस्य पुत्रावधि मा व्यनीनशः ।
न श्रोष्यसि त्वं यदि मे महारथ
तथा हतं द्रक्ष्यसि पाण्डवैर्वेलम् ।

[5]

[10]

अथार्जुनं कालसमप्रभावं
कथं न द्रष्टासि रणे चरन्तम् ।
तेजस्विनामद्य राविं महाम्रभं
कथं वराखं समरे न पश्यसि ।
त्वयि प्रनष्टे नरवीरसत्कृतो
भोक्ता हि राज्यं भुवि धर्मसूनुः ।

[(L. 1) D₈ तथापि राजा तव देहजेन. — (L. 6) D₈ तथापि
(for सखा न). — (L. 7) K₃ [अ]खिल च (for [अ]खिलानि).
— (L. 8) D₈ चेत् (for वः). K₃ सम * * * तानि (for संस्मर
तानि). — (L. 9) D₈ इच्छसि (for आच्छाद्य). — (L. 10)
K₃ व्यनीनशत् (for 'नशः). — (L. 11) D₈ महारथं. — (L. 14)
D₈ प्रद्रष्टासि (for न द्र*). — (L. 15) D₈ तेजस्विनं मेघवं
महाम्रभं. — (L. 16) K₃ न शखं (for वराखं). — (L. 17)
K₃ सत्कृतौ (for सत्कृतौ).]

D₈ cont.:

1021* इत्येवमुक्तो गुरुसूनुना कथं
स मे स्थितश्चैव तथैव दुर्मनाः ।
सखे त्वमेवाद्य कथं प्रवक्ता
पार्थस्य पक्षाद्युधि जातहर्षात् ।
विमुक्तबाहुः प्रहसन्सुदुर्बलो
दुर्योधनो दुर्गतिकालचोदितः ।
युकोदरं हन्मि सबान्धवं रणे
कथं विभेमि प्रयतो महाशुभे ।

— D₈ om. 27^c-30^d. — ^c) V₁ T₁ प्रभावतश्च; D₈ T₂
प्रतापिनश्च; G₂ 'पनाच्च (for 'पतश्च). B₅ चोपनतश्च; D₈
G₃ M₂₋₄ 'नतां (D₈ 'तौ) (for 'नतं). T₂ G₃ M₂₋₄
चतुर्विधां (T₂ 'धाः) (for 'विधिं). — ^d) B₅ वदंति (for
तदस्ति). K₃ V₁ B D (except D₈; D₈ om.) तव (for
त्वयि). V₁ B Dn₁ D_{3.4.6.7} T_{1.2} G_{1.3} M₁ om. च.

28 D₈ om. 28 (cf. v. 1. 27). — ^a) K₄ त्वयि
(for तव). D₃ T₁ G₂ पांडवाः (for बान्धवाः). — ^b)
K₃ V₁ D₈ शम (D₈ 'त) मामुहि; B Dn₁ D_{2-4.7} Ca
समवा (B₅ 'मा) मुहि; Da₁ D₈ शममामुयुः; D₁ समवामुयुः;
S (T₂ missing) हितमामुयुः (T₂ 'हि) (for च समामुहि).
V₁ B₄ Dn₁ D₈ S (T₂ missing) प्रभो; Da₁ D_{1.2}

ध्रुवं नरेन्द्रेन्द्र तथा त्वमाचर ॥ २८
स एवमुक्तः सुहृदा वचो हितं

विचिन्त्य निःश्वस्य च दुर्मनाव्रवीत् ।

यथा भवानाह सखे तथैव त-
न्ममापि च ज्ञापयतो वचः शृणु ॥ २९

निहत्य दुःशासनमुक्तवान्वहु
प्रसह्य शार्दूलवदेप दुर्मतिः ।

चिरं (for स्थिरम्). — °) B₂ यथा (for त्वयि). T₂ प्रसन्नो. B₂.² D₂ त्वयि (for यदि). B₂ D₂ गते; Dn₁ गता; G₂ ययुर (for इयुर). — °) B₁.³ त्वमाचरः; B₂ समाचर (for त्वमा). B₂.⁴ (both marg. as in text) Dn₂ D₂.⁴.⁷ S (T₃ missing) हितं कृतं स्वाज्ञ-
गतस्वयातुलं. — After 28, K₃ ins. 1020*.

29 D₂ om. 29 (cf. v. l. 27). — °) S (T₃ missing) इतीदम् (for स एवम्). K₃ सुहृदि. — °) Some MSS. निःश्वस्य; S₂ निःश्वास्य; K₃ निश्चिन्त्य; B₁ विश्वस्य. G₁ दुर्मनो. — °) K₃ हितं; Da₁ D₁.⁵ यदा (for यथा). M₁ तथाताह (for भवा). G₁ सुखे (for सखे). G₂ यथैव (for तथैव). K₁ G₂ तं; K₄ तु (for तन्). — °) K₃ च ज्ञापयतो; K₄ B D (D₃ om.) S (T₃ missing) विज्ञापयतो (for च ज्ञाप). — After 29, T₂ ins.:

1022* कोऽन्योऽस्मि मे दुःखसखः सदैव
मुक्त्वा भवन्तं मम चैकवीरम् ।

30 D₂ om. 30 (cf. v. l. 27). — °) G₂ निगृह्य (for निहत्य). K₃ बहुः; B₁.³.⁴ Dn₁ D₂.⁴.⁷ वचः (for बहु). — °) B (except B₂) Da₁ D₂.⁵.⁷ T₁.² G₁.³ प्रहस्य; D₂ प्रसह्य; Cc प्रसह्य (as in text). T₁ G₂ शार्दूल इवैप; T₂ लवधेपु; G₁ लवदेव (for लवदेप). — °) D₂ G₁ स्थिरं; G₂.³ M₂.⁴ [आ]स्थितं (for स्थितं). — °) V₁ भवता. K₃ कुतः स नः; K₄ शमः कुतः (by transp.); G₂.³ कथं शमः. — K₃.⁴ V₁ B Da₁ Dn₁ D₁.⁷ S (T₃ missing) ins. after 30; D₃ cont. after 1021*:

1023* न चापि कर्णं प्रसहेद्भगोऽर्जुनो
महागिरिं मेरुमिवोग्रमारुतः ।
न चाश्वसिष्यन्ति पृथ्यात्मजा मयि
प्रसह्य वैरं बहुशो विचिन्त्य ।

[(L. 2) K₂.⁴ V₁ B Da₁ D₁.⁸.⁷. यथा महा; D₂ G
M₁ महागिरि (M₁ 'रे' (for 'गिरि'). K₄ मोहन; B₂ नेघन्

वृकोदरस्तद्धृदये मम स्थितं
न तत्परोक्षं भवतः कुतः शमः ॥ ३०

न चापि कर्णं गुरुपुत्र संस्तवा-
दुपारमेत्यर्हसि वक्तुमच्युत ।

श्रेमेण युक्तो महताय फल्गुन-
स्तमेप कर्णः प्रसभं हनिष्यति ॥ ३१
तमेवमुक्त्वाभ्यनुनीय चासकृ-

(for मेरुन्). D₂ शोभमारुतं. D₃ यथा हि महामेरुमिवोग्रमारुतः.
— After line 2, D₃ ins. 1024*. D₂ om.
lines 3-4. — (L. 3) K₃ Dn₁ T₁ न चाश्वसिष्यन्ति;
V₁ 'अविष्यन्ति; D₃ यथाश्वसिष्यन्ति (for न चाश्व). — (L. 4)
K₃ प्रसह्य; D₃ G M प्रस (D₃ 'स') ज्य (for प्रसह्य).
K₃ निशम्य च; B₂ विचिन्त्य च; D₂ ति संवन (sic);
D₃ विशम्य च; T₁ G M विपद्य (G₁ 'स') च; T₂ विपद्य
(for विचिन्त्य).]

31 D₂ om. 31^{ab}. — °) S₂ K₁ कुरुपुत्र (for गुरु).
K₃ V₁ B₁.³-⁵ Da₁ Dn₁ D₁.³.³ S (T₃ missing) संयुगा-
दुपारमेति; B₂ D₇ संयुगाद्युपा (for संस्तवादुपा). K₃ D₂
वक्तुमुद्यतं (D₃ 'तां'); B₂ 'मन्यता; S (T₃ missing) वीर
भाषितुं (for वक्तुमच्युत). — °) Some MSS. फाल्गुनस्य;
V₁ B₁.⁴ Da₁ D₁.³.⁵.⁷ पांडवस्य (for फल्गुनस्य). — °)
K₃ नद्य; B₁.³.⁴ Da₁ Dn₁ D₁.³.⁵.⁷ Cc एव (for एष).
K₃ T₁ G₁.³ प्रहसन् (for प्रसभं). K₃ हनिष्यति; G₃
हरिष्यति; Cc हनि (as in text). — S (T₃ missing)
ins. after 31: D₂ after line 2 of 1023*:

1024* वसुंधरायाः परिवर्तनं भवे-
द्भजेच शोषं मकरालयोऽर्जवः ।
पुत्रेयुरप्यद्रिवरा महाम्बुधौ
न चार्जुनो जेष्यति कर्णमाहवे ।
अपां पृथिव्या नभसो नभस्वतः [5]
सुतिगमदीप्तैश्च हिरण्यरेतसः ।
अभाव एषामपि सर्वतो भवे-
च्च चार्जुनो जेष्यति कर्णमाहवे ।

[M₂ om. lines 1-4. — (L. 3) T₁ अय्यद्रयो वा;
G₂ अद्याप्युपला (for अय्यद्रिवरा). T₂ G₂ M₁.³.⁴ नहोदधौ
(for महाम्बुधौ). — D₂ om. line 4. — (L. 5) D₂ अपः
पृथिव्यां नभसश्च मास्वतः. — (L. 6) D₂ T₁ G₁.³ सुतीक्ष्ण (G₂
'तिगम'दीप्तैश्च (for सुतिगमदीप्तैश्च). D₂ हि सर्वदग्निनिः (for
हिरण्यरेतसः). — (L. 7) M₂.⁴ सर्वशो (for सर्वतो).]

C. 8. 4523
B. 8. 88. 34
K. 8. 94. 45

C. 8. 4523
B. 8. 68. 34
K. 8. 94. 46

चत्वात्मजः खाननुशास्ति सैनिकान् ।
समाम्नताभिद्रवताहितानिमा-

नस्वाणशब्दान्किमु जोषमास्यते ॥ ३२

इति श्रीमहाभारते कर्णवचने चतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥

६५

संजय उवाच ।

तौ शङ्खभेरीनिनदे समृद्धे
समीयतुः श्वेतहयौ नराग्र्यौ ।
वैकर्तनः स्रुतपुत्रोऽर्जुनश्च
दुर्मन्त्रिते तव पुत्रस्य राजन् ॥ १

यथा गजौ हैमवतौ प्रभिन्नौ
प्रगृह्य दन्ताविव वाशिथार्थे ।
तथा समाजग्मतुश्चवेगौ
धनंजयश्चाधिरथिश्च वीरौ ॥ २
बलाहकेनेव यथा बलाहको

32 °) Ks Dn1 S (T3 missing) [अ]प्यनुनीय; Bs [अ]ल्यनु; Ds ह्यनु (for [अ]स्य). — °) Bs खाननुशिष्टवांसतः (sic); Ds ताननुशिष्टवांसतः; S (T3 missing) खाननुनीय सैनिकान्. — °) Ks. 4 Bs Dn1 समाहि (Ks 'प्र')वाभिद्रवत; V1 B1-4 Da1 D1.3-5.7 विनिघ्नताभि (Da1 D1.2 'ति')द्रवत; Ds प्रधावता; T1 G1.3 M द्रुवं घ्नता (G1 'तो'); T2 द्रुवं घ्नता; G2 द्रुवं ततोभि (for समाघ्नता). M1 om. अभिद्रवताहितानिमा. B1.8 om.; T1 [अ]खिलान् (for [अ]हितान्). Dn1 मम; T1 न (for इमान्). — °) Ks B1 (marg.) Da1 D1-5.7.8 सवाणशब्दाः; V1 सवाणशब्दाः; B1.2.4.5 Dn1 D1 (marg.) सवाणहस्ताः; Ds T2 G M अदीनसत्त्वाः; T1 नदीनसत्त्वान् (for सवाणशब्दान्). Ks किमजोषमासतः; V1 किमु जोषमासत (for किमु जोषमास्यते). Ca cites जोषम् (as in text). B D (except Ds) T1 Gs आसत (T1 'तः'; Gs 'ते') (for आस्यते).

Colophon missing in T2. — Day of Karna's Generalship: S K2.4 द्वितीये (S2 'य'; K4 'यं') युद्धदिवसे. — Adhy. name: K1 द्रौणिशांस्वचनं; Ks दुर्योधनं प्रत्यश्रुत्यामावाक्यं; T2 अश्रुत्यामावाक्यं; M1 द्रौणिहितोपदेशः. — Adhy. no. (figures, words or both): S1 82 (sec. m.); S2 65; B1 86; B2 76; B4 95; B5 89; Da1 98; D1 68; Ds 87; T1 G2.3 M1 104; T2 97; G1 M2-4 103.

65

T2 is missing in this adhy. (cf. v. 1.8. 60.32).

1 °) Ds -निनिदे; Gs -निनदौ (for -निनदे). Ks

समेद्वे (sic); Da1 G2 om. (for समृद्धे). Ds तौ शङ्खभेरी-
निनदेन राजन्. — M4 om. (hapl.) 1²-3°. — °) V1
समीयतुः; G2 महाबलौ (for समीयतुः). — °) D1
वैकर्तकः (for 'तनः'). B1 Da1 D1.3.7 T2 G1.3 M1-3 स्रुत-
(M1 'यं')सुतो; G2 श्वेतहयो (for स्रुतपुत्रो). — °) Ds
दुर्मन्त्रितैस्. T1.2 G M1-3 ते स (T2 M1 स्व)सुतस्य (for तव
पुत्रस्य). — After 1, T1.2 G M1-3 ins.:

1025* आशीविषावग्निमिवोत्सृजन्तौ
वैरं मुखाभ्यामग्निमिश्रसन्तौ ।

यशस्विनौ जव्वलतुर्धृष्टे तदा
घृतावसिक्ताविव हव्यवाहौ ।

[(L. 1) T2 आशीविषाद; M1 'विषाद' (for 'विषाद'). T1
अग्निविषावमन्तौ; G2 अस्मिन्निवावधूतौ (sic); G3 अग्निमिवावधूतं;
M1 'मिवाविधूतं; M2.3 'मिवोदमन्तौ (for 'मिवोत्सृजन्तौ').
— (L. 2) T1 M1 तौ वै; T2 यथा; G1 M2.3 तथा (for वैरं).
T2 अभितः] यस्तौ (for 'निश्चसन्तौ'). — (L. 3) G1.3 तौ
(for तदा). — (L. 5) G1 हव्यवाहनी.]

2 M4 om. 2 (cf. v. 1. 1). — °) G1 गजा. K1
होमवतौ; K3 हेम; K4 हैमवतः; B2 हिमवतौ. — °)
M3 partly damaged. V1 B Da1 Dn1 D1.3-4 T1
प्रगृह्य; Ds प्रगृह्य; T1 प्रसह्य; G3 विगृह्य (for प्रगृह्य). T1
G2.3 दंतैर् (for दन्ताव्). S K2.4 V1 B D वासितार्थे (for
वाशि). Ca cites वासिता. — °) G1 तथैव सं- (for
तथा समा). Dn1 T1.2 G M1-3 उपवीर्यौ (for 'वेरौ').
— °) G चातिरथिश्च (for चाधि).

3 M4 om. 3^{abc} (cf. v. 1. 1). — °) D2.8 T3 Gs
M1 [ए]व (for [ह]व). K2 om.; B2 महान्; B3 Dn1
D4.6.7 महा- (for यथा). D2.8 T2 transp. यथा and

यदृच्छया वा गिरिणा गिरिर्यथा ।
तथा धनुर्ज्यातलनेमिनिस्वनौ
समीयतुस्ताविषुवपर्वपिणौ ॥ ३
प्रवृद्धशङ्खदुमवीरुदोषधी
प्रवृद्धनानाविधपर्वतौकसौ ।
यथाचलौ वा गलितौ महाचलौ
तथा महास्रैरितरेतरं प्रतः ॥ ४
स संनिपातस्तु तयोर्महानभू-

सुरेश्वैरोचनयोर्यथा पुरा ।
शरैर्विभुम्राङ्गनियन्तुवाहनः
सुदुःसहोऽन्यैः पटुशोणितोदकः ॥ ५
प्रभूतपद्मोत्पलमत्स्यकच्छपौ
महाहृदौ पक्षिगणानुनादितौ ।
सुसंनिकृष्टावनिलोद्धतौ यथा
तथा रथौ तौ ध्वजिनौ समीयतुः ॥ ६
उभौ महेन्द्रस्य समानविक्रमा-

C. B. 4330
P. B. 89. 7
K. B. 95. 9

बलाहको. — ^१) D₁ यदृच्छयाद्. K₁ या; T_{1.2} G_{1.2} M₁₋₃ वै (for वा). K₃ गिरिणो. D_{n1} D₂ transp. गिरिः and यथा. — ^२) Some MSS. -नेमिनिःस्वनौ; K₃ -निस्वनौ च तौ; V₁ B_{2.4} D_{3.6.7} -नेमिनिःस्वनैः; D_{a1} D_{n1} D_{1.4} -निस्वनैः (for -नेमिनिस्वनौ). D₅ तथा धनुर्ज्यं तिलने** स्वनः (sic). — ^३) K₃ द्रुपुवर्धधारिणौ (for -वर्धधारिणौ). — After 3, S (T₃ missing) ins.:

1026* शरास्त्रशक्यट्टिगदासिसर्पौ
रोपानिलोद्धतमहोर्मिमालौ ।
यथा चलौ चाचलतस्तथा तौ
यथार्णवौ चाययतुर्गुगान्ते ।

[T₃ om. line 1. M₃ damaged from शरास्त्र- in line 1 up to महोर्मि- in line 2. — (L. 1) G₂ शरास्त्रः; G₃ शरासि (for शरास्त्र-). G₂ -सर्पौ; M_{1.2.4} -सर्पौ (for -सर्पौ). — (L. 2) T_{1.2} M₁ -मालिनी (for -मालौ). — G₁ om. line 3. — (L. 3) M₁ यथार्णवौ; M₂₋₄ नराणवौ (for यथा-चलौ). G₂ तौ चलतस्; G₃ द्वौ चलतस्; M_{1.2.4} चाचलतस्; M₃ चाययतुस् (for चाचलतस्). G₂ कृतौ (for तौ). — (L. 4) G₂ यथार्णवौ (for -र्णवौ). T₂ आययतुर्; G₁ तौ ययतुर्; G₃ ययतुर् (sic); G₃ चैव चतुर्; M आशु चतुर् (for चाययतुर्).]

4 ^a) D₂ S (T₃ missing) प्रभिन्न- (for प्रवृद्ध-). G₁ -शङ्खः; G₂ -शङ्खो (for -शङ्ख-). S K_{1.2.4} V₁ B₄ D_{a1} D_{n1} D_{1-5.7} T_{1.2} G_{1.2} -वीरुधौषधी (D₇ -धीः); B₂ -वीरुधौषधी (sic); D₅ M -वीरुधौषधी; D₃ -वीरुधौषधी (for -वीरुधौषधी). — ^b) T₂ -नागाविव (for -नानाविध-). B₁ D_{n1} T₂ G₁ M -निर्झरौकसौ; D₁ -पर्वतौकसां; D₂ -वर्ध-तौकसौ; T₁ -निर्झरौकसौ; G_{2.3} -निर्झरौकौ (for -पर्वतौकसौ). — After 4^{ab}, G₁ ins.:

1027* महामहीप्राविव पक्षवन्तौ ।

— ^a) B₃ अयाचलौ. K₃ D₃ आगलितौ; V₁ B D_{n1} D_{1.2-5.7} आचलितौ; D_{2.8} आ (D₃ वा) मिलितौ; T₁ वेगयुतौ; G₁ वै चलितौ; G₃ M₁₋₃ आ (G₂ वा) गलितौ (for वा

गलितौ). M₃ damaged from तौ up to 4^d. D₂ तथा स्वतौ; T₁ महावनैस्; G_{2.3} M₁ महाजलैस् (for -बलौ). — ^a) D₂ ततो महास्त्रा (for तथा महास्त्रैर्). G₁ इतरेतरप्रौ (for -तरं प्रतः). K₃ B (except B₃) D_{a1} D₁₋₃ M₁ प्रतुः; D_{n1} G₃ हतः; T₁ गतौ (for प्रतः).

5 ^a) B₂ तु ततो; S (T₃ missing) रथयोर् (for तु तयोर्). — ^b) K₁ स्वैरशः; B₁ T_{1.2} G सुरेन्द्र- (for सुरेश-). T₂ द्वयोरिव; G इवानयोः (for यथा पुरा). M सुरेश्वैरोचनयानयोरिव. — ^c) K₁ विभुम्राङ्ग- (sic); K₃ D_{a1} D_{n1} D_{1-5.7.3} विभुम्राङ्गः; V₁ B₂ D₃ विभुम्राङ्गः; B_{1.3.5} विभुम्राङ्गः; S (T₃ missing) वितु (T₁ G₂ -तु; G₁ -मि) ब्रह्म- (for विभुम्राङ्ग-). K₁ -वियन्तुः; K₃ -निसन्नः; D₃ -नितान्त- (for -नियन्तु-). Ca cites नियन्तः. K₃ V₁ B D G₃ वाहयोः; T_{1.2} G_{1.2} M -देहयोः (for -वाहनः). Ca cites वाहाः. — ^d) K_{1.4} V₁ सुदुःसहान्यैः (K₁ -हान्योः); B₁ M₂₋₄ सुदुःपहान्यैः; T₁ नृचा नृशं वै (sic); G₁ सुदुःसहौ वै; G_{2.3} -हास्यैः (for -होऽन्यैः). K₃ B_{1.3.5} D_{a1} D_{n1} D₃ कटुशोणितोदकः; D_{2.8} बहु; T_{1.2} G₁ M₁ परिशोणितोदयोः (T₂ M₁ -दकः; G₁ -दकैः); G_{1.3} परिमित्र-देहयोः (for पटुशोणितोदकः). Co cites पटु (as in text).

6 ^a) G₁ -कच्छपाङ्गलौ (for -मत्स्यकच्छपौ). — ^b) K₃ B₁ महाद्रुमौ (for -हृदौ). K₂ पक्षगणानुनादितौ; K₃ पक्षिगणानि; D_{n1} नगैरिवावृत्तौ; M₂₋₄ गणानुनादिनौ (for गणानुनादितौ). — ^c) B₁ D₃ ससंनिकृष्टावः; D₂ T₂ असं (for सुसं). B₃ अनिलो यथोद्धतौ; D_{1.7} अनिलोद्धतौ यथा (for -लोद्धतौ यथा). K₃ सुना संनिकृष्टाज्वलिनोद्धते यथा (sic). — ^d) D₃ रथौ च तौ वै; T₂ तथा रथौ द्वौ. B₃ D₃ ध्वजिनौ (for ध्वजिनौ).

7 ^a) D_{a1} D_{1.5} महेंद्रसमान- (for महेन्द्रस्य समान-). — ^b) T₂ गजेंद्रप्रतिमौ (for महेन्द्र-). B₃ महाबलौ (for -रथौ). — ^c) K₃ महेंद्रवज्रं (for -वज्र-). S (T₃ missing) महाशरैर् (for च सायकैर्). — ^d) M₁ om. from वृत्राविव

C. 8. 4390
B. 8. 89. 7
K. 8. 95. 9

बुभौ महेन्द्रप्रतिमौ महारथौ ।
महेन्द्रवज्रप्रतिमैश्च सायकै-
महेन्द्रवृत्राविष संप्रजहत्तुः ॥ ७
सनागपत्त्यश्वरथे उभे बले
विचित्रवर्णाभरणाम्बरसज्जे ।
चकम्पतुश्चोन्नतः स विस्मया-
द्वियद्गताश्चार्जुनकर्णसंयुगे ॥ ८
भुजाः सवज्राङ्गुलयः समुच्छ्रिताः
ससिंहनादा हृषितैर्दिदृक्षुभिः ।

up to भुजाः स (in 9^a). Ks B_{2.4} Dn₁ D₆ T_{1.2} G
M₂₋₄ सं (G₁ वि) प्रजहत्तुः (for 'जहत्तुः').

8 M₁ om. 8 (cf. v. 1. 7). — ^a) D₂ -रथोत्तमे (for
-रथे उभे). S K B₅ D₆ [S] युगे बले; Dn₁ भुमे बले; G₁
बले उभे (by transp.); G₂ उभौ बले. — ^b) K₁
विचित्रवर्णाभरणाम्बरसज्जे; K₃ V₁ B_{1.8-8} Dn₁ Dn₁
D_{1-3.5-8} T₁ G M₂₋₄ 'व (K₃ 'च) माभरणां (Dn₁ 'णं)-
बरायुधे; B₂ 'वर्माभरणायुधायुधि; D₄ T₂ 'वर्माभरणायुधो-
बरे. — ^c) K₄ चोत्तमतः स; V₁ B_{2.5} Dn₁ D_{1.5.6}
T_{1.2} G M₂₋₄ चोन्नतु (B₅ 'त) श्व; B_{1.9.4} D_{2.4.7.8} 'मतुश्च
(for 'मतः स). T₁ राजन्; M₃ विस्मयो; (for विस्मयाद्).
K₃ चकम्पतुश्चोत्तमभीमविस्मया; Dn₁ Bom. ed. 'तुर्विस्मयनी-
यस्वरै (Bom. ed. 'रूपे); D₂ 'तुनैदतु जातुविस्मयो. — ^d)
K₃ द्विपागताश्च; Dn₁ वियद्गतौ; D₂ द्विपद्गताश्च; T_{1.2}
G M₂₋₄ धरावियच् (for वियद्गताश्च). K₃ संयुगाः; B_{3.5}
D_{2.6.8} T₁ G M₂₋₄ संगमे; T₂ -संगरे (for -संयुगे).

9 M₁ om. भुजाः स (cf. v. 1. 7). — ^a) K₄ भुजाः
स; B₂ भुजः स-; T₂ भुजाग्र- (for भुजाः स-). V₁ B₁₋₈
Dn₁ Dn₁ D_{1-5.7.8} G₂ सवज्राङ्गुलयः; B₅ समस्तां; B₆ D₆
सहस्रा (D₆ 'हस्रा) भरणाः (for सवज्राङ्गुलयः). V₁ B₂
समुच्छ्रिताः (for 'च्छ्रिताः). — ^b) B_{1.3.5} Dn₁ D_{2.4.6.7}
T₁ ससिंहनादैर; G₁ तदा सनादा (for 'ससिंह'). T₂ सुदितैर
(for हृषितैर). — ^c) K_{3.4} V₁ B Dn₁ D_{1.8-8} T₂ G₃
यद् (D₂ T₂ 'था) र्जुनं; Dn₁ D₂ यद् र्जुनो; T₁ यथार्जुनो (for
यद् र्जुनं). S₁ Dn₁ S (T₃ missing) मत्त (for मत्तम्).
K₃ इव द्विपोत्तमः; B₂ द्विपोत्तमो द्विपं; D₁ इव द्विपं तं
(for इव द्विपो द्विपं). — ^d) B₁ समाभ्ययाद् (for समभ्य).
K₃ आधिरथं; V₁ Dn₁ D₁ 'रथि; T₂ G आतिरथिर् (for
आधि). — After 9, S (T₃ missing) ins.:

1028* ततः कुरुणामथ सोमकानां

शब्दो महान्प्रादुरभूत्समन्तात् ।

यदार्जुनं मत्तमिव द्विपो द्विपं
समभ्ययादाधिरथिर्जिघांसया ॥ ९
अभ्यक्रोशन्सोमकास्तत्र पार्थ
त्वरस्य याह्यर्जुन विध्य कर्णम् ।
छिन्द्यस्य मूर्धानमलं चिरेण
श्रद्धां च राज्याद्दृतराष्ट्रदुनोः ॥ १०
तथास्माकं बहवस्तत्र योधाः
कर्णं तदा याहि याहीत्यवोचन् ।
जह्यर्जुनं कर्णं ततः सचीराः

यदार्जुनं सूतपुत्रोऽपराहे
महाहवे शैलमिवाम्बुदोऽर्जुन ।
तथैव चासीद्विथयोः समागमो
महारेण शोणितमांसकर्मभे ।

[5]

[(L. 2) M₁ प्रादुरासीत् (for 'रभूत्). — (L. 3) G_{1.2}
M₁ यद् र्जुनं (for यद्). M सूतपुत्रो (for 'पुत्रो). G₁ वराहैर;
G₂ [अ] पराहे. — (L. 4) M महाभये (for 'हवे). T₁ [अ]-
चलो (for [अ]म्बुदो). T₁ [S] पतत्; G₁ [S] च्छदत्; G₂
[S] छिन्नत्; G₃ महान् (for 'च्छत्). — (L. 5) G₂ दृव्योः
समागमे (for रथयोः समागमो). — (L. 6) G₁ M₂₋₄ महाहवे
(for 'रणे).]

10 ^a) B₃ Dn₁ D₆ S (T₃ missing) उद् (G₂ 'दा')
क्रोशन्; D_{2.7.8} अत्य (D₁ 'च; D₂ 'भ्या') क्रोशन् (for 'अभ्य').
— ^b) S₁ K_{1.2} तरस्वी; V₁ त्वरयस्व (for त्वरस्व). G₁
अर्जुनं. V₁ विध्य; B_{1.4.5} D_{2.4.7} भिधि; D₂ वध्य; D₃
छिद्धि; S (T₃ missing) युध्य; G₂ विध्य (as in text).
K₃ त्वरंस्त्वं ह्यर्जुनं भिधि कर्णं; K₄ त्वरस्त्वया ह्यर्जुनं विधि
कर्णं; Dn₁ पुरःसरश्चार्जुनं भिधि कर्णं; D₆ जहि त्वमद्यार्जुनं याहि
कर्णं. — ^c) K₁ किंस्यस्य (sic); K_{2.4} छिद्यस्य; K₃ छित्व
च; T₂ M भिध्यस्य; G₂ छिध्यस्व (for छिन्द्यस्व). — ^d)
S₂ om. च. K₃ श्रुता प्रशद्धा (sic); D₁ श्रद्धां च मेतां;
G_{1.2} श्रद्धां च राज्ये. S₂ K₄ B₄ D_{4.7} दृतराष्ट्रस्य सुनोः (for
'राष्ट्रसुनोः).

11 ^a) S (T₃ missing) तथास्य (T₁ 'था त्व-; G₂
'दास) दीया बहवोत्र यो (G₂ M यौ) धाः. — ^b) B_{1.5}
Dn₁ D_{2.3} T₁ G_{1.3} M तथा (for तदा). K₃ M₂ om.;
D₃ न्याहि (for the first याहि). S₂ [अ] वोचम्; K₁
'चत्; Dn₁ D_{1.5} [अ] चोदयन् (for [अ] वोचं). — ^c)
B_{1.3.4} Dn₁ Dn₁ D_{1.3-5.7} शरैः; B₂ हताः (for ततः).
K_{1.4} स (K₄ सु) वीराः; K₃ V₁ B_{2.3.5} D_{2.6.8} S (T₃
missing) सु (B₅ तु) वीनाः; B_{1.4} Dn₁ Dn₁ D_{1.3-5.7}

पुनर्वनं यान्तु चिराय पार्थाः ॥ ११

ततः कर्णः प्रथमं तत्र पार्थ

महेषुभिर्दशभिः पर्यविध्यत् ।

सुतीक्ष्णैः (for सचीराः). — ^a) D₂ यातु; M याति (for यातु). D₃ T_{1.2} G_{1.2} M [अ]चिरेण; G₃ [अ]चिराय (for चिराय). D₇ पार्थ; T₂ पार्थान्.

12 ^a) S K_{2.4} B_{2.5} D_{6.7} तथा (for ततः). D_{N1} D₃ पार्थ; D₈ पार्थ. — ^b) K₃ D_{6.8} अथेषुभिर्; V₁ B₃ (except B₃) D₁ D_{1.3.4.7} रथे (for महे). K₃ V₁ B D (except D₂) प्रत्यवि (K₃ 'व')ध्यत् (for पर्य). — ^c) K₁ om.; B₃ D_{N1} D_{6.7} तं चार्जुनः (for तमर्जुनः). — ^d) S K_{2.4} कक्ष्यांतं च (S₂ [sup. lin.] 'तरे') (for कक्षान्तरे). K_{3.4} दशभीर्. K₃ अतीव विद्धः; V₁ संप्रगृह्य; B₃ संप्रसक्तः; B₃ संप्रयुज्य; D_{N1} संप्रहस्य; D₆ संप्रसह्य (for [अ]तीव क्रुद्धः). — For 12, S (T₃ missing) subst.:

1029* कर्णोऽथ पूर्वं दशभिः पृथक्कै-

गाण्डीवधन्वानमविध्यदाशु ।

जघान तं चापि ततः किरीटी

शरैस्तथाष्टादशभिः सुसुक्लैः ।

[(L. 3) G_{2.3} चाशु (for चापि). T₂ किरीटमाली (for ततः किरीटी). — (L. 4) T₂ G_{2.3} तदा (for तथा). T₂ पृथक्कैः; G₂ सुसुक्लैः (for 'क्लैः').]

S (T₃ missing) cont.:

1030* पुनश्च कर्णस्त्वरितोऽथ पार्थ

रथेषुभिस्तं दशभिर्जघान ।

तं चापि पार्थो दशभिः शिताग्रैः

कक्ष्यान्तरे तीक्ष्णमुखैरविध्यत् ।

कर्णस्ततो भारत संपराये

घोरैऽस्तिवेलं रणसंविमर्दौ ।

जघान पार्थ नवभिः शिताग्रैः .

कक्ष्यान्तरे नागमिव प्रभिन्नम् ।

ततोऽपराभ्यां युधि सूतपुत्रो

द्वाभ्यां क्षुराभ्यां हरिमाशुकारी ।

समाजघान त्वरया महात्मा

यथा सुरेन्द्रं नमुचिः प्रसह्य ।

तं पाण्डवः पञ्चभिरायसाग्रै-

राकर्णपूर्णैर्निजघान कर्णम् ।

ते शोणितं तस्य पपुस्तदानीं

कालस्य दूता इव पार्थवाणाः ।

कर्णोऽपि पार्थं सहवासुदेवं

समाचिनोद्भारत वस्त्रदन्तैः ।

[(L. 1) T₁ [s]पि (for sy). — (L. 2) G₂ अथेषुभिस् (for रथे). — (L. 3) G₂ शिताग्रेः (for 'ग्रः'). — (L. 4)

तमर्जुनः प्रत्यविध्यच्छिताग्रैः

कक्षान्तरे दशभिरतीव क्रुद्धः ॥ १२

परस्परं तौ विशिखैः सुतीक्ष्णै-

T₂ G_{1.3} कक्षान्तरे (for कक्ष्या). — (L. 6) G₂ रेजे (for घोरै). T₂ M₁ रणसंविमर्दे (for 'विमर्दौ'). — (L. 7) G₁ दशभिः (for नवभिः). — (L. 8) T₂ G₂ M₁ कक्षान्तरे; G₃ कक्षति (for कक्ष्यान्तरे). — (L. 10) T₂ G_{1.4} M₁ शराभ्यां (for श्रु). G₂ युधि च; G₃ रिपुस् (for हरिन्). — (L. 13) T₂ M आयसाग्रैस् (for 'ग्रैस्'). — (L. 14) M₁ आकर्णपूर्णैस् (for 'पूर्णैस्'). — (L. 15) G₃ पुरस् (for पपुस्). — (L. 17) G₂ हि (for सपि).]

13 ^a) K₄ B₁ परस्परौ (for 'स्परं'). V₁ D₁ om. सुतीक्ष्णैस्. K₃ B_{1.3-5} D_{N1} D_{1.3-5} सु (D₁ सः; D₃ स्व-) पुंलैस्; B₂ शिताग्रैस्; T_{1.2} G_{1.2} M प्रमुक्लैस्; G₃ पृथक्कैस्. — ^b) B_{2.3} ततश्चतः; T₂ ते तक्षतुः; G₁ M₁ ततः क्षतः (M₁ 'तु') (for ततक्षतुः). K_{1.4} सूर्यपुत्रो; M सूतसुतो (for 'पुत्रो'). D₆ [s]र्जुनौ च. — ^c) S₁ K_{1.2} B₁ [अं]-तरेषुर्; D₃ [अं]तरेषुस् (for [अ]न्तरेषुस्). K₃ परस्परस्यांतरे सुविमर्दे; V₁ B_{2.5} D₆ 'स्यांतरदर्शिनौ तु; D_{N1} 'रं तौ बिभ्रिदुर्विमर्दे; S (T₃ missing) 'रं छिद्रदिदक्षया च. — ^d) B₃ न भीतिम्; D_{N1} D₅ समीपम् (for सु). K₁ अभ्याययतः; K₃ पचतुश्च; B (except B₃) D₁ D_{N1} D_{1.3-5.7} पचतुश्च; G₃ सयतुः (for 'ययतुः'). K₃ B_{1.3-5} D₁ D_{N1} D_{1.3-5.7} च हट्यौ; D₃ च हट्यौ; S (T₃ missing) प्रहट्यौ (for 'हट्यौ'). V₁ भीमस्त्वभ्यापततुश्च हट्यौ; D₂ सुभीमस्यप्यायतु संप्रहट्यौ; D₆ अनुचंतां नादमतीव हट्यौ. — After 13, N ins.:

1031* ततोऽर्जुनः प्रासजदुग्रधन्वा

मुजातुभौ गाण्डिवं चानुमृज्य ।

नाराचनालीकवराहकर्णान्

क्षुरांस्तथा साञ्जलिकार्धचन्द्रान् ।

ते सर्वतः समकीर्यन्त राज-

न्यार्थेयवः कर्णरथं विशन्तः ।

अवाद्भुक्ताः पक्षिराणा दिनान्ते

विशन्ति केतार्थमिवाशु वृक्षम् ।

यानर्जुनः सन्नुकुटीकटाक्षः

कर्णाय राजस्रस्त्रजितवारिः ।

तान्सायकैर्मसते सूतपुत्रः

क्षिसान्पाण्डवस्येषुसंधान् ।

[(L. 1) K₃ प्रसृज् (for प्रास्). B₃ उग्रकर्मा (for 'धन्वा'). — (L. 2) S K B_{1.4} D₁ D_{1.3-5.7.8} उभौ बाहू (for मुजातुभौ). D₁ गांडीवः; D₃ गांजिवं. K₃ चानुमृज्य; D_{3.4.7} चाभिनृज्य (for चानु). D₆ गांडीव्यां विशिंप्रश्नातिनृज्यः.

C. 8. 4536
B. 8. 69. 13
K. 8. 95. 19

स्ततश्चतुः सूतपुत्रोऽर्जुनश्च ।

— (L. 3) K₁. 3 कर्णो (for कर्णान्). — (L. 4) K₁ D₁. 8
शुराश्च. S₂ K₂. 4 Da₁ D₁. 5. 8 च राजन् (for तथा). S₂
अंजसा सार्धचंद्रान्; K₂ D₁. 5 अंजलिकार्धं; K₄ प्रासृजदधं; Da₁
अंजलिकानर्धं (for सांजलिकार्धं). S₁ K₁. 3 च राज * * * * *
चंद्रान्. — (L. 5) D₂ संमताः (for संवतः). — (L. 6) K₃
पार्थेव च; K₄ पार्थेवणा (for पार्थेवः). K₄ D₂ कर्णये (for
रथं). V₁ निषेदुः (for विशन्तः). — (L. 7) S₁ K₁. 2 D₂
अयोमुखाः (S₂ 'खः'); K₄ B (except B₅) Da₁ D₁. 5-6. 7
अयो (for अवायुमुखाः). D₂ पत्रिणो यद् (for पक्षिगणा).
— (L. 8) S₁ K₁. 2 वसुनिकेताथं; K₂ विशन्ति वासाथं; V₁
Da₁ D₁. 5 निशान्तिकेताथं; B₂ निशात्मकेताथं; B₅ [S] विश-
निकेताथं; D₂ समेल वासाथं; D₂ निशान्तिवासाथं (for विशन्ति
केताथं). B₅ इवांशुः; D₂ इवांशुः (for इवांशु). K₄ विशन्ति
केतात्मिवाशु वृक्षं; D₂ यथा निकेतं स्वनिवासवृक्षं. — After line
8, D₂ ins. 1032*. — (L. 9) D₁ यानिर्जुनः; D₂ तथार्जुनः
(for यानं). S₁ K₁. 2. 4 वै; B₅ सु (for स). K₁ D₁
D₂. 8 -सु (D₁ -सु) कुटीकटाक्षं; K₂. 4 D₁. 5. 8 -सु कुटीकटाक्षः.
— (L. 10) K₂ असृजन्. D₂ बाणात्राजन्ससृजे जितारिः.
— (L. 11) S₁ K₁. 2. 4 सायकान् (for कैर). — (L. 12)
K₂ पांडवस्यैव संघान्; B₄ D₂. 4. 7 'वेवेपुसं'; D₂ अर्जुनस्य पुसं;
D₂ पांडवस्येपुजालान्.]

V₁ B Da₁ D₁-7 cont.: K₄ ins. after line 2 of 1046*:
D₂ after line 8 of 1031*:

1032* ततः कर्णो भार्गवेणाभिसृष्टं
प्रादुश्चक्रे ब्राह्ममखं महात्मा ।
ततः प्रजज्वाल तदखमुग्रं
युगान्तसूर्यज्ज्वलनप्रकाशम् ।

[(L. 1) K₄ D₂ भार्गवेनाभि(D₂ 'नु)सृष्टं; D₂ 'णातिसृष्टं
(for 'णाभिसृष्टं). — (L. 2) D₂ भार्गवाखं (for ब्राह्ममखं).
— (L. 3) K₄ तदा तद् (for तदखम्).]

D₂ cont.:

1033* पातालमखेण निहत्य तेन
जघान कर्णो नरनागसंघान् ।
— After the above, D₂ reads 14^{abst}.
K₄ cont. after 1032*: D₁ cont. after 1031*: S
(T₃ missing) ins. after 13:

1034* ततोऽश्ममाश्रेयमभिन्नापापनं
सुमोच कर्णाय सुरेश्वरात्मजः ।

[(L. 1) K₄ D₁ अभिन्नापापनं (for 'तापनं). — (L. 2)
K₄ D₁ महर्षद्रजुः (for सुरेश्वरात्मजः).]

परस्परस्यान्तरेष्च विमर्दे

K₄ S (T₃ missing) cont.:

1035* धनंजयः संयुगमूर्धनि ज्वल-
न्नथ प्रजज्वाल तदखमुत्तमम् ।

[(L. 1) K₄ T₂ M त्वरन् (for ज्वलन्). G₁ धनंजयः
संयुगमूर्धनि निःसृतं; G₂ धनंजयः संयति मूर्धनि रज्ज्वलन् (sic),
— (L. 2) K₄ ततः; G₁ तदा (for अय). G₂ तदा (for
तद्).]
T₃ cont.:

1036* ज्वालाभिरत्यर्थविनिःसृताभि-
रखस्य सूरस्य महेन्द्रसूनोः ।

T₂ cont.: D₁ cont. after 1034*:

1037* भूम्यन्तरिक्षे च दिशोऽर्कमार्गं -
प्रावृत्य देहोऽस्य बभूव दीप्तः ।

[(L. 2) T₂ प्रवृत्य (for प्रा). T₂ दीप्तः.]

D₁ T₂ cont.: K₄ cont. after 1034*:

1038* योधाश्च सर्वे ज्वलितान्तरातां:
प्रदुद्बुसुस्तत्र विदग्धवस्त्राः ।

शब्दश्च घोरोऽति बभूव तत्र
यथा वने वेणुवनस्य दह्यतः ।

[(L. 1) D₁ ज्वलितान्तरा शृशं; T₂ 'ता यथा शृशं (for
'न्तातराताः). — (L. 2) K₄ सुदुद्बुसु (for प्रदु).]

K₄ D₁ T₂ cont.: T₁ G M cont. after 1035*:

1039* समीक्ष्य कर्णो ज्वलनाखमुद्यतं
स वारुणं तत्प्रशमार्थमाहवे ।

समुत्प्लजन्सूतसुतः प्रतापवान्
स तेन वह्निं शमयाम्बभूव ।

बलाहकाखेण दिशस्तरस्वी

[5]

चकार सर्वास्तिमिरेण संवृताः ।

[(L. 1) K₄ D₁ तदीक्ष्य (for समीक्ष्य). T₁ ज्वलनात्स
मुद्यतं (for 'खमुद्यतं). — (L. 2) K₄ वारुणं (for 'रुणं).
— (L. 3) K₄ T₂ समुत्प्लजत्. K₄ सुतजः (for सुतसुतः).
— (L. 4) G₁ शमयांचकार; G₂ M₂-4 'बभूव ह (for 'बभूव).
— (L. 5) K₄ बलाहकौषश्च (for 'काखेण). M₃ शरस्य (for
दिशस्य). M₂-4 तरस्विना (for 'स्त्री). — (L. 6) G₁ तु
शिरेण (for तिमिरेण). K₄ वै दिशो (for संवृताः).]
D₁ cont.:

1040* ततो धरित्रीधरतुल्यरोधसः

समन्ततो वै परिवार्य वारिणा ।

तैश्चातिवेगात्स तथाविधोऽपि

नीतः शर्मं वह्निरतिप्रचण्डः ।

बलाहकैश्चैव दिगन्तराणि

व्याप्तानि सर्वाणि यथा नभश्च ।

[5]

सुभीममभ्याययतुः प्रहृष्टौ ॥ १३

अमृष्यमाणश्च महाविमर्दे

C. s. subst.
B. s. subst.
K. s. 93. subst.

Dn1 cont.: K4 (om. line 1) ins. after st. 14:

1041* तथा च सर्वास्तिमिरेण धै दिशो
मेधैर्वृता न प्रदृश्येत किंचित् ।

[(L. 2) K4 मेधैर्वृता (for मेधैर्वृता).]

K4 Dn1 cont.: S (T3 missing) cont. after 1039*:

1042* अपावहन्मेघगणास्ततस्ता-

न्समीरणस्त्रेण समीरितेन सः ।

ततः सोऽस्त्रं दयितं देवराज्ञः ।

प्रादुश्चक्रे वज्रमभिप्रतापनः ।

गाण्डीवज्यां विमृशंश्चात्तिमन्यु-

र्धनंजयः शत्रुसंवप्रमाथी ।

ततः क्षुरप्राञ्जलिकार्धचन्द्रा

नाराचनाळीकवराहकर्णः ।

गाण्डीवतः प्रादुरासन्सुतीक्ष्णाः

सहजसो वज्रसमानवेगाः ।

[5]

[10]

[(L. 1) T1 अपाहरन्; T2 G1 M1 अपोवह (G1 'वाहा'न्
(for 'वा') K4 अपापोवाहास्त्रमेघास्ततस्तान् (sic); Dn1अपोवाहादस्त्रसंघास्ततस्तान्. — (L. 2) T2 G1 M1 om. सः.
K4 Dn1 वायव्यास्त्रेणापततः (K4 'ण ततः) स कर्णात् (K4 'न्').— (L. 3) K4 तदा तदस्त्रं; Dn1 ततोव्यशस्त्रं; G1 ततस्त्रेतोऽस्त्रं
(sic) (for ततः सोऽस्त्रं). — (L. 4) K4 Dn1 अतिप्रभावं; Mअभिप्रतापं (for 'तापनः'). — (L. 5) K4 Dn1 T1 गांडीवं ज्यां
(for 'वज्या'). K4 Dn1 विशिखांश्च; G1 विशिपंश्च; G2 विमृशंश्च (forविमृशंश्च). K4 Dn1 चानुमंथ्य (for चात्तिमन्युर्). — (L. 6)
K4 Dn1 शत्रुभिरप्रपृष्यः; T2 'संघः प्रमाथी (for 'संवप्रमाथी').— S (T3 missing) om. line 7. — (L. 7) K4 शराः
(for क्षुरः). — (L. 8) K4 Dn1 नालीकनाराचव (K4 'वा)-

राहकर्णः. — (L. 9) K4 सुतीक्ष्णाः; G2 सुदीक्ष्णाः.]

S (T3 missing) cont.:

1043* ते सर्वतः पर्यधावन्त घोराः

पार्थेपवः कर्णरथं विहंगाः ।

अधोमुखाः पक्षिगणा दिनान्ते

निशानिकेतार्थमिवाशु वृक्षम् ।

जग्राह तान्सूतपुत्रः पृषत्कैः

क्षिसंस्तथा पाण्डवबाणसंधान् ।

अमृष्यमाणस्य धनंजयस्य

रणाग्नौ त्वन्तकतुल्यकर्मा ।

वैकर्तनो रोषपरीतचेता

ज्योतिष्प्रभां यद्वदुदागतः सन् ।

दिवाकरो नाशयते क्षणेन

पार्थस्य तान्बाणगणान्समग्रान् ।

न्यनाशयद्युध्यत एव कर्णः

[5]

[10]

[(L. 1) T1 M1 पर्यति (for पर्यधावन्त). — (L. 2)
T2 विहंगमाः; G1.3 विहंगाः (for विहंगाः). — (L. 3) M
अधोमुखाः (for अधो). — (L. 5) M जग्राह (for 'ह'). M
क्षुरपैः (for पृषत्कैः). — (L. 6) M1 क्षिप्तास्. — G2 om.
from न्तक (in line 8) up to पार्थस्य तान् (in line 12).
M1 om. line 9. — (L. 10) T1 उदागतः (for उदा).
— (L. 12) G1 तद् (for तान्). — (L. 13) G3 न्यनाशयद्
(for व्यना).]The above is followed by 1045* in T1 and 1048*
in G M.

T2 cont.: K4 Dn1 cont. after 1042*:

1044* ते कर्णमासाद्य महाप्रभावाः

सुतेजना गार्ध्रपत्राः सुवेगाः ।

गात्रेषु सर्वेषु हयेषु चापि

शरासने युगचक्रे ध्वजे च ।

निर्भिद्य तूर्णं विविशुः सुवीक्ष्णा-

स्ताक्ष्यं ब्रह्मा भूमिभिवोरगास्ते ।

शराचिताहो रुधिरार्द्रगात्राः

कर्णलक्ष्म रोषविवृत्तेनैव ।

[5]

[(L. 1) K4 महानुभावाः (for 'प्रभावाः'). — (L. 2) K4
Dn1 गार्ध्रपत्राः (for गार्ध्र). — (L. 3) K4 चापि (for चापि).
— (L. 7) K4 शरोरुवेगो रुधिरार्द्रगात्राः. — (L. 8) T2 [अ]-
तीव (for रोष).]

K4 Dn1 T2 cont.: T1 cont. after 1043*:

1045* दृढज्यमानान्य ससुद्रधोवं

प्रादुश्चक्रे भार्गवास्त्रं महात्मा ।

महेन्द्रशस्त्राभिसुखान्विमुक्तां-

श्लिष्ट्वा कर्णः पाण्डवस्त्रेषुसंधान् ।

[(L. 1) K4 दृढज्यमानान्य; T1 दृढो मानश्च (sic); T2
नान्यमानश्च (for दृढज्यमानान्य).]K4 Dn1 T2 cont.: V1 B Dn1 D1.3.4-3 cont. after
1032*:

1046* पार्थान्नमस्त्रेण निहत्य तेन

जघान कर्णो नृगजाश्वसंधान् ।

अमृष्यमाणस्तु महाविमर्दे

महाराथो भार्गवास्त्रप्रभावात् ।

पाञ्चालानां प्रवरांश्चापि योधा-

न्क्रोधाविष्टः सूतपुत्रस्तरास्त्री ।

बाणैर्विन्ध्याधाहवे सुप्रमुक्तैः

प्रहस्य कृष्णौ तु नरप्रवीरः ।

ततः पाञ्चालाः सोमकाश्चापि राज-

न्कर्णेनाजौ पीड्यमानाः शरौवैः ।

[5]

[10]

C. 8. subat.
B. 8. 89. subst.
K. 8. 92. subst.

तत्राक्रुध्यद्भीमसेनो महात्मा ।

क्रोधाविष्टा विव्यधुस्तं समन्ता-
सीक्ष्यैर्बाणैः सूतपुत्रं समेताः ।
तानस्तांसैः स निकृत्याशु बाणा-
न्पाञ्चालानां रथनागाश्वसंघान् ।
अभ्यर्दयद्वाणगणैः प्रसह्य [15]
विक्षोभयन्समरे सूतपुत्रः ।
ते भिन्नदेहा व्यसवो निपेतुः
कर्णेषुभिर्भूमितले स्वनन्तः ।
क्रुद्धेन सिंहेन यथैव नागा
महाबला भीमबलेन तद्वत् । [20]
पाञ्चालानां प्रवरान्संनिहय
प्रस्पर्धमानान्वलिनो योधमुख्यान् ।
ततः स राजन्विरराज कर्णः
शरान्वमन्मेघ इवाम्बुधाराः ।
कर्णस्य मत्वा तु जयं त्वदीयाः [25]
परां मुदं सिंहनादांश्च चक्रुः ।
सर्वे ह्यमन्यन्त वशे कृतौ तौ
कर्णेन कृष्णाविति कौवेन्द्र ।
तत्तादृशं प्रेक्ष्य महारथस्य
कर्णस्य वीर्यं च परैरसह्यम् । [30]
दृष्ट्वा तु कर्णेन धनंजयस्य
संग्राममध्ये निहतं तदसह्यम् ।

[(L. 1) K₄ पार्थोऽस्य; Dn₁ T₂ तस्यास्य; D₈ पार्थोऽस्य
(for 'स्य'). K₄ Dn₁ D₈ T₂ सोऽथ (for तेन). — (L. 2)
K₄ कर्ण (for कर्णो). K₄ B₅ D_{8.4} नृगजा (D₈ 'जा')श्च; V₁
Da₁ D_{1.5} नरनागाश्च; B₁ D₈ नरनागः; B₂ नगनागः (for
नृगजाश्च). Dn₁ T₂ जघान संख्ये रथनागपत्नीन्; D₈ जघान
संख्ये नरनागपत्नीन्. — After line 2, K₄ ins. 1032*.
— (L. 3) B_{8.5} Dn₁ D_{8.7} च (for तु). Dn₁ महेंद्रकर्म
(for महाविमर्दे). — (L. 4) K₄ महारथे; Dn₁ T₂ 'रणे; D₄
'नयो (for 'रथो). B₁ स्वभावाद्; B₂ प्रसादाद्; Dn₁ D₈ प्रता-
पवान्; T₂ प्रतापाद् (for प्रसावाद्). — D₈ om. lines 5-32.
— (L. 5) B₄ Da₁ D_{1.5} पंचालानां. V₁ प्रवरश्च; D_{8.8} 'राशः;
D₈ प्रचुरांश्च (for प्रवरान्श्च). B₄ चाति- (for चापि).
— (L. 7) K₄ विद्वान्वा; B₂ D_{4.7.8} विद्धा च (for विव्याध).
B_{2.4} D₇ आहवेषु प्रभु (D₇ 'यु')क्तैः; T₂ प्रहतेः सुप्रभुक्तैः (for
आहवे सुप्रभुक्तैः). K₄ B₈ Da₁ D_{1.5.8} सुप्रभुक्तैः (for 'युक्तैः').
— (L. 8) D₄ damaged. B_{1.4.5} Da₁ D_{1.5} च (for तु).
D₈ वुरां (for तु नर). Dn₁ T₂ शिलाशितै रुक्मपुंक्षैः प्रगृह्य;
D₈ शिलाशितैरुक्मयस्त्राशु गृह्य. — D₄ reads lines 9-12 on
marg. — (L. 9) Dn₁ तद; Da₁ D_{1.5} ते (for ततः). B₅
पंचालाः. — (L. 10) D₁ पीडमानाः (for पीड्य). — (L. 11)

अथाब्रवीत्पाणिना पाणिमाह-

B₂ क्रोधा*ते; B₃ क्रोधात् ते (for 'विष्टा). V₁ विविधुस्ते; D₈
विविधुस्तं (for विव्यधुस्तं). B₄ om. तं. D₈ महद्भिन् (for
समन्ताद्). — K₄ reads line 12 twice. — (L. 12) K₄
(both times) समेताः; D₈ समस्ताः (for समेताः). — (L. 13)
V₁ B तांस्तांसैः; D₈ तांस्ताञ्चरैः (for तानस्तांसैः). V₁ संनिहय;
B₁ स विकृत्य; B_{2.3} निहय; B₅ निकृत्य (for स निकृत्य). K₄
D_{4.7.8} श (D₈ अ)खाण्यखैस्तात्रि (D_{4.7} 'खैर्विनि'; D₈ 'खैः स नि-
हत्याशु बाणैः; Dn₁ T₂ तान्युत्पुत्रो निजघान बाणैः. — (L. 14)
B₄ D₄ पंचालानां. V₁ B₂ रथनागसंघान्; D₈ 'नागाश्वसंघो (for
'नागाश्वसंघान्). — (L. 15) V₁ अभ्यद्रवद्; D₈ T₂ अभ्यर्दयन्
(for 'र्दयद्). D₁ बाणगतैः; D₈ 'जालैः (for 'गणैः).
T₂ प्रहस्य (for प्रसह्य). — (L. 16) B₄ Da₁ D_{2.5.7} विक्षो-
भयद्; Dn₁ विद्धा हर्षात्; T₂ विद्धा हयान् (for विक्षोभयन्).
Dn₁ T₂ संगरे; D₈ संयुगे (for समरे). — (L. 17) V₁
छिन्नदेहा (for भिन्न). — (L. 18) K₄ B D₇ स्तनंतः; Da₁
D_{1.5} दंतंतः; D₈ श्वसंतः (for स्वनन्तः). — (L. 19) B₂
यथैव नाथा; Dn₁ T₂ यथैवयूथा (for यथैव नागा). — (L. 20)
K₄ D₄ महाबले; D₇ 'हवे; T₂ 'गजा (for 'बला). K₄ D_{8.7}
तेन (for तद्वत्). — (L. 21) B₄ D_{1.5} पंचालानां. D₁ संनि-
हय; D₇ (sup. lin.) संनिपत्य; D₈ (before corr.) तात्रि-
नादान् (for संनिहय). — (L. 22) K₄ D_{7.8} प्रयुध्यमानान्;
V₁ B₅ संस्पर्थे; B₁ प्रस्पर्थयमानान्; D₄ damaged (for
प्रस्पर्थयमानान्). Dn₁ T₂ प्रसह्य योधान (T₂ 'त्रि)खिलतदीनः.
— (L. 24) B_{1.5} सृजन्; Da₁ D_{1.5} धमन्; D₈ असन् (for
वमन्). K₄ D_{4.7.8} शरांबुदो मेव इवाभिवृष्टः; Dn₁ T₂ कथांरे
भास्कर उग्र (T₂ 'रक्षिगम')रक्षिगमः. — (L. 25) D₈ सत्त्वात्तु बलं;
D₈ जित्वा तु जयं (for मत्वा तु जयं). B₂ त्वदीयां. — (L. 26)
V₁ तलानजघ्नुः; B₁ तानेव जघ्नुः; B₂₋₄ तान्निजघ्नुः; B₅ Da₁ D_{1.5}
तलाजघ्नुः; D₈ तांस्तात्रिजघ्नुः (for परां मुदं). T₂ सिंहनादाश्च.
K₄ D_{4.7.8} सं (D₈ नि)रक्षिगम (K₄ 'न्धि)रे शंखरवांस्रदानीं.
— (L. 27) T₂ [s]वमन्यंत (for ह्य). K₄ D_{4.8-9} वशी
कृतौ. V₁ रणे हतौ तौ; Dn₁ T₂ भृशाहतौ च (for वशे कृतौ
तौ). K₄ तु; B_{2.3} रणे (for तौ). — (L. 28) B₄ तौ रैर्दं;
T₂ कौरवैर्द्राव. D₈ कृष्णौ तु कर्णेन तु कौरवैर्द्राव. — (L. 29) V₁
B₁ T₂ तं (for तत्). D₈ वीक्ष्य (for प्रेक्ष्य). D₈ T₂ तु स्मं
संख्ये (T₂ चाजौ) (for महाथस्य). — (L. 30) K₄ V₁
B_{2.4.5} Da₁ D_{1.4.5.7} तु (for च). B₁ वीर्यं तु कर्णं
परैरसह्य; D₈ कर्णस्य वीर्यं तमसह्यकृत्यं. — (L. 31) V₁ B₂₋₄
Dn₁ T₂ च (for तु). — (L. 32) Dn₁ D₈ T₂ तया (T₂
'दा)जिमध्ये (for संग्राम). B_{1.2.5} Dn₁ D_{1.5} विहतं; B₄
D₈ विहितं (for निहतं).]

— After the above, D₈ (marg.) ins. 1049*.

14 D₈ om. 14^a. D₂ reads 14^{abed} after 1033*.

नन्दद्योष्टो नृत्यति वादयन्निव ।

कथं नु त्वां सूतपुत्रः किरीटि-

—^a) Ś1 K1 असृज्यमानश्च; B3 Da1 असृज्यमानश्च; D2 'मानस्तु. B3 तदैव राज्ञश्च; D2 तदा विमर्दे (for महावि').
—^b) Da1 D1.5 तदा; D2 दृष्ट्वा (for तत्र). —^c) D2 om. अथ. Ś1 K1.2.4 अथात्रवीत्तं (for 'व्रीत्'). K3 पाणि सूत्रम् (sic); D3 पाणिमन्त्रम्. —^d) K1.3 B1.3.4 D1.7 संद्यो (K3 'द्यौ')ष्ठ; V1 'द्यौ'ष्ठ; Da1 D1.5 'द्यौ'ष्ठो (for 'द्यौ'ष्ठो). K3 नृत्यभिः; V1 Da1 D1 नृत्यन्; D3 (by corr.) व्यती* (for नृत्यति). B3 संद्योवेग नृत्यते चोदयन्निव; D2 संद्योष्टो रोपमाणौ वायुसूनुः (sic); D3 (marg.) भीमो नृत्यन्नजुनं सत्यसंघं. — For 14^{abed}, Dn1 T2 subst.:

1047* ततस्त्वमर्षी क्रोचसंदीप्तनेत्रो

वातात्मजः पाणिना पाणिमार्हत् ।

भीमोऽत्रवीर्जुनं सत्यसंघ-

ममर्षितो निःश्वसज्जातमन्युः ।

[(L. 1) Dn1 संदीप्तनेत्रो. — (L. 2) T2 ऋच्छन् (for आह्वं). — (L. 3) Dn1 सत्यसंघो. — (L. 4) Dn1 निःश्वसः.]

On the other hand, T1 (cont. after 1045*) G M (all ins. it after 1043*) subst. for 14^{abed}:

1048* रोपात्यदीप्तः सुमहान्विमर्दे

भीमस्ततोऽकुध्यददीनसत्त्वः ।

पाणिं स पाणौ विनिषिष्य रोपा-

दमर्षितो वाक्यमुवाच पाथैम् ।

[(L. 1) T1 G1 सुमहाविमर्दी (G1 'र्दे'); G3 'रिमर्दे'. G2 रोपात्यदीप्तं नु महातुभावो. — (L. 2) T1 [S]नृत्यद् (for 'जुध्यद्'). — (L. 3) G स- (for स). G2 विनिषिष्य (for 'तिष्य'). T1 पाणिं पाणौ संविनिषिष्य रोपाद्.]

Dn1 T2 cont. after 1047*: D3 (marg.) after 1046*:

1049* कथं नु पापोऽयमपेतधर्मः

सूतात्मजः समरंश्च प्रसङ्ग ।

पाञ्चालानां योधमुद्ययाननेका-

जिज्जिवांस्तव जिष्णो समक्षम् ।

[(L. 1) D3 (marg.) पार्थयन् (for पापोऽयन्). — (L. 2) Dn1 क्षप्रसङ्ग; T2 [अ]भिप्र* (for स्य प्र*).]

Dn1 D3 T2 cont.: K4 V1 B Da1 D1.3-7 cont. after 1046*: Ś K1-3 after 1031*: D2 after 14^{abed}:

1050* पूर्वैर्दलैरजितं कालकेयैः

साक्षात्पाणोर्वाहुसंस्पर्शमेव ।

[(L. 1) V1 Dn1 D2.3 T2 देवैर् (for दैलैर्). B1.4 D7 अजितः; D3 'तैः' (for 'तं'). V1 कालकेयश्च (for 'केयैः'). D3 (before corr. as above) पूर्वैर्दलैरजितः कालकेयैः.]

— (L. 2) D3 शंभोर् (for साणोर्). Ś K1.2.4 संसर्गम्;

नमहेषुभिर्दशभिरविध्यदये ॥ १४
यया धृत्या सर्वभूतान्यजैषी-

D2 संघट्टन् (for संस्पर्शन्). K3 अन्यं (for एव).]
— Before 14^a, M3 ins. भीमः. —^c) Ś K2 नु त्वा; K3 नावधी; Da1 D1.4-5.3 न (D1.5 नु; D3 च) त्वां (for नु त्वां).

K3 सूतपुत्रं. Ś1 K1.2 किरीटिर् (K1 'टि') (for 'टिन्'). T1 G M त्वां सूतपुत्रो नु कथं किरीटिन् (G2 'नं'). —^c) K3 V1 रथेपुभिर्; B Da1 Dn1 D1-5 अथेपुभिर्; D3 सिते; D3 शते* (for महे*). K3 अवध्यदुष्टैः; V1 B3.5 Dn1 D3.3 प्रागविध्यत् (D3 'न्'); Da1 D1.5 विध्यदये (for अवि*). T1 G M रथेपुभिर्हि शिताग्रधरैः. — After 14, K4 V1 B D T2 ins.:

1051* त्वया क्षितांश्चाग्रसद्वागसंवा-

नाश्रयमेतत्प्रतिभाति मेऽद्य ।

कृष्णापरिक्षिप्तमनुसर त्वं

ययात्रयोत्पण्डतिलान्स वाचः ।

वाचः सुतीक्ष्णास्थिभिर्दोऽमनोऽज्ञाः

सूतात्मजोऽयं गतभीर्दुरात्मा ।

संस्तुत्य सर्वं तदिहाय पापं

जह्याशु कर्णं युधि सय्यसाचिन् ।

कसादुपेक्षां कुरुपे किरीटि-

क्षुपेक्षितं नायमिहाय कालः ।

[D3 reads lines 1-8 on marg. — (L. 1) K4 V1 B (except B3) Da1 D1.3-5.7 om. च. D3 वागसंघो (for 'संवा').]

T2 त्वया क्षेप्ता ह्याहता वागसंघा. — (L. 2) D1 प्रतिमेयस्य; (sic); D3 (by corr.) 'भातीदमय (for 'भाति मेऽद्य). — (L. 2) D1 अनुसरंस्त्वं, D3 'सरं तं; D3 'सरन्तै; T2 'सरंश्च (for 'सर त्वं). — (L. 4) K4 B2.5 Da1 D1.4-5 चच; T2 यश्च (for यथा). B4 D6.3 T2 पण्डतिलान्;

(for पण्ड). V1 B Da1 D1.3-5 इति स; Dn1 सः वाचः; T2 च वाचः (for स वाचः). D2 ययात्रयोत्पण्डतिलान्-

नित्यलान् (sic). — (L. 5) K4 om. वाचः. D2 मनुष्याः (for मनोऽज्ञाः). Dn1 T2 कृष्णाः सुतीक्ष्णाश्च हि पापदुष्टिः. — (L. 6) K4 [S]यं गतभिर्; Dn1 D2 [S]यं गतभी; T2 श्रुतिही (for सयं गतभीर्).

— (L. 7) K4 V1 B (except B2) D1.3.4.5-8 transp. सर्वं and तत्. Da1 D2 om. तत्. D3 इहात्म- (for इहाय).

— (L. 8) T2 वध्याशु (for जह्याशु). D3 कर्णं. D3 जहि (for युधि). — (L. 9) T2 कथं हि (for कसाद्). B3 उचक्षामयसे (for उपेक्षां कुरुपे). Cc cites उपेक्षा. D3 कथं नु त्वां सूतपुत्रः

किरीटिन्; (marg.) कथं क्षुपेक्षां कुरुपे त्वं किरीटिन्. — (L. 10) D3 (marg. as above) रथेपुभिर्दशभिरविध्यदुष्टैः.]

15 B3 om. (hapl.) 15^{ab}. —^a) D2 मया (for यया). K1 धृत्या; K2 इत्या; K3 D1.2 धृत्या (for धृत्या). K3.4 अजैषीद् (for 'वीर्'). S (T3 missing) धृत्या हि (G2 च)

अजैषीद् (for 'वीर्'). S (T3 missing) धृत्या हि (G2 च)

अजैषीद् (for 'वीर्'). S (T3 missing) धृत्या हि (G2 च)

अजैषीद् (for 'वीर्'). S (T3 missing) धृत्या हि (G2 च)

C. 8. 4564
B. 8. 89. 41
K. 8. 95. 30

ग्रासं ददद्ब्रह्मे खाण्डवे त्वम् ।
तथा धृत्या सतपुत्रं जहि त्व-
महं वै न गदया पोथयिष्ये ॥ १५
अथाब्रवीद्वासुदेवोऽपि पार्थ
दृष्ट्वा रथेऽपून्प्रतिहन्यमानान् ।
अमीमृदत्सर्वथा तेऽद्य कर्णे
ह्यस्त्रैरस्त्राणि किमिदं किरीटिन् ॥ १६
स वीर किं मुखसि नावधीयसे
नदन्त्येते कुरवः संप्रहृष्टाः ।

भूतानि यया (T₁ G₁ यथा; M₁ जया) जयस्त्वं. — ⁶) B₈ भिक्षां; M₁ ग्रसन्; C₀ ग्रासं (as in text). K₈ D₈ G₁ M₁. 2. 4 ददन्; D₈ D₁. 5 चादाद्. K₈ B₈ D₂ transp. ब्रह्मे and खाण्डवे. D₈ S (T₈ missing) ग्रासं ददत्स्वाण्डवे पावकाय. — ⁷) D₁ त्वया धृत्या; D₂ तथा धृत्या; T₁. 2 G M धृत्या तथा (by transp.). D₁ जहिस. — ⁸) S K₁. 2. 4 ब्रह्म (for अहं). K₈ V₁ B₁. 3. 4 D₂-4. 7. 8 T₃ G₂ M₁ चैनं; B₈ त्वैनं; D₈ वायेनं; G₁ तु वै (for वैनं). — After 15, S (T₈ missing) ins.:

1052* समेत्य पार्थ स नृशंसवादी

जीवन्नायं यात्यति कालपकः ।

[(L. 1) G₁. 8 M सु- (for स-). G₃ नृशंसवती. — (L. 2) T₁. 2 G₂ नायं (for नायं). T₁ कालपावकं (for 'पकः).]

16 ^a) D₈ श्रुत्वा (for अथ). D₈ [अ]वदद् (for [अ]व-
वीद्). S (T₈ missing) चक्रपरो (for वासुदेवो). D₈ पार्थे.
— ^b) K₁ रथेष्टं; K₈ रथेयु; D₁ पूर्वान् (for रथेपून्). D₈
दृष्ट्वा तथेयुं प्रतिहन्यमानं. — Before 16^a, D₈ ins. श्रीकृष्णः.
— ^c) K₈ D₈ अमीमदत्; D₈ 'मृदन्. S₁ सकृथा ते; B₄. 5
सर्वदा ते; D₈ D₁. 2 सर्वपाते; D₈ 'धा ते (for 'था ते).
S (T₈ missing) अमृमुप (G₂ 'च) स्पश्यत एव तेद्य. — ^d)
B₈. 5 D₈ D₂ अस्त्रं (for अस्त्राणि). K₈ B (except B₁)
D₈ D₁ D₁. 2. 4. 5. 7. 8 किमिदं त्वं (K₈ च; B₂ वै; D₈ त्वां)
(for किमिदं). D₈ ह्यस्त्रैरस्त्रं किमिदं सत्यसाचिन्; S (T₈
missing) ह्यस्त्राणि कर्णोच्छ्राणैः (T₁ 'थ रथे; G₂. 8 'थ रणे)
किरीटिन् (T₁ 'टि). — After 16, T₁ G M ins. an
addl. colophon. [Adhy. name: M₁ अस्त्रयुद्धं. — Adhy.
no.: T₁ G₂. 3 M₁ 135; G₁ M₁-4 104.]

17 Before 17, T₁ G₂. 8 ins. भगवान्; G₁ M कृष्णः.
— ^a) K₈ D₈ सु-; D₈ त्वं (for स). B₁. 4 D₈ D₁
D₁. 2. 3. 7 नावधत्से; B₈ नावधीयन्; D₄ 'तुंसे; D₈ 'धीस्ते
(for 'धीयसे). S (T₈ missing) स (T₁ भो) पार्थ किं
मुखसि (T₁ मा मुखसे) वेत्सि चैतान्. — ^b) B₁. 4 D₇

कर्णं पुरस्कृत्य विदुर्हि सर्वे
त्वदस्त्रमस्त्रैर्विनिपात्यमानम् ॥ १७
यया धृत्या निहतं तामसास्त्रं
युगे युगे राक्षसाश्चापि घोराः ।
दम्भोद्भवाश्चासुराश्चाहवेपु
तथा धृत्या त्वं जहि सतपुत्रम् ॥ १८
अनेन वास्य क्षुरनेभिनाद्य
संछिन्धि मूर्धानमरेः प्रसह्य ।
मया निस्पृष्टेन सुदर्शनेन

नदंते ते; D₈ नदंते. S (T₈ missing) हृष्टान्समेता-
(T₁ हृष्टान्समेता; G₁ दृष्ट्वा समंता; G₂. 3 दृष्ट्वा समेता;
M₈ हृष्टः समंता) नदतः कुलंस्त्वं. — ⁷) T₂ नदंति
(for विदुर्हि). D₈ (before corr.) स वै (for सर्वे).
— ⁸) V₁ B₈. 5 D₂. 6 तवास्त्रम्; B₁ तदं (for
त्वदं). B₂ S (T₈ missing) विनिहन्य (B₂ 'त्य) मानं (for
विनिपात्यं).

18 ^a) K₁ धृता; K₈ धृत्या (for धृत्या). K₈ विहतं; B₈
D₂ निहता (for 'तं). K₁ तामसास्त्रं; D₂ रामचंद्रं (for
तामसास्त्रं). B₂ D₈ S (T₈ missing) यया धृत्या ताम (D₈
राक्ष) साञ्छिन्निवास्त्वं. — ^b) D₁ त्वं संयुगे (for युगे युगे).
D₈ रक्षसश्च (for राक्षसाश्च). B₂ संयुगे रक्षसांश्चापि घोरां;
S (T₈ missing) युगे युगे राक्षसांश्चापि (T₃ राक्षसांश्चापि;
G₁. 2 M₁ रजसांश्चापि; G₃ राजसांश्चापि) घोरां. — ^c) B₂
दंभोद्भवाश्चाहवेपु प्रवृत्त्या; D₈ दंभोद्भवांश्चासुरानाहवेप्यान्;
S (T₈ missing) दं (T₁. 2 स्तं) भोद्भवं चासुरमाहवे त्वं. C₀
cites दम्भोद्भवाः (as in text). — After 18^a, B₈ D₈
S (T₈ missing) ins.:

1053* दर्पोस्तिक्तं वीर्यमन्तं किरीटिन् ।

[B₈ दर्पोस्तिक्ता; D₈ 'स्तिक्तान् (for 'स्तिक्तं). D₈ वीर्यवतः.]

— ^a) D₈ तथा (for तथा). K₈ D₂. 3 धृत्या (for
धृत्या). K₁ त्वा; K₈ [अ]द्य (for त्वं). D₇ transp. त्वं
and जहि. B₈ D₈ जहि युध्येद्य पार्थ; D₈ जहि कर्णं त्वमद्य;
S (T₈ missing) त्वं जहि कर्णमद्य (for त्वं जहि सतपुत्र).
— After 18, B₈ D₈ ins.:

1054* कर्णं समासाद्य रिपुप्रमाथिन् ।

On the other hand, S (T₈ missing) ins. after 18:

1055* पार्थाहवे व्यक्तमस्त्रं समर्थम् ।

[T₁. 2 M₂-4 व्यक्तमस्त्रं; G₁. 3 व्यक्तमस्त्रं (for व्यक्तं). G₁
समर्थः; G₂. 3 समर्थः (for 'अर्थः).]

19 ^a) G₁ om. वा. K₈ V₁ B D₈ D₁ D₁. 2
चास्य; D₈ चास्यन्; D₈ चाद्य; T₁. 2 G₂. 3 M₁ चाद्य; M₁-4

वज्रेण शक्रो नमुचेरिवारेः ॥ १९
किरातरूपी भगवान्यया च
त्वया महत्या परितोपितोऽभूत् ।
तां त्वं धृतिं वीर पुनर्गृहीत्वा
सहानुबन्धं जहि स्रतपुत्रम् ॥ २०
ततो महीं सागरमेखलां त्वं
सपत्तनां ग्रामवतीं समुद्राम् ।
प्रयच्छ राज्ञे निहतारिसंधां
यश्च पार्थातुलमाप्नुहि त्वम् ॥ २१

संचोदितो भीमजनार्दनाभ्यां
स्मृत्वा तदात्मानमवेक्ष्य सत्त्वम् ।
महात्मनश्चागमने विदित्वा
प्रयोजनं केशवमित्युवाच ॥ २२
प्रादुष्करोभ्येष महास्रमुग्रं
शिवाय लोकस्य वधाय सौतेः ।
तन्मेऽनुजानातु भवान्मुराश्र
ब्रह्मा भवो ब्रह्मविदश्च सर्वे ॥ २३
इत्युचिवान्ब्राह्मसहस्रमखं

C. 8. 4574
D. 8. 69. 51
K. 8. 96. 10

वायु (for वास्य). D₂ त्वं (for [अ]य). — S (T₃ missing) transp. 19^b and 19^c. — ^b) Ś₁ संभिधि; K₄ संछिन्नः; D₃ T₂ G छिन्द्यस्य; T₁ छेत्स्यासि; M₁ र्भिन्द्यस्य; M₂₋₄ छिन्द्यस्य (for संछिन्दि). D₂ अलं (for अरेः). D₂ चिरेण (for प्रसह्य). — ^c) K₃ यथा (for मया). V₁ B₄ D₄₁ D₄₁ S₁ T₁ G₃ M₁ विसृष्टेन; D₂ प्रदत्तेन; T₂ [अ]-विसृष्टे; G_{1.2} निदष्टेन (for 'सृष्टेन). — ^d) Ś₂ वज्रेण. V₁ इवापरः (for इवारिः).

20 ^a) D₂ किरातरूपो (for 'रूपी). K₃ यथा त्वया; V₁ D₄₁ D_{1.5.6} G₂ M₁ (inf. lin. as in text) यथा च; D₄₁ सुपत्ता; D₄ यथा त्वं; T₁ lacuna (for यथा च). — ^b) K₄ V₁ B (except B₅) D₄₁ D₄₁ D_{1.5.6.7} S (T₃ missing) महात्मा; D₂ च सत्या (for सहत्या). D₄₁ परितोपितो (for 'तोपितो). B_{5.5} भव (B₅ 'वः) (for 'भूत्). K₃ तथा त्वया परितोपितोऽभूत्. — K₂ om. 20^{ad}. — ^c) K₃ D₄ त्वं तां (by transp.); D₂ तं त्वं; D₂ स तां. K₃ D₃ वृत्तिं; D₁ धृतिर; D₂ वृत्ति. K₃ om. वीर. D₄₁ S (T₃ missing) स तां (D₄₁ तां त्वं) पुनर्वीर धृतिं गृहीत्वा. — ^d) G₁ सयांधवं त्वं (for सहानुबन्धं). Ca cites सानुबंधं.

21 ^b) D₄₁ D_{1.5} G_{2.3} सपत्तनः; T₁ सपट्टणां; T₂ सपट्टणः (for 'त्तनां). D₂ शैलवतीं (for ग्रामं). — ^c) K₃ प्रायच्छ (for प्रं). K₂ D₁ निहतारिसंधा; D₂ 'संधो; G₁ 'संधा; M₁ नयतारिसंधा. — ^d) V₁ पार्थाचलम्; M₁ पार्थस्तुलम् (for पार्थातुलम्). D_{4.5} त्वां (for त्वम्). — After 21, N (except D₂) ins.:

1056* स एवमुक्तोऽतिवलो महात्मा
चकार बुद्धिं दि वधाय सौतेः ।

[(L. 1) B₅ वलिना (for सतिवलो). — (L. 2) B₁ च (for दि). D₂ शक्रोः (for सौतेः).]
On the other hand, S (T₃ missing) ins. after 21:

1057* कर्णपुरस्कृत्य नदन्ति सर्वे
तवाश्रमुभ्यां प्रतिहस्य वीराः ।
कुरु प्रयत्नं भरतप्रवीर

द्रवन्त्यमी सृजयसोनकाश्च ।

दृष्ट्वा च कर्णं समरे प्रहृष्टं

त्वां चापि दृष्ट्वा परिहीयमानम् ।

[5]

[(L. 1) G₁ चरति (for नदन्ति). T₂ दृष्ट्वा (for सर्वे). — (L. 2) G₁ उग्रं (for उग्रो). T₂ प्रतिहति (for 'हस्य). — (L. 4) G₁ प्रयति; G₂ दृश्यति; M₁ द्रव्यति (for द्रवन्ति). T₂ G₁ M₁ सृजयाः (for सृजय). — (L. 5) T₁ G_{2.3} [अ]य; G₁ [अ]यि; M₁ om. (for च). — (L. 6) M₁ त्वं (for त्वां).]

22 Before 22, G_{2.3} ins. संजयः. D₂ om. 22^{ad}. — ^a) B D₄₁ D_{4.6} S (T₃ missing) स चोदितो; D₂ स नो (for 'संचो'). G₁ जनार्दनाभ्यां (for 'जनार्दनाभ्यां). K₃ संचोदितो भीमसेनाच्युताभ्यां. — ^b) G₁ तदात्मना (for स्मृत्वा तदा). B₃ D₄₁ तथा (for तदा). K₁ अवीक्ष्य; T₂ G₃ अवेत्य; C₂ 'क्ष्य (as in text). V₁ D₄₁ T₂ G M सर्वं; B₂ सर्वं; D₃ सत्वरं; T₁ पूर्वं; C₂ सत्त्वम् (as in text). — ^c) K₃ महात्मनश्च; V₁ B (except B₅) D₄₁ D_{2.4.7.8} T_{1.2} G_{2.3} M दृष्ट्वा; D₂ महात्मनेश्च; G₂ उभात्मनश्च; Ca महा (as in text). Ś₁ K_{1.2.4} T_{1.2} चागमनं (for 'मने). Ca cites आगमने (as in text). — ^d) K₃ Ca प्रयोजने; D₂ प्रायोजनः (for प्रयोजनं).

23 ^a) T₁ G₂ एव (for एव). — ^b) D₄₁ D_{1.5} हिताय; G₁ सुखाय (for शिवाय). K_{2.4} सौते; G₁ सौतेरे; Ca सौतेः (as in text). — ^c) K₁ तं मे; B₂ तस्मा; D₂ ततो (for तन्मे). Ca cites तत् and मे (as in text). T₁ अनुजानतु. — ^d) B₅ G₁ तथा (for ब्रह्मा). B₅ ब्रह्मा; D₄₁ भवेद्; T_{1.2} G_{2.3} M शिवो (for भवो). Ś₂ ब्रह्मविदाश्च; D₄₁ वेदविदश्च (for ब्रह्म). — After 23, D₄₁ S (T₃ missing) ins.:

1058* इति स्मोक्त्वा पाण्डवः सन्यसावी
नमस्कृत्वा ब्रह्मणे सोऽमितात्मा ।

[D₄₁ इत्युच्य देवं (for इति स्मोक्त्वा).]

24 ^a) Ś₂ इत्युच्यवान्; D₄₁ D_{1.5} इत्युक्तं; D₄₁ तद्

C. 2. 4574
B. 1. 69. 51
K. 6. 96. 110

प्रादुश्चक्रे मनसा संविधेयम् ।
ततो दिशश्च प्रदिशश्च सर्वाः

त्तमं; D₂ इत्यालपन्; S (T₃ missing) अनुत्तमं (for इत्यु-
चिवान्). After इत्युचिवान्, K₃ reads from क्रोधदीप्तो
in line 5 up to जनास्तत् in line 8 of 1059* followed by
24th-28th and ततोऽर्जुन. S₂ K₂ D₂ ब्रह्मम्; K₃ D₁ ब्राह्मम्.
— ¹) D₁ D_{1.6} सुमना (for मनसा). S₂ संविधेयं;
K₃ ²धीय; K₄ B₅ D₁ D₆ S (T₃ missing) च (K₄ स)-
द्विधेयं; V₁ विधेयं; D₂ संविधाय; C₂ ³धेयम् (as in text).
— After 24th, N ins.:

1059* तदस्य हत्वा विरराज कर्णे
मुक्त्वा शरान्मेघ इवाम्बुधाराः ।
समीक्ष्य कर्णेन किरीटिनस्तु
तथाजिमध्ये विहितं तदस्त्रम् ।
ततोऽमर्षो बलवान्क्रोधदीप्तो
भीमोऽब्रवीदर्जुनं सत्यसंधम् ।
ननु त्वादुर्वैदितारं महाह्मं
ब्राह्मं विधेयं परमं जनास्तत् ।
पुनर्युक्तास्त्रमभितः किरीटि-
न्निति स्रोकोऽयोजयत्सव्यसाची ।

[5]

[10]

[S K₁₋₃ om. lines 1-2. B₂ repeats lines 1-2 after
st. 26. — (L. 1) B_{3.5} D₁ D_{1.5.6.8} विननाद (for विरराज).
— (L. 2) V₁ B₂ (first time) D₁ D_{1.5} शरान्वधेन (D₁
‘धेसे; D₅ ‘ध्वन्; D₈ शराबुद्धं (for मुक्त्वा शरान्). D₇ अंबुधारा
(for ‘धारा:). — (L. 3) K₁ कर्णेन (for कर्णेन). D₂ किरीटिना
(for ‘टिनत्). S K_{1.2.4} तदा; D₁ D₅ तत्; D₁ तथा (for
तु). — (L. 4) S K_{1.2.4} अथ; B₅ D₆ तदा (for तथा).
D₁ स राजमध्ये (for तथाजि). K₃ विहितं; V₁ B_{1.3-5} D₁
D_{1.2.5.7} विहतं; B₂ D₁ D_{2.6} निहतं (for विहितं).
— (L. 5) K₂ [S]मर्षे; K₄ महर्षी; V₁ मत्वा; D₂ यमर्षी;
D₆ [S]मर्षाद्. After बलवान्, K₃ reads 28th. — (L. 6)
D₂ transp. अब्रवीद् and अर्जुनं. — (L. 7) K₃ ननु त्वादुर्;
B₁ D₄ (before corr.) न तु त्वाद्दुर्; B₂ ननु त्वां तु; D₆ न
त्वामाद्दुर् (for ननु त्वाद्दुर्). K₁ वेदितारं; D₃ वेदितारं; D₈
वेदितारं (for वेदि). S K_{1.2.4} तदस्त्रं (for महा). — D₆
om. line 8. — (L. 8) K₁ ब्रह्म; K₂ D₈ ब्राह्मं. S₂ जनास्तं;
K₃ जनास्ततः; D₂ महाह्मं; D₈ (marg. as above) जवास्तत्
(for जना). — S K D_{2.8} om. lines 9-10. — (L. 9)
V₁ युंक्ष्वास्त्रम्; B₁ नयं क्ष्मास्त्रम् (sic); B₄ युक्तं क्ष्मास्त्रम्; D₁
D_{1.5} नियुंक्ष्वास्त्रम् (for युक्त). D₁ D_{1.5.6.7} तस्य दान्यधोजय
सव्यसाचिनः. — D₆ om. line 10.]

समावृणोत्सायकैर्भूरितेजाः ।
ससर्ज वाणान्भरतर्षभोऽपि

— ¹) B₁ D₁ प्रदिशश्चापि (for च प्रदिशश्च). — After
24th, K₄ D₁ S (T₃ missing) ins.:

1060* गाण्डीवमुक्तैर्भुजैरिवोत्रै-

द्विवाकरांशुप्रतिमैर्ज्वलद्भिः ।

— K₄ repeats 24th after 1062*. — ²) B₄ वाणा (for
वाणान्). K₄ (first time) D₁ S (T₃ missing) सु (K₄
सु; G₂ ह) एतस्तु वाणा भरतर्षभेण (K₄ T₂ ‘न). — ³)
S₁ K_{1.2.4} (second time) शतं शितान्; K₃ शतां शतान्
(for शतंशतान्). K₁ आशुवेगात्. V₁ B D₁ D₁₋₃
शतंशतान्येकवदाशु चैव (D₂ ‘पराशु वेगा:); T₁ G₃ M
(M₃ damaged) शतं शता (T₁ ‘तो) हेससु (M₁₋₃ ‘तु)-
खा: सुतीक्ष्णा:; T₂ G_{1.2} शतं (G₂ ‘ता) शता (T₂ ‘तं) सी-
(G₂ हे) मसुखा: सुतीक्ष्णा: — After 24, K₄ D₁ S (T₃
missing) ins.:

1061* प्राच्छदयन्कर्णरथं क्षणेन

युगान्तवह्नयर्ककरप्रकाशाः ।

[(L. 1) T₁ G_{1.2} M₁ प्रच्छादयन्. G₁ अंतरिक्षं (for कर्णे-
रथं). — (L. 2) T₁ वासर्ककर; G_{1.2} M ‘कालर्ककर; G₃
‘कालप्रतिम- (for ‘वह्नयर्ककर). T₁ प्रकाशं (for प्रकाशा:).]
K₄ D₁ T₂ cont.:

1062* ततश्च शूलानि परस्वधानि

चक्राणि नाराचशतानि चैव ।

निश्चक्रमुर्धोरतराणि योधा-

स्ततो न्यहन्यन्त समन्ततोऽपि ।

छिन्नं शिरः कस्यचिदाजिमध्ये

पपात योधस्य परस्य कायात् ।

भयेन सोऽप्याशु पपात भूमा-

वन्यः प्रनष्टः पतितं विलोक्य ।

अन्यस्य सासिर्निपपात कृत्वा

योधस्य बाहुः करिहस्ततुल्यः ।

अन्यस्य सव्यः सह चर्मणा च

क्षुरप्रकृतः पतितो धरण्याम् ।

एवं समस्तानपि योधमुख्या-

न्विध्वंसयामास किरीटमाली ।

शरैः शरीरान्तकैः सुधोरै-

र्दयैर्धनं सैन्यमशेषमेव ।

[(L. 1) T₁ परस्वधाश्च (for ‘स्वधानि). — (L. 2) T₁
चक्राणि साराणि युगुणि चैव. — (L. 3) K₄ विचक्रुर (for
निश्च). T₂ घोरतराश्च (for ‘तराणि). — (L. 4) D₁
वहन्यन्त (for न्य). — (L. 5) T₂ शरैः (for शिरः)

शतशतानेकवदाशुवेगान् ॥ २४
 वैकर्तनेनापि तथाजिमध्ये
 सहस्रशो वाणगणा विसृष्टाः ।
 ते घोषिणः पाण्डवमभ्युपेयुः
 पजन्यमुक्ता इव वारिधाराः ॥ २५
 स भीमसेनं च जनार्दनं च
 किरीटिनं चाप्यमनुष्यकर्मा ।
 त्रिभिस्त्रिभिर्भीमबलो निहत्य
 ननाद घोरे महता स्वरेण ॥ २६
 स कर्णवाणाभिहतः किरीटी
 भीमं तथा प्रेक्ष्य जनार्दनं च ।

— (L. 6) T₂ शिरश्च (for परस्व). — (L. 7) K₄ जवेन (for मयेन). K₄ सोयाशु; T₂ काप्याशु (for सोऽप्याशु). — (L. 8) T₂ प्रणष्टः. — (L. 9) K₄ कृतो; Dn₁ क्षतो (for कृतो). — (L. 11) K₄ कायः (for सव्यः). Dn₁ वरुणा (for चरुणा). T₂ करः (for च). — (L. 12) K₄ सुप्रकृतः (for 'प्रकृतः'). K₄ धरिण्यां. — (L. 13) K₄ एवं समत्तादधिगोसंघान् (sic). — (L. 14) K₄ किरीटिमाली.]
 — After the above, K₄ repeats 24er.

25 ^a) S₂ कैवर्तनेन; D₂ विकर्तनेन (for वैकर्त^{er}). T₁ G M_{1.2} आशु (for क्षपि). D₂ यथाजिमध्ये; T₁ M रणजि; T₂ G तदाजि (for तथाजि). — ^o) D₂ चैव; S (T₃ missing) चाक्षयाः (for घोषिणः). B₄ T₁ बभूवै(T₁ 'वे')युः; D₂ अभ्युपेतुः; G₁ ह्यभ्युपेतुः (for बभूवै). — ^a) S (T₃ missing) -सृष्टा (for -मुक्ता).

26 ^a) Dn₁ S (T₃ missing) ततः स (T₁ च) कृष्णं च किरीटिनं च. — ^b) D₂ चाप्यनुमेव- (for चाप्यमनुष्य-). Dn₁ S (T₃ missing) वृकोदरं चाप्रतिमप्रभावः (G₁ 'काशः; M_{1.2} 'भावः'). — ^o) T₁ भीमबलान् (for 'बलो). B₂₋₄ Dn₁ D_{1.2} G₁ [S]भिहत्य; B_{1.2} विहत्य; D₂ om. (for निहत्य). — ^a) D₂ निनाद (for न^{er}). K₃ चौचैर (for घोरे). K₄ महता. K₄ वरेण; B₂ सुरेण; B₅ G_{1.2} स्वनेन (for 'रेण). — After 26, B₂ repeats lines 1-2 of 1059*.

27 ^a) T₁ G M_{1.2.4} ततः स; T₂ तं तस्य (for स कर्णे). K₃ B₅ D₂ T₂ G₃ -वाणाभिहतं (for 'भिहतः). — ^b) S (T₃ missing) तदा (for तथा). — ^o) M₁ समुद्रमाणाः. T₂ पार्थ. — ^a) S₂ दशाष्टा (for 'ष्टौ'). K₄ समुद्रवर्हः; D₂ (before corr.) समुद्रवर्हः; G_{1.2} सममुद्रवर्ह (for समुद्रवर्ह).

अमृष्यमाणः पुनरेव पार्थः
 शरान्दशाष्टौ च समुद्रवर्ह ॥ २७
 सुपेणमेकेन शरेण विद्धा
 शल्यं चतुर्भिस्त्रिभिरेव कर्णम् ।
 ततः समुक्तैर्दशभिर्जघान
 सभापतिं काञ्चनवर्मनद्धम् ॥ २८
 स राजपुत्रो विशिरा विवाहु-
 विंशजिह्वतो विधनुर्विकेतुः ।
 ततो रथाग्रादपतत्प्रभन्नः
 परश्वधैः शाल इवाभिकृत्तः ॥ २९
 पुनश्च कर्णं त्रिभिरष्टभिश्च

28 ^a) Dn₁ S (T₃ missing) स केतुम् (for सुपेणम्). S₂ शिरेण. D₂ हत्वा (for विद्धा). — ^b) B₁ निशितेन (for त्रिभिरेव). — K₃ reads 28^{ed} after बलवान् in line 2 of 1059*. — ^o) K₃ Dn₁ T₁ G₂ M₁ स मुक्तैर; D₂ तु मुक्तैर; D₃ सुमुक्तैर. — ^a) D₂ सेनापति (for सभा).

29 ^a) K₁ सु- (for स). K₂ विशिरा; K₃ T₁ विशिरो (for 'रा). — ^o) K₃ B D (except D₂) S (T₃ missing) हतो (G₃ बथो) (for ततो). K₁ T₁ G₂ M रथाग्राद्; V₁ 'श्वाद् (for 'ग्राद्). K₃ D₂ प्रहृष्टः; V₁ B_{1.2} Dn₁ Dn₁ D_{3.4.7} स रुग्णः; B_{2.2.5} S (T₃ missing) प्रहृष्टः; D_{1.2} सुरुग्णः; D₂ च मूमौ; D₃ परासुः (for प्रभन्नः). — ^a) Some MSS साल (for शाल). K₄ D₂ इवाभि-
 कृत्तः; V₁ B Dn₁ Dn₁ D_{1.2-7} S (T₃ missing) 'वकृत्तः (for 'भिकृत्तः).

30 ^b) D₂ भित्त्वा (for विद्धा). — ^o) K₁ D_{3.2} चतुःशतां (D₁ 'तं) (for 'तान्). K₃ सुयोधनान्; K₄ सायुधाः; B₂ सायुधानान्; Dn₁ D₂ 'धान्वै; Ca 'धीयान् (as in text). S (T₃ missing) चतुःशतं द्विरदानां निपाल्य. — ^a) B₄ D_{2.7} हयान्; T_{1.2} महा- (for हत्वा). B_{1.2.5} Dn₁ D_{2.7} T_{1.2} षट्शताब् (for 'शतं). D₂ G M रथाङ्ग-
 घानाष्ट रणे किरीटी. — ^o) S₂ सद्दशशस्त्रां; V₁ Dn₁ 'शोश्वांश्च (for 'मश्वंश्च). K₃ चतुरश्र (for च पुनश्च). V₁ B Dn₁ Dn₁ D_{1-4.7.3} T_{1.2} M₂₋₄ स- (for च). G₁ सादिनाम् (for सादीन). — ^b) D₂ पत्तिसंवान् (for 'वीरान्). — After 30, N T₂ ins.:

1063* कर्णं ससृतं सरथाश्चकेतु-

मदभ्यमञ्जोगतिभिश्च चक्रे ।

ततोऽक्रोशन्कुरवो वध्यमाना

धनंजयेनाधिरथि समन्तात् ।

मुञ्चाभिविद्धयार्जुनमाशु कर्णं

C. 9. 4588
B. 8. 89. 65
K. 8. 96. 18

द्वाभ्यां चतुर्भिर्दशभिश्च विद्धा ।
चतुःशतान्द्विरदान्सायुधीया-
न्हत्वा रथानष्टशतं जघान ।
सहस्रमश्वान् पुनश्च सादी-

बाणैः पुरा हन्ति कुरुसमग्रान् ।

स चोदितः सर्वयत्नेन कर्णो

सुमोच बाणान्सुबहून्भीक्ष्णम् ।

ते पाण्डुपात्रालगणत्रिजम्बु-

र्ममच्छिदः शोणितमांससिद्धिः ।

तावुत्तमौ सर्वधनुर्धराणां

महाबलौ सर्वसपत्नसाहौ ।

निजघ्नतुश्चाहितसैन्यमुद्रा-

वन्योन्यमप्यस्त्रविदौ महाश्वैः ।

अथोपयातस्त्वरितो दिदृक्षु-

र्मन्नौपधाभ्यां विरुजो विशाल्यः ।

कृतः सुहृद्भिर्मिपजां वरिष्ठै-

र्युधिष्ठिरस्तत्र सुवर्णवर्मा ।

तन्नोपयातं युधि धर्मराजं

दृष्ट्वा सुदा सर्वभूतान्यनन्दन् ।

राहोर्विमुक्तं विमलं समग्रं

चन्द्रं ययैवाभ्युदितं तथैव ।

[(L. 1) Ks सशरांश्च; B2.8 सरथाश्च; Dn1 Ds सरथं स (for सरथाश्च). — (L. 2) S K2-4 Ds हृदयम् (for अट्ट). S2 Da1 Ds om. च. B2.4 चकार; Dn1 T2 प्रचक्रे (for च चक्रे). D2 हत्पाश्र्वमध्ये व्यहनत्प्रवीरः (sic). — (L. 3) Dn1 T2 अथ (for ततो). S2 मध्यमाना (for वध्य). — (L. 4) S K D2 आधिरयेः (K3 'ये) (for 'रथि). D2 पुरस्तात्; Ds च वीरं; T2 समेताः (for समन्तात्). — (L. 5) Ks मुंचल मिदय; K4 स चाभिविद्धो; Ds मुक्ताभिविध्य (for मुक्ताभिविदय). K4 D2 कर्णः; Ds कर्ण (for कर्ण). V1 B Da1 D1.8-5.7 प्रमुंच (B2 'मुंच) बाणाञ्जलि पांडु (Bs सुत)-पुत्रं. — (L. 6) Bs अयं; T2 परान् (for पुरा). S K1.2.4 समन्तात्; B4 समेतान् (for समग्रान्). — S K1.2 om. lines 7-8. — (L. 7) Ks D2 सन्नो (D2 'नो) दितः; K4 Da1 D1.6 संचो (for स चो). K4 सर्वयत्नेन; Ds धातैराष्ट्रेण (for सर्वयत्नेन). — (L. 8) Ks परेण; K4 V1 B2-8 Da1 D1-1.5 असक्तान्; B1 असक्तान्; Ds समन्तात्; D7.8 सुमुक्तान् (for अमीक्ष्णम्). — (L. 9) D2 -यंचालः; Ds -पांचाल्या- (for -पात्राल). S K1.2 -गणा (for -गणान्). Ks V1 B Da1 D1.8-8 ममच्छिदः शोणितपाः सुमु (Ks 'पांसुमु; B2 'पाः प्रमु; Ds 'वास्तुमु) काः; Ds ममच्छिदः क्रोधमरेण मुक्ताः. — (L. 11) Ks तान् (for ताव्). — S K1.2 om. lines 12-15. — (L. 12) Ks एवसाहौ (sic) (for -सपत्नसाहौ). — (L. 13) Bs विहितः;

[10]

[15]

[20]

नद्यौ सहस्राणि च पत्तिवीरान् ॥ ३०
दृष्ट्वाजिमुखत्वावथ युध्यमानौ
दिदृक्षवः शूरवरावरिन्नौ ।
कर्णं च पार्थं च नियम्य बाहा-

Ds सहित- (for चाहित-). Dn1 Ds T2 उग्रम् (for उग्रान्). — (L. 14) Ds अन्योन्यतश्च (for 'मलि). B1 Ds.8 T2 महाश्वौ (for 'श्वैः). — (L. 15) B8 तत्र (for अथ). T2 [उ]पयातुस् (for 'यातस्). K4 अथोपयातस्त्वरितो दिदृक्षुः. — (L. 16) K1 V1 B1.8.5 D4.7 मन्त्रौपधीभ्यां; B1 Da1 D1.6 'पधीभ्यां; B5 Dn1 T2 'पधीभिर् (for 'पधाभ्यां). K4 विरुजो; B1.4 Dn1 Ds.4.7 निरुजो (for विरुजो). — After line 16, K4 T2 ins.:

1064* नास्त्यदस्त्रात्रिसुतोद्भवार्थै-

रथाङ्गविधाश्रमसुद्वहद्भिः ।

आवदपट्टो वणलापवेन

यथा सुरेशो दितिलैः क्षताङ्गः ।

[[(L. 1) T2 हंस्यदस्त्राभिहतोद्वहत्तैर् (sic).

— (L. 2) T2 अष्टाङ्गविधाश्रमसुद्वहद्भिः. — (L. 3) T2

आवदपट्टः प्रतिवदचेताः. — (L. 4) K4 क्षिताङ्गः (fo:

क्षताङ्गः).]]

— (L. 17) S V1 ततः; Ds कृतं; T2 वृतः (for कृतः). S K1.2.4 द्विपतां (for मिपजां). S2 अनिष्टैर् (for वरिष्ठैर्). — (L. 18) Dn1 सुवर्णवर्णा; Ds 'वर्म (for 'वर्मा). — (L. 19) S K2.2.4 Dn1 Ds तथा; Bs T2 अथ; D2 ततः; Ds वया (for तत्र). D2 प्रयातं (for [उ]प). — (L. 20) B1 [अ]भिदन् (for [अ]न). S K1.2.4 दृष्ट्वा भूतान्यभ्यनन्दन्सुदा वै. — (L. 21) T2 ग्रहाद् (for राहोर्). B3 निपुणं (for विमलं). Ks शुभामं; Ds सुमनं (for समग्रं). — (L. 22) Dn1 [अ]प्युदितं (for [अ]भ्यु).]

31 " Ks V1 B D S (Ts missing) दृष्ट्वा तु (Ds 'द्वय; M1-4 'द्वय च) (for दृष्ट्वाजि-). S (Ts missing) अति- (for अथ). — " Ks Da1 D1.6 शूरवीराव्; V1 तत्र वीराव्; B2 Ds शूरतराव् (for 'वराव्). Ks अरिन्नौ (sic); B3 अरिष्टौ (for 'न्नौ). — " V1 निशम्य (for नियम्य). K1 मियस्य बाहा (sic); Dn1 विलोक्यतः; T1 निशम्य वीराः (for नियम्य बाहान्). G1 बाणान् (for बाहान्). — " Ks V1 Dn1 D1.2.4.6 स्वस्था (for खस्था). B1 महीस्था (for 'स्थाश्च). S K1.2.4 जना हि तस्थुः; Ks जनाधितस्थुः; V1 B Da1 D1-5.8 जना वितस्थुः; D7 जनाधितस्थुः (for जना वतस्थुः). T1 G1.8 M सर्वे महीष्ठा (T1 महीस्था; G1.8 वरिष्ठा)श्च ततोवतस्थुः; T2 G2 सर्वे महीष्ठा (G2 हिस्था)श्च ततोवतस्थुः. — After 31, N T2 ins.:

1065* स कार्मुकज्यातलसंनिपातः

सुमुक्तबाणस्तुमुलो बभूव ।

प्रतोत्स्थान्योन्यमिपुप्रवैकै-

धर्नजयस्याधिरथैश्च राजन् ।

नृत्तस्या महीस्थाय जनावतस्तुः ॥ ३१
ततो धनुर्ज्या सहसातिकृष्टा
सुघोषमाच्छिद्यत पाण्डवस्य ।

तस्मिन्क्षणे स्रुतपुत्रस्तु पार्थ
समाचिनोत्क्षुद्रकाणां शतेन ॥ ३२
निर्मुक्तसर्पप्रतिमैश्च तीक्ष्णै-

C. 8. 4599
B. 8. 83. 79
K. 8. 95. 21

[(L. 2) Ś1 K2.4 Dn1 D1.8 ससुक्त; B2 प्रसुक्त. (for सुसुक्त). K3 D8 तुमलो. — (L. 3) K3 तयोस्; D2 'धनुत्सः. T1 ततो (for तथा). T2 श्युः प्रवेगैः. D3 स्रुतस्तोत्रं स्विपुभिः प्रवेकैर्. — (L. 4) B3 [अ]तिरिक्त्वा. D2 [s]ति (for च). Dn1 T2 त्व (for राजन्).]

— After the above, sequence in T2 is: 33rd, 1066*, 1067*, 32, 33rd, 33rd (r).

32 For sequence in T2, cf. v. l. 1065*. — a) K3 धनुर्जी; K4 D8 धनुर्ज्या (for 'ज्या'). K1 सहसाव-
कृष्टा; K3 'सा निकृष्टा; K4 'सातिकृष्टा; B1 'सातिकृष्टा;
Da1 D1.5 'सा निकृष्टा; D8.3 'सा विकृष्टा (D8 'ष्टा) (for
'सातिकृष्टा). Ca cites निकृष्टाः. T1.2 G M प्रच्छादयामास
ततः पृथक्कैः. — b) K3 B1.3.4.8 Da1 D1.5-8 T1.2 G2 M
Ca सुघोषम्; D3 सघोषम् (sic); G3 स एव (for
सुघोषम्). Ś2 B8 Dn1 अच्छि (Ś2 'च्छा)द्यत; B1
आच्छद्यत; D2 अच्छिनत्; T1 G M आच्छिद्य च (G1 तु);
T2 आस्ताव्य च; Ca आच्छिद्यत (as in text). K3 B2.5
D1.8 गांडिवस्य; T1.2 G2.3 M गांडिवज्या; G1 गांडिवस्वनं
(for पाण्डवस्य). — c) G1.3 M2-4 अस्मिन् (for तं).
K2.4 D2.8 च (for तु). Dn1 T1.2 G M2-4 फल्गुनं (Dn1
पांडवं) सूतपुत्रः; M1 * * * * सूतपुत्रं (for सूतपुत्रस्तु पार्थ).
— d) Dn1 समाचिनोत्; D2 'वृणोत्; G1 'च्छिनोत् (for
'चिनोत्). K1.3.4 क्षुद्रकाणां; T2 प्रदराणां; Ca क्षुद्रकाणां
(as in text). D3 सहस्रं (for शतेन).

33 For sequence in T2, cf. v. l. 1065*. — a)
B3 विसुक्त; T2 स सुक्त. (for निर्मुक्त). B1 सर्पप्रतिमैश्च;
T1 सर्वप्रतिमैः; G2 संगप्रतिमैः (for 'सर्प'). B2 Dn1
बसीक्ष्णैः; D2.6 T1.2 G2.3 M2-4 सुतीक्ष्णैश्च (for च
तीक्ष्णैश्च). — b) D2 तैलप्रयातैः; D3.4.7 'प्रभृतैः; D5
'प्रभृतैः; T1 'प्रभृतैः (for 'प्रभृतैः). V1 खगपत्रराजैः; B2.5
'पत्रवाजितैः; D2 'पत्रिवाजौ; G1 'वाजिवाजैः; Ca 'पत्रवाजैः
(as in text). — c) Dn1 D8 S (T8 missing; T2
both times) पथ्या विभेदाद्यु च वासुदेवं. — d) B D7
तदन्तरं; D2 'नन्तरे. Ś1 K1.2 प्रावरंत (K1 'तं); K3
प्रवरंत; Da1 D1.5 प्रावरंत; D2 प्रावरंतं (for 'वन्त). Dn1
T2 (first time) अनंतरं फा (T3 फ) ल्पुनमष्टमिश्च; D8 अनंतरं
तत्वरं सोमकांश्च; T1 तमंतरा प्रास्तान्सोमकांश्च; T2 (second
time) M2-4 तदंतरा प्रवरन्सोमकांश्च. G1 * * * * सोम-
कांश्च; G2 M तमंतरा प्रावरन्सोमकांश्च. — Dn1 ins. after
33: T2 after the first occurrence of 33rd.

1066* पृथाल्मजो मर्मसु निर्भिभेद
मरुसुतं चायुतशः शरागैः ।
कृष्णं च पार्थ च तथा ध्वजं च
पार्थानुजान्त्सोमकान्पातयश्च ।

[(L. 2) T2 मरुसुतं चायुतशैः शिरागैः. — (L. 3) T2
कृष्णश्च पार्थश्च ततोर्जुनश्च. — (L. 4) T2 पार्थानुगाः सोमकाः
पक्षयश्च.]

Dn1 T2 cont.: Ś K V1 B Da1 D1-8 ins. after 33:

1067* प्राच्छादयंस्ते निशितैः पृथक्कै-

जामृतसंघा नभसीव सूर्यम् ।

आगच्छतस्मान्निशिखैरेनैकै-

व्यष्टभ्यस्तुतपुत्रः कृतास्त्रः ।

तैरस्त्रमखं विनिहत्य सर्वं

जघान तेषां रथवाजिनागात् ।

तथा तु सैन्यप्रवरांश्च राज-

शस्यदयन्माराणैः स्रुतपुत्रः ।

ते भिन्नदेहा व्यसवो निपेतुः

कर्णेभिरभ्रमृतले स्तनन्तः ।

कुट्टेन सिंहेन यथाश्चयूच्या

महाबला भीमवलेन तद्वत् ।

पुनश्च पाञ्चालवरास्तथान्ये

तदन्तरं कर्णधनंजयाम्ब्याम् ।

प्रस्कन्दन्तो बलिनः साधुसुकैः

कर्णेन वाणैर्निहताः प्रसह्य ।

जयं तु मत्वा विपुलं त्वदीया-

स्तलाग्निजम्बुः सिंहनादांश्च नेदुः ।

सर्वे ह्यमन्यन्त वशे कृतौ तौ

कर्णेन कृष्णाविति ते विनेदुः ।

[(L. 1) Ś2 K3 D2.3.7 प्राच्छादयं (Ś2 'य)श्च; K4 Dn1
प्राच्छादयस्; Da1 D1.5 आच्छादयस् (for प्राच्छा). Ś K1.2.4
तं; B1 तु (for ते). Dn1 D2 निशितैः (for निशितैः). K3
पृथक्कैः; K3 Da1 'कैः; D3 पृथक्कैः (for पृथक्कैः). T1 प्राच्छा-
दयंतो निशितैः पृथक्कैः. — (L. 2) B3 जीमूतसंघान्; Da1 D1.5
'संघे; D3 'संघास् (for 'संघा). D3 तमसीव (for नम).
— (L. 4) Da1 D1.5 व्यस्तमयस् (for व्यष्टमयस्). D3
कृतास्त्रैः; D3 बलीयान् (for कृतास्त्रः). — (L. 5) K1.2
अस्त्रमस्तं; K2.4 B1.3.4 D1.1.7.8 अस्त्रमस्तं; V1 D2 T2
अस्त्रमलैर्; Dn1 अस्त्रमलैर् (for 'मलं). Ś K Da1 D2-8 च
निहल्य (for विनि). D3 अस्त्रमस्तं विनिहल्य पार्थ. — (L. 7)
B2 ततस् (for तथा). B3 च (for तु). K3 चापि; B1 D3.4.7

C. 8. 4599
B. 8. 89. 75
K. 8. 96. 21

सैलप्रधौतैः खगपत्रवाजैः ।
पृथ्वा नाराचैर्वासुदेवं विभेद
तदन्तरं सोमकाः प्राद्वन्त ॥ ३३
ततो धनुर्ज्यामवधम्य शीघ्रं

तु (for च). D₈ तथा च सैन्यप्रवरान्प्रसह्य. — (L. 8) D₄ अम्यर्दलन् (for 'दयन्'). D₈ व्यक्षोभयत्समरे सप्तपुत्रः. — (L. 9) K₄ विवसा (for व्यसवो). D₂ [s]भ्यपेतुः; T₂ [s]भि° (for नि°). — (L. 10) K₂ भूरितले (for भूमि°). V₁ B_{1.4} D_{n1} D_{1-8.4} (by corr.). T₂ स्वन्तः (for स्त°). D₈ कर्णेषु. भिर्भूतले निश्चसंतः. — T₂ om. lines 11-12. — (L. 11) D₄₁ D_{1.5.8} क्षुद्रेण सिंहेन; D_{n1} D_{3.4.7} सिंहेन कुड्डेन (by transp.). K₁ यथा स्वयूयः; K₈ V₁ D₄₁ D_{1.2.5} 'भयूया (K₈ थाः); K₄ D₈ 'स्वयूया; B₂ 'भयूया (sic); D₈ यथा तु नाना; D₈ (marg. sec. m.) यथेभयूया (for यथाभयूया). — (L. 13) S₂ B₈ पांचालवर (B₈ 'रं'स्); B₄ D₄₁ D_{1.5} पंचालवरासः. V₁ निषेतुस् (for तथान्ये). B₈ D_{n1} D₈ T₂ तदंतरे (for 'रं'). — (L. 15) S₂ K₂ B_{1.8.4} D_{n1} D_{2.6-8} प्रस्कंदतो; K₈ 'दिते; B₈ 'दयंतो; T₂ 'दिनो (for प्रस्कन्दन्तो). D_{n1} बलिना; T₂ बलिभिः (for 'नः'). D₈ साधुपुंखैः (for 'सुक्तैः'). — (L. 16) K₂ निहतः; D₂ निहिना (for 'हताः'). D₈ प्रसज्य (for 'सह्य'). — (L. 17) B₁ जयस् (for जयं). D_{n1} जयं मत्वा विपुलं वै त्वदीयास्. — (L. 18) S₂ K_{1.2.4} D₈ त (K₄ D₈ ता)लान्नंतः; K₈ तान्नंतः; V₁ तलं निजघ्नः; B₈ तलान्ननिजघ्नतः; D₈ T₂ तथा (T₂ 'दा) निघ्नन् (for तलान्ननिजघ्नः). K₁ नेदः (sic); D₂ चक्रुः (for नेदुः). — D₈ om. lines 19-20. — (L. 19) D₈ [s]पि (for हि). K₈ T₂ वशी; K₄ वसे; D_{n1} वशं; D₂ वसी (for वशे). — (L. 20) B₁₋₄ D₄₁ D_{1.8-5.7} कौरवैर्; B₈ D_{n1} T₂ ते विमर्दे (for ते विनेदुः). V₁ कृष्णेन कर्णाविति कौरवैर्; D₈ कृष्णी तु कर्णेन महाविमर्दे.]

T₁ G M ins. after 33: T₂ after the repetition of 33rd:

1068* ततो नवज्यां सुट्टां किरीटी
स्वबाहुविक्षेपणजां प्रगृह्य ।
समाददे गाण्डिवे क्षिप्रकारी
निमेषमात्रेण महाधनुष्मान् ।
ज्याछेदनं ज्याविधानं च तस्य
नैवावबुध्यत्सुतपुत्रो लघुत्वात् ।
पार्थस्य संख्ये द्विपतां निहन्तु-
स्तद्वृत्तं तत्र बभूव राजन् ।

[(L. 1) T₁ नवजां; G₁ धनुर्ज्यां; G₂ नवां ज्यां (for नवज्यां). T₂ ततोच्छिनज्यां सुट्टं किरीटिनः. — (L. 2) G₁ M₁-विक्षेपसह्य (for -विक्षेपणजां). — (L. 3) G₁ समादध; G₈ 'दधे; M समदधे (for समाददे). T₁ G₂ गाण्डिवं (for 'वे). — (L. 5)

शरानस्तानाधिरथेर्विधम्य ।
सुसंरन्धः कर्णशरक्षताङ्गो
रणे पार्थः सोमकान्प्रत्यगृह्णात् ।
न पक्षिणः संपतन्त्यन्तरिक्षे

T₁ G₂ ज्याविधनं; T₂ 'वहनं; M 'वधानं (for 'विधानं). T₂ संख्ये (for तस्य). — (L. 6) T₁ G₁ नैवावबुध्यत्; T₂ नैवुध्यतः; G₂ नैव्यावबुध्यत् (for नैवाव°). — G₃ om. lines 7-8. — (L. 7) G₂ M संखे (for संख्ये).]

34 °) K₂ अवधस्य; K₈ D₈ 'वध्यः; V₁ B₂ D₈ 'मृज्य; B₁ 'नह्य; B₂ अनविध्य; B_{4.5} D_{3.4.7} Ca अवनम्य; D₄₁ D_{n1} D_{1.5} 'नाम्य; D₂ 'लंध्य (for 'धम्य). — °) B₈ D₈ तु तान् (for अस्तान्). K₂ D₈ (before corr.) विधस्य; D₈ विहस्य; Ca विधम्य (as in text). — For 34^{ab}, S (T₃ missing) subst.:

1069* पार्थोऽपि तां ज्यामवधाय तूर्णं

शरानसज्यासाधिरथेर्विधम्य ।

[(L. 1) T₁ G₂ ताभ्याम्; T₂ तज्याम् (for तां ज्याम्). — (L. 2) T₂ शरानसं (for शरानसन्). T₂ आतिरेवेर्; G₂ अति°; M अधि° (for आधि°). T₁ निधम्य; G₁ निहस्य; G_{2.3} विमथ्य (for विधम्य).]

— °) D₂ असंरन्धः; M स (M₁ सु) संकुदः (for सुसंरन्धः). T₁ G M कर्णशरैः (for कर्णशर-). B₄-विक्षताङ्गो (for -क्षताङ्गो). — °) S (T₃ missing) यो (T₂ G_{2.3} M₃ यौ)धान् (for पार्थः). D_{n1} कौरवान्; D₈ S (T₃ missing) तावकान् (for सोम°). D₄ M₁ प्रत्यगृह्णत्; D₈ (before corr.) 'गृह्णीत्; Ca 'गृह्णात् (as in text). — After 34^{ab}, N T₂ ins.:

1070* ज्यां चानुसृज्याभ्यहनत्तलत्रे

वाणान्धकारं त्वकरोत्क्षणेन ।

शल्यं च कर्णं च कुलंश्च सर्वां

न्यापैरविध्ययुगपत्किरीटी ।

[(L. 1) K_{2.4} चानुसृज्य; V₁ D₈ T₂ चावमृज्य (for चाव°). D₄₁ D_{1.5} व्यहनत्; D₂ [अ]भ्यवधीत् (for 'हनत्). S K_{2.4} तलेन; K₁ मुलेन (sic); K₈ D_{8.8} T₂ तलत्रैर्; D₂ कलेत्रे (sic) (for तलत्रे). — (L. 2) V₁ B₂₋₅ D₄₁ D_{1.3.5-7} वाणां कारान् (for 'कारं). K₈ प्रकरोत्; V₁ B D₄₁ D₁₋₃ अकरोत् (for त्वक°). D_{n1} T₂ वाणांधकारं सहसा च चक्रे. — (L. 3) V₁ B D₄₁ D_{n1} D_{1.8-5.7} transp. शल्यं and कर्णं. D₄₁ D₈ om.; D₁ वाणैर् (for सर्वां). — (L. 4) D_{n1} प्रसर्जं; D₂ सनरे; T₂ प्रहसन् (for युगपत्). K₈ वाणैरविध्ययुगपत्किरीटी; D₁ अविध्ययुगपद्रेण किरीटी.]

— D₁ (erroneously) reads 8.65.34^c-8.66.4^d after

क्षेपीयसास्त्रेण कृतेऽन्धकारे ॥ ३४

शल्यं च पार्थो दशभिः पृषत्कै-

भृशं तनुत्रे प्रहसन्नविध्यत् ।

ततः कर्णं द्वादशभिः सुमुक्तै-

र्विद्धा पुनः सप्तभिरभ्यविध्यत् ॥ ३५

स पार्थवाणासनवेगनुन्नै-

र्दढाहतः पत्रिभिरुग्रवेगैः ।

विभिन्नगात्रः क्षतजोक्षिताङ्गः

कर्णो बभौ रुद्र इवाततेषुः ॥ ३६

ततस्त्रिभिश्च त्रिदशाधिपोपमं

शरैर्विभेदाधिरथिर्धनंजयम् ।

शरांस्तु पञ्च ज्वलितानिवोरगा-

न्प्रवीरयामास जिघांसुरच्युते ॥ ३७

ते वर्म भित्त्वा पुरुषोत्तमस्य

सुवर्णचित्रं न्यपतन्मुमुक्ताः ।

वेगेन गामाविविशुः सुवेगाः

C. 2. 4613
B. 2. 29. 29
K. 2. 96. 29

8.66.10³. — °) Da1 D1.5 तं पक्षिणः; D2 ते पत्रिणः.
B: स्यापतन्; Dn1 वध्रमुद्र; D3 प्रापतन् (for संरतन्ति).
V1 B D3 अंतरीक्षे. T1 नैवापतन्पक्षिणो ह्यंतरिक्षे; T2 G1
M नैवापतन्पक्षिणो (T2 'णां)तरिक्षे; G2.3 नैवापतन्प-
क्षिरुद्रा (G3 'गणो)प्यंतरिक्षे. — °) Dn1 तदा महास्त्रेण;
D3 पार्थेन शस्त्रेण; S (T3 missing) पार्थेन चास्त्रेण (for
क्षेपीयसा). Ca.c. cite क्षेपीयसा (as in text). K3
B1.4.5 Da1 D2-7 T2 G2 M1 कृतांधकारे. — After 34,
N T2 ins.:

1071* वायुर्वियत्स्थैरमरैः समेय

व्युवाह वाणानवलोकयद्भिः ।

[(L. 1) S1 K1.2.4 वायोर्. S2 विवत्स्थैर; K3 विमानस्थैर;
D2 विवत्स्थैर (sic); T2 वियत्स्थैर (for 'स्थैर). T2 च सुरैः (for
अरैः). Dn1 D2.6 आयुर्वियत्स्थैरी (D3 'वां)रितो भूतसंघैः;
D1 वायुर्वियत्स्थैरः समेय एव (sic). — (L. 2) S K1.2.4
वुवाह; T2 व्यग्रोह; Ca.c. व्युवाह (as above). K3 व्युवाह
वाणेन च लोकयद्भिः; Dn1 D2.6 उवाह दिव्यः (D3 'भ्यः) सुरभि-
(D3 'री)स्तदानीं.]

35 For sequence in D1, cf. v. l. 34. D2 om.
35³. — °) V1 B2 शल्यस्य; D3.8 T1 G2.3 M3
शल्यं तु; G1 M1 कर्णं तु (for शल्यं च). D3.8
(marg.) नवैभिः (for दश°). S2 K2 पृषत्कैर; K1 पृषत्कैर;
K3 D3 पृषत्कैर; K4 प्रपत्कैर; S (T3 missing) निमेषाद्
(for पृषत्कैर). — °) K3 नुत्रे (sic); V1 B2 तनुत्रं; G1
तु नुत्रं. — °) K3 D3 सुमुक्तैर; Dn1 समुक्तैर; D4 (marg.)
सुमुक्तैर; D3 तु सुक्तैर; T2 G2.3 पृषत्कैर. — °) B1
Da1 D1.2.5.8.8 T1 G M अप्यविध्यत् (for अभ्य°).

36 For sequence in D1, cf. v. l. 34. — °) B1.2.5
वाणाशनिः; B4 D3 वाणाशनः; D4 (by
corr.) वाणाशुने (sic) (for वाणासन-). K1 अज्ञ-
ज्ञैर (sic); K3 B1 वेगनुन्न- (B1 'न्नो); V1 Dn1 D2
वेगमुक्तैर (for वेगनुन्नैर). — °) G1 M1 विभिन्नगात्रः;

G2 प्रभिन्नगात्र- K3 D3 क्षतजोपि (D3 'क्ष)तांग-; B1
°जोक्षितांग- — D3 reads 36² after 1072*. — °) K3
D2 इवाततेषु; D3 (marg. as in text) इवाच्युतेषु; T2
G1 M2-4 इवातकाले (for इवाततेषु). Ca cites अततेषु:
(as in text). — After 36, K4 V1 B D (except
D2.8) ins.:

1072* प्रक्रीडमानोऽथ इमंशानमध्ये

रौद्रे सुहृते रुधिराद्रगात्रः ।

[(L. 1) K4 V1 Da1 D1.3-5.7 प्रक्रीडमानेव; B1
'मानेन; B2 'नार्तन-; B4 D3 'मानश्च; B5 'मानोव- (for 'मानोऽथ).
K4 Dn1 सशानमध्ये.]

— After the above, D3 reads 36².

37 For sequence in D1, cf. v. l. 34. — °) K3
V1 B Da1 Dn1 D1-7 S (T3 missing) तं
(for च). D3 ततस्त्रिभिस्तं त्रिदशोपमं शरैः. — °) D3
भृशं (for शरैर). T2 G [अ]तिरथि (G1 'धि)र (for
[अ]धि°). — °) D1.3 शराश्च. B D (except D2.3) S
(T3 missing) च (for तु). B2 रुषितान्; T2 [अ]जलिकान्
(for ज्वलितान्). G1 ज्वलनानिलोरगान्; G2 ज्वलतोद्भि-
वेगान्. — °) K3 T1.2 G1.3 M1 प्रवेशयामास; Da1
D1.5.8 Ca प्रवेर°; Cap प्रावेर° (for प्रवीर°). K4 प्रवेदया-
मासु जघांसुरच्युतं; V1 B1 Dn1 प्रवेशयामास जिघांसयाच्युतं;
B2-5 D2-4.5.7 G2 M2-4 प्रवेश (B4 प्रवार-; B5 D4 प्रवेर-;
D2 स प्रप-; G2 प्रयोज)यामास जिघांसुरच्युतं (M2-1 'तौ°).

38 For sequence in D1, cf. v. l. 34. — °) K4
om. ते वर्म. S (T3 missing) सुवर्णचित्रं
पुरुषोत्तमस्य. — °) K3 B D (except D3) सुवर्णचित्रा
(for 'चित्रं). K3 [अ]प्यपतन्; K4 B1.2.4 Da1 D1.5-5.7
ह्य (K4 नि)प° (for न्यप°). T1 भित्त्वा च वर्मण्यपतन्मुमुक्ताः;
T2 ते वर्म भित्त्वा न्यपतन्मुमुक्ताः; G M वर्माय (G1 'व-) भित्त्वा
न्यपतन्मुमुक्ताः. — °) B2 सुवेगाः; D3 सवेगाः. S (T3
missing) वेगेन गां ते विविशुश्च राजन्. Ca.c. cite गां
(as in text). — °) D3 त्यक्त्वा; Ca स्नात्वा (as in

C. E. 4613
B. E. 29. 09
K. E. 96. 29

स्नात्वा च कर्णाभिमुखाः प्रतीयुः ॥ ३८
 तान्पञ्चभलैस्त्वरितैः सुमुक्तै-
 स्त्रिधा त्रिधैकैकमथोच्चकर्त ।
 धनंजयस्ति न्यपतन्पृथिव्यां
 महाहयस्तक्षकपुत्रपक्षाः ॥ ३९
 ततः प्रजज्वाल किरीटमाली
 क्रोधेन कक्षं प्रदहन्निवाग्निः ।
 स कर्णमाकर्णविकृष्टसृष्टैः
 शरैः शरीरान्तकौर्ज्वलद्भिः ।

text). M₄ om. from च up to तान् (in 39^a). M₁ तु (for च). B_{2,3} Dn₁ D₂ कर्णाभिमुखाः (for 'भिमुखाः').
 39 For sequence in D₁, cf. v. l. 34. M₄ om. तान् (cf. v. l. 38). — ^a) V₁ B (except B₅) Dn₁ Dn_{1,3-5,7} S (T₃ missing) दशभिः (for त्वरितैः). B₂ D₄ सुमुक्तैस् (for 'मुक्तैस्'). — ^b) K₄ त्रिधास्; G₂ द्विधा; M₁ विष्णु (for the first त्रिधा). V₁ [ए]वैकस् (for [ए]कै). — ^c) V₁ Dn₁ धनंजयास्त्रैर (for 'जयस्ते'). B₂ ह्यपतन्; B₅ [S]भ्यः; G₂ M_{1,3} न्यपतन्. — ^d) S K_{1,2,4} महाभयं; K₃ 'जवास्; B₁ 'भयस् (for 'हयस्'). K₃ B₁ पत्रपक्षाः; D₈ (marg. as in text) पुत्रकक्ष्याः (for 'पुत्रपक्षाः'). Ca. o cite तक्षकपुत्रः and पक्षः. S (T₃ missing) यथा (M₁ इवा) हयास्त्राक्षसुतेन (G₁ 'सुतेन) कृत्ताः.
 40 For sequence in D₁, cf. v. l. 34. — ^a) G₁ तथा (for ततः). — M₄ om. 40^b. — ^b) S K_{1,2,4} कक्षं; K₃ om.; Ca कक्षं (as in text). S₂ प्रवहन् (for प्रदं). — After 40^{ab}, N ins.:

1073* तथा विनुवाङ्गमेक्ष्य कृष्णं
 सप्रेषुभिः कर्णमुजप्रसृष्टैः ।

[(L. 1) S K_{1,2,4} विनुवाङ्गम्; K₃ तु नुवाङ्गम्; V₁ B_{1,2-5} Dn_{1,5} विनुवाङ्गम्; B₂ D₈ विभि (for विनु). — (L. 2) K₃ Dn₁ D_{1,5,7} सप्रेषुभिः; Ca सप्रे (as above). K₃ कर्णमुजः (for कर्णमुज-).]
 — ^a) B₂ सु- (for स). K₃ -निकृष्टसृष्टैः; B₄ Dn_{1,4,5,7,8} Ca -निकृ (D₁ 'च'टसृष्टैः; D₈ M₁ -निसृष्ट (for -विकृष्ट). D₈ स कर्णमाकर्ण्य सकृदसृष्टैः. Ca: स्थिरी-
 कृत्य धनुषः प्रेरणं त्रिकृष्टम् । — ^d) K₃ V₁ B₂ Dn_{1,5,8} शरीरान्तिकरैः; T₂ 'रामिदुरैर; G M 'रातिद (G₁ 'त)रैर (for 'रान्तकैरैर). — ^e) G₂ [अ]भिद्यत् (for [अ]विध्यत्). — ^f) B_{2,4} D₁ T₂ धैर्याच्च; B₅ ततस्तु (for धैर्यात्). Dn₁ देवादवातिष्ठ धैर्यवृद्धिः; D₈ धैर्यात्त्वद्यौवभिमात्रधैर्यं (sic). — After 40, S (T₃ missing) ins.:

मर्मस्वविध्यत्स चचाल दुःखा-
 द्वैर्यात् तस्यावतिमात्रधैर्यः ॥ ४०
 ततः शरौघैः प्रदिशो दिशश्च
 रविप्रभा कर्णरथश्च राजन् ।
 अदृश्य आसीत्कुपिते धनंजये
 तुषारनीहारवृत्तं यथा नभः ॥ ४१
 स चक्ररक्षानथ पादरक्षा-
 न्पुरःसरान्पृष्ठगोपांश्च सर्वान् ।
 दुर्योधनेनानुमतानरिम्ना-

1074* प्रादुश्चकाराथ शरान्महात्मा
 देहं विचिन्वन्निव स्तजस्य ।

शरास्तु ते काञ्चनचित्रपुङ्खाः
 संपेतुरुर्व्या शतशो महान्तः ।

[(L. 1) T₁ [अ]शु (for [अ]व). — (L. 2) T₁ विमिदन्; G₁ वितन्वन्; M₂₋₄ विधू (for विलि). — (L. 4) M₂₋₄ ज्याः (for उर्व्या).]

41 For sequence in D₁, cf. v. l. 34. — ^a) S₂ शरौघैः; D₈ शरास्त्रैः. — ^b) V₁ रविः प्रभा; B_{2,4} Dn_{1,3,5,7} G_{1,8} रवि (B₂ 'व)प्रभाः; B_{2,3} Dn₁ D₈ रवेः प्रभा (B₃ 'भाः); D₄ रविप्रभैः; D₈ T₁ 'प्रभा; T₂ M 'प्रभः; G₂ 'प्रकाशैः (for 'प्रभा). D₈ कर्णरथस्य; T₁ G₈ (before corr.) 'रथं च; G₁ 'धरश्च (for 'रथश्च). — ^c) K₃ अदृश्यमाने; K₄ V₁ B_{1,3,4} Dn₁ D_{2,5,7} 'इयमासीत्; T₂ अदृश्य आसीत्सहसा स्तजस्य. — ^d) B₅ -वृत्तं; Ca -वृत्तं (as in text). D₈ -वृत्तो यथा नगः; S (T₃ missing) -वृत्तो गिरि (T₂ रवि) यथा (for -वृत्तं यथा नभः).

42 For sequence in D₁, cf. v. l. 34. — ^a) B₂ चर्मरक्षान् (for चक्र). K₃ सह पार्श्वरक्षान् (for अथ पाद). S (T₃ missing) स चक्ररक्षा अ (T₂ G₁ M₂ 'क्षाव)पि पृष्ठगोपाः — ^b) D₄ पुनः स तान्; D₁ पुरश्चरान् (for पुरःसरान्). S (T₃ missing) कर्णस्य ये चापि पुरः सराश्च. — After 42^{ab}, S (T₃ missing) ins.:

1075* भीता द्रवन्ति स निहन्त्यमाना

महेषुभिः पार्थकरप्रणुजैः ।

ततोऽर्जुनो वै भरतप्रवीरो

महातुभावः समरे निहन्ता ।

[(L. 2) G₁ प्रसृतैः; G₃ प्रमुक्तैः (for प्रणुजैः). — (L. 3) M₁ प्रवीरान् (for प्रवीरो). — (L. 4) T₂ समरेपु हंता.]
 — ^a) K₃ V₁ B_{1,2,4} Dn₁ D_{1,4,5} दुर्योधनस्य; S (T₃ missing) सुयोधनेन (for दुर्यो). S K_{1,2,4} अनुमिताः; D₈ (marg.) 'गतान्; D₈ 'गतां (for 'मतान्). V₁ B_{2,3} Dn_{1,3-5,7} वरिष्ठान्; B₅ Dn₁ D_{2,5,8} T₂ अरिभ्यः; T₁ अरीन्वन्; G विनिघ्नन् (for अरिघ्नान्). — ^d) K₃ V₁

नसमुच्चितान्सुरथान्सारभूतान् ॥ ४२
द्विसाहस्रान्समरे सव्यसाची
कुरुप्रवीरानृपभः कुरुणाम् ।
क्षणेन सर्वान्सरथाश्चस्रता-
न्निनाय राजन्क्षयमेकवीरः ॥ ४३
अथापलायन्त विहाय कर्णं
ज्वात्मजाः कुरुवश्वावशिष्टाः ।

हतानवाकीर्य शरक्षतान्
लालप्यमानांस्तनयान्पितृन् ॥ ४४
स सर्वतः प्रेक्ष्य दिशो विशून्या
भयावदीर्णैः कुरुभिर्विहीनः ।
न विव्यथे भारत तत्र कर्णः
प्रतीपमेवाहुर्नमभ्यधावन् ॥ ४५

C. 8. 4621
B. 8. 59. 97
K. 8. 95. 41

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि पञ्चपटितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥

B1.4 Da1 D3.5.6 S (T3 missing) समुच्चितान्; K4 B5
D1.4 'स्थितान्; Dn1 D2.7 'द्यतान्; D3 समाच्छिनत्; Ca
समुच्चितान्. S2 K4 Dn1 D2 S (T3 missing) सरथान्; V1
B (except B5) Da1 D1.3-5.7 रथिनः; D3 सारथान् (for
सुरथान्). K3 सर्वभूतान्; D2 साध्वसूतान्; D3 (marg.)
सायुधीयान् (for सारभूतान्).

43 For sequence in D1, cf. v. 1. 34. K3 om.
(i hapl.) 43^{abc}. D6 om. 43. — ^a) B2 om. समरे.
D3 सत्यसाची (for सव्य). S (T3 missing) गांडीवधन्वा
द्विगुणं सहस्रं. — ^b) D1 T2 वृपभः (for वृ). — ^c)
D3 स्रथाश्च; D3 च रथांश्च; S (T3 missing) सरथान्स-
(for सरथाश्च). — ^d) D3 क्षणाम्. (for क्षयम्). D1
एव धीरः (for एकवीरः).

44 For sequence in D1, cf. v. 1. 34. — ^a)
B1.4 Da1 D1.5.8 T1 G2.8 M अथो पलायन्त; B5
Dn1 D3.4.5.7 T2 ततोप' (for अथाप'). — T2 om.
(hapl.) from 44^b up to line 8 of 1076*. — ^b) Dn1
रे (for च). K3 [अ]वशिष्टाः. T1 G M तवात्मजा ये
कुरुवश्वा शिष्टाः. — ^c) Dn1 D2 अपाकीर्य (for अवा').
B1.4 D3.4.7 शरैः; M1 शरां (for शर-). — ^d) D2
गतप्यमानांसु; T1 विलंघमानांसु; G M विलप्य' (for
लालप्य'). G2.3 विव्यधन् (for पितृन्). — After 44, S
(T3 missing, T2 om. lines 1-8) ins.:

1076* सर्वे प्रणेष्टुः कुरुवो विहीनाः
पार्थेयुभिः संपरितप्यमानाः ।
सुरोधनेनाथ पुनर्वरिष्ठाः
प्रचोदिताः कर्णरथानुयाने ।
भोः क्षत्रियाः शूरतमाश्च सर्वे
क्षत्रे च भर्मे निरताः स्थ यूयम् ।
न युक्तरूपं भवतां समीपा-
त्पलायनं कर्णमभिप्रहाय ।

[5]

तवात्मजेनापि तथोच्यमानाः
पार्थेयुभिः संपरितप्यमानाः ।
नैवावतिष्ठन्त भयाद्विवर्णाः
क्षणेन नष्टाः प्रदिशो दिशश्च ।

[10]

[(L. 1) G1 न शेकुः; G2.3 प्रणेष्टुः (for 'युः). G1 विभ्रमाः;
M2-4 विभिन्नाः (for विहीनाः). — (L. 2) G2.3 पार्थेन सर्वे
परितप्यमानाः. — (L. 3) T1 [अ]थ (for [अ]थ). G1 विशिष्टाः
(for वरिष्ठाः). — (L. 5) G1.3 तु; M स (for च).
— (L. 6) T1 च (for स). — (L. 7) G2 न युक्तरूपं
स्वत्मीपाच्च सर्वे. — (L. 8) G2 पलायतां (for 'वन्). G1 अति-
प्रहाय; G3 इति प्रहाय; M1 अभिप्रज्झ (for अभिप्रहाय). M2-4
पलायनं कर्णरथं प्रज्झा. — (11) G1 उदीर्णाः; G2 विदीर्णाः; M2-4
उदीर्णाः (for विवर्णाः). — (L. 12) G2 जुष्टाः (for नष्टाः).]

45 For sequence in D1, cf. v. 1. 34. — ^a)
B2 सर्व- (for प्रेक्ष्य). K3 G3 दिशोति (G3 'पि)
शून्या; T2 विदीर्णपक्षा (for दिशो विशून्या). — ^b)
K3 T2 भयाद्विदीर्णैः; K4 D3 G1 'वदीर्णैः; V1 Da1 D1.5
'वकीर्णैः; T1 G2.8 M 'वतीर्णैः (for 'वदीर्णैः). K1 Dn1 D3
विहीनाः; T2 प्रहीणः. — ^c) B5 भारतमेव (for भारत
तत्र). — After 45^c, T2 ins.:

1077* महारथः सूतपुत्रस्तथापि ।

— ^d) Dn1 प्रहृष्ट; G2 प्रदीपम्; Ca प्रतीपे (for प्रतीपम्).
D1.4 अभ्यधावन्.

Colophon missing in T3; om. in G2. — Day of
Karna's Generalship: S K2 द्वितीये (S2 'य) युद्धदिवसे.
— Adhy. name: D2 युधिष्ठिरागमनः; T2 कर्णाहुर्नयुद्धं;
M2 द्वैरथे कर्णपलायनं. — Adhy. no. (figures, words
or both): S1 (sec. m.) 33; S2 66; B1 87; B2 76; B4
96; B5 90; Da1 99; D2 69; D3 88; T1 G3 M1.4 106;
T2 98; G1 M2.3 105.

C. 8. 4622
B. 8. 80. 1
K. 8. 97. 1

६६

संजय उवाच ।

ततोऽपयाताः शरपातमात्र-
मवस्थिताः कुरवो भिन्नसेनाः ।
विद्युत्प्रकाशं ददृशुः समन्ता-
द्वनंजयास्त्रं समुदीर्यमाणम् ॥ १
तदर्जुनास्त्रं प्रसते स वीरा-
न्विद्युत्तथाकाशमनन्तघोषम् ।

66

☞ Ts is missing in this adhy. (cf. v. l. 1. 8.60.32).

1 For sequence in D₁, cf. v. l. 8.65. 34. — a)

Dn₁ प्रयाताः; G₂ [S]पयाताः (for ऽपयाताः).
— b) D₂.s व्यवस्थिताः. S (Ts missing) वै कुरवो
(M₁ कुरवो वै) नरेंद्र (for कुरवो भिन्नसेनाः). D₂
भिन्नदेहाः; D₂ 'सेन्याः' (for 'सेनाः'). — c) B₂
वैद्युत्प्रकाशं. D₂ समेताद्.

2 For sequence in D₁, cf. v. l. 1. — a)

D₂ ततोर्जुनास्त्रं. V₁ B D (except D₂) प्रसति.
B₂ वीरं; Dn₁ D₂ कर्णो (for वीरान्). S (Ts missing)
ततोऽप्रसत्तपुत्रोर्जुनस्य. — b) K₂ V₁ B Da₁
D₁-5.7.8 कृत्स्नं तदा (for वियत्तथा). K₂ इवात्तघोषं; B₂
अनंतकोपं. Dn₁ S विद्युद्गतं घोरतैः शरैस्तत् (Dn₁ 'स्तं');
D₂ क्षिप्रं तदा तारतमैः शरैर्वै. — c) K₂ V₁ B D
भृशामिष्ट (D₂ 'भुश')ष्ठं; S (Ts missing) भृशं (G₁.s
शरं) विसृष्टं (for तदाशु सृष्टं). — d) G₂ कर्णस्तु. K₁
महाविदर्भं; M₁ 'न्विमर्दं'. — After 2, N T₂ ins.:

1078* कर्णः सुघोरेष्वसनं दृढज्यं

विस्फारयित्वा विसृजन्धरौघान् ।

उदीर्यमाणं स कुरुदहन्तं

सुवर्णपुद्गैरिषुभिर्महात्मा ।

[(L. 1) K₂ च (for तु). V₁ B₁-4 Da₁ D₁-5.7.8
सुघोरेष्वसनं; Dn₁ त्वमोषे (for सुघोरे). D₂ दृढज्यं (sic);
D₂ (before corr.) दृढत्वं (for 'ज्यं'). D₂ कर्णः सुघोरे व्यसनं
दृढत्वं; T₂ कर्णस्त्वमोघान्प्रसभं दृढज्यां. — (L. 2) T₂ विस्फार-
यित्वा. K₂ B D₁ व्य (B₂ वि)सृजन् (for विसृजन्). — V₁
B₁.s Da₁ D₁.s T₂ om. lines 3-4. B₂ Dn₁ D₂.s. 3
transp. lines 3 and 4. — (L. 3) D₂ उदीर्यमाणः. B₂
D₂.s च; D₂ तु; D₂ स (for स). D₂ रिपून् (for कुरुन्).
S₂ K₁.2.4 म (S₂ द)हातं; D₂ दहन्तत् (for दहन्तं).
— (L. 4) Dn₁ विशिखैर्मर्दं (for इषुभिर्महात्मा).]

कुन्देन पार्थेन तदाशु सृष्टं

वधाय कर्णस्य महाविमर्दं ॥ २

रामादुपात्तेन महामहिम्ना

आथर्वणेनारिविनाशनेन ।

तदर्जुनास्त्रं व्यधमदहन्तं

पार्थं च वाणैर्निशितैर्निजघ्ने ॥ ३

ततो विमर्दः सुमहान्वभूव

3 For sequence in D₁, cf. v. l. 1. — a) B₂

रामादवात्तेन (for 'दुपात्तेन'). M₁ महामहिम्नः. — b)
N T₁.s G₁ M₁ ह्या (D₂ T₁ M₁ ह्य) -थर्वणेन. V₁ B₁.2.4
Da₁ D₁.s-5.7 -विदारणेन (for -विनाशनेन). — c) K₂ om.
3rd. — d) G₂ तथा; M₁ ततो; M₂-4 तदा (for तद्).
D₂.s विधमन् (for व्यधमद्). D₂.s तदा महास्त्रं कुरुना-
दहन्तं; D₂ तदा महास्त्रं स कुरुदहन्तं. — e) S (Ts
missing) अविध्यत् (for निजघ्ने). Dn₁ कर्णस्तु वाणैर्नि-
शितैर्महात्मा; D₂.s चिच्छेद पार्थस्य ततो महात्मा; D₂
सुवर्णपुद्गैरिषुभिर्महात्मा (= line 4 of 1078*).

4 For sequence in D₁, cf. v. l. 1. — a) S

K₁.2.4 तथा (for ततो). D₂ तु; D₂ च (for सु).
— b) S₂ K₂ V B D तत्रार्जुनस्य; S (Ts missing)
धनंजयस्य. S₂ [अ]धिरथे; T₂ G [अ]तिरथेऽः. T₂
महात्मन् (for च राजन्). — c) K₂ आसादयतः; D₂
आच्छादयतोः; T₁ G₁.2 M आघातव (T₁ M₁ 'य'तोः;
T₂ आघातरतैः; G₂ आघातवतोः. S₂ K₂ पृषदैर्. — d)
T₁ G₁.2 विपाणपातैर् (for 'घातैर्'). T₂ गजयोर् (for
द्विपयोर्). S (Ts missing) इवाजौ (for इवौर्वै).
— After 4, K₁ B₂.5 Dn₁ D₂.s.3 S (Ts missing) ins.:

1079* ततोऽस्त्रसंघातसमावृतं तदा

बभूव राजंस्तुमुलं रणाजिरम् ।

तत्कर्णपाथौ शरवृष्टिसंघे-

निरन्तरं चक्रतुरम्बरं तदा ।

तदाणजालैकमयं महास्त्रं

सर्वेन्द्राक्षुः कुरवः सोमकाश्च ।

नान्यं च भूतं ददृशुस्तदा ते

वाणान्धकारे तुमुले च तस्मिन् ।

[(L. 1) Dn₁ D₂.6 तत्र (for ततो). B₂ -संघे (for
संघात-). B₂ तु (for तदा). — (L. 2) Dn₁ स सर्वतः;
G₂ सुदारुणं (for रणाजिरम्). K₁ B₂.5 D₂.s.3 दृश्य
दिवक् मद्दृश्यभास्करः. — (L. 3) K₁ B₂.s D₂.s.6 शरजालवृष्ट्या

तस्यार्जुनस्याधिरथेश्व राजन् ।
अन्योन्यमासादयतोः पृथक्-
विपाणघातैर्द्विपयोस्त्रिवोः ॥ ४
ततो रिपुं समघत् कर्णः
सुसंशितं सर्पमुखं ज्वलन्तम् ।

(for 'दृष्टिंश्चैर'). — (L. 4) K₄ B_{2.5} D_{2.6.3} अंतरिक्षं
(for अन्तरं तदा). — (L. 5) B₅ महांतं (for महात्तं).
B₂ D₃ तद्वाणजालं सुमहद्विरतं (D₃ 'सुक्तं'); D₂
तद्वाणजालं सुमहद्विरतं सर्वं; D₆ ते वाणजालममलं महांतं; S
(T₃ missing) ततो महद्वाणमयं महाद्वये. — (L. 6) D₃
तदा द्रुधः (sic) (for सर्वेन्द्राधुः). S (T₃ missing) जालं हि
सर्वं (T₁ G₂ M_{2.1} 'र्वं' दृष्ट्युत्तरं). — (L. 7) D₂ संपतदै
(for तदा ते). K₄ नाल्यद्रुतं दृष्टुः सत्यगेते; B₂ D₃ नाल्यत्किचिद्-
(D₃ 'द्रुतं दृष्टुः संपतदै'; B₅ D₆ ३ (D₆ ना)त्यद्रुतं दृष्टुः
पतदै; S (T₃ missing) नाल्यच मू (T₂ 'न्यद्रु'तं दृष्टुः पतदै.
— (L. 8) D₂ om.; T_{1.2} G तु; M स (for च). K₄
संपतदै; Dn₁ [s]य किंचित् (for च तसिन्).]

A passage given in App. I (No. 39) is ins. in K₄
B_{2.5} Dn₁ D_{2.6.3} after 1079*; in V₁ D₁ D_{1.5} after
line 20 of App. I (No. 40); in B₁ after st. 4; in
T_{1.2} after 1080*; whereas V₁ B_{1.3} D₁ D_{1.3-5.7} ins.
a passage given in App. I (No. 40) after st. 4.
On the other hand, T_{1.2} G M cont. after 1079*:

1080* ततस्तु तौ वै पुरुषप्रवीरौ
राजन्वरौ सर्वधनुर्धराणाम् ।
त्यक्त्वास्मदेहौ समरेऽतिघोरे
प्रासश्रमौ शत्रुदुरासदौ हि ।
दृष्ट्वा तु तौ संप्रति संप्रयुक्तौ
परस्परं छिद्रनिविष्टदृष्टौ ।
देवर्षिगन्धर्वगणाः सयक्षाः
संबुधुस्तौ पितरश्च हृष्टाः ।
Colophon.

[(L. 1) M_{2.4} दृष्ट्वा (for ततस्). — (L. 3) T₃ महांतौ
(for स्तिघोरे). — (L. 4) G₂ शत्रुदुरासदा. — (L. 5) T₃ हि
(for तु). T₁ G संप्रति (for संप्रति). G_{2.3} संप्रवृत्तौ (for
'वृत्तौ'). — (L. 6) M परस्परश्च. — (L. 7) G₂ 'नराः (for
गणाः). T₁ समं (for सयक्षाः). — (L. 8) T₂ तु (for
च). G₁ हृष्टाः (for हृष्टाः). — Colophon. Adhy.
name: M₁ कर्णार्जुनप्रशंसा. — Adhy. no.: T₁ M_{1.4}
107; G₂ M₂ 106.]

5 Before 5, S (T₃ missing) ins. संजयः. — ^a)
K_{1.4} समदत्त; K₃ समधात्स; D₂ सरसंध (sic) (for

रौद्रं शरं संयति सुप्रधौतं
पार्थार्थमत्यर्थचिराय गुप्तम् ॥ ५
सदाचितं चन्दनचूर्णशायिनं
सुवर्णनालीशयनं महाविपम् ।
प्रदीप्तमैरावतवंशसंभवं

C. 8. 46. 49
B. 8. 90. 22
K. 8. 97. 22

समघत्). — ^b) K₃ सुसंशितं; V₁ D₁ 'शंसितं'; Dn₁
'संचितं'; D₂ 'संसितं'; D₃ 'शंसितं'; D₃ G_{1.3} M₁ 'संहितं';
(for 'संसितं'). D₁ D_{1.5} G₂ सर्वमुखं. — T₁ om. 5*.
— ^c) B₅ D₃ संप्रति; G₂ संयति (for संयति). K₃
सुप्रधूतं (for 'धौतं'). B₃ Dn₁ D₃ रौद्रं शरं संनतसुप्रधौतं.
— ^d) K_{1.2.4} अत्यर्थं; S (T₃ missing) इत्येव (for
अत्यर्थं). V₁ B (except B₂) Dn₁ D_{2-1.7.9} T₂ G₁ M
'चिराभिगुप्तं (for 'चिराय गु''). K₃ पार्थार्थमत्यर्थं चिराभिगुप्तं.
6 ^a) B₃ समचितं (for सदा). K₃ चन्दनचूर्णशायनं;
V₁ 'चूर्णचूर्णैः'; Dn₁ D_{2.3} 'चूर्ण' (D₃ 'चूर्ण' शायितं; S (T₃
missing) 'चूर्ण' (D₂ 'चूर्ण' दिग्गं. — ^b) S₂ सुवर्णनाली-
शयनं; B₅ 'नालं' शयनं; Dn₁ D₃ 'तूणीरशयं' (for 'नाली-
शयनं'). Dn₁ महाविपं; G M₁ पुराणं; M₂₋₄ पुरातनं (for
महाविपम्). — After 6*, K₄ V₁ B D (except D_{2.3})
S (T₃ missing) ins.:

1081* आकर्णपूर्णं प्रविकल्प्य कर्णः

पार्थोन्मुखं संदधे तिग्ममन्युम् ।

[(L. 1) B_{1.5} प्रविकल्प्य; Dn₁ च वि; S (T₃ missing) प्र-
(T₂ G_{1.3} M₁ वि) चकर्प (for प्रविकल्प्य). — (L. 2) B₂ Dn₁
पार्थोन्मुखः. B₁ संप्रदधे (for संदधे). B_{2.5} D₃ तिग्म (B₂
'प्र'मन्युः; Dn₁ D₄ चोचनीजाः; D₄ (marg.) तिग्मतेजाः S
(T₃ missing) विमोक्तानः शरमुपवेगं (M 'हेलं').]
— ^c) K₃ चंशमुद्रवं; D₃ दंतसंभवं; S (except M₂; T₃
missing; M₃ damaged) -नागपुत्रं (for 'चंशसंभवं').
— After 6*, T₁ ins.:

1082* सुमोच शीघ्रं स रिपुप्रमाथी ।

— ^d) K₃ B₃ D₃ G M_{1.2.4} जिहार्पन् (for 'पुंर'). Dn₁
M₂ युधि सव्यसाचिनः; T_{1.2} G_{1.2} M_{1.3.4} भरतर्षभस्य; G₂
युधि भारतस्य (for 'धि फलगुनस्य). Some MSS.
फालगुनस्य. — After 6, K₄ V₁ B D (except D_{2.3}) S
(T₃ missing) ins.:

1083* ततः प्रजज्वाल दिशो नभश्च

उल्काश्च घोराः सहसा निपेतुः ।

तस्मिन्नु नागे धनुषि प्रयुक्ते

हाहाकृताः सर्वलोकाः सशक्राः ।

[D₃ reads lines 1-2 after line 3. — (L. 1) S
(except T₂; T₃ missing) transp. दिशः and नभः.

C. 8. 4645
B. 8. 90. 22
K. 8. 97. 22

शिरो जिहीर्षुधि फल्गुनस्य ॥ ६
तमब्रवीन्मद्राजो महात्मा
वैकर्तनं प्रेक्ष्य हि संहितेषुम् ।
न कर्ण ग्रीवामिषुरेय प्राप्स्यते
संलक्ष्य संघत्स शरं शिरोघ्नम् ॥ ७
अथाब्रवीत्क्रोधसंरक्तनेत्रः

— (L. 2) D₁ स्व- (for च). B₂ घोराशनयो. K₁ B_{1.8-8}
D₁ D_{1.8.5.7} ह्यशनी (K₁ D_{3.7} ति) र; V₁ अशनिर्; D₁
शतसः; D₁ नभसः (for सहसा). D₁ प्रप्रेतुः. — (L. 3) B₆
च; D₆ सु- (for तु). K₁ बाणैर्; G₁ घोरे (for नागे). D₁
D_{1.5} प्रयुक्ते; G₂ प्रसक्ते (for प्रयुक्ते). — (L. 4) D₁ D₆
लोकपालाः; D₁ S (T₃ missing) देवगणाः (for सर्वलोकाः).
K₁ V₁ B_{1.2.4} D_{3.7} सशोकाः; D₁ समस्ताः; M₂₋₄ समेताः
(for सशक्ताः).]

K₁ V₁ B D₁ D₁ D_{1.8-5.7} T₂ cont. :

1084* न चापि तं बुद्धे सूतपुत्रो

बाणे प्रविष्टं योगबलेन नागम् ।

[(L. 2) B₂ रणे; D₁ बाणं (for बाणे).]

D₁ T₂ cont. :

1085* दशशतनयनोऽर्हि इदं बाणे प्रविष्टं

निहत इति सुतो मे स्रस्तगात्रो बभूव ।

जलजकुसुमयोनिः श्रेष्ठभावोऽजितात्मा

त्रिदशपतिमबोचन्मा व्यष्टिष्टा जये श्रीः ।

[(L. 1) T₂ संदृश्य (for संहि हृ). — (L. 2) T₂ न हि न हि
च (for निहत इति). — (L. 3) T₂ कमलकुसुमयोनिलोकनायो
महात्मा. — (L. 4) T₂ जयश्रीः.]

On the other hand, D₆ T₁ G M cont. after 1083* :
T₂ after 1085* :

1086* स सूतपुत्रस्तमपाङ्गदेशे

अवाङ्मुखं संघयति स रोपात् ।

न तं स जानाति महाबुभाव-

मपाङ्गदेशाभिनिविष्टमाजौ ।

[D₁ om. lines 1-2. — (L. 2) T₁ पार्थोन्मुखं संनयति
स रोपात्; T₂ अवाङ्मुखं संदधति स रो. — (L. 3) G₃
ते स; M₁ तस्य (for तं स). T₁ G₃ M₁ महाबुभाव. D₁
न तं स जानाति महाबुभाव. — (L. 4) T₁ अपाङ्ग- (for
अपाङ्ग). D₁ T₂ G₂ देशेभिः; T₁ देशे हि (for देशाभिः).]

7 D₁ reads 7-8 after 20. — ^a) V₁ B_{1.2.4}
D₁ D₁ D_{1.3-5.7} ततो (for तम्). — ^b) S K_{1.2} V₁
B₁ D₁ D_{1.3-5.7} संधि (V₁ ह) वेपुं; K₁ * * * तेपुं; B₁
संहितेषु (for संहितेषुम्). D₁ इष्टा कर्णं प्रतिवेपुं तमुग्रं;

[576]

कर्णः शल्यं संधितेषुः प्रसह्य ।
न संधत्ते द्विः शरं शल्य कर्णो
न मादृशाः शाठ्ययुक्ता भवन्ति ॥ ८
तथैवमुक्त्वा विससर्ज तं शरं
बलाहकं वर्षधनाभिपूजितम् ।
हतोऽसि वै फल्गुन इत्यवोच-

D₁ वैकर्तनं स्वं हननीयमध्यो (sic); D₆ T₂ G₁ M 'न संधि-
(D₆ 'ह-; T₂ G₁ 'हि) तवाणमीक्ष्य; D₈ 'न प्रेक्ष्य हि संहि-
हीर्षुं; T₁ G_{2.3} 'न संयु (T₁ 'ह) तवाणमाजौ. — ^a) D₁
शत्रु (for कर्ण). S₁ K₁ [ए] पु (sio); D₁ [ए] वम् (for
[ए] व). K₈ V₁ B_{2.3.5} D₁ D_{6.3} T₂ लप्स्य (D₁
'क्ष्य) ते; D₁ D_{1.5} प्राप्स्यते; D₁ लब्धवान्; D₁ आप्स्यते
(for प्राप्स्यते). T₁ G M ग्रीवा यतः कर्णं न संधि-
(G 'हि) तोयं. — ^a) B_{2.5} D₁ D_{1.6} S (T₃ missing)
समीक्ष्य (for संलक्ष्य). B_{1.4} transp. संलक्ष्य and संघत्स.
D₁ शरं; D₁ पुनः; D₃ om. (for शरं). D₁ शिरासं; D₁
शरं त्वं; T₁ M₂₋₄ रिपुं; T₂ G M₁ परत्रं (for शिरोघ्नम्).

8 For sequence in D₁, cf. v. 1. 7. — ^a) D₁
स चाब्रवीत्क्रोधविवृत्तनेत्रः; S (T₃ missing) तमब्रवीत्क्रोधवि-
दीप्त. — ^b) K₈ चालं (for शल्यं). D_{2.3} संहितेषुः.
D₃ प्रसज्य (for 'सह्य). D₁ D_{1.6} S (T₃ missing)
मद्राधिपं सूतपुत्रो मन (D₁ D_{1.6} 'त्रस्त) स्त्री. — ^b)
D₁ संद (marg. 'ह) वे (for संघत्ते). K₈ द्विशरं. — ^a)
K₃ न यादृशाः; D₁ समादृशा (sic) (for न मा'). K₈
V₁ B_{1.2.4.5} D₁ D_{1.5.7} Ca शत्रुद्धा; B₃ D₁ D₁
जिह्मयुद्धा; D₂ शतशल्या; D₃ शतयुद्धा; D₁ युद्धजिह्वा; D₃
शत्रुद्धा (sio); S (T₃ missing) युद्धशरा (T₁ 'शौदा; T₁
'तुच्छा) (for शाठ्ययुक्ता). — After 8, D₁ ins. :

1087* प्रासस्य पार्थः प्रणताः स्व स्वाहाः

संस्थाप्य कृष्णेन पुनस्तदीयम् (sic) ।

9 ^a) K₈ V₁ B D₁ D_{1-3.5.7.8} तथैव चोक्त्वा; D₁
D₆ इतीदमुक्त्वा; D₁ क्रोधनकर्णो (sic); S (T₃ missing)
तथोक्तवाक्यो (for तथैवमुक्त्वा). — ^b) K₂ बलाहवे (sic);
D₁ D₁ D_{1.4-6} S (T₃ missing) प्रयत्नतो; Ca.
बलाहकं (as in text). K_{1.3} V B D S (T₃ missing)
वर्ष (T₂ देव) गणाभिपूजितं (D₁ 'जनं). — ^a) D₁
रे; S (T₃ missing) हे (for वै). Some MSS. फाल्गुनः;
K₈ D₁ फाल्गुनम्. S₁ K_{1.2.4} B_{2.3} इत्यवोचत्; D₁
'लधिक्रमं; D_{1.8} 'लवोचत्; D₁ 'ल्युवाच; D₆ S (T₃
missing) 'लविक्रवं (for 'लवोचत्). — ^a) S₁ K₁ B₃
त्वरत्न (B₃ 'लु) र्जितम्; K₁ त्वरत्वार्जितम्; K₈ त्वरंजितम्;

चतस्वरञ्जितमुत्सर्ज ॥ ९

संघीयमानं धृजगं दृष्ट्वा कर्णेन माधवः ।

आक्रम्य स्यन्दनं पद्भ्यां वलेन वलिनां वरः ॥ १०

अवगाढे रथे भूमौ जानुभ्यामगमन्हयाः ।

K₁ त्वरन्तिर्जितम्; B₂.₄ त्वरन्तः; D₂ त्वरन्वर्जि (for त्वरन्).
V₁ B₁.₄ D₁ D₁._{8-9.7} त्वरन्त राजन्विजयार्थमुद्यतः; D₁
उवाच चोच्चैर्गिरिर्मुर्जितं वृषः; D₆ S (T₃ missing) वृषंस्तदो-
च्चैर् (D₆ T₃ 'मुच्चैस्व'; G₁ 'योच्चैस्व'; G₂ M₁ 'तोच्चैस्व')
मुर्जितं वृषा. — After 9, B₂.₄ ins. 1088*.

10 °) K₃ संधायमानं. — °) B D₂.₇ आक्रामत्;
D₃ आक्रमन् (for आक्रम्य).

11 K₄ B₁-₄ D₂.₇ om. 11^{ed}. V₁ D₁ D₁ D₁.₄₋₆
T₃ subst. for 10-11; B₂.₄ ins. after 9:

1088* स सायकः कर्णमुजाभिस्त्रो

हुताशनार्कप्रतिमः सुधोरः ।

गुणच्युतः प्राञ्जलदन्तरिक्षे

कुर्वन्सीमन्तं नभसो भीमरूपः ।

तं प्रेक्ष्य दीप्तं युधि माधवस्तु

त्वरान्वितः कंसरिपुः सलीलम् ।

पदा विनिष्पिष्य रथोत्तमं तं

प्रावेशयज्जगतीं किङ्कुमात्रम् ।

क्षितिं गता जानुभिस्ते तु वाहा-

स्ततः शरः सोऽभ्यहनत्किरीटम् ।

[D₄ om. lines 1-2. — (L. 1) D₁ कर्णमुजप्रस्त्रो; T₂

'मुजादिस्त्रो. — (L. 2) T₂ हुताशनार्कः (for 'नार्क'). D₁

सुधोरः. — (L. 3) B₂.₄ D₁ D₁.₅ गुणाच्युतः; D₆ समायातं

(for गुणच्युतः). D₁ D₄ T₂ कर्णधनुः (D₄ 'मुज') प्रमुक्तो (for

प्राञ्जलदन्तरिक्षे). — (L. 4) D₁ D₄ T₂ विषद्वतः प्राञ्जलदं.

(D₄ 'लन्तो') तरिक्षे. — After line 4, T₃ reads lines 1-2

of 1089*, and om. lines 5-6. — (L. 5) B₄ D₁ D₁.₅

वदा (for तु). D₄ संप्रेक्ष्य चैनं युधि माधवेन. — (L. 6) D₁

त्वरान्वितः सत्वरयैव लीलया; D₄ त्वरान्वितेन त्वरया वलीयसा.

— (L. 7) D₁ सः (for तं). D₄ पादौ विनिष्पिष्य रथोत्तमोत्तौ.

— (L. 8) D₁ प्रविशयत् (for प्रावेश*). D₁ वृषिर्वि; C₆

जगती (as above). D₁ T₂ किञ्चिदेव; C₆ कृष्णमात्रं (sic)

(for किङ्कुमात्रम्). C₆ oites किङ्कुः. D₃ हस्तार्धनात्रं जगती

प्रेक्षितः. — (L. 9) D₆ भूमि (for क्षिति). T₃ जानुवलेन

(for 'मिले तु). D₁ तेयः; D₄ अस्य; D₆ तत्र (for तं तु).

— (L. 10) V₁ B₃ [S] स्यहरत्. D₁ हेमच्छत्रार्धद्वरमरीचिवर्णाः;

D₄ सत्सन्तर्धममयुक्ताः (sic).]

On the other hand, T₁ G M subst. for 10-11:

1089* तमापतन्तं ज्वलितं निरीक्ष्य

वियद्वतं वृष्णि कुलप्रवीरः ।

ततः शरः सोऽभ्यहनत्किरीटं तस्य धीमतः ॥ ११

अथार्जुनसोत्तमगात्रभूषणं

धराविषद्वयोसलिलेषु विधुतम् ।

बलात्सर्गोत्तमयत्नमन्युभिः

रथस्य चक्रं सहसा निरीक्ष्य

पञ्चाङ्गुलं मज्जयति स वीरः ।

[T₂ reads lines 1-2 after line 4 of 1088.

— (L. 1) T₁ सनीक्ष्य (for निरीक्ष्य). — (L. 2) G₂ कु-

(for 'कुल'). — (L. 3) T₂ पादेन (for रथस्य). T₁.₃ चक्रे.

G₂ रथं स्यचक्रे सहसा निषय. — (L. 4) G₂ पञ्चाङ्गुलि. T₁.₂

M सादयदप्रमेयः; G₁ मज्जयताप्रमेयः.]

T₁.₂ G M cont.: V₁ D₁ D₁ D₁.₄₋₆ cont. after

1088*: B₁.₃ D₂.₇ ins. after 11^{ed}; B₃ ins. after 11^{ed} :

1090* ततोऽन्तरिक्षे सुमहाद्भिनादः

संपूजयार्थं मधुसूदनस्य ।

दिव्याश्च वाचः सहसा वञ्चु-

र्दिव्यानि पुष्पाण्यय सिंहनादाः ।

वत्सिलया वै धरणीं निमग्रे

रथे प्रयोगान्मधुसूदनस्य ।

[(L. 1) B₁.₃ D₃ ततोऽन्तरिक्षे. D₄ (before corr.

as above) तु (for तु). — G₂ om. lines 3-6.

— (L. 3) T₁.₂ G₁.₈ M वाताः (for वाचः). — (L. 4)

D₄.₆ transp. दिव्यानि and पुष्पाणि. D₄ [अ]थ वाञ्चु पेतुः;

D₃ [अ]थ सिंहनादः; T₁.₂ G₃ च कृष्णमर्चयन् (G₃ 'मर्चयन्') (for

G₁ तु कृष्णतोषयन्; M च कृष्णमर्चयन् (M₁ 'मर्चयन्') (for

[अ]थ सिंहनादाः). — (L. 5) D₆ रथे वै; T₁.₂ G₁.₈ M च

किञ्चिद् (for तथा वै). D₁.₃ T₁.₂ M₂-₃ धरणी. D₁ [इ]न मग्रे

(for निमग्रे). — (L. 6) D₆ दया (for रथे). B₁ D₄ T₁.₂

G₁.₈ M प्रयत्नान् (for प्रयोगान्).]

— After the above, T₁.₂ G M₁.₂.₄ cont. 1093*.

12 D₃ om. 12. T₁ G₁.₈ M₁.₂.₄ read 12 and T₂

reads 12^a after 1094*. G₃ om. 12^a. — °) B₂

तथा; T₁.₂ G₁.₈ M₂-₃ ततो (for अथ). K₃ -गात्र- (for

-गात्र). — After 12^a, T₁ G₁.₈ M₁ read 13^b repeating

it in its proper place. T₃ om. 12^b. G₃ reads 13^b after

17. — °) K₃ वरः; G₁ रथा- (for घरा-). K₃ B₁.₅

-वियद्यौ; B₂ -वियत्या-; D₁ D₁.₅ -वियद्योः; T₁ G₃

-वियत्स्वः; G₁.₂ -वियद्यौ- (for -वियद्यो-). D₆ सलिलेष्ट-

(for -सलिलेषु). C₆ सौः सलिलेष्टेतिमावेऽपि संधिरार्यः ।

— After 12^a, D₁ (erroneously) reads 8.65.34^a

-8.66.4^d. — °) V₁ B₁.₂-₅ D₁ D₁ D₁._{8-9.7} ब्यालस्य-

(for ब्यालस्य). B₂ D₆.₃ महेंद्रदत्तं रिपुपूगहा वृषः (D₆ हरिः);

D₄ जयार्थमर्थोत्तमरत्नमर्चितं; S (T₂ om.; T₃ missing)

C. 8. 4655
B. 8. 89. 90.33
K. 8. 95. 97.34

C. 8. 4658
B. 8. 90.33
K. 8. 97. 35

शरेण मूर्ध्नः स जहार स्रतजः ॥ १२
दिवाकरेन्दुज्वलनग्रहत्विषं
सुवर्णमुक्तामणिजालभूषितम् ।
पुरंदरार्थं तपसा प्रयत्नतः
स्वयं कृतं यदुचनस्य सनुना ॥ १३
महार्हरूपं द्विपतां भयंकरं

विभाति चात्यर्थसुखं सुगन्धि तत् ।
निजघ्नुषे देवरिपून्सुरेश्वरः
स्वयं ददौ यत्सुमनाः किरीटिने ॥ १४
हराम्बुपाखण्डलवित्तगोमृभिः
पिनाकपाशाशनिसायकोत्तमैः ।
सुरोत्तमैरप्यविपह्नमर्दितुं

बलाख (T₁ G₈ 'त्रि)सर्गोत्तममन्युभिस्तदा (G₁ 'भिः सह). Co ites व्यालाखसंसर्गः. — ^a) K₈ मूर्ध्ना; Dn₁ मूर्ध्नि; T₁ तद्वै; G₂ वीरः (for मूर्ध्नः). K₈ सश्रुहार (sic); V₁ B D (except D₈; D₂ om.) T₁ G M प्रजहार (for स ज).

13 ^a) V₁ Dn₁ D₂ ज्वलनग्रह (V₁ 'ह)त्विषं; B₁ ज्वलनाग्रहद्विषं. — T₁ G_{1.2} M₁ read 13^b for the first time after 12^a. — ^b) Dn₁ D_{2.8} T₁ (both times) G M -मणि(M₂ -चलि)वज्रभूषितं (G₁ M₁ [both first time] भूषणं; G₂ [first time] चित्रितं); T₂ -मणिरत्नं. B₁ भूषणं (for -भूषितम्). — ^c) S K_{1.2.4} पुरंदरात्तं. — ^d) K₈ तद् (for यद्). K₄ भवनस्य; V₁ B (except B₅) Da₁ Dn₁ D_{1.2-7.8} (marg.) T₃ G M विसु (G₈ 'वि)ना; T₁ हि महत् (for भुवनस्य). V₁ B₁₋₄ Da₁ Dn₁ D_{1.3-7.8} (marg.) S (T₃ missing) स्वयंभुवा; B₅ भव्रां (for सनुना).

14 ^a) D₂ T₁ महाख (T₁ 'हि)रूपं; T₂ 'हंभूतं. S K_{1.2.4} द्विपतो. D₄ विनाशनं (for भयंकरं). — G_{1.8} om. 14^b. — ^b) S₂ K₈ D₈ सुगंधितं (S₂ 'नं) (for 'गन्धि तत्). V₁ B₂ D_{1.5} विमलैरिभं (V₁ 'वि)भं सुसु (V₁ स्वसु; B₂ खलु)खं सुगंधिनं; B_{1.4} विमलैरिभं सुसुखं सुगंधि च (B₁ 'संधिनं); B_{3.5} प्रभावद् (B₅ 'म)स्वयं सुखं सुगंधि च; Dn₁ D₂ T₃ G₂ M विभर्तुरस्वयं सुखं सुगंधिनं (D₂ 'धि; T₃ 'धि यत्; M 'धि च); D_{8.7} विमलैरिभं सुसुखं सुगंधि; D_{4.6} विविधरूपं च सुगंधिमुज्ज्वलं; T₁ ददावतिप्रीतमनाः किरीटिने. — ^c) K₈ T_{1.2} M निजघ्नुषो; Dn₁ D_{4.6} जिघांसते (D₈ before corr. 'तो); G निजघ्न (G₂ 'त्रि)ते; Ca 'घ्नुषे (as in text). K₈ सुरेश्वरः; B₅ पुरंदरः; D₄ किरीटिने; G₁ भयंकरात् (for सुरेश्वरः). — ^d) K₁ सुमना; D₈ सुमहत्. K₈ किरीटिनः; D₄ सुरेश्वरः. S (T₃ missing) स्वयं ददौ यदि मुदार्जुनाय.

15 T₁ G M_{1.3.4} read 15 after 1095*. — ^a) B₄ भूवंधु; Da₁ D_{1.5} Ca भूवंधु; D₂ हरांशु (for हरांशु). S₂ (sup. lin. as in text) -पाखंडव; K₈ 'पाखंडल; Ca -पा' (as in text). K₈ -गोत्रमित्; Da₁ -गोमृभिः; Ca -गोमृ' (as in text). T₁ घृतं च पूर्व हरिवृत्रं

गोमृभिः; T₂ G M हरप्रचेतोहरिवित्तं. — ^b) D₁ पिनाकि. K₄ -सायकोत्तमैः; B₂ -निकायोत्तमैः; S (T₃ missing) -दंडधारिभिः (for -सायकोत्तमैः). — For 15^a, D₈ subst.:

1091* क्षतं नयद्गुह्यगणैः पिनाकिना
सहायवान्पावकसंनिभैः शरैः ।

— ^c) B₁ शरोत्तमैर; M₂₋₁ सुरेश्वरैर; Ca सुरोत्तमैर (as in text). B_{1.4} D_{3.4} (before corr. as in text) [ख] विसह्यम्; D₈ [अ] तिसह्यम्; Ca [अ] विपह्यम् (as in text). B₁ अर्चितं; B₄ (marg.) Da₁ D_{1.5} Ca आहवे; D₁ Co अर्दितं (for अर्दितुं). — After 15^b, T₁ G₂ ins.:

1092* चिरं घृतेनादितिनेह राजन् ।

— ^a) B₂ वेगेन (for नागेन). B₂ जिहीर यद्; D₄ वरेण तं (for जहार यद्). B₁ G₃ तद्वपः; D₈ (marg. as in text) यद्वपः; T_{1.2} G_{1.2} M तद्वपः. B₄ (marg.) Da₁ D_{1.5} Ca जहार नाराचवरेण त (Da₁ य)द्वपः. — B₂ Da₁ Dn₁ D_{1.4-7} M₂ ins. after 15: K₄ V₁ B₅ D₈ after 16: T_{1.2} G M_{1.3.4} cont. after 1090*:

1093* स दुष्टभावो वितथप्रतिज्ञः

किरीटमभ्याहनदनुत्तलम् ।

[(L. 1) D_{8.7} -प्रतिज्ञः; G₁ -प्रयत्नः (for -प्रतिज्ञः). — (L. 2) D₄ अभ्याहरद् (for अभ्याहनद्). K₄ B₂ Da₁ D_{1.5.7} किरीटमासाय तमुग्ररूपः; Dn₁ 'टिमस्वज्जुतमर्जुनस्य.]

K₄ V₁ B_{2.8} Da₁ Dn₁ D_{1.3-7} M₂ cont.: T_{1.2} G_{1.2} M_{1.3.4} ins. after 17:

1094* विशुद्धजाम्बूनदरत्नभूषितं

पार्थोत्तमाङ्गादहरत्तरस्त्री ।

तद्वेमजालावततं सुघोषं

जाज्वल्यमानं निपपात भूमौ ।

[(L. 1) D₈ प्रतप्त- (for विशुद्ध-). B₂ -विचरूपं (for -रत्न भूषितं). Dn₁ T₂ नागो महाह्रै तपनीयचित्रं; D₄ T₁ G₂ M₁ ततः (D₄ नागः) किरीटं तपनीयचित्रं; G₁ M₂₋₁ ततः किरीटं (G₁ 'त्री) वधुरत्नचित्रं (M₈ 'स्त्रितं). — (L. 2) D₁ G₂ प्रहरद्; D₄ व्यथयत्; T₁ न्यहनत्; M प्रदहत् (for अहरत्). — V₁ B₅ D_{8.7} om. lines 3-4. — (L. 3) B₂ Da₁ D_{1.5.6} रत्न

प्रसह नागेन जहार यद्वृषः ॥ १५

तदुत्तमेष्टुन्मथितं विपाशना

प्रदीप्तमर्चिष्मदभिक्षितं प्रियम् ।

पपात पार्थस्य किरीटमुत्तमं

दिवाकरोऽस्तादिव पर्वताज्ज्वलन् ॥ १६

ततः किरीटं बहुरत्नमण्डितं

जहार नागोऽर्जुनमूर्धतो बलात् ।

(for हेन-). K₄ -जालावितलं; T₂ 'वितलं; G₁ 'वन्तं (for 'वन्तं). K₄ D₁ (before corr.) सुवोरं; B₂ D₁ D_{1.5.6} सुवार (for सुवोरं). — (L. 4) T_{1.2} G₁ M₂₋₄ संप्र (T₁ प्रज-). जलत्तन्; G₂ M₁ सं (G₂ वि) प्रज्ज्वलन्तं (for जाज्वल्यमानं). K₄ शेर (for भूमौ). B₂ D₁ D_{1.5.6} वपुषाश्रिया च (B₂ 'पशिरुषं) (for निपपात भूमौ).]

— After the above, B₂ reads 17, repeating it in its proper place, while T_{1.2} G_{1.2} M_{1.3.4} read 12 after 1094* and 17 after 15.

16 D₈ transp. 16 and 17. — ^a) B₂ तदुत्तमेष्टुन्मथितं; D₁ तदुत्तमेष्टुन्म^०; D₄ तमुत्तमेष्टुन्म^०. D₃ विपाशना. — ^b) S₁ K_{1.2} अभिक्षि^०; K₃ V₁ B₂ D₃ अतिक्षितौ; K₄ अभिक्षितं; B_{1.3.4} D_{3.7} अधि (D_{3.7} 'भि-). क्षितौ (B₁ 'मौ); B₃ D₁ अथो क्षितौ (for अभिक्षिति). D₁ D_{1.5} अतिप्रियं क्षितौ; D₂ अभिक्षितौ पृथं; D_{4.6} अतीव शोभनं; T_{1.2} M अतीव च प्रियं; G_{1.3} अतीव सुंदरं; G₂ अति-प्रदीप्तं (for अभिक्षिति प्रियम्). — D₁ D₂ om. (hapl.) 16^a-17^a. — ^a) G₁ पर्वतोऽज्ज्वलान्; G₂ 'तो ज्ज्वलन्; Bom. ed. रक्तमंडलः (for पर्वताज्ज्वलन्).

17 D₁ D₂ om. 17 (cf. v. l. 16). T₂ om. 17. B₂ reads 17 for the first time after 1094*. D₃ transp. 16 and 17. T_{1.2} G_{1.2} M_{1.3.4} read 17 after 15. — ^a) K₃ स तत्; V₁ B₃ स वै (for ततः). G₁ किरीटी. D₁ श्रुपितं; G₁ -चित्रं; G₃ -चित्रितं (for -मण्डितं). B₂ (first time) D₃ दिव्यं प्रमथ्याशु (B₂ 'थ्यातं) नरेन्द्र संख्ये. — ^b) T₁ नागोहरद् (for जहार नागो). B₂ (second time) बाणो; D₃ नापि (for नागो). D₁ -मूर्धजो; D₃ -मूर्धता. — ^c) D₁ D_{1.5} शिरः (for गिरेः). K₃ सुजातद्वरु; B₂ (first time) D₃ 'तोत्तम- (for 'ताङ्कुर-). K₂ -द्वुतं (for दुम्). V₁ गिरेः सुजातद्वरुपवर्धितं दुम्. — ^d) B₃ D₃ G वज्रं; M₁ -वज्रैः. B₃ शिखिनं; D₃ शिखरो. B₂ (first time) D₃ यथैव शृंगं खलु वज्रहा (B₂ 'दा) रितं. — After 17, D_{4.6} ins. 1095*, T_{1.2} G_{1.2} M_{1.3.4} ins. 1094* and G₃ reads 13^{bed}.

18 D₄ om. 18-19. D₃ om. 18^a-20^b. — ^a) D₃

गिरेः सुजाताङ्कुरपुष्पितद्वुम्

महेन्द्रवज्रः शिखरं यथोत्तमम् ॥ १७

मही वियद्द्यौः सलिलानि वायुना

यथा विभिन्नानि विमान्ति भारत ।

तथैव शब्दो भुवनेष्वभूत्तदा

जना व्यवस्यन्त्यथिताश्च चस्वलुः ॥ १८

ततः समुद्रस्थ सितेन वाससा

C. 8. 4667
S. 8. 90. 41
A. 8. 97. 41

वियद्द्यां; M₄ वियद्द्यौः. D₁ सलिलं च; D₃ सलिलेन (for 'लानि). T₂ सलिलाश्रिवायून् (for 'लानि वायुना). — ^b) K₄ om. यथा. K₁ om. भान्ति. K₃ D₃ यथा विभन्ना (D₃ 'भासा) नि नदंति भारत; V₁ B D₁ D_{1.2.5.7} यथा वि- (D₁ D_{1.5} 'थाव) रुग्णानि नदंति भारत; D₁ प्रसहसुप्रं विनिचूर्णितं यथा; D₂ यथा निमुग्नानि ददंति पावकाः; T_{1.2} प्रसह रुग्णानि च (T₂ 'निव) चूर्णितानि; G₁ (sup. lin.)₂ प्रसह रुग्णानि विचूर्णितानि (G₁ orig. 'ता दिवि); G₃ M प्रसह रुग्णानि विचूर्णितानि (M₁ 'ताय) वा. — ^c) K₃ V₁ B_{1.3-5} D₁ D_{1.2.5.7.3} तथैव शब्दं भुवनेषु तं त (D₃ तत्त) दा; B₂ D₁ D₂ T₁ अतीव शब्दो (D₂ 'ददं) भुवनेषु वै तदा; T₂ G M इतीव शब्दं भुवनेषु (T₂ 'ने तु) तत्तया (M₂₋₄ 'दा). — ^d) D₅ जनात्. S₂ V₁ B₂₋₄ D_{2.3.7} [अ]-ध्यवसन्; K₄ व्यवस्यन्; D₁ [अ]ध्यवस्यन्; D₃ प्रवस्यन्; G₂ [अ]ध्यवस्यन् (for व्यवस्यन्). T_{1.2} G₂ M₁ च विह्वलाः; M₂₋₄ वनूतुः (for च चस्वलुः). G_{1.3} जना व्यवस्यन्ति दिशश्च विह्वलाः. — After 18, B₃ D₁ S (T₃ missing) ins. 1095*.

19 D_{4.6} om. 19 (cf. v. l. 18). B₃ om. 19. — ^a) K₃ स जग्रेच्य (corrupt); V₁ स तद्व्यय; B_{1.4} D₁ स उद्व्यय; B₂ स जद्व्यय (for समु). V₁ वासा (for वाससा). D₂ ततः समावैष्ट यदच्छन वाससा (sic). — ^b) K₃ सु; D₁ D_{1.5.3} G₂ स (for स्). K₄ अय्ययतस; T₂ अय्यधिकस् (for अय्ययितस्). S K V₁ D_{3.7} ततो; B₂ D_{2.3} T_{1.2} G₃ M तदा; G_{1.3} तथा (for स्थितो). — K₄ V₁ B₁₋₄ D₁ D_{1-3.5.7} ins. after 19^{ab}. B₃ D₁ S (T₃ missing) after 18; D_{4.6} after 17:

1095* विना किरीटं शुभुभे स पार्थः

श्यामो युवा शैल इवास्तद्वृक्षः ।

[(L. 2) D_{4.6} न; T₁ M₁ [s]य; G₁ [s]य (for स).

— (L. 2) D₃ तमोवृत्तः; M श्यामो यथा (for श्यामो युवा). D₁ T₁ नील (for शैल). K₄ V₁ B_{1.2.4.5} D_{2-4.6.7} T_{1.2} G इवात्त; D₁ इवोच्च; M इवात्त- (for इवास्त-).]

C. ४. 4687
D. 8. 80. 41
K. 8. 97. 41

स्वमूर्धजानव्यथितः स्थितोऽर्जुनः ।

विभाति संपूर्णमरीचिभास्वता

शिरोगतनोदयपर्वतो यथा ॥ १९

बलाहकः कर्णभुजेरितस्ततो

K₄ V₁ B₁₋₄ D₄₁ D_{1.8.5.7} cont.: D₄₁ B₅ ins. after 19:

1096* गोकर्णं सुमुखी कृतेन इषुणा गोपुत्रसंप्रेषिता
गोशब्दात्मजभूषणं सुविहितं सुव्यक्तगोऽसुप्र भम् ।
इष्टा गोगतकं जहार मुकुटं गोशब्दगोपूरि वै
गोकर्णासनमर्दनश्च न यथावप्राप्य मृत्योर्विशम् ।

[(L. 1) B₂ [अ]मिमुली (for सु). K₄ इषुणां. V₁
संप्रेषिता (for 'पिता). — (L. 2) B₂ om. सुविहितं. K₄
सुव्यक्तो (for सुव्यक्त). V₁ गोपुत्रं; B_{2.4} गोपुत्रं.
— (L. 3) K₄ गोचकं (for गोगतकं). V₁ गोरूपि (for
गोपूरि). — (L. 4) D₄₁ गोकर्णासन. V₁ गोकर्णासनमर्दन-
भ्रमतया न प्राप मृत्योर्विशं. — Co comments on different
senses of गो here.]

On the other hand, § K₁₋₈ D_{2.8} read 25-36
after 19^{ab}. K₂ V₁ B D₄₁ D_{1.8-3} om. 19^{ab}. K₄
reads 19^{ab} after 36. — °) D₄₁ D₂ विभासितः सूर्य-
मरीचिना दृढं; S (T₃ missing) वसौ स (T₁ G₁ च) संपूर्ण-
मरीचिर्नदुना. — § K_{1.2.4} D₂ ins. a passage given
in App. I (No. 41) after 19; K₂ V₁ B D₄₁ D₄₁
D_{1.8.5-8} ins. after 36; D₄ after 25.

20 D₈ om. 20^{ab} (of v. l. 18). — °) K₄ V₁ B
D₄₁ D₄₁ D_{1-8.5.7} स सा (B_{1.5} शा)यकः कर्णभुजप्रसृष्टो
(B₂ 'जामिष्टो; B₂ 'जप्रसृष्टो; D₁ 'जप्रहृष्टो); D₄ स चापि
राधेयभुजातिप्रसृष्टो; S (T₃ missing) स चापि राधेयभुज-
(T₁ G₁ 'कर)प्रसृष्टो (G₂ 'मुक्ते; M₂₋₄ 'युक्ते). — °)
K₁ हुताशनार्कः. K₄ V₁ B D₄₁ D₄₁ D_{1-8.5.7} प्रतिमो
महाहवे (D₄₁ D₂ 'हार्हः); D₄ 'प्रथमो महाधि (for
'प्रतिमद्युतिर्महान्). — °) K₄ V₁ B D₄₁ D_{1.8.5.7}
T_{1.3} G₁ [S]र्जुनस्य (for 'नेन). — °) G_{1.2} आहृत्य
(for आसाद्य). M समुत्पपात ह. K₄ V₁ B D₄₁ D₄₁
D_{1-8.5.7} किरीट (D₄₁ 'टिमाह (B₄ D₄₁ D₁ 'ह)स ततो
व्यतीयात्; D₄ किरीटमाहृत्य ततो द्वितीयं. — For 20^{ab},
D₈ subst.: B₅ ins. after 20:

1097* किरीटमाहृत्य तथार्जुनस्य

महोरगः कृतवैरः स तूर्णम् ।

[(L. 1) B₅ दत्त्वा किरीटसु (for किरीटमाहृत्य). — (L. 2)
B₅ महावैरः (for महोरगः).]

— After the above D₈ cont.:

1098* यथासृजत्पार्थवघाय कर्णः

समीक्ष्य सर्पः पुनरेति कर्णम् ।

व्यावृत्त्य तस्माच्च ततः किरीटात्

हुताशनार्कप्रतिमद्युतिर्महान् ।

महोरगः कृतवैरोऽर्जुनेन

किरीटमासाद्य समुत्पपात ॥ २०

तमत्रवीद्विद्धि कृतागसं मे

On the other hand, K₃ ins. after 20:

1099* तस्युत्पत्तं स किरीटमीक्ष्य
पार्थोऽत्रवीद्वासुदेवं महात्मा ।

while K₄ V₁ B₁₋₄ D₄₁ D₄₁ D_{1.8-5.7} T₂ ins.
after 20: B₅ cont. after 1097*: D₈ after 1098*:

1100* तं चापि दग्ध्वा तपनीयचित्रं
किरीटमाहृत्य तदार्जुनस्य ।

पुनः स मत्वा प्रविवेश तूर्णं
पृष्टश्च कर्णेन ततोऽत्रवीद्विद्धम् ।

मुक्तस्त्वयाहं न समीक्ष्य कर्णं
शिरो हतं यत्र मयार्जुनस्य ।

समीक्ष्य मां मुञ्च रणे त्वमाशु

हन्तास्मि शत्रुं तव चाल्मनश्च ।

इत्येवमुक्तो युधि सूतपुत्रः

स्तमत्रवीत्को भवानुग्रहः ।

[5]

[10]

[B₅ D₈ om. lines 1-2. — (L. 1) K₄ तत्र; B₁₋₄
D₄₁ D_{1.5} तच्च; D₄ स च (for तं च). D₄₁ दग्ध्वा; T₂ दग्ध्वा
(for दग्ध्वा). — (L. 2) B₁₋₄ D₄₁ D_{1.5} T₂ जाविष्क-
(B₁₋₈ 'स्कृतम्; D_{3.7} आगस्कृतम् (for आहृत्य तद). D₄
किरीटमस्यात्मविनाशनाय. — (L. 3) K₄ तूर्णं. B₅ D₄₁ D_{4.6}
T₂ श्येयं गतुं (B₅ कर्णं) पुनरेव तूर्णं. — (L. 4) B₅ D₄₁
D_{4.6} दृष्टश्च; D₃ दृष्टश्च; T₂ दृष्टं (for पृष्टश्च). B₅ D_{4.6} T₂
तं (for इदम्). — (L. 5) B₄ तथा; D₇ तथा (for त्वया).
V₁ B₂ D₄₁ D_{1.5} असमीक्ष्य; B₂ D₄₁ त्वत्; D_{4.6} हतं (for
न स). — (L. 6) B₂ D₄₁ D_{1.5} T₂ शिरोहर्तं (for 'रो हर्तं).
T₂ यत्नवतो (for यत्र मया). V₁ D₄₁ D_{1.5} तदार्जुनस्य; B_{1.3}
तदार्जुं (for मयार्जुं). D₄ शिरो हराग्नये ततोर्जुनस्य. — (L. 7)
T₂ समीक्ष्य मां मुञ्च रणेऽपुत्र. — (L. 8) D₄₁ D_{1.5} इत्तास्मि.
T₂ वचनात्मनश्च (for तव चाल्मनश्च). — (L. 9) B_{1.5} D₄₁
D_{4.6} स पवम् (for इत्येवम्). B₂ T₂ उक्त्वा. T₂ सूतपुत्रं.
— (L. 10) V₁ किं नु रूपः; D₄ नागरूपः (for उग्र). T₁
मृषोववीत्कोयवात्रागपुत्रः.]

D₄ reads 7-8 after 20. Finally, D₈ ins.
after 20:

1101* ततः स नागः प्रहसन्निवाहितं

पपात चापेक्ष्य तमार्जुनस्त्वरन् ।

21 § repeats 21^{ab} after 22^{ab}. K₁₋₈ D_{2.8} read
it after 22^{ab}. — °) K₂ ततोऽत्रवीद्; K₄ V₁ B

कृष्णाय मातुर्वधजातवैरम् ।

ततः कृष्णः पार्थमुवाच संख्ये

(except B₃) D (except D₃) नागोत्र (for तनत्र °). K₃ कृतगमं. K₃ नः; K₄ V₁ B D मां (for मे). — °)
K₃ V₁ B D₁ D₁ D₁—पार्थेन; D₃ नागेन (for कृष्णाय).
B₁ वैरः; D₁ D₅ वैरी (for वैरम्). K₄ पार्थो न मातुर्वधं
कारितेन (sic). — For 21^{ab}, T₂ subst. :

1102*

नागः ।

नागोऽस्मि श्वेतः कृतवैरोऽङ्गेन

माता पुरा ह्युपतिता नभस्तः ।

T₂ cont.: N ins. after 21^{ab} :

1103* यदि स्वयं वज्रधरोऽस्य गोसा

तथापि याता पितुराजवेष्टमनि ।

[(L. 1) V₁ वज्रधरस्य; D₃ °धरश्च. T₂ श्रायंती मां वृत्त-
न्यासिषत्. — (L. 2) T₂ अनेन (for तथापि). B₂ गामी;
D₃ यातः; T₂ तीता; Ca. 0 याता (as above).]

— After the above, S K₁—3 D₂ s read 24, while, K₄
B₃ T₂ cont. after 1103*: V₁ B₁. 2. 4. 5 D₁ D₁ D₁. 3. 5—7
cont. after 1108*: D₁ after 1109* :

1104*

कर्णः ।

न नाग कर्णोऽद्य रणे परस्य

बलं समास्थाय जयं बुभूषेत् ।

न संदधे द्विः शरमेव नाग

यद्यर्जुनानां शतमेव हन्यात् ।

[(L. 1) K₄ V₁ B (except B₃) D₃ बलं (for रणे).
B₁ रणावशज्यं; B₂ रणाय बालं (for रणे परस्य). K₄ परस्परं;
V₁ परीयं (for परस्य). — (L. 2) K₄ V₁ B (except B₃)
D₃ रणे (for बलं). K₄ समासाय (for °स्याय). V₁ B₃
बुभूषेत् सदा (B₂ जयं) (for जयं बुभूषेत्). B₃ कृणोषेत् (sic);
T₂ दमाये; Ca बुभूषेत् (for बुभूषेत्). — T₂ om. lines 3—4.
— (L. 3) B₃ D₁ D₁. 6 संदध्यां (for °धे). Ca cites द्विः
(as above). V₁ नाग; B₂. 8 चापि; D₁ D₁. 6 जैव (for
स). V₁ चापि (for नाग). — (L. 4) V₁ हन्मि; B₂. 4
D₁ D₁ हन्यां (for हन्यात्). D₃ यद्यर्जुनो मां स शौरिहन्त्यात्.]
D₁ cont.: T₂ cont. after 1110*:

1105* तमाह कर्णः पुनरेव नामं

तदाजिमध्ये रविस्तुसत्तमः ।

D₁ T₂ cont.: K₄ V₁ B D (except D₃) cont. after
1104*:

1106* व्यालासगोत्तमयत्नमनुभि-

हन्तास्मि पार्थ सुसुखी व्रज त्वम् ।

स एवसुको युधि नागराज

कर्णेन दीनो ह्यसहंस्त वाक्यम् ।

स्वयं प्रायात्पार्थववत् राजन्

कृत्वेपुरुषं विजिघांसुरर्जुनम् ।

[5]

[(L. 1) D₃ अहं स्त- (for व्यालास-). Ca cites व्याल
(as above). V₁ D₁ D₃ शलोत्तमः; B₁. 5 सौम्यः; B₂ संज्ञो;
D₁ वलो (for सौम्य). T₂ बलासगोत्तमः सुदृढं हि युक्तं. Ca:
अस्मत्सर्गादिभ्यः उत्तम्यतो गुणरं पराप्रातः प्राप्तवानित्यर्थः. 10
— (L. 2) D₁ (before corr.) हतं तस्मि (for हन्तास्मि).
K₄ पार्थे. K₄ B₂. 8 T₂ सुसुखं (K₄ °खी; T₂ °ख); D₁. 9
स सुखी. B₂. 3 व्रजं (for व्रज त्वम्). — (L. 3) B₃ D₁
D₁. 6 इति (for स). — (L. 4) K₄ D₁ वाक्यं (for दीनो).
B₃ तु (for हि). D₁ T₂ कर्णेन रोमादहं (D₁ °ह) स्तस्य
वाक्यं; D₃ कर्णेन वाक्यं ह्यसहंस्तस्य वाक्यं; D₄ कर्णेन वीरः प्रहृष्ट-
स्तदानीं. — After line 4, D₃ ins.:

1107* ततोऽप्यर्जुनोऽहं स पार्थः

दाशार्हं को ह्येव महावृद्धि नागः ।

— (L. 5) T₂ यातः (for प्रायात्). D₃ पार्थेनं हि (for
°वधाव). D₃ स्वयं प्रयात्पार्थि हि कृष्ण. — (L. 6) V₁
D₁ स्त-; D₁. 5 [प]र; D₃ तु- (for [ह]तु-). D₁ D₃ T₂
उयः (for अर्जुनम्). D₄ कृत्वा स्वरं (marg. वाग्वरं)
विजयायेमुयं.]

On the other hand, V₁ B₁. 2. 4. 5 D₁ D₁ D₁. 5—7
cont. after 1103*:

1108* त्वं मावसंस्थाः कुरु मे वचोऽद्य

निहन्मि शत्रुं तव मुखं मां त्वम् ।

[L. 1) V₁ त्वयानवंस्थाः; D₁. 5 त्वं मावसंस्थाः. V₁ वचाद्य.
— (L. 2) V₁ B₃ D₁ D₃. 6 दुतं (for त्वम्).]
while D₁ cont. after 1103*:

1109* त्वया न संधानववाहं सुक-

लेनापि कृष्णेन च वञ्चितोऽसि ।

Finally, T₂ cont. after 1104*:

1110* ममैव बाहोस्तु बलेन शक्नो

युद्धेऽर्जुनानां शतमेव हन्तुम् ।

व्रतं यदत्रापि न वेत्ति मे भवान्

वदामि कृष्णस्य समक्षमेव ।

पुत्रोऽद्य हत्वा युधि पाण्डवानां

हन्तास्मि युद्धे हि स्वर्ति वि]क्रमेण ।

एतद्व्रतं जानमानः प्रयातु

किं वै कृता पाण्डवे ते प्रतिज्ञा ।

नागः ।

स्तिवा अहं युद्धगतं यमाय

प्रवर्तितुं शो भवनं प्रयातुम् ।

कर्णः ।

मित्रार्थमेतन्मम जानतोऽपि

यत्नः शरीरे यदपाति वीर ।

[5]

[10]

C. 8. 4678
B. 8. 90. 50.
K. 8. 97. subet.

महोरगं कृतवैरं जहि त्वम् ॥ २१

स एवमुक्तो मधुसूदनः

गाण्डीवधन्वा रिपुपूग्रधन्वा ।

उवाच को न्वेष ममाद्य नागः

स्वयं य आगाद्रुडस्य वक्रम् ॥ २२

हन्ता यदि त्वं रणमूर्तिं पार्थ
किं वामिशक्तोऽस्मि ह कौरवेयैः ।

नागः ।

सकृदेव हि वै कर्णं वासुदेवं महाबलम् । [15]

अहमेव हनिष्यामि पार्थं चैव न संशयः ।

— S K1-3 D2.3 transp. 21^a-22^b and 22^c-23^d.

— °) B1.4 पार्थ (for कृष्णः). B1 कृष्णः (for पार्थम्).
D1 सेव्यः; D3 कालः; T2 वाक्यं (for संख्ये). — After
21^a, T2 ins.:

1111* तवाजिमध्ये रविमुसुत्तमो
नागास्त्रिमङ्गे सुदडे विमुक्तम् ।

— °) D3 जहि वैरं; D3 कृतवर्मं (for 'वैरं'). D3 कृतिस
(for जहि). V1 B. Ds. 7 [इ]मं (for त्वम्). — T1 G M
subst. for 21: T2 ins. after 21:

1112* तमुत्पतन्तं द्विपदं वरिष्ठो
इष्टा वचः पार्थमुवाच कृष्णः ।
महोरगं पाण्डव पश्य पश्य
प्रयोजितं त्वस्त्रिधनार्थमुग्रम् ।
[(L. 1) G2 समुत्पतन्तं.]

22 For sequence in S K1-3 D2.3, cf. v. 1. 21.
— °) B3 transp. स and एवम्. — °) D1.5.3
गांजीव- (for गाण्डीव-). K3 रिपुसंगमार्थः; B3 D3 [अ]रिपु
मुख्य(D3 चोप)धन्वा; B3 रिपुमुग्रकर्मा; Dn1 रिपुवीर्यसाहः;
S (T3 missing) हरिमुग्रधन्वा (T2 'न्वी'). — S
repeats 21^{ab}, while K1-3 D2.3 read 21^{ab} after 22^a.
Before 22^{cd}, S1 ins. अर्जुनः. — °) S K1-3 दा-
(S1 K2 द)शाहं (for उवाच). K3 क चेष्ट (sic); Dn1
D2 को शेषः; D3 नन्वेप; Ds. 7 न (D3 के) त्वेप; D3 कोन्वेप
(for को न्वेष). — °) S (T3 missing) क्षयाय (for
स्वयं य). Dn1 D2 आयाद्; T1 नागो; T2 चागाद्; G M1.3
नागाद्; M2.3 (inf. lin.). 4 मा गाद् (for आगाद्). K3.4
V1 B1-4 D1.3.7.8 गरुडस्ये(D1 'स्ये')व (D3.3 om.
व) (for 'इस्य'). Dn1 D1.5 वक्रं; G1 वक्रैः D4 स्वेयं-
प्रयायातः सुमहायुभावः (sic). — For 22^{cd}, B3 subst.:

1113* ततोऽध्वीद्वासुदेवं महात्मा
दाशाहं को न्वेष ममाद्य नागः ।
धनुश्रुतः शर इव शीघ्रवेगः
स्वयं य आगाद्रुडस्येव वक्रम् ।

कृष्ण उवाच ।

योऽसौ त्वया खाण्डवे चित्रभानुं
संतर्पयानेन धनुर्धरेण ।

वियद्गतो वाणनिकृत्तदेहो

ह्यनेकरूपो निहतास्य माता ॥ २३

ततस्तु जिष्णुः परिहृत्य शेषां-

23 For sequence in S K1-3 D2.3, cf. v. 1. 21.
B2 om. the ref. K3 वासुदेवः; D1 T1 G2.3 भ(T1
G2 श्रीभ)गवान् (for कृष्ण). — °) D1 पाण्डव (for
खाण्डवे). K3 भिन्न (for चित्र). — °) K3 D3
संतर्पयानेन; K1 'र्पयानेन (sic); Dn1 D3 'र्पयानेन
(D1 'र्पे')न. K3 धनुर्धराणां
(for 'रेण). — °) K3 -निकृत्तदेहो; B3 -निकृत्तदेहा
(sic) (for -निकृत्तदेहो). K4 V1 B1-4 D (except D2.3)
S (T3 missing) वियद्गतो जननीगुप्तदेहो. — °) K3
महानलरूपो; K4 D4 सा त्वेकरूपा; V1 B1-4 Dn1 Dn1
D1-3.5.7 मत्वेकरूपः; B3 ह्यनेकरूपा; D3 अनेकरूपो; T1 G
M2-4 न त्वेकरूपो (G3 'पा'); T2 नन्वेकरूपा; M1 न त्वैक-
रूपान्. — After 23, K4 V1 B D (except D2.3) S
(T3 missing) ins.:

1114* स एव ते वैरमनुस्मरन्वे
त्वामद्य चायाति वधाय पार्थ ।
नभश्च्युतां प्रज्वलितां महोल्कां
पश्यैनमायान्तमभिन्नासाह ।

[(L. 1) Dn1 D1.6 S (T3 missing) तद् (for ते).
— (L. 2) Dn1 D3 S (T3 missing) पार्थ(G1 'प')यत्नात्
(for अद्य चायाति). Dn1 D3 नूनं; S (T3 missing) नागः
(for पार्थ). D4 त्वं पार्थ पश्यत्ववधाय घोरः. — (L. 3) G1
नभश्च्युताः. B2.6 Dn1 D1.4 S (T3 missing) इवोल्कां; Gnp
महोल्कां (as above). — (L. 4) D5 आभिन्नाः. B3 Dn1
D3 T1.2 G2.3 M1-साहं; G1-साग्रहं (for -साह).]

24 Before 24, K4 V1 B D (except D2.3), T2 ins.
संजय उवाच. S K1-3 D2.3 read 24 after 1103^a.
— °) K4 V1 B (except B3) Dn1 Dn1 D1-3.5.7 स;
D3 om. (for तु). S1 K1.2 V1 B2.3.5 Dn1 Dn1
D1.2.4-9.8 S (T3 missing) परिहृत्य; K3.4 B1.4 Ds. 7
'वर्त्त' (for 'हृत्य'). K3 दोर्घ्याः; K4 V1 B D S (T3
missing) रोपा(D3 कोपा)च (for शेषांश्च). — °) K3
प्रगृह्य (for चित्रेष्ट). K4 V1 B Dn1 D1.3-7 पृषत्कैः (K4
D4 'कैः'); T2 च भलैः; G2 क्षुरप्रैः (for सुधारैः). — °)
M1 नाहं (for नागं). D3 S (T3 missing) बली (for वियद्).
K4 V1 B D1 T1 G M1.2.3 इवापतन्तं; Dn1 D1.5 Ms अवापं;
D3 अवापं (for इवोत्पं). D4 नागो हतस्तेन तथापतन्तः.

श्चिच्छेद पद्मिनिशितैः सुधारैः ।
नामं विपत्तिर्यगिवोत्पत्तन्तं
स छिन्नगात्रो निपपात भूमौ ॥ २४
तस्मिन्मुहूर्ते दशभिः पृष्ठकैः
शिलाशितैर्वर्हिणवाजितैश्च ।
विन्याध कर्णः पुरुषप्रवीरं
धनंजयं तिर्यगवेक्षमाणम् ॥ २५
ततोऽञ्जनो द्वादशभिर्विमुक्तै-
राकर्णमुक्तैर्निशितैः समर्प्य ।
नाराचमाशीविपतुल्यवेग-

माकर्णपूर्णयितमुत्सर्ज ॥ २६
स चित्रवर्मेपुवरो विदार्य
प्राणाभिरस्यन्निव साधु मुक्तः ।
कर्णस्य पीत्वा रुधिरं विवेश
वसुंधरां शोणितवाजदिग्धः ॥ २७
ततो वृषो वाणनिपातकोपितो
महोरगो दण्डविघटितो यथा ।
तथाशुकारी व्यसृजच्छरोत्तमा-
न्महाविपः सर्प इवोत्तमं विषम् ॥ २८
जनार्दनं द्वादशभिः पराभिन-

C. 8. 4628
B. 8. 90. 60
K. 8. 97. 53

— ^a) Da1 D1.5 G2.3 M संछिन्न (for स छि). T1
भूले (for भूमौ). — After 24, K4 V1 B D (except
D1.2.3) ins.:

1115* हते तु तस्मिन्भुजगे किरिटीना
स्वयं विभुः पार्थिवभूतलादथ ।
समुज्जहाराशु महाभुजः स तं
रथं भुजाभ्यां पुरुषोत्तमः पुनः ।

[(L. 1) Dn1 Dr गते (for हते). Dn1 च (for तु).
— (L. 3) B2 Dn1 पुनः पतंतं (for महाभुजः स तं).
K1 B1.4 शतं; V1 समं; D6 स्वयं; D7 च तं (for स तं).
— (L. 4) B2 पुरुषोत्तमं. Dn1 ततः (for पुनः).]

25 § K1-3 D2.3 read 25-36 after 19^{ab}. — ^a)
§ K1.2.4 निशितैः (for दशभिः). §2 K2 पृष्ठकैः; D3
पृष्ठकैः. — ^b) K3 शिलाशितैः. K3 शिलाशितैर्वर्हिणवर्द्धवाजैः;
V1 'शितैर्वर्हिणवर्द्धवाजैः; B Dn1 D2.3.5.7 'शितैर्वर्हिणवर्द्ध-
(D4 om. नहं)वाजितैः (B1 'वाजैः); D4 'शितैश्चित्रचकोरपत्रैः;
D5 वराहकर्णेर्निशितैः समाच्छन्. S (T3 missing) शिलाशितै-
र्वर्हिणकंपत्रैः (M 'वाजैः). — ^c) D8 कर्ण. B3 Dn1
D2 पुरुषप्रवीरो. — ^d) K1 अवेक्ष्यमाणं; V1 B1-4 Da1
Dn1 D1.3.5.7.8 अवेक्ष (B1.4 Dr 'द्व्य)माणः; D4 'क्षमाणे
(by corr. 'णः). K3 धनंजयं तिर्यतावेक्ष्यमाणं (sic). Cv
विपत्तिर्यगिवोत्पत्तम्. — After 25, D4 ins. a passage given
in App. I (No. 41).

26 For sequence in § K1-3 D2.3, cf. v. l. 25.
— ^a) D3 पुनर् (for ऽञ्जनो). K3 D2 G1 पृष्ठकैः (K3
'कैः); V1 B1.3-5 Da1 Dn1 D1.3.4 (marg.). 5-8 सु (Dn1
स/सु)कैः; B2 प्रसूकैः; T1.2 G2.3 M सुतीक्ष्णैः (for विमुक्तैः).
— D4 reads 26^b (by corr.) on marg. — ^b) K3
वराहकर्णैः; V1 B Da1 Dn1 D1-5.7.8 G M व (D2.4 वा)-
राहकर्णैः (for आकर्णमुक्तैः). §2 समर्थः; B1 पृष्ठकैः; D4
समर्थ यत्; D6 समर्थः; D7 समार्पयत्; G1 प्रविष्यत्; G2

प्रपीड्य; G2 प्रविष्य; M त्व (M1 ज) विष्यत् (for समर्प्य).
D6 शिलाशितैश्चित्रचकोरपत्रैः; T1 वराहकर्णैस्तु शरैः प्रविष्य;
T2 शिलाशितैर्निशितैरभ्यविष्यत्. — ^c) B1.3 वक्र (B3
वेग)तुल्यम्; Da1 D1.5 तुल्यवेगाम्; D2 'रूपम् (for
'वेगम्). — ^d) D4 अरिप्रधानाय च उत्सर्जन्.

27 For sequence in § K1-3 D2.3, cf. v. l. 25.
— D4.3 om. 27^{ab}. — ^a) B3 स छिन्न (for स चित्र).
B4 D2.7-वर्मेपुवरो; Dn3-वर्गेपुवरो; T1.2 G2.3 M-वर्मेपु-
(T1 'प)रो (for 'पुवरो). — ^c) D3 om. पीत्वा. — ^d)
§2-वाजिदिग्धः; K3 V1 B1.3-5 Da1 Dn1 D1-3.5.7.8
T1.2 G2.3 M Cv-दिग्धवाचः (K3 'ल); B2 D6-दिग्धपत्रः;
D4 G1-दिग्धवक्रः.

28 For sequence in § K1-3 D2.3, cf. v. l. 25.
— ^a) S (T3 missing) वृषा. Ca cites वृषः
(as in text). K3-निघात (for-निपात). D4 S (T3
missing)-रोपितो (for-कोपितो). — D4 transp. 28^b
and 28^c. — ^b) T1 G2 M1 महारणे (for महोरगो).
K1-निघटितो; Dn1-विघटितो; T2 G3 M1-निपातितो; G1
M1-3-नि (M1-वि)वातितो (for-विघटितो). T1 महारणे
दंडहतो यथोरगः. — ^c) V1 B Da1 Dn1 D1.5-8 T2 M
तदाशुकारी; D4 अथासु. §1 T2 व्यसृजन्; K1.2 D6
वृसृजत्; V1 D3 T1 G1 M विसृज्य (D3 G1 'त्); B1
व्यसृज्य (for 'जत्). K1 T2 G M शरोत्तमं (K4
'मां); K3 शरान्कमान्. — ^d) K3 महावृषः; D5 'द्विपः
T1.2 G2 M 'विपं. B1.4 D2.3.5.7 इवोत्तम (B1 'त्तमः;
D6 'द्वह)न्विपं; T1 M इवोत्तमन्विपत् (T1 M3 'पं).

29 For sequence in § K1-3 D2.3, cf. v. l. 25.
— ^a) G1 द्वादशतः. D6 सुपन्निभिः (for पराभिनन्).
— ^b) Da1 D1.5 शरैः; T2 स वैद (for नवैद). T2
नवलाघ (for ला च). D6 निशितैः (for च शरैः). K3

C. e. 4688
D. 78. 50. 60
K. e. 97. 53

स्वैर्नवत्या च शरैस्तथाजुनम् ।
शरेण घोरेण पुनश्च पाण्डवं
विभिद्य कर्णोऽभ्यनदज्जहास च ॥ २९
तमस्य हर्षं ममृषे न पाण्डवो
विभेद मर्माणि ततोऽस्य मर्मवित् ।
परं शरैः पत्रिभिरिन्द्रविक्रम-
स्तथा यथेन्द्रो बलभोजसाहनत् ॥ ३०
ततः शराणां नवतीर्नवार्युनः

तदार्युनः; D4.० धनंजयः; S (T3 missing) वृ(M वि)पाजुनं
(for तथा). — After 29^{ab}, B2.५ D० ins.:

1116* संछाद्य बाणैः स तु गांधर्वजैः

[D० संछाद्यमानः.]

— ^a) B२ D1 D1.५ विदार्य (for पुनश्च). — ^a) B2.५
D2.५.१ विभेदः; D1 M2.५ विदार्य; D2 निर्भिद्य; D० विसृज्य
(for विभिद्य). K1 D1 D2.५ S (T3 missing) व्यनदज्ज;
K३ व्यनदं; V1 [S]भ्यहनज्; D० [S]व्यसकृज्; D३
[S]व्यनदज् (for भ्यहनज्). K३ om.; D० तं (for च).
— After 29, B२ ins.:

1117* जगर्जं चाजीवहि (?) हर्षयन्कुरुज्

30 For sequence in S K1-३ D2.३, cf. v. l. 25.

— ^a) K३ ममृष्ये न; V1 न ममर्ष; D३ ममृषे न च (for
'ये न). S (T3 missing) तदस्य (T1 'तः स; G1.३ 'तोस्य;
G२ 'दास) वक्षः शरवर्षेण पांडवो (G पायो). — B३ reads
30^b twice. — ^b) K३ वर्माणि (for मर्माणि) and
वर्मवित् (for मर्मवित्). — ^c) B1 D1 D३ G३ परः
(for परं). D३ परश्चयैः (for परं शरैः). V1 B1-4 D1
D1 D1.३.५ G३ शतैः; B३ शयैः (sic) (for शरैः). Ca o
cite परःशतैः. D३ उग्र- (for इन्द्र-). K३ परां शरैः
पितृभिर्यविक्रमस्य; D३ शरैः शतैः पत्रिभिरात्तवैरैः. — ^d)
D३ पुरा (for तथा). T३ G बलिम्; Ca बलम् (as in text).
K३ [अ]हरत्; D1 D4.० रणे; D३ [अ]वधीत् (for [अ]-
हनत्).

31 For sequence in S K1-३ D2.३, cf. v. l. 25.
B2 om. 31. — ^a) D३ T३ G३ M३ पुनः (for ततः).
G1.३ शरान्वै (for शराणां). K1 D३ नवती; D1 D३
T1 G नवति (G३ 'तिर); M३ नवतिर (for नवतीर).
K३ M३ नवार्युन (M३ 'नं); D1 T1 G तदार्युनः. — ^b)
K३ कर्णे तुक्- (sic); K३ D३ G३ कर्णातकः; D३ M३ कर्णो-
तकः. K1 om. -दण्ड-. D1 D1.५.५ S (T3 missing)
-संनिभान्; D1 'र्मा; D३ 'मं. — ^c) V३ D2.५.५.५
T1.३ G2.३ M स तैरु; B1.३.५ शतैरु (for शरैरु). V1 B

ससर्ज कर्णेऽन्तकण्डसंनिभाः ।

शरैर्मृशयस्ततुः प्रविच्यथे
तथा यथा वज्रविदारितोऽचलः ॥ ३१

मणिप्रवेकोत्तमवज्रहाटकै-

रलंकृतं चास्य वराङ्गभूषणम् ।

प्रविद्रमुर्व्या निपपात पत्रिभि-

धनंजयेनोत्तमकुण्डलेऽपि च ॥ ३२

महाधनं शिल्पिवरैः प्रयत्नतः

(B2 om.) D1 D1.३.५.५ S (T3 missing) मृशयिष्य; D३
वृषो विच्य; D३ मृशयिष्यं (for मृशयिष्य-). D३ -वपुः (for
-तनुः). D३ M2-4 स विच्यथे; D३ च पांडवः; T३ प्रदीप्यते
(for प्रविच्यथे). K३ स तैर्मृशयिष्यस्ततुश्च विच्यथे; D1
तैः पत्रिभिर्विद्धतुः स विच्यथे. — After 31^a, D३ ins.:

1118* पुरा रूपा गोत्रसमूहमिथया ।

— ^a) D३ (before corr.) तदा (for तथा). D३ G1
transp. तथा and यथा. D1 om. यथा.

32 For sequence in S K1-३ D2.३, cf. v. l. 25.

— ^a) D३ मणिप्रभावोत्तमः; T1 G2.३ 'प्रवेकोज्वल- (for
'त्तम-). B३ -हाटकोत्तमैरु; D1 -वज्रहारकैरु (for 'हाटकैरु).
Ca: मणिभिर्मुक्तादिभिः प्रवेकैर्विका रचना । — ^b)
G1 अलंकृतश्च. D३ वा (for च). D३ वराह- (for वराङ्ग-).
— ^c) B1.३.५ D1 D1.३.५ प्रकृतम् (D३ 'कृत; D३
'कृतम्); B३ मुहूर्तम्; S (T3 missing) प्रह (T1 'रि)ग्णम्
(for प्रविद्रम्). K३ B1 D३ ऊर्व्या. — D३ om. 32^a-34^a.
— ^d) K३ धनंजयश्च (for 'येन). D३ कुंडलेन; D1
(marg. as in text) -देहभूषणं (for -कुंडलेऽपि च).
Ca: कुंडलेपीत्यार्यः संधिः Ca

33 For sequence in S K1-३ D2.३, cf. v. l. 25.
D३ om. 33 (cf. v. l. 32). B३ om. 33^a. — ^a)
K३ T३ महाधनैः; Ca 'धनं (as in text). K1 T1
शिल्पिवरैः. — ^b) B३ कृष्णं (for कृतं). K३ D1 D1
यदास्य. V1 -वर्णः; G1 -हेमः; M1 -वज्र- (for -वर्म). S
B३ D३ मासुरं (for भास्वरम्). — ^c) K३ D३ (sup. lin.
as in text) स्त्रः; D३ स (for सु). K३ काले हि
(for -कालेन). K३ विहस्य; V1 B1.३.५ D1 D1 D1.३.५.५
ततोस्य (for तदस्य). — ^d) D1 D1.५ क्षुरेण (for
क्षणेन). D३ om. बाणैरु. K३ व्यसातयत्; D३ व्य (before
corr. व)नातयत्; D३ [अ]स्य पातयत् (for व्यशा). G1
क्षणेन बाणैर्यवसातयत्क्षितौ. — After 33, S (T3 missing)
ins.:

1119* तत्पुमिः खण्डितकुण्डलान्तः
परिक्षतश्चाभ्यधिकं तदानीम् ।

कृतं यदस्योत्तमवर्म भास्वरम् ।
सुदीर्घकालेन तदस्य पाण्डवः
क्षणेन बाणैर्वहुधा व्यशातयत् ॥ ३३
स तं विवर्माणमथोत्तमेपुभिः
शैश्चतुर्भिः कुपितः पराभिनत् ।
स विव्यथेऽत्यर्थमपरिप्रहारितो
यथातुरः पितृकफानिलव्रणैः ॥ ३४
महाधनुर्मण्डलनिःसृतैः शितैः
क्रियाप्रयत्नप्रहितैर्वलेन च ।
ततश्च कर्णं बहुभिः शरोत्तमै-
र्विभेद मर्मस्यपि चार्जुनस्त्वरन् ॥ ३५
ट्टाहतः पत्रिभिरुग्रवेगैः

पार्थेन कर्णो विविधैः शिताग्रैः ।
बभौ गिरिगैरिक्कातुरक्तः
क्षरन्प्रपातैरिव रक्तमम्मः ॥ ३६
साश्वं तु कर्णं सरथं किरीटी
समाचिनोद्भारत वत्सदन्तैः ।
प्रच्छादयामास दिशश्च बाणैः
सर्वप्रयत्नात्तपनीयपुङ्खैः ॥ ३७
स वत्सदन्तैः पृथुपीनवक्षः
समाचितः साधिरथिर्विभाति ।
सुषुप्तिताशोकपलाशशालमलि-
र्यथाचलः स्पन्दनचन्दनायुतः ॥ ३८
शरैः शरीरे बहुधा समर्पितै-

C. 8. 4704
B. 8. 80. 76
K. 8. 97. 70

स लोहिताङ्गश्रवणशकाशे
सलोहिताङ्गश्रवणो यथा दिवि ॥
[(L. 1) T₁. 3 M तस्येपुणः. G₃ कुंडलोतः. — (L. 2) G₂. 3
न (G₂ पा) रिशितः. — (L. 4) T₁ M₃-4 दिनीव (for
यथा दिवि).]
34 For sequence in § K₁-3 D₂. 3, cf. v. l. 25.
D₃ om. 34^a (cf. v. l. 32). — ^a) D₁ संतं; G₃ सुतं;
(for स सं). D₂ अवेष पाण्डवः (for अथोत्तमेपुभिः). — ^b)
V₁ शतं; B D (except D₂. 4) T₁. 2 G₂ M शि (D₃ सि)-
तैश्च (for शरैश्च). D₃ कुमतिः; G₁ कुपितैः. — ^c) K₃
V₁ B D₁ D₂. 3. 6-8 अरिप्र (D₃ 'प्र' ताडितो; D₁ D₁. 5
'प्रतापितो; S (T₃ missing) अरातिहा तथा (G₂ 'नाहतो').
— ^d) K₃ कफानिजव्रणैः; V₁ B D₁ D₁ D₁. 2. 5. 7
'निलज्वरैः; D₃ 'तिमेळनैः; T₂ 'निलैर्वनैः (for 'निलव्रणैः).
35 For sequence in § K₁-3 D₂. 3, cf. v. l. 25.
— ^a) K₃ धनुर्मण्डलनिःसृतैः; D₁ D₁. 5 'लिनः सृतैः; K₃
V₁ D₃ S (T₃ missing) शरैः (for शितैः). — ^b) B₃
सवेगवद्भिः; D₁ जयाय यत्न (for क्रियाप्रयत्न). T₁ G₂
om. च. — ^c) S (T₃ missing) ततः स (for ततश्च).
— ^d) K₃ [ज] 'नुनयसन्; D₁ D₃ 'नस्त्वरं; D₁ 'नसस्तरः
(sic); T₁ G₂ 'नः स्वरन्; G₃ 'नः स्वरन्.
36 For sequence in § K₁-3 D₂. 3 cf. v. l. 25.
— ^a) D₂ पंचभिर (for पत्रि). — ^b) D₂ निशितैः;
D₃ विभिदे (for विविधैः). — ^c) K₃ तदा (for गिरिर).
D₁ चित्रः; G₁ रूपितः; G₂ रक्तः (for रक्तः). — ^d) K₃
स वज्रपातैरः; D₁ शरः प्रयातैरः; G₂ क्षतं प्रयातैरः; M₃
स वज्रपातैरः. K₂. 3 रक्तसंभवः; D₃ G₁. 3 रक्तमंभसां.

— After 36, § K₁. 2. 4 D₂ read 19^a, followed by a
passage given in App. I (No. 41); while K₃ V₁ B
D₁ D₁ D₁. 2. 3. 5-8 read it after 36.

37 B₃ om. 37^{ab}. D₁ om. 37-38. — ^a) V₁ साश्वश्च
(for साश्वं तु). G₁ ससूतं (for तु कर्णं). K₃ कर्णस्य (for
कर्णं स-). — ^b) G₂ समाच्छिनोद्. D₁ दंतवक्त्रैः (for
वत्सदन्तैः). — ^c) D₂ संछादयामास. D₂ S (T₃ missing)
सर्वा (for बाणैः). — ^d) D₂ बाणैः (for सर्वैः). K₃ सुख्यैः
(for पुङ्खैः). S (T₃ missing) बाणैः शिताग्रैरुपनीयपुङ्खैः.

38 D₂ om. 38 (cf. v. l. 37). — ^a) D₂ om.
दन्तैः. K₃ वपुपीव वज्रः; D₂ पृथुपीनवक्षः (for 'पीनवक्षाः).
— ^b) G₂ समाहितस् (for 'चितः). § K₂. 4 साधिरथिरः;
B₁. 3-5 D₁ D₂. 4. 7 सोधिः; B₂ T₁ M₂-4 स्वाधिः; D₂
चाधिः; D₃ सुतपुत्रो; T₁ G₁ M₁ त्वा (G₂ त्व) तिरथिर (for
स्वाधिः). D₃ om. रथि. D₁ विभाती; D₃ रराज.
— ^c) § K₂ स- (for सु) T₁ G₂ चने च; G₁ M₂-4
चनः स-; G₂ M₁ चनेव (for पलाश). G₁ चनः समंता
(for 'पलाशशालमलि). § K₁. 2. 4 M 'शालमलि (M₁
'लीरः; T₁ G₂. 3 'शालमली. — ^d) § 2 (sup. lin.
as in text) K₃. 4 B₁ D₁ स्पंदन- (for स्पंदन-). B₂
चंदनकांचनैर्युतः; B₃. 5 D₁ D₁ D₁. 5. 6 T₂ चंदन (T₂
'पक) कालनायु (D₃ 'चिं) तः; G₁ स्पंदनवालयुक्तः; G₂ 'चंदनं
युतः (for 'चंदनायुतः). B₁ यथा चलं ब्रंदनस्पंदनायुतः; D₂
'लं लोहितचंदनैर्युतः; T₁ यथा नगः स्पंदनैरिकायुतः.

39 ^a) S (T₃ missing) शरीरं. K₃ V₁ B D
(except D₁) बहुभिः (for बहुधा). B₁. 4 D₁ D₁. 3. 5. 7
सम (B₁ 'मा' र्पितो; B₃ समर्पितैरः; D₂ समर्पितैरः; D₁ S

C. 6. 4704
B. 6. 30. 76
K. 6. 37. 70

विभाति कर्णः समरे विशां पते ।
महीरुहैराचितसातुकन्दरो
यथा महेन्द्रः शुभकर्णिकारवान् ॥ ३९
स बाणसंधानधनुषा व्यवासृज-
न्विभाति कर्णः शरजालरश्मिवान् ।

(T₃ missing) समाचि (D₄ G₂ 'चि') तं (for समर्पितैर).
— K₈ B₁ om. (hapl.) 39^b-40^a. — ^b) D₄ M₂₋₄
कर्णस्य रणे (for कर्णः समरे). T_{1.3} G₁ M₁ विभाति कर्णस्य
विशां पते रणे. — ^c) K₂ आशितः; D₄ D_{1.5} वाचित-
(for आचित). K₁ सर्व- (for 'सानु-'). K₄ B₅ कंधरो;
D₁ कंदरे; S (T₃ missing) गह्वरो. — ^d) V₁ B_{2.3}
D₄ D₁ D_{1.3-7} गिरिन्द्रः; S (T₃ missing) नगैद्रः (for
महेन्द्रः). B_{2.3} D₁ D₁ D_{4.6.7} स्फुट- (for शुभ-). S
(T₃ missing) कर्णिकारः (M₅ कावनः).

40 K₈ B₁ om. 40^a (of. v. l. 39). — ^a) K₁
बाणसंघां; K₂ संघा. D₁ D₄ बहुधा; D₅ धनुषो. D₃
प्रयुक्तान्; D₄ पुनः सृजन्; D₅ विवाधयन्; T_{1.2} व्यपासृजन्;
M₁ व्यवासृजद्. — ^b) B₂ शरजालरश्मिवान्; D₅ जाल-
दीधितिः; S (T₃ missing) रश्मिजालवान् (T₁ जालान्).
— ^c) Śi K₂ D₂ सुलोहितो; V₁ B_{1.4} D₄ D_{1.3.5}
समाचितो; T₁ सलोहिता. — ^d) D₅ [S] स्ताभिमतो (for
'मुक्तो'). D₄ D₅ यथा; T₂ बभौ (for तथा).

41 ^a) D₅ भुजान्तराद्; D₅ बह्वन्तं; C₈ बाह्वन्तं (as in
text). K₈ om. from दाधिरथे up to समा (in ^d). K₁
(before corr. as in text) V₁ D_{1.5} आधिरथिर्; C₈ धेर्
(as in text). D₄ बाह्वन्तरासद्विरथिविमुक्तान् (sio); T₁
G₁ M₂₋₄ बहुन्धितानाति (M₂₋₄ धि) रथिप्रमु (G₁ यु-
क्तान्; T₂ बहुश्च तानाधिरथिप्रं; M₁ बहुन्धितानाधिरथिप्रं.
— ^b) G₁ अव- (for हव). Śi D₂ दीप्यमानां (D₂ ना).
— ^c) D₁ D₅ विध्वंसयन्; D₅ विध्वंसयति (for व्यध्वं-
सयन्). D₅ बाणमुक्तान् (for बाहुमुक्ताः). S (T₃ missing)
विध्वंसयामास स (G₁ यच्छर्जुनो) वेगमुक्तैः. — ^d) D₅ शरः.
K₈ समग्राः; B_{1.2} शिताग्राः (B₂ ग्री) (for शिताग्राः). S
(T₃ missing) शरैः (T₂ दिशः) समावृत्य दिशः समग्राः (T₂
समुग्रैः; G₁ च सर्वाः). — After 41, D₁ T₂ ins.:

1120* ततः स कर्णः समवाप्य धैर्यं

बाणान्विमुञ्चन्कुपिताहिकल्पान् ।

विग्राध पार्यं दशभिः पृषलैः

कृष्णं च पङ्क्तिः कुपिताहिकल्पैः ।

[(L. 2) T₂ विसर्जन् (for विमुञ्चन्).]

D₁ T₂ cont.: V₁ B₂₋₅ D₄ D_{1.3-7} ins. after 41:

सलोहितो रक्तगभस्तिमण्डलो
दिवाकरोऽस्ताभिमुखो यथा तथा ॥ ४०
बाह्वन्तरादाधिरथेर्विमुक्ता-
न्वाणान्महाहीनिव दीप्यमानान् ।
व्यध्वंसयन्नर्जुनबाहुमुक्ताः

1121* ततो महेन्द्राश्चानितुल्यनिस्वनं
महाशरं सर्पविपानलोपमम् ।
अयस्य रौद्रमहास्त्रसंमितं
महाहवे क्षेममुना धनंजयः ।

[(L. 1) Some MSS. निःस्वनं. D₁ ततः किरिदी युष्मन्
निःस्वनं. — (L. 2) D₄ D_{1.5} महास्वरं; D₅ स्वनं. B₂ विप-
नलोपमं (for 'नलोपमम्'). — (L. 3) D₅ 'महीद्र' (for 'महाक').
B₂ संनिभं; B₄ संविदं; D₁ संसृतं; D₃ संसितं; T₂ ननैः (for
संमितं). — (L. 4) D₅ महाशरं (for 'हवे'). T₂ क्षेममुना
(for 'मना'). D₁ महामतिः; T₂ मनो दधे (for धनंजयः).]
V₁ B₂₋₅ D₄ D₁ D_{1.3-7} T₂ cont.: B₁ T₁ G₁ M₁ C₇
ins. after 41:

1122* कालो ह्यदृश्यो नृप विप्रशापा-
न्निदर्शयन्कर्णवधं ध्रुवाणः ।
भूमिस्तु चकं प्रसतीत्यवोच-
कर्णस्य तस्मिन्वधकालेऽभ्युपेते ।

[(L. 1) V₁ B_{1.2.4} D₄ D_{1.5} T₁ G_{2.3} [S] ज्यदृश्यो; D₄
[S] भिदृश्यन्; D₅ [S] घ दृश्यस; D₇ [S] ज दृश्यो. B₂ D₅
त्वय; M₂₋₄ निज- (for नृप-). V₁ B_{2.3.4.6.7} T₂ C₇ शार्प;
D₁ D₅ कोपान् (for शापान्). — (L. 2) V₁ D₅ व्यदर्शयन्
(V₁ 'रु'; B₅ विदं. V₁ B_{2.3} कर्णमिति; D₄ D_{1.3.5} T₂ C₇
'रयं; G₂ वसं (for 'वधं'). B₅ D₄ D_{1.5} ध्रुवाणः. — (L. 3)
B_{1.4.5} V₁ D₄ D_{1.5} C₇ च (for तु). D₄ [उ] ज्ञाच (for
[अ] वोचत्). D₅ चकं क्षितिले प्रसतीति राजन्. — (L. 4) Om.
in C₇. T₁ कर्णस्य तद्वद्; G₂ कर्णसूतद् (sio) (for 'स्य तस्मिन्').
D₁ वधकाल. V₁ न्युपाते; B_{1.4} D₄ D_{2.3.7} [अ] न्युपाते
(D₄ D₅ पाते; B₅ ध्रुपाते; D₁ आगते; D₁ [S] न्युपाते; T_{1.2}
[S] न्युपेते (T₂ 'पेल'); M₁ ध्रुपाते (for न्युपेते).]

V₁ B₂ D₄ D₁ D_{1.3-7} cont.:

1123* ब्राह्मं महाश्वं मनसि प्रनष्टं
यद्भागवोऽप्यस्य ददौ महात्मा ।
वामं चकं प्रसते मेदिनी स
प्राप्ते तस्मिन्वधकाले नृवीर ।
ततो रथो धूर्णितवाजरेन्द्र
शापात्तदा ब्राह्मणसत्तमस्य ।

शराः समासाद्य दिशः शिताग्राः ॥ ४१
ततश्चक्रमपततस्य भूमौ
स विह्वलः समरे स्रुतपुत्रः ।
घूर्णे रथे ब्राह्मणस्याभिशापा-
द्रामादुपात्तेऽप्रतिभाति चास्त्रे ॥ ४२

अमृष्यमाणो व्यसनानि तानि
हस्तौ विधुन्वन्स विगर्हमाणः ।
धर्मप्रधानानभिपाति धर्म
इत्यनुवन्धर्मविदः सदैव ।
ममापि निम्नोऽद्य न पाति भक्ता-

C. 8. 4715
B. 8. 97. 87
K. 8. 97. 80

[(L. 1) Dn1 ततस्तदस्त्रं (for ब्राह्मं महास्त्रं). Dn1 D1.5
मनसः Ds प्रणष्ट. — (L. 2) V1 ह्यस्य; Bs तस्य; Dn1 [S] लौ
प्र- D1.5 [S] स्य प्र- (for ड्यस्य). — (L. 3) D1 चक्रं (for
वामं). Bs [अ]स्य भूमिः (for मेदिनी स). V1 B1 वामं च
(Bs om. च) चक्रं असते स मेदिनी; B2 वामं च चक्रं असते च
भूमिः; Da1 D1.5 चक्रं च संप्राप्तसन्भू (D1.5 समाप्तसद्) मिरस्य;
Dn1 Bom. ed. चक्रं च वामं प्रायसद् (Bom. ed. असते भू-
मिरस्य; Ds चक्रं वामं असते मेदिनीस्य; Ds चक्रं तु मग्नं असतेस्य
भूमिः; Cnp. वामं चक्रं असते अस्ति सौतेः. — (L. 4) V1 B1
वृवीरः; B2 च वीरः; Ds तु सौमे; Ds निहंतुं (for वृवीर).
— (L. 5) V1 ततो रथो घूर्णितो वा रणेन्द्र (sic). — (L. 6)
Ds हेतो (for तदा). V1 ब्रह्मण-.]

S (Ts missing) cont. after 1122*:

1124* न चास्य घोरं प्रतिभाति चास्त्रं

यद्गर्गवो ह्यभ्यवदन्महात्मा ।

चक्रं तु वामं असतेऽस्य भूमि-

रथास्य कालो मृत्युपतिर्व्यतिष्ठत् ।

ततो रथो भारत घूर्णिते स

शापात्तदा ब्राह्मणसत्तमस्य ।

प्राप्तं वधं शंसति चाप्यथास्त्रं

प्रणश्यमानं द्विजमुख्यशापात् ।

[5]

[(L. 2) G1.5 ह्यस्य ददौ; G2 प्रतवदन् (sic); M1 ह्यभ्यवदन्.
— With lines 2-6, cf. lines 2-6 of 1123*. — (L. 4)
T1 G2 काले. T1 मृत्युरपि; M 'पति. — (L. 5) T1 पूर्णति स;
G2 घूर्णितस्तदा (for घूर्णिते स). — (L. 7) Ms partly
damaged. T1 प्राप्य. T2 [र]वास्य चास्त्रं; G1 तं महास्त्रं.]

42 For 42^{ab} in V1 B Da1 Dn1 D1.4-7 S (Ts
missing), cf. 1123* and 1124*. — Ś1 K D2.3 ins.
after 42^{ab}: V1 B Da1 Dn1 D1.4-7 cont. after 1123*:

1125* सवेदिकश्चैत्य इवातिमात्रः

सुपुष्पितो भूमितले निमग्नः ।

[(L. 1) Ś1 K1.2.4 स वैदिकश्च; Ks स वेदेकश्च; B2 स कंपितश्च.
Ca. cites सवेदिकः (as above). Ś1 K1.2 शैत्य; V1 चैव;
B1 चैव (for चैत्य). Ks [अ]तिमग्नः; V1 B Da1 D1.2.5-7
'मग्नः. — (L. 2) K1 स (for सु). B1₄ सुपुष्पिते. B1
गन्तवे (for भूमितले).]

— ') Ś1 K1.2.4 घूर्णत्रयो; Ks Ds घूर्णत्रये; V1 B2.3 Ds
G2 भग्ने रथे; D2 कर्णे रथे; T1 घूर्णे रथे; G1 M घूर्णे रथं;
G2 भग्नं रथं (for घूर्णे रथे). Ds ब्रह्मणस्य. Da1 D1.5 [अ]पि
(for [अ]भि-). S (Ts missing) ब्राह्मणशापमूढो (T1 'लो)
(for 'गस्याभिशापाद्). — ') Dn1 रामादुपाति; T2 न
चाप्युपात्ते (for रामाद्). V1 Da1 D1.5 न प्रति; Dn1 त्ववि-
(for उप्रति-). Ks D1 चास्त्रे; Ks चास्त्रं. D2 निपातयामास
तदा किरिटी; Ds अस्त्रे च तस्मिन्परमे प्रणष्टे; T1 G M ह्यस्त्रं च
तन्मोघमिषु च संपं (G2 'वै). — After 42, N Ts ins.:

1126* छिन्ने शरे संपंमुखे च घोरे

पार्येन तस्मिन्विपसाद कर्णः ।

[(L. 1) Ś1 K1.2.4 सु; Ks [अ]ति; D1 न; T2 तु (for
च). — (L. 2) Bs पार्ये; Ds यथैव; Ds पार्ये च (for पार्येन).]

43 ') T1 अमृष्यमाणः; Cv 'माणो (as in text).
Ds om. तानि. — ') Ks विधुन्वन्. Ś1 K2.3 Ds
विगर्हमाणः. S (Ts missing) हस्तौ (G1 M 'स्तं) विधु-
(G1 'धु)न्वन्वि (T2 G2 'वि-; M1 'न्वि)जगर्ह धर्म.
Ca: हस्तौ विधुन्वन्धर्मनिन्दौ कुर्वन्. — T2 om.
(? hapl.) 43^{ed}. — ') Ks सविह्वलो वै; Bs कर्म-
प्रधानान्; Dn1 धर्मप्रधानं. Ś1 K2.3 अतिपाति; B1
Dn1 D2 किल पाति; Ds T1 न हि पाति; Ds अभिपाति.
Ds om. पाति धर्म. — ') G2 [अ]प्रवीद् (for [अ]-
नुवन्). — After 43^{ed}, N ins.:

1127* वयं च नित्यं प्रयताम धर्मं

चतुं यथाशक्ति यथाश्रुतं च ।

[(L. 1) Ś1 K1.2.4 D2 धर्मं; Dn1 धर्मं (for नित्यं). Bs
(also as above) प्रति प्रयताम (for प्रयताम धर्म). Ś1
K1.2.4 Dn1 नित्यं (for धर्मं). — (L. 2) Ks चतुर्वेद्या; Dn1
Ds यथावत्; D2.4.3 कर्तुं यथा- (for चतुं यथा-). D2 यथावत्
(for 'श्रुतं). Ds वा (for च).]

— Ms damaged for 43^{ed}. — ') Ks सचातिलिखोद्यत
पाति धर्मान् (sic); V1 B1.2.5 Da1 Dn1 D1.2.4-6 स चापि
(B2 चाभि-; Ds वै वि-) निग्राति न पाति भ (V1 श)कार्ण;
Bs.4 Ds.7 स चापि निग्नभिमपाति भ'; Ds T1.2 G M1.2.4
न चाद्य (Ds स चाद्य; T1 Gs नैवाद्य; M1 न चास्य) जा (Ds
ना)सावमिपाति भ'. Ca. cite निग्राति. — ') Ks

C. 8. 4715
B. 8. 90. 97
K. 8. 97. 80

न्मन्ये न नित्यं परिपाति धर्मः ॥ ४३
एवं ब्रुवन्प्रस्वलितश्च सुतो
विचाल्यमानोऽर्जुनश्छपातैः ।
मर्माभिघाताच्छलितः क्रियासु
पुनः पुनर्धर्ममगर्हदाजौ ॥ ४४
ततः शरैर्भीमतैरैरविध्यत्रिभिराहवे ।
हस्ते कर्णस्तदा पार्थमभ्यविध्यच्च सप्तभिः ॥ ४५
ततोऽर्जुनः सप्तदश तिग्मतेजानजिह्वगान् ।
इन्द्राशनिसमानधोरानसृजत्पावकोपमान् ॥ ४६

मन्ये छतिः; D₈ नान्यः कथं यं (for मन्ये न नित्यं). Ca
cites मन्ये (as in text).

44 " T₁ M प्रस्वलितश्च (for 'ताश्च'). K₈ इति
ब्रुवन्प्रस्वलितश्च सुतो. — ^b) D₈ विभज्यमानो (for
विचाल्य). K₈-पातवाणैः; V₁ B D-वाणपातैः; T_{1.2} G_{1.8}
M-वाणपातैः (for-शस्त्रपातैः). — ^c) G₃ M₂₋₄ मर्माति-
(for 'भि-'). D_{m1}-पातात् (for-घातात्). K₈ प्रचत्
(sic); V₁ B D G_{1.8} M₂₋₄ शिथिलः (G₃ 'ला:'); T_{1.2}
G₂ M₁ शिथिल- (for छलितः). K₈ D₈ क्रियासु; T₃
प्रयासः; G₂ क्रियावान्. — ^d) D₈ असुं (for the first
पुनः). K₁ *ददाजौ; D_{m1} D₈ T₂ असौ जगर्हः; T₁ G M
अगर्हयद्वै (for 'दाजौ').

45 " K₈ भीमवैर. — ^b) D₄ अविधत्. — ^c)
K₈ कर्णं स्पर्शन्; K₄ V₁ B D_{m1} D_{m1} D_{1.2.5.7.8} कृष्णं तथा
(for कर्णस्तदा). T₂ हस्तिकक्षयां तथा पार्थो. — ^d) D₈
अत्यविध्यच्च; T₃ ह्यभ्यविध्यत्स. — For 45, D₈ T₁ G M
subst.:

1128* ततः शरैर्भीमतैरैरविध्य-

स्तनान्तरे कृष्णधनंजयौ सः ।

[(L. 1) D₈ तीक्ष्ण- (for भीम-). — (L. 2) D₈ त्रिभिः
शरैराहववर्धमानः.]

46 M₈ partly damaged. — ^a) K₈ सप्तदशांसः;
B₂ 'दक्षभिर' (hypermetrio); D₄ T₂ 'शरीरैः'; G₁ तु
सुमहान्; G₂ सप्तदशै (for 'दश'). — ^b) K₈ V₁ B_{1.8-8}
D (except D₂) तिग्मवेगान्; B₂ वायुवेगान्; T₁ G
तिग्मतेजा (G₁ 'जो'); T₂ महतेजा (for तिग्मतेजान्). S
(T₃ missing) महाजवान् (for अजिह्वगान्). — ^c) D₈
'समान्वाणान्; T₁ G M-समस्पर्शान् (for 'समान्वोरान्').
— ^d) D₈ व्यसृजत् (for अस्त्). S₂ पावकोत्तमान्.

47 " S₁ K₈ नि***; S₂ K₁ निगृह्य ते; K₄
शरांस्तीक्ष्णान्; T₁ ते निभिद्य (by transp.); G₁ निभिद्य तं.
S₁ K_{2.4} भीमवेगान्; S (T₃ missing) तं (T₁ G₁ तु) वेगेन

निभिद्य ते भीमवेगा न्यपतन्पृथिवीतले ।
कम्पितात्मा तथा कर्णः शक्यता चेष्टामदर्शयत् ॥ ४७
बलेनाथ स संस्तभ्य ब्रह्मास्त्रं समुदैरयत् ।
ऐन्द्रास्त्रमर्जुनश्चापि तद्वृद्धाभिन्यमन्त्रयत् ॥ ४८
गाण्डीवं ज्यां च वाणांश्च अनुमन्त्रय धनंजयः ।
असृजच्छरवर्षाणि वर्षाणीव पुरंदरः ॥ ४९
ततस्तेजोमया वाणा रथात्पार्थस्य निःसृताः ।
प्रादुरासन्महावीर्याः कर्णस्य रथमन्तिकात् ॥ ५०
तान्कर्णस्त्वग्रतोऽभ्यस्तान्मोघांश्चक्रे महारथः ।

(for भीमवेगा). K₈ निभिद्य भीमवेगास्ते. — ^b) S₁
K_{2.4} अपतत्; K₁ नृपतन् (sic); V₁ B D (except D₂)
ह्यप'; M₁ न्यपतत्. — G₁ om. 47^{ed}. — ^c) K₈ V₁ B
D T_{1.2} G_{2.8} M ततः (for तथा). — ^d) D₁ अदर्शयन्.
K₈ शक्तिं स समचितयत्; T_{1.2} G_{2.8} M शक्तिं शिक्षां च
दर्शयन्.

48 D₈ om. 48. — ^a) D₄ च (for [अ]थ). T₂
G₂ सु- (for स). S K_{2.4} संस्तभ्य; B₂ संस्तस्य; D₂
संभ्रांतो. G₁ राधेयस्त्वथ संभ्रांतो. — ^b) K₁ समुदारयत्
K₈ V₁ B (except B₂) D_{m1} D_{3.4.6.7} T₁ G M₁ 'दीरयत्
(D? 'नृ'); T₂ समयोजयत्. D₂ ब्रह्ममस्त्रमुदीरयन्. — ^c)
K₁ इंद्रास्त्रम्; K₈ इंद्रं तम्; K₄ V₁ B D (D₈ om.) S (T₃
missing) ऐंद्रं ततो (for ऐन्द्रास्त्रम्). M₁ अर्जुनं. — ^d)
K₈ B₂ D (D₈ om.) S (T₃ missing) तं (for तद्). K₈
V₁ B D_{m1} D_{m1} D_{1-5.7} G₈ [अ]भ्युपमन्त्रयत्; K₄ [अ]-
भ्युपममर्दयन् (sic); D₈ T₂ M ह्युपमन्त्रयत् (M'नृ); T₁
चाप्यमन्त्रयत्; G₁ [अ]भ्युपमं; G₂ चाभिर्मं.

49 " D₈ गांडीवः; D₈ गांजिव-. T₁ G₂ चापि; T₂
ज्यांश्च (for ज्यां च). G_{1.8} गांडीवं च शरं दिव्यं (G₈
'रान्दिन्यान्). — ^b) K₈ V₁ B D सोनु (D₈ सोभि-
मन्य; T₁ [अ]प्यभि; T₂ [अ]प्यनु; G_{1.8} अभि; M_{1.4}
(also as in text) द्विरा (for अनु). K₈ V₁ B D S
(T₃ missing) परंतपः (for धनंजयः). — ^c) B_{1.8} D_{m1}
S (T₃ missing) व्यसृजत्; D₈ असकृत् (for असृजत्).
D₂ छत्र- (for शर-). — ^d) K₈ बलाहकः (for पुरंदर-).
S (T₃ missing) घर्माते जलदो यथा.

50 " K₈ तेनोपमा; D₂ 'युता; D₈ तेनुपमा; M₁
तेजोमयो. — ^b) K₈ पार्थेवि (for पार्थेय). Some
MSS. निःसृता; D₂ संसृताः. — ^c) G_{1.2} प्रादुरासीत्; K₁
महावीर्योन्. — ^d) K_{8.4} रथमन्तिकं (K₄ 'कान्'); S (T₃
missing) च रथांतिकात्.

51 " K₁ [S]म्यस्य; K₈ V₁ B D (except D₂)

ततोऽब्रवीद्वृष्णिवीरस्तस्मिन्नस्त्रे विनाशिते ॥ ५१
विमुखास्त्रं परं पार्थ राधेयो ग्रसते शरान् ।
ब्रह्मास्त्रमर्जुनश्चापि संमन्यथा प्रयोजयत् ॥ ५२
छादयित्वा ततो वाणैः कर्णं प्रभ्रास्य चार्जुनः ।
तस्य कर्णः शरैः क्रुद्धश्चिच्छेद ज्यां सुतेजनैः ॥ ५३
ततो ज्यामवधायान्यामनुमृज्य च पाण्डवः ।

शरैरवाकिरत्कर्णं दीप्यमानैः सहस्रशः ॥ ५४
तस्य ज्याच्छेदनं कर्णो ज्यावधानं च संयुगे ।
नान्वबुध्यत शीघ्रत्वात्तदद्भुतमिवामवत् ॥ ५५
अस्त्रैरस्त्राणि राधेयः प्रत्यहन्सव्यसाचिनः ।
चक्रे चाभ्यधिकं पार्थात्स्ववीर्यं प्रतिदर्शयन् ॥ ५६
ततः कृष्णोऽर्जुनं दृष्ट्वा कर्णास्त्रेणाभिपीडितम् ।

C. 8. 4731
D. 8. 90. 105
K. 8. 97. 95

न्यान् (for 5२५). S (T3 missing) स कर्णोऽग्रसदस्यास्त्रं
(T3 'दस्यास्त्रं'; G2 'ते चास्त्रं'). — M3 om. 51^b-52^c. — ^b)
Dai D1 वीरान्शक्रे; T1 कुर्वन्नोप; T2 G M1.2.4 कुर्वन्मोक्षं
(G1 'व') (for मोक्षांशक्रे). — ^c) D6.8 G2 वृष्णिवरस्य;
T1 वासुदेवस्य. — ^d) K3 D8 अर्थे; Dai D1.5 नास्त्र
(for अस्त्रे). K3 विशां पते; B1 प्रणाशिते; D2 निपातिते;
G2.8 [S] विनाशिते (for विना).

52 M3 om. 52^{abc} (cf. v. l. 51). — ^a) K4
विमुखास्त्रं. B2 परस्यार्थे; B4 परं चक्रं (for 'रं पार्थ'). — ^b)
K3 परान् (for शरान्). — ^c) K4 V1 B Dai Dn1
D1.2.3-7 S (T3 missing; M3 om.) ततो ब्रह्मास्त्रमनुमृज्यं
(B1 G 'व्यग्रः'; B2-5 D7 'व्यग्रं'). — ^d) D4 सोनुमंज्यं
(for संमन्याय). K3 V1 B Dai Dn1 D1.2.3.5-7 S (T3
missing) संमन्य (K3 संक्रुद्धः; B1 D6 अर्जुनः) समयोजयत्
(D1 'रु'); D2 संयुज्ये सुसंयुतः.

53 ^a) K3 V1 B Dai D1.2.5-8 दिशो; D4 सितैर्
(for ततो). — ^b) Ś2 प्रश्रस्य; K1 उत्रास्य (for प्रभ्रास्य).
K3 V1 B Dai Dn1 D1-7 T1 G2.8 M कर्णं प्रत्यस्य (B3
'लास्य'दर्जुनः; D3 कर्णं प्रति सदावृतः; T2 G1 कर्णं (G1 'र्णः')
प्रत्यधीत्तदा. — ^c) Dn1 ततः (for तस्य). K3 शतैः;
V1 B Dai Dn1 D1.2.5.7 T2 G M शतैः (for
शरैः). Dn1 T2 G M वाणैर् (for क्रुद्धश्च). T1 ततः
कर्णोऽपि संक्रुद्धो. — ^d) Dn1 T2 ज्यां चिच्छेद (by
transp.). K3 सुदंशितः (for सुतेजनैः). T1 G2.8 M2-4
ज्यां छि(T1 मि)त्वा समताडयत्; G1 ज्यां च चिच्छेद वीर्य-
वान्; M1 ज्यापातैरिह ताडितः. — After 53, K4 Dn1 T2
ins.

1139* द्वितीयां च तृतीयां च चतुर्थीं पञ्चमीं तथा ।
पष्ठीमथास्य चिच्छेद सप्तमीं च तथाष्टमीम् ।
नवमीं दशमीं चास्य तथा चैकादशीं वृषा ।
ज्यासातं शतसंधानः स कर्णो नावबुध्यते ।

[(L. 1) K4 द्वितीयां तृतीयायां च (for the prior half). T2
चतुर्थी. K4 पंचमी. — (L. 2) K4 [अ]ष्टमी. — (L. 3) K4
दशमी. T2 चैव (for चास्य). T2 तथैवैकादशीं वृषा. — (L. 4)
K4 T2 शतसंधानं. T2 बुध्यत. K4 स कर्णोऽपि बुध्यत (for

the posterior half).]

54 ^a) K3 M अवमृज्य; B D2.7 'धायै'; Dn1 T2
विनिधाय; D4 संवि; D5 G1 अनुवंच्य; T1 अवमृज्य; G2.8
'सज्य (for 'धाय). K3 S (T3 missing) [अ]य; V1
[अ]न्यान् (for [अ]न्याम्). — ^b) K1.2 D3 अनु(D3
'व)सृज्य; K3 'सृज्य; B (except B2) D2.7 समासृज्य;
Dai सस्त्रं सृज्य (sic); Dn1 D2 अभिमंज्य; D1 समं सृज्य;
D5 स*सृज्य; D5 S (T3 missing) अनुमंज्य (for 'मृज्य).
T1 स (for च). K3 D4 पांडवं (D4 'व). V1 समासृजत
पांडवः. — ^c) K3 Dai D2.8 G1 अवाकिरत्. — ^d)
Ś2 K1 D2 दीप्यमानं. K4 समंततः; Dn1 S (T3 missing)
ह्वास्त्रि(Dn1 'हि)भिः (for सहस्रशः). V1 B (except
B5) Dai D1.2.5.7 दीसास्त्रैरनुरैरिव.

55 ^a) T1 कर्णं. — ^b) Ś K D4 व्यावधानं; G
ज्यावधिवा(G1 'स्या)नं (for ज्यावधानं). — ^c) Ś2
नान्वबुध्यत; K3 तान्वबुध्यत; T1.2 G M1 नाव(M1 'न्य'बु).

56 ^a) Dn1 S (T3 missing) संवार्य (for राधेयः).
— ^b) V1 B Dai D1.2.3-5.7 प्राहन्त्; Dn1 T2 G M
प्रत्यहन् (T2 'त्'); D2 प्रतिहन्; D3 व्यहन्त्; T1 प्रहसन्; Bom.
ed. प्रतिहन् (for प्रत्यहन्). Ś2 सविसाचिनः; S (T3 missing)
सव्यसाचिनं. — ^c) K1 चाधिधिकं (sic); Dn1 D2.6.7
चाप्यधिकं. M1.2 (inf. lin. as in text) पार्थः; M2.4
पार्थ. V1 B Dai D1.2.5 चक्रेभ्यधिकमास्त्रमानं. — ^d) B
(except B4) D2.7 स्वं वीर्यं. K3 प्रतिदर्शनं; Dn1 अति-
दर्शयन्; D2 प्रत्य. D3 S (T3 missing) स्वं वीर्यं
प्रदर्शयन्.

57 ^a) K3 कृष्णार्जुनं; T1 कर्णोर्जुनं. — ^b) G2.8
स्वस्त्रास्त्रेण (for कर्णो). Ś2 Dn1 D7 च पीडितं; V1
B (except B4) Dai D1.2.3 T1 G2.8 M2-4 [अ]वपी; D4
प्रपी; D5 T1 G1 निपी (for [अ]निपी). — ^c) Ś K1.2.4
Dn1 D2.8 अन्य(K3 'न्या)सेति; D2 सृज्य सेति (sic); D3
अन्यमिति; T1 G M1 युच्यसेति; T2 M2-4 युच्यसेति.
Ca cites अन्यस्य (as in text). D2 अन्यसे (by corr.
'स्त्रे)ताववीत्यर्थम्. — ^d) D3 M2-4 ना तिष्ठ; Ca अतिष्ठ
(as in text). Dn1 D2 [अ]स्त्रं ब्रजेति च; D3 T2 G3 M

C. B. 4731
B. B. 90. 102
K. B. 97. 95

अभ्यस्येत्यब्रवीत्यर्थमातिष्ठास्त्रमनुत्तमम् ॥ ५७
ततोऽन्यमग्निसदृशं शरं सर्पविषोपमम् ।
अश्मसारमयं दिव्यमनुमन्य धनंजयः ॥ ५८
रौद्रमन्त्रं समादाय क्षेमकामः किरीटवान् ।
ततोऽग्रसन्मही चक्रं राधेयस्य महामृधे ॥ ५९
ग्रस्तचक्रस्तु राधेयः कोपादश्रूण्यवर्तयत् ।

त्वं त (D₈ तत्) येति च (D₈ G₈ वै); T₁ G_{1.2} त्वं तथैव च (for [अ]स्त्रमनुत्तमम्).

58 °) K₃ यमाग्निः; D₈ G_{1.2} कालाग्निः (for अन्यमग्निः). D₈ ततोऽग्निसदृशं घोरं. — °) S₁ K_{1.2} विषोत्तमं. — °) K₃ D₈ D₁ अयसा (K₃ शा) रमयं (sic); G₈ अश्मसारमयं. — °) B₂ D₈ D₂ G_{1.2} अभिमन्य. B₂ T_{1.2} G M परंतपः; D₈ धनंजये.

59 °) K₃ रौद्रमन्त्रं (submetric); D₂ रौद्रसरं; D₈ जैत्रमन्त्रं (for रौद्रं). K₃ V₁ B D G₁ M समाधाय. — °) S₁ किरीटवान्; K₄ टिवान्; D₂ परंतपः; S (T₈ missing) किरीटिने. D₈ क्षेमकामे किरीटिनि. — °) S₂ धारयस्य (for राधे). K₃ V₁ B D₈ D₁ D_{1.2} 3.7.8 S (T₈ missing) तदा नृप (K₃ D₈ पः); D_{2.8} महात्मनः (for मृधे). — After 59, K₄ D₈ T₂ ins.:

1130* ततोऽवतीर्य राधेयो रथादाशु समुद्यतः ।

चक्रं मुजाम्भ्यामालम्ब्य समुत्क्षेप्तुमियेष सः ।

सप्तद्वीपा वसुमती सशैलवनकानना ।

गीर्णचक्रा समुक्षिता कर्णेन चतुरङ्गुलम् ।

[(L. 2) K₄ समुक्षितम्. — (L. 4) K₄ गिरिचक्रा; T₂ शीर्णं. K₄ समुक्षिता.]

60 °) G_{1.2} च (for तु). — °) K₃ D₈ D₈ क्रोधाद्; T_{1.2} G_{1.2} M रोपाद् (for कोपाद्). B₁ D_{1.4} G₁ M₃ [अ]वर्तयन्; D₂ तैत; D₃ [अ]पातयत्. G₂ मुहूर्तं कस्मलो भव. — D₈ D₈ 6 ins. after 60^{ab}: K₄ after 60:

1131* अर्जुनं वीक्ष्य संरन्ध्रमिदं वचनमब्रवीत् ।

भो भो पार्थ महेष्वास मुहूर्तं परिपालय ।

[(L. 1) Om. in K₄. D₈ सरयम् (for संरन्ध्रम्). D_{4.6} इदमाह वचसता. — (L. 2) D₈ om. one भो. K₄ D₈ प्रतिपालय.]

K₄ D₈ D₈ 6 cont.: V₁ B_{2.2.2} 3 ins. after 60:

1132* यावच्चक्रमिदं ग्रस्तमुद्धारामि महीतलात् ।

[D₈ सव्यं (for यावत्). K₃ मही; D₁ इमं (for इदं). V₁ B_{2.2.2} 5 भूम्याम् (for ग्रस्तम्) and धनंजय (for महीतलात्).] D_{4.6} cont.:

1133* क्षत्रधर्ममवक्षस्व कर्तुमर्हसि पाण्डव ।

[D₈ शर- (for इत्र-) and साधुवृत्तं च पाण्डव (for the posterior half).]

सौञ्जवीदर्जुनं चापि मुहूर्तं क्षम पाण्डव ॥ ६०
मध्ये चक्रमवग्रस्तं दृष्ट्वा दैवादिदं मम ।
पार्थ कापुरुषाचीर्णमभिसंधिं विवर्जय ॥ ६१
प्रकीर्णकेशे विमुखे ब्राह्मणे च कृताञ्जलौ ।
शरणागते न्यस्तशस्त्रे तथा व्यसनगेऽर्जुन ॥ ६२
अवाणे अष्टकवचे अष्टभयायुधे तथा ।

— D₈ D₈ om. 60^{ab}. D₄ reads 60^{ab} after 1134*. — °) V₁ B (except B₃) D₈ D_{1.2} 3.5.7 S (T₈ missing) अर्जुनं चाववीरकर्णौ.

61 D₈ om. 61. D₈ repeats 61^{ab} after 65. — °) K_{3.4} V₁ B D₈ D_{1.2} 3.5.7.8 S (T₈ missing) सव्यं (D₈ T₂ व्य-); D₂ सत्यां (for मध्ये). K₁ T₂ इदं; V₁ B D₈ D₁ D_{1.2} 3.5.7 मही; G₁ अपि; G_{2.2} M₁ अपः; M₂₋₄ मम (for अव-). — °) S₂ चैवाधिकं; K₁ देवादिशं (for दैवादिदं). K₃ अरिदम (for इदं मम). D₂ अभिवीक्ष्य विधेर्वशात्. — Before 61^{ab}, D₂ ins. कर्ण उवाच. — °) D₃ कापुरुषाचीर्णम्. S K_{1.2} अतिसंधिं; D₈ D_{1.2} 5 अभिसंधिं; G₁ संधिं (as in text). K₂ V₁ B (except B₂) D₈ D_{2.2} 3.7.8 T_{1.2} G M_{1.2} 2.4 विसर्जय; D₈ D_{1.2} 5 च वर्जय. K₃ कर्म मा कुरु वीरहन् (for °). K₂ पार्थ कापुरुषाचीर्णमर्ति संधिं विवर्जय. — D₈ T₂ ins. after 61: D_{4.6} cont. after 1133*:

1134* न त्वं कापुरुषाचीर्णं मार्गमास्थायतुमर्हसि ।

ख्यातस्त्वमसि कौन्तेय विशिष्टो रणकर्मसु ।

विशिष्टरमेव त्वं कर्तुमर्हसि पाण्डव ।

[(L. 1) Om. in T₂. D_{4.6} कापुरुषान्यस्तं. — (L. 2) D₈ अष्टम् (for ख्यातम्). D₄ रणकर्मणि; D₈ कर्मणि. — (L. 3) D_{4.6} विशिष्टमेव (D₄ क) त्वं कर्तुमर्हसि (D₄ म) हंसि धनंजय.]

62 B₂ om. 62^{ab}. — °) S₂ प्रकेर्णकेशे; D₈ (before corr.) प्रकीर्ण केशे; G₁ केशे (as in text). D_{1.2} विकले; T₁ विजयी; M₁ विमले; M₂₋₄ विरथे (for विमुखे). — °) D₈ T₂ [S]थ; D₈ om. (for च). B (B₂ om.) D₈ 7 ब्रह्मादिकृताञ्जलौ; D₈ D_{1.2} 3.5.6 T₁ G M विकले (D₈ T₁ M₃ [inf. lin.] मुखे; G रथे) ब्रह्मादिनि. — °) Hypermetric. T₂ शराहते (for शरणागते). V₁ B (except B₃) D₈ D_{1.2} 3.5.7 याचमाने; D₃ न्यस्तरूपे (for शस्त्रे). — °) V₁ B (except B₃) D₈ D_{1.2} 3.5.7 न्यस्तशस्त्रे तथैव च; D₈ S (T₈ missing) याच (D₈ याच्यः; G₂ धाव) माने तथार्जुन.

63 °) D₂ अवाणः. D₈ विकीर्णकवचे दीर्णे. — °) K₃ अष्टे (for अष्ट-). S (T₈ missing) चक्रायुधे (for

न शूराः प्रहरन्त्याजौ न राज्ञे पार्थिवास्तथा ।
त्वं च शूरोऽसि कौन्तेय तस्मात्क्षम मुहूर्तकम् ॥ ६३
यावच्चक्रमिदं भूमेरुद्धराभि धनंजय ।
न मां रथस्यो भूमिष्ठमसजं हन्तुमर्हसि ।

न वासुदेवाच्चतो वा पाण्डवेय विमेष्यहम् ॥ ६४
त्वं हि क्षत्रियदायादो महाकुलविवर्धनः ।
स्मृत्वा धर्मोपदेशं त्वं मुहूर्तं क्षम पाण्ड व ॥ ६५

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि पदपठितमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥

६७

संजय उवाच ।

अथाब्रवीद्वासुदेवो रथस्यो

राधेय दिष्ट्या स्मरसीह धर्मम् ।

प्रायेण नीचा व्यसनेषु मया

C. B. 4748
B. B. 91.1
K. B. 93.2

भर्मा. — ^d) D₄ न राज्ञोक्षत्रियास्तथा. — For 63^{ad},
V₁ B D₄₁ D₁ D₁ 3. 5-7 S (T₃ missing) subst. :

1135* न विमुञ्चन्ति शस्त्राणि शूराः साधुव्रते स्थिताः ।
त्वं च शूरतमो लोके साधुवृत्तश्च पाण्डव ।

[(L. 1) T₁ 3 G₂ 3 M विमुञ्चं (M₁ 'च') ति हि शस्त्राणि (for
the prior half). D₄₁ D₁ 5. 6 सत्यव्रते. — (L. 2) G₂ तु
(for च). T₃ शूरतपो; G₂ M₁ 'तरो. D₄₁ D₁ 5 दध्रे (for
साधु). B₂ D₂ त्वं च शूरतमः पार्थ त्रिषु लोकेषु विद्वतः; B₂ त्वं
च शूरोऽसि कौन्तेय तस्मात्क्षम मुहूर्तकं (= 63^{ad}).]

— K₂ ins. after 63: V₁ B₂ 5 cont. after 1137*:
B₂ 2.4 D S (T₃ missing) after 1135*:

1136* अभिज्ञो युद्धधर्माणां तस्मात्क्षम मम क्षणम् ।

[D₄₁ D₁ युद्धधर्माणां; D₂ धर्मयुद्धानां; T₁ ह्यसि धर्माणां; G₂
युद्धधर्माणां. G₁ 3 मुहूर्तकं (for मम क्षणम्). B₂ D₂ साधुवृत्तश्च
पाण्डव; B₂ D₄₁ D₂ 4. 3 T₂ वेदांतावमृथा (D₄ 'य-'; D₂ 'त-'; T₂
'वे') द्रुतः; T₁ क्षणं तस्मात्क्षमस्व च; G₂ 3 मम तस्मात्क्षणं क्षम;
M तस्मात्क्षममधर्पणं (for the posterior half).]

B₂ 4 D₄₁ D₄ 6 T₂ cont.: V₁ B₂ 5 cont. after 1135*:

1137* दिव्यास्त्रविदमेयात्मा कार्तवीर्यसमो युधि ।

[D₄ दिव्यायु (marg. ध) विदमेयात्मा.]

64 D₄ om. 64^{ad}. — ^a) K₂ D₄₁ D₁ D₁ G₂ 3 इमं
(for इदं). V₁ भूम्याम्; D₄₁ प्रस्तम् (for भूमेरु). — ^b)
K₁ उद्धवासि (sic); K₂ उद्धरामो. D₄₁ महाभुज (for
धनंजय). — ^c) D₂ मा (for मां). D₂ चारथस्यं (for मां
रथस्यो). K₂ 4 D₂ 4 (marg.) 6. 3 T₁ G₁ 2 M₁ 3. 4 भूमिस्थं;
T₂ सुविष्टम्. — ^d) B₂ G अ (G₂ वि) संजं; D₄₁ M₂
विकलं; D₂ मज्जत (sic); D₄ 3 समं; D₂ संयुगे; M₁ 3. 4
संसंजं (for असंजं). G₂ 3 कर्तुम् (for हन्तुम्). K₂ न
संसंजमिहर्हसि; T₁ न विसंहर्तुमर्हसि. — ^e) K₄ वापि
देवात् (for वासुदे). — ^f) G₁ 3 पाण्डवेभ्यो. — After
64, B₂ 5 ins.:

1138* स्मृत्वा तु धर्मं शूराणां मुहूर्तं प्रतिपालय ।

65 D₂ om. 65. — ^a) K₁ दयादौ; K₂ दायदो.
— ^b) T₂ महान् (for महा). D₂ विवर्धन. — ^c)
T₂ श्रुत्वा (for स्मृत्वा). K₂ D₂ धर्मोपदेशांश्च; D₂ 'शं तु.
B₂ D₄₁ अतस्त्वां प्रवर्तयिष्ये (B₂ 'नं'); T₁ G M श्रुत्वा
कर्णोपदेशं च (G₂ तं; M त्वं). — ^d) D₄₁ मुहूर्तं प्रति-
पालय. — After 65, K₂ ins.:

1139* यावत्करोमि धनुर्न सजं मत्तमतां वर ।
while D₂ repeats 61^{ad} after 65.

Colophon om. in K₁ D₂; T₃ missing. — .Day of
Karna's Generalship: १ द्वितीये (१: 'य') युद्धदिवसे.
— Adhy. name: D₄₁ रथचक्रप्रसन्नं; D₂ तक्षकालप्रक्षेपः;
T₂ कर्णाडुनयुद्धे नागास्त्रप्रयोगः; M₁ चक्रमज्जनं. — Adhy.
no. (figures, words or both): १ (sec. m.) 80; B₁ 88;
B₂ T₂ 99; B₂ 91; D₄₁ 100; D₂ 83; D₄ 70; T₁ M₁ 4
108; G₁ 106; G₂ 3 M₂ 3 107.

67

T₃ is missing in this adhy. (cf. v. l. 8.60.32).

1 B₂ om. the ref. — ^a) V₁ B D (except D₂ 6)
तम् (for अय). S (T₃ missing) महात्मा (for रथस्यो).
— ^b) V₁ इष्ट्वा (for दिष्ट्वा). — After 1^{ad}, S (T₃
missing) ins.:

1140* धर्मे हि गृद्धाः सततं हि पार्था-
क्षेम्यस्ततो बृद्धिमसौ ददाति ।
धर्मादपेताः परिवद्धलोभा-
सस्माद्गता वै क्रूरवो विनाशिनः ।

[(L. 1) T₁ 2 धर्मेण पार्थाः (T₂ गृद्धाः); G₁ धर्मेभिपिकाः;
G₂ 3 M₁ धर्मे हि पार्थाः (G₂ बद्धाः; M₁ गृष्टाः). T₁ G₂
बद्धाश्च (for पार्थाश्च). — (L. 2) T₁ 2 G₁ ततो (for ततो).
T₁ 2 G₂ बृद्धि (T₂ 'दि') मतो; G₂ वृत्तिनतौ (for बृद्धि). T₂

C. 8. 4748
B. 8. 91. 1
K. 8. 93. 2

निन्दन्ति दैवं कुतः न तत्तत् ॥ १

यद्रौपदीमेकवस्त्रां सभाया-

मानाय त्वं चैव सुयोधनश्च ।

दुःशासनः शकुनिः सौवलश्च

ददासि (for 'ति). — (L. 3) G_{1.3} परिपथिनस्ते; M₂₋₄ 'दंघलोभास् (for 'वहलोभास्). (L. 4) M₁ गतो (for गता).]
— ') B₁ प्रायेषु; G_{2.3} महस्सु (for प्रायेण). G_{1.3} चापि (for नीचा). B₂ D₂ G₁ व्यसने निमग्ना; D₂ व्यसनेषु सक्ता (for 'नेषु मग्ना). — ') S₁ (marg. as in text) K₃ निद्रति (for निन्दन्ति). B₁₋₄ D₁ D_{1.3-5.7} धर्म; B₅ D₁ देवं (for दैवं). S₂ तत्तं; K₃ तत्र तत्; V₁ B₁ D₁ D_{1.3-5.7} तु स्वं; D_{1.3} तु स्वयं (for तत्तत्). D₂ S (T₃ missing) निन्दति दैवं (M₁ 'वा) न तु; (G₂ तु न) दुष्कृतं स्वं (G₁ त्वं; G₂ स्वकं; G₃ स्वयं).

2 ') D₁ D_{1.3} एकवस्त्रां. D₂ कृष्णां यदाकर्षयदेकवस्त्रां सभायां (hypermetrio); S (T₃ missing) कृष्णां सभां (T₃ 'भायां) कर्णं यदेकवस्त्रां. — ') S₂ आनाययस्; K₃ अनोच (for आनायय). B₁ D₁ D_{1.3} आनीतवांस्त्वं (B_{1.4} D₁ D_{1.3} 'नाययेस्त्वं; B_{2.3.5} 'नायिथास्त्वं; D₂ 'नयित्वा त्वं) च सुयोधनश्च. — ') D₂ दुःशासनिः. D₂ दुःशासनः सौवलश्चैव न त्वं. — ') D₂ स्मृतस् (for प्रत्यभात्). K₃ ततः कर्णं प्रत्यभ्यत्तव धर्मः (sio); D₂ T₃ G_{1.3} M धर्मस्तदा ते रुचितो न (D₂ 'तोय) कस्मात्; T₁ धर्मस्तदा क गतस्ते तदास्मात्; G₂ धर्मस्तदा क गतो वै न कस्मात्.

3 ') D₁ T₃ राजानम् (for कौन्तेयम्). — ') B₁ अनस्कृजं. — After 3rd, G_{2.3} ins.:

1141* कैतवात्सौबलोऽजैषीदयालुं सर्वजन्तुषु ।

— ') B₂ D₄ अजैषीत् (for अक्षज्ञः). D₂ वेत्ता (for जेता). B_{2.3} D₁ D₂ अजैषीच्छकुनिर्जानात् (B₅ 'जोनन्; D₂ 'ज्ञात्वा). T₁ G_{1.3} M अजमीढकुले जातं; T₂ आनीय जीवितांताय; G₂ आनीय जितवन्तो वै. — ') K₄ कुतो (for कृते). K₃ V₁ B₁ D₁ S (T₃ missing) कृते (K₃ द्यूते; G₂ कुतो) धर्मस्तदा (D_{1.3} 'थां) गतः. — After 3, T₁ M ins. 1145*. On the other hand, K₃ V₁ B₁₋₄ D₁ D_{1.4-6-8} T₂ G₁ ins. after 3; D₁ after 1144*: D₂ G₂ after line 1 of 1145*: T₁ G₂ M after 1145*:

1142* यद्भीमसेनं सपैश्च विपयुक्तैश्च भोजनैः ।

आचरस्वन्मते राजा कृते धर्मस्तदा गतः ।

[(L. 1) K₃ सत्यर्थे (sio) (for सपैश्च). G₂ भीमसेनं च सपैश्च (for the prior half). D₂ विपयुक्तैश्च; S (T₃ missing) 'दिरपैश्च (for 'युक्तैश्च). D₁ D_{1.3} सु- (for च). B₄ भोजनं; D₂ भोदकैः (for भोजनैः). — (L. 2) D_{1.3}

न ते कर्णं प्रत्यभात्तत्र धर्मः ॥ २

यदा सभायां कौन्तेयमनक्षत्रं युधिष्ठिरम् ।

अक्षज्ञः शकुनिर्जेता तदा धर्मः कृते गतः ॥ ३

यदा रजस्वलां कृष्णां दुःशासनवशे स्थिताम् ।

विकृतं; D₂ धिक्कृतं (for त्वन्मते). K₃ अशरद्विकृतै राजन्; B₂ अशरन्मन्यते राजा; D₂ आधिन्वन्कते राजन् (submetrio); S (T₃ missing) आरभ (T₁ M₁ 'रभे; G_{1.3} 'रभे; G₂ 'रभे) त्वन्मुखो (M₂₋₄ 'न्मते) राजा (for the prior half). D₁ कृते (for कृते).]

— After the above, K₃ D_{2.3} cont. 1144*.

V₁ B_{1.3.4} D₁ D₁ D_{1.3-7} T_{1.3} G₁ M₁ cont. after 1142*: B₂ ins. after 5; B₂ D₄ after 1144*: G_{2.3} after 3:

1143* यद्धारणावते पार्थान्सुसाञ्जलुगृहे तदा ।

आदीपयस्त्वं राधेय कृते धर्मस्तदा गतः ।

[(L. 1) D₁ D_{1.3} तथा; D₂ T₂ G_{2.3} M₁ पुरा; G₁ पुनः (for तदा). D₂ सुसाञ्जलुगृहे (submetrio) (for the posterior half). — After line 1, G₂ ins. 1146*. G₂ M₁ om. line 2. — (L. 2) V₁ B_{1.3.4} D₁ D_{1.4-7} आदीपयसि (V₁ 'ति) (for 'यस्त्वं). G_{1.3} हंतुकामासदा यूवं (for the prior half). T₁ पुरोचनमुखेनैव दग्धुमैच्छसुयोधनः.] V₁ B_{1.3.4} D₁ D_{1.3-7} T₂ G₁ cont.; K₃ D_{2.3} cont. after 1142*: B₂ ins. after 5; D₄ after 4:

1144* वनवासे व्यतीते च कर्णं वर्षे त्रयोदशे ।

न प्रयच्छसि यद्राज्यं कृते धर्मस्तदा गतः ।

[(L. 1) K₃ [S] व्यतीते (for व्य). K₃ D₂ T₂ तु (for च). B₄ वनवासव्यतीतायां (for the prior half). V₁ B_{1.3-5} D₁ D_{1.3.4.7.8} transp. कर्णं and वर्षे. B₂ चतुर्दशे. K₃ वर्षेकश्च तदा गतः (for posterior half). — (L. 2) V₁ B₂ D_{2.3} प्रा- (V₁ प्र) यच्छत (for प्रयच्छसि).]
— After the above, B₂ D₄ cont. 1143*; T₂ reads 5th; and G₁ cont. 1146*.

4 K₃ V₁ B₂ D_{2.3} T_{1.2} G_{1.3} M₁ om. 4. G₂ om. 4th. — ') S₂ (sup. lin. as in text) तदा (for यदा). — ') K₁ दुःशासनवशं गतां. — ') K₄ D₄ प्राप्तस्व. K₁ D₁ कर्णः. — After 4. D₄ ins. 1144*. On the other hand, B_{1.3-5} D₁ D₁ D_{1.3.5.7} G₂ ins. after 4: V₁ D₂ cont. after 1144*: B₂ after 1142*: T₁ M₁ ins. after 3: T₂ after 5th; G₃ cont. after 1143*:

1145* यदनार्यैः पुरा कृष्णां क्षिप्रमानामनागसम् ।

विनष्टाः पाण्डवा कृष्णे शाश्वतं नरकं गताः ।

पतिमन्यं वृणीष्येति वदस्त्वं गजगामिनीम् ।

उपप्रेक्षसि राधेय कृते धर्मस्तदा गतः ।

[(L. 1) V₁ D₂ यदा नागपुरे कृष्णां; B_{1.4.5} D₁ D_{1.3.5.7}

सभायां प्राहसः कर्ण क ते धर्मस्तदा गतः ॥ ४
राज्यलुब्धः पुनः कर्ण समाह्वयसि पाण्डवम् ।
गान्धाराजमाश्रित्य क ते धर्मस्तदा गतः ॥ ५

एवमुक्ते तु राधेये वासुदेवेन पाण्डवम् ।
मन्युरभ्याविशत्तत्रः स्मृत्वा तत्तद्वनजयम् ॥ ६
तस्य क्रोधेन सर्वेभ्यः स्रोतोभ्यस्तेजसोऽर्चिषः ।

C. 8. 4767
D. 8. 91. 19
K. 8. 98. 20

यदा (B. 1. 4) D. 1 D. 7 'द' नारी पुरे कृष्णां (D. 1 'णा'); T. 1 G. 2. 3
M. पुनः नीतां यदा भीतां; T. 2 आनीयतां यदा कृष्णां (for the
prior half). B. 2 वार्यमाणान्; T. 1 G. 2. 3 M. कृष्यमाणान् (for
क्रियमाणान्). D. 1 T. 1. 2 G. 2. 3 M. अनागसीं (D. 1 'सां').
— After line 1, D. 1 D. 7 read line 4, repeating it
in its proper place; while D. 5 G. 2 ins. 1142* after line
1. T. 1. 2 G. 3 M. om. lines 2-3. — (L. 3) D. 3 गज-
गन्धिनी. — (L. 4) V. 1 D. 1 (first time) T. 2 उपप्रेक्षसि;
D. 3 इषा प्रेक्षसि; T. 1 उपप्रेक्षच; G. 2 M. 1 'प्रेक्षश्च'; G. 3 'प्रेक्ष च';
M. 2 'प्रेक्षी च' (for 'प्रेक्षसि'). B. 2 उपप्रेक्षितवांस्त्वं हि (for
the prior half).]

— After the above, T. 1 G. 3 M. ins. 1142*.

5 K. 3 B. 1 D. 2. 6. 3 T. 1 G. 3 M. om. 5^{ab}. — ^b) V. 1
B. 1. 3 D. 1 पाण्डवान्. — T. 2 reads 5^{ab} after 1143*.
— ^a) T. 2 यदा शकुनिमाश्रित्य. — After 5, B. 2 ins.
1143* and B. 2 ins. 1144*. On the other hand, V. 1
B. 1. 4 D. 1 D. 1. 3-5. 7. 8 T. 2 ins. after 5; K. 3 G. 1
cont. after 1144*: B. 1 after 1145*: B. 2. 5 D. 1 M. 1
after 1143*: D. 2 M. 2. 3 after 1142*: G. 2 after line 1
of 1143*:

1145* यदाभिमन्युं बहवो युद्धे जह्नुर्महारायाः ।

परिवार्य रणे बालं क ते धर्मस्तदा गतः ।

[(D. 1 om. line 1. — (L. 1) B. 2 D. 3 अभिमन्युं यदा बालं
(for the prior half). B. 2 D. 3 परिवार्य; D. 3 T. 1. 2 G. 1. 2
M. 1-3 युधि बहू (T. 1 'गु') र (for युद्धे जह्नुर्). — (L. 2) K. 3
T. 1 तु (T. 1 च) राधेय; D. 1 T. 2 G. 1. 2 M. 1-3 बालं राधेय (hyper-
metrio) (for रणे बालं). B. 2 D. 3 विरथं चक्रुराक्रन्दे; D. 2. 3
अत्रापि बालं राधेय (for the prior half).]
D. 1 T. 2 cont.:

1147* यद्येष धर्मस्तत्र न विद्यते हि
किं सर्वथा तालुविशोषणेन ।
अथैव धर्माणि विधत्स्व सूत
तथापि नैवाद्य विमोक्ष्यसे त्वम् ।
नलो ह्यक्षैर्निर्जितः पुष्करेण

[5]

पुनर्यथा राज्यमवाप वीर्यात् ।
प्रासास्यथा पाण्डवा बाहुवीर्या-
स्त्वं समस्ताः परिवृत्तलोभाः ।
निहत्य शत्रून्समरे प्रवृद्धा-
न्ससोमका राज्यमवाप्नुयुस्ते ।
तथा गता धार्तराष्ट्रा विनाशं
धर्माभिगुप्तैः सततं नृसिंहैः ।

[10]

[(L. 1) D. 1 दधेय (for दधेय). — D. 1 om. lines
3-6. — (L. 7) T. 2 राधेयत्वा पाण्डवानां हि वीर्याः. — (L. 8)
T. 2 लप्स्येत राज्यं पुनरेव कर्णे. — (L. 9) T. 3 नियाल (for
निहल). T. 2 प्रवृद्धान् (for प्रवृ). — (L. 12) T. 2 सुद्धं
(for सततं).]

D. 1 T. 2 cont. : M. 2 cont. after 1146*:

संजय उवाच ।

1148* एवमुक्तस्तदा कर्णो वासुदेवेन भारत ।

लज्जयावनतो भूत्वा नोत्तरं किंचिदुक्तवान् ।

क्रोधाद्यस्फुरमाणौष्ठो धनुस्त्वभ्य भारत ।

योधयामास वै पार्थ महावेगपराक्रमः ।

ततोऽब्रवीद्वासुदेवः फलगुणं पुरुषर्षभम् ।

[5]

दिव्यास्त्रेणैव निर्भिद्य पातयस्व महाबल ।

[T. 2 M. 2 om. the ref. M. 1 om. line 1. — (L. 2)

T. 1 अब्रवीत् (for उक्तवान्). — (L. 3) T. 2 प्रस्फुरमाणौष्ठो.

D. 1 भारतः. — (L. 5) T. 2 M. 2 फलगुणं. — M. 2 om.
line 6.]

6 Before 6, 5 K. V. 1 B. 1. 4 D. 1 D. 1. 3-7 ins. संजय

उवाच. D. 3 reads 6 twice. — ^a) M. उच्यति (for

उक्ते तु). B. 2 D. 3 (second time) जयैवमुच्यमानोपि (D. 3

'नो वै'); D. 1 T. 2 एवमुक्तस्तु देवेन. — ^b) D. 3 वासुदेवे तु.

5 K. 1. 2. 4 भारत; B. 2 D. 3 (second time) सूतजः (for

पाण्डवम्). D. 1 T. 2 क्रोधात्पराक्रमात्तद्विजयः. — ^c) D. 1

मन्युः. V. 1 अथाविशत्; D. 2. 4 अल (D. 1 'त्वा') ति'; D. 3

(first time) अप्य' (for अस्या'). K. 3 B. 1 तीव्रं; B. 2. 5

D. 1 D. 3 (first time) T. 1 G. 2. 3 M. घोरं; D. 2 तूष्णं (for तीव्रः).

B. 2 D. 3 (second time) क्रोधं परममावस्थे; T. 1 G. 1 तं (G. 1

स) मन्युराविशद्घोरं. — ^d) D. 1 D. 1 श्रुत्वा (for स्मृत्वा).

K. 1 V. 1 B. 1 तत्तु; D. 2 चैव; D. 3 (first time) तेन; D. 3

(second time) तत्र (for तत्तद्). B. 1. 2 D. 1 D. 3 M. 1

धनंजयः. K. 3 D. 3 स्मृत्वा तत्रा (D. 3 'त्त') स्य किन्निव.

— After 6, V. 1 reads 8^{ab}.

7 D. 2 om. (hapl.) 7^a-8^b. — ^a) K. 4 ततो; G. 2. 3

तदा (for तस्य). V. 1 B. 1 D. 1 S. (T. 3 missing) क्रुद्धस्य

(for क्रोधेन). C. v as in text. — ^b) K. 1 प्रेतोभ्यस

(sic); K. 2 स्रोते'; B. 1 श्रोत्रे'; B. 1 D. 1 D. 1. 4. 5. 3 श्रोतो-

(D. 1 'ते') भ्यस; D. 3 चाने'; T. 2 गात्रे'; C. 1. 2 स्रोतो' (as in

text). V. 1 तु ततोर्विषः; D. 3 तमसो'; S. (T. 3 missing)

पावका' (for तेजसो'). C. v as in text. — ^c) K. 3

C. P. 4767
P. E. 81. 20
K. S. 9. 5 20

प्रादुरासन्महाराज तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ७
तं समीक्ष्य ततः कर्णो ब्रह्मास्त्रेण धनंजयम् ।
अभ्यवर्षत्पुनर्यत्नमकरोद्रथसर्जने ।
तदस्त्रमस्त्रेणाचार्यं प्रजहारास्य पाण्डवः ॥ ८
ततोऽन्यदस्त्रं कौन्तेयो दयितं जातवेदसः ।
मुमोच कर्णमुद्दिश्य तत्प्रजज्वाल वै शृशम् ॥ ९

वारुणेन ततः कर्णः शमयामास पावकम् ।
जीमूतैश्च दिशः सर्वाश्चके तिमिरदुर्दिनाः ॥ १०
पाण्डवेयस्त्वसंभ्रान्तो वायव्यास्त्रेण वीर्यवान् ।
अपोवाह तदाभ्राणि राधेयस्य प्रपश्यतः ॥ ११
तं हस्तिकक्षयाप्रवरं च वाणैः
सुवर्णमुक्तामणिवज्रमृष्टम् ।

V1 B D (D2 om.) S (T3 missing) तदा (T1.2 G M 'तो) राजंस (for महाराज). .

8 D2 om. 8^{ad} (cf. v. l. 7). T3 reads 8^{ab} twice. — ^a) V1 B1.3 Da1 Dn1 D1.2.5.7.8 T2 (first time) तत्; B2 T1.2 (second time) G M स (for तं). D2 G1 पुनः (for ततः). T1.2 (second time) G2.3 M कर्ण (for कर्णो). — ^b) B2 धनंजयः. S (T3 missing; T2 second time) प्रसह्यास्त्रेण (T2 'स्त्रं धनंजयः (G3 'यं). — V1 reads 8^{ad} after 6. — ^c) D2 प्रकर्ष-
तं (for अभ्यवर्षत्). T1.2 (second time) G2 M2-4 ववर्ष
कर्णोपि तदा; G1.3 ववर्ष शरवर्षाणि; M1 ववर्ष तस्य यज्ञाश्च
(sic). — ^d) M1 नाकरोद् (for अक'). K1-3 रथ-
मज्जने; K4 V1 B (except B3) Dn1 D3.4.6-8 T2 (first
time) M1 'सज्जने (K4 'ते); Da1 D1.5 'सत्तमे (for 'सर्जने).
T1.2 (second time) G2 M2-4 पार्थवाणसमाहतः; G1.3
जिघांसुः सुतजं तदा. — After 8^{ad}, N T3 ins.:

1149* ब्रह्मास्त्रेणैव तं पार्थो ववर्ष शरवृष्टिभिः ।
[S K1.2.4 D8 च (for [ए]व). K3 राजेंद्र (for तं पार्थो).]
while G1.3 ins. after 8^{ad}:

1150* कर्णश्चापि ततो राजन्कोधरकान्तलोचनः ।

[G3 तदा (for ततो).]

— B2 om. 8^{ad}. — ^a) B2 ततोस्त्रम् (for तदस्त्रम्). V1
B1.4 D2.6.7 S (T3 missing) अस्त्रमस्त्रे (G3 'मंत्रे) ण संचार्य.
— ^b) K3 प्रहरस्त्र; Da1 D1.5 प्रहृद्दार (sic); T2 प्रजहासे
(for 'हार). K3 [आ]श्रु; B2 Dn1 D2.3 T1.2 G2.3 M च
(for [अ]स्त्र). K3 T1.2 G2.3 M पाण्डवं (K3 'व). G1
प्रत्यमित्रमयोधयत्.

9 ^a) S K1.2 B1 G2 [S]न्यम्; B2 [S]स्त्रम् (for Sन्यद्).
K4 D8 कैलिय. — ^b) D2 ज्वलितं (for दयितं). B2
D1.5 जातवेदसं. — ^c) K1.2.4 D4 M1 आदिश्य (K1
'स्य; K4 'स्य) (for उद्दिश्य). — ^d) K3 तच्च प्रज्वाल; V1
damaged (for तत्प्रज्). V1 B1 damaged; B2.6 D2
स्त्रे तदा; B3 वैद्युतं; Dn1 D2 S (T3 missing) तेजसा
(for वै शृशम्).

10 ^a) D2 तदा (for ततः). K3 कर्ण. — ^b) K3
Da1 D2 शा (K3 स) मयामास (for शम). K4 D8 पाण्डवं

(for पावकम्). — ^a) D2 ततः (for दिशः). T2
जीमूतेन ततः सर्वाश्च. — ^b) K1 Da1 D1.5.6 'दुर्दिनं (K1
'नः) (for 'दुर्दिनाः). D2 दिशश्चके तमोवृत्ताः; S (T3
missing) चके वीरः (T1 दिशश्चके) सुदुर्दिनं.

11 ^a) D2 स; T2 G M [अ]पि (for तु). — ^b)
T1 M सूर्यवत्; G1 लाघवात्; G2.3 तूलवत् (for वीर्यवान्).
— ^c) K3.4 D3 त (K3 य) दभ्राणि; B1 Da1 D1.5 तदा-
(D2 'द) स्त्राणि; D2 महास्त्राणि; T1.2 G ततोस्त्राणि (for
तदाभ्राणि). — ^d) B1 damaged. Dn1 lacuna;
S (except T2; T3 missing) महात्मनः (for प्रपश्यतः).
— After 11, K1 V1 B D (except D2.8) T2 ins. a
passage given in App. I (No. 42).

On the other hand, T1 G M ins. after 11; T2
after App. I (No. 42):

1151* तत्राद्भुतं भारत सूतपुत्र-

श्चके चके भूमिमनुप्रविष्टे ।

यद्योध्यत्याण्डवमुग्रवेगं

विज्याध चैनं दशभिः पृथक्कैः ।

ततोऽतिविद्धो भरतप्रवीरः

कर्णेन राजन्समरेऽर्जुनस्तु ।

बभूव कोपेन शृशं प्रदीप्तो

वृतावसिक्तः सदसीव वह्निः ।

[(L. 1) T2 तदद्भुतं; M2-4 ततो (for तत्रा). — (L. 2)
G3 चके चचके. T1 च वै (for the second चके). T2
भूमितलं प्रविष्टे. — (L. 3) T2 उग्रवीर्यं; M1 'हेलं (for 'वेगं).
— (L. 5) T2 [S]तिविद्धो; G1.3 प्रविद्धो (for 'स्ति').
— (L. 6) T1 G2 च (for तु).]

12 ^a) K3 तद् (for तं). S1 K1.3 V1 B D
हस्तिकक्षप (Dr 'द्य) वरं. V1 च हस्तं; B1 D3.4 विहस्तं;
B2 वृहतं (sic); B3-5 वृहतं; Dn1 T2 च केतुं; D2 च वार्यं;
D3 वृहतं; Dr विशस्तं; T1 G M हि केतुं (for च वाणैः).
— ^b) K1.4 B1 'वज्रसृष्टं; K3 'अष्टं; V1 B1-3.5 D1-1.7
'पृष्टं; Da1 D1.5.6 S (T3 missing) 'जुष्टं (Da1 'हुं); Dn1
'पृष्टं; D3 'वज्रकल्पं (for 'वज्रसृष्टम्). — ^c) S K1.2.3
काले (for कालः). K3 कांतं प्रपन्नोत्तमसिलपगत्तैः; V1 B
D2.4.7 T2 ज्ञानप्रकर्षो (T2 'दीप्तो) उत्तमसिलप (B2 'स्त्रि) वत्तैः

कालप्रयत्नोत्तमशिल्पियत्तैः

कृतं सुरुपं वितमस्कमुच्चैः ॥ १२

ऊर्जस्करं तव सैन्यस्य नित्य-

मभिन्नवित्रासनभीमरूपम् ।

विख्यातमादित्यसमस्य लोके

त्विषा समं पावकभानुचन्द्रैः ॥ १३

ततः क्षुरेणाधिरथेः किरीटी

सुवर्णपुङ्खेन शितेन यत्तः ।

श्रिया ज्वलन्तं ध्वजमुन्ममाथ

महारथस्याधिरथेर्महात्मा ॥ १४

यशश्च धर्मश्च जयश्च मारिष

प्रियाणि सर्वाणि च तेन केतुना ।

तदा कुरूणां हृदयानि चापत-

न्वभूव हाहेति च निखनो महान् ॥ १५

अथ त्वरन्कर्णवधाय पाण्डवो

महेन्द्रवज्रानलदण्डसंनिभम् ।

आदत्त पार्थोऽञ्जलिकं निपङ्गा-

त्सहस्ररश्मेरिव रश्मिमुत्तमम् ॥ १६

मर्मच्छिदं शोणितमांसदिग्धं

वैश्वानरार्कप्रतिमं महाहम् ।

C. 8. 4788
G. 8. 31. 41
K. 8. 98. 41

Da1 D1.5 ज्ञानप्रयत्नोत्तमशिल्पियत्तैः; Dn1 D8 ज्ञानप्रकर्षोत्तम-
शिल्पियुक्तैः (D8 'वृत्तैः'); D2 काले प्रयत्नोत्तमशिल्पियुक्तैः;
T1 G काले (G3 कला) प्रकटोत्तमशिल्पि (G1 'ल्प')यत्तैः; M
कालप्रकर्षोत्तमशिल्पि (M1 'ल्प')यत्तैः. — ^a) K3 कृष्णं;
G1 कृतः; G3 कृतः (for कृतं). Ś1 K1.2.4 Da1 D1.5
G2.3 स्वरूपं. B3 उच्चं. K1.3 V1 विमनस्कमुच्चैः; B1.2.4
Dn1 D3.4.6.7 S (T3 missing) तपनीयचित्रं (B1 'पत्रं';
G1 'चित्रैः'); D3 विगतांधकारं (for वितमस्कमुच्चैः).

13 ^a) K3 D8 यशस्करं; K4 ऊर्जस्फुरं; B3 D7 'स्वरं';
Dn1 जयास्पदं; D2 यजस्वरं (sic) (for ऊर्जस्करं). S
(T3 missing) ऊर्जं (T2 यशः; M1 ओज)स्करं ते सततं
बल- — ^b) D2 'वित्राशनम्' (for 'सनम्'). D2 इन्द्र-
त्वं; D4 अग्निं; D8 भीमं (for ईड्वं). T1 द्विपत्सैन्यासाद-
समुत्तरं; T2 द्विपत्सैन्यं त्रासनं भीमरूपं; G1 M द्विद-
त्सैन्यवित्रासनभीमरूपं; G2.3 द्विपत्सैनावाधनं भीमरूपं. — ^c)
K1 G आदित्यसुतस्य; K3 D4 'समं च; D8 'समं हि; T2
'कल' (for 'समस्य'). D8 लोके; T2 om. (for लोके).
— ^d) B1.2.4 D3.6.7 समत्विपं; T1 त्विषः समं; T2
ययासमं (for त्विषा समं). K3 पावकदीप्तियुक्तं (for
'भानुचन्द्रैः').

14 ^a) T2 G [अ]तिरथेः (for [आ]धि'). K3 V1
B3 Da1 D1.2.3.5 S (T3 missing) महात्मा (for किरीटी).
B1-4 D1.7 ततः क्षुरेण सुसंशितेन; Dn1 D8 ततः क्षुरेण
सुसंशितं (D8 सुतसंशितेन (sic)); D6 ततः क्षुरेण प्रसुसं-
शितेन. — ^b) Ś2 K1.3 शरेण यत्तः (K1 'तुः'); K3 B3
Da1 D1 सितेन यत्तः (K3 'स्मात्'); B1-4 Dn1 D3.4.6.7
हुवाग्नि (D8 'श')वर्चसा (for शितेन यत्तः). D2 यत्तावः;
D3 युक्तः; T1 G3 यत्तः; T2 यत्ततः (for यत्तः). — ^c)
K3 ज्वलन्तं (sic). T1 G2.3 शृशम् (for ध्वजम्). — ^d)
T1 ध्वजं (for महा-). Ś1 K3 lacuna; G [अ]तिरथेः (G3
'कः') (for [आ]धि'). K3 V1 B D S (T3 missing)

किरीटी (for महात्मा). K1 महारथस्याधेर्महामहात्मा (sic).
15 Ś1 K2 om. 15^a. — ^a) Dn1 T1 M1 दपंशः; T2
G2 M2-4 दपं; G1.3 गवं (for धर्मेश). B3 यशश्च; D8
श्रियश्च; T1 जलं; T2 G M बलं (for जयश्च). K4 Dn1
जय (Dn1 तथा)प्रियाणि; B3 D3 तथा जयोपि (for जयश्च
मारिष). — ^b) Dn1 सर्वाणि; T1 स्रयाणि (for प्रियाणि).
Dn1 कार्याणि (for सर्वाणि). D8 येन (for तेन). — ^c)
V1 B1 शोकं; B2.5 समं; B3.4 Da1 Dn1 D1.3-5.7.3 साकं;
D8 शोकः; T1 शृशं; T2 हतं; G1 M दुतं; G2.3 ध्रुवं (for
तदा). D8 हृदये विवेश (for 'यानि चापतन्'). Dn1 D3
T2 G1 M1.2.4 [अ]पतद्. — ^d) Some MSS. निःखनो'
— After 15, K4 Dn1 S (T3 missing) ins.:

1152* दृष्ट्वा ध्वजं तं पतितं पृथिग्यं

कुरुप्रवीरेण निकृत्तमाशु ।

नाशंसिरे सूतपुत्रस्य सर्वं

जयं जना भारत ये त्वदीयाः ।

[(L. 1) K4 Dn1 दृष्ट्वा ध्वजं पतितमाशुकारिणा (K4 'कणिना').
— (L. 2) K4 निकृत्तम्. K4 Dn1 आहवे (for आशु).
— (L. 3) T1 M1.4 नाशंसिरे. — (L. 4) T1 पराजयं (for
(for जयं जना). K4 Dn1 G2.3 तदा (for जना).]

16 T1.2 G M om. 16^a. — ^a) Dn1 चयौ (for
'वधाय'). Dn1 om. from पाण्डवो up to शोणितमांस (in
17^a). V1 B1.4.5 Da1 D1.3.5.7 पार्थो; B2 योरं (for
पाण्डवो). — ^b) V1 Da1 D1 महेंद्रवज्राशनिः; B1.3.5
D1.6 'ज्रांतकः; D3 'ज्रायुध- (for 'ज्रानल-). Da1 D1.5
संनिभः (D8 'भ'). D2 महेंद्रवज्राशनिसंनिभं महत्; S
(T3 missing) ततो महेंद्राशनिसंनिभाशं. — ^c) D3
पार्थाञ्जलिकं; G1.3 पार्थोज्वलिकं (G2 'तं'). — ^d) T2 G M
पुं (for उत्तमम्). T1 सद्भस्वरश्मिप्रतिमानकोरं.

17 ^a) Dn1 om. up to शोणितमांस (of. v. 1. 16).
S (T3 missing) स (T1 व)र्मच्छिदं बाणवरं सुपुंलं. — ^b)

C. 2. 4789
B. 2. 91. 41
K. 2. 98. 41

नराश्वनागासुहरं व्यरतिं

पञ्चाजमञ्जोगतिमुग्रवेगम् ॥ १७

सहस्रनेत्राशनिमुल्यतेजसं

समानकव्यादमिवातिदुःसहम् ।

पिनाकनारायणचक्रसंनिभं

भयंकरं प्राणभृतां विनाशनम् ॥ १८

B2 Da1 D1.5 महाश्वं; D2 S (T3 missing) उग्रलंते (for महाहम्). — °) B2 रथाश्व- (for नराश्व-). D3 -नागा-सुहरिं. K3 (by corr.) अरतिं; V1 D1.5 सुघोरं; B2.3 D1 व्यरति; S (T3 missing) प्रदीप्तं (for व्यरतिं). — °) K3 पद्मांगम्; V1 D1 अष्टपद्मम्; B2 पद्मसुपत्रम्; D3 आकृष्टम्; D7 पद्मभ्राजम्; T1 वशाहम्; T2 G M वराहम्; Ca पद्माजम् (as in text). K1 पुंजोनतिम् (sic); Ca अञ्जो (as in text). B5 उग्ररूपं (for वेगम्).

18 °) K3 -मुल्यतेजं; B2.3.5 Dn1 °वीर्यं; D6 -वज्रमुल्यं; T1.2 G2.3 M -मुल्यनिस्त्रयं; G2 °नादं (for तेजसं). — °) K3 V1 B1.4 Da1 D1-5.7 निशासु कव्यादम् (D4 °त्तम्); D3 T1 G M यमाननं व्यात्तम् (T1 व्यक्तम्) (for समानकव्यादम्). Da1 D1.4.5 अतीव (D4 इवाशु-) दुःसहं; T1 इवाशुदुष्प्रहं (for तिदुःसहम्). B2.3.5 Dn1 D6 काला (B2 हुता) नलं व्यात्तमिवातिघोरं; T2 यमाननं व्यात्तविपाहिदुःसहं. — °) M1 -शक्र- (for -चक्र-). T1 G1.3 -दुःसहं (for -संनिभं). — °) G1 प्राणवतां. G2 हि नाशनं (for विना). — After 18, S (T3 missing) ins.:

1153* सुरेन्द्रसेनापतिशक्तिसंनिभम् ।

S (T3 missing) cont.: K4 Dn1 ins. after 18:

1154* जग्राह पार्थस्मतिप्रहृष्टो

यो देवसंघैरपि दुर्निवार्यः ।

संपूजितो यः सततं महात्मा

देवासुरान्यो विजयेन्महेषुः ।

यं चै प्रकृष्टं प्रसमीक्ष्य युद्धे

चचाल सर्वं सचराचरं जगत् ।

स्वस्ति जगत्साहचर्यः प्रमुकुशु-

स्तमुद्यतं प्रेक्ष्य महाहवेपुम् ।

ततस्तु तं चै शरमप्रमेयं

गाण्डीवधन्वा धनुषि न्ययोजयत् ।

[(L. 1) K4 स्वशरेण हृष्टो; Dn1 स्वशरं प्रहृष्टो; M तमसिप्र (for तमसिप्र). — Lines 2-4 partly damaged in Ms. — (L. 2) M3 यद् (for यो). T1.2 G2.3 M2.4 दुर्निवारः. — (L. 3) T1 G2 महात्मना. — (L. 4) K4 T1.2 G M1.2.4 देवासुराणां च जये महेषुः (K4 M4 °यु; T1 °पु; T2 °दुःसहं; B2 सुशल्य एव भीममुज्जगंसंनिभः).

युक्त्वा महास्त्रेण परेण मन्त्रवि-

द्विकृष्य गाण्डीवमुवाच सखनम् ।

अयं महास्त्रोऽप्रतिमो धृतः शरः

शरीरभिचासुहरश्च दुर्हदः ॥ १९

तपोऽस्ति तप्तं गुरवश्च तोषिता

मया यदिष्टं सुहृदां तथा श्रुतम् ।

T2 °पुतिः). — (L. 5) K4 Dn1 तं (for वं). Dn1 प्रमुष्टं; Bom. ed. प्रमुष्टं (for प्रकृष्टं). — (L. 6) G1 सचराचरं; Bom. ed. च चरा (for सचराचरं). — T2 om. lines 7-8. (L. 7) K4 स्वस्तिर्जगत्साहचर्यः प्रचक्रपुष्पः; T1 कृत्स्नं जगत्सहस्र-मोहितं तदा; G1 यमप्रमेयं कपयो वदन्ति; G2.3 कृत्स्नं जगत्सहस्रपयो हि (G3 °योभि-) चक्रुः; M1 कृत्स्नस्य जगतो महर्षयो स्वस्ति इष्टपयो हि चक्रुः; (sic); M2-4 महर्षयो जगतः स्वस्ति चक्रुः. — (L. 8) K4 तमुद्यतं प्रेक्ष्य महामहेषुः; T1 G M तमुद्यतं (T1 तमुद्यतं; M2-4 समुद्यतं) इष्ट्य महात्मनेषुं. — (L. 9) K4 सुसंविद् (for तु तं चै).

19 M1.3 partly damaged. — °) K1 युक्त्वा; K4 D1 युक्ता; D4 युक्तं; G2 युक्त्वा (for युक्त्वा). G3 वरास्त्रेण (for महा). D4 च तेन; T2 G M2-4 वरेण (for परेण). K3 V1 B3.4 D1 चा (B3 वा)स्त्रविद्; B1 D2.3 चास्त्रं (D2 °स्त्र-); Dn1 D3 चापं; D3 चाशु; T1.2 G M मन्त्रैर् (for मन्त्रविद्). — °) S1 विकृष्य; S2 K1.2.4 विक्रम्य; D4 विस्फार्य (for विकृष्य). D3 गांजीवम्; M1 पाण्डवम् (for गाण्डीवम्). K3 V1 B Da1 Dn1 D1.3-5 M1 सत्वरं; D2 M2-4 सखरं; T1.2 G2.3 सुखरं; G1 पार्थः (for सखनम्). — °) S1 K2 मयास्त्रोऽप्रतिमो; K1 मयास्त्रोऽप्रतिमो; B2-5 Da1 D1.3.5 T1 G M महास्त्रप्रतिमो; Dn1 T2 महास्त्रं (T2 °स्त्र-) प्रतिमो; D2 मयास्त्रोऽप्रतिमो. K3 V1 B2-5 D2.8 T1 G2 M2.4 [S]स्तु मे; Da1 D1.5 [S]स्तु ते; T2 स्तुवन् (for धृतः). Dn1 D6 महाश (Dn1 °स); G1.3 शरोत्तमः; M1 मेधरः (for धृतः शरः). K1 चरश्च (sic). K4 अयं महास्त्रोऽप्रतिमो मे शरः; B1 D3.4.7 अयं महास्त्रोऽप्रतिमो मे शरः. — °) K2.4 शरीरं (K4 °रि)भिश्च; K3 शरीरिणां; V1 B1.3-5 Dn1 D3.6-8 T2 G1.3 M शरीरहृत्; Da1 D1.5 °कृत्; D2 °भृत्; D3 शरीरां (sic); T1 शरीरः; G2 शरीरिभिश्च. G2 M1 चासुहरश्च (M1 °रं). S2 सुहृदः; D2.3 T1.2 G1.3 M1.2.4 दुर्हदां; D3 दुर्धरः; G2 दुःसहं. B2 सुशल्य एव भीममुज्जगंसंनिभः.

20 °) B2 D6 च; T2 द्वि; G M1.3 [S]भि (for स्ति). T1 कुरवश्च (for गुर). G2 पूजिता (for तोषिता). — °) V1 B D M2.3 यदी (D6 प्रदि)ष्टं. B3

अनेन सत्येन निहन्त्वयं शरः

सुदंशितः कर्णमरिं ममाजितः ॥ २०

इत्युचिवांस्तं स मुमोच वाणं

धनंजयः कर्णवधाय घोरम् ।

कृत्यामथर्वाङ्गिरसीमिवोग्रां

दीप्तामसह्यां युधि मृत्युनापि ॥ २१

ब्रुवन्किरीटी तमतिग्रह्ये

*अयं शरो मे विजयावहोऽस्तु ।

जिघांसुरकैन्दुसमप्रभावः

कर्णं समाप्तिं नयतां यमाय ॥ २२

तेनेषुवर्षेण किरीटमाली

ग्रहृष्टरूपो विजयावहेन ।

C. 8. 4797
B. 8. 91. 49
K. 8. 98. Subst.

सुदंशितः D₂ सुदंशितः; D₃ सुदंशितः; S (T₃ missing) सुदंशितं (for सुदंशितं). B₂ सुदंशितः; D₃ यथा; S (T₃ missing) यदि (for यथा). B₂ Dn₁ श्रुतं तथा (by transp.). B₂ सुभं; B₂ च यत्; Dn₁ D_{1.5} कृतं; D₂ सुतं (for श्रुतम्). — °) V₁ अन्येन (for अनेन). K₁ सत्त्वेन; D₂ सत्ये नु; D₃ लप्तेन (sic) (for सत्येन). K₃ नयतु (for निहन्तु). B₂ अनेन सत्येन हि पाण्डवेयः. — °) K_{1.2.4} सुदंशितः; K₃ सुसंशितः; V₁ B Dn₁ D_{1.5.7} G₂ M₁ सुसंशितः (B₁ 'त'); Dn₁ सुसंश्रितः; D_{2.4.8} सुसांशितः; D₃ T₁ सुसंशितः; D₃ T₂ G_{1.3} M₂₋₄ सुसंश्रितः (M₂₋₄ 'तं') (for सुदंशितः). G₂ अयं (for अरिं). B₂ D₃ अरातिमास्थितः; B₄ (marg.) अरातिमास्थितः (for अरिं ममाजितः). S₂ ममाजितः; K₁ समाजितः; K₃ समाजितः; K₄ 'जितं'; V₁ B_{1.4.5} D_{3.7} T₂ G मयार्थि (V₁ 'जि') तः; B₂ Dn₁ D₂ समोजितं (D₂ 'त'); Dn₁ D_{1.5} समाजितः; D₂ समाजितः; T₁ समोजितः; M ममाजितः (for 'जितः'). — After 20, T₁ ins.:

1155* धर्मात्मा सत्यसंधश्च धर्मराजो दयापरः ।

जितेन्द्रियः सत्यवादी तथैव जहि सूतजम् ।

21 Before 21, M₁ ins. संजयः. — °) K₃ [ऊ] चिवातः; B₂ D₃ [इ] दसुक्त्वा (for [ऊ] चिवांस्तं). T₂ [ऊ] चिवांस्तं (for [ऊ] चिवांस्तं स). K₃ V₁ B D प्रमुमोच; T₁ G₂ M₂₋₄ सुमुचे च; G_{1.3} प्रमुमुक्षुश्च; M₁ सुमुक्षुश्च (for स मुमोच). B₂ D₃ तं शरं (for वाणं). — °) K₃ D₃ कृत्वा (for कृत्याम्). T₁ G₂ कृत्या ह्यथर्वांगिरसी (G₁ 'स') प्रचोदितो; T₂ कृत्यां त्वथर्वांगिरसी प्रचोदितः; G₁ कृत्या ह्यथर्वांगिरसि प्रचोदितो; G₃ कृत्या ह्यथर्वांगिरसि प्रचोदितः; M₁ कृत्यां ह्यथर्वांगिरसि प्रचेरितः; M₂₋₄ कृत्या ह्यथर्वांगिरसी प्रचोदितः. — °) M₃ partly damaged. D₃ असह्यो; D₃ असह्यां (for असह्यां). T_{1.2} G M_{1.2.4} यथा त्वं जहि शत्रवं सम.

22 B₂ repeats 22 after 23. — °) B₂ (second time) D₃ इदं (for ब्रुवन्). V₁ B_{2-4.5} (second time) D₂ [इ] त्यतिसंग्रह्यो; B₁ Dn₁ D_{1.5} [इ] त्यमिसं; D₂ तदनुग्रह्यो; D_{1.3} तमिति ग्रह्यो; S (T₃ missing) तमभिं (for तमति). — °) S K_{1.2.4} V₁ B_{1-4.5} (first time) Dn₁ Dn₁ D_{1-2.5-8} ह्ययं; K₃ जयं; D₃ ह्यसौ (for 'अयं'). K₃

करो (for शरो). S₂ K₁ D₂ विजयाय वो (S₂ व) स्तु (for 'वहोऽस्तु'). B₂ (second time) T₂ ससर्ज कर्णाय तमप्रमेयं; T₁ G [S] सज्जदेवानां (G₁ महाहवे) जयहेतुं म (G_{1.3} 'तुम') हेतुं; M₁ ह्ययं देवा जयहेतुर्महेतुः; M₂₋₄ व्यवासृजजयहेतुर्महेतुः. — T₂ om. (? hapl.) 22^a-23^b. — °) B₂ D₃ G₁ प्रभावः. — °) K₃ V₁ B (B₂ first time) Dn₁ Dn₁ D_{1-3.5-7} मयालो (K₃ 'लो'; B₂ 'लं'); D₃ त्रिपुं मे; D₃ महालो (for समाप्ति). B₂ (second time) D₃ कर्णं विपक्तं विपमे निममे (B₂ 'मं'; T₁ G M कर्णं (G₃ 'र्णं') वली (T₁ वली) पाण्डवः क्षिप्रकारी. — After 22, Dn₁ S (T₃ missing) ins.:

1156* ततो विमुक्तो बलिना महेषुः

प्रज्वालयामास दिशो नमश्च ।

[(L. 1) Dn₁ तथा (for ततो). G विमुक्तो बलिः (for 'को बलिना'). Dn₁ [अ] हेतुः (for नहेतुः). — (L. 2) T₁ G नमो दिशश्च (by transp.).]

23 T₂ om. 23^a (cf. v. l. 22). D₃ om. 23. — °) K₃ तं च (for तेन). K_{1.3} D₃ [इ] पुवी (K₁ 'वा') र्येण; B₂ [अ] र्वीयेण (for [इ] पुवर्येण). Dn₁ किरीटमाली. — °) K₃ ग्रहृष्टयोधा; D₂ चेता (for 'रूपो'). K_{2.4} विजयाय वाहने (K₁ 'य वोस्तु'); K₃ विनयावहोना (sic). — °) D₂ जिघांसुरकैणः; D₃ जवान चक्रेदुः; T₂ जिघांसुरकैन्दु- (for जिघांसुरकैन्दु). B₁ समप्रमे ते; Dn₁ D_{1.5} प्रमेतः; T₂ प्रभावः. — °) K_{1.4} विमुक्तं (for विपक्तं). Dn₁ D_{1.5} T₂ कर्णं विवि (T₂ 'प') कं विपमे निममं. — T₁ G M subst. for 23: Dn₁ ins. after 23:

1157* सैन्यान्पनेकानि च विप्रमोह

गाण्डीवमुक्तैर्विजयेन भङ्गे ।

तेनार्जुनः सप्तहनीयमध्या-

च्छिरोऽद्वरस्तपुत्रस्य राजन् ।

[G₂ om. lines 1-2. — (L. 1) G_{1.3} [अ] नीकानि. T₁ विप्रशीर्षः; M₁ मुह्य. — (L. 2) G_{1.3} गाण्डीवमुक्तेन ततो महात्मा. — (L. 3) G_{1.3} तेनार्जुनस्तन्महनीयमस्य; G₂ ततोर्जुनस्तेन स वीरवर्धः.]

T₁ G M cont.: T₂ cont. after line 6 of 1153*:

1158* छिन्नं पपाताञ्जलिकेन दृष्टं

कायोऽस्य पश्चादरणीं जगाम ।

C. p. 4797
F. p. 91. 50
K. p. 98. subet.

निघांसुरकैन्दुसमप्रभेण

चक्रे विपक्तं रिपुमाततायी ॥ २३

तदुद्यतादित्यसमानवर्चसं

शरन्नभोमध्यगभास्करोपमम् ।

वराङ्गमुर्व्यामपतचमूपते-

दिवाकरोऽस्तादिव रक्तमण्डलः ॥ २४

तदस्य देही सततं सुखोदितं

स्वरूपमत्यर्थमुदारकर्माणः ।

[(L. 1) T₂ शिरः (for छिन्न). — (L. 2) T₂ M₂₋₄ च (for डल).]

On the other hand, K₄ V₁ B D₁ D_{1.5-7} T₂ ins. after 23: D₁ cont. after 1157*:

1159* ततोऽर्जुनस्तस्य शिरो जहार

वृत्रस्य वज्रेण यथा महेन्द्रः ।

शरोत्तमेनाञ्जलिकेन राज-

स्तदा महास्त्रप्रतिमत्रितेन ।

पार्थोऽपराद्धे शिर उच्चकर्त

वैकर्तनस्याथ महेन्द्रसूनुः ।

तत्पापतच्चाञ्जलिकेन छिन्न-

मथास्य कायो निपपात पश्चात् ।

[(L. 1) T₂ तेन (for ततो). K₄ — (L. 2) वज्रेण वृत्रस्य (by transp.). B₄ नरैद्रः; D₄ सुरैद्रः (for महेन्द्रः). — (L. 6) T₂ ननाद चापि (for वैकर्तनस्य). D₁ D_{1.5} T₂ [आ]यु (for [अ]य). — With lines 7-8 in T₂, cf. 1158*. — (L. 8) V₁ D₁ अपास्य; D₁ तथास्य.]

24 S K₁₋₈ D₂ om. 24^a. D₈ om. 24. — ^a) T₁ M₁ तम् (for तद्). B₅ G_{1.8} उद्यतादित्यः; T₁ अज्जुता; T₂ G₂ M उद्यता (for उद्यता). D₁ G₃ तेजसं (for वर्चसं). D₄ ततोऽर्जुनस्तस्य शिरो जहार. — ^b) K₄ शरोत्तमो मध्यगः (for शरन्नभो). V₁ मध्यगताक्षरोत्तमं. T₁ M शिरः सु (M₂ शिरस्तु; M₄ शरस्तु) मध्यदिनभास्करस्त्वियं; T₂ शिरस्तु मध्यदिनभासुनोपमं; G शिरस्तु (G₁ रसः; G₂ रसु) मध्यदिनभास्करप्रभं. — After 24^{ab}, K₃ ins.:

1160* शरेण कर्णस्य शिरो जहार ।

— ^c) D₈ वीरांगम्; G₂ परांगम् (for वराङ्गम्). D₄ न्यपतत्. K₃ च भूपते; B₁ D₇ चमूपते; B₂ वृषस्य; B₅ D₁ D₂ S (T₃ missing) चमूपते; D₁ D_{1.4.5} च भूपते (for चमू). — ^d) D₂ M₂ रक्तमण्डलं.

25 T₂ om. 25. — ^e) K₃ V₁ B_{1.3} D₁ D_{2.5.7.8} तमस्य; B_{2.5} D₁ D₈ M ततोस्य; D₁ तमस्य; D₄ तं तस्य; T₂ तत्तस्य (for तदस्य). K₁ D₁ T₁ देहे; K₃ V₁ B D₁ D_{1-5.7.8} G₁ देहं; D₈ जीवः (for देही). K₃

परेण कृच्छ्रेण शरीरमत्यज-

मृहं महर्द्धीव ससङ्गमीश्वरः ॥ २५

शरैर्विभुषं व्यसु तद्विवर्मणः

पपात कर्णस्य शरीरमुच्छ्रितम् ।

स्रवद्रणं गैरिकतोयविस्रवं

गिरैर्यथा वज्रहतं शिरस्तथा ॥ २६

देहात् कर्णस्य निपातितस्य

तेजो दीप्तं खं विगाह्याचिरेण ।

G सुखेधितं; V₁ B D₁ D₁ D_{1-3.5-8} सुखोधितं; D₄ सुपोधितं; T₁ सुखेधितं; M सुखेधितः (for सुखोदितं). — ^b) S₂ K_{1.3.4} V₁ B D₂₋₃ S (T₃ missing) सुरूपम्; D₁ *रूपम् (for स्वरूपं). T₁ G M सुखं सुगंधि च (for उदारकर्माणः). — D₈ reads 25°-26° on marg. — ^c) K₃ शस्त्रेण; K₄ शस्त्रेण (for कृच्छ्रेण). K₃ शरैर्यथा-त्यजद्; V₁ शरैर्यथा; B D_{3.4.7} T₁ शिरः समं; D₁ D_{1.5} शनैर्यथा; D₁ शिरं समं. K₁ अभ्यजद्; D₈ G₁ अत्यगाद् (for [अ]त्यजद्). D₈ परेण कृच्छ्रेण शरो यथात्यजद्; C₇ वरेण कृच्छ्रेण शिरः समत्यजद्. — ^d) K₁ गुमहंद्दीव (sic) (for गुहं महर्द्धीव). D₁ D_{1.5} महर्द्धीव; D₂ महर्द्धीव (for महर्द्धीव). V₁ B_{1.8} D₁ D_{2.8} सुसंगमीश्वरः; D₁ समप्र. K₃ गुहं समुद्धो वसुसंगमीश्वरः; K₄ गुहं महर्द्धीवशंसंगं; B₂ गुहं महर्द्धीवसंगां (sic); B₅ गुहं शनैर्महर्द्धीव संगं; D₄ गुहं यथा सर्वसमुद्धं; D₈ गुहं महर्द्धि च समप्र; D₃ गुहं गुह्यीव व्यपसंगं; T₁ G₁ गुहं महर्द्धी नि (G₁ गुहान्महर्द्धीव-वसन्महर्द्धीवः; G₂ गुहान्सिद्धिरसन्महर्द्धीवसुनि; G₃ M गुहान्महर्द्धी नि (G₃ धैर्नि) वसन्निवेश्वरः; C₇ अहं महर्द्धीव-संगमीश्वरः.

26 ^a) K₃ व्यनुजः; K₄ विभुषं; V₁ B_{1.3.4} G₁ वितुषं; B₂ D₁ D₁ D_{1.5.6} T_{1.2} G_{2.8} M विभुषं; B₅ D_{3.4.7.8} वितुषं; D₂ विरुषं (for विभुषं). S₂ विसु; D₈ वसु (for व्यसु). V₁ B_{1-3.4} (marg.) D_{3.7} तत्सुवर्चसः; B_{4.5} D₁ D_{1.4.5.8} M_{2.3} तत्सुव (B₄ ध)मणः; D₁ तत्सुवर्चसः; D₂ सुवर्मणः; D₈ सूर्यवर्चसः; T₁ तद्विवर्मः; T₂ तत्सुवर्चसः; G₁ तत्सुवर्मणः; G₂ तद्विवर्मः; G₃ तत्सुवर्मः; M_{1.4} तत्सुवर्मणः (for तद्विवर्मणः). — ^b) T₁ G_{1.2} M उज्जितं (M₁ तः); G₁ अचितं (for उच्छ्रितम्). — T₁ om. 26°. — ^c) K₃ द्रवद्रणं; G₁ सुवद्रणं. G₂ T₂ G_{1.8} M गैरिकतोयमास्त्रवद्. K₁ विस्त्रवो; K₃ निस्त्रवं; D_{4.6.8} विस्त्रवं (for विस्त्रवं). — ^d) V₁ T₂ गिरिः. T₂ M₁ वज्रहतः. K₃ शरस्तथा; D₁ महाशिरः; G₂ शिरस्तथा (for था).

27 ^a) D₁ च (for तु). T₂ निपाति तत्तदा (sic).

तद्वदुतं सर्वमनुष्ययोधाः

पश्यन्ति राजन्निहते स्म कर्णे ॥ २७

तं सोमकाः प्रेक्ष्य हतं शयानं

प्रीता नादं सह सैन्यैरकुर्वन् ।

तूर्याणि चाजघ्नुरतीव हृष्टा

— ^a) V₁ B D (except D₃) S (T₃ missing) सूर्य
(B₂ 'सूर्य') (for दीर्घः). Dn₁ वितत्य; S (T₃ missing)
विद्वत् (for विगाह्य). K₃ V₁ B D S (T₃ missing)
[वा]विदेश (for [अ]चिरेण). — ^c) B₂ D₃ -वीराः;
M₂₋₁ -वीधासः. — ^d) B₂ पश्यन्तिवन्तो; Dn₁ T₂ G_{2.3}
संरष्टवन्तो; T₁ संहृष्टवन्तो; G₁ M ते ह (M₁ तद्)ष्टवन्तो (for
पश्यन्ति राजन्). — K₄ V₁ B Dn₁ D_{1.3.5-7} ins.
after 27: D₄ after 28^{ca}: T₂ cont. after 1164*:

1161* ततः शङ्खान्पाण्डवा दध्मुरुच्चै-

हृष्टा कर्णं पातितं फाल्गुनेन ।

तथैव कृष्णश्च धनंजयश्च

हृष्टौ तदा दध्मुराशु शङ्खौ ।

[(L. 1) T₂ यादवा (for पाण्डवा). — (L. 2) T₂ पतितं.

— After line 2, D₄ ins.:

1162* अथान्तरिक्षेऽपि विगाह्य सूर्यं

विदेश तेजो ज्वलितं हि तस्य ।

हतोत्तमाङ्गं च शरीरमाञ्जौ

पपात कर्णस्य शरावकीर्णम् ।

— (L. 3) K₄ कृष्णस्य; V₁ कृष्णोपि. — (L. 4) B₄ D₃
हृष्टौ (for हृष्टौ). K₄ B₂ तथा; B₁ damaged; Dn₁ D_{3.4}
को (for तदा). B₂ आशु शङ्खैः; V₁ Dn₁ वारिजातौ; T₂
शङ्खौ तौ (for आशु शङ्खौ).
After the above, D₄ cont. 1163* and T₂ 1166*.

28 ^a) V₁ ते (for तं). K₄ प्रेक्ष्य (for प्रेक्ष्य). B₂

D₃ हृष्टा भृशं सोम (D₃ सैन्यैः)काः सिंहनादान्. — ^b) D₄

प्रीत्या V₁ B_{1.3.4} Dn₁ D_{1.3-5.7} नादान्. K₃ प्रीता

ननादानसहस्रानकुर्वन्; B₂ D₃ नेदुर्दृष्टा (D₃ नेदः संख्ये) निहतं

सुरपुत्रं; B₃ Dn₁ सैन्यैः सार्धं सिंहनादानकुर्वन् (Dn₁

'नयचक्रः'); S (T₃ missing) प्रीता निनादं सुसुप्तः ससैन्याः

(T₁ 'मेनाः'). — ^c) S₂ D₄ तूर्याणि; G₂ सूर्याणि. K_{1.3}

B₁ Dn₁ D_{2.3.5} सं (D₂ om. सं)जघ्नुरः; Dn₁ D₃ वाजघ्नुरः.

— ^d) T₁ G M चापि (for चैव). K₄ B₁ ध्वजांश्च

(for भुजांश्च). — After 28^{ca}, D₄ ins. 1161*; while,

S K V₁ B Dn₁ D_{1-3.5.7.8} ins. after 28^{ca}: D₄

cont. after 1161*:

1163* संवर्धयन्तश्च नरेन्द्रयोधाः

पार्थ समाजघ्नुरतीव हृष्टाः ।

वासांसि चैवादुधुबुर्भुजांश्च ।

बलान्विताश्चाप्यपरे ह्यनुत्य-

न्नन्योन्यमाश्लिष्य नदन्त ऊजुः ॥ २८

दृष्ट्वा तु कर्णं भुवि निष्टनन्तं

हतं रथात्सायकेनावभिन्नम् ।

[(L. 1) B₁ समुर्ध्वतश्च. B₂ तु (for च). — (L. 2)

D₃ समाजघ्नुरतीव हृष्टाः.]

— ^a) D₂ ववल्लगुरन्ये; D₄ बलाश्रिताश्च; T₁ बलाधिकाश्च;

T₂ पताक्रिताश्च; G_{1.3} बलानि तस्य; G₂ बलानिनश्च (sic); M

बलाकिनीं च (for बलान्विताश्च). K₁ B_{3.4} Dn₁ D_{3.7}

[अ]परे ह्यप्यनुत्यन्; K₂ परे ह्यनुत्यन्; K₃ [अ]प्यपरे

निगृह्य नृत्यन्ति; K₄ परैर्ह्यनुत्यन्; B₂ 'प्यपश्यन्नृत्यन्; B₃ 'परेभ्य-

नृत्यन्; D₂ ह्यपरे ह्यनुत्यन्; S (T₃ missing) [अ]प्यपरे ह्य-

(G₂ न)नर्तयन्. D₃ वरुथिन्यां चाप्यनुत्यन् चान्ये. — T₁

G₂ om. 28^{ca}. — ^f) K₃ च तद्भुजः; B₂ प्रहृष्टरोमाः;

B₃ च दुद्रुतश्च; B₄ च तद्भुजः; Dn₁ D_{1.2.3.5} T₂ G_{1.3}

M₂₋₁ च तत्तद्भुजः; D₃ च तत्तद्भुजः; M₁ च तं तद्भुजः (for

नदन्त ऊजुः).

29 ^a) K₃ om. दृष्ट्वा. B₁ D₂ T_{1.2} G M om.;

D_{3.3} च (for तु). K₃ भुजान् (for तु कर्णं). D₃ om.

कर्णं. K₃ भुवि निस्सन्तं; Dn₁ भुवि वा विपद्यं; D₂ भुवि

विस्सन्तं; D₃ भुवि निमृन्तं (sic); D₄ भूमितले निपद्यं; D₅

भुवि विस्सन्तं; D₆ भुवि निस्सन्तं; T₁ तत्र मही पतंतं; T₂

M₂₋₁ भूमिमनुप्रविष्टं; G₁ भूमिनिष्टनन्तं; G_{2.3} नीमपराक्रमं

तं; M₁ भूमिमभिष्टनन्तं (for भुवि निष्टनन्तं). — ^b) V₁

B Dn₁ D_{1.3-5.7} कृतं; Dn₁ कृत्ता; D₃ हतं; M₂₋₁

हतं (for हतं). S₂ V₁ B₁₋₁ D_{3.1.2.7} तथा (for

रथात्). Dn₁ सायकैरः; S₂ [अ]वभिन्नं; V₁ B_{1.4} Dn₁

D_{1.3-5.7} [अ]तिभिन्नं; B_{2.5} [अ]तिविद्धं; B₃ [अ]रविद्धं;

Dn₁ [अ]जुनस्य; D₂ [अ]तिविध्रम्; G₁ [आ]तैर्देहं; M₂₋₁

[अ]र्देयित्वा (for [अ]वभिन्नम्). T_{1.2} G_{2.3} हृदं (T₂ G_{2.3}

हतं) हृदात्सर्वमिवाव (T₂ 'न'; G_{2.3} पविद्धं; M₁ हतं

रथात्सायकात्तधन्वा. — T₂ om. (1 hapl.) 29^{ca}. — ^c) S₁

K₂ मलानिलेन; K₃ देहानिलेव (for महानिलेन). K₁ V₁

B₃₋₅ Dn₁ D_{3.4.7} अद्रिन्; T₁ G M अद्रिन् (for अद्रिन्). D₃

संकल्पवृक्षं माहतेनेव भस्म. — ^d) S₁ (sup. lin. as in text)

K₁ D₃ चयने; K₃ नयने; V₁ B₃₋₅ Dn₁ D_{1.3.5-7}

T_{1.2} G M_{1.3} (sup. lin.) [अ]ग्निमिव; B₁ D₁ M_{2.4} [अ]

ग्निमिव; B₂ चयाने; D₂ शयनं (for शयने). K₃ D₃

निशांतं; K₄ निशंते; V₁ B Dn₁ D_{1.3-7} S (T₃

missing) प्रशांतं; D₂ श्रितं (for निशान्ते). — K₄ V₁

B D (except D_{3.5}) ins. after 29: T_{1.2} G M cont.

after 1167*:

C. 8. 4208
B. 8. 91. 60
K. 8. 98. 59

महानिलेनाग्रिमिवापविद्धं

यज्ञावसाने शयने निशान्ते ॥ २९

शरैराचितसर्वाङ्गः शोणितौघपरिप्लुतः ।

विभाति देहः कर्णस्य स्वरश्मिभिरिवांशुमान् ॥ ३०

प्रताप्य सेनामामित्रीं दीप्तैः शरगमस्तिभिः ।

वलिनार्जुनकालेन नीतोऽस्तं कर्णभास्करः ॥ ३१

1164* रराज कर्णस्य शिरो निरुक्त-

मस्तं गतं भास्करस्येव विम्बम् ।

[(L. 1) K₄ निरुक्तम्; Dn₁ निरुक्तम्; — T₂ om. line

2. — (L. 2) K₄ B₃ Da₁ D_{1.5.6} अस्तं गते; B₂ T₁ G_{2.5} M_{1.2} अ(M₁ ए)स्ते गिरौ; D₆ G₁ अस्ताद्विरे (for अस्तं गते).]

— After the above, T₂ cont. 1161*, while B_{2.5} D₆ cont. after 1164*:

1165* हतोत्तमाङ्गस्य स तस्य देहः

परिप्लुतः शोणितौघप्रलेकैः ।

रराज कर्णस्य शरावकीर्णः

स्वरश्मिजातावततो यथार्कः ।

[(L. 1) B_{2.5} कृतो (for हतो). — (L. 2) B_{2.5} प्रयुक्तः (for प्रलेकैः). — (L. 4) B_{2.5} सुरश्मि- (for स्वरश्मि-).]

B_{2.5} D₆ cont.: Dn₁ cont. after 1164*: T₂ after 1161*:

1166* प्रताप्य सेनां खलु पाण्डवीं रणे

शरांशुभिः पावकतुल्यदीप्तिभिः ।

किरीटिकालेन तु कर्णभास्करो

व्यनीयतास्तं दिवसावसाने ।

[(L. 1) B₂ विष्टव्य (sic); T₂ ततोच्य (sic) (for प्रताप्य). Dn₁ T₂ स तु पाण्डवो (for खलु पाण्डवीं).

— (L. 2) Dn₁ T₂ शरांशुभिर्भास्करतुल्यदीप्तिभिः. — (L. 3) B₂ किरीटिना तेन (for टिकालेन). B₂ स; Dn₁ सु-; T₂ हि (for तु). — (L. 4) B_{2.5} D₆ प्रसङ्ग नीतोस्त (B₂ तः स)-

मुदीर्णतेजसा (D₆ गिरि महात्मना).]

On the other hand, T_{1.2} G M ins. after 29:

1167* तदानन्तं सत्पुत्रस्य राज-

न्विभ्राजते पश्चिमिवापनालम् ।

[(L. 1) G₁ सूर्यसुतस्य (for सत्पुत्रस्य). — (L. 2) G₁ निपातितं (for विभ्राजते). T₁ धर्मम् (for पश्चम्).]

30 ^a) K₃ अर्दित (for आचित). M₃ सवांगं.

— ^b) K₃ शोणितेन (for तौघ-). M₂₋₄ परिप्लुतं.

— ^c) S (T₃ missing) रराज (for विभाति). T₁ G₁ M₂₋₄ देहं. — ^d) B_{2.5} Da₁ D_{1.5} सुरश्मिभिर; G₂

तस्यांशुभिर् (for स्वरश्मि). B_{2.5} om. इव.

अस्तं गच्छन्त्यथादित्यः प्रभामादाय गच्छति ।

एवं जीवितमादाय कर्णस्येपुर्जगाम ह ॥ ३२

अपराह्णे पराहस्य द्रुतपुत्रस्य मारिप ।

छिन्नमञ्जलिकेनाजौ सोत्सेधमपतच्छिरः ॥ ३३

उपर्युपरि सैन्यानां तस्य शत्रोस्तदञ्जसा ।

शिरः कर्णस्य सोत्सेधमिषुः सोऽपाहरद्भुतम् ॥ ३४

31 ^a) B₂ om. प्रताप्य. D₃ विष्टव्य; T₁ संताप्य; T₂

विष्टव्य; G_{1.3} M निष्टव्य (for प्रताप्य). K₃ धारिणी; B₁

अमिता; T₁ बहुभिर्; T₂ आमित्रां; M₁ आमैत्री; M_{2.4} तामैत्री;

M₃ (sup. lin. as in text) तामित्रीं (for आमित्री). G₂

नष्टव्यसनमामित्री. — ^c) T₁ अर्जुनेन यत्काले. — ^d)

Ś K गतोस्तं; Da₁ D_{1.5} नीतोतं; T₁ नितातं (for नीतोऽस्तं).

T₁ भास्करं.

32 ^a) D₃ अस्तं (for अस्तं). G₂ M₄ गच्छद्. D₃

तथा (for यथा). K₃ आदित्य; T₁ त्वं. D₆ प्रसङ्ग चेत

आदित्यः. — ^b) K₃ प्रभा व्यादाय. — ^c) Dn₁ तथा

(for एवं). — ^d) K₂ D₃ कर्णस्ते (D₃ से)पुर्. B₂₋₅

Dn₁ D_{2.5} T_{1.2} G₂ M सः (for ह).

33 ^a) K_{3.4} D_{2.4.5} G₂ Ca अपराह्णे (for ह्णे). Ś₁

[S]परानस्य (sic); K₃ श्रमार्तस्य; B₁ कृत्य; B₁ Bom. ed.

होस्य; D₆ पराह्णे च; G₂ परांगस्य; Ca. n. v. Madras ed.

[S]पराहस्य; Co Cal. ed. [S]पराहस्य; Cap पराहस्य

(as in text). G₁ अपराह्णापराह्णे च. C₇ कृत्याः

कन्यावस्थयां जातत्वात् अपराणि सर्वेभ्योपि बहूनि अहानि

दिनानि यस्य सोयमपराह्णः कर्णस्य बहुवचस्कस्येत्यर्थः।

— ^b) B_{2.4} (marg.) Da₁ Ca श (B₂ न)तपूर्वस्य (for

सूतपुत्रस्य). K₃ मारिप; Ca ^cप (as in text). — ^d)

B₂ छिन्नमंजलिके चैव; M₁ छिचै***** जौ. — ^e) T₂

सोच्छ्रायम्; G₂ सोऽसधीम्; C₇ सोत्सेधम् (as in text). B₁

(marg.) अगमत् (for अपतत्). B₂ पुनरादाय सायकः.

Ca सोत्सेधमपतस्थिरः (corrupt).

34 ^a) T₁ सेनां तां; T₂ G₃ M₁ सेनानां; G₂ M₁₋₄

सेनायां (for सैन्यानां). D₆ यत्र पाण्डवलव्योम्नि. C₇ as

in text. — ^b) K₄ तदंजसा; V₁ B₁ तदांजसा; Dn₁

तदंजसा; B₂ ततोऽजसा. D₆ दिवाकर इवापतत्; T₁ G_{2.3}

विनिम्रजितं (T₁ न्नहितं) जनं; G₁ विनिम्रजितराजनाम्;

M विविम्रजितं (M₁ रतं) जनं. — ^c) K₂ सोत्सेधः; D₁

सोत्सेधम्; T₂ M₂ चोत्सेधम् (for सो). — ^d) B_{1.4} D_{2.7}

इषुणापा (B₁ प्रा)हरद् (for इषुः सोऽपा). K₂ सौराहद्;

B_{2.5} Dn₁ सोऽपहं; D₂ सोपहं; D₄ आपहं; D₆ तदहं (for

संजय उवाच ।

कर्णं तु शूरं पतितं प्रथिव्यां

शराचितं शोणितदिग्भगात्रम् ।

दृष्ट्वा शयानं भुवि मद्राज-

खिलध्वजेनापययौ रथेन ॥ ३५

कर्णे हते कुरवः प्राद्वन्त

भयादिता गाढविद्धाश्च संख्ये ।

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि सप्तपष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥

अवेक्षमाणा सुहर्षुनस्य

ध्वजं महान्तं वपुषा ज्वलन्तम् ॥ ३६

सहस्रेनत्रप्रतिमानकर्मणः

सहस्रपत्रप्रतिमानं शुभम् ।

सहस्ररश्मिर्दिनसंख्ये यथा

तथापतत्तस्य शिरो वसुंधराम् ॥ ३७

C. 8. 4817
G. 8. 91. 67
K. 8. 98. 71

1168* तच्छिरो भरतश्रेष्ठ शोभयामास मेदिनीम् ।

यदृच्छया महाराज आदित्य इव गां गतः ।

तं दृष्ट्वा समरविमर्दलब्धनिद्रं

दष्टोष्ठं रुधिरपरीतकातराक्षम् ।

राधेयं रथवरपृष्ठसंनिपण्णं

हीनांशुर्दिवसकरो मुहूर्तमासीत् ।

निःशब्दतूर्यं हतयौधमुख्यं

प्रशान्तदर्पं धृतराष्ट्रैस्सन्धम् ।

न शोभते सूर्यसुतेन हीनं

वृन्दं ग्रहाणामिव चन्द्रहीनम् ।

[5]

[10]

[(L. 2) Ds G1.3 यदृच्छयेव पतितं मंडलं चंद्र(G1 तिगम-; G3 चंद्रक्षितिः. — (L. 3) Ds चन्द्रनिधिं (for लब्धनिद्रं). — (L. 4) T2 रुधिरपरातकातराक्षं; M 'परीतकेक(M3 'त- त्वं — (L. 5) Ds राधेयं रथमभिवपुः संनिपण्णं; T2 राधेयं रथमभिवपुः हीनं; M1 राधेयं रथवरपृष्ठसंनिपण्ण. — (L. 7) Ds हतयौधवीर्यं; T2 'वीर्योयं; G1.3 'यौधमुख्यं; M 'यौधवीरं (M1 'त) — (L. 9) M1 सुतसुतेन (for सूर्य). — (L. 10) Ds मुराणाम् (for ग्रहाणाम्). G3 सूर्यहीनं (for चन्द्र). T2 न शोभते सूर्यसुतेन हीनं.]

35 Cf. 8. 68. 3^{ab}; 6^{ab}. S (T3 missing) om. 35. — ^a) Ds दृष्ट्वा (for शूरं). — ^b) S2 शिराचितं. — ^c) S K1.2.4 [उ]पययौ; K3 प्रययौ; B2.3 Dn1 D2.4.7 [अ]पययौ; B5 [अ]पि ययौ (for [अ]पययौ).

36 ^a) K3 V1 B Dai Dn1 D1-3.5.7.8 हते कर्णे (by transp.); K3 कर्णे मृते; D1 हते तु कर्णे. — ^b) D1 च (for तु). — ^c) S2 K3.4 B1 Dai Dn1 D1 अवेक्ष्य(B1 'व्य)माणा; K1 D1 अवेक्षमाणा (for 'णा). — ^d) K3 वपुषा (for 'षा). — For 36, Ds subst.:

1169* हते तु कर्णे कुरवः प्राद्वन्त भयादिताः ।
गाढविद्धाश्च संख्ये ते बाणैर्गाण्डीवधन्वना ।
अवेक्षमाणाः पाथेयस्य ध्वजं भीषणवानरम् ।
प्रतीपसैन्यहन्तारं प्राद्वन्ते दिसो दश ।

76

On the other hand, S (T3 missing) (which reads it after 8.68.6) subst. for 36:

1170* कर्णे हते पार्थभयाद्बुद्धु-

वैकटैने धार्तराष्ट्राः सशल्याः ।

अवेक्षमाणा सुहर्षुनस्य

केतुं महान्तं यशसा ज्वलन्तम् ।

[G2 om. lines 1-2. — (L. 1) T1 कौरवः (for पार्थ- भयात्). T2 हते कर्णे विदुता वै महारथाः. — (L. 3) M अपेक्षमाणा. — (L. 4) T1 कपिना (for यशसा).]

— After the above, S (T3 missing) cont. 1176*.

37 ^a) S2 K4 -प्रतिमाणः; B1 'मस्य; Ds 'मेन; T1 'नेन (for 'मान-). Ds पातितं; T1 कर्मणा; T2 -कर्णं (for -कर्मणः). — ^b) K3 B2-3 Dai D1.2.4-3 T2 सहस्रेनत्र; G1 'रश्मिः; G2.3 'रश्मिः (for 'पत्र-). K3 -प्रतिमं सुखं शुभं; B5 Ds -प्रतिमं तदाननं (for -प्रतिमानं शुभम्). — ^c) Ds T1.3 G2.3 M दिवससंख्ये (for दिनसंख्ये). — ^d) M1 ततो (for तथा). Ds [अ]वदत्; M1 पते (for [अ]पतत्). K1.3 V1 B D S कर्णशिरो (for तस्य शिरो). Ds धरायां; Ds धरातले (for वसुंधराम्). — After 37, Ds T1 G ins.:

1171* व्यूढोरस्कं कमलनयनं तसद्देमावभातं

कर्णं दृष्ट्वा भुवि निपतितं पार्थबाणाभितप्तम् ।

पांसुग्रस्तं मलिनमसकृत्पुत्रमन्वीक्षमाणो

मन्दं मन्दं व्रजति सविता मन्दिरं मन्दरश्मिः ।

[(L. 1) Ds कमलवदनं. T1 दीप्त- (for तप्त-). — (L. 2) G1 पुत्रं (for कर्ण-). — (L. 3) G1 कर्णम् (for पुत्रम्). T1 G1 उद्वीक्षमाणो (for अन्वी-). — (L. 4) Gs मंदरं (for मन्दिर-). Ds मंदरश्मिः.]

Colophon missing in T2. — Day of Karna's

Generalship: S K1.2.4 द्वितीये (S2 K1 'य- युद्धदिवसे.

— Adhy. name: S K V1 B D (except Ds) T1.2 G1.2

कर्णवधः; M1 द्वैरथे कर्णवधः. — Adhy. no. (figures,

words or both): S1 (sec. m.) 80; S2 67 (as in text);

K1 68; B1 Ds 89; B2 76; B4 99; B5 92; Dai 101;

D4 71; T1 M1 109; T2 100; G1 107; G2.3 M2-4 108.

C. 8. subst.
B. 8. 82. 1
K. 8. 89. 6

६८

संजय उवाच ।

शल्यस्तु कर्णाञ्जुनयोर्विमर्दे
बलानि दृष्ट्वा मृदितानि बाणैः ।
दुर्योधनं यान्तमवेक्षमाणो
संदर्शयद्भारत युद्धभूमिम् ॥ १
निपातितस्यन्दनवाजिनानां
दृष्ट्वा बलं तद्धतसूतपुत्रम् ।

68

 Ts is missing in this adhy. (cf. v. 1. 8.60.32).

1 § K Ds. 8 repeat 1st after 6. — ^b) B₅ D_{4.5} निहतानि बाणैः; D₅ T₁ G₁ विपुलध्वजानि; T₃ G_{2.3} M सू-
(T₃ सु) दितध्वजानि (for मृदितानि बाणैः). D₂ (first
time) भूयः (for बाणैः). — ^c) K₂ D₃ यातुम् (for
यान्तम्). § K₁₋₃ अववेक्षमाणं (K₃ 'ण'). — ^d) § K₁₋₃
D_{2.5} संदर्शयन् (K₁ 'यं'). B_{3.5} D_{4.1} D₅ ददर्श तां
युद्धभूमिं सुघोरां. — For 1st, D₄ subst.:

1172* निपातिते चाधिरथौ महारथे
ध्वज* ये सोमकपाण्डवैश्च ।

while D₅ S (Ts missing) subst. for 1st:

1173* ययौ स तेनैव रथेन तूर्णं

हेलीकृतः सृजयसोमकैश्च ।

[(L. 1) G₃ कर्णे (for तूर्णं). D₅ स जौटयन्; T₁ G हेलीकृतः.]
On the other hand, B_{1.2.4} D_{4.1} subst. for 1:

1174* शल्यस्तु कर्णे निहते किरीटिना

त्रस्तं बलं प्रसमीक्ष्यार्तरूपम् ।

ययौ हते चाधिरथौ पदातुगे

रथेन संच्छिन्नपरिच्छदेन ।

[(L. 2) D₃ [आ]त्तं (for [आ]र्तं). — (L. 3) B₂
चाधिरथे.]

2 ^a) §₂ निपाततः; K₄ B₁ D₄ 'तितं; D_{4.1} D_{1.5}
निपातितः (for 'तितः). D₅ वाजिनागान् (for 'नागं').
— ^b) K₄ उद्धतः; B_{1.4.5} D_{2.1} निहतं (for तद्धतः).
B_{2.3} D_{4.1} D_{1.5} S (Ts missing) बलं च दृष्ट्वा हत-
(B₂ निहतं) सूतपुत्रं. — After 2nd, S (Ts missing)
reads 7th, and D₅ S (Ts missing) read 2nd after
1176*. — ^c) D₂ दुर्योधनं; D₄ मद्राधिपो. K₂ [S]सु;
K₄ तु (for Sसु). B_{1.2} D_{4.1} D_{5.7} परिपूर्णः (for 'प्रति').
— ^d) K₄ B₄ निश्चसद्; B₂ न्यस्यसद्; B₅ न्यस्यसंश्च; D₅
निश्चसद् (for न्यस्य'). K₁ आंतरूपः; K₂ आतु (for

दुर्योधनोऽश्रुप्रतिपूर्णनेत्रो

मुहुर्मुहुर्न्यश्चसदार्तरूपः ॥ २

कर्णं तु शूरं पतितं पृथिव्यां

शराचितं शोणितदिग्धगात्रम् ।

यदृच्छया सूर्यमिवावनिस्थं

दिदृक्ष्वः संपरिवार्यं तस्थुः ॥ ३

प्रहृष्टवित्रस्तविषण्णविस्मृता-

आर्तं). K₃ मुहुर्मुहुर्न्यश्च सदा पतंतं (sic); D_{4.1} D_{1.7}
S (Ts missing) दीनो मुहुर्निश्चसन्ना (D_{4.1} T₂ 'संश्च';
D₂ 'सदा'तरूपः; D₄ मुहूर्तं 'श्चसदार्तरूपः'.
— After 2, § K D_{4.1} D_{1.2.5.8} ins.:

1175* धृतराष्ट्र उवाच ।

कथं नु कर्णाञ्जुनयोर्विमर्दे

दग्धस्य रौद्रेऽहनि विदुतस्य ।

बभूव रूपं कुरुसृजयानां

बलस्य बाणोन्मथितस्य संख्ये ।

[Cf. lines 1-4 of App. I (No. 43). — (L. 1) K_{1.3}
D_{4.1} D_{1.2.5.8} तु (for नु). — (L. 2) K₂ दुग्धस्य. K₃
रौद्रेऽहनि (for रौद्रेऽहनि). Ca cites रौद्रा. § D₂ विदुतस्य
(for विदुः). — (L. 3) K₄ 'धंजयानां; D₂ 'संज' (for 'सृज').
— (L. 4) K₃ बाणोन्मथितस्य; K₄ बाणैर्मथि; D_{4.1} बाणोन्मथिते च;
D₂ बाणैर्मथिते* (for बाणोन्मथितस्य). D_{4.1} D₂ कर्णे (for संख्ये).
K₃ बलेन बाणोन्मथितेन कर्णे.]

3 Cf. 8. 67. 35th. D₄ om. 3. Before 3, § K D_{4.1}
D_{1.2.5} ins. संजय उवाच; B₅ धृतराष्ट्र उवाच. — ^a) §₂
कथं (for कर्णं). D_{4.1} पृथिव्या. — ^b) §₂ शराचितः; T₁
G₂ 'चितं (for 'चितं). — ^c) §₂ K₄ सूर्यं (for सूर्यम्).
§ K_{2.4} अवनिस्थो; D₂ 'तस्थं; D₅ S (Ts missing)
'नि गतं (for 'निस्थं). — ^d) K₄ दिदृच्छ्वः (for 'क्ष्वः).
D₅ सूर्यमिवाव; G₁ ते परिवार्यं (for संपरि').

4 ^a) D_{4.1} D₄ प्रहृष्टः (for प्रहृष्टः). V₁ D₅ G₁
'विष्वस्तः; D_{4.1} D₁ 'विभ्रष्टः; D₅ 'वित्रष्टः; M₂₋₄ 'विस्त्रष्ट'
(for 'वित्रष्टः). Ca cites वित्रस्ता. K₂ 'विषाणः (sic);
K₃ 'सुखाश्च (for 'विषण्णः). Ca cites विषण्णा. K₃ V₁ B
D S (Ts missing) 'विस्मितास्य (for 'विस्मृतास्य). — ^b)
G₁ तत्रापरे (for तथा). V₁ B (except B₅) D_{4.1}
D_{1.2.5.7} परायणा; D_{4.1} D₅ 'हता इव; D₅ S (Ts missing)
'समन्विता (for गता इव). — § K_{1.2.4} D₅ om. (hapl.)
4th. D₅ repeats 4th after 5. — ^c) G₃ पदे (for

स्तथापरे शोकगता इवाभवन् ।

परे त्वदीयाश्च परस्परं

यथा यथैषां प्रकृतिस्तथाभवन् ॥ ४

प्रविद्धवर्माभरणाम्बरायुधं

धनंजयेनाभिहतं हतौजसम् ।

निश्म्य कर्णं कुरवः प्रदुदुबु-

परे). Ds (second time) त्वदीयाच्. Ks V1 B Dai D1.4.5 (both times). 7 च परस्परं जना (Ks तदा; Ds तथा); Ds S (Ts missing) च रणे विशां पते (for च परस्परं). — 4) Ds यथावशेषं; T1 Gs यथा यथेष्टं; G1 यथा तथैषां. T1 प्रतत्तासु; G1.2 युतनासु (for प्रकृतिस्). B2 यथा (for तथा). V1 B1-4 Dai D1.3.7 T2 G1 M तथा; Ds om.; Ds Gs गता; T1 गताः; G2 युता (for [अ]-भवन्). 5) Ca: यथा यथा हर्षशोकादिमयी प्रकृतिस्तथा तथा परे त्वदीयाश्चाभवन्! 6)

5 4) S1 K2 प्रविद्धः; K1 तं विद्धः; K3 प्रभ्रष्टः; B2 सविद्धः; D2.6 M1 प्रवृद्धः (for प्रविद्धः). V1 धर्मांतरणां-बरायुधं; B1.4 Dai D1.3-5.7 वर्माभरणाम्बरायुधा; Ds T2 Gs 'गायुधांबरं'; Ds 'गांतरायुधं'; G1 'गायुधांतरं'; G2 'गायुधांतरं' (for 'गायुधायुधं'). — 5) Ks युद्धे जवेन (for धनंजयेन). B1 अभिहता; Ds 'हितं' (for 'हतं'). K1.3 Bs-5 Dn1 Ds महौजसं; V1 B1.2 Dai D1-2.5.7 महौजसा (for हतौजसम्). D1 धनंजयेनाप्रतिमौजसा तदा; Ds S (Ts missing) 'येन' (G1 'ह') तं महारथं. — 6) Ks Dn1 Ds T2 Gs M निहाम्य; B2 विशाल्य; G2 निहत्य (for निश्म्य). V1 कर्णः; D1 सर्वैः; T1 Gs चैनं (for कर्णं). — 4) Ks [अ]कुला यथा; Bs Dn1 [अ]जने वने; Ds [अ]भवंस्तदा; Co [अ]-कुलाकुलाः (as in text). Ds S (Ts missing) हत(Ds महौजसं) केसरिणेव गोकुलं. — After 5, Ds repeats 4th. K1 V1 B Dai Dn1 D1.3.4.6.7 ins. after 5: Ds after the repetition of 4th: S (Ts missing) after 1170*:

1176* भीमश्च भीमेन महास्वनेन

नादं कृत्वा रोदसी कम्पयानः ।

आस्फोटयन्वल्गते नृत्यते च

हते कर्णे त्रासयन्धर्तराष्ट्रान् ।

तथैव राजन्सोमकाः सञ्जयाश्च

शङ्खान्धुमुः सस्वजुश्चापि सर्वे ।

परस्परं क्षत्रिया हृष्टरूपाः

सुतामजे निहते वै तदानीम् ।

[(L. 1) T2 G2 तु (for च). B1 महाश्रमेण; B2 'हुरेण; B2.1 'लरेण; Dn1 Ds तदा स्वनेन; Ds गदास्वनेन; S (Ts missing) तदा लरेण (for महास्वनेन). — (L. 2) B2 कृत्वा

हर्तृर्भा गाव इवाकुलाकुलाः ॥ ५

कृत्वा विमर्दं भृशमर्जुनेन

कर्णं हतं केसरिणेव नागम् ।

दृष्ट्वा शयानं भुवि मद्राजो

भीतोऽपमर्षत्सरथः सुशीघ्रम् ॥ ६

मद्राधिपश्चापि विमूढचेता-

नादं (by transp.); Bs कृत्वा नादः Bs कंपयित्वा (for 'यानः'). Ds S (Ts missing) समुद्रद्वोः (G2 M1 'नो') दसी (T1 G2 'सि') कंपयन्. — Ds om. line 3. — (L. 3) Dai D1.5 आस्फोटते (for 'यन्'). Ks Ds.7 हसते (for वल्गते). Ks कंपते च; Bs स प्रनृत्यन् (for नृत्यते च). S (Ts missing) आस्फोटयन् वल्गते च (G2 'तेव'; M 'नेन'). — (L. 4) G2 च कर्णे (for कर्णे). G1.2 द्रावयन् (for त्रासं). — (L. 5) T1.2 G2 तथा (for तथैव). B1 Dai D1.2.7 सोमकाः; T2 मद्राजः. Ks संजयश्च; Dn1 संजयाश्च; Ds पांडवाश्च. Bs Ds G1.3 M तथा राजन्संजयाः सोमकाश्च. — (L. 6) Ks V1 B2 Dai D1.2.5.7 सस्वजुश्चैव; B2 'क्षिरे च; Ds 'नश्चापि; G1 'नुश्चापि (for 'नुश्चापि). — (L. 7) Ks शयानः. — (L. 8) Bs वैकर्तने; Ds सुतामजे. B2.5 Dai Dn1 D1.4.6 G1 वै निहते (by transp.); Ds निनिहते.]

— After the above, Ds S (Ts missing) read 2nd.

6 4) Bs दृष्ट्वा (for कृत्वा). Bs च युद्धं; Ds तु युद्धं; T2 [अ]रिमर्दं (for वि). — 5) Ks केसरिणेव. V1 B Dai Dn1 D1.3-5.7 कर्णो हतः (Dai D1.5 'वः') केस (B1 Ds.4 'व') रिणेव नागः. — After 6th, V1 B Dai Dn1 D1.3-5.7 ins.:

1177* तीर्णां प्रतिज्ञा पुरुषर्षमेण

वैरस्यान्तं गतवांश्चापि पार्थः ।

[(L. 1) Dai Ds पुरुषर्षमेण. — (L. 2) V1 B1.2.4 Dai D1.3.5.7 चैव (for चापि). D1 पार्थः.]

— V1 B (except Bs) D (except Ds.3) G2 om. 6th. With 6th, Cf. 8. 67. 35th. — 6) T1.2 G1.3 M युद्धि (for युधि). — 4) Dस्तरथाच् (for सरथः). K1 Ds सः; Ds च (for सु). T1.2 G1.3 M छिन्नध्वजेनापययौ रथेन. — After 6, S K Ds.3 repeat 1st and S (Ts missing) ins. 1170*.

7 S K Ds.3 om. 7th. S (Ts missing) read 7th after 2nd. — 4) B1 मद्राधिपतिश्च. V1 B (except Bs) Dai Ds.5.7 चैव (for चापि). G1 विमूढचेता. — 5) Dn1 [अ]पकृतिः; Bom. ed. 'कृत' (for 'हृत'). Ds S (Ts missing) तूर्णं ध्वजेनापह (Ds 'नोपह'; T2 'नोपह') तेन तेन. — 6) Dn1 Ds राजन्; Ds द्रोतः (for शीघ्रं). Ds S (Ts missing) रथेन दुर्योधनमेव तूर्णं (M2-3 शब्दः).

C. 8. 4827
B. 8. 52.9
K. 8. 99.10

स्तूर्ण रथेनापहतध्वजेन ।
दुर्योधनस्यान्तिकमेत्य शीघ्रं
संभाष्य दुःखार्तमुवाच वाक्यम् ॥ ७
विशीर्णनागाश्चरथप्रवीरं
बलं त्वदीयं यमराष्ट्रकल्पम् ।
अन्योन्यमासाद्य हतं महद्भि-
र्नराश्वनागैर्गिरिकूटकल्पैः ॥ ८
नैतादृशं भारत युद्धमासी-
द्यथाद्य कर्णाजुनयोर्वभूव ।
प्रस्तौ हि कर्णेन समेत्य कृष्णा-
वन्ये च सर्वे तव शत्रवो ये ॥ ९
दैवं तु यत्तत्स्ववशं प्रवृत्तं

— ^a) B₂ प्रभास्य (for संभाष्य). S₁ दुःखात्तम्; K_{1.2} दुःखात्तम्; K₃ V₁ B D₁ D_{1.3.5.7.8} दुःखार्तं (for 'तम्'). D_{n1} D₄ स बाष्प (D₃ आभाष्य) दुःखाद्वचनं वभाषे; D₆ पश्यन् दुःखादश्च सुमोच राजन्; S (T₃ missing) पश्यन्सु- (T₃ आसु-; M_{2.4} इयन्स) दुःखार्तमुवाच राजन्.

8. Before 8, D₂ ins. जल्य उवाच. — ^a) D₂ om.; T₂ विकीर्ण; M₄ उदीर्ण (for विशीर्ण-). D₂ -पश्यत्यश्व- (for -नागाश्च-). D₆ -प्रगल्भं (for -प्रवीरं-). — ^c) K₃ V₁ B_{1.2.4} D_{2-4.6-8} S (T₃ missing) हतैर् (for हतं). B₃ सुहृद्भिः; D₆ S (T₃ missing) शयानैर् (for महद्भिः). — ^d) B₃ नैस्तयेति; T₂ नराश्च नागैर्.

9 ^a) D₁ D_{1.5} न तादृशं; D₆ नैतत्समं. D₂ अतीव युद्धं तुमुलमभूत्. — ^b) D_{n1} D₈ तु; D₂ om.; D₆ S (T₃ missing) हि (for [अ]य). — ^c) K₃ भूतौ हि; D₆ आसौ हि; T₂ प्रस्तौ च; G₂ त्रस्ता हि (for प्रस्तौ हि). — ^d) D₆ G₃ अन्ये हि; G₁ अन्येपि (for अन्ये च). K₃ शत्रवा ये; V₁ 'वोपि; D₆ शत्रुयोधा; D₇ शत्रवो ये; T_{1.2} G M₂₋₄ शत्रवा ये; M₁ शत्रवेयाः (for शत्रवो ये).

10 ^a) V₁ B (except B₅) D₁ D_{1.3.5.7} यत्नात्; M₁ तत्तत् (for यत्तत्). V₁ स्ववशः; B₁ स्वबलं; T₁ G₃ त्ववशे; G₁ स्ववशे; M₁ त्ववश- (for स्ववशं). D_{n1} दैवं ध्रुवं पार्थवशाः प्रवृत्तं; D₆ दैवं तु यत्स्ववशेन प्रवृत्तं; T₂ दैवं तु यत्स्य वशं प्रं; G₁ दैवं त्वदयस्ववशे प्रं. — ^b) D_{n1} D_{3.6.8} यत् (for तत्). S₂ K_{1.4} B₆ D₆ S (T₃ missing) निहन्ति; K₂ नो हन्ति (for हिनस्ति). D₂ तत्पाण्डवा जय-हिताभ्याम्. — ^c) K₃ तत्रार्थः; D₈ यत्पार्थ (for तवार्थ-). S₃ K₃ -सिद्धार्थकरा; B₂₋₅ -सिद्धौ (B₅ 'ध्वे') निरता; D₂ -सिद्धिकरा (for -सिद्धार्थ-). B_{2.5} प्रवीराः; D_{n1} तु सर्वे

तत्पाण्डवान्पाति हिनस्ति चास्मान् ।
तवार्थसिद्ध्यर्थकरा हि सर्वे
प्रसह्य वीरा निहता द्विपद्भिः ॥ १०
कुबेरवैवस्वतवामवानां

तुल्यप्रभावाम्बुपतेश्च वीराः ।
वीर्येण शौर्येण बलेन चैव
तैस्तैश्च युक्ता विपुलैर्गुणैश्च ॥ ११
अवध्यकल्पा निहता नरेन्द्रा-
स्तवार्थकामा युधि पाण्डवेयैः ।
तन्मा शुचो भारत दिष्टमेत-
त्पर्यायसिद्धिर्न सदास्ति सिद्धिः ॥ १२
एतद्वचो मद्रपतेर्निशम्य

(for हि सर्वे). — ^a) B₃ सर्वे (for वीरा). G₂ निपता (for निहता). K₃ प्रसह्य वीराणि हताधि पद्भिः (sic).

11 ^a) K₂ -वैवस्वत-. — ^b) G₃ -प्रभो वा (for -प्रभावा). D₂ om. from वीरा up to बलेन (in 11^a). K₃ नृपतेश्च वीराः; D_{n1} नृपते सुवीराः; D_{2.6} S (T₃ missing) वरुणस्य चापि (D₂ चैव) (for [अ]म्बुपतेश्च वीराः). — ^c) B₁ आर्येण शौर्येण; B₅ शौर्येण वीर्येण (by transp.). Co cites आर्येण (for वीर्येण). D_{n1} बलेन तेजसा; D₆ S (T₃ missing) पराक्रमेण; D₈ बलेन दैवं (for 'न चैव'). — ^d) D₆ ते तैश्च; D₆ तैश्चापि D₈ तैस्तेः प्र- (for तैस्तेश्च). B_{1.2} D₇ युक्ता (for युक्ता). V₁ D_{n1} विविधैर्; B₅ D_{2.6} T₁ G_{2.3} M₁ विमलैर्; T₂ विनतैर्; G₁ ह्यमलैर् (for विपुलैर्). K₃ गुणैश्चैः.

12 ^a) D₁ D₁ निहतान् D₆ न रुद्रास् (for नरेन्द्रा-). — ^b) D₆ ते पार्थ- (for तवार्थ-). B₅ -कामाद् (for -कामा). — ^c) K₃ V₁ B₂₋₅ D_{n1} D_{1.3.4.8} T₁ G₂ M₁ तान्मा शुचो; T₂ अस्मासु नो. — ^d) K₁ D₆ पर्यायसिद्धिः; D_{n1} 'श्वसत्वं; G₃ 'यसिद्धं; Ca 'यतिद्विर् (as in text). Co cites पर्यायः. D₆ तु दिष्ट-; तु नित्य-; T₂ G₂ M₁ हि नित्य- (for सदास्ति).

13 Before 13, D₂ ins. संजय उवाच. D₇ reads 13 on marg. — ^a) D₆ T₂ G₁ स तद् (for एतद्). — ^b) K₁ स्वं चापनीतिं; B₁ स्वं चोपनीतिं; D₁ D_{1.5} मुंजापं; D₆ स्वं चापि नीतिं; T₁ स्वयं विनातं; T₂ स्वस्यापनीतिं; G₂ स्वं चापनीतिं (for स्वं चापं). B₂ T_{1.2} G M₂₋₄ विचिंत्यः D₃ निशम्य; M₁ [अ]नुचिंत्य (for निरीक्ष्य). — ^c) Cf. 2^a. D₆ S (T₃ missing) दुर्योधनोऽश्रुप्रति (D₆ 'परि' पूर्णनेत्रो- — ^d) Cf. 2^a. K₃ B₅ D_{2.4} निश्चसद् (for न्य-). D₃

सं चापनीतं मनसा निरीक्ष्य ।

दुर्योधनो दीनमना विमंत्रः

पुनः पुनर्न्यश्चसदार्तरूपः ॥ १३

तं ध्यानमूकं कृपणं भृशार्त-

मार्तायनिर्दीनमुवाच वाक्यम् ।

पश्येदमुग्रं नग्वाजिनगौ-

रायोधनं वीरहतैः प्रपन्नम् ॥ १४

महीधराभैः पतितैर्महागजैः

सकृत्प्रविद्धैः शरविद्धमर्मभिः ।

G1 मुहुर्मुहुर्निश्चसदार्तं (G1 'तै'रूपः; T1.2 G2.3 दीनाननो (G2 'दीनो'; G3 'दि'तो) निश्चसदार्तरूपः. — V1 B D1 Dn1 D1.3-5.7 ins. an addl. colophon after 13; K1 after 14th. [Adhy. name: B3 दुर्योधनानुतापः—Adhy. no.: B1 9.; B3 93; D1 102; D4 72.]

— After the addl. colophon, K1 V1 B D1 Dn1 D1.3-5.7 ins. a 1 as age given in App. I (No. 43).

— After the above, K1 V1 B D1 Dn1 D1.3-5.7 ins.:

संजय उवाच ।

1178^a दृष्ट्वा तु सैन्यं विनिवर्त्यमानं

पुत्रेण ते मद्रपत्तस्तदानीम् ।

संज्ञस्वरूपः परिमूढचेता

दुर्योधनं वाक्यमिदं बभाषे ।

[B1 om. the ref. — (L. 1) K1 D1 विनिवर्त्यमानं; V1 Dn1 परिवृत्तं; D1 D1.5 विनिपण्णं (for 'वर्त्तं'). — (L. 3) B1-1 3.7 संज्ञस्वरूपः; B3 संज्ञस्वरूपः. D1 D1.5 परिमूढभावे (for 'चेता').]

14 V1 B D1 Dn1 D1.3-5.7 om. 14^{ab}. — ^a)

D3 रूपं (for 'मूकं'). S1 K1 D2.3 शृणार्थम्. — ^b)

S1 K1 अतोयणिर. T1 G M राजन् (for 'वाक्यम्').

— After 14th, K1 ins. an addl. colophon. Before

14th, K1 V1 B D1 Dn1 D1.3.4 (marg.). 5.7 M2.4

ins. शक्य उवाच. — ^c) D3 M1.3 [ए]नम्; D3

[ए]नम्; T2 [ए]तद् (for [इ]दम्). D3 G1 M3 उग्रैर

(for उग्रं). M1 -योधैर (for -नागैर). — ^d) D1

बायोधनं. Dn1 -ज्ञतैः; D4 -हणेः; D5 -हतैः; G2 -हते; M3

यतैः (for -हतैः). S2 सुपूर्णः; K1.3 V1 B D T1.2 G1.3 M

सुपूर्णः; G2 तु कणे (for प्रपन्नम्).

15 ^a) K1 महागणैः; Dn1 D3 S च नागैः (for महा-

गजैः). — ^b) K3 V1 D1 D1.5 7.3 प्रभिन्नैः (for

प्रविद्धैः). V1 D2 -भिन्नम (D3 'व'मभिः (for -विद्ध').

Dn1 T1.2 G1 M सकृत्प्रभिन्नैः (T1 'सक्तैः; G1 'यत्तैः)

तैर्विह्वलद्विश्च गतासुभिश्च

प्रध्वस्तयन्नायुधवर्मयोधैः ॥ १५

वज्रापविद्धैरिव चाचलेन्द्रै-

र्विभिन्नपापाणमृगमुपैष्यैः ।

प्रविद्धघण्टाङ्कुशतोमरध्वजैः

सहेममालै रुधिरौघसंयुतैः ॥ १६

शरावभिन्नैः पतितैश्च वाजिभिः

श्वसद्भिरन्यैः क्षतजं वमद्भिः ।

दीनैः स्तनद्भिः परिवृत्तनैवै-

शरभिन्नदेहैः (G1 'गात्रैः'); D3 सकृत्प्रयत्नैः गतभिन्नगात्रैः; G2.3 महीं प्रपन्नैः शरभिन्नदेहैः. — ^c) B2 D1 तैर्विद्ध-वद्भिश्च; D1 D1.5 तैर्विह्वल'; Dn1 संविह्वल'; D2 तैर्विह्वल'; D3 S (T3 missing) प्रविह्वल' (for तैर्विह्वल'). D3 गत-प्रयत्नैः; T2 ततास्त्रशुद्धिः (for गतासुभिश्च). B1 3-5 D2.7 तैर्विद्धवद्भिश्च समंततो वै. — ^d) K3 प्रध्वस्तचित्रायुधवर्मयानैः; V1 'चर्मायुधवर्मयोधैः; B D2.3.7.3 'वर्मायुधयोधसुहृद्वैः (D3 'वर्मयोधैः); D1 Dn1 D1.5.6 S (T3 missing) प्रध्वस्त (T2 'ध्वंस') वर्मायुधसंबन्धयोधैः (D1 D1.5 'चर्मयोधैः; Dn1 'चर्मखट्वैः).

16 ^a) D1 D1.5 वज्रावलदैर; D4 वज्रेण विद्धैर; D3 T1.2 M वज्रापविद्धैर (for वज्रा'). K1 चाचलैर; B3 Dn1 T1 चाचलोत्तमैर; D3 T2 G M चाच (M1 'प') लोधैर (for 'लेन्द्रैर'). — ^b) D3 G1 विषण्ण- (for विभिन्न). K3 -समः; V1 B D1 Dn1 D1.3.5.7 -महा; T2 -सुदः; G3 -वर- (for -सुत-). B2 D3 S (T3 missing) -द्रुमौ (T2 -द्विमो)-घैः (for -द्रुमौघैः). — ^c) S K1.2.4 D2 प्रवृद्धः; D1 D1.5 प्रभिन्न- (for प्रविद्ध'). G1 -चर्माकुश- (for -घण्टाङ्कुश-). K3 तोमरोधैः; D3 -तोमरध्वजः (for 'ध्वजैः'). — ^d) K3 -वर्णैः; K1 -माली; V1 B D (except D3) S (T3 missing) -जालै (for -मालै). B2 -संहतैः; D2.5 T1.2 G3 M -संयुतैः; G2 -पुष्पवैः (for -संयुतैः).

17 ^a) B3 शरप्रभिन्नैः; D2 शराधभिन्नैः; G1.3 'भि- (G3 'व') युजैः; M1 'भिपन्नैः (for 'वभिन्नैः). B2 चरंगनैः; B3 च वादिभिः; Dn1 S (T3 missing) तुरंगनैः; D3 तु वाजिभिः; D3 तुरंगैः (for च वाजिभिः). — ^b) K3 स्वसद्भिः; B1 श्वर'; T1.2 G2.3 M स्तन' (for श्वत'). V1 B D1 Dn1 D1.3.5.7 T1.2 G2.3 M जातैः (for अन्यैः). B2 सततं (for क्षतजं). K1 वसद्भिः; T2 चवद्भिः (for वम'). D3 स्वसिद्धरन्यक्षतजं वमद्भिः (sic); D3 स्तनद्भिरा- तैर्विधिर्विह्वलद्भिः; G1 नदद्भिरातैर्विधैर्विह्वलद्भिः. — B3 om

C. B. 4299
B. 8. 94. 3
K. 8. 99. 20

C. 8. 4899
B. 8. 84. 5
K. 8. 89. 20

महीं दशङ्गिः कृपणं नदङ्गिः ॥ १७
तथापविद्वैर्गजवाजियोधै-
मन्दासुमिश्रैव गतासुमिश्र ।
नराश्वनागैश्च रथैश्च मर्दितै-
मंही महावैतरणीव दुर्दशा ॥ १८
गजैर्निकृत्तापरहस्तगात्रै-

17th. D₄ om. (hapl.) from 17th up to line 1 of 1180*.
— °) K₈ V₁ B (B₈ om.) D ((except D₈; D₄ om.)
S (except G₁; T₈ missing) दीनं (D₁.7 'न-') (for
दीनैः). K₈ स्वसङ्गिः; D₈ स्ववङ्गिः; D₈ T₈ स्वनङ्गिः;
G₁ त्रसङ्गिः (for सनङ्गिः). D₈ om. (hapl.) from
परि up to दशङ्गिः (in 17th). S₈ परिरेङ्गः; K₈ 'वृत्त्य;
T₁ प्रविष्ट- (for परि'). — °) D₁.5 M₁ मंही (for
महीं). M₁ om. from दशङ्गिः up to निकृत्ता (in 19th).
D₈ मंहीयमङ्गिः क्षतजैर्बभूव; T₁ G M₂-4 मंही नद (G₂ पत-
ङ्गिः कृपणा (M₂-4 'णं) बभूव; T₂ मंहीं नमङ्गिः कृपणां बभूव.
18 D₄ M₁ om. 18 (cf. v. 1. 17). — °) K₈ शराप-
विद्वैर; B₄ D₈.7 अयाप' (for तथाप'). G₂ M₂-4 -योधैर
(for -योधैर). — After 18th, N (except D₈; D₄ om.)
ins.:

1179* बलापविद्वै रथवीरसंघैः ।

[S₈ बलापविद्वै; K₈ भलाप'; V₁ विलाप' (for बलाप'). V₁
रथवीरसंघैः; B₈ गजवाजिसिंहैः; D₈ रथयोधसंघैः (for
रथवीर').]

— °) K₁ ममासुमिश्र; K₈ D₂ ममांशु' (D₂ 'सु'); T₂
पदाति' (for मन्दासु'). T₁ G₂.8 चापि (for चैव). D₈
om. from गतासु up to मर्दितै (in °). — °) D₂.8
विमर्दितैर (for च म'). D₈ T₂ G₁ नरैश्च नागैश्च रथै (T₂
इयै)श्च नुचैर; T₁ G₂.8 M (M₁ om.) रथैश्च नागैस्तुरगै-
(M₂-4 'श्च नरै)श्च नुचैर. — °) D₈ G₁ अश्वैर्मंही (for
मंही महा). K₂ सुदशा; K₈.4 D₁.8 दुर्दशा; V₁ D₈ D₈
T₂ G M (M₁ om.) आति; D₂ दर्शसा (for दुर्दशा). T₁
मंही महात्रावरणावभाति.

19 D₄ om. 19th (cf. v. 1. 17); M₁ om. up to
निकृत्ता (cf. v. 1. 17). — °) K₁ गणैर (for गजैर).
K₈ निहृतावर; K₈ निहृतापर; V₁ D₈ D₁.5.8 T₁.2 M₂-4
निकृ (M₂ 'वृ)त्तावर; B₁.8-8 D₈.7 'चायत- (B₁ न-); B₂
'चायव-; D₈ 'चैनेर; Bom. ed. 'चैनेर- (for 'चापर').
D₈ हस्तिगात्रैर; D₈ T₂.2 G₁ M-गात्रहस्तैर (for हस्त-
गात्रैर). — °) K₁.2.4 D₈ D₁.5 तद्वेपमानैः; D₂ उदेष्ट'
(for उदेष्ट'), — S K V₁ B D₈ D₈ D₁-2.5.7.8 ins.
after 19th: D₄ after 17th:

रुद्वेपमानैः पतितैः पृथिव्याम् ।
यशस्विभिर्नागरथाश्वयोधिभिः
पदातिभिश्चाभिमुखैर्हतैः परैः ।
विशीर्णवर्माभरणाम्बरायुधै-
वृता निशान्तैरिव पावकैर्मही ॥ १९
शरप्रहाराभिहतैर्महाबलै-

1180* विशीर्णदन्तैः क्षतजं वमङ्गिः
स्फुरद्भिरातैः करुणं रणाजिरे ।
सुयोधवर्मायुधपादगोत्रभिः
प्रकीर्णतूणीरपताककेतुभिः ।
सुवर्णजालावतलैर्भृशहातै-
मंही वियद्वयैर्जलदैरिवावृता ।

[5]

[D₄ om. line 1. — (L. 1) K₁ D₈ (before corr.)
क्षत जैर (for 'जं). K₁ वसङ्गिः — (L. 2) K₁ आतैः; K₈
आतैः; D₈ आतैः (for आतैः). K₈ करुणं; D₈ करुणां (for
करुणं). K₈ B₂.8 D₈ D₁.2.5.8 रणाजिरे; B₈ D₈ नदङ्गिः
(for रणाजिरे). — (L. 3) K₁ B₁.3.4 D₈ D₁.3-3.7.8
सयोध-; B₈ सुवर्ण-; D₂ स्वयोध- (for सुयोध-). K₈ गोत्रभिः;
D₈ गोत्रभिः (for गोत्रभिः). D₈ निहृत्तचक्रैर युगैः स
योक्तृभिः — (L. 4) K₈ विशीर्ण-; B₈ D₈ प्रविद्ध-; B₈ D₈
विकीर्ण- (D₈ 'थं-) (for प्रकीर्ण-). — (L. 5) K₄ D₈ चूर्ण
हतैर. — After line 5, K₈ D₈ ins.:

1181* संयुक्तयोधाचरणैर्महागजैः ।

[D₈ संयुक्तयोधा- (sic.)]

— (L. 6) K₁ मंही वियज्यां; K₈ V₁ B D₈ D₁.3.5 मंही
बभौ यौर; D₈ महारथौधैर; D₇ मंही बलौधैर; D₈ मंहीभवयौः
(for मंही वियज्यौर). D₂ जलजैर; D₈ सलिलैर (for जलदैर).
D₂ आवृतं.]

— °) S₈ K₁.3.4 V₁ D₈ D₁.4.5.8 -वराश- (for
-रथाश-). D₈ S (T₈ missing) रथ (D₈ मह)पैमेनाग-
वराशयो (G₂ M 'यौ)वै. — °) K₄ D₈ चाति-; G₂
चापि (for चाभि-). K₂ वृत्तैः परैः; K₈ D₈ पराहतैः; B₁.2.4
हतैः शरैः; G₁.8 परैः हतैः (by transp.); M₈ हतैश्च. — °)
S₁ K₂.4 -वर्माभरणांबरायुधैर; K₁ T₁ G₂.8 -वर्माभरणायुधां
बौर; D₈ 'णांवरस्थैर; D₈ 'युधवस्त्रभूषणैर. — B₁.2.4 D₈.4.7
om. 19th. — °) D₈ युता; G₂ वृतां (for वृता). V₁
B₈ D₈ D₈ D₁.2.5 S (T₈ missing) प्रशतैर; D₈
श्मशानैर (for निशान्तैर). B₂ च्युतान्युशास्त्रैरिव पावकैर्मंही
(sic).

20 Before 20, T₁ ins. संजयः. — °) T₂ महा
रथैर (for 'बलैर). — °) B₁.2.4.5 D₈ D₈ T₂ G M

रवेक्ष्यमाणैः पतितैः सहस्रशः ।
 प्रनष्टसङ्गैः पुनरुच्छसङ्गि-
 मही बभूवानुगतैरिवाग्निभिः ।
 दिवश्च्युतैर्भूरतिदीप्तिमद्भि-
 नक्तं ग्रहैर्द्यौरमलेव दीप्तैः ॥ २०
 शरास्तु कर्णार्जुनबाहुमुक्ता
 विदार्य नागाश्चमनुष्यदेहान् ।
 प्राणाभिरस्याशु महीमतीयु-

महोरगा वासमिवाभितोऽक्षैः ॥ २१
 हतैर्मनुष्याश्चगजैश्च संख्ये
 शरावभिन्नैश्च रथैर्बभूव ।
 धनंजयस्याधिरथेश्च मार्गे
 गजैरगम्या वसुधातिदुर्गा ॥ २२
 रथैर्वरेषून्मथितैश्च योधैः
 संस्यूतसूताश्चवरायुधध्वजैः ।
 विशीर्णशस्त्रैर्विनिकृत्तबन्धुरै-

C. 8. 490a
 B. 8. 94. 14
 K. 8. 99. 27

अवेक्षमाणैः (G₂ 'णा'); T₁ अवेक्ष्यमाणा (for 'माणैः'). D₂ विह्लैः (for पतितैः). S (T₃ missing) समंततः (for सहस्रशः). — Dn₁ transp. 20^{ed} and 20th. — °) S K_{1.2} B₁ T_{1.2} G₁ प्रणष्टसङ्गैः; D₂ प्रनष्टसङ्गैः; G₂ प्रणष्टदेहैः (for प्रनष्टसङ्गैः). D₂ S (T₃ missing) आ(अ)श्वसङ्गि (for उच्छु). — °) D₂ om. बभूवानुगतैरिवाग्निभिः. K₃ B₃ [अ]सुगतैर (for [अ]सु). Dn₁ D₂ अग्निभिः (for अग्निभिः). D₁ मही बभूवाग्निपरीतगात्रा; D₇ मही बभौ वायुगतैरिवाग्निभिः; S (T₃ missing) मही बभौ कुंभगतैरिवाग्निभिः (T₂ 'हि')भिः. — After 20^{ed}, N (except D₂) ins.:

1182* कर्णार्जुनाभ्यां शरभिन्नगात्रै-

हतैः प्रवीरः कुरुक्षत्रायानाम् ।

[(L, 2) V₁ B₁-3.5 D_{1.5}. 7.8 हत-; B₄ मही (for हतैः).] — °) K₃ दिवश्च्युतैर; K₄ दिवश्च्युतैर; D₄ विराजते; D₂ रक्तैश्च्युतैर; T₁ G₃ M₂₋₄ रत्नैः; T₂ रक्तैस्तु तैर; G₂ रक्तैश्च्युतैर; M₁ रक्तैश्च्युतैर (for दिवश्च्युतैर). K₁ हति; D₂ D₁ क्षमि- (for क्षति-). K_{1.2.4} D₂ Dn₁ D_{1.5} दीप्तमद्भि (for दीप्ति-). B₃ बभूव तैरप्यतिदीप्तिमद्भि; G₁ रक्तैश्च्युतैर्भू- मिदीप्तिमद्भि. — °) K₃ अमलेव दीप्तिभिः; V₁ B_{1.3} D₂ D_{1.3.5} 'लैश्च दीप्तैः; B_{2.4.5} Dn₁ D_{2.7} 'लप्रदीप्तैः; T₁ अमरैरिवाग्निभिः; T₂ अतुलैर्विभाति; G₁ अमलेव भाति; G₂ M₁₋₄ 'लैर्विभाति; G₃ विमलैर्विभाति; M₁ अमरैर्विभाति (for 'लेव दीप्तैः). D₄ वज्राहतैर्दोस्तबलैर्हि दैत्यैः; D₂ रक्तमद्भिर्विमलैर्विभाति.

21 °) S₁ K_{1.2.4} वराश्वः; S₂ वारश्वः; B_{1.3.4} D_{2.7} शराश्वः; D₂ घोराश्वः; D₄ शराश्वः; D₃ शरैस्तु (for शरास्तु). D₄ कर्णायुत- (for 'कुंन-). S K_{1.2.4} वाणभिन्नैर; K₃ V₁ B_{2.3-5} D₂ D_{1.3.7.8} बाहु (B₃ D₃ 'ण)नुज्ञा; B₁ बाहुस्त्वना; D₂ वाणनैर (sic); D₃ G₁ चापमुक्ता (G₁ 'का) (for बाहुमुक्ता). — D₂ om. 21^b. — °) S₂ K_{1.2.4} नागाश्वः; K₁ D₃ नागांश्च (for नागाश्व-). G₂ नागान् (for चेहान्). — °) K₃ [अ]थ (for [आ]शु). K₃ वरापुर; B_{1.3.4} D₇ व्यतीयुर; B₂ समीयुर; B₃ Dn₁

D_{2.5.6} S (T₃ missing) प्रतीयुर (for अ'). D₄ निपेतुरस्याशु महीमतीव. — °) K₃ B₁₋₄ D_{2-4.7.8} S (T₃ missing) [अ]भितान्नाः (D₄ 'न्नः'); K₄ 'नोक्षैः (sic); V₁ 'ताक्षैः; B₃ D₂ D_{1.5} [अ]भितान्नाः; Dn₁ [अ]भितान्नाः; D₂ 'तजाः (for 'तोऽक्षैः).

22 °) Dn₁ हतैः; T₁ M₂₋₄ हयैर (for हतैर). K₄ D₂ मनुष्याश्च; D₂ T₂ G M 'व्यैश्च (for 'व्याश्व-). K₄ रथैश्च; D₂ गणैश्च; G₁ गजाश्च (for गजैश्च). V₁ B₁ D₂ D_{1.3.4.7.8} असंख्यैः; B₃ अनेकैः; G_{2.3} च संख्ये (G₃ 'वैः); M च संख्ये. T₁ हतैर्मनुष्याश्चगजाश्वसंख्यैः. — °) B₃ Dn₁ शरापविद्धैश्च (for 'वभिन्नैश्च). Dn₁ च रथैर्नरैश्च; D₄ च रथैर्गजैश्च; D₂ T_{1.2} G_{1.2} M रुधिर (D₂ G₁ 'रैः)प्रदिग्धैः (T₁ 'दीप्तैः) (for च रथैर्बभूव). B₁ om. (hapl.) from बभूव up to रथे (in 22°). G₂ शरावसंख्यै- रुधिरः प्रदिग्धैः (sic). — °) D₁ [अ]धिरथैश्च; T₂ G_{1.2} [अ]तिरथैश्च (for [आ]धि'). V₁ B (except B₃) Dn₁ D_{2.7} T_{1.2} च मार्गणैर; D₂ च मार्गैः; D₄ च मित्रैर; G₁ च संख्ये (for च मार्गैः). D₂ धनंजयश्चातिरथिश्च संख्ये. — D₂ om. 22^d-23°. — °) D₂ D_{1.5} नरैर; D₂ S (T₃ missing) हतैर (for गजैर). D₄ अगम्या (for अगम्या). K₃ [अ]तिदुर्गाः; V₁ B₁₋₃ D₃ 4.7 M₁ 'दुर्गमा (B₂ 'माः); T₂ 'दुर्गमं; G₂ हि दुर्गा (for [अ]तिदुर्गा). Dn₁ अगम्यरूपा वसुधा बभूव.

23 D₂ om. 23^{ab} (cf. v. l. 22). — °) K₃ रथैर्वरिष्ठोन्मथितैः; D₄ परस्वधैर्बभूव; D₂ S (except T₁; T₃ missing) रथैर्महै (M₁ 'नैरै)र्बभूवमथितैः (for 'वरेर्बभूव'). K₃ V₁ D₃ सुयोधैः; B_{1.2.4} D₂ D_{1.3.5.7} सयोधैः; B₃ अ योधैः; B₃ सयोधैः; Dn₁ सुकल्पैः; D₂ T₁ G M सु (G₃ स) कल्पितैः; T₂ सुदीप्तैः (for च योधैः). — °) K₁ D_{1.5} संस्यूतसूताश्च; K₃ संसख' (sic); D₂ संस्यूत' (for T₁ G M सु); M₁ सनागयो (T₁ G₂ M₁ 'यौ)धाश्वः; D₃ संजातसूताश्च; T₂ संस्यूतयोधाश्वः; M₂₋₄ प्रमथयौधाश्व- (for संस्यूतसूताश्च). D₃ रथानन- (for वरायुध-). — °) D₂ G₂ M₂ विकीर्णै

C. 8. 4908
B. 8. 94. 14
K. 8. 99. 27

निकृत्तचक्राक्षयुगत्रिवेणुभिः ॥ २३

विमुक्तयज्ञैर्निहतैरयस्मयै-

हृतानुपङ्गैर्विनिपङ्गवन्धुरैः ।

प्रभग्ननीडैर्मणिहेममण्डितैः

स्तृता मही घौरित्र शारदैर्धनैः ॥ २४

विकृष्यमाणैर्जवनैरलंकृतै-

हृत्तेश्वरैराजिरथैः सुकल्पितैः ।

मनुष्यमातङ्गरथाश्चराशिभि-

(for विशीर्णः). Dn1 Ds S (Ts missing) -योक्त्रैर् (for -शस्त्रैर्). S1 Ks B2.3.6 D1.7 विनिक्तय; D4.0 S (Ts missing) 'कीर्ण' (for 'कृत्'). Ks -श्वरैर्; V1 B5 Dn1 T1.2 G2.8 -बन्धनैर्; D4 -चामरैर् (for -बन्धुरैर्) — D4 om. 25^d. — ^d) Ks निकृत्य; D2.5 निकृत- (for निकृत्त-).

24 ^a) Ks -यात्रैर्; V1 B1.3.4 Dn1 D1.3.5.7 -चक्रैर्; B2 Dn1 T1 -शस्त्रैर्; B5 -पत्रैर्; D4 corrupt; G2.3 -योक्त्रैश्च (for -यन्त्रैर्). Ks V1 B1.3.4 Dn1 D1.3.5.7.8 विहृतैर्; Dn1 T1.2 G2.8 M च तथा; Ds G1 च रथैर् (for निहतैर्). Ks Dn1 D1.6 अपस्करैर्; V1 अयस्करैर्; B D2-8 G1 उपस्करैर्; Dn1 व्युपस्करैर्; T1 विमुक्तकैर्; T1 M1 [अ]-प्यवस्करैर्; G2.8 विमस्तकैर्; M2-4 व्यवस्करैर् (for अयस्करैर्). — ^b) S2 K1.2 B5 T1 Gs M2-4 ह (K1 ह) तानुपङ्गैर्; Ks B1.8 Dn1 Dn1 D1-7 हतानुकर्षैर्; K4 'संधैर्; V1 B1 हतानुकर्षैर्; B2 कृतात्मकधैर्; Ds दूतानुकर्षैर्; G1 कृतानुपङ्गैर्; M1 वृता (for हता). V1 विनियुक्त; Ds 'बन्ध'; G1 'बद्ध' (for 'पङ्ग'). Ks -बन्धिभिः; V1 B3.5 Dn1 D2-1.7.8 T1.2 G2.8 M -बन्धनैः; Dn1 D1.6 -धन्वनैः; Ds G1 -कुवरैः (for -बन्धुरैः). — ^c) Ds G1 प्रभिन्न- (for प्रभग्न-). V1 Ds -नीलैर्; G M -नीलैर् (for -नीडैर्). Ks -कुंडलैर्; V1 B1 Dn1 Ds S (Ts missing) -भूवितैस्; D2 -बन्धनैर् (for -मण्डितैस्). — ^d) Ks महीर; D2 भृता; Ds स्तृता; Ds G1 तदा; Ds मही; T1 G2 वृता; T2 स्तृता; Gs विना (for स्तृता). Ks Ds बभौ (for मही). K4 सारदैर्. D1 T1 वनैः (for धनैः).

25 ^a) B5 Ds.7 निकृष्यमाणैर्; Ds निपज्यमाना; S (Ts missing) नि (T2 वि) कृष्यमाणा (for विकृष्यमाणैर्). Ks Ds जघनैर्; D4 घवनैर् (sic) (for जवनैर्). V1 B (except B5) Dn1 Dn1 D1-2.5.7 S (Ts missing) तुरंगमैर्; D4 अलंकृता (for 'कृतैर्'). — ^b) Ks हृत्तेश्वर श्वरैर्; G1 हृत्तेश्वरा (for 'श्वरैर्'). S1 राजो रजः (sic); K2 आजरजः; Ks नागर-थैः; K4 आजरजः; V1 B Dn1 Dn1 D1-3.4.7.8 आजरथैः (for आजि). Ds रथैश्च नानाजवनैः सुकल्पितैः; T1.2 G2.8 M

हुतं व्रजन्तो बहुधा विचूर्णिताः ॥ २५

सहेमपट्टाः परिधाः परश्वधाः

कडङ्गरायोमुसलानि पट्टिशाः ।

पेतुश्च खड्गा विमला विकोशा

गदाश्च जाम्बूनदपट्टवद्धाः ॥ २६

चापानि रुक्माङ्गदभूषणानि

शराश्च कार्तस्वरचित्रपुङ्खाः ।

कष्टश्च पीता विमला विकोशाः

हृत्तेश्वरा राजि (T2 वै सु; Gs राज) रथाः सुकल्पिताः. — ^a) D4 धनुषि- (for मनुष्य-). K2 -रथाव-; T2 -वराश्च- (for -रथाश्च-). B2 -पत्तिभिर्; Ds -वाजिभिर्; S (Ts missing) -सादिपु (for -राशिभिर्). — ^d) T1.2 हतं. S2 K1 व्रजन्तं; K3 व्रजन्तिर्; Ds वियन्तिर्; G2 विविलो (for व्रजन्तो). Ks B1.3.4 Ds वसुधा (for बहुधा). S K1.2.3 D2 विचूर्णितैः; Ks B1 Ds.8 G2 विघूर्णिताः (Ks B1 'ता'); Dn1 विचूर्णिता (for 'र्णिता').

26 ^a) Dn1 lacuna for परश्वधाः. Ds सहेमपट्टैः परिधैः परश्वधैः; Ds S (Ts missing) सहेमपट्टाः स (T1.2 'पट्टाः स; M2-4 'पट्टासि) परश्वधा (Gs 'था' युधाः. — ^b) S Ks Ds कडङ्गरायोमुस (Ds 'श' लानि; Ks परश्वधायोमुस); K4 करङ्गरायोमुस; V1 B1-4 Dn1 D1.3.5.7 शि (B1 सि) ताश्च शूलासुत (V1 'श-; B1.2 'प' लानि; B5 कडङ्गरीयासुत; Dn1 सितार्थसूलासुत; D2 कर्लिगराजो मुस (for कडङ्गरायोमुस). K1.2 पट्टिशाः; B2 पट्टिशैः; Dn1 मुद्राः (for पट्टिशाः). D4 शिवाश्वपङ्कामुशलोमुद्रा; Ds S (Ts missing) शिता (Ds 'ला'श्च शूला (T2 'रा' सुसलाः स (G2.8 'ला'श्च) मुद्राः. — ^c) Ds विचित्रः; T2 G M2-4 चित्राश्च; M1 चक्राश्च (for पेतुश्च). D1 खड्गा (for खड्गा). D4 सितार्थशस्त्रो (for पेतुश्च खड्गा). B5 विपुला; T2 वितताश्च (for विमला). S2 K1 D2.8 विशोका; B Dn1 D1.5.7 विकोपा; Ds S (Ts missing) च कोशा (for विकोशा). — S K1.2.3 B5 D2 om. (hapl.) 26^d-27^c. — ^d) B1 गताश्च; B1 D2.8 गजाश्च (for गदाश्च). T1 om. (hapl.) from पट्ट up to रुक्माङ्गद (in 27^a). Ks B (Bs om.) D (except Ds; Ds om.) G1.8 M -पट्टवद्धाः; Ds (before corr.) Ts -पट्टवद्धाः (for 'वद्धा').

27 S K1.2.3 B5 D2 om. 27^a (cf. v. l. 26). T1 om. up to रुक्माङ्गद (cf. v. l. 26). — ^a) D4 रक्तावनि; Ds S (T1 om.; Ts missing) जांबूनद- (for रुक्माङ्गद-). D4 T1 G2.8 -भूषितानि; M2.4 -रूपितानि (for -भूषणानि). — ^b) D4 कर्तास्वर; M2-4 जांबूनद-

प्रासाः सखज्ञाः कनकावभासाः ॥ २७

छत्राणि बालव्यजनानि शङ्खाः

स्रजश्च पुष्पोत्तमहेमचित्राः ।

कुथाः पताकाम्बरवेष्टिताश्च

किरीटमाला मुकुटाश्च शुभ्राः ॥ २८

प्रकीर्णका विप्रकीर्णाः कुथाश्च

प्रधानमुक्तातरलाश्च हाराः ।

आपीडकेयूरवराङ्गदानि

प्रेवेयनिष्काः ससुवर्णसूत्राः ॥ २९

मण्युत्तमा वज्रसुवर्णमुक्ता

रत्नानि चोच्चावचमङ्गलानि ।

गात्राणि चात्यन्तसुखोचितानि

शिरांसि चेन्दुप्रतिमानानि ॥ ३०

देहांश्च भोगांश्च परिच्छदांश्च

C. 8. 4815
B. 8. 94. 22
K. 8. 99. 35

(for कार्तस्वर). — °) K₃ भल्लाश्च; B₁ D₆ कृप्याश्च; D₁ कृप्यश्च; D₄ रिष्ट्यश्च; D₅ रुष्ट्यश्च; T₂ यष्टीश्च; G₁ वदश्च (sic); M₂ ऋष्टीश्च; M₄ हृष्ट्यश्च (for ऋष्ट्यश्च). T₂ केशाः; G₁ खज्ञाश्च (for पीता). B (B₃ om.) D₁ D_{1.2.5.7} विकोपाः; D₆ S (T₁ om.; T₃ missing) च कोशाः (for विकोशाः). — K₃ D₅ om. 27^d. — °) V₁ D₄ प्रासाः. B₁ D₁ सदैः (for सखज्ञाः). K₄ पेतुश्च खज्ञाः कनकावभासाः; D₁ D_{1.5} प्रासाश्च खज्ञाः कनकावभासाः; D₁ 'श्च दंडैः कनकावभासाः; D₆ S (T₁ om.; T₃ missing) प्रा (D₆ ना) त्वाश्च दंडाः (T₂ कुंताः) कनकप्रभासाः (T₂ 'काशाः).

28 °) D₆ S (T₃ missing) शुभ्राणि (for छत्राणि). K₁ च्वालः; D₆ चापः; M बालः (for बालः). — °) B₃ भुजाश्च; D₂ गजाश्च (for स्रजश्च). D₄ पुष्पोत्तर- (for 'त्तमः). B_{1.2.4.5} D₁ D_{3.5.7} भुजा (B₃ स्रज)श्च पुष्पोत्तम- हेमभूषिताः; D₁ M₂₋₄ छिन्नापविद्धाश्च स्रजो विभिन्नाः (D₁ 'चित्राः); D₁ भुजाश्च पुष्पोत्तमभूषिता जनाः; D₆ छिन्नावरुद्धाविरुजस्रजश्च; T₁ छिन्नापविद्धा स्रजस्रजश्च; T₂ छिन्नापविद्धाः प्ररुचस्रजश्च; G₁ छिन्नावरुद्धा विरुजस्रजश्च; G_{1.3} छिन्नापविद्धा विरुजः स्रजश्च; M₁ छिन्नापविद्धाश्च स्रजस्रजश्च. — T₂ om. 28^d-30^d. — °) K₃ कुताः; D₄ कुथाः; M₁ कथाः (for कुथाः). S₂ D₁ भूषणानि; K₂ B₃ D_{4.5} वेष्टनाश्च; D₂ 'जष्टिताश्च; D₆ S (T₂ om.; T₃ missing) वेष्टनानि (for 'वेष्टिताश्च). V₁ B_{1.2.4.5} D_{3.7} कुथाः प- (D₁ 'थल्प) ताका रथवेष्टनानि (V₁ B₃ 'श्च); D₁ D_{1.5} खज्ञाः पताकाः परिधाः परश्चधाः; D₆ कुथाः पताकांवरवेष्टनानि. — °) S₂ D₃ किरीटमाली; K₃ 'टमौलो; D₁ 'टिमाला (for 'टमाला). D₆ G_{2.3} M मुकुटाश्च (for मुकु). D₁ D_{1.5} शुभाः (for शुभ्राः). S₁ K_{1.2.4} किरीटमाली मुकुटश्च शुभ्रः (K_{1.1} 'त्राः); D_{4.5} (marg.) किरीटहारा (D₄ 'री) मणि- विदुमाश्च.

29 T₂ om. 29 (cf. v. 1. 28). — °) V₁ B (except B₃) D₁ D_{1.2.5.7} T₁ विप्रकीर्णा (D₁ 'र्ण)- श राजन्; D₂ 'कीर्णा हुथाश्च; D₄ 'कीर्णाश्च तत्र; D₆ G₁ 'ह्याश्च भूमौ; G_{2.3} M 'तिकीर्णकाश्च (for 'कीर्णाः कुथाश्च).

— °) S₂ K₁ V₁ B D₁ D_{1.2.5.7} प्रवाल- (for प्रधान-). Cc cites प्रवाल. V₁ B₃ D_{2.4} 'सुक्ताभरणाश्च; D₅ M₂₋₄ 'सुक्तास्तरला (D₅ 'ला)श्च; T₁ G M₁ 'सुव्यास्तरला- (M₁ 'णा)श्च (for 'सुक्तातरलाश्च). — °) K₃ D₄ 'वरांगदाश्च (for 'गदानि). — D₁ om. 29^d-51^a — °) D₂ तथा परिष्काः (for प्रवेयनिष्काः). S₂ D₂ G_{1.2} M₂₋₄ सु-; B₁ D₁ D_{1.5} च (for स-). D_{2.2.7} 'चित्राः; D₃ 'सूत्रः; D₅ G₂ 'सूताः (for 'सूत्राः).

30 D₄ T₂ om. 30 (cf. v. 1. 29, 28). — °) G_{2.3} वज्र- (for वज्र). K₃ D_{3.5} G M 'युक्ता (for 'युक्ता). — °) D₅ रत्नानि (for रत्नानि). M₂₋₄ चोच्चावच (for 'वच-). B₂ 'भूषणानि; D₂ 'सांगजानि (for 'मङ्गलानि). — °) K_{1.4} चाभ्यन्तः; D₆ S (T₂ om.; T₃ missing) चाभाति (for चालन्त-). K₃ D₅ 'सुखेधितानि; B₂ 'सुखे- पितानि; M_{1.3} सुखोचितानां (for 'सुखोचितानि). — °) B₃ चंद्र- (for चेन्दु-). K₃ 'प्रतिभासितानि; D₂ 'मप्रमानि; D₃ 'भाननानि (for 'माननानि).

31 D₁ om. 31 (cf. v. 1. 29). — °) K₁ परिच्छदांश्च; D₅ परस्वधांश्च (for परिच्छदांश्च). — °) K₂ ततो (for त्यक्त्वा). D₅ मनोज्ञाति (for 'ज्ञानि). D₁ सुखानि चैव; D₆ S (T₃ missing) हताः (T_{1.3} G₁ हतः; M च तैः) सुखानि (for सुखानि चापि). — °) K₃ सुधर्मः; D₅ G₁ स्वधर्मः; T₂ सधर्म- (for स्वधर्म-). D₃ 'निष्ठा. — After 31^a, D₃ ins.:

1183* गता इतः स्वर्गलोकाय राजन् ।

— °) V₁ partly damaged. K₃ व्याधाव- (sic); V₁ B D₁ D_{3.7} व्याप्याशु; D₁ D₁ *शु; D₃ दृष्ट्याशु; D₅ व्याशु; D₅ T₂ G M₂₋₄ प्रासश्च; T₁ प्रासव्य-; M₁ प्रासांश्च (for व्यासांश्च). G₁ लोका- T₁ युधि सं-; T₂ हि समा-; G₂ [अ]य सं- (for यशसा). K₃ B D₁ D₁ D_{3.5.7} S (T₃ missing) गताले; D₃ गतांश्च (for समीयुः). — V₁ B D₁ D₁ D_{1.2.5-3} S (T₃ missing) ins. after 31: D₂ after 32^a:

C. 8. 4915
B. 8. 94. 22
K. 8. 99. 35

त्यक्त्वा मनोज्ञानि मुखानि चापि ।
स्वधर्मनिष्ठां महतीमवाप्य
न्याप्तांश्च लोकान्यशसा समीयुः ॥ ३१
इत्येवमुक्त्वा विरराम शल्यो
दुर्योधनः शोकपरीतचेताः ।
हा कर्ण हा कर्ण इति ब्रुवाण
आर्तो विसंज्ञो भृशमश्रुनेत्रः ॥ ३२
तं द्रोणपुत्रप्रमुखा नरेन्द्राः

1184* निवर्त दुर्योधन यान्तु सैनिका
व्रजस्व राजन्निश्विराय मानद ।
दिवाकरो ह्येव विलम्बते प्रभो
पुनस्त्वमेवात्र नरेन्द्र कारणम् ।

[(L. 1) B₁ D_{2.8} T₁ G₂ निव(D₈ 'वै'ल्लं; D₂₁ D_{1.5}
वयं तु; T₂ G₁ M निवृत्त्य (for निवर्त). D₂₁ D_{1.5} याम; T₂
M₁ याति (for यान्तु). — (L. 2) B D₂₁ D_{1.8.5.7} व्रजंतु;
D₈ भजस्व (for व्रजस्व). V₁ शिविराश्वाददानाः; B_{1.8-5} D_{8.7.8}
G_{2.8} 'राणि मानद; B₂ 'राप्यददानाः (sic); D₂₁ D_{1.5} 'राय
दीनाः; T₁ 'रात्रिनाय (for 'राय मानद). D₂ वज्रास्त्रनास्ते शिवि-
राय मानदाः; D₈ सृजन्स्वराजं च विनात्ममानं. — (L. 3) B₈
D₂₁ D_{2.8.8} [S]न्येय (for ह्येय). — (L. 4) D₈ एतान्दि
(for एतावत्). V₁ B₂ वेत्ति; D₈ वोत्ससे (for कारणम्).]
— After the above, sequence in D₈ T₁ G_{2.8} M₁ is:
44°-46°, 1194*, 46°-53°, 40°-41°, 1186*, 1187*,
1188*, 42°, 1189*, 42°-43°, 1191*, 43°-44°, 53°,
1194*, 53°-57°, 1196*, 58-60; followed by lines
13-16 of App. I (No. 44) in D₈ T₁ G₂ M₁, and by
lines 13-14 in G₂.

32 Before 32, G_{1.8} M₂₋₄ ins. संजयः. D₄ om. 32
(cf. v. 1. 29). — ^a) D₈ S (T₃ missing) एतावद् (for
इत्येवम्). K₄ उक्ता. — After 32°, D₂ ins. 1184*. — ^b)
K₈ V₁ B D₂₁ D_{1.8.5.7.8} दुर्योधनं. B₈ -चित्तः; D₂₁
D_{1.5} -चित्तं (for -चेताः). D₈ S (T₃ missing) दुर्योधनं
चैव निवर्तयित्वा. — ^c) K₈ V₁ B D₂₁ D_{1.8.5.7.8}
ब्रुवाणम्. — ^d) K_{2.4} अश्रुनेत्रः (K₄ 'त्रं); D₂ उत्पपात
(for अश्रुनेत्रः). K₁ अंतोविसंज्ञो भृशमश्रुनेत्रः; K₈ V₁ B
D₂₁ D_{1.8.5.7.8} आर्तं विसंज्ञो भृशमश्रुनेत्रं. — For 32°,
D₈ S (T₃ missing) subst.:

1185* युद्धाय राजन्निनिविष्टबुद्धिं
हा कर्ण हा कर्ण इति ब्रुवाणम् ।

[(L. 1) D₈ G₁ राजानिनिविष्ट- (for राजन्निनि).]

सर्वे समाश्वास्य सह प्रयान्ति ।
निरीक्षमाणा मुहुरर्जुनस्य
ध्वजं महान्तं यशसा ज्वलन्तम् ॥ ३३
नराश्वमातङ्गशरीरजेन
रक्तेन सिक्ता रुधिरेण भूमिः ।
रक्ताम्बरसक्तपनीययोगा-
न्मारी प्रकाशा इव सर्वगम्या ॥ ३४
प्रच्छन्नरूपा रुधिरेण राज-

33 D₂ om. 33 (cf. v. 1. 29). — ^a) T₂ नरेंद्र.
— ^b) T₂ समाश्वास्य. S₁ V₁ B₁₋₄ D₂₁ D_{1.8.5.7}
मुहुः प्रयांति (B₈ 'याताः); B₈ सह प्रयाताः; D₈ S (T₃
missing) ततः प्रजरयुः (for सह प्रयान्ति). D₂ सर्वे शोकात्
तदाभवत् (sic). — D₂ om. 33°-3.69.17°. — ^c) K_{2.4}
D₂₁ D_{1.8.5.7} G₃ निरीक्ष्यमाणा; B₄ 'क्षमाणं (for 'क्षमाणा).
D₈ S (T₃ missing) ध्वजम् (for मुहुः). — ^d) D₈
G_{1.8} रथं च दिव्यं; T₂ G₂ M दिव्यं महान्तं (for ध्वजं
महान्तं). S₂ K_{1.4} B₈ सहसा (for यशसा).

34 D_{2.4} om. 34 (cf. v. 1. 33, 29). — ^a) K₈
D_{8.8} S (T₃ missing) रक्तेन सिक्तां रुधिरेण भूमिः; V₁ B D₂₁
D_{1.8.5.7} रक्तेन सिक्तां च तथैव भूमिः. Co cites रक्तेन
(as in text). — S₁ K_{1.2.4} om. 34°. — ^c) V₁ रक्तांबरं;
T₁ युक्तांबर- (for रक्ताम्बर-). K₈ V₁ B₈ तपनीययोगां
D₈ 'योघान् (for 'योगान्). T₂ रक्तांबरालंकृतगात्रयोधि.
— ^d) K₈ V₁ B D₂₁ D_{1.8.5.7.8} S (T₃ missing)
नारीः; D₈ अरीन् (for नारी). K₈ D₈ प्रकामास्य; V₁ B D₂₁
D_{1.8.5.7} T_{1.2} G M₁ Ca प्रकाशाम्; M₂₋₄ प्रशांताम्
(for प्रकाशा). S₁ K_{1.2.4} सर्वगम्यः; K₈ V₁ B D₂₁
D_{1.8.5.7.8} T₂ Ca 'गम्यां; D₈ G_{1.8} M 'रम्यां; T₁ G₁
'रूपां (for 'सर्वगम्या).

35 D_{2.4} om. 35 (cf. v. 1. 33, 29). — ^a) S₁
K₈ B₁₋₃ D₂₁ D_{8.8} T₁ G_{1.2} M₂₋₄ प्रच्छन्नरूपां; S₂ K₁
प्रच्छन्नरूपा; V₁ D₂₁ D_{1.5} प्रच्छन्नानां; T₂ प्रधुन्नरूपां
(for प्रच्छन्नरूपा). — ^b) T₁ हि; T₂ च; G₂ M₃ [S]भि
(for Sति). K₈ B_{2.8} D_{8.8} S (except G₈; T₃
missing) विराजमानां; B_{1.4.5} D₂₁ D_{1.8.5.7} 'माने
(for 'मानाः). — ^c) K₈ नैताद्यतत्त्वस्थुः (sic) (for
नैवावतस्थुः). — ^d) T₁ कृपातिता (sic); T₂ प्रवेगिता;
M₁ प्रवाजितो (for 'जिता). K₈ V₁ B_{1.8-5} D₂₁ D_{1.8.5.7.8}
देवलोकाय सर्वैः; D₈ T₁ G M नरदेवा (M₁ 'दो)

त्रौद्रे मुहूर्तेऽतिविराजमानाः ।
नैवावतस्थुः कुरवः समीक्ष्य
प्रव्राजिता देवलोकाश्च सर्वे ॥ ३५
वधेन कर्णस्य सुदुःखितास्ते
हा कर्ण हा कर्ण इति बुवाणाः ।
द्रुतं प्रयाताः शिविराणि राज-
न्दिवाकरं रक्तमवेक्षमाणाः ॥ ३६
गाण्डीवमुक्तैस्तु सुवर्णपुङ्खैः
शितैः शरैः शोणितदिग्धवाजैः ।
शरैश्चिताङ्गो भुवि भाति कर्णो

हतोऽपि सन्ध्या इवांशुमाली ॥ ३७
कर्णस्य देहं रुधिरावसिक्तं
भक्तानुकम्पी भगवान्विवस्वान् ।
स्पृष्ट्वा करैर्लोहितरक्तरूपः
सिष्णामुरभ्येति परं समुद्रम् ॥ ३८
इतीव संचिन्त्य सुरर्षिसंघाः
संप्रस्थिता यान्ति यथानिकेतम् ।
संचिन्तयित्वा च जना विममु-
र्यथासुखं खं च महीतले च ॥ ३९
तदद्भुतं प्राणभृतां भयंकरं

C. १. 4225
B. १. 34. 22
K. १. 29. 45

यथासौः (T₁ क्ष); T₂ नरदेवा ययुस्ते (for देवलोकाश्च सर्वे).
B₂ कुरुप्रवीराः सह रूप सर्वैः.
36 D_{2.4} om. 36 (cf. v. 1. 33, 29). D₈ om. 36^a-37^b.
— ^a) S₂ वदेन; T₂ पातेन (for वधेन). V₁ B_{1.3-5} D_{1.1} D_{1.3.5.7} तु (for सु-). D_{1.1} D_{1.5} -दुःखिताः (D₁ 'तः')
शिता; M₁ 'तास्ते' (for 'तास्ते'). B₂ नृपं समन्वात्य सु-
दुःखितास्ते. — ^b) K_{2.4} बुवाणः; B₂ बुवाणो (for 'णाः').
— ^c) G₁ द्रुमं (for द्रुतं). S (except T₂; T₃ missing)
प्रजमुः (for प्रयाताः). K₂ (inf. lin.) शिविरान्; B₂ T₁
G₂ 'राय' (for 'राणि'). — ^d) K₃ V₁ D_{1.1} D_{1.5.3}
अवेक्ष्यमाणाः; K₄ अवेक्षमाणाः; D_{3.7} निरीक्ष्यमाणाः; G₂ M₁
इवेक्ष' (for अवेक्ष').
37 D_{2.4} om. 37 (cf. v. 1. 33, 29). D₈ om. 37^a
(cf. v. 1. 36). V₁ repeats 37 after 40 and B_{2.5} after
the repetition of 40^a. — ^a) D₈ गांजीव- (for
गाण्डीव-). D_{1.1} -मुक्तं (for -मुक्तैः). K₃ V₁ (both
times) B₂ (second time). S (first time) D_{1.1} D_{1.5.3}
T₁ च (for तु). S₁ सुपर्ण- (for सुवर्ण-). — ^b) T₂
damaged. K₃ V₁ (first time) B_{1.2} (first time). 3. 4. 5
(first time) D_{1.1} D_{1.3.5.7} S (T₂ damaged; T₃
missing) शिलाशितैः; B₂ (second time) शितैः शरैः; B₃
(second time) वाणैश्चितः (for शितैः शरैः). V₁ (first
time) -दिग्धवाजैः; B₂ (first time) 'गात्र-'; B₃ (second
time) T₁ 'गात्रैः'; G₂ 'वल्हे' (for 'वाजैः'). — ^c) G₁ चितांगैर्-
B₁ D_{1.1} T₁ युधि भाति; D₈ T₂ G M विरराज (for
सुवि भाति). V₁ (second time) महावपुष्मान्निभाति
कर्णो; B_{2.5} (both second time) महावपुः संविरराज कर्णो.
— ^d) B_{2.5} (both second time) -जालैः (for -माली).
V₁ (second time) हतोपि सूर्यस्य इवांशुमालैः; D₃ S (T₃
missing) हतोपि दीसांशुमालैः (D₃ G₃ 'मा'लैः).
38 D_{2.4} om. 38 (cf. v. 1. 33, 29). — ^a) D₈ S

(except T₁; T₃ missing) रुधिरावसिक्तं (for 'रावसिक्तं').
— ^b) G₂ पुत्रानुकम्पी (for भक्ता). — ^c) B_{1.4} स्पृष्ट्वा (for
स्पृष्ट्वा). D₂ स्पृष्ट्वांशुभिर्- V₁ B D_{1.1} D_{1.3.5.7}
[अंशुभिर्- (for करैर्-). K₃ कान्तरूपः; B₂ D_{1.1} D_{1.5} -रक्तरूपं
(for 'रूपः'). D₈ T_{1.2} G_{1.3} M₂₋₄ स्पृ(T₂ ह)ष्ट्वा कराग्रैः
क्षतजानुरूपैः (D₈ 'जानुरूपैः'; G₁ 'जानुकूलैः'; M₂₋₄ 'जाक-
रूपैः'); G₂ स्पृष्ट्वाकराग्रैः क्षमतानुवैति; M₁ स्पृष्ट्वा कराग्रै-
र्लोहितरक्तरूपः; C_v स्पृष्ट्वांशुभिर्लोहितरक्तरूपः. — ^d) V₁
त्वित्रः सुरभ्येति (sic). B_{1.3-5} D_{1.1} D_{1.3.5.7.8} C_v
सिष्णामुर (for सिष्णा). S K_{2.4} [अ]परं (for परं). K₁
शुमद्रं (sic). K₁ सिष्णामुरभ्येत्य परं समुद्रं; K₃ अन्तात्मनभ्येति
परं समुद्रं; B₂ सिष्णातुं समभ्येत्य परं समुद्रं; D₈ T₂ तदा (T₂
तृष्णा) नुरागादपरं स'; T₁ G ज्ञातुं तदागादपरं स'; M
सिष्णामुरागाद'; C_v सिष्णामुरभ्येत्य परं स'.
39 D_{2.4} om. 39 (cf. v. 1. 33, 29). — ^a) S₁
K_{1.2.4} इत्येव (for इतीव). D_{1.1} D_{2.3} संचित्य. K₁
सुरर्षिसंघः; B₁ 'र्षिसंघैः'; D₃ 'पंयस्यश्च'; T_{1.2} G₂ महर्षयश्च;
G_{1.3} M सुरर्षयश्च (for 'र्षिसंघाः'). — ^b) D₈ सु- (for सं-).
K₃ om.; D₈ S ते तु (for यान्ति). K₁ B₁ D_{1.1} D_{2.7}
-निकेतनं; G₁ -निकेतुं (for -निकेतम्). — ^c) S₁ K₂
एवं *३ यित्वा; S₂ (sup. lin. as in text) एवं कथयित्वा;
D₈ T_{1.2} G संचित्य सर्वा (for 'नयित्वा'). S₂ च जनता;
K₁ मज्जता (sic); K₃ V₁ B D (D_{2.4} om.) T_{1.2} G M
Ca. c जनता; M₂₋₄ तु जना (for च जना). K₃ विसस्तुर्-; D₈
[अ]वस्यश्च; G₁ तु सूर्यं; C_v विसस्तुः (as in text). — ^d)
D_{1.1} D_{1.5} यथायथं (D₁ 'था'); T_{1.2} G₂ 'नतं'; G₁ तवा सुखं
(for यथासुखं). K₃ चाति; D_{1.1} D_{1.5} खं च; D₈ S खे च
(for खं च). D₈ S महीतले (for 'तले').
40 D_{2.4} om. 40 (cf. v. 1. 33, 29). M₁ om. 40^a.
— ^a) K₂ भयंकरैर्- (for 'करैः'). — ^b) S₂ K₃ B₃
D_{1.1} D_{2.3.5} T₁ G M₂₋₄ निशम्य (for निशम्य). B_{1.4} S

C. 8. 4925
B. 8. 94. 32
K. 8. 99. 45

निशम्य युद्धं कुरुवीरमुख्ययोः ।

धनंजयस्याधिरथेश्व विस्मिताः

प्रशंसमानाः प्रययुस्तदा जनाः ॥ ४०

शूरैः संकृच्चवर्माणं वीरं विशसने हतम् ।

D₈ -मुल्याः; D₃ संख्ययोः; G₂ -युद्धे (for -मुख्ययोः).
— After 40^{ab}, M_{2.4} read 59. B_{2.5} repeat 40^a
followed by the repetition of 37, after 40. G₁ M₈
read 40^{ad} after 53^{ab}. — °) M₁ धनंजयश्च. D₈ T₁
G₂ [अ]तिरथस्य (D₈ 'श्च'); T₂ M₁ [अ]तिरथेश्व (for [आ]-
धि'). S₂ विस्मिताः. B_{2.5} (both second time)
धनंजयं चाधिरथि (B₈ 'थं') च सर्वे. — °) D₈ T₁ G M
[अ]र्जुनं (for जनाः). — After 40, V₁ repeats 37 and
D₈ T₁ G M ins. an addl. colophon [Adhy. name:
M₁ रणजित्कर्णं. — Adhy. no.: D₈ 90; T₁ M₁ 110; G₂
109].

41 Before 41, D₈ S (except T₂; T₃ missing) ins.
संजयः. For sequence in D₈ T₁ G_{2.8} M₁, cf. v. l. 31.
D_{2.4} om. 41 (cf. v. l. 33, 29). — °) K₈ V₁ B_{2.5}
D₈ D_{8.8} T_{1.2} G_{1.8} M शूर-; G₂ रथ- (for शूरैः). K₄
-मर्मणं (for -वर्माणं). — °) S₂ विशासने; C₈ विशासने
(as in text). D₈ T₁ D₈ S (T₃ missing) रुधिरक्षितवक्ष-
(D₈ 'वासं'). — °) M₄ गांरोयं (for राधियं). — °) D₈
B_{2.5} D₈ T₁ D₈ S (T₃ missing) विमुंचति (T₁ 'ते') (for
व्यमुञ्चत). V₁ B_{1.2.4} D₈ D_{1.2.5.7} न लक्ष्मीः प्रतिमुंचति.
— After 41, V₁ B D₈ D₈ D_{1.2.5.7} S (T₃ missing)
ins.:

1186* निष्टसहेमवपुषं ज्वलनार्कसमत्विपम् ।
जीवन्तमिव तं शूरं सर्वभूतानि मेनिरे ।
हतस्यापि महाराज सूतपुत्रस्य संयुगे ।
वित्रेसुः सर्वभूतानि सिंहस्येवैतरे मृगाः ।

[D₈ D_{1.5} om. lines 1-2. — (L. 1) B₁ निस्तप्त-;
B_{2.5} D₁ निष्टप्तं; D₃ निष्टप्त- (for निष्टप्त). D₈ T₁ D₈ S (T₃
missing) तं तु (D₈ T₂ G₁ तप्त-) जावूनदनिभं (for the
prior half). B_{1.2.4.5} D₈ T₂ प्रभं (for -स्विपम्).
D₈ T₁ G M बालार्कं (M₂₋₄ चंद्रार्कं) सटशुचि (D₈ 'प्रभं').
— (L. 2) B₁ ज्वलन्तम् (for जीवन्तम्). V₁ B_{1.4.5} D₁ शूरं
च; B₂ T₂ शूरं तं (by transp.); D₈ शूरश्च. — (L. 3) V₁
हता राज (for महाराज). — (L. 4) B₂ D₈ T_{1.2} G₃
M सर्वतो यो (M दौ) धाः (for 'भूतानि). T₃ परे (for [इ]तरे).]
B_{2.5} D₈ D₈ S (T₃ missing) cont.:

1187* हतोऽपि पुरुषव्याघ्रो व्याहरन्निव लक्ष्यते ।

गतासुमपि राधेयं नैव लक्ष्मीर्व्यमुञ्चत ॥ ४१
नानाभरणवात्राजन्मृष्टजाम्बूनदाङ्गदः ।
हतो वैकर्तनः शेते पादपोऽङ्कुरवानिव ॥ ४२
कनकोत्तमसंकाशः प्रदीप्त इव पावकः ।

[D₈ T₂ M₂₋₄ जीववान् (for व्याहरन्). B_{2.5} इत्येते
(for लक्ष्यते).]
B_{2.5} D₈ T₁ D₈ S (T₃ missing) cont.: V₁ B_{1.2.4} D₈
D_{1.2.5.7} cont. after 1186*:

1188* नाभवद्विकृतं किंचिन्मृतस्यापि महात्मनः ।

चाख्येपधरं राजञ्चारुमौलिशिरोधरम् ।

तन्मुखं सूतपुत्रस्य पूर्णचन्द्रसमद्युति ।

[(L. 1) B₁ विकृतिः; D₈ T₂ G_{2.3} विकृतिः; D₃ विदितं
(for विकृतं). V₁ वक्त्रे; B₅ वक्त्रं; D₈ T₂ काचिन् (for
किंचिन्). V₁ मृगस्य; B₁ D_{3.7} सूतस्य; D₈ G₁ हतस्य; T₂
गतस्य (for मृतस्य). — (L. 2) V₁ B_{1.3-5} D₃ वैशधरं (for
चैप). D₈ T₂ वीरं (for राजञ्). D₈ चाख्येप- (for 'मौलि').
B₂ -शिरोरुहं; D_{3.7} -धरं शुभं (for -शिरोधरम्). — (L. 3) B₁
D_{3.7} T₂ -समद्युतिः; D₈ -समद्युतिः; G₁ -समप्रभं (for -समद्युति).]

42 For sequence in D₈ T₁ G_{2.3} M₁, cf. v. l. 31.
D_{2.4} om. 42 (cf. v. l. 33, 29). T₂ G₁ M₂₋₄ read 42^{ab}
after 43. — °) V₁ नानाकचणवान् (sio) (for
नानाभरण). — °) K_{1.4} दृष्टः; V₁ B D_{2.4.7} तप्त- (for
मृष्ट-). D₈ S (T₃ missing) तप्तजावूनदप्रभः. D₈ S (T₃
missing) ins. after 42^{ab}: D₈ ins. after 43:

1189* वर्षित्वा शरवर्षाणि प्रताप्य रिपुवाहिनीम् ।

श्रीमानिव सहस्रांशुज्वलन्सर्वान्प्रताप्य च ।

[(L. 1) D₈ T₂ शरवर्षणं (for 'वर्षाणि). — (L. 2)
D₈ T₂ जगत्सर्वं (for ज्वलन्सर्वान्). D₈ नः (for च).]
D₈ T₂ cont.:

1190* हतो वैकर्तनः कर्णः सपुत्रः सहवाहनः ।

अर्थिनां पक्षिसंघस्य कल्पवृक्षो निपातितः ।

[T₂ om. line 1. — (L. 2) D₈ पक्ष- (for पक्षि-).]
— °) D₈ ततो (for हतो). D₈ S (T₃ missing) कर्णः
(for शेते). — °) T₂ सूतपुत्रः सनातनः. — After 42,
S K D₈ ins. 1192*.

43 For sequence in D₈ T₁ G_{2.3} M₁, cf. v. l. 31.
D_{2.4} om. 43 (cf. v. l. 33, 29). — °) T₂ वभाबुत्तम-
संकाशः. — °) V₁ B D₈ D₈ T_{1.2} G₃ M
(missing) ज्वलन्निव विभावसुः. — After 43^{ab}, V₁ B D₈
D₈ T_{1.2.5.7} S (T₃ missing) ins.:

1191* स शान्तः पुरुषव्याघ्रः पार्थसायकवारिणा ।

यथा हि ज्वलनो दीप्तो जलमासाद्य शाम्यति ।

सपुत्रः पुरुषव्याघ्रः संशान्तः पार्थतेजसा ।
प्रताप्य पाण्डवान्नाजन्पाञ्चालांश्चास्त्रतेजसा ॥ ४३
ददानीत्येव योज्योच्च नास्तीत्यर्थितोऽर्थभिः ।
सद्भिः सदा सत्पुरुषः स हतो द्वैरथे वृषः ॥ ४४
यस्य ब्राह्मणसात्सर्वमात्मार्थं न महात्मनः ।

कर्णाभिः समरे तद्वत्पार्थमेवेन शमितः ।

प्रगृह्य च यशो दीप्तं सुयुद्धेनात्मनो भुवि ।

[(L. 1) D₁ प्रः; T₂ सुः; M₂₋₄ सं (for स). B_{1.5} D_{ai}
T₁ व्याघ्र (for व्याघ्रः). B₂ धारिणा (for धारिणा).
— (L. 2) D₆ G₁ यथासिर् (for यथा हि). T₂ G_{2.3} M₂₋₄
यथासिर्वलितो दीप्तो (for the prior half). M₁ शमितः
(for शमितः). — G₁ om. line 3. — (L. 3) M₂₋₄ कर्णोच्च
(for कर्णाभिः). B_{1.3.4} शमितः; B_{2.5} D_{ai} शमितः (for
स्मरे). G₂ पार्थमेकेन (for 'मेवेन). V₁ B (except B₅)
D_{ai} D_{3.7} संयुगे (for शमितः). D₆ पार्थमेकेन शमितः.
— (L. 4) B₂ D_{ai} D₆ M आह्वयः; T₁ आह्वयः; G आश्रित
(for प्रगृह्य). D₆ T₁ M स; G_{1.2} स्वः; G₃ सुः (for च). T₂
आह्वय वचसे दीप्तं (for the prior half). T₂ महात्मानो
(for सुयुद्धेन). D₆ विभो (for भुवि).]

V₁ B D_{ai} D_{ai} D_{1.3.5.7} cont.: Ś K D₃ ins. after 42:

1192* विस्ज्य शरवर्षाणि प्रताप्य च दिशो दश ।

— B₅ transp. 43^{ed} and 43er. — °) D_{ai} D₆
S (T₃ missing) सपुत्रः समरे कर्णः. — °) K_{1.4}
B D_{ai} D_{6.7} M₁ स शांतः; V₁ निहतः; T₁ G_{2.3}
प्रशांतः; T₂ सुशांतः (for सं°). — °) B₅ संजयान्
(for प्रताप्य). G₂ समरे (for पाण्डवान्). D_{ai} D₆ S (T₃
missing) सर्वान् (for राजन्). — °) G_{1.2} पंचालांश्च
V₁ B₁₋₄ D_{ai} D_{1.3.5.7} om. च. K₃ च सुतेजसा; B₅ स्वखं;
T₁ चास्त्रतेजसः (for चास्त्रतेजसा). — After 43, D_{ai} ins.
1189* and T₂ G₁ M₂₋₄ read 42^{ab}.

44 For sequence in D₆ T₁ G_{2.3} M₁, cf. v. l. 31.
D_{2.4} om. 44 (cf. v. l. 33, 29). T₂ om. 44^a-45^b. — °)
K_{1.4} B₅ D₆ ददामि (for 'नि). Ś₂ [S]नोचन् (sic); B₅
वाचो; D_{ai} D₆ वाचं; T₁ G_{1.3} M प्रादान् (for स्वीचन्).
D₆ ददामि हि यः प्राणान्; G₂ ददौ निन्येय यः प्रादान् (sic).
— °) D₆ S (T₂ om.; T₃ missing) अर्थितो (G₁ 'तो;
M 'नो)वदत् (for 'तोऽर्थभिः). V₁ नार्थस्तीत्यर्थितो विभुः
(sic). — Before 44^{ed}, T₁ G₂ ins. संजयः. — °) D₆
सत्तः; G_{1.3} सत्तयः; G₂ सद्यः (for सद्भिः). K₃ तत्पुरुषः.
— °) K₃ स हितो; T₁ संगतो; G₂ स तेन (for स हतो).
M₂₋₄ द्वैरथो (for 'थे). V₁ D₃ नृपः; D₆ S (T₂ om.; T₃
missing) वृषा (for वृषः).

नादेयं ब्राह्मणेष्वासीद्यस्य स्वपि जीवितम् ॥ ४५
सदा नृणां प्रियो दाता प्रियदानो दिवं गतः ।
आदाय तव पुत्राणां जयाशां शर्मं वर्मं च ॥ ४६
हते स कर्णे सरितो न स्रवन्ति
जगाम चास्तं कलुषो दिवाकरः ।

C. 8. 4843
D. 5. 94. 49
K. 8. 100. 13

45 For sequence in D₆ T₁ G_{2.3} M₁, cf. v. l. 31.
D_{2.4} om. 45 (cf. v. l. 33, 29). T₂ om. 45^{ab} (cf. v.
l. 44). — °) T₁ ब्राह्मणवान्; Ca 'सात् (as in text).
G₁ M₂₋₄ पूर्व (for सर्वम्). — °) Ś K_{2.4} D_{6.3} आत्मानं न
(Ś नो); K₃ 'यान्न; V₁ B D_{ai} D_{ai} D_{1.3.5.7} S (T₂ om.;
T₃ missing) वित्तमासीन् (for आत्मानं न). — °) V₁
damaged; D₆ G₁ तदेवं; T₂ सदा हि (for नादेयं). D₆ S
(except T₂; T₃ missing) ब्राह्मणेभ्यश्च (for 'व्वासीद्).
— °) B₂ यस्त्यर्थम्; D₆ यश्चादादः; G₂ सति स्वम्; G₃ तस्य
स्वम् (for यस्य स्वम्).

46 For sequence in D₆ T₁ G_{2.3} M₁, cf. v. l. 31.
D_{2.4} om. 46 (cf. v. l. 33, 29). — °) K_{3.4} V₁
B D_{ai} D_{3.5.7} G₃ M₂₋₄ नृणां; D_{ai} T₃ स्त्रीणां (for नृणां).
D₆ प्रियं. D_{ai} T₁ नित्यं; D₆ T₁ G M राजन् (for दाता).
— °) K₃ प्रियदाने (for 'दानो). D_{ai} D₆ S (T₃ missing)
दाता चैव महारथः (D₆ G_{1.3} मनोरथान्). — After 46^{ab},
V₁ B D_{ai} D_{ai} D_{1.3.5.7} S (T₃ missing) ins.:

1193* स पार्थास्त्रविनिर्दग्धो गतः परमिकां गतिम् ।

यमाश्रित्याकरोद्वैरं सुतस्ते स गतो दिवम् ।

[(L. 1) B₂ पार्थास्त्रैः; D_{ai} D_{1.3} पार्थास्त्रा (for पार्थास्त्रः).
B_{5.5} D_{3.7} स पार्थास्त्रविनिर्दग्धो; D_{ai} T_{1.2} स वै पार्थास्त्रविनिर्दग्धो
(for the prior half). — (L. 2) D_{ai} D₃ T_{1.2} पुत्रम्
(for सुतस्ते). B₄ transp. गतो दिवं.]
— °) K₃ सर्वं वर्मं (sic); D₆ T₁ G₂ M चैव श (D₆ वः;
G₃ कर्म) (for शर्मं वर्मं).

47 For sequence in D₆ T₁ G_{2.3} M₁, cf. v. l. 31.
D_{2.4} om. 47 (cf. v. l. 33, 29). — °) Ś₂ स (for
स्व). K₄ नु स्रवन्ति (for न स्रवन्ति). K₃ V₁ B D_{ai}
D_{ai} D_{1.3.5.7.8} G₂ M हते कर्णे सरितो न प्रस्रवन् (K₃ न
स्रवन्ति; D₁ न प्रसंस [sic]; D_{3.7} वै न प्रस्रवन्; D₃ ना-
श्रवन्तः); D₆ हते च कर्णे त्वरितो नस्यया; T_{1.2} हते च (T₂ 'ते-
पि) कर्णे सरितो न (T₂ वि-) स्रवन्; G_{1.3} हते च कर्णे सरितो
न प्रस्रवन्. — °) B₄ चास्त्रं (for चास्त्रं). K₄ कलुषो;
D_{ai} T₃ सविता; D₆ कलुषं; T₁ G₂ M₁ कलुषो (for 'पो).
— °) T₂ ग्रहाश्च तिर्यग्; G₁ M₁ श्वेतो ग्रहश्च. Ca cites
ग्रहः (as in text). K₁ ज्वलितार्कः; B_{2.5} 'तोप्रः; D_{ai} T₂
ज्वलितार्कः (for ज्वलितार्कः). D₆ T₁ G_{2.3} M₂₋₄ श्वेतो ग्रहश्च
ज्वलितोर्कवर्णो. — °) B (except B₅) D_{ai} D_{3.7} G₃

ग्रहश्च तिर्यग्ज्वलितार्कवर्णो
यमस्य पुत्रोऽभ्युदियाय राजन् ॥ ४७
नभः पफालाथ ननाद चोर्वी
ववुश्च वाताः परुपातिवेलम् ।
दिशः सधूमाश्च भृशं प्रजज्वलु-
महार्णवाश्चुभिरिरे च सखनाः ॥ ४८
सकाननाः साद्रिचयाश्चकम्पुः
प्रविच्यथुर्भूतगणाश्च मारिप ।
बृहस्पती रोहिणीं संप्रीड्य
बभूव चन्द्रार्कसमानवर्णः ॥ ४९

हते कर्णे न दिशो विप्रजज्जु-
स्तमोवृता द्यौर्विचचाल भूमिः ।
पपात चोल्का ज्वलनप्रकाशा
निशाचराश्चाप्यभवन्प्रहृष्टाः ॥ ५०
शशिप्रकाशाननमर्जुनो यदा
क्षुरेण कर्णस्य शिरो न्यपातयत् ।
अथान्तरिक्षे दिवि चेह चासक-
द्रभूव हाहेति जनस्य निखनः ॥ ५१
स देवगन्धर्वमनुष्यपूजितं
निहत्य कर्णं रिपुमाहवेऽर्जुनः ।

सोमस्य; G₂ यमश्च (for यमस्य). D₇ (marg.) आता (for पुत्रो). Ca cites यमआता. K₁ [S]भ्युदियाय; D₀ T₁ M_{1.2.4} [S]भ्युदितस्तु; G_{1.3} दितः स; G₂ M₃ दितश्च (for दियाय). B_{1.4} D₁ D_{8.7} T₁ G M तिर्यक्; T₂ केतुः (for राजन्).
48 For sequence in D₀ T₁ G_{2.3} M₁, cf. v. 1. 31. D_{2.4} om. 48 (cf. v. 1. 33, 29). — ^a) ŚK₂ प्रकालाव- (sic); K_{1.3} D₈ पफालाव; K₄ प्रकाला च; B_{3.5} D₁ T₂ पफालेव; D₀ T₁ G M चचालाथ (for पफा). Ca cites पफाल (as in text). B_{3.5} चचाल; D₈ (marg.) ननाम (for द). Ca cites नननाद (for [अ]थ न). K₂ चोक्षी (sic); K₃ रोदसी; T₂ पृथ्वी; Ca चोर्वी (as in text). — ^b) D₁ विवुश्च (for व). K₂ T₂ G₁ M₃ पुरुपाः (for परुपा). V₁ B D₁ D₁ D_{1.2.3.4.7} T₂ M₁ सुघोराः; D₀ T₁ G M₂₋₃ च घोराः (for [अ]तिवेलम्). — ^c) D₁ D_{1.5} दिशश्च (for दिशः). K₁ प्रजज्वलं; B₂ D₇ प्रजजिरे (for ज्वलुर). D₁ D₀ S (T₃ missing) दिशो बभूवुर्ज्वलितः स (D₀ ताश्च)धूमाः — ^d) K₁ D₁ चक्षुभिरिरे च; K₃ निक्षुभिरिरेव (sic); K₄ D₇ चुक्षुभिरिरेव (for रिरे च). B₂ महार्णवाश्चुभितश्च सखतः; D₁ D₀ T_{1.2} G_{1.3} M महार्णवाः सखनुश्चुभुश्च (D₀ श्चुभिश्च); G₂ णवाः चुक्षुः सखनुश्च.
49 For sequence in D₀ T₁ G_{2.3} M₁, cf. v. 1. 31. D_{2.4} om. 49 (cf. v. 1. 33, 29). — ^a) T₂ सहार्णवाः (for सकाननाः). D₀ T₂ साद्रिचराशः; T₁ चाद्रयो वै; T₁ (inf. lin.) चाभिधराशः; G_{1.3} M चाद्रिचराशः; G₂ चाद्रिभुवश्च (for साद्रिचयाश्च). S₂ चकंपः; K₃ चकंप भूखदा; V₁ चचाल भू; B D_{8.7} विदद्विरे; D₁ D_{1.5.3} चकंप भू; D₁ D₀ S (T₃ missing) चकंपिरे (for चकम्पुः). — ^b) D₁ सर्वे (for मारिप). — ^c) K₃ संप्रगृह्य; V₁ स प्रपीड्य (for संप्र). D₁ D₀ S (T₃ missing) बृहस्पतिः (D₀ G₁

ग्रहः शनिः) संपरिवार्य रोहिणीं. — ^d) D₁ D₀ S (T₃ missing) -समो विशां पते (for -समानवर्णः).
50 For sequence in D₀ T₁ G_{2.3} M₁, cf. v. 1. 31. D_{2.4} om. 50 (cf. v. 1. 33, 29). — ^a) K₁ विप्रजज्जुस्य (S ; K₃ जजे; V₁ विजज्जुस्य; B₂ विप्रजज्जुस्य; D₀ कारिरे T₁ काशिरे; G_{1.3} चाराः; M₁ न प्रचाराः; M₂₋₄ संप्रकाशाः (for विप्रजज्जुस्य). B₂ हते कर्णे नैव दिशो विजजिरे; D₁ T₂ हते तु (T₂ तेषि) कर्णे विदिशोपि जज्वलस्य; G₂ हते कर्णे न दिगीशप्रचाराः. — ^b) K₃ ध्वनोद्धता (sic); D₀ ततश्चंद्राकां; T₁ G M सचंद्राकां (for तमोवृता). B₂ विननाद; B_{3.5} च बभूव; T₁ च चचाल (for विच). K₃ एपा; B_{3.5} कृत्स्ना (for भूमिः). — ^c) K₃ तवो (sic) (for पपात). D₀ प्रभावा; G_{1.3} M₂₋₄ प्रभा च; G₂ M₁ प्रभाश्च (for प्रकाशा). — ^d) V₁ संप्रहृष्टाः; B₂ सुहृष्टाः (for प्र). D₀ चचार हृष्टाः सुमना बभूवुः; T₁ निशाचरा हर्षमाणा बभूवुः; G M चरा हृष्टमना (G_{1.3} तरा; M₁ रूपा) बभूवुः.
51 For sequence in D₀ T₁ G_{2.3} M₁, cf. v. 1. 31. D₂ om. 51 (cf. v. 1. 33). D₄ om. 51^a (cf. v. 1. 29). T₂ om. 51^{ab} — ^a) D₀ शशिप्रकाशेन यदार्जुनो ददं. — ^b) D₁ D_{1.5} शरेण (for क्षुरेण). K₃ [S]न्यपातयत् (for न्यपा). D₀ S (T₂ om.; T₃ missing) जहार (T₁ क्षुरेण) कर्णस्य शिरः शरेण. — ^c) V₁ B_{1-3.5} D₈ [अं]तरिक्षे. B₃ सैव (for चेह). K₁ om. from चास up to हवे (in 52^b). K_{3.4} वासकृद्; V₁ B_{1-3.5} D₁ D_{1.2.3.4.7.8} राजन्; B₂ शब्दो (for चासकृद्). D₁ D₀ S (T₃ missing) ततो (D₁ T₁ M₂₋₄ दां)तरिक्षे सहसैव शब्दो. — ^d) Some MSS. निखनः. D₁ D₀ T₁ G M सु (G₂ श)रैर्विमुक्तः; D₃ महान्विनिखनः; T₂ सुरैर्विमुक्तैः (for जनस्य निखनः).
52 For sequence in D₀ T₁ G_{2.3} M₁, cf. v. 1. 31. D₂ om. 52 (cf. v. 1. 33). K₁ om. up to हवे (in 52^b)

रराज पार्थः परमेण तेजसा
वृत्रं निहत्येव सहस्रलोचनः ॥ ५२
ततो रथेनाम्बुदवृन्दनादिना
शरन्नभोमध्यगभास्करत्विपा ।
पताकिना भीमनिनादकेतुना
हिमेन्दुशङ्खस्फटिकावभासिना ।
सुवर्णमुक्तामणिवज्रविद्रुमै-
रलंकृतेनाप्रतिमानरंहसा ॥ ५३
नरोत्तमौ पाण्डवकेशिमर्दना-

बुदाहितावग्निदिवाकरोपमौ ।
रणाजिरे वीतभयौ विरेजतुः
समानयानाविव विष्णुवासवौ ॥ ५४
ततो धनुर्ज्यातलनेमिनिखनैः
प्रसह्य कृत्वा च रिपून्हतप्रभान् ।
संसाधयित्वैव कुरून्शरौघैः
कपिध्वजः पक्षिवरध्वजश्च ।
प्रसह्य शङ्खौ धमतुः सुघोषौ
मनांस्यरीणामवसादयन्तौ ॥ ५५

C. 8. 4853
B. 8. 84. 53
K. 8. 100. 23

(cf. v. 1. 51). — ^a) T₁ तदेव (for स देव-). D₁ D_{1.5} G₁ नृत्तितो (for तं). — ^a) S₂ रराम (for रराज-). D₁ D₁ S (T₃ missing) राजन् (for पार्थः). D₁ T₂ वचसा; G₂ कर्मणा (for तेजसा). — ^a) B₁ सहस्रनेत्रः (for लोचन-). D₁ D₁ S (T₃ missing) यथा पुरा वृत्रवधे शतक्रतुः.

53 For sequence in D₁ T₁ G_{2.3} M₁, cf. v. 1. 31. D₂ om. 53 (cf. v. 1. 33). G₁ M₃ read 53^{ab} after 59. — ^a) K₃ T₂ नादनादिना; D₄ नादिना तदा; G₂ तुल्यनादिना (for वृन्द-). — ^b) K₄ शरन्नजो- (sic); T₂ शरैर्भो-). B₂ गतांकतेजसा; D₁ T₂ दिवाकरात्विपा (for गभास्करत्विपा). D₄ शरन्नभोमध्यमताछतेजसा (sic); D₁ T₂ G_{2.3} M शरद्यहर्ष (D₁ हं मध्यदिवाकरत्विपा. — After 53^{ab}, G₁ M₃ read 40^{cd}. — ^c) K₃ पताकिनी; D₁ G_{2.3} M₁ पदातिना (for पताकिना). T₁ G₁ तिनादिना तदा (for दकेतुना). D₄ पताकिना वानरकेतुना वधिर- — ^a) V₁ कुंदेदुशंख-; D₄ महेंद्रवज्र-; T₁ G₁ M_{1.3} रथेन शंख-; G₂ रथेन पुंख- (for हिमेन्दुशङ्ख-). B₁ स्फटिकावभाषिणा; B₂ स्फोटकावभासिना; B₃ स्फटिकावभाषिणा; B₅ M₂ भवाजिना; D₃ भभासिना; G₂ भिहासिना; M_{1.3.4} भिभासिना (for वभासिना). — After 53^{cd}, D₁ D_{1.6} S (T₃ missing) ins.:

1194* महेन्द्रवाहप्रतिमेन तावुभौ
महेन्द्रवीर्यप्रतिमानपौरुषौ ।

[(L. 1) G₂ चाप- (for वाह-). — (L. 2) D₂ वाह- (for वीर्य-).]

— ^a) K₁ वज्रविद्रुमौ; K₃ रत्नविद्रुमैर; D₅ चन्द्र-; G₃ वज्रपुष्पैर (for विद्रुमैर). — ^a) V₁ damaged. D₁ मलंकृताव (for तेन). V₁ B_{1.5} D₁ D_{3.6} S (T₃ missing) [व]प्रतिमेन (T₃ ण) (for मान-). D₅ तेजसा (for रहसा).

54 For sequence in D₁ T₁ G_{2.3} M₁, cf. v. 1. 31.

D₂ om. 54 (cf. v. 1. 33). — ^a) K₃ मर्दिनाव (for मर्दनाव). B_{3.5} D₁ D₁ S (T₃ missing) नरोत्तमौ यादव (B_{3.5} D₁ केशव/तं (D₁ पं) बुन्दनौ. — ^b) K₃ V₁ B D₁ D₁ D_{1.5.3} तदा (B₁ D₁ D_{1.5} वा) हिताव (for उदाहि-). D_{3.4.7} तदाहिता (D₄ इतौ हुता) वग्निदिवाकरौ यथा; D₅ T₂ G₁ M हुताशना (D₃ कृतौ हुता; T₂ हुता हुता; G₁ समीरणा) ग्रीव दिवाकराविव; T₁ G_{2.3} दिवाकरौ दीसहुताशनाविव. — K₃ om. 54²-55². — ^c) T₂ वीरभयौ (for वीत-). B_{1.4} D_{2.7} विचेरतु; D₄ विहेतुः (sic) (for विरेजतु-). — ^d) D₁ यानादिव; D₅ G_{2.3} M योगाविव; G₁ वेगाविव (for यानाविव).

55 For sequence in D₁ T₁ G_{2.3} M₁, cf. v. 1. 31. D₂ om. 55 (cf. v. 1. 33). K₃ om. 55^{ab} (cf. v. 1. 54). — ^a) V₁ B_{3.5} D₁ D_{1.5} पात-; B_{1.4} D_{2.7} यात-; B₂ कर्प-; D₁ D₃ T₂ वाण- (for नेमि-). Some MSS. निःखनैः D₄ ततो धनुर्ज्यातलनेमिनिखनैः (sic). — ^b) D₃ कृत्वाय-; D₅ G₁ कृत्वेव (for कृत्वा च). T₁ om. (1 hapl.) from हत up to कुरून् (in 55^c). V₁ B₁₋₄ D_{1.3.5.7} रिपुं हतप्रभं; B₅ रिपून्हतप्रभः; G₂ न्यातप्रभान् (for न्हतप्रभान्). D₄ प्रसह्य कृत्वावरिपून्हतप्रभान् (sic). — ^c) S₂ सांसादयित्वैव; B_{3.5} D₁ D₁ T₂ संज्ञदयित्वा तु (T₂ च); D₅ G_{2.3} स सादयित्वा च (G₂ त्वाय) (for संसाधयित्वैव). D₃ G₁ M च (for [ए]व). G_{2.3} M₂₋₄ रिपून् (for कुरून्). D₁ D₁ T₂ G₂ M₂₋₄ शरोत्तमैः (for शरौघैः). — After 55^c, D₄ ins.:

1195* उभौ तदा यादवपाण्डुनन्दनौ ।

— T₂ om. 55^{cf}. — ^a) V₁ B D₁ D_{3.4.7} इष्टौ (B₅ कृष्णौ) ततस्त्वावमितप्रभावौ; D₅ T₁ G₁ M प्रदध्म (T₁ च) तुः शंखवरौ (M₃ रवौ) सुघोषौ (D₅ घोषणौ). — ^a) K₃ D₃ प्रविदारयतौ; V₁ B D₁ D_{3.4.7} T₁ अवदारयतौ; D₁ D_{1.5} इव दार-; D₅ M उपपात-; G₂ उपताप- (for अवसाद-).

C. 8. 4953
B. 8. 94. 56
K. 8. 103. 24

सुवर्णजालावततौ महास्वनौ

हिमावदातौ परिगृह्य पाणिभिः ।

चुचुम्बतुः शङ्खवरौ नृणां वरौ

वराननाभ्यां युगपच्च दध्मतुः ॥ ५६

पाञ्चजन्यस्य निर्घोषो देवदत्तस्य चोभयोः ।

पृथिवीमन्तरिक्षं च द्यामपश्चाप्यपूरयत् ॥ ५७

तौ शङ्खशब्देन निनादयन्तौ

वनानि शैलान्सरितो दिशश्च ।

वित्रासयन्तौ तव पुत्रसेनां

युधिष्ठिरं नन्दयतः स्म वीरौ ॥ ५८

ततः प्रयाताः कुरवो जवेन

श्रुत्वैव शङ्खस्वनमीर्यमाणम् ।

विहाय मद्राधिपतिं पतिं च

दुर्योधनं भारत भारतानाम् ॥ ५९

महाहवे तं बहु शोभमानं

धनंजयं भूतगणाः समेताः ।

तदान्वमोदन्त जनार्दनं च

प्रभाकरावभ्युदितौ यथैव ॥ ६०

समाचितौ कर्णशरः परं तपा-

बुभौ व्यभातां समरेऽच्युतार्जुनौ ।

56 For sequence in Ds T1 G2.8 M1, cf. v. 1. 31. D2 om. 56 (cf. v. 1. 33). Ds om. 56^a. — ^a) K1 -जालावदतौ; K2 G1 -जालावनतौ; T1.2 'विततौ' (for 'वततौ'). D4 मनस्विनौ (for महास्वनौ). — ^b) K2 हिमावदातौ; Ds सीमावदातौ (for हिमाव'). S2 K2 पाणिना; M2-4 वारिभिः (for पाणिभिः). — Ks om. 56^a-57^a. — ^c) K2 Ds चचुं (Ds चुचं) वतुः. T1 G2 M2-4 शङ्खवरौ; G1 'वरं' (for 'वरौ'). K4 महामुजौ; B1.4 D2.7 वराननौ; B2 नृसिंहौ; Ds lacuna; Ds परानृणां (for नृणां वरौ). — Ds M1 om. 56^a. — ^d) T2 महास्वनाभ्यां (for वरान'). Ds युगपच्च (for 'पच्च'). D4 वराननाभ्यां युगपं नृध्यातस्य भरतर्षभ (corrupt); T1 G M2-4 विघोषयन्तौ विजयं जगन्नये.

57 For sequence in Ds T1 G2.8 M1, cf. v. 1. 31. Ks D2 om. 57 (cf. v. 1. 56, 33). — ^a) V1 B Ds Dn1 D1.8-5.7.8 T2 चांतरिक्षं (V1 'रिक्षं; B2 'रीक्षं') (for अन्त'). Ds पृथिवीं सागरांतं च. — ^a) B2.5 अघश्च (for अपश्च). S1 K1.8 अपूरयन् (for 'यत्'). V1 (partly damaged) B1.2.4 Ds D1.2.5 7 दिवं च समचालयत्; Dn1 T2 दिशश्चैवानुनादयत्; Ds चां च पश्चादपूरयन्; Ds T1 दिवं च समपूरयन्; G M दिशश्च समपूरयत् (G2.8 M1 'यन्'). — After 57, K2 V1 B Ds Dn1 D1.8-7 S (T2 missing) ins.:

1196* वित्रास्ताभवनसर्वे कुरवो राजसत्तम ।

शङ्खशब्देन शूरस्य माधवस्यार्जुनस्य च ।

[(L. 1) B2 Dn1 T2 कौरवा (for कुरवो). — G2 om. line 2. — (L. 2) Dn1 तेनाथ; T2 वित्रास्ता (for शूरस्य). Ds T1 G1 M1 उभयोः शङ्खघोषेण; G2 M2-4 शूरयोः शङ्खशब्देन (for the prior half).]

58 For sequence in Ds T1 G2.8 M1 cf. v. 1. 31. D2 om. 58 (cf. v. 1. 33). — ^a) K2 शङ्खनादेव (for 'शब्देन'). — ^b) Ds वनं (for वनानि). Dn1 D1.8 S (T2 missing) गुहा (M1 'हो')श्च (for दिशश्च). — ^c)

K1 वित्रामयन्तौ (for वित्रास'). K2 पुत्रस्य सेना. — ^a) K1 नन्दयतः (for नन्द'). K2 V1 B1.2.4 Ds Dn1 D1.3.5.7.8 युधिष्ठिरं नन्दयतां वरिष्ठौ (K2 ग्रहटौ); B2.5 D1.8 T2 G M 'ष्ठिरं नन्द' (Ds दशं) यितुं प्रयातौ (T2 जग्मतुः); T1 'ष्ठिरं तौ समनुप्रयातौ.

59 For sequence in Ds T1 G2.8 M1, cf. v. 1. 31. D2 om. 61 (cf. v. 1. 33). M2.4 read 59 after 40^a. — ^a) D1.8 G M प्रजग्मुः (for प्रयाताः). K2 जवेन; K4 [S]र्जुनेन; Ds T1 नृपाश्च (for जवेन). — ^b) K2 V1 'स्वनवीर्यमाणं; G2 -स्वनपीड्यमानं (for 'मीर्यमाणम्'). D1 श्रुत्वैव शङ्खश्च न दीर्यमानान्; Ds 'व शङ्खेन विदीर्यमाणा; T1 'व शङ्खे स्वनमीर्यमाणाः. — ^c) M विधाय (for विहाय). D2 मद्राधिपतिः. D1 च वीरं; T1 च वीराः; T2 च धीरं (for पतिं च). Co cites भारतानां पतिं. K2 सर्वे विहायाधिपतिं पतिं च. — After 59, G1 M2 read 53^a.

60 For sequence in Ds T1 G2.8 M1, cf. v. 1. 31. D2 om. 60 (cf. v. 1. 33). — ^a) Ds D1.8 तद् (for (for तं). G2.8 परि (for बहु). B2 Dn1 रोचमानं (for शोभ'). D1 महाहवे तं जयशब्दलब्धं. — ^b) Ds T1 G1.8 योधगणाः; G2 M2-4 योध'; M1 योधगुणाः (for भूतगणाः). — ^c) K2 तद्वच्च मोदन्तं; B2 D1 तदान्वमोदं च; T2 प्रापुः प्रमोदं च (for तदान्वमोदन्त). D1 युगधमन्त जनार्दनश्च (sic); Ds तौ चातिमोदंश्च जनाः समेताः; T1 G M तावन्व (T1 'भ्य')मोदंश्च जनाः प्रकामं. — ^d) B2 Dn1 T2 दिवाकराद् (for प्रभा'). K1 अत्युदितौ. S2 यथा वै; Ds T1 G1 M यथा च; Ds (by corr.) यथाबलौ (for यथैव). — After 60, Ds T1 M1 read line 13-16 and G1 lines 13-14 of App. I (No. 44), while G1.8 M2-4 ins. an addl. colophon after 60 [Adhy. no.: G1 109; G2 M2.3 110; M4 111].

61 D2 om. 61 (cf. v. 1. 33). M1 om. 61-63.

तमो निहत्यभ्युदितौ यथामलौ
शशाङ्कसूर्याविव रश्मिमालिनौ ॥ ६१
विहाय तान्वाणगणानथागतौ
सुहृद्गतावप्रतिमानविक्रमौ ।
सुखं प्रविष्टौ शिविरं स्वमीश्वरौ

सदस्यहृताविच वासवाच्युतौ ॥ ६२
सदेवगन्धर्वमनुष्यचारणै-
र्महर्षिभिर्गन्धर्वमहोत्तरैः ।
जयाभिवृद्ध्या परयाभिपूजितौ
निहत्य कर्णं परमाहवे तदा ॥ ६३

C. 8. 4962
B. 8. 94. 67
K. 8. 100. om.

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि अष्टपष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६८ ॥

— ¹) B₂ D₁ [S] जुनाच्युतौ. D₆ तथैव संरेजतु[:] विष्णु-
वासवौ; T₁ G₂ सहेव संरेजतु जुनाच्युतौ; T₂ G_{1.8} M₂₋₄ सहे-
(G_{1.8} तथैव) संरेजतु रच्युता जुनौ. — D₆ om. 61^a-62^d.
— ²) V₁ B_{1.2.4} D₁ D_{1.3.5.7} T₁ G₂ विहत्य; D₈
M₂₋₄ [S] निहत्य (for नि). K₁ अत्युदितौ. T₂ यथामरौ;
G₂ यथेमौ; M₂₋₄ यथाचले (for 'मलौ'). — ³) B_{3.5}
D₁ D₄ G₁ दिवि (for इव). K₃ रश्मिजालिनौ; T₂ 'वंतौ
(for 'मालिनौ).

62 D_{2.6} M₁ om. 62 (cf. v. l. 33, 61). — ^a)
K₁ तथगतौ; V₁ B_{1.2.4} D₁ D_{1.3.5.7} S (M₁ om.; T₃
missing) महावलौ; D₄ lacuna; D₈ अथायुतौ (for 'गतौ').
— ^b) D₄ lacuna; D₈ सुहृद्गताव; T₁ G₂ 'त्तमाव' (for
'गताव'). G₂ आवृत्तमान- (for अप्रति-). S₂ -विद्रुमौ (for
विक्रमौ). — T₁ G₂ om. 62^d. — ^c) K₃ स्वकं (for सुखं).
K₃ तम् (for स्वम्). D₄ सुखं प्रहृष्टौ वरुणे विरेजतु; T₂
G_{1.8} M₂₋₄ सुखं प्रविष्टौ (T₂ 'संप्रहृष्टौ') सुखदौ (M₂ 'स्विनौ';
M₄ 'सितौ') विरेजतु. — ^d) S₂ सदस्यसुताविच; K₃
'कृणाविव; V₁ 'भूताविच; B₁ 'निंदाविच; D_{3.7} 'निंदाविच
(for 'हृताविच). D₁ विष्णुवासवौ (for वासवाच्युतौ). D₄
तदा सस्यायाविच कृष्णवासवौ; T₂ जयश्रियं प्राप्य जनार्दना-
च्युतौ; G_{1.8} M₂₋₄ सदस्यचित्याविच विष्णुवासवौ.

63 D₂ M₁ om. 63 (cf. v. l. 33, 61). — ^a) D₁
नौ (for स-). D₄ lacuna from न्वर्च up to 63^b. V₁
lacuna for चारणे. — ^b) G₂ यस्य मनोक्षगैरु (for यक्ष-
मनोक्षगैरु). — ^c) S₂ K_{1.2} जयाभिवृद्ध्या; K₃ 'वृत्त्या; V₁
'वृत्तौ; B₃ 'तिवृद्ध्या; D₄ जयाभिवृद्ध्या (for जया').

— ^d) S₂ नहत्यकर्णं (sic); D₁ हते तु कर्णे. T₁ तथा
(for तदा). — After 63, K₄ V₁ B₁ D₁ D_{1.3-7} S
(M₁ om.; T₃ missing) ins.:

1197* यथानुरूपं प्रतिपूज्य तानथ

प्रशस्यमानावतुलैश्च कर्मभिः ।

ननन्दतुल्यौ समुहद्रुणौ तदा

वर्लि नियम्येव सुरेशकेशवौ ।

[Lines 1-2 damaged in V₁. — (L. 1) K₄ B_{1.2.4}
D_{3.7} वयोभिरूपं; B_{2.5} D₁ D_{1.5} वयोरुपं (for यथा). K₄
प्रतिपूजितावथ; B₂ 'गृह्य तानथ; B₃ D₁ 'पूजितावथ; B₃ 'पूजिता-
नथ; D_{3.7} 'पूज्य तावथ; D₄ damaged (for 'पूज्य तानथ).
— (L. 2) K₄ वृषस्यमानाव; B₂ D₃ प्रशस्यमाना (for 'मानाव).
K₄ B₁ D_{3.7} बहुलैश्च (for अतु). D₁ प्रशस्यमानौ स्वकृतैर्युगौषैः.
— (L. 3) K₄ समुहद्रुणैश्च (for 'द्रुणौ). D₆ T_{1.2} G₂ M₂₋₄
ननन्दतुल्यैश्च समुहद्रुणैश्च (for 'द्रुणौ). — (L. 4) D_{3.6}
T₁ G₂ M₂₋₄ वलं (for वर्लि). D₃ G₂ M_{2.4} निहत्येव; T₂
निगृह्येव (for नियम्येव).]

Colophon om. in S₂ K₁ D₂ T₂ M₁; missing in T₂.
— Day of Karna's Generalship: S₁ K₁ द्वितीये
युद्धदिवसे. — Adhy. name: K₃ शिबिरागमनं; D₁ D₁
रणभूमिवर्णनं. — Adhy. no. (figures, words or both):
S₁ (sec. m.) 86; B₁ 92; B₂ 81; B₃ 96; D₆ 91; T₁ G₂
112; G₁ 108; G₃ M_{1.3} 109; M₄ 110. — After the
colophon, K₄ V₁ B₁ D (except D_{2.6}) T_{1.2} G₂ M₂₋₄
ins. a passage given in App. I (No. 44).

C. 8. 4982
B. 8. 69. 1
K. 8. 101, subst.

संजय उवाच ।

तथा निपातिते कर्णे तव सैन्ये च विदुते ।
आश्लिष्य पार्थ दाशार्हो हर्षाद्वचनमब्रवीत् ॥ १
हतो बलभिदा वृत्रस्त्वया कर्णो धनंजय ।
वधं वै कर्णवृत्राभ्यां कथयिष्यन्ति मानवाः ॥ २
वज्रिणा निहतो वृत्रः संयुगे भूरितेजसा ।
त्वया तु निहतः कर्णो धनुषा निशितैः शरैः ॥ ३
तमिमं विक्रमं लोके प्रथितं ते यशोवहम् ।

69

¶ Ts is missing in this adhy. (cf. v. l. 8.60.32).
V1 is missing up to st. 6 [cf. v. l. line 27 of App. I
(No. 44)]. D2 om. st. 1^a-17^b (cf. v. l. 8.68.33). D4
om. up to छतराष्ट्रो भ (in 32^a) [cf. v. l. line 36 of
App. I (No. 44)].

For this adhy., Ds S subst. a passage, the text of
which is given separately with variants under v. l.
43.

1 ^a) K2 D8 निपातिते. — ^b) B1 Dn1 पर-; D8
तथा (for तव). Ds. 7 निपातिते (for च विदुते).

2 V1 missing; D2. 4 om. 2 (cf. v. l. 1). — ^a)
B2 ततो; B2 यथा (for हतो). Dn1 वज्रभृता; D7 बलि-
भिदा. — ^b) K1 कर्णे; K8 कर्ण. K1 धनंजयः; B1. 4
निपातितः (for धनंजय). — ^c) K1 ये (for वै). D1
कर्ता (for कर्ण-). B1. 2. 4 Ds. 7. 8 वधं वै वृत्रकर्णाभ्यां; B2
Dn1 वृत्रकर्णवधं घोरं.

3 V1 missing; D2. 4 om. 3 (cf. v. l. 1). K8 om.
3^a-4^b. — ^a) B Dn1 Dn1 D1. 3. 5. 7. 8 वज्रेण. — ^b)
Dn1 विशितैः. Dn1 धनुष्या निशितैः शरैः.

4 V1 missing; D2. 4 om. 4 (cf. v. l. 1). K8 om.
4^a (cf. v. l. 3). — ^b) S2 प्रति यं (for प्रथितं). K2
तं; D1 ये (for ते). B Dn1 Dn1 D1. 3. 5. 7 यशस्करं (B2
स्त्रिं) (for यशोवहम्). — ^c) K3 निवेदयामः; B1. 4
Dn1 D1. 5 'य त्वं'; B2. 2. 5 Ds. 7 संनि (B2 तं नि) वेदय.
— ^d) K2 B2 D8 कुरुराजाय (for धर्मं). Dn1 D1. 5
भारत (for धीमते). B1. 3-5 Ds. 7 धर्मराजस्य भारत; Dn1
कुरुराजस्य धीमतः.

5 V1 missing; D2. 4 om. 5 (cf. v. l. 1). — ^b)
K1 दीर्घकालः. B2 दीर्घकालाभिवांछितं. — ^c) K2 B

निवेदयावः कौन्तेय धर्मराजाय धीमते ॥ ४
वधं कर्णस्य संग्रामे दीर्घकालचिकीर्षितम् ।
निवेद्य धर्मराजस्य त्वमानुष्यं गमिष्यसि ॥ ५
तथेत्युक्ते केशवस्तु पार्थेन यदुपुंगवः ।
पर्यवर्तयदव्यग्रो रथं रथवरस्य तम् ॥ ६
घृष्टद्युम्नं युधामन्युं माद्रीपुत्रो वृकोदरम् ।
युयुधानं च गोविन्द इदं वचनमब्रवीत् ॥ ७
परानभिमुखा यत्तास्तिष्ठध्वं भद्रमस्तु वः ।

Dn1 Dn1 D1. 3. 5. 7 धर्मराजाय (for 'राजस्य'). — ^a)
B2. 5 Dn1 D1. 5 अवाप्स्यसि (for गमिष्यसि). — After
5, K4 ins. 1200*. B Dn1 Dn1 D1. 3. 5. 7 ins. after 5:
K4 after 8:

1198* वर्तमाने तु युद्धे वै तव कर्णस्य चोभयोः ।

द्रष्टुमायोधनं पूर्वमागतो धर्मनन्दनः ।

सुश्रुशं गाढविद्वत्त्वाज्ञाशक्त्यातुमाहवे ।

ततः स्वशिविरं यातः स राजा पुरुषर्षभ ।

[(L. 1) K4 तु युद्धे वै; Dn1 महायुद्धे. — (L. 2) D1
द्रष्टुम्. Dn1 धर्मनन्दन. — (L. 3) Dn1 श्रुशं तु (for सुश्रुशं).
B2 Dn1 Dn1 D1. 3. 5 गाढ (D8 'ह') विद्वत्त्वान्. K4 B D1
नाशक्तः; Dn1 D1. 3. 5 न शक्तः (for नाशकत्). — (L. 4) B2
तु; Dn1 D8 स (for स्व-). Dn1 गत्वा (for यातः). B1 धर्मराजो
युधिष्ठिरः; Dn1 स्तितवान्पुरुषर्षभः (for the posterior half).]
— After the above, K4 reads 9.

6 V1 missing; D2. 4 om. 6 (cf. v. l. 1). K4 reads
6 after 1200*. — ^a) S2 K3 B Dn1 Dn1 D1. 3. 5. 7. 8
तथेत्युक्तः. — ^b) B4. 5 D1 यदुनन्दनः; Dn1 पांडुपुंगवः. —
K8 om. 6^a-9^b. — ^c) B1. 3-5 Dn1 D1. 3. 5. 7. 8
पर्यावर्तः; B2 पर्यवेद. — ^d) Dn1 रथो (for रथं). D1
रथे; D8 रथि- (for रथ-). B2 च (for तम्). — After
6, B1. 3 Dn1 Dn1 D1. 3. 5. 7 ins.:

1199* एवमुक्त्वानुनं कृष्णः सैनिकानिदमब्रवीत् ।

7 K8 D2. 4 om. 7 (cf. v. l. 6, 1). B1 Dn1 Dn1
D1. 3. 5. 7 transp. 7 and 8^a. — ^b) V1 माद्रीपुत्रो;
D8 पुत्रं.

8 K8 D2. 4 om. 8 (cf. v. l. 6, 1). V1 om. 8^a.
B1 Dn1 Dn1 D1. 3. 5. 7 transp. 7 and 8^a. — ^a) S2
यत्तस्य; Dn1 D1. 5 यत्तांस. — ^b) K4 D1 भद्र न (D1
वा)स्तु (sic) (for भद्रमस्तु). — ^c) V1 B1. 3-5 Dn1

यावदावेद्यते राज्ञे हतः कर्णोऽर्जुनेन वै ॥ ८
स तैः शूरैरनुज्ञातो ययौ राजनिवेशनम् ।
पार्थमादाय गोविन्दो ददर्श च युधिष्ठिरम् ॥ ९
शयानं राजशार्दूलं काञ्चने शयनोत्तमे ।
अगृहीतां च चरणौ मुदितौ पार्थिवस्य तौ ॥ १०
तयोः प्रहर्षमालक्ष्य प्रहारांश्चातिमानुषान् ।
राधेयं निहतं मत्वा समुत्तस्थौ युधिष्ठिरः ॥ ११
ततोऽसौ तद्यथावृत्तं वासुदेवः प्रियंवदः ।
कथयामास कर्णस्य निधनं यदुनन्दनः ॥ १२
इषदुत्सयमानस्तु कृष्णो राजानमवधीत ।

D1. 3. 5. 7. 8 अवेद्यतां. B2 न यावदावेद्य संग्रामे. — After 8, K4 ins. 1198*. B2.4 D1 Dn1 D1. 3. 5. 7 ins. after 8: K4 after 5:

1200* तावद्भवन्निर्घत्तैस्तु भवितव्यं नराधिपैः ।
After the above, K4 reads 6.

9 D2.4 om. 9 (cf. v. 1. 1). K3 om. 9^{ab}. K4 reads 9 after 1198*. — ^a) Dn1 तौ शूरौ (sic) (for तैः शूरैः). V1 शतैः शूरैरनुज्ञायो (sic).

10 D2.4 om. 10 (cf. v. 1. 1). — ^a) Ś3 शयनं; D1 D1 शयाने. D5 राजशार्दूल. — ^b) B5 कांचने परमासने. — ^{cd}) Ś1 K1.2 अगृह्णतां; V1 हृतां; Dn1 हृतां; D3 हृतांश. B2.5 प्र- (for च). K3 V1 B D1 Dn1 D1. 3. 5. 7. 8 मुदितौ चरणौ (by transp.). D3 (before corr.) पार्थिवस्य.

11 D2.4 om. 11 (cf. v. 1. 1). — ^a) D3 प्रकर्षम् (for प्रहं). V1 B2.3.5 D3 आलोक्ष्य (for आलक्ष्य). — ^b) K3 प्रहारास्तीति मानुषानुषान् (sic); Dn1 हर्षादिश्रूययवर्तयत्. — ^c) Dn1 निहतं. K3 ज्ञात्वा (for मत्वा). — ^d) Dn1 युधिष्ठिर. — After 11, K4 V1 B D1 Dn1 D1. 3. 5. 7 ins.:

1201* उत्थाय स महाबाहुः पुनः पुनरर्दिमः ।

वासुदेवार्जुनौ प्रेम्णा पुनश्च परिषस्वजे ।

[(L. 1) Dn1 उवाच (for उत्थाय). B1.4 समुत्थाय (for उत्थाय स). B2.3 D1 D1.5 च; Dn1 om. (for स). — (L. 2) K4 वासुदेवोर्जुनौ. Dn1 तावुभौ (for पुनश्च). K4 परिषस्वजे; B1 D1 परिषस्वजे.]

V1 B2 D1 D5 cont.:

1202* वासुदेवं च वार्ष्णेयं पप्रच्छ कुरुनन्दनः ।

[V1 कुरुपुंगवः.]

12 D2.4 om. 12 (cf. v. 1. 1). — ^a) Ś K1.2.4

युधिष्ठिरं हतामित्रं कृताञ्जलिरथाच्युतः ॥ १३
दिष्ट्या गाण्डीवधन्वा च पाण्डवश्च वृकोदरः ।
त्वं चापि कुशली राजन्माद्रीपुत्रौ च पाण्डवौ ॥ १४
मुक्ता वीरक्षयादस्मात्संग्रामाहोमहर्षणात् ।
क्षिप्रमुत्तरकालानि कुरु कार्याणि पार्थिव ॥ १५
हतो वैकर्तनः क्रूरः स्रुतपुत्रो महाबलः ।
दिष्ट्या जयसि राजेन्द्र दिष्ट्या वर्षसि पाण्डव ॥ १६
यः स धूतजितां कृष्णां ग्राह सत्पुरुषाधमः ।
तस्याद्य स्रुतपुत्रस्य भूमिः पिबति शोणितम् ॥ १७
शेतेऽसौ शरदीर्णाङ्गः ऋतुस्ते कुरुपुंगव ।

C. 8. 3003
B 8. 98. 22
K. 8. 108. 2000.

तथासौ; K3 ततोऽसौ; B2 Dn1 तत्तसौ; D3 ततोऽसौ (for ततोऽसौ). D1 D1 यद् (for तद्). — ^b) V1 B2.3 D1 D1. 3. 5. 7 प्रियं वचः; Dn1 सहाजुनः (for प्रियंवदः). — K3 om. 12^{ab}. — ^{cd}) B2 D1 transp. कर्णस्य and निधनं. Dn1 यदुपुंगव.

13 D2.4 om. 13 (cf. v. 1. 1). — ^a) K3 इषदुःस-यमानस्तु; V1 इषद्विस्मय. — ^b) D1 D1. 5 कर्णो (for कृष्णो). — ^c) K3 तदा मित्रं.

14 D2.4 om. 14 (cf. v. 1. 1). — ^a) B2.5 गाण्डीवधन्वायं (B5 न्वायां). — ^b) K1 (before corr.) D3 पाण्डवाश्च; K4 वत्स. — ^c) B2 चैव (for चापि). V1 B4 D3 राजा. — ^d) K3 पार्थिव; B1 D2.7 पाण्डव (D3 वा) (for पाण्डवौ).

15 D2.4 om. 15 (cf. v. 1. 1). — ^a) Ś1 K2.4 मुक्ताय; D1 मुक्ता. — ^b) D3 (before corr.) कार्याणि (for कालानि). V1 B2 तद्यथा प्राप्तकालानि. — ^c) K3 V1 B Dn1 D3. 7. 8 पाण्डव; D1 D1. 5 पाण्डवः (for पार्थिव).

16 D2.4 om. 16 (cf. v. 1. 1). — ^a) K3 V1 B1-4 D1 D1. 3. 5. 7. 8 कर्णः (K3 D1 'र्ण'); B2 Dn1 राजन् (for क्रूरः). — ^b) B2 स्रुतपुत्रैः. B2 महाबलैः; Dn1 'रयः (for बलः). — ^c) B2 Dn1 भारत (for पाण्डव). B2 दिष्ट्या ते निहतो रिपुः.

17 D2 om. 17^{ab}; D4 om. 17 (cf. v. 1. 1). — ^a) Ś3 यस्माद्; K3 V1 B1.4 D1 Dn1 D1. 2. 5. 7. 8 यस्तु; B2. 3. 5 योसौ (for यः स). K1.3 B2 द्यूते जितां; B2 द्यूत-हृतां. — ^b) B2 सत्पुरुषधर्म (for पाधमः). — ^c) B2 तस्यास्य; Dn1 तद्यथा (for तस्याय). — ^d) D3 (before corr.) पासति (for पिबति).

18 D4 om. 18 (cf. v. 1. 1). — ^a) K3 V1 B D1 Dn1 D1-2. 5. 7. 8 शरदीर्णाङ्गः (for दीर्णाङ्गः). — ^b)

C. 8. 5003
B. 8. 96. 22
K. 8. 101. subst.

तं पश्य पुरुषव्याघ्र विभिन्नं बहुधा शरैः ॥ १८
युधिष्ठिरस्तु दाशार्हं प्रहृष्टः प्रत्यपूजयत् ।
दिष्टया दिष्टयेति राजेन्द्र प्रीत्या चेदमुवाच ह ॥ १९
नैतच्चित्रं महाबाहो त्वयि देवकिनन्दन ।
त्वया सारथिना पार्थो यत्कुर्यादद्य पौरुषम् ॥ २०
प्रगृह्य च कुरुश्रेष्ठः साङ्गदं दक्षिणं भुजम् ।
उवाच धर्मभृत्पार्थ उभौ तौ केशवार्जुनौ ॥ २१
नरनारायणौ देवौ कथितौ नारदेन ह ।

धर्मसंस्थापने युक्तौ पुराणौ पुरुषोत्तमौ ॥ २२
असकृच्चापि मेधावी कृष्णद्वैपायनो मम ।
कथामेतां महाबाहो दिव्यामकथयत्प्रभुः ॥ २३
तव कृष्ण प्रभावेण गाण्डीवेन धनंजयः ।
जयत्यभिमुखाञ्छत्रून् चासीद्विमुखः कश्चित् ॥ २४
जयश्चैव ध्रुवोऽस्माकं न त्वस्माकं पराजयः ।
यदा त्वं युधि पार्थस्य सारथ्यमुपजग्मिवान् ॥ २५
एवमुक्त्वा महाराज तं रथं हेमभूषितम् ।

D₂ रिपुस् (for शत्रुस्). S₁ K₁ 2.5 D₂ कुरुपुंगवः; K₃
नन्दन (for पुंगव). — °) D_{n1} तस्य (for तं पश्य).
K₃ B₁ 2.4 D_{a1} D₁ 5.7.8 पुरुषव्याघ्र. — °) D_{n1} D₃
बहुभिः. — After 18, K₄ D_{n1} ins.:

1203* हतामित्रामिमासुर्वीमनुशाधि महाभुज ।
यत्तो भूत्वा सहासामिभुङ्क्ष्व भोगांश्च पुष्कलान् ।
D_{n1} cont.:

संजय उवाच ।

1204* इति श्रुत्वा वचस्तस्य केशवस्य महात्मनः ।

19 D₄ om. 19 (cf. v. 1. 1). Before 19, most
MSS. ins. संजय उवाच. — °) B₂ माकर्ण्य (sic)
(for दाशार्ह). D₂ सुहृष्टः. D_{n1} धर्मपुत्रः प्रहृष्टात्मा दाशार्हं
वाक्यमब्रवीत्. — °) S₁ K₂ lacuna for राजेन्द्र. — °)
K₃ V₁ B D_{a1} D_{n1} D₁ 3.5.7.8 वाक्यं (for प्रीत्या). D_{a1}
D₁ 5 एतद् (for चेदम्).

20 D₄ om. 20 (cf. v. 1. 1). — °) D₈ त्वया
(for त्वयि). D_{a1} D₁ 5 देवकिनन्दने. — °) D₂ जिष्णुर्
(for पार्थो). — °) D₂ 3 प्रः; D₃ यः (for यत्). K₁ 3
V₁ B D_{a1} D₁ 3.5.7.8 अन्त्य(D₃ 'ति)मानुषं (for अद्य
पौरुषम्). D_{n1} यत्नवानहनच्च तं. — After 20, D_{n1}
Bom. ed. ins.:

1205* न तच्चित्रं महाबाहो युष्मद्बाहुप्रसादजम् ।
[Bom. ed. बुद्धि (for बाहु).]

21 D₄ om. 21 (cf. v. 1. 1). — °) B₂ परस्पर्शं
(for प्रगृह्य). K₃ B₁ D_{n1} D₁ 3 कुरुश्रेष्ठ. — °) D₃
सानंदं (for साङ्गदं). K₁ भुजां; B₂ D₂ करं (for भुजम्).
— °) K₃ D_{a1} D₂ 3.5.7 धर्मवित् (for भृत्). K₃ द्वौ
(for तौ). B₂ उवाच पार्थगोविंदाबुभौ कुंतीसुतो नृपः.

22 D₄ om. 22 (cf. v. 1. 1). — °) K₃ V₁ B
D_{a1} D_{n1} D₁ 3.5.7.8 मे; K₄ च (for ह). D₂ कथिता-
विति सत्यतः. — °) K₃ V₁ B D_{a1} D_{n1} D₁ 3.5.7.8
धर्मसंरक्षणे (for 'स्थापने). K₄ युद्धौ; V₁ B₁ 3.5 D_{a1}

D₁ 3.5.7 यत्तौ; D₃ यौ तौ (for युक्तौ). D_{n1} धर्मात्मानौ
महात्मानौ. — °) S₂ (sup. lin. as in text) वृषसत्तमौ;
K₃ V₁ B D_{a1} D_{n1} D₁ 3.5.7.8 ऋषित् (for पुरुषो°).

23 D₄ om. 23 (cf. v. 1. 1). — °) S₁ K₂
lacuna. K₃ चैव (for चापि). — °) K₃ नरव्याघ्र;
B₁ 4.5 D_{a1} D₁ 3.5.8 महाभागो; B₃ D_{n1} भागां (for
'बाहो). — °) K₃ व्यासो मेकथयत्प्रभुः; D_{n1} कथया-
मास तत्त्ववित्.

24 D₄ om. 24 (cf. v. 1. 1). S₂ reads 24^{ab} after
25^{ab}. — °) B₁ प्रभावोयं; D_{n1} प्रसादेन (for प्रभावेण).
— °) S₂ K₂ गांडीवं च; K₁ वी हि; K₃ V₁ B D_{a1} D_{n1}
D₁ 3.5.7.8 पांडवोयं (for गाण्डीवेन). K₂ धनंजय. — S₁
K₂ om. (hapl.) 24^a-25^b. — °) D_{n1} जिगाय (for जयति).
S₂ K₁ V₁ B D_{a1} D_{n1} D₁ 3.5.7 [अ]भिमुखः (S₂ 'खा);
K₄ [अ]धिमुखः (sic) (for [अ]भिमुखान्). D_{a1} D₁ 5
शत्रुर्. — °) K₃ वा (for च). S₂ विमुखान्; K₄ 'खा.

25 D₄ om. 25 (cf. v. 1. 1). S₁ K₂ om. 25^{ab} (cf.
v. 1. 24). — °) S₂ जया (for जयश्च). K₁ D₇ जयश्चैवं;
B₁ विजयश्च. K₃ ध्रुवो नित्यं. B₂ ध्रुव एव जयोस्माकं. — °)
S₂ K₁ न चैव हि; B₂ कुत एव; D₇ नैवास्माकं (for न त्वं).
— After 25^{ab}, S₂ reads 24^{ab}. — °) K₃ यदि (for
यदा). — °) V₁ पार्थस्यम् (sic) (for सारथ्यम्).
— After 25, D_{n1} ins.:

1206* भीष्मो द्रोणश्च कर्णश्च महात्मा गौतमः रूपः ।

अन्ये च बहवः शूरा ये च तेषां पदानुगाः ।

D_{n1} cont. D₂ ins. after 25:

1207* त्वह्वया निहते कर्णे हता गोविन्द सर्वथा ।

26 D₄ om. 26 (cf. v. 1. 1). — °) D₂ महाराजस्व-
B₂ D_{n1} इत्युक्त्वा धर्मराजस्तु. — °) S₁ K₄ V₁ D_{n1}
D₂ तं (D₂ तु) रथं हेमविभूषितं (hypermetrio); B₂ 3
रथं हेमविभूषितं. — K₃ om. 26^{ab}. — °) B₂ दंतादंवेदः

दन्तवर्णैर्हयैर्युक्तं कालवालैर्महारथः ॥ २६
आस्थाय पुरुषव्याघ्रः स्वलेनाभिसंवृतः ।
कृष्णार्जुनाभ्यां वीराभ्यामनुमन्य ततः प्रियम् ॥ २७
आगतो बहुवृत्तान्तं द्रष्टुमायोधनं तदा ।
आभाषमाणस्तौ वीराबुभौ माधवफल्गुनौ ॥ २८
स ददर्श रणे कर्णं शयानं पुरुषर्षभम् ।
गाण्डीवमुक्तैर्विशिखैः सर्वतः शकलीकृतम् ॥ २९
सपुत्रं निहतं दृष्ट्वा कर्णं राजा युधिष्ठिरः ।
प्रशंसं नरव्याघ्राबुभौ माधवपाण्डवौ ॥ ३०

Dn1 श्वेतवर्णैः; D2 शुक्लवर्णैः (for दन्त). — ^a) Ś1 B2
महारथैः; B2.3.5 महीपतिः; Dn1 मनोजवैः (for महारथैः).

27 D4 om. 27 (cf. v. 1. 1). — ^a) Ś1 K2
lacuna for आस्थाय. K3.4 B2 Dn1 पुरुषव्याघ्र. — ^b)
D3.7 [अ]भिपूजितः (for 'संवृतः'). — Dn1 reads 27^{ed}
after 28^{ab}. — ^c) D8 om. वीराभ्याम्. — ^d) Ś1
अनुमत्य; K1 'मनू' (sic); K3 'गम्य'; V1 B Dn1 D3.7
'मन्य'; Dn1 D1.5 'याते' (for 'मन्य'). K3 कृतप्रियः;
Dn1 D1.5 तव प्रियं; D2 ततः श्रयं (sic).

28 B8 om. 28^{ab}. — ^a) V1 B2 प्रययौ; D2
एतद्धि (for आगतौ). K3.4 बहुदृष्टां (K4 'ष्ट')तं; B2
वृत्तवृत्तान्तं; Dn1 D1.5.8 बहुदृष्टां (D3 'ष्ट')तं (for 'वृत्तान्तं').
Dn1 प्रययौ स महाबाहुर. — ^b) B2 समरं घोरदर्शनं.
— After 28^{ab}, Dn1 reads 27^{ed}. — ^c) K2 आभाष्य-
माणस्; B3.4 'षमाणौ; D2 आभीषमाणस्. — ^d) K3
B4 माधवपाण्डवौ; K4 V1 B2.3.5 Dn1 D1-3.5.7.8
'फल्गुनौ; B1 पाण्डवमाधवौ.

29 D4 om. 29 (cf. v. 1. 1). — After 29^{ab}, K4
Dn1 ins.:

1208* यथा कदम्बकुसुमं केसरैः सर्वतो वृतम् ।

चित्तं शरशतैः कर्णं धर्मराजो ददर्श ह ।

गन्धतैलावसिक्ताभिः काञ्चनीभिः सहस्रशः ।

दीपिकाभिः कृतोद्द्योतं पश्यते वै वृषं तदा ।

[(L. 1) K4 अथ कदम्बकुसुमं शबलं शबलैस्तथा. — (L. 2)

Dn1 वृतं (for चित्तं). Dn1 दशशरैः (for शरशतैः).

— (L. 3) K4 काञ्चनाभिः. — (L. 4) K4 सदोद्योतं पश्यते

(for कृतोद्द्योतं पश्यते वै).]

K4 cont.: Dn1 subst. for 29^{ed}:

1209* संछिन्नमिन्नकवचं बाणैश्च विदलीकृतम् ।

[K4 विरेः कृतं.]

— ^a) D8 गाञ्जीव- (for गाण्डीव-). — ^b) V1 शरणी-
कृतं (for शकली').

अथ राजासि गोविन्द पृथिव्यां आरुभिः सह ।
त्वया नाथेन वीरेण विदुषा परिपालितः ॥ ३१
हतं दृष्ट्वा नरव्याघ्रं राधेयमभिमानीम् ।
निराशोऽथ दुरात्मासौ धार्तराष्ट्रो भविष्यति ।
जीविताच्चापि राज्याच्च हते कर्णे महारथे ॥ ३२
त्वत्प्रसादादयं चैव कृतार्थाः पुरुषर्षभ ।
त्वं च गाण्डीवधन्वा च विजयी यदुनन्दन ।
दिष्ट्या जयसि गोविन्द दिष्ट्या कर्णे निपातितः ३३
एवं स बहुशो हृष्टः प्रशंसं जनार्दनम् ।

C. 8. 5027
B. 3. 6. 15
K. 8. 101. subet.

30 D4 om. 30 (cf. v. 1. 1). — ^a) K4 सप्तपुत्रं
हतं दृष्ट्वा. — After 30^{ab}, K4 Dn1 ins.:

1210* संजातप्रत्ययोऽतीव वीर्यं चैवं पुनः पुनः ।

[K4 चैतं (for चैवं).]

— ^a) Ś1 K1 B1 D3 पाण्डवमाधवौ; V1 माधवफल्गुनौ
31 D4 om. 31 (cf. v. 1. 1). — ^b) V1 विद्विषा.
D2 सत्यमेतद्वीर्यम्.

32 D4 om. up to धार्तराष्ट्रो भ in 32^d (cf. v. 1. 1).
— ^a) V1 B Dn1 D1.3.5.7 श्रुत्वा (for दृष्ट्वा).
D2 एतत्कर्म कृतं दृष्ट्वा. — ^b) K1.3 V1 B2 Dn1 D2.2.7.3
अतिमानिनं; B4 D3 (before corr.) अतिमानुषं; Dn1 D1.5
चाभिमानिनं. — ^c) K3 निराशोऽसौ. Dn1 हते कर्णे (for
दुरात्मासौ). B1 D3.7 स (for [अ]सौ). — ^d) K1
धार्तराष्ट्रो. B1.4 D3.7 भविष्यति सुयोधनः. — ^e) B
Dn1 D1.3.5.7 चैव (for चापि). K3 जीविता चापि राज्या
च; K4 'ताश्चापि राज्याश्च; Dn1 'ते चैव राज्ये च. — ^f)
D2 सप्तदश (for हते कर्णे). Dn1 हते राघवमजे रणे.

33 ^b) D1 lacuna for पुरुषर्षभ. K3 Dn1 कृतार्थां
(Dn1 'र्थ-') पुरुषर्षभः. — Dn1 reads 33^{ed}, 33^{ed} and
the portion up to जागरेण in line 1 of 1211* after
सपुत्रं in line 1 of 1212*. B2 om. 33^{ed}. — ^c) V1
B3 Dn1 Dn1 D1.5 दिष्ट्या; D1 damaged (for त्वं च).
D3 गाञ्जीवधन्वा विजयी. — ^d) V1 damaged. Ś1 K3
lacuna; Ś2 विजये; D3 अयं च. B1.2.5 पाण्डुनन्दनः; Dn1
D1.5 त्वं च केयव; Dn1 D3 यदुनन्दनः. — D2 om.
33^{ed}-34^{ed}. — ^e) D3 दृष्ट्वा (for दिष्ट्या). K3 V1 B Dn1
Dn1 D1-3.5.7.8 शत्रुर (for कर्णे). — K4 ins. after 33:
Dn1 after सपुत्रं in line 1 of 1212*:

1211* त्रयोदश समाक्षीणां जागरेण सुदुःखिताः ।

स्वप्नमोऽथ सुखं रात्रौ त्वत्प्रसादान्महासुखं ।

[Dn1 ins. up to जागरेण (in line 1) and om. the rest.]

34 D2 om. 34^{ab} (cf. v. 1. 33). Before 34^d, Ś

C. 8. 3027
B. 8. 96. 46
K. 8. 101. subst.

अर्जुनं चापि राजेन्द्र धर्मराजो युधिष्ठिरः ॥ ३४
ततो मीमप्रभृतिभिः सर्वैश्च आर्तुभिर्द्वितम् ।
वर्धयन्ति स्म राजानं हर्षयुक्ता महारथाः ॥ ३५
नकुलः सहदेवश्च पाण्डवश्च वृकोदरः ।
सात्यकिश्च महाराज वृष्णीनां प्रवरो रथः ॥ ३६
धृष्टद्युम्नः शिखण्डी च पाण्डुपाञ्चालसृञ्जयाः ।
पूजयन्ति स्म कौन्तेयं निहते स्रतनन्दने ॥ ३७
ते वर्धयित्वा नृपतिं पाण्डुपुत्रं युधिष्ठिरम् ।

K1.3.4 ins. संजय उवाच. — ^a) B2 परं (for एवं).
Ks V1 B1 Da1 Dn1 D1.3-5.7.8 राजन्; B2-5 राजा (for
हृष्टः). — ^b) B1 D7 प्रशंसन्; D4 शशन् (for प्रशंसन्).
B2 घनंजयं (for जनादेनम्). — ^c) B2 वाण्यं (for
जर्जुनं). B Dn1 D2.4.7 राजेंद्रो. Bom. ed. अर्जुनं च
कुरुक्षेत्रं. — After 34, V1 B Da1 Dn1 D1.3-5.7 ins.:

संजय उवाच ।

1212* दृष्ट्वा च कर्णं निहतं सपुत्रं पार्थसायकैः ।

पुनर्जातेमिवात्मानं मेने कुरुकुलोद्भवः ।

[(L. 1) Da1 D1.5 तु (for च). V1 B2 D4 दृष्ट्वा च
निहतं कर्णं; B1.4 D7 दृष्ट्वा कर्णं च निहतं (for the prior half).
After सपुत्रं, Dn1 reads 33rd, 33rd and the portion up
to जागरणे in line 1 of 1211*. — (L. 2) Dn1 मेने च स
महीपतिः.]

V1 B2.5 Dn1 cont.:

1213* समेत्य च महाराज कुन्तीपुत्रं युधिष्ठिरम् ।

Bs cont.:

1214* प्रशंसंस्सुततः सर्वे राजानो भूरितेजसः ।

35 Before 35, Ks Ds ins. संजय उवाच. V1 B2
Dn1 om. 35^{ab}. — ^b) Ks B1.3-5 D1.8-5.7 सर्वैस्सैर
(B2 'स्ते'); D2 ससैन्य- (for सर्वैश्च). Ks Ds सह (for
वृत्तम्). — ^c) Dn1 हर्षयन्ति (for वर्धं). — Ks
om. 35^d-37^e. — ^d) Da1 D1.5 हर्षयन्तो (for 'युक्ता').

36 Ks om. 36 (cf. v. 1. 35). — ^a) K1 D4
om. नकुलः. — ^b) D4 वृकोदरः; D8 (before corr.)
महारथः. — Da1 D1.5 om. 36^{ad}. — ^d) K4 रथी; V1
रथाः; D2 तथा (for रथः).

37 Ks om. 37^{ab} (cf. v. 1. 35). — ^a) S2 K4
Dn1 D7 धृष्टद्युम्नः. — ^b) K1 Dn1 -संजयः. — ^c) K1
च (for स्म). Dn1 कौन्तेयः; D2 निहिते. — ^d) D2
कृष्णयो (sic) (for निहिते). S2 K1 सूर्यनन्दने; Dn1
सूतनन्दन.

38 ^b) D2 पाण्डुपुत्रे. — ^c) Hypermetric. Ks
जिताश्वारयो; D2 जितारयो. Some MSS. लब्धलक्ष्या.
— ^d) D4 partly damaged. D4 युद्धसौह.

जितकाशिनो लब्धलक्ष्या युद्धशौण्डाः प्रहारिणः ॥ ३८
स्तुवन्तः स्तवयुक्ताभिर्वाग्भिः कृष्णो परंतपौ ।

जग्मुः स्वशिविरायैव मुदा युक्ता महारथाः ॥ ३९

एवमेव क्षयो वृत्तः सुमहोल्लोमहर्षणः ।

तव दुर्मन्त्रिते राजन्नतीतं किं नु शोचसि ॥ ४०

वैशंपायन उवाच ।

श्रुत्वा तदभियं राजन्धृतराष्ट्रो महीपतिः ।

39 ^a) B2 स्तुवंति. — ^c) D4 च (for स्व-). Ks
स्वशिविरायैव (sic); Ks Da1 D1.5 'शिविराण्येव; V1
'शिविकायैव. D2 कर्णस्तु शिविरामेव (sic). — ^d) B1.3.4
Ds.7 रथान्युक्ता; D2 युक्ता युक्ता.

40 Before 40, S1 K1.2.4 ins. संजय उवाच. — ^b)
D2 सुमहारोमहर्षणः. — ^d) Ks V1 B Da1 D1-5.7.8
तत्त्वं किमनुशोचसि; Dn1 किमयमनुशोचो.

41 Ds om. the ref. After the ref., B2 ins.:

1215* एवमेतन्महचासीद्युद्धं परमदारुणम् ।

— ^a) Ks [इ]दमभियं; B2.8 Dn1 D2.4.8 [ए]तदभियं;
Ds तदभियं. V1 B2.8 Da1 Dn1 D2.4.8 राजा (for
राजन्). — ^b) D4 partly damaged. Dn1 धृतराष्ट्रो-
बिकासुतः. — ^c) B2 राजेंद्रः; D2 निश्चय (for निश्चयः).
— D2 om. 41^d-42^d. — ^d) K2 परमार्तिवत्; Ks V1
B Da1 D1.3-5.7.8 'मासनात्. Dn1 छिन्नमूल इव द्रुमः. — ^e)
K4 तस्य (for तथा). V1 B2.8 सत्यवती; B1.4.5 Da1 Dn1
D1.8.5.7 सा पतिता (for सत्यवता). — ^f) Ks दूरदर्शिनी;
V1 B (except B2) Da1 Dn1 D1.8.5.7.8 दीर्घदर्शिनी (B1
D7 'श')नी (for धर्मं). — After 41, Dn1 ins.:

1216* शुशोच बहुलालापैः कर्णस्य निधनं युधि ।

42 D2 om. 42 (cf. v. 1. 41). — ^a) Ks प्रत्यगृह्णीद्.
V1 B (except B2) Da1 Dn1 D1.8.5.7 तं (Dn1 तां)
पर्यगृह्णाद्विदुरो. — ^b) Ks Da1 D1.5 तदा; D4 om. (for
तथा). — ^c) S1 K2 ***सुयतश्च; D4 ****नुश्च (for
पर्याश्वसयतश्च). Ks D2.3 चैव. — ^d) B (except B2)
अपि; D7 चापि (for एव).

43 ^a) D4 तथा च (for तथैव). S2 [उ]त्थापयामास.
— ^b) K1.8 गांधारी. Ks कुरुवोपि च; V1 B Da1 Dn1
D1.8-5.7.8 कुर्योपितः (for राजं). — After 43^{ab}, V1
B2-5 Da1 Dn1 D1.5 ins.:

1217* स दैवं परमं मत्वा भवितव्यं च पार्थिवः ।

[Dn1 om. मत्वा. B2 स (for च). Da1 D1.5 पार्थिवः.]
Dn1 cont.:

1218* परां पीडां समाश्रित्य नष्टचित्तो महावपाः ।

चिन्ताशोकपरीतात्मा न जज्ञे मोहपीडितः ।

{ पपात भूमौ निश्चयेः कौरव्यः परमार्तिवान् ।

{ तथा सत्यव्रता देवी गान्धारी धर्मदर्शिनी ॥ ४१

C. 2. 5036
B. 2. 96. 88
K. 2. 104. subst.

— *) Ś1 K2 lacuna for श्यामाश्वासितो रा. D4 om.
ताम्यामाश्वासि. — *) B2 विशो पते; D4 विचेतसं.
N ins. after 43: S (T3 missing) ins. after 1224*:

1219* इदं महायुद्धमखं महात्मनो-

धर्नंजयसाधिरयेथ यः पठेत् ।

स सम्यगिष्टस्य मखस्य यत्फलं

तदामुयात्संश्रवणाच्च भारत ।

मखो हि विष्णुभगवान्सनातनो

वहन्ति तं चाग्न्यनिलेन्दुभानवः ।

अतोऽनसुयुः शृणुते पठेच यः

स सर्वलोकांश्च जयेत्सुखी भवेत् ।

[5]

[Before line 1, T1 ins. सूतः. — (L. 1) K2 B2. 5
D2. 8 इमं; G1 एवं; G2. 3 नरो (for इदं). D4 महायुद्धमभूत्;
D2 'मुखं; T2 'विषं; G 'मिदं (for 'मखं). K1. 2. 4 D2. 3 G2
महात्मनो; Dn1 D1. 4 'त्मनां. — (L. 2) K4 [आ]धिरये; G
[अ]धिरये. — D2 om. lines 3-6. — (L. 3) D4
partly damaged. B2 कृतस्य (for मखस्य). — (L. 4)
K1 संश्रवणाश्च. D2 S (T3 missing) तदामुयायः शृणु (D2 G2
'याश्च शृणु; G2 'यायः शृ)याश्च निलयः. — After line 4, K2
ins.:

1220* सर्वतीर्थेषु यत्पुण्यं सर्वदानेषु यत्फलम् ।

तत्फलं लभते मर्त्यः कर्णोऽस्मिन् शृणोति हि ।

हिरण्यवल्गुधन्यानि गां सवत्सामुपानदौ ।

तेन ब्रह्मा च विष्णुश्च रुद्राश्च वसवस्त्वथा ।

पूजिता मुनयः सर्वे पितरश्च तथाश्चिनौ ।

यः शृणोति सदा भक्त्या कर्णोऽस्मानमुत्तमम् ।

धर्मार्थकाममोक्षाणां चतुर्विधफलं लभेत् ।

— K2 om. lines 5-8. — (L. 5) B1 यथा; D2 मयो; C2
मखो (as above). T1 च; C2 हि (as above). K4 मुखो
हि विष्णुं भगवान्समानो. — (L. 6) V1 Dn1 D2. 1 वदति; Dn1
D1. 6 मखं च; D2 G1 भवति (for वहन्ति). Dn1 D2. 1 तच्च;
D2 यं (for तं). D2 यस्मात्सलिलेन्दुः; T1 यं वसुनिलेन्दुः; T2 G
M यच्चाप्य. K1 B2 D2 G2 -भानवः (B2 'नं; G2 'ना) (for
-भानवः). C2 अनीलादयः सर्वाङ्गदेवताः । — (L. 7) K4
V1 B1 Dn1 Dn1 D2. 3. 7 G2 अतोऽनसुयुः (G2 'यः); B2. 5
अथान (B2 'नु'युयुः; D2 अतो हि *); T1 ततोऽनसुयुः. Ś2
शृणु तं; V1 B Dn1 Dn1 D1. 2. 6 S (T3 missing)
शृणुयात्. D2. 7. 8 पठेत् (D2 'तु' यः; M2-4 च यः पठेत्
(for पठेच यः). — (L. 8) Ś2 K1 स सर्वलोकानुगतः; K2 स
सर्वलोकानुचरेत् (sic); B Dn1 Dn1 D1-3. 5. 7. 8 स सर्वलोका-
(D2. 1 'कामा)नुचरः; D2 सर्वाश्च लोकान्नुजयेत्; T2 G2 M स
सर्वलोकानुजरः; G2 स सर्वलोकान्विजयेत्. B1. 4 D2. 1 समेधेत; T1 सुखं
भवेत्; M2-4 सुखी भजेत्. Ś1 K2 स सर्वलोकास्त * * * * *].
Dn1 cont.:

1221* तां सर्वदा भक्तिमुपागता नराः

पठन्ति पुण्यां वरसंहितामिमाम् ।

धनेन धान्येन यशसा च मानुषा

नन्दन्ति ते नात्र विचारणास्ति ।

अतोऽनसुयुः शृणुयात्सदा तु वै

नरः स सर्वाणि सुखानि चाभुयात् ।

विष्णुः स्वयम्भूभगवान्भवश्च

तुष्यन्ति ये यस्य नरोत्तमस्य ।

वेदावाप्तिर्ब्राह्मणस्येह दृष्टा

रणे बलं क्षत्रियाणां जयो युधि ।

धनजयेद्याश्चापि भवन्ति वैदयाः

शूद्रारोग्यं प्रामुवन्तीह सर्वे ।

Dn1 cont.: V1 B1. 3-5 D2. 7 ins. after 1219*:

1222* तथैव विष्णुभगवान्सनातनः

स चात्र देवः परिकीर्त्यते यतः ।

ततः स कामाल्लभते सुखी नरो

महामुनेस्त्वस्य वचोऽर्चितं यथा ।

[(L. 1) V1 मखो; हि B1 यथैव; B2 सदैव (for तथैव).

— (L. 2) V1 चात्र यः; B2 वातुदेवः; Dn1 वात्र देवः.

— (L. 4) V1 महावचोत् (for 'मुनेव). B2 [S]मितं (for
सर्चितं).]

Finally, Dn1 cont.:

1223* कपिलाणां सवत्सानां वर्षमेकं निरन्तरम् ।

यो दद्यात्सुकृतं तद्धि श्रवणात्कर्णपर्वणः ।

— For adhy. 69 (st. 1-43), D2 S (T3 missing) subst.:

1224* चिन्तयन्तो वधं वोरं सूतपुत्रस्य संयुगे ।

अर्जुनस्य जयं युद्धे चिन्तयानाः पुनः पुनः ।

पाण्डवानां महैश्वरा न्यविशन्त परंतपाः ।

प्रहृष्टमनसः सर्वे जित्वा शत्रून्महारथान् ।

ततो युधिष्ठिरं तत्र निविष्टं वै मुदान्वितम् ।

समेत्य सर्वे पञ्चाला वर्षयन्तो यथाविधि ।

अर्जुनस्तु रथात्तूर्णमवरुह्य महायशसाः ।

धर्मराजस्य चरणौ पीडयामास हृष्टवत् ।

तमुत्थाप्य महाराज धर्मपुत्रः प्रतापवान् ।

सखजे भरतश्रेष्ठमुपजिघ्रक्षुपस्पृशन् ।

नकुलः सहदेवश्च पाण्डवश्च वृकोदरः ।

अभिवाद्य महाराजमखजन्त स्य कस्तुरिणम् ।

घृष्टयुद्धः शिखण्डी च पाण्डवानां च ये रथाः ।

वर्धयन्ते स्म राजानं निहते सुतनन्दने ।

ततः कृष्णो महाराज सात्यकिश्चापि सात्वतः ।

अवर्धयेतां राजानं निहते सुतनन्दने ।

वासुदेवश्च कौन्तेयं प्रणयादिदमब्रवीत् ।

अद्य राजन्हताः सर्वे धार्तराष्ट्राः सराजकाः ।

G. 2. 3037
B. 2. 3037
K. 2. 101 subst.

तं प्रत्यगृह्णाद्विदुरो नृपतिं संजयस्तथा ।

पर्याश्वासयतश्चैवं तावुभावेव भूमिपम् ॥ ४२

हृते वैकर्तने कर्णे रथानां प्रवरे रथे ।
यदि लोकाश्चयः सर्वे योधयेयुः सवासवाः । [20]
तथापि दुर्जयः सूतसुत कोपात्तु सूदितः ।
एवमुक्तः प्रत्युवाच धर्मराजो जनार्दनम् ।
तव प्रसादाद्गोविन्द हृतः कर्णो महायशः ।
पाण्डवाश्च जयं प्राप्ता नाशिताश्चापि शत्रवः ।
त्वं हि शक्तो भयान्नातुं यस्य कस्यचिदाहवे । [25]
स्वमस्य जगतो गोसा पाण्डवानां च सर्वदा ।
त्वां समासाद्य शक्तोऽपि मोदते दिवि नित्यशः ।
त्वं पाता पाण्डुपुत्राणां यथैव जगतस्तथा ।
अनाश्रयो जयस्तेषां भक्तियेषां त्वयि प्रभो ।
त्वया नाथेन गोविन्द नाथवन्तो वयं युधि । [30]
यथेन्द्रेण पुरा देवास्यवा चापि जनार्दन ।
स्वप्लाम्यद्य सुखं कृष्ण निद्रां लप्से वसन्क्षपाम् ।
विगतं हि भयं मेऽद्य त्वत्प्रसादाच्च संशयः ।
एवमुक्तस्तु पार्थेन केशवः प्राह पाण्डवम् ।
निमित्तमात्रं तु वयं तव ह्यस्मिन्मुदागमे । [35]
यस्य ते भ्रातरः शूरा भीमसेनादयो नृप ।
संबन्धिनश्चेन्द्रवीर्याः पार्षतप्रमुखस्तथा ।
अर्हते च भवान्वक्तुं प्रियं नित्यं हि मद्धितम् ।
प्रियो हि मे स्वमेतेन वचनेन नरोत्तम ।
इत्युक्तो धर्मराजस्तु स्वर्यं हेमभूषितम् । [40]
दन्तवर्णैर्हयैर्युक्तं कालबालैर्महीपतिः ।
आस्थाय पुरुषव्याघ्रः स्ववलेनाभिसंब्रुतः ।
प्रययौ बह्वृत्तान्तं द्रष्टुमायोधनं प्रति ।
संभाषमाणौ तौ वीरावुभौ पाण्डवमाधवौ ।
स ददर्श रणे कर्णं शयानं पुरुषर्षभ । [45]
गाण्डीवमुक्तैर्विशिलैः सर्वतः सुनिपीडितम् ।
सपुत्रं निहतं दृष्ट्वा कर्णं राजा युधिष्ठिरः ।
प्रशशंस नरव्याघ्रावुभौ पाण्डवमाधवौ ।
अद्य राजास्मि सर्वस्यां पृथिव्यां मधुसूदन ।
दिष्ट्वा जयसि गोविन्द दिष्ट्वा शत्रुनिपातितः । [50]
एवं सुबहुशो राजन्प्रशंसं जनार्दनम् ।
अर्जुनं च कुरुश्रेष्ठो धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
दृष्ट्वा च निहतं कर्णं सपुत्रं पार्थसारथ्यैः ।
पुनर्जातमिवात्मानं मेने कुरुकुलोद्बुधः ।
समेत्य च कुरुश्रेष्ठ कुन्तीपुत्रं युधिष्ठिरम् । [55]
वर्धयन्ति स राजानं हर्षयुक्ता महारथाः ।
संजय उवाच ।
एवमेव क्षयो वृत्तः सुमहात्त्रो महर्षणः ।
तव दुर्मन्त्रिते राजन्दिष्ट्वा स्वमनुशोचसि ।
वैशंगयन उवाच ।
श्रुत्वा तद्विप्रियं राजा शतराष्ट्रो महीपतिः ।

पपात भूमौ निश्चेष्टः कौरव्यः परमासनात् । [60]
तथा सत्यव्रता देवी गान्धारी दिव्यदक्षिणी ।
ततस्तूर्णं तु विदुरस्तं नृपं संजयस्तथा ।
पर्याश्वासयतां चैतावुभावेव तु भूमिपम् ।
तथैवाश्वासयामास गान्धारी राजसत्तमम् ।
स देवं परमं मेने भवितव्यं च तत्तथा । [65]
ताभ्यामाश्वासितो राजा तृष्णीमासे विशां पते ।
एवमाख्याय राज्ञे च संजयो राजसत्तम ।
जगाम क्षिप्रं भूयो हृते कर्णे महात्मनि ।
स दृष्ट्वा निहतं शल्यं राजानं च सुयोधनम् ।
योधश्च सुबहुत्राजन्सैनिकांश्च सहस्रशः । [70]
तथैव पाण्डवैर्सेनां निहतं प्रेक्ष्य संजयः ।
सौप्तिके द्रौणिना राजन्हतवाजिनरद्विपान् ।
स हि दृष्ट्वा हतान्सर्वान्समन्ताद्युधि संजयः ।
प्रयातो हस्तिनपुरं शोकाक्तो भयविह्वलः ।
हृतेषु पुनरेतेषु प्रभूतगजवाजिषु । [75]
योधैश्चैव महाराज नानादेशसमुद्भवैः ।
कुरुक्षेत्रं तु तत्सर्वं शून्यमासीजगत्पते ।
निहतैः पाण्डवैश्चैव धार्तराष्ट्रैश्च संयुगे ।
यथाविपयजं वृत्तं धार्तराष्ट्रस्य संजयः ।
न्यवेदयत तत्सर्वं यथावृत्तं यथाविधि । [80]

[G₂ om. lines 1-4. M₁ om. from line 1 up to भरत in line 10. — (L. 2) G₁ वयं (for जयं). — (L. 3) D₆ G₂ पाण्डवाश्च. T₂ महाराज (for महेष्वासा). T₂ om. the posterior half of line 3 and the prior half of line 4. T₁ न्यविशन् (for 'शन्त'). M₂ 4 महारथाः (for परंतपाः). — (L. 4) M₂ 4 शूरा (for सर्वे). D₆ M₂ शत्रुं. D₆ M₂ महारथाः; T₂ G₂ महाबलाः. — (L. 6) G₂ 8 वर्तते ते; M₂ 4 वर्धयंत. G₂ यथा दिवि. — After line 6, T₂ ins.:

1225* शशंसुनिहितं कर्णं फल्युनेन महात्मना ।

— (L. 8) D₆ G₁ दृष्टवान्; — (L. 9) D₆ महाराजा; M₂ 1 राजो.
— (L. 10) D₆ उपजिघ्रन्; T₂ M₁ अप(T₂ 'व'क्षि); G₁ उपजिघ्रद्. T₁ सखले भरतश्रेष्ठ मूर्ध्नि शीघ्रमुपस्पृशन्. — (L. 11) = 36^{ab}. D₆ T₁ पाण्डवं च वृकोदरं. — (L. 12) T₂ अभिनय (for 'वाच'). D₆ T₁ महाराज. D₆ सखजंतश्च फाल्युनं; T₁ वृष्णीनां प्रवरो रथः (for the posterior half). — (L. 13) Cf. 37^{ab}. D₆ T₁ 2 G₁ 2 पांचालानां (T₁ 'ला ये') (for पाण्डवानां). T₁ G₂ M₂ 4 महारथाः (for च ये रथाः). — (L. 14) Cf. 37^{cd}. D₆ वर्धयंत; T₁ 2 G₁ 1 यंति. — T₂ G₂ om. (hapl.) lines 15-16. — (L. 16) D₆ अवर्धयंतो; T₁ 1 यंत. — (L. 18) D₆ G₁ अथ राजन्; G₂ राजन्त्रय (by transp.). — (L. 19) T₁ तदा; M₂ 4 रणे (for रथे). — (L. 21) D₆ T₁ M₂ 4 तु (for

{ तथैवोत्थापयामासुर्गान्धारिं राजयोपितः ।

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकोनसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥

॥ समाप्तं कर्णपर्वे ॥

C. 2. 5043
B. 2. 95. 59
K. 2. 101. Subst.

[अ]पि. M1 दुर्जयास्ततश्च (for 'यः सुतश्च). — (L. 23) Ds
T1 G1 महारथः (for 'यशाः). — (L. 24) M2-4 पाटवानां
जयं प्राप्तं. — (L. 25) Ds यस्य कस्य महाहवे (for the
posterior half). — (L. 26) T1 सर्वतः; M2-4 निलदा
(for सर्वदा). — (L. 27) G1 M2-4 समाश्रित्य (for 'साच).
G1 चक्रो (for शक्रो). — (L. 28) T1 गोप्ता; T2 घाता
(for पाता). Ds त्वमेव (for यथैव). — (L. 29) Ds
अनाक्षयः; G2 अनपायो. — (L. 30) T2 सनाथा वयमच्युत
(for the posterior half). — (L. 31) T2 जयं; G2 यथा;
(for पुरा). G2 लोकास् (for देवास्). Ds T1 इता द्रोणमुखा
देव (T1 'वा) (for the prior half). T2 [अ]पि च (by
transp.); M3 ब्राता. — (L. 32) Ds स्वपान्थः; T1
स्वप्लामोघ. Ds T1 वयं (for सुखं). Gs त्वहं (for वसन्).
Ds क्षपाः. T1 लप्से स्वपन्निशां क्षपाः; T2 मोक्षयान्थ सुखं क्षपां;
G2 निद्रां लप्सेहमक्षपां (for the posterior half).
— (L. 33) M1 विभयं (for हि भयं). — (L. 35) G1 -मात्रा.
Ds T1 G1.3 हि (for तु). G1.3 [अ]पि (for हि). Ds T1
तवाप्यस्ति मुदा जयः (T1 भजे) (for the posterior half).
— (L. 36) T2 शूर. — (L. 37) Ds T1 [स]प्यतिरथाः (for)
चेन्द्रवीर्याः). Ds तव (for तथा). — (L. 38) T2 अहंते न
(for 'ते च). M1 निलं (for वल्लं). T2 वल्लं (for निलं).
T2 G2.3 च (for हि). Ds T1 वर्षितुं; T2 मे हितं (for
मदितम्). — G2 transp. lines 41 and 42. — (L. 41)
Cf. 26^{cd}. Ds कृष्णवालैर्; G1 काळकालैर्. Gs महीपते.
— (L. 42) Cf. 27^{ab}. G1.3 पुरुषव्याघ्र. G2 [अ]निसंभृतं;
Gs [अ]पि संभृतः. — (L. 43) Cf. 28^{ab}. G2 बल- (for बहु-).
M2.3 प्रभो (for प्रति). — (L. 44) Cf. 28^{cd}. Ds G1 M1
माधवपांडवौ.

— After line 44, T1 ins.:

1226* ययुत्सव तौ तूर्णं यत्रासीदीरसंक्षयः ।

while T2 ins.:

1227* प्रदीपहस्ताः शतशः समन्तात्प्रत्ययुर्नराः ।

— Ds M1 om. (hapl.) lines 45-48. — With line
45, cf. 29^{ab}. — (L. 46) Cf. 29^{cd}. T2 निशितैः (for
विशितैः). T1 संप्रपीडितं (for मुनिं). T2 खंडितं सर्वतः शरैः
(for the posterior half). — T1 om. lines 47-48.
T2 G2 om. (hapl.) 47-51. — With line 47, cf. 30^{ab}.
— (L. 48) Cf. 30^{cd}. G1 माधवपांडवौ. — (L. 49)
Cf. 31^{ab}. Ds T1 हि; G1 [अ]सि (for [अ]सि). G1 सर्वसाः;
Gs सर्वत्र. — (L. 50) Cf. 33^{cd}. M1 शत्रु. — (L. 51)
Cf. 34^{ab}. Ds स (for तु). — (L. 52) Cf. 34^{cd}. G2 अर्जुने.
Ds [अ]पि राजेंद्रो; T2 रणे शक्तं; G2 रणश्रेष्ठे; M1 कुरुश्रेष्ठं.

— With lines 53-54, cf. 1213*. — (L. 53) Ds वि; T1
तु (for च). — After line 54, T2 ins.:

1228* पुनश्च शिबिरं प्रातो ब्राह्मिरेतवैभः ।

यत्कृत्वा तु च कर्तव्यं सुखासीनं युधिष्ठिरम् ।

— (L. 55) Cf. 1213*. T1 Gs कुरुश्रेष्ठः; T2 G2 M महाराज
(M1.4 'जं). T2 राजानस्तमनुजताः (for the posterior half).
— (L. 56) Cf. 35^{cd}. T2 संहृष्टा; G2.3 राजानो (for 'नं').
Ds वर्षयंतं महाराजं (for the prior half). T2 इष्युक्तं. — T2
M om. the ref. — (L. 57) Cf. 40^{ab}. Ds दैत्यः; M2 वृक्षः
(for वृक्षः). — (L. 58) Cf. 40^{cd}. Ds एवं दुर्मयितो राजन्
(for the prior half). M1 अनुशोचति. — (L. 59) Cf. 41^{ab}.
Ds [ए]वं; G1 तद् (for [ए]तद्). G1.3 अप्रियं; G2 विप्रियो.
T1 G1.2 राजन् (for राजा). — (L. 60) Cf. 41^{cd}. T1
पपात सहसा भूमौ निश्रेष्ठः परमासनात्. — (L. 61) Cf. 41^{cd}.
Ds अय (for तथा). G2 सत्यवतो. M1 गंधारी. T2 Gs दिव्यदर्शना.
— (L. 62) Cf. 42^{ab}. G2 कर्णः; G3 पूर्ण (for तूर्ण). Ds स
(for तु). T2 विदुरस्तं (for तु विदुरस्). G2 स (for तं). T2
तदा (for तथा). — M1 partly damaged for lines
63-66. — (L. 63) Cf. 42^{cd}. T2 पर्यावासयतश्च; M1
समावासय*. M2 भूमिप. Ds T1 G1 उमावन्धेय भूमिपं; Ds
ताबुनावेव भू* (for the posterior half). — (L. 64) Cf.
43^{ab}. M2.3 गांधारी राजसत्तमः (M3 'नं). — (L. 65) Cf.
1217*. T1 तथैव; T2 देवतं; M2.3 सा देवं. Ds T1 G1 मत्ता
(for नेने). G1.3 भारत; G2 भावयन् (for तत्तथा). — With
line 66, cf. 43^{cd}. — (L. 67) T2 राजेंद्रः; G1 राजेश्वरः; M1
राजेश्वरः; M2-4 सो राजे (for राजे च). Ds T1 एवमाख्यातवाग्वात्रे
(for the prior half). T2 नृपसत्तमः. — (L. 68) Ds गते कर्णे
दुरात्मनि. — (L. 69) G1 शल्यो. — (L. 70) Ds T1
शकुनि (for दोषांश्च). T2 बहुसाहस्रान्; M1 सुबद्धनयान् (for
'हृत्राजन्). M2-4 योषांश्च बहुशो राजन्. — (L. 71) G2
निहतं. T1 वीक्ष्य (for प्रेक्ष्य). — (L. 72) T2 हतान्; M1
गज- (for हत-). Ds -नरदिपां; T1.2 G1.2 -नरदिपां (for
-नर-). — (L. 73) Ds T1.2 G1.3 समस्तान् (for समन्ताद्).
T2 G2 युधि (G1 योष- सत्तमान् (for युधि संजय). — (L. 74)
T2 G2.3 विह्वलचित्तः; M2-4 राजसत्तम (for मयविह्वलः).
— (L. 75) M2-4 निहतेषु तु सर्वेषु (for the prior half).
— (L. 76) G2 ज्योते; M योषेय. Ds T1 च तैर्; G2 यैश्च
(for चैव). G2 महाराजैर्. — (L. 77) T1 G2.3 विगां पते;
T2 महीपते (for जगत्पते). — (L. 78) Ds T1 निहतैः पांडवैः
सर्वैर्. — (L. 79) Ds T1 यथा (D2 'दा) हि विषयं वृत्तं; T2 M
यथाई (T1 M1 'याम्) विषयं वृत्तं. Ds T2 G2 M1 धृतराष्ट्रस्य.
— (L. 80) G निवेदयति. T2 यथाक्रमं; M1 यथा विधिः.]

Colophon. — Day of Karna's Generalship: Śs K1.4 द्वितीययुद्धदिवसः. — Adhy. name: Śs K1.1.4 युधिष्ठिरानन्दः; B1.4 कर्णवधः; D1 पांडवशिविरप्रवेशः; D8 कर्णवधोपाख्यानं. — Adhy. no. (figures, words or both): Śs (sec. m.) 87; B1 94; D8 92; T1 113; T2 101; G1 110; G2.8 M1.8 111; M4 112.

— After the last colophon, Ś K1 ins.:

समाप्तं चेदं (K1 'सेयं') कर्णपर्वेति श्रीः । अतः परं शल्यपर्वं भविष्यति ।

Śs K1 cont.: Śs ins. after the last colophon:

अतः परं शल्यपर्वं नवमं भारते शुभम् ।

प्रतिसंधिरयं श्लोकः प्रथमोऽस्य प्रकल्पितः ।

अस्यायं प्रतिसंधिः । (Śs om. this line)

श्रीजनमेजय उवाच ।

एवं निपातिते कर्णे समरे सव्यसाचिना ।

खल्पावशिष्टाः कुरवः किमकुर्वन्ततः परम् ।

Ś K1 cont.: K2 ins. after the last colophon:

कर्णपर्वणि संख्यानं व्यासेनोक्तं महारामना ।

एकान्न (Śs 'कोन') सप्ततिश्चैव अध्यायाः कथिताः पुरा ।

चत्वार्ये (Śs 'रे') व सहस्राणि नव श्लोकशतानि च ।

चतुःषष्टिस्तथा श्लोकाः पर्वण्येतत्प्रकीर्तितम् (Śs 'ताः') ।

[Śs ins. here no. ४९६४.]

वृत्तान्ताश्चात्र संख्याता दश पञ्चसमन्विताः ।

अष्टमं चैव निर्दिष्टमेतत्पर्वं जनप्रियम् ।

Ś cont.:

कर्णाभिषेकः । पाण्डववधः । त्रिपुरघातनं । कर्णशल्य (Śs 'ल्ययं') विवादः । हंसकाकेयोपाख्यानं । मद्रदेशकुत्सननं । युधिष्ठिर-पराजयः । कर्णभीमयोर्युद्धं । युधिष्ठिरार्जुनप्रसादश्च । (Śs 'ष्ठिरपलायनं' । युधिष्ठिरार्जुनसंवादश्च ।) दुःशासनवधः । द्रोणि- (Śs 'द्रोण') सान्त्ववाक्यानि । कर्णवधः । युधिष्ठिरानन्दः ।

Śs concludes with:

श्रवणाञ्जलिपुटपेयं विरचितवान्भारताख्यममृतं यः ।

तमहमगाधमबाधं कृष्णद्वैपायनं नौमि ॥

शरवस्त्रङ्गिते वर्षे कर्णपर्वेदमुत्तमम् ।

श्रीदामोदरकौलेन लिखितं शुद्धिमत्तरम् ।

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । नमो विघ्नान्तकाय । श्रीदेव्यै नतयः ॥

Śs concludes with:

संवत् ८४ शके १६३० वै वति १ शुके समाप्तं कर्णपर्वं ॥

शुभमस्तु लेखकपाठयोः । लेखकोऽयं गिरोमहृणेशकः ॥ शुभं । शुभं । शुभं ।

K1 enumerates the episodes (as in Ś) and concludes with:

श्रवणाञ्जलिपुटपेयं विरचितवान्भारताख्यममृतं वा ।

***** कृपञ्चैस्वमापनं [?] कृष्णद्वैपायनं नौ वन्दे ॥

समाप्तं कर्णपर्वं ।

K2 concludes with:

राम । राम । राम ।

समाप्तं कर्णपर्वं । पत्रसंख्या १८२ । अध्याय ६९ (as in text) ग्रंथसंख्या ४८६४ ।

— After the last colophon, K3 concludes with:

कर्णपर्वं समाप्तः । कर्णचरितं । अस्यानु शल्यपर्वं भविष्यति । श्री श्री श्री श्री । कल्याणमस्तु । संवत् १८५० । शके १७१५ मिति माघवदि २ । शनिवासरे लिखितं । मिश्रराधकृष्ण गोपालगढमध्ये महाराजि श्रीरजनीतस्वंधस्य राज्ये प्रवर्तमाने ।

— After the last colophon, K4 concludes with:

समाप्तं चेदं कर्णपर्वं ॥ संवत् १८२८ । मिति आपाढ कृष्णा १ । भृगुवासरे । लिपिकृतं मिश्रभगवानवासी आभानेरिको शुभं ॥ अतः परं शल्यं भविष्यति ।

— After the last colophon, V1 concludes with:

कर्णपर्वं समाप्तं । शुभमस्तु । सं ३२७ भाद्र सुदि १० रवौ महाराजाधिराजश्रीमद्बृहदयनारायणराज्ये हाटातपासंण **** पुरे श्रीकृष्णपतीना लिखितमिदं कर्णपर्वं ॥ ३ ॥

ॐ नमः शिवाय ॥ ॐ नमो नारायणाय ॥

— After the last colophon, B1 concludes with:

समाप्तं कर्णपर्वं ।

— After the last colophon, B2 concludes with:

कर्णपर्वं समाप्तं ।

खवेदाश्वाश्विनिमित्ते नत्वा कृष्णपदं मुदा ।

कर्णपर्वारख्यकं विप्रो नृपाज्ञायाः समालिखत् ।

— After the last colophon, B4 concludes with:

समाप्तं चेदं कर्णपर्वेति ।

— After the last colophon, Da1 concludes with:

कर्णपर्वं समाप्तमिति ॥ अस्यानु शल्यपर्वं भविष्यति । यस्यायं प्रतिसंधिर्भविता ॥ जनमेजय उवाच । एवं निपातिते कर्णे समरे सव्यसाचिना इत्यादि ॥ वृत्तान्ताश्चास्मिन्पर्वणि ॥ कर्णाभिषेकः । पौराणं [गं ?] त्रिपुरघातनं । सारथ्यं मद्रराजस्य । कर्णशल्ययोर्विवादः । हंसकाकीयं । युधिष्ठिरकिरीटिनोः क्रोधः । युधिष्ठिरप्रसादनं । दुःशासनवधः । कर्णवधश्चेति दश वृत्तान्ताः । कर्णपर्वण्यपि तथा भोजनं सार्वकामिकं । श्री ॥ इति कर्णपर्वटीका समाप्ता । श्रीरस्तु कल्याणमस्तु ॥

— After the above, Da1 (sec. m.) adds:

ततस्तु चेदिकारूपान्संज्ञयाश्च महारथान् ।

कर्णे जघान संक्रुद्धो भीमसेनस्य पश्यतः ।

कर्णपर्वणि अध्यायाः शतं पञ्चाधिकाः स्मृताः ।

समाप्तं कर्णपर्वं च तेनातुग्यरस केशवः ।

— After the last colophon, Dn1 concludes with:

शुभमस्तु । अतः परं विचित्रार्थं पर्वं भविष्यति । यस्यायमाद्यः श्लोकः ।

जनमेजय उवाच ।

एवं निपातिते कर्णे समरे सव्यसाचिना ।

अल्पावशिष्टाः कुरवः किमकुर्वन्त वै द्विज ।

वृत्तान्ताश्चास्मिन्पर्वणि ॥ कर्णाभिपेकः । पौराणं त्रिपुरालयानं ।
कर्णशल्ययोर्विवादः । हंसकाकीयोपालयानं । भीमादिभिः सह
युद्धं । अर्जुनगर्हणं । युधिष्ठिरार्जुनयोः क्रोधः । युधिष्ठिरप्रणदनष्टः
(sic) । दुःशासनवधः । वृषसेनादिवधः । कर्णार्जुनयोर्द्वैतं ।
दिव्यास्त्रयुद्धं । किरिटहरणं । चक्रग्रहणं [स?]नं । कर्णवासुदेव-
संवादः । कर्णवधः । शल्यपलायनं । शिविरगमनं । युधिष्ठिरहर्षः ॥
— After the last colophon, D₁ ins.:

अस्यानन्तरं शल्यपर्वं भविष्यति । यस्यायमाद्यश्लोकः । Then
reads from जनमेजय उ' up to भोजनं सर्वकामिकं (as in
D₁) and concludes with:

संवत् १०९२ वर्षे । अश्वत्थमासे । कृष्णपक्षे दशम्यां । सोमवासरे ।
लिखितोयमिदं कर्णपर्व । भटकेवलरामेणं । श्रीरस्तु ॥ श्रीः ॥ श्रीः ॥

करकृतमपराधं क्षन्तुमर्हन्ति सन्तः ।
यादृशं पुस्तकं दृष्ट्वा तादृशं लिखितं मया ।
यदि शुद्धमशुद्धं वा मम दोषो न दीयते ।
भग्नपृष्ठिकटिप्रीवा बद्धमुष्टिरथो मुखम् ।
कष्टेन लिखितं ग्रन्थं यत्नेन परिपालयेत् ।

— After the last colophon, D₃ concludes with:

कर्णपर्वं समाप्तमिति । संवत् १६५९ । समये ज्येष्ठशुद्धी चतुर्थी
लिखितं कायस्थधारादाशेन ॥

— After the last colophon, D₄ concludes with:

कर्णपर्वं समाप्तं ॥ शुभं भवतु । अतःपरं शल्यपर्वं भविष्यति ।
— After the last colophon, D₅ reads up to सर्व-
कामिकं as in D₁ and concludes with:

सं. १६०० वर्षे भाद्रपदशुक्लपष्ठ्यां बुधे षट्पद्मनागरज्ञाति-
भूषणभट्टश्रीविष्णुभट्टात्मजेन सकलविद्याविशारदेन भट्टश्री-
गोपालसर्वज्ञेन भट्टश्रीसूरभट्टश्रीकेशवभट्ट श्रीकल्याणादी-
नामेपां च पुत्रपौत्राणां पठनार्थमन्येषां विदुषामुपकृत्ये लिखापित-
मिदं शुभं । यादृशमिति न्यायात् न मे दोषः । श्रीरामाय नमः ।
वंशीविभूषितकराक्षवर्मी [नी]रदाभाषीताम्बराद् ॥

— After the last colophon, D₆ concludes with:

विन्दुलिपिविसर्गविधिका
शृङ्गपक्षिपदभेददूषणम् ।
हस्तवेगजमबुद्धिपूर्वकं

क्षन्तुमर्हय समीक्ष्य सज्जनाः ।

श्रीः ॥ करकृतमपराधं क्षन्तुमर्हन्तु सन्तः । श्रीः । साम्बसूतये
नमः ॥ शुभमस्तु ॥

— After the last colophon, D₇ concludes with:

कर्णपर्वं समाप्तमिति । शुभमस्तु । संवत् १६६९ समये भाद्र-
पदवदी चतुर्दशी लिखितं । वनवारीना । श्रीरामकृष्ण ।

— After the last colophon, D₈ ins.:

समाप्तं चेदं कर्णपर्व । अस्यानु शल्यपर्व । यस्यायं प्रतिस्निधः ।
Then reads the first stanza of Salyaparvan follow-
ed by the episodes in Karpaparvan and concludes

with:

अलेखि कर्णपर्वेदमष्टिभूषुरभूमिपे ।

मिते संवति शुकेऽथो वारेभगतिमौ सिते ।

संवत् १५१४ वर्षे । ज्येष्ठमासे । शुक्लपक्षे । चतुर्थ्यां त्रिंशौ रवि-
वासरे लिखितमिदं पुस्तकम् ॥

— After the last colophon, T₁ concludes with:

श्रीकृष्णाय नमः ।

T₂ concludes with.

श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ कर्णपर्वं समाप्तम् ॥

G₁ concludes with:

हरिः ॐ शुभमस्तु । श्रीकृष्णाय नमः ॥

G₂ concludes with:

श्रीकृष्णाय नमः ॥

शुक्रतातं त्रयीमार्गे तत्तातं च विनिर्गये ।

तत्ताततादमाचारे ताताचार्यमहं भजे ।

श्रियै नमः । श्रीधराय नमः । हरिः ॐ ।

पुकादशशतं प्रोक्तमध्यायाः कर्णपर्वणि ।

चत्वार्येव सहस्राणि नव श्लोकशतानि च ।

श्रीशैलतातमहादेशिकाय नमः । सीतालक्ष्मणभरतशत्रुघ्न-
हनुमत्समेतपर्युनन्दनपरब्रह्मणे नमः । शुभमस्तु ।

आसीत्कृतयुगे कश्चित्तपस्वी विष्णुभक्तिकाम् ।

पठमर्पणं इति ख्यातः वेदवेदाङ्गपारगः ।

G₃ concluded with:

हरिः ॐ शुभमस्तु । श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ श्री ॥ श्री ॥ श्री ॥

— After the last colophon, M₁ concludes with:

कालदा शूलशृङ्गशंकरः पातु वः ।

पाराशर्यवचःसरोजममलं गीतार्थगन्धोत्कटम् ।

नातालयातककेसरं हरिकथासंबोधनायोधितम् ।

लोके सज्जनपदपदैरदरहः पेपीयमानं मुदा ।

भूयाद्भारतपङ्कजं कलिमलप्रध्वंसि वः श्रेयसे ।

नमः कमलनाभाय भक्तानामार्तिहारिणे ।

दामोदराय कृष्णाय गोवर्धनधराय च ॥

हरिः । कृष्णाय नमः । गुरुभ्यो नमः । कृष्णेन नमनं श्रेणि न
*** after this, the MS. is damaged.

M₂ concludes with:

कर्णपर्वं समाप्तं । श्रीवेद्यासाय नमः । श्रीकृष्णाय नमः ।

अक्षरं यत्परिभ्रष्टं मात्राहीनं तु यद्भवेत् ।

क्षन्तुमर्हन्ति विद्वांसः कस्य नास्ति व्यतिक्रमः ।

कोष्ठं ११७ आ. मते मेडमासं ९ आं तेदि बुधाब्ज ई पुस्तकं
एलुदि कृदि । नीलकण्ठगुरुभ्यो नमः । केशवेन लिखितमिदम् ॥

M₃ concludes with:

श्रीकृष्णाय नमः । ताळे कायति त्र चेकुणि पडुत्तियत् ।

शुभमस्तु ।

M₄ concludes with:

कर्णपर्वं समाप्तं । श्रीवेद्यासाय नमः । श्रीकृष्णाय नमः ॥

APPENDIX I

This Appendix comprises a series of additional passages found in different MSS. which have been cited in the foregoing footnotes to the constituted text, but which, for various reasons, were not quoted there in extenso. They are mainly passages which were too long to be included in the footnotes; but along with them there will be found a certain number of short unimportant passages also, which could have been very easily accommodated in the footnotes, but which being found in single MSS. or in a very small group of cognate MSS. have been relegated to the Appendix as being of no special value for critical purposes.

The variants cited here are of the same order as those of the additional lines noted in the footnotes to the constituted text; in other words, the variants of monosyllabic verse-filling particles (such as च वै-तु-हि) and adverbs (such as तथा-तदा-ततः, एव-एवं), discrepant readings of single MSS, corrupt readings, and common doublets (वेदि-वेदी, रोम-लोम) have been generally ignored, scribes' errors have been silently corrected. Furthermore, the variants of the short prose formulaic references to the speaker (such as वैशंपायन उवाच) have been uniformly ignored here.

T₁ G₁: M₂₋₄ ins. after the colophon of adhy.
11: T₂: G₂ M₁ after the addl. colophon following
8.17.29:

संजय उवाच ।

श्रुतकीर्तिमथायान्तं किरन्तं निशिताब्जराजम् ।
मद्राजो महाराज वारयामास हृष्टवत् ।
मद्राजं समासाद्य श्रुतकीर्तिर्महाराजः ।
विष्याद्य भल्लैश्चिशला कार्तस्वरविभूषितैः ।
प्रतिविष्याद्य तं शल्यस्त्रिभिस्तूर्णमजिह्वगैः । [5]
सारथिं चास्य भल्लेन भृशं विष्याद्य भारत ।
स शल्यं शरवर्षेण छादयामास संयुगे ।
मुमोच निशितान्बाणान्मद्राजराजं प्रथि ।
ततः शल्यो महाराज श्रुतकीर्तिं भुजच्युतान् ।
चिच्छेद समरे बाणान्बाणैः संनतपर्वभिः । [10]
श्रुतकीर्तिस्ततः शल्यं भित्त्वा नवभिरायसैः ।
सारथिं त्रिभिरानर्हैः पुनः शल्यं च पञ्चभिः ।
तस्य शल्यो धनुश्छिन्वा हस्तावापं निकृत्य च ।
विष्याद्य समरे तूर्णं सप्तभिस्तं शरोत्तमैः ।
अथान्यद्भुरादाय श्रुतकीर्तिर्महाराजः । [15]
मद्रेश्वरं चतुःपृष्ठा बाह्वोरुरसि चार्पयत् ।
ततस्तु समरे राजस्तेन विद्धः शिलीमुखैः ।
प्रतिविष्याद्य तं चापि नवत्या निशितैः शरैः ।
तस्य मद्रेश्वरश्चापं पुनश्चिच्छेद मारिप ।

संछिन्नधन्वा समरे गदां चिक्षेप सत्वरः । [20]
पटैर्जान्मृनदैर्बद्धां रूप्यपटैश्च भारत ।
अजमानां यथा नारीं दिव्यवस्त्रविभूषिताम् ।
तामापतन्तीं सहसा दीप्यमानाशनप्रभाम् ।
शरैरनेकसाहसैर्व्यष्टम्भयत मद्राजम् ।
विष्टभ्य च गदां वीरः पातयित्वा च भूतले । [25]
श्रुतकीर्तिमथायत्तो राजन्विष्याद्य पञ्चभिः ।
तस्य शक्तिं रणे भूयश्चिक्षेप भुजगोपमात् ।
तां द्विधा चाच्छिनच्छल्यो मेदिन्यां सा त्वशीर्यत ।
तस्य शल्यः क्षुरप्रेण यन्तुः कायाच्छिरोऽहरत् ।
बालहस्ताद्यथा इयेन आमिपं वै नरोत्तम । [30]
स पपात रथोपस्थात्सारथिस्तस्य भारत ।
ततस्ते प्राद्रवन्संख्ये ह्यास्तस्य महात्मनः ।
पलायमानैस्तैश्चैः सोऽपनीतो रणाजिरात् ।
श्रुतकीर्तिर्महाराज पश्यतां सर्वयोधिनाम् ।
ततो मद्रेश्वरो राजा पाण्डवानामनीकिनीम् । [35]
व्यागात् मुदा युक्तो नलिनीं द्विरदो यथा ।
लोलयामास स बलं सिंहः पशुगणानिव ।
शल्यस्तत्र महारङ्गे पाण्डवानां महात्मनाम् ।
निहत्य पाण्डुपाञ्चालान्पृतनासु व्यवस्थितः ।
अशोभत रणे शल्यो विभूषोऽग्निरिव ज्वलन् । [40]
सेनाकक्षं महद्गृध्वा कक्षमग्निरिवोत्थितः ।
स्थितो रराज समरे पुरं दग्ध्वेव शंकरः ।

Colophon.

M₂: om. the ref. — (L. 1) M₁ तमायातं (for अया). — (L. 3) T₁ M₂: mद्रेश्वरं (for मद्राजं). — (L. 4) T₁ विशला; G₁ विशङ्गिः (for विशला). — (L. 5) G₁ शल्यं (for शल्यस्य). — (L. 7) M छादयन्निव (for यामास). G₂ हृष्टवत् (for संयुगे). — (L. 8) G₁: M₂ mद्रेश्वरं (for मद्राजं). — (L. 9) T₁ श्रुतकीर्तिधनुश्च्युतान् (for the post. half). — (L. 10) M राजन् (for बाणान्). M₂ पर्वभिः. — (L. 11) T₁ छित्त्वा (for भित्त्वा). T₁ M₄ नवभिरायुधैः (for रायसैः). — (L. 14) T₁ चामरैश्च; M विवरे (for समरे). — (L. 15) T₁ महायशः (for महाराजः). — G₂ om. lines 16-18. — (L. 19) G₁ चापि (for चापं). — (L. 20) T₁ G₁ स छिन्न- (for संछिन्न-). T₁ M सत् रं. — (L. 21) G₂ नद्धां; M₂ विद्धां (for बद्धां). — (L. 22) M₁ अजमानं. M₁ om. (hapl.) from नारीं up to यत्तो (in line 26). G₂ दिव्यवस्त्रगुलेपनां (for the post. half).

— (L. 23) T₁ M (M₁ om.) दीप्यमानां शशिप्रभां (for the post. half). — (L. 26) T₁ श्रुतकीर्तिवधायत्तो. T₁ M पञ्चभिः (for पञ्चभिः). — (L. 28) T₁ व्यच्छिन्नत् (for चाच्छि). — (L. 30) M₂: nरोत्तमः. — (L. 31) M₁ सत् (for स). M₂ तथोपस्थात् (for रथो). — (L. 32) T₁ व्यद्रवन् (for प्राद्र). G₂ सर्वैः; M₂ संख्ये (for संख्ये). — (L. 33) T₁ M वातायमानैस् (for पलाय). T₁ सोपातीतो; G₂ अपनीतो (for सोऽप). T₁ M महाराजात् (for रणाजिरात्). — (L. 35) G₂ गतो (for ततो). M₂₋₄ राजन् (for राजा). — (L. 37) T₁ लोडयामास (for लोलं). T₁ M च (for स). — (L. 38) G₂ अनीकिनीं (for महात्मनाम्). — G₁ om. lines 39-42. — (L. 39) G₂ निपात्य (for निहत्य). — (L. 40) G₂ अदो वत रणे शल्यो (for the prior half). — (L. 41) G₂ सेनाकक्षमहद्गृध्वा (for the prior half). — Colophon. Adhy. name: T₁ श्रुतकीर्तिपराजयः; T₂ श्रुतकीर्तिशल्ययुद्धं. — Adhy. no.: T₁ G₁: M 13.

For 8.24.62^a-84^b, S subst.:

बलार्थं यदि मे देवा न धारयितुमाद्देव ।
शक्ताः सर्वे हि संगम्य यूयं तत्प्रवर्तनीम वः ।
समा भवन्ति मे सर्वे दानवाश्चामराश्च ये ।
शिवोऽस्मि सर्वभूतानां शिवत्वं तेन मे सुराः ।
किं त्वधर्मेण वर्तन्ते यस्मात्ते सुरशत्रवः । [5]
तस्माद्दृष्ट्वा मयाप्येते युष्माकं च हितेप्सया ।
शरणं वः प्रपन्नानां धर्मेण च जिगीषताम् ।
साहाय्यं वः करिष्यामि निहन्मिष्यामि वो रिपून् ।
दीयतां च बलार्थं मे सर्वैरपि पृथक्पृथक् ।
पशुत्वं चैव मे लोकाः सर्वे कल्पन्तु पीडिताः । [10]
पशूनां तु पतित्वं मे भवत्वथ दिवौकसः ।
एवं न पापं प्राप्स्यामि पशून्कृत्वा सुरद्विषः ।
कल्पयिष्यं च मे दिव्यं रथं चाध्वान्मनोजवान् ।
धनुः शरं सारथिं च ततो जेष्यामि वो रिपून् ।
इति श्रुत्वा वचो देवा देवदेवस्य भूपते । [15]
विपादमगमन्सर्वे पशुत्वं प्रति शङ्किताः ।
तेषां भावं ततो ज्ञात्वा देवस्त्रानिदमब्रवीत् ।
मा वोऽस्तु पशुभावेऽस्मिन्भयं विबुधसत्तमाः ।
श्रूयतां पशुभावस्य विमोक्षः क्रियतां च सः ।
यो वः पशुपतेश्चर्यां चरिष्यति स मोक्षयते । [20]
पशुत्वादिति सत्यं वः प्रतिजाने समागमे ।
ये चाप्यन्ये चरिष्यन्ति व्रतं मोक्षयन्ति तेऽप्युत ।

नैष्ठिकं द्वादशानन्दं वा योऽन्दमधेयुतत्रयम् ।
मासं द्वादशरात्रं वा स पशुत्वादिसुच्यते ।
तस्मात्परमिदं गुह्यं व्रतं दिव्यं चरिष्यथ । [25]
तं तथेयुत्तुवन्देवा देवदेवनमस्कृतम् ।
ऊरुश्चेदं गुहाणेदं तेजसोऽर्धमिति प्रभुम् ।
प्रत्युवाच तथेतेषु शूलहृद्राजसत्तम ।
ततस्ते प्रददुः सर्वे तेजसोऽर्धं महात्मने ।
सर्वमादाय सर्वेषां तेजसोऽर्धं दिवौकसाम् । [30]
तेजसाप्यधिको भूत्वा भूयोऽप्यतिबलोऽभवत् ।
ततः प्रभृति देवानां देवदेवोऽभवन्नृचः ।
पतिश्च सर्वभूतानां पशूनां चाभवत्तदा ।
तस्मात्पशुपतिश्चोक्तो भवत्वाच्च भवेति वै ।
अर्धमादाय सर्वेषां तेजसा प्रज्वलन्निव । [35]
मासयामास तान्सर्वान्देवदेवो महाद्युतिः ।
ततोऽभिपिपितुः सर्वे सुरा रुद्रं पुरारिणम् ।
(63^{ad}) महादेव इति ह्यासीदेवदेवो महेश्वरः ।
Colophon.
दुर्योधनः ।
तेजसोऽर्धं सुरा दत्त्वा शंकराय महात्मने ।
पशुत्वमपि चोपेत्य विश्वकर्माणमन्ययम् । [40]
ऊरुः सर्वे समाभाष्य रथः संकल्प्यतामिति ।
विश्वकर्माणपि संविन्द्य रथं दिव्यमकल्पयत् ।
(68^{ad}) समेतां पृथिवीं देवीं विशालां पुरालिनीम् ।
(68^{cd}) सपर्वतवन्द्रीपां चक्रे भूतधरां रथम् ।
ईषां नक्षत्रवंशं च ङग्रं मेरुं महागिरिम् । [45]

Before line 1, M2-4 ins. भगवान्. — (L. 1) G1 बलार्थं. — (L. 2) T1 [S]भिसंगत्या; M2-4 हि संहत्य (for हि संगम्य). T1 तत्र (for तत्प्र-). — (L. 3) T3 G3 ते (for मे). T1 समा ह्येते च सर्वे मे (for the prior half). — (L. 4) G2 शीलत्वं (for शिवत्वं). — (L. 5) G2 वर्तन्ते (for वर्तन्ते). — (L. 6) T1 ह्यच; M2-4 [अ]प्यच (for [अ]प्येते). — (L. 7) G1 प्रपन्नार्थान् (for 'ज्ञानां'). G2 जिगीषया (for 'पतान्'). — (L. 8) T1 M2-4 साह्यं रणे (for साहाय्यं वः). G1 न हन्मिष्यामि (for निह-). T1 ते; G1 च (for वो). — (L. 11) T1 पशुत्वं (for पतित्वं). — (L. 13) T2 G2 M1 रथं (for च मे). M3 कल्पयिष्यं मे दिव्यं (sic) (for the prior half). G2 रथस्य. T1 M2-4 रथं चाध्वान् (T1 'ध्वं च') पारगान्; T2 M1 रथाध्वान् पारगान् (for the post. half). — (L. 14) T3 G3 वे (for वो). — (L. 15) T1 भाषितं; T3 G3 भूपतेः. — (L. 17) T2 G1 M1 अबो (for ततो). T1.3 G2.3 देवांसु. T2 M1 transp. इदम् and अब्रवीत्. — (L. 19) G2 पशुभावश्च. — (L. 20) T1 यो (for वः). G2 चरिष्यति. — (L. 21) G2 सत्त्वं (for सत्यं). — (L. 22) G2 करिष्यति; M4 तर्हि (for चर्हि). T2 M1 च (for [उ]त). — (L. 23) T1 नैष्ठिकी; T3 G1.3 नैत्यकं; G2 नैष्ठिको

(sic) (for नैष्ठिकं). T1 द्वादशासं. G3 यो (for वा). T2 M1 [S]र्धमन्दम् (by transp.); G2 *तदधेयं. T1 G1 M2.4 ऋतुद्वयं. — (L. 24) T2 G1 Mr विनोक्ष्यते (for विमुच्यते). — (L. 25) T1 M2-4 transp. गुह्यं and दिव्यं. — (L. 26) M2-4 शिवं देव(M4 'वं')नमस्कृतं (for the post. half). — (L. 27) G1.2 M2-4 चैनं (for चेदं). T1 श्रुणेदं ते (sic) (for गृहाणेदं). — (L. 28) T1 शूलहृद्; T2 M1 'धृद्' (for 'धृग्'). — (L. 30) T1 M2-4 समादाय स (for सर्वमादाय). — (L. 31) T3 अबो (for भूयो). — (L. 32) T3 G2.3 पतिः (for भवः). — (L. 33) G2 पतिः. — T1 reads line 34 after line 38. — (L. 34) T1 ह्यासीद् (for चोक्तो). — (L. 35) T1 देवान्; M2-4 देशान् (for सर्वान्). T1 M2-4 महादेवो (for देव). — (L. 37) G2 ततोऽभिपिपितुः राजन् (for the prior half). G2 सर्वे देवा (for सुरा रुद्रं). M2-4 पु(M4 सु)रतिहं (for 'रिणम्'). — After line 38, T1 reads line 34. — Colophon. Adhy. names: T1 त्रिपुरदहने पशुपतिसंवादे; G1 त्रिपुरदहने. — Adhy. no.: S 25. — (L. 41) T1 रथं. — (L. 42) T1 M2-4 च (for [अ]पि). — (L. 43) T1 विशालांबरमालिनी; T2 विशालां पुरालिनी. — (L. 44) G1 नृपधराधरं (for 'धरां रथम्'). — (L. 45) G1 नक्षत्रवंशं (for 'वंशं'). — M2.4 om.

- अनेकद्रुमसंछन्नं रत्नाकरमनुत्तमम् ।
 हिमवन्तं च विन्ध्यं च नानाद्रुमलताकुलम् ।
 अवस्करं प्रतिष्ठानं कल्पयामास वै तदा ।
 अस्तं गिरिमधिष्ठानं नानाद्विजगणायुतम् ।
 चकार भगवांस्त्वष्टा उदयं रथकूरवम् । [50]
- मीननक्रशपावासं दानवालयमुत्तमम् ।
 समुद्रमक्षं विदधे पत्तनाकरशोभितम् ।
 चक्रं चक्रे चन्द्रमसं तारकागणमण्डितम् ।
 दिवाकरं चाप्यपरं चक्रं चक्रं शुभमालिनम् ।
 गङ्गां सरस्वतीं तूर्णीं चक्रे विश्वकृदव्ययः । [55]
- अलंकारा रथस्यासन्नापगाः सरितस्तथा ।
 त्रीनमीनमन्त्रवचक्रे रथस्याथ त्रिवेणुकम् ।
 (70^{ab}) अनुकर्षान्प्रहान्दीप्तान्वरूपांश्चापि तारकाः ।
 (70^{cd}) औपधीर्गुरुश्चैव घण्टाजालं च भानुमत् ।
 अलं चकार च रथं मासपक्षानुर्भिर्विभुः । [60]
- अहोरात्रैः कलाभिश्च काष्ठाभिरयनैस्तथा ।
 (72^{ed}) द्यां युगं युगपर्वाणि संवर्तकबलाहकान् ।
 (73^{ab}) शम्यां धृतिं च मेधां च स्थितिं संनतिमेव च ।
 (80^a) ऋत्वेदं सामवेदं च धुर्यावश्वावकल्पयत् ।
 (81^a) पृष्ठाधौ च यजुर्वेदः कल्पितोऽथर्वणस्तथा । [65]
- अश्वानां चाप्यलंकारं विदधे पदसंचयम् ।
 (74^{ed}) सिनीवालीमनुमतिं कुहूँ राकां च सुप्रभाम् ।

- (74^{ed}) योक्त्राणि चक्रे चाश्वानां कृद्माण्डांश्चापि पञ्चगान् ।
 { 259* } { 11. 1-2 } { कालपृष्ठोऽथ नहुषः कार्कोटकधनंजयौ ।
 इतरे चाभवन्नागा हयानां बालवन्धनम् । [70]
- अभीपवः पङ्कानि कल्पितानि महीपते ।
 ओंकारः कल्पितस्तस्य प्रतोदो विश्वकर्माणा ।
 यज्ञाः सर्वे पृथक्कुसा रथाङ्गानि च भागशः ।
 (75^{ed}) अधिष्ठानं मनश्चासीत्परिरथ्या सरस्वती ।
 (76^{ab}) नानावर्णानि चाभ्राणि पताकाः पवनेरिताः । [75]
- (76^{ed}) विद्युदिन्द्रधनुर्युक्ता रथं दीप्त्या व्यदीपयत् ।
 वर्मं योद्धुश्च विहितं नभो ब्रह्मगणाकुलम् ।
 अमेघं भातुमच्चित्रं कालचक्रपरिष्कृतम् ।
 क्लृप्तं तु तं रथं दृष्ट्वा विस्मिता देवताभवन् ।
 सर्वलोकस्य तेजांसि द्रष्टुं कथानि मारिप । [80]
- युक्तं निवेदयामासुः देवास्तस्मै महात्मने ।
 (77^{ab}) एवं तस्मिन्महाराज कल्पिते रथसत्तमे ।
 (77^{ed}) त्वद्वा मनुजशार्दूल द्विपतां भयवर्धनः ।
 (78^{ab}) स्वान्यायुधानि दिव्यानि न्यदधाच्छंकरो रथे ।
 (78^{ed}) ध्वजयष्टिं वियत्कृत्वा स्थापयामास गोद्वयम् । [85]
- (79^{ab}) ब्रह्मदण्डः कालदण्डो रुद्रदण्डश्च ते ज्वराः ।
 (79^{ed}) परिष्कारा रथस्यासन्समन्तादिशामुद्यताः ।
 (83^{ab}) विचित्रमृत्तुभिः पङ्क्तिः कृत्वा संवत्सरं धनुः ।
 (263*) { छायामेवात्मनश्चक्रे धनुर्ज्यामक्षयां ध्रुवाम् ।
 कालो हि भगवानुब्रूस्तच्च संवत्सरं धनुः । [90]

lines 46-47. — (L. 46) T₂ अनेकरत्नसंछन्नं (for the prior half). — After line 46, T₂ reads line 52. — (L. 47) G₁ हिमवन्धं (for 'वन्त'). T₁ नानाद्रुमलताकुलं; T₂ उतायुतं (for the post. half). — (L. 48) T₁ उपस्करं (for अव). — (L. 50) T₁ उदरं; G₂ गिरिंश्च (for उदयं). — T₂ om. line 51. — (L. 51) G₁ चक्र- (for नक्र). M अद्रुतं (for उत्तमम्). — T₂ reads line 52 after line 46. — (L. 52) T_{1,2} पट्टणाक (T₂ पत्तनागा). रशोभितं (for the post. half). — (L. 54) G_{1,2} चाप्यवरं. — (L. 55) T₂ नेर्णी; G₂ तूर्णी; M वर्णी (for तूर्णी). T₁ अव्ययां. — (L. 56) G₂ M₁ अलंकारं (M₁ 'रो). G₂ सनागाः (for आपगाः). — (L. 57) T₁ त्रिसंध्यां; G₁ त्रीनाभिः. — (L. 58) G₁ M अनुकर्षं (G₁ 'र्षी). T₂ महा-; T₃ G_{2,3} रथे; M₃ ग्रहा (for ग्रहान्). M₂ दीप्ता. T₂ G₁ M वरूयं. — (L. 59) M₁ औपधीर्. — (L. 62) T₁ ज्यां (for द्यां). — (L. 63) T₁ श्रद्धां (for शम्यां). G₂ मेधावी (for मेधां च). — (L. 64) M₁ धुर्यावश्वाव (for 'वश्वाव'). — (L. 65) G₂ पृष्ठो दौ; M_{2,3} पृष्ठाधं. — (L. 67) G₁ M₁ अनुमती. T_{1,2} M घ्नतां (T₂ 'त' (for सुप्रभाम्). — (L. 68) M₁ कूर्मार्णानि च (for 'ण्डांश्चापि). T₁ G₂ घंति (G₂ 'ट'कान्; M

कंटकान् (for पञ्चगान्). — (L. 69) T₂ बालपृष्ठो; T₃ ताशपृष्ठो (sic); G_{2,3} काल (G₂ 'ल'पृष्ठो. T₂ G₂ तु (for स्य). T₂ कार्कोटकधनंजयौ. — (L. 70) G₂ इतरश्च. — (L. 73) G₂ वद्धा (for कृता). — (L. 74) T₁ M पारिरथ्या; G₂ परिधाय (for 'रथ्या). — (L. 75) T₂ G₂ छत्राणि; G_{1,2} चित्राणि (for चाभ्राणि). T₂ नानावर्णविचित्राणि (for the prior half). — (L. 76) G₁ युक्तां; G₂ युक्तं. T₂ G₂ दीप्या; M₁ दीप्ता (for दीप्त्या). T₁ M₁ व्यदीपयन्; G₁ 'रयत्; M₂₋₃ [अ] व्यदीपयन् (for व्यदी). T₂ रथं दिव्यमया जयन्; G₂ रथं दीप्तानि दीपयन् (for the post. half). — (L. 77) T₂ मर्षं (for वर्मं). G₂ धर्मवधोश्च गगनं (sic) (for the prior half). — (L. 78) M₁ अंभोद- (for अमेघं). T₂ G₁ कालचक्रं (for 'चक्र). — T_{1,2} G_{1,2} M om. lines 79-81. — (L. 82) G₂ इत्थं स वै (for एवं तस्मिन्). — (L. 83) T₂ G₂ भयवर्धनं; M अयवर्धने. — (L. 84) G₂ अदधात्; M₁ न्यदधत्. T₂ शान्तरे. — (L. 85) T_{1,2} G₂ M₁ रथयष्टिं (for ध्वज). — (L. 86) G₂ ब्रह्मदण्डं. M₂₋₃ जयः (for ज्वराः). T₂ स्वतेजसा (for च ते ज्वराः). — G₂ om. line 87. — (L. 87) T₁ परिष्कारं. T₂ उद्यतां; T₃ G₂ उद्यताः. — (L. 89) G₂ अक्षयं. T₂ इडां; M₁ ध्रुवात् (for ध्रुवाम्). — (L. 90) G₂ तं (for

(83rd) तस्माद्रौद्रा कालरात्रिर्ज्या कृता धनुषोऽजरा ।
ततो रथे रथाश्वांस्तानृषयः समयोजयन् ।
एकैकशः सुसंहृष्टानादाय सुष्टवताः ।
दक्षिणस्यां धुरि कृत ऋग्वेदो मन्त्रपारगैः ।
सन्वतः सामवेदश्च युक्तो राजन्महर्षिभिः । [95]
पार्थिदक्षिणतो युक्तो यजुर्वेदः सुरद्विजैः ।
इतरस्यां तथा पाठ्यां युक्तो राजन्नथर्वणः ।
एवं ते वाजिनो युक्ता यज्ञविद्विस्त्रा रथे ।
अशोभन्त तथा युक्ता यथैवाध्वरमध्यगाः ।
कल्पयित्वा रथं दिव्यं ततो बाणमकल्पयत् । [100]
चिन्तयित्वा हरिं विष्णुमन्वयं यज्ञवाहनम् ।
शरं संकल्पयाचक्रे विश्वकर्मा महामनाः ।
तस्य वाजांश्च पुङ्खं च कल्पयामास वै तदा ।
पुण्यगन्धर्वहं राजन्श्चसन् राजसत्तम ।
अग्नीषोमौ शरमुखे कल्पयामास वै तदा । [105]

3

After 8.24.111, K₄ V₁ B_{1.4.5} D Cc ins.:

तत उत्थाप्य भगवांस्तान्हयाननिलोपमान् ।
बभाषे च तदा स्थाणुमारोहेति सुरोत्तमः ।
ततस्तमिषुमादाय विष्णुलोमाशिसंभवम् ।
आरुरोह तदा स्थाणुर्धनुषा कम्पयन्परान् ।
तमारुहं तु देवेशं तुष्टुः परमर्षयः । [5]

तत्). — (L. 91) G₂ रौद्रा; G₃ रौद्राः. G₁ कालरात्री. G₁ जरा (for सजरा). — (L. 92) T₁ महावांश् (for रथा). — (L. 93) G₁ एकैकः सुसंहृष्टानां (for the prior half). — (L. 94) G₂ दिशि (for धुरि). — (L. 96) T₁ पार्श्वैर्; T₃ G₃ M₃ प्राष्ठिर्; G₂ M₃ प्राष्ठिर्; M₂ प्राणिर् (for पार्थि). M₂-4 सुरद्विजैः (for 'द्विजैः'). — (L. 97) T₁ G₂ उत्तरस्यां (for इत). T₁ पाण्यो; T₃ G₃ प्राष्ठ्यां; G₂ पाठ्यां; M₂-4 पृष्ठ्यां (M₃ 'ष्ठ्यां'). — (L. 98) T G M₁ तथा (for तदा). — (L. 99) G₂ तथैव. T₁ तथैवाध्वरमध्यगाः (for the post. half). — (L. 102) G₂ महामना (for 'मनाः'). — (L. 103) T₁ तस्य वाजाश्च पुंखाश्च; T₃ तस्य वाजांश्च पुंखं च (for the prior half). — M₃ om. (hapl.) lines 104-105. — (L. 104) T₃ वाजिसत्तम; G₂ राजसत्तमः. — (L. 105) G₂ M₃ रथ-मुखे (for शर').

3

(L. 1) K₄ B_{1.4} Dn₁ D_{2.3.5.7} उत्थाय (for उत्थाप्य). D₃ स्त्रान् (for तान्). K₄ अश्वान् (for हयान्). — (L. 2) K₄ B_{1.4.5} D_{1.3-5.7} आरुरोहति; Dn₁ आरुरोहः; D₃ आरुरोहस्व (for 'हेति'). B₁ रथोत्तमः; D₃ सुरोत्तमः; D₃ Cc सुरोत्तमः. — (L. 3) K₄ विष्णुं सोमार्थसंभवः; V₁ विष्णु-सोमार्थसंनिभः; D_{1.5} 'सोमोशिसंभवः (for the post. half). — (L. 4) K₄ तथा. — After line 4, Dn₁ reads

गन्धर्वा देवसंवाश्च तथैवाप्सरसां गणाः ।
स शोभमानो वरदः खड्गी बाणी शरासनी ।
प्रदीपयन्नये तस्यौ श्रील्लोकान्स्वेन तेजसा ।
ततो भूयोऽब्रवीद्देवो देवानिन्द्रपुरोगमान् ।
न हन्यादिति कर्तव्यो न शोको वः कथंचन । [10]
हवानित्येव जानीत बाणनानेन चासुरान् ।
ते देवाः सत्यमित्याहुर्निहता इति चाब्रुवन् ।
न च तद्वचनं मिथ्या यदाह भगवान्प्रभुः ।
इति संचिन्त्य वै देवाः परां तुष्टिमवामुब्रुवन् ।
ततः प्रयातो देवेशः सर्वदेवगणैर्बुधैः । [15]
रथेन महता राजसुपमा नास्ति यस्य ह ।
स्त्वैश्च पारिषदैर्देवः पूज्यमानो महायशः ।
नृचन्द्रिपरैश्चैव मांसभक्षैर्दुरासदैः ।
धावमानैः समन्तात् तर्जमानैः परस्परम् ।
ऋषयश्च महाभागास्तपोयुक्ता महागुणाः । [20]
आशंसुर्वै जयं देवा महादेवस्य सर्वशः ।
एवं प्रयाते देवेशे लोकानामभयंकरे ।
तुष्टमासीज्जगत्सर्वं देवताश्च नरोत्तम ।
ऋषयस्तत्र देवेशं स्तुवन्तो बहुभिः स्तुवैः ।
तेजश्चास्मै वर्धयन्तो राजन्नासन्पुनः पुनः । [25]
गन्धर्वाणां सहस्राणि प्रयुतान्यर्बुदानि च ।
वाद्यन्ति प्रयाणेऽस्य वाद्यानि विविधानि च ।

8.24.110-111; D₃ reads 8.24.111. — (L. 6) D₃ देवसंवाश्च (for देवसंवाश्च). D₁ D_{1.5} अन्तरतो. — (L. 7) — 8.24.94th. V₁ (sup. lin. as above) शोषमानो. — (L. 8) Dn₁ एव (for रथे). — (L. 10) B₁ हन्यामिति (for 'दिति'). — (L. 11) K₄ जानंत; Dn₁ जानीते. — (L. 12) Dn₁ तं (for ते). — After line 12, D₁ repeats lines 10-11. — (L. 14) V₁ अवामुब्रुवन्. — (L. 15) D₁ (also as above) सयातो. K₄ स्तुवैः (for सर्वैर्). — (L. 16) V₁ B_{1.4} D₁ Dn₁ D_{1.5} transp. नास्ति and यस्व. D₃ उपमानस नास्ति च (for the post. half). — (L. 17) K₄ पारिषदैर् (submetric); V₁ परिषदैर्. Dn₁ महारथः (for 'यशः'). — (L. 18) K₄ मांसमह्यैर्; B₁ भावैर्. — (L. 19) Dn₁ धावमानः. Dn₁ तर्जमानः. — (L. 20) D₃ तथैत्युक्त्वा (for तपोयुक्ता). — (L. 21) K₄ आसंस. V₁ B_{1.5} D₁ Dn₁ D_{1.5} विवर्ध; B₁ D_{2.5} वै जना (for वै जयं). D₃ आशंसुर्जयं देवा (for the prior half). — (L. 22) K₄ D₃ देवेश; B₁ D₁ Dn₁ D_{1.2.5.6} वरदे (for देवेशे). — (L. 24) D₃ देवेश. — (L. 25) Dn₁ चासिन् (for चासै). — (L. 26) V₁ अयुतानि. K₄ षट् (for च). — (L. 27) K₄ अवाद्यन्प्रयाणेस्व (for the prior half). D₃ भव्यानि (for वाद्यानि).

After 277*, Ks. 4 V1 B (except Bs) D (except Ds)
T2 Ca. c. n ins.:

प्रयाते रथमास्थाय त्रिपुराभिमुखे भवे ।
ननाद सुमहानादं वृषभः पूरयन्दिशः ।
वृषभस्यास्य निनदं श्रुत्वा भयकरं महत् ।
विनाशमगमंस्तत्र तारकाः सुरशत्रवः ।
अपरेऽवस्थितास्तत्र युद्धायामिमुखास्तदा । [5]
ततः स्थाणुर्महाराज शूलध्वक्क्रोधमूर्छितः ।
त्रस्तानि सर्वभूतानि त्रैलोक्यं भूः प्रकम्पते ।
निमित्तानि च घोराणि तत्र संदधतः शरम् ।
तस्मिन्सोमाग्निविष्णूनां क्षोभेण ब्रह्मरुद्रयोः ।
स रथो धनुषः क्षोभादतीव ह्यवसीदति । [10]
ततो नारायणस्तस्माच्छरभागाद्विनिःसृतः ।
वृषरूपं समास्थाय उज्जहार महारथम् ।
सीदमाने रथे चैव नर्दमानेषु शत्रुषु ।
स संभ्रमात्तु भगवान्नादं चक्रे महाबलः ।
वृषभस्य स्थितो मूर्ध्नि हयपृष्ठे च मानद । [15]
तदा स भगवान्ब्रह्मो निरैक्षहानवं पुरम् ।
वृषभस्यास्थितो रुद्रो हयस्य च नरोत्तम ।

Ks. om. lines 1-8. — (L. 1) T2 प्रयाति. — (L. 2) K4 सुमहन्. Dn1 Ds T2. ऋषभः. — (L. 3) V1 Da1 D1.5.6 ऋषभस्य. T2 तस्य (hypermetrio) (for [अ]स्य). Dn1 ऋषभस्य च तं नादं (for the prior half). Da1 Ds-5 भयंकरं; Ds भयकरो. T2 महच्छुत्वा भयंकरं, (for the post. half). — (L. 4) B4 (marg.) कातरा; Da1 तारका; D1.5 तावका; Co सारका. V1 तावका सुरशत्रवः; T2 तारकायाः सुरादयः (for the post. half). — (L. 5) K4 Da1 D1.5 च; B4 [5]पि (for ज्व). T2 ययुः (for तदा). — (L. 6) Co cites क्रोधमूर्छितः. — (L. 7) Dn1 भूय कंषिता; T2 समकंपत (for भूः प्रकम्पते). — (L. 8) V1 B4 तत्रासंदधतः; T2 तत्र संघीयतः. V1 शरान्. — (L. 9) Ds तस्मिन्ने स समाग्निविष्णूनां (sio) (for the prior half). Co cites क्षोभेण (as above). Ds विष्णुरुद्रयोः (for ब्रह्म*). — (L. 10) Dn1 त्ववसीदति; Ds ज्याव*. Ks अतीवमवसीदति (for the post. half). — (L. 11) Bs अतो (for ततो). Bs विनिर्गतः (for विनिःसृतः). — (L. 12) Ks Dn1 T2 वृषभं रूपमास्थाय (for the prior half). B1 तज्जहार. — (L. 13) Da1 D1.5 वर्धमानेषु (for नर्द*). — (L. 14) Ks T2 शरवीर्यो (for संभ्रमात्). T2 मंदं चक्रे महाबले (for the post. half). — (L. 15) V1 B4.4 Da1 D1.5 [आ]स्थितो (for स्थितो). T2 मानदः. — (L. 16) Da1 D1.5 तथा (for तदा). Ds ते (for स). Ks क्रुद्धो (for रुद्रो). Ks B4.4 निरीक्ष्य;

स्तनांस्तदाशातयत् सुरांश्चैव द्विधाकरोत् ।
ततः प्रभृति भद्रं ते गवां द्वैधीकृताः सुराः ।
हयानां च स्तना राजंस्तदा प्रभृति नाभवन् । [20]
पीडितानां बलवता रुद्रेणाद्भुतकर्मणा ।

After 8.25.2, K4 V1 B D T2 Ca. c. n ins.:

यथा देवगणैस्तत्र वृत्तो यत्नापितामहः ।
तथास्माभिर्भवान्यत्नात्कर्णादभ्यधिको वृत्तः ।
यथा देवैर्महाराज ईश्वरादधिको वृत्तः ।
तथा भवानपि क्षिप्रं रुद्रस्यैव पितामहः ।
नियच्छ तुरगान्युद्धे राधेयस्य महाद्युते । [5]
शस्य उवाच ।
मयाप्येतन्नरश्रेष्ठ बहुशो नरासिंहयोः ।
कथ्यमानं श्रुतं दिव्यमास्थानमतिमानुषम् ।
यथा च चक्रे सारथ्यं भवस्य प्रपितामहः ।
यथासुराश्च निहता इषुणैकेन भारत ।
कृष्णस्य चापि विदितं सर्वमेतत्पुरा ह्यभूत् । [10]
यथा पितामहो जज्ञे भगवान्सारथिस्तदा ।
अनागतमतिक्रान्तं वेद कृष्णोऽपि तत्त्वतः ।
एतदर्थं विदित्वापि सारथ्यमुपजग्मिवान् ।

V1 निरैक्षन्. — (L. 17) Ds T2 स्थितो. Bs मूर्ध्नि; Bs देवो (for रुद्रो). Ks नरोत्तमः. — Bs om. line 18. — (L. 18) Ks ततश्च (for स्तनांस्). Bs Da1 D1.5 [अ]शातयति; T2 [अ]वा उरसि. Ks तावद् (for चैव). V1 transp. द्विधा and अकरोद्. — Ks om. lines 19-20. — (L. 19) V1 Dn1 Ds तदा प्रभृति. Dn1 T2 चैव द्विधा (for द्वैधीकृताः). T2 (before corr.) [अ]करोद् (for सुराः). — (L. 20) Co citea स्तना (as above). Dn1 D1 नो(D1 ना)भवत्; T2 भावयन्. — (L. 21) Dn1 बलवता; Ds भगवता.

Ds om. lines 1-8, — (L. 1) V1 यदा (for यथा). Ds यंता (for यत्नात्). — (L. 2) Ds यंता (for यत्नात्). B2 कार्याद् (for कर्णाद्). — B1.4 D2.8 om. line 3. V1 reads lines 3-4 on marg. B1 om. line 4. — (L. 4) Ds तथा त्वं पुरुषव्याघ्र (for the prior half). — After line 4, B2 reads 8.25.2nd. — (L. 5) Bs T2 महाद्युते; Bs Da1 D1.5.6 त्मनः. — (L. 6) Bs Da1 D1.5 ममा(Bs Ds 'या)येवं सुबहुशः (for the prior half). K4 Co. np सुरसिंहयोः; Ca. n नर* (as above). Bs Da1 D1.5 चरितं सुरसिंहयोः (for the post. half). — (L. 7) Ds वीरम् (for दिव्यम्). B2 इति मानुषं (for अतिमा*). — (L. 9) Ds तथा (for यथा). — (L. 11) K4 V1 B4.4 D1 यज्ञे (for जज्ञे). Dn1 Ds भवस्य (for भगवान्). Ds भवस्य किल सारथिः; T2 तथा रुद्रस्य सारथिः (for the post. half).

स्वयंभूरिव रुद्रस्य कृष्णः पार्थस्य भारत
यदि हन्याच्च कौन्तेयं सुतपुत्रः कथंचन । [15]
दृष्ट्वा पार्थं हि निहतं स्वयं योत्स्यति केशवः ।
शङ्खचक्रगदापाणिर्धक्ष्यते तव वाहिनीम् ।
न चापि तस्य क्रुद्धस्य बाणैर्यस्य महात्मनः ।
स्थास्यते प्रत्यनीकेषु कश्चिदत्र नृपस्तव ।
संजय उवाच ।
तं तथा भापमाणं तु मद्राजमरिंदमः । [20]
प्रत्युवाच महाबाहुर्दीनात्मा सुतस्तव ।
मावमंस्था महाबाहो कर्णं वेकर्तनं रणे ।
सर्वशस्त्रभृतां श्रेष्ठं सर्वशास्त्रार्थपारगम् ।
यस्य ज्यातलनिर्घोषं श्रुत्वा भयकरं महत् ।
पाण्डवेयानि सैन्यानि विद्रवन्ति दिशो दश । [25]
प्रत्यक्षं ते महाबाहो यथा रात्रौ घटोत्कचः ।
मायाशतानि कुर्वाणो हतो मायापुरस्कृतः ।
न चातिष्ठत वीरभत्सुः प्रत्यनीके कथंचन ।
एतांश्च दिवसान्सर्वान्भयेन महता वृतः ।

भीमसेनश्च बलवान्धनुष्कोव्याभिजोदितः । [30]
उक्तश्च संज्ञया राजन्मूढ औदरिको यथा ।
माद्रीपुत्रौ तथा शूरो येन जित्वा महारणे ।
कमप्यर्थं पुरस्कृत्य न हतौ युधि मारिष ।
येन वृष्णिप्रवीरस्तु सात्वकिः सात्वतां वरः ।
निजित्य समरे शूरो विरयश्च बलात्कृतः । [35]
सृज्यपाश्वेतेरे सर्वे पृष्ठपुत्रपुरोगमाः ।
असकृन्निर्जिताः संख्ये अयमानेन संयुगे ।
तं कथं पाण्डवा युद्धे विजेयन्ति महारथम् ।
यो हन्यात्समरे क्रुद्धो वज्रहस्तं पुरंदरम् ।
त्वं च सर्वास्त्रविद्वीरः सर्वविद्यापारगः । [40]
बाहुवीर्येण ते तुल्यः पृथिव्यां नास्ति कश्चन ।
त्वं शल्यभूतः शत्रूणामविषहः पराक्रमे ।
ततस्त्वमुच्यसे राजशाल्य इत्यरिसूदन ।
तव बाहुबलं प्राप्य न शोकः सर्वसात्वताः ।
तव बाहुबलाद्राजन्तिकं नु कृष्णो बलाधिकः । [45]
यथा हि कृष्णेन बलं धार्य वै फल्गुने हते ।

— (L. 12) K₄ देव (for वेद). T₂ तद्विषु (for तत्त्वतः).
— (L. 13) Da₁ D_{1.5} एतमर्थः; T₂ एवमर्थ (for एतदर्थ).
Da₁ D_{1.1} D_{1.5.5.5} तु (for [अ]पि). V₁ उपजग्मतुः (for
"जग्मिवान्"). B₂ सारं च सृपजग्मतुः (sic) (for the post.
half). — (L. 15) D₈ फाल्गुनं यं; D₈ स कौन्तेयं. T₂ येष
हन्यात्कौन्तेयं (for the prior half). — (L. 16) K₄ विनिहतं
(for हि नि). V₁ B Da₁ D_{1.1} D_{1.5.5.5} दृष्ट्वा विनिहतं पार्थ
(for the prior half). Da₁ योत्स्यति. — (L. 17) B₁
रक्ष्यते; D_{1.1} T₂ भय्यते; D₁ भक्ष्यते (for भक्ष्यते). — (L. 19)
B₁ स्थाप्यते; Da₁ D_{1.5} क्षान्यते (for स्थास्यते). — (L. 20)
Da₁ D_{1.5} भापमाणम् (for "माणं"). T₂ पुनरेवम् (for मद्राजम्).
K₄ अरिंदमः; V₁ B₁ D₈ "दमं"; D₈ "दमे" (for "दमः").
— (L. 22) D₈ (marg. sec. m. as above) मामवस्था (for
मावमंस्था). B₂ om. from post. half of line 22 up to
line 26. B₂ युधि (for रणे). D₈ कर्णविकर्तनं रणे (for the
post. half). — (L. 23) K₄ V₁ Da₁ D_{1.5.5} सर्वशस्त्र-
(K₄ "धं")पारगं; B₈ D₈ "शालास्त्र(D₈ "नु")पारगं (for the
post. half). — (L. 24) B₁ भयंकरं. — (L. 26)
D_{1.1} महाराज (for "बाहो"). — (L. 28) Da₁ D_{1.1} D_{1.5.5} T₂
नावतिष्ठति (for न चातिष्ठत). D₈ भयेन महता वृतः (for the
post. half). — (L. 29) T₂ स (for च). T₂
सैन्येन (for भयेन). D₈ नय * समावृतः (sic); D₈ प्रचनीके
कथंचन (sic) (for the post. half). — (L. 30) D₄
[s]पि (for च). D₈ बलवद् (for "वान्"). D_{1.1} च जोदितः;
D₂ [अ]भिजोदितः; D₈ "जोषितः" (for "जोदितः"). — (L. 31)
D₈ उक्ताश्च. K₄ B_{2.4} D₈ चासंज्ञया; V₁ D₈ चावज्ञया; B₂
चासंख्यया; D_{4.8} चासीत्तथा (D₈ "दा" (for च संज्ञया)). B₈

Da₁ D_{1.5} उक्तवांश्चासंज्ञान् (for the prior half). B₁
युक्तौदरिकेति च; B₈ Da₁ D_{1.5.5} मूढकौ (D₈ मूढ औ)दरिकेति च;
D₄ मूढकौदरिको यथा; D₈ मूढकौदरिकेति च (for the
post. half). — (L. 32) D₈ (marg. sec. m.)
शस्त्रास्त्रविद्वीरौ रणे (for the post. half). — (L. 33)
K₄ किमप्यर्थः; D₁ कथमर्थः; C₄ कमप्यर्थ (as above). T₂ हता
(for हतौ). K₄ भारत; B_{1-3.4} (marg. as above) सारथे
(B₂ "थे") (for मारिष). — (L. 34) D₂ व्यासप्रधानम् (for
वृष्णिप्रवीरम्). Da₁ D_{1.5-5} सत्वतां (for सात्वतां). — (L. 35)
V₁ Da₁ D_{1.5} वीरो (for शूरो). D₈ om. विरयश्च. V₁ B_{1.3}
D_{2.8} T₂ तथा कृतः; B₂ रथात्कृतः; D₈ समावृतः (for बलात्कृतः).
Da₁ D_{1.5} विरयश्च तथा कृतः. — (L. 37) D₈₋₈ T₂ सर्वे
(for संख्ये). — (L. 38) B₂ तद्; D₁ न; D₈ ते (for तं).
B₈ Da₁ D_{1.5} संख्ये (for युद्धे). D₄ महारथाः (for "रथम्").
— (L. 40) D₈ सर्वास्त्रविदीरः. K₄ V₁ B (except B₈)
Da₁ D_{1.4-5} सर्वविद्यापारगः (for the post. half).
— (L. 41) V₁ संस्तुल्यः (for ते तुल्यः). V₁ कंचन (for
कश्चन). — (L. 42) K₄ V₁ D_{8.8} T₂ अविषह (V₁ "ज्य")-
पराक्रमः (K₄ "मे"). — (L. 43) K₄ उच्यते (for उच्यते). D₂
इत्यरिसूदनः. — (L. 44) D₈ (marg. as above) सर्वसायतः
(for "सात्वताः"). D₈ न श्रेष्ठः शर्वसर्वः (for the post.
half). — (L. 45) Om. in D₈. D₈ T₂ सारथ्यं कुर्व मा वा त्वं
(D₈ वामालं) (for the prior half). K₄ किं च; V₁ B_{1.3}
D_{1.1} D_{2.1.1.1.5} T₂ किं तु; B₈ ननु; C₄ किं नु (as above).
T₂ कर्णो (for कृष्णो). — After line 45, Da₁ D_{1.5} ins.:

एवं बलवतां युद्धे किमु कृष्ण बलाधिकः ।

— (L. 46) B₈ तथा कृष्णेन च बलं; Da₁ D_{1.5} यथा कृष्णेन

तथा कर्णालयीभावे त्वया धार्यं महद्बलम् ।
किमर्थं समरे सैन्यं वासुदेवो न्यवारयत् ।
किमर्थं च भवान्सैन्यं न हनिष्यति मारिष ।
त्वत्कृते पदवीं गन्तुमिच्छेयं युधि मारिष । [50]
सोदराणां च वीराणां सर्वेषां च महीक्षिताम् ।

शल्य उवाच ।

यन्मां ब्रवीषि गान्धारे अग्रे सैन्यस्य मानद ।
विशिष्टं देवकीपुत्रात्प्रीतिमानस्महं त्वयि ।
एष सारथ्यमातिष्ठे राधेयस्य यशस्विनः ।
युध्यतः पाण्डवाद्येण यथा त्वां वीर मन्यसे । [55]
समयश्च हि मे वीर कश्चिद्वैकर्तनं प्रति ।
उत्सृजेयं यथाश्रद्धमहं वाचोऽस्य संनिधौ ।

संजय उवाच ।

तथेति राजन्पुत्रस्ते सह कर्णेन मारिष ।
अब्रवीन्मद्राजानं सर्वैश्च त्रयस्य संनिधौ ।
सारथ्यस्याभ्युपगमाच्छल्येनाधासितस्तदा । [60]

दुर्योधनस्तदा हृष्टः कर्णं तमभिषस्वजे ।
अब्रवीच्च पुनः कर्णं स्तुयमानः सुतस्त्व ।
जहि पार्थाश्रणे सर्वान्महेन्द्रो दानवानिव ।
स शल्येनाभ्युपगते हयानां संनियच्छजे ।
कर्णो हृष्टमना भूयो दुर्योधनमभाषत । [65]
नातिहृष्टमना ह्येष मद्राजोऽभिभाषते ।
राजन्मथुरया वाचा पुनरेनं ब्रवीहि वै ।
ततो राजा महाप्राज्ञः सर्वास्त्रकुशलो बली ।
दुर्योधनोऽब्रवीच्छल्यं मद्राजं महीपतिम् ।
पूरयन्निव घोषेण मेघगम्भीरया गिरा । [70]
शल्य कर्णोऽर्जुनेनाद्य योद्धव्यमिति मन्यते ।
तस्य त्वं पुरुषस्यात्र नियच्छ तुरगान्युधि ।
कर्णो हत्वेतरान्सर्वान्फल्युनं हन्तुमिच्छति ।
तस्याभीपुत्रहे राजन्प्रयाचे त्वां पुनः पुनः ।
पार्थस्य सचिवः कृष्णो यथाभीपुत्रहो वरः । [75]
तथा त्वमपि राधेयं सर्वतः परिपालय ।

बलवत्; Ds यथा कृष्णो न बलवान्; T2 यथा कृष्णेन सा सेना (for the prior half). Da1 कार्यं वै; D2 धार्यं ते (for धार्यं वै). Some MSS. फाल्युने; K4 फाल्युने. T2 कार्यं वै फाल्युने हस्ते (for the post. half). — (L. 47) D1 कर्णालयीभावे; T2 कर्णालयीभावे. B4 (marg.) Co बृहद्बलं; D2 महाबलं; T2 इदं बलं (for महद्बलम्). Da1 D1.5 त्वया कार्यं बृहद्बलं (for the post. half). Co कार्यं (for धार्यं). — (L. 48) Om. in T2. Ds सैन्यान् (for सैन्यं). Ds (marg.) किमर्थं संगरे सैन्या (for the prior half). K4 निवारयत्; Ds.5 नि(Ds न)वारयेत्; Co न्यवारयत् (as above). B5 न हनिष्यति मारिष; Ds (marg.) वसुदेवो निवारयत् (for the post. half). — (L. 49) Om. in B4. T2 न (for च). B2 महानस्यति; D2 न तरिष्यति; Ds न हनिष्यति. — (L. 50) Ds त्वत्कृतां पदवीं प्राप्तुम्; Ds तत्कृते पदवीं दातुम् (for the prior half). — (L. 51) Ds transp. वीराणां and सर्वेषां. Ds सोदराणां च वीराणां (for the prior half). B3 चैव भूयतां (for च महीक्षिताम्). — Ds om. lines 52-76. K4 V1 B D (except Ds) read lines 52-59 for the first time after 8.23.47. — (L. 52) T2 वदसि (for ब्रवीषि). D4 मध्ये; Ds ह्यग्रे; T2 तस्य (for अग्रे). B3 Ds मारिष (for मानद). — (L. 53) T2 वरिष्ठं (for विशिष्टं). B2 ततः (for त्वयि). D2 प्रीतिमान्निवचो मयि (for the post. half). — (L. 54) K4 एक- (for एष). B3 एषमारथ्यमातिष्ठे (for prior half). B3 महात्मनः; Dn1 यशस्वितः (sic) (for 'स्विनः'). — (L. 55) Dn1 युद्धेत् (for युध्यतः). D2 पाण्डवाद्येण. — T2 om. lines 56-57. — (L. 56) Da1 D1.5 चैव (for च हि). K4 स भाषयंश्चाहवे वीर (hypermetric); B2 समर्थश्च हये वीर; Ds समानसिद्धि ये वीर (for the prior half). — (L. 57) B3 उत्सृजेयं हि; Ca उत्सृजेयं (as above). B2 तथाश्रद्धम्; Ca यथा (as above). K4 वाचास्य; V1 वागस्य; B2 वापणस्य; Ds

त्वा वास्य (for वाचोऽस्य). Ds संयुगे (for संनिधौ). — After line 57, T2 reads 8.25.3-6, repeating the same in its proper place. Ds om. (hapl). lines 58-59. — (L. 59) T2 स तु राजानं (for मद्राजानं). — (L. 60) T2 [अभ्युपगमाः; Ca 'गमात् (as above). V1 स सारथ्याभ्युपगमात् (for the prior half). B5 आशासितं (for 'सितस्'). — (L. 61) T2 भूयः (for हृष्टः). V1 B2.4.5 Da1 D1.5 T2 समभित् (V1 B5 T2 'ष)स्त्वे. — (L. 62) D4.5 कर्ण- (for कर्ण). — (L. 64) B4 स शल्ये चाभ्युपगते (for the prior half). K4 संनियच्छजे; Dn1 संनियच्छजे; T2 'यंत्रणे; Ca 'यच्छजे (as above). — (L. 66) Om. in B4. B2 नास्ति (for नाति). D2 [S]न्यभाषत (for अभिभाषते). — (L. 67) Dn1 राजत्रिपुंजय वाचः (for the prior half). K4 V1 B2.5 Dn1 D1.2.4-6 पुनरेवं (V1 'व) (for 'रेनं). D2 ब्रवीति वै; T2 ब्रवीमहे (for 'हि वै). — (L. 68) D4 राजन् (for राजा). Ds महाप्राज्ञः. D1.5 सर्वास्त्रकुशलो (for सर्वास्त्र'). T2 रणे (for बली). — B1 om. lines 69-73. — (L. 69) T2 महीपते (for 'पतिम्). B2 मद्राजमहीपतिं (for the post. half). (L. 71) Dn1 कर्णः शल्यार्जुनेनाद्य (for the prior half). Da1 मन्ये; D2 मन्यसे (for मन्यते). — (L. 72) B2 अस्मात् (for तस्य). Ds तुरगाद् (for तुरगान्). — (L. 73) Some MSS. फाल्युनं; T2 अर्जुनं. Da1 D1.5 इच्छसि (for इच्छति). — (L. 74) B1.4 Dn1 D2 अस्य (for तस्य). K4 B5 Ds.7 अभिपुत्रहे (for अभीपु). Da1 D1.5 T2 अस्याभीपु (T2 'शु)ग्रहो राजन् (for the prior half). K4 V1 B (except B1) Da1 Dn1 D1.3.5.6 प्रसा (K4 'शादे (for प्रयाचे). — Lines 75-76 = var. 8.23.6. — (L. 75) K4 अभीपुत्रहो; T2 'शुग्रहो (for 'पुग्रहो). D1 यथाभीपुवरः प्रभुः (for the post. half). — After line 76, Da1 D1.5 repeat 8.25.2nd.

6

After 8.31.4, 8 (except T₂) ins.:
 कर्णस्य रथघोषेण सौर्वीमिष्येपणेन च ।
 संग्रहेण च रश्मीनां समकम्पन्त सृज्जवाः ।
 तानि सर्वाणि सैन्यानि कर्णं दृष्ट्वा विशां पते ।
 बभूवुः संग्रहदृष्टानि तावकानि युयुत्सया ।
 अश्रूयन्त ततो वाचस्तावकानां विशां पते [5]
 कर्णांशुं न महायुद्धमेतदथ भविष्यति ।
 अथ दुर्योधनो राजा हतामित्रो भविष्यति ।
 अथ कर्णं रणे दृष्ट्वा फल्गुनो विद्वद्विष्यति ।
 अथ तावद्रथं युद्धे कर्णस्यैवानुगामिनः ।
 कर्णवाणमयं युद्धं भीमं द्रक्ष्याम संयुगे । [10]
 चिरकालोद्यतमिदमद्येदानीं भविष्यति ।
 अथ द्रक्ष्याम संग्रामं घोरं देवासुरोपमम् ।
 अद्येदानीं महद्युद्धं भविष्यति भयानकम् ।
 अद्येदानीं जयो नित्यमेकस्यैकस्य वा रणे ।
 अर्जुनं किल राधेयो वधिष्यति महारणे । [15]
 अथ वा कं नरं लोके न स्पृशन्ति मनोरथाः ।
 इत्युक्त्वा विविधा वाचः कुरवः कुरुनन्दन ।
 आजहूः पटङ्गाश्चैव तूयाश्चैव सहस्रशः ।
 मेरीशङ्गांश्च विविधान्सिंहनादांश्च पुष्कलान् ।

6

(L. 2) T₃ G₃ सुसंग्रहेण; G₂ सुसंग्रहेण च (hypermetric)
 (for संग्रहेण च). T₃ G₃ समकंपत. — (L. 7) T₁ हताम्
 (for हता). — (L. 8) M₁ [S]पि द्रविष्यति (for विद्व).
 — (L. 9) G₂ अत्र (for अथ). T₁ वाचद्वयं (for तावद्रथं).
 — (L. 10) T₃ G₁ M₁ भीमं युद्धं (by transp.). — (L. 11)
 T₁ G_{1.2} चिरकालेस्ति तम्; T₃ G₃ लानतम्; M₁ लोद्वतम् (for
 लोपतम्). T₁ मल्लेषाम (for अद्येदानीं). — (L. 12) T₁
 देवासुरोपमं. — (L. 13) T₁ महायुद्धं. G₂ अभविष्यद् (for
 भविष्यति). — (L. 15) T₁ किम् (for किल). — (L. 16)
 T₁ किं नरं (for कं नरं). — (L. 17) T₁ [आ]स्तम् (for
 [उ]त्सत्वा). T₁ कुरुणां (for कुरवः). — (L. 18) T₁ तूयां
 च (for तूयाश्चैव). — (L. 19) T₃ G_{1.3} M₁ मेरीनादांश्च
 (for शङ्गांश्च). — (L. 20) G₂ मुरवानां (for जानां). T₃
 G_{1.3} M₁ महारवां (for शुभाग्रवान्). T₁ आनकांश्च शुभालयान्
 (for the post. half). — (L. 21) T₁ नृत्यमानांश्च; G₁
 M₁ बहुशश्च (for बहवश्च). T₁ तर्जमानांश्च.

7

(L. 1) Ś₁ K₂₋₄ Dn₁ D₃ प्रेक्ष्यमाणः; B_{1.2.4} D_{2.1.7}
 प्रेक्षणीयः. Ś K_{1.2.4} सुसंमतः (K₁ ताः) (for समन्ततः).
 — (L. 2) Dn₁ D₃ T₂ घोरो (for भीमो). K₃ D_{2.9}
 भववर्धनः; B_{3.4} मत्सु; Cn अथ (as above). Co cites अथ.
 — Dn₁ D_{1.5.8} om. lines 3-4. — (L. 3) Ś₂ चक्रे; C₇

सुरजानां महाशब्दानानकानां शुभाग्रवान् । [20]
 नृत्यमानाश्च बहवस्तर्जमानाश्च सारिष ।
 अन्योन्यमभ्ययुद्धे युद्धरङ्गगता नराः ।

7

Ś K₁₋₃ ins. after 8.31.51: K₁ V₁ B D Co.n after
 419*: T₂ C₇ after 8.34.52^{ab}:

एष ध्वजाग्रे पार्थस्य प्रेक्षमाणः समन्ततः ।
 दृश्यते वानरो भीमो द्विपतामववर्धनः ।
 एतच्चक्रे गदा शार्ङ्गं शङ्खः कृष्णस्य धीमतः ।
 अत्यर्थं भ्राजते कृष्णे कौस्तुभस्तु मणिस्ततः ।
 एष शार्ङ्गगदापाणिर्वांसुदेवोऽतिवीर्यवान् । [5]
 बाहयश्चेति तुरगान्पाण्डुरान्वातरंहसः ।
 एतच्छ्रुति गाण्डीवं विकृष्टं सव्यसाचिना ।
 एते हस्त्वता मुक्ता म्रन्त्यमित्रान्निशताः शराः ।
 विशालापयतताम्राक्षैः पूर्णचन्द्रनिभाननैः ।
 एषा भूः कीर्यते राज्ञां शिरोभिरपलायिनाम् । [10]
 एते सुपरिवाहाराः पुण्यगन्धानुलेपनाः ।
 उद्यतायुधशौण्डानां पात्यन्ते सायुधा भुजाः ।
 निरस्तनेत्रजिह्वान्ता वाजिनः सह सादिभिः ।
 पतिताः पात्यमानाश्च क्षितौ क्षीणाश्च क्षेपते ।
 एते पर्वतशृङ्गाणां तुल्यरूपा हता द्विपाः । [15]

चक्रं (as above). Ś₁ K_{1.2.4} सदा शार्ङ्गः; Ś₂ गदा शार्ङ्गः K₁
 Dn₁ शंखः; B₂ शंखाः. Ś₁ K₁₋₃ कृष्णश्च (K₃ 'स्य') वीर्यवान्
 (for 'स्य धीमतः'). — Ś K₁₋₃ om. lines 4-5. — (L. 4)
 D₃ कर्णं (for कृष्णे). B₂ भाजते कर्णं चालयते; Dn₁ अत्यर्थं कर्णं
 राजते (for the prior half). K₁ मणिस्तथा; B₂ महामणिः;
 D₃ मणिर्वरः. — (L. 5) D₃ शार्ङ्गः. V₁ Dn₁ D_{1.2.5.8.3}
 T₂ च (for इति). — (L. 6) B₂ बाहयश्चेति (for 'त्रेति'). Ś
 K_{1.2} V₁ पाण्डवान् (V₁ 'रान्') (for पाण्डुरान्). — (L. 7)
 Dn₁ D_{1.5} एष (for एतत्). K₁ कुजंति; V₁ कुजितः; D₁
 कुण्डति. D₃ गांजीवं (for गाण्डीवं). B₂ निकृष्टं (for वि').
 — (L. 8) B₂ मुक्ता (for मुक्ता). B₃ क्षिणक्षितान्; D_{1.5}
 क्षिताः क्षिताः. — (L. 9) Ś K_{1.2} विशालापयतपूर्णक्षैः (for the
 prior half). D₂ पूर्णचन्द्रनिभाननैः. — (L. 10) D₃ तीर्यते
 (for की'). B_{2.4} D_{2-4.7} राजन् (for राज्ञां). — (L. 11)
 K₃ D₂ एतेन; B_{1.2.4} एतेषु; B₂ एते वै (for एतेषु). V₁
 B₃ Dn₁ D_{1.5.8.3} T₂ एते परिघसंकाशाः. — (L. 12)
 Ś₁ K₂ Dn₁ D_{1.5.8} उद्यता युद्धशौण्डानां; K₄ युधतायुधः; T₂
 अस्त्यतां रणं. K₃ पात्यन्ते; Dn₁ पत्यन्ते; T₂ पश्यते (for पात्यन्ते).
 K₁ मुजः. — (L. 13) Ś₂ K₃ Dn₁ D₃ निरस्तनेत्रजिह्वान्ता
 (K₃ जिह्वांश्च; D₃ जिह्वान्ता); B D_{2-4.7} 'नेमिजिह्वाश्च; Dn₁
 'नेत्रतां जिह्वां; Dn₁ D₃ T₂ 'जिह्वा (T₂ 'ह') नेत्रतां. — (L. 14)
 Ś₂ पाल्यताः (sio); V₁ Dn₁ D₃ T₂ पतिताः. K₃ पत्यमानाश्च (for
 पाल्य). — (L. 15) K₃ पतं (for एते). Ś K V₁ पर्वत-

संछिन्नभिन्नाः पार्थेन प्रपतन्त्यद्रयो यथा ।
गन्धर्वनगराकारा रथा हतनरेश्वराः ।
विमानानीव पुण्यानि स्वर्गिणां निपतन्त्यमी ।
व्याकुलीकृतमल्यर्थं पश्य सैन्यं किरीटिना ।
नानामृगसहस्राणां यूयं केसरिणा यथा । [20]
ग्रन्थेते पार्थिवान्वीराः प्राण्डवाः समभिद्रुताः ।

8

After 8.32.22, S ins.:

तद्विद्याया रथानीकं सूतपुत्रो महारथः ।
नदीं प्रवर्तयामास शोणितौघतरङ्गिणीम् ।
शोणितोदां क्षुद्रमत्स्यां नागनकां दुरत्ययाम् ।
मांसमज्जाकर्दमिनीं चक्रकूर्मां रथोद्भुपाम् ।
पतितैर्मेषसंकाशैस्तत्र तत्र महाद्विपैः । [5]
अशनीभिरिव ध्वस्ता मही राजन्विराजते ।
तां शरोर्मिमहावर्तां छत्रहंससमाकुलाम् ।
तनुवोष्णीपसंघाटां हस्तिपापाणसंकुलाम् ।

रूपाणां; D₂ 'सानूनां; Co पर्वरूपाणां (for 'तश्चक्षणां). K_{1.4}
B₂ D₂ हत-; V₁ B₄ D₁ D₁ D₁ 5.6 T₂ महा-; B₁ D₄ हया
(for हता). B₃ transp. हता and द्विपाः. — (L. 16) K₁
संछिन्नभिन्नाः; K₃ प्रच्छिन्नभिन्नाः; K₄ शरैर्विच्छिन्नाः (for संछिन्न-
भिन्नाः). S K_{1.2.4} निपतन्ति; B_{1.3} D_{3.4.7} T₂ प्रचरन्ति (for
प्रपतन्ति). — (L. 18) V₁ B_{1.5} D₁ D_{3.8} T₂ पुण्याते. K₃
विमानाश्री कल्पयति (sic) (for the prior half). — (L. 20)
S K_{2.4} यथा (for नाना-). D₂ यूयाः. S K_{2.4} तथा (for
यथा). — (L. 21) T₂ ऋतेति. S K_{1.2.4} transp. पार्थिवान्
and प्राण्डवाः. S K_{1.2.4} समभिद्रुतान्; K₃ समविद्रुताः.
— After line 21, T₂ repeats 8.31.52^{ab}.

8

(L. 1) T₁ M₁ तं. T₁ G₁ विगाहं. T₁ G_{1.3} महानीकं
(for रथा). — (L. 2) G₂ M₁ प्रावर्तयामास. — (L. 3) T₃
G_{1.8} नागनका. G₂ शोणितोदा क्षुद्रमत्स्या नागनकदुरत्या.
— (L. 4) T₁ G₂ मांसमज्जाकर्दमिनी (for the prior half).
T₃ G_{1.8} चक्रकूर्ममहोद्भुपां (G₂ 'गः) (for the post. half).
— M₃ reads lines 5-6 after line 11. — (L. 5) T₁
अतीतैर्; T₃ G₁ पातिवैर्. — (L. 6) M_{1.3} ध्वस्तैर्. T₃
G_{1.3} नदी (for मही). G₂ विराजिते; M₃ प्रकाशते. T₁
अशनिभिरिव विध्वस्ता नदी * राजते. — (L. 7) T₁ शरौघः;
T₃ G₈ शरोर्मि- (for शं). T₁ चक्रहंससमाकुलं. — (L. 8)
T₁ G₁ तनुवोष्णी (G₁ 'टी) पसंघातां; G₂ 'त्राणीपसंघाटां. T₃
G_{2.8} अस्त्रिः; G₁ अस्त्रि- (for हस्ति-). T₂ हस्तिपापाणसंकुलं.
— (L. 9) T_{1.3} G_{1.8} च (for त्ति). — (L. 10) G₂
रौद्री. G₂ रक्षसा (for रजसा). — (L. 11) T_{1.3} G_{1.8}
नराकीर्णा. G₂ अतितीक्ष्णनराकीर्णा (sic); M₁ अभिधृतनरोत्तीर्णाः;

अपारामनपारां तां शङ्खदुन्दुभिघोषिणीम् ।
रौद्रीं नदीं महाराज रजसा सर्वतो वृताम् । [10]
अतितीक्ष्णां नदाकीर्णां नदीमन्त्रकगामिनीम् ।
समं च विपमं चैव समायान्तीं महाभयाम् ।
आ गुल्फाच्छात्र सीदन्तीं नराञ्छोणितकर्दमे ।
नरैरभिरिक्षिप्ता यथा राजन्महाद्रुमाः ।
ततस्ते तत्र तत्रैव प्रतरन्तो महानदीम् । [15]
विचेरुः सर्वतो योधा नौवारणमहास्रजैः ।
शोणितेन समं राजन्कृतमासीत्समन्ततः ।
नदीवेगेर्यथा भूमिस्तद्वदासीदिशां पते ।

9

After 8.33.14, K_{3.4} V₁ B D S ins.:

सोऽवज्ञाय तु निर्विद्धः सूतपुत्रेण मारिष ।
प्रजज्वाल ततः क्रोधाद्द्विषेव हुताशनः ।
ततो विस्फार्य सुमहच्चापं हेमपरिष्कृतम् ।
समाधत्त शितं बाणं गिरीणामपि दारणम् ।

M₃ अतितीक्ष्णनराकीर्णा. — After line 11, M₃ reads lines
5-6. — (L. 12) G₂ विपमां. T₁ M₁ समयां (M₁ 'यं) तीं;
G₁ समायति. G₂ सापयन्तं महाभयं; M₃ न ज्ञायत महादे
(for the post. half). — (L. 13) T₃ G₁ कूलाच्छात्र; M₃
गुल्फमात्रं (for गुल्फाच्छात्र). T_{1.3} G_{1.3} सीदन्ति. T₁
आ गुल्फाच्छावसीदन्ति. T₁ G_{1.2} M₃ नराः; M₁ नरां (sio).
— (L. 14) T₁ G₂ अवि (for अभि-). G₁ नरिक्षिप्तां. T₁ G₂
महाद्रुमां (T₁ 'मैः). — (L. 15) T₃ G₁ प्रच (G₁ 'व) रन्तो.
— (L. 16) M₃ योधा. T_{1.3} G₂ ते (T₁ नौ-; T₃ नृ-; G₂ न)
वारणमहास्रजैः; M_{1.3} नौवां (M₃ 'नौवा) रणमहाधनैः (for the
post. half). — (L. 17) T₃ G₃ वृताम् (for कृतम्).
— After line 17, S ins. 427*.

9

B₂ om. line 1. — (L. 1) D₃ [5] वज्ञानाव; M₃-s
[5] वज्ञाय (for स्वज्ञाय). T₂ [अ] ध (for तु). K₃ D₃
निभिन्नः (for निर्विद्धः). B₃ भारत; S (except T₂) पाण्डव
(for मारिष). — (L. 2) K_{3.4} B₃ D (except D_{3.7}) S
महाबाहुर् (for ततः क्रोधाद्). S (except T₂) हविषा (G₂
आहुत्या) हव्यवाहिव (for the post. half). — After
line 2, D₁ T₂ ins.:

ज्वालामालापरिक्षिप्तो राक्षो देहो व्यट्टयत ।

युगान्ते दग्धकामस्य संवर्ताभिरिवापरः ।

ते प्रदीप्तायुधपरा दीप्तस्तान्म्वरास्रजः ।

सैनिकास्त्वथ राजेन्द्र व्यद्रवन्ति दिशो दश ।

[(L. 3) T₂ दीप्तस्तान्म्वरास्रजिनः (for the post. half)-
— (L. 4) T₂ तव (for त्वथ).]

— (L. 3) S विस्फार्य. K₃ D₁ D₂-4 हेमपरिष्कृतं; D₃
कालानलोपमं. — (L. 4) D₃ समाधत्त; S (except T₂) सम्पत्त

ततः पूर्णायतं तीक्ष्णं यमदण्डनिभं शरम् । [5]
मुमोच त्वरितो राजा सुतपुत्रजिवांसया ।
स तु वेगवता मुक्तो बाणो वज्राशनिस्त्रनः ।
विवेश सहसा कर्णं सन्ध्ये पार्श्वं मदारयम् ।
स तु तेन प्रहारेण पीडितः प्रमुमोह वै ।
स्रस्तात्रो महाबाहुर्धनुस्तुल्यं स्यन्दने । [10]
ततो हाहाकृतं सर्वं धातुराष्ट्रबलं महत् ।
विवर्णमुखभूयिष्ठं कर्णं दृष्ट्वा तथागतम् ।
सिंहनादश्च संजज्ञे ध्वेढाः किलकिलास्तथा ।
पाण्डवानां महाराज दृष्ट्वा राज्ञः पराक्रमम् ।
प्रतिलभ्य तु राधेयः संज्ञां नातिचिरादिव । [15]
दक्षे राजविनाशाय मनः क्रूरपराक्रमः ।
स हेमविकृतं चार्पं विस्फार्य विजयं महत् ।
अवाकिरदमेयात्मा पाण्डवं निशितैः शरैः ।

10

After 8.33.34, S ins.:

एतस्मिन्नन्तरे शूराः पाण्डवानां महारथाः ।
ववर्धुः शरवर्षाणि राधेयं प्रति भारत ।

सायकिः पञ्चविंशत्या शिखण्डी नवभिः शरैः ।
अवर्षतां महाराज राधेयं शत्रुकर्शनम् ।
शैनेयं तु ततः क्रुद्धः कर्णः पञ्चभिरायत्तैः । [5]
विन्याय समरे राज्ञिभिश्चान्यैः शिलीमुखैः ।
दक्षिणं तु भुजं तस्य त्रिभिः कर्णोऽप्यविध्यत ।
सन्ध्यं पोडशभिर्बाणैर्यन्तारं चास्य सप्तभिः ।
अथास्य चतुरो बाहांश्चतुर्भिर्निशितैः शरैः ।
सुतपुत्रोऽन्यदिक्षं यमस्य सदनं प्रति । [10]
अपरेणाय महेन धनुश्चित्वा महारथः ।
सारथेः सशिरस्त्राणं शिरः कपादपादरत्नं ।
हताश्वसूते तु रथे स्थितः स शिनिर्पुंगवः ।
शक्तिं चिक्षेप कर्णाय वैद्यैर्मणिभूषिताम् ।
तामापतन्तीं सहसा द्विधा चिच्छेद भारत । [15]
कर्णो वै धन्विनां श्रेष्ठस्तांश्च सर्वानवारयत् ।
ततस्तान्निशितैर्बाणैः पाण्डवानां महारथान् ।
न्यवारयदमेयात्मा शिखया च बलेन च ।
अदयित्वा शरैस्तांस्तु सिंहः क्षुद्रसुगानिव ।
पीडयन्धर्मराजानं शरैः संनतपर्वभिः । [20]
अभ्यद्रवत राधेयो धर्मपुत्रं शितैः शरैः ।

(for समा°). Ds शतं बाणाद् (for शितं बाणं). Ks Bz Da1
D1.4.5 दारुणः — (L. 5) Ks Dn1 D4.3 T2 तं तु
(for ततः). K4 Bz.4 Ds पूर्णायतोत्कर्षः; B1 Dn1 D2
यतोत्कृष्टं; G1 यतुतीक्ष्णं. Bz Ds तत्संक(Ds तत्तत्क-
र्णायतं तीक्ष्णं; Tz Gz संघाय धनुषि श्रेष्ठे (for the prior
half). Ks V1 Bz Da1 Dn1 D1.4.5 T2 यमदण्डसमप्रभं;
Ds डोपमप्रभं (for the post. half). — (L. 6) S
(except T2) त्वरितं. — (L. 7) Bz युक्तो (for मुक्तो).
Ks Ds S (except T2) प्रभः (for स्वनः). Bz बाणो
वज्रसमस्वनः; Ds वज्राशनिसमप्रभः (for the post. half).
— (L. 8) Ks V1 Da1 Dn1 D1.2.5.6 S (except
M1) विवेश (for विवेश). Dn1 Tz तरसा; T1.3 G M2-4
समरे (for सहसा). Ks Dn1 Tz M1 सन्ध्यः; Ds अन्यः
(for सन्ध्ये). S (except M1) स्तान्तरे (for महारथन्).
— (L. 9) Bz.4 पतितः (for पीडितः). — (L. 10) Ks
Dn1 S स्रस्ताबाहुर्; D2 स तु राजन्; Ds रुध्रदात्रो; Ds अष्टबाहुर्
(for स्रस्तात्रो). Ks Ds T1.3 G M महेश्वासी; Dn1 Tz
महाराज (for महाबाहुर्). Ks तत्क्षणाद्; Ds संजुगे; S (except
T2) कपितः (for स्यन्दने).

— After line 10, Dn1 Ds Tz ins.:

गतासुरिव निश्चेताः शल्यस्याभिमुखोऽपतत् ।

फल्युनस्यादधत्कीर्तिं कर्णेनास्त्रमुज्जत ।

राजापि भूयो नाज्ज्ञे कर्णं पार्श्वहितेऽप्यसा ।

[(L. 1) Tz मुखैः — (L. 3) Tz राजा भूयो न ज्ञे च
(for the prior half).]

— (L. 11) Ds.4.7 सैन्यं (for सर्वं). Ks V1 Bz Dn1

D2.6.3 T2 धातुराष्ट्रस्य नष्टं (for the post. half).
— (L. 12) Ds विवर्ण. Dn1 Ds T2 विवर्णं हतभूयिष्ठं; T1.3
Gz.3 M °णमुत्कर्षतां च; G1 °णविमुक्ततां च (for the prior
half). Ks Ds तथाकृतं. — (L. 13) Ks S (except T2)
सिंहनादाश्च (G1.3 दांश्च). Bz तु (for च). Ks S (except
T2) संजज्ञुः (Ks G2 °ग्नुः) (for संजज्ञे). K4 B1.2 Dn1
D2-4.7 S ध्वेलाः. S (except T2) किलि- (for किल).
— (L. 14) Ks च विक्रमं; Ds हुवि° (for परा°). Bz.3
Da1 D1.5 दृष्ट्वा पांडुदुतं तदा (for the post. half).
— (L. 15) K4 प्रतिलभ्यत; T1 G2 °लभ्य च. V1 इति (for
इव). Ds संज्ञानादिविरादिव (for the post. half).
— (L. 16) Ks दधे. Ks राशो; Da1 Ds राजन् (for राजन्).
Da1 D1.5 नतिः; T1 धनुः (for मनः). D1 क्रूरं (for क्रूर-).
Bz.4 पराक्रमं; Dn1 पराक्रमाः. — (L. 17) Da1 D1.5 हेनं
(for हेन-). Ks विस्फूर्य; S विस्फार्य. — (L. 18) V1 Bz
Da1 D1.5 अवारयद् (for °किद्). T2 G1 पांडवान्.

10

(L. 2) Tz Gz Mz ववर्धुः. — (L. 4) Tz ववर्धतुर्; Tz G
अवर्षत. T1 सत्य (for शत्रु-). — (L. 5) T1 M शैनेयच.
Tz Gz M1 क्रुद्धः. T1 M कर्णः. — (L. 7) Tz G1.2 अविध्यत;
Tz Gz [अ]भ्यति°; M2.4 न्यवि°. — (L. 9) M2 दिक्षितैः
(for ति°). — (L. 10) G1 [स]त्रीय (for स्त्रीय-).
— (L. 11) Tz.3 G M1 अयापरेण (by transp.).
— (L. 13) Gz स्ते (for स-). — Tz om. line 19.
— (L. 21) Tz अभ्यद्रवत् (for द्रवत्). G1.2 अभ्यद्रवदमेयात्मा
(for the prior half).

11

After 463*, S ins.:

पुत्सिन्नन्तरे दृष्ट्वा मद्राजो वृकोदरम् ।
जिह्वां छेत्तुं समायान्तं सान्त्वयन्निदमब्रवीत् ।
भीमसेन महाबाहो यत्त्वा वक्ष्यामि तच्छृणु ।
वचनं हेतुसंपन्नं श्रुत्वा चैतत्तथा कुरु ।
अर्जुनेन प्रतिज्ञातो वधः कर्णस्य शुष्मिणः । [5]
तां तथा कुरु भद्रं ते प्रतिज्ञां सव्यसाचिनः ।

भीम उवाच ।

दृढव्रतत्वं पार्थस्य जानामि नृपसत्तम ।
राज्ञस्तु धर्षणं पापः कृतवान्मम सन्निधौ ।
ततः क्रोधाभिभूतेन शेषं न गणितं मया ।
पतिते चापि राधेये न मे मन्युः शमं गतः । [10]
जिह्वोद्धरणमेवास्व प्राप्तकालं मतं मम ।
अनेन तु नृशसेन समवेतेषु राजसु ।
अस्माकं शृण्वतां कृष्णा यानि वाक्यानि मातुल ।
असह्यानि च नीचेन बहूनि श्रावितानि भोः ।
नूनं ते तत्परिज्ञातं दूरस्थस्यापि पार्थिव । [15]
छेदनं चास्य जिह्वायास्तेवाकाङ्क्षितं मया ।
राज्ञस्तु प्रियकामेन कालोऽयं परिपालितः ।
भवता तु यदुक्तोऽस्मि वाक्यं हेत्वर्थसंहितम् ।

11

(L. 2) G₁ जिह्वा. T₃ *हेतुमायांतं; T₃ G₈ संछेत्तुं; G_{1,2} चिच्छिपुं; M चिच्छिपुं (for छेत्तुं समा). — (L. 3) T_{3,2} त्वां. — (L. 4) T₂ हेतुसंयुक्तं. — (L. 7) T₁ दृढं व्रतं तु (for दृढव्रतत्वं). G₈ नृपसत्तमः. — (L. 8) T₁ धर्षणः. — (L. 9) T₃ G_{1,2} कोपाभिभूतेन (for क्रोधां). G_{1,2} राजन् (for शेषं). — (L. 10) M₁ शतं शतं (for शमं गतः). — (L. 12) T_{2,3} G M सु- (for तु). — (L. 13) T₁ शृणुतां. T₁ G₂ कृष्णां; T₂ चापि (for कृष्णा). — (L. 14) T₃ M असमे (T₂ M₁ *हे)यानि; G₂ असंहियानि (sic) (for असह्यानि च). G₂ राधेयो (for नीचेन). T₂ transp. बहूनि and श्रावितानि. T₃ G₈ M श्राविता वि (M₂₋₄ प्र)भो (for *तानि भोः). T₂ मे (for भोः). — (L. 15) T₁ यतत्; T₂ च तत्; T₃ G चैतत् (for ते तत्). T_{1,2} G₈ प्रतिज्ञातं; T₂ परिज्ञातं; G₁ *ज्ञाने; G₂ *ज्ञाते; M₁ *ज्ञानं (for *ज्ञातं). M₂₋₄ मातुल (for पार्थिव). — (L. 16) T_{1,2} M तदेव. — (L. 17) T₁ प्रतिपत्तिः; G₁ M₂₋₄ प्रतिपालितः; G₂ प्रतिपादिता (for परिपालितः). — (L. 18) G₁ हेत्वर्थसंहितं; M₂₋₄ *संयुतं (for *संहितम्). — (L. 19) T₁ G₂ मया राजन् (for महाराज). T₁ कटुतिक्तम्; T₂ कंटकस्थम्; T₃ G_{1,2} करकं (for कटुकं). — (L. 20) T₂ जीवेच्च; M₁ जीवेत्तु; M₂₋₄ जीवति (for जीवेत्तु). — (L. 21) T₂ तस्मिन् (for अस्मिन्).

[640]

तद्गृहीतं महाराज कटुकस्थमिवौषधम् ।
हीनप्रतिज्ञो बीभत्सुर्न हि जीवेत् कर्हिचित् । [20]
अस्मिन्निनष्टे नष्टाः स्मः सर्वे एव सकेशवाः ।
अद्य चैव नृशंसात्मा पापः पापकृतां वरः ।
गमिष्यति पराभावं दृष्टमात्रः किरिटिना ।
युधिष्ठिरस्य कोपेन पूर्वं दग्धो नृशंसकृत् ।
त्वया संरक्षितस्त्वं मत्समीपादुपायतः । [25]

12

After 8.35.22, K₁ V₁ B D (except D₂) S Ca. a. n. ins.:

ततो भीमो रणश्लाघी छादयामास पत्रिभिः ।
कर्णं रणे महाराज पुत्राणां तव पश्यताम् ।
ततः कर्णो भृशं क्रुद्धो भीमं नवभिरायसैः ।
विन्याध परमास्त्रजो भलैः संनतपर्वभिः ।
आहतः स महाबहुर्भीमो भीमपराक्रमः । [5]
आकर्णपूर्णैर्विशिलैः कर्णं विन्याध सप्तभिः ।
ततः कर्णो महाराज आशीविष इव श्वसन् ।
शरवर्षेण महता छादयामास पाण्डवम् ।
भीमोऽपि तं शरव्रातैश्छादयित्वा महारथम् ।
पश्यतां कौरवेयाणां विननर्दं महाबलः । [10]
ततः कर्णो भृशं क्रुद्धो दृढसादाय कामुकम् ।
भीमं विन्याध दशभिः कङ्कपत्रैः शिलाक्षितैः ।

12

T_{1,2} M स; G_{1,2} स्युः (for सः). — (L. 22) T₁ M₁ चैप; M₂₋₄ चैवं. — (L. 23) T₃ G₈ परीभावं (for परां). — (L. 25) M₂₋₄ स रक्षितस्; T₁ अपायतः; G₂ उपागतः (for *यतः).

(L. 1) B₈ बल- (for रण-). D₈ ततो शुद्धतांदाजैर्द कर्णं विन्याध मार्गैः. — (L. 2) B₈ कर्णे (for रणे). — (L. 3) D₁ ततं (for ततः). B₈ D₁ D_{1,2,3} महाराज (for भृशं क्रुद्धो). B₈ बहुभिर् (for नवभिर्). V₁ B₈ G₁ आशुगैः (for आयसैः). — (L. 4) G₁ व्यथयत्; G₂ व्यथयत् (for (विन्याध)-D₈ T₃ परनायस्तो (T₂ *तो) (for *रुशो). — (L. 5) V₁ B₈ तान्मण्य (B₂ *म्य); D₁ D₈ तान्मण्य; S तान्नि (T₁ तन्नि); M₁ तान्निहल्य (for आहतः स). T₃ G M₂₋₄ महाराज (for *बाहुर). — (L. 6) K₄ आकर्णपूर्णैर्विशिलैः; T₁ *कृष्टैरिपुभिः (for the prior half). — (L. 7) B₈ D₁ D_{1,2} T₃ महाबाहुर (for *राज). — (L. 9) B₈ D₁ D_{1,2} शरशतैर् (for *व्रातैर्). — (L. 10) T₁ कुरुवीराणां; M₂₋₄ कौरवैर्दणां. V₁ B₈ D₁ D_{1,2} D_{1,2,3} S विननाद (for विननर्द). S (except T₂) महारथः (G₂ *नः) (for *बलः). — (L. 11) D₁ D₈ [अ]पि तं (D₈ सं-) क्रुद्धो; T₂ महाराज (for भृशं क्रुद्धो). B₈ D₁ D_{1,2} D_{1,2,3} T₁ M आय (D₈ *न)म्य; T₂ उषम्य; C₈ आदाय (as above). T₃ G अथ वैकर्तनः कोपा (G₁ क्रोधा).

कार्मुकं चास्य चिच्छेद भङ्गेन निश्चितेन च ।
ततो भीमो महाबाहुर्हेमपट्विभूषितम् ।
परिधं घोरमादाय सृष्ट्युदण्डमिवापरम् । [15]
कर्णस्य निधनाकाङ्क्षी चिक्षेपातिबलो नदन् ।
तमापतन्तं परिधं वज्राशानिसमस्त्रनम् ।
चिच्छेद बहुधा कर्णः शरैराक्षीविपोषमैः ।
ततः कार्मुकमादाय भीमो दृढतरं तदा ।
छादयामास विशिखैः कर्णं परबलार्दनम् । [20]
ततो युद्धमभूद्धोरं कर्णपाण्डवयोर्मध्ये ।
हरीन्द्रयोरिव मुहुः परस्परवधैपिणोः ।
ततः कर्णो महाराज भीमसेनं त्रिभिः शरैः ।
आकर्णमूलं विधाय दृढमायम्य कार्मुकम् ।
सोऽतिविद्धो महेष्वासः कर्णेन बलिनां वरः । [25]
घोरमादत्त विशिखं कर्णकायावदारणम् ।
तस्य भित्त्वा तनुव्राणं भित्त्वा कार्यं च सायकः ।
प्राविशद्वरणीं राजन्वलमीकमिव पन्नगः ।
स तेनातिप्रहारेण व्यथितो विह्वलज्जिव ।
संचचाल रथे कर्णः क्षितिकम्पे यथाचलः । [30]

ततः कर्णो महाराज रोयामर्षसमन्वितः ।
पाण्डवं पञ्चविंशत्या नाराचानां समार्पयत् ।

13

T1.3 G ins. after 8.38.38: T2 after 8.38.39:

यया रुक्मरथेनाजौ बाहान्बाहैरिमिश्रयत् ।
तथैव सात्वतो राजन्बाहान्बाहैरिमिश्रयत् ।
गृहीत्वा चर्म खड्गं च रथं तस्यावपुमुवे ।
मिश्रितेष्वथ बाहेषु प्रत्यासन्नं च पार्पते ।
दृष्ट्वापदानं तस्याशु दादां जप्राह सात्वतः । [5]
गदापाणिस्ततो राजत्रयात्तूर्णमवमुतः ।
तमदृष्ट्वा रथोपस्थे सारथिं समताडयत् ।
खड्गेन दितधारेण स हतः प्रापत्तद्वयात् ।
कृतवर्मा ततो हृष्टस्तलशब्दं चकार ह ।
पार्पतं चाववीक्षाज्जलेहेहीति पुनः पुनः । [10]
स तं न मष्टुपे युद्धे तलशब्दं समीरितम् ।
यथा नांगः सदा मत्तलशब्दं समीरितम् ।
अवमुत्स रथात्तस्मात्स्वरथं पुनरास्थितः ।
अभ्ययात्स तु तं तूर्णं तिष्ठ तिष्ठेति चाववीत् ।

द्वनुराकृत्य वेग (G1 'दिः; G2 गि)तः. — G1 om. lines 13-24.
— (L. 14) Om. in D1. V1 भीमसेनो (for ततो भीमो).
Dai Ds महाराज. V1 B3.5 Dai Ds T1.3 G2.3 M हेमपट्व (V1
'वंधा'; B3 'पत्र'परिष्कृतं (for the post. half). — In Dai,
portion from line 15 up to 8.35.42^{ab}, is lost on
a missing folio. — (L. 15) B2 उचम्य (for आदाय).
V1 Ms यमदंष्ट्रम्; T3 G2.3 कालं (for मृत्युं). — (L. 16)
D1 Ms नदन्. Dn1 Ds चिक्षेपातिबलेन च. — (L. 17) Ds
शकाशनि (for वज्रा). B2 (marg. as above) Dn1
समप्रभं (for 'स्वनम्'). — (L. 18) G2 सहसा (for बहुधा).
Dn1 Ds T2 शरैः संततपर्वभिः (for the post. half).
— (L. 19) Dn1 Ds T G2.3 M भीमो भीमत (Dn1 'प'; T1
'व')रं दृढं; Ds भीमो हेमविभूषितं (for the post. half).
— (L. 20) K4 B3-5 Ds.3.7 परबलार्दनः. — T2 om.
lines 21-24. — (L. 21) Ds महद्धोरं. Ds रणे (for मृधे).
Dn1 Ds सोतिविद्धो महेष्वासः कर्णो बलवतां वरः. — After line
21, Dn1 Ds ins.:

चुकोप परमायसो दण्डाहत श्वोरगः ।

— (L. 22) D1.5 हरीशयोर्; Ds वृद्धं; T1.3 G2.3 वल्लिन्द्रं;
M1 महेंद्रं; M2-4 बलेंद्रं; Ca.n हरीन्द्रं (as above). D1.5 T3
G2.3 M महत्; Ds पुरा; T1 महान् (for मुहुः). Dn1 Ds
तथोर्युद्धं तदा ह्यासीत् (for the prior half). — (L. 23) G2
स तु (for ततः). — (L. 24) Dn1 आकर्णपूर्णैरभ्यर्णैः; D1.5.6
'पूर्णैराज्ये'; Ds T1.3 G2.3 M 'पूर्णैरभ्यर्णैः' (for the prior
half). D1 आदाय; Ds आदाय; Ds आनम्य (for आयम्य).
— After line 24, T1.3 G2.3 M repeat line 12.

— (L. 25) Dn1 D1.5.6 ततो (for सोऽति). Ds कर्णो
बलवतां वरः (for the prior half). — (L. 26) Ds
आदाय (for आदत्त). Dn1 Ds.3 T1.3 M कर्णकायावधेद (T2
'दि')नं; T3 G 'यविनेद (G1 'दि')नं (for the post. half).
— (L. 27) T1.3 G2.3 M व (G1 व)र्णं (for the first
भित्त्वा). V1 Dn1 छित्त्वा; B4 Ds तथा (for the second
भित्त्वा). Dn1 Ds.3 T G2.3 M देहं (for कार्यं). Ds T3
Gs सारथैः (Gs 'कै'). — T1 om. lines 28-31. — (L.
29) K4 M1 [अ]भिप्रहारेण; Ds विप्र'; G1 [अ]प्रतिहारेण.
Ds पातितो; T2 पतितो (for व्यथितो). Ds विकलन्
(for विह्वलन्). K4 विह्वलज्जिव संगरे (for the post. half).
— (L. 30) B2 Dn1 Ds M2-4 रणे कर्णैः; D1 रथोपस्थे;
T1 यथा कर्णः (for रथे कर्णः). Dn1 यथावतः (for यथावलः).
— (L. 31) M2-4 तेमहर्षं. — (L. 32) V1 B2.4 Dn1
D1.5.6 S सीनं तं (Dn1 T3 तु; Ds च) (for पाण्डवं). V1
B2 Ds.3.5 S (except M1) समर्पयत्.

13

(L. 1) G2 तथा (for यथा). T2 रथं रथेन (for रुक्मरथेन).
— G1.2 om. (hapl.) line 2. — (L. 2) T1.3 Gs
सात्वतरथे (for 'तो राजन्'). — T2 om. line 3. — (L. 5)
G1 सत्वरः; G2 पार्पतः (for सात्वतः). — T2 G1 om.
line 6. — (L. 8) T2 भङ्गेन (for खड्गेन). G2 हितः
(for हतः). — T1 om. (hapl.) line 12. — (L. 12)
G1 यदा (for यथा). T3 Gs नागाः. Gs मचाः. — (L. 14)
T3 अभ्ययात्स ततः; G1.5 'धावत्स तं (Gs 'वतः) (for 'वात्स
तु तं). — T1 om. lines 15-16. — (L. 15) T3

कृतवर्मा सुसंक्रुद्धो दिग्भक्षुरिव पावकः । [10]
 दृष्टद्युम्नसुखान्सर्वान्पाण्डवान्पर्यवारयत् ।
 ततो राजन्महेष्वासः कृतवर्माणमाशु वै ।
 गदां गृह्य पुनर्धेगात्कृतवर्माणमाहनत् ।
 सोऽतिविद्धो बलवता न्यपतन्मूर्च्छया हतः ।
 ततो राजन्महेष्वासः कृतवर्माणमाशु वै । [20]
 श्रुतवाग्रथमारोप्य अपोवाह रणाजिरात् ।

14

N Ca. c. n ins. after the colophon of 8.40: T G
 after the colophon of 8.31:

संजयः ।

दुर्योधनस्ततः कर्णमुपेत्य भरतर्षभ ।
 अत्रवीन्मद्राजं च तथैवान्यान्महाराथान् ।
 यदृच्छयोपसंप्राप्तं स्वर्गद्वारमपावृतम् ।
 सुखिनः क्षत्रियाः कर्णं लभन्ते युद्धमीदृशम् ।

G2.8 तु (for सु-). — (L. 16) T2 पांचालान् (for पाण्डवान्).
 — (L. 17) T1 महेष्वासं. T1 G2 आहवे (for आशु
 वै). — T1.2 om. (hapl.) lines 18-20. — (L. 18)
 G1 गदाहस्तं (for गदां गृह्य). — (L. 20) G1 आहते; G2
 आहवे (for आशु वै). — (L. 21) T1 सुपर्वा (for श्रुतवान्).
 T2 G8 श्रुतवर्मा समारोप्य (for the prior half). T2 G8 रथं
 रणाद्. G1 रणान्कणान् (for रणाजिरात्).

14

G8 om. the ref. and line 1. — (L. 1) G1 तदा
 (for ततः). T1 transp. दुर्योधनः and ततः. K4 B1.5
 G2 भरतर्षभः; D8 भरतर्षभः. — (L. 2) V1 मित्रराजं (for मद्रं)
 D1 D1.5 च (for [ए]व). V1 B1-4 D3.4.7 च पार्थिवान् (for
 महाराथान्). — (L. 3) K4 B5 D1 D1.5-5.7 [ए]तत्संप्राप्तं;
 T G [अ]यम(T1 'यद्'व्ययो (for [उ]पसंप्राप्तं). S2 (sup. lin.
 as above) उपसितं; B1 अवावृतं; Ca अपा* (as above). T
 G धर्मः परमकः सखे (T2 G2.8 सखा; G1 सुखे) (for the
 post. half). — (L. 4) Dn1 सुखेन. K4 om. the post.
 half of line 4 and the prior half of line 5. — (L. 5)
 T G यादृशं (T1 'शां) (for सदृशैः). T1 क्षत्रियाः. S K1.2
 यादृशैः क्षत्रियवरैः (for the prior half). T1.8 G दीन्य(T1
 G2 'व्य'तां) (for युध्यतां). Dn1 प्रतियुध्यतां. S K D2.8
 हृदि (for युधि). — (L. 6) K4 दृष्टं; D8 (marg. as
 above) दृष्टं; Cc दृष्टं (as above). G2 भवतु. T1 सर्वं (for
 इदं). — (L. 7) B1.5 Dn1 D2.4.7 च; D3 त्वं; T1 [अ]यः;
 T2.8 G तु (for वा). D8 संस्ये (for युद्धे). K1 सीतां; T1
 स्थिताम्; T2 G2.8 स्थिराम् (for स्फीताम्). S K1.2.4 लक्ष्मीं
 (for उर्वारम्). S K B5 Dn1 D2 प्रपत्स्यथ (K1.3 'यः); B2
 अपापस्यति; D8 अमीप्स्यथ; D8 प्रपद्यथ; T G प्रशस्यथ (T2 G2
 'त) (for अपापस्यथ). — B5 D2 om. (hapl.) line 8. —

सदृशैः क्षत्रियैः शूरैः शूराणां युध्यतां युधि । [5]
 दृष्टं भवति राधेय तदिदं समुपस्थितम् ।
 हवा वा पाण्डवान्युद्धे स्फीतामुर्वीमवाप्स्यथ ।
 निहता वा परैर्युद्धे वीरलोकमवाप्स्यथ ।
 दुर्योधनस्य तच्छ्रुत्वा वचनं क्षत्रियर्षभाः ।
 दृष्टा नादानुदकोशान्वादित्राणि च सर्वशः । [10]
 ततः प्रमुदिते तस्मिन्दुर्योधनबले तदा ।
 हर्षयस्तावकान्योधान्द्रौणिर्वचनमब्रवीत् ।
 प्रत्यक्षं सर्वसैन्यानां भवतां चापि पश्यताम् ।
 न्यस्तशस्त्रो मम पिता दृष्टद्युम्नेन पातितः ।
 स तेनाहममर्षेण मित्रार्थे चापि पार्थिवाः । [15]
 सत्यं वः प्रतिजानामि तद्वाक्यं मे निबोधत ।
 दृष्टद्युम्नमहत्वाहं न विमोक्ष्यामि दंशनम् ।
 अनृतायां प्रतिज्ञायां नाहं स्वर्गमवामुयाम् ।
 अर्जुनो भीमसेनश्च यश्च मां प्रत्युद्ध्यति ।

(L. 8) S2 निहिता; G2 निहतो. S K1.2.4 अथ वा; D1 D1.5
 वा परान्; D4 T2 चा(T2 च)परैर् (for वा परैर्). S1 K1.2.4
 B5 D8 T1 G वीरलोकान्; T2 परलोकम् (for वीर*). D8
 अभीप्स्यथ. — Before line 9, T2 ins. संजय उवाच. — (L. 9)
 D2 om. तच्छ्रुत्वा. T2.8 G वचनं (for तच्छ्रुत्वा). T1 दुर्यो
 धनवचः श्रुत्वा (for the prior half). T1 युधि वै; T2.8 G
 श्रुत्वा तत् (T2 वै) (for वचनं). V1 भरतर्षभाः (for क्षत्रिय*).
 — (L. 10) S K2 हृदा (S2 'द-') नादान्; K4 हृद्यान्; T1.2
 G1.2 सिंहनादान्. K2 D8 T2 G1 अनुकोशान्; B1 उपा*; D2
 प्रभु*; D8 अवा* (for उद*). B1 हृष्टा निनादं तुमुलं (for
 the prior half). S2 K1.2.4 सहस्रशः (S2 'शैः); T G च
 जग्मिरे (for च सर्वशः). B1 वादित्राणां प्रचक्रिरे (for the post.
 half). — (L. 11) T1 तस्मात्; T2.8 G तस्मिन् (for ततः).
 B2 D1 D1.5 समुदिते. T G सैन्ये (for तस्मिन्). B5 D2
 तथा (for तदा). T G त्वदीये भरतर्षभ (for the post. half).
 — (L. 14) G1 अन्यशस्त्रो (for न्यस्त*). D8 गुरुः (for
 पिता). — (L. 15) D2 सत्येनाहं शपे युद्धे (for the prior
 half). S K1.2.4 मानवाः; D1 D5 पाण्डवाः (for पार्थिवाः).
 D2 मित्राः पार्थिवसत्तमाः; T1.3 G पित्र(G2 'व्य')र्षे चापि. भारत;
 T2 पित्र्यर्षे भरतर्षभाः (for the post. half). — T G
 om. line 16. — (L. 16) B1 सत्ये. K4 D8 च; B8 ने
 (for वः). K4 प्रत्यजानामि; B8 प्रतिजानामि. D2 सत्यवर्तति
 जानामि (sic) (for the prior half). Dn1 निबोधतः.
 — (L. 17) S K1.2.4 अहत्वा न; B5 D6.7 अहं हत्वा. S
 K1.2.4 प्रतिमोक्ष्यामि; D1 न विद्रक्ष्यामि; D8 न विमोक्ष्यामि. K4
 दंशितं; G2 दुर्जनं; Cc दर्शनं; Ca दंशनम् (as above). Dn1
 न मोक्ष्यामुपदर्शनं (for the post. half). — (L. 18)
 T G कृत्वानृतां प्रतिज्ञां वो (G2 'शाय) (for the prior half).
 T1 नास्ति प्राप्नो महद्वलं; T2.8 G नास्ति प्राप्नो (T2.8 G8 'ता)
 महद्वलं (for the post. half). — (L. 19) T G अर्जुन

सर्वास्तान्प्रमथिव्येऽहमिति मे नास्ति संशयः । [20]
एवमुक्ते ततः सर्वा सहिता भारती चम्पू ।
अभ्यद्रवत कौन्तेयांस्तथा ते चापि पाण्डवाः ।
न संशिताः सन्तः ।

स संनिपातो रथयूयपानां
महात्मनां भारेत मोहनीयः ।

जनक्षयः कालयुगान्तकल्पः
प्रावर्तताग्रे कुरुसृञ्जयानाम् । [25]

ततः प्रवृत्ते युधि संग्रहारे
भूतानि सर्वाणि सदैवतानि ।

आसन्समेतानि सहाप्सरोभि-
र्द्विदक्षमाणानि नरप्रवीरान् । [30]

दिव्यैश्च माल्यैर्विविधैश्च गन्धै-
र्दिव्यैश्च रत्नैर्विविधैर्नराग्र्यान् ।

रणे स्वकर्मोद्धतः प्रवीरा-

नवाकिरन्मत्सरसः प्रहृष्टाः ।

समीरणस्तांश्च निषेव्य गन्धा- [35]

न्तिपेव सर्वानपि योधमुख्यान् ।

निषेव्यमाणास्त्वनिलेन योधाः

परस्परघ्ना धरणीं निपेतुः ।

सा दिव्यपुष्पैरचकीर्यमाणा

सुवर्णपुष्पैश्च शरैर्विचित्रैः ।

नक्षत्रसंघैरिव चित्रिता सौः
क्षितिर्यभौ योधवरैर्विचित्रा ।

ततोऽन्तरिक्षादपि साधुवादै-

वादित्रघोषैः समुदीर्यमाणः ।

ज्याघोषनेमिस्वननादचित्रः

समाकुलः सोऽभवत्संप्रहारः ।

Colophon.

भीमसेनं च (for the prior half). K₃ दृक् (for दृश्). K₃ D₈ तु (for च). K₃ Da₁ Dn₁ D_{1.5.3} प्रत्युपै (Dn₁ D₈ 'पै')थ्यति; B₃ प्रयुदध्यति; B₅ प्रतिसिध्यति; T G प्रतियोत्सति (G₁ 'सि') (for प्रत्युदध्यति). D_{3.4.7} योषो यो रक्षिता रणे (for the post. half). — (L. 20) T G प्रनयिष्यामि. D_{3.4.7} धृष्टद्युम्नश्च तं संख्ये (for the prior half). V₁ नात्र संशयः; T G निश्चिता मतिः (for नास्ति संशयः). D_{3.4.7} निहनिष्यामि सायकैः (for the post. half). — Before line 21, T₃ G ins. संजय उवाच. — (L. 21) B₂ उक्ता; D₃ उक्तस्. T G हर्षिता (for सहिता). — (L. 22) T₃ G_{2.3} अभ्यवर्तत; G₁ तेष्वावर्तत (for अभ्यद्रवत). Ś K_{1.2.4} D₈ कौत्वेन (K₄ 'वात्'). Ś K_{2.4} तथा ताम (K₃ 'न')पि; V₁ तथास्नानपि; Da₁ D_{1.5} त्वदीयांश्चापि; Dn₁ तांस्तथा चापि; D₈ पांडवांश्चापि; D₃ T_{2.3} G_{1.3} तथा तांश्चा (D₈ तां चा')पि; G₂ ततश्चापि च (for तथा ते चापि). K₃ T₁ पांडवान्; B₂ पार्थिवान्; D₈ कौरवान्. — (L. 24) K₃ महानभूद् (for 'त्मनां'). B_{1.4.5} भारत मोहनीयं. D_{3.4.7} बभूव राजव्रजतिभीमरूपः; T G_{1.3} महाहवे (T₃ 'रवे') भारत लोभनीये; G₂ महाहवे भारत दैवतानि. — G₂ om. line 25. — (L. 25) Ś K_{2.4} क्षणक्षयः; V₁ B₂ जनक्षये; D₂ यष्टे क्षयः. Ca cites काल-युगान्तः. — K₂ om. lines 26-27. — (L. 26) K_{1.3} T₁ प्रवर्तताये. V₁ Da₁ कुरुसंजयानां; B₅ 'पांडवानां. — (L. 27) D_{2.6} संनिपाते; G₂ संप्रहासन्; Ca संप्रहारो (for 'हारे'). — G₂ om. line 28. — (L. 28) K₂ D₁ सदेवतानि; K₃ D₈ सदै-वकानि. — (L. 29) Ca cites समेतानि (as above). B₁ महापसरोमिद्. — (L. 30) Ś K_{1.2.4} अन्वीह्व (Ś; K₁ 'ह्व')-माणानि (for दिदृह*). B₅ रथप्रवीरान् (for नर*). T₁ निरीक्षितं वै युधिवीरसंभान्; T_{2.3} G निनीष (G₂ 'क्ष')सीमिर्युधि-वीर (T₃ G₃ योय)संभान्. — (L. 31) T G दिव्यैश्च नगैः पत्नैश्च पुत्रैर्. — (L. 32) T G अन्यैश्च (for दिव्यैश्च). Da₁ D_{2.5} गणैर्; D_{2.6} सवैर् (for रत्नैर्). Ś K_{1.2.4} D₃ विविधान्;

Da1 D1.5 विविधन् (for विविधैर्). D2 T1 नराग्रान्; T3 G2.3 नराग्र्याः. — (L. 33) B3 T G2.8 रणेयु (B2 'जे तु') कर्मोद्भूतः (for रणे स्वकर्मो). Ś K1-3 B1.3.4 D2 T2 G2 प्रहृ (K3 B3 'वृ')ष्टान्; V1 मुहृष्टान्; D3 T1.3 G3 प्रहृष्टा (for प्रवीरान्). G1 रणेयु धर्मोद्भूतसंप्रहृष्टान्. — Ś1 K2 D3 om. lines 34-35. T1 om. 34. — (L. 34) T2 आनन्दयन्; T3 G3 नन्दं यान्; G2 अनादयन् (for अवाकिरन्). B3 प्रहृष्टः. — (L. 35) Ś2 K1 चादि; D2 च तान् (by transp.). T2.3 G तांस्तु. D3 निनीय (for निनेय्व). — (L. 36) B1.3 D1.3 सिषेच (B3 'व्य') सत्वांन्; T2.3 G निषेचते तान्. K1.2 योधमुखांन्. — (L. 37) Ś K2 सिषेच (Ś1 K2 'व्य') नाणाश्च; K4 V1 D3.4 T2 निषेच्यमानाश्च (T2 'णाश्च'). K4 योषः; B3 Dn1 तेन (for योषाः). B2 निषेच्यमाणेन च तेन राजन्. — (L. 38) D3 धरिणी. Ś K1.2.4 परस्परं भूमिनिवा-
 निषेधुः; V1 D2 परस्परं हर्षनवापुराजौ (D2 'प राजन्'); B2.5 Dn1 D3 योषाः परं (D3 परं च ते) हर्षनवापुराजौ; T2.3 G परस्परं जुकुशुटादिनिधे. — After line 38, T G ins. a passage given in App. I (No. 15). T G om. lines 39-46 and colophon. — (L. 39) K3 स (for सा). K3 B1.3.4 Da1 D3.4.1 दिव्यमाल्यैर् (for 'पुष्पैर्'). K3 अक्कीर्षमाणो; D3 अभिकीर्ष्यमाणा. — K3 om. lines 40-44. — (L. 40) K4 स्वर्णमुल्लेख; B3 सुवर्णमुल्लेख. D2 विचित्रः. — (L. 41) V1 नक्षत्रदत्तैर् (for 'संवैर्'). B3 संवृता; D3 पुष्पिता (for विचित्रा). — (L. 42) K2 B3 D3 योषवैरिषिविजैः (K2 'त्राः'); Da1 D1.5 योषवैरैश्च विचित्रा. — (L. 43) V1 B1.3 D1.4 ततोत्तरीक्षाद्. B2 दिवि (for अपि). Ś K2.4 शतशुद्धैश्च; K1 शतशुद्धैश्चुद्धैश्च (sic) (for अपि साधुवदैर्). — (L. 44) Ś2 K1 वा चित्रयोषैः. Ś K1.2.4 B1.3.4 Da1 D1.2.5 च समीर्य (D2 'व्य') मागः; D3 च समीर्यमानः; D2 समदीर्यमाणैः. — (L. 45) B1.3 ज्यायोपनेतिनितेन तेन (B3

15

After line 38 of App. I (No. 14), T G ins.:

तथा तु तस्मिंस्तुमुले मवृत्ते

दुर्योधनः क्रोधमसृज्यमाणः।

अभ्येत्य भीमं बलिनं बलिष्ठः

समर्पयत्क्षुद्रकाणां शतेन।

दुःशासनश्चित्रसेनश्च वीर-

स्तथा चैवं कितवः सौबलश्च।

गजानीकैः सर्वतो भीमसेनं

तथा विपक्तं सहसैवाभ्यगच्छन्।

तमापतन्तं संप्रेक्ष्य गजानीकं वृकोदरः।

दुर्योधनं महाबाहुः शरवर्षैरवाकिरत्।

दुर्योधनं तथा भीमः सायकैः शतशः क्षितैः।

पाण्डवो विमुखीकृत्य गजानभ्यद्रवद्वली।

ततः पावकसंकाशौभीमो बाणैरवक्रगैः।

शलभैरिव नागांस्तानर्दयामास पाण्डवः।

ततः कुञ्जरयुधानि भीमसेनो महाबलः।

व्यधमन्निक्षितबाणैर्महाभ्राणीव मारुतः।

अन्वयुस्तद्रथानीकं मणिजालैश्च कुञ्जराः।

रूप्यजाम्बूनदाभासाः क्षुरमालयाभ्यलंकृताः।

वध्यमानाः शरैः राजन्भीमसेनेन ते गजाः।

विभिन्नहृदयाः केचित्तत्रैवाभ्यपतन्मुवि।

[5]

[10]

[15]

[20]

निपतन्निर्महावेगैर्हमभाण्डविभूषितैः।

अशोभत महाराज धातुचित्रैरिवाचलैः।

दीप्ताभरणवद्भिश्च गजपृष्ठाज्जिपातितैः।

स रणः शुशुभे राजन्क्षीणपुण्यैरिवाभरैः।

महापरिवसंकाशौ चन्दनागरूपितौ।

अपश्यन्भीमसेनस्य धनुर्विक्षिप्तो भुजौ।

तस्य ज्यातलनिर्वोपमस्यतः सव्यदक्षिणम्।

श्रुत्वा ह्यभ्यद्रवन्नागा भीमसेनं भयादिताः।

तस्य भीमस्य तत्कर्म्म राजन्नेकस्य धीमतः।

अपश्याम महाराज तदद्भुतमिवाभवत्।

Colophon.

16

N Ca cont. after App. I (No. 14):

संजय उवाच।

एवमेव महानासीत्संग्रामः पृथिवीक्षिताम्।

क्रुद्धेऽर्जुने तथा कर्णे भीमसेने च पाण्डवे।

द्रोणपुत्रं पराजित्य जित्वा चान्यान्महाराथान्।

अब्रवीदर्जुनो राजन्वासुदेवमिदं वचः।

पश्य कृष्ण महाबाहो द्रवन्तीं पाण्डवीं चमूम्।

कर्णं पश्य च संग्रामे कालयन्तं महाराथान्।

न च पश्यामि दाशार्हं धर्मराजं युधिष्ठिरम्।

नापि केतुर्गुणं श्रेष्ठ धर्मराजस्य दृश्यते।

[25]

[30]

चित्रः). B₁ D_{1.8} "नेमिस्वननादमिश्रः (D_{1.8} चित्रः); D₂ ज्यानेमिषोषध्वनिनादचित्रः. — After line 45, K₃ adds ससंकुलहस्तिरधिपदातैः (sic). — (L. 46) B₂ अशोभत (for सोऽभवत्). Colophon. — Day of Karṇa's Generalship: Ś₂ K_{1.4} द्वितीय (K₁ 'ये' युद्धदिवसे. — Adhy. no.: Ś₂ 41; K₁ T₂ 42; B₁ 57; B₂ 50; B₃ 59; B₅ D₁ 52; D₂ 68; D₃ 58; T₂ S G 40.

15

[(L. 1) T₂ तदा (for तथा). — (L. 3) T₂ G अवेक्ष्य (for अभ्येत्य). T₁ बलिष्ठः; T₂ G बलस्यः. — (L. 4) T_{1.2} G समर्पयन्. G₂ क्षुद्रकाणां. — (L. 6) T₂ G [उ]ल्लङ्घः (for चैवं). G₂ क्षितवः (for कितवः). — (L. 8) T₁ विपक्ताः. T₂ G_{2.8} अभ्यगच्छत्. — (L. 10) T₂ महाबाहुं (for 'बाहुः'). — (L. 11) T₂ तदा (for तथा). T₁ भीमः. T₁ शतसंमितैः; T₂ G_{2.8} श (G₂ क्षि) ततसंस्थितैः (for शतशः क्षितैः). — (L. 12) T₁ विमुखीभूय. G₁ गदाम् (for गजान्). — (L. 14) T₁ G₂ शलभान् (for 'भैर'). T₁ नागास्. T₁ मर्दयामास पाण्डवाः (for the post. half). — (L. 16) T₂ G₂ व्यधमन्. T₁ महाभूमिव (for भ्राणीव). T₂ G महावातो घनानिव (for the post. half). — (L. 17) T_{1.8} G_{1.8} सुवर्णजालैः प्रच्छन्ना (for the prior half). T₁ कुञ्जरः. — (L. 18) G₁ रौप्यः; G₂ रत्न (for रूप्यः). T₁ रत्नमालयाभ्यलंकृताः; T₂ G_{2.8}

क्षुरमालाभ्य (G₂ 'लंकृताः (for the post. half). — (L. 21) T₁ हेमभाण्डपरिष्कृतैः; T₂ 'विभूषणैः; T₃ G₂ महाभाण्डविभूषितैः (for the post. half). — (L. 22) T₁ मही राजन् (for महाराज). — (L. 23) G_{1.2} दीप्तावरणवद्भिश्च (for the prior half). T₂ G₂ राजपृष्ठान् (for गज). — (L. 24) T₂ G₂ संगरः; G₁ संगतः; G₂ सारोहैः (for स रणः). — (L. 25) T₁ संकाशैश्च (for 'संकाशौ'). — (L. 26) T₂ G₂ अपश्यन्. T₁ भूमिसेनस्य (for भीम). G₂ विपततो. G₂ विक्षेपतो. — (L. 28) T₁ श्रुत्वा संग्रादवन्; T₂ G_{1.8} तं क्षु (G₁ तच्छ्रुत्वाभ्यां; G₂ श्रुत्वा विप्रां (for श्रुत्वा ह्यभ्य). — (L. 29) T₂ भीमसेनस्य (for तस्य भीमस्य). — (L. 30) T₂ G₂ अपश्यतां (for 'श्याम'). — Colophon. Day of Karṇa's Generalship: T₁ द्वितीयेष्टिः; T₂ द्वितीयदिवसयुद्धं. — Adhy. no.: T_{1.8} G 40; T₂ 42.

16

(L. 1) Ś K_{1.9.4} प्रहारः (for संग्रामः). K₁ पृथिवीभृतां. — (L. 3) K₁ परिलज्य (for पराजित्य). Ś₂ चान्यमहारथं. — (L. 5) D₂ विद्रवन्ती महाचमूम् (for the post. half). — (L. 6) Ś K B₅ D₂ D_{2.8} च पश्य (by transp.); D₂ D_{1.8} कुरवः पश्य. K_{1.8} D₂ D₂ कालयानं (K₁ 'यन्तां); Ca 'यन्तं (as above). Ś₂ K₁ महाराथं. — (L. 7) B_{2.4} D₂ धर्मपुत्रं (D₂ 'त्र') (for 'राजं'). — (L. 8) K₂ केतुः.

त्रिभागाश्चावशिष्टोऽयं दिवसस्य जनार्दन ।
न च मां धातेराद्रेषु कश्चिद्युष्यति संयुगे । [10]
तस्मात्त्वं मत्प्रियं कुर्वन्त्याहि यत्र युधिष्ठिरः ।
दृष्ट्वा कुशलिनं युद्धे धर्मपुत्रं सहाजुजम् ।
पुनर्योद्धास्मि बाण्यैः शत्रुभिः सह संयुगे ।
ततः प्रायादधेनाशु वीभत्सोर्वचनाद्धरिः ।
यतो युधिष्ठिरो राजा सृज्याश्च महारथाः । [15]
अयुष्यंस्तावकैः साधं सृष्टुं कृत्वा निवर्तनम् ।
17

K₄ ins. after 8.44.55: V₁ B D₁ D_{1.2}-7 Cc after 610*: D₁ after 613*: D₃ after 612*:

दुःशासनः सौवलश्च गजानीकेन पाण्डवम् ।
महता परिचार्यैव क्षुद्रकैरभ्यताडयत् ।
ततो भीमः शरशतेर्दुर्गोधनममर्पणम् ।
विमुखीकृत्य तरसा गजानीकमुपाद्रवत् ।
तमापतन्तं सहसा गजानीकं वृकोदरः । [5]
दृष्ट्वैव सुभृशं क्रुद्धो दिव्यमस्त्रमुदैरयत् ।
गजैर्गजानभ्यहनद्भजेणेन्द्र इवासुरान् ।
ततोऽन्तरिक्षं बाणौघैः शलभैरिव पादपम् ।

छादयामास समरे गजाक्षिप्तवृकोदरः ।
ततः कुञ्जरयूथानि समेतानि सहस्रशः । [10]
व्यथमत्तरसा भीमो मेघसंघानिबानिलः ।
सुवर्णजालापिहिता मणिजालैश्च कुञ्जराः ।
रेडुरन्यधिकं संख्ये विद्युत्सन्त इवाभ्युदाः ।
ते वध्यमाना भीमेन गजा राजन्विदुदुहुः । [15]
केचिद्विभिन्नहृदयाः कुञ्जरा न्यपतन्मुवि ।
पतितैर्निपतद्भिश्च गजैर्हमविमूषितैः ।
अशोभत मही तत्र विशीर्णैरिव पर्वतैः ।
दीप्ताभै रत्नवद्भिश्च पतितैर्गजयोधिभिः ।
रराज भूमिः पतितैः क्षीणपुण्यैरिव ग्रहैः ।
ततो भिन्नकटा नागा भिन्नकुम्भकरास्तथा । [20]
दुदुहुः शतशः संख्ये भीमसेनशराहताः ।
केचिद्वमन्तो रुधिरं भयातः पर्वतोपमाः ।
व्यद्रवन्शरविद्धाङ्गा धातुचित्रा इवाचलाः ।
महाभुजगसंकाशौ चन्द्रनागरूपयितौ ।
अपश्यं भीमसेनस्य क्षतविक्षिप्तो भुजौ । [25]
तस्य ज्यातलनिर्घोषं श्रुत्वाशनिसम्बन्धम् ।
विमुञ्चन्तः शक्रन्मूत्रं गजाः प्रादुदुबुधैश्च ।

D₀ नापि केतुध्वजः श्रेष्ठो (for the prior half). S K D₁ D_{2.0} धर्मपुत्रस्य (for 'राजस्य'). — (L. 9) S K B₁ D₁ D_{6.3} [अ]जशेषोयं (D₀ 'पो हि; D₂ 'षोच') (for 'शिष्टोऽयं'). D₁ जनार्दनः. — (L. 10) S K_{2.4} D₂ उच (D₃ 'या')ति; D₁ आयाति (for युष्यति). D_{2.0} जीवत्सु सुखनाविशत् (for the post. half). — (L. 11) S K_{1.2.4} त्वसत्प्रियं, K₃ मम प्रियं; D₁ त्वं त्वत्प्रियं (for त्वं मत्प्रियं). S K₂ नयं; K_{1.4} D₃ नय; D_{2.0} गच्छ (for याहि). K₃ यत्र राजा युधिष्ठिरः (for the post. half). — (L. 12) S₁ K₂ धर्मपुत्रे; B_{1.5} D₂ 'राजं (for 'पुत्रं'). S₁ K₂ V₁ B_{1.2.4} D_{0.3} सतो- (K₂ 'मो'दरं; S₂ K_{1.3.4} D₂ सहोदरं; B₃ युधिष्ठिरं; D₁ D_{1.5} सहात्मजं (for सहा'). — (L. 13) S K_{1.2.4} सहितैः सह; D₀ चारिमर्दन (for सह संयुगे) — (L. 14) D₀ रणे शीघ्रं (for रथेनाशु). S K_{1.2.4} D₂ वीभत्सु. S_{1.2} (sup. lin. as in text) K_{2.4} हरेः. — D₂ om. lines 15-16. — (L. 15) S K_{1.2.4} B_{1.4} ततो (for यतो). B₁ D₁ D₁ युधिष्ठिरो यत्र राजा (for the prior half). — (L. 16) B_{1.5} D₁ D_{2.4.7} अयुष्यंस्तावकैः सार्धं (for the prior half). S K₂ निवर्तनं. — After the above, N reads 8. 14. 26-50 (for the second time).

17

D₁ om. lines 1-2. D₃ om. lines 1-4. — (L. 1) D₀ गजानीकश्च (for 'केत'). — (L. 2) D₃ समंतात् (for महता). B₂ क्षुरप्रैर् (for क्षुद्रकैर्). — (L. 3). V₁ B₁ अमर्षणः (B₁ 'णाः'). — D₁ om. line 4. — (L. 4) D₃

पुत्रं ते (for तरसा). — (L. 6) D₁ D₃ तथैव (for दृष्ट्वैव). K₄ V₁ B_{1.2.4} D₀₋₃ उदैरयत् (B_{1.2.4} D_{0.3} 'यत्') (for उदैरयत्). — (L. 7) D₁ D₃ शरैर् (for गजैर्). D₃ अभ्यहनन्. B₂ D₃ [इ]ज (for [इ]न्द्र). D₃ यथा (for इव). — (L. 8) V₁ B_{1.2.5} D₁ D_{1.3} ततोऽन्तरिक्षं (D₁ D₃ 'रिक्षे'). K₄ D₁ D_{1.5} पर्वतं; V₁ B₁ D_{1.2.7} पावकं (D₀ 'कः'); D₁ D₃ पादपान् (for 'पम्'). — (L. 10) D₃ समंतात् (for समे). — D₃ om. line 11. — (L. 12) K₄ D₁ D_{1.3.5.3} सुवर्णजालपि (K₁ 'वि')हिता (for the prior half). D₃ मणि-संघात् (for 'जालैश्च'). D₁ D₃ तु (for च). V₁ कुञ्जरैः. — (L. 13) K₄ रेजिरेम्यधिकं; D₁ रेजुन'. K₄ विद्युन्वतः; D₁ D₁ विद्युत्वातं (D₁ 'न्वत्') (for 'त्वन्त'). — (L. 14) B₂ प्रदुदुहुः (for विदु'). — (L. 15) D₁ D_{1.5} [अ]प्रतद्. — (L. 16) D₁ D₃ निहतैर् (for पतितैर्). B₃ पतितैश्च पतद्भिश्च; D₃ निपतितैः पतद्भिश्च (for the prior half). — (L. 17) D₁ D₃ विशीर्णैरिव वाचलैः (for the post. half). — (L. 18) D₃ वरवद्भिश्च (for रत्न'). D₁ D₃ प्रदीप्तावरणागैश्च (for the prior half). D₃ प्रदीप्तैर् (for पतितैर्). — (L. 19) D₁ D₃ [अ]मरैः (for ग्रहैः). — (L. 20) V₁ B_{1.2} D₁ D₁ D_{1.3} तत्र (for ततो). D₃ कुम्भकराः. — (L. 21) D₃ शरार्दिताः (for 'हताः'). — (L. 23) D₃ शरदिग्धार्णा (for 'विद्धाङ्गा'). Cc cites धातु-चित्रा (as above). — (L. 24) K₄ D₃ चन्द्रनागरू. V₁ D_{0.3} मूषितौ (for रूपयितौ). — (L. 25) B₁ D₁ D_{1.5} विक्षिपतौ; D₃ विक्षिपतो. — (L. 27) B₃ व्यसृजन्तः. K₄ विमुञ्चतः शक्रन्मूत्रं (sic) (for the prior half). D₁ D₃

भीमसेनस्य तत्कर्म राज्ञेकस्य धीमतः ।
निम्नतः सर्वभूतानि रुद्रस्येव च निर्बभौ ।

18

Tl. 2 G1.2 M ins. after 614*: Ts Gs after 615*:
K4 V1 B Da1 Dn1 D1.8-8 Ca. 0 cont. after App. I
(No. 17):

संजय उवाच ।

ततः श्वेताश्वसंयुक्ते नारायणसमाहिते ।

तिष्ठन्नथवरे श्रीमानर्जुनः समपद्यत ।

तद्वलं नृपतिश्रेष्ठ तावकं विजयो रणे ।

न्यक्षोभयदुर्दीर्घांश्च महोदधिमिवाङ्गिलः ।

दुर्योधनस्तव सुतः प्रमत्ते श्वेतवाहने ।

अभ्येत्य सहसा क्रुद्धः सैन्यार्धेनाभिसंवृतः ।

पर्यवारयदायान्तं युधिष्ठिरममर्षणम् ।

क्षुरप्राणां त्रिसप्तत्या ततोऽविध्यत पाण्डवम् ।

[5]

गजा राजन्विदुदुः (for the post. half). — (L. 28)
B8 निर्बभौ (for धीमतः). — (L. 29) Da1 D1.8 निम्नतः.
B8 जिह्मं शरजालानि (for the prior half). B1 च निर्बभौ;
B8 युगक्षये; Dn1 व्यवस्यतः; D8 निजं वभौ (for च निर्बभौ). D8
दृष्ट्वा सा व्यवस्यत (for the post. half).

18

S om. lines 1-10. — (L. 1) B4 समावृते; D8 युते;
Co हिते (as above). — (L. 2) B8 अश्ववरे (for रथ*).
V1 B2.8 Da1 D1.8.8 प्रत्यपद्यत; B8 Dn1 D8 प्रत्यदुष्यत (for
समपद्यत). — (L. 3) Dn1 D8 तवलं तव राजेन्द्र सन्ध्याची
परंतप (D8 पः). — (L. 4) D8 अमेयात्मा (for उदीर्घांश्च).
Dn1 अक्षोभयदुर्दीर्घात्मा; D8 व्यक्षोमितं तु दीर्घांश्च (for the prior
half). D8 इवातिमिः (sio) (for *निलः). — After line 4,
K4 Dn1 D8 ins.:

* ततो द्रौणिः सहाम्बष्ठैः सहसैन्यैररिदमः ।

संशसकावशेषैश्च वीभत्सुं पर्यवारयत् ।

एवं प्रच्छाद्य वीभत्सुं सैन्येन महता रणे ।

[(L. 1) K4 सहांबुष्टो (for सहाम्बष्ठैः). D8 अरिदम.
— (L. 2) Dn1 संशसकावशेषाश्च. — (L. 3) K8 प्रच्छाद्य
(for प्र*).]

— (L. 5) Da1 D1.8 प्रमत्तः. Dn1 D8 प्रमथन्वैरिवाहिनीं;
(D8 प्रमत्तः श्वेतवाहनः for the post. half). — (L. 6)
D8 अभ्ययात् (for अभ्येत्य). Dn1 D8 अपि संवृतः (for
अभिसं*). — (L. 7) D8 अमर्षणः. — (L. 8) Dn1 D8
क्षुरप्राणां; D8 शरीरेण (for क्षुरप्राणां). Dn1 D8 विव्याध (for
[s]विध्यत). — (L. 9) D8 अथ क्रुद्धो महातेजा (for the
prior half). — (L. 10) D8 समंतात् (for स भद्रांश्च). K4
त्रिशतितः; D8 त्रिशतात्. Dn1 न्यवेशयेत्. D8 तव पुत्रेण संशयन्
(for the post. half). — (L. 11) D8 [s]वर्षत (for
Sभावन्तः). Dn1 D8 ततोऽभ्यधावन्क्रुवो (for the prior half).

अक्रुध्यत मृशं तत्र कुन्तीपुत्रो युधिष्ठिरः ।

स भद्रांश्चिशतस्तूर्णं तव पुत्रे न्यवेशयत् । [10]

ततोऽभावन्तः कौरव्या जिघृक्षन्तो युधिष्ठिरम् ।

दुष्टभावान्पराञ्जलावः समवेता महारथाः ।

आजगुस्तं परीप्तं कुन्तीपुत्रं युधिष्ठिरम् ।

नकुलः सहदेवश्च घटद्युम्नश्च पार्षतः ।

अक्षौहिण्या परिवृतास्तेऽभ्यधावन्युधिष्ठिरम् । [15]

भीमसेनश्च समरे मृदंस्त्व महारथान् ।

अभ्यधावदभिप्रेप्सु राजानं शत्रुभिर्वृतम् ।

तांस्तु सर्वान्महेष्वासान्कर्णो वैकर्तनो नृप ।

शरवर्षेण महता प्रत्यवारयदागतान् ।

शरीरान्विसृजन्तस्ते प्रेरयन्तश्च तोमरान् । [20]

न शोकुर्यलवन्तोऽपि राधेयं प्रतिवीक्षितुम् ।

तांश्च सर्वान्महेष्वासान्सर्वं शस्त्रास्त्रपारगः ।

— For line 11, S subst.:

* युधिष्ठिरं जिघृक्षन्तः सर्वसैन्याः समापतन् ।

[G2 जिघांसतः (for जिघृक्षन्तः). T1 सर्वसैन्यैः समापतन्;
Ts G 'सैन्यमवाक्षिपन् (G2 'त्' (for the post. half).]

— (L. 12) Da1 D1.8 ततो दुष्टान् (for दुष्टभावान्). Co

cites दुष्टान्. T1 G1.2 तु तान् (for परान्). Da1 D8 Ts

G1.2 M मत्वा; T1 हत्वा (for शाला). Ts G8 दुष्टप्रभावांस्तान्मत्वा

(for the prior half). Dn1 D8 S (except M1)

समवेतान्. Dn1 D8 T G महारथान्; D8 महाबलान्.

— (L. 13) B8 च; Dn1 D8.8 T1.3 G M सं; T2 ते (for

तं). V1 B8 Ts G3 पाण्डवेया; Dn1 D8 T1.2 G1.2 M पाण्डवैर्

(for कुन्तीपुत्रं). — (L. 14) K4 घटद्युम्नश्च (for 'श्च).

— (L. 15) T1.2 G1.2 M1.2.4 अक्षौहिण्या (M1 'ण्याः). T2

G2 M1 परिवृतम्. B8 Da1 D1.8 [S]भ्यरक्षन् (for 'धावन्).

— (L. 16) B8 Dn1 D8 S तु (T1.3 G च) नाराचैर् (for

च समरे). B8 T1 M निम्नं; D8 शराश्च; T1 मृशं (for मृदंस्त्व).

D8 (before corr.) वरुधिनीं (for महारथान्). — (L. 17)

G1 परिप्रेप्सु. B8 शत्रुनिर्जितं (for 'निर्वृतम्). M8 वृतौ; Co

वृतम् (as above). — G2 om. (hapl.) lines 18-21.

(L. 18) B8 महेष्वास्तः. K4 D1.8 नृपः; V1 B Da1 Dn1

D8.8 नृपः; S (G2 om.) वृषा (for नृप). — (L. 19) V1

Ts G8 महता शरवर्षेण. Da1 D1 प्रत्यधावयद् (for 'वारयद्).

Dn1 अच्युतः; D8 आयतः; T1 M1 आगतः (for आगतान्).

— V1 om. line 20. — (L. 20) M1 प्रसृजंतस् (for विवृ*).

G1 तैः; M2-4 च (for ते). T1 प्रेषयंतस् (for प्रेर*). B2

दुर्मदान्; Dn1 D8.8 S (G2 om.) कुंजरान् (for तोमरान्).

— (L. 21) D8 बोधयंतो (for यलवन्तो). D8 राजानं (for

राधेयं). Dn1 D8 प्रसमीक्षितुं (for प्रतिवी*). — After

line 21, T1 G1 ins.:

* तपस्वान्महेष्वास्तः कर्णो वैकर्तनो वृषा ।

महता शरवर्षेण राधेयः प्रत्यवारयत् ।
 दुर्योधनं तु विशाला शीघ्रमस्त्रमुदीरयन् ।
 अविध्यत्पूर्णमभ्येत्य सहदेवो महामनाः । [25]
 स विद्धः सहदेवेन रराजाचलसंनिभः ।
 प्रभिन्न इव मातङ्गो रुधिरं पतिभुतः ।
 दृष्ट्वा तव सुतं तत्र गाढविद्धं सुतेजैः ।
 अभ्यधावदृष्टं क्रुद्धो राधेयो रथिनां वरः ।
 दुर्योधनं तथा दृष्ट्वा शीघ्रमस्त्रमुदीर्य सः । [30]
 तेन यौधिष्ठिरं सैन्यमवधीत्यापतं तथा ।
 ततो यौधिष्ठिरं सैन्यं वध्यमानं महात्मना ।
 सहसा प्राद्रवद्राजन्सूतपुत्रशरादितम् ।
 विविधा विशिखास्तत्र संपतन्तः परस्परम् ।

फलेः पुष्कान्समाजगुः सूतपुत्रधनुश्चयुताः । [35]
 अन्तरिक्षे शरौघाणां पततां च परस्परम् ।
 संवर्षेण महाराज पावकः समजायत ।
 ततो दश दिशः कणः शलमैतिव यायिभिः ।
 अन्यत्रैस्तरसा राजन्दारैः परशरीरैः ।
 रक्तचन्दनसंदिग्धौ मणिहेमविभूषितौ । [40]
 बाहू व्यत्यक्षिपत्कणैः परमास्त्रं विदर्शयन् ।
 ततः सर्वा दिशो राजन्सायकैर्विप्रमोहयन् ।
 अपीडयद्भृशं कर्णो धर्मराजं युधिष्ठिरम् ।
 ततः क्रुद्धो महाराज धर्मपुत्रो युधिष्ठिरः ।
 निशितैरिषुभिः कणं पञ्चाशदिः समर्पयत् । [45]
 बाणान्वकारमभवत्तद्युद्धं क्षोरदर्शनम् ।

— (L. 22) Dn1 Ds तांस्तु; T1.2 M तान्दि; T3 तपन्; G1
 न्हता; G3 पतन् (for तांश्च). K4 B2.3.5 Dn1 Ds.3
 नारगान्. T1.3 G3 M सर्वशक्तिशारदान् (for the post.
 half). — (L. 24) Dn1 Ds S नाराचानां कृती (Dn1 Ds
 ततो) बली (for the post. half). — (L. 25) B2.4 D1
 (inf. lin. sec. m.) प्रतापवान्; Dn1 Ds महारथः; S जनाधिपं
 (T1.2 G2 "त") (for महामनाः). — (L. 26) B2 विद्धं (for
 विद्धः). S सोतिविद्धो बलवता (for the prior half). B2
 राजा बलसमन्वितः; D7.8 S राजा ब(T1 च)लसंनिभः (S "धौ")
 (for the post. half). — (L. 27) Dn1 Ds T2
 समुक्षि(T2 "स्त्रि)तः (for पतिभुतः). — (L. 28) S तथा पुत्रं
 (for सुतं तत्र). B2 संख्ये (for तत्र). Dn1 दृष्ट्वा सुतं तव शरैर्
 (for the prior half). Dn1 गाढं (for गाढः). — (L. 29)
 Dn1 Ds भृशं; T2 रवे (for दृष्टं). Ds दृष्टक्रोधो (for दृष्टं क्रुद्धो).
 B2 अभ्यधावत संक्रुद्धो (for the prior half). — (L. 30)
 Ds.4.7 T3 तदा (for तथा). K4 दुर्योधनस्ततो दृष्ट्वा (for the
 prior half). G2 मन्त्रन् (for अस्त्रम्). B2 उद्वैरयत्; Ds T3
 उदीरयत्; D7 T2 M उदीरयत् (M2-4 "यन्"); T1 प्रदीर्य सः (for
 उदीर्य सः). — (L. 31) B4 Dn1 D1.5 om. (hapl.) from
 मवधी up to सैन्यं (in line 32). B2 अवधीयुधिष्ठिरानीकं
 पांचालान्यमर्षितः (hypermetric); Dn1 अवधीयौधिष्ठिरानीकं
 पांचालांश्चाप्यमर्षितः (hypermetric); Ds अवधीयुधिष्ठिरानीकं
 पांचालांश्चाप्यमर्षितः (marg. सर्वतः) (hypermetric); T1.3 G
 पांचालांश्चा(G1.2 "लान्)वधीद्वौ राजानीकं च भारत; T3 M
 अवधीत्पांडवानीकं पांचालांश्चैव मारिष. — (L. 32) T1 युधिष्ठिरं.
 — (L. 33) Dn1 Ds T2 [अ]न्यद्वद्; M व्यद्व (for प्राद्र).
 S अयादितं (for शरा). — (L. 34) B2 ममाला; T1 G1.2
 विपाठा (for विविधा). Dn1 Ds विपाठाक्षिशितांस्तत्र (for the
 prior half). M2-3 संपतन्ति. — Ds om. (hapl.) lines
 35-36. — (L. 35) Dn1 Ds भृष्टैः (for फलेः). Dn1
 पुंखाः B1.3.5 Dn1 D4 समाजगुः (for "जगुः"). T1 फलपुंखाः
 समाजगुः; T2.3 G3 M भृष्टाः पुंखसमाक्षिष्टाः (for the prior

half). V1 रथश्रुताः; B4.5 धनुश्श्रुताः. — (L. 36) V1
 B1-2.5 D3 अन्तरिक्षे. — (L. 37) B1 संवर्षेण; B2 संवर्षाच्च;
 Dn1 संवर्षेणे (for "र्वेण"). T1.3 G संवर्षेणैव (T1 "र्वेणैव; G1
 "र्वेणैव; G2 "र्वेणैव) महता (for the prior half). K4 Ds
 समजायते (K4 "तः"). — (L. 38) K4 B2 Dn1 शीघ्रं; Ds
 पूर्णाः; Ds S शीघ्रैः (for कर्णः). V1 B2.2.5 Dn1 D1.3 T1.3
 G M बोधिभिः; Dn1 Ds तैः शरैः; Ds T2 बोधिभिः (for यायिभिः).
 — (L. 39) K4 Dn1 Dn1 D1.5 अन्यत्र; V1 T1.3 G1.2 M
 "म्वत्; B2 "हं (sic). B2 Dn1 Ds S कर्णः (Ds M2 कर्ण)
 (for राजन्). B2 शत्रुः (for परः). T2 M om. from the
 post. half of line 39 up to the prior half of line 39.
 — (L. 40) Dn1 Ds T1.3 G संघृत्तौ; Ds दिग्भागी (for
 संदिग्धौ). — (L. 41) B2 अन्यक्षिपत्; Dn1 चान्युः; Ds
 चान्युः; T1.3 G3 च व्याक्षिपत् (T1 "तः"); G1.2 च विक्षिपत्
 (for व्यत्यक्षिपत्). B2 Ds प्र(Ds व्य)दर्शयन्; Dn1 T1 G1.2
 व्य(T1 वि)दर्शयत् (for विदर्शयन्). — After line 41, Dn1
 Ds ins.:

* भार्गवं भार्गवश्रेष्ठदवातमतिवेजसम् ।
 येन प्रयुज्यमानेन सदेवानुरमानवम् ।
 सपातालान्वेजवत् संप्राप्तप्रलयोत्तमम् ।
 सशैलकाननवनं त्रैलोक्यमशिवं वभौ ।
 स भृशं पीडयन्कर्णः कुन्तीपुत्रं युधिष्ठिरम् । [5]

[(L. 1) Ds अतिवेजं (for अतिवे). — (L. 3) Ds
 (sup. lin.)-प्रलयोत्तमं (for प्रलयोत्तमम्). Dn1 स संतप्तप्रलयोत्तमं
 (for the post. half). — (L. 5) Dn1 अपीडयद्भृशं
 कर्णः (for the prior half).]
 — T1 om. lines 42-63. B2 D1.5 om. line 43.
 — (L. 43) B2 अयातयत् (for अपीडयत्). Ds शूरो; T3 G
 क्रुद्धः (for कर्णः). T3 G कुन्तीपुत्रं (for धर्मराजं). — (L. 44)
 Ds धर्मराजो; T3 G पांडुपुत्रो (for धर्म). — (L. 45) Ds तृणं;
 G1 कर्णः (for कर्णः). B2 Dn1 D1.5 अयातयत्; Ds समं (for
 समा). T3 G बाहोरहरि चारयत् (for the post. half).
 — Ds T3 G om. lines 46-57. — (L. 46) Dn1 सुदृढं

हाहाकारो महानासीत्तावकानां विशां पते ।
 वध्यमाने तदा सैन्ये धर्मयुत्रेण मारिष ।
 सायकैर्विविधैस्तीक्ष्णैः कङ्कपत्रैः शिलाशितैः ।
 भलैरनेकैर्विविधैः शस्त्रैश्चिमुसलैरपि । [50]
 यत्र यत्र स धर्मात्मा दुष्टां दष्टिं व्यसर्जयत् ।
 तत्र तत्र व्यशीर्यन्त तावका भरतर्षभ ।
 कर्णोऽपि भृशसंकुद्धो धर्मराजं युधिष्ठिरम् ।
 नाराचैरर्धचन्द्रैश्च वत्सदन्तैश्च संयुगे । [55]
 अमर्षी क्रोधनश्चैव रोषप्रफुरिताननः ।
 सायकैरप्रमेयात्मा युधिष्ठिरमभिद्रवत् ।
 युधिष्ठिरश्चापि शतं स्वर्णयुद्धैः शितैः शरैः ।
 प्रहसन्निव तं कर्णः कङ्कपत्रैः शिलाशितैः ।
 उरस्यविध्यद्राजानं त्रिभिर्भलैश्च पाण्डवम् ।
 स पीडितो भृशं तेन धर्मराजो युधिष्ठिरः । [60]
 उपविश्य रथोपस्थे सुतं याहीत्यचोदयत् ।

प्राक्रोशन्त ततः सर्वे धार्तराष्ट्राः सराजकाः ।
 गृहीध्वमिति राजानमभ्यधावन्त सर्वशः ।
 ततः शताः सप्तदश केकयानां प्रहारिणाम् ।
 पाञ्चालैः सहिता राजन्धार्तराष्ट्राश्चवारयन् । [65]
 तस्मिन्सुतुमुले युद्धे वर्तमाने जनक्षये ।
 दुर्योधनश्च भीमश्च समेयातां महावलौ ।

Colophon.

कर्णोऽथ शरजालेन केकयानां महारथान् ।
 व्यधमत्परमेष्वासानग्रतः पर्यवस्थितान् ।
 तेषां प्रयतमानानां राधेयस्य निवारणे । [70]
 रथान्पञ्चशतान्कर्णः प्राहिणोद्यमसादनम् ।
 अविषह्यं ततो दृष्ट्वा राधेयं युधि योधितः ।
 भीमसेनमुपागच्छन्कर्णवाणप्रपीडिताः ।
 रथानीकं विदार्यैव शरजालैरनेकधा ।
 कर्ण एकरथेनैव युधिष्ठिरमुपाद्रवत् । [75]
 सेनानिवेशमाच्छन्तं मार्गणैः क्षतविक्षतम् ।

(for तद्युद्धं). — (L. 47) B_s महाहवे (for विशां पते).
 — (L. 48) V₁ B₂-s Da₁ Dn₁ D₁.s तथा (for तदा).
 — (L. 49) D_s सायुधैः (for सायकैः). D_s विशिष्टैः (for
 विविधैः). — (L. 50) K₄ अनेकविविधैः. — (L. 51) Dn₁
 दृष्ट्वा (for दुष्टां). V₁ विसर्जयत् (for व्यसर्जयत्). — (L. 52)
 K₄ V₁ B_s विशीर्यन्ते (K₄ 'त'); Dn₁ D₁.s.6 व्यशीर्यन्ते; Dn₁
 'यन्त (for 'यन्त). D₇ भरतर्षभाः. — (L. 53) K₄ कर्णोपि च
 भृशं कुद्धो (for the prior half). — Da₁ D₁.s om. lines
 54-59. — (L. 55) V₁ B₁.s-5 Dn₁ D_s प्रफुरितापरः (for
 'ननः). — (L. 56) K₄ अभिद्रवत्; B_s उपाद्रवत्. — (L. 57)
 D_s ततः (for चापि). K₄ V₁ B₂ स तं; Dn₁ सुतं; D_s सुतं;
 D₇ शतैः (for शतं). B₂.s.6 शिलाशितैः; B_s शरैः शितैः (by
 transp.). — (L. 58) D_s तत् (for तं). B_s अजिह्वगैः; T_s
 G शितैः शरैः (for शिलाशितैः). — (L. 59) Dn₁ D_s
 भारत (for पाण्डवम्). B_s T₂.s G M कुंतीपुत्रं युधिष्ठिरं
 (for the post. half). — (L. 60) D_s G₁.s
 कुंती (D_s धर्म) पुत्रो (for धर्मराजो). B_s.s Da₁ D₁.s महात्मना
 (for युधिष्ठिरः). — (L. 61) B_s उपोपविश्य सत्ये (for the
 prior half). — (L. 62) B_s Da₁ Dn₁ D₁.s आक्रोशन्त
 (for प्रा०). — (L. 63) B₂ गृहीम; B_s ०० म; D_s गृह्णन्
 (sic) (for गृहीध्वन्). Dn₁ अभ्यवोक्ष (sic); D_s T₂.s
 G₂.s M अभ्यधावंक्ष. B_s बालकाः (for सर्वशः). — (L. 64)
 V₁ शतानि (hypermetric); Dn₁ D_s रथाः; D_s शराः (for
 शताः). S ततः शरशतै राजन् (for the prior half). K₄
 Dn₁ D_s-s.6 कैकयानां; V₁ B₂ Da₁ D₁.7 कैके; B_s एकैकानां
 (for केकयानां). K₄ V₁ Dn₁ D_s प्रहारिणः; S महारथाः (for
 प्रहारिणाम्). — (L. 65) Some MSS. पांचालैः. T₂ पांचालेन
 हिता राजन्; T₃ G पांचालसहिता रा* (for the prior half). K₄

V₁ B_s Da₁ D₁.4-6 T₂.s G₂ M अवारयन् (V₁ 'यत्'); T₁
 हवाकिरन्; G₁.s अवाकिरन् (G₂ 'न्'). — (L. 66) K₄ Dn₁
 D_s T₂.s G (तु for सु). B_s महाभये; Dn₁ महाहवे; D_s
 सुदारणे; S भयानके (for जनक्षये). — (L. 67) T₁ समीयातां;
 M₁ समवेतो (for समेयातां). B_s महाहवे (for 'वलौ).
 — Colophon. Day of Karna's Generalship: K₄
 द्वितीये युद्धदिवसे. — Adhy. name: T₁ युधिष्ठिरकर्णयुद्धं; T₂
 युधिष्ठिरपराजयः; M₁ युधिष्ठिरपीडनं. — Adhy. no.: B₁.s 61;
 B₂ 55; B_s 64; Da₁ 73; D₁ 57; D₂ 43; D_s 63; T₁.s G
 70; T₂ M 69. — (L. 68) K₄ B₁.s-5 D_s.s.7 T₁ [5]-
 पि; D_s तु (for स्य). B_s शरजालैश्च. V₁ Dn₁ D_s.s.6
 कैकयानां; B₂ Da₁ D₁.4.5.7 कैके. Dn₁ D_s S (except T₂
 G₁) पदानुगान् (for महारथान्). B_s केकयान्सपदानुगान् (for
 the post. half). — (L. 69) Dn₁ समहेष्वासान्; D_s
 परमेष्वासो. D_s ह्यग्रतः. B_s संव्यवस्थितान् (for पर्यं). D_s शतशः
 पर्वतस्थितः; S अग्रा (T₂ रथा) नीके व्यवस्थितान् (for the post.
 half). — (L. 70) D_s damaged for the prior half.
 Dn₁ D_s कौतयेयस् (for राधे). — (L. 71) D_s पंचाशतान्. B_s
 रथान्कर्णः पंचशतान्; D_s रथानां च शतान्कर्णः (for the prior
 half). — (L. 72) B₂ अथासह्यं (for अविषह्यं). B_s मत्वा
 (for दृष्ट्वा). T₁ G₂ अविषह्यतमं दृष्ट्वा (for the prior
 half). M₂-s om. (hapl.) from राधेयं up to
 वर्षाभ्यां in line 84. B₁ योधनः. — (L. 73) B_s D_s
 उपास्थित्य (for 'गच्छन्). M₁ कर्णवाणैः. T₁ प्रपीडितान्.
 — (L. 74) D_s अनेकशः (for 'कथा). Dn₁ D_s T G M₁
 शरै राजन्नेकधा (D_s G₂ 'शः'). — (L. 75) B_s कर्णं पव; M₁
 कर्णस्त्वेको. Dn₁ D_s पुनरायायुधिष्ठिरं (for the post.
 half). — (L. 76) Da₁ [अ]र्द्धतं; D_s [इ]च्छन्तं; Ca [आ].

यमयोर्मध्यगं वीरं शनैर्यान्तं विचेतस्म ।
समासाद्य तु राजानं दुर्योधनहितेप्सया ।
सुतपुत्रस्त्रिभस्त्रीक्ष्णैर्विध्याद्य परमेयुभिः ।
तथैव राजा राधेयं प्रत्यविध्यस्तनान्तरे । [80]
शरैस्त्रिभिश्च यन्तारं चतुर्भिश्चतुरो हयान् ।
चक्रक्षौ तु पार्थस्य माद्रीपुत्रौ परंतपौ ।
तावप्यधावतां कर्णं राजानं मा वधीरिति ।
तौ पृथक्शरवर्षाभ्यां राधेयमभ्यवर्षताम् ।
नकुलः सहदेवश्च परमं यत्नमास्थितौ । [85]
तथैव तौ प्रत्यविध्यत्सूतपुत्रः प्रतापवान् ।
मह्लाभ्यां क्षितधाराभ्यां महात्मानावरिंदमौ ।
दन्तवर्णास्तु राधेयो निजवान मनोजवान् ।

छन्तं (as above). V1 सेनानिवेशमछन्तं; B5 सुतसेनसमाक्रांतं (sic); D1 सेनानिवेशयमछन्तं (sic); D3 T G M1 'शं गच्छन्तं (for the prior half). K1 क्षतविक्षितं; D3 G2 शृङ्गपीडितं; T G3 M1 शृङ्गविक्षितं; G1 शृङ्गवीक्षितं; Ca क्षतविक्षितः (for 'विक्षितम्). — (L. 77) D3 दृष्ट्वा (for वीरं). B5 यमयोरेवि मध्यस्थं (for the prior half). B5 शरपातः; D3 सन्निधातः (for शनैर्यान्तं). — (L. 78) T G M1 स समासाद्य राजानं (M1 'नस्) (for the prior half). B5 अथायंतं युधिष्ठिरं; D3 T G M1 तथा यांतं युधिष्ठिरं (T2 [sup. lin.] विचेतसं) (for the post. half). — (L. 79) G1 ततश्च (for त्रिभिस्). Dn1 D5 वगैर् (for तीक्ष्णैर्). D1 om. (hapl.) from स्त्रीक्ष्णैर् up to त्रिभिश्च in line 81. — (L. 80) T2 M1 चतुर्षु (for प्रत्यविध्यत्). — (L. 81) B5 स (for च). Dn1 शरैश्चतुर्भिर्वीरतारं; D3 शरैश्च त्रिभिरायांतं (for the prior half). — (L. 82) D3 कर्णस्य (for पार्थस्य). T1.3 G चक्रक्षौ नृपसूतौ (for the prior half). Dn1 D3 महारथौ (for परंतपौ). — (L. 83) Dn1 D3 T1.3 G M1 अभ्यधावतां (for अभ्य). B5 कर्णौ; Dn1 D3 संख्ये; M1 कर्णौ (for कर्ण). M1 om. मा. K4 V1 B2-4 Dn1 D1.3.5 G1 M1 [अ]विधीद् (for वधीर्). — After line 83, Dn1 D5 ins.:

आवां रणे विनिर्जित्य धातयाय महाभुज ।
त्वं धर्मशास्त्रविद्वीर ब्रह्मण्यस्त्वमनुत्तमः ।
त्वं दानशूरो विक्रान्तस्त्वं धनुर्वेदविद्वरः ।
मा वधीर्धर्मराजानमिति चाकुलतां गतौ ।

[(L. 1) D3 धातयीय (for 'याद्य). Dn1 आवयोरेनमजिते धातयाय महाभुज. — (L. 2) Dn1 त्वं धर्मशास्त्रविद्वत्स्वं त्वं ब्रह्मण्य अनुत्तमः. — (L. 4) Dn1 व्याकुलतां.]
— (L. 84) D5 lacuna for पृथक्शर, and om. (hapl.) from राधेय up to धाराभ्यां in line 87. B5 Dn1 D1.3 अभिवर्षितां; Dn1 D3 S स्म (for अभ्य). — (L. 85) S परं यत्नं समास्थितौ (for the post. half). — (L. 86) T2 प्रत्यविध्यत् राधेयः (for the prior half). — (L. 87) Dn1

युधिष्ठिरस्य संग्रामे कालवालाद्दयोत्तमान् ।
ततोऽपरेण महेन क्षिरसागमपातयत् । [90]
कौन्तेयस्य महेष्वासः प्रहसन्निव सुतजः ।
तथैव नकुलस्यापि हयान्दत्त्वा प्रतापवान् ।
इंषां धनुश्च चिच्छेद् माद्रीपुत्रस्य धीमताः ।
तौ हताशौ हतयौ पाण्डवौ शृङ्गविक्षितौ ।
आतरावारुरुदतुः सहदेवरथं तदा । [95]
तौ दृष्ट्वा मातुलस्तत्र विरयौ परवीरहा ।
अभ्यभाषत राधेयं मदराजोऽनुकम्पया ।
योद्धव्यमद्य पार्थेन फलपुनेन त्वया सह ।
किमर्थं धर्मराजेन युध्यसे शृङ्गरोपितः ।
क्षीणशस्त्रास्त्रकवचः क्षीणवाणो विवाणधिः । [100]

D3 S महाभ्यां शृङ्गवीक्षिताभ्यां (for the prior half). Dn1 D3 राधेयः प्रत्यविध्यत् (for the post. half). — (L. 88) D3 हंसवर्णास्; T2 रक्तं (for दन्त). M2-4 विजवान (for निज). Dn1 D3 S महाजवान् (for मनो). B5 चंद्रवर्णीश्च राजानो विनिर्जितस् मनोजवान्. — (L. 89) T1.3 तालान्; T2 कालपाशान् (for 'वालान्). T1.3 G1.3 repeat and T2 G2 read line 90 after line 92. — (L. 90) G1 रणेन (for उपरेण). Dn1 D3 अपाहरत्; T1 (first time) अयाहरत्; T3 G3 (both first time) अयोहरत् (for अपातयत्). T1 (second time). 2.3 (second time) G1 (second time). 2.3 (second time) M शृङ्ग (G2 'शं) वीक्षेन भारत; G1 (first time) क्षिरसागमयोहरत् (for the post. half). — T2 G2 M1.3 om. line 91. — (L. 91) B5 महात्मा स (for महेष्वासः). T1.3 G1.3 भारत (for सुतजः). — (L. 92) Dn1 D3 [अ]पि (for [अ]य). T1.3 G M महारथः; T2 महाजवान् (for प्रतापवान्). — After line 92, T1.3 G1.3 repeat and T2 G2 read line 90. — (L. 93) V1 इंषां; Dn1 शृङ्ग; D3 दृष्टं (for इंषां). G1.3 धनुश्चिच्छेद वीरस्य (for the prior half). Dn1 धीमताः; T3 G3 भारत (for धीमताः). — (L. 94) M1 हताशौ (for हताशौ). K4 शृङ्गवीक्षितौ; B1 'दुःखितौ; Dn1 D3 'वीक्षितौ; T1 G1 'वीक्षितौ; T3 G2 शरविक्षितौ (for शृङ्ग). — (L. 95) B1 T1 G2 तथा; B5 D3 प्रति (for तदा). — (L. 96) Dn1 D3 S transp. मातुलः and विरयोः. — (L. 97) D3 मदराजानुकम्पया. — (L. 98) Dn1 D3 S मार्गितव्यस्त्व (M3 'व्यं त्व' या कर्णे कुंतीपुत्रो धनंजयः. — (L. 99) Dn1 T1 G2 M1.3 अथ त्वं; D3 T2.3 G1.3 M2.4 अतस्त्वं (for किमर्थं). Dn1 D1.3 धर्मराजा (D1 'जा) दे (for 'राजेन). V1 'दुःखितौ; Dn1 D3 किमर्थं योद्धुः (Dn1 युद्ध) निच्छति; शृङ्गरोपितं; D3 'मानदः. Dn1 D3 किमर्थं योद्धुः (Dn1 युद्ध) निच्छति; S किमर्थेनेह युध्यसि (T2 M1 'दे) (for the post. half). — D3 S om. lines 100-103. — (L. 100) K4 विवाणधी (sic); Dn1 D1.3 विवाणधिः (for विवाणधिः). B5 क्षीणवाणा

श्रान्तसारधिवाहश्च छन्नोऽखैररिभिस्तथा ।
 पार्थमासाद्य राधेय उपहास्यो भविष्यति ।
 एवमुक्तोऽपि कर्णस्तु मद्वराजेन संयुगे ।
 तथैव कर्णः संरब्धो युधिष्ठिरमताडयत् ।
 शरैस्तीक्ष्णैः पराविध्य माद्रीपुत्रौ च पाण्डवौ । [105]
 प्रहस्य समरे कर्णश्चकार विमुखं शरैः ।
 ततः शल्यः प्रहस्येदं कर्णं पुनरुवाच ह ।
 रथस्थमतिरसंरब्धं युधिष्ठिरवधे धृतम् ।
 यदर्थं धार्तराष्ट्रेण सततं मानितो भवान् ।
 तं पार्थं जहि राधेय किं ते हत्वा युधिष्ठिरम् । [110]
 शङ्खयोध्मायतोः शब्दः सुमहानप कृष्णयोः ।
 श्रूयते चापघोषोऽयं प्रावृवीवाम्बुदस्य ह ।

असौ निम्नत्रयोदारानर्जुनः शरवृष्टिभिः ।
 सर्वां ग्रसति नः सेनां कर्णं पश्यैनमाहवे ।
 पृष्ठरक्षौ च शूरस्य युधामन्यूत्तमौजसौ । [115]
 उत्तरं चास्य वै शूरश्चक्रं रक्षति सायकः ।
 छट्छुस्तस्था चास्य चक्रं रक्षति दक्षिणम् ।
 भीमसेनश्च वै राजा धार्तराष्ट्रेण युध्यते ।
 यथा न हन्यात्तं भीमः सर्वेषां नोऽद्य पश्यताम् ।
 तथा राधेय क्रियतां राजा मुच्येत नो यथा । [120]
 पश्यैनं भीमसेनेन ग्रस्तमाहवशोभिनम् ।
 यदि त्वासाद्य मुच्येत विस्मयः सुमहान्भवेत् ।
 परित्राह्येनमभ्येत्य संशयं परमं गतम् ।
 किं नु माद्रीसुतौ हत्वा राजानं च युधिष्ठिरम् ।

विवासः (for the post. half). — (L. 101) K₄ B_{2.3.5} D_{2.6.7} नुन्नोऽखैर्; B₁ छुण्णो; D₁ D_{1.5} नुन्ना (for छन्नोऽखैर्). D₁ अभितत् (for अरिभित्). — (L. 102) D₁ उपहासो; Ca हास्यो (as above). K₄ भविष्यति. — (L. 103) B₅ राजपुत्रेण (for मद्वराजेन). — (L. 104) B_{3.5} D₁ D_{1.5.8} S तथापि (for तथैव). D₁ कर्ण. B₃₋₅ D₁ D_{1.5.8} T_{1.2} M अपीडयत्; T₃ G अभिद्रवत् (for अताडयत्). — (L. 105) K₄ V₁ B₃ D₁ D_{1.5.6-7} पराविध्यन् (K₄ ध्वत्); B₅ तथा भडैर्; D₁ D₈ तथा (D₃ दा) तीक्ष्णं; T₁ भृशं वीरो; T₂ महावीर्यो; T₃ G M (M₃ om.) भृशं तीक्ष्णैर् (T₃ G₃ M₁ ह्णौ; G_{1.2} ह्णो) (for पराविध्य). — B₅ D₈ S om. line 106. — (L. 106) K₄ विमुखौ. — (L. 107) D₁ D₈ S कर्ण; D₁ शल्य (for शल्यः). D₁ D₈ [ए]वं; S [ए]नं (for [इ]दं). D₁ D₈ S शल्यः (T₁ ल्यं) (for कर्ण). T₃ G_{2.8} अमापत (for उवाच ह). — (L. 108) K₄ B₂ D₈ S अमि (G₁ पि) संरब्धं. B₅ रथसं परवीरघ्नं (for the prior half). K₄ B_{1.5} वृतं; D₇ रतं; T₁ G_{1.3} M स्थितं; Ca धृतम् (as above). D₈ युधिष्ठिरवधोद्धतं; D₈ वधे स्थितं; G₂ मभिद्रवत् (for the post. half). — Before line 109, T₂ ins. शल्यः. — (L. 109) T₂ परं त्वं (for सततं). — (L. 110) D₈ युध्य (for जहि). K₄ राधेयं. — After line 110, K₄ D₁ D₈ S ins.:

हते खस्मिन्धुवं पार्थः सर्वां ज्येयति कौरवान् ।

तस्मिंश्च धार्तराष्ट्रस्य निहते स्वाङ्गुलो जयः ।

ध्वजोऽसौ दृश्यते तस्य रोचमानोऽनुमानिव ।

एनं जहि महाबाहो किं ते हत्वा युधिष्ठिरम् ।

[(L. 1) S य (T₂ त) सिन् (for छं). T₂ रणे (for ध्रुवं). T_{1.8} G_{2.8} ज्येयति; T₂ सि. S नो रथान् (for कौरवान्). — (L. 2) T_{1.3} G तु (for स्वाद्). K₄ जयात्. — (L. 3) D₁ यस्य (for तस्य). — (L. 4) K₄ एवं जहि; S समो (T₁ शूरो; T₂ M₁ सारो; G₁ साधु; M₂₋₄ भारो) खेप (for एवं जहि).]

— (L. 111) V₁ D₈ T₁ ध्मायतोः (for ध्मायतोः). B₅ शंखं प्रध्मायतोः शब्दः; T₂ शंखं ध्मायतोः शब्दः (for the prior half). D₁ धैव (for एव). — (L. 112) D₁ चापघोषस्य (for पोड्यं). D₁ D_{1.6.8} S च (for सं). B₅ D₁ D_{1.5} मेघस्त्रेवाभि (B₅ ति) गर्जतः; D₁ D₈ S मेघस्त्रे (D₁ स्त्रे) व महास्त्र (D₁ D₈ M₁ त्म) नः (for the post. half). — (L. 113) G₂ M₁ अयो (for असौ). — (L. 114) K₄ ग्रसति. D₁ D₈ त्रासयते (for ग्रसति नः). S ते (for नः). B₅ शरैर्ग्रसति नः सर्वान्. D₁ कर्ण; G₁ कृष्णः (for कर्ण). M₁ (sup. lin. as above) तस्यैव (for पश्यैनम्). D₁ D₈ पश्य कर्णं महारथं (for the post. half). — (L. 115) B₅ D₁ D₈ S पृष्ठतोवै (for रक्षौ). T_{2.3} G_{1.3} वीरस्य (for शूरस्य). K₄ T₃ G_{2.3} उत्तमो जसौ. — (L. 116) D₈ उत्तरा (for रं). D₁ D₈ चापि (for चास्य). D₁ D₈ S शैनेयश्च (S य) (for वै शूरश्च). D₁ D₈ पार्श्वे (for चक्रं). — (L. 117) D₁ D₈ S च (D₁ D₈ T₂ M₁ तु) पार्श्वस्य (for तथा चास्य). D₁ D₈ पार्श्वे (for चक्रं). — (L. 118) B_{3.5} D₁ T_{1.3} G M₁ भीमसेनस्तु; D_{1.5} स्य. D₁ राजां वै; D₃ T_{1.3} G राजा वै (by transp.); T₂ M राजा (M₁ शो) सौ. V₁ B₂ D₁ D_{6.3} S (except T₁) युध्यति (G₂ त). — (L. 119) D₈ नोपपश्यतां; G₁ नोपपचतां. — (L. 120) S कुरु (for तथा). T₂ राजश्च (for राधेय). T_{1.3} G M वै राजा; T₂ राधेय (for क्रियतां). S यथा (for राजा). D₁ वै यथा; D₃ वै तदा; S तत्तथा (for नो यथा). Ca oites नो (as above). — (L. 121) V₁ भीमसेनस्य. B₂ (marg.) श्रान्तम् (for ग्रस्तम्). B_{3.5} D₈ S शोभिना (for शोभिनम्). — (L. 122) D₁ D₈ M नामाच; T_{1.3} G नामास्य; T₂ नाम स (for त्वासाद्य). T₂ स महान्. D_{3.4.7} अभूत्; M₃ भवान् (for भवेत्). — (L. 123) K₄ आसाद्य (for अभ्येत्य). — (L. 124) K₄ किं तु; V₁ किमु; D₁ D₈ S किं ते (for किं तु). D₁ माद्रीसुतं. T_{1.3} G धर्मराजं (for राजानं च). V₁

इति शल्यवचः श्रुत्वा राधेयः पृथिवीपते । [125]
 दृष्ट्वा दुर्योधनं चैव भीमप्रसन्नं महाहवे ।
 राजगृही भृशं चैव शल्यवाक्यप्रचोदितः ।
 अजातशत्रुमुत्सृज्य माद्रीपुत्रौ च पाण्डवौ ।
 तव पुत्रं परित्रातुमभ्यधावत वीर्यवान् ।
 मद्राजप्रणुदितैरश्वैराकाशगैरिव । [130]
 गते कर्णे तु कौन्तेयः पाण्डुपुत्रो युधिष्ठिरः ।
 अपायाजवनैरश्वैः सहदेवस्य मारिष ।
 ताभ्यां स सहितस्तूर्णं व्रीडश्रिव नरेश्वरः ।
 प्राप्य सेनानिवेशं च मार्गणैः क्षतविक्षतः ।

अवतीर्णो रथात्तूर्णमाविशच्छयनं शुभम् । [135]
 अपनीतशल्यः सुभृशं हृच्छल्याभिनिरीडितः ।
 सोऽब्रवीद्भ्रातरौ राजा माद्रीपुत्रौ महारथौ ।
 अनीकं भीमसेनस्य पाण्डवावाशु गच्छताम् ।
 जीमूत इव नर्दन्तु युध्यते स वृकोदरः ।
 ततोऽन्यं रथमास्थाय नकुलो रथपुंगवः । [140]
 सहदेवश्च तेजस्वी भ्रातरौ शत्रुकर्शनौ ।
 तुरगैरग्ररंहोभिर्पात्वा भीमस्य शुष्मिणौ ।
 अनीकं सहितौ तत्र भ्रातरौ पर्यवस्थितौ ।
 Colophon.

B2-4 Da1 D1.5.8.8 T2 वा (for च). — (L. 125) T2 परवीरहा (for पृथिवीपते). — (L. 126) T3 G चापि (for चैव). D8 om. (hapl.) the post. half of line 126 and the prior half of line 127. T2 महारणे (for 'हवे'). — (L. 127) K4 राजा गृही; T1.3 G2.3 राजगृहुर; Ca 'गृही' (for 'गृही'). Dn1 वरत्थ (for भृशं चैव). D8 रथगृद्धिमिल्यर्थ (for the prior half). V1 'प्रदेशितः; D3 'प्रणोदितः (for 'प्रचो'). — (L. 129) K4 परित्रात (sic) (for 'त्रातुम्'). — (L. 130) K4 'प्रमुदितैर्; D8 T1 G1.2 M 'प्रमु'; Ca प्रमु (as above). Dn1 D8 धर्मराजस्य पुत्रो वै (for the prior half). T3 धर्मराजचोदितैरश्वैरैवैराकाशगैरिव. — After line 130, K4 Dn1 Ds ins.:

राधेयस्य रथं त्यक्त्वा भीमसेनान्तिकं ययौ ।

[Dn1 कौन्तेयस्य (for राधे). D3 रथस्तूर्ण (for रथं त्यक्त्वा).]
 — (L. 131) Dn1 D8 तु कर्णे (by transp.).
 — (L. 132) B1 D7.3 सहदेवश्च; T2 'देवेन (for 'देवस्य).
 — Da1 D1.2.5.8 S om. line 133. — (L. 133) D8 स ताभ्यां (by transp.). Ca cites ताभ्यां (as above). V1 B2.4 Dn1 जनेश्वरः (for नरे). — (L. 134) T2 M स; T3 G1.3 स्व; G2 तं (for च). K4 क्षतवीक्षतः; S मृशविश्व (T1 G1 'वीक्षितः. Dn1 D8 स मार्गणगणैः (Dn1 'गौ) क्षतः; D8 अवतीर्थ रथाग्रतः (for the post. half). — (L. 135) B8 Dn1 D8 S अवतीर्थ (for 'तीर्णो). T1 अशायद; G2 आश्रयद (for आविशद). Ca cites शुभम् (as above). D8 आविशच्छयनं शुभं चित्तयन्त्युत्तमं तत्. — (L. 136) Hypermetric. B2.3.8 Da1 D1.5 विनीतशल्यः; M अपनीय शल्यं (for 'नीतशल्यः). Dn1 तु भृशं (for सुभृशं). T1 G2 अपेत (G2 अपनीत)-शल्यो राजा तु; T2.3 अपनीय तु तं शल्यं (for the prior half). B2 हृच्छल्यानि निपीडितः; B1 S हृच्छल्येनाभिः; B3 हृच्छल्याति-नि; D8.8 हृच्छल्यानिप्र' (for the post. half). — (L. 137) B1 T1 G2 च पाण्डवौ; B5 महावलौ; Dn1 D8 युधिष्ठिरः; T2.3 G1.8 M परंतपौ (T3 G8 'प) (for महारथौ).

— After line 137, T G ins.:

गच्छन्तं त्वरितौ वीरौ यत्र भीमो व्यवस्थितः ।
 ततस्ते पाण्डवाः सर्वे सनामान्य परस्परम् ।
 कौरवाणां च संग्रामे कर्णस्य च महात्मनः ।
 [(L. 1) T1 G2 गच्छन्तः.]

— (L. 138) T1 G समीपं (for अनीकं). Dn1 पाण्डवौ सुनि; G1 पाण्डवावाशः; G2 'वावन्' (for 'वावाशु). B2.5 Da1 D3-5 M2-4 गच्छन्तं (D4 'त). D8 पाण्डवा *सदृशं (sic) (for the post. half). — (L. 139) Dn1 D3 M नर्द (M3 नर्दन्तै; T G1.3 गच्छन्तै; G2 गच्छन्तै (for नर्दन्तु). Dn1 युध्यति स; T2 युध्यतेव (for युध्यते स). Da1 D1.5 T1.3 G M [s]लौ; D8 [s]वं (for स). — D3 om. lines 140-142. — (L. 140) D8 तथान्यं; T2 तावन् (for ततोऽन्यं). D3 T2 रथपुंगवः. — D3 om. lines 142-143. — (L. 142) Dn1 वातरंहोभिर्; C8 अग्रवरोभिर् (for अग्र-रंहोभिर्). K4 B5 यातौ; Dn1 यातां; D3 यथा (for यात्वा). D8 सहदेवस्य; D7 भीमसेनस्य (for यात्वा भीमस्य). Ca.8 शुष्मिणौ (as above). T1.2 M तुर (T3 'र) गैर्वातरंहोभिर्वै भीमस्य-रत्नितौ; T3 G तुरगैर्वाशुवैर्वै भीमस्यरत्नितौ. — After line 142, K4 Dn1 Ds ins.:

पश्यन्तौ विविधान्प्राण्यतितान्युधि विक्रान् ।

[D3 पश्यतो. Dn1 योधान्प्राण्यतितान्युधि विक्रान् (for शूरान्).]

— (L. 143) K4 B1 D3 अनीकैः; V1 D5 T2.3 G M1.2.4 अनीक. B5 सहितात् (for 'तौ). Dn1 D8 आगम्य सहसा तत्र (for the prior half). D4 भ्रातरं. K4 B1.2 D3.4.7 समवस्थितौ (for पदं). B5 भ्रातरः पर्यवस्थितः (for the post. half). — Colophon. Day of Karna's Generalship: K4 द्वितीययुद्धदिवसे. — Adhy. name: T1 शल्यवाक्यं; T2 युधिष्ठिरः शिविरप्रवेशः; G1 युधिष्ठिरपञ्चनमः. — Adhy. no.: B1 63; B2 56; B3 66; Da1 74; D1 58; D2 44; D3 64; T1.2 M 70; T3 G 71.

19

After 8.47.10, N Ca ins.:

रथास्तु तान्ससशताजिमश्रां-
स्तदा कर्णः प्रादिणोन्मृत्पुत्रम् ।

न चाप्यभूत्कान्तमनाः स राज-
न्यावज्ञास्मान्दृष्टवान्सुतपुत्रः ।

श्रुत्वा तु त्वां तेन दृष्टं समेत-
मश्वत्थामा पूर्वतरं क्षतं च ।

मन्ये कालमपयानस्य राज-
न्क्रूरात्कर्णीत्तेऽहमचिन्त्यकर्मन् ।

न मे कर्णस्यास्त्रमिदं पुरस्ता-
द्युद्धे दृष्टं पाण्डव चित्ररूपम् ।

न ह्यन्ययोद्धा विद्यते सृञ्जयानां
महारथं योऽद्य सहेत कर्णम् ।

शैनेयो मे सात्यकिश्चक्रक्षौ
दृष्टद्युन्नश्चापि तथैव राजन् ।

युधामन्युश्चोत्तमौजाश्च शूरो
पृष्ठतो मां रक्षतां राजपुत्रौ ।

रथप्रवीरेण महानुभाव
द्विपत्सैन्ये वर्तता द्रुस्तरेण ।

[5]

[10]

[15]

19

Ks om. lines 1-3. — (L. 1) K₄ सप्तशता. — (L. 2)

B₂ मृत्युवेदम. — Da₁ D_{1.5} om. lines 3-8. — (L. 3)

D₄ वाथभूत (sic). B_{2.4.5} क्रां (B₄ स्वां) तमनाः; D₄ क्षांतमनः.

D₈ स (for स). B₅ वीरो (for राजन्). — (L. 4) K₃

न चाप्यस्मान् (for यावज्ञास्मान्). K₃ om. from दृष्ट up to

तेन in line 5. K₄ सुतपुत्र. — After line 4, D₈ ins.:

एवं प्रसक्तोऽन्यदवाप्य सैन्यं

न मां प्राप्तः संयुगे सुतपुत्रः ।

— (L. 5) K₃ om. श्रुत्वा तु त्वां तेन. B₆ om. त्वां. S K_{1.2}

त्वा; K₄ तां. D₈ सुतपुत्रं (for तेन दृष्टं). — (L. 6) K₄

अश्वत्थामा. K₃ पूर्वतरं क्षतं; V₁ तरक्षतं. — K₃ om. lines

7-8. — (L. 7) S K_{1.2.4} कालः. S K_{1.2.4} संप्रयातः स;

Dn₁ अपयातस्य; D₇ उपयानस्य. — (L. 8) K₄ क्रूराः कर्णो; V₁

कर्णात्क्रूरात् (by transp.). K₄ D₄ नेहम् (for तेऽहम्). D₄

कर्ने. — After line 8, K₄ ins.:

तत्राश्रौषं चातिबलं च त्वामहं

कर्णेन पूर्णाक्षतविक्षताङ्गम् ।

स्मामवस्थां गमितं वृषकै

रणादपक्रान्तमितोऽपयातम् ।

— (L. 9) B_{1.2.4} Dn₁ D_{2-4.6.7} मया (for न मे). D₆

[अ] जयुद्धे (for मिदं). — (L. 10) S K₂ B₅ युद्धं; D₆ न तद्

(for युद्धे). Dn₁ दृष्टे. K₄ पाण्डवं (for पाण्डव). — (L. 11)

K₃ तपुद्गतां (sic); K₄ न ह्यन्योथा (sic); V₁ न ह्यन्यः सं; B₅

20

After 8.48.13, S and Bom. ed. ins.:

पूर्वं यदुक्तं हि सुयोधनेन

न फल्गुनः प्रमुखे स्थास्यतीति ।

कर्णस्य युद्धे हि महाबलस्य

मौढ्यात्तु तन्नावबुद्धं मयासीत् ।

तेनाद्य तपस्ये भृशमप्रमेयं

यन्मित्रवर्गो नरकं प्रविष्टः ।

तदैव वाच्योऽस्मि ननु त्वयाहं

न योत्स्येऽहं सूतपुत्रं कथंचित् ।

ततो नाहं सृञ्जयान्केकर्याश्च

समानयेयं सुहृदो रणाय ।

एवं गते किं च मयाद्य शक्यं

कार्यं कर्तुं निग्रहे सूतजस्य ।

तथैव राजश्च सुयोधनस्य

ये चापि मां योद्धुकामाः समेताः ।

धिगस्तु मज्जीवितमद्य कृष्ण

योऽहं वशं सूतपुत्रस्य यातः ।

मध्ये कुरूणां ससुयोधनानां

ये चाप्यन्ये योद्धुकामाः समेताः ।

[5]

[10]

[15]

D_{1.5-7} न ह्यद्य (B₂ D₇ न्यो) योद्धा; D₈ न ह्यद्यतो (for न

ह्यन्ययोद्धा). S₁ K₂ न ह्यद्यतो*वि*****न; S₂ न ह्यद्यतो

विविधानं नयानां (sup. lin. नराणां); K₁ न ह्यद्यतो विविधानां

नराणां. Ca cites उद्यतः. — (L. 12) S₂ K_{1.2.4} महारथो.

V₁ यो व्यसहेत; D₁ योधसहेत न; D₆ योध सहे. — (L. 13)

K₁ शैनेय; V₁ शैनेयो. K₄ D_{6.8} चक्रक्षो. — (L. 14)

S K V₁ B₂ Da₁ D_{1.2.5.8} मे (Da₁ D_{1.5} ते) तत्र (for

तथैव). B₂ जानन्. — (L. 15) S K_{1.2.4} om. the first

च. K₁ D₄ शूरः; K₄ सरः. — (L. 16) S K₁₋₃ पृष्ठं (S₂

*पृष्ठं; K₃ *पृष्ठो) तौ मे; K₄ पृष्ठतो मे; D₂ पृष्ठं तौ मां (for पृष्ठतो

मां). D₆ पृष्ठं तावरक्षतां. S K_{1.2.4} Da₁ D_{1.5} रक्षतो (K₄

*तौ). — (L. 17) K₃ अथ (for रथ). — (L. 18) K₄

द्विपत्सैन्ये. B₂ विस्तरेण; B₅ दुर्धरेण.

20

(L. 1) G₂ तुभ्यं (for पूर्वं). — (L. 2) M_{1.2} om. न.

T₈ G₃ फल्गुनः. — (L. 5) T₁ तप्ये (for तपस्ये). T₂ सुभृशम्.

G₁ M अप्रमेय (G₁ *यो). — (L. 6) T₁ शत्रुवर्गो; G₂ मृत्युवर्गो.

— (L. 7) T₂ तथैव. M₃ वाच्योक्ति. — (L. 9) T₁ G₂

transp. सृञ्जयान् and केकर्यान्. — (L. 11) G₂ किञ्चिदपाद्य

(sic) (for किं च मयाद्य). — (L. 12) T₁ विग्रहे. — (L. 14)

Bomb. ed. वापि (for चापि). — T₂ om. (hapl.) lines

15-18. — (L. 15) T₃ G₂ मे जीवितम्. — (L. 17); Bom.

ed. सुहृदां च मध्ये (for ससुयोधनानां). — (L. 18) G₂ सूतपुत्रां

एकस्तु मे भीमसेनोऽय नाथो
येनाभिपक्षोऽस्मि रणे महाभये । [20]
विमोच्य मां चापि रुपान्वितस्ततः
द्वारेण तीक्ष्णेन विभेद कर्णम् ।
त्यक्त्वा प्राणान्समरे भीमसेन-
श्चक्रे युद्धं कुरुमुखैः समेतैः ।
गदाग्रहस्तो रुचिरोक्षिताङ्ग- [25]
श्चरत्रणे काल इवान्तकाले ।
असौ हि भीमस्य महाक्षिनादो
मुहुर्मुहुः श्रूयते धार्तराष्ट्रैः ।
यदि स्म जीवेत्समरे निहन्ता
महारथानां प्रवरो नरोत्तमः । [30]
तवाभिमन्युस्तनयोऽय पार्थ
न चास्मि गन्ता समरे पराभवम् ।
अथापि जीवेत्समरे घटोत्कच-
स्तथापि नाहं समरे पराङ्मुखः ।
भीमस्य पुत्रः समराग्रयायी [35]
महास्त्रविचापि तवानुरूपः ।
यत्नं समासाद्य रिपोर्वलं नो
निमीलिताक्षं भयविभ्रुतं भवेत् ।
चकार योऽसौ निशि युद्धमेक-
स्त्यक्त्वा रणं यस्म भयाद्भवन्ते । [40]
स चेत्समासाद्य महानुभावः
कर्णं रणे बाणगणैः प्रमोह्य ।
धैर्यं स्थितेनापि च सूतजेन
शक्त्या हतो वासवदत्तया तथा ।
ममैव भाग्यानि पुरा कृतानि [45]

पापानि नूनं फलवन्ति युद्धे ।
तृणं च कृत्वा समरे भवन्तं
ततोऽहमेवं निकृते दुरात्मना ।
वैकर्तनेनेह तथा कृतोऽहं
यथा ह्यशक्तः क्रियते ह्यवान्धवः । [50]
आपद्रुतं यश्च नरं विमोक्षये-
त्स बान्धवः स्नेहयुतः सुहृद् ।
एवं पुराणा ऋणयो वदन्ति
धर्मः सदा सद्भिरनुष्ठितश्च ।

21

T₂ & G M₁ ins. after 722*: T₁ after 719*: M₂-4
after 8.49.80:

रथाश्च नागाश्च हयाश्च राज-
न्भीमेनाजौ निहताः संघशोऽय ।
राजानश्च बहवो महाबलाः
स मामुपालब्धुनरिदमोऽहंति ।
धृतराष्ट्रपुत्रा बलिनश्च येन [5]
महाबला निहताः प्रायशो वै ।
शूरो युद्धेऽन्वप्रतिवार्यवीर्यः
स मामुपालब्धुनरिदमोऽहंति ।
प्रतापयस्तद्वलमुग्ररूपं
योऽसौ रणे धातराष्ट्रस्य वीरः । [10]
एकः सहेताप्रतिसह्यपीरुह-
स्तेनास्मि वाच्यो न त्वया वै कदाचित् ।
महारथा यत्र यत्रैव युद्धे
भिन्दन्ति सैन्यं तव कामतोऽय ।
तत्रैव तत्रैव रणे महात्मा [15]
हृदं भीमः परसंचानमुद्रात् ।

(for योद्धुक्तामाः). — Bom. ed. om. lines 19-28.
— (L. 19) G₁ स (for तु). — (L. 20) T₁ G₂ [अ-
विपन्नो (for [अ]भि). G₁ महाहवे (for 'भये). — (L. 21)
M₁ विमुच्य. T₁ G₂ तु; T₃ G₃ स (for ततः). — (L. 23)
T₂ सहते (for समरे). — (L. 24) T₂ चक्रे च युद्धं. T₁ &
G₂ M₁ कुरुभिः; M₂-4 'सिर्वै (for 'मुख्यैः). — T₃ M om.
lines 25-26. — (L. 26) T₁ क्षरन् (for चरन्). — (L. 27)
T₁ G₂ om. हि. T₁ G₁ & महाक्षिनादो. — (L. 29) G₂
युधि (for यदि). M₂ & स भवेत् (for समरे). G₁ [स]रिहता
(for नि). — (L. 30) T₂ & G₃ रथोत्तमः; G₂ नृपो.
— (L. 31) T₁ [स]पि (for स्य). — T₂ M om. lines
35-44. — (L. 36) G₂ चास्मि (for चापि). — (L. 37)
G₂ om. (hapl.) from रिपोर्वलं up to समासाद्य in line 41.
— (L. 45) T₁ M₂ & मम ह्यभाग्यानि; T₃ G₃ तत्रैव भा.
— (L. 46) Bom. ed. बलवन्ति (for फल). — (L. 48) T₂
महात्मना (for दुरा). — (L. 49) T₁ [आ]ह (for [इ]ह).
— (L. 50) G₂ यतो; M₂ & तथा (for यथा). T₂ M₁ & &

तु (for the second हि). — (L. 51) T₂ कश्चन यो; T₃
G₃ यश्च नरं; G₁ यश्च न यो (for यश्च नरं). — (L. 52) T₁
G₁ & च वै; T₂ M च (for वै). — (L. 53) T₁ & M₁ पुराणे.
M धृपयो. — (L. 54) M₁ अनुष्ठितं.
— After the above, S and Bom. ed. repeat 8.48.13.

21

T₂ M₂-4 om. lines 1-4. — (L. 1) M₁ om. हयाश्च.
(L. 2) M₁ निहताः. — (L. 3) M₁ राजानश्च बलिनो येन संख्ये.
— (L. 5) G₁ धृतराष्ट्रपुत्रो. T₂ क्षरिबलेन; T₃ G₃ बलिना च
(for 'नश्च). — (L. 6) T₂ M महारणे (for 'बला). — (L. 7)
T₁ G₁ युद्धे हि (for युद्धेयु). M₁ शूरो युद्धेऽन्वनिवार्य... — (L.
8) M₂-4 उपाब्धुनः. — (L. 9) T₃ G₃ प्रतापयस (for प्रताप).
M₁ उग्ररूपो; M₂ 'तापं. — (L. 10) T₂ युवा; M तदा (for
रणे). T₂ G₂ संख्ये; M संखे (for बीरः). — (L. 11)
T₂ [अ]प्रतिवार्यवीर्यं; M 'वा(M₁ 'सी)वीर्यरूपः. — (L.
12) M₁ वार्यो (for वाच्यो). M [अ]हं (for वै). — (L.
15) T₂ M स तत्र (for the first तत्रैव). — (L. 16) M₂ &

तेनास्मि वाच्यो न त्वयाहं कदाचि-
न्मा मा वोचः क्रूरमिहाद्य पार्थ ।
नास्मद्विधो वै भवता तु वाच्यो
यथा भवान्सर्वलोकस्य वाच्यः ।
एवं हि मा ते ब्रुवतो नरेन्द्र
कथं न दीर्येच्छतथाद्य जिह्वा ।
अहो बतेदं सुनृशंसरूपं
भवानपि ह्यत्र कर्णाद्विभेति ।

22

After the first occurrence of 8.49.81, S ins.:

नकुलेन राजन्गजवाजियोधा
हताश्च शूराः सहसा समेत्य ।
त्यक्त्वा प्राणान्समरे युद्धकाङ्क्षी
स मामुपालब्धुमरिदमोऽहंति ।
कृतं कर्म सहदेवेन दुष्करं
यो युष्यते परसैन्यावमर्दी ।
न चात्रवीर्त्तिकिदिहागतो बली
पदान्तरं तस्य चैवात्मनश्च ।
ष्टष्टभुजः सात्यकिर्द्रौपदेया
युधामन्युश्चोत्तमोजाः शिखण्डी ।
एतेऽद्य सर्वे युधि संप्रपीडिता-
स्तै मासुपालब्धुमर्हन्ति न त्वम् ।
त्वन्मूलमस्माभिरिदं हि वैरं
प्राप्तं तथा व्यसनं चातिघोरम् ।
यूते प्रमत्तेन कृतं त्वयासकृ-

[20]

[5]

[10]

[15]

परसंखा (M₃ 'स्यान्' T₁ अष्टात्. — (L. 18) M₁ ममा-
वोचः (for मा मा वोचः). — (L. 20) T₂ M भवेद् (for
यथा). — (L. 21) T₁ याते; T₃ G₃ मां ते. — (L. 23)
T₁ वतैनं. — (L. 24) M कामान्त्र (M₁ 'मा व्र'वीति (for
कर्णाद्विभेति). T_{1,3} G कामादवोचस्त्वमिहाद्य यदै.

22

(L. 1) T₂ चाजियूधा; M 'योधा (for 'योधा). — (L. 2)
T₁ G₁ वीराः; T₂ शूराः (for शूराः). — (L. 6) T₁ G₂
परसैन्याव (G₂ 'भी'मर्दनः; M₁ 'न्याभिमर्दः. — (L. 7) T₂
om. शहागतो बली. — (L. 8) T₂ M₁ चास्य (for तस्य).
T₃ G₃ चापि (for चैव). — (L. 10) T_{2,3} G₃ चोत्तमोजाः.
T₁ शिखण्डिनः. — (L. 11) G₁ सर्वे. T₁ योधे सर्वे युधि संप्रीडि-
तास्ते. — (L. 14) M_{1,3} प्राहं. — (L. 15) T_{1,2} G₂ यून-
T₂ च; M_{1,3} [अ]द्य; M_{2,4} स (for [अ]सकृत्). — (L. 16)
T_{2,3} G₃ तस्माद् (for कस्माद्). T₁ अद्य युक्तं (for अहंसि त्वम्).
M₁ स कसान्मामुपालब्धुमर्हसि त्वं. — (L. 17) G₂ राजा. T₂
om. सततं. G₂ प्रवृत्तं (for प्रमत्तस्). — (L. 18) T_{1,2} M₂₋₄

कस्मादुपालब्धुमिहाहंसि त्वम् ।
त्वमेव राजन्सततं प्रमत्त-
स्त्वमेव सूडो भारतानामसाधुः ।
त्वां प्राप्य राज्यं च विनष्टमेत-
त्प्राप्ता महत्पाण्डवाश्चैव दास्यम् ।
त्वत्तः कृते स्याद्वनवासदुःखं
राज्यस्य नाशो ह्यभिमन्योश्च घोरः ।
आत्मानमेवं सुनृशंसरूपं
ज्ञात्वा किमर्थं गर्हसे माद्य वीर ।
लज्जस्व राजन्यदि तेऽस्ति लज्जा
तूष्णीं भूतः पश्य सर्वं कृतं नः ।
भीमो नित्यं समरस्य कर्ता
दर्पस्य भेत्ता पुनरेव नित्यम् ।
स्वयं ह्यशक्तेन नरेन्द्र युद्धे
नरेण कार्या सततं क्षमेव ।

[20]

[25]

[30]

23

T_{1,3} G M ins. after 8.51.81; T₂ after the first occurrence of 8.51.82:

अद्य कर्णं रणे ग्रस्तं पश्यन्तु कुरवस्त्वया ।
प्रतपन्तमिवादिह्यं स्वर्गद्वारगतं यथा ।
अद्य ते समरे वीर्यं पश्यन्तु कुरुयोधिनः ।
सूतपुत्रे हते पार्थ जानन्तु त्वां महारथम् ।
अद्य कङ्का बला गुह्रा वायसा जम्बुकास्तथा ।
विप्रकर्षन्तु गात्राणि सूतपुत्रस्य भारत ।
अद्यातिरथिराक्षितो निहतश्च त्वया रणे ।

भरतानाम्. T₁ चैव साधुः; T₃ G_{2,3} असाधुः. — (L. 19) T₂ प्राप्-
(for प्राप्य). — (L. 20) T₁ G₁ चापि (चैव). T₂ प्राप्ताश्च ते
पाण्डवे याति दास्यं. — (L. 21) T₁ G₁ कृतोऽसद्; G₂ M_{1,2,4}
कृतं (G₂ M₂ 'न' स्याद्. (for कृते स्याद्). M₁ दुर्न (for
दुःखं). — (L. 22) T₁ G₂ M [5]भिमर्शश्च; T₂ 'मानस्य
(for 'मन्योश्च). — (L. 23) T₁ स चात्मानं वै सुनृशंसरूपं;
G₂ न चात्मानं नैव नृशंसरूपं. — (L. 24) T₂ गर्हसि. G₂
मां च वीरं. — (L. 25) M₁ लज्जस्व. — (L. 26) T कृतम्;
G₂ कृतं त्वं. — (L. 27) T₁ भीमो हि नित्यं; T₂ M जहि
मानित्वं (for भीमो नित्यं). G₂ समरे यस्य (for समरस्य).
— (L. 28) T₂ दंडभर्ता; M दंडस्य भेत्ता (for दर्पस्य भेत्ता).
— (L. 30) T_{2,3} G₃ कार्यं.

23

(L. 3) G₂ मे (for ते). T₂ वीराः (for वीर्यं). — (L. 4)
T₃ G वैकर्तने (for सूतपुत्रे). M₁ त्वा (for त्वां). — (L. 5)
T₂ काका बला (for कङ्का बला). — (L. 6) T₃ G₃ प्रविकर्षतु;
M₂₋₄ विकर्षतु च (for विप्रकर्षन्तु). G₂ सूतपुत्रं तु (for
'पुत्रस्य). T₁ भारतं; T₂ मारिष (for भारत). — (L. 7) T₁
M अद्यापि (T₁ 'पि)रथिराक्षितो; T₃ G अद्य सारथिना क्षितो

कुरुणां शोकमाधत्तां पाण्डवानां मुदं तथा ।
अथ त्वां प्रतिनन्दन्तु पाण्डवाः पाण्डवैः सह ।
यथा वृत्रवधे वृत्ते देवाः सर्वे शतक्रतुम् । [10]
अथ कर्णं रणे हत्वा प्राप्य वैवोत्तमं यशः ।
विशोको विज्वरः पार्थ भव वन्धुपुरस्कृतः ।
नारसिंहवधुः कृत्वा यथा शक्तो महाहुरः ।
हिरण्यकशिपुर्देव्यो विष्णुना प्रभविष्णुना ।
तथा त्वमपि राधेयं घोरं कृत्वा महद्गुणः । [15]
जहि युद्धे महाबाहो त्रायस्व च भयात्स्वकान् ।

24

§ K1.2 T2 ins. after 8.52.22: K2.4 V1 B (B2 both times) D Ca.c ins. after 801*:

अथ राज्ये करिष्यामि धृतराष्ट्रं जनेश्वरम् ।
अथ कर्णस्य चक्राङ्गाः क्रव्यादाश्च पृथग्विधाः ।
शरैश्छिन्नानि गात्राणि विचरिष्यन्ति केशव ।
अथ राधासुतस्याहं संग्रामे मधुसूदन ।
शिरश्छेत्स्यामि कर्णस्य भिपतां सर्वधन्विनाम् । [5]
अथ तीक्ष्णैर्विपादैश्च क्षुरैश्च मधुसूदन ।
रणे छेत्स्यामि गात्राणि राधेयस्य दुरात्मनः ।
अथ राजा महत्कृच्छ्रं संत्यक्ष्यति युधिष्ठिरः ।

(for the prior half). M1 निहते च (for 'तश्च').
— (L. 8) M1 शोकमाधत्ते. G2 तथा (for तथा). — (L. 9)
G1 प्रतिनिर्दु (for 'नन्दन्तु'). — (L. 13) M नारसिंह वधुः.
— (L. 16) T1.2 G1.2 M1 भयात्स्वकान्; M2-4 भयस्वकान्.

24

For the repetition in B2, cf. 8. 48. 7. — (L. 1)
B2 (first time).s D2.6 T2 कृष्णं; B4 रात्रे; B5 राजन्;
D4 बाह्वि; D4 (marg.) वाच्यं; D3 राज्यं (for राज्ये). Dn1
धृतराष्ट्रः; D8 नरेश्वरः. — (L. 2) B3 कृष्णमु. (for कर्णस्य).
B2 (first time) चक्राङ्गा; Ca.c चक्राङ्गाः (as above).
B4 पृथग्विधाः (for 'विधाः'). — (L. 3) Da1 D5 छिन्नानि. V1
B (B2 both times) Da1 Dn1 D1.5.s T2 Ca.c विह (T2
'कि'रिष्यति (for विच'). D3 केशवः; T2 भूतले. — (L. 5)
K4 छिन्त्यामि; D8 छेत्स्यामि. — (L. 6) K2 कर्णैर् (for
तीक्ष्णैर्). S1 विपाणैश्च; K3 विपाकैश्च; B1 शैश्च; Da1 पादैश्च;
D3 वैश्च (for 'टैश्च'). B2 (both times) D8 क्षुरैश्च (for
क्षुरैश्च). — (L. 7) B2 (first time) बले (for रणे). V1
B2 (both times).s Da1 D1.5.s.s मेत्स्यामि (for
छेत्स्यामि). — B1 om. lines 8-9. — (L. 8) D8 अन्य-
(for अय). T2 च यत् (for महत्). B2 (first time)
कृष्णं; Co कृच्छ्रं (as above). K4 संतिक्ष्यति; B2 (both
times).s-s D6.7 संत्यक्षति. — (L. 9) B2 (first time)
वीरः; T2 चिरं. B2 (both times) D8 संभूतस्व; Da1 D1.5
संभूतस्व (for 'संभू'). — (L. 10) D1 हत्वा दृष्ट्वा (for अहं

संतापं मानसं वीरश्चिरसंभूतमात्मनः ।
अथ केशव राधेयमहं हराग सवान्धवम् । [10]
नन्दयिष्यामि राजानं धर्मपुत्रं युधिष्ठिरम् ।
अथाहमनुगान्कृष्ण कर्णस्य कृपणान्युधि ।
हन्ता ज्वलनसंकाशैः शरैः सर्पविषोपमैः ।
अथाहं हेम रुवचैरावलमणिक्पण्डलैः ।
संस्तरिष्यामि गोविन्द वसुधां वसुधाधिपैः । [15]
अद्याभिमन्योः शत्रूणां सर्वेषां मधुसूदन ।
प्रमथिष्यामि गात्राणि शिरांसि च क्षितैः शरैः ।
अथ निर्घातराष्ट्रं च आत्रे दास्यामि मेदिनीम् ।
निरहुतां वा पृथिवीं केशवानुचरिष्यति ।

25

After 802*, T1.3 G M ins.:

अथ राजा धर्मपुत्रो हताग्निरो भविष्यति ।
अथ दुर्योधनो दीप्तां श्रियं राज्यं च हास्यति ।
इते वैकर्तनं कर्णे भीष्मे द्रोणे च संयुगे ।
कतरचद्वलं कृष्ण प्रविष्टं मोक्षयते तु यत् ।
अथप्रवृत्ति राजानं धर्मशीलं युधिष्ठिरम् । [5]
अनुमोदन्तु सुहृदो ज्ञातृपूर्वाश्च ब्राह्मणाः ।
अथ तं निहतं श्रुत्वा कर्णं वैकर्तनं मया ।

हत्वा). — (L. 11) § K1.2.4 धर्मेतिहं; D3 'राजं (for
'पुत्रं). — T2 om. line 12. — (L. 12) Da1 D1.5
अन्वगात् (for अनुगान्). D3 कृष्णं; Co 'गान् (as above).
— (L. 13) T2 हत्वा (for हन्ता). B2 (first time) कुलन-
(for ज्वलन). T2 आशीविषोपमैः (for सर्प). — (L. 14)
Dn1 D3.4 हेमविषोपमैः (D4 'कुतैर्') (for 'कवचैर्'). K3 आवल-
हेमकुण्डलैः; B1 Dn1 D3.4.7 गार्धनैरजिह्वैः (for the post.
half). — (L. 15) Da1 D1.5 संस्तरिष्यामि. B4 transp.
गोविन्द and वसुधां. — (L. 16) D8 अभिमन्योः. T2 शरस्य
शत्रूणां (for शत्रूणां सर्वेषां). B2 (first time) lacuna for
the post. half. K2.4 मधुसूदनाः (K4 'नः'). — B2
(first time) om. lines 17-19. — (L. 17) § K1.2.4
D8 गात्रेभ्यः; T2 कायेभ्यः (for गात्राणि). § K1.2.4 V1 D6.8
T2 निक्षितैः (for च क्षितैः). — (L. 18) T2 निर्घातराष्ट्रं. §
K3 B1.3 Da1 D1.5.s T2 वा; K1 V1 वै (for च). K4 अथ
निर्घातराष्ट्रस्य (sic). D2 माधव (for मेदिनीम्). — (L. 19)
Om. in D2. D3 T2 निरहुतां वा पृथिवी. D8 अथ (for अनु-).
T2 केशवैषा भविष्यति (for the post. half).

25

(L. 1) T1 M सूर्यपुत्रैः; G1 धर्मपुत्रैः (for 'पुत्रो').
— (L. 3) T1 M1 भीष्मद्रोणे (M1 'नौ'). — (L. 4) T1
कतरस्य; G1.2 M1 कतरं. M2-4 मत् (for यत्). — (L. 5)
G1 धर्मेराजं (for 'शीलं'). — (L. 7) M1 दृष्ट्वा (for हत्वा).

करोतु पटहोन्मिश्रं देवतास्थानपूजनम् ।
 अद्य कृष्ण हते कर्णे कुरुतां चिरसंभृतम् ।
 याजनं वै महाबाहो देवतानां यथाविधि । [10]
 अद्य त्वम्या च कृष्णा च त्वरमाणे परस्परम् ।
 सखजेतां हृषीकेश संपूर्णेऽस्मिन्मनोरथे ।
 अद्य त्वां पाण्डवो ज्येष्ठस्तथार्थश्च वृकोदरः ।
 उदीक्षेतां हते कर्णे कृष्ण सौम्येन चक्षुषा ।
 अभिवाद्य गुरुनद्य कनिष्ठैश्चाभिवादितः । [15]
 सखजानो ह्यहं दोभ्यां प्राप्स्यामि विपुलं यशः ।
 अद्य कर्णे हते कृष्ण प्रशंसन्तोऽर्जुनं सुराः ।
 त्रिदिवं यान्तु संहृष्टाः संगताश्च तपोधनाः ।
 अद्य लोकास्त्रयः कृष्ण जानन्तु मम पौरुषम् ।
 दृष्ट्वा कर्णं हतं युद्धे द्वैरथे सख्यसाचिना । [20]
 26

§ K V1 B1-4 Da1 Dn1 D1-5.1.3 T3 Ca. c. n ins. after
 8.54.28 : B5 D5 after 832* :

महाद्विपानां सरलद्रुमोपमाः

करा निकृताः प्रपतन्त्यमी क्षुरैः ।

— (L. 8) G1 पटहोन्मिश्रा. T1 G2 देवतास्थानपूजितं; G1
 "स्नपूजनं (for the post. half). — (L. 9) M1 कृष्णा.
 M2-3 कुरुताश्च. T1 G2 त्रि(G2 चो)रसंभृतां. — (L. 10)
 T1 धावनं; M याचनं (for याजनं). T1 M2-4 यथा विधिः.
 — (L. 11) T1 त्वं ही च (sic); G2 त्वंवाध. — (L. 13)
 T3 G1.3 त्वं. G2 पाण्डवश्रेष्ठस्. — (L. 14) T1 उदीक्षतां. — (L.
 15) G2 M1 कुरुन् (for गुरुन्). M1 कन्यतैश्च (for कनिष्ठैश्च).
 — (L. 16) G1 सखजे त्वाम्; G2 "जेन्यो हि (for "जानो हि).
 — (L. 18) M1 संहृष्टाश्च. — (19) G2 कृष्णं जानन्तु पौरुषं
 (for the post. half).

26

B1.5 om. lines 1-4; T2 reads the same after line
 8. — (L. 1) K4 महाद्रुमानां (for "द्विपानां). Da1 D1.5 सरल-
 (for सरल). T2 नागा गिरीणां सदृशा महाशाः. — (L. 2) T2
 शूरैः (for कर्ता). K4 निकृताः; D4 विकृताः (for निकृताः).
 D5 क्षुरैः; T2 क्षुरां (for क्षुरैः). — (L. 3) B5 किरीटिनः. B2
 om. तेन पुनः. § K2 ते च (for तेन). § K2 ससादिशः
 (sic); § K4 Dn1 D1.5 समाहताः (K4 "दिशः; Dn1 "दिनः;
 D5 "दिताः D5 "दितः) (for ससादिनः). K1 किरीटिना तेम पुरुः
 समादिशः (sic); T2 किरीटिनातीव पुनस्तु कौरवाः. — (L. 4)
 § K V1 B2.5 Da1 D1.5.6.8 T2 प्र(K4 D5 T2 वि)भिन्नाः;
 D4 निकृताः (for निकृताः). K4 D5 कुशलैः; D2 कुलिशा
 (for कुलिशैः). — B5 D5 om. lines 5-8. — (L. 5) B1
 विक्रम्य (for कृष्णस्य). T2 कृष्णस्यैतं पांचजन्यं च शंखं. — (L.
 6) B2 महाहमेतं; D2.5.8 महाहमेतं; T2 विराजमानं (for

किरीटिना तेन पुनः ससादिनः
 शूरैर्निकृताः कुलिशैरिवाद्रयः ।
 तथैव कृष्णस्य च पाञ्चजन्यं [5]
 महाहमेतद्विराजवर्णम् ।
 कौन्तेय पश्योरसि कौस्तुभं च
 जाज्वल्यमानं विजयां स्रजं च ।
 ध्रुवं रथाग्र्यः समुपैति पायो
 विद्रावयन्त्येनमिदं परेषाम् । [10]
 सितान्ध्रवर्णैरसितप्रयुक्तैः
 हयैर्महाहै रथिनां वरिष्ठैः ।
 रथान्ध्रयान्पत्तिगणांश्च सायकै-
 र्विदारितान्पश्य पतन्त्यमी यथा । [15]
 तवानुजेनामरराजतेजसा
 महावनानीव सुपर्णवायुना ।
 चतुःशतान्पश्य रथानिमान्दृष्टा-
 न्सवाजिसूतान्समरे किरीटिना ।
 महेषुभिः सप्त शतानि दन्तिनां
 पदातिसादींश्च रथाननेकशः । [20]

महाहमेतद्). Da1 D5 द्विराजवर्णः; Dn1 "राजवर्ण. Co cites
 द्विराजः. — (L. 7) T2 वार्ष्णेयस्य (for कौन्तेय पश्य).
 — (L. 8) § K2 lacuna; § 2 तथा लसति (for जाज्वल्यमानं).
 § 2 K3 D5 T2 Co विजयं (K3 D5 Co "य-). T2 रथं; Co
 स्रजं (as above). — (L. 9) B2 यथाग्र्यः (for र").
 D2 समुपेय (for "पैति). — (L. 10) T2 विद्रावयन् (for
 विद्राव"). D5 सैन्यरथं परेषां. — (L. 11) Ca. c oite
 असितः. § K D2. 8 रजतप्रयुक्तैः; Da1 D1.5 असितप्रयुक्तैः;
 T2 असिपत्रयुक्तैः; Cn असितप्रयुक्तैः (as above). — (L.
 12) D1.8 महाहै. V1 D5 वरिष्ठैः (D5 "ग). — K3 lacuna
 for lines 13-15. — (L. 13) § K1.2.4 D5 रथा हयाः
 (for रथान्ध्रयान्). § K1.2.4 D4 पत्तिगणाश्च; D5 "संवांश्च
 (for "गणांश्च). — (L. 14) § K1.2.4 D5 T2 विदारिताः;
 V1 विद्रावितान् (for विदारितान्). D5 transp. पतन्त्यमी and
 यथा. § 2 तपन्त्यमी. B5 क्षुरैः; T2 रथाः (for यथा). — (L.
 15) § K1.2 [अ]ग्रजेन (for [अ]नुजेन). D5 अमरं तेजसा
 महा (sic); T2 अमरतुल्यवर्चसा (for "राजतेजसा). — (L. 16)
 K1 महाधनानि; Da1 "बलीनि; D5 "बलानि (for "वनानि).
 D5 यथा हि; Ca. c सुपर्ण- (as above). — (L. 17) T1
 गतागतान् (for चतुःशतान्). K4 रथोत्तमान्दृष्टान्; B5 D5 T2
 रथात्रिपातितान् (for रथानिमान्दृष्टान्). — T2 om. line 18.
 — (L. 18) § 2 सर्वाजितान् (for सर्वाजिष्). — (L. 19)
 B2 सप्तशतेन (for "शतानि). D5 राजमार्गे पुरः सप्तशतानि सप्त
 दन्तिनां (corrupt). — (L. 20) B5 T2 पदातिसंवा(T2
 "वां)श्च. § K V1 B2.4 Da1 D1.5.3 T2 हतान्; B5 D5 हयाः

अयं समभ्येति तवान्तिकं बली
निम्नकुलंश्चित्र इव प्रहोऽर्जुनः ।
समृद्धकामोऽसि हतास्त्रवाहिता
बलं तवायुश्च चिराय वर्धताम् ।

27

After 8.57.15, Ds T.3 G M and Bom. ed. ins.:

धनुर्ज्या चन्द्रताराकपताका किङ्किणीयुता ।
पश्य कर्णार्जुनस्यैषा सौदामिन्यम्बरे यथा ।
एष ध्वजाग्रे पार्थस्य प्रेक्षमाणः समन्ततः ।
दृश्यते वानरो भीमो वीक्षतां भयवर्धनः ।
एतच्चक्रं गदा शङ्खः शार्ङ्गं कृष्णस्य च प्रभो । [5]
दृश्यते पाण्डवस्थे वाहयानस्य वाजिनः ।
एतच्छूजति गाण्डीवं विकृष्टं सव्यसाचिना ।
एते हस्तवता मुक्ता धन्यमित्रान्दिताः शराः ।
विशालायतताम्राक्षैः पूर्णचन्द्रनिभाननैः ।
एषा भूः कीर्यते राज्ञां शिरोभिरपलायिनाम् । [10]
एते परिवसंकाशाः पुण्यगन्धानुलेपनाः ।
उद्यता रणशौण्डानां पाल्यन्ते सायुधा भुजाः ।
निरस्तजिह्वानेत्रान्ता वाजिनः सहसादिभिः ।
पतिताः पाल्यमानाश्च क्षितौ क्षीणा विशेरते ।

Ds महान् (for रथान्). — (L. 21) K₂ om. from तवान्तिकं up to कामोऽसि in line 23. — (L. 22) Śi K₃ कुरुक्षेत्र इव; K₁ 'क्षेत्र इव (sic); K₄ 'च्छेत इव (sic); Da₁ D_{1.5} हंसक्षेत्र इव; Ds.8 कुरुक्षेत्र इव; T₂ 'न्युक्त इव (for कुरुक्षेत्र इव). — (L. 23) Ś K₁ समृद्धि- (for समृद्ध-). T₂ तवारयो (for 'हिता) — (L. 24) V₁ तथा (for तव). Ś K_{1.2.4} चिरं विवर्धतां (for चिराय वर्ध-).

27

(L. 1) M₃ damaged. Ds G₁ M₁ धनुर्ज्या. Bom. ed. चन्द्रताराका. Ds M₁ -पताका. Ds T₁ G₁ M₁ किङ्किणीयुता. — (L. 2) M₃ damaged. G_{1.2} सौदामनी. M₁ सौदा-
मिन्येव चांगरे (for the post. half). — (L. 4) Ds पश्यते (for दृश्यते). Ds M₁ वीक्षयतां; G₂ प्रेक्षतां; M₃ विक्षतां; Bom. ed. वीराणां (for वीक्षतां). — (L. 5) Ds G₁ M₁ शंखं. M₂₋₄ शार्ङ्गः. G₂ शोभते; M₁ च प्रभोः (for च प्रभो). — (L. 6) T₁ M_{2.4} दृश्यते. T₁ वाहयानस्य; G₂ वहमा. G₂ सादिनः (for वाजिनः). — (L. 7) Ds विलुप्तं. — (L. 8) G₁ om. from the post. half up to line 16. T₃ G₃ हंति. M₁ शङ्ख (for [अ]मित्राव). T₁ शरीः. — (L. 9) G₂ -नाम्राक्षः and -निभाननः. M₁ निकृष्टैः कूरुक्रमेण (for the post. half). — (L. 10) G₂ भाति मही (for भूः कीर्यते). — (L. 11) G₂ -संवाशाः. M₁ एते सुपरिधाकाराः (for the prior half). — (L. 12) Ds उद्यतां; T₁ उद्यतां; T₃ G₃ उद्यता. Ds रणशौण्डाणां. M₁ उद्यतायुतशौण्डाः (for the prior

एते पर्वतशृङ्गाणां तुल्यौ हैमवता गजाः । [15]
संछिन्नहस्ताः पार्थेन प्रपतन्त्यद्वयो यथा ।
गन्धर्वनगराकारा रथा इतनरेक्षराः ।
विमानानीव पुण्यान्ते स्वर्गिणां निपतन्त्यमी ।
व्याकुलीकृतमत्यर्थं पश्य सैन्यं किरीटिना ।
नानामृगसहस्राणां यूयं केसरिणा यथा । [20]

28

After 8.60.31, Ds S ins.:

आलोक्य तौ चैव परस्परं ततः
समं च शूरो च ससारथी तदा ।
भीमोऽर्जवीर्यादि दुःशासनाय
दुःशासनो याहि वृकोदराय ।
तयो रथौ सारथिभ्यां प्रचोदितौ
समं रथौ तौ सहसा समीयतुः । [5]
नानायुधौ चित्रपताकिनध्वजौ
दिवीव पूर्वं बलशक्तयो रणे ।
भीमः ।
दिष्ट्यासि दुःशासन अथ दृष्ट
ऋणं प्रतीच्छेः सहदृष्टिमूलम् । [10]
चिरोदितं तं यन्मया ते समायां

half). T₃ सायका मुजान् (for सायुधा मुजाः). — (L. 14) T₃ G₂ पातिताः. G₂ [अ]व- (for वि-). — (L. 16) Ds संछिन्नमित्राः; T₃ G₃ 'कुमाः; M₂₋₄ 'गमाः. M₄ प्रतन्ति. — (L. 17) T₁ रथनागा; G₁ रायाश्वापि (sic); G₂ रथानव- (for रथा हत-). G₁ हतेश्वराः (for -न्ते). — (L. 18) Ds विमाना इव; Bom. ed. 'नादिव. M₁ पुण्यानां (for पुण्यान्ते). M₁ प्रगतंति (for निप-). — (L. 19) Ds त्वस्य (for पश्य). Bom. ed. परसैन्यं (for पश्य सैन्यं). — (L. 20) Ds T₃ G_{1.3} केसरिणां. — After the above, Ds T_{1.3} G M repeat 8.57.15 followed by 865*.

28

(L. 1) Ds तावेव; T₂ तौ वत्र (for तौ चैव). — (L. 2) T₁ ससारथिः; M₂₋₄ स्वसारथी. — (L. 3) Ds सृतं समीपे (for दुःशासनाय). — (L. 4) M₁ reads [अ]र्जवीर after दुःशा-
सनो. — (L. 5) Ds सारथिसंप्रचोदितौ. — (L. 6) Ds G₁ रणे रथौ; T₁ महारथौ; G₂ समौ रथौ (for समं रथौ). T₁ M_{1.2.4} स्मेयतुः. — (L. 7) M₁ नागायुधौ. G₂ दृष्ट- (for चित्र-). T_{1.3} G_{2.3} -पताकिनौ; M₂₋₄ -पताकिता (M₄ 'तं). Ds T₃ G₁ नानाविधच्छत्रपताकिनौ (T₂ 'कस-') ध्वजौ. — (L. 8) G_{1.2} बलिश-
क्रयो; M₃ बलवृत्रयो. — (L. 9) Ds दि; T₃ स; G₂ [अ]व (for [अ]ति). Ds दुःशासनम्. T₁ चाय. Ds T₂ दृष्टम्. — (L. 10) T_{1.2} G_{1.2} रथं (for क्रयं). G₁ प्रतिघ्नो (for प्रतीच्छेः). T₁ -बद्धमूलं (for -दृष्टि-). Ds अनर्पणं प्रतीच्छेत्सहदृष्टमूलं. — (L. 11) Ds T₃ G₁ M चिरोदितं (for 'दितं). — (L. 12)

कृष्णभिमर्शेन गृहाण मत्तः ।
 स एवमुक्तस्तु ततो महात्मा
 दुःशासनो वाक्यमुवाच वीरः ।
 सर्वं स्मरे नैव च विस्मरामि [15]
 उदीर्यमाणं शृणु भीमसेन ।
 स्मरामि चात्मप्रभवं चिराय
 यज्ञातुषे वेदमनि राज्यहानि ।
 विश्वासहीना मृगयां चरन्तो
 वसन्ति सर्वत्र निराकृतास्तु । [20]
 महद्भयाद्वाप्यहनि स्मरन्त-
 स्तथोपभोगाच्च सुखाच्च हीनाः ।
 वनेष्वटन्तो गिरिगह्वराणि
 पाञ्चालराजस्य पुरं प्रविष्टाः ।
 मायां यूयं कामपि संप्रविष्टा [25]
 यतो वृतः कृष्णया फल्गुनो वः ।
 संभूय पापैस्तदनार्यवृत्तं
 कृतं तदा मारुकृतानुरूपम् ।
 एको वृतः पञ्चभिः साभिपन्ना
 ह्यलज्जनानैश्च परस्परस्य । [30]
 स्मरे सभायां सुबलात्मजेन
 दासीकृताः स्थ सह कृष्णया वः ।
 संजयः ।
 तेनैवमुक्तस्तु तवात्मजेन
 सुबालचित्तेन वृकोदरोऽपि ।
 प्रगृह्य चापं शृकुटीं ललाटे [35]
 कृत्वा तु रोषोज्ज्वलताम्रनेत्रः ।

T₁. 2 ins. after 930* : D₁ ins. after 8.61.2^{ab} :

ततः क्रुद्धो भीमसेनस्मरेस्वी
 शक्तिं चोग्रां प्राहिणोत्ते सुताय ।
 तामापतन्तीं सहसतिघोरां
 दृष्ट्वा सुतस्ते ज्वलितामिवोल्काम् ।
 आकर्णपूर्णैरिषुभिर्महात्मा [5]
 विच्छेद पुत्रो दशभिः वृषत्कैः ।
 दृष्ट्वा तु तत्कर्म कृतं सुदुष्करं
 प्रापूजयन्सर्वयोधाः प्रहृष्टाः ।
 अथाशु भीमं च शरेण भूयो
 गाढं स विव्याध सुतस्त्वदीयः । [10]
 चुक्रोध भीमः पुनराशु तस्मै
 भृशं प्रजज्वाल रूपाभिवीक्ष्य ।
 विद्धोऽस्मि वीराशु भृशं त्वयाद्य
 सहस्व भूयोऽपि गदाप्रहारम् ।
 उक्तैवमुच्चैः कुपितोऽथ भीमो [15]
 जग्राह तां भीमगदां वधाय ।
 उवाच चाद्याहमहं दुरात्म-
 न्पास्यामि ते शोणितमाजिमध्ये ।
 अथैवमुक्तस्तनयस्तवोग्रां
 शक्तिं वेगात्प्राहिणोन्मृशयुरूपाम् । [20]
 आविध्य भीमोऽपि गदां सुघोरां
 विचिक्षेपे रोषपरीतमूर्तिः ।
 सा तस्य शक्तिं सहसा विरुज्य
 पुत्रं तवाजौ ताडयामास मूर्ध्नि ।

D₈ G₃ ग्रहाण; T₁ M₁ तदथ (for गृहाण). T₁ गृह्णाः; T₂
 मत्तुं; M₁ गृह (for मत्तः). — (L. 14) D₈ T₁ वाचमुवाच
 धीरः (for वाक्यमुवाच वीरः). — (L. 15) D₈ G₁. 3 सर्वं
 स्मरेव विसं (G₁ न वि) स्मरामि. — (L. 16) D₈ T₁ वि (T₁ वृ) दीये-
 माणं (for उदीर्य). — (L. 19) T₁ M₁ चरन्ति. — (L. 20)
 D₈ T₁ G₂ निराकृताश्च (T₁ ता. स्युः). — (L. 21) D₈
 T₁. 2 G महाभयं (T₁ या). D₈ स्मरेते. — (L. 22) G₂ M₁
 ततो (for तथा). D₈ ततोपि भोगात्मसुखाच्च हीनाः; G₁ ततोप-
 भोगादवमल विहीनाः. — (L. 23) D₈ वने वसन्तो; G₁ वनेष्वटन्तो.
 — (L. 24) D₈ G₁ पाञ्चालराज्ञश्च. G₂ रिपुं (for पुरं). —
 (L. 25) D₈ मत्वा (for मायां). D₈ संप्रविष्टा (for विष्टा).
 M₁ एको वृतः पंचभिः संप्रविष्टा. — (L. 26) D₈ फाल्गुनो वा.
 — (L. 27) D₈ G₁ स भूय (for संभूय). D₈ G₁ एवं; T₂
 चैवं (for पापैस्). — (L. 28) D₈ कृतं यथा मारुकथानुरूपं.
 — T₃ om. lines 29-36. — (L. 29) D₈ वृकी वृकैः; T₁. 3
 G₂. 3 एका वृता (for एको वृतः). G₂ स्वाभिपंचा (sic) (for

साभिपन्ना). — (L. 30) D₈ om. हि. — (L. 32) D₈ T₁. 2
 G₂ सः (for स्य). G₁ दासीकृता सह कृष्णा यदा तु. — T₁. 2
 G₈ M₁ om. lines 33-36. — (L. 33) G₁. 2 इति (for
 तेन). — (L. 34) G₁. 2 पांडोः सुतः कोपवशं जगाम. — G₁. 3
 om. lines 35-36. — (L. 35) M₃ शृकुटिं.

29

(L. 8) D₁ प्रपूजयन्; T₂ प्रपूजयन्ते. — After line 8, T₁
 reads App. I (No. 30) and T₂ reads lines 1-4 of
 App. I (No. 30). — (L. 9) T₂ अथो स भीमो स. — (L.
 10) T₃ हि (for स). — (L. 11) T₂ चुक्रोध. — (L. 13)
 T₂ वीराशु. — After line 16, T₂ reads lines
 17-24 of App. I (No. 30). — (L. 17) T₂ अहो (for
 अहं). — (L. 19) T₂ तथैवम् (for अथैवम्). D₁ ततोऽग्रां-
 — (L. 20) D₁ शक्तिं. — (L. 22) T₂ चिक्षेप रोषेण परीत-
 मूर्तिः. — (L. 23) T₂ विरुज्य (for विरुज्य).

G_{1,2} M ins. after 8.61.2^a: T₁ after line 8 of App. I (No. 29), T₂ ins. lines 1-4 after line 8 of App. I (No. 29), and lines 17-24 after line 16 of App. I (No. 29): G₃ after 929*:

स कासुर्कं गृह्य तु भारसाधनं
भीमस्तदा राजपुत्रं ह्यविध्यत् ।

पञ्चाशता बाणगणैः स्नान्तरे
तोत्रैर्यथातीव भिनद्धिपेन्द्रम् ।

ततोऽतिविद्धो विरथं महात्मा
दुःशासनो भीमसेनं चकार ।

निहत्य संखे चतुरोऽस्य बाहा-
न्छित्वा रथेषां पुनरेव चाक्षिपत् ।

ततः क्षितिस्थो ह्यवरुह्य याना-
द्बुकोदरो गदया तस्य बाहान् ।

यमक्षयं प्रेषयित्वा महात्मा
रथं समाकर्षत राजसूनोः ।

तस्मादवभुज्य रथात्ससर्ज
दुःशासनस्तोमरमुग्रवेगम् ।

स तेन विद्धो ह्युरसि ह्यप्रमेयो
गदां तस्मै विससर्जप्रमेयाम् ।

ततः क्रोधाद्भीमसेनः कृतानि
सर्वाणि दुःखान्यनुसंस्मरन्वै ।

संस्मृत्य संस्मृत्य तथा प्रतिज्ञा-

[5]

[10]

[15]

मुग्रामयो राजपुत्रो न्यपीदत् ।

[20]

संचिन्तयन्प्रोपमतीव कोपा-

त्त्रयोदशाब्दं पुरुषप्रवीरः ।

प्रगृह्य वज्राशनितुल्यवेगां

गदां करेणाथ बुकोदरो रुपा ।

निपातयित्वा पृथिवीतले भृशं

संताडयामास बली बुकोदरः ।

अतीव संताडितभिरगात्रो

दुःशासनो वै निपपात भूमौ ।

बाक्रम्य कण्ठे युधि राजपुत्रं

संरक्तचेत्रो ह्यववीद्धांतराष्ट्रम् ।

तद्वृत्तिं किं त्वं परिमागमागो

ह्यस्यान्पराभूय इहागतान्पुनः ।

तदिदमद्य भृशसंभृतं मे

चिरार्जितं रोषमतिप्रदीप्तम् ।

मधु प्रपात्ये तव कोष्ठभाजना-

दित्य ववीद्धीमसेनस्तारस्वी ।

दुःशासनं कण्ठदेशे प्रमृद्वं-

स्ततः क्रूरं भीमसेनश्चकार ।

तं व्यसयित्वा सहसा ससार

बलादसौ धातंराष्ट्रस्तारस्वी ।

सपत्नतां दर्शयन्धातंराष्ट्रे

भीमोऽभिदुद्राव मुतं त्वदीयम् ।

मृगं मुहुः सिंहशिशुर्यथा वने

[25]

[30]

[35]

[40]

(L. 2) T₁ विविध्य; G₃ स विध्यत् (for ह्यवि°). — After line 2, G₃ ins.:

विचिक्षिपे तां यमदण्डसंनिभां

भीमो हि भीमां ज्वलितामिवोल्कान् ।

— After the above, G₃ reads lines 23-24.

— (L. 4) T₁ G₃ इवादिप्रतिभं; G₂ इवादिप्रतिभैर्; M यथाविः

प्र(M₁ तीव्र)भिन्नं (for तीव्र भिनद्). — T₂ om. lines 5-16.

— (L. 5) M_{1,2,4} ततो विद्धो. T₁ G_{2,3} ततो विद्धो (T₁

°दं) विरथं तं महात्मा. — (L. 7) T₁ G₁ संखे; G₃ संखे (for

संखे). T₁ G_{1,2} हयांश्च (for स्य बाहान्). — (L. 8) M₁

जित्वा (for छित्वा). G₂ M₁ रथेषां. T₁ चाच्छिनत् (for चाक्षि-

पत्). — (L. 9) T₁ G_{2,3} क्षितौ तु (T₁ तं) (for क्षितिस्थो).

M₁ ह्यवरुज्य (for रुह्य). G₃ बाहाद् (for यानाद्). — (L.

15) M₁ विध्वो. T₁ ह्युरसि; M_{2,4} उरसि (for ह्युरसि). — (L.

16) T₁ M₁ असौ (for तस्यै). M₁ प्रससर्ज (for विस°).

— T₂ reads lines 17-24 after line 16 of App. I

(No. 19). — (L. 18) T₁ च; M₁ अति- (for अनु-). —

(L. 20) M असौ (for अयो). T₁ M₁ राजपुत्रे. G_{2,3}

न्यपीदत् (for न्यपी°). — (L. 21) M₃ partly damaged.

T₁ संचित् तं; G_{2,3} °चितितं; M_{1,2,4} तत्संचितं (for संचिन्तयन्). G_{2,3} केनात् (for कोणात्). — T₁ G₂ M₁ om. line 23. G₃ reads lines 23-24 after the insertion following line 2. — After line 23, M₂₋₄ ins.:

समापतन्तीं ज्वलितामिवोल्कान् ।

— (L. 24) G_{2,3} शरेण; M₁ परेण (for करेण). — T₂ om. lines 25-53. — After line 25, T₁ G_{2,3} ins.:

आदाय दुःशासनमुग्रवेगम् ।

— (L. 26) M₁ स ताडयामास. — (L. 27) T₁ संताडनभिर-

गात्रो; G₁ संताडितभिरगात्रैर्. — After line 28, M₂₋₄ read

lines 42-47. — (L. 30) G₁ मुचि; G₃ M₂₋₄ अत्रवीद् (for

ह्यत्र°). G₂ संरक्तो **ववीद्. — (L. 31) T₁ M₁ यद् (for

तद्). M₂₋₄ यत्वं (for किं त्वं). G₁ परिमागमागो. — (L.

32) G₁ M om. हि. T₁ समागतान्; G_{2,3} इहागतः (for

°गतान्). — (L. 33) T₁ तदेदमद्य; G अ(G₃ आ)दीपयत्तद्.

T₁ भृशसंचितं; G_{1,3} °दीपितं; G₂ °दीपितं (for °संभृतं). — (L.

34) M₂₋₄ अदीपयत्ते (for अतिप्रदीप्तम्). — (L. 35) T₁

कृष्णभाजनाद् (for कोष्ठ°). — T₁ M om. lines 36-37 and

39-40. G transp. lines 41 and 42. — (L. 41) G_{1,2}

सपत्नताम्. — (L. 42) T₁ M_{2,4} विदुद्राव; G₁ M₁ [s] विदु°

(for सविदु°). — (L. 43) M₁ तथा; M₂₋₄ यथा (for मुहुः).

तथाशमिदुल्य महाबलं बली ।
निगृह्य चैनं परमेण कर्मणा [45]
उत्क्षिप्य चोत्क्षिप्य च वर्णमेनम् ।
ममौ तदा निष्येपाय वीरः
असिं विक्रोशं विमलं चकार ।
कण्ठे समाक्रम्य च वेपमानं
कृत्वा तु रूपं परमं सुबोरम् । [50]
कालान्तकाम्यां प्रतिमं तदानीं
विदायं वक्षः स महाशयस्य ।
दुःशासनस्य रिपुशासनस्य
31

After 8. 61. 5^{ab}, K₁ V₁ B D (except D_{1.2}) ins.:

तस्मिन्सुबोरे तुसुले वर्तमाने
प्रधानमूयिष्ठवैरः समन्तात् ।
दुःशासनं तत्र समीक्ष्य राज-
न्मीमो महाबाहुरचिन्त्यकर्मा । [5]
स्मृत्वायं केशप्रद्वणं च देव्या
वस्त्रापहारं च रजस्वलायाः ।
अनागसो भर्तुपराब्धुत्वाया
दुःस्त्वानि दत्तान्यपि विप्रचिन्त्य ।

T₁ महावने (for यथा वने). — (L. 44) T₁ तदान्यनिदुल्य;
M₁ तन *मि* ; M₂₋₄ तमयमि* (for तथाशमि*). G₁ तं
(for बली). — (L. 46) T₁ चोत्क्षिप्य; G₁ छुत्क्षिप्य (for
उत्क्षिप्य). M₁ मोहाक्राम्य; M₂₋₄ चोक्राम्य (for चोत्क्षिप्य). —
(L. 47) G [अ]शु (for [अ]थ). G₂ वीर. — (L. 50) G₁
[अ] सुरूपं; M₁ स्वरूपं (for तु रूपं). M सुरौद्रं (for सुबोरम्).
T₁ कृत्वा रूपं परमं वै सुबोरं. — (L. 51) T₁ प्रतिमम्. —
(L. 53) M रिपुनाशनस्य.

31

(L. 1) K₄ V₁ B_{2.5} D_{1.1} D_{2.4.6} बोरे (for सुबोरे).
K₄ प्राधान- (for प्रधान). — (L. 5) K₄ V₁ B (except
B₂) D₁ D_{1.1} s. s. s. च; D₁ स (for [अ]थ). K₄ प्रियाया (for
च देव्या). — (L. 8) K₄ संप्राप्तिल (for विप्र*). — After
line 8, D₂ ins.:

संस्मृत्य संस्मृत्य तथा प्रतिज्ञा-
मुग्रामयो राजपुत्रो न्यधीदत् ।
ततः स्थितं रोममदीव कोपा-
त्ययोदशाब्दं पुरुषप्रवीरः ।
प्रभद्रकान्छजयसोमकांश्च
कारुणकाशीश्वरमद्रकांश्च । [5]
पाण्डुप्रवीरानवदत्कुसुंश्च
दुःशासनं रक्ष्य महहीतम् ।

— D₂ om. lines 9-10. — (L. 9) K₄ क्रोधावर्षणे; B₁
क्रोधावर्षणं; B_{2.5} कोपावर्षणं (for क्रोधा*). — (L. 10) V₁

जज्वाल क्रोधावर्षणे भीम
आज्यप्रसिक्तो हि यथा हुताशः । [10]
तत्राह कर्णं च सुयोधनं च
कूर्पं द्रौणिं कृतवर्माणमेव ।
निहन्मि दुःशासनमथ पापं
संरक्ष्यतामथ समन्तायोधाः ।
इत्येवमुक्त्वा सहसाभ्यधाव- [15]
द्विहन्तुकामोऽतिबलस्तरस्वी ।
तथा तु विक्रम्य रणे वृक्रोदरो
महागजं केशरिणो यथैव ।
निगृह्य दुःशासनमेकवीरः
सुयोधनस्याधिरथेः समक्षम् । [20]
32

After 8. 61. 6^{ab}, K₄ D₂ (lines 9-10 only) T₂ ins.:

ये राजसुयावधृथे पवित्रा
जाताः कचा याज्ञसेन्या दुरात्मन् ।
ते पाणिना कतरेणावकृष्टाः
प्रवृद्धिं त्वां पृच्छते भीमसेनः । [5]
उक्तस्तथाजौ स तदा सरोपं
जगाद भीमं परिदृष्ट्य नेत्रे ।

D₁ D_{1.5} आज्यप्रसिक्तेन (V₁ *थ); B₂ प्राज्यप्रसिक्तो हि (for
आज्यप्र*). V₁ हुताशनः. — (L. 12) V₁ B₂ कूर्पं च (for
कूर्पं). — (L. 14) K₄ V₁ B_{1.2} D₁ D_{2.4.7} संरक्ष (V₁ *क्ष*)-
तान्. D₁ D_{1.5} शकु (D₁ *क्तृ*)ष्टियोधाः (sic) (for
समस्त*). — After line 14, D₄ (marg.) ins.:

स क्षत्रियः कोऽपि भवेत्पराक्रमी
यो मोचयेदेतमसहविक्रमात् ।
तदाह पार्थोऽपि रथाङ्गपाणि
किं मासतिर्वक्ष्यते बाहुदेव । [5]

अथाह कृष्णोऽपि धनंजयं सय-
न्न बायुपुत्रः शिवरूप एव ।

while D₂ ins. after line 14:

तत्राह कृष्णं च धनंजयं च
शिवपिण्डनं धृष्टद्युम्नं यमौ च ।
पाञ्चालमत्स्यांश्च सकैकांश्च

दुःशासनं रक्ष्य महहीतम् ।

— (L. 16) V₁ [s]तिबली; D₂ D_{1.5} *बलं (for *बलस*).
— (L. 18) B_{1.4} महागजान्. B₂ D₁ केशरिणो. V₁ महागजं
सिंह इवातिदृष्टः; B₂ महागजं केशरीवोद्यवेनः — (L. 19) B₂
एकवीरं.

32

(L. 1) K₄ यो (for ये). T₂ पवित्रिता. — (L. 4) T₂
तं मृहि (for प्रवृहि). — (L. 5) K₄ उक्तं. T₂ सततं (for
स तदा). — (L. 6) T₂ जगाद नेत्रे परिदृष्ट्य भीमः. — With

अयं करिकराकारः पीनस्तनविमर्दनः ।

गोसहस्रप्रदाता च क्षत्रियान्तकरः करः ।

अनेन याज्ञसेन्या मे भीम केशा विकर्षिताः ।

पश्यतां कुरुमुख्यानां युष्माकं च सभासदाम् । [10]

एवं त्वसौ राजसुतं निशम्य

ब्रुवन्तमाजौ विनिपीड्य वक्षः ।

भीमो बलाद्बाहुमुष्ट्य दोर्भ्या-

मुच्चैर्ननादाथ समस्तयोधान् ।

उवाच यस्यास्ति बलं कुलं च [15]

रक्षत्वसौ मेऽथ निरस्तबाहुः ।

दुःशासनं जीवितमुत्सृजन्त-

माक्षिप्य योधास्तरसा महाबलम् ।

क्रुद्धो रणेऽतीव करं करेण

उत्पाठ्य वीरः सहसैव राजन् । [20]

दुःशासनं तेन तु वीरमध्ये

जघान वज्राशनिसंनिभेन ।

lines 7-8, of. lines 3-4 of 935*. — (L. 9) K₁ च (for मे). K₂ अत्र (for वि-). — (L. 10) K₁ सतां तदा (for सभासदाम्). — After line 10, K₁ ins.:

ममेप्सितं चैवमनेन सर्वं

कृतं मया यत्स्वयमेव कृतम् ।

सत्वं प्रतिज्ञां कुरु मा निरर्थं

सुजातिजाता न वृथा वदन्ति ।

अन्यस्वयोक्तं रुधिरं पिबामि [5]

पिबन्तु मे श्वादिखगाः शृगालाः ।

त्वं चैवमेपां तु समानभूतो

मन्युर्न मे त्वस्ति कृताकृतस्य ।

— (L. 13.) Bomb. ed. तं प्रतिगृह्य (for बाहुमुष्ट्य). — For lines 15-22, T₂ subst.:

एवं ब्रुवाणस्य तु भीमसेन

उत्पाठयामास भुजं महात्मा ।

ततः स रावन्तमतीव रष्टः

संताडयामास भुजेन तेन ।

भीमोऽपि दुद्राव हतं द्वितीयं [5]

शृगं यथा सिंहशिशुर्वनान्ते ।

तमप्यभिदुल्य महाबलं बली

निगृह्य चैनं परमेण कर्मेण ।

उत्क्षिप्य उद्धाम्य च तूर्णेभेन [10]

भूमौ तथा निष्पिपेयाथ वीरः ।

असिं विकोशं विमलं चकार

कण्ठे समाक्रम्य च वेपमानम् ।

कृत्वा तु रूपं परमं शूरीन्द्रं

कालान्तकाभ्यां सट्टशं तदानीम् ।

33

N ins. after 8. 61. 10: T₂ ins after 952*:

तस्मिन्कृते भीमसेनेन रूपे

दृष्ट्वा च तच्छोणितं पीयमानम् ।

संप्राद्वर्वाश्चित्रसेनेन साधं

भीमं रक्षो भापमाणा भयार्ताः ।

युधामन्युः प्रदुतं चित्रसेनं [5]

महानीकं स्नाभ्ययाद्राजपुत्रः ।

विश्याथ चैनं निशितैः पृष्कै-

र्व्यपेतभीः ससभिराशुयुक्तैः ।

पदाक्रान्तः सर्पवह्नेलिहानो

महोरगः क्रोधविषं सिसृक्षुः । [10]

निवृत्त्य पाञ्चालजमन्यविष्य-

त्रिभिः शूरैः सारथिं चाप्यविष्यत् ।

ततः सुपुङ्खेन सुपत्रितेन

सुसंशिताग्नेण शूरेण शूरः ।

आक्रमणमुक्तेन समाहितेन [15]

युधामन्युस्तस्य शूरो जहार ।

विदायं वक्षः स महारथस्य [15]

दुःशासनस्य क्षतिशासनस्य ।

[With lines 5-16 in the above substitution, of. lines 42-53 of App. I (No. 30).]

33

(L. 1) K₁ भीमसेनस्य (for 'सेनेन'). K₂ V₁ कृतं. —

(L. 2) B₂ om. च. V₁ B₂-s Dm D₂-s. 7 जनाः;

T₂ सेना (for च तद). — (L. 3) T₂ तं प्राद्वर्च (for संप्रा-

द्वर्च). — (L. 4) T₂ भीमं (for रक्षो). K₂ माभ्यमाणा.

— (L. 5) B₂ स्वधामन्युः. B₂ प्रदुताश्च. — (L. 6) K₂ B₂

D₁-s महानीकस्तु (K₂ 'स'); V₁ B₂-s Dm D₂-s. 7

सहानीकस्तु; D₂ T₂ सहानीकं तु (for महानीकं स). — (L. 7)

ऽसि निशितैः; K₂ निषितैः. ऽसि K₂ पृष्कैः; K₂ पृष्कैः. — (L. 8)

ऽसि K₂ व्यपीतभीः. B₂ युक्तैः; B₂ जैरैः; D₂ युक्तैः (for युक्तैः).

— (L. 9) K₂ पदाक्रान्तस्य इव; V₁ पदाक्रान्तो भोग इव; B₁-s

Dm D₂-s. 7 T₂ सं(B₂ आ)क्रान्तभोग इव (for पदाक्रान्तः

सर्पवत्). B₂ सर्प इव (for सर्पवत्). — (L. 10) B₂ D₂

मुमुक्षुः (for सिसृक्षुः). — (L. 11) ऽसि K₁-s विवृत्त्य (for

निवृत्त्य). Some MSS. पांचाल*. ऽसि K₁ B₂ पां(ऽसि पं)चालमप;

K₂ पांचालजगस्य (sic). — (L. 12) ऽसि K₁-s चाप्यविष्यत्;

K₁ चाप्य विष्यत्, V₁ B (except B₂) D (except D₂-s)

T₂ अ(T₂ चा)प्य पट्टिः (for चाप्यविष्यत्). — After line

12 Dm reads from 8.61.17 up to दत्ते सने in 8.62.3*.

— (L. 13) K₁ om.; V₁ B₁-s Dm D₁-s. 7 भुयंत्रितेन;

— (L. 14) D₂ तरक्षिताग्नेय (sic) (for

सुसंक्षि). T₂ वीरः (for शूरः). — (L. 15) K₂ आक्रमणमुक्तेन

(for 'मुक्तेन'). — (L. 17) K₂ विविहते (for हते प्रातरि).

तस्मिन्हते आत्मरि चित्रसेने
 क्रुद्धः कर्णः पौरुषं दर्शयानः ।
 दुद्राव तत्पाण्डवानामनीकं
 प्रत्युद्यतो नकुलेनामितौजाः ।
 भीमोऽपि हत्वा तत्रैव दुःशासनममर्षणम् ।
 पूरयित्वाअलिं भूयो रुधिरस्योऽग्रनिखनः ।

34

After 8. 62. 31, N T₂ Ca. c ins.:

ततः क्रुद्धो वृषसेनो महात्मा
 ववर्ष ताविपुजालेन वीरः ।
 महारथावेकरये समेतौ
 शरैः प्रभिन्दन्निव पाण्डवेयौ ।
 तस्थिन्नये निहते पाण्डवस्य
 क्षिप्रं च खड्गे विशिखैर्निकृते ।
 भीमार्जुनौ वृषसेनाय क्रुद्धौ
 ववर्षतुः शरवर्षं सुघोरम् ।
 अथाब्रवीन्मारुतिः फल्गुनं तु
 पश्यस्त्वेनं नकुलं पीडयन्तम् ।

[20]

[5]

[10]

— (L. 18) K₃ क्रुद्धस्तु कर्णः. S₂ दर्शयानाः. — (L. 19) B₂ 5 विद्रानयत्; B₄ Dn₁ D₂. 6. 7 T₂ व्यद्रावय (D₆ 'व त' ए (for दुद्राव तत्). B₃ प्रवीरः (for अनीकं). — (L. 20) K₈ प्रत्युद्यौ; B₄ D₂. 4. 7 'धाते. B₂ नकुलोनामितौजाः; D₆ फाल्गुनायाः; D₇ नकुलेना; T₂ प्रत्युनीकं महौजाः. — T₂ om. lines 21-22. — (L. 21) D₂ भीमोपि संख्ये हत्वेव (for the prior half). B₃ D₈ अमर्षणः. — (L. 22) B₄ Da₁ D₁. 8. 5. 7 भूमौ (for भूयो). Some MSS. निःखनः. D₂ रुधिरोग्रेण ववर्षता (for the post. half).

34

(L. 2) S₂ इष्यजालेन (sic) (for इषु*). D₂ वीरौ; D₆ वीराः (for वीरः). — (L. 3) B₃ महारथावेकरयेन वीरा (sic). — (L. 4) K₈ स (for प्र-). — T₂ ins. after line 4: Dn₁ after line 6:

अन्ये च संहत्य कुरुप्रवीरा-
 स्ततो न्यम्रवृषारवर्षैरुपेत्य ।
 तौ पाण्डवेयौ परितः समन्ता-
 त्संहयमानाविव हव्यबाहौ ।

[(L. 1) T₃ संगत्य (for संहत्य). — (L. 2) Dn₁ निम्न-
 Dn₁ उपेतौ. — (L. 3) Dn₁ समन्तान्; Bom. ed. समेतान्. —
 (L. 4) T₂ श्रद्धेयमाना इव हव्यबाहौ.]
 — T₂ om. lines 5-14. — (L. 5) B₃ om. D₈ रणे
 (for रथे). S₂ निक्षिप्ते; V₁ B Da₁ D₁-5. 7 विह (D₂ 'हि')ते.
 — (L. 6) B₃ खड्गैर् (for खड्गे). D₃ निक्षिप्तैर् (for
 विशिखैर्). K₈ निकृते; K₄ निकृते; B₂ निकृत्य (for निकृते).
 — (L. 7) S₂ वृषसेनश्च (for 'नाय'). — (L. 8) K₈
 बाणवर्ष (for शर*). — (L. 9) K₁ दारुभिः (for मारुतिः).

[662]

अयं च नो बाधते कर्णपुत्र-
 स्तस्माद्भवान्प्रत्युपयातु कार्णिम् ।
 स तन्निशान्यैव वचः किरीटी
 रथं समासाद्य वृकोदरस्य ।
 कपिध्वजं केशवसंगृहीतं
 प्रेपीदुग्धो वृषसेनाय वाहम् ।

[15]

35

After 8. 62. 59^{ab}, K₄ Dn₁ D₄ (marg.). 6-8 ins.:

मुमोच तूर्णं विशिखान्महात्मा
 वधे धृतः कर्णसुतस्य संख्ये ।
 आरक्तनेत्रोऽन्तकशत्रुहन्ता
 उवाच कर्ण भृशमुत्सर्ग्यस्तदा ।
 दुर्योधनं द्रौणिमुखान्श्च सर्वा-
 नहं रणे वृषसेनं तमुग्रम् ।
 संपश्य तः कर्ण तवाद्य संख्ये
 नयामि लोकं निक्षितैः प्रपत्कैः ।
 यमस्य यावद्धि जना वदन्ति

[5]

Some MSS. फाल्गुनं. S₁ K₁. 2. 4 B₂ तं (for तु).
 — (L. 10) K₈ पश्यन्; B₂ आसाद्य (for पश्यन्). S₁ K₁-3
 [र]मि; K₄ [र]मं (for [र]नं). S₁ K₁-3 D₂ पीडयन्ति; V₁
 B₂. 3. 5 Dn₁ पीडयमानं (for पीडयन्तम्). — (L. 11) V₁
 B₁-3 धावति (for बाधते). — (L. 12) S₁ K V₁ D₆ कर्ण;
 Da₁ D₅ वाणि (for कार्णिम्). — B₃ reads lines 13-14
 twice. — (L. 13) B₂ om.; D₂ [अ]य (for [र]नं).
 — (L. 14) S₂ रथा; D₂ वलं; D₈ सव्यं (for रथं). Co
 cites समासाद्य (as above). — Dn₁ ins. after line 14:
 T₂ after the insertion following line 4:

अथाब्रवीन्नकुलो वीक्ष्य वीर-
 मुपागतं शातय शीघ्रमेनम् ।
 श्लेवमुक्तः सहसा किरीटी
 आत्रा समक्षं नकुलेन संख्ये ।

[(L. 1) T₂ [अ]र्जुनं (for [अ]ब्रवीन्). — (L. 2) T₂
 उपागतः.]
 — (L. 16) B (except B₂) Dn₁ D₂. 3. 7. 8 T₂ उद्यो
 (for उग्रो). Dn₁ T₂ वृषसेनस्य (for 'नाय'). V₁ B₂. 5
 वाहान्; Ca वाहम् (as above). — Colophon om. in.
 S₁ K V₁ B Da₁ D₁. 2. 4-8. — Adhy. name: Dn₁ वृषसेन-
 युद्धं नकुलपराजयः; D₃ T₂ वृषसेननकुलयुद्धं. — Adhy. no.:
 Dn₁ 84; T₂ 90.

35

With lines 1-2, cf. 8. 62. 59^{ab}. D₆ 8 om. lines 1-3.
 K₄ D₁ om. lines 1-2. — (L. 6) D₆ अयं (for अहं).
 D₆. 7 om. तम्; K₄ D₈ अयं रणेहं वृषसेनमुग्रं. — (L. 8) D₆. 8
 सुपुंखैः (for प्रपत्कैः). — (L. 9) K₄ Dn₁ D₄ जनं च तावद्

भवद्भिः सर्वैर्मम सुनुहंतोऽसौ ।
एको रथो मद्विहीनस्तरस्वी
अहं हनिष्ये भवतां समक्षम् ।
संरक्ष्यतां रथसंस्थाः सुतोऽय-
महं हनिष्ये वृपसेनमेनम् ।
पश्चाद्वधिष्ये त्वामपि संप्रमृड-
महं हनिष्येऽजुन आजिमध्ये ।
तमद्य मूलं कलहस्य संहये
दुर्योधनापाश्रयजातदर्पम् ।
त्वामद्य हन्तास्मि रणे प्रसह्य
अस्यैव हन्ता युधि भीमसेनः ।
दुर्योधनस्याधमपूरुषस्य
यस्यानयादेप महान्क्षयोऽभवत् ।
स एवमुक्त्वा विनिमृज्य चापं
लक्ष्यं हि कृत्वा वृपसेनमाजौ ।

36

K₁ V₁ B D₁ D₂ D₃ 1-7 Cc ins. after 8. 62: T₂
after 8. 63. 2:

संजयः ।

तमायान्तमभिप्रेक्ष्य वेलोद्वृत्तमिवार्णवम् ।
गर्जन्तं सुमहाकायं दुर्निवारं सुरैरपि ।
अर्जुनं प्राह दाशार्हः प्रहस्य पुरुषपंभः ।
अयं स रथ आयाति श्वेताश्वः शल्यसारथिः ।

[10]

[15]

[20]

येन ते सह योद्धव्यं स्थिरो भव धनंजय ।
पश्य चैनं समायुक्तं रथं कर्णस्य पाण्डव ।
श्वेताजिसमायुक्तं युक्तं राधासुतेन च ।
नानापवाकाकलिलं किङ्किणीजालमालिनम् ।
उद्यमानमिवाकाशे विमानं पाण्डुरैर्हयैः ।
ध्वजं च पश्य कर्णस्य नागकक्षं महात्मनः ।
आखण्डलधनुःप्रहस्यमुखिखन्तमिवाम्बरम् ।
पश्य कर्णं समायान्तं धातुराष्ट्रप्रियैपिणम् ।
शरधारा विमुञ्चन्तं धारासारमिवाम्बुदम् ।
एष मद्रेश्वरो राजा रथाग्रे पर्यवस्थितः ।
नियच्छति हयानस्य राधेयस्यामितौजसः ।
शृणु दुन्दुभिनिघोषं शङ्खशब्दं च दारुणम् ।
सिंहनादांश्च विविधान्शृणु पाण्डव सर्वशः ।
अन्तर्धाय महाशब्दान्कर्णेनामिततेजसा ।
दोष्यमानस्य नृशं धनुषः शृणु निस्त्रनम् ।
एते दीर्यन्ति सगणाः पाञ्चालानां महारथाः ।
दृष्ट्वा केसरिणं क्रुद्धं नृगा इव महावने ।
सधैरत्वेन कौन्तेय हन्तुमर्हसि सुतजम् ।
न हि कर्णेश्वरानन्यः सोढुमुत्सहतेऽनघ ।
सदेवासुरगन्धर्वाकीर्णलोकान्सचराचरान् ।
त्वं हि जेतुं रणे शक्यस्त्वयैव विदितं मम ।
भीममुग्रं महादेवं व्यक्षं शवं कपदिनम् ।
न शक्ता द्रष्टुमीशानं किं पुनर्योषितुं प्रभुम् ।
त्वया साक्षान्महादेवः सर्वभूतशिवः शिवः ।

[5]

[10]

[15]

[20]

[25]

(for यमस्य यावद्). K₁ वितना (for हि जना). D₃ यमस्य
पुर्याममृया वदामि. — (L. 10) D₂ सर्वैर्ममद्भिर् (by transp.).
— (L. 12) D₃ अहं वीराणां भवतां वै समक्षं. — (L. 13)
D₃ रथमुल्लेख्यैः (for 'संस्थाः'). D₃ संरक्षतां रथसंस्थाः सुतोयं.
— (L. 14) D₃ आदौ (for अहं). D₃ वधिष्ये (for हनिष्ये)
D₂ उग्रं (for एनम्). — D₃ om. lines 16-17.
— (L. 17) D₁ त्वम्; D₃ त्वाम् (for तम्). — (L. 18)
K₁ D₇ दुर्योधनापाश्रयजातदर्पः; D₃ दुर्योधनोपाश्रय. — D₃
om. line 19. — (L. 20) D₃ असौ च (for अस्यैव).
— D₃ s om. line 22. — (L. 22) K₁ D₂ D₃
(damaged). 7 [S]मृत् (for स्मृत). — (L. 23) K₁
मुक्तापिनिमृज्य (sic); D₃ च विकृष्य (for विनिमृज्य). — (L.
24) K₁ D₃ लक्षं.

36

T₂ om. the ref. — (L. 1) B₂ वातोद्वृत्तम्; D₁ वेलो-
द्वृत्तम्; D₂ 'द्वृत्तम्; T₂ वेलोद्वृत्तम्. (for वेलो). — (L. 2)
D₃ दुर्निवार्यै (for 'वारं'). — (L. 3) D₁ D₂ 4.5 पुरुषपंभ-
— (L. 5) B₁ तेन (for येन). B₃ [अ]य (for ते). D₂
D₁ धनंजयः. — (L. 6) B₃ चैवं (for चैनं). V₁ B₁ सना-
ख्यातं; B₂ यातं (for 'युक्तं'). V₁ B₁ 2 om. (hapl.) the
post. half, and the prior half of line 7. B₁ पांडव;

[663]

D₂ 'वः. — (L. 7) K₁ श्वेताश्ववाजिसंयुक्तं (for the
prior half). — (L. 8) D₂ नानापवाक. D₃ 'सहितं;
T₂ 'कलितं (for 'लं). D₂ 'जालमालिनी; T₂ 'नालिकं. — B₁
om. lines 9-12. — (L. 9) B₂ उद्यमानम् (sic); D₁ उद्यमा-
नम्; T₂ उद्यमानम्. B₃ T₂ पांडुरैर्. — (L. 10) D₁ D₂ 5
विजयं पश्य; T₂ ध्वजोयं तस्य (for ध्वजं च पश्य). B₂ कौन्तेय;
D₃ चार्यातं (for कर्णस्य). D₃ om. (1 hapl.) from the
post. half up to the prior half of line 12. B₂
नागकक्षा; T₂ 'कक्ष्यो. — (L. 12) K₁ कर्णः. — T₂ om. line
15. — (L. 15) D₃ [अ]मितीजसं. — (L. 16) B₁ पृथग्
(for शृणु). — (L. 17) D₁ D₂ 5 शर (for शृणु). D₂
T₂ सर्वतः (for 'शः'). — (L. 18) K₁ महाशब्दा. —
(L. 19) Some MSS. निःस्वनं; K₁ D₃ निःस्व (D₃ 'स्व')नं.
— (L. 20) D₂ दीर्यते; D₃ दादिते. Some MSS.
पंचालानां. — (L. 21) B₁ 3.5 D₃ केसरिणं. T₂ युद्धे
(for क्रुद्धं). D₁ महाजने (for 'वने'). — (L. 22) T₂
सर्वोपायेन (for सर्वयत्नेन). — (L. 23) D₂ नरः (for स्मन).
— (L. 24) K₁ संवर्षास्य. — (L. 25) D₃ मया; T₂ मने (for
मम). — (L. 26) B₃ D₁ D₂ 1.5 T₂ महत्मानं (for
'देवं'). K₁ V₁ B₁ D₁ D₂ 4.5 सर्वं (K₁ D₁ D₂ 'व'). —
(L. 27) D₁ D₂ 5 विजुं (for प्रभुम्). — (L. 28) K₁ शवं-

युद्धेनाराधितः स्थायुर्देवाश्च वरदास्तव ।
तस्य पार्थ प्रसादेन देवदेवस्य शूलिनः । [30]
जहि कर्णं महाबाहो नमुचि वृत्रहा यथा ।
श्रेयस्तेऽस्तु सदा पार्थ युद्धे जयमवाप्नुहि ।
अर्जुन उवाच ।
ध्रुव एव जयः कृष्ण मम नास्त्यत्र संशयः ।
सर्वलोकगुरुर्यस्त्वं तुष्टोऽसि मधुसूदन ।
चोदयाश्चान्हृषीकेश रथं मम महारथ । [35]
नाहत्वा समरे शत्रुं निर्वर्तिष्यति फल्गुनः ।
अद्य कर्णं हतं पश्य मच्छरैः शकलीकृतम् ।
मां वा द्रक्ष्यसि गोविन्द कर्णेन निहतं शरैः ।
उपस्थितमिदं घोरं युद्धं त्रैलोक्यमोहनम् ।
यज्जनाः कथयिष्यन्ति यावद्भूमिर्धरिष्यति । [40]
एवं ब्रुवन्सदा पार्थः कृष्णमक्लिष्टकारिणम् ।
प्रयुध्यौ रथेनाशु गजं प्रतिगजो यथा ।
पुनश्चाह महातेजाः पार्थः कृष्णमरिंदमम् ।
चोदयाश्चान्हृषीकेश कालोऽयमतिवर्तते ।
एवमुक्तस्तदा तेन पाण्डवेन महात्मना । [45]
जयेन संपूज्य स पाण्डवं तदा
प्रचोदयामास हयान्मनोजवान् ।
स पाण्डुपुत्रस्य रथो मनोजवः
क्षणेन कर्णस्य रथाग्रतोऽभवत् ।
Colophon.

After 8. 63. 42^{ab}, Tl. 2 G M ins.:

सहाप्सरोभिः शुभ्रामिर्देववृताश्च गुह्यकाः ।
किरीटिनं संश्रिताः सः पुण्यगन्धा मनोरमाः ।
अमनोज्ञाश्च ये गन्धास्ते सर्वे कर्णमाश्रिताः ।
विपरीतान्यनिष्ठानि भवन्ति विनशिष्यताम् ।
यान्यन्तकाले पुरुषं विपरीतमुपद्रुतम् । [5]
प्रविशन्ति नरं क्षिप्रं मृत्युकालेऽभ्युपागते ।
ते भावाः सहिताः कर्णं प्रविष्टाः सूतनन्दनम् ।
ओजस्तेजश्च सिद्धिश्च प्रहर्षः सत्यविक्रमौ ।
मनस्तुष्टिर्जयश्चापि तथानन्दो नृपोत्तम ।
ईदृशाश्च नरव्याघ्र तस्मिन्संग्रामसागरे । [10]
निमित्तानि च शुभ्राणि विविशुर्जिष्णुमाहवे ।
ऋषयो ब्राह्मणैः सार्धमभजन्त किरीटिनम् ।
ततो देवगणैः सार्धं सिद्धाश्च सह चारणैः ।
द्विधा भूता महाराज व्याश्रयन्त नरोत्तमौ ।
विमानानि विचित्राणि गुणवन्ति च सर्वतः । [15]
समारुह्य समाजग्मुर्द्वैरथं कर्णपार्थयोः ।
दिदृक्षवः समाजग्मुः कर्णाजुनसमागमम् ।
अन्तरिक्षे महाराज देवगन्धर्वराक्षसाः ।
एवं सर्वेषु भूतेषु द्विधाभूतेषु भारत ।
आशंसमानेषु जयं राधेयस्यार्जुनस्य च । [20]
विमानायुतसंवाधमाकाशमभवत्तदा ।

(for सर्व-). B₂ भूतः शिवः; B₅ D₅ (marg.) भूतपतिः; D₅ "हितः; T₂ प्रियः (for "शिवः). — (L. 30) K₄ देव- (for पार्थ-). — (L. 31) K₄ महाबाहु. — (L. 32) D₄ तदा; T₂ तथा (for सदा). — (L. 33) K₄ चैव (for एव). — (L. 34) V₁ सर्वभूत- (for "लोक-). V₁ B₂ यस्य; B₁ यस्वं; B₄ D_{1.5} यंत; D₁ D₅ (also as above) यस्तु (for यस्वं). V₁ तुष्टोक्ति. — (L. 35) D₄ नोदय (for चो). D₁ T₂ रथं. K₄ V₁ D₁ महारथः (V₁ "थं). B₂-D₅ कालोऽयमतिवर्तते (for the post. half). — (L. 36) B₂ D₁ T₂ कर्णं; B₅ शत्रुं (for शत्रुं). Some MSS. फाल्गुनः. K₄ निर्वर्तिष्यति फाल्गुनः. — (L. 37) D₁ कर्णं. D₅ यस्य (for पश्य). K₄ मत्सरैः (for मच्छरैः). — (L. 38) D₄ निहतः. — (L. 39) V₁ विधुतं (for "मोहनम्). — (L. 40) D₁ om. यज्जनाः. D₅ ये; D₅ यं (for यज्). — (L. 42) D₁ रथोल्याशु (for रथेनाशु). B₅ गजः प्रतिगजं यथा. C₅ oites प्रतिगजः (as above). — B₅ om. line 43. — (L. 43) D₁ पुनरप्याह तेजस्वी (for the prior half). B₂ D₄ अरिंदम. — (L. 44) D₄ नोदय (for चो). — (L. 46) B_{2.4} संपूज्य (for संपूज्य). T₂ च (for स). — (L. 47) D₄ प्रनोदयायास. V₁ महाजवान् (for मनो). — (L. 48) B₅ T₂ ततो (for रथो). V₁ B₁ महाजवः; B₅ महाम्रथः; D₁ D₅ T₂ महारथः; D_{1.5} (also as above) महाजयः (for मनोजवः). — (L. 49) T₂ रथं गतो (for रथाग्रतो). V₁ भवेत् (for ऽभवत्). — Colophon. Day of Karna's General-

ship: K₄ द्वितीयं युद्धविते. — Adhy. name: B₅ कर्णवधे; T₂ कर्णाजुनसंवादः. — Adhy. no. (figures, words or both): B₁ 84; B₅ 87; D₁ 95; D₁ 79; D₄ 66; T₂ 93.

(L. 1) T₂ सर्वाप्सरोभिः (for सहा). T₂ देवताश्चैव (for "दृताश्च). — (L. 2) T₁ M₄ संश्रिताः (for संश्रिताः). T₂ G₁ च (for स). — (L. 4) G₃ अरिष्ठानि (for अनि). — (L. 5) G_{1.5} ये तु; G₂ यद् (for यानि). G₃ उपाश्रितं; M₁ इव द्रुतं (for उपद्रुतम्). — (L. 6) M₁ क्षीणं (for क्षिप्रं). T₂ G₂ क्षुपागते (for ऽभ्यु). — (L. 7) T₂ भयाः (for भावाः). (L. 8) M₂-₃ वृद्धिश्च (for सिद्धिश्च). — (L. 9) T₂ मानस्तुष्टिः. G₂ जयं. G₃ नृपोत्तमः. — (L. 10) T₂ G₁ दृढा वाचो; G₃ ईदृशानि; M₁ दृढावेशा (for ईदृशाश्च). G₂ शुभा भावास् (for नरव्याघ्र). — (L. 12) T₂ अभवन्त (for "जन्त). — (L. 13) G₂ देवगणाश्चैव; M₁ गणाः सर्वे (for "गणैः सार्धं). — G₂ om. line 14. — (L. 14) T₂ महामायाः; M₁ राजन् (for "राज). — (L. 15) T₂ G₂ M₁ च चित्राणि (for विवि). G₁ M₄ सर्वशः (for सर्वतः). — (L. 16) T₁ G₂ द्वैरथे (for द्वैरथं). — G_{1.5} om. line 17. — (L. 17) T₂ कुरुष्वेष्ट (for समाजग्मुः). — (L. 18) T₁ G₃ दानवाः (for राक्षसाः). — (L. 19) T₂ भूतेषु; G₂ गतेषु (for सर्वेषु). — (L. 20) G₃ कर्णस्य विजयस्य च (for the post. half). — (L. 21) G_{2.5} विमानागः; Madras ed. विमानायत- (for विमानायुत-).

After 8. 64. 24^{ab}, T1. 2 G M ins. :

वृद्धं पितरमालोक्य गान्धारीं च यशस्विनीम् ।
कृपालुधर्मराजो हि याचितः क्षममेव्यति ।
यथोचितं च वै राज्यमनुज्ञास्यति ते प्रभुः ।
विपश्चिन्तुमतिर्वीरः सर्वशास्त्रार्थतत्त्वविद् ।
वैरं नेष्यति धर्मात्मा स्वजने नास्त्यतिक्रमः । [5]
न विग्रहमतिः कृष्णः स्वजने प्रतिनन्दति ।
भीमसेनाजुनौ चोभौ माद्रीपुत्रौ च पाण्डवौ ।
वासुदेवमते चैव पाण्डवस्य च धीमतः ।
स्थास्यन्ति पुरुषव्याघ्रास्तथोर्वचनगौरवात् ।
रक्ष दुर्योधनात्मानमात्मा सर्वस्य भाजनम् । [10]
जीविते यत्नमातिष्ठ जीवन्भद्राणि पश्यति ।
राज्यं श्रीशैव भद्रं ते जीवमाने तु कल्प्यते ।
मृतस्य खलु कौरव्य नैव राज्यं कुतः सुखम् ।
लोकवृत्तमिदं वृत्तं प्रवृत्तं पश्य भारत ।
शाम्य त्वं पाण्डवैः सार्धं रक्ष शेषं कुलस्य च । [15]
मा भूत्स कालः कौरव्य यदाहमहितं वचः ।
वृथां कामं महाबाहो मावमंस्था वचो मम ।
धर्मिष्ठं हितमत्यन्तं राज्ञश्चैव कुलस्य च ।
एतद्धि परमं श्रेयः कुरुवंशस्य वृद्धये ।
प्रजाहितं च गान्धारे कुलस्य च सुखावहम् । [20]

(L. 2) T1. 2 G2 कृपालुः. G2 [s]यं (for हि).
— (L. 4) M2-4 धीरः (for वीरः). — (L. 5) T1 M2-4
नेच्छति (for नेष्यति). — (L. 6) M धिन् (for न). G3 कृष्णे.
— (L. 7) G2 सहोदरौ; M च सोदरी (for च पाण्डवौ).
— (L. 8) G2 मतौ (for मते). — (L. 11) G2. 8 जीवने
(for जीविते). T2 G1. 2 M1 जवन् (for जीवन्). T2 G2. 3
पश्यसि. — (L. 12) T1 च श्रीश्च (for श्रीशैव). M1
जीवमानेषु (for "ने तु). G2 कल्पते. — (L. 14) T1 वृत्तं
पश्य च (for प्रवृत्तं पश्य). — (L. 15) G2 साय (for शाम्य).
M चेत् (for त्वं). G2. 3 transp. रक्ष and शेषं. T2 वलस्य
(for कुलस्य). — (L. 16) T2 M1 यथा (for यदा). G2 तम्
(for [अ]हम्). T1 यथा क्षमिमत् वचः (for the post. half).
— (L. 17) T2 ब्रुहि; G2 कुर्यात्; G3 ब्रूयाः; M ब्रूयात् (for
ब्रूयां). M कामान् (for कामं). — (L. 18) T1 G2. 3 इदम्
(for हितम्). G अत्यर्थं (for अत्यन्तं). M राज्ञां. — (L. 20)
T2 M क्षत्रस्य च; G1 क्षत्रियस्य (for कुलस्य च). — (L. 21)
T1 वधमायाति संयुक्तः; T2 G1. 3 M1 पथ्यमायाति संयुक्तः;
G2 पश्येयं याति सं. G1 [s]पि (for हि). — (L. 22)
G1 M1 नरव्याघ्र (for व्याघ्रन्). G1 पिष्ठिते; G2. 3
निक्षिता (for धीयते). — (L. 23) G2 राजतां (for
रोचतां). M2-4 मामैतद् (for ममै). — (L. 24) T1 ततो;
M1 अथो (for अतो).

पथ्यमायातिसंयुक्तं कणौ बजुनमाहवे ।
न जेष्यति नरव्याघ्रमिति मे धीयते मतिः ।
रोचतां ते नरश्रेष्ठ ममैतद् वचनं शुभम् ।
अतोऽन्यथा हि राजेन्द्र विनाशः सुमहान्भवेत् ।

K1 B2. 3 Dn1 D2. 6. 3 ins. after 1079*: V1 Dn1 D1. 5
after line 20 of App. I (No. 40): B1 after 8. 66. 4:
T1. 2 after 1080*:

तौ संदधानावनिशं स राज-
न्समस्यन्तौ चापि शराननेकान् ।
संदर्शयन्तौ युधि मार्गान्विचित्रा-
न्धनुर्धराणां प्रवरौ कृतास्त्रौ ।
तयोरेवं युध्यतोरानिमध्ये [5]
सुतात्मजोऽभूदधिकः कदाचित् ।
पार्यः कदाचित्त्वधिकः किरीटी
वीर्यास्सम्यग्बललाघवैस्तु ।
दृष्ट्वा ततस्तं युधि संप्रहारं
परस्परस्यान्तरप्रेक्षिणो ये । [10]
घोरं तदा दुर्विषदं रणेऽन्यै-
र्घोषाः सर्वे विस्रयमभ्यगाच्छन् ।
ततोऽथ भूतान्यन्तरिक्षे स्थितानि

(L. 1) D2 सौमं दधानाव् (sic) (for तौ संदधानाव्). B2
Dn1 D2 च (for स). — (L. 3) Dn1 संदर्शयन्तौ; D2 वेतां;
D2 वेति; T1. 2 अ(T2 आ)दर्शयन्तौ. K1 V1 B2 Dn1 D1. 5
युद्धमार्गान्; D2 युद्धमार्गान्; D3 रगमार्गान् (for युधि मां).
— (L. 4) Dn1 T1 धनुर्धरी तौ वि(T1 वीर्यास्सैवि)विधेः कृतास्त्रैः;
T2 धनुर्धरी तौ विविधान्कृतास्त्रौ. — (L. 5) Dn1 D1. 5 युध्यते वाजि-
मध्ये. — (L. 6) Dn1 D1. 5 सुतात्मजे. T2 अधिकं. — V1 B1
Dn1 D1. 5 om. (hapl.) from कदाचित् up to त्वधिकः in
line 7. — (L. 7) Dn1 पार्यः. K1 D2 T1. 2 अधिकः; D2
ह्यधिकः. D2 कदाचित् (for किरीटी). — (L. 8) V1 B2. 4
Dn1 D2 वीर्यास्सम्यग्बल (V1 'दुप')लाघवैस्तु (V1 'श्च'); Dn1
'नायावलपौरुषेण; D2 'शान्यावलपौरुषेण; T1. 2 दिव्यास्त्रसाहो (T1
'नास्त्रा' बलपौरुषेण. — (L. 9) B2 तदस्त्रं; Dn1 D1. 5 ततस्तं;
Dn1 तयोस्तं; D2 तदस्त्रैर् (for ततस्तं). — (L. 10) B2 [s]पि
(for ये). B1 Dn1 परस्परस्यान्तरप्रेक्षमाणयोः; B2 D1. 3 'तर-
(B2 'र')प्रेक्षि(D2 'क्ष')णीये; D2 'तरप्रेक्षणीयं; D2 'तरप्रेरणे
ये. — (L. 11) V1 दोदं (for घोरं). Dn1 T1. 2 तयोर् (for
तदा). T1 अविषदां; T2 विषहिरं (sic) (for दुर्विषदं). Dn1 T1. 2
[s]पिने (for अन्यैर्). K1 D1. 5 om. line 12. — (L. 12)
B2 तदा (for सर्वे). K1 D2 अ(D2 ना)ध्यगाच्छन् (for
अभ्य*). — T1 om. from line 13 up to line 25 of App.
I (No. 40). — (L. 13) B2. 4. 3 T2 om.; D2 [s] नि;

कर्णार्जुनौ तौ प्रशशंसुर्नरेन्द्र ।
भोः कर्ण साध्वर्जुन साधु चेति
हृष्टाः प्रोचुः संघशः प्रीतिमन्तः ।

[15]

40

K₄ B_{2.4.5} Dn₁ D_{2.6} (om. lines 13-25).₃ (om. lines 17-25) T₁ (om. lines 1-25).₂ cont. after App. I (No. 39): V₁ B_{1.3} Da₁ D_{1.3-5.7} Ca. c ins. after 8. 66. 4:

तस्मिन्विमर्दे रथवाजिनागाः
पदातिसंघा वसुधां व्यकम्पयन् ।
ततस्तु पातालतले शयानो
नागोऽश्वसेनः कृतवैरोऽर्जुनेन ।
राजस्तदा खाण्डवदाहमुक्तो
कृत्वा सुवेगं वसुधातलस्थः ।
अथोत्पपातोर्ध्वगतिर्जवेन
संदृश्य कर्णार्जुनयोर्विमर्दम् ।
अयं हि कालोऽस्य दुरात्मनो वै

[5]

D_{6.8} हि (for स्य). K₄ B_{2.4} T₂ [अ]तरिक्ष- (L. 14) Dn₁ T₂ तौ कर्णपार्थौ; D₂ तौ कर्णार्जुनौ (by transp.). T₂ प्रहसन् (for प्रशशंसुर्). D₃ (before corr.) वरेंद्र- (L. 15) T₂ त्वं (for भोः). Dn₁ सार्जुन (for साध्वर्जुन). D₂ भोः कर्ण साधु भोर्जुन साध्वतिप्रहृष्टाः; D₈ भोः कर्ण भोर्जुन साधु साध्वति- (L. 16) D₆ वाचः (for हृष्टाः). Dn₁ विय-स्तु वाणी श्रूयते सर्वतोपि; D₂ प्रोचुः सयः प्रीतिमंतो हि खस्थाः.

40

T₁ om. lines 1-25. — (L. 1) Dn₁ विमर्द- B₆ संघान्; Dn₁ T₂ नागैः; D_{6.8} संकुले (for नागाः). — (L. 2) B₆ D_{6.8} पदातिवाताहमुधा च (D₆ प्र)कंपे; Dn₁ T₂ तदाभिधातैर्दलिते भूतले च; D₂ यदाभिधाता***** — After line 2, T₂ ins.:

प्रपतितह्यनागं स्यन्दनाक्षिसचक्रं

नृपवरशतकीर्णं पार्थमसद्वलं च ।

शितिवृषभमथैकं प्राप्य वीरं च भीमं

सविरमुतशशर्तं (sic) श्वेतवाहस्य चालैः ।

— (L. 3) T₂ वसन्धे (for शयानो). — (L. 4) T₂ नागः श्वेतः (for नागोऽश्वसेनः). K₄ V₁ B₂₋₄ D (except Dn₁ D_{2.6}) महोरगः कृतवैरोर्जुनस्य (B₄ Da₁ D_{1.5} "नेन). — (L. 5) Da₁ D_{1.5.6} तथा; D₈ पुरा (for तदा). K₄ V₁ B Da₁ D_{1.3-5.7} मध्ये (for मुक्तो). — (L. 6) B₆ D_{2.6.8} बुबोध कंपाद; T₂ प्रबोधकोपो (for कृत्वा सुवेगं). B_{1.2} D_{4.7} च (for सु-). Dn₁ विवेश कोपादमुधातलं यः — After line 6, T₂ ins.:

स नागवीरोऽथ समुत्थितस्तदा

धरातलान्मावृण्वं च संसरन् ।

— (L. 7) K₄ अथोपयाहूर्ध्वगतिर्; B₂ अतोपयातोर्ध्वं; Dn₁ अथोर्ध्वातोर्ध्वं; D_{2.4.8} अथोपया (D₄ "वपया"तोर्ध्वं; D₆ अथोप-धातोपगतो. — (L. 8) K₄ V₁ B_{1.3.4} Da₁ D_{1.3-5.7} संचित्य

पार्थस्य धैरप्रतिघातनाय ।

[10]

संचित्य तूष्णं प्रविशेश चैव

कर्णस्य राजन्शररूपधारी ।

ततोऽस्त्रसंघातसमाकुलं तदा

बभूव जालं विततांशुजालम् ।

तत्कर्णपार्थौ शरसंववृष्टिभि-

[15]

निरन्तरं चक्रतुरन्धरं तदा ।

तद्वाणजालैकमयं महान्तं

सर्वेऽत्रसन्कुल्यः सोमकाश्च ।

नान्यत्किंचिददृशुः संपतद्गै

वाणान्धकारे तुमुलेऽतिमात्रम् ।

[20]

ततस्तौ पुरुषव्याघ्रौ सर्वलोकधनुर्धरौ ।

त्यक्तप्राणौ रणे वीरौ युद्धश्रममुपागतौ ।

समुत्क्षेपैर्वीक्षमाणौ सितौ चन्दनवारिणा ।

सतालव्यजनैर्दिव्यैर्दिविस्त्रैरप्सरोगणैः ।

शक्रसूर्यकाव्यभ्यां प्रमार्जितमुखबुभौ ।

[25]

(for संदृश्य). V₁ Da₁ Dn₁ D_{1.5} विमर्दं; T₂ विवादं- (L. 9) D₆ स; D₈ च (for हि). D₆ हि (for [स]स्त्र). — (L. 10) B₄ T₂ वै (T₂ वी)रप्रतिघातनाय; Da₁ D_{1.3.5.8} "पाद (D_{3.6} "त)नाय. Ca cites प्रतिघातनं. — (L. 11) Dn₁ संचित्य. K₄ B_{1.3} D_{2.4.7} चैवं; V₁ सैवं; B₄ Da₁ D_{1.5} वै (D₆ वी)रं; B₆ D₆ चैनं; Dn₁ T₂ तूष्णं; D₈ सर्वं (for तूष्णं). B₁ प्रतिवेश (for प्रवि). K₄ B₁₋₃ D₅₋₇ तूष्णं; V₁ B₄ Da₁ D_{1.8.4.8} तूष्णं (for चैव). — After line 12, D₈ reads lines 26-27. D₆ om. lines 13-25. — (L. 13) D_{4.7} संपात- (for संघात-). D₂ समावृत्तस्य (for "कुले). D₃ ततः स्वयं घातसमावृत्तं तदा. — (L. 14) Bom. ed. बभूव जन्यं. B₂ Da₁ D_{1.5} विततांशुजालं. D_{2.8} बभूव तत्तुमलं सर्व-तो वै. Ca cites जालं (as above). — (L. 15) B_{1.2} Dn₁ D_{4.7} ततः (for तत्). B₂ पार्थकणौ. V₁ संह-; D₈ संप्र- (for संघ-). — D₈ om. lines 17-25. — (L. 17) V₁ B₄ Da₁ D_{1.5} ततो जालं वाणमयं विद्यत्सं. — (L. 18) K₄ [स]-ग्रसन्; V₁ B₁₋₄ [अ]द्राक्षुः; B₆ चक्रुः; Da₁ D_{1.5} द्रष्टुं (for ज्वसन्). — (L. 19) V₁ B₆ Da₁ D₁ ददृशे (for ददृशुः). B₆ स युद्धे (for संपतद्गै). — (L. 20) V₁ B₂ Da₁ D_{1.5} [स]-तिमात्रे; B₁ स्त्रिभे. — After line 20, V₁ Da₁ D_{1.5} ins. App. I (No. 39). — (L. 21) D₂ तु (for तौ). — (L. 22) K₄ युद्धमानौ; V₁ प्रेक्ष्यामौ वै; B_{1.2} Da₁ D_{1.5} प्रेक्ष्य (B₁ "क्ष)माणौ; B₃ D_{2.7} शोक्ष्यमाणौ; B_{1.5} D₄ योत्स्यमाणौ; T₂ त्यक्तवाणौ (for "प्राणौ). Da₁ D₁ युद्धश्रमात्; T₂ समं युद्धम् (for युद्धश्रमम्). B₂ युद्धाय समुपस्थितौ (for the post. half). — V₁ B Da₁ D_{1.3-5.7} om. lines 23-27. — (L. 23) K₄ Dn₁ वीक्ष्यमाणौ. T₂ रक्तचन्दनधारिणौ (for the post. half). — (L. 24) Dn₁ सव्यालः; T₂ ती ताल- (for सताल-). — (L. 25) T₂ चंद्र- (for शक्र-). K₄ मुखांशुजौ;

कर्णस्तु पाथं न विशेषयद्यदा
दृढं च पाथेन शरैर्निपीडितः ।
ततः स कर्णः शरविश्रताङ्गो
मनो दधे ह्येकशयस्य तस्य ।

41

§ K1.2.4 D2 ins. after 8. 66. 19st (following 8. 66. 36): K3 V1 B Da1 Dn1 D1.2.3-5 T2 Ca.c after 8. 66. 36: D3 after 8. 66. 25:

ततोऽर्जुनः कर्णमयक्रगैर्नवैः
सुवर्णपुङ्खैः सुदृढैरयस्त्रयैः ।
यमाग्निदण्डप्रतिमैः स्नानान्तरं
पराभिनस्क्रौञ्चमिवाद्रिमग्नजः ।
ततः शरावापमपास्य सूतजो

[5]

T2 - सुखादुभौ (for -सुखादुभौ). — After line 25, D2 ins.:

ततोऽर्जुनो वाणशतैः सुवीक्ष्यैः

तौतैः शरैर्न व्यथयाचकार ।

— D3 om. lines 26-27. — D3 reads lines 26-27 after line 12. — (L. 26) Dn1 T1.2 कर्णौ. D3 निविशेषयेद् (for न विशेषयद्). T1 यथा (for यदा). — (L. 27) Dn1 T1.2 भृशं (for दृढं). D3.3 पाथस्य. Dn1 T1.3 शराभिततः (for शरैर्निपीडितः). — After line 27, K1 D3.3 ins. (cf. lines 28-29):

कुदस्ततस्त्वाधिरथी तरस्वी
मनो दधे चैकशये शराख्ये ।

[(L. 1) D3 कुदस्तु तत्राधिरथिस्तस्वी. — (L. 2) D3 मनो दधे पाथयथाय सत्वरः; D3 'धे चैकशरस्य मोक्षे.]
— D3 om. lines 28-29. — (L. 28) V1 Da1 D1.3 तु कर्णः; Dn1 T2 तु वीरः (for स कर्णः). K1 D3 नि(K1 वी)क्षितान्गो. T1 ततो विमोक्तं शरवर्षमुग्रं. — (L. 29) Dn1 दधे मनो (for मनो दधे). K1 एकः; B2 चैकः; T2 [S]लैक- (for लोक-). V1 -भयस्य; B3.5 D2.4 (by corr.) T2 -शरस्य; T1 -यशस्य Ca -शयस्य (as above). B2 -शरेण क्षये; Da1 D1.5 -शये शराख्ये; D2 -शराशनाय; D3 -शरस्य मोक्षे (for -शयस्य तस्य).

41

(L. 1) Ś1 K1.2.4 अवक्रगैः खरैः; D1 'क्रवैर्गैः; D3 असख-
वैर्गैः; T2 अवक्रगैर्नवैः. — (L. 2) D3 सु*भवेः (for सुवर्णपुङ्खैः).
— (L. 3) D1 यमोय- (for यमाग्नि-). Ś1 K1.2 प्रतिमाव्
(for 'भैः). — (L. 4) K1 कौचमिवाद्रिमग्नजः; K3 V1 'मिवा-
सिमद्रि(V1 'द्रि)जः; B2 'गिरिर्यथाग्नजः; Dn1 T2 'मिवाद्रिमग्न-
(T2 'मुय)जः Ca.c cite अग्नजः (as above). — (L. 5)
D3 शरावाप्यन्; T2 'वारन्; Co 'वापन् (as above). K2-4
D3 अवाप्य (for अपास्य). — (L. 6) B3 Dr धनुस्ततश्च; T2
लक्ष्वा धनुश्च (for धनुश्च तत्). V1 D2 -शरासतोत्तमं. — (L.
7) Dn1 T2 ततो रथस्य स; D2 ततार तस्यै च; D3 तथैव तस्यै

धनुश्च तच्छक्रशरासनोपमम् ।

तवाप तस्यै न मुनोह चस्वले

दृढाहतः संश्र पुनस्तन्ततः ।

न ह्यर्जुनस्तं व्यसने तदेयिवा-

ग्निहन्तुमार्यः पुरुषवते स्थितः ।

[10]

ततस्त्वमिन्द्रावरजोऽपि संभ्रमा-

दुवाच किं पाण्डव हे प्रनायसि ।

नैवाहितानां सततं विपश्चितः

क्षणं प्रतीक्षन्त्यपि दुर्बलीयसान् ।

विशेषतोऽरीन्यसनेषु पण्डितो

[15]

निहत्य धर्मं च यदाश्च विन्दति ।

तमेकवीरं तव चाहितं सदा

त्वरस्य कर्णं सहसाभिर्मदितुम् ।

न; Ca तवाप तस्यै न (as above). V1 स; B D2.1.7 च;
D3 प्र- (for न). Dn1 D2.1.8 च (D4 वा-) स्वल्
(D3 'द्); T2 संवलन्; Ca चस्वले (as above). K3 ततः
पुनस्तन्मुनोच *स्वले; Da1 D1.5 तवाप तस्मान्मुनोहस्तसुमे
(sic). — (L. 8) K2 om. one ततः. D2 ततस्त्वेन (for
ततस्ततः). V1 B1.5 Da1 D1.5 प्रसीर्णमुष्टिः सुचशावुरस्तदा;
B1.2 Dn1 D2.1.7 प्रसीर्णमुष्टिः सुचशावुरस्तदा; प्रनो (B1 D2.7
'तस्तदा; D3 'तोमवन्); B3 ववाम जग्लौ विमिद्रे वृत्तदा; D3
राज न ग्लानिमितो वृत्तदा; T2 प्रतस्तुक्तैः सहसा हतप्रमः. — (L.
9) K3 तन्; V1 Dn1 D1.8 न च (for न हि). D3 तद् (for
तं). Ś1 K2 *भोन्; Ś2 तदच्छ (sic) (sup. lin. तथैवे); K1
ददधीन्; (sic) K3 न संयुगे; K4 न चैव तन्; V1 B1.2 Dn1
तदेष्टि(B1 'क्षि; B2 'धी)वान्; B3 D3 [S]युष्टेयिवान्; D2 तदेष्टीन्;
D3 तमीयिवान्; D3 T2 तदेष्टीन् (for तदेष्टिवान्). Co cites
इयिवान् (as above). — (L. 10) K3 आर्यैः; K4 आर्यैः; D3
आर्यैः; Ca आर्यैः (as above). K3 पुरुषवते; K4 'वतः; Ca 'वते
(as above). D3 स्थितं; Ca स्थितः (as above). — (L.
11) K2 स रामावरजो (for तमिन्द्रा). Ś1 K D3 Ca [S]ति-;
Dn1 D1.8 तु; D2 [S]ति; T2 स (for [S]ति). K4 संभ्र-
नन्; D2 -शरस्य. — (L. 12) Ś K1.2.4 D2.4 transp. किं
and हे. Dr [इ]ह (for हे). B1.4 Dn1 D2.1.7 प्रनायसे;
B2 'मुखासि; D2 समीक्षसे; D3 प्रनुव्यसे. — (L. 13) D3 न वै-
रिपूयैः; D3 न वै रिपूनां; T2 नैवाहितं तं (for 'हितानां). — (L.
14) K2 D3.4 प्रतीक्षन्(D3 'क्ष)ति. K3 T2 हि (for [अ]-
ति). K4 दुर्बलीयसान्; T2 'यसं. — (L. 15) Ś K1.2 [S]-
ति; K4 V1 [S]ति. K4 व्यसनेन. K3 D3 पण्डिता. — (L.
16) K3 मह्य. D2 धर्मं. D2 तुवं च (for यश्च). K3
पण्डिते; Da1 Dn1 D1.5.3 विन्दते. — (L. 17) Ś K3 Dn1
D2.6 T2 तदेकः; K4 तमेव; V1 तत्रैव (for तमेकः). D2
तदा (for सदा). D3 सततं तवाहितं (for तव चाहितं सदा).
— (L. 18) K3 त्वरस्य; T2 त्वरस्य. D4 तरसा (for
सहसा). K2 [अ]भिर्मदितुं; D2 प्रमदितुं; D3 T2 विमदि.

पुरा समर्थः समुपैति सूतजो
विध्य त्वमेनं नमुचि यथा हरिः ।
तथास्तु देवेत्यभिपूज्य सत्वरं
जनार्दनं कर्णमविध्यदर्जुनः ।
शरोत्तमैः सर्वकुरुत्तमस्त्वरं-
स्तथा यथा शम्बरमम्बराधिपः ।

42

After 8. 67. 11, K₄ V₁ B D (except D₂.s) T₂
ins.:

ततः शरं महाघोरं ज्वलन्तमिव पावकम् ।
आददे पाण्डुपुत्रस्य सूतपुत्रो जिघांसया ।
योज्यमाने ततस्तस्मिन्बाणे धनुषि पूजिते ।
चचाल पृथिवी राजन्सशैलवनकानना ।
ववौ सशर्करो वायुर्दिशश्च रजसा वृताः ।
हाहाकारश्च संजज्ञे सुराणां दिवि भारत ।
तमिषुं संधितं दृष्ट्वा सूतपुत्रेण मारिप ।
विषादं परमं जग्मुः पाण्डवा दीनचेतसः ।

स सायकः कर्णमुजप्रमुक्तः

शक्राशनिप्रख्यरुचिः शिताग्रः ।

भुजान्तरं प्राप्य धनंजयस्य

विवेश वल्मीकमिवोरगोत्तमः ।

स गाढविद्धः समरे महात्मा

[20]

[5]

[10]

विघूर्णमानः श्रुयहस्तगाण्डिवः ।

चचाल बीभत्सुरभिन्नमर्दनः ।

क्षितेः प्रकम्पे च यथाचलोत्तमः ।

तदन्तरं प्राप्य वृषो महारथो

रथाङ्गमुर्वीगतमुजिहीर्षुः ।

रथादवधुत्य निगृह्य दोभ्यां

शशाक देवान्न महाबलोऽपि ।

ततः किरीटी प्रतिलभ्य संज्ञां

जग्राह बाणं यमदण्डकल्पम् ।

दीप्तोऽर्जुनः प्राञ्जलिकं महात्मा

ततोऽजवीद्वासुदेवोऽपि पार्थम् ।

छिन्द्यस्य मूर्धानमरेः शरेण

न यावदारोहति वै रथं वृषः ।

तथैव संपूज्य स तद्वचः प्रभो-

स्ततः क्षुरं प्रज्वलितं प्रगृह्य ।

जवान कक्षाममलार्कवर्णा

महारथे रथचक्रे विममे ।

43

After the addl. colophon following 8. 68. 13
K₄ V₁ B D₁ D₂ D₃.s-7 ins.:

धृतराष्ट्र उवाच ।

तस्मिन्स्तु कर्णार्जुनयोर्विमर्दे

[15]

[20]

[25]

[30]

— (L. 19) Ś₂ परा; Ca पुरा (as above). K₃ om.
from समुपैति up to सर्वं in line 23. Ś K₁.2.4 V₁ B₂
समर्थं (V₁ B₂ 'र्थ')त्वमुपैति; D₂.6.8 T₂ समर्थं समुपैति (D₂
'पेल'). — (L. 20) B₂ जहि त्वमेनं; D₁ D₁.5 विध्यस्त्वमेनं; D₂
पराहितैनं; D₃ पराजहि त्वं; D₀ निपातयैनं; T₂ विपन्नमेनं; Bom.
ed. भिषि त्वमेनं (for विध्य त्वं). K₂ नमुचिर् (for 'चि').
V₁ हरिर्वथा (by transp.); D₄ यथैद्रः. Ca. c. cite हरिः
(as above). — (L. 21) B₂.8 ततस्तु; D₁ तथा सु- (for
तथास्तु). B₁.4 D₁ D₂.3.7 ततस्तदे (D₁ 'दै')वेत्यभिपूज्य;
D₀ तं वासुदेवं स सु; T₂ ततस्तथैत्यभि. — K₂ om. (1hapl.)
lines 22-23. — (L. 22) D₄ शिलासितेः (for जनार्दनं). Ś₂
अविध्यस्. B₃ om. from सर्वं up to the end of line 24.
— (L. 23) K₃ कुरुसत्तमस्त्वरं; V₁ D₁ कुरुस्त्वरं (V₁ om.
स्त्वरं)स्तथा. — (L. 24) V₁ D₁ D₂ यथा पुरा (for तथा
यथा). B₁ शंबरशराधिपः; D₁ D₁.5.6 'रम (D₁ 'स)पुरा-
धिपः; D₁ T₂ 'रहा पुराबलि (T₂ 'लं); D₁ 'रहा बलं पुरा; D₂
तथा बलि दैत्यपतिं सुराधिपः; Ca शम्बरमम्बराधिपः (as above).

42

(L. 1) B₁ damaged. — (L. 2) D₁ D₁.5 आदत्त
(for आददे). — (L. 5) T₂ तमसा (for रजसा). D₀ [आ]-
कुलाः (for वृताः). — (L. 7) V₁ B₂.3 D₁ D₁.5 संहितं;
D₂ संधितं (for 'तं). — (L. 9). T₂ कर्णमुज्जा. — (L.

10) D₁ T₂ शक्राशनिः. T₂ खे रुचितः (for -प्रख्यरुचिः). B₂
शिताग्रैः — (L. 13) B₂ महात्मना; D₀ किरीटी (for महात्मा).
— (L. 14) D₁ विघूर्णमानः; D₁ 'णः; D₀ संपूर्णमानः; T₂
विमुह्य* (for विघूर्ण*). B₁ गात्र- (for -हस्त-). V₁ विघूर्णमानः
रुधगाण्डिवश्च; B₃ 'नः श्रुयस्त्वय पाण्डवश्च (sic); T₂ 'नः श्रुयहस्त-
गात्रः (also as above). — (L. 16) K₄ V₁ B D₁ D₂.3-7.
T₂ क्षितेः. K₄ B₁.2.4 D₃.7 T₂ प्रकम्पेन. D₁ नगोत्तमः (for
[अ]चलो*). — (L. 17) D₂ तन्नातरं (for तदन्तरं). D₁
वृको (for वृषो). V₁ महात्मा (for महारथो). T₂ उर्वी (for
उर्वी-). — (L. 20) T₂ चैनं (for देवान्). D₁ D₁.5 तच्चा-
शक्रेण महाबलोपि. — (L. 22) T₂ चैनं (for बाणं). — (L.
23) B₃ D₁ ततो (for दीप्तो). D₁ [5]र्जुनं. B₃ ह्यञ्जलिकं.
— (L. 24) T₂ स (for सपि). — (L. 25) D₀ भिध्यस्.
— (L. 26) T₂ वै समारोहति (for यावदा*). — (L. 27)
T₂ [इ]ति (for [ए]व). V₁ D₀ च (for स). B₂ प्रभो-
— (L. 28) K₄ D₁ T₂ अतः (for ततः). Bom. ed. शरं
(for क्षुरं). D₂.7 प्रसृज्य (for प्रगृह्य). — (L. 29) T₂ कर्णं
(for कक्षाम्). D₁.4.5 अनलार्कवर्णा; D₀ अमलक*; T₂ विमलार्क*
(for अमलार्क*). — (L. 30) B₂.4.5 D₃.6.7 महारथो; T₂
'रथं. B₁.8.4 निममे; D₁ D₁.4-8 विलम्बे; T₂ विलम्बं.

43

Cf. Śalya, App. I (No. 1) — (L. 1) B₃ D₂ कथं तु (D₁

दग्धस्य रौद्रेऽहनि विद्रुतस्य।
बभूव रूपं कुरुस्रज्जानां
बलस्य बाणोन्मथितस्य कीदृक्।
संजय उवाच।

शृणु राजन्नवहितो यथा वृत्तो महाक्षयः। [5]
घोरो मनुष्यदेहानामाजौ नरवरक्षयः।
यत्र कर्णे हते पार्थः सिंहनादमथाकरोत्।
तदा तव सुताप्राजन्नाविवेश महद्भयम्।
न संघातुमनीकानि न चैवाथ पराक्रमे।
आसीदुद्धिर्हते कर्णे तव योधस्य कस्यचित्। [10]
वणिजो नावि भिन्नायामगाधे ह्यङ्गवा यथा।
अपरे पारमिच्छन्तो हते द्वीपे किरीटिना।
सूतपुत्रे हते राजन्विप्रस्ताः शरविक्षताः।
अनाथा नाथमिच्छन्तो मृगाः सिंहैरिवादिताः।
भग्नशृङ्गा इव वृषा भग्नदंष्ट्रा इवोरगाः। [15]
प्रत्यपायाम सायाह्ने निर्जिताः सद्यसाचिना।
हतप्रवीरा विध्वस्ता निरुक्ता निशितैः शरैः।

हि) (for तसिस्तु). — (L. 3) B₁ damaged. B₅ वभू०
सैन्यस्य कुरुस्रज्जानां (sic). — (L. 4) B₅ रूपं तथैवन्नयिते च कर्णे
(sic); D₄ बलस्य बाणैर्मथितस्य संजये. — (L. 5) V₁ कुलक्षयः;
B₅ D_{1.5} महान्क्षयः (for महा). — V₁ reads line 6 on
marg. — (L. 6) D₄ दनुजदेवानाम् (for मनुष्यदेवानाम्). B
(except B₅) D₁ D_{1.5} आजौ च न (B₅ वधावद्गजवाजिनां
(for the post. half). — (L. 7) K₄ D₃ यत्तु; B₁
damaged; B₅ यदा; D₇ यत्तः (for यत्र). K₄ कर्णः. — (L.
8) B₅ सुतो; D₃ सुता. D₁ D_{1.5} प्रविवेश (for आवि).
B₁ महद्भयमुपस्थितं (for the post. half). — (L. 9) K₄
न चैवापि; D₁ D_{1.5} न च बाध (for न चैवाथ). K₄
[अ]पराक्रमे; D₁ D_{1.5} पराक्रमः. — (L. 10) B₁ D₁
D_{1.5} कर्हिचित् (for कस्य). — (L. 11) B₁ dam-
aged. B₅ अपारे (for अगाधे). B_{2.4} ह्यङ्गवे; D₁ विध्वसा;
D₇ सागरे. B_{5.5} इव (for यथा). — V₁ om. lines
12-13 — (L. 12) D₃ अपरे (for अपारे), and नष्टे (for
हते). — (L. 13) D₁ D_{1.5} ततो (for हते). B₅ शरि-
विक्षताः (sic); B₄ D₁ शरुविक्ष (D₁ 'क्षि' ताः. D₃ चित्वा
नष्टचित्काः (for the post. half). — (L. 14) V₁ अनाथे.
D₇ गजाः (for मृगाः). — (L. 15) D₄ भिन्नशृङ्गा. D₁ वृषा
यदद् (for इव वृषा). — (L. 16) K₄ D₁ D_{3.1.7} प्रत्युपायाम.
— (L. 17) K₄ D₄ निरुक्ता. — (L. 18) K₄ [S]न्यद्रवन्;
V₁ D₁ दुद्रुवन्; B_{2.5} D₃ प्राद्रवन् (B₅ 'त्'). — (L. 19) V₁
विक्षस्त- (for 'शक्ष-'). D₁ D_{1.5} विशस्तशक्ष (D₃ 'क्षत्र-')
कवचाः; D₁ विक्षस्तयंत्रकवचाः (sic) (for the prior half).
K₄ कांदिशीकान्; D₁ 'न्यूता. D₁ विचेतताः (for 'तत्तः').
— (L. 20) V₁ B_{2.5} D₁ D_{3.5} वीक्षमाणा. — (L. 21) V₁
B_{2.5} D₁ D_{1.5} नूतं; D₄ हि तु (for तूर्णे). D₅ मा भव

सूतपुत्रे हते राजन्पुत्रास्ते व्यद्रवन्भयात्।
विशस्त्रकवचाः सर्वे कांदिशीका विचेतसः।
अन्योन्यमवमृद्रन्तो वीक्ष्यमाणा भयादिताः। [20]
मामेव तूर्णे वीभत्सुर्मांसेव च वृकोदरः।
अभियातीति मन्वानाः पेतुर्मन्डुश्च संभ्रमात्।
हयानन्ये रथानन्ये गजानन्ये महारथाः।
आहस्य जवसंपन्नाः पादाताः प्राद्रवन्भयात्।
कुञ्जैः स्यन्दनाः क्षुण्णाः सादिनश्च महारथैः। [25]
पदातिसंघाश्चाश्वैः पलायद्भिर्भयादिताः।
व्यालतस्करसंकीर्णैः सार्थहीना यथा वने।
तथा स्वदीया निहते सूतपुत्रे तदाभवन्।
हतारोहास्तथा नागाऽऽहस्तस्तथा नराः।
सर्वे पार्थम्यं लोकं संपश्यन्तो भयानुराः। [30]
तान्नेदं द्रवतः सर्वान्भीमसेनभयादितान्।
दुर्योधनोऽथ स्वं सूतं बाह्यलुक्त्वेदमब्रवीत्।
नातिक्रमिष्यते पार्थो धनुष्पाणिर्धैवस्थितः।
जघन्य एव सैन्यानां शनैरश्वानचोदयत्।

वृकोदरः (submetric) (for the post. half). — (L. 22)
V₁ निपेतुस्तत्र; B_{2.5} पेतुः सेदुश्च (for 'पेतुर्मन्डुश्च'). B₅
संभ्रमाः; B₅ संभ्रमाः; D₃ भारत (for संभ्रमाद). — (L. 23) B₅
अभ्यान् (for हयान्). V₁ B₅ D₁ D_{1.5} transp. रथान् and
गजान्. — (L. 24) B_{2.3.4} (marg.). D₁ D_{4.5} आहस्य
(for आहस्य). K₄ D_{7.7} जवसंपन्नाः; D₄ जवानानश्चान् (for
'संपन्नाः'). K₄ V₁ D₁ D_{1.5} पदाताः; D₁ D₄ पदातीन् (for
पादाताः). K₄ प्राद्रवद्; V₁ प्रद्रवन्; D₁ D₄ प्रजदुर् (for
प्राद्रवन्). B₅ पलायतश्च सर्वेः (for the post. half).
— (L. 26) K₄ चाश्वैः वै; B₁ चाश्वैः; D₁ चाश्वैः. B₅
विद्रवद्भिः; D₃ संतत (for पलाय). D₁ भयादिताः. — (L. 27)
V₁ D₁ D₁ -संकीर्णः (for 'कीर्ण'). K₄ मानहीना (for सार्थ).
B₅ सार्थाः प्राप्येव काननं (for the post. half). — (L.
28) B₅ D₇ तथाभवन् (for तदाभवन्). D₁ सूतपुत्रे हते राजन्स्तत्र
योधास्तथानवन्. — (L. 29) V₁ B₂ D₁ D_{1.5} मदाः; B₅
तदा; B₅ D₁ D_{3.1} यथा (for the first तथा). V₁ B₅
D₁ D_{1.5} यथा (for the second तथा). — (L. 30) D₁
D₄ सर्वे. B₅ घोरं (for लोकं). B₅ D₁ D₄ भयादिताः (for
'तुराः). — (L. 31) D₁ D₄ संप्रेक्ष्य. — After line 31,
D₁ ins.:

तान्द्रुवा विद्रुतान्सर्वान्योर्ध्वस्तत्र सङ्गताः।

— (L. 32) D_{5.7} [S]पि स्वं; D₄ स्वं (for स्य स्वं). D₁
संभूतं (for स्वं सूतं). V₁ D₁ D_{1.5} बहेत्युक्ता; B_{2.3.5} D₁
D₄ हाहाह्वता. — D₄ om. lines 33-34. Before line
33, B₅ ins. दुर्योधन उवाच. — (L. 33) D₁ नातिक्रमेण नां
पार्थो (for the prior half). K₄ B_{2.5} D₁ D₁ धनुष्पाणिन्.
K₄ B₅ D₁ D₄ अवस्थितः (D₁ 'ते'); B₅ व्यवस्थितं.
— (L. 34) B₅ D₁ जवने सर्वसैन्यानां (for the prior half).

जघन्ये युध्यमानं हि कौन्तेयो मां न संशयः । [35]
 नोत्सहेत व्यतिक्रान्तुं वेलासिव महोदधिः ।
 अद्यार्जुनं सगोविन्दं मानिनं च वृकोदरम् ।
 निहत्य शिष्टांश्चार्क्ष्य कर्णस्यानुपयमामुयाम् ।
 तच्छ्रुत्वा कुरुराजस्य शूरार्थसदृशं वचः ।
 सूतो हेमपरिच्छन्नाञ्जनैरश्वानचोदयत् । [40]
 रथाश्वगजहीनास्तु पादातास्तव मारिप ।
 पञ्चविंशतिसाहस्रा युद्धायैव व्यवसिताः ।
 तान्भीमसेनः संकुदो घट्टद्युञ्जश्च पार्षतः ।
 बलेन चतुरङ्गेण परिशिष्य निजघ्नतुः ।
 प्रत्ययुध्यन्त ते सर्वे भीमसेनं सपार्षतम् । [45]
 पार्थपार्षतयोश्चान्ये जगृहुस्तत्र नामनी ।
 अक्रुध्यत तदा भीमस्तै रणे प्रत्युपस्थितैः ।
 सोऽवतीर्य रथात्तूर्णं गदापाणिनयुध्यत ।
 न ताप्रथस्थो भूमिघान्धर्मापेक्षी वृकोदरः ।
 योधयामास कौन्तेयो मुजवीर्यमुपाश्रितः । [50]

जातरूपपरिच्छन्नां प्रगृह्य महतीं गदाम् ।
 अवधीत्तावकान्सर्वान्दण्डपाणिनिवातकः ।
 पदातिनोऽपि संरब्धास्त्यक्त्वा जीवितमात्मनः ।
 भीममभ्यद्रवन्संख्ये पतंगा इव पावकम् । [55]
 आसाद्य भीमसेनं तु संरब्धा युद्धदुर्मदाः ।
 विनेशुः सहसा दृष्ट्वा भूतग्रामा इवान्तकम् ।
 इत्येवमव्यचरद्भीमो गदाहस्तो महाबलः ।
 पञ्चविंशतिसाहस्रांस्तावकानामपोथयत् ।
 हत्वा तत्पुरुषानीकं भीमः सत्यपराक्रमः ।
 घट्टद्युञ्जं पुरस्कृत्य पुनस्तस्यौ महाबलः । [60]
 घट्टद्युञ्जोऽपि च महानमित्रगणमर्दनः ।
 पुत्रः पाञ्चालराजस्य धनुर्धरवरो युधि ।
 विप्रहीनान्नथाश्चैन पदातीयान्समन्ततः ।
 पञ्चविंशतिसाहस्रानवधीन्निशितैः शरैः ।
 शरैर्निकृत्ताः समरे घट्टद्युञ्जेन तावकाः । [65]
 पञ्चविंशतिसाहस्राः कालमार्ष्टन्पदातयः ।

Bs तूर्णम् (for शनैर्). B1-3.5 प्र(B3 अ)चोदय; Dn1 प्रचो-
 दयः; D1 अचोदयन् (for 'दयत्). — After line 34,
 Bs ins.:

जघने मां हि दृष्ट्वैव धनुष्पाणिमवस्थितम् ।

— Dai D1.5 om. (hapl.) lines 35-40. — (L. 35) V1
 जघन्यैर्; B2.4 जघनः; D4 जघने (for 'न्ये). K4 B3 D3.7
 जघन्येष्वर्चमानं हि; B5 Dn1 युध्यमानं सुसंरब्धं (Dn1 हि
 कौन्तेय) (for the prior half). B2.4 कौन्तेय मां; Dn1
 हनिष्यामि (for कौन्तेयो मां). B5 नात्र; B5 [5] यन (for मां
 न). — (L. 36) K4 व्यतिक्रान्तं. V1 Dn1 नोत्सहेन्माम् (V1
 'दय) तिक्रान्तुं; B1.2 'हेदल (B1 'हे तस्य) तिक्रान्तं (for the prior
 half). — (L. 37) K4 अद्यार्जुनं. D4 अर्जुनं सहगोविन्दं (for
 the prior half). B5 reads the post. half on marg.
 — (L. 38) B5 Dn1 हन्यां (Dn1 'न्ये) शिष्टांस्तथा शत्रु (for
 the prior half). B5 D4 सर्वं नि (B5 'वांशि) हल्य कर्णस्य भविष्या-
 न्यनृणो युधि. — (L. 39) B5 श्रुत्वेतत् (for तच्छ्रुत्वा). — (L.
 40) K4 देव- (for हेम-). D4 प्रति- (for -परि-). D4 प्रचो-
 दयत्. — (L. 41) V1 Dn1 र (V1 अ) राश्वनाग- (for 'गज-).
 Dai D1-हीनां तु (for 'नास्तु). Dai D4 पदातास्. K4 चैव;
 Dai D1.5 तत्र (for तव). K4 मारिपः. — (L. 42) V1 B1
 Dai D1.5 प्राद्वन्ति (V1 'त) हयैरिव; D4 प्रायुष्यंत शनैः शनैः
 (for the post. half). — (L. 43) Dai D1.5 यद् (for
 तान्). K4 घट्टद्युञ्जस्. — D4 om. lines 44-55. — (L.
 44) K4 Dai D1.5 चतुरङ्गेन. B2.5 Dn1 संकुद (B2 'तो)
 जघ्नतुः शरैः (for the post. half). — (L. 45) V1 प्रति-
 युध्यंत; B2 आयुष्यंत च; B5 प्रत्युपस्थितं (for प्रत्युप-). — (L.
 46) B5 अन्ये (for चान्ये). — (L. 47) B2 अयुध्यत (for
 अङ्गु). K4 Dn1 रणे (for तदा). Dn1 तदा (for रणे).

B2 Dn1 पर्यवस्थितैः; B5 प्रत्युपस्थितः. — (L. 49) K4 भूमि-
 स्थान्. B1 धर्मप्रेक्षी; B2 धर्माकाक्षी; D7 'क्षेपी (for 'पेक्षी).
 — (L. 50) B1 D3.7 अथाश्रितः; B2 Dai D1.5 समासि (B2
 'श्रि) तः. B5 स्ववीर्यवलमाश्रितः (for the post. half). — (L.
 51) B5 गदामादाय वेणितः (for the post. half). — (L.
 52) B4 अवधीत् (for अवधीत्). — (L. 53) Dn1 संलब्धत्वा
 प्रियं (for संरब्धास्त्यक्त्वा). — (L. 54) K4 अभ्यद्रवत्. B5
 Dn1 ज्वलनं यथा (for इव पावकम्). — (L. 55) B5 ते (for
 तु). — (L. 56) D4 [आ] विष्टो (for दृष्ट्वा). V1 B2 Dai
 D1.5 भूतग्रामः; D4.1 'ग्रामम्. D4 इवांतकः — (L. 57) B2.5
 D4 व्यचरन्; B3 Dn1 विचरन् (for व्यचरद्). K4 इत्येवमव्य-
 चिरद्भीमो (sic) (for the prior half). — (L. 58) B1
 'साहस्र्यांस; Dai D1 'लास्. B5 तावकांस्तान् (for 'कानाम्).
 D4.7 व्यपोथयत् (D4 'न्). K4 B3 Dai Dn1 D1.5 ताव-
 कान्सम (K4 Dn1 'नव) पोथयत् (for the post. half). — (L.
 59) Dai [आ] जम्पुष्यानीकं (for तत्पुरु). B5 भीम- (for
 सत्य-). — D4 om. lines 60-73 — (L. 60) B1 Dn1
 तस्यौ तत्र (for पुनस्तस्यौ). — V1 Dn1 om. lines 61-70
 — (L. 61) B2.5 Dai D1.5 श्रीमान् (for महान्). B2.5
 अमित्रकुलः; D4 अमित्रारिगण- (hypermetric) (for 'व्रगण-)
 B1 मर्दितः (for मर्दनः). — (L. 62) Dai D1.5 धनुर्वेद-
 (for 'धर-). B (except B3) रणे (for युधि). — (L.
 63) K4 D3 विप्रहीनान् (for 'लीनान्). B2 रथाग्ने तु
 (marg. 'स्ते तु); Dai D1.5 'क्षेत्रैः (for 'क्षेत्र). B5 विप्रहीन-
 रथाश्चैन (for the prior half). Dai D1.5 सर्वतस्तान् (for
 पदातीयान्). — (L. 64) Dai D1.5 'साहस्राणि. — Dai D1.5
 om. lines 65-70. — (L. 65) B5 निकृत्ताः समरे तत्र (for
 the prior half). — (L. 66) = line 81. — (L. 67)

हत्वा तत्पुरुषानीकं घटयुक्तो महाबलः।
भीमसेनं पुरस्कृत्य न चिरात्प्रत्यदृश्यत।
तं पारावतसवर्णांश्च क्रुद्धं क्रुद्धान्तकोपमम्।
घटयुक्तं रणे दृष्ट्वा त्वदीयाः प्राद्वन्मयात्। [70]
धनंजयो रथानीकमभ्यवर्तत वीर्यवान्।
माद्रीपुत्रौ तु शकुनिं सालक्षिश्च महारथः।
जवनाभ्यपतन्हृष्टा निघ्नन्तः सौवलं बलम्।
तस्याश्ववारान्सुबहून्विनिहत्य शितैः शरैः।
तमभ्यधावंस्वरितास्ततो युद्धमभूत्तदा। [75]
धनंजयोऽपि चाभ्येत्य रथानीकं तव प्रभो।
विश्रुते त्रिषु लोकेषु व्याक्षिपद्गाण्डिवं धनुः।
कृष्णसारथिमायान्तं दृष्ट्वा श्वेतहयं रथम्।
अर्जुनं चापि योद्धारं त्वदीयाः प्राद्वन्मयात्।
विप्रहीना रथाश्चैनं गजैश्च परिवर्जिताः। [80]

पञ्चविंशतिसाहस्राः कालमारुन्धेयदातयः।
हत्वा तत्पुरुषानीकं पाञ्चालानां महारथः।
पुत्रः पाञ्चालराजस्य घटयुक्तो महारथः।
भीमसेनं पुरस्कृत्य न चिरात्प्रत्यदृश्यत।
महाधनुर्वरः श्रीमानमित्रगणसूदनः। [85]
पारावतसवर्णांश्च कोविदारमहाध्वजम्।
घटयुक्तं दृष्ट्वा प्राद्वन्त भयाद्भूतम्।
गान्धारराजं शीघ्रास्त्रमनुसृत्य यशस्विनौ।
न चिरात्प्रत्यदृश्येत माद्रीपुत्रौ ससालकी।
चेकितानः शिखण्डी च द्रौपदेयाश्च मारिष। [90]
हत्वा त्वदीयं सुमहत्सैन्यं शङ्खान्नाथमम्।
ते सर्वे तावकान्प्रेक्ष्य द्रवमाणान्पराङ्मुखान्।
अभ्यद्रवजिघांसन्तो वृषाजित्वा यथा वृषाः।
सेनावशेषं तं दृष्ट्वा तव सैन्यं पराङ्मुखम्।

K: महारथाः. — (L. 68) K: Ds. 7 प्रत्यपथत (for 'दृश्यत').
— (L. 69) B: 5 पारावतसवर्णांश्च (for the prior half).
— B: 2 om. line 71. — (L. 71) Dai D: 5 अभ्यद्रवत
(for 'वर्तत'). — (L. 72) V: 1 शकुनिः. Dai D: 5 महाबलः.
— After line 72, B: 2 ins.:

गान्धारराजं शीघ्रास्त्रमनुसृत्य परंतपौ।

— (L. 73) B: 3 D: 4. 7 अभ्यपतद्; B: आपततुर्. K: 4
घृष्टो; B: 3 D: 7 दृष्ट्वा; B: 5 दृष्टो (for दृष्ट्वा). K: निघ्नन्तः; B: 4
Dai D: 5 निघ्नन्तः (for 'घ्नन्तः'). D: 1 बलः. B: Dni घ्नन्तो
(B: 'तौ') दौर्घोधनं बलं (for the post. half). — After
line 73, B: 2 ins.:

तेषां शकुनिमासाद्य तत्र युद्धमभून्महत्।

— (L. 74) D: 5 तव (for तस्य). V: 1 तस्याश्वानश्चसादींश्च; B: 1
'श्व'श्च गजानाजौ; Dai D: 5 'श्वान्सादिनश्चाजौ; Dni 'श्वसादीन्सुबहून्
(for the prior half). D: 4 संनिहत्य. — B: 2 om. lines
75-88. — (L. 75) Dni D: 5 समभ्यधावंस् (for तमभ्य).
D: 5 त्वरितस्य; D: 4 कुरवस्. K: तयोर्; B: Dni D: 4 तत्र (for
ततो). Dni महत् (for तदा). — D: 4 om. lines 76-77
— (L. 76) K: 4 चाभ्येत्य. — (L. 77) V: 1 तत्र (for त्रिषु).
Dni गांडीवं विशिष्यन्धनुः (for the post. half). — (L. 78)
Dni आयातं. D: 5 ततः (for रथम्). K: V: 1 दृष्ट्वा श्वेतहयं हयं
(for the post. half). — (L. 79) D: 5 सनुत्सृज्यदृष्टसैन्यं
(sic) (for the prior half). V: 1 प्रापयन् (for 'द्रवन्'). —
(L. 80) Dai D: 5 विप्रहीनरथाश्चेत्ता (D: 'ता'); Dni D: 4
'हीनरथाश्चैव (for the prior half). Dai D: 5 नृपैश्च;
Dni शरैश्च. K: B: 4 D: 7 परिहीनि (K: 'गि') ताः; V: B: 1
'कीर्तिताः; Dni 'कर्षिताः; D: 4 'वारिताः. — (L. 81) =
line 66. D: 4 पांचाल्येन पदातयः (for the post. half). — (L.
82) Dni तान्पुरुषपद्माः. Some MSS. पांचालानां. K: V: 1

D: 1 महारथाः. D: 5 निहताः पुरुषव्याघ्रा भीमसेनं परीप्सता. — V: 1
om. (hapl.) line 83. — (L. 83) D: 5 ततः (for पुत्रः).
Some MSS. पांचालः; D: 5 पांचाल्यः. D: 5 पुत्रो राजन् (for
घटयुक्तो). Dai D: 5 महाबलः; Dni 'मनाः; D: 1 'ज्वलः.
— (L. 84) K: 4 प्रत्यपथत (for 'दृश्यत'). — (L. 85) V: 1
'दशानः; Dai D: 4. 5 'नर्दनः (D: 'न'); Dni 'तापवः (for
'नर्दनः'). — (L. 86) Dai पारावत- (for पारा). Dni
'तवर्णांश्च. D: 5 'महाध्वज. Dni कोविदारमयं ध्वजः; D: 5 'रथ-
ध्वजम् (for the post. half). — (L. 87) K: B: 4
Dni D: 4. 7 घटयुक्तं (for 'युक्त'). Dni D: 5 रणे (for 'रथ').
Dni D: 5 त्वदीयाः प्राद्वन्मयात् (for the post. half).
— (L. 88) D: 5 गंधारराजं. Dai D: 7 अनुरक्त्य (for 'चृत्य').
V: 1 यशस्विने; D: 7 मनस्विनौ. — (L. 89) Dai D: 5 अचिरात्.
D: 5 नाद्रीपुत्रा (D: 'त्र'). K: 4 ससालकिः; D: 5 'त्वदी (for
'लकी'). — (L. 91) B (except B: 3) Dai D: 5 संखम्; D: 3
शंखा. Dni D: 5 तथा (for अथ). K: 4 अथाधमम्; B: 2 अयो-
धमम् (B: 'त'); Dai D: 5 उपायः; D: 4 अयाधनम् (sic) (for
अथाधनम्). — (L. 92) B: 5 तान्सर्वान् (for ते सर्वे). K: 4 स-
र्वान् (for प्रेक्ष्य). K: 4 ह्रावमाणान्; B: Dni द्रव (Dni 'व')
तोमि; B: D: 5 'तो वै (for 'नामान्'). — (L. 93) K: 4 अभ्यद्रवज्.
Dai D: 5 जिघांसन् (D: 'द्') (submetric) (for 'सन्तो').
B: D: 5 अभ्यद्रवन्त (D: 'वन्ति') निघ्नन्तो; Dni 'वर्तत संरब्धान् (for
the prior half). V: B: 5 D: 5 वृषं (for 'पाव'). V: B: 1
Dai D: 5 दृष्ट्वा (for जित्वा). D: 5 वृषा (for यथा). B: 5 वृषा
यथा (by transp.); Dai D: 4. 5 यथा वृषः. — (L. 94) K: 4
सेनावशेषे; V: 1 'वसन्त. D: 5 तद् (for तं). B: 5 Dai D: 5
अथ सेनावशेषं तु (Dai om. तु; D: 1 'व' च; D: 5 'वे च') (for
the prior half) V: 1 पराङ्मुखाः. B: 5 Dai Dni D: 4. 5
तव पुत्रस्य (Dni D: 5 सैन्यस्य) पांडवः (for the post. half).

व्यवस्थितं सन्यसाची चुकोध बलवत्तदा । [95]
 धनंजयो रयानीकमभ्यवर्तत वीर्यवान् ।
 विभ्रुतं त्रिषु लोकेषु व्याक्षिपद्वाण्डिवं धनुः ।
 तत एतान्दारे राजन्सहस्रान्समवारयन् ।
 रजसा चोद्धतेनाथ न स किंचिद्ब्रह्मदृश्यत ।
 अन्यकारीकृते लोके शरभूते महीतले । [100]
 दिशः सर्वा महाराज तावकाः प्राद्वन्भयात् ।
 भज्यमानेषु सैन्येषु कुरुराजो विशां पते ।
 परानभिमुखान्श्चैव सुतस्ते समुपाद्रवत् ।
 ततो दुर्योधनः सर्वानाञ्जुहावाथ पाण्डवान् ।
 युद्धाय भरतश्रेष्ठ देवानिव पुरा बलिः । [105]
 त एनमभिवर्तन्त सहिताः समुपाद्रवन् ।
 नानाशस्त्रसजः सर्वे भर्त्सयन्तो सुहृदुः ।
 दुर्योधनोऽप्यसंभ्रान्तस्त्वान्निरिक्षितैः शरैः ।
 व्यधमद्युधि राजेन्द्र घोररूपो विशां पते ।

— (L. 95) B₁ व्यवस्थितः. B₂ कुदोध (for चुकोध). B₂ 5
 Dai D₁ 5 दृष्टैवाव (Dai "दृष्टे वो [sic]; D₂ "दृष्टैवाव"स्थितं
 संख्ये युध्यन्प (B₂ क्रुद्धः पः) बलवत्तदः (D₁ "नं"). — V₁ D₄
 om. lines 96-97 — (L. 96) Dai D₁ 5 धनंजयः. K₄
 अभ्यद्रावत् (for "वर्तत"). — (L. 97) B₁ damaged. B₂
 विभ्रुतसः. K₄ B₂ व्याक्षिपन् (for "पद्"). — (L. 98) B₂
 तव (for ततः). V₁ तु ताव्; B₂ D₄ 5 एनाञ्; B₂ सेनां; D₂
 एनम् (for एताञ्). B₂ शरत्रातैः; B₂ महाराजः; D₂ शत-
 त्रतैः (for शरै राजन्). V₁ B₂ D₂ D₁ 4.5 सहसा; B₂
 मार्गणैः; Dai सहसा (for "त्तान्"). V₁ B₂ D₂ समवारयत्;
 B₂ Dai D₁ 4.5 "कित् (D₄ "न") (for "रयन्"). — (L.
 99) D₂ तमसा (for रजसा). B₁ 4 D₂ चोद्धतेन; D₂
 संवृ (for चोद्ध). B₂ 5 [आ]जौ (for [अ]थ). D₄ न स
 किंचित्पदृश्यते (for the post. half). — (L. 100) K₄
 दूरीभूते; V₁ पुरी; B₁ D₂ रजो; B₂ 8 शरी; B₄ D₂ 7
 हरी (for शर). — (L. 101) D₂ योद्धाः सर्वे (sic)
 (for दिशः सर्वा). K₄ प्राद्वद्; D₄ प्रद्वन्. — (L. 102)
 B₂ संतमानेषु (for भज्य). D₂ संमलमाने सैन्ये तु (for
 the prior half). — (L. 103) K₄ अभिमुखसः. Dai
 D₁ 4.5 परेपामात्मनश्चैव (for the prior half). D₄ सेनां
 तां समुपाद्रवन् (for the post. half). — (L. 105) D₄
 भरतश्रेष्ठो. B₁ बलीः. — (L. 106) V₁ तदैन्म; D₁ त एवम्
 D₄ तपनं (for त एनम्). Dai D₁ 5 अभिवर्तत; D₂ समगर्जत;
 (for अभिवर्तन्त). D₂ om. सहिताः. K₄ समुपाद्रवत्. — D₂
 om. line 107. — (L. 107) D₄ ततः (for नाना-).
 K₄ शस्त्रभूतः (for "सजः"). D₄ क्रुद्धा (for सर्वे). — (L.
 108) D₂ om. the prior half. D₄ [s]थ (for [s]थि).
 D₄ संभ्रामसः. V₁ नराञ्; B₂ 4 D₂ रणे; D₄ अनौ (sic)
 (for अनीन्). D₄ व्योस्थितैः (for निक्षितैः). — Dai D₄
 om. line 109. — For line 109, D₂ subst.:

तत्राद्भुतमपश्याम तव पुत्रस्य पौरुषम् । [110]
 यदेनं पाण्डवाः सर्वे न शेकुर्वितवर्तितुम् ।
 नातिदूरापयातं तु कृतबुद्धिं पलायने ।
 दुर्योधनः स्वकं सैन्यमपश्यच्छरविशक्तम् ।
 ततोऽवस्थाप्य राजेन्द्र कृतबुद्धिस्त्वात्मजः ।
 हर्षयन्निव तान्योधानिदं वचनमब्रवीत् । [115]
 न तं देशं प्रपश्यामि पृथिव्यां पर्वतेषु च ।
 यत्र यातास्तव वो हन्युः पाण्डवाः किं सृतेन वः ।
 अल्पं च बलमेतेषां कृष्णौ च भृशविशक्तौ ।
 यदि सर्वेऽत्र तिष्ठामो भ्रुवो नो विजयो भवेत् ।
 विप्रयातांश्च नो भिन्नान्पाण्डवाः कृतकिल्बिषाः । [120]
 अनुसृत्य वधिष्यन्ति श्रेयान्नः समरे वधः ।
 सुखं सांग्रामिको मृत्युः क्षत्रधर्मेण युध्यताम् ।
 मृतो दुःखं न जानीते प्रेत्य चानन्यमश्नुते ।
 शृणुध्वं क्षत्रियाः सर्वे यावन्तः स्थ समागताः ।

तत्रावधीततः कुदः शतशोऽथ सहस्रशः ।

तत्सैन्यं पाण्डवेयानां योधयामास सर्वतः ।

— (L. 110) K₄ अपश्यामसः. V₁ D₄ विक्रमं; Dai पौरुषी.
 — (L. 111) D₄ त एव (for यदेनं). K₄ अनिवर्तितुं; D₄
 प्रतिविक्षितुं (for अतिवर्तितुं). — (L. 112) Dai D₁ 5 दूरेपया-
 तसः. V₁ तद्धि शरा पलायत (for the prior half). K₄ V₁
 कृतबुद्धिः. D₄ नातिदूरापयापांचबुद्धिपलायते (sic). — (L. 113)
 K₄ सरवीक्षितं. D₄ अभिवीक्ष्य सुविक्षितं (for the post.
 half). — For lines 112-113, D₂ subst.:

यदेनः सहितान्सर्वांश्चोऽयुध्यत पाण्डवान् ।

ततोऽपश्यन्महात्मा स स्वसैन्यं भृशदुःखितम् ।

— (L. 115) D₄ हर्षयन्ते मे वा शल्यो यामिदं वनमब्रवीत् (sic).
 — (L. 116) Dai D₁ 5 न तं पश्यामि देशं च (for the prior
 half). D₂ यत्र याता भयादिताः (for the post. half).
 — (L. 117) B₂ यत्र माता नरो अन्यः (sic); D₂ गतानां यत्र
 वै मोक्षः (for the prior half). D₂ पांडवात्. B₂ सृतेन;
 D₂ गतेन (for सृतेन). — (L. 118) V₁ Dai D₁ 5 स्वत्वं
 (for अल्पं). D₄ मर्यते वसमेतेन (sic) (for the prior half).
 K₄ भृशवीक्षितौ. — (L. 119) V₁ च; D₄ तु (for स्र).
 D₂ अथ सर्वान्दृष्ट्वायामि (for the prior half). K₄ B₂ ध्रुवं.
 D₂ हि (for नो). K₄ [s]भवत् (for भवेत्). — (L. 120)
 V₁ B₂ 8 Dai D₁ 5 तुनो; B₁ 4 तुनो; D₂ D₄ ततो (for
 च नो). K₄ B D₂ D₄ किल्बिषा (for "पाः"). — (L.
 121) K₄ अनुसृत्य (for "सृत्य"). D₂ वधिष्यन्ती. Dai D₂
 श्रेयं नः; D₄ श्रेयो नः. — (L. 122) K₄ V₁ B₂ 5 Dai D₁ 4.5
 सुखः. K₄ D₂ सांग्रामिको (for सांग्राम). D₂ मृत्युः. B₁
 जीवतां; D₄ युध्यतः (for "ताम्"). — (L. 123) V₁ मृतो
 (for मृतो). K₄ B₂ Dai D₁ 3.5.7 न दुःखं (by transp.).
 D₄ जानाति. D₂ चान्तम् (for "नन्यम्"). — (L. 124) D₄

यदा शूरं च भीरं च मारयन्तको यमः । [125]
को तु मृदो न युध्येत मादशः क्षत्रियव्रतः ।
द्विपतो भीमसेनस्य क्रुद्धस्य वशमेत्यथ ।
पितामहैराचरितं न धर्मं हानुमद्वयम् ।
न हि धर्मोऽस्ति पापीयान्क्षत्रियस्य पलायनात् ।
न युद्धधर्माच्छ्रेयोऽन्यः पन्थाः स्वर्गस्य कौरवाः । [130]
अचिरेण हता लोकं सर्वं योधाः समास्रुत ।
एवं ब्रुवति ते पुत्रे सैनिका भृशविश्रुताः ।
अनवेक्ष्यैव तद्वाक्यं प्राद्ववन्सर्वतोमुखम् ।
Colophon.

44

K₁ V₁ B D (except D_{2.3}) T_{1.2} G M₂₋₄ ins. after

8. 68: M₁ ins. (lines 13-16 only) after 8. 68. 60:

संजय उवाच ।
इते वैक्वतेने कर्णे कुरवो भयपीडिताः ।
वीक्षमाणा दिशः सर्वाः पलायन्ते स सर्वतः ।
वीरं तु निहतं श्रुत्वा शत्रुभिः परमाहवे ।
सर्वे दिशोऽन्वकीर्यन्त तावका भयमोहिताः ।
ततोऽवहारं चक्रुस्ते राजन्योधाः समन्ततः । [5]
वार्यमाणा भयोद्दिग्धास्तत्र पुत्रेण भारत ।
तेषां तु मतमाज्ञाय पुत्रस्ते भरतर्षभ ।
अवहारं ततश्चक्रे शल्यस्यानुमते नृप ।
योधैर्महारथैः सार्धं बृहो भारत तावकैः ।
हतावशेषैस्त्वरितः शिविरायैव द्रुदुवे । [10]

44

शृण्वंतु (for शृणुष्वं). K₁ यावतस्तु; V₁ Da₁ D_{1.5} यावतः सः;
D₁ तत्स (sic) (for तः स). — D₂ om. lines 125-126.
V₁ reads lines 125-126, followed by the repetition
of line 125 after line 131; B₂ reads line 125,
followed by the insertion, after line 131 — (L. 125)
K₁ transp. शूरं and भीरं. B₁ [अ]लंतकोपनः; B₅ 'को
दली. — B₂ ins. after line 125; V₁ after line 126:

युध्यस्व न ध्वम [द्रवन्तोऽपि क्रुद्धयोर्ममिषाधेयोः (?) ।

— B₂ om. lines 126-127. — (L. 126) V₁ B₅
को न; D₁ तत्र (for को नु). D₁ को नु (for मृदो). K₁
V₁ यादशः (for मादशः). — V₁ om. line. 127. — (L.
127) K₁ विशभेदयथ (sic). — (L. 128) B₅ पितानहे-
नाचरितं (for the prior half). B₁ इच्छथ (for अहंथ).
— (L. 129) B_{1.5} D₁ [अ]धर्मो (for धर्मो). B₁ D₁
पलायने; D₁ 'यितः (for 'यनात्). — (L. 130) B₅
D₁ हि (for सन्यः). V₁ Da₁ D_{1.5} युद्धधर्मान्न च श्रेयान्;
D₁ धर्मो न युद्धाच्छ्रेयान्हि (for the prior half). D₁
सूर्यस्य (for स्वर्गस्य). B₅ विद्यते; D₁ नोवदन् (for कौरवाः).
— (L. 131) D_{2.7} लुचिरेण. B₅ [अ]मराळैः; D₁ जिताळैः
(for हता). V₁ B₅ D₁ D₁ लोकान्. B₂ अचिरादमराळोकान्
(for the prior half). B_{2.5} D₁ सयो; D₁ सर्वं (for
सर्वं). B₂ योद्धाः; B₅ योधः; D₁ बायोः (for योधा). K₁
समास्रुत; V₁ B_{1.2.4.5} D₁ समश्रुते (V₁ 'वां); B₅ Da₁ D₁
D_{1.5} समश्रुत (Da₁ 'तत). — Before line 132, B₅ ins.
संजय उवाच. — (L. 132) Da₁ D_{1.5} इति (for एवं). K₁
V₁ B₅ D_{2.7} पुत्रे वै; B_{2.4} पुत्रे ते (by transp.); D₁ पुत्रे *.
K₁ वीक्षिताः; B₅ बुःक्षिताः; D_{2.4} विक्षता (D₃ 'तः) (for
विक्षताः). — (L. 133) K₁ V₁ B₁ D_{2.7} अनाहस्य; B₅ अन-
वैष्य (for 'वैष्य). B₅ D₁ सर्वतोमुखाः; Da₁ D_{1.5} अन्यतोमुखं;
D₁ सर्वतोदिशः (for 'तोमुखम्). — Colophon. Adhy. no.
(figures, words or both): B₁ 91; B₅ 110; B₅ 94;
Da₁ D₅ 103; D₁ 85.

85

G₁ om. the ref. — (L. 1) D₁ राजन् (for कर्णे).
G₂ कुरवोपि भयान्विताः (for the post. half). — D₂ om.
lines 2-4. — (L. 2) Some MSS. वीक्षमाणा. K₁ पाळयते.
K₁ शर्वशः; B₁ D_{2.7} सर्वशः (for 'तः). D₁ पर्येषुः सह-
लशः; T_{1.2} G M₂₋₄ पलायंत सहलशः (for the post.
half). — (L. 3) D₁ कर्णे तु; T₁ M₂₋₄ रावणि; T₂ G रावणं
(for कीरे तु). D₁ T_{1.2} G M₂₋₄ इद्धा (for हत्वा). T₁
M₂₋₄ राक्षसा लक्षणेन वा (T₁ हा); T₂ राक्षसा इव तत्क्षणात्;
G₁ राक्षसा लक्षणाग्रजात्; G_{2.3} राक्षसा रावणेन वै (G₃ वा) (for
the post. half). — (L. 4) Da₁ D_{1.5} स वै; D₁
T_{1.2} M₂₋₄ भीता; D₁ सर्वा; G₃ दिशो (for सर्वं). G₃ भीता
(for दिशो). K₁ [s]न्विकीर्यतः; D₁ विदीर्यतः; D₁ कुकीर्यत
(sic); T₁ द्रवलेते; T₂ व्यद्रवतः; G M₂₋₄ द्रवलेव (for स्रवकी-
र्यन्त). D₁ क्षतविश्रुताः; T_{1.2} G M₂₋₄ भयपीडिताः (for
'मोहिताः). — (L. 5) V₁ [s]वहारं (for अवहारं). D₅ T_{1.2}
G M₂₋₄ ततो महारवं (T₁ G₂ 'वं) चक्रुः (for the prior
half). K₁ योधाः * * ; D₁ योधाः सर्वे; D₅ T_{1.2} G M₂₋₄
यो (M₂₋₄ यौ) वा राजन् (by transp.). D₅ T₂ (also as
above) सहलशः (for समन्ततः). — (L. 6) B_{1.5} निवार्य-
माणा (hypermetric). D₅ T_{1.2} G₃ M₂₋₄ मुशोद्विष्टा (for
भयो). D₁ निवार्यमाणाश्चोद्विष्टा (for the prior half).
D₁ तावका भृशदुःखिताः (for the post. half). — (L. 7)
Da₁ D₁ तन् (for तु). Da₁ D_{1.5} आस्त्राय (for अज्ञाय).
M₃ तु (for ते). D₁ पुत्रो दुर्बोधनस्तत्र (for the post. half).
— (L. 8) D₅ G M₂₋₄ अपहारं (for अव*). B₁ नृपं
(for नृप). D₅ T_{1.2} G शल्यस्यानुमते च (T₁ ह) — (L.
9) K₁ D₁ D₅ T_{1.2} G M₂₋₄ कृतवर्मा रथैस्सूर्य (K₁ रथैः
सार्धं; D₅ T₁ G_{1.5} रथे रथं) (for the prior half). T₂
यादवः; G₂ सायकैः; G₃ सैनिकैः (for तावकैः). — (L. 10) V₁
D₅ T_{1.2} G M₂₋₄ हतावशिष्टैश्च (for 'शेषैश्च). D₁ नारायणा-
वशेषैश्च (for the prior half). D₁ प्रदुदुवे (for [प]व दु').

[678]

गान्धाराणां सहस्रेण शकुनिः परिवारितः ।
 हतमाधिरार्थे दृष्ट्वा शिविरायैव दुदुवे ।
 रूपः शारद्वत्तो राजन्नागानीकेन संवृतः ।
 महता मेघकल्पेन शिविरायैव दुदुवे ।
 अश्वत्थामा ततः शूरो विनिःश्वस्य मुहुर्मुहुः । [15]
 पाण्डवानां जयं दृष्ट्वा शिविरायैव दुदुवे ।
 संशसकावशेषेण बलेन महता वृतः ।
 सुशर्मापि ययौ राजन्वीक्षमाणो भयातुरान् ।
 दुर्योधनोऽपि नृपतिर्हृतसर्वस्व आतुरः ।
 ययौ शोकसमाविष्टश्चिन्तयन्विमना बहु । [20]
 छिन्नध्वजेन शल्यस्तु रथेन रथिनां वरः ।

प्रययौ शिविरायैव वीक्षमाणो दिशो दश ।
 ततोऽपरे सुबहवो भारतानां महारथाः ।
 प्राद्वन्त रणं हित्वा भयाविष्टा विचेतसः ।
 अश्रुकण्ठा भयोद्विष्टा वेपमानाः सुविह्वलाः । [25]
 कुरवः प्रदुताः सर्वे दृष्ट्वा कर्णं निपातितम् ।
 प्रशंसन्तोऽर्जुनं केचिकेचिकर्णं महारथाः ।
 व्यद्वन्त दिशो भीताः कुरवः कुरुसत्तम ।
 तेषां योधसहस्राणां तावकानां महामृधे ।
 नासीत्तत्र पुमान्कश्चिद्यो युद्धाय मनो दधे । [30]
 हते कर्णे महाराज निराशाः कुरवोऽभवन् ।
 जीवितेष्वथ राज्येषु दारेषु च धनेषु च ।
 तान्समानीय पुत्रस्ते यत्नेन महता विभो ।

— V₁ om. (hapl.) lines 11-12. B₂ om. (hapl.) 11-16. G_{1.3} read line 11 after line 16. — (L. 11) D₈ परवीरहा (for परिवारितः). — D₄ om. lines 12-18; D₈ T_{1.2} G M₂₋₄ om. line 12. — (L. 12) B₁ चाधिरार्थि. — D₈ T₁ G₂ M₁ read lines 13-16 after 8. 68. 60. T₂ M₃ read lines 13-16 after line 18. G₃ reads lines 13-14 after 8. 68. 60. M_{2.4} read lines 13-14 after line 18. — (L. 13) V₁ D_{1.3} शारद्वत्तोपि राजेंद्र (D_{1.3} 'द्रे) (for the prior half). D_{1.1} T_{1.2} G M भारत (for संवृतः). — (L. 14) B₁ damaged. D_{1.1} महामेघनिमेनाशु (for the prior half). — G₂ om. lines 15-16. B₃ reads 15-16 after line 18. — (L. 15) D₈ T₂ G₁ विनिःश्वस्य. D_{1.1} पुनः पुनः (for मुहुर्मुहुः). — After line 16, G_{1.3} read line 11. D₈ T_{1.2} G_{1.3} M₂₋₄ om. line 17. — (L. 17) Some MSS. संसप्तक. B_{3.5} संशसकावशेषेण; D_{1.1} 'न्वशिष्टेण (for 'वशेषेण). B_{3.5} बलेन परिवारितः (for the post. half). — (L. 18) B₈ partly damaged. T₂ G₂ च (for [अ]पि). B₂ महाराज (for ययौ राजन्). G₁ तूर्णं (for राजन्). Some MSS. वीक्ष्यमाणो. B_{2.3} D_{1.1} D₈ T_{1.2} G M₂₋₄ भयादितः (D₈ 'तं) (for 'तुरान्). — After line 18, T₂ M₃ read lines 13-16; M_{2.4} lines 13-14. — (L. 19) K₄ V₁ B₁₋₃ D_{8.4} तु; M₂₋₄ च (for सपि). D₈ प्रययौ; T_{1.2} G M₂₋₄ स ययौ (for नृपतिर्). B₁ वृतः; T_{1.2} G M₂₋₄ हतः (for हतः). K₄ सर्वस्वम्. D_{1.1} D_{1.3} निष्प्रभः; D_{1.1} बांधवः (for आतुरः). D₄ हतसत्त्वो भयातुरः (for the post. half). — (L. 20) D₈ T_{1.2} G ज्ञातिशोकसमा (D₈ T₁ 'मवा)पन्नश्च; M₂₋₄ ज्ञातिशोकावसन्नश्च (for the prior half). D₄ [अ]भवन् (for बहु). D₈ T₁ G_{1.3} चिंतयित्वा मुहुर्मुहुः (for the post. half). — (L. 21) K₄ B_{1.4} D_{3.7} हीनध्वजेन (for छिन्न). D₄ [स]पि (for तु). K₄ वरः. — (L. 22) B₁ damaged. Some MSS. वीक्ष्यमाणो. — (L. 23) K₄ D_{8.7} T₂ G₃ M₂₋₄ सुबहवो; B₃ D_{1.1} D_{1.3} [स]पि बहवो; D₈ T₁ G₁ तु बहवो.

G₂ ततोऽपरेण बहुशो (for the prior half). V₁ B_{1.2} D_{1.3} M₂₋₄ भरतानां. — (L. 24) D₈ प्राद्वन्ति. B₁ रणं कृत्वा; B₂ D₄ रणं त्यक्त्वा; D_{1.1} T₂ भयवत्ता; D₈ रणे भीता (for रणं हित्वा). T₁ G M₂₋₄ व्यद्वन्त दिशो भीताः (for the prior half). D_{1.1} T₂ हियाविष्टा (for भया). K₄ विचेतनाः; V₁ damaged (for विचेतसः). D₈ कुरवः कुरुसत्तम; T₁ G M₂₋₄ भयविह्वलचेतसः (for the post. half). — T₂ om. lines 25-27. M_{2.4} read lines 25-26 after line 28. — (L. 25) V₁ damaged; B₂ D₄ साधनेत्रा; B₃ D₈ T₁ अश्रुनेत्रा; G_{1.3} अश्रुकर्णा; G₂ आसकंठा (sic); M_{2.3} सासकंठा; M₄ सासकर्णा (for अश्रुकण्ठा). G₂ मृशोद्विष्टा (for भयो). D_{1.1} असक्तक्षरतः सोद्विष्टा (for the prior half). B₃ D₇ पतमाना (for वेद). V₁ B_{1.4} D₈ G M₂₋₄ भयातुराः (V₁ 'रैः); B₂ लुकिकृताः; D_{1.1} T₁ तथातुराः (for सुविह्वलाः). — (L. 26) D_{1.1} दुदुबुः; D₈ T₁ G M₂₋₄ प्राद्वन् (for प्रदुताः). — (L. 27) In V₁, the portion from सजुनं up to 8. 69. 6 is lost on a missing folio. D₄ कञ्चित् (for the second केचित्). D₈ कर्णे. B_{2.3} महारथं; D₄ 'गने (for 'रथाः). — G₁ om. (hapl.) from line 28 up to the end of this passage. — (L. 28) K₄ विद्वन्तः; D₈ T₁ G_{2.3} M₂₋₄ प्राद्वन्त (D₈ 'ति). D₈ T₁ G_{2.3} M₂₋₄ रणे (for दिशो). B₂ D₄ कुरुसंक्षये (D₄ 'यं) (for 'सत्तम). — After line 28, M_{2.4} read lines 25-26. — (L. 29) M₂₋₄ योधः (for योधः). — (L. 30) T₂ नास्ति (for नासीत्). G₂ ततः (for तत्र). K₄ D₈ परान् (for पुमान्). B₂ नासीत्कश्चन नरो वै. B₃ D₄ 'त्कश्चित्पुमान्स्त्व (D₄ 'मान्त्यो) (for the prior half). B₂ D₄ तत्र युद्धे; B₃ योद्धुं यो *; D₈ यत्र योद्धुं; T₁ यस्तु योद्धुं. T₂ यस्तयुद्धे; G_{2.3} यस्तु युद्धे; M₂₋₄ योत्र युद्धे (for यो युद्धाय). K₄ B_{1.4} D_{1.1} D_{1.3} D_{8.7} योद्धुं यो मन आदये (K₄ 'धौ) (for the post. half). — (L. 31) D₈ T_{1.2} G_{2.3} M₂₋₄ कर्णे हते (by transp.). — (L. 32) D_{1.1} [अ]पि; T₂ G_{2.3} च (for [अ]पि). B₂ D₄ दारेषु राज्येषु (by transp.). — (L. 33) B_{4.5} D_{1.1} D_{1.3} प्रभो; D_{1.1} विभुः (for विभो). — (L.

निवेशाय मनो दध्रे दुःखशोकसमन्वितः ।
तस्याज्ञां शिरसा तेऽपि प्रतिगृह्य विशां पते । [35]

विषण्णवदना दीना न्यविशन्त महारथाः ।
Colophon.

34) D₁ युद्धायैव (for निवेशाय). D₄ दध्रे (for दध्रे). — (L.
35) B₁ D₁ ते हि; D₂ चोधाः; D₆ T₁ G₃ M_{2.3} दीनाः; T₂
दीना; G₂ दीनः; M₄ हीनाः (for तेऽपि). B₂ D₂ परि- (for
प्रति-). — (L. 36) D₆ om. from वदना up to चार्त्तराक्षो न
in 8. 69. 39^d. D₂ राजन् (for दीना). D₆ G₃ M₂₋₄
विषण्णमनसो भीता (G₆ भीत्या; M_{2.3} हीना; M₄ दीना); T₁ G₂

विषण्णवदना दूरा (for the prior half). B₂ न्यवर्तत (for
न्यविशन्त). T₂ शिबिराय विनिर्ययुः; G₂ जित्वा शङ्खन्नावल्याः
(for the post. half). — Colophon om. in D₆ G₁;
V₁ missing. *Adhy. name*: D₂ शिबिरप्रयागं. — *Adhy.*
no. (figures, words or both): B₁ 93; B₂ 82; B₃
110; B₅ 96; D₂ D₁ 105.

CRITICAL NOTES

 The Critical Notes mainly cover observations and explanations on the Constituted Text. Exegetical notes figure but occasionally to help the reader to follow the text easily, and they are put in at places where he may regard our text a bit out of the way in adopting a particular reading. Additions and Corrections to the Critical Apparatus are included in rectangular brackets.

1

This adhyāya and the next one, containing just 69 stanzas or 138 lines in the Northern recension, are compressed in 20 stanzas or 40 lines in the Southern recension. The substance of both the recensions is the same, but their text is widely different. The possible explanation of such divergence is that the older or original (i. e. pre-manuscript) version of the Karna-parvan may not have contained this portion at all; but when the contents of parvans describing the fight between the Pāṇḍavas and the Kauravas were remodelled, the Northern and Southern redactors composed the portion, each in their own way. The remodelling of these parvans included shorter and longer descriptions of the contents of each parvan. In the shorter version, Saṃjaya reports to Dhṛtarāṣṭra the death of the commander or the Senāpati. Dhṛtarāṣṭra then asks Saṃjaya to give a detailed report of the fight, of those who fought and died, as also of those who were still living (कुरुणां सृज्यानां च के नु जीवन्ति के मृताः (8. 4. 3). Then Saṃjaya gives to Dhṛtarāṣṭra a list of those warriors who fought and died (8. 4. 11 to 8. 4. 87). Dhṛtarāṣṭra then asks Saṃjaya to state the names of warriors who were still living (अहताब्धसि मे सत येऽत्र जीवन्ति केचन 8. 4. 88). He then mentions the names of those warriors who still stood by the side of Duryodhana. Dhṛtarāṣṭra then asks Saṃjaya to narrate full details of the fight including the death of the principal warrior. The main portion of the parvan then begins with adhyāya 6. In the case of the Droṇa-

parvan the same method of narration is adopted. There the first ten adhyāyas are devoted to the preliminary narrative, and the main portion of the parvan begins with adhyāya 11. Similar plan seems to have been adopted in the case of Śalya-parvan as well. The N and S recensions in the case of the Droṇa and Śalya parvans, however, are identical, but that is not the case with the Karna-parvan. Why they should differ so widely in the case of this parvan alone is a matter of speculation. My own conjecture is that the original form of Karna-parvan did not contain the first five adhyāyas of the constituted text, at any rate, the first two adhyāyas. They were introduced at different epochs, independently by the S and N redactors, on the models of the Droṇa and Śalya parvans. It is on that account that the text in these two recensions differs so widely.

It may be mentioned here that the text of the concluding adhyāya of the Karna-parvan similarly differs in the N and S recensions. The question has been discussed in the Introduction, and the conclusions arrived at are stated in full details there.

15 After 8. 1. 15, three Devanāgarī MSS. from the Sarasvathi Mahal Library in Tanjore add the following:—

भो ब्राह्मण महाप्राज्ञ शस्त्रशास्त्रविशारद ।
शान्तिं कुरु मदीयानां नृपाणां दीनचेतसान् ।
तेषां तदचनं ह्यत्वा द्रोणपुत्रो महाबली ।
उवाच हर्षजननं कुरुन्त्यजीवयन्निव ।
अहं च कर्णशत्रौ च भवन्तो भ्रातृभिः सह ।
पाण्डुपुत्रान्विजेष्यामो देवैरपि सुरक्षितान् ।

[5]

ततो दुर्योधनो राजा कर्णं ग्राह महाबलम् ।
भवन्तं चाभियेचामो जहि शत्रुस्त्वमागतान् ।
वैशंपायन उवाच ।

मन्त्रं कृत्वा ततः सर्वे कर्णमेवाभ्येषेयन् ।
सेनापत्यं च संप्राप्य दनपुत्रो महाबलः ।
कृत्वा च संक्षयं तेषां शत्रूणां जयशृङ्गिनाम् ।
ततस्तेषां महाराज वभूवाम्भुतदर्शनम् ।

[10]

[(L. 1) TE शास्त्रविदां वर. — (L. 3) TE. TJ महाबलः. — (L. 4) TE हर्षमनुलं (for 'जननं). — (L. 13) TC [अ]भुतदर्शनं.]

These three MSS. were not at all used for our Critical Apparatus, as they did not deserve any consideration. The present passage is inserted in these MSS. at an awkward place. There was no question of Aśvatthāman being approached by Duryodhana. The passage thus constitutes a very late addition probably by a novice who wanted to try his hand in composing stanzas in the Epic style.

32 [Crit. App. line 3: read युक्ता for युक्ताः.]

39 [Crit. App. line 12: read प्रव्यथितं for प्रव्यथितः.]

42 [Crit. App. line 6: read B₁s for B₂s.]

48 The text of this stanza is based on MSS. of the Central group of the N recension. It should be noted that both S₁ and S₂ have a blank space for 48^{ab}; K₁ omit 48^{ab}; K₂ originally had a lacuna for 48^{ab}, but it was made good *sec. m.* Some six MSS. of the N recension which were collated but not actually used for the Critical Apparatus, five of which come from Tanjore, omit the entire stanza. The Southern recension has nothing corresponding to this stanza. I think that this stanza is probably in explanation of the contents of the preceding stanza, viz., तच्छ्रुत्वा मा व्यथां कार्षीदिष्टे न व्यथते मनः. My own view is that the original text of the N recension did not contain the stanza, but it crept in from the quotation from a commentary (of Devabodha?) by way of a popular saying to support the doctrine in दिष्टे न व्यथते मनः, and got gradually admitted into the text of the N recension. Arjunamiśra (who, as is well known, has incorporated and expanded Devabodha's commentary), cites this stanza in extenso in his commentary after explaining the word दिष्टे दिष्टे दैविके । यस्मादभावी भावी वा शब्दौ राजन्नरं प्रति । अप्राप्तौ तस्य वा प्राप्ते न दुःखः कुर्वते व्यथाम् ॥ अस्मात् न भवति यः । भावी अवश्यभावी । अर्धः शुभाशुभरूपः । यस्मादभावी भावी वेति

पक्षान्तरम् । तत्र न भावी स्यात्, अभावी भवेदित्यर्थः । न दुःखेति । व्यथते (व्यथते) भाव्यभाविनोः । तयोः प्राप्ते न व्यथते । शुभस्य प्राप्ते न विधीदति, अशुभस्य प्राप्ते न व्यथति । एतद्विपर्यये न दावयि (?)।

Caturbhuja and Nilakanṭha have both copied the above explanation with some alteration, but have not quoted the lines. I, therefore, am led to believe that the stanza did not exist even in the original of the N recension but crept in after the commentary (or commentaries of Devabodha and) of Arjunamiśra became popular. I further think that Arjunamiśra first quoted this stanza from his predecessor's work where such stray stanzas are often cited.

2

1 °) आशस्तमुखाः—With their mouths all dry or parched. आशस्त = आशुष्क, from the strong base of शुष्.

5 °) *अनिष्टानि—Unwelcome, not quite pleasant to look at. The emendation is necessitated by the fact that the term अनिष्ट which means unwelcome, bad, or evil portent, did not acquire that sense in such an early period to which the text of the Epic belongs. The term रिष्ट, meaning evil omen, suggesting approaching death, is a very old term found in works on Indian system of medicine like Caraka and Sūruta. अनिष्ट in that sense can be obtained by Prothesis, but is not found used in early works, and hence it must be regarded as very modern. Our oldest MSS. S K₁ support अनिष्ट, the emendation concerning only the case-termination.

3

13-14 Note that the most important events of this parvan, according to Saptajaya, are the drinking of the blood of Duṣāsana by Bhīma on the battle-field, and the death of Karṇa and his sons.

4

2 °) मनसामिदुतात्मनः—With my heart or soul perturbed because my mind was misdirected (दुष्प्रवृत्तेन मनसा). The words मनश्च and आत्मन् are often regarded as synonyms, and hence an attempt seems to have been made to avoid duplication. That is why some MSS. of the N recension changed मनसा into तमसा, while others, including those of the S recension, substituted the easier reading.

5

3 ^a) कृताखपरमाः शल्ये—Depending on Śalya who, after Karpā's death, would command the Kaurava army for the use of their weapons.

12 [Crit. App. line 3: read अक्षौहिणी for अक्षाहिणी.]

15 References to events recorded in the Droṇa-parvan in our Critical Apparatus were supplied from the Bombay edition of that parvan. As a portion of the Critical edition of that parvan is now available, I shall supply them wherever possible. B. 7. 29. 48-49 = 7. 28. 40-41.

21) B. 7. 47. 22 = 7. 46. 22.

23) B. 7. 45. 23 = 7. 44. 9-13.

24 ^a) कृतनिश्चयः—Taking a bold or firm stand. The word निश्चय (from (नि + चि) being somewhat obscure, has led the redactors to have the easier reading कृतनिश्चयः.

28) B. 7. 32. 65 = 7. 31. 63.

31 [Crit. App. line 1: read For the event, cf. 7. 47. 7 for The event!]

32) B. 7. 30. 12 = 7. 29. 11-12.

44 [Crit. App. line 5: om. T₂ & G.]

47) मावेळकाः—Cf. 1. 59. 29^a and 2. 31. 13^d. The word मावेळक or मावेळक signifies a tribe, but its correct form has been a matter of much speculation. Sukthankar resorted to emendation in fixing the text as मावेळकाः. The evidence of MSS. is divided, suggesting मावेळक, मावेळक, मच्छिळिक or मच्छिळिक as the possible form, thus dispensing with the need to go in for an emendation as Edgerton has done. To me it appears that this tribe comes from the Eastern coast, a region in the neighbourhood of modern Macchhalipatam. If this conjecture is correct, मच्छिळिक or मच्छिळिक may be the correct word. Dr. B. C. Law, however, has not recorded any of these names in his "Tribes in Ancient India".

57 ^a) Note lacunae in Ś K_{1.2} made good (sec. m.) in K₂.

60 B. 7. 21. 21 = 7. 20. 16.

62 B. 7. 33. 71 = 7. 32. 49.

64 26* = B. 7. 25. 34 = 7. 24. 32-33. — [Crit. App. 26*, line 2: read अन्वष्टसहितः for अन्वष्टसहितः]

66 B. 7. 25 = 7. 24; B 7. 23 = 7. 22.

71 B. 7. 23 = 7. 22.

73 B. 7. 28 = 7. 27.

77 B. 7. 14 = 7. 13.

81 [Crit. App. line 8: read cont. after 33*: for ins. after 81^{ab}.]

3-7 Cf. lines 21-22 of 7*.

15 ^a) नामन्यत—Did not (even) consider his equal.

17 ^a) अपदीनम्—अप + अदीनम्, very much depressed, an instance of *lect. diff.* giving rise to a large number of fanciful variants.

20 [Crit. App. line 19: delete 'After the above, M₂ reads 1, 6 of 46*'.—Last line: read T₂ for T₁.]

25 [Crit. App. line 1: read Dn₁ for Dn.]

32 ^a) समुद्रखेव विपुकाः—विपुका or पिपुका means a small frog which has no sufficient strength to swim or cross the ocean.

44 ^a) पिपुकाः—Small drops of water which cannot quench the thirst (from पु or पृ).

54-55 These two stanzas explain a simile, लूनपक्ष इव द्विजः, broached in 53^d, and may have been introduced into the text of the Epic at a very late stage. ŚK_{1.2.4} omit only 54^{ab}, but retain 54^{cd}-55^{cd}. B₂ T₁ omit both the stanzas, and yet I have retained them in my text, as in these MSS. the omission may well be due to haplography. That the ŚK group which is notorious for haplographical omissions retains them is a strong ground to keep them in the constituted text, though I admit their secondary character. Compare in this connection 8. 55. 71-73, where the simile of द्वीप is expanded in a similar fashion, no MS. omitting the st. there. It may therefore be assumed that explanations of similes form a peculiarity of the Epic style, which leaves nothing for the reader to imagine.

65 ^a) कुण्डलाभ्यां—In exchange for ear-rings.

72 ^a) एतानि दिवसानि—The word दिवस in the neuter gender gradually became obsolete in Classical Sanskrit. See the variants, which obviously are prompted by the unusual gender of the word.

76 ^{ab}) न हन्यामर्जुनं यावत्तावत्पादौ न धावये—Cf. 3. 243. 15; 8. 46. 38. In the Ghoṣayātrā section of the Āraṇyaka parvan, Karpā, after the incident of the defeat by the Gandharvas and the subsequent release of the Kauravas by the Pāṇḍavas, made a proposal to Duryodhana, that the latter, like Yudhiṣṭhira, should perform a Rājāsūya sacrifice after killing the Pāṇḍavas. In that context, Karpā

makes a solemn promise or takes the vow that he would not wash or get washed his feet till he had killed Arjuna.

77 ^a) यस्य भीतो—Note the genitive case of the source of fear against Pāṇini's rule: भीत्रार्थो न भवेद्भुः.
80 ^b) अचिन्तयन्—Pre. p., meaning unmindful.

98 ^c) *दिष्टं—It was a thing destined to happen, अवश्यं भवि, and that is why Karna met his death at the hands of Arjuna. The first half of the stanza borrows its predicate इते कर्णे किमत्रवीत् from 97^d, and should not be construed with दिष्टं. ŚK1.2.1 read दिष्टं, while the remaining MSS. read इष्टं and इष्टा. Dhrtaraṣṭra often uses the term दिष्टं in the course of his wailings. Cf. 8. 1. 49^e and several other passages. —[Crit. App. line 6: read *दिष्टं for दिष्टं.]

106-108 Ś1 K1-3 read these stanzas only once and that too here; Ś2 omits them along with 109; while the remaining MSS. read them twice, first after the reference in 8. 4. 88. I think these stanzas are out of place at 8. 4. 88, particularly 108, and hence I considered that the proper place for them was just here. The omission in Ś2 is due to the damaged folio of the codex from which it was copied. That Ś2 does not read them at 8. 4. 88, clearly shows its concurrence with Ś1 K1-3.

6

6 [Crit. App. line 8: delete 'Ś K2.1 तदा;']

14 ^a) सुनीतेरिह सर्वार्थैः etc.—If all things are properly co-ordinated, even destiny may become favourable.

20 ^d) द्रविणवत्तरः—More effective or valuable.

24) B. 7. 5. 17 = 7. 5. 12-20.

34) 71* = 8. 26. 45 (see P. K. Gode Commemorative Volume). Arjunamiśra notes that this stanza, in some versions, occurs just before the Karpābhiṣeka, i. e., after 8. 6. 34. If our K1 represents that version, it should have omitted it at the latter place, but it does not. It may be noted, however, that our K1 is a queer mixture of older versions of N conflated with S. The text of the stanza seems to have been corrupt from very early times, say, from the days of Vimalabodha at least. At any rate he considered the stanza to be a Kūṭasloka of the Mahābhārata, and as such he commented on it. I have shown elsewhere that the stanza can yield a

reasonably good sense, when corrupt words are read rightly.

7

15 ^a) नेत्राभ्याम्—Instrumental case for locative is rather rare, and hence some MSS. have made an attempt to change it into नेत्रयोः.

19 ^a) अनुगदस्तु यो वानः—The left-side rear foot of the crocodile.

8

18 [Crit. App. line 5: read (before corr.) B1 for (before corr.). 3.]

22 ^d) उदयाग्रद्वयमवननं—A fine or big house on the top of the rising mountain.

40 ^a) आनिवन्—Belonging to अनिव = शत्रु, here क्षेम-धृति.

41 ^a) खजाका—A spear-like weapon, probably a pointed iron bar. The word खज, खज्ज meaning a churning handle is known to dictionaries, but not खजाका. The form of the word is not mentioned by Dikshitar, nor in the *Lakṣaṇaprakāśa*. It may be an iron bar with a nozzle of the shape of a churning handle.

42 [Crit. App. line 2: delete 'Ś1 K2 अवप्रत्य;'.]

43 [Crit. App. line 4: read 43^a for 43^b.]

9

5-10 These stanzas mention some pairs of warriors, one on the side of the Pāṇḍavas and the other on the side of the Kauravas, viz., Nakula and Karṇa (15); Bhīma and Aśvatthāman (11); Sātyaki and Vinda & Anuvinda (11); Śrutavarman and Citrasena; Prativindhya and Citra; Duryodhana and Yudhiṣṭhira; Arjuna and the Saṃśapta-kas; Dhṛṣṭadyumna and Kṛpa; Śikhaṇḍin and Kṛtavarman; Śrutakīrti and Śālya; and Sahadeva and Duḥśāsana. The fights between these pairs have been described, either in brief or in details in different adhyāyas by both the recensions, except the fight between Śrutakīrti and Śālya, which is lacking in the N recension. Further, there are some pairs, e. g., Yuyutsu and Ujāka; and Sutasoma and Śakuni, which are not mentioned here, and yet fights between them are described in both the recensions. The description of the fight between Śrutakīrti and Śālya, which is

wanting in N, is made good by S, by the addition of an *adhyāya* (adhy. 13 in the Madras edition), which, not being found in N, is considered by me as an afterthought, and so relegated to Appendix I (No. 1).

8^{ad}) Note the hiatus कृद्धो अश्वधावत् between 8^a and 8^b found in K₁ only. Even Ś₁, Ś₂ and other MSS of the K group, have made an attempt to avoid it, and introduced words like अथ and यथा to smoothen the text.

11

1^a-2^b) The ŚK group of MSS., as has been shown in the Introduction, abounds in cases of omissions due to haplography. But there are certain omissions in the MSS. of that group, which cannot be accounted for on that ground. The omission of 1^a-2^b in Ś K₁₋₃ is an instance of the latter type. If we omit these lines, there would be a break in the narration; I therefore regard them as quite essential for the text, and hence have included them in the constituted text. By way of contrast, see stanza 10 below, omitted in Ś K_{1,2} Dn₁, which is clearly an omission due to haplography.

14^a) चापव्याप्तौ = चापव्याप्तान्तौ as explained by Caturbhuja. The text adopted is found in D₈ in the margin. The variants in ŚK group supply a near approach to the reading adopted. Other variants indicate an attempt to explain the defective expression. In other words, चापव्याप्तौ was *lect. diff.* and hence the variations of readings.

35 [Crit. App. line 3: *after om., ins. (hapl.).*]

12

The portion of our constituted text from 8. 12. 1 to 8. 17. 29 stands transposed in the S recension, and covers in Madras edition *adhyāyas* 57 to 65 approximately. The transposition in the MSS. of the two recensions is fairly uniform and consistent except in the case of T₂, which, as has been already pointed out in the Introduction, shows marked affinities to N. I have followed here the order of events as given in the N recension for the following reasons:—

1. Kṣemendra (ca. 1029-1050 A. D.) in his *Bhāratamañjarī* records the events in the following words:

पार्थः संशप्तकान्हत्वा निनाय आनरीं नृपौ ।
दण्डाधारं सदण्डं च दण्डधारपुं शरैः ॥ १० ॥
अथ पाण्डवः कुरुचमूं दारयजगतीमुजाम् ।
भङ्गे शिरसि विच्छेदं लब्धलक्षः प्रहारिणाम् ॥ ११ ॥

पाण्डवसंघे हते वीरे मौलिरत्ने महीमुजाम् ।
पाण्डुसेना न शुभो शशिहीनेव शर्वरी ॥ १७ ॥

and puts these events in the first day of Karpā's Generalship. Further, Arjuna's fight with the Samsaptakas there figures among the second day's events as well:

हत्वा संशप्तकान्सर्वान्प्रत्यावृत्ते धनंजये ।
आवर्तनर्तितेवाभूत्सदसा कुरुवाहिनी ॥ ११३ ॥

संशप्तकैश्च विघ्नोऽभून्मम कर्णनिपातने ।
भीमसेनमवस्थाप्य प्रत्यनीके महाभुजम् ॥ १३४ ॥

प्रहारविद्वत् देवं त्वामहं द्रष्टुमागतः ।

Thus it is clear that according to MBh. versions available to Kṣemendra, Arjuna fought with the Samsaptakas on both the days of Karpā's Generalship. This is in complete accord with our MSS. of the N recension.

2. Considering the part played by the Samsaptakas, viz., to keep Arjuna away from some prominent heroes of the army of Kauravas, it is but natural that Arjuna might meet the Samsaptakas every now and then. Our text also records the fact in the following stanza (8. 14. 1):

प्रत्यागल्य पुनर्जिष्णुर्जङ्घे संशप्तकान्हृन् ।
वक्रातिवक्रगमनादङ्गारकं च ग्रहः ॥

So, it is not necessary that Arjuna should meet the Samsaptakas only once and finish them. In fact the Samsaptakas have played their part on several occasions in the Dronaparvan, as for instance, to keep Arjuna away from Yudhiṣṭhira so that Droṇa should be able to capture him. Nor were they completely routed and killed even by the end of the Karpaparvan; some of them followed *Āsvatthāman*, and are mentioned as having fought in the *Sālyaparvan*.

3. The motive of the redactors of the S recension seems to be to bring all references to Samsaptakas fighting with Arjuna at one place in this Parvan, and hence they shifted these *adhyāyas* from the description of the battle on the first day to the

second day along with other minor episodes like the death of Pāṇḍya. Moreover, S refers to Arjuna's fighting with the Samsaptakas on the first day in the list of the pairs mentioned in 8. 9. 5-10, which passage corresponds to 8. 10. 5-15 in the Madras edition. This reference in S clearly proves that Arjuna fought with the Samsaptakas even on the first day. The S redactors thus seem to have changed their mind subsequently, wanted to bring the Samsaptaka episode at one place, and hence shifted these adhyāyas so as to form part of the second day of Karṇa's Generalship.

24 निर्वेष्टं भर्तृपिण्डं हि etc.—“It is high time for dependents to stand true to the salt or to repay the master's food that they have consumed. They should not waste their time over trifles; for it is the Brahmans who quarrel over trifles or subtle things; the warrior-class, on the other hand, considers success and defeat as gross or realistic.

51 [In marginal ref.: read K. 8. 53. 4 for K. 8. 52. 4.]

53 ^a) वैराहतो मृत्युरपि व्यथेत—Even the God of death would grumble if struck by such arrows as Aśvatthāman discharged.

69 ^a) आहत्य जेयेय पुनस्तु युद्धम्—Aśvatthāman, who was carried away from the battle-field, did not desire to turn back to fight with Kṛṣṇa and Arjuna. Note the variety of readings for आहत्य जेयेय. The constituted text is based upon K₁₋₃ and stands supported by the S group.

13

13 [Crit. App. line 3: read क्षुरैः for क्षुरे.]

24 ^a) परित्रासः—Note the dropping of अडाग्न here. It has led to a large number of variants in N, particularly in the Central group of MSS. The dropping of अडाग्न, however, was a very common feature in Vedic Sanskrit.

14

4 [Crit. App. line 6: read 102* for 101*.]

5 ^a) Ś K_{1,2}, along with Dn Ds, omit 5th and the omission cannot be explained on the ground of haplography. All the same, the line is essential for the narration. — [Crit. App. line 6: before om., ins. S.]

10 [Crit. App. line 12: read 103* for 102*.]

15 ^a) अग्नैश्च—अग्न is a type of arrow, which may have a sharp point bringing instantaneous death. This type is not mentioned by Dikshitar nor by Lakṣaṇaprakāśa.

17 ^a) विजिताः—Vanquished and killed.

21 [Crit. App. line 6: read संवितीरन्तं for संवितीरन्तः.]

22 ^a) This line seems to have supplied a reason for the S redactors to transpose this portion to the description of the second day's fight. The line need not, however, be interpreted so literally. This class of warriors always introduces itself at any critical juncture.

26-50 Note that the N recension reads the description of the battle-field, almost in identical terms, at two places, first here, and again in continuation of App. I (No. 16), which comes after adhyāya 40. The S recension, on the other hand, reads it only once, and after the routing of the Samsaptakas.

47: 109* read चित्रानुरच्छदान् for चित्रानुरच्छदान्.]

15

12 ^a) अग्निः कर्मप्रवचनीय governs एतद्. Construe मधुरमाभास्य एतन्मणि अभोज्यवस्तुन्. Fantastic variants here are due to the fact that अग्नि was later regarded as an उपसर्ग only.

17 ^a) दीप्य means the sun. The word has become obsolete in Classical Sanskrit. The clue to the emendation here is supplied by readings of Ś K₂ and K₁. The synonyms for दीप्य are आदित्यः in K₂; वनेः in V₁ and सूर्यः in D₃ T_{1,2} G_{1,2}, while K₃ B D G₁ M read जेयः. Out of these जेयः, which must have been given as an equivalent of दीप्य in the margin, gradually replaced the original word. जेयः is obviously wrong in the context, and is due to the belief that rains out of season destroy the rice-crop; but it cannot at all construe with आभिरापूर्वद्विव. अग्नेभिः पूर्वद्विव in K₃ and नमसि हार्यद्विव in M₁₋₄ are consequential variants of 17^a, due to the adoption of जेयः. — सख्य really means bringing to maturity or ripening. The heat of the sun after rains is rather strong and unbearable as in the month of October; but this heat helps the maturing of crops.

24 ^b) पाण्डवतः—In the direction of Pāṇḍya.

28 अष्टावष्टावान्युद्धः etc.—Aśvatthāman carried a stock of weapons in eight carts to each of which eight

bullocks were yoked. All this stook of armament he exhausted in about an hour and a half. [After 17, the Madras edition ins.:

120A* दीर्घमम्बरमाह्वय वाताः पूर्वापरा इव ।

Note that this line is not recorded by any of the 10 MSS. of the S recension which we have actually used for this edition. Even in Sastri's edition, two of his MSS., one of which, as he says, represents the principal text, printed, omits the line. So, it is clear that Sastri did not mind incorporating lines from any MS. which fell into his hands.]

16

4-7 Note the disturbed sequence or arrangement of these stanzas, particularly in MSS. of the S recension.

15 ^a) रणेयुभिः—Note the un-Pāpinian Saṃdhi रणे + युभिः, and the consequent attempts to smoothen the text in several MSS.

17

4 ^a) पाञ्चालचलम्—Eminent among the Pāñcālas, i. e., Dhṛṣṭadyumna. Ks T₁ paraphrase our text, while the remaining MSS. of the Central group, and M₂₋₄ read differently. The adopted text comes from Ś K T G M₁.

11-12 Sātyaki first struck the elephant of the king of the Vaṅgas with an arrow; when his elephant was about to fall, the king of the Vaṅgas made an attempt to jump from it; in the meanwhile Sātyaki struck him also with an arrow, and so he fell dead on the ground in front of Sātyaki.

18 ^a) Note that Ācāryaputra here is not Aśvatthāman, but the son of the king of the Aṅgas who was a famous trainer of elephants. This trainer came from a non-Aryan race, and therefore is called a Mleccha in 17^a, and also in the variant noted in the margin of Ds. Both Arjunamīśra and Caturbhūja support our text.

21 Construe: नकुलं परि, where परि is a कर्मप्रवचनीय and not an उपसर्ग.

29 [Crit. App. line 17: read 41 for 40.]

78 [Crit. App. line 7: read 78 for 79.]

95 ^a) For the event of Karpā promising Kuntī that he would not kill any of her sons except Arjuna, and that she would always have five sons either with Arjuna or with Karpā, Cf. 5. 144. 20-22.

109 134*—This line, though found in a large number of our MSS., is omitted in K₁ T₁ M₂₋₄. That it is an extraneous addition is clearly proved when we read it in continuation of st. 109.

113 ^a) The reading तावकान् seems to me to be the original reading, and is supported by Ś₁ K_{1.2.4}. On the other hand, तारकाजाल^० is equally supported by Ś₂ K₃ and the remaining MSS., and also by Arjunamīśra. This reading also yields a good sense. The wavy line under तावकान् indicates real wavering on the part of the Editor.

18

32 [Crit. App. line 5: read (D₃ 'क्ष्वे) for (D₃ 'क्ष्व).]

19

32 ^a) आ^० तुम्बाद्—Up to the nave of the wheel. The variants in MSS. of the N recension are rather confusing, neither तुण्ड, nor तुङ्ग, nor even तुल्क being quite suitable for रथचक्र. The MSS. of the S recension have a substitute for this line where M version reads आ तुम्बाभ्यां हि चक्रे ते, which reading justifies our emendation. Caturbhūja, whose comm. is corrupt at many places, reads आ तुंगात्, but explains it as नभिपर्यन्तम्. The reason why N MSS. avoid the word तुम्ब seems to be that it is not recorded in the dictionaries in this sense. It may be that the word is taken either from the Prakrits or from the stock of Deśī words.

33 [Crit. App. line 3: read समूह्य for समूह्य.]

50 [Crit. App. line 1: read 50^{ab} for 50^{ad}. — Line 2: read 48^{ca} for 48^{ab}.]

57) प्रतिमानेषु = दन्तद्वयावच्छिन्नेषु मुखभागेषु, Arjunamīśra; = अन्तरालेषु, Caturbhūja.

20

2 ^a) परिपतिताभिमुखाः = परिपतिताः + अभिमुखाः, a case of double saṃdhi not sanctioned by Pāṇini.

21

34 ^a) निकैवल्यम्—Arjunamīśra explains it as निक्षिप्तं कैवल्यं मरणं यत्.

42 ^a) आनवेनोपमम्—Caturbhūja explains the word आनवेन as नृत्यशाला.

22

1 सेन चन्देन etc.—Surely, Arjuna did not kill us all because he so willed; desperado as he is, he

would not let even the God of death slip from his hands.

2 ^a) भद्रात्, i. e., सुभद्रात्.

14 ^a) Note that अद्रक्षत is to be construed with युष्मत्. The form अद्रक्षत is an old subjunctive form in स, which, having become obsolete, has caused a variety of readings in MSS. except Ś K_{1.2}. —[Tabular Conspectus: *ins.* 192* below 16 in column 4.]

47 [Crit. App.: at the end, *ins.* — After 47, K₁ V₁ B D (except D₃) read for the first time lines 52-59 of App. I (No. 5).]

23

37 ^a) महारथः समाख्यतः—In 5. 162. 26, Bhīṣma mentions Śalya among the Atirathas along with Kṛtavarman, while Karṇa is mentioned only as Ardharatha in 5. 165. 5-7; so, Śalya considers himself far superior to Karṇa.

24

This adhyāya records the famous Tripuropākhyāna. This episode and its place in Sanskrit literature has been discussed in detail by one of my pupils, Miss Bhaktisudhā Mukhopādhyāya, in an article in the Journal of the Ganganath Jha Research Institute, Vol. VIII, Part IV (August 1951) pp. 371-395, in which Miss Mukhopādhyāya takes a comparative view of the episode from Vedic, Post-Vedic, Epic and Purāṇic versions, and proves that the version in the Critical Text of the Karṇaparvan was the most simple version, and formed the basis of its later ramifications. The episode figures twice in the Māhābhārata, first in the Droṇaparvan (B. 7. 202 = Critical Edition 7. 173. 52-58) in an abridged form, and again in the Karṇaparvan, 8. 24. The episode occurs twice in the Skanda, Matsya and Śaiva Purāṇas, and once in Harivaṃśa, Padma, Saura, Brahmaparvata, Bhāgavata and Liṅga Purāṇas. Miss Mukhopādhyāya has also shown that the episode existed in two different versions, and pointed out verbal agreements and differences in the different recensions of the story.

The Karṇaparvan version of this episode shows considerable divergence in its narration. Inflation is noticeable almost at every alternate verse, and at places the N and S recensions run parallel.

3^a-4^a) Note that the S recension here presents a text which is short as well as simple, while the one preserved in the Ś K group is highly inflated. —[Crit. App. line 7: *after subst., ins. for*]

14 [Crit. App. line 6: *read रोच्य- for रोच्य-*]

17 ^a) युगदसप्तसंवायन्—Full of the produce of all the Guṇas, viz., Sattva, Rajas and Tamas. It means that the town catered for the needs of all types of people.

19 ^a) नाम प्रजापतिः—Prajāpati, the Creator, was merely a name and nobody obeyed his commands.

27 ^a) *त्रैपुरत्याः—The three demons residing in the city which was a group of three cities. The S recension supplies त्रैपुराः as the subject of दवापिरे, but the N recension, particularly the Ś K group, suggests the reading as it stands emended.

28 ^a) संस्मिति स्थापिताम्—The established code of conduct.

39 ^a) यः सत्त्वमात्मनो वेद—The term sāmkyā here is used, according to Arjunamīśra, in the sense of *tattva*, true nature.

45 ^a) ईक्ष्यसे—According to Arjunamīśra, the reading should be ईक्षुषे, dative sing. of ईक्षिष्य, which seems to be in line with other terms in dative case like यन्त्रणे, अतिनय्यवे, स्तुताय, स्तुताय etc; but this form has no support outside the group of MSS., B₁ D_{1.2} and D₁. I think the original reading ईक्ष्यसे was changed into ईक्षुषे to bring the text into line with the rest.

62-84) The entire passage in the two recensions runs parallel. We have adopted the text as found in the N recension, the one from the S recension being given in Appendix I, No. 2. The N recension too, is highly inflated, Ś K_{1.2} giving the shortest version.

63 [Crit. App. line 4: *read तदाप्र* for तदा प्र**]

68-76 The construction of the chariot and its various constituent parts is described here, in which mention is made of deities which formed these parts.

91 ^a) The majority of the N MSS. read आदाय for *आदत्त, while of the S recension generally reads आददे. The stanza purports to mention the fact that Śaṅkara took up the arrow formed with three deities, Soma, Viṣṇu and Agni. If we accept the reading आदाय, the construction would involve the flaw of anacol-

thon, as the subject Śamkaraḥ cannot be construed with कल्पयाचक्रिरे. Presumably the older reading might have been अदत्त, i. e., आ + अदत्त, which form, not being easily conceived, was changed into आदाय in the N, and आदे in the S. The emendation has been resorted to with some hesitation, and hence the use of the wavy line.

102 ^{b)} दुरावरः—Difficult to overcome or control.

105 ^{c)} For the S version of this line, cf. line 8 of 267*.

110) This is one of the four one-line stanzas in the Karpaparvan. This line cannot construe with 109, nor with 111. The contents of this stanza are supported by T G M₁, while M₂₋₄ support the text as constituted on the evidence of the agreement of Ś with M₂₋₄.—[Crit. App. line 1: *delete* T G M₁.]

116 ^{d)} एकत्वताम्—A form obtained by the addition of two terminations, त्व and ता, of the abstract noun, which came to be disliked by grammarians of the Classical School, even though forms like पुरुषत्वता are available in Vedic Literature. The dislike is responsible for the variety of readings. K₁ D₈, which are very old and reliable MSS., read एकत्वताम्, which is a nearer approach to एकत्वताम्, while Arjunamiśra has retained our reading.

129-158 The object of this narrative is to prove that Karna could not have been a man of low origin, and that he is as flawless as Bhārgava, to whom Śamkara gave the missiles.

159-161 Duryodhana, at this stage at any rate, does not seem to be aware of the divine origin of Karna, though Karna himself was. Cf. 5. 143-144 for details.

26

37 [Crit. App. line 4: *ins.* K₁ before विमुञ्चति.]

42 ^{a)} न खेव मां स्थिरता संजहति—Firmness of mind does not forsake me, i. e., nervousness does not at all overcome me, even when I see Bhīṣma and Droṇa lying dead on the battle-field.

45 ^{a)} क्रमगतम्—I think, on reconsideration and also on revaluation of my material, that समगतम् should have been preferred to क्रमगतम्. It is true that Vimalabodha and Arjunamiśra support क्रमगतम्, but the agreement of Ś K group on the one hand, and of M₂₋₄ on the other, should have weighed more with me. For the rest, cf. 70* and my note thereon.

27

3-12 This passage gives a list of presents which Karna desires and is ready to make to one who would show him where Arjuna and Kṛṣṇa could be found. The topic is capable of being expanded to any length according to the ideas of redactors, and so, the N and S redactors vie with one another in amplifying the list. This is the reason why the text shows unprecedented vagaries.

There is another interesting point to be noted. Some MSS. of the Central group and the Vulgate read न चेत्तदभिमन्येत in place of स चेत्तदभिमन्येत of the constituted text. The meaning that can be assigned to the former phrase may be "if he is not satisfied with that," i. e., if he thinks that the prize offered by Karna to show him where Arjuna and Kṛṣṇa are, is very low, Karna is prepared to pay more to him. Our text simply means "if he so desires." Apart from the concurrence of Ś K and S groups, Arjunamiśra, hailing from Bengal and thus having before him the text of B, a version of the Central group, records स चेत्तदभिमन्येत.

Haplography plays an important rôle here in presenting a confused text-tradition, as has been illustrated by 1. 1. 102-154.

5 ^{a)} For the S version of this line, cf. lines 4-6 of 314*.

7) Although this stanza is shown as omitted in some MSS. of the N and S recensions, its contents stand well-supported by them. Cf. 310*, 311* and 313*.

10 [Crit. App. line 11: *ins.* a hyphen before दांस्त्राणां.]

11-12 The climax in the prize-offering is reached, not so much in stanza 11, where Karna offers everything belonging to him, as in stanza 12, where he offers all the wealth of Arjuna and Kṛṣṇa when they are killed!

19 ^{a)} बाल्यादिव—Out of sheer folly.

28 ^{a)} पराश्रय = परम् + आश्रय, having full confidence in my own valour.

33) 315*—This stanza contains a reference to the famous universal fable known as अजकृपाणीयम्. Cf. 2. 59. 8; Edgerton, JAOS 59. 366 ff. Some MSS. of this parvan which were collated but rejected and

thus not used for our critical apparatus, preserve the reading अजः for अज्ञः in line 1. अज्ञः also is noted under 2. 59. 8, and अज्ञः is interpreted by Vādirāja as परमात्मन् against अजः = छागः of Devabodha.

35 °) सिद्धं—Ready for attack.

40 °) लङ्गा—a small sparrow, a rare word giving rise to numerous fanciful variants.

63 [In the marginal ref.: read B. 8. 40. 13 for B. 8. 14. 13.]

71) A tirade on the country of Śalya and his people. Karṇa says: Men, young and old, and women, sing in imitation of holy ṛks, the following stanzas (i. e., stanza 73 and the following) which embody the characteristics of the people of the Madra country.

81 A one-line stanza which can neither be tacked on to the preceding line, nor to the following. The line means that an offering by a priest of the warrior-class, and also by one who invites such a person to act as priest, is lost or ineffective.

It is claimed by a writer, Jatindra Mohan Chatterji, M. A., in his article "*Ahura-Mazda in the Mahābhārata*" in the Iran League Quarterly, Oct. 1948-1949, Vol. XIX. 1-2, p. 50, that "Śalya was a Persian king of Madra, i. e., Media, and was taunted by Karṇa as king of a people who are राज-याजकयाज्य, i. e., amongst whom, unlike as in India, the militant Kṣatriya performs the functions of the religious priest. The predominance of the Kṣatriya element (fighting the evil) as a mark of the cult of Zarathushtra, could not have been better described than by saying that in his country (Madra), the prefect was the priest." It is likely that a member of the warrior class was not prohibited to act as priest in the Indo-Iranian period. Contrast with this practice the Indian case of Viśvāmitra, a Kṣatriya acting as priest at a sacrifice, and the disastrous effects that followed. In the Rāmāyaṇa, while instructing Rāma in the lore of Jyambhakastra, the sage Viśvāmitra mentions Kṛśāśva (Kershasp) the sage Viśvāmitra mentions Kṛśāśva (Kershasp) as the inventor of that missile, from whom he (Viśvāmitra) obtained the knowledge of its use. Cf. कृशाश्वः कौशिको राम इति येषां गुरुकनः—उत्तररामचरिते I. So, the practice of राजयाजकयाज्य may have been current in Indo-Iranian epoch, of which Viśvāmitra and Śalya may be regarded as remnants.

83-84 नद्रके संगतं नास्ति etc.—"One cannot make friends with a person from the Madra country. (he is poisonous like a scorpion) whose poison has to be made ineffective by reciting a mantra from the Atharvaveda, and such a recitation has been found effective." There are some mantras in the Atharvaveda, e. g., 7. 56, which are said to be cures for scorpion-bite.

89 °) वसराः = अदनशीलाः.

95 °) उपहितः = परवदनायै नियुक्तः, Arjunamiśra. Used or placed in our midst as a spy by the Pāṇḍavas. Note that Śalya was related to the Pāṇḍavas as their maternal uncle, and that Śalya joined the side of Duryodhana with an army numbering one Akṣauhīni, (5. 19. 16) and promised to Yudhiṣṭhira that he would bring about the तेजोवप of Karṇa (6. 41. 71-82).

97 °) सारदः = चातकः, Arjunamiśra.

28

80) रथस्वाय कुटुम्बिन—Śalya says that he is in charge of the chariot, and as such, must do his duties as the master of the house does, in pointing out particularly the good as well as the bad points of the warrior.

61) Cf. 3. 13. 44, where Jāmadagnya Rāma is said to have praised Kṛṣṇa and also Arjuna as they together constitute one godhead.

29

3 °) संतापयति etc.—Karṇa knows that he is to fight with Arjuna and Kṛṣṇa who possess great strength and heavy missiles. The only thing that causes nervousness in him was the curse of Bhārgava Rāma and also of a great Brahmin. Karṇa then proceeds to narrate the occasions on which he received the curses. The story of Karṇa's discipleship under Jāmadagnya Rāma and his curse is repeated in 12. 2-3, and the circumstances under which he got a curse from a Brahmin is narrated in this adhyāya in st. 31-39.

4 °) For the S version of this line, cf. lines 5-6 of 355*.

4 °) The sentence तत्रापि, हे शल्य, कलुषस्व हितार्थिना देवराजेन विप्रः in stanza 4° runs on into the next stanza where the predicate-part कृतः is to be found. In fact, 4° and 5° form one sentence.

5 °) The emendation *अवनेदेन is justified on

the ground that the ŚK group supplies [अ]ग्नेदेः, and the Central and S groups supply विभेदेन.

6 ^{ad}) सुतोपधावसिदं त्वयास्त्रम्—You acquired this missile from me under a false pretext (posing that you were a Kṣatriya or Brāhmaṇa) when in reality you were a sūta. Vādirāja seems to construe 6^{ad} with 7^a: तस्मात्कारणाच्च मृत्युकालादन्यत्र कर्मकाले कंचिदन्तुं प्रयोगकाले..... इदमस्त्रं त्वां प्रति न प्रतिभास्यतीति योजना. It, however, appears clear that the curse was that Karṇa would fail to use the missile on the most suitable occasions when he is in real difficulty or trouble; cf. for instance 8. 66. 42^d (रामादुपसत्प्रतिभाति चास्त्रे). I, therefore, would interpret 6^{ad} as: "This missile, which you have obtained from me under a false pretext, will fail you at the proper time," say, at the time of your death; but on other occasions you can make its use. कर्मकाले is thus explained, say in parenthesis, by तव मृत्युकालादन्यत्र. Or, we may construe: तव मृत्युकालादन्यत्र (तु) प्रतिभास्यति. If the missile was to fail Karṇa in all critical junctures, then its acquisition by Karṇa would not be a point for him to boast of.

7 ^b) अत्रास्त्रणे ब्रह्म न हि ध्रुवं स्यात्—A sacred missile (ब्रह्म) cannot be always efficacious in a person who is not a Brahmin. Karṇa does not think that his present fight with Arjuna is his मृत्युकाल; and so he says that the Bhārgava missile would be quite effective that day (तदद्य पर्याप्तमतीव शस्त्रम्—7^c).

8 अपां पतिः etc.—"The vast and surging mass of water which covers the ocean with mountainous waves and which would inundate all kinds of creatures, is held up by the coast-line (वेला)." Similarly, Karṇa says, he alone would hold Arjuna in check.

23-24 Etymological speculation on the terms मित्र and शत्रु, is, as usual, very fanciful.

31 ^a) एकायनम् is explained by Arjunamīśra as युद्धविषयम्; Caturbhuja's explanation अप्रतिकायः 'in-avoidable' seems to be better.

34 [381*, line 1: read कुञ्जराण्यष्टि° for कुञ्जराण्यष्टि°]

36 [Crit. App., line 5: read K: यश्च for यश्च; and 382*, line 3: read निर्दहन्निव]

37 ^{ab}) For the S version, cf. line 2 of 382*.

39 ^{ca}) For the S version, cf. line 1 of 383*.—[Crit. App., line 2: read Da: वज्रगति for Da: वज्रगतिः]

30

10-11 The geographical boundaries of the Bāhlikā country as given here indicate that that country did not form part of the Āryāvarta. Naturally, the ways of living and the customs and manners obtainable among the people were disliked by the Aryans.

19 कश्चित् etc.—"A prominent resident of this country, who for the time being lived in the Kurujāṅgala region, suffered from distraction or pangs of separation from his beloved, and sang a verse, viz., 8. 30. 20.

22 [Crit. App. line 2: read Dn: सिलोज्ज्वलायोग्या.]

25 कदातमृदितेऽध्वनि—On roads on which stand trampled or strewn कदात, half-cooked peas (कुल्माष).

36 दासमीयानाम् or दाशमीयानाम्—In 2. 47. 5^b, Edgerton adopted दासमीय as the correct form on the strength of Arjunamīśra's commentary. Devabodha there reads दाशमीय and explains it as दशम-देशोद्भवाः. Caturbhuja reads दाशमीयानां here and offers explanation as given by Devabodha. The MSS. by majority support दाशमीयानां here and also in 66^a. The term occurs also in 8. 51. 16. The names of tribes and countries have been so variously spelt in MSS. that it makes the task of the Editor rather difficult. I think now that under the circumstances दाशमीय is better supported, and tolerably well-explained as दशमदेशोद्भव by the oldest commentator Devabodha, and some of his successors. That the Bāhlikas are a frontier tribe (दशम = चरम = पर्यन्त) outside the Aryan fold, justifies the explanation दशमदेशोद्भवाः. It is possible to offer another explanation of the term, viz., दाशाः or दासाः इति मीयन्ते, comparable to fishermen or slaves. Cf. also दाक्षेयी in 5. 171. 1^a, given by both Arjunamīśra and Devabodha, though some MSS. even there, read दासेयी.

40 ^a) पुत्रसंकरिणः—Indulging in sexual intercourse with one's own children. Arjunamīśra reads पुत्रसत्कारिणः and explains it as पुत्रानेव सत्कुर्वन्ति न देव-माखणादिकम्. Caturbhuja's commentary, though corrupt at places, reads: अवन्ते (पले) पूषादितापलाः. The reading of the S recension is पात्रसंकरिणः, dining with others in the same plate, i. e., not using separate plates for each member of the party, or dining

in one common plate, which, even to this day, is a common custom in the Panjab, particularly amongst the Muslims. The reading adopted by us makes the Bāhlika tribe indulge in promiscuous sex-life, while the S reading indicates dining in a common plate, neither of which customs was current amongst the Aryans.

44 A very fanciful etymology of the name Bāhlika. Bahi or Vahi is the female and Hlika the male goblin; both Piśācas, living on the river Vipāśā, modern Beas; and Bāhlika is the offspring of their union. So the Bāhlikas are a Piśāca race, and not an Aryan race, which alone is propagated by Prajāpati, the Creator.

45 ^b) *कीकट is the name of a tribe derived from the country कीकटाः. The emendation-mark should be dropped as this word is found in G₁; it is also suggested by ŚK 1.2.4 B₃, where metathesis seems to be responsible for wrong spelling. The word is known to the Vedic literature (किं ते कृष्न्ति कीकटेषु गावः, Rv. 3. 53. 14).

47 [Crit. App. line 1: read K₃ for K.]

53-54 It appears from these stanzas that there was no rigid caste-system as such in the Bāhlika country.

61 ^a) बाह्यालयादृते—Except the Bāhyālaya, i. e., people residing in regions outside the Āryāvarta. Arjunamīśra reads लयादृते and explains it as मद्रदेशादृते. I think Madra and Pāñcanada, at one time, constituted the Bāhlika country. Cf. for instance, 62^d below. I now think, of course against Arjunamīśra, that Bāhyālaya should be read as one word, and it may just stand as another name of Bāhlika.

70 ^b) मौष्टिकाः or मुष्टिकाः, probably a sub-caste of the Mlecchas. It is likely that the term came to be confounded with औष्टिकाः, a people who made their living by trade in camels. The ŚK group is consistent in reading मौष्टिक, and S group is equally consistent in reading मुष्टिक. औष्टिक of the Central group, thus, seems to be a *lect. fac.* Caturbhuja reads औष्टिकाः, but explains it as कर्त्तव्यकारिणः, which explanation suggests that he also may have read मौष्टिकाः. Arjunamīśra reads औष्टिकाः कर्त्तव्यवर्तारः, but the commentary in D₃, a MS. of text and comm. belonging to Arjunamīśra group, reads as मौष्टिकाः and

explains it as कर्त्तव्यवर्तारः. Both Arjunamīśra and Caturbhuja explain शब्दाः as लिङ्गवृत्त्याः or वृत्त्यवस्थिताः.

81 ^a) Another characteristic of the people of the Bāhlika and Madra countries recorded here is that the Bāhlikas are dullards and will not understand things unless they are beaten, while people from the Madra country will not understand things even though they are beaten. Arjunamīśra explains the line as: प्रतिरब्धाः संरन्नेन ताडिताः सन्तो बुध्यन्ते । नद्रकास्तु केनापि च ताडनादिना न बुध्यन्ते.

85-86 Śālya, after all, seems to take a very rational view, and winds up the unpleasant conversation by saying that good and bad people are found everywhere, so also chaste and unchaste women. Men are always fond of scandalizing others, and are apt in finding faults in them but ignoring those of their own.

31

The text of this entire adhyāya is in a chaotic condition in both the recensions, the MSS. of the S recension being more confused than those of N. The table given on page 273 explains the order in which stanzas appear in S (except T₁). See also the critical apparatus on 8. 30. 88 and 8. 31. 5, 24, 40, 51. Most of the S MSS. repeat some stanzas. It was extremely difficult to get order out of this chaos. The individual stanzas, apart from their position, are supported by both the recensions, except perhaps two, viz., 8. 31. 37-38, which are found in S as 8. 57. 13-14, in a slightly different form.

Let us now analyse the situation: After the long and rather unpleasant controversy between Karṇa and Śālya, Karṇa marched against the Pāṇḍava army (st. 1-4). Dhṛtarāṣṭra, at this juncture, asked Saṃjaya to give details of the relative positions of the two armies, which the latter described (st. 5-27). On seeing Karṇa at the head of the Kaurava army, Yudhiṣṭhira asked Arjuna to arrange his army suitably, and assign various members of his army to fight with those of the enemy. Arjuna did this and himself stood at the head (st. 28-36). At this juncture come the two stanzas (st. 37-38) found in the N recension without any direct support at this place from the S recension.

But these stanzas are again found as 8. 57. 13-14, with some variation, and are supported there by both N and S. Here, if we read stanza 39 immediately after stanza 36, we feel the break. I have therefore incorporated these stanzas into the constituted text with a wavy line to avoid such a break. The only possible support for these stanzas in the S recension is, however, to be found in 419*, which passage in that recension occurs after 39^{ab}, i. e., just after a line. It must be admitted that 419* is found in both the Central version as well as the S recension, though their positions differ.

39 [Crit. App. line 7: read 419* for 418*.]

40 [Crit. App. 415*, line 7: read *सत्त्वः for *सत्त्वाः.—Line 8: read *मिवाभ्रसंवाः for मिवाभ्रसंवाः.]

56 [Crit. App. line 4: read T₃ *मुखागतः.]

32

42 [Crit. App. line 3: read 42^{ab} for 41^{ab}.]

33

36 [Crit. App. 449*, line 5: read शल्यः for शल्यः.]

39 451*—For the event, cf. 5. 144. 20-22.—[Crit. App. 450*, line 4: read हन्यात्कर्णः for हन्यात्कर्णः.]

51 [Crit. App. line 11: read वाणैर्मित्रा for वाणैर्मित्रा]

34

2^c) *उदस्तशस्त्राः—The emendation is based upon the confusion in Śāradā-Kaśmīrī script of उ and त as also of स्य and स्त.

19 For the event of the death of Kīcaka, cf. 4. 13-23.

24 [Crit. App., read 460* for 640*.]

35

8^a) *सत्त्वसमः—Sørensen gives सत्त्व and सम as the names of two sons of Dhṛtarāṣṭra. In the traditional list of the names of Dhṛtarāṣṭra's sons given in 1. 108. 2-14 (or one in Appendix I, No 41) we get सम, सह, सत्यसंघ etc. We, however, do not find धनुर्ग्रह and सत्त्वसम in either of these lists. The reading given by Ś K_{1.2.4} Dn₁, viz., सत्त्वः समः is not admissible here as सम is already mentioned in 7^a above, and सत्त्व is not at all mentioned in the lists. I am, therefore, inclined to think that सत्त्वसम is not the name of a son of Dhṛtarāṣṭra but an epithet of

सह. Similarly, धनुर्ग्रह in 8^c is the epithet of दुर्धर and धृतायुः in 7^a the epithet of दुर्धर. The remaining words viz., दुर्धर (=दुर्विभोचन or दुर्धर), क्राथ, विवित्तु, विकट, सम, निपक्षिन्, कवचिन्, पाक्षिन्, नन्द, उपनन्दक, दुग्धधर, सुबाहु (=सुहस्त), वातशेग and सुवर्चस्व may be, with slight variation in spelling, the names of Dhṛtarāṣṭra's sons. I need not say that the emended epithet सत्त्वसमः is as near our best MSS. as possible.

Bhīma is said to have killed some of the above-mentioned sons, viz., विवित्तु (in st. 11), विकट and सम (in 14), क्राथ (in 15), नन्द and उपनन्द (in 17), and the remaining princes seem to have run away (in 18).

36

9^b) महारजन is a dye-stuff consisting of flowers of the Kusumbha plant, safflower (*cathamus tinctorius*). The colour produced by its concoction is deep-red.—[Crit. App. line 4: read महारजन for महारज]

40

23 [Crit. App. line 3: read (=22^d) for (=22^b)]

125-123 These four stanzas are omitted in the S recension and yet are retained in the constituted text to make good a break in the narration. In 123-124 Kṛṣṇa asked Arjuna whether he lost his usual strength and power since he was on the point of being overcome by Aśvatthāman. Arjuna replies to this taunt by a strong attack on Aśvatthāman as also on the Kaurava army. These stanzas, however, are retained in the Kumbhakonam edition as 8. 52. 54-55, which, as the Editors profess, is mainly based on the Southern tradition of MSS.

129 For the S version of this stanza, cf. lines 5-6 of 531*.

130 For the S version of this stanza, cf. lines 3-4 of 531*.

41

This adhyāya, the shortest in extent in this parvan, is in a chaotic condition as regards its text. It is due to the transposition of the subject-matter in S, and the repetition in the Vulgate of N. The S recension reads its contents after 8. 16. 4.

7 The additional passage 537*, which, more or less, is an epic tag, and as such, may occur or

be repeated at the end of any adhyāya describing the fight, cf. 8. 40. 129, and lines 5-6 of 531*. M₁ omits it altogether and the remaining MSS. of N as well as S recensions do not agree as to its place. This is the main reason why I thought that it should not find a place in the constituted text.—[Crit. App. line 2: *delete* '(cf. v. 1. 6)'.]

42

20 [Crit. App. line 5: *read* 20⁴⁴ for 19⁴⁴.]
24 ⁴² अथ त्वा पत्न्ये etc.—“The wicked act in killing Droṇa, my father, will now recoil on you in a similar, unhappy fashion.”

56 ⁴⁰ यदि संशक्तकृत्वा—The Saṁśaptakas were not yet completely routed, i. e., a section of them was still left active. Cf. 8. 42. 3⁴² (संशक्तकेपु शूरेषु किञ्चिच्छेदेषु).

43

2 ⁴¹ अनुसर्धते = अनुस्रियते. The form is preserved only in S K_{1.2}; other MSS. making an effort to rectify the unusual form.

7 ⁴⁰ निरुद्धाभिहितः प्रभुः—“Yudhiṣṭhira, who is attended by Satvata (Sātyaki) and Bhīma, is held in check by the Kaurava army (chiefs), who, like demons helplessly desirous of carrying off nectar, are being foiled in their attempt by Indra and Agni.” The stanza is extremely cumbersome.

48 [Crit. App. line 9: *ins.* ‘and Bom. ed.’ after S.]

75 [Crit. App. line 7: *ins.* ‘and Bom. ed.’ after S.]

76 [Crit. App. line 1: *ins.* ‘and Bom. ed.’ after S.]

78 [Crit. App. line 2: *read* पुरुषव्याघ्र for पुरुषव्याघ्र.]

44

39 [Crit. App. line 3: *read* मित्रा for मित्रा.]

48 ⁴⁰ लोकेश्वरम् = दुर्धनम्, a term which is sometimes applied to the reigning king.

54-55 “The Kaurava hero, Kṛtavarman, after striking Uttamañjas (a Pāṇḍava hero) at the chest, sank into his seat; his charioteer then carried him off from the field; Kṛtavarman then hastily attacked the Pāṇḍava army.” Note that the wavy line under सत्वरं has no force here, though S reads सत्वरतो in its place. Perhaps the original S reading for सत्वरं might have been सत्वरौ (cf. the Dn₁ reading which is सत्वरौ), and सत्वरतो must have crept in

by oversight. The Central group substitutes for 55⁴⁴ a line (610*) which is clearly secondary. K₁ simplifies the difficulty by reading कृतवर्मां ततो राजन्.

45

13 [619*, line 2: *read* कर्मुक्त्वा for चार्मुक्त्वा.]

41 ⁴⁰ वयाप्राण, i. e., प्राणवत्, a rare अव्ययीभाव compound.

49-51 Arjuna seems to be overawed by the Bhārgava missile used by Karna, and so, was in despair. Kṛṣṇa, on the other hand, did not desire that Arjuna should be engaged, in the present state of his mind, with Karna in a dvairatha fight. So he proceeded to see Yudhiṣṭhira, and thus give some rest to Arjuna. In the meanwhile, he also wanted that Karna should be exhausted with fatigue. He therefore said to Arjuna that he (Arjuna) should go to see his wounded brother Yudhiṣṭhira first, and after comforting him, he might proceed to meet, and eventually kill, Karna. The sequence of stanzas in the constituted text is based on S K group. The Central group and, to some extent, the S recension are in a confused state for the rest of this adhyāya.

54 युगोः सुतम् = अश्वत्थामानम्. Though Aśvatthāman should be normally styled as Bhāradvāja, he is styled as Bhṛgu because the Bhāradvājas belonged to the larger clan of Bhṛgvañjirasa.

This stanza is omitted in M₂₋₄. I now think that it is a misfit and should have been omitted from our constituted text. It appears that the stanza may have first been inserted in the Central group and T G M₁ as an adhyāya end; and then it found its way into S K group.

55 ⁴⁰ ततोऽग्रवन्ता is perhaps ततः + अग्रवन्ता, as the readings in S K_{1.2} Ds indicate. Our K₁, though often corrupt, preserves the correct reading here, and that stands supported by a number of MSS. from the Central group and also by S. It is possible to interpret it as ततः + अग्रवन्ता which stands for अग्रवन्ता. —[Crit. App. line 4: *read* ततोऽग्रवन्ता for ततोऽग्रवन्ता.]

46

4 ⁴⁰ कथं युयु महारथम् is to be connected with कथं हस्ता महाहवे in 9⁴⁶, and ultimately with युवानुव्रतो. The gerund युयु, having become obsolete in the

Classical Sanskrit, is responsible for the variety of readings, the archaic form being preserved only in Ś K_{2.4}. बुद्धे in K₁ is obviously corrupt, but goes to support युच्य.

17 ^a) वाघ्रीणस इव द्विपः—This is the text, which I feel, is more authentic than वाघ्रीणस इव द्विपात्. The meaning of the text adopted is that Yudhiṣṭhira was very much upset by reason of his hatred for Karna, but when he was actually defeated by him, he felt extremely uneasy, like an elephant whose trunk is cut off, as that would be a sure death to it. The term वाघ्रीणस comes from वाघ्रि or वाघ्रि and नासा (नस्, नत् at the end of a compound), and literally means one whose nose is out off. The popular and dictionary meaning of वाघ्रीणस (v. l. वाघ्राणस, वाघ्रीणस) is rhinoceros. With this meaning of the word, the line वाघ्रीणस इव द्विपात् would mean that rhino is capable of being killed by an elephant. I think that the rhino cannot be killed by an elephant; the elephant, with all its heaviness, is not known to be a ferocious animal as the rhino is; on the contrary, the rhino, though smaller in size, is more capable of attacking an elephant.

There is another meaning assigned to वाघ्रीणस according to Dr, which alone records *sec. m.* 650*. वाघ्रीणस is said to be a bird with white wings, red head and black neck. This bird is said to be used according to 650*, in पितृकर्म like ब्राह्म. Even with this sense of the term, I fail to understand its context in relation to elephant. Further, I think that the authenticity of 650* is very questionable. It is likely that these lines which are found *sec. m.* even in Dr, crept there from a marginal gloss in some older codex.

24 ^b) अकुशलः—naïve, plain, simple, straightforward. "Narrate to me, in plain and simple words, without using any metaphorical language, how you killed Karna."

31 ^c) Cf. 8. 27. 4, 9 and also 309*, 313*. It appears that the boastful talk of Karna that he would offer a number of elephants and other valuable objects as present to one who would show him where Arjuna was, is put into the mouth of Yudhiṣṭhira by the narrative-writer.

34 ^a) Cf. 8. 27. 8.

38 Cf. 3. 243. 15: 8. 5. 78.

45 षण्ढतिलानवोचत्—Cf. 2. 61. 26-38; 63. 1-5; 64. 1-3; 68. 3-14 and similar passages.

47 पितामहं व्याक्षिपत्—For Karna's attack on Bhīṣma, cf. 5. 165. 9-27.

48

4 अन्वाशिष्य etc.—"When we entered into this fight, we expected a lot of good things from you; but, today, O prince (Arjuna), all that has come to nothing."

5 प्रच्छादितो गवय इवापवाचा—"Like a Gayal who is screened (प्रच्छादितः) by a silent (अपवाक्) animal, so that the hunter may feel that the animal is a real Gayal."

14 ^a) धनुश्चैतत्केशवाय प्रदाय—It is this remark which enraged Arjuna, as the next adhyāya will show. Cf. 8. 49. 9.

15 ^a) The fifth month of pregnancy is the most critical month for the coming child. Many abortions take place in or about this period.

49

23 Kṛṣṇa says that Arjuna took the vow of killing one who would ask him to hand over his bow to another out of sheer folly.

28-30 With reference to these stanzas, the MSS. of the Central as well as S groups are in a confused state. The order of stanzas which the constituted text follows is one which is supported by Ś K₁-3 B₃ D₂. 5-8 T₁. 2.

47 ^a) लक्षणादेशः—Statement which indicates the right course to follow.

48-49 "It is possible to frame a definite rule or absolute truth with the help of reasoning; otherwise it is difficult to reach it; many people say that truth (or right conduct) is what is stated in the Śruti or Veda. I do not want to question this (general) principle, but (I must say) everything cannot be found (expressly) enjoined (in the Veda); all the same, I admit that the sacred laws are made for the good of the people." What Kṛṣṇa says is that we cannot always appeal to Śruti, because it does not embody rules for all situations. We, therefore, have to use our reasoning faculty for determining the right and the wrong.

51-55 These stanzas take up some specific

cases which stand the test in matters of telling truth or falsehood.

62 ^b) भीमो हन्याचूवरकेति चोक्तः—Just as Arjuna had taken a secret vow of killing one who would suggest that he should hand over his bow to another, so Bhīma also had taken a vow to kill one who would address him as Tūbaraka or Tūvaraka. The Vedic form of this word seems to be Tūpara, a hornless animal, particularly a goat, cf. Vājasaneyya Samhitā, 24. 1. 15 etc.; Atharvaveda, 11. 9. 22. In Classical Sanskrit we have Tūbara or Tūvara as also Tūbarikā, Tūbarī, Tūvara etc., and the sense that it acquired is a hornless bull (शृङ्गरहितोऽन्ध्रान्), or a person without beard, (श्मश्रुरहितः पुरुषः), both meanings indicating a foul sense, such as a dullard or eunuch or impotent person. Prakrit grammarians like Hemacandra (8. 1. 205) and Trivikrama (1. 3. 37) record this word and give its equivalent in Prakrit. Trivikrama particularly records शृङ्गरहितोऽन्ध्रान्, श्मश्रुरहितः पुरुषो वा as the senses of this term. Bhīma who had the strength, not only of a bull but of elephants, would naturally resent his being addressed as Tūbaraka, suggesting that he lacks brains or that he is a eunuch or ण्ड, and may be justified in attacking or even killing such a person. Reference to this secret vow of Bhīma and Arjuna occurs only here, and it is not impossible that it is introduced here rather late in the development of the Epic.

63 "If I kill Yudhiṣṭhira, I shall not allow myself to live even for a short time. My vow mentioned above is widely known amongst the people. Therefore please give me a piece of advice so that my vow would stand true, and both myself and my brother would live." Note the use of चेत् in connection with हत्वा, a gerund. This unusual addition of चेत् is responsible for readings तं हन्त्यां, हन्त्यां, संहन्त्यां, चेदहन्त्यां, etc. The simplest way for the Editor would have been to resort to emendation into हन्ता, a छद्म form from हन्. I have, however, resisted that temptation, and regard this use of चेत् as peculiar to the Epic style. The subject of हत्वा, a gerund, and स्नाता, the finite verb in बुद्ध, is one and the same, and so does not offend in any way Pāpini, 3. 4. 21.

66 ^d) तस्यावमानं कल्या त्वं प्रयुङ्क्ष्व—"Insult him slightly, and such an insult from you would be as good as death to him (Yudhiṣṭhira)."

69 ^{ab}) It is not possible to trace reference to this practice to the Atharvaveda.

73 [716*, line 1: read मा वोचस्त्वं for मावोचस्त्वं.]

83 ^{ab}) अवामंसा मां द्रौपदीनलसंस्तुः—"Seated comfortably on the bed of Draupadi, you insulted me when actually I faced the danger (to my life) on the battle-field, and killed for your sake great warriors. You are thus over-suspicious and cruel." It appears that Arjuna still had the feeling of the horrors of battle as in BG I.

84 ^{ab}) A reference to Bhīma that he would not fight with Śikhaṇḍin as he is Stripūrvā and is destined to kill him. Cf. 5. 170. 16; and more particularly 5. 188. 9-14.

96 ^c) संशप्तकां किंचिदेवावशिष्टान्—"A few of the Saṁśaptakas had still remained." They took part in events under the command of Śalya after Kṛpā's death. The occurrence of this line at this stage only proves my thesis, that it was not at all necessary for redactors of the S recension to bring all references to Arjuna's fight with the Saṁśaptakas to the second day of Kṛpā's Generalship.

97'-100^b) The order of stanzas in the text here in the Central and S groups is very much confused as the table on page 426 shows. I have followed the order as in Ś K1.2, which appears to me the most reasonable.

110 ^d) * संक्षमन्—All MSS. fail to give any satisfactory word which would suit the context here. Next to संक्षमन् which is clearly a justifiable emendation, there is स संक्षमन्, though not so good and not so well-supported as संक्षमन्.

111 [Crit. App. line 2: read त्वा for वा.]

50

25 ^a) निर्वजो—free from pain (निर्वृता रज्जा यस्य).

57 This stanza is retained in our text because N and M2-4 have it.

63 [750*, line 1: read सर्वलोके for सर्वलोके.]

51

12 [Crit. App. line 2: read वायं for यस्य.]

23 जयस्येन—For the death of Jayatsena at the hands of Abhimanyu, cf. 8. 4. 31. A reference to

the event of his death (The son Jarāsaṁdha Māgadha) at Abhimanyu's hands is found in 7. 47. 7; but if Jayatsena is one of the hundred princes killed by him, he is referred to in 7. 45. 27.

30 [Read 761A* for 761*.]

75 [Crit. App. line 2: read, T₁s for T₁.]

79 ^a) लेखाम्—Addressing Draupadī as a fair lady with well-defined line-like eyebrows. For Karna's speech, cf. 2. 63. 1-5. The form with short उ in the vocative is often considered to be wrong. Cf. Siddhāntakaumudī under Pāṇini, 4. 1. 5 (कथं तर्हि 'हा पितः कासि हे सुभ्र' इति भट्टिः। प्रनादं प्रयायमिति बहवः).

83 For the reference, cf. 5. 165. 3-8.

89 [Crit. App. line 12: ins. 'and Bom. ed.' after T₂ M.]

96 [Crit. App. line 6: ins. 'and Bom. ed.' after T G.]

99 [Crit. App. line 6: ins. 'and Bom. ed.' after S.]

52

9 [Crit. App. line 7: read S ins. after 9: Bom. ed. after 10: for After 9, S ins.:]

10 [Crit. App.: at the end ins. '— After 10, Bom. ed. ins. 787*.]

31 ^a) मत्पौरुषं विद्धि परः परेभ्यः—"Know that my valour is far superior (परस्व) to that of other warriors.

54

5 ^a) प्रवभौ=प्रवभूव.—The form प्रवभौ is obtained by the fusion of roots भू and भा, —a fusion usual in Epic Sanskrit.

14 It is the duty of the charioteer to keep a watch on the stock of weapons. Bhīma, therefore, asks his charioteer Viśoka to count and tell him how much of his stock of weapons still remains unused. For duties of charioteers, cf. 8. 28. 5-8.

15-16 Viśoka thereupon counts the stock and tells Bhīma that he still has six ayutas (i. e., 60000) of Mārgaṇa types of arrows, one ayuta each of Kṣura and Bhalla types, two thousand of Nāraca and three thousand of Pradara types. This load of weapons requires a cart with six bullocks to carry it. So Bhīma need not fear any shortage of weapons. The charioteer adds further, that as a last resort, Bhīma may as well count upon his club, sword and his own arms!

55

15 ^a) अस्त्रियाय, a gerund from अस्त्रि + या.

41 ^a) शरावापाम्—with arrows to fill up (आवाप) the gaps of Kāśa grass.

45^a-47^a) These stanzas stand omitted in S (except T₂) but are retained in the constituted text because in their absence there would be a break in the sequence or narration. These lines are found in the Kumbhakonam edition (8. 81. 48^a-50^a). Our T₂ which shares the characteristics of N as well as of the S recension includes them. Sastri also has included them in his text, though he claims that his text represents a pure form of the Southern recension, and though four out of his five MSS. actually omit 46^a-47^a.

49 [Crit. App. line 3: read 49^a for 47^a.]

71 ^a) स हि तेषां महावीर्यो दीपोऽभूत्सुमहावहः—Karna acted as an island, port or shelter to the sons of Dhṛtarāṣṭra who were running away from the field. The term दीप suggests the imagery of ships stranded on stormy ocean, and the sight of an island or port encourages the navigators that these ships could seek shelter there. This being a common notion, there is really no need to expand the idea as is done in st. 72-73. As has already been stated once, the Epic narrator does not leave the occasion merely to the imagination of the reader, but explains the imagery in full. Cf. 8. 5. 53-55.

56

5 ^a) राधेयानामधिरथः—The pre-eminent warrior among the sons of Rādhā, i. e., Karna. Adhiratha and Rādhā who adopted Karna as their son, had many other sons already.

44 [Crit. App. line 3: read 44^a for 43^a.]

57

13-14 For these stanzas, cf. 8. 31. 37-38, and our note thereon.

15 [Crit. App. line 35: read (No. 27) for (No. 26).]

33 Karna, without understanding the tone of Śalya's speech in st. 13-32, considers him to be in a normal state of mind, and boasts of his own valour.

36 ^a) असत्यो हि रणे जयः—"Victory in battle is rather uncertain or unreal." The Central group of MSS. reads अतिलः which is clearly a lect. fac. —[Crit. App. line 8: read तावथ for तावथ*.]

37 ^{b)} *अनुद्युतम्—So far as our knowledge, based on sacred literature like the Vedas, goes. The emendation is supported by K₁ which reads अनु, and S₁ K₂ and the Central group which read द्युतं. Cf. अनुद्युतम् and such other formations.

49 [881*, line 2: read स्नाताद्युतो for स्नाताद्युता.]

57 [Crit. App. line 11: read वेपवांस for वेपव स्.]

58

9 ^{d)} प्रेषिताजुंनम् = प्रेषिताः + अजुंनम्, a case of double sandhi, not sanctioned by Pāṇini, but of frequent use in the Epic. The Central group gives प्रेषिताः कालुंनं प्रति to smoothen the un-Pāṇinian sandhi.

26 ^{d)} पापैः = भीमः here; for, it is Bhīma who has killed all sons of Dhṛtarāṣṭra in the Epic.

59

2 ^{a)} प्रेषित् = प्रेषयत् or प्रेषयामास.

31 [Crit. App. line 5: read T₂ for T₁.]

37 ^{cd)} Cf. S. 57. 71^{cd}.

39-40) For similar explanatory stanzas of similes which are frequent in the Epic, cf. S. 5. 53-55; 55. 72-73.

60

17 ^{b)} *तूर्ण—The emendation तूर्ण is more or less a formal one. The N recension which alone reads तूर्ण is clearly due to carelessness of scribes. The S reading तूर्णी justifies our emendation.

18 ^{d)} *इलेव—The reading इतीलेव in S K₁. 2 seems to be an attempt to avoid hiatus. Usually the words used for this purpose are हि, तु च etc. S K₁. 2 only repeat इति twice for the same purpose.

21 ^{d)} इन्द्रियार्थत्ववता = इन्द्रियार्थः + आत्मवता.

30 ^{a)} *अतीतमानुषम्—Of this compound expression, the part मानुष is supported by S₁ K₂. 3 V₁ B₅ D₈. D₈ reads अतील मानुषं which is very near our emendation.

33 [927*, line 3: read रथवर्धनाश्रितः for रथ-वर्धमाश्रितः.]

61

1 [928*, line 2: read the line as दुःशास्त्रेन निहृतो निहृता.]

3 ^{a)} धन्वन्तराणि—Distance measured by a bow. The word धनुस् loses its final consonant. In fact, there must have been, in old strata of the Sanskrit language, words like धनु, धन्वन्, धनुस् etc.; but धनु and धन्वन् became obsolete, and grammarians tried to

explain the fact by saying that they occurred as substitutes for धनुस् in compounds, not exclusively in Bahuvrīhi but also in Tatpuruṣa compounds.

5 ^{b)} सापवकं यत्पुत्रं दुर्वैले—Bhīma remembered the hostile acts perpetrated by the sons of Dhṛtarāṣṭra, and he now wanted to take revenge on Duḥśāsa. These acts are too numerous to enumerate here, but they include प्रतापकोत्वां शयन्, धनुस्सहस्र, धनु, अनुपुन, insults to द्रौपदी etc. Cf. S. 61. 12-13.

7 Bhīma states here that the blood of Duḥśāsa offered to him a tasty drink far superior to objects like mother's milk, a mixture of ghee and honey, a glass of sweet wine honorably offered, divine water, fresh butter obtained from churning milk or curds.

9 ^{a)} *तृप्त—stanzas 8 and 9 describe the condition of the onlookers of the scene of Bhīma drinking the blood of Duḥśāsa. Some of them fell down out of fear; those who (somehow) could stand on their legs, dropped down weapons from their hands; others sent a loud cry of horror; still others closed their eyes as they could not bear the horrible sight. Our MSS. S K₁. 2. 4 read तृच, which must have been the result of the confusion of च and न as in Nepālī-Newārī or even in Śāradā scripts. दृग्मुख तृच is impossible with निनीलित्वाद्याः, as also with some other variants presented by MSS., like तनन्तः, तं तनः etc. We are therefore compelled to resort to emendation of तृच into तृप्त which eminently fits into the context.

16 ^{ab)} Cf. 2. 61. 44-46.

62

3 [Crit. App. line 5: read 3^c-4^b for 3^c-1^b.]

20 ^{cd)} These lines are included in the constituted text on the strength of their presence in the majority of N and in T₂. The Kumbhakonam edition (S. 88. 39^{cd}) supports the contents. It appears that अय्यदिष्टत् in 20^b must require the mention of weapons used in the Instrumental, as is done in 21^b and 21^c below.

38 ^{cd)} These lines are included in the constituted text because in their absence no sense can be made out. The MSS. of S (T₂ missing) and Sastrī do not give these lines, but they are found in Kumbhakonam edition (S. 89. 12^{cd}). It should be particularly noted that the sequence of stanzas 33-41 in the S recension is considerably disturbed; hence it

is likely that these lines may have been lost in the confusion. The same is the case with 42^{ab} which is missing in S and Sastri's edition but is found in the Kumbhakonam edition (8. 89. 16^{ab}).

50 ^a) विषाणपोत्र.—The bolt-like tusks of the elephant. पोत्र is literally a plough-share or thunderbolt.

63

9 ^a) *बाहुवलं—The emendation -वलं is supported by चेलवलं occurring in 9^d. Vādirāja seems to have preserved this reading, but in the transcript of his comm. before us, we find बाहुवरं. We feel that बाहुवलं is surely the original reading because of चेलवलं in 9^d, where we have not only -वलं but also तथा which indicates similarity of phrase in the preceding line and further because Vādirāja cites: वल परिवर्त्तन इति बाहुः.

24 ^{ad}) For the S version of the lines, cf. line 3 of 983*. 24 [983*, line 2: *read* नानादेश्याश्च *for* नाना-देश्याः].

25 ^a) ग्लहः—A stake.

30 साक्षेपा विवादाः—Discussions, which, of course, did not go unchallenged from the other side. मिथो मेदाश्च भूतानाम्—Divisions or divided opinions among men. व्याघ्रयन्त etc.—All people resorted to different quarters for the division.

35 ^b) Note here the reference to आख्यानपञ्चमाः वेदाः, which sided with Arjuna.

39 ^a) आदित्याः कर्णतोऽभवन्—It is but natural that the Ādityas who are related to the sun, according to Epic mythology, should side with Karna.

48 ^{ab}) This line which is not found in the S recension, has been retained in the constituted text, because, without it, the reference to त्रिदशेश्वर or सहस्राक्ष=इन्द्र in 50^b, 57^b and 59^a, cannot be accounted for. The contents of the line are supported by the S recension. Cf. line 5 of 997*.

52 "If Arjuna does not succeed in the battle (यत्स पर्यायत्), the destiny, i. e., things fixed by nature, may lose all importance, and that would surely result in the destruction of the world."

64

20 Aśvatthāman, almost suddenly, seems to have developed a feeling of compassion, and approaching Duryodhana, requests him to make peace,

with the Pāṇḍavas. Unusual and out of place as it seems, it is not altogether an impossible situation. Arjuna had a similar feeling when not a single individual had lost his life in the battle. Aśvatthāman, who has seen the carnage for a period of 17 days, may have a similar nervousness.

65

The entire adhyāya, the constituted text of which has only 45 stanzas, is highly inflated so much so that its extent in the Central and S groups is almost double. Out of some 54 additional passages of this adhyāya, only ten, viz., 1031*, 1050*, 1056*, 1059*, 1063*, 1065*, 1067*, 1070*, 1071* and 1073* are found in ŚK group, of course along with other MSS. of the N recension, and the remaining 44 passages come from the Central group and S recension. As our ŚK MSS. are late copies of the real and older Kāśmīrī version, it would not be wrong to assume that even ŚK group received the additional passages from the Central group.

3 [1026*, line 3: *read* यथाचलौ *for* यथा चलौ.]

13 [1031*, *read* the last line as क्षिप्तान्क्षिप्तान्पाण्डवस्यपु-संघान्; 1045*, last line: *read* दिष्टत्वा *for* दिष्टत्वा.]

14 [1047*, line 3: *read* सत्यसंघ- *for* सत्यसन्ध-.]

24 [Crit. App. line 1: *ins.* hyphen *after* तदुः; 1061*, line 1: *read* प्राच्छाद- *for* प्रच्छाद-.]

28 ^a) सुपेणम्—सुपेण here is one of the sons of Dhṛtarāṣṭra, and not the son of Karna who was already killed by Uttamañjas (cf. 8. 53. 11). Confounding these two different Suśeṇas, the S recension changed सुपेणं into स केतुम्.

28 ^a) There are two persons bearing the name of Sabhāpati, one equated with Bhūtakarman, and slain by Śatānika (cf. 7. 24. 22-23); and the other killed by Arjuna here.

30 [Crit. App. line 7: *read* — ^a) *for* — ^a); Line 10: *read* — ^b) *for* — ^b).]

33 [1068*, line 5: *read* ज्याच्छेदनं *for* ज्याछेदनं.]

34 [Crit. App. line 35: *read* 8. 66. 12^{ab} *for* 8. 66. 10^{ab}.]

66

This adhyāya also, like adhyāya 65, is highly inflated. In the constituted text of 65 stanzas, we have as many as 60 additional passages, out of which only five, viz., 1078*, 1103*, 1125*, 1126* and 1127*

the total extent of which is only three stanzas, are found in Ś K group along with MSS. of the Central group. The only conclusion to be drawn from this state of the text is the same as in the case of adhyāya 65.

3 [1078*, line 2: read विसृज्यशरीरान् for विसृज्यच्छरीरान्.]

7-8 Note that Śalya here warns Karna that his arrow would not touch the neck of Arjuna, and therefore he should re-aim it so that it would cut off Arjuna's head. Note also Karna's attitude to Śalya's advice which, in this particular case, was not given to mislead Karna. Karna's eyes turned red, he took a very firm or obstinate attitude in not re-aiming the arrow. The result was that the arrow simply hit the top of the head-dress or Kiriṭa of Arjuna.

10-11 The inclusion of these stanzas in the constituted text is not fully justifiable. All the same, they are included, on the sole consideration that their contents are supported by all the MSS., recensions and versions used for this Critical Edition.

To me it appears that the archetype, which, with all our attempts, we have not been able to discover as yet, may not have contained these stanzas or even their substance. The reasons for the above view are: First, these stanzas in the anuṣṭubh metre, in the midst of an old ballad in triṣṭubh metre, are misfits. Secondly, Ś K₁₋₃ version, which is represented by the constituted text, have parallel versions in the Central group of MSS., as well as in the S recension, which latter is shorter than the version in the Central group. Thirdly, if these stanzas are omitted, there is no break in the narration. On the contrary, I would go further and say that the ballad-form of the Dvairatha of Karna and Arjuna would improve immensely.

How are we then to account for the unanimous support for the substance of these stanzas in all the different versions? My explanation is that the subject-matter of these stanzas was introduced in all the three versions, viz., Ś K, Central and Southern, at a considerably late stage, to glorify the divine power of Kṛṣṇa, when Kṛṣṇa-cult influenced the redactors of the Epic.

Looking from the rationalistic point of view also, there is no need to have the divine intercession in the present case. Śalya has already warned Karna (st. 7) that the latter did not aim the arrow rightly, and that it would not reach and hit Arjuna's neck. Karna did not like the hint from Śalya, may-be because Śalya was not friendly to him; on the contrary he had already promised Yudhiṣṭhira to use discouraging words to Karna. I do not think that Śalya played treacherous to Karna.

The events now prove that Karna's arrow only hit the tip of the crown on Arjuna's head. The crown ultimately fell down from his head. Assuming that Karna correctly aimed the arrow to hit Arjuna's neck, and Kṛṣṇa, to save Arjuna from a sure death, put all his weight on the chariot so that it should sink into the earth, how is it that the S recension mentions the extent of sinking only to five aṅgulas (about 4 inches), and the Central group to kiṣku, i. e., 24 aṅgulas? The Ś K group is silent on this point and only says अवगढे रथे भूमौ. My own view is that the story of the sinking of the chariot was invented in the South, and first introduced into the S recension, just in one stanza 1089*. The Central group then developed it into 2½ stanzas, and thinking that the sinking of the chariot by five aṅgulas was not sufficient for the purpose, changed पञ्चाङ्गुलं into किञ्चुनावत् 1088*. Then Ś K version the archetype of which presumably contained no reference to this sinking, made a hasty attempt to insert the incident, keeping ततः शतः सोऽन्यद्वनस्किरीदन् of the Central group (line 10 of 1088*), and padding it with तस्य चीनतः to suit the anuṣṭubh metre into which he had put in the version. The clumsiness of construction of stanzas 10 and 11^{ab}, involving the fault of anacoluthon: माधवः कर्णेन संवीचनानं भुजं दृष्ट्वा.....पद्मयां सन्दनमाक्रम्य अवगढे रथे.....हयाः जानुन्यां भूमौ अगमन् justifies our view that these two stanzas were introduced in Ś K group hastily and at a late stage to make good the apparent omission.

I realise that the above view encroaches upon the province of higher criticism, and therefore somewhat out of place here. But I feel it necessary to state the facts concerning the text, and I do not want to keep back my feeling that I have included them

into the constituted text most reluctantly, solely because all my MSS. agreed as to their substance in making a reference to the incident of the sinking of the chariot by Kṛṣṇa to save Arjuna's life. I think the question of the chronology of the text of these stanzas is now clarified, and so I feel I should have followed the following order in my text, viz., st. 9; 1089* as st. 10; and st. 12. and made stanzas 10 and 11 into a substituted additional passage to be put just before 1088*.

[After the critical apparatus of line 6 to 1090*, insert:

Dm cont.:

1090A* तत शरः सोऽभ्यहनत्किरीटं

तस्येन्द्रदत्तं मुहुर्दं च भीमतः ।

and read—After 1090*, for 'After the above' in the last line.

12 [Crit. App. line 11: read 8. 65. 34^a for 8. 65. 34^a.]

15 This is one of the so-called Kūṭaslokas commented upon by Vimalabodha in his Viṣamaśloki with reading भृशम् in 15^a. The comm. runs as follows:—

भृशब्देन शंखुरच्यते निषण्डदर्शनात् । भृशानुपश्चात्तुल्यं वित्त-
गोता च तैः ।.....अम्बुपेलाकुम्भमासः । तैः सुरोत्तमैः यथाक्रमं पिना-
कायस्तैः असह्यं ब्रह्मव्यहरणं यत्तदनुनमुकुटं वृषः कर्तुं.....संजहा-
रेत्यर्थः ।

The commentary in our Ds is clearer and runs:

भृशब्देन ह्य उच्यते निषण्डदर्शनात् । अट्मूर्तिवाच्च भृशव्यव्ययता ।
भृशम्पेलाकुम्भमासः 'श्रीरामोऽप्यश्वत्थम्' इतिवत् ।.....अम्बुपेलाप-
स्कारपाठः ।

19 1066*—This stanza, which is found only in some MSS. of the N recension, is commented upon by Vimalabodha, Arjunamīśra, Caturbhujā and Nilakaṇṭha. I think the stanza was composed more or less to show off the knowledge of lexicography, and thus to please the readers with the interpreter's skill.

19 ŚK1.3 D2.3, which MSS. normally represent the oldest tradition of Karpaparvan, read stanzas 25-36, quite erroneously, after 19^{ab}, probably due to displacement of a folio in archetype. The disturbed sequence in the narration supplied a sufficiently strong evidence for such a presumption.

43 *) ममापि निम्नः—It fails to offer me protection and therefore the statement in 43^{ab} is not universally correct.

67

2-3 It is easy to expand the topic of wrongs which the Kauravas did to Pāṇḍavas. Some of them are referred to in 8. 61. 12-13, and at several other places in the Epic. But here, only those wrongs in which Karpā played an important part, and in which he set at naught all rules of good behaviour or conduct would look appropriate. The redactors of the Epic have seized such opportunities to expand the text as in this case, and enumerated incidents with which Karpā was not concerned. The incidents which figure in the constituted text are: (1) Dragging of Draupadī to the court; (2) Vanquishing Yudhiṣṭhira, who did not know the game of dice, at the hands of Śakuni who was expert in the game; (3) Karpā laughed at Draupadī when she was dragged to the court, and used insulting words about her husbands; and (4) Karpā's suggestion for a second game of dice at the instigation of Śakuni. All these clearly violated the rules of good conduct or Dharma on the part of Karpā. In the midst of a large number of incidents found in MSS., some of which had no reference to Karpā, we have selected only the four incidents mentioned above, because they are preserved in ŚK1.2, though they lack universal support. I have stated at several places that these MSS. have preserved the oldest text-tradition of this parvan. Note in this connection the fact that not only recensions and versions, but even individual MSS. have their share in the inflation, and that the positions of such inflated passages are not uniform. Cf. the critical apparatus on 8. 67. 3.

4 [Crit. App. line 7: read G3 for G3; 1145*, line 2: read पाण्डवाः for पाण्डवाः.]

17^d) पद्मवाजम् = पद्मपक्षम् (Arjunamīśra), i. e., having six blades or feathers.

18^b) समानक्रव्यादम् = क्रव्यादसमानम्. Pāṇini has enumerated cases of reversion of the normal order of words in compounds under अहिताश्यादिगणः; cf. 2. 2. 37. If this interpretation is accepted, इव which follows becomes redundant. Probably to

avoid it, the Central and S group have changed the text.

21 [Crit. App. line 11: read यथा तथा for यथा.]

23 Construe: [अर्जुनः] चक्रे विपक्तं (occupied with the wheel) रिपुं जिघांसुः (supply आसीत्).

25 "a) देही—"This soul of Karṇa, thereupon, left his body with utmost reluctance,—the body that was wont to pleasures and that was a befitting embodiment of his noble deeds,—just as a rich lord leaves his home with its big paraphernalia.

27 "b) विगाह— a gerund used as finite verb.

33 This stanza is considered to be a Kūṭasloka and as such commented upon by Vimalabodha. Arjunamīśra also has commented upon it. The MS. of Vimalabodha's commentary is very corrupt, but it can be presented in a readable form. He reads:

अपराद्धे (अ)पराद्धस्य (पराद्धस्य ?) शतपूर्वस्य मारिष ।
छिन्नमञ्जुलिनाजौ सोत्सेधमपतच्छिरः ॥

अपराद्धे दिनशेषे । पराद्धस्य (पराद्धस्य ?) परपु(पु)ष्ट(ष्ट)स्य पुनस्तनस्य । यद्वा अपराद्धस्येति पाठे न विद्यते परमहः यस्य दानशौण्ड-
त्वादिति । अथवा अपराद्धपर्यन्तं जपितुः । स हि प्रत्यहमाष्टप्रतापा-
जपतिष्ठति । तस्मिन् समये 'नादेयं ब्राह्मणस्यासीदिति कथा । शतपूर्वस्येति
शतानां दुर्योधनादिभ्रातृणां पूर्वस्य श्रे(ज्ये)ष्ठस्य (अग्रजस्यस्य) पति-
क्षितस्य क्षिप्रस्य वा । मारिष आर्य । छिन्नं कायात्पथकृतम् । पार्येनेत्य-
र्थः । अञ्जलिनेन बाणेन करणभूतेन । आजौ संग्रामे । सोत्सेधं सोच्छ्रायं
प्रांशुत्वात्, ऊर्ध्वं वा, सशरीरं समुकुटं वा । उक्तं च—उच्छ्रायकायमुकुटेपू-
त्सेधः परिकीर्तितः । उत्सेधः काय उच्छ्राय इति च । शिरोऽपतदित्यर्थः ॥

Arjunamīśra's commentary is almost identical. The above interpretation, in my view, is based upon wrong spelling of words and wrong reading, just to please a silly reader. The reading शतपूर्वस्य is supported only by B₂.1 (marg.) and D₁, i. e., some Bengali MSS. and Arjunamīśra's version, but is wanting in D₁ and D₅ which represent Ca version. As regards अपराद्धे पराद्धस्य it is possible to read अपराद्धस्य. Vimalabodha and possibly our Śs give another reading पराद्धस्य, and the former interprets it as

परपुष्टस्य, i. e., brought up by Adhiratha, the Sūta, or supported by Duryodhana, which reading and its interpretation are very fanciful. I think the original text must have been the one given by us, and it means: "In the afternoon of the second day (of Karṇa's Generalship)."

35 Although the S recension omits this stanza here, it reads it elsewhere. This means that the N recension repeats 35^{ab} and 35^{cd} at two different places, though S reads it only once, and that too in adhyāya 68. The wavy line for the stanza thus indicates, not so much uncertainty of the text as that of its position.

68

13 After this stanza comes a passage given in Appendix I, No. 43. It is a long adhyāya covering nearly 60 stanzas. It was thought that the proper place for it might be in the beginning of Śalya-parvan, but in the critical edition of that parvan also it is relegated to its Appendix I, No. 1, showing clearly that the passage finds support neither here nor there.

19 "a) निशान्तैः—Extinguished.—[1181*, read संव-
न्दयोषा* for संवन्दयोषा*.]

34 "a) *सर्वगम्या—This emendation is necessitated by syntactical difficulty. We have obtained the emended text simply by dropping the anusvāra or न्.

48 "b) परपातिवेलम् = परपा + अतिवेलम्, an instance of double sandhi.

69

As in the beginning of this parvan, the adhyāyas 1 and 2 of our text have a parallel version in the S recension, so, at the end of the parvan also, this adhyāya of our text has a parallel S version. The wavy line in the margin indicates this fact. The text in the N recension also is considerably inflated, the number of additional passages being 21 for a text of 43 stanzas, excluding of course the passages giving the Phalaśruti.

support of all Sanskritists, and of all who are interested in the furtherance of this supremely important work, which none could do better than he. . . . In every respect, therefore, this monumental work will reflect the utmost credit on its editor and his assistants, and on the great Indian people who may justly regard it as a matter of national pride. . . . When completed, this edition of the Mahābhārata will occupy a place in the history of Sanskrit scholarship with which only one other work—the lexicon of Boehtlingk and Roth—can hope to vie in magnitude and importance.” —Professor Dr. FRANKLIN EDGERTON (Yale University, New Haven).

His Excellency Sir ROGER LUMLEY, Late Governor of Bombay: “Since its foundation more than a quarter of a century ago, the Bhandarkar Oriental Research Institute has rendered great service to the cause of Oriental learning, and deeply enriched the tradition of Indian Scholarship. As President of the Institute, I am proud of the noteworthy contributions which have been made to the study of India’s literary heritage under its auspices. . . . I give my best wishes to the Institute for the future, and I shall look forward in particular to the day when its great work for the Mahābhārata has been successfully completed.”

His Excellency LORD WILLINGDON, Late Viceroy of India: “With the recollection of the close association which I had with the early fortunes of the Bhandarkar Institute in years gone by and of my personal friendship with that great scholar and gentleman Sir Ramkrishna Bhandarkar during the years I was Governor of Bombay, I am grateful for this opportunity of sending my warmest greetings to all those who have laboured so well to bring it to its present state of efficiency.

As its first president, I am proud to feel that it is fully justifying the hopes and aspirations of its founder, and is proving a worthy memorial to a great citizen, a great student of Oriental Research and above all to one who spent his life working for the educational advancement of his fellow countrymen.

I much hope before long to come and see for myself the practical evidence of its progress, and in the meantime wish the Bhandarkar Oriental Research Institute all possible success in the coming years”.

Sir JOHN FORSDYKE, K. C. B., Director and Principal Librarian, BRITISH MUSEUM, London: “The British Museum sends its warmest congratulations to the Bhandarkar Oriental Research Institute. The founding of the Institute was a landmark in the development of Oriental studies in India, and during these 25 years great enterprises have been planned and rapidly carried towards completion. First among these is the monumental edition of the Mahābhārata, without doubt the most important advance in Sanskrit scholarship in this period, and a model for the critical treatment for which the bulk of Sanskrit literature still waits.”

Resolutions of the Indian Section of the 17th International Congress of Orientalists at Oxford (1928): 1. “That this Congress is gratified to find that the preparation of a critical edition of the Mahābhārata, a work of such tremendous importance for the future of Sanskrit research, has been undertaken by the Bhandarkar Oriental Research Institute, and congratulates the Institute on the first fruits of its labours, the first fascicle of the critical edition, which was published in July 1927.”

2. “That in view of the eminently satisfactory manner in which the work is being done by the Institute, this Congress is of opinion that the MS. collations made and the funds collected for the critical edition of the epic planned by the Association of Academies be now utilized for purposes of the critical edition being prepared in India, without prejudice to the original project of the Association of Academies.”

3. “That this Congress therefore recommends that: (a) such collations of the Mahābhārata text as have already been prepared by the Association of Academies be placed, on loan, at the disposal of the Bhandarkar Oriental Research Institute, and (b) such funds as were collected by the Association of Academies for Mahābhārata work be now utilized for doing further collation from the Mahābhārata MSS. preserved in the European libraries, these collations being in due course likewise made available for the purposes of the work of the critical edition undertaken by the Bhandarkar Oriental Research Institute.”

It is in the spirit of this resolution that the Trustees of the Mahābhārata Fund in Great Britain have made from the Fund donations of £ 2,490.

The Critical and Illustrated Edition of the Mahābhārata

VOLUMES ALREADY PUBLISHED

Permanent-members Other

	Rs.	Rs.
Vol. I-ĀDIPARVAN (1), Ed. V. S. Sukthankar; Fasc. 1-7; pp. cxviii + 996	33-0	36-0
Vol. II-SABHĀPARVAN (2), Ed. F. Edgerton; Fasc. 13-14; pp. lxxvii + 517	13-0	14-0
Vol. III and IV-ĀRANYAKAPARVAN (3), Ed. V. S. Sukthankar; Fasc. 11-12; pp. xlii + 1117	18-0	20-0
Vol. V-VIRĀṬAPARVAN (4), Ed. Raghu Vira; Fasc. 8; pp. lx + 362	12-0	13-0
Vol. VI-UDYOGAPARVAN (5), Ed. S. K. De; Fasc. 9-10; pp. liv + 739	20-0	22-0
Vol. VII-BHĪṢMAPARVAN (6), Ed. S. K. Belvalkar; Fasc. 15-16; pp. ciov + 802	18-0	20-0
Vol. X-KARṆAPARVAN (8), Ed. P. L. Vaidya Fasc. 20, 27; pp. xlii + 697 + lxxx	27-0	30-8
Vol. XIV-ŚĀNTIPARVAN (12), Ed. S. K. Belvalkar; Āpaddharma, and concordance; Fasc. 21 and 26 (part); pp. viii + 264 + ccliv	13-0	14-0
Vol. XV-ŚĀNTIPARVAN (12), Ed. S. K. Belvalkar; Mokṣadharmā, Fasc. 22-23 and 24 (part); pp. viii + 844	33-0	36-8

VOLUMES IN PRESS OR IN PREPARATION

Vol. XIII-ŚĀNTIPARVAN (12), Ed. S. K. Belvalkar; Rājadharmā, Fasc. 18-19 (out)	37-8	42-0
Vol. XVI-ŚĀNTIPARVAN (12), Ed. S. K. Belvalkar; Mokṣa, Fasc. 24 (out); 26	45-0	50-0
Vol. XII-SAUPTIKAPARVAN (10), Ed. H. D. Velankar; along with STRĪPARVAN (11), Ed. V. G. Paranjpe; Fasc. 17	9-0	10-0
Vol. VIII and IX-DRṢṬAPARVAN (7), Ed. S. K. De; Fasc. 25 (out); 28, 29	37-8	42-0
Vol. XI-ŚALYAPARVAN (9), Ed. R. N. Dandekar; Fasc. 30	24-8	27-0
Vol. XVIII-ĀŚVAMEDHIKAPARVAN (14), Ed. R. D. Karmarkar	22-8	25-0
Vol. XVII-ANUŚĀSANAPARVAN (13)	40-8	45-0
Vol. XIX-ĀSRAMAVĀSAPARVAN (15), MAUSALAPARVAN (16), MAHĀPRASTHĀNIKAPARVAN (17), and SVARGAPARVAN (18)	14 8	16-0
Vol. XX and XXI-PRATĪKA INDEX	32-0	35-0

* * *

* * *

* * *

§ Vol. XXII and XXIII-HARIVAMŚA

§ Vol. XXIV-EPILOGUE

The above are deferred prices. Bound Volumes at Rs. 4 to 6 extra each. This list (1954) cancels previous list

CURRENT RATES OF SUBSCRIPTION*

Kind of Binding	For Permanent Members		For Others	
	Advance Payment (i)	Deferred Payment (ii)	Advance Payment (iii)	Deferred Payment (iv)
Cloth	Rs. 475	Rs. 525	Rs. 525	Rs. 575
Paper	Rs. 400	Rs. 450	Rs. 450	Rs. 500

N. B.—Subscribers on the Deferred Payment Plan have to deposit Rs. 25/- out of the price for registration of the order. — Postage extra in all cases.

* Parts not sold singly, except the Bhagavadgītā portions from Vol. VII: Price (Paper) Rs. 7-8

† Concessions to trade at 12½% on the advance price charged, if customers are permanent members (but at 20% on the deferred price of single volumes charged to others).

§ The two Harivamśa Volumes and the Volume of Epilogue fall outside the above set.

